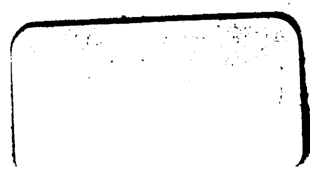

M 13

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER, J. KRÁL.

ROČNÍK TŘINÁCTÝ

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1886.

Obsah ročníku třináctého.

Pojednání.

Strana
Exegetické příspěvky k Lukanovi. Napsal K. Cumpfe . . . . 1—12
Miscellanea critica. Scripsit Robertus Novák . . . . 12—19
Některé myšlénky o vývoji metrické formy. Napsal J. Zubatý . 19—35
O určitých a neurčitých přídavných jménech. Napsal Em. Kovář 36—48
O koncovkách praes. sing. 1. *-ím, -ám* v češtině. Napsal dr. Václav Vondrák . . . . 43—55
Klasobraní po rukopisích.
XIX. a XX. Z Passionalu Musejního. Podává J. Lego 55—61 a 232—238
XXI. Brněnský zlomek „Růžové zahrady" (?). Od J. Truhláře 307—308
XXII. Z Passionalu Musejního. Podává J. Lego a (od rkp. str. 340) J. Hanuš . . . . 308—316
XXIII. Z Passionalu Musejního. Podává J. Hanuš . . . . 435—446
Nové instrukce o vyučování latině na nižším gymnasii. Podává K. Doucha . . . . 61—72
Příspěvky k archaeologii umění. Podává Hynek Vysoký 81—93 a 341—354
Ad Ammianum Marcellinum. Scripsit Robertus Novák . . . 93—99
Liviana. Scripsit Robertus Novák . . . . 99—101
Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275. Rozebírá Vojtěch Kebrle . . . . 101—117
Příspěvky kritické k Aeneidě. Podává J. Kvíčala . . . . . . 117—134
Výklady některých sporných míst Xenofontovy Anabase. Podává Karel Neudörfl . . . . 134—141
Zjevení sv. Brigitty v literatuře české. Napsal Jos. Hanuš 141—157, 210—232 a 426—434
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer 161—193
Vývod a pořad starších Achaimenovců. Podává dr. J. V. Prášek 194—202
Ad Frontonem. Scripsit Robertus Novák . . . . 202—207
Příspěvky k výkladu oskických nápisů. Napsal Jos. Zubatý . 207—210
Instrumental plur. kmenů na -o- v jazycích árských. Napsal Josef Zubatý . . . . 241—251
Ke kořennému stupňování perfekta. Napsal Josef Zubatý . . 251—253
Part. praet. pass. sloves intransitivních ve slovanských nářečích. Napsal J. Polívka . . . . 253—257
Úvaha o cestopisu Harantově. Od dra. M. Rypla . . . . . . 257—280
Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy IV, VI a bezpříznakým. Podává J. Gebauer . . . . 280—307
O novějších výkladech saturnského verše. Napsal Jos. Zubatý 321—337
Ad Catullum. Scripsit Robertus Novák . . . . 337—340
O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí. Od Jos. Krále . . . . 354—359

Strana
De Platonis codice Lobkoviciensi. Scripsit Iosephus Král . . 359—360
Ad scriptores historiae Augustae. Scripsit Robertus Novák . 360—363
K baltsko-slovanské deklinaci. Napsal Jos. Zubatý . . . . . 363—371
Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského. Napsal J. Gebauer . . . . 371—425

Úvahy a zprávy.

J. Zubatý: Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen . . . . . 72—76 a 468
J. Zubatý: Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen 77—79 a 469—470
J. Zubatý: Grammatisches aus dem Mahābhārata . . . . . . 79— 80
J. Šafránek: C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Scholarum accomodavit usui Ot. V. Slavík. Editio altera emendatior. Addita charta Galliae geographica . . . . . . 157—159
J. Šafránek: M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor. Scholarum in usum edidit Robertus Novák . . . 159—160
J. Černý: Rudolf Kleinpaul, Menschen- u. Völkernamen. Etymologische Streifzüge auf dem Gebiete der Eigennamen. Leipzig, C. Reissner 1885 . . . . 238—240
Jan Šafránek: M. Tullia Cicerona řeči proti Katilinovi. Přeložil Rob. Novák. Praha 1885. Cena 38 kr. 240
J. Polívka: Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1885 seš. 2—4. 316—319
J. Polívka: Филологическіе Записки. 1884, VI — 1885, I—VI. 319—320
V. Viravský: Homerova Ilias, převedená od Ant. Škody, gymn. řed. V Praze. V kommissi Em. Petříka . . . . 446—455
G. Šuran: Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním, J. G. Schulz . . 455—456
G. Šuran: Slovník k Caesarovým pamětem o válce Gallské. Pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan . . . . 456—457
K. Cumpfe: Denkmäler des klassischen Alterthums zur Erläuterung des Lebens der Griechen und Römer. Herausgegeben von A. Baumeister. Leipzig . . . . 457—459
J. Král: Der Dialekt der homerischen Gedichte. Für Gymnasien und angehende Philologen bearbeitet von Dr. J. van Leuwen und M. B. Mendes da Costa. Leipzig . . . . . . 459—460
J. Král: K. F. Hermanns Lehrbuch der griechischen Antiquitäten. Von Dr. Albert Müller. Freiburg 460
J. Zubatý: Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Von Karl Brugmann. Strassburg . 461—463
J. Zubatý: Studien auf dem Gebiete des Griechischen und der arischen Sprachen von Joh. Baunack und Theod. Baunack 463—464
J. Zubatý: Sanskrit-Wörterbuch, nach den St. Petersburger Wörterbüchern bearbeitet v. Carl Cappeller. Strassburg 1886 464
J. V. Prášek: *Τὰ Μουσεῖα τῶν Ἀθηνῶν*. Les Musées d'Athènes. En reproduction phototypique de Rhomaïdès frères. Publication de C. Rhomaïdès, Dr. ès-sciences physiques. Fouilles de l'Acropole. Texte descriptif de P. Cavvadias, directeur général des antiquités. Athènes 1886 . . . . . . 465—466
J. V. Prášek: Proceedings of the Society of Biblical Archaeology . 466—467
J. Zubatý: Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte. Herausg. v. Dr. Max Koch. Berlin 1886 467
J. V. Novák: Zpráva o jednání odboru filologického při prvním valném sjezdu učitelstva středních škol českých v Praze dne 13. a 14. června 1886 . . . . 471—480

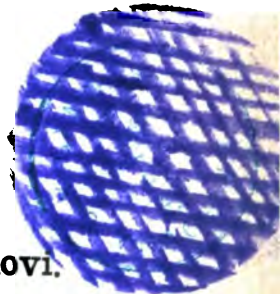

Exegetické příspěvky k Lukanovi.

Napsal K. Cumpfe.

Marius, vrátiv se z Afriky, sbíral vojsko z otroků, jak vypravuje Lukanus II, 94—96:

> Ut primum fortuna redit, servilia solvit
> Agmina: conflato saevas ergastula ferro
> Exseruere manus.

Korte poznamenává k místu tomu (M. Annaei Lucani Pharsalia cum notis etc. Editionem morte Cortii interruptam absolvit C. F. Weber, Lipsiae 1828): Quidquid dicant, nunquam mihi placuit illud conflato, in quod tamen omnes omnino codd. conspirant. Scribe confracto..

Bothe překládá „mit zusammengerafftem Eisen", jako by byl četl correpto. Konjektuře Korteově, nehledíme-li ani k rukopisům, odporuje Florus, o němž jest známo, že často Lukana napodobil (srov. článek můj: Napodobil-li Florus Lukana? v Listech filol. 1884 str. 220—224). Dočítáme se pak u Flora II, 8, 6 (Halm) o zástupech Spartakových: ex ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt; o Mariovi z Afriky se vracejícím dí prostě II, 9, 11: Servitia — pro nefas! — et ergastula armantur.

O všeobecném vraždění při návratu Mariově do Říma dí Lukanus II, 111:

> In numerum pars magna perit.

Bothe vykládá zcela chybně v poznámce k místu tomu: Nach dem Takte, in numerum. Ein Sarkasmus, der ins Komische fällt..; avšak výraz ten neznačí nic jiného než ut numerus esset t. j. aby co největší množství bylo pobito bez zřetele k vině, jak již starý scholiasta vykládá. Vazba předložky in s accus. k označení výsledku neb účelu jest Lukanovi nad míru oblíbena (srov. I, 306: In classem cadit omne nemus t. j. ut classis sit; dále II, 151; III, 674 atd.) a též u jiných spisovatelů doby té ne neobyčejná (Dräger, Hist. Syn. der lat. Sprache I, 612); mimo to odporuje smysl místa celého výkladu Botheovu.

Sulla, vtrhnuv do Říma, krutě dal vražditi protivníky své II, 142—144:

Excessit medicina modum nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus. Periere nocentes;
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.

V. 144. schází v několika podřízených rukopisech; příčinu toho vysvětlil, tuším, s dostatek Steinhart (De emendatione Lucani commentatio philologica p. 24), ukazuje k tomu, že opisovač se zmýlil, ježto nocentes již na konci v. 143 přichází. Mnozí však pokládají verš ten za podvržený, ač ho smysl místa, zejmena v. 145, nezbytně vyžaduje. Šlo zajisté Lukanovi o to, aby důrazně vytkl nocentes, kteréž opakováno jsouc tím více sluchu se dotkne. Tak čteme III, 434—435:

Ausus et aeriam ferro proscindere quercum,
Effatur merso violata in robora ferro.

Již Bentley a Korte shledávali závadným opakování slova ferro, snažíce se napraviti místo dle soudu jejich porušené; ale Lukanovi šlo zajisté o to, aby vytkl důrazně bezbožnou odvážlivost Caesara, jenž první svatého háje (v. 399) dotkl se sekerou; a jakou váhu přikládali provinění jeho Massilští, zřejmo z v. 446 a násl.: Muris sed clausa iuventus exsultat. Quis enim laesos impune putaret esse deos?

IV, 741—742 opakuje se: collibus — colle; i zde měnil Bentley collibus, ale bez podstatné příčiny, a dobře poznamenává Martyni-Laguna k místu tomu: Verum in his magna cautione opus esse videtur, praesertim in tali carmine, quod ultimas auctoris manus passum non erat. Omnino fallax ac lubrica haec ratio videtur, nisi suis finibus contineatur; saepe enim vis inest in repetitione. Dále srovnati možno II, 259 až 274, kde čteme accipient — accipiunt — accipient, IV, 477 až 481, kde opakuje se in tempore — tempus — tempore; na obou místech navrhuje Korte zbytečné změny; III, 56 a 59 přichází na konci urbes, ale místo druhého chce čísti Korte arces. Jiné příklady podobného opakování, jež v Lukanovi jsem shledal, jsou tyto: II, 677 a 680; II, 218 a 222; II, 292—295; II, 314 až 318; II, 416—417; II, 615, 618, 624; III, 145—146; IV, 9, 12; IV, 19, 20; VII, 130—131; VII, 161, 164; VIII, 100, 102; VIII, 106, 108; IX, 32, 35, 37, 45, 48; IX, 305, 308; IX, 318, 321 atd.

Od příkladů těchto rozeznávám zvláště účinné a důrazné opakování některého výrazu jako I, 156: magnamque cadens magnamque revertens; I, 203: ille erit, ille nocens; I, 225: hic, ait, hic; I, 347: tollite iampridem victricia, tollite signa; I, 521: danda tamen venia est tantorum danda pavorum; IX, 196: quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari; IX, 492:

qui nullas videre domos, videre ruinas; IX, 662: et subitus praeceps Cyllenida sustulit Harpen, Harpen alterius etc.

III, 171 a násl. vypočítává Lukanus národy a města, odkud Pompejovi dostalo se pomoci. Při seznamu tom měl bezpochyby Livia na mysli, u něhož podobný katalog se nalézal, jak souditi můžeme z poznamenání scholiastova k v. 182 (M. Annaei Lucani commenta Bernensia ed. Usener. Lipsiae 1869, p. 100, 5): Livius in primo libro belli civilis ait: Nam Athenienses de tanta maritima gloria vix duas naves effecerunt. Vedlé Livia vypisuje moc Pompejovu též Caesar b. c. III, 3—4.

Mezi pomocnými obcemi byly též Atheny, jež vypravily dle zprávy Liviovy shora uvedené pouze dvě lodi; Caesar mluví ve stránce té zcela neurčitě b. c. III, 3: magnam ex Asia Cycladibusque insulis, Corcyra, Athenis .... classem coegerat. Lukanovy pak verše k Athenám se vztahující jsou tyto (v. 181 až 183):

Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguae Phoebea tenent navalia puppes
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.

Byť nebylo ani onoho scholiastou zachovaného místa Liviova, vyložili bychom slova Lukanova prostě takto: „Jakkoliv odvod vyčerpal veškery síly Athen, přece jen málo lodí (exiguae = paucae) jest v loděnici, odkud vyplují Pompejovi ku pomoci, a jsouce počtem tři žádají, by věřilo se, že opravdu kdysi u Salaminy Athenští slavnou bitvou zvítězili.“ Lukanus chtěl zřejmě vytknouti, že Atheny, druhdy velmoc námořní, nyní sotva tři lodi sehnaly — dle Livia effecerunt. Že Livius mluví o dvou, Lukanus o třech lodích, nad tím netřeba se pozastavovati; vždyť básník počínal si i v jiných věcech volněji, odchyluje se mnohdy od svého zpravodaje, jak dokazuje Baier na str. 41—46 (De Livio Lucani in carmine de bello civili auctore). Tím podivnější jest, že Baier, chtěje Lukanovu zprávu s Liviovou uvésti ve shodu, vykládá na str. 25, že dle v. 183 se dvěma loďmi athenskými jedna salaminská spojena byla, a že prý jinak nemohou vyložiti se slova petunt veram credi .... Avšak slova Lukanova nepřipouštějí toho výkladu, jejž Baier podává; též výklady, jichž dočítáme se v kommentarech, jsou buď zcela neb částečně pochybeny, tak že nelze jiný smysl stanoviti, než jaký shora jsme podali. Tomu neodporuje V, 52:

fama veteres laudantur Athenae;

neboť senat mohl Athenám vším právem pochvalu vzdáti, ježto vykonaly, seč byly, a pro starou slávu vždy těšily se úctě a přízni římské. Co do myšlénky srovnávám VIII, 16:

Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suae vix ipse fidelis
Auctor erat.

Jako zástupové ti, vidouce Pompeja prchajícího, sotva mohli uvěřiti, že byl poražen, jsouce zvykli spatřovati v něm vždy hrdého vítěze, tak mohl kdo stěží uvěřiti, že Athenští, majíce nyní tak nepatrnou moc námořní, druhdy Peršany u Salaminy přemohli.

Výraz pak sám exiguae — tresque není tautologický; slovy exiguae... značí básník zcela všeobecně skrovný počet, jejž v. 183 tresque... určitě udává. (Srovn. o tomto vysvětlujícím významu částice que Dräger, Hist. Syn. der lat. Spr. II, str. 42.) Příkladů, kde částicí que činí se přechod od všeobecného k specielnímu, jest v básni Lukanově hojnost; méně jest příkladů od specielního k všeobecnému; avšak vykladatelé, nedbavše toho, shledávali na mnohých místech tautologii a hleděli je opraviti. Uvedu zde jen některé příklady význačné. II, 127: Ante ipsum penetrale deae semperque calentes mactavere focos; II, 192: scelus caedesque; II, 292: furorem Hesperium Romanaque bella; III, 12: sedibus Elysiis campoque expulsa piorum; III, 13: ad Stygias tenebras — manesque nocentes; VI, 244: An similem vestri segnemque ad fata; též celé věty jako I, 551: Scinditur in partes geminoque cacumine surgit; II, 649: Iussa gerunt solvuntque cavas a litore puppes; III, 212: Nec fabula Troiae continuit... Phrygiique ferens se Caesar... atd. Jako příklady přechodu od specielního k obecnému srovnati lze III, 74: Gallorum populis Arctoque subacta; III, 454: Ad Hispanas acies extremaque mundi; VII, 545: Ventum erat ad robur Magni mediasque catervas; zvláště rád připojuje Lukanus k podrobnému výčtu jednotlivých věcí poslední člen všeobecný částicí que; srov. I, 79; II, 390; III, 354; III, 633; V, 266; VI, 116 atd.

O výkladech jiných netřeba příliš šířiti slov; vykládá-li Weise: Immo maximas plurimasque miserant naves copiasque. Retinuerant autem nonnisi tres puppes exiguas...., nepojal dobře smysl místa toho; jiní jako Korte rozeznávají ve v. 182 lodi athenské a ve v. 183 lodi ze Salaminy, zpomínajíce protivy mezi „vera Salamis“ a pozdější založenou od Teukra na ostrově Cypru, na niž zde básník zajisté nepomyslil.

III, 215: Et felix (sic fama) Ninos: ventosa Damascos. Epitheton „ventosa“ působilo mnohé obtíže vykladatelům; Weise vykládá in altiori sita ut Ἴλιον ἠνεμόεσσα apud Homerum bez náležitého důvodu jako ti, kteří soudí, že město ležíc v rovině vydáno bylo mnohým vichrům. Korte vysvětluje s malou pravděpodobností výraz ten „de levitate et inconstantia Damasci.“ Bentley navrhoval prunosa. Soudím, že mohlo by se čísti glēbōsa, neboť krajina ta pověstná byla svou úrodností; glebosa byl by opak

Arisby, jež dle v. 204 byla nimium glebis exilis, a hodí se velmi dobře k v. 216: Gazaque et arbusto palmarum dives Idume. Bothe mění celý verš, vymýtiv Ninos, ježto prý město to v Syrii neleží, takto: Et felix (sic fama minus ventosa) Damascos; avšak jest známo, že jako jiní básníci, tak i Lukanus nebyl ve věcech zeměpisných příliš úzkostliv.

Když Caesar blížil se k Massilii, zavřeli měšťané brány města svého a poslali k němu posly; řeč jejich složil Lukanus III, 307—355 nejspíše podle Livia, jak snaží se dokázati Baier na str. 26 pojednání svrchu uvedeného.

V. 328—329 znějí takto:

Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma, quibus fas est.

Slova ta byla různě vykládána, jakkoli smysl jejich, hledíme-li k celé souvislosti, není pochybný. Massilští nechtějí účastniti se války občanské, ježto prý národu cizímu nepřísluší plésti se do osudných záležitostí římských (v. 314: Tractentur vulnera nullā sacra manu); dle jejich domnění bylo by dobře, aby všickni národové tak smýšleli (v. 324 a 325), neboť kdyby boj veden byl pouze zbraní římskou, nebyl by nikterak tak krutý, ježto dle v. 326—327:

Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.

A k veršům těm připojena hned slova finis adest rerum... jako výsledek: Nastává konec zápletků (sporů), jestli nesvěříte zbraně těm, jimž dovoleno jest zápasiti, totiž národům cizím; neboť pro Římany jest válka tato nefas (srovn. VII, 315 a jinde).

Co se výrazu finis rerum tkne, srovnávám v. 337: Non pondera rerum, nec momenta sumus a I, 67: Fert animus causas tantarum expromere rerum. Mimo to vysvětlují výklad náš dvě místa u Lukana, jichž si vykladatelé podivným způsobem posud nepovšimli; jest to IV, 169 a násl.; zvláště však VII, 525:

Immemores pugnae nulloque pudore timendi
Praecipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis unquam commissa catervis.

Výklad obyčejný „konec nastává říši, jestli nebudete bojovati proti těm, proti kterým jest dovoleno (proti cizím národům)“ odporuje tendenci celé řeči, jakkoli vazba committere arma s dativem není nemožná dle analogie sloves contendere, bellare, pugnare atd. (srov. Kühner: Ausführ. Gramm. der lat. Sprache II, 234); proto zbytečno jest namáhání Weisovo vysvětliti illis jako ablativ, při němž dle zvyku Lukanova předložka cum jest prý vynechána.

Verše 347—348 tétéž řeči znějí:

Et, desit si larga Ceres, tunc horrida cerni
Foedaque contingi maculato carpere morsu.

Attribut larga nelíbil se již některým ze starších vykladatelů; Bothe změnil larga v longa a Weber (M. Annaei Lucani Pharsalia, Lipsiae 1821) ve forte. Změny ty jsou nejen zbytečné, ale i nemístné. Vždyť poslové ujišťují Caesara, že, majíce hojně zásob, brániti se budou do posledního dechu; a když hojné zásoby budou vyčerpány, nebudou prý štítiti se jísti i věci ohyzdné. Že pak Massilští obilím se hojně zásobili, dosvědčuje Caesar b. c. I, 34: frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem convexerant a I, 36: frumenti quod inventum est, in publicum conferunt.

Dále čte se v některých rukopisech cernes a v. 348 corpora; Bothe hájí čtení to v poznámkách ku svému překladu proti obyčejnému znění. Carpere navrhl již Grotius, a konjektura jeho potvrzena byla několika rukopisy; proto ji vydavatelé vesměs přijali v text. A v skutku jest domněnka Grotiova pravou emendací; řadíť se inf. carpere nutně k předcházejícím veršům. Poslanci Massilští ujišťují Caesara, hodlal-li by město jejich sevříti obležením, že jsou hotovi (v. 344 a násl.): 1. Vydržeti oheň a střely (excepisse faces... tela). 2. Snášeti žízeň (undarum... quaerere). 3. Po vyčerpání zásob požívati věcí, na něž hleděti neb jichž dotknouti se lidem se hnusí. Jest tudy zřejmo, že za příčinou symmetrie očekává se ve v. 348 inf. carpere, jejž opisovatelé snadno mohli zaměniti v corpora. K vysvětlení srovnávám VI, 109 a násl.:

Nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos et carpere dumos
Et foliis spoliare nemus letumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas;

srovnati lze též VI, 551:

nec carpere membra
Vult ferro manibusque suis.

Řeč vyslanců Massilských končí se takto v. 354 a násl.:

Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graia iuventus
Finierat...

Van Jever změnil sic ve vix; větších změn dovolil si Bothe, upraviv text takto: bellumque coacta hoc potius civile geret, si Graia, iuventus... Než soudím, že není radno sic pokládati za korrupci, ježto Lukanus daleko největší část přímých řečí tak zakončuje; napočetl jsem nejméně 37 příkladů podob-

ných. Konečně odporuje výkladu Botheovu v. 337: Non pondera rerum nec momenta sumus: numquam felicibus armis usa manus etc. Námitce Botheově, že bellumque coacti patří smyslem ku všem členům předcházejícím a nejen ku fratres, odpomohl bych položením dvojbodu za fratres; potom byl by slovy bellumque dle zvyku Lukanova připojen závěrek po předcházejících jednotlivostech.

III, 388:

Iam satis hoc Graiae memorandum contigit urbi,
Aeternumque decus, quod non impulsa nec ipso
strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Praecipitem cursum.

Proti výkladu Korteovu „quod non ipso metu impulsa atque strata. Impulsa autem est victa, perculsa, ut saepissime noster“ polemisuje Weise, podávaje výklad dle soudu mého pochybený; že Korte slova ona správně vyložil, toho dokladem jest Lukanus sám, vychvaluje Massilii, když Caesar se blížil, III, 300:

Cumque alii famae populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare iuventus
Non Graiā levitate fidem...

Avšak mimo výklad Korteův mohl by, tuším, obstáti výklad nový, jejž zde podávám: „Již to věčnou jest slávou řeckému městu, že nebylo ani otřeseno ve své věrnosti (srovn. v. 301) pověstí o Caesarovi (impulsa), ani že se nevzdalo (strata), když sám předmět hrůzy t. j. Caesar, jsa před branami města (ipso metu), hrozil, nýbrž že zadrželo prudký běh války.“

III, 547 a násl. popisuje Lukanus námořní bitvu mezi Massilskými a loďstvem Caesarovým:

Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diversaeque rates laxata classe receptae.
Ut, quoties aestus Zephyris Eurisque repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare: sic, ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, haec repulit aequor.

Obtížné místo to nebylo posud, pokud mi známo, uspokojivě vyloženo. Jak u starších, tak u novějších vykladatelů bylo dvojím způsobem vysvětlováno. Dle jedněch srovnává básník závod jednotlivých lodí se zápasem Eura a Zefyra; tak vykládá scholiasta (III. sv. Webrova vydání str. 228): Comparatio est apta. Quando duo oppositi spirant in mare, alter repellit illam partem aquae, quam alter impellit; et ita erat hic. Una classis repellebat aquam, quam altera impulerat contra se. Výklad ten, jejž též

Weise přijímá, jest dle soudu mého nesprávný. Nekladu velké váhy na námitku Korteovu „nunquam aestus Zephyris Eurisque simul repugnare potest“ ale míním, že důvody závažnější jsou v samých slovech Lukanových. Vždyť srovnává se zápas příboje (vlnění) mořského s větry s utkáváním se jednotlivých lodí; důkazem toho slova ut, quoties aestus repugnat a huc abeunt fluctus, illuc mare; neboť jest moře dle přirozené své povahy (srovn. V, 442 a násl.) ve stálém vlnění a proudění; setká-li se proud tento s povstalým větrem nějakým, tu jdou na jednu stranu vlny způsobené vichrem (fluctus) a na druhou původní proudění (mare); tak jest to i s loďmi. S tím souhlasí scholiasta (M. A. Lucani commenta Bernensia str. 116): Comparatio: quem ad modum maris motus contra ventum it et instat....

Při výkladu našem ovšem třeba buď psáti s Kortem Euris ve, ježto ve nalézá se v některých rukopisech a mimo to s que často se zaměňuje, aneb vzíti que ve smyslu disjunktivném. Že que u Lukana do významu ve přechází, dokazují, tuším, tyto příklady. I, 251: Melius, Fortuna, dedisses orbe sub Eoo sedem gelidaque sub Arcto, ačkoli Weber poznamenává: Reponendum est gelidave, errantesve, non enim in omnibus illis simul, sed in una aliqua ex illis sedibus constitui possent; II, 45: O miserae sortis, quod non in Punica nati tempora Cannarum fuimus Trebiaeque iuventus, kde Weber opět navrhuje Trebiaeve; III, 109 a násl.: Sedere patres censere parati, si regnum, si templa sibi iugulumque senatus exsiliumque petat, kde Weber chce čísti exsiliumve. Naproti tomu vykládám II, 398: Altius intumuit propiusque accessit Olympo a V, 535: Non ultra cuncta carinae debebis manibusque inopem duxisse senectam částici que ve smyslu explikativném od pojmu všeobecného k specielnímu a nesouhlasím tudy s většinou vykladatelů, již za que zaměňují ve.

IV, 202:

Dum, quae gesserunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides atque omne futurum
Crevit amore nefas.

Lukanus líčí, kterak vojáci Caesarovi v Hispanii, sblíživše se s vojíny vůdců Pompejových a shledavše mezi nimi příbuzné a známé, spřátelili se, načež v přátelském rozhovoru vypravovali si na vzájem vojenská dobrodružství. Smysl veršů těch posud ne dosti jasně vyložených jest tento: Mezitím co si vypravovali o hrdinských svých činech, obnovilo se mezi nimi přátelství (est renovata fides), čehož jediné osud dovoloval (quod solum....); a všecken budoucí zločin byl pro obnovenou náklonnost jejich ještě větší. Větu quod.... petebant spojuji jako parenthesi s následujícím: Est miseris....; že tomu tak, dokazují slova

Lukanova v. 194: Pro numine fata sinistro exigua requie tantas augentia clades! a veškera souvislost celého místa. Slova futurum nefas vykládají se v následujícím: Nam postquam ... Proto zbytečně a nemístně změnil Bothe v. 203: Et dis multa negant: quoad solum fata petebant a neporozuměv celému místu, chybně je překládá.

V, 442 a násl. líčí básník neobyčejný klid moře, po němž Caesar z Italie do Epiru hodlal přepraviti se.

Saeva quies pelagi moestoque ignava profundo
Stagna iacentis aquae: veluti deserta rigente
Aequora natura cessant, pontusque vetustas
Oblitus servare vices non commeat aestu,
Non horrore tremit...

Mnozí vykládají chybně veluti deserta... jako nové přirovnání; tak poznamenává Korte: Novam comparationem instituit maris, quo deprensi erant Caesariani; moestamque eius faciem fuisse ait, ut est Oceani exterioris, ubi nec Ponti aestum nec solis radios videre licet. Haec sunt illa aequora deserta, ubi riget natura. Avšak o tom nemůže býti dle soudu mého sporu, že slovy těmi nezačíná se nové přirovnání, nýbrž že popisuje se moře, jaké té doby bylo, když po něm lodi Caesarovy pluly. Vždyť Lukanus již ve v. 436 a násl. srovnal nehybnost vln s Bosporem: Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporus undas... a ve v. 442 popisuje moře v úžině, přes kterou hodlal se přepraviti; mimo to odporuje výkladu tomu v. 445 a 453. Jest otázka, jak vyložiti slova ta; scholiasta poznamenává (Webrova vyd. III. sv.) k v. 444: Subiungit causam, quare vocet profundum moestum; ideo scilicet, quia aequora cessant a natura, veluti essent deserta a rigente natura. Natura maris est, ut semper moveatur. Výklad scholiastův jest v celku správný; chtělť zajisté Lukanus naznačiti verši těmi, kterak pozbylo moře své přirozené povahy hybné, což patrno zvláště z v. 450 a násl., kde plující modlí se za vlnění a pohyb moře, dum se torpentibus unda excutiat stagnis et sit mare. Webrovi nelíbí se spojení rigente natura i navrhuje regente natura, kteráž změna velice se zamlouvá, nalézajíc se mimo to v některých rukopisech; než soudím, že netřeba tu něco měniti. Básník klade všude velikou váhu na ztrnulost a nehybnost moře, jak patrno z v. 434, 442, 449 a 452; avšak možno spojiti dle mínění mého jednotlivá slova i takto: Veluti rigente natura aequora deserta cessant t. j. jakoby přirozená povaha moře (totiž vlniti se) ztrnula, hladina pustá jest klidna.

VII, 28: Unde pares somnos populi noctemque beatam? V předcházejících verších popisuje básník radostný sen Pompejův

v noci před rozhodnou bitvou; zdálo se mu totiž, že jest v Římě u veškeré slávě jako dříve. K tomu připojuje otázku: Unde.... Většina vykládá pares jako sloveso, zajisté chybně; Weise ku př. poznamenává: Quomodo tu, Pompei, tibi tum parabis somnum, quali fruuntur populi, et noctem beatam? Fluctuant in hoc versu omnes interpretes. Než v tom Korteovi přisvědčiti nutno, že pares není sloveso, jakkoli s dalším jeho výkladem se nesnášíme. Korte čta populis (dle kritického poznamenání Webrova k verši tomu post i aliquid deletum est) vykládá: Unde similes somnos et similem noctem beatam accipient populi isti, in castris Pompeianis dormientes? Soudím, že nutno podržeti obyčejné čtení populi a rozuměti národ římský, jak na jevo vychází z následujícího verše: O felix, si te vel sic tua Roma videret t. j. šťastný Řím, kdyby tebe jen tak (totiž ve snu) viděl, jako tys viděl Řím; srovn. v. 22: Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes, sic Romam Fortuna dedit.

VII, 92 a násl. odpovídá Pompejus, jsa vybízen Ciceronem k boji, mezi jiným toto:

Potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine caede subactum
Captivumque ducem violatae tradere paci.

Korte, opíraje se o některé rukopisy, čte na druhém místě potui, a Weber poznamenává: Immo, ut alii codices, potui. Nam labor belli potuit tradere paci omnino durum et subabsurdum esset. Než míním, že přes lákavé potui dlužno přednost dáti vulgatě; že spojení labor belli potuit... není „durum“ ani „subabsurdum“, jest na bíledni; vedlé toho vyžaduje řečnické složení řeči potuit. Pompejus praví nejprvé obecně a skromně, že labor belli mohl přivésti vítězství nekrvavé; teprve během další řeči vykládá sebevědomě a řízně, v čem záleží onen labor belli v. 97 a násl.: abstulimus — exclusimus — compulimus — effecimus, a proto v. 101: Belli pars magna peracta est.

VII, 269 a násl.:

Nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Grais delecta iuventus
Gymnasiis aderit studioque ignava palaestrae.

Caesar dokazuje vojínům, že rozhodná bitva nebude příliš krvavá, ježto vojsko Pompejovo, sestávajíc po většině z cizích národů, není bojovné; o Řecích dí, že jest to iuventus delecta... Weber poznamenává k místu tomu: Cave credas, cum hostium virtutem verbis deprimere cupit, tam honesto vocabulo usurum delecta; repone collecta. Domněnka Webrova jest ovšem daleko pravděpodobnější než Botheova deiecta, tolik prý co ex-

pulsa, ale přece zbytečná. Caesar snižuje statečnost vojska řeckého už tím, že bylo prý sebráno z gymnasií a ne jako jeho vycvičeno dlouhými válkami; a delecta značí zde vůbec vojsko sebrané a nikoli zvláště vybrané.

VII, 323:

Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti iugulum tamquam scelus imputet hostis.

V. 325 způsobil mnoho nesnází vykladatelům; že rukopisné čtení imputet, kteréž naproti dřívějším vydáním, v nichž čtlo se impetat, v ochranu vzal Grotius i Weber, jediné jest správné, o tom nelze pochybovati. Avšak smysl místa byl i od scholiastů i od vydavatelů různě udáván; tak na př. poznamenává Weber: Imputet tamquam scelus, hoc est imputet sibi, reputet tamquam scelus fecerit. Veto, interdico, tamquam scelus puniam, si quis in auxiliaribus occidendis tempus perdat; solos Romanos petite, ceteros contemnite. Výklad Webrův odporuje celé souvislosti, a proto soudím, že jediné správný výklad podal jeden ze scholiastů poznamenávaje (Webrova vyd. III. sv. str. 539): Ordo est: imputet scelus tamquam iugulum ignoti hostis. Scelus autem dicit occisionem parentis q. d. illud, quod homines scelus putant, occisionem parentum, sic aliquis vestrum imputet quasi iugulum ignoti hostis.

VIII, 663: At Magni cum terga sonent et pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile formae
Iratamque deis faciem, nil ultima mortis
Ex habitu vultuque viri mutasse fatentur...

Weber poznamenává: Lege certantemque deis, forma scilicet, a Bothe navrhuje innatamque dei faciem et nihil ultima etc. nicht iratamque deis, was widersinnig ist. Avšak čtení iratam nejen smyslu neodporuje, nýbrž chráněno jest mnohými výroky Lukanovými, jichž Weber a Bothe si nepovšimli. Ve v. 800 tétéž knihy čteme, že hrob Pompejův jsou saxa crimine plena deum; o zavraždění Pompejově dí syn jeho IX, 144: superis haec crimina dono; srovn. dále IX, 66; IX, 186. Lukanus přičítá úkladnou vraždu Pompejovu za zločin bohům, jako nazývá jeho porážku VIII, 55 crudele crimen deum, a proto líčí ve verších svrchu uvedených, že obličej jeho neztratil ani po smrti své obyčejné veleby, a že zůstalo v něm tiché roztrpčení proti bohům, kteří ho tak krutě stihali.

Draeger (Hist. Syn. der lat. Spr. II, str. 41—42) uvádí několik málo příkladů z Plauta, Cicerona, Caesara, Sallustia

a Livia, kde částice que přichází ve významu odporovacím, a končí odstavec ten slovy: Auch bei Ovid findet sich nur weniges, und überhaupt scheint sich dieser Gebrauch von que später zu verlieren. Avšak Lukanova Pharsalia poskytuje hojnost příkladů, kde que ve významu sed se čte; bývá to z pravidla po větách neb výrazech záporných neb záporný smysl majících; jen zřídka předchází věta neb výraz kladný. Srovn. I, 478: Agmine non uno densisque incedere castris; nec, qualem meminere, vident: maiorque ferusque...; I, 632: Neque enim tibi summe litavi Iuppiter hoc sacrum; caesique in pectora tauri inferi venere dei; II, 218: Nec retinent ripae redditque cadavera campo; srovn. dále tyto příklady, kde vždy předchází výraz neb věta záporná: I, 92, 134; III, 107, 569, 685, 747; IV, 307, 434, 604, 622, 782, 797; V, 115, 605, 618; VI, 238, 511, 552, 756; VII, 138, 679, 680; VIII, 301, 378, 400; IX, 115, 147, 163, 196, 228, 497, 575, 578; X, 115, 297, 346. Zřídka nepředchází zápor; srov. I, 510; II, 241; III, 57; IV, 519; IV, 653; V, 469; VI, 596.

Miscellanea critica.

Scripsit Robertus Novák.

Cic. pro Mur. 37, 77: quid? quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis et decipis: nam si nomine appellari abs te cives tuos honestum est, turpe est eos notiores esse servo tuo quam tibi; sin, etiam si noris, tamen per monitorem appellandi sunt, cur ante manum porrigis quam inculcavit aut quid cum admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas?

Locus a multis frustra temptatus, ut vel pro desperato habeatur. quam dedi lectionem, ea G. Landgrafii est, non, si sensum spectas, improbanda illa, verum si codicum scripturam; hi enim habent: *curam petis quam inceravit.* haud ita acri adhibita medela efficiendum inde existimo: 'sin, etiam si noris, tamen per monitorem appellandi sunt, **cur ambigis, cum ignoravit**.....' i. e. cur de hominis nomine dubius es, cum hoc nomenclator ignoravit? in qua sententia quid reprehendatur non invenio, prorsus eam huic loco aptam ratus. neque vero ob eam causam puto lectionem propositam damnandam, quod Cicero alibi in orationibus sola forma passiva verbi illius quod est *ambigere* utitur (cf. Tull. 23: an dolo malo factum sit ambigitur; Caecin. 21; Verr. 1, 116; 117; ibd. 2, 45); nam in aliis libris idem formam activam adhibet, velut de inv. 2, 42, 122: ambigant agnati cum eo, qui est heres; de fin. 2, 2, 4: ut inter eos qui ambigunt

conveniat quid sit de quo agatur. quo plus valeat hoc argumentum, moneo in 5, 11 huius orationis verbum *fugiendi* cum infinitivo coniunctum esse (*patris triumphum decorare fugiendum fuit*), cuius structurae nulla extant exempla in Ciceronis orationibus, extant in aliis scriptis eius, puta de or. 3, 153; ep. Att. 10, 8, 5.

Sen. suas. 1, 6 (p. 5, 12 Kiessl.): 'aiebat itaque apud Alexandrum esse dicendam sententiam ut multa adulatione animus eius permulceretur, servandum tamen aliquem modum, ne c o n r u e r e t ratio et accideret tale aliquid quale accidit Atheniensibus.' incertum est illud *conrueret* ab A. Kiesslingio inventum; *A* habet teste H. I. Muellero (Symbolae ad emendandos scriptores Latinos. particula III. Berolini 1885, p. 5): non uerieratio, *B*: non ueneratio. sensu flagitatur verbum quod *mutare* significet; quod si ita est, haud inepte suspiceris olim fuisse scriptum: ne *converte⟨retur⟩* ratio.

Ibd. suas. 2, 1 (p. 12, 14): 'et huius quoque remigium arcet i n q u i e t a t i o n e (*inquieta omne* membranae) quod circumfluit mare.' praestat fortasse: *inquietudine*; cf. Amm. 28, 2, 4: inquietudine urgentis amnis exempta.

Ibd. suas. 2, 2 (p. 13, 7): 'at gloriae nullus finis est proximique deos sic † a g e s e s agunt: feminis quoque frequens hoc in mortem pro gloria iter est.' miror cur non leviter mutata librorum scriptura scribant editores: proximique deos sic *occisi* agunt (i. e. vivunt).

Ibd. suas. 2, 4 (p. 14, 4): 'rumori terga vertitis: sciamus saltem q u a l i s (codd.: *quam*) sit iste quem fugimus.' praeferam: *qu⟨in⟩am* sit iste. similiter contr. 10, 1, 10 (p. 473, 12) *quidam* in *quam* corruptum.

Ibd. suas. 6, 12 (p. 40, 4): 'iam collum tritum habet; et Pompeius illum et Caesar s u b i e c e r u n t.' admodum dubiae latinitatis est *subicere* omisso dativo velut potestati pro illo *facere aliquid suae dicionis*. cum praeterea optimae notae codice *A subierunt* non *subiecerunt* h. l. tradatur, non dubito quin scribendum sit **subegerunt**. idem mendum nuper sustulit Kinch (Quaest. Curtianae p. 77) apud Curtium (8, 1, 37) scribendo *Asiam — subegisti* (sic et Budensis) pro illo quod vulgabatur *subiecisti*.

Contr. 1, 2, 5 (p. 83, 23): '*ne metue*, puella, pudica es: sed sic te viro lauda, non templo.' videndum sintne sana illa quae sunt *ne metue*. primum enim hoc loco solo *ne* cum secunda persona huius imperativi iunctum legitur apud Senecam; tum

scriptum est in *A*: ne mętuę, unde dubitanter A. Kiesslingius *nempe tu* proponebat. fuitne antiquitus: '*non mentita es* (= n̄ mētitaes), puella'? cf. contr. 1, 7, 4.

Ibd. contr. 1, 3, 3 (p. 95, 13) utique legendum: 'electus ⟨is⟩ potissimum locus'; nam hoc *is* omisso sensus pravus evadit; intellegitur enim locus supra descriptus.

Ibd. contr. 1, 7, 4 (p. 121, 22): 'ut pretium piratae constituerunt, gavisus sum, namque locuples pater poterat dare etiamsi duplam poposcissent.' *namque* Schultingius invenit, membranae exhibent *inquam*. dubito an Schultingii lectio vera sit; quippe nullo loco apud Senecam particula *namque* legitur. videas velim, aberraveritne librarius post illa 'gavisus *sum*' ad superiora quae sunt 'egens *sum* inquit' et scripserit 'gavisus sum inq'; si ita res habet, syllaba *uam* in *nam* mutata legendum: gavisus sum, [inq] nam locuples...

Ibd. 2, 1, 12 (p. 158, 24): 'nocte ruinam ignemque metuant, qui sive tectis iniectus est ⟨sive⟩ fortuitus, laquearia et tablina illa urbium excidia sunt: quippe non defendunt sua sed in communi periculo adprehendunt, † hostesque aliena, et in suis dominia validiora ceduntur alia, ipsique cum maxume flagrant spolium ex alienis ruinis ferunt.'

Hic locus in codicibus gravem traxit labem; nonnulla sunt iam quidem a viris doctis probabiliter sanata, non pauca tamen restant, ut vides, sananda. opinor verba corrupta ad hunc potissimum modum scribenda esse: 'sed in communi periculo adprehendunt ⟨*ut*⟩ hostes aliena, et in *ius dominiumque validioris* (vel: *validiorum*) *cedunt* † alia.....'; propter quae conferas velim Liv. 45, 13, 15: usu regni contentum scire dominium et ius eorum, qui dederint, esse; Hor. epist. 2, 2, 173: nunc morte suprema permutet dominos et cedat in altera iura. quid tamen sub illo *alia* lateat, non definio.

Ibd. 2, 2, 37 (p. 172, 1): 'ad Othonem redeo a quo longius aberravi. solebat hos colores qui silentium et significationem desiderant tueri.' pro hoc *tueri*, quod A. Kiesslingius invenit, exhibent membranae *uene*. estne potius scribendum: *uene⟨rari⟩* i. e. valde probare, summo amore amplecti, quemadmodum Hor. epist. 2, 1, 262 dixit: discit enim citius meminitque libentius illud quod quis deridet quam quod probat et veneratur; id. sat. 2, 6, 8?

Ibd. 2, 4, 9 (p. 199, 8): 'non quaeram extra exemplum sani hominis ad quod patrem exigam: ipsum sibi comparabo.' primum legendum puto, id quod A. Otto nuper suasit: *exempla* .... *ad quae*, quoniam optimi libri habent: 'exemplas

(*s* ex voce insequenti adhaesit) . . . atque'; deinde pro codicum scriptura 'patris metgat' reponendum existimo 'p a t r e m m e t i a r.' nam illud *patris* ortum, quia praecedit *hominis*; 'metiar' ita transiit in 'metgar', ut p. 436, 5 adiecit in adgecit; p. 496, 7 proiecerunt in progecerunt.

Ibd. 2, 6, 3 (p. 217, 5): 'quod gaudium accepisti † u e r e l u x u r i o r'. ni fallor, scribendum: accepisti *uiso me luxurioso.* simile prorsus vitium nuper sustulit O. Hirschfeldius apud Scriptores historiae Augustae (vita Comm. 19, 8).

Ibd. 2, 7, 9 (p. 229, 18) habent libri: 'femina quidam unum p u d i c i t a e q u u s est atqui c u r a n d u s e s t esse a d videri pudicam.' Ad haec Kiesslingius: 'de his frustis emendandis omnino desperandum; plura praebent excerpta.' sed non est opus forti remedio ut prior saltem pars loci laudati in integrum restituatur; scribendum enim: '*feminae quidem* unum *pudicitia* **decus** est.' cetera sic legenda proposuit Schultingius: aeque curandum est esse a c videri pudicam. quae ne cui probetur lectio, moneo non uti Senecam post *aeque* et quae sunt similia illo *ac*, sed particula quae est *quam.* inde malim legere: 'i t a q u e curandum s t e i esse ac uideri pudicam.'

Ibd. 7, 1, 8 (p. 302, 18): 'ibamus praeter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus: e x p e c t a t e, i u d i c e s; i a m fortuna nobis obiciet scelus.' illa quae sunt *exspectate, iudices* — *obiciet scelus* admodum inepte sic scribi non est quod demonstrem; res per se aperta est. loci indoli adcommodata esset lectio quam inveni: **spectate**, iudices, ⟨q u o d⟩ iam (nisi mavis: q u o d n a m) fortuna nobis o b i c i a t (vel: o b i e c e r i t) scelus. ad quae aptissime adiunguntur quae sequuntur: iacebat navigium pervetus cet. ceterum conferenda p. 423, 4: non spectastis quemadmodum patrem ceciderit.

Ibd. 9, 1, 7 (p. 395, 14): 'Redemptum me protinus appellare coepit de filiae nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur an gratus sim: † habes in Gallias sine Cimone. Pro uno rogat, duos eripit.'

Quae hoc loco docti legenda censuerunt, utpote sensu non apta aut a tradita scriptura nimis longe discedentia abicienda puto. sensui non minus quam codicum lectioni satis faciunt haec: habes, e n, C a l l i a, **adfinem** C i m o n e m.

Ibd. 9, 2, 7 (p. 402, 27): 'in eodem triclinio video praetorem amatorem, scorta, c a e d i s; et meretrix praetori, praetor provinciae imperat.' illud quod est *caedis* vix est ferendum; nam, ut alia mittam, ipse pluralis numerus certe est offensioni.

suspectaverat autem vocem illam iam A. Kiesslingius, qui 'scortum auidum' a Seneca scriptum fuisse opinabatur. ego dedisse eum haec mihi persuadeo: 'praetorem amatorem, scorta, **cinaedos.**' cui opinioni id etiam est adiumento, quod habet *BT*: cedis set, *A*: uidisset; nam inde suspicari possis scriptum fuisse in archetypo: ^{in}cedis et.

Ibd. 9, 4, 19 (p. 427, 28): 'Graeci non intellexerunt, sed bene precati Caesari petebant ut honorem Sabinus et tertio gereret. postea deinde offendit illos tota comitum cohors.' illa quae sunt *postea deinde* mutanda putavit Schultingius in 'postera dein die', sed cave corrigas manum Senecae ipsius; nam huius abundantiae exempla et alibi apud scriptores Latinos deprehenduntur, velut Cic. Mil. 24, 65 dein postea se gladio percussam esse; Liv. 41, 24, 20: legati deinde postea missi ab rege; Varr. ap. Gell. 3, 10, 7: post deinde quarta hebdomade .... informatur.

Ibd. 10, 2, 16 (p. 482, 14): 'processi tecum in aciem nec illic * * * ubi rediimus omnis gloria in una domo erat.' lacunam, quam h. l. Bursianus significavit, expleo illud *succubui* inserendo; cf. contr. 1, 2, 20 (p. 91, 21).

Ibd. 10, 4, 7 (p. 493, 9): Errant miseri circa parentum suorum domos, et fortasse aliquis ⟨a⟩ patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. 'Cur tu tam exiguum refers? † uitus est equas poterat ut non rogares, ut non acciperes?'

Locus multis iam coniecturis vexatus nec tamen emendatus. verba corrupta sunt hominis debilitatum puerum stipem exiguam ferentem increpantis. inesse in iis valde opinor haec: qui tu es, ecquis poterat ⟨transire⟩ ut non rogares, ut non acciperes i. e. quibus tu es moribus quaque forma, fierine poterat, ut quisquam te praeteriret, quem non rogares, a quo non stipe donareris?

Ibd. 10, 4, 20 (p. 499, 26) propono: stipem, utique si peperit ⟨et⟩ exposuit. o [te] quam misera ...

Ibd. 10, 4, 24 (p. 501, 15): 'sed ad cotidianum diurnum et mendicantium quaestus recognoscit.' illa *sed ad cotidianum diurnum* sensus plane sunt expertia; conicio: *ced⟨o⟩*, *ait*, cotidianum diurnum ....

Ibd. 10, 5, 11 (p. 506, 20): 'habuit aliquid Promethei simile etiam ante tormenta.' haec a Senecae manu profecta

editoribus adsentior, quamquam habent libri *ante torquam*. librarius enim ad superiora illa 'tristis *uidetur quam*' ab hoc *ante* revertisse videtur.

Quint. declam. CCLIII, p. 34, 8 Ri.: 'sed cur ego diutius circa causas maleficii istius † et morbi? confessus est.' scribendum videtur: 'circa causas maleficii istius *demoror*?' confer decl. CCXX p. 107, 25: iam diu me, iudices, circa iura morari scio longeque recessisse a paternis adfectibus.

Ibd. declam. CCLXVII, p. 89, 13: 'lacrimas quidem † meas si hic in iudicio temporibus etiam in hac pace tranquillitate degendum est † . . . . . .' sensum prorsus aptum in priore parte habebis, si modo pro illo *meas* leges *teneas* uel ⟨*con*⟩*tineas*; cf. p. 90, 23 num ego possum continere lacrimas, quotiens illum locum video. cetera recte coniecisse E. Rohdium puto scribentem: 'si his in iudicio temporibus etiam in hac pace tranquillitate degendum est?'

Front. ad M. Caesarem 1, 6 (p. 17, 2 Nab.): 'De funere quoque addamus: sciat familia quemadmodum lugeat: aliter plangit servus manu missus, aliter cliens laudat vocatus, aliter amicus legato honoratus.' verum assecutus est Vahlenus, cum pro *lugat*, quod habet liber, *legato* scripsit; illa quae sunt *laudat vocatus* (codex: $\overset{a}{\text{laudaucatus}}$) sana esse recte negantur. expectes ablativum substantivi et nominativum participii, quibus respondeat in tertio membro 'legato honoratus', in primo 'manu missus'. scripsitne igitur Fronto: aliter cliens *laude auctus*?

Id. ad M. Caesarem 4, 13 (p. 75, 17): 'sed tamen negotium belle se dedit'. nuper Cornelissen (Mnemos. 1885, p. 180) pro 'se dedit' legendum proposuit 'expediit', sed locus integer est existimandus; nam simili prorsus modo scribit Symmachus epist. 3, 43 (p. 84, 12 Seeck): res sese ex voto omnium dedit.

Id. ad Ver. imp. 2, 6 (p. 133, 4): 'deinde quod post apstinentiam tridui et sanguinem satis strenue et prompte demissum, liberatum esse te periculo impendentis valetudinis nuntiabas.' adnotat ad haec Cornelissen (l. l. p. 127): 'legendum est *prompte missum*. mittere sanguinem dixisse Romanos, non demittere, neque emittere ad h. l. indicavit Eckssteinius, qui praeter Celsum (II 10) Ciceronem testem citare potuerat: ad Att. I 16, 11.' errant manifesto hac in re illi viri docti; quippe *sanguinem demittere* dixit Cato (ap. Charis. I, 90 K., Iord. p. 64), quem, ut in vulgus notum, Fronto imitatur; cf. eiusdem scriptoris ap. Gell. 3, 7, 19 (Iord. p. 51): defetigatum volneribus atque quod san-

guen eius defluxerat, cognovere. *sanguinem dimittere*, modo recte habeat tradita scriptura, dixit Gellius, mirator Frontonis, 10, 8, 1: iubere ignominiae causa militi venam solvi et sanguinem dimitti. apud Symmachum denique *sanguinis emissio* legitur epist. 6, 64 (65), 1 (p. 171, 16 Seeck): sanguinis emissione venas iuvari. inde non dubito quin iniuria codicis lectio h. l. attrectata sit.

Id. ad M. Anton. de eloqu. 4 (p. 154, 11): 'in eos quoque meus magister Dionysius tenuior et compositam fabulam protulit de disceptatione vitis et arboris ilicis.' assentior Cornelisseno de integritate illius quod est *tenuior* dubitanti; sed violenta est ea quam proponit emendatio; quippe conicit fuisse h. l. *ingeniose*. propius ad codicis lectionem accedas scribendo: Dionysius *tenui arte* compositam (i. e. subtili arte).

Id. ad Ant. Pium 3, p. 165, 15: 'Haud sciam an qui dicat debuisse me amicitiam cum eo desinere.' recte habet lectio ista nec est cur in *dirimere* mutetur, id quod Cornelisseno nuper (l. l. p. 130) pro illo *desinere* tamquam 'inusitate' scripto placuit; cf. Gell. 2, 12, 3: non ad augendam sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebant; Symm. epist. 1, 63 (p. 29, 16 S.): mihi haec opera desinenda est.

Id. princ. hist. p. 207, 12: 'non incuriose per militum contubernia transire; sed forte temere Syrorum munditias introspicere Pannoniorum inscitias'. varie hic locus a viris doctis mutatus est; nihil in eo turbatum affirmare equidem non ausim, verum ab eis quae sunt *forte temere* manum abstineant homines docti velim; sollicitarunt enim iam ea Heindorfius, Aem. Baehrensius. subest quippe manifesta imitatio loci Liviani 10, 43, 12: eo ipso loco forte temere sub armis strati; ceterum recurrunt hae voces apud Front. epist. ad am. 1, 1 (p. 173, 20), eo loco tamen particula *aut* coniuncta: 'neque forte aut temere necessitudine ista sumus copulati.'

Transeo ad duos locos **Scriptorum historiae Augustae** tractandos.

Hadr. 20 conieceram in XI (1885) p. 194 huius ephemeridis: libros *raptim* ('statim' membranae) lectos. quam lectionem duobus nunc firmo locis e Frontone petitis, epist. ad Anton. imp. 2, 1 (p. 104, 8): legi ex Coelio paululum, et ex Ciceronis oratione, sed quasi furtim, certe quidem raptim; de bell. parth. p. 221, 6: quod te vix quicquam nisi raptim et furtim legere posse prae curis praesentibus scripsisti.

Sev. 5, 3: dein firmatis quas post tergum relinquebat, provinciis Romam iter (item *BP*) contendit, cedentibus sibi cunctis,

quacumque iter fecit. propter eos qui illa *iter contendit* suspectare videntur moneo eandem paene locutionem apud Symmachum legi epist. 1, 8 (p. 7, 1): tandem si operae pretium est, contendite viam atque animadvertite meliora terrarum.

Symm. orat. 2, 10 (p. 325, 21 sq. Seeck): His virtutis excursibus non obreptioni via quaeritur nec repentinae caedi insidiarum † appacit ferire praeventus; exaturat animum gloriosum fortunata velocitas.

Male res cessit iis qui hunc locum temptaverunt, Hauptio A. Kiesslingio Baehrensio. nisi admodum fallor, sub *appacit* latet adiectivum quod est *rapax* et sub illo *ferire* vox *ferae;* sensus certe recto staret talo, si legeres: nec repentinae caedi insidiae — **rapacium** is **ferarum** praeventus — exaturat . . . i. e. rapaces ferae tali modo quos petunt praevenire solent. rapaces apud Horatium lupi dicuntur carm. 4, 4, 50: cervi luporum praeda rapacium; epod. 16, 20: apris reliquit et rapacibus lupis.

Některé myšlénky o vývoji metrické formy.

Napsal J. Zubatý.

I.

Běžným náhledem mezi učenci, obírajícími se studováním vývoje metrické formy, aspoň pokud se týče literatur indoevropských, jest dnešního dne, že na nejstarším stupni vývoje toho verš (anebo, chceme-li, zárodek verše) byl řadou slabik, jichž počet byl určitý, na nichž však nebylo viděti nijakého rhythmu, nijakého střídání délky s krátkostí, ani přízvuku s bezpřízvučností. Původcem výkladu toho jest R. Westphal, vysloviv jej poprvé v Kuhnově časopise (IX, str. 123.), po té v Allgemeine griech. metrik (Rossbach und Westphal, Metrik der griech. dramatiker u. lyriker, II, 2. str. 222. sld.) a v Theorie der nhd. metrik (2. vyd. Jena 1877, str. XIV. sld.); po něm opakovali jej i mnozí jiní badatelé. Westphal také sestrojil schema nejstaršího metra indoevropského, dvojverší složeného ze dvou částí po osmi slabikách, seřaděných beze všeho zření k jich kvantitě či přízvuku:

⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ | ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓

Otázce po vývoji elementu tak důležitého v literatuře vůbec, jakým jest metrika, nikdo zajisté neupře veliké důležitosti; budiž mi proto dovoleno pronésti o ní svoje mínění, jak se ve mně ustálilo zejména při studiu nejstarších metrických památek indo-

evropských, totiž vedských hymnů. Vynasnažím se všude pokud možná býti stručným, zejména obmezím počet dokladů na míru pokud možná skrovnou: bude mi bez toho mluviti (mimo metriku ved, o jejíž podrobné vylíčení snad brzy se pokusím buď řadou menších pojednání anebo větší monografií) o věcech každému zajisté známých a lehko přístupných.

Viděli jsme, že dle Westphala na nejstarších metrických plodech našich indoevropských předků sotva se jevil nějaký rhythmus. Tím ovšem ještě nikterak se nepopírá součinnost nějakého rhythmu při onom prvotním tvoření; tomu příčilo by se již samo faktum, že vyvinutá metrika vskutku má pevný rhythmus: a kdež ten by se byl vyvinul. Pevný rhytmus nikterak se nemohl vyvinouti spůsobem organickým z řeči samé: sice by ani nebylo lze si vůbec mysliti rozdílu mezi řečí prostou a vázanou. Vždyť pak všude postupuje také metrika i jazyk, jakkoliv veliké ústupky si tytýž činí, ve svém vývoji zcela od sebe odloučeny. Pevný rhythmus vždy se nám jeví v řeči čímsi nepřirozeným a řeči cizím; sotva tedy chybíme, hledáme-li původ rhythmizování řeči mimo ni samu. A ptáme-li se, odkud že vzal se rhythmus, jenž jsa jazyku zcela cizím přece v pozdějších dobách tak mocně působil v rozvoj literatury, nelze nalézti jiné odpovědi, než která k otázce této bezpočtukráte již byla dána, že poesie přejala rhythmus od onoho umění, jehož duší právě jest rhythmus, od h u d b y, ovšem od hudby v nejširším smyslu slova. Původ řeči rhythmizované nemůžeme hledati nikde jinde než v řeči prvotně prosté, jež provázela z prva nějaký hudební rhythmus, ať už se jevil zvukem sebe primitivnějšího nástroje bicího, ať pohybem těla, ať rhythmickou melodií,[1]) či vším tím současně (srv. Ambros, Geschichte d. musik, I, str. 3.). Teprv nenáhlým amalgamováním, abych tak řekl, tohoto řeči původně cizího rhythmu vznikla, ovšem velmi nenáhla, řeč rhythmizovaná.

Vším tím ovšem nepravím ničeho nového: avšak musil jsem se k vůli souvislosti krátce o věcech těchto zmíniti. Jest totiž otázka, co má rhythmus hudební dělati s počtem slabik? jinými slovy, lze-li si představiti řeč provázející nějaký rhythmus hudební s e z m ě n i t e l n ý m p o č t e m s l a b i k, či nic?

Základem určitého hudebního rhythmu jsou ř a d y t a k t ů, jichž počet i trvání buď jest stejné (což jest pravidlem), anebo se mění, ovšem nikoliv libovolně nýbrž dle určitých zákonů. Hleďme si jen prvních, pravidelných rhythmů, s nezměnným počtem taktů a se stále stejným jich trváním: tak nalezneme ku př. skupiny po čtyřech taktech, z nichž každý trvá po čtyři jednotky

---

[1]) „Rhythmická melodie“ není pleonasmus: jeť i melodie bez určitého rhythmu (ku př. gregorianský choral) i rhytmus bez melodie (ku př. ve hře bicích nástrojů). Kdo vykládá původ metrické řeči z „řeči zpívané“ a pod., zamlčuje nejdůležitější, ba jedině důležitý moment u vzniku metrické formy.

časové, anebo skupiny po třech, dvou, pěti atd. taktech, z nichž opět každý stejné má trvání. Až potud vyloučeno je všeliké kolísání: jinak však mají se věci, hledíme-li k jednotlivým taktům samým. Rhythmus se podstatně nemění, ať již jednotlivé takty vyplněny jsou tonem jediným anebo více tony, či snad pausou. Vezměme jeden z nejčastějších rhythmů, skupinu čtyř dvojdobých taktů; rhythmus ten může se nám objeviti v nejrozmanitějších variacích, ku př.

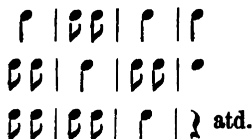

Ovšem, svoboda tato jest v hudbě dnešní znamenitě obmezena: variac různých neužívá se na zdařbůh a ledabylo, nýbrž variace jsou tu vybírány a rovnány tak, aby tvořily celek pokud možná souměrný. Uvádím za příklad rhythmizaci slovácké písně „išly tři panny“ (Bartoš, Nové národní písně moravské, V Brně 1882, str. 62.):

Tedy rhythmus po dvou trojdobých taktech, jehož dvě variace srovnány jsou v pořádku *a a* | *b b a* | *b b a*. Ale třetí sloka začíná se slovy „ale ne každeho“, první frase tedy zde má zcela novou variaci rhythmu, ‖: a přec jenom nejpřísnější pedant řekne, že tím jest porušen rhythmus, anebo, že nám píseň jest u Bartoše zachována ve zkažené podobě.

Příkladů podobných, komu by na nich záleželo, nalezne ve kterékoliv sbírce písní. Nesmíme však pominouti mlčením, že v dokladech těchto na ustálení jednotlivých variac téhož základního rhythmu účinkoval faktor v písni neméně důležitý než sám rhythmus, melodie, kteráž nedopouští nevázaného střídání rozličných rhythmických variací. Většího poučení tudíž smíme očekávati od výtvorů, v nichž nalezáme rhythmus bez melodie: a sem počítati jest přede vším valnou většinu dětských říkadel. Vizme ku př. každému českému čtenáři zajisté z dětských let známé říkadlo o otloukání píšťalky:

Otloukej se, píšťaličko,
nebudešli se otloukati, budu na tě žalovati
císaři pánu, on ti dá ránu;
huš huš huš, vrazím do tě nůž,
vrazím do tě kudličku, vyrazím ti dušičku
vrazím do tě zavíráček, budeš zpívat jako ptáček.

Kdoby říkadlo toto viděl napsané, kdo ho neslyšel jakživ odříkávati, sotva by poznal, že to má být výtvor metrický, řeč rhythmizovaná; nejvýše připustil by, že to jest řeč rhythmizovaná dle rhythmu stále jiného. A přece, s jakou energií zní z něho týž rhythmus, rhythmus čtyř dvojdobých taktů, ovšem stále jinak pozměněný, slyšíme-li je z úst děcka robícího si píšťalku:

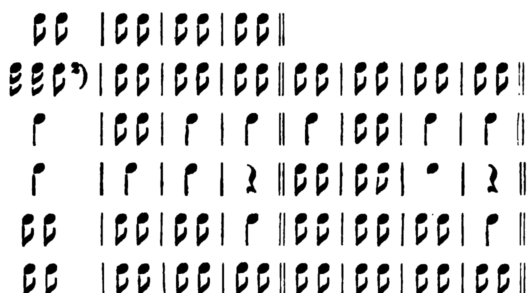

Podobné variace téhož základního rhythmu lze uvésti v četných dokladech z většiny podobných dětských říkadel; bohužel sběratelé jich neuznávají za potřebu označiti při vydávání jich i způsob, jakým se odříkávají (ač by se dal naznačiti i jen taktovými čarami v textu), čehož tím spíše jest litovati, že naše stará dětská říkadla stále ustupují (hlavně přičiněním škol a opatroven) produktům umělým.

Velmi poučnou analogii k tomuto poměňování téhož základního rhythmu nalezáme ještě v písních, roztroušených po indických dramatech. [3]) Nevíme ovšem, dle jaké melodie písně tyto

---

[2]) Nevím, neměl-li jsem označiti přednes slova „nebudeš" snad spíše triolou, třídobým taktem, jehož tři doby ovšem mají totéž trvání co v ostatních taktech dvě. Zcela podobné svobody užil ku př. Erben ve trochaických verších (ve Vodníku):

Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude.

Se stanoviska metriky hotové bylo by nazvati zelené chybou: Erben ovšem nápodobí volnější metriku prostonárodní. Ostatně tytéž takty, jež nám repraesentuje nebudeš v říkadle a Erbenovo zelené, nalézáme každou chvíli v tak zvaných iambických verších, v nichž našim básníkům se tak zalíbilo, počínají-li se přízvučnou slabikou (srv. ku př. Hálkovo: na ústa její růžová s uvedeným veršem Erbenovým): rhythmická nestejnost moderních iambů se jeví v plném světle zejména, uvedl-li je v hudbu skladatel přesně dbající přirozené deklamace jednotlivých slov.

[3]) Písně tyto, jichž zvláště hojným nalezištěm je čarokrásný čtvrtý akt Kālidāsovy Vikramorvaçī, jsou zanímavy ještě z jiné příčiny. I osoby, mluvící sanskrtem (ku př. Purūravas ve Vikramorvaçī, zamilovaný brāhmana v Dhūrtasamāgama) i osoby, užívající dialektů prākrtských (ku př. Mālavikā v Mālavikāgnimitram, herečka v proslovu Çakuntaly, Madanikā v Ratnāvalī) zpívají totiž ne jazykem, jehož užívají v dialogu, nýbrž zvláštním, velice již depravovaným dialektem prākrtským (apabhramça).

byly zpívány: forma jejich však ani se nedá pochopiti jinak, než že přednes jejich byl velmi určitě rhythmizován v taktu čtyřdobém (anebo snad dvojdobém). Ovšem že připouštěl tento rhythmus snad všechny možné variace; tak mají ku př. 97. a 113. sloka Vikramorvaçī (dle Bollensenova vydání) schema:

97. — — | — — | — — | — ⏑⏑ || ⏑⏑⏑⏑ | — — | ⏑⏑ — | — ⏑⏑
⏑⏑⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ || — ⏑⏑ | — — | ⏑⏑⏑⏑ | — ⏑⏑

113. ⏑⏑⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ || ⏑⏑⏑⏑ | ⏑⏑ — | ⏑⏑⏑⏑ | — ⏑⏑
— ⏑⏑ | ⏑⏑ — | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ || — — | ⏑⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑⏑

Volil jsem schválně příklady tohoto poměňování základního rhythmu hudebního z hudby vokální (i dětská říkadla sem možno počítati, poněvadž se odříkávají dle přísného hudebního taktu), aby applikace jich na naši otázku byla tím snažší.

Dílce, v něž hudební jeden takt se rozpadá anebo nerozpadá, tvoří, jakož z uvedených příkladů jest samozřejmo, v rhythmizované řeči jednotlivé slabiky (na *melodické* lámání jednotlivých slabik při tom nemáme zření). A ptáme-li se, poučeni uvedenými příklady o poměňování téhož hudebního rhythmu, možná-li si pomysliti jednotlivé oddíly řeči, dle *jednoho rhythmu* rhythmizované, *nestejnými co se počtu slabik* týče, bude zníti odpověď zajisté „ano“: vždyť jsme právě uvedli doklady toho, jež, jakož řečeno, mohli bychom zmnohonásobniti. A možnost tuto připustivše, ptejme se, je-li a priori pravděpodobno, že hned *první pokusy řeči rhythmizované měly určitý, nezměnný počet slabik,* jinými slovy, zdali řeč hned od prvních pokusů počínaje řídila se ze všech možných variac téhož rhythmu jenom jedinou: odpověď bude tuším samozřejmá.

A teď hledejme v příčině té poučení u nejstarších zachovaných památek metrické literatury indoevropské. Hlavním dokladem uvedeného shora názoru o povaze prvních pokusů metrických jest učencům názoru toho se držícím Avesta. Zde prý vidíme skutečně verše, tvořené jenom určitým počtem slabik, neurovnaných ještě ani dle kvantity ani dle přízvuku, tedy prvotní ono stadium metrické. O věci této, jako vůbec o všem, co se týče Avesty, jest velice těžko mluvit: jeť Avesta se všemi otázkami, jež souvisí se studiem památky této, bez odporu dnešního dne nejtemnějším ještě úkolem filologie indoevropské. Jen několik

---

Význam tohoto fakta leží na snadě: básník, který první vplétal písně ve své drama, užil dialektu, jímž za jeho doby se zpívalo, a to nebyl patrně ani sanskrt ani spisovný prākrt, jenž v době, v níž vznikla zachovaná nám dramata (*snad* jest vyjati Mṛččhākaṭiku), zajisté již byl jazykem mrtvým. Právě tak užívali tragikové řečtí v partiích melických dialektu zbarveného po dorsku, protože melos bylo u Dorů vypěstováno. Teprvé v době pozdní (tak v jedné z nejzanímavějších památek indické poesie, v Džajadevově lyrickém dramatě Gītagovinda) psány byly podobné písně i sanskrtem.

slov tedy si dovolím, abych ukázal, na jak pevných nohou tvrzení toto spočívá. Předně není ještě nezvratně dokázáno, že skutečně slabiky jsou v Avestě bez ladu a skladu urovnány: zejména jest uvážiti, že o přízvuku jazyka Avesty nemáme (a sotva se ho kdy dobéřeme) ani stínu nějakého positivního vědomí. Potom, kdo nám ručí za to (předpokládaje zatím, že je vůbec pravdou, že avestské verše mají stejný počet slabik), že podoba, v jaké se nám avestské verše jeví, jest nejstarším stadiem metrické techniky iranské? U jiných národů indoevropských nalézáme několikráte mimo všelikou pochybnost jistý úkaz, že technika metrická, ač před tím bylo dbáno s větší či menší péčí o rhythmické střídání slabik dlouhých s krátkými anebo přízvučných s bezpřízvučnými, klesla na mechanické počítání slabik: nemohlo-liž totéž státi se i u Iranců? A konečně, není ani pravda, že avestské verše mají stejný, nezměnný počet slabik: leckterý verš jich má více, jiný méně. Moderní kritika ovšem verše podobné konsekventně „restauruje“ a dává všem stejný počet slabik; avšak čím jest restaurace tato oprávněna? právě jenom učením, že avestský verš byl tvořen jenom počítáním slabik.

To tuším stačí, aby nás oprávnilo, nepřikládati metrice Avesty u vývoji metriky ten význam, jejž v ní hledá uvedená theorie Westphalova.

Obraťme se nyní na sousední pole poesie vedské. Zde vidí Westphal (ku př. v Theorie der neuhochdeutschen metrik² str. XV.) přechod ze stanoviska iranského ke stanovisku řeckému: verše tvořeny jsou opět počítáním slabik, ale závěrek jednotlivých veršů (vlastně praví se tam na str. XVI., jednotlivých dystich, což jest rozhodnou nepravdou; metrum ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ | ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏑ – ⏑ – ⏓ jest přechodem od vedské anuṣṭubh k rozměru epickému, a vyskýtá se jenom v hymnech notoricky nejmladších) jest už přizpůsoben časoměrně rhythmu, dle něhož verš je tvořen: ku př. osmislabičný verš vedský má podobu ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ ⏑ – ⏑ ⏓. Do jakési míry zakládá se líčení toto na pravdě: avšak ani vedský verš nemá vždy a všude stejný počet slabik. Dnes šťastně již uznává tuším každý filolog vedský, že ku př. osmislabičný verš mohl býti katalektický, že poslední lehká doba mohla scházeti: ⏓⏓⏓⏓⏑–⏓; ovšem většina jich považuje posud za svatý úkol kritiky, počet podobných veršů jak jen možná ztenčiti, nám však stačí, dopouští-li se i jenom možnost jich. Tím již zmenšil se nám počet slabik o jednu, ačkoliv ovšem rhythmus v podstatě nemusel se tím měnit; závěrek ⏑ – ⏓ představuje prostě rhythmickou variaci 𝅘𝅥𝅮 | 𝅘𝅥. | 𝅘𝅥 rovněž oprávněnou jako pravidelná sice variace 𝅘𝅥𝅮 | 𝅘𝅥 𝅘𝅥𝅮 | 𝅘𝅥. A totéž platí i o závěrku verše delšího, v plné podobě dvanáctislabičného: i zde nalézáme místo ⏑ – ⏑ ⏓ často závěrek katalektický ⏑ – ⏓, jehož oprávněnost připouštějí opět i nejhorlivější nepřátelé vší nepravidelnosti, ač ovšem, kde se dá, raději si vymýšlí formy, které nemají druhu v celé indické literatuře (ku př. lokály

jónaji ādžáji anebo i ādžávi místo zachovaných forem jónāu ādžāú; Lanman Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 388.), jen aby zbyli jednoho či druhého z podobných nemilých hostí. Jsou ovšem i verše nadměrné i verše, jimž schází slabiky i na jiných místech než v závěrku, verše, jež vykládám týmže spůsobem (proč by také závěrek, jenž přece o tolik určitěji jest rhythmizován než ostatní část verše, měl míti v této příčině nějakou výsadu?): verše ty však moderní kritika šmahem zamítá. Zde není místa, verše tyto bráti v ochranu, a konečně nám stačí i jen jediné ono faktum, jednohlasně uznávané: přidržíme se jen jeho. Pozdější metrika ve verši osmislabičném vedské oné svobody se úplně vzdala (ač ještě v Mahābhāratam V, 46, 7, d. čteme kusý verš saṃčarantīva ghōrām; devítislabičné verše jsou v epice dosti časté) a tvoří tudy jenom osmislabičné verše se závěrkem ⏑ – ⏑ ⏓ (závěrek tento ovšem má již jenom druhá a čtvrtá čtvrť sloky). Applikujme na toto faktum učení Westphalovo: Indové tvořili z prvu osmislabičné verše bez zjevného rhythmu, pak zrythmizovali závěrek, potom navykli se časem vynechávati poslední thesis a konečně zase se vrátili k úplnému verši. Vývoj tento není právě nemožný; ale pravděpodobnější a přirozenější postup na jisto je ten, že postupujíce od nepravidelnosti ku nezměnnosti teprvé na konci uvykli tvořiti verš vždy stejného počtu slabik.

Ještě poučnější je historie delšího verše vedského v té příčině. Kolísání závěrku katalektického a akatalektického urovnáno jest již v době vedské tak, že pěvci tvoří sloky buď ze samých katalektických (tedy jedenáctislabičných) anebo ze samých úplných (dvanáctislabičných) veršů: ale předce si dovolují časem užiti jedné z obou variac na místě neoprávněném. A svoboda tato odklizena jest u direktních dědiců tohoto delšího verše vedského teprve až v době klassické: ještě v epice panuje v příčině té znamenitá svoboda, v některých partiích ovšem větší, v jiných menší (vždyť i ve Varāhamihirově Jogajātrā VI, 2. nalézáme verš akatalektický místo katalektického). V některých hymnech vedských (ku př. ṚS. I, 162. X, 23. 50. 62, 1—5. 11.) nalézáme takovou směs obou druhů metra, že ani nelze říci, kterému z nich je máme přisouditi: a i to svědčí o souvislosti obou, že vedští pěvci velmi rádi hymny tvořené ze slok metra úplného ukončují jednou nebo dvěma slokama metra katalektického (zřídka děje se na opak: Ludwig Rigveda III, str. 59; metrum katalektické ovšem znamenitě charakterisuje závěrek delšího odstavce). Rozumí se, že i zde jest přirozený postup ten, že teprve během času obě variace prvotně svobodně se střídající rozlišeny byly ve dvě metra, než výklad ku př. Bollensenův (Zeitschrift der deutschen morgenländ. ges. XXXV, str. 451.), dle něhož Indové by byli zprva užívali jen metra úplného: přiznávám se, že si nedovedu představiti, že by bylo kusé metrum vůbec bylo vzniklo, bylo-li prvotně v užívání jenom metrum úplné.

Metrika vedská podlé toho aspoň v jednom případě (případů podobných však jest více, ač bohužel zde se nemohu o nich šířit) nám ukazuje možnost, že verš při stejném v podstatě rhythmu mohl míti různý počet slabik: a tolik připustí tuším každý, že kdybychom případ ten posuzovali jenom sám o sobě, nehledíce poučení, jež jsme čerpali snad z metrik jiných národů příbuzných, přirozená kalkulace povede nás k tomu, abychom nestejnost počtu slabik prohlásili za prius.

Ani u Řeků, u nichž metrika dostoupila přece znamenitého stupně vyrovnanosti a úměrnosti (ačkoliv ideálem dokonalé metriky nikterak ještě není) není počet slabik v jednotlivých metrech stejný: u mnohých meter, a sice zejména u nejběžnějších a nejstarších, jsou oprávněny dosti různé variace téhož základního rhythmu, variace, jež mají za následek i rozdílnost počtu slabik. Hned nejdříve v literatuře se objevující metrum, hexametr, jeví plno podobných variac: a bude snad někdo tvrditi, že v prvcích, z nichž se vyvinul, toto poměňování rhythmu nebylo běžno, že jinými slovy v oněch prvcích se užívalo jenom ku př. variac spondaiových anebo jenom variac daktylových? Ke tvrzení tomuto důsledně vede theorie Westphalova. Ba ještě na samém hexametru (z úmysla mlčím o pentametru, jenž je zajisté metrem teprv sekundárně od hexametru rozlišeným, rodným bratrem hexametru, jako bratřími jsou indické verše o jedenácti a dvanácti slabikách, o nichž jsme shora mluvili) lze nám sledovat, že technika metrická variace rhythmické v dalším vývoji obmezuje, nikoliv nerozmnožuje.

V nejstarší poesii řecké, zejména epické, v páté stopě hexametru je spondaj rovněž oprávněnou variací jako daktyl: neužívá se sice onoho tak často jako tohoto, přece však často dost a (nutno konstatovati) i na místech obsahu zcela všedního, tak že smíme na jisto říci, že ku př. pěvci Homerští sice v páté stopě spondaji se vyhýbali, ale ne tak, aby ho úplně byli neužívali, kde nehledaný sloh k němu vedl. V pozdější době svoboda tato však znamenitě byla obmezena a užíváno jí skoro jenom k vůli onomatopoetickému effektu. Velmi jasný doklad, co asi je starším: zdali mnohotvárnost či jednotvárnost. Jenom mimochodem připomínám, že dle analogie, již nám skytají metra anapaestická, i v daktylu asi bývala druhdy možna variace ◡́ ◡ ◡ ◡.

Jiné staré metrum, jež, byť v skrovnější míře, dopouští různý počet slabik v jednotlivých taktech, je iambický šestiměr. I zde mnohotvárnost (ačkoliv ku př. mladší dramatikové častěji si variace počtem slabik odchylné dovolují než jejich přísní a houževnatí předchůdcové) najisto je starší, než jednotvárnost, kteráž ostatně existuje jenom v theoretických schematech, ne ve skutečné literatuře.

O staroitalské metrice nebudu se šířiti: bylo by potřebí obírati se dříve podrobně s pokusem, vyložiti mnohotvárnost

saturnského verše, jenž byl učiněn v poslední době (O. Keller, der saturnische vers als rhythmisch erwiesen, Prag, 1883). Tolik ovšem jest jisto, ať už vykládáme verš dříve obvyklým spůsobem, či Havetovým (de Saturnio Latinorum versu, Paris, 1880) anebo už Kellerovým, že počet jeho slabik znamenitě kolísá.

A což teprv metrika starogermanská! Ta stojí úplně na stanovisku primitivním, na němž jsme shora shledali naše dětská říkadla, až na to, že připouští i anakrusi, jež našemu jazyku ovšem úplně se příčí (třeba se naši básníci sebe více do ní nutili). Takty jednotlivé vyplňují brzo jedna slabika, brzy dvě i více; tak počátek Beóvulfa takto jest rhythmizován:

–́ | –̀ | –́ | ◡́ ◡ || –́ | –̀ | –́ | –̀
◡́ ◡ | ◡̀ ◡ | –́ | –̀ || –́ | –̀ | ◡́ ◡ | –̀ atd.

Ovšem, v dalším vývoji germanské metriky toto kolísání čím dále tím více se obmezuje, zejména vynechávání thesí (totiž vyplňování taktu jedinou slabikou) se stává stále řidším: úplné úměrnosti v počtu slabik došla však metra germanská teprv v nové době, a to více vlivem cizích literatur než vlastním organickým vývojem. A podnes básníci němečtí zejména v básních blížících se literatuře prostonárodní (tak v písni a v balladě) rádi užívají zejména kolísání mezi thesí dvojslabičnou a jednoslabičnou, a nutno vyznati, že dodávají tím svým plodům znamenité živosti: jak lahodí sluchu ku př. četné ty nepravidelnosti Heineových písní!

Westphal odvozuje nejstarší metrum germanské (ku př. Theorie der nhd. metrik[2] str. XVII.) ze starého metra indoevropského, z dysticha po dvou osmislabičných verších. Zde bije tuším pravdě nepodobnost názoru jeho o povaze prvních metrických pokusův indoevropských nejvíce v oči: Germanové zdědili metrum osmislabičné, navykli si od tohoto počtu slabik stále se odchylovati, až na konec se snaží opět přiblížiti se prvotnímu stanovisku. Nemožný pochod podobný není: avšak tím méně je pravděpodobný, a zajisté jenom příčiny velmi vážné přimějí nás, abychom jej prohlásili za skutečný.

O metrice slovanské dnes těžko je mluviti: starší plody poetické nevíme, jak byly přednášeny (ostatně jest jich velmi po skrovnu), novější literatura umělá má metra uměle zbudovaná resp. z jiných literatur vzatá, a metrika prostonárodní nedá se odloučiti od hudebního rhythmu melodií. Ostatně uvedli jsme shora ne nezanímavé ukázky kolísání variac rhythmických: a zejména jsme ukázali k metrice dětských říkadel, plodů sice naivních a nepatrných, ale právě pro svou neumělou primitivnost v naší otázce neobyčejně poučných.

Shrneme-li výsledek předešlých stránek v jedno, shledáme, že ani se stanoviska hudebního, ani se stanoviska literarní historie nejsme vedeni k uznání stejného počtu slabik pro první plody umění metrického. Ani úvaha čistě spekulativní nečiní nám

pravděpodobným, že by mnohotvárnost rhythmická, jak ji nalézáme v nejstarších metrických památkách indoevropských, byla vznikla z prvotní jednotvárnosti: vždyť každý přirozený vývoj ve světě našem béře se od mnohotvárnosti k jednotvárnosti, ne naopak. To vše, tuším, nás oprávňuje více než s důstatek, abychom učení o stejném počtu slabik v nejstarších verších indoevropských nevěřili.

II.

A nyní ke druhé části Westphalova učení, dle něhož slabiky prvotních veršův indoevropských byly srovnány beze všeho zření k hudebnímu rhythmu, beze všeho rhythmem odůvodněného střídání slabik dlouhých s krátkými nebo přízvučných s bezpřízvučnými.[4]) Přiznávám se z předu, s touto větou že úplně souhlasím; už proto, že jenom podle ní lze nám postupovati přirozeným postupem od nepravidelnosti ku pravidelnosti. Přece však považuji za místné, učení toto, jehož Westphal ostatně (ani nikdo jiný) podrobněji neprovedl, zkoušeti na zachovaných nejstarších památkách poesie indoevropské. Avestu opět vyloučíme z tohoto pozorování: ani v mathematice nevede k ničemu positivnímu, objasňuje-li se jedna neznámá veličina druhou.

Jazyk sám o sobě podobného rhythmického střídání nezná: kde se zdá, že se řídí jakoby zákony rhythmickými (viz ku př. „pravidelné" stupňování řeckých adjektiv, anebo indický reduplikovaný aorist), což ostatně se stává velice řídko, máme před sebou patrně buď čistě fysiologickou dissimilaci, anebo snad i následky vlivu metriky již hotové. Pevný rhythmus na jisto byl v řeč básnickou vnesen odjinud: a to zajisté neudálo se jedním rázem. Přirozeno jest ovšem, že pěvec provázející rhythmus hudební řečí, zajisté mimoděk byl veden k tomu, aby volil slova, která by se rhythmu onomu hrubě nepříčila: avšak voliti slova všude tak, aby v nich se obrážel rhythmus hudební ve všem dokonale, jest uměním, jež toliko nenáhle se mohlo vyvíjeti, a s uměním

[4]) Proč v novějších literaturách jest proveden princip přízvuku, ve starších princip časomíry, hledati jest asi v různosti dnešního přízvuku od bývalého. Přízvuk dnešní jest dynamický, zakládá se v úsilnějším vyrážení některých slabik, přízvuk starý byl bez pochyby melodický, spočívaje v melodickém zvyšování některých slabik (ostatně mezi přízvukem čistě dynamickým a čistě melodickým je znamenitá řada stadií přechodních, jež snad podnes zejména v živějším, prostším lidu žijí; neznám bohužel nikoho, kdo by byl těmto věcem věnoval více pozornosti). Dynamický přízvuk ovšem nesrovnává se s lehkými dobami taktů, jichž těžké doby mají rovněž dynamický ictus: metrická technika národů akcentujících slova dynamicky přirozeně musela vésti ke sloučení přízvuku slovného s taktovým. Proto také nemohl se ujati pokus, uvésti v naši literaturu časomíru. Že ostatně aspoň do jisté míry dá se sloučiti časomíra s prosodií přízvučnou, dalo by se ukázati hojnými příklady z prostonárodních písní.

tímto rovněž jenom nenáhle se vyvíjel požadavek úplné shody textu s hudebním rhythmem. Poučné analogon vidíme v nové hudbě vokální, kteráž (ovšem po většině dle vědomých principií uměleckých) béře se cestou opačnou, hledajíc čím dále s péčí tím větší hudební rhythmy takové, aby pokud možná souhlasily s přirozeným rhythmem slov z předu již hotových.

Ve vývoji tomto mysliti si můžeme asi tato stadia, ovšem nikterak neoddělená od sebe nepřestupnými propastmi:

1. doba úplné svobody;

2. doba, v níž básníci snažili se aspoň poněkud sblížiti rhythmus slov se základním rhythmem hudebním;

3. doba, v níž možnost nesouhlasu mezi obojím rhythmem obmezena jenom na případy, v nichž nevidělo se básníku jiné cesty, v první řadě na slova, jichž by sice nebyl směl vůbec užiti;

4. doba absolutní moci meter.

Z literatur časoměrných daleko nejpoučnější jest v této příčině poesie staroindická. Vedské verše mají určitě rhythmizovaný jenom závěrek. Proč právě závěrek to byl, na němž nejprvé s větší určitostí vznikla shoda rhythmu slovného se základním rhythmem hudebním, jest hledati ve snaze, která vymýtila v řeckém hexametru spondej z páté stopy, která u tolika národů vedla k rýmu: ve snaze, učiniti závěrek jednotlivých sousedních dílců pokud možná stejným. Verše vedské mají tedy, jak už s hora jsme pověděli, z pravidla závěrek ⏑ – (⏑) ⏓, u delšího verše dokonce můžeme mluviti o pravidelném závěrku – ⏑ – (⏑) ⏓ (tedy určitost rhythmizování postoupila zde ještě o slabiku dále): ale pravidlo toto dopouští velmi hojně výminek, které ovšem nepřátele nepravidelnosti, o nichž již shora měli jsme příležitost mluviti, nemálo mrzí, tak že i v této příčině ubohé vedské verše musí podnikati hojné „restaurace“. Že se „restaurují“ verše nedoměrné neb nadměrné, má konečně jakou takou oprávněnost v theorii o nezměnném počtu slabik v nejstarší metrice: podlé jaké methody vědecké jednají však učenci, kteří na jedné straně tvrdí, že prvotně metrika nedbala neshody mezi rhythmem metrického schematu a přirozeným rhythmem slov, a na druhé straně v poesii tak starobylé, jako je poesie vedská, o jejíž verších sami tvrdí, že ve valné jich části rhythmus proveden není, úzkostlivě ničí všechny stopy metrické nehotovosti v místech, v nichž z pravidla již jest rhythmus proveden? To však jen mimochodem: s učenci, kteří uznávají ku př., že se říkalo ávase a kteří k vůli několika nedokonalým závěrkům dovedou tvrditi, že se říkalo i ávase, stává se všechna polemika illusorní. Raději uvedu data, čerpaná z nefalšovaných textů vedských, jak nám je uchovala báječně pečlivá a úzkostlivá tradice indická.

Kratší verš vedský (osmislabičný) měl tedy z pravidla závěrek ⏑ – ⏑ ⏓. V gājatrīových hymnech sbírky obsažené v IX. knize Ṛksaṃhity (1—4., 5—67.) jest 1698 veršů, v nichž

očekáváme závěrek ⏑ – ⏑ ⏓. Odečteme-li z nich 27 veršů sedmislabičných a jeden devítislabičný, shledáme ze 1670 zbývajících

závěrek ⏑ – ⏑ ⏓ v 1642, čili asi v 98·33%,
⏑ ⏑ ⏑ ⏓ v 15,
– – ⏑ ⏓ v 8,
– ⏑ ⏑ ⏓ ve 3,
⏑ – – ⏓ ve 2

verších. Pravidelnost závěrku ⏑ – ⏑ ⏓ jest patrna, ale neoprávňuje nás ještě prohlásiti verše se závěrkem nepravidelným za pokažené. A týž poměr panuje i v závěrku verše delšího (jedenáctisl. a dvanáctisl.), jenom že první délka závěrku – ⏑ – (⏑) ⏓ častěji než druhá nahražuje se slabikou krátkou.

Ostatně ani ostatní část verše vedského není zcela bezzákonita, jakoby se zdálo z posavádních našich slov. Verš kratší zatím jest nám úplně nechati stranou. Moderní učenci natahují jej obyčejně na schema čistě iambické a pak ovšem jest nám konstatovati znamenitou libovůli metrickou (ačkoliv přece ze jmenovaných 1698 veršů má rhythmus ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏓ 242, rhythmus – – ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏓ 222, podlé toho tedy asi rhythmus ⏓ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́, s obojetnou anakrusí, 464, číslo dosti značné, uvážíme-li, kolik možných variac tu bylo); myslím však, že verše tyto byly tvořeny i dle rhythmů jiných, ku př. zvláště často dle rhythmu ⏗ –́ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ (♪♪ | ♩. | ♩♪ | ♩♪ | ♩), čímž míra libovůle znamenitě se zmenší: podrobný důkaz mínění svého musím však odložiti k jiné příležitosti. Delší verš však, aspoň z pravidla, byl tvořen pouze dle dvou rhythmů, jakož vůbec se uznává, dle rhythmu

♪ | ♩♪ | ♩. | ♩ ‖ ♪♪ | ♩♪ | ♩♪ | ♩,

anebo ♪ | ♩♪ | ♩ ‖ ♪♪ | ♩. | ♩♪ | ♩♪ | ♩,

idealní schema jeho dle toho tedy by bylo

⏓ –́ ⏑ –́ ⏓́ | ⏗ –́ ⏑ –́ (⏑) ⏓́,

anebo ⏑ –́ ⏑ ⏓́ | ⏗ –́ –́ ⏑ –́ (⏑) ⏓́;

a schematům těmto vskutku material vedský rozhodně se blíží, jakož v době klassické potomek delšího verše vedského skutečně proveden jest (se ztrátou caesury) v oné idealní podobě

⏓ – ⏑ – – ⏗ – ⏑ – (⏑) ⏓.

V prvních 30 hymnech VII. knihy má z 374 čtyřslabičných prvních dílců (před caesurou) 98 skutečně rhythmus ⏑ – ⏑ ⏓, 81 – – ⏑ ⏓, tedy ⏓ –́ ⏑ ⏓́ 179, ze 455 předních dílců 111 rhythmus ⏑ – ⏑ – ⏓, 89 – – ⏑ – ⏓, tedy ⏓ –́ ⏑ –́ ⏓́ 200, z 372 zadních dílců (po caesuře) osmislabičných (resp. sedmislabičných) 174 rhythmus ⏗ – – ⏑ – (⏑) ⏓, 77 pak – ⏑ – – ⏑ – (⏑) ⏓, tedy 251 rhythmus ⏓ ⏑ –́ –́ ⏑ –́ (⏑) ⏓́, ze 402 zadních dílců sedmislabičných (resp. šestislabičných) 274 podobu ⏑ ⏑ – ⏑ (⏑) ⏓, 119 – ⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓,

393 ⏓ ⏑ –́ ⏑ –́ (⏑) ⏓́: vesměs čísla dosti příznivá. I v přední části vedského verše vidíme tedy snahu, přiblížiti rhythmus slovný rhythmu hudebnímu: že snaha tato nevedla ještě v době vedské ke konsekventnímu provedení metra, ke konsekventnímu podrobení jazyka schematům metrickým, jest novou příčinou, proč se budeme chrániti, měniti kde jaký nesprávný závěrek. Vždyť pak nutně musíme předpokládati, že důslednost u provádění metra v době předhistorické i v závěrku byla tak nedokonalá, jako ji vidíme v přední části verše: a fakticky míra správnosti závěrku, míra umělé dovednosti jednotlivých pěvců, jest v jednotlivých hymnech vedských nestejná, tak že ve mnohých hymnech nalézáme závěrky úplně anebo aspoň skoro úplně správné, v jiných hojně nepravidelností. [5])

Řekli jsme již shora, že metrika řecká není ještě vrcholem dokonalosti: a tvrzení toto rychle musíme poněkud ospravedlniti. Četná metra řecká připouštějí i v klassické podobě v thesi volbu mezi slabikou dlouhou a krátkou: cosi podobného nikterak se nesrovnává s konečnou důsledností metrické techniky. Čím se liší iambická tripodie od veršů vedských v té příčině? Vedská metrika zavedla určitý rhythmus v závěrku jednotlivých veršů, k vůli souhlasnosti sousedních veršů: metrika řecká i k vůli souhlasu sousedních stop zrythmizovala určitě závěrek jednotlivých stop, nechávajíc anakrusi ještě libovolnou:

⏓ –́ ⏑ – ⏓ –́ ⏑ – ⏓ –́ ⏑ ⏓́;

ovšem hlavním rozdílem mezi technikou vedskou a řeckou v příčině této jest, že Řekové již neužívají (jediné) slabiky krátké za dlouhou. A kolik nepravidelností metrických, žádným pravidlem neznormovaných, nalézáme v poesii daktylické, zejména epické! jak často tu stojí slabika krátká v arsi! Ba, vydávám se v nebezpečí, že klassičtí kollegové pokrčí nade mnou rameny, a přiznávám se, že dle domnění mého podobných nepravidelností bylo a jest v básních daktylických více, než obyčejně tušíme. Já totiž pochybuji na př., že se říkalo *βόλεσθε* i *βούλεσθε*, *αὐτάρ* i *ἀτάρ*, *θάνατος* i *θᾶνατος* atd.; vidím v podobných duplikátech [6]) jenom stopy bývalé svobody metrické, které staří řečtí učencové z části snažili se vymýtiti ze svých textů, a jichž zbytky moderní filologové mermo hledí ještě učiniti bezvýznamnými buď konjekturami

[5]) V Mahābhāratam čteme ještě verše s nesprávnými závěrky, jako III, 197, 11, c (ed. Bomb.): jāṃ vāi kapoto vadate jāṃ ča çjenaḥ; 17, d: pratjāmnājantu tvaṃhj enam mā hiṃsiḥ; 24, b: pṛččhāmi tvāṃ çakune ko nu çjenaḥ; 8, b: sarve vedā akšaraço me adhītāh (me 'dhītāḥ?); V, 32, 23. b: jatra Pārthaḥ paralokaṃ sma draštum; 4, a: džāgarti čed abhivades tvaṃ hi dvāḥstha 36, 57, a: bhinnānām vāi manudžendra parājaṇam. Bohužel nestačí tušim na epos již všelijaké ty prostředky, k jakým se cítí filologie oprávněnou vůči poesii vedské.

[6]) Ač tím ještě nikterak nepopírám, že v některých případech kvantita ve skutečné mluvě kolísala; tak ku př. ve slovech na *-ινω -υνω.*

anebo rozličnými theorematy. Měří-li básník ku př. jméno Ἠλεκτρύων – ⏑ ⏑ – (Vysoký ve Sborníku prací filol., str. 215., 216.), jaký div při tom? Vždyť měl na vybranou, buď jména toho neužít, anebo je nějak skomolit, anebo se prohřešiti proti metrickým zákonům. Indický básník doby klassické by byl volil v přísném nějakém metru některou z obou prvních alternativ, Hesiod volil třetí: nebyloť patrně za jeho dob cosi podobného ničím neslýchaným. Míst podobných je v staré řecké poesii dosti hojně, a pozoruhodno, že více jich jest ku př. v Hesiodových básních a hymnech Homerových, než v Iliadě a v Odyssei, jimž staří kritikové věnovali neskonale více pozornosti; ovšem že i dnešní filologie jednosvorně hledí je odstraniti konjekturami anebo jinými vytáčkami (vytáčkou podobnou jest ku př., učí-li Göttling v poznámce k Hes. Asp. 3., že Ἠλεκτρύωνος jest vysloviti čtyřmi slabikami). Archias užil (AP. VII, 140) slabiky πα v πατήρ za dlouhou, neslýchanost, která všem podlehnouti musela konjektuře. Totéž nalézáme v hexametru delfického n á p i s u (Kaibel Epigr. gr. č. 483) ἥρωος π α τ ὴ ρ παρὰ ταῖσδε πύλαισιν (Wagner, Quaestiones gramm. de epigr. graecis, Lipsiae 1883, str. 14). Wagner patrně uznává, že existovalo i nějaké πᾱτήρ, jiný filolog řekne, že snad k a m e n í k tu se dopustil nějaké chyby: πᾱτήρ mám za nemožné, ale mimo druhou možnost připouštím i, že jest to snad stopa méně striktního sledování předpisů metrických, která se stanoviska přísné, neúprosné metriky pozdější jest rovněž chybou, jako ku př. Erbenův verš uvedený v poznámce [2]) na str. 22.

Podobných nesrovnalostí s rhythmem nalézáme hojně ovšem i v poesii přízvučné. Metrika germanská jest v příčině té velice nedůsledná, užíváť zejména slabik s vedlejším přízvukem brzy v arsi, brzy v thesi, ba užívá i slabik bezpřízvučných v arsi. Jsou to věci příliš známé, než abych se s nimi dlouho zdržoval. I metrika slovanská hojně připouští nesrovnalostí podobných, jakož lze se přesvědčiti ze kterékoliv skoro písně prostonárodní i z ledakteré básně umělé.

III.

Rozličnými svobodami, jež jsme líčili v obou předešlých odstavcích, stalo se, že jednotlivé verše, ačkoliv tvořeny vlastně podlé téhož základního rhythmu, vypadaly dosti nestejně. Nejpamátnějším pomníkem takové nestejnoměrnosti jest staroindická poesie, k níž se v příčině té důstojně druží poesie staroitalská a starogermanská. Variace tyto ovšem podlehly během času snaze po uniformitě metrického roucha básní, která z rozličných variac buď pomáhala k vítězství jediné, anebo si rozlišila rozličné variace metra prvotně téhož v několik meter rozličných. V literatuře řecké předstupují před nás rozličná metra již úplně hotová (po

umělých metrických výtvorech řeckých meliků nám přirozeně ničehož není: obíráme se jenom abych tak řekl samorostlým vývojem metriky) a jenom domyslem jest nám se dobírati, že snad ku př. hexametr i pentametr jsou variacemi metra prvotně téhož, jež se střídala prvotně beze všeho zákona, a že teprv později užívání jich bylo znormováno. Největší význam literatury staroindické pro odvětví různá vědy filologické spočívá v tom, že v ní mnohem lépe a déle, než ve kterékoliv jiné literatuře indoevropské můžeme sledovati vývoj věcí, jež jinde se nám jeví hotovými. Tak tomu jest u konsolidování pevné grammatiky, tak u názorů filosofických a náboženských, tak u rozličných prostředků stylistických, tak u vývoje významů jednotlivých slov atd., a tak konečně u ustalování forem metrických.

Pokusím se zde o historii delšího verše vedského, jehož obě pravidelná (idealní) schemata jsme uvedli na str. 30., jež v příčině této jest zvláště zajímavá, a sice beze všech domyslů, pouze na základě památek literárních. Už ve vedách samých jsme viděli, že konsekventním líšením podoby katalektické a akatalektické vznikají dvě metra různá, rozlíšená úplně ovšem teprvé v literatuře klassické (str. 25.); už ve vedách samých však sledovati můžeme vývoj ještě jiného metra z téhož základu.

Místo pravidelného schematu ⏑ – ⏑ – ⏓ | ⏖ – ⏑ – (⏑) ⏓ (budu psáti schemata vedská zatím beze zření k nepravidelnostem v měření jednotlivých slabik) jsou velmi četné verše v hymnech vedských, jichž druhý dílec počíná se jenom jednoslabičnou anakrusí: ⏑ – ⏑ – ⏓ | ⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓. Verše podobné, jak řečeno, jsou roztroušeny mezi pravidelnými [7]), beze všeho pravidla. Avšak již ve velmi starých hymnech učiněn pokus, utvořiti z této libovolné prvotně variace katalektického verše delšího nové metrum, jež se neudrželo asi proto, že delší partie jím básněná zní trochu monotonně:

⏑ – ⏑ – ⏓ | ⏑ – ⏑ – ⏓.

Pokus tento (jehož doklady jsou hymny ṚS. I, 65—70. VII, 34, 1—21. 56, 1—11. IX, 109) nedopadl ovšem na poprve zcela šťastně: ve všech těchto hymnech nalézáme zase, jakožto upomínku na původ jejich metra, tu a tam i jiné variace delšího katalektického verše, ovšem že k nemalému pohoršení valné většiny vedských filologů. Jak málo dbali vedští pěvci metrických doktrin 19. století po Kristu, dokazuje faktum, že ku př. staré patrně modlitební formule mā no-áhir | budhnío rišé dhāt užito VII, 34, 17. v hymnu básněném tímto potomkem delšího verše, V, 41, 16. však v hymnu básněném samým

[7]) Akatalektické verše takové nalézáme v první knize ṚS. I, 83, 6, b. 112, 10, b. 114, 6. b. 129, 9, a. f. 134, 6. a.; katalektické mnohem častěji (jakož vůbec mnohem je častější delší verš katalektický): I, 61, 15, d. 100, 5, a. 104, 2, c. 117, 14, d. 122, 3, b. 4, c. 10, d. 130, 10 c. atd.

delším veršem: moderní vedská methoda káže ovšem, tatáž slova čísti onde maá no-áhir | budhnjò rišé dhāt, zde maá no-áhir | budhnío rišé dhāt, jakož také Grassmann ve svém překladě „chybu“ našich textů mlčky korriguje. Mimochodem řečeno, rád bych viděl někoho, kdo s určitostí dovede říci, kterému z obou meter dlužno přičísti sloky X, 46, 1—2. a 5—7.

Shora jsme řekli, že přímým dědicem delšího verše vedského v době klassické je schema ⏓ – ⏑ – – ⏕ – ⏑ – (⏑) ⏓. Metrika klassická však neuspokojila se ani s obojetností první slabiky: rozlišením této obojetnosti a formy kusé i úplné t. j. důsledným prováděním vždy téže z variac prvotně rovnoprávných, získala neméně než šest rozličných meter (jichž indická jména, jakož vůbec u uváděných meter činím, čtenáři odpustím):

1. 2. ⏓ – ⏑ – – ⏕ – ⏑ – (⏑) ⏓,

3. 4. ⏑ – ⏑ – – ⏕ – ⏑ – (⏑) ⏓,

5. 6. – – ⏑ – – ⏕ – ⏑ – (⏑) ⏓.

Dalším využitkováním rozličných variac delšího verše vedského povstala mimo tyto uvedené jeho hlavní (a nejčastější) dědice ještě následující metra klassická:

7. – – ⏑ – | ⏕ – – ⏑ – ⏓.

Metrum toto, jež znám jenom z Varāham. Jogaj. VI, 6., a jehož jména bych nemohl udati i kdybych chtěl, jelikož ve známých mi spisech theoretických schází, vzniklo z variace ⏓ – ⏑ – | ⏕ – – ⏑ – ⏓ konsekventním provedením délky v první slabice.

8. – – – – | ⏕ – – ⏑ – ⏓

Schema vzniklé z téže variace, konsekventním provedením svobody vedské, jež připouštěla slabiky dlouhé i v thesi.

9. – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

neliší se od předešlého schematu ničím, než podobně vzniklou důsledností délky první slabiky po caesuře.

10. – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

Metrum vzniklé z častého ve vedách schematu ⏓ ⏓́ ⏓ ⏓́ | ⏕ ⏓́ –́ ⏑ –́ ⏓́, ovšem s patřičným vytěžením kvantitativních licencí vedských. Podobně vzniklo metrum

11. – – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

z časté zejména v Mahābhāratam variace delšího verše katalektického ⏓ ⏓́ ⏓ ⏓́ ⏓́ | ⏓ ⏑ –́ –́ ⏑ –́ ⏓́. S delším veršem vedským, zejména s variacemi jeho epickými, souvisí metrum

12. ⏑ – ⏑ – | ⏑⏑⏑ – ⏑ – ⏑ ⏓,

jakož lze diplomaticky ukázati v Mahābhāratam. Verše podobné nalézáme zde totiž i promiscue ve slokách psaných obyčejným delším veršem vedským: tak I, 34, 26. b. c. d. a zase obyčejné vedské delší verše promiscue ve slokách tohoto rozměru: I, 28,

27, b. 30, b. (Srovnej Gildemeisterovu poznámku v Lassenově Anthologia sanscritica² Bonnae 1865, str. 124.) Ostatně ovšem vyskytají se i podobné verše s předním dílcem svobodněji rhythmizovaným; ku př. I, 197, 42. a. 232, 14, b. d. (= V, 16, 4, b. d.), II, 71, 3, b. III, 4, 1, c. 3. a. 26, 11, d. 34, 9, b. 20, c. 111, 10, d. 131, 10, a. 15, a. 132, 10, d. 19, b. 132, 23, d. 36, c. 192, 56, d. atd. Uvedl jsem tuto více dokladů epických, poněvadž souvislost s varietami vedskými zde není tak na snadě, jako jinde. Druhý dílec ⏑⏑⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓ je tušim rozvedením ryze vedského ⏑⏑ – – ⏑ – ⏑ ⏓ podlé analogie tak zvaných morových meter (gaṇačhandāṃsi).

13. – – ⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑ – ⏑ ⏓

jest potomkem vedské variace ⏓ – ⏑ ⏓ | ⏑⏑ ⏓ – ⏑ – ⏑ ⏓, povstalým zanedbáním caesury a provedením určitých licencí kvantitativních. Ze schemat klassických mohl bych uvésti ještě některá jiná, jichž původ asi podobným spůsobem jest hledati: spokojím se s uvedenými, kde původ ten jest tušim nepochybný. [8])

Že i u jiných národů bohatost meter vznikla podobným spůsobem, jest na snadě. Tak často a tušim že plným právem hlásá se identita hexametru s pentametrem. Hlavní momenty u vývoji pozdějších meter indických z variac vedských, jakož jsme viděli, jsou ustálení ve slabikách, jež dopouštěly délku i slabiku krátkou, na jedné z libovolných kvantit, u některých meter zanedbání caesury. S obojím momentem se shledáváme i v metrice řecké: i zde nalézáme časem, že mladší lyrikové (ku př. Horác a jeho vzorové) se obmezují na místech, na nichž starší technika připouštěla kvantitu jakoukoliv, na kvantitu určitou (zvl. délku); a že i caesura byla časem zanedbávána, dokazuje iambický trimetr, anebo pentametry s porušenou caesurou, jako ku př. Kallimach. frg. 192: *ἱερὰ νῦν δὲ Διος | κουρίδεω γενεή.* Mar. Victor. 3, 6, 1: *Ἕλλης | ποντον.* Eur. Kykl. 74: *Βακ | χεῖε* a pod. I metra řecká vznikla asi tedy analogickým processem, jako uvedená metra indická, uniformováním a rozlišováním variac před tím rovnoprávných: ovšem že vývoj ten (jako ostatně i vývoj přemnohých meter indických) vymyká se našemu pozorování nedostatkem materialu z dob, kdy ještě ono uniformování a rozlišování nenastalo. Tím smutnější jest, že tak znamenitá část indianistů drahocenný material, jejž nám dává ke studiím těmto vedská poesie, k vůli nedokázaným a nedokázatelným doktrinám lehkovážně zahazuje: a konečně ani jednání to není nic platno, protože studium starší literatury metrické vůbec, až po Mahābhāratam inclusive, literatury, jejíž jazyk nedá se tak již natahovati a osekávati, jako (dle jejich domnění) jazyk vedský, vede k týmže výsledkům.

[8]) Podobným spůsobem vykládá vznik některých meter klassických (ovšem i meter, kde vznik ten není zcela samozřejmý) Jacobi v Zeitschr. d. deutsch. morgenl. gesell. XXXVIII, 609 sld., ve článku, který vyšel teprv po napsání hořejších vět.

O určitých a neurčitých přídavných jménech.

Napsal Em. Kovář.

I. Slavolitevština a germanština vyvinuly dvoje sklonění přídavných jmen s rozdílnou platností syntaktickou.

Slovanská a litevská adjektiva mají buď sklonění jmenné podle kmenů samohláskových, buď složené. Tvary složené skládají se buď 1. z kmene jmenného a flektovaného zájmena jь, ja, je (instr. sg. m. dobrъ-jimь), anebo 2. z tvaru jmenného a téhož zájmena (gen. sg. m. dobra-jego).

Germanská adjektiva mají buď sklonění jmenné podlé kmenů na *-n*, buď složené. Složené tvary skládají se vždy z kmene a flektovaného zájmena, odpovídají tedy jen prvému druhu složených adjektiv slovanských (dat. plur. blind-aim).

O různé platnosti syntaktické obou adjektiv pojednali již Grimm a Miklosich tak, že skoro nic více se nedá říci. Známo jest, že rozdíl mezi dobrъ člověkъ a dobry člověkъ je týž jako v řečtině mezi *ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a že slovanským adjektivům nesloženým odpovídají svou syntaktickou platností v germanštině adjektiva složená, slovanským složeným germanská nesložená, jež bývají provázena členem. Ve slovanštině název členu dostalo zájmeno jь, ja, je ve složených tvarech adjektivných.

II. Zjev, že ve dvou sousedních jazycích vyvinula se dvojí flexe přídavných jmen, rozdílně byl posuzován. J. Schmidt ve spisku Ueber die Verwandschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen ukazoval, že adjektiva složená v obou kmenech jazykových jen vnitřně spolu souvisí, jiní a zvláště Leo Meyer (Göttinger Gel. Anzeigen 1873) tvrdili, že vývin jejich jest důkazem zvláštní příbuznosti jazykové. Steinthal v Charakteristik hauptsächl. Typen des Sprachbaues 303—311 ukázal rozdíly mezi slovanskými a germanskými adjektivy určitými a neurčitými.

Slovanským určitým adjektivům odpovídají v germanštině adjektiva skloňovaná podle kmenů na *-n*, kteréž tvary jsou u slovanských adjektiv neznámy. I v germanštině, i ve slavolitevštině je docíleno různosti syntaktické u adjektiv členem, jenž působí na formu adjektiva; ale ve slovanštině člen (zájmeno jь, ja, je) jest součástí složeného adjektiva, vliv jeho jest tedy od prvopočátku, v germanštině však nepůsobil původně člen na tvar adjektiva, nesplýval s ním nikdy a mimo to člen slovanský není s germanským (got. sa, sō, thata, stněm. dër, diu, daz) nijak příbuzný. Slovanský není vlastně pravým členem, způsobuje rozdíl v platnosti adjektiva, germanský však je známkou určitosti či neurčitosti substantiva. Adjektiva jsou dle Steinthala vždy určující,

nikdy určená, ale v germanštině tvary podle kmenů na -*n* značí minulost attributivnosti, totiž vlastnost adjektivem vyjádřená se bere jako udělená v minulosti (der gute Mensch), adjektivem složeným pak uděluje se vlastnost teprve v přítomnosti (ein guter Mensch). Konečně sluší připomenouti, že Steinthal vytýká, že podle Schleichera (Litauische Gramm. 260) je v litevštině určité adjektivum často emfatické a v tom případě by se shodovalo s germanským složeným i svou platností.

Leč po všech úvahách jest, tuším, třeba nového rozboru o významu obou adjektiv a vývinu jejich platnosti.

III. Ve slovanštině sluší činiti rozdíl mezi přídavnými jmény při substantivu a bez substantiva. Adjektiva při substantivu jsou přívlastky a tu se dá pozorovati syntaktický rozdíl obojích tvarů; bez substantiva jsou buď přísudky a tu mají tvar jmenný (v řečtině jsou beze členu), nebo přívlastky ku zamlčenému substantivu a tu mají tvar složený (v řečtině člen). Jsou-li určitá adjektiva přísudkem, tu jsou substantisována (v řečtině mají tu adjektiva člen). Syntaktický rozdíl obou adjektiv sluší tedy hledati u přívlastku.

Pozorujeme-li v řečtině a jiných jazycích, v nichž užívá se členu určitého u samotných substantiv, platnost téhož u substantiva s adjektivem, poznáváme, že člen nemodifikuje platnost a význam jen adjektiva, nýbrž celku čili substantiva se svým adjektivem. Rozdíl mezi *ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* jest týž, jako mezi *ἄνθρωπος* a *ὁ ἄνθρωπος*.

Ve slovanštině pro shodu v užívání určitých adjektiv střídně za řecká se členem a neurčitých za řecká bez členu musíme uznati, že zájmeno jь, ja, je má tutéž úlohu jako řecký člen čili že nemodifikuje pouze platnost adjektiva, ale celku, substantiva s adjektivem. Tu však jest pozoruhodné, že se při samostatných substantivech člen nevyskytuje, dále že týž připíná se vždy jen na adjektivum a splývá s ním v jednotku slovnou a přece se při vysvětlení syntaktické platnosti dle Curtia (Erläuterungen str. 150) žádá, aby se uvedla v soulad s tvarem. Nesrovnalost mezi tvarem slovanských určitých adjektiv a jejich významem dokazuje, že význam jejich byl původně jiný, s tvarem shodný. Pro shodu tvarů jako jsou dat. plur. slov. d o b r ъ - j i m ъ (dobrymъ) a got. b l i n d - a i m míníme, že původně i význam složených adjektiv ve slovanštině a germanštině byl týž. Úkolem naším jest ukázati, jaký byl onen původní význam a postup, jakým složená adjektiva slovanská nabyla svého pozdějšího významu a jak se tím odchýlila od germanských, jichž vývoj byl jiný.

IV. Jako jinde tak i u složených adjektiv význam zajisté původně odpovídal tvaru. Tvarem skládá se složené adjektivum ze jména a zájmena významu demonstrativného. Jak J. Schmidt dokázal, objevuje se totéž zájmeno při přívlastku zvláště adjektivném i v sanskrtě a hojněji v eranštině; též v germanských složených

adjektivech je totéž druhou součástkou. Germanská tato adjektiva jsou slovanským podobna i tím, že v nich jest zájmeno kmene jo postpositivné a splývá s adjektivným kmenem v jediné slovo. V eranštině zájmeno s přívlastkem nesplývá a má též jiný slovosled než ve slovanštině jsouc vždy před adjektivem; v novoperštině rozmohlo se užívání jeho tak, že stalo se známkou přívlastku vůbec.

Když pátráme po významu toho zájmena ve všech vyčtených jazycích, tu se nám skýtá následující. V germanštině má složené adjektivum původně tutéž platnost jako nesložené, pravidlo kdy se má užívati prvého a kdy druhého, vyvíjí se teprve časem. Nemůžeme se tedy domnívati, že mělo zájmeno to v germanštině někdy platnost členu, ale najisto víme, že bylo pro význam adjektiva lhostejné. Ani v eranských jazycích nebylo nikdy členem. O platnosti jeho poučuje nás sanskrta, v níž se ho užívá ku vytknutí důležitého jména ve větě (viz Petersburg. Sansk.-Wörterbuch pod jas). Takové vytýkání důležitých jmen ve větě demonstrativem děje se i v jiných jazycích, jest známé v staré aegyptštině, zvláště pak jím vynikají jazyky hottentotské, mandeské a kafirské.

Obyčejně však se přívlastek jím důrazně vytýká, na př. sansk. viçvē marutō jē sahasō rgv. VII. 34, 24, všichni Marutové silní, avest. manaçčā hjad vahištem jç. 29, 9 smýšlení nejlepší, nara joi ṭakhma jt. 5, 86 mužové silní, vajuš jo uparo-kairjo jt. 15, 4 vzduch nahoře působící, hača zemaḍ jaḍ pathanajāo jt. 17, 19 ze země široké ašiš-vaguhi jā berezaiti jt. 17, 19 Ašiš-vaguhi veliká. Též v albánštině užívá se mimo postpositivný ještě členu praepositivného u přívlastku (buď adjektiva, buď substantiva v genitivu, viz J. U. Jarník, Zur albanischen Sprachkunde str. 28).

Mimo jazyky indoevropské uvádíme ku porovnání ještě jiné, v nichž se užívá ku vyznačení přívlastku zájmena demonstrativného. Některé uvedl Garnett v „On the origin and import of the genitive case“ (Proceedings of the philol. society, London II. 1846) str. 165, více pak Steinthal v uvedené stati v Charakteristik haupts. Typen des Sprachbaues a ve spisku De pronomine relativo, ale seznamy ty nejsou úplné.

Z jazyků afrických jazyk Wolofů spojuje přívlastek s předcházejícím substantivem zájmenem *u*, na př. dom u gor dítě mužské (syn), dom u dhigen dítě ženské (dcera), fäs u bur-bä kůň králův, khadye-b' u rafēt pes dobrý. V jazyce Iboův děje se totéž často zájmenem nke, na př. opara nke tšaku syn boží, osisi nke odžo strom špatný; týmž zájmenem opisují se samostatná possessiva, na př. ōdibo-m sluha můj a nke-m mé (das meinige). Dále máme totéž v logoneštině, kdež demonstrativem jest pouhá nosovka, na př. ul n rai syn králův. lebu m pau košile bílá. V barištině se podle vytýkavého demonstrativa rozeznává i rod řídícího substantiva, na př.

ngutu lo ron muž zlý, ngutu na ron žena zlá. V jazycích kafirských spojuje se substantivum s následujícím přívlastkem relativem *a*; jestliže jest přívlastkem substantivum (po našem pojetí v genitivě), tedy se před relativem opakuje praepositivný člen řídícího substantiva ve zkráceném tvaru (srov. albánštinu) a po hláskových změnách vše splývá v jediný celek, na př. ukutjakvamahaše (za uku-tja ku a ama-haše) pastva koní, inkosi enkulu (= in-kosi a in-kulu) náčelník veliký.

Z asijských jazyků jest známa čínština, že spojuje substantivum s předcházejícím přívl. pomocí demonstrativa či, na př. wä' či li věcí spořádanost, žīn či ču lidí pán, sjau či k'wo' malý stát, heu či wei kuok če pozdější řídící stát (ředitelé státu). V žapanštině splývá adjektivný přívlastek s následujícím substantivem ve složeninu, na př. furu-tosi starý rok, nebo je samostatný, ale pak má suffix -ki značící tolik, jako lat. ille, na př. furu-ki tosi starý rok (ve příčině -ki srov. ro stařec a ki-ro onen vynikající stařec). V khasijštině mívá přívlastkové adjektivum za praefix relativum ba, na př. u-kulai balih kůň bílý, u-lum ba khran hora vysoká.

Konečně přičísti sem sluší celou řadu jazyků, v nichž ne sice adjektivný, ale substantivný přívlastek z nedostatku zvláštního tvaru genitivného pomocí zájmena demonstrativného se opisuje. I v jazycích semitských vysvětlují někteří status constructus jako spojení substantiva se zájmenem (na př. Dillmann, Gram. der äthiop. Sprache str. 257), v novějších nářečích pak se pomocí zájmena nahrazuje starý způsob vyjadřování přívlastku substantivného, na př. v aethiopštině 'aklīl za warq koruna (ze) zlata, v aramejštině malkā de bhābhel král Babylonu, v assyrštině sarru ša matāti král krajin. V aegyptštině se od nejstarších dob veškery pády opisovaly pomocí zájmena n, ent, hlavně však genitiv, což se až do nových nářečí udrželo, na př. hierogl. bērri em nub vůz (ze) zlata, demot. ne sechiū en tahir písma prohlášení, kopt. brehi n nub vůz (ze) zlata, tamaš. iselsa n tidhidin oděvy paní; gallaština užívá zájmena kan, na př. hitāba kan dalota kan Jāsus Christos kniha rodokmenu Ježíše Krista. V oigobštině, jazyce nubském, pojí se nomen s následujícím substantivným přívlastkem pomocí demonstrativa, na př. o-sarge la ol-alaše krev bratrova, podobně v jazyce hausaském, na př. riga te Abbega kabát Abbegův, suna n yāro jméno hocha, dále v nářečích mandeských, v nichž však jest substantivný přívlastek před jménem řídícím, na př. vei. fāri a kira krokodilova cesta, podobně v nářečích hottentotských, na př. augu ti tarhate mužův ženy. Z jazyků amerických sem patří mluva Chiquitův, na př. ikita na poo vrchol střechy. V jazycích malajských se užívá často demonstrativa ku opsání genitivu, na př. samoa. le-fale o le-ali'i dům náčelníkův, havaj. he-wahine na ke ali'i žena náčelníkova,

tag. bahay ni Pedro dům Petrův; často se demonstrativum klade za člen přívlastku, na př. viti. na-sala n'-i turangao cesta pánova (n' i = na i).

V dokladech uvedených dvou věcí si všímati sluší:

1. slovosled demonstrativa mění se podle slovosledu přívlastku, avšak skoro vždy stojí mezi tímto a řídícím jménem;

2. spojovací demonstrativum z pravidla se přikloňuje ku přívlastku, což se výtečně hodí pro náš úkol.

Obrátíme-li vše, co jsme dosud pověděli, ve prospěch našeho rozboru, pravíme, že ve slovanských složených adjektivech zájmeno jь, ja, je mělo původně úkol vytýkací jako demonstrativum v mnoha jiných jazycích příbuzných (v sanskrtě, eranštině, germanštině) i cizích, že vyznačovalo určitěji přívlastkovou funkci adjektiva ku substantivu. Slovosled zájmen této funkce jest mezi přívlastkem a jménem; ve slovanštině je přívlastek pravidelně před substantivem a tak se nám vysvětluje postavení našeho zájmena. Zájmeno vytýkací přikloňuje se často v jiných jazycích ku přívlastku a tak se stalo i ve slovanštině.

Slovanština naší náuce nijak neodporuje. Zájmena jь, ja, je jest ještě tu demonstrativem a nic není proti tomu, že dříve než se členem stalo, mělo týž úkol jako v ostatních jazycích, v nichž se u přívlastku objevuje. Členem hned z počátku býti nemohlo, tomu odporuje vývoj členu (vyvíjí se po přednosti u substantiv, ve slovanštině pouze u adjektiv), shoda slovanštiny v užívání jeho u adjektiv s jinými jazyky zvláště příbuznými, kde má úkol jen vytýkací. Kdyby bývalo hned z počátku členem, dávno by splynulo se sousedním jménem a neměli bychom ještě v historické době tvarů jako dobrajego.

Konečně sluší poznamenati, že zdánlivá neshoda mezi slovanštinou a eranštinou, pokud jde o postavení našeho zájmena, odpadá, když uvážíme, že zájmeno vytýkací bývá mezi přívlastkem a jménem a že ve slovanštině bývá přívlastek před jménem, v eranštině však vždy za jménem, že tedy po právu jest u nás zájmeno za přívlastkem, v eranštině před přívlastkem.

Složená adjektiva ve slovanštině a zajisté i v germanštině vznikla splynutím vytýkacího zájmena s předcházejícím přívlastkovým adjektivem, později ovšem se jich užívalo v slovosledu libovolném. Význam jejich jako adjektiv nelišil se od nesložených, což se udrželo v germanštině, jen jasnost funkce přívlastkové byla větší.

V. V jazycích evropských vyvíjí se z demonstrativa člen vyblednutím významu. Ve slavolitevštině bylo demonstrativum jь, ja, je významem velmi vybledlé ve složení s adjektivy, ač ani tam nepozbylo demonstrativného rázu. Tam mohl se tedy člen nejsnadněji vyvinouti a vskutku pouze v tomto složení nabylo ono zájmeno platnosti členu, čímž se tvar celku nezměnil, naopak zájmeno se k adjektivu ještě více přiklonilo a konečně s ním splynulo. Tak

lze si vysvětliti, že nalezáme ve slovanštině člen jen v tomto případě. Člen slovanský vztahoval se jako pravý člen nejen ku adjektivu, ale k celku, tedy ku substantivu s adjektivem, jak dokazuje shoda s platností řeckého členu. Dalším důkazem naší náuky jsou dějiny samých adjektiv ve slovanštině. Již v nejstarších památkách nešetří se docela přesně rozdílu mezi určitými a neurčitými adjektivy, užívá se jich střídavě nesprávně, ač daleko hojněji určitých za neurčitá, až tato konečně ustupují oněm skoro úplně. Z toho jde, že syntaktický rozdíl obou nebyl pro slovanské jazykové povědomí důležitým, tak že ho dlouho nešetřilo a konečně jej setřelo. S tím však souvisí nedostatek členu u substantiva. Slovanština neznala rozdílu mezi *ὁ ἄνθρωπος* a *ἄνθρωπος* a proto jí nebyl důležitým rozdíl mezi dobry člověkъ (*ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος*) a dobrъ člověkъ (*ἀγαθὸς ἄνθρωπος*). Tu opět vidíme, že zájmeno jь, ja, je nabylo platnosti členu jen v některých případech, kde bylo již před vývinem členu významu vybledlého, jinak by se ho, jako v jiných jazycích, užívalo též u pouhého substantiva. Bylo tedy významu již poněkud vybledlého ve tvarech jako dobra-jego dříve než nabylo v nich významu členu, musilo tedy v nich míti význam jiný (o němž jsme již pojednali) a tvary složených adjektiv jsou starší než vývin členu ve slovanštině.

Ještě jedna věc potřebuje objasnění. Jest podivno, že významu členu upravujícího význam substantiva se svým adjektivem nabylo zájmeno přikloňující se pouze ku adjektivu. Ale podiv náš mizí, když uvážíme, že často v různých jazycích formalná určení patřící po přednosti substantivu má místo něho přívlastek. Tak ze slovanských jazyků novobulharština připojuje člen místo ke substantivu k přívlastkovému adjektivu, na př. ribi-te, na ribi-te, ale dobri-te ribi, na dobri-te ryby; totéž platí o rumunštině, když je přívlastek před substantivem, na př. dulce-le pom a dulce-lui pom, dulci-lor pomi vedlé pomu-l dulce, a pomu-lui dulce, a pomi-lor dulci. S tím souvisí, že v němčině bylo možno ode dávna říci poum des waldes, des waldes poum, nikoliv waldes der poum. V jazycích semitských, jež mají člen, mívá jej z pravidla jen nomen rectum při stat. constr. jako arab. māu 'l-wardi růže vodní, hebr. debar han-nābī' slovo prorokovo, jindy též pouze adjektivum jej mívá místo substantiva, na př. chereb haj-jōnā meč mohutný, jōm haš-šišī den šestý. Z jazyků uraloaltajských bývá totéž v samojedštině, na př. jurak. sawa jāle' dobrý den (neurčité) a sawa-da jāle' dobrý den (urč.).

Avšak i affixy pádové a číselné pojí se k adjektivu místo k substantivu, na př. v nubštině burū mas dívka krásná, akk. burū mas-kā, v kunamštině ka baja člověk zlý, plur. ka baja-i, aila fāuda krávy mnohé, akk. aila fāuda-si, v bareaštině ku sur-go muž černý, plur. ku sur-te-go, v bullomštině tumoi pes, plur. sī-tumoi, ale tumoi njara

pes hubený, plur. tumoi sī-njara. V jazycích australských je zjev tento známý a častý, adjektivum buď se shoduje se substantivem v suffixech, buď je má samo, na př. Enc. Bay. nankur-unengal porle (vedlé nankur-unengal porl-unengal) oběma dobrým dětem; v adelaidštině děje se tak, když jest přívlastek za substantivem (srv. rumunštinu), na př. puljuna meju-na černí lidé, ale meju puljana-na lidé černí. Z jazyků amerických objevuje se totéž v jazyce Cherokesův, na př. an-asi sunkuta dobrá jablka. Z jazykův indoevropských nalezáme totéž v staré eranštině, na př. viçpē dašmainjuš jt. 14, 38 všichni nepřátelé, viçpë karanō jç. 64, 15 všechna křídla, upamād varesa vd. 8, 124 od nejvyššího vlasu, kde všude je skloňováno pouze adjektivum; o novoperštině viz Vullers Gramm. der neupers. Sprache §§ 397, 407.

Zde sluší zmíniti se o jazycích polyneských, v nichž často plural substantiva s adjektivem se vyjadřuje reduplikací adjektiva, na př. maor. ika pai ryba dobrá, plur. ika papai, tahit. taata maitai muž dobrý, plur. taata maitatai, havaj. hale nui dům veliký, plur. hale nunui.

VI. Příčiny, proč neurčité adjektivum ustoupilo určitému, jsou asi tři:

1. Tvar určitý jest plnější.

2. Tímže dosáhne se též formalného rozdílu obou nominalných kategorií, substantiva i adjektiva, jehož vně i vnitř dosíci jazyk se snaží stále, jak hlavně ukázal Schröder (Ueber die formelle Unterscheidung der Redetheile).

3. Konečně se snad zachoval v povědomí zbytek původní platnosti zájmena a tvar, jímž byla funkce určitěji vyjádřena, zvítězil; sem snad patří také emfatický význam složeného adjektiva v litevštině shodný s významem složeného adjektiva v germanštině.

VII. Máme tedy ve slovanštině a germanštině dvojí flexi adjektiv: složenou a nesloženou (jmennou).

Složená adjektiva ve slovanštině i germanštině jsou původu téhož, zájmeno v nich obou mělo původně týž význam vytýkací právě jako v sanskrtě a eranštině. Ve slovanštině nabylo časem totéž zájmeno platnosti členu, později ji sice opět ztratilo, při tom však složená adjektiva vytlačila nesložená až na malé zbytky. Tím vznikla jedna různost mezi slovanskými a germanskými adjektivy.

Nesložená adjektiva skloňují se ve všech indoevropských jazycích hlavně podlé jmen kmene samohláskového, tak i ve slovanštině. V germanštině přijala tato adjektiva flexi jmen na *-n* a tím opět vznikla různost mezi slovanskými a germanskými adjektivy.

V germanštině zatemnil se význam zájmena ve složených adjektivech a rozdíl mezi složenými a nesloženými vymizel. Avšak

časem počalo se vyvíjeti nové pravidlo o jejich užívání. Germanština vyvinula si samostatný člen a užívá po něm jen tvarů nesložených, jinde jen složených. Pravidlo toto se podlé Grimma vyvinulo tím, že tehdy, když bylo adjektivum bez substantiva čili v platnosti substantiva, tu užívalo se ovšem jen tvaru jmenného (nesloženého) a též členu; tím ustálila se v povědomí associace členu s těmito tvary a vyvinulo se uvedené pravidlo, kterým se opět více rozrůznila adjektiva germanská od slovanských, neboť pak odpovídala syntakticky slovanským složeným germanská nesložená (majíce ovšem samostatný člen), slovanským nesloženým germanská složená.

O koncovkách praes. sing. 1. *-ím, -ám* v češtině.

Napsal dr. Václav Vondrák.

Pokládalo se dlouho za věc zcela jistou, že v prařeči 1. os. jed. č. r. č. v přít. č. u sloves s kmenotvornou hláskou na *-mi* vycházela a že v sanskrtě tvary vadāmi, vahāmi atd. ji ještě zachovaly; v latině a řečtině u většiny tvarů že toto *mi* zaniklo a tak povstaly tvary voco (z vakajami), λέγω (m. λέγω-μι); ve staroslov. že vedla pak tato koncovka k nosovce *ą*, jež se ještě v polštině — ovšem jakožto *ę*, poněvadž byla krátká — zachovala. V jiných slovanských jazycích nastoupila na její místo střídnice *u*.

Teprv v novější době pronesl Scherer mínění své, že tato 1. os. jed. č. sloves s kmenotvornou hláskou původně na *ā* a ne na *āmi* vycházela a že původním bharā, φέρω, fero, baira v sanskrtě ku tvaru bharāmi vedlo. K náhledu tomu přistupuje i Brugmann (Morpholog. Untersuchungen I. str. 13. pozn. 146) a J. Schmidt (Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XXV. str. 7.). Kdo přihlíží ku slovanským jazykům, musí uznati, že vývin tento velmi pravděpodobný jest, neboť pozorujem zde, že, aspoň ve větším počtu z nich, zcela obdobně se opakuje. V jednom ohledu počínají si pak tyto jazyky, jak uvidíme stejně; jinak ovšem se částečně rozcházejí.

Tak máme v *srbštině* až na nepatrné výjimky v 1. os. j. č. všude *m*: pletem, pečem, tonem atd.

V *slovinštině* taktéž: nesem, dignem (staroslov. dvigną), ȥorim atd.

V *češtině* nyní jen u sloves tř. III. a IV., pak V. tř. vzoru 1ª a 1ᵇ a řídkou výjimkou i jinde. V *slovačtině* naproti tomu u všech sloves: kryjem, hudiem, žnem. *Jest tedy slovačtina*

v tomto ohledu mostem mezi srbštinou a slovinštinou na jedné a mezi češtinou a polštinou a částečně i maloruštinou na druhé straně.

V *bulharštině* je koncovka *am* jen u sloves V. tř. 1. vzoru: dělam a kupuvam (stslov. kupują, slovesa VI. třídy přešla v V). Jinde zde koncovka tato není, tak ku př. falь (chválím).

V *polštině* má koncovka *m* menší rozsah než v češtině; nalézáť se jen u sloves V. tř. 1. odd.: kocham, działam, mimo to ve tvarech umiem, znam, śmiem a toť se rozumí že i v dam, wiém atd. jako jinde. Mluva obecná ovšem též druhdy pijem, idem.

V *hornolužičtině* máme totéž pravidlo u sloves V tř. 1. odd., teda volam, džěłam; mimo to mam, smém, vém, dam, jem, sym. Jinde u: vedu, piju, nošu ač i dialekticky všude *m* nastoupiti může: plećem, ńešem, ṕečem, chwalim.

Dolnolužičtina se od hornolužičtiny zde nijak neliší, tedy: pytam, vém, som atd., a i dialekticky: pleśom, klaźom atd.

V *maloruštině* nalézáme *m* v karpatském podřečí u sloves V. tř. 1. odd. vedle tvarů na *aju*, tedy hadaju i hadam.

Jediná *ruština* nepřipouští nikde koncovky *m* v uvedených případech. Jen tvary дамъ, ѣмъ a složeniny se zde jakož i všude jinde zachovaly.

V těchto jazycích rozeznávati dlužno přede vším takové, kde všude koncovka *-m* v 1. os. jed. č. zavládla, pak ony, kde užívání její obmezeno jest na jisté třídy a oddíly sloves, a konečně i ty, kde se naprosto nepřipouští *-m*. K prvním náleží srbština, slovinština a slovácké nářečí; k druhým bulharština, čeština, polština, horno- a dolno-lužičtina; ku třetím pak ruština se svými nářečími, mezi nimiž podřečí karpatské ovšem trochu ku druhé skupině se přimyká, pokud se ku stanovisku tomuto hledí.

Všude však jsou tyto koncovky nové, jež obdobou povstaly, až na tvary odpovídající stslov. věmь, damь, jesmь, jamь a imamь.

Stará, *první* obdobou povstalá koncovka *mi* (vadā-mi *δίδωμι* atd.) vzala totiž na sebe již v praslovanštině jinou tvářnost a sice proměnilo se, jak nejpravděpodobnější jest, v nosovku *ą*.[1]) Náleží li nosovky *ą* a *ę*, jak již Leskien, Gebauer a jiní tvrdili, do praslovanštiny (čemuž zajisté všecky okolnosti nasvědčují) a přihlížíme-li k polštině a staroslovenštině, nemůžeme nic jiného nežli *ą* v 1. os. jed. č. očekávati. V jiných slov. jazycích povstala z tohoto *ą* střídnice *u*. Kde se pak ve slov. řečech a nářečích koncovka *m* vyskytla, stalo se to později *druhou* obdobou a sice nejvíce teprv v historické době.

---

[1]) Slovanské *-ą* nesrovnává se s ř. *-ωμι* a sskr. *-āmi*, a také ne s lat. *-o*, got. *-a*, lit. *-u*; proto Brugmann Untersuchungen I. 144 spojuje slovanské *vezą* ne se sskr. ind. *vahāmi*, ale s lat. conj. veh*am*. *Gb.*

Povstala-li koncovka *-u* v dat. *rabu* z dativní koncovky u-kmenů *-ovi*, která se u nich ještě ve staroslov. většinou zachovala a pak takto beze změny podruhé v pozdější době ku př. v polštině (król-owi) k a(ъ)-kmenům se dostala, máme zde před sebou podobný zjev *dvakrát* po sobě působící obdoby, jejž takto můžeme vyjádřiti: prvotní *-ovi* (u u-kmenů): *u* (rab-u): nov. *-ovi* (król-owi) = staré *mь* (v damь atd.): *ą* (vedą): -ám, -ím (v češt.) a jiným koncovkám se souhláskou *m* v uvedených případech.

Než máme i jiné přímé důkazy, že koncovka *-m* druhou obdobou později povstala.

Tak byly ku př. v slovinštině ještě v XVI. stol. tvary hočo, hoču a před tím i reku (Miklosich Vergl. Gramm. III² str. 159). I v srbštině jsou ještě tvary staré hoću, velju, vidju (Daničić Oblici 1963 str. 57). V polštině byly dříve taktéž starší tvary bez *m*. Małecki praví ve své Gram. polsk. jęz. I. § 277: W dawnéj polszczyźnie także znachodzimy te formy np. w Psalt. Flor. podnaszaję, wylewaję, spowiedaję ... Lud nasz i dzisiaj zazwyczaj od grać używa form graję, grajesz itd. zamiast gram". Než Małecki považuje tvary kochaję za vedlejší, za „uboczne" a ne za původní, za kteréž je přece musíme uznati, máme-li zřetel též k ostatním slovanským jazykům. Miklosich (III² str. 445) praví, že *staré -m* v těchto tvarech se zachovalo, což snad jinak vykládati nemůžeme, než že zde zbytek původních tvarů vidí a kocham z kochajemь vyvozuje. Ostatně činí tak i u čes. *umím*, kdež, jak uvidíme, od *umějem* vychází. Tvary umiem, śmiem a znam v polštině mohou nás však nejlépe poučiti, jak vznik koncovek těchto zde asi vysvětliti máme. Že i v bulharštině uvedené tvary právě tak vyložiti dlužno, jest více než pravdě podobno.

Ve druhé skupenině jest pak zajisté nápadno, že vesměs u sloves V. tř. odd. 1. koncovka *-ám* nastupuje a částečně jen u těchto, jako v polštině atd., tedy ve tvarech, které stažením povstalou dlouhou koncovku mají. Než nám běží zde hlavně o češtinu.

Krátce zmínil se již prof. Gebauer v Listech fil. a paed. I. str. 259—261 o věci, o níž nám právě jde; poněvadž však koncovky tyto často k přibližnému udání, z které doby památka nějaká pochází, přispívají, zdálo se mi nezbytným, poměr starých a nových koncovek všech známějších památek určitými číslicemi naznačiti.

V češtině máme u sloves III., IV. a V. třídy 1ᵇ vzoru koncovku v 1. os. jed. č. *-ím*, u sloves V. třídy odd. 1ᵃ koncovku *-ám*, kdežto u ostatních tříd a vzorů stará koncovka *u* (přehl. *i*) se zachovalo. Jak mohla tedy nová koncovka *-m* povstati a proč zůstala obmezena jen na jednotlivé vzory?

Především pozorujem, že *-m* v 1. os. jed. č. oněch tříd a vzorů nastoupilo, které v ostatních osobách *dlouhé* koncovky

mají: vid-ím, vid-íš, vid-í atd.; čin-ím, -íš, -í atd.; děl-ám, -áš, -á atd.; krájím, -íš, -í atd. Kde však ostatní osoby krátkou koncovku mají, tam se i v 1. os. zachovala stará koncovka *u* (*i*). V této okolnosti dlužno tedy především hledati příčiny vzniku neústrojných koncovek *-ím*, *-ám*. Kdežto ostatní osoby stažením z více hlásek povstalé dlouhé koncovky měly, byly v 1. osobě jen krátké hlásky: vizu (i), vid-íš . . .; uměju (i), umieš, umie atd.: čiňu (i), činíš atd.: dělaju, děláš atd.; krájěju, krajieš atd.; děju, dieš atd. Následkem toho hleděla mluva tuto délku též do první osoby přenésti. Snaha tato objevila se však, aspoň u sloves III. tř. 2. vzoru a u IV. tř., teprv, když již *u* v *i* v hojné míře přehlasovati se počalo, neboť od tvarů trpju, čiňu nemohlo se přímo přijíti ku tvarům trpím, činím, nýbrž teprv od přehlasovaných trpi, čini, jelikož tyto jim již mnohem bližší jsou.[1]) Přenesením délky v jejich 1. os. jed. č. povstalé pak neústrojné tvary činí, trpí byly by málo významné a mimo to by ku zmatkům příčinu zavdaly, poněvadž již 3. os. jak jed. tak i množ. čísla taktéž zněla. Chtěla-li mluva dotčenou délku v 1. os. a povstalou takto shodu všech osob udržeti — a k tomu přece směřovala — bylo se jí uchýliti ještě k nějaké jiné, významnější a sprostředkovací koncovce, a to bylo *-m*, na něž první osoby viem, jiem, jsem, mám, dám končily. Tak povstaly tvary trpím, činím. U sloves vzoru dělati ztratila v 1. os. jed. č. koncovka ju, nebo spíše ji zdloužením předcházejícího *a* následkem ostatních osob mimo třetí množ. č., kdež *a* vedle následující dlouhé konc. krátkým zůstalo, veškerou svou váhu a významnost a úzkým přilnutím ku slovesům dám a mám povstala zde významnější koncovka *-ám*: dělám.

Více než dotud uvedené jsou si tvary u III. tř. 1. vzoru: uměji — umím a u V. tř. 1[b] vzoru púštěji — púštím vzdáleny. Dle toho bychom předpokládali, že později nežli dříve uvedené se v památkách vyskytati budou, což tyto jak uvidíme, také potvrzují. Byly by tedy tvary tyto teprv tenkráte povstaly, když již představa, že s dlouhými koncovkami v ostatních osobách koncovkou *-ím*, *-ám* v 1. os. jed. č. provázeny jsou, valné moci nabyla. Že by totiž opět délka předcházející *e* (*ě*) před *ji* v 1. os. jedn. č. zasáhla, toto napřed proměnila v *í*, s nímž by se bylo *m* spojilo, k víře podobným učiniti nelze. Povstaly tedy tvary ty sice též následkem délky koncovek ostatních, avšak ne přímo, nýbrž teprv vlivem hotových jiných událostí, jež napřed jinde délka spůsobila a vlivem vzniklého z toho pojmu.

V jedné snaze, jež částečně dvojím směrem působila, dlužno tedy příčiny ku vzniku nových koncovek hledati a snaha ta jevila se v tom, že mluva jakési stejnotvárnosti u slovesných koncovek docíci hleděla. Zjevy podobnou příčinou vzniklé můžeme často zvláště v obecné mluvě pozorovati. Tak se říká peču —

[1]) Ve výkladě zde následujícím podává p. spis. své domnění. *Red.*

pečou, umřu — umřou atd., poněvadž v ostatních tvarech *č*, *ř* se nalézá. Týmž vlivem povstal i imperativ peč, pečte a mnoho jiných příkladů lze ještě uvésti.

Co se především doby týče, kdy nové koncovky povstaly a úplně pak zdomácněly, udal již prof. Gebauer[1]) *„že počaly v 2. čtvrti XIV. věku se vyskytovati a že své míry s koncem stol. XIV. dosahují.“ Že dříve než kolem pol. XIV. věku se nevyskytovaly, toho máme mnoho jistých dokladů.* V památkách z XIII. a ze začátku XIV. stol. nemáme totiž tvarů těchto, ani ne ve větších jako v *Dal.* a v *Alx.*, ani do nejmladšího jejího přepisu totiž do *AlxV.* nedostaly se, ačkoliv 21krát se příležitost k tomu naskytala, což podivno, a jen tím snad lze to jen poněkud vysvětliti, že v *Alx.* na *m* často se končí 1. os. mn. č. jako v *AlxBM.*: musím v. 237 (dle vyd. Hatt. a Pat. 1881), pokusím 238; v *AlxJH.*: vidím 395, 404, ztratím (dle rýmu) 397, krátím 398; v *AlxV.*: dostúpím v. 429. Jest tedy tvar pomluvím v AlxM. v. 97 též 1. os. mn. č., ačkoliv dle obsahu následujícího snadno by za 1. os. jed. č. pokládán býti mohl.

Mezi objemnější památky, v nichž nejprvé a tedy osamotnělé tvary na -ím, -ám se vyskytují, náleží především Pass. (starší část), Rožmb. a *ŽWittb.*

V *Rožmb.* jest jenom jeden tvar, totiž *dávám* § 245 (dle vyd. v List. fil. a paed. 1880 i dle Arch. č. I. 1840). Před ním předchází „... nejmám s ním i jedné nepřiezni a nedie...“ Tímto předcházejícím nejmám byl by jaksi nový tvar umožněn. Ostatně třeba k tomu přihlížeti, že nejstarší z rukopisův, dle něhož vydání pořízeno, z doby kolem r. 1360 pochází a že tudíž uvedený tvar teprv při přepisu sem se dostati mohl. Jinde zde tvarů na *m* nemáme, ač celkem ještě mezi 15 případy někde snadno toto nastoupiti mohlo.

Že nejstarší část *Pass.* (str. 275—436 a 451—490) z polovice XIV. věku pochází, vidno i z našich tvarů, které zde ještě velkou vzácností jsou.

V části vydané v List. filol. a paed. VIII. str. 309—319 nalézáme jen stoju 276 (cituji strany rkp.), učini 283, pomšči 284, věři 319. V jiné části v Ukázkách k hist. fil. a paed. V. str. 1—14 uveřejněné máme již jeden tvar: *uzřím* str. 324 proti 30 tvarům na *u* (*i*). V části v List. fil. a paed. IX, 129—147 máme týž tvar jenom jednou: *uzřím* 351 proti 19 na *i* (*u*). V části v List. fil. a paed. XII, 291—306 nalézá se též jen jeden tvar na *ím*; *uslyším* 381 proti 12 na u (i). I poměr genitivů na *a* a na *u* jest ve prospěch těchto, poněvadž jich tu máme 12 (času 372, 391, 394, rodu 378, 384, 387, domku 387, hrobu 387, krstu 388, vzchodu 388, súdu 398, chrámu 398) proti 6 na *a* (pokojíka 373, chráma 374, 387, 398, obraza 380, přie-

[1]) v Listech filol. 1874, 260.

bytka 392; popela 385 i nyní vedlé -*u*). Jest to tedy skoro týž poměr jako v části na str. 311—338, kde též gen. na *u* převahu mají. Bylo by tedy velmi záhodno celou starší část Pass. k vůli celkovému poměru prozkoumati. V celkovém poměru z dotud uveřejněných částí rovnají se gen. na *u* genitivům na *a*, ano o něco je jich počet větší. Snad nebude celkem v Pass. poměr tak v neprospěch gen. na *a*, aby nás nutil pravidlo v List. fil. a paed. XII. str. 260 pronesené v ten smysl poopravit, že se památky z první polovice XIV. stol. naskytovati mohou, v nichž genitivy na *u* u většině jsou, což ovšem by pak jen dialekticky vyložiti možno bylo. V části uveřejněné v Sitzungsberichte cís. akad. věd ve Vídni r. 1878 (str. 369—390) není žádný tvar na *m*, na *i* (*u*) jest jich tam však as 25.

V *ŽWittb.* našel jsem již 6 tvarů na *m*: *nevzbojím* ž. 3 v. 7, *neshromazdím* 15, 4, *volám* 85, 3, *schovám* 88, 29, *požehnám* 131, 15, *znamenám* 118, 15. ŽGloss. zde *znamenaju*. Tvarů na *u* (*i*), *ěji* je zde velké množství, tak, že uvedené na *m* počtem mezi nimi úplně se tratí. Poněvadž však při přepisování svatého písma, hledě k originalu, co možná nejvěrněji písaři si počínali, musíme připustit, že v době, kdy ŽWittb. psán byl, tvarů na *m* již v hojné míře se užívalo. Dle všeho stalo se to pak někdy na začátku 2. polovice XIV. věku. Kdyby byl žaltář ten na sklonku XIV. stol. přepsán, nalézalo by se v něm jistě více tvarů na *m*, k nimž by přepisující téměř nucen byl. Tak má ku př. *ŽPod.* z r. 1396: uzřím ž. 5 v. 5, *ŽWittb.* a *ŽKlem.* zde uzřu; *ŽPod.*: vzveličím ž. 68 v. 31, *ŽWittb.*: vzveseljučju (m. vzveličju) atd.

Ve zlomku *ŽTom.* (ČČMus. 1881, 125 sl.) vedlé vzlačněji ž. 49 v. 12, obráci 60, 5 a 67, 23 dvakrát, pochváli 62, 5, proši 63, 2, navráci 65, 13, úfaji 68, 4, muči 68, 18 jsou již dva tvary na *m*: *bdím* 62 v. 2 (ŽWittb. zde ještě bdi) a *vzvelebím* 68, 31. Co se gen. na *a* týče, zachoval přepisovatel dosti věrně jich starý poměr v originále, neboť proti třem na *u* (chrámu 47, 10, strachu 63, 2, sněhu 67, 15) stojí zde ještě 11 gen. na *a* (počátka 47, 15; 48, 21; 51, 13; 64, 14; 65, 20, východa 49, 1, západa 49, 1, svrchka 49, 4, chráma 67, 30, chřebta 67, 14, hněva 68, 25). Třeba však zde pozorovati, že genitiv *počátka* nalézá se pětkrát ve rčení „jakž jest byl ot počátka...“, kteréž se stále opakuje. Ve zlomku Truhlářově (Listy fil. a paed. VI 342—347) a v Brněnském (Listy fil. a paed. VIII. 302—309), jež jdou do 1. pol. XIV. věku, není ještě tvarů na *m*.

Jak přepisy skladeb z první polovice XIV. stol. v pozdější době přeměňovány byly, vysvítá ku př. ze *Sporu duše s tělem*, jenž kolem r. 1330 (ČČMus. 1881 str. 270) složen a nám v rukopisu ze začátku XV. stol. se zachoval. Uveřejněn jest ve Výb. I. 357—384. Nehledě k prvním 66 veršům, jež, jak se pokládá,

pozdějším přílepkem jsou, jsou v něm následující tvary na *m* obsaženy: *neznám* 360 v. 16, *obrátím* 360, 23, *pokořím* 360, 28, *túžím* 362, 7 *znám!* 366, 33, *skočím* 368, 24, *okročím* 368, 25, *zatočím* 368, 26 (tyto tři poslední tvary tvoří rým), *prosím* 372, 29; na *i*: *sdějí* 361, 27 (v rýmu), *vizi* 362, 17; 362, 22, *razi* 365, 6; 367, 30, *smějí* 366, 30 (rým); 367, 10 (r.), *pobleději* 366, 32 (r.), *boji* 370, 13 rým s *zapoji* 14 pak 376, 21 (r.), *pravi* 371, 13 rým s *ostavi* 14, *přiesahaji* 371, 31 (r.), *muši* 374, 21; 379, 32 (r.); 375, 17 (r.), *netuši* 374, 27, *túži* 374, 31, *zkuši* 375, 18 (r.), *stoji* 376. 22 (r.), *koji* 376, 23 (r.). *Dějí* a *smějí* 364, 5 a 6 je chybné čtení (viz ČČMus. 1881 str. 361). Je zde tedy 22 starých a 9 nových tvarů, které, jak z rýmu vysvítá, teprv při přepracování, aspoň z větší části povstaly. Nemámeť nikde tvaru na *-m*, jenž by byl jiným rýmem nežli též první os. chráněn. Naproti tomu je zde plno starých tvarů rýmem chráněno.

Nové tvary na *m*, jež v legendě *Život sv. Kateřiny* obsaženy jsou, totiž: *slýchám* v. 117, *slyším* 462, *zaklínám* 567, *haniem* 790 rýmuje se s paniem, *shoviem* 793 rýmuje se s viem, *mním* 1323 a *přestraším* 2702 rýmuje se s naším proti něco přes 50 tvarům na *i*, poučují nás důkladně o tom, kdy legenda tato, jejíž opis as z roku 1400 pochází, sepsána byla. Poněvadž tři tvary na *m* rýmem chráněny jsou a tudíž již v originále zajisté se nalézaly (totiž *haniem*, *shoviem* a *přestraším*), *nebyla legenda dříve sepsána než před polovicí XIV. věku.* Na začátku jmenovaného století nemohlo se to tudíž nikterak stát. S tím se též srovnává poměr gen. na *u* a na *a* (v. Listy filol. a paed. XII. str. 261).

Větší obtíž spůsobuje nám rukopis tak zvaný *Hradecký*, jenž též z polovice XIV. století, jak se udává, pochází. Dle toho neočekávali bychom v něm ještě valný počet tvarů na *m*; než tento je již, jakž uvidíme, dosti značný.

V *leg. o sv. Prokopu* čteme 10 tvarů na *i* (*směji* v. 33, *neškozi* 426, *chozi* 427, *dávaji* 590, *pravi* 809, *uzři* 882, *opúščeji* 993, *porúčeji* 994, *upomínaji* 1038, *ostuzi* 1062) proti 7 tvarům na *m*: *prosím* 152, *bydlím* 245, *piem* 260, *musím* 347, *neomlčím* 901 rýmuje se s *domním* 902, *nepřepustím* 1045. Že zde již 7 tvarů na *m* se nachází neodporuje nijak odůvodněnému náhledu, že legenda zde přepsaná velmi záhy složena byla, neboť ani jeden z těchto tvarů není rýmem chráněn, z čehož by arci pak vyplývalo, že později sepsána byla. Rým neomlčím s domním 901 povstal pak zajisté teprv v přepisu.

V *Pláči Marie Magdaleny* nalézá se 16 tvarů na *i* (*mieni* v. 184, *hledaji* rým s *netbaji* 378 a 392 s týmž r. v. 391, *nevizi* 402, *sdějí* 407 (než i nyní vedlé sdím v. Kottův Slovník III. díl, 275 kdežto Gebauer u *dieti* facere má jen *děju* a u *zdieti se* videri též *diem* Listy fil. a paed. XI. 103 a 104.) rýmuje se

s *neuměji* 408, kterýžto rým se opakuje ve v. 535 a 536, *mdleji* 547 rým. se s *truchleji* 548, *neuměji* 675 rým s *směji* 676, toto ještě v 987, *zalíbi* 774 (v r.) proti 10 tvarům na *m: mním* 187; 998 (r.), *nepřím* 262, *hledám* 394, 403, 411, *ohledám* 401, *volám* 412, *otlúčím* 470, *vložím* 628. Z tvaru *mním* v. 998 plyne, že skladba tato poměrně stará není; ostatně v. Listy fil. a paed. XII. 262.

V *Pláči sv. Mařie: proši* 92, *vizi* 158; 161, *porúčěji* 422 proti: *prosím* 121, *dávám* tě 420 (rým. se s mátě), *poručiem* 424. Tedy čtyři tvary na *i* a 3 na *m*. Mnohem starší byl by dle toho jiný Pláč p. Marie, jenž je v Malém Výboru str. 56—60 Hanušem uveřejněn. Jest v něm totiž jen jeden tvar na *m: trpím* str. 57 proti *slyši* 56 dvakrát; 57; 58, *vizi* 56; 57; 58, *hlezi* 59. Vyššímu stáří nasvědčují i gen.: smutka 57 dvakrát; 60, květa 57, miestka 58, kvietka 58 a smysla 59 proti slibu 56 a boku 59.

V *Desateru radostí sv. Mařie* 3 tvary na *i*: *vloži* 5 rým. se s *vyloži* 6, *nauči* 248, proti 2 na *m: věřím* 297 a *musím* 484.

V *Umučení Páně* 8 na *i: dohozi* 35 r. s *chozi* 36, *zaklínaji* 312, *neznaji* 354 rým. se s *tbaji* 355 a mimo to v 375, *skončeji* 622 rým s *porúčeji* 623 proti 4 na *m: pravím* 91 a 179, *neotstúpím* 181 rým s *vystúpím* 182.

V básni *Desatero kazanie božie* 12 tvarů na *i*: *dávajiť* 85, *pravi* 242, *vykládaji* 312 rým s *neskládaji* 313, *dosvědčiliť* 374, *nesměji* 501, *razi* 568, *nevzmluvi* 572, *neznaji* 577, *otdávaji* 710, *proši* 776, *neuměji* 782 (v rýmě) proti 8 tvarům na *m*: *nevypiem* 97, *pravím* 610; 765; 951; 1021, *radím* 676, *činím* 949, *postavím* 1077. Poněvadž však báseň tato ze začátku XIV. neb konce XIII. stol. pochází (v. Listy fil. a paed. XII. 263), jest zřejmo, že tyto tvary na *m* vesměs při přepisování sem se dostaly, což vidno i z toho, že žádný z nich v rýmu se nenalézá. Patrno to dále i z porovnání zlomku staršího rukopisu kapitulní knihovny s naším. Mámeť v našem *radím* v. 676, v onom *razi*; v 949 *činím*, v onom *čini*; v 1021 *pravím*, v onom *pravi*. Srovnej i v 789 *hřiechu*, v onom *hřicha*. Ovšem praví o něm Patera v předmluvě svého vydání (XIV str.): „Jest to chatrný přepis staršího rukopisu, neb oplývá chybami a psán jest písmem dosti pěkným asi na konci XIV. stol.“

V *Zdrávas Maria* 4 na *m*: *prosím* 5; 97, *splnímť* 89, *vstúpímť* 91 proti jednomu tvaru na *i obnovi* 90. Stará skladba to asi není.

V *Satyrách* je 13 tvarů na *i (u)* a sice v sat. o ševc.: *ztraci* 63 rým s *navráci* 64, *proši* 66 (v r.), *razuť* 103, *zhozi* 120 (v r.); v sat. o konš. nev.: *proši* 9 (v r.), *praviť* 25, *ukráci* 58 (v r.); v sat. o zl. kos.: *vystřiehaji* 3, *sději* 31 (v r.), než i nyní v už., *zaplaci* 41 (v r.); v sat. o lazebn.: *pravi* 23, *přirovnaji* 24. Naproti tomu jest tam 8 tvarů na *m*

a sice v sat. o ševc.: *radím* 65, *musímť* 140; v sat. o konš. nev.: *prosímť* 45, *musímť* 51 a 57, *neulevímť* 55; v sat. o řezn.: *pravím* 55 a konečně v sat. o pek.: *vypraviem* 4. I zde není ni jeden tvar na *m* rýmem chráněn, z čehož souditi můžeme, že báseň ta snad v 1. pol. XIV. věku sepsána byla.

V básni *O lišce a čbánu* jsou 3 tvary na *i: učini* 30, *rasuť* 65, *špíleji* 78 proti dvěma na *m: musím* 60, *otpustím* 66.

V skladbě *O bohatci* jsou již tři na *m*: *vypravím* 75, *slyším* 133, *musím* 148 a jen ději 8 (jež však i nyní vedle dím).

Poněvadž většina tvarů na -m, jak zřejmo, teprv při opisování starších předloh, aspoň pokud tyto jinak zřejmě dokázati lze, vznikla, a poněvadž v našem rukopise z dotčených tvarů celkem již 51 na m naproti 71 na i (u) se nalézá, nemohl kolem polovice XIV. věku, nýbrž spíše teprv později v jeho druhé polovici sepsán býti.

V *Ježíšově Mládí* (Výb. I. str. 387—420) jsou dva tvary na *m: nevrovnám* 392, 18 (v r.) a *neznám* 395, 14 proti 5 na *i: dávaji* 399, 19; 405, 14, *veliť* 402, 12, *přísluši* 416, 29, *boji* 417, 24. Mohla býti legenda tato dle všeho někdy kolem polovice XIV. věku sepsána. Že i leg. *O desíti tisících rytířích* (Výb. II. 5—18) do první pol. XIV. věku náleží, jde na jevo z tvarů *ctím* 8, 20 proti *pravi* 8, 31; 9, 17, *zbavi* 9, 21, *shlazi* 9, 22 a *neboji* 9, 24.

Abych jistěji meze vývinu naznačiti mohl, chci hned ku spisům Štítného, jejichžto sepsání doba nám celkem známa, přejíti. Ku posouzení štítenské mluvy postačí, jak se zdá, výňatky ve Výb. I. obsažené. Mezi nimi zaujímají první místo *Knihy učení křesťanského*, sepsané r. 1376 a *Řeči sváteční*, jichž rukopis z r. 1392 pochází. V prvních (Výb. I. str. 675—744) máme 14 tvarů na *-ím* (*nemiením* 678, 33; 689, 29, *rozmnožím* 686, 11, *nevelím* 702, 29, *miením* 710, 28, *nechválím* 713, 19; 713, 29; 723, 15, *nepomním* 714, 17, *domýšlivám* 715, 9, *nehyzdím* 722, 10; 723, 12, *neumiem* 738, 29, *rozumiem* 740, 16) proti 7 na *i* (*razi* 696, 11; 704, 32; 711, 3, *vizi* 724, 12, *neuměјiť* 738, 35, *pravi* 742, 34, *mni* 744, 14). V řečech svátečních je 6 tvarů na *m* (*musím* 755, 32; 756, 20, *dotýkám* 774, 36, *činím* 775, 25, *držím* 776, 2, *mním* 776, 2) a 3 na *i* (*muši* 752, 18; 754, 12, *navráci* 767, 20). *Tvary na -m mají tedy již u Štítného převahu a sice značnou, neboť jest jich dvakrát tolik co tvarů na -i. Tento poměr panoval tedy někdy v letech sedmdesátých a osmdesátých XIV. věku.*

Jinak ovšem má se věc v jeho Rozmluvách nábožných (Výb. I. 639—679). Zde je již 21 tvarů na *m* (*neobleníміť* 640, 28, *chybám* 640, 29, *mluvímť* 644, 29; 647, 14; ne- 649, 23; ne- 654, 36; 668, 16, *neodmlúvám* 646, 37, *nedělímť* 647, 15; 668, 17, *miením* 650, 30; 671, 30; 672, 11; 672, 13, *neumiem* 650, 31, *nepřičiním* 653, 17, *znám* 668, 14: 672, 3;

napomínám 671, 32, *umiem* 672, 10, *pravím* 673, 22) proti čtyřem na *i* (*navrácí* 647, 28, *mušiť* 653, 18; 669, 26, *vizi* 673, 9). Není to tedy již pravý obraz štítenské mluvy, jelikož dle všeho do tohoto spisu, jehož rukopis z XV. věku jest, mnoho tvarů na *m* při přepisování se vloudilo. Z téže příčiny nalézá se v něm již tak málo gen. na *a* proti knihám učení křesťanského (v. Listy fil. a paed. XII. str. 166 a 167).

Týž poměr skoro, jaký jsme nalezli u Štítného, možno též pozorovati ve Smilově *Nové Radě*, jež byla r. 1394 (5) sepsána (vyd. Gebauer Pam. stč. lit. čes. č. 1.). Arciť máme zde o něco více tvarů na *i* než bychom očekávali, totiž 31 proti 53 tvarům na *m*. Tvary na *i* jsou pak: *ufaji* 43 rým s *znaji* 44, *věři* 46 (v r.), *navráci* 80 (v r.), *uměji* 93, *razi* 175, 381, 400, 494, 590, 680, 818, 1044, 1327, 1562, 1830, 1997, *pravi* 309, 798, 865, 950, 1449, 1540, *chváli* 380, *nezději* 385, *neviní* 582, *směji* 784, *muši* 1002, *ukráci* 1599 rým. se s *navráci* 1600, *ukráti* (sic) 1790. Tvary na *m: prosím* 48, 600, *mním* 58, *dávám* 70, 1825, *neumiem* 101 rým s *rozumím* 102, *ufám* 377, *pravím* 94, 495, 666, 908, 920, 976, 1010, 1019, 1055, 1105, 1111, 1351 (v r.), 1477, 1486, 1527, 1574, 1665, 1759, 1792, 1828, 1868, 1887, 1896, 1995, *vystříhám* 628, 922, *zjevímť* 701, *hádám* 706, *hodím* 750, *klidím* 763 rým s *vidím* 764, *schytím* 767 rým s *zmýtím* 768, *radím* 788, 946, 964, 1058, 1109, 1209, 1254, 1337, 1452, 1572, 1856, 1929.

Poněvadž ve Výb. I. 849—910 vydána je dle pozdějšího rukopisu z XV. stol., jest tam již více tvarů na *m* a sice tam stojí kolem 20 na *i* proti as 60 tvarům na *m*. Tak máme na př. ve vyd. v Pam. *pravi* ještě 6krát, ve Výb. jen jednou; *razi* v Pam. 12krát, ve Výb. jen 10krát atd. Naproti tomu jest v *Radě otce synovi* (Výb. I. 909—928), jež se též Smilovi připisuje, jiný poměr a sice 5 tvarů na *m* (*vídám* 916, 26, *zachovám* 923, 15 (v r.), *pravím* 924, 7, *radím* 925, 34, *ufám* 928, 16) proti 6 na *i* (*vzdávajiť* 910, 17, *razi* 912, 22; 913, 9; ne- 918, 5; 922, 10; 927, 2). Jest i z toho vidno, že tato Rada starší je nežli Nová (Listy fil. a paed. XII. str. 266).

Nahleděmež nyní do listin z této doby, jaký poměr se nám zde jeví. V jedné list. z r. 1384 (Archiv č. II. str. 314) je *vyznávám* a *vyznávaji*; tytéž tvary nalézají se v druhé list. z téhož roku str. 316 (též ve Výb. I. 1011, 33 a 1012, 32). Dále pak máme již jen v jedné list. z r. 1398 *porúčeji* ve Výb. 1039, 35 (v Arch. I. str. 142) pak *pravi* 1056, 2 v list. z r. 1396. Ostatní tvary jsou jen na *m: vyznávám* 1014, 25 z r. 1386 a z téhož r. *dávám* 1015, 13, *vyznávám* 1024, 6 z r. 1389. Týž tvar 1039, 18 z r. 1398 vedlé *dávám* a zhora uvedeného porúčeji 1039, 35, *prosím* 1048, 8 z r. 1401, *nesmiem* 1056, 31 a *prosiem* 1056, 36 z r. 1400, *rozumiem* 1058, 30, *nerozumím* 1058, 34, slyším tamtéž, *smluvím* 1059, 11 z r. 1401 (?),

vystříhám 1060, 12. Starší tvary očekávali bychom též ve sbírce listin uveřejněných v Arch. I. 138—158, aspoň ve starších z nich, avšak nenalézáme jich tam mimo již zhora naznačené porůčeji. *Z toho lze soudit, že v obecné mluvě ze sklonku XIV. století, neb ta zajisté se nám v oněch listinách obráží, staré tvary na i již skoro úplně vymizely. Kolem roku 1400 tratí se již až na pranepatrný počet i u spisovatelů, o kterých předpokládati můžeme, že čtením starších knih se zabývali a ku starým tvarům takto lákáni byli.* Tak ku př. ve *Výkladu na právo zemské české Ondř. z Dubé* (Archiv II. 481—517), jenž kolem 1400 sepsán byl, stojí jen 3 tvary: *pravi* str. 486; § 65 a § 121 (tedy i v mladší části) proti 21 tvaru na *m*.

V památkách z první polovice XV. věku jsou tvary na i již jen velkou vzácností.

V listině z r. 1413 nalézáme *proši* Archiv II. str. 527 č. 11 a týž tvar v druhé list. č. 12 z téhož roku na téže straně.

V *Kronice o Štilfridovi* (Výb. II. 39—54) jest již jen *mieni* 39, 12 a o *Bruncvikovi* (tamtéž 55—74) jen *nepromieni* 56, 19.

V částech spisů *Husových* ve Výb. II. 179—226 uveřejněných není již žádného tvaru na *i*. Taktéž v *Historii Trojanské* (tamtéž 75—168).

Vyskytuje-li se tedy v některých rukopisech z první polovice XV. stol. ještě více těchto tvarů, můžeme za jisté pokládati, že to přepisy starších památek z XIV. stol. jsou. Tak ku př. v části *Kroniky Pulkavovy* ve Výb. I. 427—498 uveřejněné z rukopisu z 1. pol. XV. věku je ještě 5 tvarů na *i* (*podávaji* 450, 24, *vzdávají* 450, 36; 451, 5, *zjednávaji* 451, 19, *přijímaji* 492, 8) proti 10 na *m* (*činím* 450, 35; 451, 16; 451, 18; 482, 24, (*odřiekám*) 451, 30, *dávám* 452, 2, *slúžím* 472, 28, *vyznávám* 492, 1, *zjednávám* 492, 11, *znám* 494, 20). Byla tedy ještě před sklonkem XIV. stol. sepsána. Však máme též zlomky z této doby, jež nejnověji v ČČMus. 1885 vydány byly.

Stojí-li dále v *Tristramu* (Výb. I. 803—824) ještě 8 tvarů na *i* (*pravi* 805, 36; 807, 20; 809, 3 (v r.); 817, 9; 817, 14 (v r.), *ukráci* 807, 21; 814, 35 *túži* 822, 10 (v r.) proti 20 tvarům na *m*, následuje z toho, že český Tristram nemohl až v první polovici XV. stol. vzdělán býti, nýbrž spíše někdy v druhé polovici XIV. věku. Jinak však soudí Gebauer (Listy fil. a paed. VI. str. 139).

Poněkud podivno jest, že v *Kronice o Jovianovi* v Hanušově Malém Výboru (14—17), jejíž rukopis prý z konce XV. stol. pochází, nalézá se ještě tvar *vizi* str. 16 ř. 14. Mimo to je v ní *nevrátím* 14, *učiním* 15; 16, *oznámím* 16, *neznám* 16, *prosím* 16; 17, *rozmluvím* 16, *znám* 17, *vidím* 17. Je-li stáří rukopisu správně udáno, nezbývá nic jiného, nežli též možnost připustit, že jest to opis staršího originálu.

Že v menších památkách z XIV. stol. již jen samé tvary na *m* nalézti možno, je zřejmo.

V *Písni ku sv. Dorotě* (Listy fil. a paed. IV. 216—224) jsou tři tvary první os. j. č. a všecky na *m: věřím* 178[b] v. 72; 179[a] v. 123 a *túžím* 179[a] v. 88.

Nahlédněme ku konci ještě do jiných památek, abychom seznali, jak poměr našich tvarů se stářím dotčených památek se srovnává.

Ve *sv. Jiří* (Listy fil. a paed. V. v Ukázkách 34—35) jsou jen tvary *ufaju* 1[a], *stoju* 1[b], *nesměju* 1[b], *razuť* 2[a]. Dobře tam tedy Gebauer podotkl, že jazyk ukazuje do 1. pol. stol. XIV.

V *Modlitbách* (tamtéž 23—27): *nestydím*, 53[b] v. 27, *vidím* 53[b] v. 27 vedlé *vizi* 56[b] v. 127, *neprobuzi* 57[a] v. 139. Pocházejí tedy již z druhé polovice.

V ukázce *Životů sv. Otcův* (Listy fil. a paed. XI. 111—127): *platím* 48, *osvítím* 48[a], *trpím* 48[a]; 49[a], *bojím* 49[a], *pustím* 50[a], *prošímť* 52[a], *opatřím* 53[a], *musím* 56[b], *dopustím* 56[b], *uzřím* 58[a], *chovám* 58[b], 12 tvarů tedy proti 10 na *i: pravi* 49[a], *znaji* 50[a], *proši* 50[a]; 51[b], *vizi* 51[b], *napomínaji* 51[b], *muši* 58[a]; 60[a], *podnieci* 58[b], *nerozoměji* 60[b]. Opis byl na počátku XV. stol. pořízen a originál pocházel asi z 2. pol. XIV. stol. Také jest v něm ještě 9 gen. na *a* proti 13 na *u*.

V *Životě Krista Pána* (Listy fil. a paed. XI. 283—292) nemáme vůbec žádných tvarů na *m*, nýbrž jen 6 na *i: vizi* 1[a]; 3[b]; 5[a], *muši* 3[b], *čini* 5[a], *dávaji* 5[a], dle čehož originálu vyšší stáří přiřknouti neváhám.

V *básních* připsaných při kronice *Pulkavově* v rkp. Lobkovickém z první pol. XV. stol. nalézá se: 1. v řeči jinocha mladého: *zpívám* 426 rým s *nedbám*; 2. v řeči kmene st.: *sedím* 426 rým. se s *hledím, zhřievám* 426 rým s *netbám* 426. Tedy žádný tvar na *i*. Avšak 3. v Pravdě: *blúzi* 430 rým s *súzi*, *povědaji* 430, *praviť* 431, *razi* 431, *veli* 431. Zde zase nemáme žádného tvaru na *-ím*, neboť pomniem 433 je 1. os. mn. č. Že báseň tato z XIV. stol. pochází, o tom nemůže se pochybovati; stáří předcházejících dvou básní určiti není snadno. Dle všeho nejsou příliš staré.

V básních připsaných při *Kronice Pulkavově* v rkp. *Litoměřickém* (tamtéž 302—308) máme v první *razi* 303 (v r.); ve druhé *svědčím* 305 a *směji* 307 (v r.), *věři* 308. Mohou býti tedy též ze XIV. století.

Ve zbytku *Růžové zahrady* ze XIV. stol. (ČČMus. 1881, 464 sl.): *vsadímť* v. 13, *sehrámť* 14, *uspím* 65, *povídám* 141 (v r.) proti *podstúpi* 117.

Ve *Frimburském zlomku evangelia* ze sklonku téhož století (ČČMus. 1881, 496—498): *propustím* a *nenalézám* na druhém sloupci.

Život Karla IV. (v Pam. st. lit. čes. č. IV.) obsažen jest v rukopisech ze stol. XV; že však již ve stol. XIV. do češtiny převeden byl, vysvítá z toho, že v něm ještě více gen. na *a* se nalézá (bez uma str. 8 ř. 1, domysla 9, stola 15 ř. 1, smysla 42, nevoda 49, 5, prostředka 51, 6, poklada 52, 9 atd.) a mimo to je zde i tvar *žádaji* str. 9 (ve Výb. I. 507, 28 je *žádám* 507, 28 dle jiného rukopisu též XV. věku).

V *Životě sv. Václava*, jenž bezpochyby Karlem IV. původně latinsky sepsán a později pak do češtiny přeložen byl a jenž v témž čísle Památek (str. 111—118) dle rukopisu z r. 1379 obsažen jest: *nežádaji* str. 114 ř. 3 (v rkp. z r. 1476 je již *nežádám*), pak týž tvar na téže straně ještě jednou ř. 17, *vizi* 116, 1. Zřejmo z toho, že v rukopisu tomto se nám text starý, jak jej v Pass. máme, obráží a nikoliv mluva z roku 1379. A skutečně, srovnáme-li týž text v jiném Pass., jenž téměř až ze sklonku XIV. stol. pochází (ve Výb. I 314—322), shledáme tam tytéž tvary: *nežádaji* 316, 22 a 317, 3, *vizi* 318, 16. Toť přece není mluva ze sklonku XIV. věku!

V *knížkách o hře šachové*, jež, jak pravdě podobno, ke konci XIV. věku sepsány a v Památkách st. lit. č. č. 6 vydány byly: *vizi* str. 41. I více gen. na *a*: účinka 23, proroka 44, smysla a rozmysla několikrát, jakž též očekáváme, ač již i smyslu 39 a více jiných ještě na *a*.

Tvary na -m vyskytly se tedy někdy kolem polovice a sice spíše před polovicí XIV. věku a vzmohly se náhle tak, že již v letech šedesátých co do počtu tvarům na -i se asi vyrovnaly, poněvadž v památkách z let sedmdesátých a osmdesátých na jeden tvar na -i skoro již dva tvary na -m připadají; na sklonku XIV. stol. vyskytají se staré tvary již jen velmi zřídka, tak že začátkem stol. XV. v dotčených třídách a vzorech novočeské pravidlo již za vyvinuté pokládati dlužno; co se starých tvarů ze začátku XV. věku nalezá (ne však v opisech z předešlého stol.), velkou vzácností nazvati třeba. Jest to tedy jedno z jazykových pravidel, která ku svému vývinu poměrně velmi krátké doby potřebovala, jelikož něco přes padesát let k tomu úplně postačilo.

Klasobraní po rukopisích.

XIX. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16; srov. Listy filol. 1885 419).

[404] S. otcze Dominica.

Swati domicus predicaterowebo zakona poczatek y hlawa. z iſpanſke zemie rodem. z toho biſkupſtvie okſemenſis. W tey

wſi gieyzto callegora dyegy ſe vrodil. Geho otecz felix. yeho matka Johanna gmye gmiela. O tom ſwatem dyetyety tak ſie piſſe ez yeho duchowna matka. geſto yeho z ſwatcho krſtu zdwihla to zgyewenye gmiela o nem. yezto dyetye duchem ſwatim oſwiecene ma ſkyrzie kazanye ſlova bozieho weſ ſwiet oſwietlity. W tom zgyeweny tak yei widyela. ano dyetye przyekraſne hwiezdu ſtwuci na czele gma. gyeſto hwiezda weſwiet oſwieczowaſſe. W tom yeho ſwatem dyetynſtwu yeſcze u ſwe doyky gſa czaſto yeſt nalezan an na zemi lezy. bohu ſwu pokoru v mladoſty ukazugye. a kdiz z ſweho dyetynſtwa wyſſel. chtye ſie mudroſty nauczyty. ſkrowny w krmi y v pyty zyw byl. tak ez deſiet let kromie wodi nycz gyneho nepil. A tu nauczeny gſa wida ano chudy hlad mru wſſie ſwe knyhi rozprodaw chudim pro buoh rozdal Tu yey biſkup okſomenſki ſ kanownyky w geho dobrotye ſeznawſſe. w duchowni zakon kanownyczy gey przygieli. w nemz zakonye tak proſpiel yez ho ſtaroſtu podprzieworzym vczynyli. Toho czaſu naywiece ſye zato bohu modleſſe. aby gemu buoh tu milost dal. kak by krzeſtanſkey obcy k ſpaſeny pomohl. a tehdi w knyhach o ſwatich otczich kak ſu na ſwietye ſwati zywot wedli. nayradyegy cztyeſſe. A kdiz yednu do toho mieſta yemuzto toloſa dyegy s ſwym byſkupem gyel. *[405]* na yedney hoſpodye nalezl. ano hoſpodarz kacierz yeſt. tomu tak dluho kazal o wierzie. az ho na prawu wieru y obratyl. pro nezto ſwati dominyk bohu chwalu wzdal dyekugye ez tento prwy ſkirziē na prawey cieſtye yeſt poſtawen. Jeden take czas w tō kragy genz wlaſky ſlowe mentfort. w tom hrabſtwi ſwati dominyk o wieru ſ kacierzy ſie hadal. a czoz bylo neſnadſſieho. to gym na liſtye napſano dal. Tehda toho weczera kacierzy okolo ohnye ſedyece pocziechv mezy ſobu mluwity a rzkucz. wyrzmy tento liſt v ohen. ſhorzili tehda naſſie wiera prawa yeſt. pakli neſhorzy. hotovi ſmy po ſwateho domynika wierzye poſtupity. W tu dobu liſt w ohen uwrhli. a tu liſt drahnye pobyw z uohnye wyſkoczyl. To vzrziewſſe kacierzy welmi ſie podywili. a wnytrs w ſrdcy ſkruſſene pomyſſlenye gmieli. awſſakz yeden mezi nymi twrdſſy we zley wierzie k nym wecye. u wyrzmy ten liſt w ohen druhe. y trzetye. a tu prawdu uznamenamy. A kdiz tak do trzetye uwyrhli. a liſt z ohnye wzdi wyſkoczyl. mezi ſebu ſlib vczynyli. aby toho z nych nykte nykomv nepronaſſal. yedyni mezy nymi rityerz byl. yenz ſwate wieri kakz takz ſie przidyrzal. ten potom ten dyw gynim proneſl. Take ſie to o ſwatem dominyku piſſe. ez kdiz ſie yednu ſ kacierzy hadal. a duchem ſwatim wznyecen bozye ſlowo neſtraſſywie kazal. poſmiewachu ſie yemu ſvate wieri protywnyci pligyce nan. blatem pliſkagice. a na ſmiech ſ zadu ſlamu k kukle przywazugycz. W tu dobu yedny kacierzy k nemu prziſtupiwſſe rzechu. y kak to bezpecznye chodiſ. zda toho newieſſ. ez ſmy tebe nyekolikrat ſtrzyehly chtyecz tye zahubity. Czo *[406]* by tomu rzekl bychom tye byli pochopili K tomu ſwati dominik wecye. byſte mie byli gyeli. byl bych was

profil. abyfte mne ynhed nezabygieli. ale znenahla me udi rziezali. a tak wffie rziezicz przied myma oczima me vdi ukazugicz. naypofledi oczy wybodnucz memu tak ztryznenemu tielu w fwey krwi walety fie prziepuftyli. tak bych yedwa pro meho yezu krifta wieru w fwey duffy nyeczfo chuty poczyl. Tyech czafow wida fwati dominyk ano po wffyech wlaftech kacyerzy krzeftanfku wieru tupie. yal fie hofpodyna profity aby to yemu zgyewil. kteri by to czyn byl. gymzto by kacierzku wieru mohl prziemocy. Tehda mu duch fwati w frdcy ponukl aby zakon vczynyl kazatelowy. yakzto yeft potom y vczynyl zakon gymzto y dnes rziekagy predykaterzy. toczys. kazateli. a to vczynyw do rzyma ffed otcye fwateho yemuzto Innocencius rzekli profil a rzka. Welmit yeft toho fwietu potrzieba pro mnozftwie kacierzow a hrzieffnich lidy. aby zakon kazatelowy potwrdyl. K tomu papez rozmyffleny czas odlozyw te nocy widyenye widyel. Zdalo fie yemu: by rzimfky koftel letyety chtyel. A kdiz nato otecz fwati papez f welikim ftrachem patrzieffe vzrzie w ten czas fwateho dominika an ramenoma koftel podpieragye letyety mu neda. yemuzto widyeny papez frozumiew. fwatemu dominikowi rozkazal. a rzka. Wrat fie k fwey bratrzy. a f nymi radu vezmi. zwolecz fobie rzeholu uftawenye pfaneho wratyz fie k nam. a my toho rady potwrdymy. To fwati dominyk vczynyl fwu bratrzy gychzto yuz bieffe cztirzifta a ffeft nadzte radu wzal. A tu *[407]* ducha fwateho nayprwe zato poprofiwffe fwateho auguftyna uftawenye rzehulu wolili. a rzkucz. to yeft miftr a kazatel bohem dani. podle yeho uftawenye chczmy rady bohu fluzyty. W ten czas Innocencius papez vmrziel. a miefto neho Onorius papezem vczynen. yenzto zakon kazatelovy potwrdyl po boziem narozeny. tyficz. dwie ftye. feftenadzte leto. A kdyz potwrzenye od papezye pokornye przygal. ffed fukromie w koftele fwateho petra naboznye poklekl. hofpodyna poprofil aby fwym fwatim duchem toho ftawu potwrdyl. a gich kazanym wffeho fwieta hrziefnich polepffil. w tu hodynu w nyzto fie tak modleffe vzzrzie fwateho petra a fwateho pawla ana k nemu gdeta. yemuzto fwati petr knyhy a fwati pawel huol dawffe takto k nemu promluwifta. Gdy kazat flowa bozieho nebs k tomu vrzadu s fwymi fe wffyemi do dne fudneho bohē zwolen. Ta flowa ufflyffaw fwati dominik wnitrf w duffy welike utyeffenye przygal. a tu giftye poznal ez ten zakon gym uftaveni bude do dne fudneho flowo bozie kazaty A protoz kdiz fwati pawel wffiech kazatelow heflo obdirzaw w fwych epiftolach napfal. a rzka. My fmy ty k nymzto yeft fkonanye fwieta prziflo. to flowo wfficzkny miftrzy fwiety wykladagicz prawie. ez ge to ftaw kazatelowy gēz ma do dne fudneho traty. W tu take hodynu w nyz fwati dominyk na modlitwach tehda nyczyeffe. zgyewil mu buoh rozplozenye yeho zakona. We nemzto widyeny byrzo wzezrziew fwu bratrzy any po wffem fwietu dwa a dwa gduce flowo bozie kazyu. vzrziel. a tak inhed *[408]* odtad wftaw do miefta tolofi ffel.

w nemzto kragy mnoho kacierzow tehdi bylo. a tu gſa ſwu bratrzi kazat rozeſlal. nyektere do parzyzie nyektere do hiſpanye a nyektere do bononie aby tam bozie ſlowo kazali. Tiech czaſow bliz przied uſtawenym zakona predicateroweho byl yeden mnych ſſieri zakona ſwateho bernarta. ſwateho zywota czloviek ten gmiel yedno widome zgyewenye. widieſſe ſie yemu ano ſwata kralovna przied ſwym ſiuem yezwkriſtem, ſpenſſy ruczie kleczy. proſiecz yeho za wſſeho ſwieta hrzieſſne aby ſie na nye neunahlowal. w nyz hodynu rozliczuim odpowiedyeny̅ yezis matcie odpowiedaſſe. a zwlaſcze takto rzka: Matko ma mila czo mi yuz ſ nymi weliſſ vczynyty. poſlal ſem k nym patriarchi y proroki wſſak ſu ſie nepolepſſili. potom ſem ſam k nym z nebes sſtupil. a ſwe apoſtoly mezi nye rozeſlal. awſſak ſu ſie netolik nepolepſſili. ale mie y ſ apoſtoly hanebnye tryznywſſe ua ſmrt odſudyli. Potom ſwiety muczedlnyci miſtrzi y zpoviednyci mnoho po ſwietu kazali. awſſak malo proſpieli. Ale matko mila. twey miloſrdney proſbie neodpowiedagy. ale chcit tu miloſt yeſcze ſwietu vczynyty. dam gym zakō predicatorowy. Ty gim buduu kazaty a hrzieſne na dobru cieſtu weſty neupoſluchagyli tyech muſſy weſwiet rozliczuye zamuczowaty. a naypoſle muſſy na nye ſwuoy hnyew rozliczuye prziepuſtyty. Po tyech czaſiech kdiz ſwati dominyk po ſwietu kazaſſe. yeden knyez bohoboyni wida ſwateho dominyka ſnazenſtwie zamyſlil w ſwem ſrdcy nahodylli by mu buoh knyhy ſwateho piſma nowe*[409]*ho zakona w nychzto by ſie vczie kazal. chtiel by rad w zakon ſwateho dominika wnyty. netahl toho pomyſlity az yeden zak ſ takymi knyhami przieden prziedſtupil v nehozto ynhed gye kupiw poczie myſlity a rzka. Mily hoſpodyne yeſtli to twa ſwata wole. racz mi to y druhim znamenym ukazaty. a to pomyſliw knyhi ſwatim krzizem pozehnaw. ti knyhi otewrziel. a tu ynhed na poczatcie liſta gemu ſie cziſty wywrhlo to ſlowo geſto yeſt w knyhach o apoſtolſkych ſkutciech ſwatemu petru takez ſie cziſty nahodylo. Tuy takto pſano. Wſtan ſendy y dy ſ nymi. nycz ſie nerozpakugye. nebt ſem ya gye poſlal. tomu znameny ten knyez twrdye vwierziw w zakō kazatelovy wſſel. Geden take czas yeden ſlowutni miſtr w ſwatem piſmie potwrzeni na uſwitye nad knyhami ſedyel chtye toho dne zakom ſwate piſmo cziſty. A kdiz tak ſedye poczal drziematy prziſſed u widyeny yeden kmet nadobni ſedm ſwietlich hwiezd tomu miſtru darem dal. tomu ſie daru poczie miſtr welmi dywity a tak na ti hwiezdi hledagye vzrzie ano gymi weſ ſwiet oſwiecen. W tu dobu z toho widyenye ſie wybraw poczie na to welmy myſlity. kake by to widyenye bylo. A kdiz toho dne zakowſtwu ſwate piſmo we ſkole cztyeſſe. wnyde do ſkoly ſwati dominy̆k s bratrzy ſam ſedmy. a tu k miſtrowi prziſtupil. yeho ſie ſkole poruczil a rzka. Miſtrze mily racz nā toho prziety at ſie w twei ſkole piſmu ſwatemu vczimy. to ten miſtr miloſtywie uſſlyſſal. a tu ſwemu widyeny vrozumiel. ez tyech ſedm hwiezd bylo tyechto

ſedm ſwatich otczow. Po malych czaſiech (410] byl yeden miſtr gemuzto gmie bylo regynaldus dyekan aurelſki. ten bieſſe przied tyem piet [let] u parzizi duchowne prawo ſlowutne doſpieſnye we ſkole czetl. a potom ſobie w umyſl wzal. aby wſſe pro buoh rozdada ſlowo bozie po ſwietu kazal. ale newiedyeſſe kterim by to czinem prziwedl. tehda gemu yeden cardinal o zakonu predicatorowem nowo potwrzenem poczie rozprawiety. pro nyezto ten miſtr regynaldus ſſed k ſſwatemu dominikowy. gemu ſwoy vmyſl poviedyel. a od toho mieſta w zakon wnyty zamyſlil. W tō zamyſle u weliku nemocz upadl. tak ez do yeho ziwota lekarzi ſie byli rozpaczili. Tehda ſwati dominyk ſie zan na modlitwu k ſwietyey kralownye oddal. proſie gye a rzka Mila matko bozie. yeſto w laſſczie poruczſtwie o zakonye kazatelowem maſſ. neb ſu to ty duchowny gyeſtoſ ti na ſwem ſinu hrzieſnim na ſpaſenye obdyrzala. proſſy twe miloſty racz tohoto nemoczneho we zdrawy prodlity. W tu hodynu matka bozie k miſtru regynaldowi ſe dwiema pannama przied loze wſtupi. gijzto miſtr regynaldus ſmrty w ten czas czakagye zrzieymo neſpie vidyel. ana k nemu yaſnye takto mluwi Pros na mnye czoz chczes a uſlyſſan budeſſ. A kdiz on poczie myſlity czoby proſil. yedna z tu dwu pannu k nemu prziſtupiwſſy poſſepta a rzkucz. Razit nycz nepros ale gegyey ſie miloſty na wſſem porucz. a kdiz to on vczyny ſwietyei ſie kralownye poruczy. tehda matka bozie rucie kraſnye rozproſtrziewſſy poczie yei na wſſiech mieſtech mazaty. yakzto knyezie obycziey magy. oleyowaty. [411] a k kazdemu pomazany wlaſczie ſwata ſlowa rzekla. A kdiz nohi mazaſſe tehda tato ſlowa propowiedye. Pomazugy tyechto noh aby chodile po ſwietu cztenye ſwate kazycz. a tomu yemu vtyeſſenye vſtawila a rzkucz. Trzety den poſſli tobie plne zdrawie. a to rzekſſy ukaza yemu kroy rucha predicateroweho a zwlaſſcze ſkaplerz. a rzkucz. Tak chcy abyſte w takem kroyu chodili. W trzety den rano ſwati dominyk yenz bieſſe wſſeczkno to widyenye na modlitwach gſa w tuuz hodynu widyel k miſtru rynaldowi prziſſed yeho zdrawa nalezl. a tu ſobie to widyenye ſpolu powiedyewſſe. miſtr regynaldus zakon kazatelowy przyyal. a ten ſie ieſt nayprwny yakz ſwata kralowna kazala w ſkaplerz oblekl. neb drziewe predicaterzi yako duchowny kanownyci w komziech chodyli. potom ten miſtr reginaldus w rozlicznich zemiech a zwlaſcze u parzizi ſwati zywot weda a ſlowo bozie kazie vmrziel. ſkyrzie nyezto hoſpodyn rozlicznim nemocznim a hrzieſnim weliku miloſt czyny. az do dneſnyeho dne. Yednoho take czaſu cardinalow ſtefanow z nowe foſſy ſynowecz na kony u przieko pupadl a tu hlawu ſlomil. k nemuzto yeho matka przibiehſſy zaloſtywym hlaſem krzyczala. w tu dobu ſwati dominik tehdi w rzimie gſa ſſed tam zan ſie bohu pomodlil a toho mrtweho wzkrzieſiw matcie zywa wratyl. tiech take dny w rzimie u ſwateho ſixta tu geſto y dnes predicaterzi claſter magy ſwati dominyk a ſ nym ctirzidciety bratrow za ſtolem ſedyece po malem kuſu

chleba mezi ſobu rozdielili viece w domu chleba nycz nemagycz. W tu dobu wnydeſſta dwa nadobna gynochy *[412]* do refectora neſucz w ſwich plaſczich chleba bieleho ſporzie. a tu przied ſwatim dominikem ten chleb polozywſſe wen wyſſli. Po nychz byrzo wyſſedſſe gich nenalezli. any kto kdi potom wzwiedyel. kto ſu odkadli ſu byli. W tu dobu ſvati dominik ruku na bratrzi pokynuw wecie. Giezte bratrzie mila tentye nā chleb hoſpodyn poſlal. Czo ieſt buoh dywow ſkyrzie ſwateho dominika ſwietu ukazal to yeſt wſſe na potwrzenye wieri krzeſtanſke vczynyl. Yednoho czaſu yeden w nemzto mno^ho^ bieſow bieſſe przied ſwateho dominika prziwedē Tehda ſwati dominik ſtolu na ſie wzem yednu ſtranu ſtuoly bieſnyku na hrdlo prziewieſil. zapoviedagye dyablom aby toho czlowieka wiece nemuczili Tehda dyabli pocziechu wyty arzkucz. Procz na ni ti muky otcze ſwati prziepuſczieſſ. nechat wyndemy K nymzto ſwati domynyk wecye Nepuſczy was odtadto geliz mi rukoymie poſtavite. yez ſie zaſie w toto tyelo newratyte. K tomu dyabli odpowiedyechu Kake my tobie rukoymie mozem daty. K tomu ſwati dominik wecye. przygmu za rukoymie tito ſwate gychzto tyela w tomto koſtele poczywagy. K tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy miety nemozem. neb naſſye zaſluzenye gym y wſſiem dobrim gſu protywna. K tomu ſwati dominyk wecye. muſite rukoimie miety. gynak was z teto muky nepropuſczy. Tehda dyabli dluho o tom tulawſſe. prziſſedſſe k ſwatemu dominik rzekli. Ay tot ſmy na tyech ſwatich obdyrzieli ezt ſu naſſye rukoymie. a tot znamenye gdy truhlu w nychzto tyechto ſwatich hlawy gſu ſchowani oh*[413]*leday. tu truhlu prziewracenu naleznes. a tak ſſed y nalezl. a ten czlowiek dyablow zproſczen bohu chwalu wzdal. Vdalo ſye take ſwatemu dominiku w gedney wlaſty kazaty gehozto yedni ſproſtne ſtare zeni an kaze uſlyſſiewſſe. przied nym padſſe rzechu. E ſluho bozy wezrzy na ni pomoz nam. yeſtli to prawda czos dnes kazal tehdat ſmy my nebozky kacierzowym bludem dawno oſlepeni. Gymzto ſwati dominik wecye. wzdyrzte ſie na maly czas. we czas vzrzite komu ste ſluzuli. kakli ſte w nebezpecznem ſtawie byli. w tu dobu vzrzieli yednoho koczura yako pſa welikeho an od nych wyſkoczil. v nehozto oczyu yako plamen bieſſta. yazik dluhy weſken krwawy. od nehozto weliky ſmrad ydyeſſe. ten koczur okolo tyech ſtarich zen wyrkagie ſie potulaw na zwonowy prowaz ſkoczyw na tom mieſtye zmiſal. Take w geden czas bliz od toloſi mieſta gedni kacierzie prziehadal. a kdiz ſie w nye ſudcie ſwieczky vwazaw vzecy gye chtyel mezy nymi yeden gemuzto Reimundus rzekli byl. toho ſwati dominik puſtyty kazal a rzka. Nechayte mi tohoto a w tu dobu obratyw ſie k tomu Reymundowi ſwati dominik wecye. Synu moy mily gyſtye to wiedie kakz koliwiek tyem prodliſſ. wſſak yeſcze z tebe dobri a ſwati czlowiek bude. A kdiz ten kacierz reymundus propuſczen a dwadciety let w ſwem bludye oſtal. potom duchem ſwatī ohromen w zakon predicatorowy wſſel. a tu conuyrſſem yſa. nabozni zywot weda

ſwych hrziechow ſie kagye nebeſkeho kralowſtwie ſie doſluzyl. Take ſie dywne o ſwatem dominiku piſſe. ez byw na modlitwach w rzymie v ſwateho ſixta wſſyczku bratrzi [414] na kapitolu ſezwaty kazal. tu k nym takto promluwil a rzka. bieda nam bratrzie mila. wzkorzie cztirzie z was vmrzietyu magy. dwa w duſſy a dwa w tyele. Tehda po malich dnech dwa bratri vmrziela. a dwa z zakona wyſſla tamz w kletwie y vmrziela. Tyech take czaſov, geſto byl ſwati dominyk u bononj mieſtye. yeden miſtr z nyemeczkich zemi yemuzto konrat rzekli. ten w zakowſtwi welmi ſlowuten bieſſe. yehozto aby w zakon wſſel pro yeho welike vmienye bratrzie predicaterzy welmy zadachu. (Pokračování.)

Nové instrukce o vyučování latině na nižším gymnasii.

(Čteno ve filolog. odboru ústř. spolku středních škol českých).

I. O osnově.

Revidovaná osnova učebná a nové instrukce o vyučování jazyku latinskému na nižším gymnasii minist. vynesením ze dne 26. května 1884. vydané, spočívají na pevných a osvědčených základech osnovy a instrukcí z r. 1849. a pozměněných minist. nařízením z r. 1855.

Osnova revidovaná od osnovy z r. 1849. a 1855. v latině co do učiva grammatického jen tímto se liší:

v I. třídě: Učivu této třídy přidána jsou adverbia, jež dosud II. třídě byla přidělena; úlohy po dostatečné přípravě již v 1. pololetí se ukládají a jsou překlady pouze z češtiny do latiny;

v II. třídě: Změn mimo vzpomenutá adverbia, jež právem I. třídě byla přikázána, není tu žádných. Sklonění, zvané řecké, ježto ani v revidované osnově zřejmě se neuvádí, příležitostně v III. třídě se probéře a procvičí. Domácí přípravy na odstavce latinské místo koncem šk. roku činí žáci po dostatečné přípravě, tedy již v 1. pololetí;

v III. třídě: Cvičení grammatickému v témdni po hodině přidáno. Učivo grammatické omezeno jest na nauku o shodě, o pádech a předložkách; nauka o zvláštním užívání jmen a náměstek odkazuje se do IV. třídy;

ve IV. třídě mimo přibranou nauku o zvláštním užívání jmen a náměstek není změny žádné, leda že nauka o spojkách v revidované osnově přímo se vytýká.

Proti pozměněnému učivu grammatickému nedá se mnoho namítati. Přede vším o to kontroverse povstati by mohla, nebylo-li by výhodnější, aby nauka o zvláštním užívání jmen a náměstek jako dosud III. třídě byla přidělena, patříc podstatou svou k nauce o jméně a ne o slovese, doplňujíc ji, abych řekl, po stránce stilistické. V organisační osnově část tato v učivu grammatickém vůbec se neuvádí (teprve na vyšším gymnasii jest grammaticko-stilistické vyučování) a na ústavech, na nichž Klumparova cvičebná kniha jest zavedena, ježto pro tuto cvičbu nemá zvláštního odstavce, leda příležitostně se probírá. Má-li vzpomenutá nauka systematicky již na nižším gymnasii procvičena býti, ještě z jiných důvodů příslušela by spíše III. než IV. třídě. Neboť dle revidované osnovy ve 3 hodinách týdenních jest probrati nauku o shodě, pádech a předložkách (83 str. Kořínkovy mluvnice), ve 3 nebo vė 2 hodinách týdenních nauku o zvláštním užívání jmen a náměstek, o slovese a spojkách (131 str. téže mluvnice), nauku o prosodii a metrice v to nečítaje. Dle toho nejen úkol IV. třídě vyměřený byl by přílišný,[1]) ale i snadno státi by se mohlo, že by učitel ve IV. třídě při zvláštnostech grammaticko-stilistických (dle Kořínkovy mluvnice §§ 46 na str. 21) déle se zdržel na ujmu důležitější a nesnadnější nauky o slovese a spojkách. Nebezpečenství takové v III. třídě, ježto nauka tato na konec druhého pololetí by připadla, samo sebou mizí a škoda nebyla by veliká, kdyby učitel pro nedostatek času z ní jen nejdůležitější a do té doby neprocvičené zvláštnosti vybral a procvičil.[2]) Vždyť i dle revidované osnovy při grammaticko-stilistickém vyučování vyššímu gymnasiu vyměřeném k tomu hojná bude příležitost. Také některé grammatiky v Německu r. 1885. vydané tyto grammaticko-stilistické zvláštnosti četbě a vyšším třídám přidělují (ku př. Holzweissigova) nebo jen o náměstkách pojednávají (ku př. Stegmannova).

Má-li již v I. třídě vazba akkusativu s infinitivem se přibrati, ani z organisační ani z revidované osnovy není dosti patrno. V obou slovně se ustanovuje: „bei der Formenlehre des Verbums (v I. třídě) in gleicher Weise der Gebrauch des Infinitivs nach einigen besonders wichtigen Verben und adjektivischen Praedicatsausdrücken“, a v II. třídě: hiezu kommen noch der Accusativus cum infinitivo und der Ablativus absolutus“. Ježto však instrukce k organisační osnově již v I. třídě vedle infinitivu

---

[1]) V odboru filologickém namítalo se, že nauka o slovese a spojkách z předešlých tříd částečně jest známa a že by úkol IV. třídy, přidělí-li se jí nauka o zvláštním užívání jmen a náměstek, nebyl přílišný. Ovšem žáku IV. třídy nauka o slovese a spojkách není zcela neznáma, ale i žáku III. třídy nauka o shodě a pádech není zcela nová a mimo to v ní analogie mezi češtinou a latinou jest hojnější.

[2]) Při výkladu Korn. Nepota mnohé zvláštnosti stilistické se vyloží a v úlohách a komposicích se procvičí.

po zvláště důležitých slovesech (jako na př. debere, posse, audere, solere a j.) a po adjektivných výrazech praedikativných (ku př. dulce et decorum est pro patria mori; scutum reliquisse apud Lacedaemonios turpissimum fuit) také vazbu akkusativu s infinitivem připouštějí,[3]) zajisté téhož smyslu jest i stejně znějící nařízení revidované osnovy,[4]) ačkoli v instrukcích výkladu o tom není žádného. Se stanoviska pak českého v I. třídě probírati vazbu akkusativu s infinitivem jest věcí téměř nezbytnou, ježto by jinak ani infinitivus perfecti — o budoucím ani nemluvě — procvičiti se nemohl; nebo překládati jej obecně infinitivem praesentis děje dokonavého i z té příčiny se nezamlouvá, aby žák nebyl sváděn k chybnému překladu, ku př. Vojíni vůdce zachrániti nemohli — milites ducem servavisse non potuerunt. Namítka, která by učiněna býti mohla, že žáci na tomto stupni vazby té ještě by nepochopili, zkušenost mnohých let vyvrací. Ostatně v I. třídě přestati by se mohlo na několika ustálených slovesech projevu a uznamenání a praedikativných výrazech adjektivných. Aby však žáku podstatné věty úsudkové nemátly se s příslovkovými větami výslednými, jež minulými tvary děje dokonavého k nesprávnému užívání časů zavádějí, tyto II. třídě odkázati by se mohly.

Dle toho žádoucno jest, 1. aby grammatické učivo III. třídy ukončilo se zvláštním užíváním jmen a náměstek, anebo stilistické tyto zvláštnosti jen příležitě se vyložily a teprve ve vyšším gymnasii systematicky se probraly; 2. aby vazba akkusativu s infinitivem již v I. třídě při infinitivných tvarech byla vykládána a v II. třídě doplněna.

II. O instrukcích.

Instrukce k revidované osnově jsou dřívějších hojnější a důkladnější; v nich svědomitě použito zkušeností školních, jakož i výsledků vědecké didaktiky a paedagogiky. Sepsány jsou s nevšední promyšleností a vřelým účastenstvím ve věci, jíž se týkají.

Dříve nežli přistoupíme k jednotlivým odstavcům nových instrukcí, předem podotknouti třeba, že tyto, jak na několika místech (na str. 4, 6, 10, 54 a j.) zřejmě se praví, nemají pokládány býti za jediné možnou cestu, po níž by cíle osnovou předepsaného se došlo a od níž všeliké uchýlení za bludné a bezcestné vyložiti by se musilo, nýbrž že jsou spíše cest neznalému bezpečným vůdcem, rady ptajícímu zkušeným rádcem. Nejsou tedy instrukce, jako jest osnova, zákonem, jejž by učiteli do posledního písmene bylo naplniti, nejsou otrocká pouta všelikou volnost

---

[3]) „und einige Verba, welche Infinitiv oder einen Accusativ c. inf. als Subject oder Object mit sich construiren“ (pg. 104).

[4]) Srv. o koncentrických kruzích na str. 12. nových instrukcí.

a svobodu na poli didakticko-paedagogickém omezující, nýbrž návod vyučovací, návrhy a pokyny, dlouhou a mnohou zkušeností odbornou odůvodněné. Konečně doložiti dlužno, že nové instrukce založeny jsou na vyučovacím jazyce německém a že se stanoviska jazyka českého na českých gymnasiích některé odchylky velmi žádoucny jsou. Pokud změna v nových instrukcích vůbec a se stanoviska české řeči vyučovací zvlášť potřebnou se zdá, tuto buď vyloženo.

1. Latinská mluvnice v I. a II. třídě.

Orthoepie a orthografie. Ačkoli čtení a pravopis latinský nečiní velikých obtíží českému žáku, přece s velikou výhodou bude, počne-li učitel, jak tomu chtějí nové instrukce, prvopočátky řeči — abecedou.

Nejpřirozenější postup, jenž také po většině srovnává se s instrukcemi, zdá se mi býti tento: Učitel dá žáku napsati českou abecedu ve přesném pořádku, jinému dá vyhledati a napsati samohlásky krátké i dlouhé, ukáže, jak samohlásky dlouhé v latině označiti se mohou, výslovnost jejich procvičí na slovech jedno-, dvou- a víceslabičných, jež žáci beze všech výkladův o výslovnosti souhlásek čísti mohou, a přihlížeje při tom ku přízvuku slova na tabuli tak uspořádá, aby z nich žáci pravidlo o přízvuku dle výslovnosti učitelovy sami vystihli. U samohlásek vytknouti jest, že latina nečiní rozdílu mezi samohláskami tvrdými a měkkými, *i* že se píše ve slovech latinských znějíc po všech souhláskách jako v českých slabikách *ci*, *si*, *zi* (tedy také *di*, *ni*, *ri*, *ti*), *y* že má místo jen v některých jménech řeckých. Na základě jazyka českého procvičí také slabiky kladně dlouhé. Po tom žáci udají českou dvouhlásku, učitel k ní přidá ostatní latinské a výslovnost jejich na příkladech procvičí. — Vybírati slova českému jazyku příbuzná avšak nestejné kvantity kmenové jako: māter, matka; pāstor, pastor; rosa, růže a p. — jak instrukce zřejmě odporučují — za místné nepokládám, ježto bylo by vyložiti, proč v češtině kvantita jest odchylná; ale ovšem výhodno jest vybírati slova taková, jež i ve kvantitě s českými souhlasí, jako: novus, nový; sedeo, sedím; video, vidím; pāvō, páv a j. již i proto, aby žáci hned na počátku byli přesvědčeni, že jazyk latinský jest s českým příbuzný. Podobně za nemístné mám, aby žákům již na počátku se vykládalo, proč na př. v nominativě mōns výslovností *o* se prodlužuje, ale v ostatních pádech (montis, monti atd.) jest krátké, ježto by i tu důsledně vytknouti se musilo, proč na př. *in* před *f* a *s* jest dlouhé, ale před ostatními souhláskami krátké (īnfero, īnscribo; incito, innocens). Pravidlo, že krátká samohláska před spřežkami *gn*, *gm*, *nf*, *ns* výslovností se prodlužuje, dlouhá před *nd*, *nt* se krátí, žák na konkretních příkladech, jež se v četbě objeví, lépe pochopí a si zenáhla zapamatuje, než na počátku, kdy i zvuk slova mu zcela cizí jest.

Co více o výslovnosti souhlásek, kvantitě slabik a přízvuku slova instrukce uvádějí, vše na svém jest místě. Toliko výslovnost slabiky *ti* (následuje-li samohláska) ve slovech řeckých, v totius, Attius, Sextius může se ponechati na dobu, až slova ta v četbě se vyskytnou, za to však, že *i* na počátku slova, následuje-li po něm samohláska, a ve slovostředí mezi samohláskama vyslovuje se jako české *j*, již tuto třeba pověděti. Konečně žáku připomenouti dlužno, že latina písmě *ch* pokládá za složené z *c* a *h*, a proto že slova písmenem *ch* počínající ve slovníku latinském pod *c* hledati jest.

Co učitel píše na tabuli, žáci do sešitů si znamenají ne tak proto, aby doma ve výslovnosti se cvičili — vždyť i později ještě nesprávně slova s tabule opisují, což teprve ve prvých hodinách — jako spíše proto, aby učili se psáti slova latinská a věci na tabuli vyložené zaznamenávati si zvykali. Cvičení ve čtení učitel raději ze cvičebné knihy vybeř, ve škole několikráte se žáky přečti a pak k opakování ulož.

Prvá deklinace. Po tomto úvodě a potřebné cvičbě ve čtení, jež by i v několika následujících dnech část hodiny vyplňovala, přešlo by se k dalšímu elementárnímu vyučování latině. Instrukce chtějí tomu, aby a-deklinací se počalo a podrobně vykládají, jak by si učitel vésti měl, aby žákům znázornil, jak z jednotlivých pojmův ku př.

Pflanze, die Pflanze, eine Pflanze = planta
grosse, die grosse, eine grosse = magna

(a podobně Bart, Rad) vloženou sponou „ist — est“ vzniká holá věta: Die Pflanze ist gross — Planta est magna čili dle obecného slovosledu: planta magna est. Mimo rodové pravidlo 1. deklinace a výjimku jmen mužských žáci z příkladů vlastním názorem poznati mají adjektiva praedikativná a attributivná a těchto slovosled!

Nehledíme-li ani k tomu, že v latině a v češtině (ne však v němčině) nejkratší holá věta pronáší se prostým slovesem, nemethodickým zdá se mi se stanoviska českého počínati větami, v nichž sloveso „býti“ jest sponou, z důvodů následujících:

1. Česká adjektiva jako v latině jsou po většině trojího východu. Německé „gross“ znamená magnus, a, um; ale nesprávno bylo by vytknouti, že magna = veliká, ku př. ve větě „ciconia magna est“, nebo že magna = veliký, á, é.

Držeti se v češtině podmětu jen ženského rodu jednak nesrovnávalo by se s instrukcemi, jinak pravidlo o rodě substantiv latinských 1. deklinace samo sebou pozbylo by své váhy a vůbec vší příčiny.

2. Instrukce uvádějí příklady, v nichž ve výroku jest substantivum. Tu teprve byla by nesnáze s češtinou, ježto by přestati musila na nemnohých větách výměrných, čímž nejen výběr vět byl by nesnadný, nýbrž i pro samé „jest — jsou“ příliš chudý. A hned na počátku vykládati, že čeština výrokové jméno pronáší

instrumentálem, naznačuje-li se jím stav podmětu, latina však i tenkráte praedikativné substantivum že vyjadřuje nominativem, bylo by, jak ze zkušenosti známo, že žák přihlíží přede vším jiným ke tvaru, pro něj nejen k pochopení velmi nesnadno, ale přímo proti zásadám instrukcí, aby co možná shodné příklady se vybíraly a na počátku obtíží se nehromadilo.

3. Při sponě „býti“ předmětný akkusativ jest nemožný. Místo toho, aby se přibíraly hotové tvary (laudat = chválí, amant = milují a p.), lépe jest hned předem je vyložiti a procvičiti.

4. Kdyby hned na počátku žáci zvykli „jest — jsou“ překládati zvláštním slůvkem, chybám „est vincitur, sunt amantur“ a p. brány do kořán byly by otevřeny.

Dle toho postup se stanoviska českého přiměřeným zdá se býti asi tento:

1. Nejprve procvičí se sloveso prvé konjugace v indikativu a imperativu praesentis activi, a v indikativu praesentis passivi[5]);

2. pak prvá deklinace se slovesy prvé třídy;

3. po tom druhá konjugace, druhá deklinace atd.

4. Při obou deklinacích běželo by předem o tvar, tak že by o rodě, ježto by ani ve přívlastku ani ve výroku se ničím neprokazoval, potud ani zmínky činiti se nemusilo. Teprve po ukončení sklonby substantiv na *-um* vytkl by se rod přirozený a dle zakončení nominativného (*-a*, *-us*, *-um*) rod slovný. Pak by bylo na čase uvésti příklady s adjektivy attributivnými a praedikativnými a po nich s praedikativnými substantivy.[6]) Ježto adjektivem čeština s latinou se shoduje, nebylo by třeba tak elementarního výkladu, jaký podávají instrukce. Zkušenost aspoň učí, že tato část pro české žáky zvláštních obtíží nečiní.

Cvičebná kniha. Čemu a jak učiti žáky ze cvičebné knihy, o tom celkem instrukce velmi dobrý podávají návod, od něhož jen v některých věcech odchýliti se prospěšným se vidí.

Starší instrukce na str. 103. tento postup vyučovací udávají: „Auf das genaue Lernen jeder einzelnen Flexionsart folgt das Einüben dieser Formen sowohl durch Uibersetzen aus dem Lateinischen in die Muttersprache, als aus der Muttersprache in das Lateinische“; a na str. 104: „Der Lehrer liest das zunächst zu lernende und einzuübende Paradigma laut vor, laesst es dann in derselben Reihenfolge der Formen von einzelnen Schülern,

[5]) Starší instrukce na str. 103: „so muss schon mit dem Lernen der ersten Deklination verbunden werden oder demselben vorangehen: das Lernen eines solchen Theiles der Verbalflexion, dass dadurch ein hinlänglich mannigfaltiger Gebrauch der Casus in Satzbildungen ermöglicht wird.“ Podobný postup novější instrukce pro řečtinu (na str. 49) odporučují.

[6]) Starší instrukce str. 104: es versteht sich, dass die Formen und Flexionen der Adjectiva an die drei ersten Deklinationen angeschlossen werden, um von da an fortwährend Substantiva und Adjectiva zur Anwendung bringen zu können.

ohne Benützung des Buches, erst an demselben Worte, dann an andern Worten nachsprechen, und hierauf Formen ausser dieser Reihenfolge bilden. Dann folgt Lesen, Analysiren, Uibersetzen etc. Novější instrukce opáčnou cestu odporučují. Žáci za pomoci učitelovy přeloží nejprve větu, v níž jest sg. nominativ, po ní jinou, v níž jest vokativ, accusativ, genitiv, dativ, ablativ. Znak pádu, jejž žáci poznali, učitel na tabuli arci napíše. Týmž pořadem pády pluralní se určí. Po těchto příkladech následuje řada vět, v nichž pády jednotného a množného čísla jsou smíseny. Konečně žáci otevrou grammatiku a čtou paradigma. Učení se paradigmatiku, ježto hlavní funkce jednotlivých pádů pochopili a znaky jejich poznali, není již mechanické. — Nedá se upříti, že tato indukční cesta oné dedukční jest sice delší, ale důkladnější, instruktivnější a pro žáka pohodlnější, ale aby učitel jen jí v obou třídách se řídil, dobře ani provésti se nedá. Pádů žák ještě se dohádne, ale tvarů slovesných, komparace a p.? Tu aspoň indukce dedukci ustoupiti musí. Této učitel i při sklonbě se přidrží, jakmile žáci indukcí hlavní funkce pádové poznali, což asi třetí deklinací býti by mohlo. Indukce v tvarosloví o nic není spolehlivější než dedukce, ježto paradigma není abstraktní pravidlo, nýbrž konkretní, vzorný příklad, dle něhož jednotlivá slova stejného nominativného neb infinitivného zakončení ohýbati se mohou. Dle toho indukční methoda příhodna jest všude tu, kde běží o výklad abstraktního pravidla, dedukční při výkladě tvarosloví mimo prvé snad dvě deklinace.

Doplnění nebo poopravení instrukcí jest ještě v těchto věcech žádoueno:

1. Žáci rozebírajíce a překládajíce věty vycházejí od slovesa k podmětu, později (zvláště ve větách českých) vytknou hned holou větu a přeloží.

2. Významy, jež po prvé ve větě přicházejí, dokud žáci doma přípravy nečiní, učitel na tabuli napíše a nedá žákům ve slovníčku jich hledati.

3. Pořádek slov věty latinské i ve překladě českém se podrží.

4. Na počátku hodiny učitel látku ve předešlé hodině procvičenou opakuje, žáky nejprve ze slovíček vyzkouší napřed po významě českém, pak po latinském se otazuje, po tom věty z předešlé hodiny žákům z paměti dává překládati změňuje je, jak to činil při cvičení. Knihy a poznámky, jako při zkoušení vůbec, jsou zavřeny.

5. V knize cvičebné přirozená délka slabik buď označena, aby žáci doma opakujíce nebo se připravujíce uvykli a utvrdili se v latinské výslovnosti kvantitativné, a k §§ aspoň 1. pololetí I. třídy vzadu potřebná vokabula buďtež udána, z nichž by žáci, ježto u nich nelze spoléhati na správný opis slov na tabuli napsaných, doma opakovali.

Cvičba ve překládání. Pokyny, jež instrukce k této části podávají, jsou zcela případny.

Domácí úlohy. Úloh, jež by bylo učiteli doma opravovati, v I. třídě vůbec není. Úlohy, o nichž v instrukcích jest řeč, jsou nejprve překlady českých vět ve škole procvičených, později i takových vět, jež sice nebyly ještě procvičeny, ale po přeloženém odstavci latinském zvláštních obtíží nečiní. Úlohy takové, jež ve škole se korrigují a přehlížejí, počnou asi 14 dní před komposicemi. Dle instrukcí žáci, kteří v úloze mnoho chyb nadělali, do příštího dne mají napsati correctum. Ježto však učitel, doma úloh neopravuje, nemůže věděti, kteří žáci jmenovitě celou opravu napsati mají, ani, doma jich nepřehlížeje, o tom se přesvědčiti, zdali a jak uloženou opravu napsali, na opravě in margine, k níž učitel při společné opravě by přihlížel, přestati by se mohlo. Vzpomenuté nařízení instrukcí platiž jen o komposicích a těch úlohách (pensech), jež učitel doma opravuje. — Žádati na žácích I. a II. třídy, aby si činili vokabuláře realné a etymologické, do nichž by si z počátku jednotlivá slova, později frase zaznamenávali, najednou příliš mnoho dobrého jest. Vokabuláře věcné dle poznámky na str. 31. byly by rozděleny ve tři oddělení: správa obecní, válečnictví a soudnictví. Druhý druh vokabulářů, jenž se předem odporučuje, jest etymologický. Kolik latinských písmen (jiné uspořádání dle kmenů bylo by nesnadnější a nepřehlednější), tolik aspoň listův. Ale jak, napíše-li žák na př. na listě „r“ nejprve regina, pak, jak ve cvičebné knize přijde, rideo, ripa, rogo, radius a po tom vyskytne se rex? Kam s ním? Má opakovati: rex, regina? při rego: rego, rex, regina? Po několika zase slovech přišlo by rectus. Má zase psáti: rego, rectus, rex, regina? To by bylo maření času. Musil by žák téměř tolik stránek míti, kolik poznal by kmenů, chtěl-li by zbytečně nepíše všecka derivata třebas jen neuspořádaná míti pohromadě. A jak dlouho bylo by žáku hledati, než by přišel ve vokabuláři o 50 jen stránkách na případný kmen! Co času strávil by učitel domácí kontrolou, chtěje se o správnosti jejich a s jakou pečlivostí napsány jsou, přesvědčiti! Aby pilní žáci vědouce, že učitel doma vokabuláře bude prohlížeti, pečlivě jich nepřepisovali, zabrániti by se nemohlo. Jak mnohem pohodlnější etymologický vokabulář na listech živé paměti napsaný! Sotva učitel vysloví slovo „regula“ a již jako elektrickou jiskrou proskočí pamětí žáků: rego, rectus, rector, rex, regina, corrigo a j., jež cvičením poznali, a dvacet — padesát ruk nevyhledává teprve stránky kmene reg-, nýbrž k odpovědi se hlásí. Ne doma suchopárnou prohlídkou učitel se přesvědčí, jak si žáci do sešitů věc zaznamenali, nýbrž ve škole příhodnou otázkou se doví, jak si ji do paměti vštípili. Nesnází, když by si žáci k jednotlivým slovům i frase zaznamenávali, by jen přibylo. Ovšem výhodný jest vokabulář stilisticko-fraseologický, jehož uspořádání na str. 31. jest vyznačeno, ale teprve při čtení autorův.

Komposice až cvičení v latinském mluvení. Co v těchto odstavcích obsaženo, vše s dostatek jest odůvodněno a s dosavadní školní praxí se srovnává. Kdy s latinskými otázkami (cvičení v latinském mluvení) počíti se má, lépe jest ponechati úvaze učitelově. Dobře bylo by však připomenouti, aby učitel záhy žáky k tomu měl, aby sami po částkách věty se ptali.

Rozdělení a výběr učiva. Vším právem, jako ve starších instrukcích, I. třídě vyhrazuje se pravidelné tvarosloví a ze syntaxe hlavně ty vazby, jež s vyučovacím jazykem se shodují; II. třídě, co zdánlivě nebo skutečně ve tvarech jest nepravidelno a v syntaxi od řeči vyučovací odchylno. Co se týče rozvrhu učiva na jednotlivá pololetí, zdá se mi, že na I. třídu poněkud větší úloha v 1. pololetí připadá. Procvičiti se má pět deklinac, adiectivum a adverbium se stupni srovnalosti, pronomen, numerale (cardinale, ordinale) a mimo to, jak jsme žádoucným ukázali, čtvero časování v indikativě praesentis activi et passivi a v imperativě activi; indikativ praesentis et imperfecti (n. perfecti) slovesa esse. Dosavadní zkušenost učí, že 1. pololetí nejčastěji ukončuje se (dle pořádku zavedené mluvnice a cvičebné knihy) číslovkami a 2. pololetí náměstkami se počíná. Rozvrh ten zdá se býti nejpřiměřenější, ježto časování čtyř slovesných tříd omezené na pravidelné perfectum a supinum žákům přílišných nesnadností nečiní a mimo to dle návrhu aspoň indikativy praesentis aktivné i passivné žákům z 1. pololetí známy jsou. Opak toho jest zase ve II. třídě. Připadáť na 1. pololetí: úchylky jmen v rodě, pádě a čísle, náměstky a číslovky, přes něž v I. třídě se přešlo, opakování a doplnění složenin slovesa esse, ale v 2. pololetí: čtvero časování s odchylným nebo nepravidelným tvořením perfecta a supina, verba anomala a defectiva, které slovesné nauce přirozeně připojuje se vazba o participiích a gerundivech.

V 1. pololetí látka i menší i snazší, ale v 2. pololetí rozsáhlejší a namáhavější, ježto přede vším jiným pamět žáků napíná. Samy instrukce na tuto část zvláštní váhu kladou a denní zkušenost učí, že žák, nenaučil-li se v II. třídě tvarům perfecta a supina, ve vyšších třídách přes ně klopýtá. Aby žák tvary ty v dobré paměti podržel, jest třeba, aby se jim učil zuenáhla a častěji je opakoval, k čemuž 2. pololetí nepostačuje. Proto praktičtější zdá se mi býti rozvrh učiva, jaký nastínil Wilhelm ve své praktické paedagogice, bera za základ obou pololetí tuto slovesnou část a míse mezi ni nauku o jméně, již novější instrukce 1. pololetí ukládají. Ostatně přetížení žáků v jednotlivých pololetích tím by se předešlo, když by (jako ve starších instrukcích a i novějších v jiných disciplinách) učivo na jednotlivá pololetí se nerozvrhovalo. Učitelovou věcí by bylo tak učivo si rozděliti, aby koncem roku se žáky cíle osnovou předepsaného jistě a bezpečně došel.

2. Latinská grammatika ve II. a III. třídě gymnasijní.

Syntaxe. Co v této stati o syntaxi se vykládá, vše svou váhu má až na přidělení grammaticko-stilistických zvláštností IV. třídě, o čemž již při osnově bylo promluveno. Aby i ve IV. třídě po 3 hodinách v témdni syntaxi se věnovalo, ježto by při 2 hodinách neplná hodina na výklad a cvičení vybývala, jest přímo nutno.

Methoda při výkladě. Zásady, jež instrukce při výkladě odporučují, jsou tak přirozené, že, hledíme-li na ně pouze se stanoviska paedagogicko-didaktického, proti nim naprosto ničeho namítati se nedá. „Die Schüler sollen unter Leitung des Lehrers aus den einzelnen Erscheinungen das Gesetz, aus einer reichen Zahl von concreten Fällen die abstracte Regel selbständig finden und entwickeln . . . Unter der Leitung des Lehrers übersetzen die Schüler die einer gewissen Regel angehörenden Musterbeispiele, (1.) zuerst möglichst wörtlich, (2.) hierauf in gutes Deutsch (resp. Böhmisch); (3.) sie vergleichen dann die Beispiele untereinander und (4.) zugleich mit der Uibersetzung in Bezug auf ihre Construction und (5.) bezeichnen mit eigenen Worten kurz und bündig die gemachte Beobachtung. Hat der Lehrer die Uiberzeugung gewonnen, dass die syntaktische Erscheinung in ihrem Wesen von den Schülern richtig und deutlich aufgefasst ist, dann erst lässt er (6.) einzelne Schüler den Wortlaut der Regel aus der Grammatik ablesen, (7.) auf die selbständig gemachte Beobachtung übertragen und (8.) anwenden; schliesslich mögen (9.) einzelne Schüler die Regel auswendig wiederholen . . . (Der Lehrer) wird die Schüler jede Regel sofort an einer Reihe von deutschen (resp. böhmischen) Beispielsätzen (10.) in mündlicher, hierauf auch (11.) in schriftlicher Uibersetzung (Satzextemporalien) anwenden lassen.“

Kdož by popřel, že tato methoda není nejjistější a nejbezpečnější, dle níž žáci i slabší než prostředního nadání (že všickni součinni jsou, arci se předpokládá), pravidlu takto vyloženému a procvičenému porozuměti by mohli? Od jednotlivých, konkretních a hojných příkladů po šesteré zastávce přijde se k abstraktnímu pravidlu, jemuž žáci několikráte je čtouce a z paměti opakujíce již ve škole se naučí; od pravidla ku praktickému ústnímu a písemnímu procvičení; aby žáci ve pravidle jasně pochopeném a ve škole příklady ústně a písemně procvičeném dokonale se utvrdili, učitel na konci téže hodiny diktuje jim několik českých vět, jež žáci doma přeloží. O důkladnosti při takovém postupu nedá se pochybovati, ale sunt certi denique fines.

Meze tyto také instrukce naznačují. „Selbstverständlich erfahren sprachliche Erscheinungen im Lateinischen, die einfacher und leichter sind, vielleicht weil sie den entsprechenden Wendungen der deutschen (resp. böhmischen) Sprache ähneln oder

gleichen, . . . auch eine einfachere und kürzere Behandlung (ale aspoň při šestero třebas menších zastávkách by zůstalo); namentlich über einen Sprachgebrauch, der dem Lateinischen mit dem Deutschen (resp. Böhmischen) gemeinsam ist, Regeln lernen zu lassen, wäre überflüssig." Ale ani toto omezení na našich ústavech nepostačí; jinak tomu může býti dle Lattmanna, Rotha, Schradra, o něž instrukce tento návod opírají, v Německu, kde latině o 27 hodin v témdni na celém gymnasii více než u nás jest vyměřeno.[7]) Nebo počítáme-li v obou třídách ze 3 grammatických hodin týdenních v měsíci na komposice po 2 hodinách, na opravu dvou komposic a dvou úloh jen po 2 hodinách[8]), zbude 8 hodin, z nichž na zkoušení (1. vzorných příkladů a správného jejich překladu, 2. případných pravidel grammatických, jimž žáci doslovně z grammatiky naučiti se měli, 3. písemné retroverse extemporalních vět, 4. písemného překladu českých vět předešlou hodinu diktovaných nebo ze knihy cvičebné uložených) připadnou asi 3 hodiny a na výklad nového učiva syntaktického, odečteme-li z 33 asi prázdných dní ve školním roce na grammatiku jen 15, zbude sotva $3^1/_2$ hodiny v měsíci. Že by za 35 hodin ročních syntaktické učivo III. třídy (dle Kořínkovy mluvnice §§ 97 na 85 stránkách) anebo IV. třídy (dle též mluvnice §§ 186 na 131 str.) způsobem instrukcemi odporučeným probrati a procvičiti se dalo i přes to, že mnohé zvláštnosti syntaktické vyššímu gymnasiu se ponechávají, velice bych pochyboval. Proti diktování cvičných vět, kdyby jiných důvodů nebylo, z úspory času rozhodně vysloviti se třeba. — Po mém zdání i požadavkům nových instrukcí i skutečným potřebám školním vyhovovalo by toto pravidlo: Synthetická methoda (od konkretních příkladů k abstraktnímu pravidlu) jsouc důkladnější převládej při částech syntaxe žákům zcela nových, analytická (obecné pravidlo na jednotlivých příkladech vyložiti) jakožto cesta k cíli kratší, kterou instrukce z r. 1849. na str. 109. odporučují, měj místo hlavně při těch partiích syntaktických, které žákům z předešlých tříd jsou známy, podobně při zkoušení, nepočal-li by učitel retroversí (větami ve škole ústně procvičenými) a překladem uložených vět, při nichž by se ptal po pravidle a vzorných příkladech z grammatiky nebo z četby vybraných.

Co o slohu, domácích a školních úlohách v instrukcích se vykládá, vše dobrý svůj důvod má. Toliko buď podotknuto, že jazyk český jako latinský rád konkretně myšlénky pronáší a že tedy aspoň zbytečno by bylo větu: „Epaminondas cum . . . exanimari se videret, . . . quaesivit" po způsobě německém překládati: Ep. v pocitu blízké smrti.

---

[7]) V Německu na gymnasiích jest latiny týdně 77 hodin, u nás 50. Viz Dillmann: Das Realgymnasium. Stuttgart 1884, na str. 93.

[8]) Srv. novější instrukce na str. 18 fin

Rozhlédneme-li se ještě jednou po této úvaze o novějších instrukcích, pokud se týkají učiva grammatického na nižším gymnasii, a srovnáme-li je se staršími, shledáme, že jsou rozhodným pokrokem na poli paedagogicko-didaktickém přesně cestu naznačujíce, po níž učitel jda cíle učebného se žáky jistě dojíti může. Navržené změny, jež se stanoviska zvláště českého žádoucny jsou a tuto dolíčení došly, školní zkušeností jsou odůvodněny; jsou nemnohy, a týž, jaký instrukce, mají účel.

K. Doucha.

Úvahy a zprávy.

Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen. Begr. von A. Kuhn. Herausgegeben von E. Kuhn und J. Schmidt. Band XXVIII. (Neue Folge Bd. VIII.) heft 1., 2. (Berlin 1885).

Str. 1—54. Beiträge zur Kenntniss der Gāthā's (Bartholomae) podávají celou řadu nových příspěvků lexikálních k nejtěžšímu úkolu filologie indoevropské, k výkladu nejstarších částí Avesty (fseratu — sebedůvěra, víra, = 'pi-çrad-, ṭkaēša — kacířství, = 'ti-kaēša; dregvant — m. *drugvant — kacíř; ąnman — země, kraj a j.). Dále tu nalézáme velmi poučný popis a výčet forem i syntaktických funkcí gāthského infinitivu, a výklad kritický i exegetický k četným místům gāth (Js. 45, 7. 46, 12. 48, 9. 50, 3. 4. atd. 30, 6. 51, 6. 9. 10. 13.), což vše ukončeno podobným indexem všech míst, o nichž byla řeč. Z výkladů grammaticky zanímavějších uvádíme qéng (*svan-s [?] slunce), spén aspén (blaha, neštěstí) jakožto gen. sing. (str. 12 sl.). Za gen. plur. vykládá Bartholomae aredréng daēvéng (str. 33, srv. Bezzenb. Beiträge VIII, 213). Na místě posléze jmenovaném srovnává daēvéng s vedským devām ṚS. I, 71, 3 a j., nepřipomínaje ani vůbec, že devām je konjekturou, kdežto text sám má devān. Jakoby Bollensenovou konjekturou genitivy plur. na -ān, chráněné přece i všeobecně uznávaným gen. pl. nṝn, byly bývaly již se světa zprovozeny! Naopak vidím v daēvéng g. pl. nový důkaz správnosti oněch vedských genitivů; jako gāthské daēvéng jest i gen. pl. i acc. pl., právě tak mohlo devān (=*devāns?) býti obojím pádem. Vždyť zvuková změna -ām -éng teprv by se musela oprávniti. Starém 44, 3. je vlastní gen. pl. kmene konsonantového, kdežto varianta stréng je tvořena dle kmenův a-ových, úkaz právě v Avestě zcela běžný. Dnes, kdy už snad nikomu se nezdá vykládati φέρω z *φέρωμι, anebo λύκοις z *λύκοφις, také už konečně by se snad

mohlo připustiti, že genitivy plur. kmenův na -ă nemusely míti tutéž koncovku co kmeny ostatní. Naopak se nesnadný tvar d e v ā n ā m lehko dá vyložiti z d e v ā n, ve vedách přese všecky konjektury skvěle zaručeného, pozdějším připojením koncovky ostatních kmenů jmenných -ām; d e v ā n ā m vzniklo asi právě tak jako ku př.. ř. *Ζῆνα* ze *Ζῆν* (skl. d j á m, lat. d i e m), běžného ještě u Homera, připojením druhé akkusativní koncovky -*α* (pod. *ἐλπίδαν* v pozdější řečtině a j.). Genitivy na -ī n, -ū n, -r̄ n ovšem jsou jako genitivy na -ī n ā m, -ū n ā m, -r̄ ṇ ā m nápodobením kmenů na -ă. Poučny jsou také indikativy (nikoliv optativy, str. 36) d a i d h ī t e m z a h ī ṭ v a i n ī ṭ s ā h ī ṭ, tvořené „sponou“ ī, známou z četných tvarů staroindických (á s ī t n ó n a v ī t i atd.). A z d ā identifikuje B. (str. 15) s ved. a d d h á, stpers. azdā (v pravdě, zajisté) výklad, proti němuž nelze hrubě mnoho namítati. Jenom že nevzniklo a z d ā a d d h á asi z a t - d h ā, nýbrž z -a s - d h ā; totiž z kořene e s (esse) rozšířeného nějakým tvarem slovesa d h ē (*τίθημι*) utvořeno nomen a z - d h ā, resp. instrumentalní adverbium a z d h á. Staré -a z d- -a z d h- jeví se v jazyce staroind. dvojako: buď jako -e d- -e d h- (ku př. e d h í d e h í d h e h í m e d h á atd.) anebo jako -a d d- -a d d h- (d a d d h í; snad i b a d d h á a p.?). Obojí střídnice ovšem není možna současně v témže dialektě; však také snad ani v jediné fasi literatury staroindické nemáme památek dialektu jednotného, vyjímaje snad jenom nejstarší hymny vedské. Valná část hymnů vedských zachována jest sice v ustáleném jazyce vedské poesie, promíšeném však formami jazyka literatury pozdější, jazyka lišícího se od onoho netoliko dobou, nýbrž i jako dialekt dosti rozdílný: jazyk literatury pozdější pak zase uspoň do jakési míry nezůstal ušetřen vlivu jazyka starovedského. A tak měl asi vlastní dialekt starovedský za a z d h a d d h, místo něhož ovšem z valné části nalézáme e d h, buď že před konečnou redakcí prvotní formy ustoupily formám pozdějšího spisovného jazyka, anebo, že básníci vedských hymnů zachovaných básnili jazykem jim samým ne přirozeným, nýbrž jazykem naučeným, ustáleným jakožto spisovný jazyk liturgické poesie již v dobách minulých. Výklad druhý je daleko pravděpodobnější: nelze totiž dnes již pochybovati, že v poesii liturgické se pokračovalo i v době, kdy vznikala aspoň nejstarší brāhmaṇa (Ludwig, Rigveda, IV, XXIII), a přece i nejmladší výběžky této poesie v j á d ř e jsou památkami jazyka staršího, brāhmaṇa pak nejstaršími ukázkami pozdějšího jazyka spisovného: jinými slovy, v nápodobení staré poesie se pokračovalo dialektem v poesii této ode dávna běžným, nové prosaické písemnictví však přijalo ten dialekt, jenž panoval aspoň v kruzích kněžských v době, kdy písemnictví toto vznikalo. Pozdější nadvláda jiného dialektu souvisela asi s politickými převraty a boji o hegemonii jednotlivých kmenův indických, o nichž z literatury samé víme dosti, třeba bychom nedovedli je do podrobna sledovati. Tolik k oprávnění

domněnky, že addhá vzniklo z azdhā, se stránky zvukoslovné. Významem se sem kořen es ovšem dokonale hodí (srovn. skt. satjá-, pravý, ags. sódh, střhněm. mit sanden a j.); rozšířeniny podobné viz ku př. v çraddhá víra, lit. pizdà od slovesa pisù pìsti, ἐσθίω, snad i stbh. vezdetъ = vedetъ, lit. veizdēti = viděti a j. — Podstatným obohacením známostí našich o jaz. staroirském je Wh. Stokesovo pojednání The Old-Irish Verb Substantive (str. 56—109). Spisovatel vykládá jednotlivé tvary verbi substantivi z kořenů ba (ἔβην) ben (veniō) bīv (vīvere) bu (bhū) es gab (got. haban) i ta (stā) val (lat. validus valde). Veliké ceny dodávají celému pojednání podrobné doklady všech jednotlivých tvarů, tak rozmanitě se v irštině střídajících, a výklady osudů samohlásek i dvojhlásek v jazycích keltských. Je-li etymologický výklad jednotlivých tvarů slovesa „býti“ všude správný, nezdá se zcela nepochybno: zejména známe posud málo o možnosti vysouvání *v* v irštině, abychom mohli posouditi, pokud je oprávněno Stokesovo dělení tvarů s náslovným *b*-, které posud vesměs se odvozovaly z kořene bhū. V issam (issum, issim) issat (issot) issit = sum, es, sunt, vidí Stokes is (= est) se suffigovanými zájmeny osobnými. Ani tento výklad, ani Windischův, dle něhož issam je vl. „es ist, dass ich bin“ (Kurzgef. Ir. Gramm. § 385) nezdá se mi pravým: iss-am vzniklo z iss (= est) přivěšením koncovky prvé osoby (vl. celého tvaru prvé osoby) asi jako polské jestem jesteś jesteśmy jesteście asi proto, že jazyk chtěl míti nějaký stálý kmen. — J. Wackernagel: Miscellen zur griech. grammatik (str, 109—145, pokrač.). *Οὕνεκα* jakožto praeposice (vl. postposice) m. *ἕνεκα* vzniklo neporozuměním oněch rčení, kde stálo přímo za genitivem na *-ου*. *ὁθούνεκα*, *ἐμούνεκα* (z *ὅτου ἕνεκα*) znělo jako *ὁθ' οὕνεκα* atd. a odtud přenášeno *οὕνεκα* i jinam. Pěkné analogon nalézá W. v *ἄττα ἄσσα*, které, jak ještě v památkách samých lze sledovati, místo *ττα σσα* (kja tja) vzniklo také ve spojeních jako *πηνίκα ττα*, jemuž se rozumělo jako *πηνίκ' ἀττά*; spisovatel uvádí i angl. Ned Noll, vzniklé z mine Ed(ward) mine Ol(iver), znějícího Angličanu jako my Ned; pod. fr. mie vzniklé z m'amie, ťamie s'amie, znějícího uchu jako ma mie atd. — *Αὐθάδης* vykládá z *αὐταήδης*, protože obvyklá stará etymologie **αὐτοήδης* předpokládá nemožnou kontrakci *ο η* → *α*. Pak ovšem slovo to bylo prvotně femininum, a jenom zapomenutím etymologie se ho mohlo užívati i o mužích. Srovnati by bylo asi sk. anjonja- = anjaḥ + anja- (*ἀλλήλων*), jehož také se užívá, kde osoba určená prvním dílem není ani masc. ani v nominativě (v. petrohr. slov. I, 270). — *Ἐννέα* vykládá W. z *ἐν νέϝα*, summou devět (*ἐν* s acc. v. Brugman, Ber. d. kön. sächs. Ges. d. Wiss. 1883, 181), jako se říká *ἐς πέντε*. Řečtina měla tedy dvojí kmen číslovky této: **νέϝα* v. *ἐνϝα*- (v komposici; *ἐνϝα*- nesmí se másti s *ἐννέϝα*). —

Následuje několik výkladů o zájmenech, z nichž vynímám, že sk. máma (mamát ṚS; IV, 18, 8—9) není z *mána, nýbrž z *áma (ἐμο-) vniknutím m- z ostatních pádů i sem; ř. αὖ (τη) = ár. sāu, kteréž ovšem je tvarem mužským; tvary s násl. σφ- vznikly snad z duálu σφώ (got. bai-), jenž ovšem by nebyl býval obmezen na osobu jedinou. — Desiderativa na -σείω (ὀψείω atd.), jichž se užívá v jazyce starším (vyjímaje komiky) pouze v part. praes. act., vykládá W. ze splynutí jakýchsi účelových dat. s part. ἰών: ὀψειόντες = *ὄψει ιόντες = auf das sehen ausgehend. — R. Thurneysen: Irisches (145—154). Nedávný tento pracovník na zanedbaném poli jazykozpytu irského podává tu doklady nepoznaných posud v irštině ženských jmen na -ī, jež v nom. sg. mají zdánlivě formu kmenů na -i, sice v sing. mají deklinaci -iā, v duale -i, v plur. obojí dekl. smíšenou (ku př. Brigit = sk. bṛhatī), dále rovněž nepoznané posud zbytky ženských kmenů na -u. Vykládá dále slovesný praefix dū z tó + fo (to = got. dō, fo = ὑπό), zbytky sigmatického aoristu, uchráněné v deponentním perf. (ro-fetar, vím, = *vides-, srv. lat. vidis-vider- a j.); konečně shledává v sīd (obydlí nebeských bytostí) lat. sīdus. — Id.: Lat. lautwandel (154 - 162). Lat. -ov-mění se v -av- (octāvus v octō, faveō sk. bhāvajā[mi], caveō κοϜέω, lavō λούω); i o oddělené od v souhláskou se mění v a (valvae valvolae v. volvere, salvus v. οὖλος sarva-). Odchylky jsou ku př. cous (cohus) v. cavus, jež se vyloží z býv. deklinace *coos *cavei *coom (jako Gnaios Gnaivei, deios deivei a j., podlé zvukosl. zákonu, jež žádal před o ztrátu v. Nevysvětleno bos bovis, bezpochyby slovo nelatinské (už k vůli b- místo gv- v-) a ovis. — W. Meyer: Beiträge zur lat. grammatik (str. 163—176). Spis. vykládá nejprve stopy nejstarší formace kmenů na -n (pollen pollis, fullo fellis, pullus, pannus a p. = *pólen polnós, *fúlō, *fulnós, *púlō pánō pulnós pannós), dále mel mellis z *med (m. *medu, srov. mox sk. makšū, eqīs sk. açvešu) g. *medves *melvos. Příspěvkem k lat. zvukosloví je výklad geminac nn ze zubnic + n (penna pet, annus got. athm), a výklad osudů prvotního dh + t v latině (změnilo se v zdh, sϑ, st, kdežto prvotní d + t mezi samohláskami přešlo v ss, s). Adjektiva na -idus vykládá z -es-do- (*frigesdos, kmen frigos- friges-). Pokračuje řadou etymologií, z nichž pozoruhodnější jsou bēstia z koř. dves- (lit. dvėsti dýchati; bēstia = animal), gemere = γέμω, γεμίζω, slb. žьmą lot. gumstu (gemere tedy vl. následek stísněnosti, ovšem prvotně hmotné) macer = něm. mager, ř. μακρός, rīgere lot. sarikt sarecēt (g?) a j. Právem upozorňuje z počátku na důležitost rozlišování slov cizích od ryzích slov některého jazyka: nelze pochybovati, že nesmírná bohatost lexikální souhrnu jazykův indoevropských z veliké části, zajisté větší než tušíme, povstala i přibíráním slov národů jiných, často kmenům indoevropským zcela

nepříbuzných. Nelze dnes již pochybovati, že kmen indoevropský znamenitě se rozšiřoval i odnárodňováním kmenů jiných: a že i jazyk vymřelý zanechává stopy na svém dědici, lze poznati i z dob historických. — Joh. Schmidt (Noch einmal die griech. aspirierten perfecta, str. 176—184) hájí starší svůj výklad aspirace kořenů na π β κ γ v kmeni perfektním (ib. XXVII, 309), podlé něhož rozšířilo se φ χ z koncovek -φθε -φθον -φθαι, -χθε -χθον -χθαι, kde muselo vzniknouti účinkem zvukoslovných zákonů, i do forem ostatních, proti mínění Osthoffovu (Zur gesch. des perfects im indogerm. Strassburg 1884, str. 284 sld.), dle něhož vnikla aspirace do tvarů na -ατο -αται, protože ve všech ostatních osobách mizí rozdíl mezi kořeny na π, β, φ, κ, γ, χ, do aktiva pak působením časů sigmatických, z příčiny téže. Výklad Osthoffův je tak umělý, že netřeba na dlouho mezi obojím kolísati: rovněž podepíšeme protest Schmidtův proti oblíbenému mínění, že χθ φθ by byla jenom „eine assimilation für's auge,“ a že by bylo čísti κθ πθ. Str. 180[1]) opakuje Schmidt (z KZ. XXV, 164) pochybnosti svoje o identitě ř. κυθ- (κεύθω) s ind. guh- (gūhati). Ve Sborníku na oslavu jub. prof. Kvíčaly str. 59 uvedl jsem nepochybný doklad, kde indické *h*, vzniklé z dh (a z bh) se mění, jako kdyby bylo vzniklo z gh (žh); proto připustíme možnost téhož úkazu i při kořeni gudh-guh-. — K. Geldner: Zur erklärung des Avesta (str. 185—207). Gen. sg. ǧanjaoš lépe je zaručen než ǧanjōiš (str. 185), kterážto forma ostatně ani se nedá aspoň z ryzí staré deklinace vyložiti. Dobře srovnává G. ind. ǧanjuḥ; a tak snad přece se dočkáme výkladu temných posud stind. genitivů na -uḥ. Dále vykládá se ūna = prázdný, avō = voda (z *abhas- [?]; že by sem patřilo i awž- afš-, protože ž š prý jinak nelze vyložiti, netřeba věřiti; viz tyto Listy, 1885, 88). Aurvanṭ-aurva- znamená nejen „kůň, jezdec,“ ale i „vládce“ (srv. ved. an-arva[n]-). Posléze tu nalézáme překlad i výklad zajímavé svatební písně Js. 53. — W. Geiger: Zur kenntniss der Pamirdialekte (str. 208—210, příspěvky lexikalní). — J. Hanusz: Vistula Visla Weichsel (str. 210—214). Proti mínění Jul. von Fierlingerovu, dle něhož germanskobaltskoslovanskou formou bylo *Vīkslā (*Veikslā), hájí Hanusz prioritu tvaru *Vīstlā (Vistula), z níž vzniklo Vistla jako ku př. veslo z *vestlo; Weichsel vzniklo prostonárodní etymologií (především ze tvaru *Vīskla, jak asi jméno to zníti muselo v jazycích baltských, srv. Visculus). *Vīstlā odvozuje H. z kořene vis (Fick I[3], 221), tak že by jméno to bylo znamenalo prvotně „vodu“ vůbec: znamenitě výklad tento podporuje se tím, že visła v Haliči i v království označuje každou tekoucí vodu (212). — E. Kuhn podává „Miscellen“ k jazykům iranským a novoindickým (214 až 216). Vynímáme z nich srovnání jména Ῥᾶ (= Volha) s av. Raṅha ved. Rasā.

Jos. Zubatý.

Beiträge zur Kunde der indogermanischen sprachen herausg. von Dr. Ad. Bezzenberger. X. Band, 1. u. 2. Heft. Göttingen 1885.

H. Collitz: Die flexion der nomina mit dreifacher stammabstufung im altindischen u. im griechischen (str. 1—71). Obšírný článek tento podává v celku méně nového, než bychom z předu očekávali: za to jest však vhodnou rekapitulací trojího kmenového stupňování v deklinaci jmenovaných jazyků i literatury úkazu tomu věnované. V oddělení prvém líčí se trojí kmenové stupňování v jaz. stind., i souvislost jeho s přízvukem. Spisovatel dobře vykládá, že kmeny barytonové, se stálým přízvukem (k. p. bhrātār-bhrātar-bhrātr-) z akcentuace historické pochopiti nelze: proto však neuvěříme mu ještě, že by přízvučnost první slabiky vůbec byla nepůvodní. Spíše se lze domnívati, že tvary podobných kmenů mívaly přízvuk dvojitý, třebas i nebyl snad obojí přízvuk zcela stejný; tedy k. p. hótāram hót(a)rā. Dvojí akcent zachoval se i v písmě skutečně ve vedských infinitivech gántavāí atd. vedle gántave: ovšem bychom očekávali *gántvāí (-tvāi, -tjāi jsou skutečně tvary pozdějšího jazyka za starovedské -tave -taje, aspoň u jmen ženských): lze však, jak známo, uvésti z jazyka vedského zejména u kmenů na -an- i jiné tvary s neoprávněným -a-. Vedlé gántavāí je poučno „absolutivum“ gatvā́, instrumentální tvar téhož kmene, ale s přízvukem jenom na příponě a tudíž se seslabenou slabikou kořennou. Sp. vykládá po sobě nomina agentis na -tar-, jména rodinná téhož tvaru s některými kmeny na -ar-, jména sákhā, djāúḥ, kšā́ḥ, kmeny na -an-, jm. ušā́ḥ, part. perf. act., komparativ, pumān, kmeny na -vant- -mant- a některá jména ojedinělá. U jmen rodinných pohřešuji zmínku o nepochybné tříslabičnosti gen. lok. dualis (pitróḥ mātróḥ svásroḥ) ve vedské poesii, kterou tak krásně vykládá varianta mātṛvóḥ (prof. Ludwig Rigveda IV, 335); možná dost, že z prvotní různosti kmenů -mātaru- mātru- (srv. μητρυῖα, stb. jętry, got. brōthrjus brōthruns brōthrum a j.) a dātár- dā́tar- dātr- právě nám jest vysvětliti rozdíl ve sklonění obojích kmenů (mātáram v. dātā́ram atd.). Ztráta -u- (-v-) u jmen rodinných vyložila by se aspoň z části snad vlivem analogie nominum agentis. Gen. abl. djāúḥ se zdá Collitzovi (str. 15.) tvarem mladým; myslím, že tvar tento jest obhájen gāthskými genitivy qéng spén aspén (Bartholomae K. Z. XXVIII, 12); *svāns* (ne *svāns, jak myslí Barthalomae; srv. acc. pl. daēvéng = dēvāns): djāus: djau-djav- = svāns: svan-. V oddělení druhém obírá se sp. shodnými kmeny řeckými (pokud existují). Zajímavý je výklad různosti vokalisace přípon -τωρ -τορ, -τηρ -τερ, -ων -ον, -ην -εν (str. 34), ač není tuším nepochybný. Kmeny s přízvukem na příponě prý mají vokalismus

e-ový, kmeny s přízvukem na násloví vokalismus o-ový. Nejprvé lze těžko učení toto srovnat s dřívějším tvrzením o nepůvodnosti náslovného přízvuku, a potom lze je uvésti se skutečným materialem jazykovým jenom násilím v souhlas. Zde právě nejlépe se jeví správnost učení, že evropské e : o = árské a : ā (ve slabice otevřené), kterému Collitz tak se vzpírá: *o* (ω) se opírá o pády silné, *ε* (η) o pády střední. — S. Bugge: Beiträge zur erforschung der etruskischen sprache (str. 73—121). Spisovatel uvádí nové doklady, zejména z oboru zájmen, partikulí a slovesa k odůvodnění již dříve vysloveného svého mínění, že jazyk etruský byl jazyk kmene indoevropského, příbuzný v první řadě s latinou, pak s řečtinou, ovšem vyvinutý způsobem často zvláštním, upomínajícím na jazyky moderní. Těžko jest ovšem o nesnadné otázce etruské mluviti tomu, kdo jen jaksi ze dálí ji sleduje: přes to myslím, že mnohem více důvěry zasluhuje methoda, jíž se drží zejména Pauli a Schaefer, vyložiti jazyk etruský dříve ze samých památek (ovšem, možno-li to vůbec) a teprv pak odpovídati k otázce, ke které čeledi jazyků patří. Předpojaté mínění, neopřené o podrobnou znalost všech jednotlivých podrobností, lehko svádí u výkladu jednotlivostí na scestí. — Th. Zachariae: Prākṛtwörter in Purushottama's Trikāṇḍaçeša (str. 122—139). Purušottama, učenec bezpochyby bengalský, napsal velmi cenné doplňky k sanskrtskému slovníku Amarasiṃhovu (Trikāṇḍa); čerpal zejména z literatury budhistické a nápisové. Uvádí také hojně slov prākṛtských (ovšem časem sanskrtizovaných); a pojednání toto věnováno jest právě podrobnějšímu výkladu některých z nich. Nalézáme tu hojně doplňků k našim slovníkům: zvláštní důležitosti nabylo pojednání toto kollací vídeňského rukopisu s editio princeps (Calcutta 1807). — R. Meister: Zu dem Gesetze von Gortyn (str. 139 až 146) podává hojně příspěvků k výkladu a čtení památky pro jazykozpyt i historii mezi nápisy starořeckými jedné z nejdůležitějších. — G. Meyer: die Karier (str. 151—202). Účelem spisovatelovým je, dokázati, že Karové nebyli původu semitského, nýbrž indoevropského. K tomu konci podrobně probírá zprávy starých o tomto národě; hlavním materialem jsou mu však hojná místní jména karská, zachovaná zejména u Stefana Byzanckého, o nichž ukazuje, že suffixy i slabiky jich kořenné mají ráz indoevropský. Zvláště důležitým se mu zdá, že jazyk karský tvořil jména i komposicí (*Ἀλά-βανδα* = *ἱππό-νικος*) i reduplikací (*Βυβασσός Μούμαστος Λέδμασα*), věci, kterých prý jazyky semitské neznají. Komposice konečně je v jaz. semitských vzácna i pochybna, ale že by reduplikace byla „eine ausschliesslich dem indogermanischen sprachstamm eigenthümliche art der wortbildung" (str. 199), věř, kdo můžeš. Nelze upříti, že material, jehož sp. k důkazu svému užívá, není dosti spolehliv: jména zeměpisná patří vůbec k nejpochybnějším úkolům etymologie. A kdo nám

ruči za to, že tato „karská" jména nepovstala snad u národa, jenž docela jinak mluvil než Karové, jenž však později se odnárodnil či přestěhoval? Jak znamenitě by se mýlil k. p., kdo by z polabských jmen zeměpisných chtěl z nedostatku jiného materialu uvažovati o národnosti dnešních Polabanů. K tomu se druží, že jména karská se nám zachovala jenom přičiněním řeckých spisovatelů: a nikdo (ve starověku zvláště) nepíše cizí jména věrně. Zejména podléhají v cizím mediu často prostonárodní etymologii: a tato byla by snadno mohla způsobiti zejména některé podobnosti přípon. — Vydavatel sám přispěl několika drobnostmi. Tak vykládá prvotní podobu časoslova lat. emō got. nima lit. emù za *ṇmŏ *nénoma *ṇmtós (str. 72), chronologii některých zvukoslovných úkazů řeckých (str. 150) a zvláštní úkaz akcentuace jednoho jiholitevského dialektu, kde se říká k. p. gáusu gáusi ale v třetí os. gaũs (str. 202—204).

Josef Zubatý.

Grammatisches aus dem Mahābhārata. Ein Anhang zu W. D. Whitney's Indischer Grammatik v. Adolf Holtzmann Leipzig Breitkopf & Härtl 1884 (Bibl. Indogermanischer Grammatiken Bd. II, Anhang 1).

Filologii staroindickou posledních desítiletí charakterizuje znamenitě zanedbávání světské literatury indické. Úkaz zcela přirozený: porozumění vedám se všech stránek jest úkolem daleko nesnadnějším a tudy i zajímavějším, a zase pro vědu vůbec neskonale důležitějším než studium pozdější ustrnulé literatury umělé. Asi jako vždycky zůstane hlavním úkolem filologie latinské studium literatury staré, kdežto osudy literatury pozdější, středověké, budou vždy jen jaksi nehrubě významným doplňkem. Bohužel stihl osud pozdější literatury i památky některé, které po vždy budou zasluhovati plné pozornosti vědy: v první řadě jest to ohromný svod epiky indické, Mahābhāratam. A přece podrobné studium epiky indické zajisté pro všechny větve filologické vědy ještě zajisté přinese neocenitelný prospěch: abych uvedl jediný doklad slov těchto, metrická podoba vedských hymnů nebyla by nikdy podlehla násilí tak neslýchanému, jaké ji v nové době potkalo, kdyby byla známa podrobně metrika Mahābhāratam, zejména co se týče delšího verše (trištubhového a ǵagatīového). S úkazem vyloženým souvisí, že v poznání jazyka epického neučinila věda (mimo lexikální stránku) od dob Benfeyovy mluvnice skoro nijakého znalého pokroku: a přece zasluhuje právě jazyk epický plné pozornosti jazykozpytu už proto, že repraesentuje nám sanskrt pozdější, ale neupoutaný ještě podle přesně ustálených pravidel rigorosní mluvnice. Tvaroslovi klassické lze poznati hravě: třeba jenom si osvojiti učení indických grammatiků,

beze všeho ohlížení po skutečné literatuře: v epice, zejména starší, nalézáme ještě jazyk nezbavený tvůrčí, životné síly; nalézáme tu vliv momentů jazykotvorných, jimž jazyk spisovný rozhodným veto postavil nepřekročitelnou hráz, ještě v plné činnosti. Odtud zajímavé faktum (známé ostatně i odjinud, k. p. z dějin jazyka latinského), že jazyk epický vykazuje se týtýž formami mladšími, než jazyk památek mladších o několik století. Byltě sanskrt, když vznikaly nejstarší části Mahābhāratam, patrně ještě jazykem živým, jenž se vyvíjel a měnil jako kterýkoliv jiný jazyk. Mladší takové formace vidíme k. p. v uniformování kmenového stupňování ve flexi i tam, kde pozdější jazyk stojí na stanovisku prvotním (Holtzmann § 371., 394., 462., 465., 632., 637.), časté přecházení jmen i sloves ve flexi kmenů na -a- (§ 625.) a j. Proto získal si Holtzmann spiskem svým rozhodně zásluhu tím větší, že vhodně zařídil jej vnějškem jakožto doplněk provázející po odstavci známou mluvnici Whitneyovu. Bohužel, že spisek ten není daleko, daleko ještě výčtem všeho, co bylo by z MBh. uvésti: nesmíme ovšem od nikoho žádati ani doufati podrobnou statistiku jazyka epického, jakou pro vedy děkujeme k. p. Lanmanovi a Delbrückovi, ale nutno jest znáti všechny odchylky od jazyka spisovného. Tak pohřešujeme u Holtzmanna, abych uvedl jenom některé z četných doplňků, jež bych mohl uvésti jen na základě prvé knihy, zajímavé tvary k. p. āpaḥ (acc. pl., m. apaḥ) 1, 43, 26 (Bombay), prakṛtajaḥ 143, 1. 145, 4, acc. plur. (tvar vzniklý, jako pražský acc. plur. vojáci, patrně proto, že kmeny ženské mají z pravidla acc. rovný nom.), nijaččhitum m. nijantum 104, 14, tvar, illustrující časté šíření přítomného kmene přes prvotní hranice v jiných jazycích indoevropských, gṛhṇījāmi m. gṛhṇījām (srv. λέγοιμι) 74, 117, nanāmire m. nemire 134, 25 (tvořeno na základě nanāma), dunvasva m. dunušva 76, 56, dṛçjet m. paçjet a j. v. Vybral jsem jenom tvary illustrující hořejší slova o životnosti jazyka epického. V § 1052. uvádí H. zbylé prý „stopy“ desiderativ od kausativ (dodej ārirādhajišu 1, 123, 27; srv. bibhakšajišat 152, 26). Myslím, že nejsou to zbylé „stopy“, nýbrž první pokusy rozšířiti desiderativum i na odvozené kmeny slovesné; kdož pak by věřil, že podobné odvozeniny byly kdy v jazyce indickém v skutku běžnými! H. časem své doklady překládá: mimochodem řečeno, překlady, jako pitā mahjam dagdhaḥ „der Vater wurde mir gebissen“ (§ 285. recte „spálen“), nebo „na vā garbhe 'pj abhavišjaḥ Pṛthājāḥ „wenn du nicht im Schosse deiner Mutter geblieben wärest“ (§ 950, recte „kdybys vůbec v lůně Prthy nebyl býval“), ve spise učence, který přece když nic jiného aspoň celé Mahābhāratam přečetl, poněkud překvapují.

Josef Zubatý.

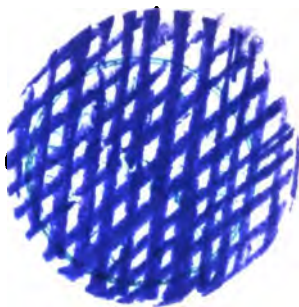

Příspěvky k archaeologii umění.

Podává Hynek Vysoký.

I. Báje o Telefovi v umění řeckém.

Tak jako tragikové řečtí se zvláštní oblibou chápali se báje o Telefovi a dramaticky spracovanou ji divákům předváděli, tak také umělci řečtí velmi často brali mythos o slavném synu Herakleovu za základ výtvorů svých.

Že umění výtvarné jako ve mnohých případech jiných tak také zde velmi často z básníků tragických podnět bralo ku tvoření děl uměleckých, jest věcí známou a všeobecně uznanou. [1]) Byl to zejména nejmladší básník slavné trojice tragické, Euripides, jehož tragoedie mocný, vzpruživý měly vliv na umělce řecké. [2]) Zdá se, že také v našem případě značnou část výtvorů uměleckých, na nichž mythos o Telefovi jest zobrazen, přičísti musíme mohutnému dojmu slavné tragoedie Euripidovy: Telefos.

Již Pausanias zmiňuje se o některých dílech uměleckých, která vztahují se k Telefovi a jeho osudům.

Telefos ctěn byl ve vlasti své, Arkadii, jakožto heros národní, ale také v Mysii, jež stala se druhou jeho otčinou, měl svůj zvláštní kultus. [3]) Rovněž matka jeho, Auge, byla dle svě-

[1]) Anselm Feuerbach: Der vaticanische Apollo, 1. vyd. str. 324 nn., O. Jahn: Beschreibung der Vasensammlung König Ludwigs in der Pinakothek zu München, str. CCXXV nn., C. Robert: Bild und Lied, str. 27 nn.

[2]) Srov. Kinkel: Euripides und die bildende Kunst, hlavně však nejnovější dílo J. Vogel-ovo: Scenen Euripideischer Tragödien in griechischen Vasengemälden. Leipzig 1886.

[3]) Pausanias III, 26, 10: *διὸ καὶ τάδε αὐτοῖς οἶδα περὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τὸ ἐν Περγάμῳ γινόμενα· ἄρχονται μὲν ἀπὸ Τηλέφου τῶν ὕμνων.* V, 13, 3: *τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Περγάμῳ τῇ ὑπὲρ ποταμοῦ Καΐκου πεπόνθασιν οἱ τῷ Τηλέφῳ θύοντες· ἔστι γὰρ δὴ οὐδὲ τούτοις ἐναβῆναι πρὸ λουτροῦ παρὰ τὸν Ἀσκληπιόν.* Srov. též Aristeides díl I. str. 722 vyd. Dindorfova. Telefos na mincích pergamských: Eckhel: Doctrina numorum veterum, díl II. str. 468—470, Choiseul Gouffier: Voyage pittoresque de la Grèce, II, 5, 3; Telefos na mincích města Germe (*Γέρμη*): Streber: Abhandlungen der königl. bayer. Akad. der Wissen. philos. philolog. Classe, 1835, str. 191 nn. a téhož spisovatele: Num. ant. graec., III, 2; srov. též pojednání vévody de Luynes uveřejněné

dectví Pausaniova jak v Arkadii tak i v Mysii předmětem zvláštní úcty. Tak zmiňuje se na př. Pausanias[4]) o pomníku, který měla Auge v Pergamu. Byla prý to mohyla s kamenným podstavcem, na níž byla postavena žena z kovu zhotovená. A na jiném místě [5])

v Nouvelles annales publiées par la section française de l'Institut archéologique, tom. I. str. 60 nn.; Telefos na mincích kilických a frygických: R. Rochette: Conjectures sur le torse du Belvédère, str. 54, 3 a 4. Jako Atheňané nazývali se Kodrovci, Korinťané Sisyfovci (srov. Otto Schneider: Nicandrea, str. 47, pozn. 2) a pod., tak nazývali se Pergamští Telefovci; srv. Böckh: Corpus inscript. Graec. díl II. str. 855—857, číslo 3538. Nápis, jejž Böckh tam podává, jest věštba Apollona, dle mínění Welckrova gryneiského, hexametrem složená, v níž bůh udává Pergamským prostředky ochranné proti moru. Boeckh soudí, že míněn tu mor, jenž za Marka Antonina stihl orient. Ve v. 11. praví se v té věštbě: *Τηλεφίδαις, οἳ Ζηνὶ πλέον Κρονίδῃ βασιλῆϊ | ἐξ ἄλλων τιεσκόμενοι Τευθραντίδα γαῖαν | ναίουσιν.* Nápis klade Boeckh v dobu mezi Antoninem Piem a Caracallou.

[4]) Pausanias VIII, 4, 9: *καὶ νῦν ἔστι μὲν Αὔγης μνῆμα ἐν Περγάμῳ τῇ ὑπὲρ τοῦ Καΐκου, γῆς χῶμα λίθου περιεχόμενον κρηπῖδι, ἔστι δὲ ἐν τῷ μνήματι ἐπίθημα χαλκοῦ πεποιημένον, γυνὴ γυμνή.* Srov. pojednání Ch. Lenormant-ovo: Statue de Gaea, Annali dell' Instituto, 1832, str. 62, pozn. 2.

[5]) Pausanias VIII, 48, 7: *Τὴν δὲ Εἰλείθυιαν οἱ Τεγεᾶται, καὶ γὰρ ταύτης ἔχουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ναὸν καὶ ἄγαλμα, ἐπονομάζουσιν Αὔγην ἐν γόνασι, λέγοντες ὡς Ναυπλίῳ παραδοίη τὴν θυγατέρα Ἄλεος ἐντειλάμενος ἐπαναγαγόντα αὐτὴν ἐς θάλασσαν καταποντῶσαι· τὴν δέ, ὡς ἤγετο, πεσεῖν τε ἐς γόνατα καὶ οὕτω τεκεῖν τὸν παῖδα, ἔνθα τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ τὸ ἱερόν.* Srov. Annali dell' Instituto, 1832, str. 64—66. E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 257 soudí, že chrám Eileithyiin tvořil hranici náměstí tegeiského proti východu; proto prý také mluví Pausanias hned potom o divadle, okolo něhož vedla cesta na pohoří Parthenion.

Auge, původně bohyně luny, vystupuje zde jako bohyně porodu (srov. Welcker: Über eine kretische Kolonie in Theben, die Göttin Europa und Kadmos, den König, str. 12, pozn. 23, Welcker: Kleine Schriften, díl III. str. 186, K. Schwenck: Mythologische Bemerkungen, Rheinisches Museum, 1838, str. 283—284), což ovšem není s podivením, jelikož všechny bohyně měsíce jsou bohyněmi porodu. Měsíc totiž měl dle mínění starých vliv na vývoj plodu lidského a na porod; srov. R. Kekulé: Ilizia ed Esculapio, Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica, 1864, str. 108—116, hlavně str. 113. Tak na př. Artemis jest bohyní porodu (Welcker: Kleine Schriften, díl III. str. 202—204), Preller: Griechische Mythologie, I³ str. 421, 248), ale také Athena jest bohyní porodu; srov. Preller: Griech. Myth. I³, str. 161, Welcker: Über eine kretische Kolonie, str. 11, Král: Listy fil. a paed., roč. X. str. 12.

Zajímavo jest, že architekt Blouet, účastník francouzské výpravy do Morey, nalezl ne na ostrově Mykonos (nynější Mikoni), jak obyčejně nesprávně bývá udáno (na př. u Welckra: Kleine Schriften, díl III. str. 188, u K. O. Müllera: Handbuch der Archäologie der Kunst, ³str. 629, pozn. 4.), nýbrž na ostrově Delu, jak Abel Blouet sám praví (Expédition scientifique de Morée, díl III. strana 8), sochu z parského mramoru, představující ženu klečící, jejížto nohy pevně k sobě přitisknuté palcemi o zemi se opírají. Tunika bezrukává, kterou jest žena oděna, spjata jest na levém rameni sponkou (*περόνη*); z druhé strany oděv od těla odestává, čímž pravé ňadro zcela jest obnaženo. Dolní část těla zahalena jest peplem, jaký často shledáváme u soch Veneřiných. Peplos tento jest široce ovinut kolem kyčlí a z předu v uzel svázán.

vypravuje týž Pausanias, že na náměstí tegeiském byl chrám Eileithyie, kterou Tegeiští nazývali *Αὔγη ἐν γόνασι*. Chrám ten postaven byl na tom místě, na kterém Auge Telefa porodila.

Levou ruku drží žena na prsou, pravá ruka chybí. Francouzský archaeolog Charles Lenormant soudí na místě, jež níže uvedeme, že pravou rukou držela žena pletenec vlasů. Obličej, jenž poukazuje spíše k typu let prostředních než k mládí, jest k nebi obrácen, a ačkoliv jest porušen, jeví se v něm zřejmě výraz bolesti. Vlasy jsou spuštěny ve dlouhých pletencích na rámě. První popsal sochu tu Francouz Ch. Lenormant ve článku: Statue de Gaea, uveřejněném v Annali dell' Instituto, 1832, str. 60—68, brzo pak po tom podán obraz sochy té v památkách uměleckých vydávaných archaeologickým ústavem v Římě (Monumenti inediti pubblicati dall' Instituto di corrispondenza archeologica) v dílu I. tab. 44. a, b a později od Bloueta samého v díle jeho: Expédition scientifique de Morée, díl III. tab. 22, číslo 2. Lenormant porovnávaje ženu, kterou socha ta představuje, s kající Magdalenou (?) dochází toho výsledku, že jest to dílo „d'une belle époque", a že představuje Zemi (*Γαῖα*), jež žíznic Dia o dešť prosí (str. 63—67). Zároveň dovolává se svědectví Pausaniova (I, 24, 3), jenž o podobné soše Gaie se zmiňuje. S tímto míněním francouzského archaeologa souhlasí také vydavatelé prvního svazku Monumenti inediti, Ed. Gerhard a Theodor Panofka, kteří praví krátce o soše té: „Statua di Gaea, appartenente al signor Blouet, illustrata da C. Lenormant". Naproti tomu soudí Welcker v pojednání Entbindung, uveřejněném v Hecker-ových Annalen der gesammten Heilkunde, 1833, XXVII. str. 129 nn. a otištěném později ve Welckrových Kleine Schriften, díl III. str. 185 až 208, že socha představuje Leto rodící, která pravou rukou, nyní scházející, palmu obejímá. Srov. homerský hymnus na Apollona v. 118 a 119: *Ἀμφὶ δὲ φοίνικι βάλε πήχεε, γοῦνα δ' ἔρεισε | λειμῶνι μαλακῷ, μείδησε τε Γαῖ' ὑπένερθεν,* Theognis 929, Euripides Ion 919—922 ed. Kirchhoff, Kallimachos hymn. in Deliam 209. K. O. Müller pochyboval o správnosti tohoto výkladu, aspoň v díle svém Handbuch der Archäologie der Kunst, [3]§ 392, 4 přičinil k tomuto výkladu Welckrovu znaménko otázky; naproti tomu O. Jahn (Telephos und Troilos, str. 49) a E. C. J. Siebold (Geschichte der Geburtshülfe, díl I. str. 57) souhlasí celkem s Welckrem, ale mají (jako také K. O. Müller) ženu tu ne za Leto, nýbrž za Eileithyii. E. Gerhard (die Heilung des Telephos, str. 4, pozn. 6) má sochu tu za Augu rodící (?).

Soudím, že lépe jest vykládati sochu za obraz Eileithyie a ne Gaie, jelikož již výraz obličeje a celé držení těla lépe tomu nasvědčuje. V obličeji zračí se zajisté bolest, ne však výraz prosebný, jaký bychom při výkladu Lenormantově očekávali; také položení levé ruky na prsou snad lépe sluší ženě, jež bolestí jsouc přemožena ruku křečovitě k ňadrům tiskne, než ženě o pomoc prosící. Welcker (Kleine Schriften, díl III. str. 186—187) uvádí za analogii známé vypravování Herodotovo o klečících sochách Damie a Auxesie v Aigině: V, 82 a 86, hlavně slova V, 86: *Ἀθηναίους μέν νυν τράπεσθαι πρὸς τὰ ἀγάλματα, οὐ δυναμένους δὲ ἀνασπάσαι ἐκ τῶν βάθρων αὐτὰ οὕτω δὴ περιβαλομένους σχοινία ἕλκειν, ἐς δ ἑλκόμενα τὰ ἀγάλματα ἀμφότερα τὠυτὸ ποιῆσαι . . . ἐς γούνατα γάρ σφι αὐτὰ πεσεῖν, καὶ τὸν ἀπὸ τούτου χρόνον διατελέειν οὕτω ἔχοντα.* Welcker soudí, že Damie a Auxesie byly bohyně porodu (?), k nimž ženy těhotné se modlily. Srov. poznamenání Steinovo k Herodotovi V, 86, 15. Jinak ovšem vykládají význam jich Lenormant v Annali dell' Inst. 1832, str. 65, pozn. 2, Stein v poznamenání svém k Herodotovi V, 82, 5 a F. Studniczka: Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht, str. 3, kteří mají Damii a Auxesii za božstva agrární. — Že u Hellenů za dob starých ženy klečíce rodily, uznávají Siebold (Geschichte der Geburtshülfe, díl I. str. 61) a Schroeder

Konečně zmíniti se musíme o tom, že také genialní malíř Polygnotos,[6]) jejž někteří dokonce s Rafaelem a Michel Angelem porovnávají,[7]) obraz Augy maloval. Hovorna (λέσχη) totiž delfská, „kde rok co rok scházeli se všichni, kdož nesli jméno hellenské,“ ozdobena byla malbami slavného tohoto umělce, o nichž Pausanias X, 25—31 obšírný podává výklad.[8]) Již z rozsáhlosti výkladu

(Lehrbuch der Geburtshülfe, [7]str. 203). Snad dělo se to po příkladu bohyně Leto. Siebold uvádí analogie případné u žen abyssinských a kamčadských, pravě na str. 30. díla citovaného: „Es muss übrigens dieses Niederkommen auf den Knieen eine sehr alte Sitte gewesen sein: denn J. Ludolph in seiner Historia Aethiopica sive brevis et succincta descriptio regni Habessiniorum 1681 lib. I. cap. 14 erzählt von den Frauen Abyssiniens: parturientes in genua procumbunt atque ita infantes enituntur. Dasselbe erzählt uns die Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und zu Lande, 20. Bd. S. 299 von den Kamtschadalinnen: sie kommen auf den Knieen in Gegenwart aller Einwohner des Fleckens nieder.“ Srov. též Ploss: Über die Lage und Stellung der Frau a článek Goodellův v Amer. Journ. of Obst., roč. IV. str. 673 nn. Srov. též Schröder: Lehrbuch der Geburtshülfe (7. vyd. Bonn 1882) str. 203, jenž tvrdí, že ještě dosud v některých krajinách řeckých ženy klečíce rodí. — Zajímavo jest, že také Římané představovali si bohy porodů klečící. Na Kapitolu totiž před cellou Minervy byly tři sochy klečících mužů, představující bohy porodu, tak zvané Nixi Di, bohy to původu řeckého. Festus s. v. Nixi Di str. 174 a 177 ed. O. Müller praví o nich toto: „Nixi di appellantur tria signa in Capitolio ante cellam Minervae genibus nixa, velut praesidentes parientium nixibus, quae signa sunt qui memoriae prodiderint, Antiocho rege Syriae superato, M'. Acilium subtracta a Populo R. adportasse, atque ubi sunt, posuisse. etiam qui capta Corintho advecta huc, quae ibi subvecta fuerint mensae.“ Nixi Di vzýváni byli při porodu zároveň s Lucinou; srov. Ovid. Met. IX., 293, Preller: Römische Mythologie, II[3], str. 209. Příčinu, proč bohové a bohyně porodu představováni klečící na kolenou, vykládá správně Preller: Griech. Myth. I[3], str. 422: „Man glaubte, dass eine solche Lage die Entbindung erleichtere, daher die ältere Sage die Niederkunft der Frauen, auch die der Leto, in dieser Weise zu schildern pflegt.“

[6]) O Polygnotovi viz K. O. Müller: Handbuch der Archäologie der Kunst, [3]str. 137 a 138, hlavně však H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II. str. 14—46; Schnaase: Geschichte der bildenden Künste, díl II[2]. str. 246—248 (psáno Karlem Friederichs-em), Woltmann-Woermann: Geschichte der Malerei, díl I. str. 38—42 (psáno Karlem Woermannem); o hovorně delfské a obrazech Polygnotových v ní viz tamže str. 39—41. Ovšem Woermann nepodává výkladu o koncepci a uspořádání obrazů Polygnotových, pravě na str. 40, pozn. 1: „ein gewisser Skepticismus allen diesen Versuchen gegenüber wird dem kaltblütigen Beobachter nicht zu verargen sein.“ Srov. ještě Reinhard Kekulé: Das Leben F. G. Welckers, str. 379—381 a H. v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, sešit 23, str. 855—859.

[7]) Adolf Stahr: Ein Jahr in Italien (Gesammelte Werke, svazek XI XII)[4] str. 729. Welcker nazýval Polygnota Aischylem malířství; srov. Kekulé: Das Leben Welckers, str. 379.

[8]) O hovorně delfské a její podobě srov. E. Curtius: Griechische Geschichte, díl I[4]. str. 497, II[4]. str. 303, pojednání: On the Plan and disposition of the Greek Lesche, otištěné v The Museum of classical antiquities, roč. I. str. 78—86, Friedrich Thiersch: Über die Topographie von Delphi (Abhandlungen der philos.-philolog. Classe der königl.

Pausaniova a z obdivu, s nímž o obrazech těch vypráví, souditi můžeme o mistrném provedení a vysoké ceně maleb Polygnotových v hovorně delfské.

Hovorna sama stála nad pramenem *Κασσοτίς* (nynější studně sv. Mikuláše) a zřízena byla nákladem Knidských. Bylo to, jak se zdá, stavení čtyrhranné, podlouhlé, jehožto obě protější podélné stěny ozdobeny byly obrazy Polygnotovými. Malby na pravé straně hovorny představovaly dobytí Ilia a odplutí Hellenův od Troie, malby na levé straně představovaly vstup Odysseův do podsvětí a jednotlivé sceny z podsvětí. Mezi heroinami, které v podsvětí vystupovaly, byly dle zřejmého svědectví Pausaniova [9]) též Auge a Ifimedeia. Welcker soudil, že na malbě Polygnotově opírala se Auge o rámě Ifimedeiino, aspoň tak zobrazena jest Auge na druhém obraze malíře Jana Riepenhausena,[10]) připojeném ku pojednání Welckrovu o obrazech Polygnotových v hovorně delfské. Proč umístil Polygnotos vedle Augy Ifimedeiu, to dobře vysvětlil Otto Jahn [11]) tím, že obě dvě heroiny těšily se v Malé

---

bayer. Akademie der Wissenschaften in München, 1840, svazek III. str. 33—34), C. Bursian: Geographie von Griechenland, díl I. str. 177—178, Adolf Michaelis: Über die Composition der Giebelgruppen am Parthenon, str. 28 a pozn. 22, Hugo Blümner: Rheinisches Museum, 1871, str. 365 až 366, W. Gebhardt: Die Komposition der Gemälde des Polygnot etc., str. 37—38. Srv. též poznámky Ruhl-ovy a Schubart-ovy v Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft, 1855, sloupec 386—387, 395—404 a poznámky Schubart-ovy v Neue Jahrb. für Philologie, 1865, str. 632—633.

Ulrichs (Reisen und Forschungen in Griechenland, 8, str. 107) myslí, že nalezl podlahu hovorny delfské v jednom skladišti na seno nad pramenem Kassotis. — Obrazy Polygnotovy v hovorně delfské existovaly tam ještě ve druhém století po Kristu; viz H. Köchly: Akadedemische Vorträge und Reden, herausgegeben von K. Bartsch, str. 118.

[9]) Pausanias X, 28, 7—8: *Ἐφεξῆς δὲ μετὰ τὸν Εὐρύνομον ἥ τε ἐξ Ἀρκαδίας Αὔγη καὶ Ἰφιμέδειά ἐστι· καὶ ἡ μὲν παρὰ Τεύθραντα ἦλθεν ἐς Μυσίαν, καὶ γυναικῶν, ὁπόσαις ἐς τὸ αὐτὸ Ἡρακλέα ἀφικέσθαι λέγουσι, μάλιστα δὴ παῖδα ἐοικότα ἔτεκε τῷ πατρί.* Ifimedeia připomíná se již v podsvětí Homerově, Odysseia λ 305; Augy Odysseia ještě nezná.

[10]) Bratří Riepenhausen-ové (František a Jan, oba dva malíři a mědirytci) získali si vůbec velké zásluhy o obrazy Polygnotovy. Nejprve vydali společně spis: Erläuterungen des polygnotischen Gemähldes auf der rechten Seite der Lesche zu Delphi, I. Theil, Göttingen 1805, spolu s nákresy těch obrazů. Druhá část tohoto pojednání obsahující výklad o malbách na levé straně hovorny vyšla r. 1826 v Římě a vyniká daleko nad část první. Srov. o tom Jahn's Jahrbücher für Philologie, roč. III, 4, str. 99, IV, str. 340, Antologia ital., 1827, číslo 78, svazek 26, str. 100 nn., Bullet. des scienc. histor., 1829, 1, str. 46 nn. Celkem podali Riepenhausenové 32 obrazy. R. 1829 vydali Riepenhausenové v Římě první sešit úplně přepracovaný pod titulem „Peintures de Polygnote à Delphes, dessinées et gravées d' après la description de Pausanias (18 listů fol.°). Viz o tom Göttingische gelehrte Anzeigen, 1830, str. 177—197. Minulého roku (1885) vyšly obrazy bratří Riepenhausenů poznovu v Lipsku u Hesse (18 fotolith. obrazů).

[11]) O. Jahn: Die Gemälde des Polygnotos, str. 107, Telephos und Troilos, str. 63, pozn. 73. Ostatně výklad Jahnův není nový; tak zajisté vykládal si věc již Pausanias X, 28, 7—8. Méně pravděpodobné jest

Asii zvláštní úctě; Auge ctěna byla v Pergamu, Ifimedeia v karském městě Mylasech (*τὰ Μύλασα*, nynější Melasso). Ježto pak hovorna delfská vystavena byla nákladem Knidských, není s podivem, že Polygnotos zvěčnil na obrazech svých také ty ženy, které u řeckých kmenů maloasijských božské docházely pocty.

Pojednavše stručně o některých výtvorech uměleckých, jichž předmětem byla matka Telefova, Auge, přistoupíme nyní k těm památkám, na nichž představeny jsou některé sceny ze života Telefova.

Památek těch jest množství veliké, čemuž ovšem diviti se nebudeme, uvážíme-li, jak pestré a rozmanité sceny shledáváme v životě Telefově. Telefovo narození a pohození, jeho příchod do Mysie, boj na řece Kaiku s Řeky, jeho poranění a příchod do tábora řeckého, lesť jeho, kterou došel vyhojení bolestné rány své, jeho zasnoubení s vlastní matkou — to vše podávalo umělcům řeckým hojný výběr scen poutavých a effektních. Odtud vysvětlíme si zajisté to, že jednotlivé sceny ze života Telefova shledáváme na přehojných sochách, sousoších, sarkofagách, zrcadlech, vasách, mincích, gemmách, malbách nástěnných a že nalezáme mezi umělci, kteří látku k výtvorům svým z mythu o Telefovi čerpali, jména jako Skopas, Parrhasios . . .

Ovšem převeliký počet těchto památek nalezen byl v Etrurii. Sceny ze života Telefova jsou oblíbeným předmětem výtvorů uměleckých na etrurských vasách, sarkofagách a zrcadlech, jak jediný pohled do slavného díla Brunnova: I rilievi delle urne etrusche každého přesvědčí, a přece jedná Brunn o jedné pouze sceně ze života Telefova: o jeho pobytu v táboře řeckém!

I vzniká tu přirozeným způsobem otázka, odkud ta zvláštní záliba Etrurů v báji o Telefovi? Jak přijde bohatýr původně arkadský, pak maloasijský do Etrurie?[12]) Odpověď na otázku tuto není nesnadná.

Telefos zaujímá v pověstech italských, hlavně pak v bájích kolujících u Etrurův a u kampánských Tyrrhenů, místo vynikající. Synové Telefovi totiž byli Tarchon a Tyrsenos.[13]) Oba dva přišli

---

mínění Welckrovo (Die Composition der Polygnotischen Gemälde, str. 66), že Polygnotos proto spojil Augu s Ifimedeiou, jelikož obě původem svým náležejí vlastně Arkadii.

[12]) Ještě Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke der alten Kunst, díl I. str. 296 praví: „Ich kann nicht umhin, auszusprechen, dass ich nicht begreife, wie die Geschichte von Telephos und Achilleus hieher (totiž v reliefu na Ara Casali) unter lauter Darstellungen, die mit Rom in enger mythischer Verbindung stehen, gerathen sein sollte.“ Ale srov. L. Urlichs: Skopas im Peloponnes, str. 34. Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 1212—1224.

[13]) Tzetzes k Lykofronovi v. 1249: *Ἡρακλέους καὶ Αὔγης . . . παῖς Τήλεφος, Τηλέφου δὲ καὶ Ἱερᾶς Τάρχων καὶ Τυρσηνός*. Dionysios Halikarnaský praví (I, 27), že byl Tyrrhenos synem Atya a Kallithey a že se vystěhoval v čele kolonie lydské do Italie, v čemž Dionysios patrně následuje Herodota I, 94, srov. též Tacit Ann. IV, 55; na jiném místě

dle znění bájí do Italie a zde spojili se s Aeneou a Odysseem.[14]) Město etrurské Tarquinii odvozovalo původ svůj od těchto synů Telefových a Tyrrhenos vůbec byl považován za mythického původce Tyrrhenů t. j. Etrurův.[15]) Není tudíž divno, že báje o Telefovi, otci zakladatele jich kmene, Tyrrhena, nalézaly u Etrurů ohlas živý. Z téže příčiny ctili zajisté tyrrhenští Kampanové Telefa jako bohatýra národního, čemuž nasvědčuje to, že na mincích města Kapuy, dle pověsti od Tyrrhenů zbudované, shledáváme na jedné straně hlavu Heraklea nebo mladíka jakéhos (patrně Telefa) s čepicí frygickou, na druhé straně Telefa maličkého, jejž kojí laň.[16]) Avšak ne dosti na tom. Některé pověsti dokonce vyprávěly, že Telefos měl dceru, která slula Rome (*Ῥώμη*) a tato dcera Telefova byla prý zasnoubena s Aeneou![17]) Od ní prý dostal Řím své jméno. Dle jiných pověstí zase byl Telefos stotožňován s Latinem, protože také Latinus pokládán byl místy za syna Herakleova.[18]) Herakles vůbec těšil se u Etrurů

(I, 28) dí však týž Dionysios Halikarnaský, že byl Tyrrhenos dle jiných zpráv synem Heraklea a Omfaly, a pokračuje: *ἕτεροι δὲ Τηλέφου παῖδα τὸν Τυρρηνὸν ἀποφαίνουσιν, ἐλθεῖν δὲ μετὰ Τροίας ἅλωσιν εἰς Ἰταλίαν.* Srov. ještě Pausanias II, 21, 3, Filostratos: Heroikos II, 18, Hyginus fab. 224. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 14, Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 1212—1215, K. O. Müller: Die Etrusker, I², str. 82, pozn. 41.

[14]) Tzetzes k Lykofronovi v. 1242: *Φασὶ τὸν Ὀδυσσέα ἐν Ἰταλίᾳ συντυχεῖν Αἰνείᾳ καὶ συνθήκας μετ' ἀλλήλων καὶ εἰρήνην ποιῆσαι . . . Σὺν αὐτῷ δὲ μίξαντες τὸν στρατὸν οἱ δύο παῖδες Τηλέφου Τάρχων καὶ Τυρσηνὸς οἰκήσουσι περὶ τὴν χώραν τὴν ἀπὸ Τυρσηνοῦ κληθεῖσαν Τυρσηνίαν.* — U Vergilia pomáhají v Aeneidě Tyrrhenové a Tarchon Aeneovi; srov. Aen. VIII, 494—513, 603—607; XI, 725—758 jest popis boje Tarchona s Venulem.

[15]) Herodot I, 94, s čímž srov. Niebuhr: Römische Geschichte, I³, str. 44. Herodot vůbec užívá jména *Τυρσηνοί* jen o obyvatelech Etrurie (*Τυρσηνίη*); srov. poznamenání Stein-ovo k Herodotovi I, 57, 3.

[16]) Srov. Carelli: Numorum Italiae veteris tab. 69, 14, Daniele: Numismatica Capuana, cap. 57, Mionnet: Description de médailles antiques grecques et romaines, suppl. I, str. 236 nn. Avellino v Bullettino arch. Napolitano, II, str. 12, Archäologische Zeitung, roč. I. str. 152—153, Julius Friedländer: Die oskischen Münzen, str. 13 (tab. III. číslo 19), Bullettino dell' Instit. 1853, str. 124. Urlichs: Skopas im Peloponnes, str. 34, Preller: Römische Mythologie, II³, str. 309—310.

[17]) Plutarch Romulus 2: *Ἄλλοι δὲ Ῥώμην, Ἰταλοῦ θυγατέρα καὶ Λευκαρίας, οἱ δέ, Τηλέφου τοῦ Ἡρακλέους, Αἰνείᾳ γαμηθεῖσαν . . . λέγουσι τοὔνομα θέσθαι τῇ πόλει.* Srov. Schwegler: Römische Geschichte, I, 405 a R. H. Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 570 (pozn. 1016) a str. 1216 (pozn. 2493).

[18]) Suidas s. v. *Λατῖνοι* praví: *Λατῖνοι· οἱ νῦν Ῥωμαῖοι. Τήλεφος γὰρ υἱὸς Ἡρακλέους, ὁ ἐπικληθεὶς Λατῖνος, μετωνόμασε τοὺς πάλαι Κητίους λεγομένους Λατίνους. Ἰταλοὶ δὲ οὗτοι πάλιν προσηγορεύθησαν ἔκ τινος Ἰταλοῦ, δυναστεύσαντος τῆς χώρας. Αἰνείου δὲ καταλαβόντος τὴν δύσιν ἐκλήθησαν Αἰνεάδαι. μεθ' ὃν Ῥωμαῖοι πάντες μετωνομάσθησαν, ἀπὸ Ῥωμύλου λαβόντες τὴν ἐπωνυμίαν.* O této zprávě Suidově právem praví Küster v Bernhardy-ho vydání Suidova slovníka, díl II, str. 507, že: „haec inepta omnino sunt et ex putidis lacunis hausta.“ Zprávu, že

vedle syna svého Telefa zvláštní úctě.[19]) — Staré báje řešily způsobem velmi snadným otázku, proč Etrurové libovali si tak velice v bájích o Herakleovi a Telefovi, vykládajíce, že Etrurové byli vlastně původu lydského a že přistěhovali se z Asie

---

Keteiové, kmen to původně mysický a známý jako družina Telefova syna Eurypyla již z Odysseie *λ* 521, nazváni byli později Latinové, shledáváme též u Georgia Kedrena a Ioanna Malaly na místech, která níže uvedeme. Keteiové zváni prý byli tak od řeky *Κήτειος* (Strabon XIII, p. 616); srov. Eckhel: Doctrina numorum veterum, díl II, str. 463, 472—478, čemuž odporuje W. E. Gladstone: Homer und sein Zeitalter, přel. od Bendana, str. 189—190. Aristarchos vykládal jméno kmene toho dle svědectví Eustathiova a scholiasty k *λ* 521 divným způsobem od *κῆτος*, soudě, že *κήτειοι* = *μεγάλοι*; srv. Lehrs: De Aristarchi studiis Homericis,[2] str. 152—153. Častěji připomínají se Keteiové a vůdce jich Telefovec Eurypylos v básni Quinta Smyrnského. — Za novější doby vykládá Gladstone, Homer und sein Zeitalter (přeložil Bendan), str. 187 až 201, že Keteiové jsou týž kmen, který se v bibli nazývá Heth, na památkách aegyptských Kheta a na nápisech assyrských Khatti.

Dle jiných pověstí jest Latinus synem Heraklea a Palantie (nebo Palanto); srov. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 889. Jinde jest dokonce Latinus synem Telefovým; tak na př. praví byzantský mnich Georgios Kedrenos (Cedrenus) toto (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, díl 34., svazek I. str. 245, řádek 15—18. vyd. I. Bekker-ova): *Τῆς δὲ Ἰταλίας ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ* (sc. *Ἡρακλέους*) *ἀπὸ τῆς Αὔγῆς* (sic), *Τελέφος* (sic) *καὶ μετ᾽ αὐτὸν υἱὸς αὐτοῦ Λατῖνος ἔτη ιή, ὃς τοὺς Κτηταίους* (!) *ἐπωνόμασε Λατίνους*. Výrazem *Κτηταίους* míní Kedrenos týž kmen, který Suidas svými *Κητίοις*, totiž Keteie (*Κήτειοι*). Zpráva Kedrenova jest úplně zmatena a nejapná; srov. poznamenání Xylandrovo ve vydání Kedrena od I. Bekkera, svazek II. str. 769. — Podobně praví Ioannes Malalas, str. 162, řádek 4—8. vyd. L. Dindorfa (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, svazek 15.): *Τῆς δὲ Ἰταλίας ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέος ὁ ἀπὸ τῆς Αὔγης, ὁ Τήλεφος. καὶ μετ᾽ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁμοίως ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὅντινα Λατῖνον ἐκάλεσεν· ἐβασίλευσε δὲ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ αὐτὸς Λατῖνος ἔτη ιη΄, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος τοὺς Κιτιαίους* (rukopis Oxfordský: *Σκιτίνους*) *καλουμένους ἐπωνόμασε Λατίνους*.

Základ mythologický těchto pověstí byl asi ten, že bájeno bylo o příchodu Telefově do Italie po dobytí Troie (Preller: Römische Mythologie, II³, str. 310). Xylander na místě svrchu uvedeném soudí, že historickým jádrem těchto bájí jsou plavby Mysů do Italie („certe hoc videtur significare, Mysos in Italiam transivisse. Telephus enim Mysus fuit.“).

Konečně zmíniti se jest o pověsti, dle níž Aeneova choť slula Tyrrhenia, jak tvrdí Alcimus u Festa str. 266 ed. O. Müller: „Alcimus ait, Tyrrhenia Aeneae natum filium Romulum fuisse, atque eo ortam Albam Aeneae neptem, cuius filius nomine Rhodius (rukopisy: Rhodius, O. Müller: Rhomus) condiderit urbem Romam.“ Pověst ta potvrzovala podivné mínění některých starých dějepisců, že Řím byl městem tyrrhenským; srov. co dí Dionysios Halikarnaský I, 29: *Τὴν τε Ῥώμην αὐτὴν πολλοὶ τῶν συγγραφέων Τυῤῥηνίδα πόλιν εἶναι ὑπέλαβον*. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 570 (pozn. 1019), Niebuhr: Römische Geschichte, I³, str. 238.

[19]) Srov. E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 13 a str. 21, pozn. 11, W. Corssen: Über die Sprache der Etrusker, díl I, str. 849—850, 858—859.

do Italie.[20]) Tu by ovšem nebylo s podivem, že by Etrurové ctili Heraklea a nejslavnějšího jeho syna, Telefa. Ale již za starověku ozývaly se některé hlasy proti mínění o asijském původu Etrurův a byl to jmenovitě Dionysios Halikarnaský (I, 29 a 30), jenž obyčejný onen náhled zavrhoval. Za novější doby souhlasili s míněním Dionysia Halikarnaského zakladatel vědeckého dějepisu římského, Niebuhr,[21]) a slavnější ještě jeho nástupce, Theodor Mommsen, kteří soudí, že původní sídla Etrurů byla severně nebo západně od Italie a že přešli Etrurové z původních sídel svých přes Alpy raetské. Mommsen soudí, že celá ta báje o asijském původu Etrurův má základ svůj v nahodilé podobnosti jména Tursennů (Etrurů) a jména lydského kmene Torrhebů (*Τοῤῥηβοί*) nebo Tyrrhenů (*Τυῤῥηνοί*), ačkoliv jinak připouští možnost, že snad některý loupežný kmen maloasijský připlul za dob pradávných ku břehům etrurským a dobrodružná plavba onoho kmene že zavdala podnět k báji o asijské kolébce Etrurův.[22])

Avšak přes autoritu Mommsenovu klonil bych se spíše k mínění, jež pronesli K. O. Müller, Eduard Gerhard, E. Curtius[23])

---

[20]) Herodot I, 94, Vergil Aen. VIII, 479—480: urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis. Aen. II, 781—782, Tacit Ann. IV, 55, Iustin XX, 1. Srov. Schwegler: Röm. Gesch. I, str. 253—254, pozn. 3, jenž sebral velmi důkladně místa starých spisovatelů, svědčící o asijském původu Etrusků. Srov. ještě Mommsen: Röm. Gesch. I^6, str. 120—121. Z novějších archaeologů věřil na př. Raoul-Rochette, že kolébkou Etrurů byla Malá Asie.

[21]) Niebuhr soudil, že nejstarší obyvatelé Řecka i Italie byli Pelasgové, Tyrrhenové pak že byli částí tohoto kmene pelasgického a zároveň nejstaršími obyvateli Etrurie. Tyrrhenové jsou tedy dle něho ne kmen přistěhovalý, nýbrž kmen pelasgický, domorodý, v Etrurii původně usazený. Tito Tyrrhenové byli později přemoženi kmenem nepelasgickým, přes Alpy do Italie vtrhším, totiž Raseny. Následkem toho přešlo podivným způsobem jméno kmene podrobeného (Tyrrhenů) na vítěze (Raseny nebo Etrusky): vítězové nazýváni byli od Řeků stále Tyrrheny, ačkoliv Tyrrhenové a Etruskové byli kmenové od sebe zcela rozdílní. Původní vlastí Rasenů byla prý Raetie (Niebuhr: Röm. Gesch. I^3, str. 43—52, 86 a j.).

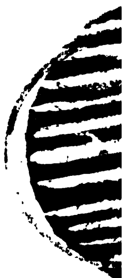

[22]) Mommsen: Röm. Gesch. I^6, str. 120—121. S Mommsenem shodují se na př. L. Lange: Römische Alterthümer, I^3, str. 71, Corssen: Bullettino dell' Instit. 1871, str. 214 nn., Über die Sprache der Etrusker, díl I, str. XX, Stein v poznamenání k Herodotovi I, 94, 28 a j.

[23]) E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 4—5, E. Curtius: Griechische Geschichte, II^4, str. 525—526, srov. též I^4, str. 416. K. O. Müller pronesl mínění své o původu Etrusků ve slavném díle svém: Die Etrusker v úvodu a též ve druhém díle svém: Handbuch der Archäologie der Kunst,^{3} str. 179. S Müllerem shoduje se též nejnovější vydavatel díla jeho Die Etrusker: Vilém Deecke; srov. Die Etrusker, I^2, str. VIII—IX. — Müller soudí, že domovem Etruskův jest malá Asie a že pelasgičtí Tyrrhenové (ne Lydové!) to byli, kteří vystěhovali se z Malé Asie do Italie. Od loupežných, potulných Pelasgů moře aigaiského oddělil se jeden houfec brzo po stěhování Dorův a usadil se na pobřeží lydském. V Lydii sídlili tenkráte dva kmenové, vlastní Ly-

a j., kteří uznávají historické jádro dávných oněch bájí a soudí, že Tyrrhenové v jižní Etrurii usedlí vskutku pocházeli z malé Asie příbuzni jsouce s Tyrrheny, usazenými nad Efesem v údolí řeky Kaystru. Tito Tyrrhenové položili v nové vlasti své, Italii, základ vzdělanosti řecké. Avšak nebylo Řekům na pobřeží etrurském usazeným dopřáno dlouho svobodě své se těšiti. Mocný kmen vnitrozemský, totiž Etrurové, zmocnil se dosti záhy pobřežních sídel Tyrrhenů a uvedl je ve svou poddanost.

Těchto vzájemných styků mezi Tyrrheny a Etrury přirozeným následkem bylo to, že Tyrrhenové nezapomněli sice hellenského svého původu, že však přece živel etrurský s původním jich rázem řeckým se mísil a že rovněž u Etrurů způsobem vydatným stopy vlivu řeckého se počaly jeviti. Odtud vysvětlíme si snadno to, že Etrurové vedlé národních bohů svých ctili také bohy řecké

---

dové a Torrhebové. Dle Torrhebů nebo dle nějakého města Tyrrha, které jistě leželo ve krajích jižní Lydie, nazváni byli Pelasgové tam usazení tyrrhenskými Pelasgy (*Πελασγοὶ Τυρσηνοί*). Tito tyrrhenští Pelasgové byli pověstni svým mořským lupičstvím. V Lydii nezůstali však tito „tyrrhenští“ Pelasgové dlouho. Stěhováním Ionů z území lydsko-karského bývše vytlačeni, vytáhli Tyrrhenové vyhledat si nových sídel a vskutku plavily se některé smělejší zástupy jich až na západní pobřeží Italie, dosud neznámé, kdež usadily se na břehu jižní Etrurie, založili si města Tarquinii a Agylla a brzy takového nabyli vlivu nad obyvatelstvem domorodým, že celé obyvatelstvo pozdější Etrurie bylo dle jména jich Tyrrheny nazýváno. Tito v Etrurii usazení tyrrhenští Pelasgové spojili se pak s domorodým kmenem Rasenů v jeden národ, národ to etrurský.

Zvláštní mínění pronesl A. Schwegler: Römische Geschichte, díl I, str. 253—273, srov. též str. 156—158. Schwegler zavrhuje podání Herodotovo jakožto nehistorické. Základem vypravování toho byla ta okolnost, že i v Asii i v Italii sídlili Tyrrhenové a tu odvozován byl původ Tyrrhenů italských od Tyrrhenů asijských. Schwegler soudí, že Tyrrhenové italští a Tyrrhenové moře aigaiského jsou kmeny od sebe zcela rozdílné, jak soudil již K. O. Müller (Orchomenos, str. 440, 442). Jméno jich (Tyrrhenové) vykládá Schwegler takto: Oba dva kmeny, italští Tyrrhenové i Tyrrhenové moře aigaiského, jsou sice od sebe rozdílny, avšak stejného jména (Tyrrhenové) dostalo se jim od stejného způsobu zvláštních staveb kamenných (*τύρσος, τύρσις*, turris), kterými se příslušníci kmenů těch vyznamenávali. Od kmene turs vzniklo i řecké *Τυρσ-ηνοί, Τυῤῥ-ηνοί*, i latinské Turs-ici, Tus-ci, E-trusci, což znamená: stavitelé hradů nebo obyvatelé hradů t. j. opevněných, ohrazených měst. — Báji o původu Etruskův od pelasgických Tyrrhenů utvořili dle Schweglera Řekové, svésti se davše stejností jména obou kmenů. Etruskové jsou dle mínění Schweglerova původu indoevropského; kolébkou jich jest Asie. Odtud přišli Etruskové po suchu do Italie a sice od severu. Při příchodu svém do Italie nalezli v pozdější Etrurii Umbry nebo vůbec nějaký kmen Sabinům příbuzný, který přemohli a si podrobili. Smísením těchto dvou kmenů vznikli Etruskové. Také Řekové na pobřeží etruském se usazující měli ovšem značný vliv na vzdělanost a mravy Etruskův. — Ze starších archaeologů věří v asijský původ Etrusků na př. George Dennis: Cities and Cemeteries of Etruria, díl I, str. XXXV nn., z novějších Schliemann: Ilios, Stadt und Land der Trojaner, str. 151. Schliemann dokonce věří, že kolonisace Etrurie od Lydů stala se r. 1044 před Kr.

a že báje hellenské za své přijímali. Tak má se zajisté věc s bájemi o Herakleovi a Telefovi. Tyrrhenové přinesli báje ty z původních sídel svých maloasijských a zajisté ještě na půdě nové vlasti své italské rádi v nich se kochali. Od Tyrrhenů poznali báje ty Etrurové, oblíbili si je a pokládali je za majetek svůj národní.

Máme tu zjev zajisté ne neobyčejný: báje a zkázky jednoho kmene přecházejí ku kmeni druhému, zdomácní u něho a stávají se národními. U Etrurů přispěly v té příčině značně styky jich s Helleny; hlavně řecké kolonie v Tarentu a Kumách báje o Herakleovi a Telefovi dále pěstovaly a vzdělávaly, Etrurové pak, přicházejíce s nimi často ve spojení obchodní, slýchali od nich rádi o těch pověstech, jichž temný ohlas již od prvních styků s Tyrrheny k nim byl pronikl. [24])

Tímto způsobem nejlépe si vysvětlíme zvláštní onu zálibu Etrurů v báji o Telefovi.

Po této krátké odchýlce od věci vrátíme se nyní ku vlastnímu výkladu o památkách uměleckých, jež obraly si za předmět báji o Telefovi. Nejprve pojednáme stručně o památkách ztracených, o nichž nyní již jen zprávy starých spisovatelů svědectví nám podávají, potom obšírnější podáme výklad o památkách nám až dosud monumentálně zachovaných.

A. Památky ztracené.

1. Slavný malíř řecký Parrhasios [25]) obral si za předmět jednoho obrazu svého scenu z báje o Telefovi. Vychází to zřejmě na jevo ze zprávy, kterou zachoval nám Plinius starší, jenž ve výkladu svém o malbách Parrhasiových praví mezi jiným toto: „Laudantur et Aeneas Castorque ac Polux in eadem tabula, item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulixes (Nat. hist. XXXV, 10, 71).“

---

[24]) O stycích Řeků s Etrusky srovn. K. O. Müller: Die Etrusker, neu bearbeitet von W. Deecke, díl I, str. 180—191, Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II, str. 606 nn., 1220—1223, E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 26, pozn. 37, Göttling: Römische Staatsverfassung, str. 29 a dvě pojednání Karla Richarda Lepsia: Ueber die Tyrrhenischen Pelasger in Etrurien und über die Verbreitung des italischen Münzsystems von Etrurien aus, Lipsko 1842. Srv. ještě L. Lange: Römische Alterthümer, díl I², str. 72—73. — O době, kdy byly založeny Cumae (Kyme), viz nejnověji Wolfgang Helbig: Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert, str. 321—323. O řeckých bájích u Etrusků viz též Niebuhr: Röm. Gesch. I³, str. 151 a rozpravu Gerhardovu již dříve častěji citovanou: Die Gottheiten der Etrusker. O Jahn: Telephos und Troilos, str. 14—16.

[25]) Srovn. o něm Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II, str. 97—120, Schnaase: Geschichte der bildenden Künste, II², str. 248—250, Woltmann-Woermann: Geschichte der Malerei, díl I, str. 47 a 48, H. v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 23, str. 861—862.

Nastává ovšem nyní otázka, kterou scenu ze života Telefova zvolil si slavný umělec? Kdyby se byl Plinius starší zmínil pouze o Telefovi a Achilleovi, mohli bychom souditi, že Parrhasios maloval bitvu Telefa s Achilleem, ježto však Plinius mimo Telefa a Achillea uvádí ještě Agamemnona a Odyssea a o posledních těchto dvou bohatýrech není jinak známo, že by byli v boji na řece Kaiku zvláště se vyznamenali, musíme hledati jiné sceny vhodnější v životě Telefově. A tu ovšem připadnouti musí každému zajisté na mysl výjev, při němž všichni čtyři bohatýrové hráli úlohu vynikající — vyhojení Telefa v Argu. Telefos a Achilleus jsou hlavními osobami této sceny; Agamemnon přítomen jest proto, že on sám, vida život syna svého Oresta v nebezpečí, nalehal na Achillea, by věštby poslechl a Telefa vyhojil; Odysseus pak proto, že on první smysl věštby tajemné uhodl a vysvětlil.

Pro domněnku, že malba Parrhasiova představovala vyhojení Telefovo, svědčí ještě to, že Parrhasios vůbec rád bral látky k obrazům svým z tragoedií Euripidových,[26]) a pak to, že pozorovati jest u geniálního tohoto umělce zvláštní náklonost ku scenám dojímavým, bolestným, jako byly: Filoktetes nemocí a bídou stísněný na Lemnu, Odysseus šílený, spoutaný Prometheus atd.[27])

Z těchto důvodů zdá se mi býti jisto, že obraz Parrhasiův představoval vyhojení Telefovo, a tak také soudí, pokud vím, všichni archaeologové, na př. O. Jahn, E. Gerhard, H. Brunn, J. Overbeck, F. Reber, L. Urlichs, C. Robert, H. v. Rohden, J. Vogel a j.[28])

Možno jest, že Plinius ještě na dvou jiných místech naráží na obraz Parrhasiův, jenž představoval vyhojení Telefovo, a sice Nat. hist. XXV, 5, 19: „Ali primum aeruginem invenisse (sc. Achillem dicunt) utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in volnus“ a XXXIV, 15, 45: „est et robigo ipsa in remediis, et sic proditur Telephum sanasse Achilles, sive id aerea sive ferrea cuspide fecit. ita certe pingitur ex ea decutiens gladio.“ Není nemožno, že výrazem pingitur zahrnut jest také Parrhasios a snad Plinius v přední řadě na něj právě zde pomýšlel jakožto na malíře proslaveného, jehož vzorem snad jiní umělci ve příčině naší kresby se řídili.

---

[26]) C. Robert: Bild und Lied, str. 35.

[27]) Arthur Milchhöfer: Befreiung des Prometheus, str. 20 nn.

[28]) O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 9—10, E. Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 9, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, II, str. 99, J. Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke der alten Kunst, str. 304—305, F. Reber: Kunstgeschichte des Alterthums str. 357, L. Urlichs: Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande, roč. III (1843) str. 93, C. Robert: Bild und Lied, str. 35, v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 23, str. 862 (sloupec a), Julius Vogel: Scenen Euripideischer Tragödien in griechischen Vasengemälden, str. 18.

E. Gerhard[29]) pronesl domněnku, že napodobení slavného onoho obrazu Parrhasiova dosud se nám zachovalo v překrásné kresbě jednoho etrurského zrcadla, jež poprve publikováno bylo Gerhardem v pojednání jeho: Die Heilung des Telephos. Obšírněji zmíníme se o zrcadle tom níže.

Představuje zmíněné zrcadlo vyhojení Telefovo: v pravo sedí Telefos, před ním stojí Achilleus, drže v levé ruce osudné kopí a v pravé ruce jakýsi křivý nůž, jímž chystá se dle výroku věštby kopí své oškrábati a pilinami těmi ránu Telefovu vyhojiti; za Achilleem stojí Agamemnon.

Předmět kresby našeho zrcadla jest tedy týž jako obrazu Parrhasiova s tím pouze — ovšem nepatrným — rozdílem, že na obraze Parrhasiově vystupoval ještě Odysseus. Avšak přece neodvážil bych se tvrditi s Gerhardem, že obraz zrcadla tohoto jest napodobením malby Parrhasiovy, jelikož nemáme o obraze Parrhasiově žádné bližší zprávy, čímž celá kombinace Gerhardova pevného podkladu postrádá.[30])

2. Na Helikonu postaveno bylo ku poctě Telefově sousoší, jež představovalo laň kojící malého Telefa. Vysvítá to zřejmě ze zprávy Pausaniovy, jenž při výkladu svém o Helikonu praví IX, 31, 2 krátce toto: *Ἐνταῦθα καὶ Τηλέφῳ τῷ Ἡρακλέους γάλα ἐστὶν ἔλαφος παιδὶ μικρῷ διδοῦσα.*[31]) Bližší zprávy o sousoší tom nemáme. (Pokračování.)

Ad Ammianum Marcellinum.[1])

Scripsit Robertus Novák.

14, 2, 2: 'quadrupedo gradu repentes seseque suspensis passibus iniectantes in scaphas eisdem s e n s i m nihil opinantibus ad-

[29]) Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 9.

[30]) Také Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II, str. 99, vyjadřuje se o domnénce Gerhardově s velikou opatrností.

[31]) Srovn. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 1219. Podivným omylem považuje Friedrich Vater: Die Aleaden des Sophokles. Ein Beitrag zur Litteraturgeschichte dieses Dichters, Berlin 1835, str. 12, slova Pausaniova za starý nápis. Vater uvádí totiž mezi doklady pro báji, že Telefos byl kojen laní, „eine alte Inschrift bei Paciaudi monum. Peloponn. Th. I. S. 235.“ Týž omyl opětuje se u Vatera na str. 14. v poznámce. Paciaudi zmiňuje se v díle svém: Monumenta Peloponnesia commentariis explicata a Paullo M. Paciaudio, Romae 1761, na str. 234 až 238 o soše nalezené v Athenách nedaleko stadia r. 1759. Socha představuje Heraklea s kyjem a lví koží, hlava však a pravé rámě bohatýrovo scházejí; base sochy má relief představující Telefa s laní. Paciaudi cituje na vysvětlenou významu tohoto reliefu slova Pausaniova, jež Vater omylem pokládá za opravdový nápis této sochy. Srovn. též O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 61, pozn. 69.

[1]) cf. Listy filologické XII (1885) p. 390—396.

sistebant.' illud *sensim* per se sane aptum est; sed cum pro eo codices habeant *enim*, quaeritur, sitne vox ea conflata ex posteriore syllaba praecedentis 'eisd*em*' et ex priore subsequentis '*ni*hil', ita ut scribendum sit: eisdem[eni] [m]nihil opinantibus. certe vocabulo eo excluso nihil ad sensum desideres; nam si homines qui h. l. intelleguntur suspensis passibus scaphis se iniectasse narrantur, dici hercule opus non erat sensim adstitisse nauticis eosdem. — ibd. 3, 2 sensus clamat ut scribas: 'novum parumve (vulgatur: parumque) aliquando temptatum.' nam si commentum quod h. l. commemoratur aliquando iam, licet parum, temptatum erat, quomodo idem novum poterat dici? sensui apta disiunctiva quam dedi particula; cf. 14, 9, 1. — ibd. 5, 6: 'inter quos Paulus eminebat notarius ortus in Hispania, glabro quidam sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax.' neque substantivi quod est *glabro* ullum suppeditant lexica exemplum, et si vi adiectivi pertinentis ad 'vultu' vocem eam positam dicas, substantivum pertinens ad 'quidam' summe desideratur, si quidem per illud res denotanda est, cui Paullus comparatur. cum Ammianus homines malignos aliisque cum voluptate nocentes saepius serpentibus adsimilet (cf. 14, 7, 13; 15, 2, 4), et cum praeterea codices 'glaber' exhibeant, opinari possis Ammianum dedisse: 'notarius ortus in Hispania, **coluber** quidam sub vultu (i. e. sub vultu humano) latens . . .' (in codicibus 'a' pro 'u' hoc loco scripta ut saepissime, utpote profectis e libro litteris minusculis descripto). atque haec opinio prorsus certa evadit collato loco simillimo 18, 4, 4: ubi de Eusebio, homine non minus quam Paullus ille malevolo, scribuntur haec: 'qui ut coluber copia virus exuberans natorum multitudinem etiam tum aegre serpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos, ut inter ministeria vitae secretioris gracilitate vocis semper puerilis et blandae apud principis aures nimium patulas existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent.' eiusdem verbi vitio locum Vellei Paterculi 2, 82, 4 depravatum existimo, ubi Antonius dicitur 'redimitus hederis coronaque velatus aurea et thyrsum tenens coturnisque succinctus curru velut Liber Pater vectus esse Alexandriae.' nam quomodo quisquam cothurnis succingi salvo sensu dici potest? et extatne ulla imago, in qua deus ille cothurnis nixus depictus sit? reponendum sane: 'et thyrsum tenens **colubrisque** succinctus.' serpentibus succintus saepius Liber legitur (cf. Preller, gr. myth. I 578, ibd. 590 ed. III.) non minus quam maenades colentes ipsum; cf. Catull. 64, 255: 'Euhoe bacchantes euhoe capita inflectentes. harum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos, pars e divolso iactabant membra iuvenco, pars sese tortis serpentibus incingebant; Ovid. met. 4, 4, 83; Eurip. Bacch. 665; Arnob. 5, 19. miror non iam dudum illud vitium ab editoribus esse sublatum. — ibd. 9, 1 lego: 'dispicere lites exitiales (sic et

VP) [c<ri>mina] cogebatur abnuens', illud *crimina* glossam verborum *lites exitiales* esse ratus (cf. 21, 16, 9). eandem agnosco 16, 11, 12: residuum [quod superfuit] congestum; cf. Val. Max. 1, 5, 6.

15, 5, 19: 'et qui paulo antea.... summae rei per filios adfectator conpellabatur, tunc dux prudentissimus et Constantini Magni (V^1: magnus) fuerat conmilito solusque... petebatur.' illud *fuerat* non est ferendum; voce *tunc* desideratur imperfectum, velut *erat* (i. e. *uocabatur*), quem ad modum in subsequenti membro legitur *petebatur*; suspicio augetur, quod V^1 habet non *magni* sed *magnus*. legendum propono: Constantini Magni *cluebat* conmilito. corruptela ex prava verborum distinctione orta videtur, nempe hac: *magnic luebat*, unde facile in scriptura unciali profectum quod in V prima manu scriptum: 'magnus fuerat.' ceterum cf. Front. p. 63, 1 Nab.: M. Tullium, qui caput atque fons Romanae facundiae cluet.

16, 2, 4: 'sed cum subsererent quidam Silvanum paulo ante magistrum peditum per compendiosas vias, uerum suspectas, quia tenebris multis umbrantur.' hoc 'umbrantur' ad illa 'tenebris multis' non satis quadrare videtur; nam qui dici potest locus tantummodo umbrari, ubi tenebrae sunt eaeque multae? neque vero exhibent lectionem 'tenebris' membranae, haec Gelenio debetur; illae habent: 'qui ante mumibris.' fugerat virum ingeniosum aberravisse librarium post 'quian' ad praecedentia illa 'ante magistrum.' scribendum me iudice: quia nemoribus multis umbrantur; cf. 16, 12, 59: armis circumdatum aggerem nemorosum cautius obsidebat; 18, 6, 16; praeterea 18, 9, 2.

17, 13, 6: 'quae imperator accidere posse contemplans in agmina plurima clam distributo exercitu celeritate volucri migrantes intra suorum acies clausit.' huic *migrantes* plane repugnant quae antecedunt; iis enim (§ 5) Parthisci in citeriore fluminis ripa 'contumaciter stare' dicuntur et imperia exspectare. reponendum haud dubie: '.. celeritate volucri *morantes*.... clausit.'

18, 5, 5: 'stetitque sententia ut Sabinianus uietus (VP: uictus) quidem senex et bene nummatus sed inbellis et ignavus.... praeficiendus eois partibus mitteretur.' illud *vietus* mihi suspectum; nam prave ei opponitur 'inbellis et ignavus' — vieti enim senes minime sunt impigri et bellicosi —; deinde ob subsequens 'et bene nummatum' exspectatur adiectivum quod bonam aliquam Sabiniani partem designet. inde mihi vix est dubium, quin ab Ammiano provenerit: 'ut Sabinianus **vegetus** quidem senex et bene nummatus sed imbellis et ignavus' i. d. Sabinianus erat

quidem senex etiam tum membris firmis, verum tamen minime bellicosus; cf. 19, 12, 12: Demetrius . . . . grandaevus quidem sed corpore durus et animo; voce *vegeti* utitur Ammianus 22, 16, 19: praesensionum originem mente vegeta quisquam voluerit replicare.

19, 6, 8: 'uerum audito licet levi reptantium sonitu gemituque caesorum discusso somno . . . . . .' *levi reptantium* M. Hauptius scripsit pro eo quod in codicibus legitur 'reuetem p dentium' (*V*), 'reuetep dentium' (*P*). non satis recte explicavit vir egregius hanc scripturam; continet enim et ea duplicem scripturam: reptantium, teptantium (id est: temptantium); in archetypo fuerat haud dubie: ᴛepᴛanᴛium (rep supra scriptum). scribendum inde: 'licet *reptantium* sonitu.' nec aliud praeter ea sensu desideratur; nam levem eum sonitum, reptando effectum, fuisse apertum per se profecto est. — ibd. 8, 11: 'sed exuberanti pernicitate credimus natos, qui quoniam inopini per varia visebantur, σπαρτοί vocitati humo exiluisse, uetustate ut cetera (codd.: uetustate uiatere) fabulosius extollente, sunt aestimati.' nunc demum perspicio huius loci qui plures iam viros doctos vexavit veram scripturam. vox *rei* quam in tomo XII p. 393 legendam proposui vera est nec quidquam amplius. nam in illis 'uetustate uiate' duplex scriptura recurrit: *uetustate, uetutate*; fuerat quippe vitiose scriptum: 'uetutate' (usᴛaᴛe supra scriptum) et hoc suprascripta vera lectione correctum (= ueᴛuᴛaᴛe). inde euenit: 'uetustate uᴛaᴛe' et grassante longius errore: 'uetustate uiaᴛe.' quare legendum: uetustate [uᴛaᴛe] rē (i. e. rem) extollente.

20, 11, 7: 'atque illi destinatione nativa reniterentur ut clarentes (codices: clarenati) periculisque et laboribus iam cuncta obsidioni congrua parabantur.' incolae oppidi quod h. l. memoratur nondum clarebant laboribus periculisque perlatis, sed clarere volebant labores et pericula subeundo quae in obsidione inpendebant. inde lectio *clarentes* minime probanda et aptior quaerenda. scribendum: 'ut *clareant* periculisque et laboribus'; et recte tempus praesens in illo enuntiato quod dicunt finali se habere non est quod dicam viris orationis Ammianeae peritis; cf. tantum 24, 2, 5: ira tamen acuente virtutem clipeorum densitate contecti ne possint emittere coegerunt; 27, 12, 7, — ibd. 11, 32 vulgatur: 'quas ob res omisso vano incepto hiematurus Antiochiae redit in Syriam aerumnosam, perpessus inulta et (codices: etulerint sed) atrocia diuque deflenda.' illud *inulta* Eyssenhardtius invenit; sed haec lectio ultra modum est violenta. gaudeo me certam viris doctis proponere posse emendationem. codicum scriptura hoc modo explicanda: *c̄ tulerit* = *cum tulerit* i. e. hoc quo-

que loco duplici scriptura labes orta. haud dubie scriptum erat in
cum tulerit
archetypo: 'redit in Syriam, *aerumnosa perpessus* et atrocia diuque deflenda.'

21, 12, 12 legendum: 'reparatur lucis exordio proelium incitamento *<bu>cinarum* (V: cicarum)'; cf. 24, 5, 9: exercitus cantu concitus bucinarum; 26, 4, 5; 27, 2, 6. — ibd. § 17 legendum propono: '*ademptis* (codex: attenuatis) enim *ualidioribus* bibendi subsidiis... contenti putealibus aquis parce vixerunt.' nam quod vulgatur 'avidioribus' sensus plane expers est; illis 'ualidioribus subsidiis' intellegitur flumen alio ab oppugnantibus aversum. item 25, 10, 13 'auida' mihi minime videtur ferendum; et hoc loco corrigendum censeo: 'aut certe ex colluvione ciborum *ualida* cruditate distentus.' — ibd. 11, 1 legendum puto: 'cui Constanti nomen erat tum etiam *in<cent>iuum* (VP: initium); cf. 22, 11, 5: 'Georgius quoque ipse grave accesserat incentivum'; 26, 6, 7; atque sic saepius apud Ammianum et aequalem eius Symmachum.

22, 8, 25 scribendum: '.... districti ui[rium]ctum sibi....'
ctum
in archetypo fuerat: uirium, unde nata est scriptura codicibus servata: uiriumetum. nec amplius quidquam quam quod dedi sensus flagitat. — ibd. 8, 45 edidit Gardthausenus: 'septimum segnius (codices: genus) et palustri specie nigrum.' scribendum puto: 'septimum **caenosum** et palustri specie nigrum'; cf. 22, 15, 23: et partes saucias caeno oblinit; 16, 12, 53. — ibd. 15, 30 scripsit nuper Madvigius: et inanimalium species innumeras assimilatas (codices: multas). non dubito quin vir egregius scripturus fuerit: 'innumeras [multas]', si quantopere hoc praecipue vitiorum genere oratio Ammiani librorum depravata esset, cognitum haberet. idem vitii 28, 1, 54.

25, 10, 16: 'dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnii dudum praescisse quod evenit, idque duobus amicis commisisse fidissimis illo adiecto quod ipsi quoque deferretur trabea consularis.' Varronianus praedixerat fore ut sibi deferretur trabea consularis, non, id quod solum lectio vulgata significat, iam deferri sibi dignitatem illam. reponendum sine dubio: 'quod... deferetur' nec in hoc indicativo apud Ammianum offendendum; cf. 24, 1, 10: et praescisse se olim et praedixisse quod centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. inde non dubito quin etiam 22, 6, 3 cum codicibus legendum sit: 'pollicitus quod ipse quoque protinus *veniet* (vulgatur: veniret), cuncta eorum negotia finiturus. item 20, 11, 31 recte habent codices 'inritus propositi revertetur' et falso edunt docti 'reverteretur'.

26, 8, 2 lego: 'cuius e muris probra in eum iaciebantur et **inrisiue compellabatur** [ut] (vulgatur: iniuriose compellebatur ut) Sabaiarius': cf. 16, 12; 67: quidam Iulianum culpantes . . . *inrisiue* (codices: inurisiue) Victorinum . . . nominabant; 15, 5, 19: insectatione malivola orientis vorago . . . *conpellabatur.* vulgata lectio, si diligentius inspexeris, non tolerabilis apparebit. — ibd. 10, 10: 'nam inter arma et lituos condicionis aequatio leviora facit pericula, et Martiae virtutis potestas aut id, quod ausum occupat aut inopinata mors, si acciderit, nullum ignominiae continet sensum finemque secum vivendi et dolendi perducit.' nec haec quae vulgatur lectio est vera nec illa quam duobus abhinc annis (*aut ausum id quod occupavit nobilitat aut mors*) Madvigius excogitavit. cum enim codices exhibeant: 'potestas ausum id quod occupat aut nobilitate et mors', Ammiani est lectio: 'potestas **absumit**, quod occupat, nobiliter aut mors . . . .' quod ne temere me contendisse dicas, conferendus locus huic simillimus 24, 4, 25: invaditur civitas et sine sexus discrimine vel aetatis quidquid impetus repperit, potestas iratorum absumpsit; cf. et 19, 11, 15.

30, 5, 6 scribendum utique: iuxta opulentas et [tenues] ene-
tenues
ruatas succidere fortunas; fuerat in archetypo: eneruatas. — ibd. 6, 3: scribendum propono; 'tamquam ictus e caelo uitalique via voceque simul obstructa, ⟨sanguine⟩ suffectus, igneo lumine cernebatur; et repente [subito] (codices: cubito) [sanguine] letali sudore perfusus, ne laberetur . . . .' turbas fecerat illud *sanguine* ante *suffectus* omissum et pravo dein loco orationi insertum; praeterea duplici scriptura (repente — subito) locus hauserat vitium. non miror C. F. W. Muellerum, subtili virum iudicio, vulgatam lectionem tam foedis laborantem erroribus olim concoquere non potuisse, miror alios potuisse. — ibd. 8, 1 scribendum: '. . . . incorrupta praeteritorum solet esse spectatrix, summatim numerabimus uitia, post et **praecipua** (codices: praeterita) narraturi.' librarius scribens '**prae**cipua' revertit ad illud quod praecedit '**prae**teritorum', nec aliud praeterea subest vitium; cf. 30, 7, 4: 'inter probra medium et *praecipua*'; 21, 16, 1; 16, 7, 8 et alibi passim illud 'praecipua' sensu 'virtutes' invenitur positum apud Ammianum.

31, 2, 2, legendum: '. . . . et opimis cervicibus, prodigiosae formae [stupendae] (codices: sex pandi), ut bipedes existimes . . .'
stupendae
fuerat nempe in archetypo: prodigiosae formae . . . — ibd. 2, 17 legendum propono: 'et summatim omnes Halani cognominantur ⟨*propter*⟩ *morum saeuitiam* (cf. 27, 9, 2) *et efferatam uiuendi* [etiam] *naturam.*' in hoc 'etiam' aberratio subest librarii ad illud 'saeu*itiam.*' editores in hoc loco constituendo longius iusto dis-

cesserunt a tradita scriptura. — ibd. 4, 4 scribendum: 'uerum pubescente [rad] fide;' nam librarius scribens 'pubescente' transiluit ad subsequens 'addiderat;' quod cum fefellisset editores, prorsus improbabiliter ex illo rad effictum ab iis 'iam.' — ibd. 5, 13 scribendum propono: 'Marco itidem moderante imperium, unum spirando uesania gentium dissonarum, post bellorum fragores immensos, post[eri] urbium captarum et direptarum ⟨interitus⟩, pessumi ⟨vitio⟩ concita procuratoris, [interitus] partes eorum exiguas reliquisset intactas.' locus videtur eo corruptus quod olim illud *interitus* per errorem omissum erat et exin e margine, in quo adscriptum fuerat, pravum in locum pervenerat. illud autem 'posteri' (pro *post*) syllaba *ur* vocis subsequentis (nempe *ur*bium) ascita natum arbitror; vox denique *vitio* quam supplevi prorsus sane incerta est, sed simile aliquod substantivum h. l. excidisse valde est mihi probabile.

Liviana.

Scripsit Robertus Novák.

3, 37, 7: 'hi (sc. patricii iuvenes) ferre agere plebem plebisque res, cum fortuna [qua] quicquid captum foret, potentioris esset.' verba *fortuna qua* varie a doctis sunt mutata nec tamen emendata, causa mendi, ut puto, non perspecta. quippe duplex scriptura, cuius vestigia in primae decadis libris manu scriptis plurima extant, subesse videtur haec: 'res cum fortunas quom';
res cum
in archetypo exaratum erat: 'plebisque fortunas quom'; cf. 3, 53, 10: cum reciperatis magistratibus legibusque vestris iudicia penes vos erunt de capite nostro fortunisque. suprascripto 'res' explicabat nescioquis minus usitatum illud *fortunas*. inde legendum puto: 'plebisque [res, cum] fortunas, cum, quidquid....' nec amplius quidquam sententia desideratur. — ibd. 39, 5: 'superbiam uiolentiamque tum perosos regis. quae si in rege tum eodem aut in filio regis ferenda non fuerint, quem laturum in tot privatis?' expungendum prae ceteris illud *tum*, quod aberrando a voce 'rege' ad praecedens 'violentiamque' librarius effecisse videtur; certe pravum h. l. esse et per se liquet et alii (Madvigius, Harantius) satis ostenderunt. quo facto illud *eodem* mancum restat; videtur tamen alterum quid adiunxisse quo Tarquinii Superbi maiestas accuratius denotaretur. propono: quae si in rege ⟨*et potenti*⟩ eodem aut in filio regis...; cf. Cic. Brut. 14, 53: qui potentissimum regem clarissimi regis filium expulerit.

23, 8, 7: 'epulari coeperunt de die, et convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse, sed, ut in civitate atque etiam domo diti ac luxuriosa, omnibus voluptatium inlecebris instructum. unus nec dominorum invitatione nec ipsius interdum Hannibalis Calavius filius perlici ad vinum (P: perholavinum) potuit, ipse valetudinem excusans......' sic nunc a plerisque locus ille scribitur, sed non puto Livium ita scripsisse ipsum. non dubito equidem quin latine dici possit 'perlicere ad vinum aliquem' (cf. quae de hac re G. Heraeus in dissertatione cui „quaestiones criticae et palaeographicae de vetustissimis codicibus Livianis" nomen, p. 109 disputat), verum hoc loco sic dici recte non existimo. Calavius enim non ad vinum solum perliciebatur, sed ad convivium idque omnibus voluptatium inlecebris instructum. inde pro illo quod est *vinum* vocem saltem *convivii* exspectes; at ne sic quidem locus recte sese haberet. nam cum vox ea paulo ante posita sit, sufficeret solum adverbium poni, velut *eo*, *illuc*, similia. atque ita Livium scripsisse mihi nunc persuadeo; puto enim esse legendum: 'invitatione... Hannibalis Calavius filius *per⟨tra⟩hi eo* [lavium] potuit.' librarius ab hoc *eo* ad nomen *Calavii*, quod et paulo ante praecedit et mox subsequitur (*occasu patrem Calavium*) transiluisse videtur syllabarum EO et CA similitudine in errorem inductus. de voce illa *pertrahendi* cf. 45, 10, 6: postquam Rhodum ventum est, in contionem quoque eos iidem *precibus pertraxerunt*; 43, 8, 3. ceterum si quis verbum *perliciendi* praeferat, nil morer.

ibd. 17, 7: 'Hannibal Acerris direptis atque incensis, cum a Casilino dictatorem Romanorum legionesque nimis accipi nuntiassent, ne quis tam propinquis hostium castris Capuae quoque oreretur ⟨tumultus⟩, exercitum ad Casilinum ducit.' maxime sane illud *nimis* est offensioni, id quod multi iam senserunt et exposuerunt; nec tamen certa vocis eius inventa est ad hoc temporis emendatio. cum pro illo *nuntiassent*, subiecto quia destitutum est, formam passivam *nuntiatum esset* desideres, videas velim lateatne sub illo *nimis* verbi quod est *nuntiassent* emendatio. puto enim fuisse olim sic scriptum: legionesque acciri
τumes
nuntias seτ (i. e. nuntia⟨tum es⟩set), et litteris supra scriptis (vel in margine adiectis) loco pravo insertis natum esse illud quod servatum est codicibus: 'legionibusque *nimis*....' certe ex *τumes* hoc *nimis* haud difficulter effici potuit, neque exempla desunt emendationum quae supra lineam vel alibi adscriptae fuerant pravis locis insertarum. propter vocem *acciendi* cf. 25, 14, 3: 'conlegam quoque et exercitum eius se acciturum'; ne tamen hunc genetivum *eius* illo loco, de quo agimus, desideres, commemoro Livium 23, 24, 6 scribere: L. Postumium consulem designatum in Gallia ipsum atque exercitum deletos.

45, 26, 3: 'ubi prima Phanota ei dedita est omni (V: tot omnium) multitudine cum infulis obviam effusa.' sic nunc scribunt editores locum, nec recte, si quid video; illud *tot* ex· *est* prodisse haud est veri simile. neque iam probo quod olim conieci Livium scripsisse: 'ubi prima *omnium* Phanota ei dedita *tota* multitudine... effusa'; observavi enim Livium semper dicere 'omnis multitudo', nusquam 'tota multitudo.' inde adducor ut credam etiam hoc loco duplicem scripturam subesse et legi oportere: dedita *[tota] omni* multitudine...' accedit quod eadem scriptura duplex apud Val. Max. in *B* 8, 7, 2 invenitur, ubi nunc legunt docti: inter *omnis [totius]* Graeciae admirationem.

Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275.

Rozbírá Vojtěch Kebrle.[1])

II. Pohnutky.

a) Oidipus pohnutky, pro které Thebané mají rozkazy jeho plniti, nejprve vypočítává (v. 252—254): mají činiti tak k vůli němu, k vůli bohu a pro zemi svou.

Vztah ὑμῖν δέ v. 252. ku ἐγὼ μέν v. 244 vyložen již svrchu (na str. 233 n.). Zde budiž ještě odmítnuto mínění Arnoldovo (Hermes, III, str. 202) jakoby ἐμοῦ v. 250. stavělo se s nějakým zvláštním důrazem proti tomuto ὑμῖν. Správný jest pouze vztah a postup, který jsme podali nahoře dle prof. Kvíčaly a kterého drží se též Passow a Weismann. Ribbeck (Ep. B. str. 20.) namítá sice, že ty těžké kletby, které uvádějí slovesa κατεύχομαι a ἐπεύχομαι, nejsou jen tak „beiläufig hingeworfen" a nejsou jen vedlejší věcí v této řeči, aby umístěny býti mohly v takové vedlejší parenthesi — ale to nikdo netvrdí.

Také slova ταῦτα πάντα různě byla vykládána. Classen měl za to, že míní se tím trojí kletba: proti tajiteli (dle mínění Classenova, v. 236—241), proti vrahu (v. 246—248) a proti Oidipovi samému (v. 249—251). Naproti tomu však právem namítl Ribbeck, že alespoň přání v. 246—248 nemůžeme pojímati v ταῦτα πάντα, poněvadž vyplniti je není v moci občanův, nýbrž bohův. Ribbeck sám vykládal ταῦτα πάντα o kletbě v. 236 až 241, kde prý pateré μήτε jest tou mnohostí (ταῦτα). Ale kdyby Oidipus odkazoval jen na to, co bezprostředně (při přestavení Ribbeckově!) předchází, postačilo by zajisté pouhé ταῦτα.

[1]) V. Listy filol. 1885, 194—240.

Proto dodal Teuffel, že též ještě výše daná nařízení, v. 227—229 a v. 230—232 jsou v tom zahrnuta; to vše že míněno jest slovy *ταῦτα πάντα.*

To jest zcela správné. *Πάντα* ukazuje, že Oidipus dal rozkazů několik a ty že všecky Thebané mají plniti. Jsou pak rozkazy ty: a) vraha udati, ať už jest jím buď *α*) Theban některý, nebo *β*) cizozemec; b) vraha, nebude-li ihned udán, pod střechu nepřijímati atd. To jest to vše, co Oidipus kázal (*κελεύω* v. 226) nebo zapovídal (*ἀπαυδῶ* v. 236). Co potom ještě 3. následuje, není více rozkazem, nýbrž přáním (*κατεύχομαι* v. 246, *ἐπεύχομαι* v. 249.) a nemůže tedy ovšem zde s rozkazy v jedno bráno býti. Ale pro přestavení šesti těch veršů, jak Ribbeck a Teuffel tvrdili, to ještě nikterak nesvědčí.

Pohnutky napřed vypočet po té Oidipus každou z nich zvlášť probírá. Dvě u výčtu poslední delšího a zvláštního nějakého objasnění nepotřebovaly, a proto Oidipus krátce a dříve je odbývá, aby pohnutku hlavní, kterou u výčtu na přední místo položil, naposled doličiti mohl šířeji. I praví tedy při změněném tomto pořádku, že mají činiti tak:

α) pro boha, jenž skvrnu tu smíti káže, ano měli prý učiniti tak, i kdyby to bůh výslovně nekázal.

Ten jest asi vztah slov těchto ku pohnutce u výčtu na druhém místě položené. Co se týče vazby grammatické, měla by po mém soudě býti vlastně tato: *οὐ γὰρ εἰκὸς ἦν ὑμᾶς τὸ πρᾶγμα ἀκάθαρτον οὕτως ἐᾶν ἀνδρός γ' ἀρίστου βασιλέως τ' ὀλωλότος, ἀλλ' ἐξερευνᾶν, καὶ εἰ μὴ θεήλατον ἦν· νῦν δ'* —. Ale místo v tomto pořádku věta připouštěcí vložena byla hned za *οὐ γάρ*, načež z *οὐ γὰρ καὶ εἰ μὴ* — *ἦν* povstalo *οὐδ' εἰ γὰρ μὴ* — *ἦν*; *εἰ* pak, patřící ku dřívějšímu *καί*, přidrželo se nyní spojky *οὐδ'* a tak dostalo se odůvodňovací *γάρ* do věty připouštěcí. [1])

Slovem *τὸ πρᾶγμα* míněno jest ve v. 255. jednání v té věci, vyšetřování, ve verši však hned následujícím doplňovati jest ku *ἀκάθαρτον οὕτως ἐᾶν* totéž *πρᾶγμα* ve smyslu „vraždu tu“, *τὸ πραχθέν*, *τὸν φόνον*.

K vůli bohu mají Thebané vyšetřovati věc tu, kterou ostatně neměli a neměli by nechati jen tak neočistěnu, i kdyby to bůh nekázal, *εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ θεήλατον ἦν.* Věštbou Apollona delfského jest však věc ta, vyšetřování, kázána, *τὸ πρᾶγμα θεήλατόν ἐστιν.*

To jest smysl slov těch v duchu Oidipově. Ale nevím, nemá-li se přisvědčiti Hugovi (Philol. 31, 71), jenž vidí ve slovech těch dvojsmysl v ně básníkem úmyslně vložený, jelikož prý diváku v pravý věci stav zasvěcenému vyznívá z toho *τὸ πρᾶγμα θεήλατόν*

---

[1]) Jiného však způsobu jest přesunutí spojky *γάρ* na místech, která uvádí Wolff při v. 1520. Částice *μή* často bývá od *εἰ* dále postavena; tak El. 992, Fil. 66, OKol. 1365 a j.

ἐστιν zcela jinak: „Die Ermordung des Laios durch Oidipus ist gottverhängt, gottgewollt.“ Mínění to podporovaly by tři věci:

1. že *καὶ* bytně v *οὐδέ*, jak jsme to objasnili, obsažené, téměř se v něm neciti, čímž z věty připouštěcí (*καὶ εἰ μὴ ἦν*) stává se skoro podmínečná (*εἰ μὴ ἦν*).

2. že *πρᾶγμα*, které, jak jsme pravili, ve verši následujícím (256) znamená *τὸ πραχθέν*, může snadno bráti se v tomto významu i ve verši předcházejícím (255).

3. že přídavné *θεήλατος*, „bohem hnaný, způsobený, podnícený“, jehož Oidipus užil ve smyslu dobrém, obyčejně klade se malo sensu „bohem dopuštěný“.[1]) A v tom smyslu s místem naším dobře jest srovnati Ant. 278 n. *ἄναξ, ἐμοί τοι, μή τι καὶ θεήλατον τοὔργον τόδ᾽, ἡ ξύννοια βουλεύει πάλαι.*

Z těchto důvodů mám úmyslnost dvojsmyslu toho za velmi pravdě podobnou; ovšem nejsme ještě oprávněni uzavírati z toho, že drama toto jest tragoedie osudová, aspoň nikoli v té míře, ve které míní Hug, dokládaje při výkladu svém: sie ist (die Ermordung des Laios) aber zugleich eine Strafe der Götter vollzogen an Laios für seine Frevel.“ O něčem takovém není v tragoedii této zmínky ani nejmenší.

Konečně pak ani zde není třeba podotýkati, že *οὐκ εἰκὸς ἦν*, indik. imperf. bez *ἄν* v soudech povinnosti atd. obsahuje výčitku pro neplnění povinnosti té (Nieder. § 742 b); zde pak výčitku tu zvyšuje ještě příslovka *οὕτως* „jen tak“, „beze všeho“.[2])

β) pro zemi svou, jež bezplodně tak a bohopustě jest zničena, protože smrt nejlepšího jejího muže a krále posud jest nepomstěna.

Tento jest zase tuším vztah mezi pohnutkou u výčtu na třetím místě položenou a slovy těmito; Oidipus bídu na Thebsko uvalenou přirozeně vysvětluje z toho, že násilná smrt výborného muže země té a k tomu krále nebyla a není posud pomstěna.

Vzdávaje předchůdci svému slovy *ἀνδρός γ᾽ ἀρίστου βασιλέως τ᾽ ὀλωλότος* chválu tak znamenitou netuší ovšem Oidipus, že vinu svou vlastní jen zvyšuje: neboť kdo tak výborného muže zabil, hoden jest zajisté trestu tím většího.

Částice *γε*, jak známo, zvlášť vytýká nějakou okolnost; překládati ji však na tomto místě (slovem „zvláště“) zdá mi se příliš silné. Také neodporučuje se čísti po slově *βασιλέως* bez *τ᾽*, které v Laur. A teprve připsáno jest, ale hned starší rukou. I vazba byla by tu smělá, nad to pak chvála, kterou by tím Oidipus Laiovi vzdával, přílišná a neoprávněná: vždyť Oidipus

---

[1]) Původní význam adjektiva toho viděti jest ještě u Aisch. Ag. 1297. Význam přenešený jest v naší trag. v. 992 *θεήλατον μάντευμα δεινόν*; malo sensu u Herod. 7, 18 *Ἕλληνας φθορή τις καταλαμβάνει θεήλατος* a na začátku Eur. Or. *συμφορὰ θεήλατος*.

[2]) U Homera stává ve smyslu tom *αὔτως*; zvl. srovn. Odyss. 14. 151: *ἀλλ᾽ ἐγὼ οὐκ αὔτως μυθήσομαι, ἀλλὰ σὺν ὅρκῳ.*

dle předpokládání této tragoedie o předchůdci svém nehrubě mnoho věděl.

Dotknuv se Oidipus krátce posledních dvou pohnutek vrací se k té, kterou u výčtu na prvé místo položil, aby ji šíře objasnil. Ony dvě širšího objasnění takového zajisté nežádaly, neboť po prohlášení, které podal již svrchu v. 241—243, že totiž věštírna boha delfského mu oznámila, že vrah jest jim, t. j. zemi thebské poskvrnou, mohl Oidipus při dvou těch pohnutkách přestati na krátkém podotknutí, jakými jsou α) a β).

Ale pohnutka, kterou onde na první místo položil, ta musila býti občanům důkladněji objasněna, aby jí porozuměli. Neboť vysvětliti si ji z v. 137—140 nemohli; tento výklad Nauckův jest nemožný a to z té příčiny, že občané, ku kterým zde Oidipus mluví, ani to neslyšeli nebyvše tehdy přítomni, asi se toho nedověděli od oněch prosebníkův, jelikož přicházejíce ani nevědí, o jakou věštbu jde (v. 151). Z podobného důvodu jest nemožný i výklad Wolffa, jenž zase odkazuje na v. 64. A poněvadž občané konečně ani z toho všeho, co jim vládce jejich již pověděl, se dovtípiti nemohli, proč by předně k vůli němu, Oidipovi, rozkazy jeho plniti měli, vysvětluje jim to král, jak třeba bylo, obšírněji. Klade jim to tedy na srdce

γ) k vůli sobě samému, poněvadž jemu, jenž má trůn Laiův, avšak nejen trůn, nýbrž i ženu jeho, a dětem, kdyby byl on jaké zanechal, byl by rovně otcem jako svým, musí, když onoho osud ten zasáhl, hlavně záležeti na tom, aby nezůstal nepomstěn.

To jest ten ohled, který k němu mají občané míti, aby plnili rozkazy jeho. Pro samého pak Oidipa jsou to po příčinách objektivních, které uvedl v. 241—243, příčiny subjektivní jednání jeho: onyno jej pohnuly, aby pátral, tyto jej pobádají, aby pátral co nejúsilovněji. On vedle všeobecných příčin oněch, platících stejně občanům jako jemu, má ještě zvláštní pohnutky své, ku kterým ovšem, aby občané zření měli, na srdce jim klade, kdežto občané zase měli a mají příčiny, které jeho — aspoň dříve — týkati se nemohly [totiž α) a β)]. Proto počínání své staví proti jednání občanův, pravě: *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγὼ κτέ* [1]). Stojí zajisté *ἐγώ* v. 258 v protivě ku *ὑμᾶς* v. 256. Vedle toho jest tu však ještě druhá dvojice protiv, neboť *νῦν δέ* uvádí zajisté i zde, jako nahoře ve v. 222, protivu ku předcházejícímu: vy neměli jste a neměli byste to jen tak nechati, třeba to bůh nekázal: nyní však, takto však (tot. an bůh to káže), když právě já atd.

To jest souvislost celého místa; dvě ty věty časově odůvodňovací mohli bychom ovšem také spojiti v jedno, řkouce: takto

---

[1]) V textu položeném na str. 196. omylem vytištěno jest *κυρῶ γ' ἐγώ* místo *κυρῶ τ' ἐγώ*.

však, když (bůh to káže a) právě já mám vládu atd.; ale chtíti člen takový doplňovati skutečně tak, jak to činil Doederlein, [1]) totiž νῦν δ' ἐπεὶ (scil. θεήλατόν τέ ἐστιν) κυρῶ τ' ἐγώ, tak aby si tu tato dvě τε odpovídala, jest zhola nemožno.

S čím τε stojící před ἐγώ si odpovídá, ukázati má úvaha tato. Oidipus uvádí hlavně tři příčiny, které jej pobádají, aby co nejúsilovněji po vrahu Laiovu pátral: *x*) má vládu po Laiovi, *y*) vedle toho i ženu jeho a *z*) následkem toho byl by takořka otcem i dětem Laiovým, kdyby on byl nějaké zůstavil.

Z příčin těchto *y*) se *z*) patrně souvisí, což by se u výčtu mohlo naznačiti vzorcem $x + (y + z)$. Každá pak z příčin těch sama o sobě byla by dostatečnou pohnutkou ku pátrání.

Slušeloť by Oidipovi věru již z té jediné okolnosti, že jest nástupcem Laiovým u vládě, aby jakožto nejvyšší správce země vypátrati a potrestati hleděl vraha předchůdcova. A podobně by Oidipus i v případě druhém, kdyby totiž neměl vlády Laiovy, nýbrž toliko ovdovělou ženu jeho za manželku, pokládal asi za svoji povinnost pomstiti nebožtíka muže jejího, zvláště kdyby — což jest případ třetí, s druhým, jak řečeno, souvisící — rod dětí nebožtíkových s rodem vlastních jeho dětí byl vyrostl jako jeho vlastní.

První i druhá okolnost — nehledíme-li prozatím ku třetí — byla by zajisté bývala Oidipovi dostatečnou pohnutkou o sobě, t. j. i kdyby obě byly rozloučeny. Ale náhoda chtěla tomu, aby on měl obojí, i trůn Laiův i ženu jeho. A co takto náhoda spojila skutkem, Oidipus slučuje slovy, an obě ty okolnosti zavěšuje na sloveso κυρῶ (které právě nahodilost znamená) vazbou participialní:

νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγὼ
ἔχων μὲν ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν,
ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον —

Třetí z okolností oněch, která ovšem jen zároveň s druhou nastati mohla, nenastala: Laios nezanechal dětí, není tedy potomstva jeho vyrostlého s potomstvem Oidipovým. Z té příčiny nemohl Oidipus pohnutky té, o které tedy ne jako skutečné, nýbrž jen jako podmíněné zmíniti se mohl, řaditi na stejný stupeň s druhou; tak nemožným se stalo spojení ono, které bychom přirozeně očekávali: $x + (y + z)$ a které by provedeno jsouc asi vypadalo: νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ ἐγὼ ἔχων ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν, ὅς λέκτρα τε κείνου ἔχω — κοινῶν τε παίδων κοινὰ . . . (τρέφω) ἐκπεφυκότα. Musil tedy Oidipus okolnost třetí jakožto pouze podmíněnou odloučiti od druhé, se kterou jinak by úzce souvisela. A tak stalo se, že když první dvě, skutečné pohnutky zavěšeny

[1]) Commentatio de brachylogia sermonis graeci et latini, Erlangae, 1831, str. 16.

jsouce na společné sloveso *κυρῶ* jakýsi celek tvoří, třetí, podmíněná, přiřaděna k nim jest jakoby celek druhý: zkrátka místo spojení $x + (y + z)$ nastalo $(x + y) + z$. A spojení to provedeno právě spojkami *τε* — *τε*, o které nám šlo (*κυρῶ τ' ἐγώ* — *κοινῶν τε*).

Vedle toho však snad ještě jiný důvod působil, že neužito tu spojení $x + (y + z)$, nýbrž $(x + y) + z$, snaha totiž básníkova dosíci tragické ironie. Při spojení onom přirozeném, jak jsme je výše naznačili, byl by smysl: „nyní však, když právě já mám vládu, kterou onen míval dřív, jenž mám i lože jeho“ atd. V tom nebylo by zajisté nic nápadného. Ale jinak jest tomu při složení nynějším, když obě ty okolnosti zavěšeny jsou na *κυρῶ ἐγώ*: „nyní však, když právě já mám jednak vládu, kterou onen míval dřív, mám jednak lože“ atd. Tu zajisté divák a posluchač pravého věcí stavu povědomý žasnouti musil slyše, jak Oidipus důraz klade na to, že nyní potrestati se musí vrah Laiův, nyní, když právě on, Oidipus — sám vrah Laiův! — má vládu po něm, má i ženu jeho! Zde měrou neobyčejnou vyniká zvláštní ta váha, se kterou Oidipus svou osobu vytýká, čehož by při pořádku onom obyčejném nebylo bývalo.

Vyloživše takto souvislost a ukázavše, které to dva celky spojky *τε* — *τε* slučují, vidíme, že konjektura Benediktova *κυρῶ γ' ἐγώ* místo *κυρῶ τ' ἐγώ* jest nejen zbytečna, nýbrž i chybna, rušíc ono spojení. A mimo to by tím Oidipus přílišnou váhu kladl na svou osobu, což by choru, ku kterému mluví, bylo nevysvětlitelno, ačkoliv pro diváky by to tragické oné ironie ještě více chovalo. Té však básník nemohl hověti tou měrou, aby řeč osoby mluvící stala se nesrozumitelnou choru.

Také slova *καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον* obsahují pro diváka tragickou ironii. Ta zakládá se zde na různosti významu přídavného *ὁμόσπορος*; máť slovo to význam:

1. buď podmětný: ze společného rodu pocházející, sourozenec nebo sourozenka, ku př. Trach. 212 *τὰν ὁμόσπορον Ἄρτεμιν* (sourozenku t. Apollonovu);

2. aneb passivný od slovesa *σπείρειν* — dle obrazu u básníků tragických velmi rozšířeného (= ploditi; srov. i *ἄρουρα* a v. 270 n.).[1]

Druhý tento význam má slovo to zde ve smyslu Oidipově: Oidipus chce jím vyjádřiti, že táž Jokasta, která byla ženou Laiovou, i jeho ženou jest.

Avšak posluchač mohl slovu *ὁμόσπορος* snadno, ježto shodovalo se to s pravým věcí stavem, rozuměti ve smyslu prvním, a na tom zakládá se zde tragická ironie. Hug praví (Philol. 31, 7) o slově tom hledě k místu našemu: Es heisst aber das-

---

[1]) nebo 3. i aktivní ve smyslu tomto, tu však jest paroxytonon; tak v. 460 *τοῦ πατρὸς ὁμοσπόρος καὶ φονεύς*.

selbe auch allgemein „blutsverwandt" und das ist hier der zweite Sinn: „Ich habe eine mir „blutsverwandte Frau", eine Anspielung auf dass wirkliche Verhältniss. Vgl. 1406 *αἷμα ἐμφύλιον*.

O smyslu třetí subjektivní pohnutky Oidipovy, kterou jsme naznačili *z*), nemůže býti tak dalece pochybnosti; ale slovesný výraz její činil posud obtíže, hlavně slova *κοινῶν τε παίδων κοίν'*. Nauck právem podotýká, že rčení jako *ἄρρητα ἀρρήτων* v. 465. jsou jen zdánlivě podobna; také nemožno jest, aby byl napsal básník *κοινὰ παίδων* ve smyslu *κοινοὶ παῖδες*, jak mínil Wolff ukazuje na příklady jako *ἄσημα βοῆς* Ant. 1259, neboť *ἄσημα* lze tam bráti abstraktně, což zde při *κοινὰ* ve spojení s *ἐκπεφυκότα* jest naprosto nemožno, jelikož by to bylo zcela nesmyslné. Wecklein zase odkazuje na gramm. Krüger. I, 47, 10, 2; ale co tam nalezáme? Místa jako *τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου, σωφροσύνης τὰ τοιάδε, τῷ ὁρῶμεν ἡμῶν αὐτῶν*; a pod.

Vše to byly marné pokusy vysvětliti místo naše a proto hleděno opraviti je dle dohadu. Změnou obzvláště lehkou M. Schmidt (Philol. 17, 412) místo *κοινῶν τε παίδων* navrhoval *καὶ νῷν τὰ παίδων*. Ale kdyby i pojem *τὰ παίδων* byl zde možný a kdybychom i velký a náhlý ten skok od první osoby *νῷν* ku třetí (*κεῖνος*) připustiti chtěli, diplasiologie *κοινῶν* — *κοινά* tak jest po způsobu tragiků řeckých, že čtení to již jen z tohoto důvodu zdá se býti původním. K tomu přihlížeje Enger navrhl (Philol. 25, 441) *κοινῶν τ' ἀπ' εὐνῶν κοίν' ἄν*, kteréhožto návrhu bych se nejspíše přidržel, kdybych měl býti přesvědčen o tom, že čtení rukopisné jest nevysvětlitelno.

Ale takových obtíží v něm nenalezám; třeba jen čísti správně, t. j. položiti řádný důraz na náměstku *κείνῳ*, tedy čísti: *κοινῶν τε παίδων κοίν' ἄν, εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα.*

Tímto pozdvižením náměstky *κείνῳ* vystoupí z věty podmiňovací podmět *γένος* a sám sebou doplní se do věty podmíněné, ovšem v pluralu, tak že máme potom: *κοινῶν τε παίδων κοιν' ἂν* (*γένη*), *εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα.*

Tím jest tuším celá záhada místa tohoto rozřešena; básník, aby řeč jeho nebyla tvrda, pojem, který patří do vět obou, vyjádřil slovem jen v jedné z nich jsa přesvědčen, že řecký herec přednese verše jeho tak, že o smyslu celku nebude pochybnosti. Položil pak slovo to oběma sousedícím větám společné do věty podřízené, hověe tím duchu jazyka svého, kdežto v mateřštině naší zase lépe jest položiti je ve větě první a vynechati v podřízené:

a společných dětí rody společné, kdyby jemu se nebyl nezdařil, byly by vyrostlé.

Co míní Oidipus slovy *κοινῶν παίδων κοινὰ γένη* jest patrno: on, Oidipus, má děti ze ženy, jejíž manželem i Laios byl a jíž proto právě před tím dal přívlastek *ὁμόσπορος*; a z této právě

příčiny, že matkou dětí Oidipových jest *γυνή* jemu i Laiovi *ὁμόσπορος*, děti ty jsou — dle mínění Oidipova — jemu i Laiovi jakoby společny. To jest jeden rod (*γένος*) dětí oběma společných (*κοινῶν παίδων*), rod dětí Oidipových. A podobně, kdyby také Laios byl měl a zanechal nějaké děti z Jokasty, byl by zase Oidipus, jakožto druhý manžel její, jako otcem dětí Laiových: i ty děti byly by jim jaksi společny — to by byl druhý rod (*γένος*) dětí oběma společných (*κοινῶν παίδων*).

Oidipus nebyl by, jak ze slov jeho vyrozumíváme, činil, kdyby byl Laios nějaké děti zůstavil, mezi dětmi jeho a svými žádného rozdílu, byl by oněm druhým otcem, jako pokládá Laia jaksi za prvního otce dětí svých; zkrátka byly by to všecko dohromady společné oběma děti, *κοινοὶ παῖδες*.

Společné rody, *κοινὰ γένη*, byly by obojí ty děti každým způsobem, totiž po matce, třeba se i Oidipus ku dětem Laiovým otčímsky choval a pro své děti oné priority Laiovy neuznával. Jokasta měla by jeden rod dětí z prvního manželství, druhý z druhého, a oba ty rody (*γένη*) byly by jí společné (*κοινά*). A tak, sloučíme-li obé, míní Oidipus, že kdyby Laios nějaké děti byl zůstavil, byly by nyní na živu dva společné rody společných dětí: *κοινῶν παίδων κοινὰ γένη ἦν ἂν ἐκπεφυκότα.* [1])

Opakováním *κοινῶν κοινά* Oidipus klada neobyčejný důraz na společenství (*κοινωνία*) dětí chce dáti na srozuměnou, že by děti nebožtíkovy, kdyby byl nějaké měl, nepatřily do rodiny jeho jen po matce, nýbrž že i on byl by jim jako vlastní otec, nečině mezi dětmi svými a Laiovými pražádného rozdílu. A v tomto, byť podmíněném a to irrealně podmíněném společenství dětí svých a Laiových Oidipus novou vidí pohnutku, aby co nejúsilovněji pátral po vrahu toho, se kterým tolik jej víže svazků, svazků to stále stupňovaných, an rozvažuje:

x) jeho trůn jest mým trůnem,
y) jeho žena jest mojí ženou,
z) jeho děti byly by mými dětmi jako mé zase jeho naopak!

Tak kupí Oidipus pohnutky, které pohánějí jej k horlivosti. Básník pak líčí tu diváku pravý věcí stav a to spůsobem, který vzhledem k horlivosti Oidipa nic netušícího jest děsně ironický.

Vyložili jsme, jak dvojsmyslna jsou slova *καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον;* a dvojsmyslnost ta ve slovech následujících se jen ještě

[1]) Ve scholiích jsou oba ty výklady, podané tuto o *κοινῶν* a *κοινά*, spleteny v jedno. Čtemeť ku *κοινά· ἀδελφὰ τοῖς ἐξ ἡμῶν.* Ano, sbratřeny by byly děti Laiovy s dětmi Oidipovými (a Jokastinými, *ἡμῶν*!), majíce touž matku. Avšak hned potom čteme: *οἷον, καὶ ἡμῖν ἂν ἐγένετο, εἰ ἦν τέκνα τῷ Λαΐῳ γενόμενα*, tedy že děti Laiovy byly by jako vlastními dětmi Oidipovými, že by je pokládal za své. První poznámka scholiastova jest správný výklad ku *κοινά*, druhá však, která k prvé připojena slovem *οἷον*, jest něco zcela jiného, totiž výklad ku *κοινῶν*. I naskytá se maně domněnka, není-li místo tohoto *οἷον* čísti ve scholiích *κοινῶν* jakožto lemma.

zvyšuje. Neboť při té místa tohoto formě slovesné, jak ji podávají rukopisy, posluchač pravého věcí stavu dobře povědomý mohl:

1. ku osamocenému κοινά z následujícího γένος místo γένη, jak doplňoval chor, doplňovati to, co γένος vlastně znamená, totiž τέκνα;

2. κοινῶν παίδων, genetiv to vlastně určovací ku γένη, ale, když toto nebylo výslovně položeno, ve vzduchu, abych tak řekl, visící, spojovati se slovesem ἐκπεφυκότα jakožto genetiv původový [1]); a jakmile to se stalo,

3. důrazné opakování κοινῶν κοινά vztahovati na Oidipa samého, jenž spolu jest dítětem Jokastiným a spolu — otcem dětí jejích.

Tím nabyla slova ta pro diváka smyslu nad míru ironického, an tu Oidipus po slovech, že má ženu souplodnou (čili sourodnou), pokračoval:

κοινῶν τε παίδων κοιν' ἂν (τέκνα?), εἰ κείνῳ γένος
μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα —

„a (z?) společných dětí společné [2]), kdyby jemu rod se nebyl nezdařil, byly by zrozené —.

Jaká tu ironie, an Oidipus nevědomky praví, že by se bylo stalo to, co se skutečně stalo! Neboť vskutku κοινῶν παίδων κοινὰ (τέκνα = γένος) ἐκπεφυκότα ἐστίν, jsou zrozené, jsou na živu děti z rodičů, z nichž jeden společně jest dítětem, synem (παῖς) matky dětí těch a tudy společně dítětem s rozenci těmi — dětí svých bratrem!

To vyznívalo posluchači ze slov těch a toho dosíci bylo asi úmyslem básníkovým, když skládal slova ona tak, jak jsou nám zachována rukopisy. Úmyslně trvám nepoložil ku κοινά substantiva, chtěje, aby se rozličnými posluchači (chorem a diváky) rozličně doplňovalo, úmyslně položil tam genetiv παίδων, aby pád ten různě mohl býti spojován, a úmyslně opakoval slovo κοινός, jen aby důrazně naznačil nepřirozené ono společenství Oidipovo jednak s vlastními dětmi, jednak, a to snad zvláště, společenství jeho s Jokastou, jejíž spolu jest synem, spolu manželem. [3]) Toto slovo, κοινός dvakrát položené líčí nám názorně skoro již samo dvojí ten poměr Oidipův jak ku vlastním dětem, tak dvojí ku Jokastě. A co se této slovní názornosti týče, jest pozoruhodno, jak Jokasta sama dvojí ten poměr později líčí podobným zdvojením. dle slov exangelových v. 1249 n.:

γοᾶτο δ' εὐνάς, ἔνθα δύστηνος διπλοῦς
ἐξ ἀνδρὸς ἄνδρα καὶ τέκν' ἐκ τέκνων τέκοι.

---

[1]) Srovn. Ai. 487 ἐλευθέρου 'ξέφυν πατρός, ze svobodného pošel jsem otce.

[2]) V češtině v tomto smyslu netřeba tu ani dokládati (děti?), ježto se to z předcházejícího „dětí" tím spíše vyrozumí.

[3]) Srov. Eur. Bakch. 1276, kde užito jest slova κοινωνία o společenství manželském.

Avšak, míní Oidipus o tragické ironii slov svých ovšem ani zdání nemající, Laiovi nepřál osud dětí, Laios zemřel bezdětek. A že bezdětnost pokládána byla vůbec za neštěstí, nehodu (*δυστυχία*), jak patrno z míst, kterými dokládá to Nauck, plným právem užil Oidipus o tomto nezdaru Laiově slovesa *ἐδυστύχησεν*. Pro Laia však zvlášt byla to nehoda tím větší, jelikož

νῦν δ' ἐς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη.

Slovy těmi Oidipus konečně zase vrací se ku věci, o kterou jde, ovšem poněkud násilně. Zabralť se do vypočítávání svazků, které jej víží s Laiem, tak, že chtěje ku věci samé, ku vraždě na Laiovi spáchané, zase zpět zabočiti musil proud řeči své přetrhnouti.

Nedokončuje tedy věty počaté nahoře slovy *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγώ* a sahající až ku *ἐκπεφυκότα*, k věci samé zpět se vrací parenthesí.

Z předvětí *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγὼ κτέ.* v. 258—262 stal se parenthetickým vložením verše 263. anakoluth, který jímavost veršů těchto neobyčejně zvyšuje. Neboť u diváka vše prozírajícího tento anakoluth, jak plným právem poznamenává Nauck, činí dojem, jakoby Oidipus sám jat byl hrůzou, vylíčiv tak pravdivě vztahy své ku Laiovi, a jakoby neodvažoval se ani domluviti. Bylť opravdu líčení vztahů Oidipových k Laiovi tak věrné a do podrobna provedené, že divák musil trnouti; to uznati musíme dle toho, co bylo posud o tragické ironii v. 260 a 261 pověděno. A slova hned následující nejen že dojem ten neseslabují, nýbrž ještě stupňují.

Nejprve platí to o větě podmínečné *εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν*. Oidipus míní jimi ovšem toliko, že Laios neměl zdaru v potomstvu t. j. že nebylo mu přáno osudem potomstva, že neměl dětí — nevědělť Oidipus pranic o odloženém dítěti Laiově. Ale jinak připadala slova ta zase divákovi věci té a všech ostatních, které z toho vzešly, povědomému. Tomu znělo to: „kdyby jemu (Laiovi) rod se nebyl nezdařil, kdyby byl neměl nezdaru, neštěstí v potomstvu t. j. kdyby neměl n e z d á r n é h o, nešťastného potomstva anebo spíše potomka“ (neboť obojí znamenati může *γένος*). Divák věděl, že jinak *γένος ἐδυστύχησεν* Laiovi, jemuž dána byla věštba, jak později se dovídáme, v. 713:

ὡς αὐτὸν ἕξοι μοῖρα πρὸς παιδὸς θανεῖν.

Laios měl dle určení osudu zabit býti rukou synovou a to byla pravá a skutečná jeho *γένους δυστυχία!*

Avšak na této tragické ironii není dosti. Ana totiž ještě tato slova, že Laiovi *γένος ἐδυστύχησεν*, posluchači tanou na mysli, praví Oidipus, řeč svoji přetrhnuv, dále: *νῦν δ' ἐς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη* —

Nač divák s hrůzou pomýšlel, to mu Oidipus skoro zjevně sám praví, an po slovech, že Laiovi v potomstvu zdar nebyl s o u z e n, dí dále:

„takto však do hlavy jeho udeřil osud ten.“

Hrůzná tu hra osudu a hrůzná dvojsmyslnost řeči Oidipovy hrou slovní ještě zvýšená! Neboť paronomasie nám tu skoro sama praví, že právě to *γένος*, které *ἐδυστύχησεν*, byla ta *τύχη*, která na hlavu jeho vjela, do hlavy jeho udeřila. Vyrozumíváměť z líčení, které Oidipus sám o příhodě té podává v. 810 nn., dosti jasně, kterak on, když Laios hlavy jeho se dotknul, nesplatil mu sice měrou stejnou co se týče prudkosti, nýbrž mnohem silněji jej udeřil, ale rozumí se, že také do hlavy, takže onen ihned naznak s vozu se skácel. I zdá se z této příčiny hříčka mezi slovy *τύχη* a *ἐδυστύχησεν* býti úmyslnou.

d) Oidipus všecky pohnutky shrnuje a slavnostně uzavírá.

Oidipus v II. části řeči své s jakýmsi chvatem a divnou horlivostí pohnutku na pohnutku kupí a to vždy spleteněji, takže konečně, nevěda kudy kam, řeč přetrhuje. V horlivosti Oidipově jest neobyčejný ten chvat pochopitelný, ale posluchači mohlo se zdáti, jakoby hrůzou jat jsa, že tak věrně vztahy své k Laiovi vylíčil, bezděčně ustával: v příkré protivě k tomu ukazuje v. 264, že pranic netuší.

Veršem tím počíná se vlastně závětí ku *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγώ*, an Oidipus po předcházející parenthesi, kterou předvětí bylo přetrženo, jako by znova začínaje všecky vytčené pohnutky v jedno shrnuje, řka *ἀνθ' ὧν ἐγὼ τάδ' ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός κτέ.* Slovy *ἀνθ' ὧν* zdá mi se, že Oidipus zahrnuje všecky pohnutky vytčené, tedy *α*), *β*) i ovšem *γ*) se všemi body (*x*, *y*, *z*). Podotýkám to výslovně, poněvadž tak jenom řádně porozumíme slovům hned následujícím, kterými praví Oidipus, že chce smrti Laiovy pomstiti, jakoby to vlastní jeho otec byl. Nezdáť se mi postačovati výklad Naucka, jenž hledě jen ku v. 259. *ἔχων μὲν ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν* poznamenává ku slovům *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός*: „Da die Könige in der Regel Söhne ihrer Vorgänger sind, so lag es nahe, dass der Emporkömmling dies hinzufügte“. Dle mého mínění jest hleděti i k ostatním pohnutkám, zvláště pak ku poslední pohnutky části *z*) a co se k ní bezprostředně pojí: *εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν.* Okolnost ta, míní Oidipus, že Laiovi nebylo souzeno míti potomstvo, jest proň tím osudnější, když násilná smrt jej postihla a tu není syna, jenž by pomstil vraždy na otci spáchané. A proto přísluší Oidipovi, jak sám míní, aby on nejen z té příčiny, že na trůně Laiově sedí a že ženu jeho má za manželku, nýbrž také, a snad zvláště proto, že děti jeho vlastní byly by bývaly s dětmi Laiovými sbratřeny, aby on sám, když Laiovi osud dětí nedopřál, pomstil násilné smrti jeho, plně tím vlastně povinnost dětí Laiových, dětí to zároveň svých — kdyby jich bylo —; když jich není, aby vzal tedy sám na sebe úkol dětí těch a pomstil za ně Laia jako svého otce.

Tak asi k výroku svému došel Oidipus; jest sice v argumentaci té skok dosti smělý, ale horlivost Oidipovu výrok ten ozařuje co nejlépe.

Básníku pak při tom šlo o to, aby tragickou ironii, kterou v předcházejících výrocích Oidipových tak pohrával, slovy *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός* korunoval. Neboť co posluchač ze slov *κοινῶν τε παίδων κτέ*, jak jsme je vyložili, vyposlechnouti mohl, to mu nyní sám Oidipus výslovně praví, toliko *ὡσπερεί* k oslabení dojmu toho přičiňuje: on, vlastní syn Laiův, zároveň však i vrah jeho, prohlašuje, že chce Laia pomstiti jakby otce vlastního! Jestliže kde, v tragické ironii řeči této zajisté výtečně finis coronat opus.

Τάδε ὑπερμαχοῦμαι, v této věci se ujmu, vlastně: v tomto (zápase) zápasiti budu; jestiť *τάδε* akk. vnitřního předmětu ku *ὑπερμαχοῦμαι* jako Ai. 1346 *σὺ ταῦτ᾽, Ὀδυσσεῦ, τοῦδ᾽ ὑπερμαχεῖς ἐμοί*; konjektura Mudge-ova *τοῦδ᾽* místo *τάδ᾽* jest podle toho zcela zbytečná a ne jen to, jest i nešťastná; vždyť nebude přece o tom, na koho v předešlém verši ukázáno jest zájmenem *κεῖνος*, užito zde náměstky *ὅδε*! Koho se Oidipus ujme, vyrozumívá se ze souvislosti snadno i v češtině, natož pak v řečtině; ovšem nesmíme, jak činí to Dindorf, slov *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός* od ostatních oddělovati čárkou.

Κἀπὶ πᾶν ἀφίξομαι, ke všemu přikročím, všech prostředků užiji, tedy: vše vynaložím, nasadím. Oidipus opětuje tu před celým národem, co pravil dávaje jej svolávati, v. 145. *ὡς πᾶν ἐμοῦ δράσοντος*. Spolu však mohlo by i toto tvrzení zníti posluchači smyslem jiným, totiž „na vše přijdu, všeho dostoupím“ t. j. vše se mi objasní nebo do všeho neštěstí přijdu. Srov. Herod. II, 77 *ἐς πᾶν κακοῦ ἀφικνεῖσθαι*.

Rukopisné *πάντ᾽* Laur. A právem Nauck, Wecklein a Dindorf (v lips. vyd.) mění v *πᾶν; πάντ᾽* má Wunder; střední, ale nejhorší cestu volil Wolff, jenž píše *πᾶν τ᾽*, pravě, že toto *τε* odpovídá si s *καί* v. 269.!

Ujišťuje, že vše možné učiní, aby vraha nalezl, uvádí Oidipus celý rodokmen Laiův v. 267—268. *Λαβδάκειος* jest tu místo *Λαβδάκου* jako podobná patronymická adjektiva místo genetivu jména otcova vyskytují se již u Homéra, rovněž u Aischyla a jinde u Sofoklea. A poněvadž *τῷ Λαβδακείῳ παιδί* úplně = *τῷ Λαβδάκου παιδί*, mohl básník zcela dobře připojiti k tomu dále genetivy jmen předků vzdálenějších: *Πολυδώρου, Κάδμου, Ἀγήνορος*; střídajíť se genetivy s takovýmito adjektivy patronymickými dosti často. Zde ovšem slovo *παῖς* má vlastní význam svůj „syn“ pouze při adj. *Λαβδακείῳ*, ku genetivům jmen ostatních, vzdálenějších předků doplňováno jsouc může pak míti toliko smysl širší, syn = potomek. To však není nic tak divného, abychom verše ty musili pokládati za interpolované, neboť praví-li Nauck: „Die Form der Rede ist höchst ungeschickt, sofern Laios als Sohn des Labdakos und Polydoros u. s. w. bezeichnet wird,“

jest to důvod také jen — nevhodný. Takové nejapnosti nemůžeme se věru domýšleti ani o nejobmezenějším interpolatoru, i ten, kdyby byl slova tato podložil Sofokleovi, byl by je mínil jen v tom smyslu, v jakém je napsal — Sofokles.

Zdá-li se však Nauckovi vypočítávání předků Laiových zde bezúčelným, vidí se nám s ostatními vykladateli právě nanejvýše vhodným a účinným. Oidipus uvádí na konci vlastního prohlášení svého slavný rodokmen Laiův, aby slavnostně a tím důtklivěji označil povinnost pomstiti potomka rodu tak slavného. A vzpomeneme-li si na dlouhé řady titulův, byť často jen historických a čestných, které uvádějí se v památných manifestech a ediktech panovníků novověkých, nebude se nám pranic divným zdáti toto vypočítávání předků v ediktu Oidipově, jenž jím co nejrozhodněji a nejslavnostněji před celým národem vystupuje. Že pak konečně Herodot V, 59, tytéž předky Laiovy vypočítává, to není ještě důkazem, že by verše tyto byly interpolovány. Uvádí je také (až na Agénora) Euripides ve Foin. v. 5—9 a vůbec nemohl přece jeden nebo druhý spisovatel uváděti předků jiných! Z té příčiny nelze tato dvě podobná místa Sofoklea a Herodota stavěti na týž stupeň, jako Sof. Ant. 905 nn. a Her. III, 119, ba ani ne na ten, jako Sof. O. Kol. 337 nn. a Her. II, 35.

C. Závěrek.

dělí se na dvě části:

1. Na ty, kdo by s ním společně o nalezení vraha Laiova se nestarali, Oidipus vyprošuje od bohů neštěstí.

Na počátku Oidipus určitě vytýká osoby, kterým přání jeho platí: *καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι*, což ovšem řečeno tak místo *καὶ τοῖς ταῦτα μὴ δρῶσι*. Předmět postaven tu výjimkou mimo člen a participium, jako v. 139 *ὅστις ἦν ἐκεῖνον ὁ κτανών*, v. 820, 1320 a j. Nesmí nás tedy postavení toto svésti k výkladu, jaký jest u Wolffa, jenž spojuje: *ταῦτα εὔχομαι*, totiž *θεοὺς.... ἐχθίονι*. Nemůžeť přece býti pochybnosti, že toto *ταῦτα* neukazuje na něco následujícího, nýbrž na předcházející, totiž na to, co obsaženo ve v. 266 *ζητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φόνου λαβεῖν*. Pokud pak toto hledání jest závislé na plnění rozkazů, které Oidipus v té příčině dal, možno ovšem *ταῦτα* na všecky ty rozkazy vztahovati.

Dativ *δρῶσι* závisí na *εὔχομαι*, kdežto *αὐτοῖς* ve verši následujícím spojovati jest s *ἀνιέναι*, ač by ovšem také lze bylo hned *δρῶσι* spojovati s *ἀνιέναι* a *αὐτοῖς* pokládati za epexegesi podobnou té, která jest ve v. 248 (*νὶν*, čímž znova se vytýká *δεδρακότα* z v. 246). Lépe však jest přidržeti se výkladu prvého.

Ve v. 270 že místo rukopisného *γῆν* čísti jest *γῆς*, jakož také většinou se děje, jest na bíledni; žádá toho jak shoda *ἄροτον γῆς* — (*ἄροτον*) *γυναικῶν*, o čemž hned bude řeč, tak vazba *θεοὺς* — *ἀνιέναι*; čtouce *γῆν ἀνιέναι* nevěděli bychom zajisté co počíti ani s *θεούς*, ani s *γυναικῶν παῖδας*.

ἄροτος znamená: orání, orba, pak obilí zaorané a plod z něho, *καρπός*, jakož vysvětluje tu scholiasta. To jest význam slova toho zde ve spojení s *γῆς*; slovo to však doplňovati jest i ku následujícímu *γυναικῶν*. Nahoře při v. 260 zmínili jsme se o obrazném u básníků tragických užívání slov *σπείρειν*, *ἄρουρα* a pod.; i *ἄροτος* bylo tak kladeno, jak viděti jest z Eur. Med. 1280 n.: *ἅτις τέκνων ὃν ἔτεκες ἄροτον αὐτόχειρι μοίρᾳ κτενεῖς*. A v tomto smyslu jest *ἄροτον* doplňovati ku *γυναικῶν*: plod žen, totiž děti, což zde epexegeticky přidáno: (*ἄροτον*) *γυναικῶν*, *παῖδας*.

Sloveso *ἀνιέναι*, na němž oba ty členy *ἄροτον γῆς* — (*ἄροτον*) *γυναικῶν* závislé jsou, významem svým oběma úplně vyhovuje. Znamenajíc vlastně „vzhůru vysýlám, pouštím“ nabývá při prvém členu smyslu: vzcházeti dávám (plodu země), při druhém pak: na svět pouštím, dávám na svět přicházeti, roditi se (plodu žen). První význam dokládá Nauck Hymn. Dem. v. 332, kde bohyně orby zdráhá se *γῆς καρπὸν ἀνήσειν*, nebude-li jí vrácena Persefone; stran druhého pak nebude neužitečno aspoň srovnati Hes. Theog. v. 156 nn.: *καὶ τῶν μὲν ὅπως τις πρῶτα γένοιτο, πάντας ἀποκρύπτασκε καὶ ἐς φάος οὐκ ἀνίεσκε Γαίης ἐν κευθμῶνι* .... *Οὐρανός*.

A co již věci samé se týče, víme, že lid thebský těžce stěžoval si, že i země nevydává plodin i ženy že dětí svých porozovati nemohouce hynou, an pěl v parodě v. 171—4: *οὔτε γὰρ ἔκγονα κλυτᾶς χθονὸς αὔξεται οὔτε τόκοισιν ἰηίων καμάτων ἀνέχουσι γυναῖκες*. A k tomu přihlížeje Oidipus přeje si, aby bohové dvojí to zlo obrátili proti těm, kdož by vraha nechtěli pomáhati mu vyhledávati, ano prosí bohův, aby takovým v obojí té strasti ještě přitížili.

Poněvadž pak Oidipus nepřeje si, aby zhouba ta byla nyní, nýbrž aby jsouc již nyní potrvala i v budoucnosti, infinitiv futuri *φθερεῖσθαι* v. 272 byl nutný; a proto lišiti jest případ tento od jiných, kdy při slovesech hodlání a přání může býti inf. fut. místo inf. praes. neb aor. (Nieder. § 731, 2, P.; Krüger I, 53, 7, 11).

2. Těm však, kterým nařízení jeho jsou k libosti, přeje Oidipus pomoc bohyně Spravedlnosti i stálou záštitu všech bohův ostatních.

Při závěrku celé řeči této zvláště nelze nepozorovati velikou básníkovu znalost umění řečnického. Již to, že ze dvou táborů, ve které poddaní jeho mohli se rozestoupiti, neposlušné dříve odbývá a pak teprve, tedy na samý konec řeči, obrací se k těm, kdož ochotni jsou rozkazů jeho poslouchati, již to jest pozoru hodno a s obvyklými tehdy peroracemi řečníkův shoduje se úplně. Krásněji Oidipus nemohl věru zakončiti řeči své; leččeho nemilého musil se v průběhu jejím dotknouti, musil leckterého slova příkrého užiti: musil těžce vrahu hroziti, občanům nedbání povinnosti

jejich vytknouti, musil konečně proti těm, kdož by ho poslouchati nechtěli, hněvu bohův se dovolávati: konec všeho však jest prosba za milost a požehnání bohů všem, ku kterým se obrací.

Ano všem, ku kterým se obrací, přeje Oidipus milosti od bohův, a v tom jest nový velezdařilý obrat básníkův. Všimněme si jen, že král neštěstí svolávaje na ty, kdo by ho poslouchati nechtěli, mluvil o nich jako o osobě třetí, nepřítomné. Ačkoli, jak jsme svrchu dokázali, předpokládal, že všichni Thebané, celý národ, tedy mezi nimi také onino někteří snad poslouchati neochotní, přítomni jsou, ačkoliv tedy dle předpokládání toho nikdo nemohl býti nepřítomen, Oidipus praví přece: *καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι* nepřičiňuje *ὑμῖν*, a dále vztahem k nim klade *αὐτοῖς*, nikoliv *ὑμῖν* — dávaje tím jaksi na srozuměnou, že nemá za to, že by mezi občany jeho vůbec byli tací, kteří by ho u věci té poslouchati nechtěli. Když však přechází k těm, kdož ochotni jsou poslouchati rozkazů těch, tu hned z předu oslovuje je, mluví k nim osobou druhou, řka *ὑ μ ῖ ν δὲ τοῖς ἄλλοισι Καδμείοις*, čímž po druhé a to ještě patrněji dává na jevo, že očekává, že všichni přítomní — to však jsou v š i c h n i Thebané — ochotni jsou dle rozkazů jeho jednati. Obojí ten obrat, an mluví o neochotných tak, jakoby byli nepřítomni, ač nepřítomni býti nemohli, an dále oslovuje přítomné tak, jakoby byli všichni ochotni, ač mezi nimi mohli býti i neochotní, to zajisté jest známkou velké znalosti rhetorické.

Konečně pak ještě to jest povšimnutí hodno, že Oidipus nejprve přeje občanům svým pomoci Spravedlnosti. Přízně bohyně té bylo v případě tomto, kdy šlo o konání spravedlnosti za zločin spáchaný, ovšem především potřebí; mimo to pak, jako *Δίκη* vůbec po mínění starého věku z bohů poslední opouští zemi nepravostí obtíženou (Ovid. F. I, 249, Metam. I, 150 a j.), bylo zase, měli-li do země thebské, jež byla rovněž bohy opuštěna (*ἀθέως ἐφθαρμένη* v. 254), vrátiti se bohové, zajisté třeba, aby bohyně Spravedlnosti přišla zase nejdříve; pak teprve mohli se vrátiti i všichni bozi ostatní.

P ř e k l a d.

Hle, prosíš, zač však prosíš, mojim slovům-li
bys sluchu přál a nemoci chtěl sloužiti,
sil nabyl bys a polehčení od strastí.
Jež vyřknu já, zvěsť tato jemuž cizinou,
jak čin ten cizí; sic bych věru daleko
ho nestopoval, známky jakés nemaje.
Však takto, později' an jsem v obci občanem,
vám toto všechněm vyhlašuji Kadmejským.
Kdo z vás se koli pamatuje Laia
na Labdakova, kterým mužem zahynul,
ten přikazuji všechno by mi oznámil;

i bojí-li se obvinění, potlače
sám proti sobě —; neutrpíť jiného
nic nemilého, z země vyjde bezpečen.
Však jiného-li snad kdo z jiné krajiny
zná vrahem oním, nemlčiž; neb odměnu
mu vyplatím já, vděk pak bude nad to míť.
Však budete-li mlčeť a kdos od druha
neb sebe, zleknut, rozkaz odmítne-li ten,
co po tom počnu, tohle dlužno slyšeť mne:
Tož muže toho, buď kdo buď, ať ze země
mi této, vládu již a stolec držím já,
ni nepřijímá nikdo aniž osloví,
ni bohův činí při prosbách a obětech
si účastným, ni vody podá posvátné;
ať od prahů jej všichni ženou, poskvrnou
an tento jesti nám, jak boha pythická
mně věštírna jest objevila nedávno.
Já tedy touto měrou nuž i božstvu se
i muži nebožtíku stávám pomocným.
A přeji pachateli, někdo jest-li to
ať jeden sám neznámý, ať již s mnohými,
by bídník bídně život dovlek' neblahý.
A přeji sobě, v příbytku-li při krbu
mém by se mého ocitl za vědomí,
co těmitohle klel jsem slovy, utrpěť.
A vám to ukládám vše, byste plnili
i pro mne, pro boha i tuto pro zemi
tak bezplodně a bohopustě zničenou.
Neb kdyby to i vůle boží nebyla,
to bez očisty nechať neslušelo vám,
muž kdyžtě převýborný zahynul a král,
než vyšetřiti; nyní však, an právě já
mám jednak vládu, kterou onen míval dřív,
mám jednak lože, ženu v plodu vespolnou [1]),
a v spolku dětí spolu, kdyby jemu rod
nebýval v nezdar souzen, by bylo zrozených —
však takto v jeho hlavu osud vrazil ten —;
a proto já v tom jakby otce vlastního
se ujmu zápase a všeho dostoupím
té vraždy pachatele chopiť hledaje
pro Labdakova syna, Polydorova
a Kadma stara, Agenora dávného.
A toho nečinícím přeji bohové
ni semene by z země nevydávali,

---

[1]) Překlad verše tohoto a následujících dvou pro dvojsmyslnost originálu velmi jest nesnadný.

ni rovněž ze žen dětí, nýbrž zhoubou by
schli nynější a ještě protivnější té.
Vám ostatním však Kadmejanům, kterým to
jest podle mysli, Spravedlnost pomocná
i všichni k blahu stůjte navždy bohové.

Příspěvky kritické k Aeneidě.

Podává J. Kvíčala.

Aen. VI 608 a násl.

hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
pulsatusve parens et fraus innexa clienti,
aut qui divitiis soli incubuere repertis,
nec partem posuere suis, quae maxuma turba est,
quique ob adulterium caesi quique arma secuti
impia nec veriti dominorum fallere dextras,
inclusi poenam exspectant.

Že výklad verše 612 a 613 již starým vykladatelům obtíže působil, poznáváme z kommentáře Serviova. Avšak pochybnosti, které vzhledem k slovům quique arma secuti — dextras v tomto kommentáři vysloveny jsou, nemají podstaty; neboť není v slovech těch ničeho, co by také proti Caesarovi a Augustovi čelilo. Servius ovšem praví: „Nam si arma impia dixit bellum civile, tangit et Augustum et Caesarem; qui et ipsi civilia bella tractarunt.“ Avšak i kdyby slova quique arma secuti impia o válkách občanských vůbec musila se vyložiti, rozumělo by se samo sebou, že jen jedna strana míněna jest, totiž ta, která dle Vergiliova přesvědčení nevlastenecky jednala, tedy strana Caesarovi a Augustovi protivná. Tak již Heyne soudil vykládaje: „arma impia haud dubie bellorum civilium; sed de iis accipiendum, qui patriae bellum inferunt, non qui propulsant; itaque concidunt Servii aliorumque metus, ne in Augustum peccet poëta.“ Avšak mnohem pravdě podobnější jest výklad, že slova quique arma secuti impia musí se v jedno spojiti s následujícími nec veriti dominorum fallere dextras, a že naznačen zde od básníka jen jeden zločin, totiž těch, kteří proti svým pánům, jimž věrnost zachovávati mají, bezbožný boj podnikají. Zdaliž tím míněna jest vzpoura otroků čili jiný odboj poddaných proti vladaři, o tom netroufám si určité mínění vysloviti; avšak nezdá se mi pravděpodobným, že by básník byl o otrocích zmínku učinil a válku otrockou vedenou v letech 681—683 tím naznačil; neboť v tomto případě sotva by byl ve verši 611 o lakomcích řekl „quae maxuma turba est,“ po-

něvadž zajisté počet zločinných odbojných otroků byl by si musil básník mysliti mnohem větší než počet lidí naznačených slovy qui divitiis soli incubuere repertis nec partem posuere suis.

Že však slova quique arma — dextras třeba v jeden celek spojiti, tomu nasvědčuje spojka *nec*, kteréž básník zcela týmž způsobem užil ve verších bezprostředně předcházejících aut qui divitiis soli incubuere repertis nec partem posuere suis; neboť jako těmito slovy jeden a týž druh zločinců naznačen jest, tak platí totéž zajisté i o slovech quique arma secuti impia nec veriti dominorum fallere dextras.

* * *

Vážnější pochybnost však jest ta, která se týká slov quique ob adulterium caesi. Servius zde nic závadného neshledával a jen o tom měl pochybnost, má-li se caesi vyložiti ve smyslu occisi (na př. o Aegisthovi) čili ve významu verberati (na př. o Sallustiovi postiženém od Milona). [1]) Já nepochybuji, že *caesi* v druhém významu vyložiti se musí. Avšak proč obmezuje básník zde počet cizoložníků slovem caesi? proč nevyřkl, že zde trest očekávají všichni, kteří cizoložnictví se dopustili, ať byli při tom přistiženi a trestáni čili nic? Zdá se to býti divná synekdoche pars pro toto, poněvadž v podsvětí i ten zločin cizoložnictví, který zůstal dříve tajným, přichází na jevo.

K tomu přidávám i to ještě, že není vhodně spojen zločin cizoložnictví se zločinem tím, kterýž naznačen jest slovy quique arma secuti impia nec veriti dominorum fallere dextrus.

Avšak že bychom oprávněni byli, z této příčiny verše 612 613 za interpolaci prohlásiti, kteréžto mínění skutečně vysloveno jest, rozhodně popírám, a sice z tohoto důvodu:

Kdyby se verše 612 a 613 vymýtily, byla by dikce básníkova neúplná.

Dle rukopisného podání rozeznávati musíme na tomto místě 608—613 tři části, z nichž každá po dvou verších obsahuje, 608. 609, dále 610. 611 a konečně 612. 613. Kdyby verše 612. 613 se vymýtily, pohřešovali bychom formalné zaokrouhlení, a to tím více, poněvadž v následujících verších dvakrát se princip tripartice vyskytuje, a sice:

I. ve verších 616—620
1. saxum ingens volvunt alii
2. radiisque rotarum districti pendent
3. sedet, aeternumque sedebit infelix Theseus cet.

II. ve verších 621—623
1. vendidit hic auro patriam dominumque potentem imposuit

---

[1]) Servius: „Ob adulterium caesi: Si *occisi*, Aegisthum significat Thyestae filium; si re vera *caesi*, Sallustium, quem Milo deprehensum sub servili habitu verberavit in adulterio suae uxoris Faustae filiae Sullae.

2. fixit leges pretio atque refixit
3. hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos.

Ovšem nezasluhují verše 612 a 613 chvály, a zvláště jsou slova quique ob adulterium caesi pochybena, jak svrchu vyloženo; avšak kdo by vše to, co v Aeneidě méně zdařilé aneb i nezdařilé jest, chtěl vyloučiti, jednal by sice dle zásady, kterouž mnozí novější kritikové se řídí, avšak nejednal by jako kritik střízlivý, kterýž nechce spisovatele lepším učiniti, než v skutku byl a býti chtěl. Kritika střízlivá má za úkol poznání pravdy, a tedy také poznání poklesků, kterých se spisovatel dopustil, nikoliv pak odstraňování těchto poklesků.

Ostatně míním, že také zde opět mohu k tomu poukázati, že také zde ze snahy Vergiliovy po provedení alliterace ledacos se vysvětluje, co jinak zdá se býti divným a nevysvětlitelným.

Pravil jsem svrchu, že spojení cizoložníků s odbojníky divným se zdá, a jest v skutku divné: avšak zdaliž jest to náhoda či úmysl, že slova nejvýznamnější ve verši 612 **a**dulterium a **a**rma alliterují?

Pravil jsem svrchu, že caesi není vhodné: avšak máme to opět za náhodu pokládati, že toto divné caesi alliteruje s dvojím quique?

Také výraz dominorum ve verši 613 zdá se divným, jakož i dextras: zdaliž pak i zde náhodou obě k sobě patřící slova alliterují?

Já odkazuji v této příčině opět k tomu, že jsem již v „Neue Beiträge" na str. 387 a násl. důležitost principu alliteračního pro kritické a exegetické zkoumání Aeneidy vyložil a dosti četnými a, jak myslím, přesvědčivými příklady dokázal.

Sbírka příkladů, kteréž jsem v díle zmíněném uvedl, jest hojná, avšak, jak jsem výslovně již tehdáž podotkl, neúplná; uvedl jsem z každé knihy Aeneidy jen něco málo příkladů, a toto místo VI 612. 613 se v té sbírce nenalezá.

Budiž mi dovoleno uvésti zde ze sbírky dřívější jen některé zvláště důrazné a nezvratné důkazy toho, že mnohé záhady slohu Vergiliova alliterací nabývají svého vysvětlení.

V Aeneidě III, 210 čteme: **S**trophades Graio **s**tant nomine dictae. Stant jest výraz divný a nemohu se spřáteliti se strojeným výkladem Ladewigovým „ačkoli ostrovy ty Strophades slovou, předce stojí pevně." Stant dictae jest místo jednoduchého sunt dictae. I tento výraz sunt dictae by působil alliteraci (**S**trophades — **s**unt); avšak básník raději volil ještě důraznější alliteraci **St**rophades — **st**ant.

Že v Aeneidě IV 130 a 131 (it portis **iu**bare exorto delecta **iu**ventus: **r**etia **r**ara atd.) výraz neobyčejný iubare a rara za příčinou alliterace od básníka zvolen, pokládám za nepopiratelné. Taktéž vysvětluje se z téhož úmyslu IV 148 **f**ronde premit crinem **f**ingens,

VI 683 fataque fortunasque virum moresque manusque (kde někteří kritikové konjekturou animosque místo manusque neopatrně důraznou a krásnou alliteraci zrušiti chtěli)

VIII 674 aequora verrebant caudis aestumque secabant (místo mare, undas fluctus)

IX 500 illum incendentem luctus Idaeus et Actor, kde divný a strojený výraz incendere luctus zajisté jen snahou po provedení alliterace způsoben jest

X 838 colla fovet fusus propexam in pectore barbam, kde Vergil neobyčejné fovet, jakož i neobyčejnou vazbu fusus barbam jen za příčinou alliterace zvolil.

Jak daleko někdy Vergil v této své snaze alliterační pokročil a že z této příčiny velmi smělých a divných výrazů se neštítil, dokazují však zvláště čtyři příklady, které jsem „Neue Beiträge str. 414" uvedl:

VI 204 discolor unde auri per ramos aura refulsit[1])

X 107 quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem[2])

X 805 omnis et agricola et tuta latet arce viator

XII 829 olli subridens hominum rerumque repertor.

Aen. VII 144 a násl.

diditur hic subito Troiana per agmina rumor
advenisse diem, quo debita moenia condant.
certatim instaurant epulas atque omine magno
crateras laeti statuunt et vina coronant.

Ribbeck (Prolegomena str. 82) verše 146 a 147 za podvržené prohlásil. Tuto domněnku neprávem Forbiger za pravděpodobnou pokládá: „Ribbeckius Proleg. p. 82 versus 146 et 147 non sine veritatis specie interpolatori adscribit; cum iis, quos

[1]) Kvíčala, Neue Beiträge str. 414: „auri aura ist kühn gesagt und offenbar eine Neuerung Vergil's, die keiner von den Schriftstellern des goldenen und silbernen Zeitalters angenommen hat. Peerlkamp bezweifelte freilich die Möglichkeit dieses Ausdrucks und wollte discolor unde auro per ramos virga refulsit gelesen wissen, da er auf die Vorliebe des Dichters für die Alliteration gar keine Rücksicht nahm. Vergil hat nach Analogie ähnlicher Metaphern, welche auf der Uebertragung von Ausdrücken aus der Sphäre eines Sinnes in die Sphäre eines anderen Sinnes beruhen, aura von dem zitternden Schimmer, den das Gold ausstrahlte, gesagt, und er that dies lediglich darum, um eine kräftige Alliteration durchzuführen."

[2]) „Noch kühner ist an der zweiten Stelle der Ausdruck quam quisque secat spem. Die Echtheit der Ueberlieferung lässt sich füglich nicht bezweifeln, aber der Ausdruck ist so seltsam (man erwartet etwa tenet spem), dass zahlreiche und ganz von einander verschiedene Erklärungen aufgestellt worden sind. Ich stimme jenen Erklärern zu, welche an ein vom Durchschneiden der Meeresfläche entlehntes Bild denken; aber man muss jedenfalls gestehen, dass dieser Ausdruck an die äusserste Gränze des Möglichen anstreift." (Kvíčala l. l. str. 415).

aliis cibis consumptis ne Cereris quidem quadris parcere penuria adegerit, profecto non liceat instaurare epulas". Naproti tomu Ladewig velmi vhodně a přesvědčivě praví: „Ribbeck verwirft in den Proleg. p. 82 diese beiden Verse mit den Worten nam „epulas instaurare" unde tantum licuit Teucris, postquam consumptis aliis ne Cereris quidem quadris parcere penuria adegit edendi? Auf diese Frage ist zu erwidern, dass die Troer nur die zu diesem Mahle aus den Schiffen genommenen Speisen verzehrt hatten, keineswegs aber, dass sie nicht noch andere Vorräthe in den Schiffen gehabt hätten. Von diesen tragen sie jetzt, wo sie wissen, dass sie das Ziel ihrer Reise erreicht haben, um die Wette herbei. Streicht man diese beiden Verse, so fehlt jede Andeutung über den Eindruck, den die vernommene Nachricht auf die Troer macht."

To jsou zajisté zlatá slova, kterými verše 146 a 147 tak obhájeny jsou, že žádná pochybnost vzniknouti nemůže. Zvláště přisvědčuji tomu, že by vypravování básníkovo o tomto důležitém dnu bylo velmi neúplné a nedostatečné, kdyby veršem 145 bylo ukončeno. Což pak neradovali se Troové ze znamení od Jova daného? a radovali-li se, proč to básník nenaznačuje? Tak bychom se tázali, kdyby verše 146 a 147 v rukopisech scházely.

* * *

Omine magno spojuji, jako Wagner, se slovem laeti; nemyslím, že by tento ablativ mohl znamenati „cum tam magnum s. manifestum augurium ipsis datum esset, vel accepto tanto omine" (jak Forbiger praví). Na otázku Forbigerovu, proč básník, chtěl-li omine magno laeti spojiti, nenapsal omine magno laeti crateras statuunt, sluší odpověděti, že slovosled básnický jest volnější než prosaický, a že básník chtěl verš 147 utvořiti tak, aby první a poslední slovo verše alliterovalo

crateras laeti statuunt et vina coronant,

kterýžto způsob, jak jsem v „Neue Beiträge" str. 295 a násl. dokázal, jest u Vergilia velmi oblíbený.

M a g n u m omen není „jasné, zřejmé, neklamné znamení," nýbrž „důležité znamení, které o d b o h ů pochází." Srov. Hom. B 308 a násl.

ἔνϑ' ἐφάνη μ έ γ α σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός,
σμερδαλέος, τόν ῥ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἧκε φόωσδε,
βωμοῦ ὑπαΐξας πρός ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.

Aen. VII 623 a násl.

ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante;
pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt.
pars levis clipeos et spicula lucida tergent

arvina pingui subiguntque in cote secures;
signaque ferre iuvat sonitusque audire tubarum.
quinque adeo magnae positis incudibus urbes
tela novant.

Obtíže, které verše 624 a 625 působí, jsou příčinou, že rozmanité návrhy směřující k opravení tohoto místa se vyskytly. Dosti velikého uznání došla domněnka Ribbeckova, dle které verše 624—627 mají býti položeny za veršem 637, tak že by pořádek veršů byl 623., 628—637, 624—627, 638. Ribbeck praví, že příčinou korruptely jest podobný konec verše 637 signum a začátek verše 628 signaque. Avšak nehledíme-li vůbec ani k tomu, že takovéto transposice celých skupin veršů náleží k nejsmělejším kritickým prostředkům[1]) jest na tomto místě prostředek ten tím pochybnější, poněvadž jím hlavní závada, která zajisté ve verši 624 se nalezá, není odstraněna.

Vykladatelé vynasnažili se sice vysvětliti a ospravedlniti přepodivnou vazbu pars arduus altis pulverulentus equis furit: avšak výkladům takovým nemohli zajisté ani původcové jich klidně důvěřovati. Ladewig-Schaper praví: „An und für sich ist es freilich unlateinisch, zu sagen: pars arduus furit, allein da jeder hier bei dem pars nach dem voraufgegangenen pars pedes an die Reiterei denken muss, so konnte Vergil sich in diesem Zusammenhange erlauben, arduus zu pars hinzuzufügen, auch wenn nun nicht eques, sondern in veränderter Wendung altis equis folgte.“

Stejně nemožná jako tento výklad jest konjektura Gentova pars pedes ire parat: campis pars ardua latis pulverulentus eques furit. Neváhám tvrditi, že, kdyby tato konjektura v rukopisném podání se nalezala, zajisté všichni kritikové o závod, snad ani Genta nevyjímaje, rukopisné podání za porušené by prohlásili.

Já sám jsem častěji přemýšlel, zdaliž by opravou jednotlivých slov nebylo lze místo toto pokažené zhojiti. Jsem však nyní přesvědčen, že lze zde jen vyloučením jednoho nebo více veršů pomoci.

Güthling (curae Vergilianae str. 6) míní, že verše 623—628 mají se vymýtiti. Avšak některé z těchto veršů jsou beze všeho znamení podezřelosti, a jsou důraznou a významnou alliterací chráněny, jako na př. zvláště verš 623

ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante.

Já sám jsem již dávno na to pomýšlel, zdali by se neměly verše 624 a 625 vyloučiti, poněvadž k veršům těmto v kom-

---

[1]) Jsou zajisté transposice smělejším kritickým prostředkem než opravy jednotlivých slov; neboť že slova jednotlivá omylem opisovatelů porušení zakusila, toho máme v rukopisech nesčíslné úplně zjištěné a nepochybné příklady; avšak zjištěných a nepochybných příkladů toho, že by pořádek veršů byl porušen, jest poměrně velmi málo.

mentáři Serviově není žádné poznámky i zdá se, že Servius těchto veršů neznal.

Avšak verš 625 znal Macrobius, kterýž jej v Saturnaliích VI 1 54 takto uvádí

Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt
Ennius in sexto:
balantum pecudes quatit: omnes arma requirunt.

I jest nyní mé mínění, že pouze verš 624 má se vymýtiti a že se verš 625 má dle Macrobia čísti. Dle toho by celé místo znělo:

ardet inexcita Ausonia atque inmobilis ante;
pulverulentus eques furit; omnes arma requirunt;
pars levis clipeos et spicula lucida tergent atd.

K verši 624 není v Serviově kommentáři žádné poznámky. To pokládám zde za důkaz zcela nepochybný, že Servius tohoto verše neznal; nebo jinak by tento vykladatel, kterýž bedlivě i závad mnohem menších dbal, zajisté nebyl opomenul o divném a barbarském spojení slov pars arduus altis atd. poznámku připojiti a o nějaké vysvětlení se pokusiti.

Pulverulentus eques furit, jak Macrobius četl, pokládám za pravé čtení, kteréž ovšem lze dvojím způsobem vyložiti:

a) buď znamená eques jízdného posla, kterýž zprávu o válce rychle všem městům donesl, aneb

b) jest eques způsobem kollektivným i zde, jako na mnohých jiných místech, ve významu equites, equitatus položeno, při čemž bychom musili na to pomýšleti, že se jezdci se všech stran sjížděli.

Já vykládám místo to ve smyslu prvnějším, poněvadž míním, že s tímto výkladem výborně se shodují slova omnes arma requirunt. Když jízdní poslové zprávu o započetí války roznesli, tu byl výsledek: omnes arma requirunt.

Příčinu interpolace shledávám v tom, že interpolator pohřešoval čta slova p a r s levis clipeos et spicula lucida tergent druhé slovo p a r s, kteréž by korrespondovalo. Proto přidal a vložil nešťastný a nezdařilý verš 624, při čemž zároveň ovšem e q u e s musilo se změně v e q u i s podrobiti.

Že však v latině vedle pravidelné vazby pars — pars nezřídka se vyskytují výminky, to dokazují následující příklady.

Aen. I 215 Terga diripiunt costis et viscera nudant, pars in frusta secant verubusque trementia figunt; litore aliena locant alii. Tacit. Hist. V 11 poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. Tac. Ann. II 24 pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae. Sall. Iug. 34 incedunt per ora vestra magnifice, sacerdotia et consulatus, pars triumphos suos ostentantes. Verg. Buc. I 65 at nos hinc alii sitientes ibimus Afros, pars Scythiam et rapidum Cretae

veniemus Oaxem. Ovid. Met. II, 12 pars nare videntur, pisce vehi quaedam.

Aen. VIII 345 a násl.

nec non et sacri monstrat nemus Argileti
testaturque locum et letum docet hospitis Argi.

Servius vykládá testatur locum v tento smysl: iurat non sua culpa iura hospitii esse violata. K tomu druhá poznámka v Serviově kommentáři: vel in testimonium ducit nomen loci, vel detestatur.

Prvního Serviova výkladu drží se novější vykladatelé, i praví na př. Wagner „monstrat locum, quo tamquam ad testimonium vocato crimen laesi iuris hospitalis a sua domo removeat." Gossrau: „In testimonium, se caedis innocentem esse, ipsum locum advocat."

Jen Peerlkamp projevil pochybnost a domníval se, že verš 346 jest interpolován.

Já přisvědčuji Güthlingovi v tom, že v rukopisném podání jest testaturque porušeno. Jak pak místo samo mělo by svědectví vydati, že Euander neporušil práva pohostinného a že přátele jeho bez jeho vědomí Arga usmrtili?[1]) A dejme tomu, že by byl chtěl Vergil skutečně říci, že Euander přisahal a za svědka bral místo samo (což však, jak již dříve řečeno, nemístné): byl by zajisté také musil zřejmě naznačiti, za jakým účelem místo samo za svědka bral.

Co Servius praví, totiž že Euander svou bezvinnost chtěl dokázati, to by básník nebyl mohl mlčením pominouti. Poněvadž však zde ani slůvka není, kterým by básník zřejmě tento účel naznačoval, musíme celý výklad zavrhnouti a tím i spolu místo za porušené prohlásiti.

Nepokládám však Güthlingovu konjekturu ostenditque locum za pravděpodobnou; Güthling sám dokládá: „quamquam non ignoro mutationem esse audacem."

Velmi snadno mohlo však z testatumque locum vznik-

---

[1]) Servius: „Euander Argum quendam suscepit hospitio. Qui cum de eius cogitaret interitu, ut ipse regnaret, Euandro hoc non sentiente socii intellexerunt et Argum necarunt: cui Euander et sepulcrum fecit et locum sacravit, non quod ille merebatur, sed hospitalitatis causa. Bene autem in hac re Euander immoratur et docet causas, ne apud hospitem veniat in suspitionem. Ergo Argiletum ab Argo illic sacrato et sepulto." Že tato báje, které také Vergilius se přidržel, jest etymologickou smyšlénkou, rozumí se samo sebou. V slově Argiletum zdálo se Římanům býti obsaženo slovo *letum*, i pokládali zbývající *Argi* za genetiv vlastního jména nějakého jinak neznámého Arga (Servius: Argum quendam). Servius podává ještě jiný výklad: „Sane argiletum, quasi argilletum, multi volut a pingui terra." Tento výklad jest zajisté pravý. Přítvorkem ēto tvoří se v latině nejen slova, která znamenají místa stromy nebo vůbec rostlinami porostlá, jako vinetum, arundinetum, dumetum, quercetum, nýbrž i také sepulcretum, saxetum.

nouti porušení testaturque locum, a sice působením slov monstrat a docet. Proto navrhuji

nec non et sacri monstrat nemus Argileti
testatumque locum et letum docet hospitis Argi.

Testatum znamená místo známé a pověstné. Srv. Cic. Fam. XI 27 haec testata sunt et illustria, a zvláště Ovid Met. IX 277 cui referat nati testatos orbe labores (o pracích Herkulových).

Aen. X. 315 a násl.

Inde Lichan ferit exsectum iam matre perempta
et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferro
cui licuit parvo.

Čtení quod licuit, které se stránky rukopisného podání nejvíce zaručeno jest, pokládá největší část vykladatelů za správné. Mně naopak zdá se čtení cui licuit, které také v některých rukopisech, zvláště v Rom. se nalezá a které také Servius připomíná (legitur et *cui* licuit), jedině správným býti.

Velmi nevhodná jest námitka Wagnerova, že čtením *cui* „languidior fit oratio; ferrem, si opposita esset talis sententia: tum tamen non potuit telum Aeneae evadere“; neboť právě čtení *cui* poskytuje té výhody, že slova nabývají většího důrazu; a právě na tu protivu, kterou Wagner popírá, Vergil zajisté pomýšlel. Protivy tohoto druhu jsou v básních Vergilových velmi oblíbeny. Srv. na př. X 390 a násl.

Vos etiam, gemini, Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, Laride Thymbreque, simillima proles,
indiscreta suis gratusque parentibus error;
at nunc dura dedit vobis discrimina Pallas,
nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
te decisa suum, Laride, dextera quaerit
semianimesque micant digiti ferrumque retractant.

Aen. X 417 a násl.

fata cavens silvis genitor celarat Halaesum;
ut senior leto cunentia lumina solvit,
iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
Euandri

Aen. XII a násl.
Srv. Hom. E 49 a násl.

υἱὸν δὲ Στροφίοιο Σκαμάνδριον, αἵμονα θήρης,
Ἀτρείδης Μενέλαος ἕλ’ ἔγχεϊ ὀξυόεντι,
ἐσθλὸν θηρητῆρα· δίδαξε γὰρ Ἄρτεμις αὐτὴ
βάλλειν ἄγρια πάντα, τά τε τρέφει οὔρεσιν ὕλη.
ἀλλ’ οὔ οἱ τότε γε χραῖσμ’ Ἄρτεμις ἰοχέαιρα
οὐδ’ ἑκηβολίαι, ᾗσιν τὸ πρίν γ’ ἐκέκαστο

Na našem místě není ovšem pozdější neblahá doba výslovně vytčena; avšak právě slova casus evadere ferri cui licuit parvo dosti důrazně poukazují k myšlénce: sed tunc ei non licuit casus evadere ferri.

V kommentáři Serviově nejen čteme, jak svrchu podotčeno „legitur et cui licuit", nýbrž i také výklad „et respexit ad illud quod ferrum nunc Iunonis vitare non potuit quod parvus evasit" poukazuje na čtení *cui*. Nemohu totiž souhlasiti s Ribbeckem, který, jak se zdá, v těchto slovech Serviových shledal potvrzení konjektury Marklandovy, quo t. j. quorsum, kterouž konjekturu Ribbeck také tím podpírá, že v rukopise P psáno QVOÐ (tedy D zde přetrženo a naznačeno tím čtení quo) a v rukopise γ psáno Quo^{d}. Avšak slova Serviova hodí se také výborně jakožto výklad čtení cui licuit.

Mohlo by se ovšem zdáti, že očekáváme zde příčinnou větu quod licuit, aby předcházející slova „et tibi, Phoebe, sacrum" odůvodněna byla. Servius praví: „Omnes qui secto matris ventre procreantur, ideo sunt Apollini consecrati, quia deus medicinae est, per quam lucem sortiuntur. Caesarum etiam familia ideo sacra retinebat Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exsecto matris ventre natus est".

Dejme tomu, že tato zpráva Serviova, které vykladatelé důvěřují, jest skutečně správná, o čemž však lze pochybnost vysloviti, tedy předce nemusila slova et tibi, Phoebe, sacrum odůvodněna býti ještě následující větou „casus evadere ferri quod licuit parvo", poněvadž již předcházející slova exsectum iam matre perempta by byla dostatečným odůvodněním. Což nelze vyložiti *et* v tomto spojení: et ideo tibi, Phoebe, sacrum?

Avšak mně se zdá, že k této poznámce Serviově právě čtení quod licuit dalo podnět a že Servius nemaje žádného jiného dokladu ze čtení quod licuit abstrahoval tvrzení „omnes qui secto matris ventre procreantur, Apollini sunt consecrati". Že toto tvrzení jest jen vlastní domněnkou Serviovou a nezakládá se na zprávách starších, souditi lze z toho, že Servius nepraví „Antiqui putabant [1]) omnes qui secto" atd., nýbrž snaží se své tvrzení jinak odůvodniti, a to důvody, které nelze uznati za platné. Předně praví Servius: „Unde Aesculapius eius fingitur filius; ita enim eum esse procreatum supra diximus" (t. j. v poznámce k Aen. VII 761). Tato poznámka Serviova k Aen. VII 761 zní: qui (totiž Aesculapius) natus erat exsecto matris ventre, ideo quod, cum Apollo audisset a Corvo eius custode, eam adulterium

[1]) Servius přečasto dovolává se svědectví starých. Na př. I 42 antiqui Iovis solius putaverunt esse fulmen atd. I 144 *annixus* antiquum est, ut *connixus*, quibus hodie non utimur; dicimus enim *annisus* et *connisus*. Sed et multa alia usus contra antiquitatem vindicavit. Illi enim *parsi* dicebant, nos dicimus *peperci* atd. Srv. Serviovo poznamenání k Aen. I 14, 56, 55, 65 atd.

committere, iratus Coronidem, maturo iam partu, confixit sagittis; Corvum vero nigrum fecit ex albo; et exsecto ventre Coronidis produxit Aesculapium, qui factus est artis medicinae peritus.“

Avšak i toto vypravování o Aesculapiově zachránění, jak se zdá, zakládá se na pouhé domněnce a kombinaci Serviově:

Srv. na př. Ovid. Met. II 628 a násl.

non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem
semina; sed natum flammis uteroque parentis
eripuit

Při tom zajisté Ovidius nepomýšlel na ten způsob zachránění Aesculapia, jejž Servius uvádí.

Srv. také Apollodorovu Bibl. III 10 3 5 *καιομένης δὲ αὐτῆς, ἁρπάσας τὸ βρέφος ἐκ τῆς πυρᾶς πρὸς Χείρωνα τόν Κένταυρον ἤνεγκε.*

Že také druhý důvod Serviův „Caesarum etiam familia ideo sacra retinebat Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exsecto matris ventre natus est. Unde etiam *Caesar* dictus est“ jest lichý, rozumí se samo sebou: ostatně Servius sám podotýká „licet varia de etymologia huius nominis dicantur, ut diximus supra“ (totiž k Aen. I. 290).

Jest tedy obava odůvodněna, že by, kdyby se čtení „et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri q u o d licuit parvo“ za pravé uznalo, tím Vergiliovi něco se podložilo, nač on nepomýšlel; neboť tvrzení Serviovo „omnes qui secto matris ventre procreantur, Apollini sunt consecrati“ neposkytuje nám žádné záruky, že skutečně za doby Vergiliovy byla tato víra.

Že při zavržení čtení quod licuit odůvodnění a vysvětlení slov „et tibi, Phoebe, sacrum“ se pohřešuje, jest pravda; avšak musíme spokojiti se tím, že Vergil neuznal za nutné, příčinu, z které Lichas byl „Phoebo sacer“, blíže naznačiti. Mohly býti příčiny rozličné. Snad otec Lichův zaslíbil syna svého Apollinovi, jako na př. Metabus dceru svou Camillu zaslíbil Dianě (Aen. XI 5 57 alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo, ipse pater famulam voveo).

Ostatně i leckde jinde příčina toho, proč někdo nějakému bohu zasvěcen byl, není určitě naznačena.

Tak na př. Vergil Aen. VI 484 praví „Cererique sacrum Polypheten“, i nevíme, zdali Polyphetes nazván „Cereri sacer“, že snad byl knězem Cereřiným (jak se Gossrau domnívá) aneb z jiné příčiny; Servius zde pouze praví, že sacrum znamená sacratum. [1])

---

[1]) Jméno Polypheten vzal Vergil z Iliady XIII 791 *ἀντίθεον Πολυφήτην*. Myslím totiž, že jako mnohá jiná jména, tak také toto převzal Vergil z Iliady. Vedle toho vyskytuje se v Iliadě Polypoites *B* 740, *Z* 29, *M* 128, 182, *Φ* 836; s kterým ovšem čtení v nejlepších rukopisech Polyboeten by se poněkud shodovalo; avšak to jest jméno achaiského reka,

O Chloreovi praví Vergil XI 768

forte sacer Cybelae Chloreus olimque sacerdos
insignis longe Phrygiis fulgebat in armis.

Aen. X 526 a násl.

Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
caelati argenti, sunt auri pondera facti
infectique mihi

Klouček (Krit. u. Exeget. str. 25) praví, že nelze věřiti „dass Vergil die bekannten homerischen Stellen, welche er hier nachahmt, so verunstaltet haben sollte, dass er, während bei Homer die aufgezählten Schätze als κειμήλια aufbewahrt werden, den Magus seine Schätze, nicht etwa bloss seine Gold- und Silbertalente, sondern auch das argentum caelatum, das aurum factum tief in der Erde vergraben liesse". Proto mínil Klouček, že místo defossa má se čísti deposta. Já především naproti této liché domněnce Kloučkově tvrdím, že autorita Serviova jest mnohem vážnější zárukou než nějaká taková laciná námitka. Servius praví: *Penitus defossa talenta*; multi enim divitias suas obrubeant. Unde Horatius: Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri furtim defossa timidum deponere terra? Sane melius *infossa* diceret quam *defossa*; ad quod est metri necessitate compulsus."

Kloučkova námitka zakládá se patrně na tom, že myslil, že Magus umělecká díla „argentum caelatum, aurum factum" tak jak byla, hluboko do země zakopal. Což pak nemohl Magus v b e d n á c h tyto věci uzavříti a pak je v zemi ukrýti?

Ostatně srv. kromě místa Horatiova, které Servius uvádí, na př. ještě Plin. N. H. VII 53 3 defodere aurum nullo conscio. Cic. Divin. II 65. de Orat. II 41 Hor. Ep. I 6 25.

Aen. IX 402 a násl.

Ocius adducto torquens hastile lacerto
suspiciens altam lunam et sic voce precatur:
Tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
astrorum decus et nemorum Latonia custos.

Text zde ve verši 403 podaný jest rukopisným podáním nejlépe zaručen. Ribbeck: „ALTAM LVNAM ET MPγbcmψ, ALTAM AD LVNAM ET RV." Také Priscian četl altam lunam et, i pokusil se jako Asper o podivný a nemožný výklad, že spojka *et* je zde nepravidelně položena místo torquens hastile lacerto et suspiciens altam lunam.

Vykladatelé novější, kteří čtení rukopisné obhájiti chtěli, buď se dovolávali analogie homerských míst jako X 247 ὡς

φαμένῃ καὶ κερδοσύνῃ ἡγήσατ' Ἀθήνῃ, aneb uváděli za podobné příklady Aen. VI 547, X 877 Stat. Theb. III 496, [1]) aneb předpokládali, že básník nebyl pamětliv vazby započaté, [2]) že chtěl se vystříci nelibého znění altám Lunám,[3]) že chtěl vzrušené mysli Nisově přizpůsobiti také slova a dáti jim podobný ráz. [4]) Wagner praví: „haud etiam ignorans, turbatam orationem optime convenire turbatae menti").

Pokusy tyto nikterak nepostačují. Proto jiní změnou textu chtěli nesnáze odstraniti. Obyčejně čtou vydavatelé vynechávajíce závadné spojky *et* takto: suspiciens altam Lunam sic voce precatur. Bergk pak navrhl suspiciens altum, Lunam sic voce precatur, kterou konjekturu Ribbeck v text přijal a kterou také Ladewig a Schaper za „velmi pravděpodobnou" pokládají.

Avšak takové odstranění spojky *et* jest naprosto pravdě nepodobné; neboť nelze si ani mysliti, že by toto tak veliké nesnáze působící *et* bylo mohlo později od někoho býti vloženo.

Spíše mohlo by se pomýšleti na to, aby se ostatní slova konjekturou tomuto *et*, kteréž nelze tak jednoduše vymýtiti, přizpůsobila. V tomto směru učiněn pokus na př. ocius adducto torquetque hastile lacerto (Wagner), nebo ocius adducto torquet hastile lacerto (Ribbeck, jenž nebyl pamětliv toho, že torquet jest – ◡), nebo ocius adducto torquens hastile lacerto, suspiciens altam Lunam et sic voce precatus (Wilms, qua ratione Vergilius in Aeneide aut locuturum aliquem aut locutum esse indicaverit, programm Duisburgský z roku 1865 str. 13). Tato konjektura Wilmsova jest ze všech posud učiněných pokusů kritických a exegetických poměrně nejlepší. Wilms doplňuje k příčestí precatus právě tak jako IX 623 a X 736 inquit.

Avšak tato místa uvedená jsou předce jiného rázu. Aen. IX 621 a násl. čteme Talia iactantem dictis ac dira canentem | non tulit Ascanius nervoque obversus equino | contendit telum diversaque bracchia ducens | constitit, ante Iovem supplex per vota precatus — načež následuje prosba Ascaniova. Druhé místo pak X 736 tum super abiectum posito pede nixus et hasta se na-

[1]) Aen. VI 547 tantum effatus et in verbo vestigia torsit Aen. X 877 tantum effatus et infesta subit obvius hasta. Stat. Theb. III 496 sic fatus et locat. Zcela správně však soudí o těchto příkladech Ladewig: „Dass aber in diesen Verbindungen bei dem Participium ein *est* zu ergänzen ist, lehren Stellen wie Stat. Theb. II 188 sic interfatus, et alter subicit. XII 778 sic fatus, et auras dissipat hasta tremens."

[2]) Avšak jak by byl mohl Vergil na vazbu započatou slovem suspiciens zapomenouti po d v o u slovech altam Lunam?

[3]) Dejme tomu, že znění toto jest nelibé (avšak já neuznávám toto tvrzení za pravé), byl by zajisté Vergil chatrným veršovníkem, kdyby nebyl mohl nějakým jiným vhodným způsobem si pomoci, na př. atque altam adspiciens Lunam, sic voce precatur (Peerlkamp), nebo Lunam suspiciens altam sic voce precatur, anebo jinak.

[4]) Dobře podotkl Peerlkamp: Oratio non esse debet turbata, quia Vergilius ipse loquitur, non Nisus."

prosto nehodí. Naše místo však liší se od Aen. IX 621 velmi podstatně tím, že Aen. IX 621 a násl. nalezá se verbum finitum contendit a constitit, tak že k precatus nesmí se doplniti inquit. Na našem místě nemohli bychom, kdyby byl Vergil napsal suspiciens altam Lunam et sic voce precatus, doplniti k tomu *inquit*, poněvadž precatus samo v sobě již obsahuje ponětí inquit.

Já myslím, že zde potřebí jest prostředku radikalnějšího. Toto *et*, které celé místo činí nesnadným, nemůže býti vyloučeno, a také se nezdá, že by toto *et* mohlo se snesitelným učiniti tím, že by ostatní slova jemu se přizpůsobila; i nezbývá nic jiného než souditi, že

a) buďto celý verš 403 jest interpolován, aneb

b) že aspoň slova et sic voce precatur jsou interpolována.

V Serviově kommentáři nenalezá se k tomuto verši žádné poznamenání. Kdyby však byl Servius verš suspiciens altam Lunam et sic voce precatur před sebou měl, nebyl by zajisté opomenul o nesnázi, kterou *et* působí, se zmíniti; snad by byl připadl na podobný výklad, jako podává Priscian. Z mlčení Serviova jest zcela zřejmo, že na tomto místě žádných obtíží neshledal; poněvadž pak verš 403 působí veliké obtíže, možno se domnívati, že Servius verše toho neznal. Avšak s druhé strany přece musí se připomenouti, že aspoň slova suspiciens altam Lunam nevzbuzují žádného podezření a že tato slova tím spíše zdají se býti nutnými, poněvadž bychom ve verši 404 nevěděli, která bohyně (tu, dea, tu praesens nostro succurre labori) míněna jest a teprv z verše 405 bychom se toho dověděli.

I zdá se mi, že Vergil napsal pouze

ocius adducto torquens hastile lacerto,
suspiciens altam Lunam:
„Tu dea, tu praesens nostro succurre labori atd.

Tato slova, v nichž pohřešuje se verbum dicendi, lákala k doplňku. Tento doplněk podán podlé reminiscence z Aen. XI 784 concitat et superos Arruns sic voce precatur. Zde nalezá se nejen *voce precatur*, nýbrž i také *et*, které interpolator převzal nedbaje toho, že tím vazbu porušil. Slova et sic voce precatur zdají se však také proto nevhodnými, poněvadž frase jako voce vocare (Aen. IV 680; VI 247, 506; X 873; XII 483, 638; Lucr. IV 713) voce compellare (V 681), voce precari znamenají hlasité volání; srv. na př. poznamenání Forbigerovo k Aen. IV 680. Zde však zajisté hlasitá modlitba velmi nemístná by byla, poněvadž by se byl Nisus mohl hlasitým voláním před časem prozraditi.

Co se vynechání verba dicendi týká, srv. na př. Aen. II 42, 322, 675, 689, 702, 707; III 85; VI 560; zvláště však I 731; V 770 a IX 390

ut stetit et frustra absentem respexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?

IV 702 (Iris)

devolat et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
sacrum iussa fero teque isto corpore solvo.

Tato místa dokazují, že verbum dicendi nejen v takových případech jako Nisus ad haec (Aen. IX 207) může vynecháno býti.

Zbývá jen ještě otázka, zdaliž můžeme připustiti verš neúplný před řečí něčí. Že to možno, dokazují tyto příklady

Aen. VIII 469 Rex prior haec:
470 Maxume Teucrorum ductor, quo sospite numquam
res equidem Troiae victas aut regna fatebor
IX 295 tum sic effatur:
296 Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
X 16 a násl. Iuppiter haec paucis, at non Venus aurea contra
pauca refert:
O pater, o hominum rerumque aeterna potestas!
X 580 Cui Liger:
Non Diomedis equos nec currum cernis Achilli.

Aen. IX 485 a násl.

heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
alitibusve iaces! nec te tua funera mater
produxi pressive oculos aut volnera lavi
veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anilis.

Že čtení rukopisné ve verši 486 jest nesprávné, nelze pochybovati. Pokládá-li se funera za akkusativ slova funus, musila by se slova nec te tua funera mater produxi vyložiti, jak Catroeus navrhl a Ribbeck přijal: nec te, immo tua funera, produxi. Avšak kdo má tomu porozuměti, že te tua funera má znamenati te, immo tua funera? Než dejme tomu, že by si Vergil toto velmi nejasné rčení byl dovolil, zdaliž to není zcela nepřirozeno a psychologicky nemožno, aby matka hořekující a zoufající této rhetorické korrekce užila a zvolala: nec te, immo tua funera produxi? Tato korrekce stilistická však zdá se nad to i nejapnou býti; neboť kdyby se pouze řeklo nec te produxi, nemůže to, jak se samo sebou rozumí, nic jiného znamenati než nec te mortuum produxi čili nec tuum cadaver produxi, poněvadž živí lidé se nepohřbívají.

Ladewig změnil, aby se tato závada odstranila, pořádek veršů a navrhl tuto transposici

485 Heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
486 alitibusque iaces! nec te, tua funera mater

488 veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
489 urgebam et tela curas solabar anilis,
487 produxi pressive oculos aut volnera lavi?
490 Quo sequar?

T. j. nec te produxi, tua funera (tvou mrtvolu) veste tegens. Od této transposice, kterou by se předmět te od svého časoslova produxi nepřirozeným způsobem oddělil a odtrhl, Schaper právem upustil.

Za starodávna učiněn jiný pokus, aby se čtení rukopisné vysvětlilo a zachránilo. Servius funera za nominativ ženského rodu pokládal. Avšak ačkoli Servius praví „funeras autem dicebant, quasi funereas, ad quas pertinet funus“, nelze předce tomu věřiti, že by byl Servius slovo funera někde v tomto smyslu nalezl; nýbrž on předpokládaje správnost rukopisného podání nevěděl si jiné rady a domníval se, že staří příbuzné zemřelého nazývali funerus, funera. Nelze si ani mysliti, že by se při tak četných zprávách o věcech pohřebních nebyla ani stopa tohoto slova funera zachovala. Ostatně že Servius sám tomuto výkladu nedůvěřoval, jest patrno z toho, že v jeho kommentáři ještě druhý pokus výkladu učiněn: „vel derivavit veteres secutus, ut *funeram* pro *funesta* diceret, ut homo scelerus sicuti scelestus vel scelerosus dicebatur. Plautus in Pseudolo (III, 2, 28) Teritur sinapis scelera. In eadem (IV, 5, 3) nunc iube venire Pseudolum scelerum caput i. e. scelestum.“ Avšak na prvním místě čte se nyní scelerata, a na druhém místě jest scelerum genitiv plur. slova scelus. Scelerus, a, um jest právě tak chybný a nemožný tvar jako funerus, a, um.

Konjektury te et tua funera (Heumann), tristia funera (Burmann), fletu funera (Peerlkamp), taeda funera (Hoffmann) jsou vzhledem k smyslu možné, ale pravdě nepodobné.

Konjektura Bembova funere (nec te tua mater funere produxi = funere extuli) přijata nyní od Schapera.

Mně však zdá se mnohem pravděpodobnější tato změna, kterou navrhuji

alitibusque iaces! heu, nec tua funera mater
produxi

Toto opakování interjekce heu zdá se mně v hořekování býti velmi přiměřeným. Když pak omylem druhé heu vynecháno bylo, doplněn verš 486 chybně slovem *te*.

Aen. XI 587 a násl.

Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
labere, Nympha, polo finisque invise Latinos,
tristis ubi infausto committitur omine pugna.
haec cape et ultricem pharetra deprome sagittam;

haec, quicumque sacrum violarit volnere corpus,
Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas.
post ego nube cava miserandae corpus et arma
inspoliata feram tumulo patriaeque reponam.

Güthling o posledních dvou verších praví: „Quibus versibus quid potest fieri ieiunius et languidius? Diana cum Opi nympha colloquens animo providet et praesentit mortem Camillae gradientis ad crudele bellum; vult haud correptam fuisse virginem tali militia, cum sibi semper fuerit comes carissima. Quam deae orationem (v. 535 sqq.) in optimis locis totius Aeneidos numerare non dubito, sed non est credibile Vergilium egregiae orationi Dianae addidisse illos duos versus 593 et 594, quibus vis et ardor orationis Dianae mirum quantum attenuatur vel potius extinguitur." Že verše tyto skutečně nejsou dobrým zakončením této řeči, v tom souhlasím s Güthlingem.

V listě Güthlingovi zaslaném vytkl jsem také ještě jiný důvod, který lze proti těm veršům uvésti, že později, kde o smrti Camillině řeč jest (831) nižádné zmínky o tom není, co v těchto verších obsaženo.

Servius si této věci všiml a snažil se ji vysvětliti tím, že postačuje tato zmínka ve verších 593 a 594 o budoucnosti učiněná a že nemusil básník později skutečné vyplnění toho výroku uvésti, jako v první knize Venus Amorovi (I 683) dává rozkaz „tu faciem illius noctem non amplius unam falle dolo," nikde však později nepraví, kdy Cupido odešel aneb Ascanius se navrátil.[1])

Proti tomu lze však namítnouti, že by Vergil snad o vyplnění toho, co ve verších 593 a 594 naznačeno jest, skutečně se později zmínil, poněvadž o druhé věci, která v řeči Dianině obsažena jest, tak důrazně se zmiňuje, totiž o rozkazu, aby Opis smrt Camillinu pomstila. Srv. XI 590—592 a XI 835—867; zvláště pak zasluhuje povšimnutí, že rozkaz Dianin 591 hac, quicumque sacrum violarit volnere corpus, Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas, Opis z části doslovně opakuje 848 a násl. nam quicumque tuum violavit volnere, corpus, morte luet merita.

Kromě toho lze říci, že v Iliadě, dle kteréž verše 593 a 594 složeny jsou, jest o skutečném přenešení mrtvoly Sarpedonovy do vlasti dosti obšírné vypravování XVI 666—683. Tímto vzorem byl by, lze říci, Vergil snad se také řídil.

Avšak naproti tomu lze také zde, jako na jiných místech Aeneidy, říci, že básníkovi nebylo popřáno, aby dílo své ná-

---

[1]) Servius: haec in oeconomia praeiudicia nominantur, quotiens negotii futuri exitus tollitur. Vult enim, nos de Camillae cadavere nihil ulterius exspectare, sicut fecit in primo: *Tu faciem illius noctem non amplius unam falle dolo.* Quod praemissum sustulit commemorationem, quando vel Cupido discesserit, vel Ascanius sit reversus."

ležitě provedl a opravil. Snad by byl Vergil při opětné revisi a při opětném přepracování své básně tuto mezeru vyplnil.

Myslím tedy po opětovaném skoumání tohoto místa, že verše 593 a 594 mohou se tím vysvětliti, že básník zamýšlel příslušnou část jednající o uskutečnění záměru v těchto verších vysloveného přidati, že však smrtí tento jeho úmysl překažen byl.

Výklady některých sporných míst Xenofontovy Anabase.

Podává Karel Neudörfel.

Xen. Anab. I. 3. 8.

Λάθρᾳ δὲ τῶν στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἄγγελον ἔλεγε θαρρεῖν, ὡς καταστησομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐτόν· αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι.

Hug klade slova *μεταπέμπεσθαι* až *ἰέναι* do závorek jako nepravá a za důvody uvádí v kritické předmluvě na str. VIII. a IX. proti pravosti jejich, že Kyros prý nepotřeboval Klearcha teprva povolávati a Klearchos zbytečně prý by se byl chtěl nyní teprve Kyrovi vzpouzeti, ježto obé se již stalo dle slov předchozích: *Κῦρος δὲ — μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον, ὁ δὲ ἰέναι μὲν οὐκ ἤθελε,* a to veřejně před vojíny. Ale i proti těmto důvodům i proti tomu, co Hug dále uvádí, že není, proč by byl Klearchos s Kyrem tuto hru provozoval, dlužno namítnouti, že Klearchos nemohl věděti, jak s vojskem pořídí a pořídí-li s ním hned poprvé a bude-li mu ještě dále vzpouzeti se na oko vyzvání Kyrovu. Vždyť mohl Kyros po druhé důrazněji Klearcha obeslati a tak platnosti a víry dodati obavám, jež Klearchos předkládal vojínům.

Aniž pak třeba, aby v tom případě stálo u *μεταπέμπεσθαι* slůvko *αὖθις*, jak žádá Kappeyne v Mnemos. III, 383; nebo *μεταπέμπεσθαι* má již samo o sobě význam opětovací a snahový, „aby jej k sobě obesýlal.“ A z též příčiny zbytečno jest *δίς* nebo *πολλάκις*, jak žádá Hug.

I není, proč bychom slova ta za nepravá uznávali, zvláště když nelze vyložiti, proč by je byl kdo v text vložil.

Xen. Anab. III. 4. 19.

ἀνάγκη γάρ ἐστιν, ἢν μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου . . . ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὁπλίτας καὶ πορεύεσθαι πονήρως ἅμα μὲν πιεζομένους, ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους, ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη ἀτάκτους ὄντας· ὅταν δ' αὖ διάσχῃ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι τοὺς τότε ἐκθλιβομένους κτλ.

Hug a Rehdantz slovo *ἀνάγκη* po druhé položené po návrhu Cobetově jako nepravé závorkami uzavírají a píší: *ὥστε δυσχρήστους εἶναι [ἀνάγκη] ἀτάκτους ὄντας.*

Třebas by smysl věty byl hladší beze slova toho i nebylo nemožno, že slovo to vlivem předchozího i následujícího téhož slova zde mohlo vzniknouti, přece však nelze je z textu naprosto vymýtiti, ježto v žádném rukopise neschází a lze je uspokojivě vyložiti. Xenofon chce označiti z nutných udalostí předchozích nutný následek ve smyslu: „Sevrou-li se křídla, nastane tlačenice a nepořádek, tak že musejí se státi nepotřebnými jsouce nespořádáni.“ Vhodně tedy Xenofon opakuje slovo *ἀνάγκη* v čelo věty položené po dlouhém předvětí a následující pak složité vazbě akkusativu s infinitivem. Avšak nebylo by též nevhodno čísti s nepatrnou změnou *ἀνάγκῃ* místo *ἀνάγκη*, jež dalo by smysl, „tak že jsou nepotřebnými jsouce nezbytně nespořádáni, nemohouce se uchrániti, aby nebyli nespořádáni,“ nebo také: „tak že v nepořádek uváděni jsouce, musejí se státi nepotřebnými.“ Podobné příklady opakování jsou dosti četny, jako: III. 4. 29: *ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἑπομένων π ο λ ε μ ί ω ν, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ π ο λ έ μ ι ο ι τοῖς καταβαίνουσι, δεδοικότες μὴ ἀποτμηθείησαν καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοιντο οἱ π ο λ έ μ ι ο ι.* ibd. 30 a 31: *πολλά,* VI. 1. 1. *Κορύλας* a j.

Ovšem by byl smysl hladší beze slova *ἀνάγκη;* ale měniti text bez nutících důvodů nejsme oprávněni, a mohli bychom takovéto změny činiti do nekonečna.

Xen. Anab. IV. 2. 13.

ἐννοήσας ὁ Ξενοφῶν, μή, εἰ ἔρημον καταλίποι τὸν ἠλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαβόντες οἱ πολέμιοι ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν.

κ α ὶ položil Schneider, Rehdantz a Hug do závorek jako nepravé, Hansen je docela z textu vypustil, náš český vydavatel Steinmann však je podržel a to zajisté právem; znamenáť *καὶ πάλιν* „i (též, hned, tu, snad, dokonce) opět“ jako často na př. ve spojení *καὶ τότε, καὶ τότε ἔπειτα,* zvláště v závětí periody podobně jako při zájmenech neurčitých j. *Πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ ἥντινοῦν δίκην ἀπολιπεῖν. ἦμος ἠριγένεια φάνη ἠώς, κ α ὶ τ ό τ' ἔπειτ' ἀνάγοντο μετὰ στρατόν. — πρίν μιν κ α ὶ γῆρας ἔπεισιν.* A tak *καὶ* i jindy bývá spojeno, jako: *καὶ πάνυ, καὶ μάλα, καὶ πόλυ, καὶ πάλαι, καὶ πρότερον, καὶ νῦν* a j.

Xen. Anab. V. 7. 11.

εἰ δέ τις ὑμῶν ἢ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι ἂν οἴεται ταῦτα ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα, λέγων διδασκέτω.

Tak psáno v rukopisech. Matthiae slova *ἐξαπατῆσαι ταῦτα* položil do závorek; Hug soudí, že slova tato vepsal někdo, jenž neporozuměv přechodu od nom. c. inf. *αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι* k vazbě acc. c. inf. *ἄλλον ἐξαπατηθῆναι* pokládal *ἄλλον* za předmět k nějakému slovesu vymizelému a doplnil proto *ἐξαπατῆσαι ταῦτα*, což prý jest hledané a k myšlénce nepřihodno.

Než dlužno vzpomenouti si, jak rád Xenofon klade totéž slovo v aktivu i passivu, aby důrazně vytkl při jednom podmět činný, při druhém trpný neboli předmět činnosti. Sem patří přečastá vazba jako VI. 1. 1. *ὁ δὲ Κορύλας .... παρὰ τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις λέγοντας, ὅτι Κορύλας ἕτοιμος εἴη τοὺς Ἕλληνας μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι;* podob. VI. 1, 15 a j., při čemž vazba bývá nezřídka anakoluthická nebo neúplná.

I na našem místě zdá se jednou vytčen býti podmět passivný „*οἴεται ἢ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι* — mní sám býti oklamán“ — a podruhé podmět aktivný „*ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι* — neb že někdo jiný klamu se dopustil“, tak že úplně ve smyslu Xenofontově nemluví se pouze o oklamaném, jak soudí Mathiae a Hug, ale i o klamajícím, jakož i v předchozí části řeči své mluví o klamajících a oklamaných.

Porušeno zdá se býti *ταῦτα* dvakrát položené; prvé vzniklo nepochybně omylem a to bylo snadno lze vzhledem k dvěma infinitivům, jimž oběma je společno nebo jest hledati v druhém z nich nějaké slovo porušené jako asi *αὐτὸν*.

Xen. Anab. VI. 2. 1.

καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τήν τε Ἰασονίαν ἀκτήν, ἔνθα ἡ Ἀργὼ λέγεται ὁρμίσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτον μὲν τοῦ Θερμώδοντος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἴριος, ἔπειτα δὲ Ἅλυος, μετὰ τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν.

Slova *παραπλέοντες* až *τοῦτον δὲ* Krüger závorkami uzavřel a po něm i jiní vydavatelé za interpolaci je pokládají, „quod inest in eis foedus geographicus error, quo post Sinopen fluminum ostia conlocantur, quae Graeci iam ante Sinopen praeternavigaverant (Hug).“ Avšak nelze připustiti, že by se místo proto mělo vymýtiti, že se v něm omyl naskytá; jsouť v Anabasi i jiné nesrovnalosti a omyly, a zvláště v zeměpise Xenofon nebyl neomylným. Tak ve kn. V. 3. 3. praví: *οἱ δ' ἄλλοι ἀπώλοντο ὑπό τε τῶν πολεμίων καὶ χιόνος καὶ εἴ τις νόσῳ*; ale po namáhavé cestě sněhem (IV. 5. 12.) sčítáno jest vojsko již ve kn. IV. 8. 15. a od té doby již nikdo sněhem nezahynul. Sčítání toto tedy Xenofon později docela mlčením pomíjí, jako by ho vůbec nebylo. Ve kn. VI. 6. 23. praví o Dexippovi, že zradil Helleny, ač dobře věděl, že není možna cesta po zemi; ale že ní možno po zemi táhnouti, vypravuje Hekatonymos teprve ve

kn. V. 6. 9, kdy Dexippos již byl dávno uprchl V. 1. 15. — Fasis, vrchní tok řeky Araxa v zemi Fasianův, a Fasis řeku kolchidskou Xenofon pokládá za jednu a touž řeku (IV. 6. 4. V. 6. 36. V. 7. 1, 5, 9.). — Ve kn. VII. 3. 47 dovolává se Seuthes rady Xenofontovy (ἃ σὺ ἔλεγες), o níž však Xenofon ani nikde nevypravoval ani zmínky neučinil.

A jako z těchto omylů nebude nikdo Xenofontovi výtku činiti, aniž bude chtíti proto text měniti, tak i na našem místě není třeba na omylu se pozastavovati.

Ale nevím, máme-li zde právě omyl spisovatelův připustiti, jakož činí vydavatelé; nebo:

1. mezi řekami vytčenými Xenofon jmenuje též Parthenios, která skutečně jest mezi Oinopou a Herakleí a již se tedy omyl netýče;

2. pravda jest, že Xenofon vypočítává řeky před Sinopou při vypravování o plavbě ze Sinopy do Herakleje; ale Xenofon tu výslovně nepraví, že na cestě ze Sinopy do Herakleje vojsko mimo ústí řek těch plulo, což by ovšem byl omyl značnější, nýbrž dí toliko: „καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τήν τε Ἰασονίαν ἀκτὴν“ atd., což znamená „a plujíce mimo pobřeží nebo podle břehu“, ale podle břehu vůbec, nikoli jen podle břehu mezi Sinopou a Herakleí.“ Tím od zvláštní plavby mezi S. a H. obrátil zřetel svůj ku plavbě pobřežní vůbec slovy καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν, končí pak poukázáním k poslední z řek, podlé jejichž ústí pluli. Tak se omyl ten, ne-li docela odstraňuje, aspoň k spokojenosti vysvětluje a na to omezuje, že Xenofon k slovům ἀναγόμενοι πνεύματι ἔπλεον καλῷ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν připojil výčet oněch důležitých míst, jež plujíce podlé pobřeží viděli, slovy καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν —... O prvých čtyřech byl by se měl zmíniti ve kn. VI. 1, 14 a 15, kde vypravuje, že „Hellenové, ježto lodí zdálo se s dostatek býti, pluli při příznivém větru, Paflagonii po levici majíce, a druhého dne přibyli do Sinopy a přistali ve přístavě sinopském, Harmeně.“ Ale pověděv, že zde pobyli pět dní, v celém dalším vypravování ani Sinopy ani Harmeny nejmenoval a vypravuje o dalším pochodě nepraví výslovně, odkud vyšli, leč jen obecně ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι atd. Tím však, že ani zde ani v předchozím vypravování místo, ze kterého vypluli, výslovně jmenováno nebylo a spisovatel tedy si je na mysli nezpřítomnil, jest psychologicky vložení poznámky na toto místo tím pochopitelnější. Mimo to pak ve knize VI. 1. 14 dí, že ἔπλεον ἡμέραν καὶ νύκτα, na našem místě však dí, πνεύματι ἔπλεον καλῷ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν, i oddávali se tedy při druhé plavbě mnohem více pozorování pobřeží než při plavbě prvé, a byla zmínka o tom, co viděli, při vypravování o plavbě druhé, psychickým sdružením představ mnohem více na snadě než při vypravování prvém.

Že by místo toto interpolováno bylo ze knihy V. 6. 9. a násl., jako soudí Hug a j., není pravdě podobno, ježto tam

spisovatel nečiní žádné zmínky o *Ἰασονία ἀκτή*, k níž připojena jest zmínka o Argonautech a byl by to zde interpolator musil doplniti, což tvrditi nelze. V rukopisech není žádné příčiny k domněnce o nepravosti a, ježto náš výklad zajisté touž pravděpodobnost do sebe má jako domněnka o nepravosti, nelze místo za nepravé prohlásiti.

Xen. Anab. VI. 2. 13.

Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι.

O výkladě slov *μετ' αὐτῶν* veliká jest mezi vykladateli neshoda. Krüger dí: Leg. *μετ' αὐτοῦ*, sc. *Χειρισόφου*, quod suadet particula *μέντοι* (Xenophon tamen Cheirisophum deserere noluit, ut deseruerunt Arcades, sed una cum eo etc.) necessarium esse demonstrant, quae sequuntur: quippe quae nisi hac emendatione admissa prorsus intellegi nequeant.“ Proti tomu praví Kühner: „At ego puto non tam anxie haerendum esse in pronomine *αὐτῶν*; intellegendi sunt Arcades et Achaei. Etsi Arcades et Achaei seditionem fecerunt atque ea re Cheirisopho summum exercitus imperium abrogatum erat, tamen reliquos milites non ab illis secernendos, sed una cum eis iter pergendum censuit.“ Hug (v kritické předmluvě svého vydání Anabase), zavrhnuv právem výklad Breitenbachův a Vollbrechtův, že slovy *μετ' αὐτῶν* rozuměti by bylo vojíny Cheirisofovy, jakkoli se mluví v předchozím jen o Arkadech, Achajských a mimochodem o jediném Cheirisofovi, praví proti výkladu Kühnerovu, jehož se i Rehdantz přidržel: *μετ' αὐτῶν* esse „cum Arcadibus Achaeisque“ ut e grammatica ratione magis commendatur ita propter res improbandum est. Adeone credamus lento ac duro animo fuisse Xenophontem ad contumelias sibi inlatas, ut cum his ipsis una proficisci decerneret, qui se respuerent? Quod si ipse voluisset, nolentibus ipsis consilium suum, quo modo exequi poterat? Imo res ipsa clamat Xenophontem non potuisse una cum aliis iter facere velle quam cum eis, qui secessionem non fecerant. Arcadas cum constaret iam separatim iter facturos, ceteros quidem coniunctos manere volebat, ut in non plus duas partes exercitus divideretur. In eis, quae sequuntur, narratur, quo modo sit factum contra Xenophontis utile consilium, ut trifariam dividerentur copiae: Neoni id vitio vertitur ac Cheirisopho. Conieci igitur *μετὰ τῶν [μεινάντων]*.“

Z výkladů těchto historicky seřaděných je patrno, že uspokojivě místo toto vyložiti s nemalou spojeno jest obtíží. Ke konjektuře se utéci nezdá se býti radno, ježto konjektura při souhlasném podání rukopisném je remedium ultimum, zvláště jestliže ani konjektura všestranně neuspokojuje a spočívá na důvodech neplatných jako zde; nebo že by byl Xenofon z mravní sebevážnosti nemohl táhnouti s Arkady a Achivy, jak soudí Hug, proti tomu mluví pozdější jednání Xenofontovo, že témuž vojsku ochotně

k pomoci spěl, jakmile o jeho zlém stavu zvěděl. Že by byl nemohl přes jejich vůli úmysl svůj provésti, o tom těžko jest souditi, poněvadž o věci se nejednalo a jinak nelze věděti, jak by se bylo vojsko k návrhu Xenofontovu zachovalo. Jest tedy vyšetřiti, s kým přece Xenofon společně cestu chtěl konati? Bychom na tu otázku odpověděti mohli, vyložiti jest nám slova následující, v nichž Xenofon vypravuje, že Neon se úmyslu jeho společně cestu konati vzpíral ze sobectví; uslyšev totiž od Cheirisofa, že Kleandros přijde s loďmi trojřadými do přístavu Kalpského, *ὅπως οὖν μηδεὶς μετάσχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσειαν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ τοῦτο συνεβούλευε.* Kdo jsou zde tito *αὐτοί*? Pluralem tímto zahrnoval Xenofon patrně Neona a Cheirisofa právě před tím jmenovaného. Zdali i Xenofonta účastna plavby míti chtěl a zdali tedy Xenofon slovy *αὐτοὶ* a násl. jest spolu míněn, z místa samého nelze rozhodnouti. Kdyby byl Xenofon spolu zahrnut, byl by obsah slov *μετ' αὐτῶν* tím určen, ježto odporné mínění Xenofontovo nemohlo by se pak týkati než odštěpených Arkadův a Achajův. Ježto však slova *αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσειαν* týkati se mohou také jen Neona a Cheirisofa, nedává nám místo toto též žádného světla pro místo předchozí. — V následujícím Xenofon v radu vchází o témž předmětě s Cheirisofem, a ten prý jednak malomyslný byl z roštěpení vojska, jednak z té příčiny nechuť měl k vojsku — *μισῶν τὸ στράτευμα* — a ponechával mu proto činiti, co by chtěl. Byla-li však Cherisofovi nechuť k vojsku důvodem, že ponechal Xenofontovi na vůli činiti, co by chtěl, nemohl Cherisofos nechuť svou projeviti k vojsku, které odbojným se nestalo, totiž k vojsku svému a Xenofontovu, nýbrž jen k vojsku celému, zvláště pak k odštěpeným Arkadům a Achajům. A tomu-li je tak, není možno, aby mu byl Xenofon navrhoval s těmito toliko vojsky cestu konati, anobrž jeho návrh týkal se nezbytně vojska celého t. j. zvláště i Arkadův i Achajův. A z toho tedy jest zřejmo, že záhadným slovům „*Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι*" rozuměti jest tak, že Xenofon obětuje svou osobní citlivost přesvědčení o tom, co lepší jest, snažil se způsobiti, aby vojsko zbylé při něm i Cheirisofovi společně cestu konalo s odštěpenými Arkady a Achaji; však odpor Neonův i Cheirisofův způsobil, že vojsko na tré se rozštěpilo.

Xen. Anab. VII. 1. 22.

Ἀλλ' εὖ γε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα· εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα· βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι· καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα.

Cobet athetuje slova *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι*, Hug pak mimo to ještě slova *καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα* dodávaje k tomu:

καὶ delevit Cobet, *τίθεσθαι τὰ ὅπλα* Krüger, *παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα* Hirschig."

Nelze však mysliti, že na vyzvání vojínů v §. 21. „*Νῦν σοι ἔξεστι, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι* atd." Xenofon byl by pouze přisvědčil slovy: „*Ἀλλ' εὖ γε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα*" a že by byl nenaznačil ve vypravování ani pravého úmyslu svého, za kterým slova ta pronesl, že je chtěl totiž toliko utišiti. Přiměřeně tedy slova následující označují pravý úmysl Xenofontův a další k tomu účelu směřující počínání: *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι, καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα καὶ ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν.* K tomu pak dobře připojuje, co ostatním kázal rozhlašovati „ *καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα,* taktéž skládati zbraň." Xenofon prohlásil tedy dvě věci: 1. že ujme vládu, jako bylo vojsko v §. 21. žádalo, a 2. aby skládali zbraň. Toto sám prohlásiv ostatním, kázal rozhlašovati ovšem jen druhou část prohlášení svého, aby totiž rovně jako ti, které sám byl vyzval, skládali zbraň; nikterak nelze však domnívati se, že by Xenofon též prvou část prohlášení svého byl kázal rozhlašovati, že totiž ochoten jest ujmouti nejvyšší moc. Vždyť zajisté zúmysla ani neopakoval ve slovech svých toho, k čemuž jej vojínové vybízeli, nedí výslovně, že hotov jest v nejvyšší moc se uvázati, nýbrž jen obecně k vyzvání vojínů přisvědčil, aby je ledabylo utišil, slovy: *καὶ ποιήσω ταῦτα*, natož aby byl kázal rozhlašovati o sobě, že nejvyšší moc chce ujati, což by bylo platilo u všemocných tehdy Lakedaimoňanů za velezradu, u nichž i tak byl osočen, že vojsko svádí a nejvyšší moci se domáhá.

Proto tedy, aby ani stínu výčitky této na něm neuvízlo, dodává hned po slovech svých *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι*, aby patrno bylo, za jakým účelem slova svá pronesl; i vykládá pak z téže příčiny určitě, co dal rozhlašovati: „*καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα.*" Ve slovech těch *καί*, je-li pravé, nemůže znamenati než „taktéž", „tolikéž", ač pravosti jeho hájiti nechci; mohloť snadno zde omylem vzniknouti. — Přestavovati slova, jak Schenkl chce, není zde třeba, ale slova *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι* spojiti jest s větou následující ve větu jedinou: *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα* atd., při čemž slovy *καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα* stává se zřejmým, proč *βουλόμενος* není připojeno částicí *δέ*.

Z výkladu podaného patrno, že v intenci Xenofontově byla slova, jež Hug vylučuje a že Hug, jako často, tak i zde zbytečně by podání měnil.

Xen. Anab. VII. 3. 21.

ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσιν. οὗτοι δ' ἦσαν κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων (Kühner, Hug). Tak čte Schneider, Dindorf, Kühner, Poppo, Hug; Krüger hájí čtení rukopisného *οὗτοι δ'*

ὅσον εἴκοσι κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων atd. Rehdantz a j. píší: *τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσιν ὅσον εἴκοσιν· οὗτοι δ' ἦσαν κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων*, což nejvíce jest schvalovati; nebo jinak jest vazba buď nesprávná, ježto nepřineseny stolky všem t. j. pro každého jednotlivce, anebo nepěkna, ježto se samo sebou rozumí, že pro všechny jistý počet stolků byl přinesen. Řekne-li se však, že pro všechny dvacet stolků přineseno, uspokojuje to úplně a nejlépe se to srovnává se slovy následujícími *καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκειντο*. Že by před každého všechny stoly po řadě byly přednešeny, tomu zdá se odporovati nejprve, že se praví *καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκειντο*, tedy stoly stály a nepředkládaly se jiným a jiným, pak to, co se o Seuthovi praví, že rozdal vše, toliko co by sám okusil si ponechav, *ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών*. Z toho jest patrno, že měl před sebou svůj stůl, že s obsahem stolu toho naložil, jak se vypisuje, a že žádný stůl více před něho postaven nebyl.

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

§. 1.

Různé věky národů evropských měly také různé ideje. Starověk holdoval státu, středověk náboženství a na obzoru novověkém svítí nejjasněji idea národnosti. Podlé toho také různě třeba dívati se a vykládati nejen dějiny politické, nýbrž zvláště dějiny kulturní i vše, co s nimi souvisí, hlavně literaturu. Tať předkem nese na sobě ráz své doby. O středověku u všech národů osvícenějších v Evropě a na mnoze mimo ni platí to zvláště. V době stol. XIV. a XV. patrny jsou v tomto vzhledu dva hlavní směry: Racionalistický, skeptický, jehož heslo bylo věřiti, pokud rozum dovoluje; a druhý dogmatický, věřiti, poněvadě věřiti třeba i tam, kde rozumem postihnouti nelze, jen když autorita sv. písma a církve to káže. Víra jest vítězstvo, které přemáhá svět! (Št. Vrť. 190.)

Mezi spisy druhé strany druží se též pověstné Revelationes s. Brigittae.

Brigitta (jinak Birgitta, Brigida) [1]) narodila se r. 1302 ve Švedsku „z rodu kniežěcieho z pokolenie králova“ [2]) z otce Bir-

[1]) Užívám této formy „Brigitta“, poněvadž nejhojněji se naskytá v českém jazyku a také jinde za doby starší i nové. — Vedlé této Brigitty (XIV. stol.) byla ještě jiná světice téhož jména (v VI. stol.) rovněž ze Švédska, o níž srovn. Nouvelle Biografie générale, Paris 1857. VII. 413.

[2]) Srovn. předmluvy obou rukop. *C* (17. C. 21.) a *F* (17. F. 1.) (knih. veř. v Pr.) k závěrku a četné životopisy sv. Brigitty (v Acta

gera a matky Sigridy, lidí šlechetných a zbožných. R. 1316 zasnoubena od rodičů Ulfovi z Ulfasie. Jemu porodila čtyři chlapce a čtyři děvčata, mezi nimiž byla proslulá potom sv. Kateřina, rozdílná ovšem od hrdinky české legendy štokholmské.

„A když muž jejie umřěl, roznietivši se v božie milosti, věěcka se oddala Jezukristu a on ji milostivě vzal za svú choť vlastní, tak že ji divně svým utěšením navštěvoval .... řiekal k nie: Já sem tě vzvolil v choť, ať bych ukázal svá tajemstvie." Tak povstaly její revelace, zjevení. Byvši ještě s manželem svým u hrobu sv. Jakuba de Compostella, putovala tím pilněji na posvátná místa po jeho smrti. Pobylať v Římě, ve Francii a hlavně v Palaestině na těch tajuplných místech, jimiž ve zbožném vytržení zvláště se obírala. Svůj svatý život, plný postův, odříkání, modliteb a almužen, dožila v Římě r. 1373, znajíc od boha den smrti své napřed. Pochována v klášteře sv. Lorence.

Krátce před smrtí založila „Christo dictante" klášter se zvláštní řeholí.

Již za života, ba ještě před narozením jejím dály se kolem ní četné zázraky, jež tím hojněji se opakovaly po její smrti. Pro svatý, zázračný život povýšena od církve mezi svaté r. 1391.

Památkou po ní nejslavnější jsou její zjevení a vedlé těch některé jiné knihy.

Revelace jsou zjevem zvláštním a charakteristickým pro středověk vůbec a svou dobu zvláště. I jejich účelem jako reformatorů byla náprava společenská a církevní v hlavě i údech, jak nejlépe vysvitne z obsahu, za tou příčinou obšírnějšího, ale náprava v duchu přísně církevním, asi podobně jako u Štítného. Poslyšme slova upravovatele knihy té: „O divné [1]) božie veliké milosti Pána našeho Jezukrista, že nás tak divně tiem, co jest zjevoval téjto ženě, napomanul a táhne nás, abychom hledali milosti jeho. A my tak dalecě ostali Krista, tak jej hněvámy hřiechy svými, že ač jedva kde ostalo siemě křestanské spravedlnosti. O kak to jest hodné pronésti všemu lidu, co jeho jest pod nebem, kak pochotně, kak milostivě ty, ješto naň netbají ..., odvolává k svéj milosti a věda jejich nevděčnost toho ... Ale jest to z veliké božie milosti napomanutie, aby lid boží sě k bohu navrátil, jemuž čest i chvála buď na věky."

Způsob, jakým Brig. měla svá zjevení, nebyl vždy stejný: „A on [2]) vzal ji milostivě za svú choť vlastní, tak že ji divně svým utěšením navštěvoval a řiekal k nie: Já jsem tě vzvolil v choť, ať bych ukázal svá tajemstvie, neb tak sě mně líbí ... Někdy tělesně viďala někaké sobě ukázánie a někdy v mysli v uobrázkách někakých postav. Ale však najviece, když byla na

Sanctorum, tom. IV. Bruxel. 1780, fol. 368—560, ve vydáních revelací lat., němec. a j.).

[1]) Předml. C. kap. V.

[2]) Předml. C. kap. VI.

modlitvách v rozomu osvieceném, svá viděnie měla, jakož to i sama ukazuje" ...

Vidění svá dala psáti nejprve švedsky a sice na boží rozkaz, „dějíc[1]) o tom poselstvie k několika papežóm, k biskupóm, k ciesařovi, k królóm i k jiným".

„Potom popsána jsú latině a pak ten mistr svatého písma, ješto ji znal, šlechetný muž, jakž slyším o něm, mistr zákona svatého predikatorového, zpořiedil jě v kniehách několik". Tento překlad mistra Remunda[2]) úvodem potom opatřil mistr Matúš z Krakova.[3])

Zázračné revelace šířily se odtud rychle po celém křesťanstvu, zvláště když r. 1370 dána jim sankce stolice papežské. O tom svědčí množství vydání latinských a zvláště také překlady do jazyků národních, jimiž rozšířeny také mezi obecným lidem, latiny neznajícím. Uvedu některá vydání:[4])

1. Revelationes s. Brigittae olim a card. Turrecremata recognitae et approbatae ... et hac postrema editione facta collatione cum M. SS. Vat. aliisque antiquis codicibus emendatae ... Romae 1628 fol. (Univ. bibl. 36. A. 115.) K tomuto vydání táhnou se všecka odvolávání k originalu.

2. Brigita seu Birgitta de Swecia (Sancta) Revelationes coelestes ... Lubecae 1492. (snad nejstarší tisk revelací; napřed položena Epistola dni Johannis card. de Turrecremata a Bulla canonisationis.)

O jiných vydáních latinských srovn. Prag. Stzb. 1867 str. 41—51 od J. J. Hanuše.

3. Das puch der Himlischen offenbarung. Nürnberg durch Anthonien Koberger 1502 (univ. bibl. 36. A. 119).

4. Himmlische Offenbarungen ... zum andernmal verdeutschet durch And. Megerle, Cölln. Wilh. Friessem. 1664).

5. Das büchlin d' hymlischen offenbarungen sant Birgiten wie es yecz in d' welt ergen sol. 1502.

6. Sante Birgitte Openbahringe ... Lubeck 1496.

7. Die goblike revelacien, Antverp. 1491.

8. The four Revelations of St. Bridget by Rich. Whytforde, Lond. 1531.

9. Prophéties merveilleuses de madame Ste Brigite jusqu' à présent trouvées véritables. Lyon 1536.

10. Révélations célestes etc. Paris 1624 et Lyon 1649.

---

[1]) Předml. C. kap. IV.

[2]) V předml. C. kap. V. psán „Reniundus", v předml. správnějšího rkp. F. „Remundus". Jireček ve Světozoru Slov. Novin 1857 píše „Remiardus".

[3]) Srovn. předml. C. kap. V.

[4]) Srovn. Ig. Hanuš, Sitzungsberichte d. k. böhm. Gesellschaft l. Wissensch. in Prag 1867 p. 41—51. — Brunet, Manuel 1860 I sub voce — Trésor de livres rares et précieux par Jean George Théodore Graese 1859. (Str. 430 sq.)

Jsou-li nějaké překlady také ve slovanských literaturách, kromě češtiny, není mi známo. U Poláků jest to dosti podobné, však u Slovanů pravoslavných nezdá se to býti ani možné. Jsouť revelace knihou tak katolicko-církevní, že sotva by rozšířiti se mohly mezi obecenstvem pravoslavným.

Vedlé úplných revelací mluví se také o výtazích zvaných *Opuscula* či *Enchiridia,* v nichž, pokud mi souditi možno dle exemplaru univ. bibl. (Opusculum vitae et passionis Christi eiusque genitricis Mariae ex revelat. B. Brig. per me Gerardum Leeu, Antverp. 1849.) vybrána za jistým účelem (zde život a umučení Kristovo a Marie) příslušná místa v celek jakýsi.

§. 2.

Literatuře české nezůstaly, jak řečeno již, revelace neznámy. Byloť vůbec podobné čtení u Čechů oblíbeno, jakož patrně svědčí památky toho druhu po dnes zachované ku př. spisy o zázračných životech svatých, o životě a umučení Kristově atd.

Revelace Brigittiny uvítány pak tím ochotněji, že vedlé obsahu čistě náboženského zasáhaly také do lidské společnosti vůbec, stíhajíce její zlořády a nešvary a majíce také leckteré jiné myšlénky společny s tím velkolepým hnutím českým, jehož prvé símé Waldhauserem, Milíčem a zvláště Štítným bylo již zaseto a v Husovi a Chelčickém v mohutný vzešlo strom, v jehož stínu utvářela se nová doba lidstvu.

Do Prahy dostala se kniha ta Matúšem z Krakova, mužem učeným a mistrem svatého písma[1]) po r. 1391.

Překlad zachován ve dvojím vzdělání bezpochyby Štítenském v rkp. *C* (univ. bibl. 17. C. 21, vzdělání starší a širší) a v rkp. *F* (17. F. 1, vzdělání mladší a stručnější).

Byly a jsou dosud ještě jiné rukopisy:

1. Rukopis obsahem velmi blízký k rkp. 17. C. 21, zachovaný v bibl. Olomúcké, z r. 1482, s kusým začátkem, na konci však úplný.

2. Jiný starý rkp. z r. 1419 prodán od Krameria na Rus a

3. třetí prý byl u Minoritů z r. 1526 (kodex míchaný). Srov. Jungm. Hist. lit. p. 113.

Nejprve několik slov o rkp. Olom. První zmínka o něm čte se ve Světozoru (příloze Slovenských Novin) z let 1857 od Jos. Jirečka, dále v Sitzungsberichte d. k. böhm. Ges. d. Wiss. in Prag 1867 od Ig. Hanuše, jenž celkem opakuje slova Jireč.; nejobšírněji pojednal o něm p. prof. Th. Vodička v Programu slov. gymn. v Olom. 1885. Rukopis sám datuje se na konci do r. 1482: „Dokonávají sě kniehy o vidění svaté panie Brigidy léta božieho tisícieho čtyřstého LXXXII. tu sobotu před sv. Janem Křtitelem“.

---

[1]) Srovn. předml. C. kap. 5.

Není to prvopis, nýbrž velmi chybný opis, jak dokázal p. Vod. četnými chybami opisovačskými. Listů má celkem 140. Na začátku jest něco ztraceno (myslím 2 neb 3 listy): začínát předmluva slovy. „býti opatřena ta viděnie, ješto je praví někto...", která čtou se v rkp. C. asi v polovici str. 2 (2 str. 1. sloupec); v rkp. C. schází podlé obsahu i zachovalé podoby první vrstvy nejspíše list, na němž psána kap. 1 a část kap. 2, v poměru k tomu scházejí v rkp. Olom., který kvantitou obsahu zdá se s rkp. C. souhlasiti, listy 2 neb 3. Z toho souditi se dá také o části další: Předmluva rkp. C. v části odpovídající rkp. Olom. sahá od 2 str. poloviny prvního sloupce do 9. str. pol. sloupce druhého, obsahuje tedy 7 stran a jeden sloupec.

V rkp. Olom. psáno totéž na listě 1—5 (podlé p. Vod.) Přeneseme-li poměr ten na celý rkp., bylo by listové kvantum rkp. C. k rkp. Olom. jako 4 : 5 t. j. podlé 141 listů rkp. Olom. (jeden list musíme počítati na část předmluvy rkp. C, jež v Olom. schází) měl by míti rkp. C. asi 115—120 listů a číslo to jest velmi podobno vzhledem k rkp. pražs. 17. F. 1, jenž z některé předlohy C povstal a s ním v kvantum kapitol se shodoval, i vzhledem k dosavádní podobě rkp. C, kdež patrně více než 1. celá vrstva schází. Kapitol má rkp. C. 108, rkp. F. 128; v rkp. Olom. zpracováno kap. 114 z latin. orig. a poněvadž překladatel sem tam kapitoly jednotlivé latinské v českém vzdělání dělil, což patrno v rkp. C. i F., vyšla by i odtud shoda mezi rkp. C, Olom. a F. Jiná otázka týká se kvality obsahu; poněvadž však nemohl jsem nahlédnout, do rkp. Olom., musím úsudek svůj omeziti na ty části, kde srovnání bylo možné. Tu souhlasí téměř slovně rkp. Olom. s rkp. C. a liší se od rkp. F. tímtéž způsobem, jako C. Shoda ta netýká se pořádku kapitol, jež v obou rkp. Olom. i C. různě jsou umístěny, o čemž později.

Obšírněji chci se zmíniti o rkp. 17. C. 1 a 17. F. 1, na jichž základě pokusím se o českém vzdělání revelací podati některé osvětlení, jež ovšem musí býti kusé, dokud nejsou prozkoumány také rkp. jiné.

Oba rukopisy nejsou nám dochovány v prvopisích, nýbrž v opisích nestejné správnosti.

Opis C., velmi chatrný, jenž stejně nesprávně psán dvojí rukou v prvé pol. XV. stol., zhotoven na papíře, celkem 95 listů fol. o dvou sloupcích na každé straně. Chyb opisovačských jest množství a za doklad uvedu některé: fol. 5: a já jsem jako král vyhnaný z královstvie svého, miesto ňeho jest volen zlý lotr o t c z i e ſ w e h o (sum uti rex a proprio regno expulsus, in quius loco latro pessimus electus est et honoratus; má býti: a ctie jeho); tamtéž: aby v c z y n y l člověk ukrutnost jeho (ut experiatur homo tyrannidem eius; m. učil!); fol. 6: chuda býti a w potugie (pauper et despecta, m. v potupě); fol. 9: ode d n e rozlúčeny (a me); fol. 9: cožkoli jě potká, m e n e mne proto milují

(non minus); fol. 11: a když zřieti počěch na jeho rucě, ješto hřěbíky měly probity býti a na nozě, že máta rucě i nozě probity býti a na nozye, jakož počěsta oči slziti moji (sic); fol. 17: vzrzie ze (praecident m. uřěže); atd.

Toť zajisté nepopiratelné svědectví o opise, i když bychom na stránku gram., která rozhodně se hlásí do doby starší, na dvojí ruku píšící a na rozházenost i zmatenost kontextu se neohlíželi.

Pro opis v rkp. F. svědčí již samo vročení na konci, jímž se datuje do r. 1453, ač jednak ze stránky gram., jednak z některých narážek v textu, o nichž později bude jednáno, bylo vzdělání původní starší. Vedlé toho jsou také zde chyby opisovačské, ovšem méně, jako vůbec rkp. tento psán jazykově i formálně velmi vzorně. Ku př. fol. 20 b: geſſto geſt budú mučiti (m. jě = eos) fol. 58 a: wſtati (m. státi, jak potom červeně opraveno), fol. 59 a: wzkuſſenie (což opraveno červeně na správné „skrúšenie"), fol. 142 b: ačkolivěk jeden má býti člověk jeden (sic), fol. 57 b: ſwodczy (m. súdcí, instr. sin). Srovn. ještě fol. 7, 8, 20, 26, 30 atd.

Abychom poznali poměr našeho vzdělání českého k originalu v celku i v částech, udám nejprve obsah lat. revelací, jakýž připojen k vydání r. 1628 (un. bibl. XXXVI. A. 115).

Liber I: De certificatione suae excellentissimae incarnationis; et de improbatione prophanationis et fractionis fidei nostrae et baptismi; et qualiter ad sui dilectionem invitat praefatam dilectam sponsam (kap. 60).

Lib. II: Informatio filii ad sponsam contra diabolum et responsio filii ad sponsam, qualiter non subtrahit malos, antequam veniant in peccatum. Et qualiter baptizatis morientibus infra annos discretionis datur regnum coelorum (kap. 30).

Lib. III: Monitio et informatio ad episcopum de modo tenendo in victu et vestitu et oratione et qualiter se habere debeat in omnibus ante mensam, in mensa et post mensam et hoc idem de dormitione et qualiter in omnibus exerceat officium episcopale (kap. 34).

Lib. IV: Verba Joannis Evangelistae ad sponsam, qualiter nullum opus est sine remuneratione et quomodo biblia praecellit omnes scripturas et de rege praedone et proditore et prodigo etc. et consilio ipsi regi a s. Joanne dato et honores propter Deum (kap. 144).

Lib. V: Liber iste „Quaestionum" dividitur per interrogationes et subdividitur per quaestiones. Habet enim XVI. interrogationes et in qualibet earum iudex Christus interrogatur de certis quaestionibus, ad quas ipse respondet distincte et mirabiliter, ita quod quaelibet interrogatio continet certum numerum

quaestionum. Postea vero sequuntur earum solutiones et responsiones.[1])

Lib. VI: Verba matris dei ad sponsam narrantia pulchritudinem Christi et qualiter frequenter Judaei in aliquo agone cordis positi ibant ad inspiciendum vultum eius et consolabantur (kap. 122).

Lib. VII: Revelatio quam habuit s. Brigitta Romae post annum jubilaei, in qua virgo Maria praenunciat ei, quod itura esset in Hierusalem et Bethleem, quando placuerit deo, promittens ei tunc ostendere sibi modum, quomodo ipsa peperit filium suum benedictum (kap. 31).

Lib. VIII: Summus imperator Christus per sponsam loquitur ad reges ostendens se esse verum omnium creatorem et regem, in trinitate et unitate regnantem. Et dicit, qualiter mundum ordinavit regendum duplici potestate, videlicet ecclesiastica et laicali, quae in apostolis Petro et Paulo principaliter designantur (kap. 61).

Obsah tento obráží se v českém vzdělání jen z části. Aby bylo patrno, jaká jest souvislost kapitol v českém překladě proti originalu, stůjž zde jakýsi parallelní rejstřík, s nímž srovn. tabulky podobné v rozpravě p. Vod.

Česká kap. 1—17 (incl.) = 1—17 kap. I kn. orig.; 18 = 23. I, 19 = 24 I; 20 = 30. I; 21 = 20 I; 22, 22, = 21 a 22 I; 24 = 18. I; 25 = 19. I., 26 = 31. I, 27—31 = 25—29 I; 32—36 = 33—37 I; 37 = 32. I 38 = 32. I (částečně) a 37 I; 39 = 38—60. I; 61 = 1. II; 62 = 2. II; 63 = 3. II (částečně) a 1. III.; 64 — 66 = 2—4 III; 67 = 13 III; 68 = 12. III; 69 = 2 a 3. VIII; 70 = 4. VIII; 71 = 17. III; 72 = 16. III; 73 = 22 a 25. III; 74 = 19 III; 75 = ?; 76 — 17. IV.; 77, 78 = 15, 16. IV.; 79 = 14. II. 80—97 = 15—30. II.; 98 = 1. III a 5 III; 99—108 = 4—13. II.

Podlé přehledu tohoto čerpáno s výběrem hlavně z prvních 4 knih, pak z knihy VIII. a nejspíše také z knihy sedmé (kap. opatřena otazníkem!); to jest důležito vzhledem k otázce, byly-li česky vyloženy také ostatní knihy a kapitoly. Myslím souhlasně s p. Vodičkou, že nikoli. Tomu nasvědčují všecky známé rukopisy, které nejdou přes rozměr zachovaný nejúplněji v rkp. Olom. a ve stručném vzdělání rkp. F. Čerpáno hlavně z kn. 1—4, méně ze 7—8; ostatních pominuto, poněvadž se to nezdálo českému skladateli, jenž chtěl napomenouti a poučiti dceru a lid, dosti vhodné, vztahujíc se jednak k jednotlivcům jen bližšímu okolí

[1]) Ku př.: I. interrog. 3. quaestio: Scriptum est in lege, quod qui furtum fecerit, reddat plus quam abstulerit etc. — XII. interrog. 4. quaest.: Cur fugisti in Aegyptum pro Herode et cur innocentes pueros occidi permisisti? — XVI. interrog. 4. quaest.: Cum tanta salus sit toti humano generi in incarnatione tua, cur tanto tempore distulisti incarnari?

a Švédsku známým, jednak jsouc obsahu metafysického, českému skladateli příliš „vysokého".

Vzdělavatel český držel se původně originalu asi dosti věrně, jak svědčí rkp. Olom., v němž původní pořad kapitol, ač místy pomíchán, jest dosti shodný s lat. originalem, daleko shodnější než v rkp. C. Kde uchylováno se od orig., není všude v rkp. C. příčina tak patrna, jako v rkp. F. Často nechtěl se český překladatel opakovati, podávaje pouze jádro, jindy pojil k sobě věci příbuzné v orig. roztroušené, jindy vyhýbal se tupení kněžstva a řádů církevních[1]) a jindy sluší to počísti na vrub mechanických opisovačů, kteří nepozorovali, že jsou listy pomíchány. Více přidržováno se originalu v překladu jednotlivých kapitol, jichž celkem 108. Přeloženy jsou orig. téměř doslovně se změnami většinou nepatrnými, ovšem v těch částech, které vůbec přeloženy byly. —

Jinak má se věc s rkp. F. Myslím, že základem jeho bylo vzdělání obšírné, jakéž valně změněno nachází se v rkp. C a Olom., nikoliv přímo orig. latinský a vzdělavatel byl také týž. Oboje vzdělání jest si většinou nejen obsahem, ale i doslovně tak podobno, že musíme předpokládati, buď že F povstalo z C (opak sám se vylučuje), anebo správněji, poněvadž C jest v kontextu popleteno, že měli společnou předlohu x (třeba několikátou, o čemž pro nepovědomost a nepřístupnost jiných rkpů nyní nelze rozhodovati); z té (x) buď přímo neb nepřímo nesprávně opsáno vzdělání rkp. C a Olom. a buď přímo neb nepřímo vzděláno složení rkp. F. To podává se také z kvantity obou vzdělání. Největší část kapitol jest oběma společna v jádru, něco však nikoli a sice: Zdá se býti v rkp. F na víc část předmluvy, ale věc tu snadno lze objasniti. Začínáť předmluva v rkp. C. teprve koncem kap. druhé a pátráme-li, co bylo obsahem první kap. a ztracené části kap. druhé, dostává se nám uspokojivé tuším odpovědi v rkp. F, jehož předmluva v části druhé tak patrně souvisí s příslušnou statí rkp. C., že téže shody bývalé i v části ztracené smíme se nadíti tím spíše, že i jinde shoda je značná a předmluva Matúše z Krakova podobně se začíná v orig. lat.

Též v kapitolách jest některý rozdíl a v principu dělení. v F. jest celkem 128, o 20 tedy více než v rkp. C. Ale vzpomeneme-li si na to, že rkp. nemá konce a potom, že v českém vzdělání vůbec, zvláště v F. rozdělení na kapitoly liší se od latiny (kap. děleny, zvláště delší, nebo zase více kap. latinských pojato v jednu kap. českou), není vyloučena shoda kvantitativní ani v této věci mezi C a F.

K objasnění i doložení řádu kapitol uvedu některý příklad: kap. C 1 = 2. I. (2 kap. 1. kniha) F; 2 C = 3. I.; 3. C = 4. I; 4. C = 12. I; 5. C = 1. IV; 7 C = 5. I; 9 C = 1. II; 10

[1]) Srovn. rkp. F. fol. 88, 107; rkp. C. fol. 53, 55, 58 a j.

C = 2. II.; 11 C = 5. III; 13 C = 39. V, 17 C = 40. V; 21 C = 7. I; 35 C = 36 III. 66 C = 10. V; 67 C = 7. V; 70 C = 2. V; 77 C = 43. V; 93 C = 42 V; 98 C = 1. I atd.

Patrno, že kapitoly tytéž v rozličném pořadu. Věc vysvětlíme si takto: Překladatel tvoře vzdělání prvé pouze pro dceru svou a hlavně jí a snad nezaživ tak revelaci při čtení prvním, držel se i v pořádku kapitol i v obsahu originalu dosti věrně, ba místy tak slovně, jak to nebylo ve středověku zvykem, však zde dobře si to vyložíme, pamatujíce na zvláštní slohovou formu revelací.

Příčiny odchylek nejsou vždy dosti patrny, nicméně jisto, že někde rozhodovala vědomá snaha vyběrací, jinde dle porušeného kontextu učinili tak opisovači (Srv. C. str. 44, 56, 125, 45).

Totéž menší měrou platí o předmluvě, vzdělané dílem z úvodů kard. Jana de Turrecremata a Matúše z Krakova, dílem domyslem vlastním a na základě vlastní znalosti revelací od česk. překladatele. Celkový dojem tohoto rkpsu je zvláštní, takový, že se zdá, jakobychom měli před sebou spíše nějaký makulář, který prozrazuje znamenitého stilistu i znatele jazyka, však není ještě uhlazen; a zdání toto podporují ještě jiné okolnosti, jednak hromadění více slov souznačných za jediné latinské — což může ovšem také býti účinkem snahy vykládané, jakož i o Štítném známo — jednak přeházení listů, naskytující se v rkp. C, i v rkp. Olom. Tážeme-li se, proč asi v obou rkp. staršího vzdělání se tak stalo, nedává se nám posud odpověď jistá. Snad stalo se tak náhodou, snad — a to jest dosti podobno — překladatel neuznal první vzdělání, jež stačilo dceři jeho, v té formě vhodným pro veřejnost a to tím více, čím hlouběji se do zjevení začetl a důležitost jeho pro lid uznal. Maje již však výbor hotový a zčeštěný, nesáhl opět k originalu, nýbrž přepracoval a upravil pouze vzdělání starší, při čemž dá se snadno mysliti a vyložiti, že a proč pořádek měnil. Pak také vysvětlí se nám věc jiná: Proč totiž skladatel vzdělání nového, ač patrně podlé nápadné shody i té okolnosti, že nic nemá na víc proti rkp. C, vlastně jeho předloze, předělal pouze vzdělání první, proč odvolává se na lat. original, jak později uslyšíme[1]) a nikoli na vzdělání své starší? Vzdělání toto starší bylo mu jakýms nástinem, dceři postačujícím, nemělo být považováno za spis pro lid, jemuž určeno vydání druhé a v tom mohl skladatel právem mluviti jen o lat. originale.

Snad známost ostatních rukopisů podá v té věci více světla.

Jak zmíněno, vzdělán rkp. F. na základě vzdělání staršího a sice volně, mohli bychom říci kriticky, dle jistého principu, jenž vzat z revelací samých a z účelu jejich. Princip ten vyjádřen již v rozdělení na 5 knih, jehož v rkp. C. není, i v četných poznámkách spojovacích.

---

[1]) Srovn. níže uvedené spojovací věty a předmluvu rkp. F.

K jasnějšímu přehledu i k objektivnějšímu pojetí věci samé stůjž zde nejprve obsah českého zjevení podlé rkp. F., jenž z příčin na snadě ležících musel býti obšírněji probrán, než bývá zvykem.

Kniha I. Což se dotýče té panie (Brig.)

Kap. 2.[1]) Já jsem stvořil nebe i zemi, jsem věčný s Otcem a Duchem sv., mluvil jsem k prorokům, narodil jsem se z panny, dal jsem se ukřižovati za lidské hříchy, jsem denně obětován na oltáři, však lidé nedbají mne již, ani mých přikázání a drží se ďábla. Člověk stvořen byl dobrým, však nyní zlým se stal. Proto dávám jej v moc ďáblovu, ale kdokoli se polepší, rád jej přijmu. Zlí pocítí mou spravedlnost. Proto ty, má dcero, miluj mne, cti mou matku a já vzbudím v tobě milost svou, že budeme jedna duše a svět bude ti ničím.

Kap. 3.: Já, stvořitel nebe i země, umřel jsem na kříži, byl jsem pohřben, však bez porušení svého božství; jsem věčně živ, vstav z mrtvých a vstoupiv na nebesa. Nyní přicházím tobě svěřit svá tajemství. Tebe vzal jsem si za choť, proto buď připravena na mé přijetí, myslíc na mé umučení, v srdci majíc památku mých dobrodiní, jsouc poslušna mé vůle, milujíc dobré, nenávidíc zlé. Já vším opatřil jsem člověka, však on vše více miluje, než mne. Nuž aspoň ty mne miluj; chuda jsouc, na mou pomni chudobu, v hanbie na mou potupu. Trp nyní, abys netrpěla na onom světě, pracuj nyní se mnou, abys po tom tím slavněji odpočinula.

Kap. 4.: Já jsem bůh tvůj a pán, cti mne, mého Otce, Ducha sv., mou matku, svaté a buď pokorna. Mnozí nyní pokorni, nejsou mé skutky mají za marnosť, ctí mne jen pro svět a lidi, srdcem milujíce ďábla cizoložníka. Jich pocty nelíbí se mně, však budeš-li ty mne milovati, přitáhnu tě k sobě jako magnet a zvednu tě na svá ramena, všeho sladší a silnější.

Kap. 5. Ve vidění řekla matka boží k sv. Brigittě: Můj syn miluje tě, proto miluj jej a v roucho počestné se oblékni: V košili skroušení, v střevíce žádosti hříchů zbýti a dobré činiti, v sukni naděje k bohu, jejíž rukávy jsou milosrdenství a spravedlivost, v plášť víry, jenž ozdoben pamětí, že syn můj tě stvořil, vykoupil a z lásky za choť pojal, v záponu pomnění na jeho umučení, v korunu čistoty a stydlivosti.

Kap. 6. Matka boží k sv. Br.: Cti mne, cti syna mého, jenž mě poctil nade všecky lidi a anděly a s nímž já jsem jedno srdce, takto: Požehnaný, jenž narodil's se z čisté panny, jenž svou matku Marii pannu častým utěšením obveseloval, po svém na nebe vstoupení ji navštěvuje. Požehnaný buď bože, jenž jsi

[1]) Obsahu kap. I. neuvádím, poněvadž níže celá jest vypsána s parallelou z rkp. C.

vzal duši i tělo své matky do nebe atd. Smiluj se nade mnou pro její přímluvu!

Kap. 7. Matka boží k sv. Br.: Miluj syna mého a svaté jeho atd.

Pak řekl syn boží: Měj čtvero: Buď hotova k svatbě s mým božstvím (reminiscence z písma o nemoudrých pannách), věř mým slovům, jež řečena tu obrazně tu věrně, poslouchej, jichž máš, když to nečelí proti bohu, buď pokorna a stydliva (rem. na Alžbětu, Zachariáše a Jana).

Kap. 8. Syn boží k sv. Br.: Buď jako ten, jenž jedno ostaví a druhé sbírá, opusť svět a já odměním tě sebou samým atd. Pak vyptává se Kristus, chce-li Br. býti bohata či chuda pro boha, líbí-li se jí více život starý či nový, duchovní a když tato odpověděla, vytýká jí Kristus nedůvěru k jeho slovům a vysvětluje: nejprve mají slova má býti pravena a víru v ně potvrdí potom také skutky.

Kap. 9. Mluvila jednou v „náboženství" sv. Br.: Milý bože, všem jest to divné, co se mnou činíš. Neb když ráčíš, uspíš mé tělo, probudíš duši, aby bděla atd. Kristus; Jsem všemohúcí a nejvýš laskavý. Lidé nectí mne, ale ďábla. Jsem jako pán, jenž výborné víno své posílá svým lepším sluhům, aby oni zase jiným udíleli. Tak posílám já svá slova lidem a nyní zvolil jsem tebe. Když pak Br. ukazuje na svou nestatečnost, odpovídá Kristus podobenstvím o pánu, jenž maje mnoho peněz, roztaví je a dělá z nich, co se mu líbí; podobně jedná i bůh, čině z pastuch proroky atd.

Kap. 10. Syn boží k sv. Br.: Ač jsi v těle, přece vidíš duchem svým, ovšem jen v obrazích, neboť skutečnosti by slabé tvé tělo nesneslo. A jinde řekl Kristus: Já nehrdám s tebou mluviti, abych ti ukázal milost svou a všemohoucnosť atd.

Kap. 11. Kristus k Br.: Přišlas v neznámý kraj, proto musíš znáti jazyk zdejší, míti zdejší kroj, říditi se zdejším časem a zvyknouti si na zdejší pokrm t. j. přišlas ze světa v „duchovenství", neměj řeči rozpustilé, v čas mluv, v čas mlč, oblékni se v pokoru srdce, času užívej ke spáse duše, pokrm tvůj buď zdržení rozumné od „lakoty". V tom ukázal se ďábel a musil, nerad ovšem a bohem přinucen, vyznati velikou lásku Br. ke Kristu a Krista k Brig. Kristus ukazuje na svou milosrdnosť a vytýká ďáblu, proč nežádá také milosti a když ten proklínaje odchází, žaluje na jeho zatvrzelost, hrozí soudem jemu i jeho následovníkům a končí vyzýváním Brigity k milování pána nad ďábly a nade vším.

Kap. 12. Kristus poučuje Brig., jak má se vystříhati před ďábelským lákáním. Když pak kdysi pochybnost zmítala Brigitou o pravdě a božském původu jejích vidění, ukázal se jí Kristus a oznámil jí tři znamení zjevení ducha dobrého: Když radí boha ctíti, neporušenou víru držeti a smírně živu býti. Po trojím

protivném tomu pozná se duch zlý, jenž podněcuje k pýše, nevěře a k nemírnosti. „Proto věř mým slovům" atd.

Kap. 13. Br. ukazuje na svou nehodnost býti chotí boží a Kristus praví jí: Já jsem všemohoucí, činím z chudých bohaté atd. Ty buď jako pták Fenix, jenž sbírá suché roští, které se sluncem zapaluje a v tom ohni obnovuje se Fenix sám. Tak ty sbírej šlechetnosti, rozněť se mou milostí, abys od hříchů obnovena byla.

Kap. 14. Kristus: Ďábel nesmí k nikomu ani k hříšnému přistoupiti, leč dopustím-li pro něco. Proto však lidé mne viní z nevěrnosti (srovnání s mužem, jenž ženu dává cizoložníku), ale já jsem věrný, kdo věrně mně slouží, v tom nebude čert panovati. Zdají-li se mi přátelé bez smyslu, není to pro posednutí ďáblem, ani že mně slouží, nýbrž pro slabost jich hlavy neb pro něco jiného. Čertem lidi pouze zkouším atd.

Kap. 15. Maria těší Br. rmoutící se pro své i cizí hříchy *a*) Pomni, co zde žije, že není věčné, kdo činí pokání, že dojde milosti, že veliká jest radost věčně s bohem býti. *b*) Vidouc jiné hřešiti, pamatuj, že bůh bude je souditi, mluv k nim horlivě, snad mnozí se obrátí (rem. o marnotratném synu); dobré kazately já skvěle odměním. Zlí jsou na světě, aby jimi dobří byli zkoušeni (srovn. s trním a růží), proto ráda je trp, vědouc, že bych je mohl zničiti, kdybych chtěl.

Kap. 16. Maria těší Br. bojící se kázati zatvrzelým a poučuje ji, koho má za přítele a nepřítele božího míti. Přátelé jsou ti, kdož nehledají zboží atd., ale těch málo jest v lidu i šlechtě (rem. na báj o jednorožci, jenž má pod rohem drahokam). Šlechta měla by podobna býti tomuto jednorožci, však nyní podobá se oslu! Utiskuje poddané, nečiní pravdy podlé boha a pro boha. Taktéž duchovenstvo. Kristus: Mohl-li bych želeti, musil bych želeti, že jsem učinil člověka, jenž nyní ve zlosti předčí nad ďábla (srovn. se „psy lovnými"). Ovšem není to nic divného, když lid má „v hlavě" tak špatný příklad. Představení jeho zapomněli, že bůh bohatý chtěl chud býti pro lidi a jen se obohacují. Však přijde den, kdy dáni budou smrti a mukám. K obrácení světa posílám tebe. Jako zrno cepem odloučeno býti musí od slámy a sýr v tvořidle tištěn, tak po zármutku přijde utěšení dobrým, ale zlé „v krokot jich štěstí podrazím."

Kap. 17. Kristus těší Brig. zarmoucenou ze zlého myšlení svého: Mysli na mne, braň se myšlénkám zlým a tím budeš očištěna, jako zase libostí i v nejmenším hříchu můžeš se smrtelně poskvrniti. Každý člověk hřeší pro porušené přirození své a lékem k tomu jest pokání. Dej pozor, abys povolíc hříchu neupadla, boj se boha, nebo „bázeň boží uvodí v nebesa", však ztráta jí přivádí v peklo. S pokáním neodkládej, nebo z malých hříchů povstávají velké a ďábel snaží se zvláště na skonání, aby oklamal člověka. Na to nedbej, jsi-li nazvána přítelem božím (rem. na

Jidáše). I zlí voláni k úřadům, aby, obrátí-li se, odměnu vzali, ne-li aby byli tím krutěji trestáni. Bůh mluví často v podobenství, proto třeba dobře rozvážiti slova jeho atd.

Kap. 18. Kristus: Jako člověk obrací se od mrtvých k živým, tak i já obracím se od hříšných k věrným a zvláště k tobě, proto mě miluj, služ mi, buď pokorna, nermuť se pro věci tohoto světa, jež mohu uděliti, komu chci.

Kap. 19. Kristus: Mnozí se diví, proč mluvím s tebou a ne s lepšími. Však jsem jako pán, jenž horší víno hned pije a lepšího nechává do času. Proto nebuď pyšna, odpouštěj jiným, zvláště nepřátelům. Tři věci tobě přikazuji: žádati jen boha, odvrci pýchu, varovati se smilstva; tři zapovídám: milovati marné řeči, býti nestřídmou v krmích a milovati světské veselí; tři dovoluji: mírně spáti, mírně bdíti k tělesné práci, skrovně jísti; tři radím: posty a skutky dobré, jednati ke cti boží, mysliti na mé utrpení a osud; radím, dovoluji, zapovídám a přikazuji: poslouchati mne, ješto jsem tvůj přítel, choť, pán, bůh.

Kap. 20. Kristus: Nemluvím jen pro tebe, nýbrž pro polepšení jiných. Svět byl jako poušť, po níž cesta vedla do propasti o dvou odděleních, jednom hlubokém bez východu, druhém mělčím s východem, kterýž byl však zarostlý trním atd. Pouští jest svět, odkud cesta vedla do pekla a očistce. Tu já přišel jsem, uklidil trní, jež bránilo vyjíti z očistce. Však nyní pustne cesta ta opět a aby úplně nezarostla, posílám přátely své, aby plenili trní, volám jako matka k lidem, aby vrátili se na cestu mou a ušly propasti věčné.

Kap. 21. Bůh: Jsem jako člověk, jenž poslal sluhy své prodávat čisté zlato, však jen těm, kdož mají čisté oči, svědomí a slušnou cenu dají; a nepřítel škodný učinil sluhy lenivými, chtěl pokaziti zlato a lidem namlouval, že není dobré. Tak já posílám slova svá, aby řečena byla lidem, již k bohu lnou, již nekochají se ve světských věcech, již za ně dají dobré činy: zrak, sluch, řeč, chuť duchovní i tělesnou, rozvážení pokoje nebeského a světského, rozvážení svých činů k bohu a světu, rozvážení času k tělesné a duchovní potřebě, rozdělení zboží sobě a chudým, rozvážení svých činů minulých, skroušení za hříchy a pamatování na budoucnost. Tomu však překážejí nepřátelé moji, činíce sluhy mé lenivými libostí tělesnou a duchovní, že totiž chtějí slova ta jen pro sebe míti. A přece mohou prospěti i zatraceným, zmenšujíce jich muky, hříšným jiným, jež mohou obrátiti i dobrým, chráníce je před pádem. Proto všem mají býti kázána slova má, však kdož káží neb píší, dejte to ohledati učeným nebo ač jsou pravdiva slova má, vrcholíce ve třém: boha milovati, šlechetně činiti, po nebesích toužiti, přece ďábel vždy chce je porušiti, aneb aspoň u lidí očerniti.

Kp. 22. Kristus těší Br. rmoutící se, že lidé slovům jeho nevěří: Tím se nezmenším ani nezvětším, jsa věčná pravda, však

lidem bude to na záhubu. Pravé jest vše, co jsem řekl, buď podlé člověčství svého, buď podlé božství, jemuž ovšem lidé často nerozumějí. Však kdo věří, tím větší odplatu vezmou atd.

Kap. 23. Sv. Jan Křtitel: Pták miluje své mladé, staví jim hnízdo, odchovává je, učí létati atd. Tak i bůh odchovává duše, dává jim pokrm, vtip, učí je vznášeti se i do světů vyšších, vábě je hlasem i příkladem. A duše jako pták má se stříci dravců t. j. pýchy tohoto světa a rozkoší. Pak pravila Maria: Varuj se, dcero, ptáka lepem pokáleného, totiž spolků se světem, jež by umenšily tvou lásku k bohu.

Kap. 24. Sv. Nětiše[1]) pravila k Br.: Stůj stále, ani nestoupajíc do zadu, kdež jest had lidských libostí, jenž ničí lásku k bohu, ani nekvap do předu příliš, by sudlice pýchy ďábelské nezranila tebe. Spolehni ne na sebe, nýbrž na boha, jenž jediný dovede tebe do nebe.

Řekl také Syn boží: Stůj mužně, vrátiti se nemůžeš, ale snášej raději malé utrpení dobrovolně, abys nemusila potom trpěti nuceně.

Kap. 25. Br. viděla anděla za ni prosícího, jemuž bůh pravil o trojích lidech: Jedni padnou a zase vstanou; ti po utrpení budou spaseni. Druzí padnou a nevstanou; ti zde budou šťastni, však potom trápeni. Třetí jsou dobří a věrní, již často na světě strádají ku větší odplatě v nebi. Anděl vyprošuje pro Br. skroušení a bůh jí praví: Čiň pokání za hříchy své atd.

Kap. 26. Bůh Otec poroučí Br. svému synu jako ovci, jež dává vlnu, mléko a sýr a Kristus praví: Na světě jsou troji lidé, nazí, lační a žízniví. Nahá jest víra církve mé a oděna má býti vlnou slov, jež mou milostí od tebe jdou. Lační jsou ti, jež chtějí činiti dobré, však žádný jich nepoučuje slovy, tím méně příkladem. Žízniví jsou, kdož slyšíce má slova, roznítí se jimi k milování boha. Pak varuje Kristus Br. od hříchů.

Kap. 27. Kristus: Musíme míti 3 domy, v jednom pokrmy a nápoje, v druhém roucha vlněná, lněná a hedvábná, ve třetím rozmanité nádobí a nářadí. Chléb jest vůle dobrá, nápoj zbožné přemítání. Krmě duchovní jest moudrost, však „ne ten jest moudrý, kdo jest velikého učení a umění, ani ten nemoudrý, který sotva jediný páteř umí". Pravá moudrost záleží v srdci a v životu dobrém. Ač mluvím s tebou, míním všecky své věrné, neboť má choť jest duše každého spravedlivého.

Kap. 28. Máme také míti roucha lněná, vlněná a hedvábná. Roucho lněné znamená pokoj k bohu, nehněvati totiž boha hříchy, pokoj k bližnímu t. j. radovati se jeho dobrému a nepřáti mu zlého. Pošpiní-li se roucho to, může tím běleji vypráno býti v pokání.

---

[1]) Anežka; srovn. s tím jméno Anežky dcery Štít., pro niž původně rev. vzdělány.

Roucho vlněné jsou dobré skuthy, jež kryjí nahotu duše a brání, aby srdce naše nestydlo v milování boha. Roucho hedvábné jest krásné a drahé a znamená zdržení a čistotu od všelikých poškvrn.

Kap. 29. Máme také míti nádobí a nářadí. V nádobách chová se buď sladké neb hořké t. j. dobré a zlé, jehož lidem jest potřeba obojího. Nářadí jest buď mimo dům a to znamená oči, uši atd., jimiž máme vzdělávati lidi k užitku jejich i svému — buď nářadí v domě, jež znamená úmysl našeho jednání, jímž má vždy býti bůh. Máme také dobytek míti, t. j. zpověď, jež „přenošuje živé i mrtvé“ totiž duši a dobré činy konané v hříchu.

Kap. 30. Pro bezpečnost musí dům opatřen býti dveřmi pevné naděje, jež mají zámek milosti a lásky utvrzený a ozdobený snažností boha nehněvati, bázní, aby neschladla „milosť“, žalostí, že nedovedem činiti bohu, co chcem a máme a pokorou v jednání. Klíč jest žádost „milosti“, jež boha v duši zavírá a duši v boha atd.

Kap. 31. Kristus: Já mluvím s tebou, jenž jsem pravda a moc, moudrost a řád. Vše mohu a znám, co jest na nebi, na světě i v pekle. Má moc ukázána ve stvoření andělů a když mnozí z nich padli, stvořil jsem člověka. A ďábel to vida, ze závisti svedl člověka. Však bůh i tehda byl milostiv, slíbil Spasitele. Tu ďábel zatmil srdce lidské, přišla potopa na hříšný svět, zbyl jen Noe s rodinou svou, v němž ďábel opět zasel nevěru a zbavil je vší naděje; proto učinil bůh slib Abrahamovi, dal zákon Mojžíšovi, vzbudil proroky. A když zase ďábel sváděl lid k nevěře, poslán jsem byl já, abych zákon polehčil, lid učil a za hříchy jeho trpěl i umřel. Než poněvadž opět vzmáhá se moc ďáblova, mluvím nyní s tebou, po tobě posílám slova svá k lidu, aby vzpomněl na mé umučení i přikázání, vyprostil se z moci ďábelské, prve než znovu přijde syn člověka ve své slávě a velebnosti.

Kap. 32. Kristus: Prosíš-li mne zač, zavři prosbu svou, aby má ne tvá vůle se stala. Vímť nejlépe, co jest ti prospěšno. Trojí lidé modlí se ke mně: Jedni chtějí světský prospěch, druzí modlí se ze strachu, třetí z lásky ke mně. Oni neuzří tváře mé, však tito věčně budou se mnou blaženi.

Kniha II.: O matce boží.

Kap. 1. Maria vypravuje Br., k lásce ke Kristu ji vybízejíc, kterak byla poctěna na rodičích, za živa na světě a po smrti v nebi a ctěna dosud tak, že kdokoli ji prositi bude, vymůže mu vyslyšení.

Kap. 2. Maria líčí Br., jak od mladosti milovala boha, toužila dočkati se jeho narození, slíbila panenství zachovati i provdána jsouc Josefovi, měla zjevení, že se stane matkou boží, po-

rodila Krista s radostí nad takým synem i se žalostí nad jeho smutnou budoucností atd.

Kap. 3. Maria slíbila Br., až přijde do sv. země, ukázati jí, jak porodila. To stalo se a podrobně vypravováno od příchodu Josefa a Marie do Betlema až do příchodu pastýřů, kteří jdou se přesvědčit, narodil-li se skutečně Spasitel či Spasitelka.

Kap. 4. Br. diví se zjevení p. Marie a Jan Křtitel vykládá, co to znamená: Koruna ukazuje ji královnou a matkou nebeskou, modrý plášť značí, že odumřela světu, sukně zlatá lásku k bohu, v koruně 7 květů a 7 drahokamů znamenají cnosti její atd.

Kap. 5. Maria: Synu svému zalíbila jsem se pokorou, poslušností a láskou a on mne poctil za to, že hříšník ve jménu mém prosící bude vyslyšen, že čest boží jest také při mně a že vzal duši i tělo mé do nebe. Protož ty následuj mne atd.

Kap. 6. Maria ukazuje Br. svou milosrdnost a pokoru: Jako srdce raduje se nad uzdravením každého údu, tak já raduji se nad polepšením hříšníka, proto nazvána jsem matkou milosrdenství. Vejdi i ty pod můj plášť, jenž chrání před bouří, zimou a deštěm. Plášť ten jest pokora, jež chrání před bouří lidských pomluv, před zimou lidské nelásky, před deštěm žádostí tělesných, neužitečných myšlení, nepokojů atd. Však pláště toho nedosáhneš, leč budeš-li nedbati světa, budeš-li pamatovati na své hříchy a mysliti na boha. Nad jiné se nevznášej, nevědouc, jak bude zítra atd.

Kap. 7. Maria přirovnává se k člověku, jenž, nesa veliké břímě, ohlédal se po pomoci. I ona měla žalost po celý život, však málokterý z lidí má s ní útrpnost, proto obrací se k Br. — V tom zjevil se Kristus řka: Má slova jsou jako květ dobrého stromu: a mnohý květ zajde bez ovoce, tak i má slova jedněm prospějí, druzí však je zavrhnou.

Kap. 8. Matka boží velebí Syna svého a když ten za to chce ji ve všem vyslyšeti, prosí duším v očistci za zmírnění muk a lidem na světě za zkoušení, dostiučinění a snažnost o dobré skutky.

Kap. 9. Syn boží pravil k matce své: Tys jako květ, jenž vyrostl mezi pěti horami prutem vysokým, přímým ze tří kořenů vysoko nad hory a jehož listy vznášejí se nad andělskými kůry. Hory ty jsou Mojžíš, Samson, David, Šalomoun a Eliáš; tři kořeny: poznání boha, láska a poslušnost; prut jest sjednocení tvé vůle s mou. Tys také ten květ, jenžto měl pět listů nad kůry andělské: počestnost, milosrdnost, tichost, krásu a zálibu v bohu. A jako z květu povstal jiný podobný, tak z tebe já zrodil jsem se atd.

Kap. 10. Maria prosí Syna, aby slova jeho ujala se pevně v srdci přátel jeho a vydala vůni a ovoce. Pak dí Kristus: Tys jako květ v zahradě, jenž nad vše vyniká svou krásou, vůní a li-

bostí. Tys' byla více než mučedník v utrpení, zpovědník v milosrdenství, anděl v dobré vůli, protož slova tvá splním.

Kap. 11. Syn boží řekl k Br.: Rci svému duchovnímu otci, ať pilně vyloží tato slova a předloží je několika biskupům a prav jemu, že já jsem bůh, jenž s tebou mluvím; duše mnou vykoupené jsou v moci ďáblově. Protož miluje-li pána, vzpomíná-li na mé utrpení, ať učiní má slova všem zjevna. Kníže země této postará se o potřeby na cestu atd.

Kap. 12. Syn boží přirovnává p. Marii k arše, v níž byl prut, manna a desky zákona. Prut ten jsem já, praví Kristus, jenž jako had strašil jsem nepřátely, jenž otevřel jsem lidem nebe a nyní jako Mojžíš uvádím své věrné zkouškami a utrpeními do nebes. Jako zhřešili židé, tak i nyní lidé více milují svět než boha a nechtějí v ničem býti střídmí. Skála, jež prutem udeřena jsouc, vydala vodu, jest srdce lidské, jež udeřeno jsouc prutem bázně božího soudu a mé milosti, vydá pokání. Jako v arše byly desky zákona, tak i já v tobě jsem byl, pán zákona všeho atd. Pak řekl Kristus k Br.: Na světě mluvil jsem k dobrým i zlým a podobně nyní posílám tebe, ač mohl bych ke všem hrozně promluviti, že by z bázně mně sloužili, ale nechci služby z bázně a ďáblu neučiním křivdy. (Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Scholarum accomodavit usui V. Ot. Slavík. Editio altera emendatior. Addita charta Galliae geographica. (Pragae. Sumptibus et typis: I. L. Kober. 1885).

Prvé vydání knihy této (str. 189; cena 72 kr.) schváleno bylo výnosem vysokého c. k. ministeria kultu a vyučování ze dne 3. srpna 1881. čís. 10.659. Po čtyřech letech obstaráno jest vydání druhé, u téhož nakladatele, v též ceně kupní. K vydání tomuto poznamenáváme:

1. Po stránce vědecké jest toto mnohem dokonalejší prvního, ježto text upraven je kriticky dle záslužných prací Dittenbergrových, Kvíčalových a Prammerových. Prvému vydání vytýkáno (srov. Zeitschrift für Oester. Gymnasien XXXIII. roč. r. 1882. str. 506 až 510.), že v textu přiléhá příliš na zastaralou edici Hoffmannovu; výtky té nyní býti nemůže, poněvadž text vydání druhého vyhovuje všem potřebám a odůvodněným požadavkům vědeckým. Na důkaz toho možno srovnati zlepšená místa ve vydání druhém s příslušnými vydání prvního.

I. 17. § 3. „ne frumentum conferant, quod debeant; praestare, si iam principatum Galliae obtinere non possint, Gallorum quam Romanorum imperia perferre: neque dubitare, quin, si Helvetios superaverint Romani una cum reliqua Gallia Aeduis libertatem sint erepturi.“ (ve vydání prvém str. 10: ne.. quod *praestare debeat*; ... neque *dubitare debeant*, quin...)

I. 25. § 5. quod mons aberat (dříve str. 15. *suberat*)

I. 31. § 1. uti sibi secreto de sua.. salute agere liceret (dříve str. 18. *secreto in occulto*)

I. 53. § 4. utraque in ea fuga periit (dříve str. 38 *perierunt*)

II. 8. § 3. in fronte leniter fastigatus (str. 38. *in frontem*)

V. 12. § 4. utuntur aut aere aut nummo aureo aut taleis (ve vydání prvém str. 93. slova „aut nummo aureo“ scházejí).

V. 34. § 2. erant et virtute et studio pugnandi pares nostri; (dříve str. 104. numero *pugnando*)

V. 45. § 2. qui... perfugerat, summamque ei fidem praestiterat (dříve str. 110. bylo *suamque*)

V. 49. § 8. explorat, quo commodissime itinere valles transiri possit (vyd. I. str. 112. *vallem transire*)

VII. 10. § 1. quod nullum amicis in eo praesidium videret positum esse (dříve str. 146. *videretur*)

VII. 35. § 1. cum... castra poneret, dispositis exploratoribus.. (vyd. I. str. 159. castra *ponebat. Dispositis* exploratoribus...)

VII. 45. § 6. omnes illo ad munitionem copiae traducuntur (vyd. I. str. 165. *munitionum*)

VII. 44. § 3. dorsum esse eius iugi prope aequum, sed silvestre et angustum (vyd. I. str. 164. dorsum esse eius iugi *silvestre et angustum, sed hinc prope aequum*).

2. Takto celkem dobře upravený text vytištěn velmi správně a není chyb tiskových více mimo ten malý počet v zadu opravený. Po této stránce vyniká vydání toto nade mnohou učebnici. Jen jedné postřehli jsme neopravené chyby. Je to IV. 19. § 4. (str. 77) kde snad nedopatřením sazečovým věta zkomolena. Vynechána zajisté slova: „cōnfectīs, quārum rērum causā trādūcere exercitum.“

3. Všude provedeno je označení quantity slabikové, což důležito tím, že takovou úpravou dovršena je řada učebnic pro gymnasia nižší určených. A že označení taková místy jsou žáku výkladem velmi praktickým, to rád uznávám ze skušenosti. Ovšem v otázce quantity u jmen vlastních není ještě všecko na dobro vyřízeno (str. 33. píše vydavatel Mētius), ale tolik říci dlužno, že s obezřelostí a vytrvalostí uznání hodnou snažil se vydavatel podati nejlepší a nejspolehlivější výsledky vědeckého bádání.

4. Z příčin paedagogických schvalujeme, že knihy V. cap. 14., a knihy VI. cap. 21. jsou zkráceny. Ano mohl i § poslední kapitoly býti vynechán (srovn. Zeitschr. für Oest. Gymn. l. c. pg. 507).

5. Přidaná mapka Gallie vyniká přehledností a žáku při četbě jest velmi prospěšnou. Tím vyhověno požadavku organisační osnovy a min. instrukcí ze dne 26. května 1884. čís. 10.128. neboť při četbě „muss die Karte stets zur Hand sein." Prvé vydání této vhodné pomůcky nemělo.

6. Bylo by ovšem namítati, že pro disposici knihy prvé by slušelo odděliti kapitolu 54. a dáti ji jako zakončení zvláště. Tak by žáku umělecká komposice celku lépe se znázornila. I toho připomínáme, že V. 19. § 2. čte se: cum equitatus noster se in agros eiecerat, kdežto pro školu vhodnější je čtení, které i Reinhard ve výborném svém komentáři ponechal: cum equitatus se in agros effunderet. Ba při snadném a laciném pořizování nákresů přáli bychom si, by na příště pamatováno bylo i na ty potřeby, k nimž odkazují instrukce: bildliche Darstellungen für die Kriegsalterthümer," pak „Terrainverhältnisse, Heeresaufstellungen und Maersche durch einfache Zeichnung veranschaulichen." Referent viděl r. 1881. modelly k Caesarovi ve škole (na gymnasiu Vilémově v Mnichově) a seznal jich velikou výhodu.

7. Přihlédneme-li k celku, zejména pak i ku výpravě knihy, rádi dáme pravdě svědectví, že pilnou prací Slavíkovou mají ústavy naše o jednu velmi dobrou a záslužnou knihu více.

Jan Šafránek.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor. Scholarum in usum editit Robertus Novák. (Pragae; sumptus fecit societas philologorum bohemicorum. 1885. Cena 16 kr. 48 str.).

Z řečí Ciceronových nejvíce ve školách středních čítány bývají Catilinárky. U nás po většině užívalo se dosud recense Klotzovy nebo Paulyho (Praha, Bellmann 1862); nyní pak přibylo vydání pořízené dr. Rob. Novákem. Na základě zkušenosti, ve škole získané rádi vyznáváme, že vydáním tímto pokrok učiněn je znamenitý. Vyniká zajisté práce Novákova nad obě edice tímto:

1. Text sám upraven jest se vší svědomitostí a pečlivou kritikou, jak bylo jen možno nejlépe. Zběžný pouze pohled na př. na první stránku slova naše potvrdí.

ed. Novák.	ed Pauly, Klotz.
I. 1. § 1. constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides?	constrictam horum omnium conscientia teneri...

§ 2. fortes viri in te conferri pestem, quam tu in nos machinaris.	viri fortes in te conferri pestem *istam* quam tu in nos *iam diu* machinaris
§ 3. ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum... coercerent.	ut viri fortes acrioribus suppliciis perniciosum.....
Cap. II. § 6. vives sed vives ita.	vives *et* vives ita...
Cap. III. § 1. Atenim quid est, Catilina... coeptus nefarios...	*Etenim* quid est,.... ...*coetus* (Kl. Pauly: coeptus)
...si illustrantur.....	...*lustrantur*.

Ukázka tato dostačí. Podobně ve II. řeči § 3. právem vynechána slova: „quam multos, qui propter im probitatem favērent"; § 9. odstraněno po slově Catilinae „esse fateatur" atd. O všech změnách textových zevrubnou zprávu podávají kritické poznámky (adnotatio critica pg. 46—48) na konci knihy.

2. Oproti dřívějším vydáním vyniká dále kniha Novákova správností pravopisnou.

3. A nač při překladě nejlépe spoléhati může žák, jest dobrá interpunkce. Vždyť v nejednom případě jest správná interpunkce výkladem. Té pak věnována byla péče velmi svědomitá. Srovnejme na př. ed. Nov. I. 2. § 5; I. 4. § 9. s chaotickou interpunkcí jak u Klotze tak i Paulyho!

4. Úprava knihy je sličná, tisk pěkný, vyhovující nejnovějším nařízením, cena pak báječně laciná.

Jest tedy všech učitelů českých mravní povinností, by knihu tolika dobrými vlastnostmi vynikající zavedli do českých škol výhradně; vždyť bude míti mládež jejich knihu důkladnější, sličnější, lacinější.

5. Jen jednoho bychom si ještě přáli. Ve vydání Klotzově i Paulyho jsou krátké latinské propravy (Argumentum). Nesouhlasím s těmi, kteří si přejí, by stručný obsah a snad i disposice řeči tu byla podána; to je po mém zdání úkolem školy a to úkolem velice vábným i vděčným; ale příčiny, pohnutky k řeči, nebo tak zvaná historická její stránka v úvodě scházeti by neměla. Žáku takové pokyny bývají velmi platny.

Jan Šafránek.

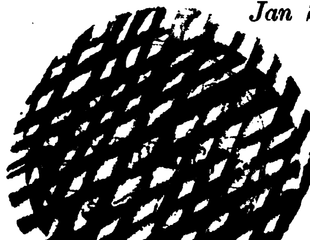

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Платьно n. stslov. linum, tela, двѣ платнѣ Men.-Mih. linteum; полотно Men.-Leop. linteum jest tvar rus. — bulh. plátno, dim. platence, slov. platno linteum, charv. srb. platno 1. id. 2. murus, moenia zeď okolo města, upevněného místa, kláštera (v tomto značení by to slovo mohlo býti jiného původu, než platno linteum), rus. полотнó linteum tenue, dim. полотéнцо mantele, mrus. полотно linteum, pol. płótno, čes. plátno id. — čes. obs. také velum „byv puzen plátnem rozpiatým“, Troj. „plátna rozpenše“ ib. hluž. płótno textum, tela; fin. paltinnu linteum, Star. 262, jak se podobá, ze slovan. — платьно přesmyknutím hlásek z palt-ĭno, kmen jest плат z palt; srov. švéd. palta, nizoněm. palte (Sander's Wb.) dán. pjalt lacinia, holld. palt-rok amplum vestimentum.

Плёха rus. scortum, meretrix; srov. lot. plaš's, m. plaša f. largus, copiosus, luxuriosus, plaša dzīvošana vita luxuriosa, plaši adv. copiose, luxuriose, plaši dzīvōt luxuriose vivere.

Плехтъ rus. Mar. nejtěžší kotva lodní, druhá kotva „la seconde ancre“ jest holld. plecht ve složeném plecht-anker nejtěžší kotva lodní; plecht, f. značí: polu-krov na přední i zadní části korábu.

Plech-ý adj. čes. purus, mundus, pulcher, elegans, plechosť, plechota mundities ne-plechý immundus, ignavus, ne-plechosť, ne-plechota impuritas; petulantia, lascivia, ne-plecha, f. id. ne-plech, m. ne-plecha, m. et f. homo immundus, negligens; plech znělo, jak se zdá, ve stčes.

plěch a vzniklo přesmyknutím hlásek z *pelch, *pels; srov. ags. faels-ian purificare; srov. také lot. spilš's adj. purus, clarus, spilši adverb. rein, klar; počát. s může býti předsuvkou tak, jako ve spiga vedle piga eine Feige, die man zum Spotte zeigt (ze stněm. fîga nebo sřněm. vîge ficus).

Plena slov. 1. scoria, 2. lapis schistus, plenast, plenat 1. scoriae plenus, 2. schistus, foliatus, také plenja lapis schistus, plenjav schistus; srov. lot. plênes, plênji pl. lapides schisti Schiefersteine, Kalkschiefer, platte Kalksteine; dle lot. ê se zdá, že slov. plena stojí na místě *plěna.

Plena, pléna, dim. plenka plénka čes. membrana tenuis „Těla našeho spojení z kostí, chrustaček, žil, masa, svalů, kože trojnásobní a plen neb mázder rozličných složeno jest. Com.-jan. 241. — na tiech kostech (hlavy) . . jestiť plenka neb mázdřice“ (aponeurosis) a t. d. Sal. rkp. 4. 1. „proti bolesti pleny hlavnie“ Ras. rkp. 5. 7. plenka, pia mater, M. V. — plínky oka, jako: rohovatá tunica cornea oculi, rus. плёнчáтый adj. membranarum plenus od zaniklého substantiva *плён-ка membrana; téhož původu jest, jak se podobá, také rus. плена́, dim. плёнка, плёночка tenký lístek schedula tenuis, bracteola, плёнчатый lamelleux, pelliculeux. Za srodná možno pokládati: lit. plenė cuticula, tunica retina, omentum, stprus. pleynis meninx „Hirnhaut“, Voc. srov. také lot. plēns adj. tenuis.

Плена́ rus. dim. плёнка, плёночка ein kleiner Bruch (in Metallen), плени́стый voll Brüche; čes. plena, dim. plenka, plenečka, záděra, lupina na železe ruptura ferri „chybný nůž, má plenu.“ Us. Možná, že také pol. ploń, f. plonia, dim. plońka Eiswuhne (něm. prov. blenke id. asi z pol. plońka) jest společného původu, prvotné značení bylo asi: ruptura.

Плерёзы f. pl. rus. die Trauerbinden — ze fr. pleureuses pl. id. od slovesa pleurer plakati.

Plesmo srb. asser lať, kmen ples, suff. mo; to slovo by mohlo kmenem souviseti s lit. plėsz-iu, -ti scindere, findere, dilacerare, kořen prvotně plasz; lot. plēš-u, plēs-u (1. sg. praet.) plēs-t scindere, v. Плаха.

Плесна stslov. basis, ima pars pedis, planta pedis, pes оутвердисте сѧ емоу -нѣ и глезнове Act. 3. 7. — Vost. vyskýtá se

také dat. dual. **плеснома** k nom. sg. °**плеснъ** nebo °**плесно**: **не боудеть оуставленна плеснома твоима**. Deut. 28. 65 - Vost. — bulh. p l e s n a f. rus. плесна́, плёсна planta pedis, плюсна metatarsus, stslov. **плесница** basis; sandalium, rus. плесни́ца une sorte de sandales, stslov. **плесньць** m. sandalium **въ плесньца** (dual. acc. m.) **имь въстоупати** Ant.-hom. 147. také **плесньца**, f. jak se domnívati volno dle dual. acc. **плесньци**: **въстоупи въ -ци свои** - Act. 12. 8. - Šiš. 26. — Srodná jsou: lot. p l e s a, p l e s n a, p l e k s n a (*k* jest vsunuto) planta pedis, metatarsus, p l ē s n a pes natatorius anserum, anatum, p l e s i n a cutis natatoria; stprus. p l a s m e n o, jak pravděpodobno, na místě -n a f. „v u e s b r e t“. V o c. planta pedis, metatarsus, jak se domnívati možno dle stněm. p r ë t a dlaň palma. O srodnosti uvedených slov slovan. lot. stprus. pochybovati nelze. — Za srodná s těmi slovy se také považují: skr. p â r š ṇ i m. f. calx pata, zend. p â š n a, m. id. (na místě *p â r š n a); got. f a i r z n a, stněm. f ë r s n a (také f ë r s a n a, f ë r s i n a), střněm. v ë r s e n e, v ë r s e n, ags. f i e r s n calx pata; řec. πτέρνα a) pata calx; b) = βάσις, *t* po *p* jest vsunuto, jako na př. ve πτόλεμος na místě a vedle πόλεμος boj, bitva vojna; řec. πέρνα kyčelná kosť; hyže, hyždě Schinken; πτέρνα i πέρνα, jak se dle příbuzných slov domnívati volno, na místě staršího *πέρσνα; lat. p e r n a (na místě *p e r s n a), p e r n - i x rychlonohý. Pro odchylné skupení hlásek v uvedených slovech skr. zend. german. řec. a lat., poněkud také pro odchylující se významy, není srodnosť těchto slov s dotčenými slovy slovan. lot. i stprus. nade všelikou pochybnosť dokázána, ač nemožná není, neb kmeny p l e s i p l a s řečených slov (slovan. lot. i stprus.) mohly ovšem přesmykem hlásek vzniknouti z p e l s, p a l s a *l* tu může býti zástupcem prvotného *r*.

Плёсо rus. a) lacus (Lex. II.) b) плёсо une certaine étendue de rivière, плесъ dial. sinus fluvii; čes. p l e s o 1. tiefe Stelle in einem Flusse oder See, jmenovitě hluboká voda před jezem, 2. See; slk. p l e s o a) lacus; vortex, b) P l e s o, B l a t n o p l e s o, slovan. jméno Blatenského jezera. Slova ta jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. p e l k ė f. palus, solum uliginosum Sumpf, Moor, bes. Torfmoor, ve pl. p e l k ė s f. i p e l k a i m. Torf; stprus. p e l k y palus, solum uliginosum, terra palustris „B r u c h“, V o c. asi na místě *p e l k e f. — lot. p e l j k j i s,

peljkje palus. Dle toho by se tedy pleso bylo přesmyknutím hlásek z pelso vyvinulo a *s* by bylo zástupcem staršího *k*.

Pléška, také pleška i plíška čes. 1. leontodon taraxacum, jinak pampeliška, mlíč, smetanka; 2. Kuhblume D. Pléška taraxacum. Com. jan. 134. Tuť také pleška svú miezkú svú žlutú barvú — atd. Tkad. II. 51. — Jak se podobá, na místě staršího plěška; srv. plaiszkis v lit. puplaiszkis m. die Kuhblume caltha palustris (Ness.), kteréž se zdá býti složeným z pu + plaiszkis, pu jest temné; v Kurschatově slovníku lit. se nachází pùplaiszkiai, pl. m.

Pleva slov. cuticula, očna pleva palpebra, rus. плевá membrana, cutis natatoria, ягоди́чная плевá въ глазý tunica uvea oculi, pol. pliwa cuticula, membrana; lit. plẽwė (plėwė?) 1. cuticula, membrana tenuis tenká kožka mezi vnější koží a svaly; tenká kožka pod skořepinou vajec; 2. omentum, 3. cataracta (morbus oculi) bílá nebo šerá blanka, bělmo na oku; lot. plēve f. plēvs m. cuticula, membrana tenuis, plēvains adj. membranā tenui tectus, také plāva tunica retina oculi? „Netz vor dem Auge“.

Plevník, plivník, správněji, jak se zdá plívník ze *plěvník, také plevel ze *plěv-el čes. ohnivý drak, o němž panuje domnění u obecného lidu, že bohatství přináší; kmen plěv z pelv; srov. lot. Pelvīks eine heidnische Gottheit; srov. také skr. parv. (1. par. K. V.) implere.

Plísniti, -sním vb. dur. vy-plísniti vb. pf. objurgare, increpare — od zaniklého subst. *plíseň increpatio, jehož tvar stslov. byl by плѣснь, плѣ z pel kořen, -снь suff. Kořenem srodná jsou, jak se zdá, lot. pel-t, pel-ju, conviciari, maledicere, pēl-ēt, -eju conviciari, infamare, calumniari.

Pljehati, -ham s předlož. -u srb. interimere, necare — změkčení souhlásky *l* může pocházeti z pozdější doby, tak že by kmen byl pleh ze ples; srov. lit. plėsz-iu, plėsz-ti, scindere, proscindere agrum, dilacerare, rapere, diripere, praedari, wilkasawį plėszo vlk roztrhal ovci, plėszytojis latro, koř. plėsz ze plasz, lot. plēš-u, plēs-t, scindere.

Плоуга stslov. a) *ἀγορά* forum изгониши из-градъ и из-домовъ и плоугъ Greg.-Naz. b) saxum skála, z dohadu, c) stilus плоугоу желѣзноу Op. 2. 1. 59. „плоугоу бѣлоу, рекъше сапоунь“ d) la-

mina (Lex. II.), což jest asi prvotné značení, плоунште forum, bulh. ploče lamina, tabula „ploči ili skùdeli (keramidi) Pokl. I. 32. (Lex. II.) slov. ploča 1. id. 2. lapis sternendae viae (Janež II.), charv. srb. ploča lamina; solea ferrea podkova, dim. pločica, id. pločine pl. Mik. tabulae? charv. pločiti, -čim sternere lapidibus viam dlážditi ploskými kameny; srb. ploke pl. i plojka, kdež *j* vsunuto jest, a) „okrugla i gladka kamena pločica" (lamina), b) jistá dětská hra: igrati na ploke, charv. plokata forum; kořen плок plok. V Ciz.-Slov. str. 66. pronesl jsem mínění, že ta slova jsou rovně tak cizího původu, jako stsrb. плака tabula, lamina, kteréž pochází z nřec. *πλάκα* id. Nyní pokládám řečená slova za původně slovan. i srodná: 1. s lot. plak-t, plōku, plak-u aequum, planum fieri, plaka Kuhfladen, kravěnec, jako ploský, ê-plaka vallis, pľak-ans adj. aequus, planus, plaku, plakam platt auf der Erde; lit. plokas pavimentum, plóksztas aequus, planus, kořen plak, od něhož také plàk-ti percutere pochází, vlastně na plosko utlouci; 2. se stněm. flah adj. sřněm. flach, vlach, nněm. flach aequus, planus, holld. vlak, švéd. flack, dán. flak id. švéd. flake tabula, lamina, skand. skip-flak tabula naufragii rozbitiny korábu, angl. flake tabula, lamina, stratum; 3. se řec. *πλάξ*, gen. *πλακ-ός* planities, tabula, lamina, *πλάκ-ινος* ze plosky záležící, *πλακ-όω* laminis obduco, *πλακοῦς* i. q. lat. plac-enta koláč, co ploské pečivo. Také fr. plaque tabula, lamina, španěl. pláca id. praesertim ex aere, ze řec.

Ploch čes. obs. caudex serviens secaudis rebus, špalek k sekání, z dohadu: „k pile se připrodává ploch nový" Boček ex Ms. 1620; ze sřněm. bloch truncus, caudex, cippus; stněm. piloh, nněm. Block id.

Плохій, -xóй adj. rus. mediocris, vilis, exiguus, плохо писмо Op. 2. 2. 181. плошúть ся negligentem esse, плошáть, о-плошáть, -áю 1. id. 2. deteriorem fieri; stslov. о-плошити сѧ non curare dle Lex. II. z rus. — rus. о-плóхъ error, vitium о-плошáлыи incautus, improvidus, negligens, о-плóшный, о-плошливый socors, incuriosus, negligens, о-плóшка, о-плóшность, о-плóшливость, incuria, negligentia; kmen плох, x, *ch* ze staršího *s*; lit. zastar. plakas adj. vilis, exiguus z rus. — srodným by mohlo býti sřněm. blas adj. infirmus, debilis,

vilis, caducus, e conject. — vyskýtá se v následujícím místě: „Sagt mir, liupper herre, wie dûht ich iuch sô blas (tak špatný, nepatrný nebo slabý), daȝ ir mir mîn grüfel nâmet unverdienter dinge.“ Nith. 17. 3. V jazyku german. stává častěji ve slovech příbuzných *b* naproti slovan. a původ. *p*.

Плохóвецъ rus. daphne mezereum — možná, že kmen плох stojí na místě stslov. °плъх i že to slovo jest kořenem srodné s lit. plaúszas, obyčejně ve pl. plauszaí liber lyko. Uváženo buď, že taže rostlina nazývá se rus. волчье лыко, pol. wilcze łyko, čes. vlčí lyko, hluž. łyknowc, stprus. stanulonx. (2. část lonx lyko jest srodná s lit. lùnkas, lot. lūks id. i slovan. lyko лыко). něm. Seidel-bast.

Плóшка rus. le lampion, die Illuminationslampe; možná, že jest to slovo cizí i odvozeno ode švéd. bloss flamma, lumen, fax.

Плóтва, плотица rus. cyprinus erythrophthalmus Plötze, pol. płocia, płocica (dim.) i płotka id. hluž. płoćica id. čes. plotice sepia „Vezmi kosti Sepiae, t. ploticze tak řečené ryby. Ms. bib. 121. plotice loligo Aqu. phoca Weleš. Žid. et Aqu. bulh. plùtika cyprinus erythrophthalmus. — Srov. něm. Plötze — na místě *tz* by se v nizogermanských řečech nacházelo *t*; pak sřlat. plota, piscis genus, remora, vlask. piota ze staršího *plota Plötze.

Plsek, gen. sg. -sku čes. adeps Kernfett, inneres Fett (°плъсъкъ), také plsť, plesť, f. id. (*плъс-ть) „Vezmi husího sádla vnitřního, jinak plsti.“ Wolk. plsní i plstní sádlo = plsek. Slova ta jsou, jak se podobá, kmenem pls плъс ve spojitosti s плъсть, f. stslov. coactile, rus. полсть, pol. pilść i pilśń, čes. plsť id. atd. Uváženo buď, že také něm. Filz coactile poznačuje, jak jsem sám slyšel, dial. jistý druh sádla.

Plť, gen. -ti f. čes. (°плътъ) ratis, rus. плотъ (°плътъ), dim. плóтикъ id. — плотъ ratis stslov. jest forma rus. — pol. płta i płyt (zastar.) id. nyní płet, m. i płatwa f. téhož značení (płatwa 2. Dachschwellen); rum. plutè ratis; lot. pluts ratis shoduje se výborně s rus. плотъ; srov. také ags. flŷte pontonium, flota navis flot-ian fluctuare, fleót-an (praet. sg. fleát, flut-on pl.) fluere, fluctuare, natare, angl. float ratis, skand. floti, m. ratis, navigium, švéd. flotta f. ratis, holld. vlot n. id. stněm. flôȝ, flaoȝ, sřněm. vlôȝ, nněm. Floſs id. rus. Od плотъ ratis odvozena jsou: rus.

плотúть, плочý compingere, contignare, плóтникъ faber lignarius, плóтный compactus, densus, firmus; плотúна agger jest však se stslov. плотъ sepes ve spojitosti.

Pluta, bulh. prám scapha major může pocházeti od kořene plu fluere, natare; jest ale také možno, že pochází z nřec. πλωτή id. et ratis.

Plutati, -tam charv. srb. natare, „plivati povrh vode", plut slov. charv. srb. cortex subereus, pluta, charv. srb., pluto, n. srb. plutovina slov. charv. id. „Nekome i pluto tone, a nekome i olovo pluta." — přísloví srb. — плýтиво rus. Schwimmholz am Netze, la flotte (d' un filet), plutva charv. ratis; rum. plutè id. ze slovan. kmen plut, kořen plu плоу fluere, natare, navigare, prvotně vůbec se movere, skr. plu (1. âtm. interdum par.) natare; navigare, navi proficisci; volare; transsilire, s předponou vi circumagi, také vagari, jak se domnívati lze, dle vi-pluta adj. vagus; sem náleží také rus. плутáть, -áю errare, vagari. Srodná jsou: ags. fléot-an (praet. sg. fleát, pl. flut-on) fluere, fluctuare, natare, koř. flut, angl. float 1. fluere, natare, 2. vb. trans. inundare, 3. float subst. Kork an der Angelschnur; skand. fliôt-a (praet. sg. flaut) fluere, natare, fleyta natare facere, flytja vehere, transportare, flýta 1. se celeriter movere, 2. accelerare; švéd. flyta fluere, natare, flytta transportare, flöte der Kork an der Angelschnur; stfris. fliat-a, stněm. fliuȝ-an fluere, manare.

Плутъ, dim. плутéцъ; плутáга (°плоутага), плутúшка (dim.) плутúще augm. rus. impostor, deceptor, плýтни f. pl. artes, fraudulentia, плутовáтый astutus, fallax, fraudulentus, плутóвка deceptrix, плутовствó artes, fraus, fraudulentia, плутовáть -тую decipere, fallere, fraudare. Kmen plut; srov. got. flaut-an gloriari, flaut-jan se efferre, se jactare; význam „chlubiti se, vychvalovati se" mohl snadně přejíti ve značení „klamati, šiditi; jest však také možno, že slova uvedená jsou společného původu s rus. slovesem плутáть errare, vagari (kt. v. pod Plutati, srb.), tak že by prvotný význam slova плутъ byl homo vagus tulák, pobuda. Lot. pluts homo vagus — z rus.?

°Плъх, kmen laxum, mollem, marcidum fieri vel esse, samohláska stála prvotně před *l*, *ch* (*h*), jak se podobá, ze staršího *s*:

slov. **pelhek**, **polhek**, **puhek** adj. (*плъхъкъ) mollis, marcidus mürbe, pol. pulch-ny laxus, dissolutus kyprý (de terrā, de pane) pulchnošć laxitas, pulchnieć laxum fieri, srov. lot. pals-ans, pels-ains adj. laxus, dissolutus, de nive, pals-ani pl. nix dissoluta.

Плъхъ m. stslov. glis, samohláska stála prvotně před *l*, bulh. plùh, slov. polh glis esculentus, charv. srb. puh, charv. pomíst. pelh (Veglia), pol. pilch id. čes. plch m. 1. id., plšice glis femina, 2. plch glis nitela zvíře srsti špinavo-šedé, žlutobílého pobřišku; 3. sorex; mus araneus, sorex araneus; obs. plch cocodrillus (= crocodilus ?) Weleš. et Žid. ms. — Jméno zvířat uvedených pochází, jak se podobá, od barvy jich srsti nebo povrchu těla i jest stejnokořenné s lit. pálszas helvus, helvolus, gilvus plavý, žlutavý, běložlutý, značilo také pallidus, jak viděti z isz-pálszis adj. vybledlý (o barvách), koř. palsz, lot. pals's m. palsa f. i. q. lit. pálszas, palsans adj. pallidus bledý, světlé barvy. Stněm. pilih, pilch glis (pilch-in glireus), střněm. bilch, nněm. Bilch, Bilch-maus id. mohou pocházeti ze slovan. — Možná, že také hluž. pólš-ica chenopodium album bílá lebeda jest s uvedenými lit. lot. slovy ve spojitosti.

Плъть f. stslov. a) *σάρξ* caro, *σῶμα* corpus, по голѣ нльти Misc.-Šaf. 159. — b) color Ex. 34. 29. Pent.-Mih. по плъти родителию, сестра по плъти. — пльть Zogr. плътъ Zogr. b. плътица dem. caruncula, bulh. plùt caro, corpus, o-plùtén, o-pùlten incarnatus, slov. polt, pout i povt f. et m. 1. caro, 2. cutis do polti sem moker, 3. color cutis, 4. cortex arboris „šibo (prut) sem prav pri polti (pri koži debla, na kterem je rasla) odrězal"; 5. constitutio corporis, Meg. 6. sexus: moškiga polta, Spang. pulti, Fris. pelt, Trub. charv. pùt caro humana, srb. put corpus, rus. плоть f. 1. caro, corpus, 2. homo (bibl.) вся́ка плоть omnes homines, 3. cutis, pellicula, плоть кра́йняя praeputium, pol. płeć f. gen. płci sexus, płeć męska s. virilis płeć żenska, — biała, piękna s. muliebris, 3. płeć obs. caro „stał się płcią z niewiasty, L. caro factus est, o-płecenie incarnatio. Małg.; čes. plet f. gen. pleti, stčes. plt, gen. plti, 1. cutis „mázdřice, kterážto přikrývá hlavu . . ., jestiť tvrda a máť v sobě částky masné". Sal. ms. 4. 1. „blázni . . . plti čisté bene curatā cute" Jel.-blázn. Dobrú krev dávají

a krásnú pleť. Lib. Med. — 2. color cutis Vajce mieká s šafranem dobrú krev dávají a krasnú pleth (pleť) Pokl. chud. Ms. Cerroni, p. 66. — 3. sexus — dle pol. — mužská pleť, ženská pleť, krásná pleť; dluž plěś, správně asi pleś, color cutis, oris color. Stanoviště samohlásky slabiky kořenné odchyluje se v uvedených tu slovech slovan., stojíť dílem po, dílem před *l*: také ve slovech jinojazyčných, o kterých se možno domnívati, že jsou kořenem příbuzná, stojí samohláska kořenné slabiky dílem před, dílem po *l*: skr. palá-m, n. caro, ir. feol, feoil id. — tak že by se dle skr. a ir. mysliti mohlo, že ve stslov. плѣть jest плѣ z °пѣл, prvotně *pal, kořen, ть suffix; avšak v lot. pluta a) caro, plutas, pl. cutis, membrana „die kahle, zarte Haut"; c) viscera stojí samohláska po *l*. Lit. páltis polt slanin succidia by se fonéticky s uvedenými tu slovan. slovy sestaviti dalo; ježto se ale významem různí, jest pravděpodobnější to domnění, že lit. páltis přetvořeno z rus. полоть nebo pol. połeć succidia, kt. v.

Плѣшь f. 1. subst. stslov. calvitium, slov. plěš, pliš f. i plěša, rus. плѣшь f. pol. plesza id. čes. pleš f. v novější době také m. 1. id. 2. tonsura monachorum, 3. locus calvus, glabretum, plech (°плѣхъ) calvitium, plechy m. pl. furfures capitis, hluž. plěch, gen. -cha, dim. plěšk, calvitium, locus calvus; 2. плѣшь adj. stsrb. calvus, glaber, плеша роудина-Mon.-serb. 186. 93. (rudina srb. pratum), plěš adj. slov. calvus, плѣшина stslov. calvitium, slov. plešina, charv. plěšina id. rus. плѣшина, dim. плѣшинка, lysé místo (na kůži) la place pelée (d' une peau), plešina slk. plěšina hluž. calvitium; rum. plešie calvitium; maď. pilis tonsura, calvities ze slovan. — čes. plechatý, hluž. plěchaty calvus; rus. плѣшакъ 1. calvaster, 2. une fleure simple; плѣшанка motacilla leucomela druh plisk, slov. plešast, plešav, plešiv calvus, rus. плѣшивый, slk. plešivý id. slov. plešec, calvaster, plešivec 1. id. 2. haliaeetos, rus плѣшивецъ, slk. plešivec calvaster, slov. plešivost rus. плѣшивость, slk. plešivosť calvities, rus. плѣшивѣть, slk. plešivěť calvescere; slov. plešič astur rufus Rohrweihe; pol. pleszowaty calvus, pleszowatość calvities. Stanoven buď kořen плѣх z плѣс calvescere: slk. plchnúť 1. id. čes. plch-

nouti, -nu, plchati, -ám 1. id. 2. pennas amittere, „vlasy mi plchnou“ defluunt capilli, plchý, plchatý, plchavý, plchovitý calvus, plchosť calvities. Srov. stněm. plas, sřněm. blasse, nněm. Blasse, Blässe, Blesse macula alba in fronte equi, bovis, canis, lysina, lyska na čele některých zvířat, něm. zastar. i dial. blas, bläs, bles id. sřněm. blas adj. calvus; pallidus (Schade- altdeutsch. Wb.), holld. bles, f. 1. = nněm. Blasse, Blesse, 2. calvitium, caput calvum, skand. bles, f. blesi, m. švéd. bläs, m. dán. blis, angl. blaze macula alba in fronte equi etc. dán. blisset adj. maculā albā in fronte distinctus. Ježto ve slovech german. stává častěji *b* na místě *p* příbuzných slovan. slov, mohla by právě uvedená slova german. s плѣшь a ostatními k němu náležitými slovy býti srodná; tomu zdají se ale odporovati slova lit. lot.: 1. lit. plink-ù 1. sg. praes. plik-aú 1. sg. praet. plìk-ti inf. calvescere, plìkas adj. calvus, plìkis subst. m. homo calvus, plìkė f. a) quae est calvo capite, b) calvitium, c) pratum glabrum; 2. lot. plik-t calvescere, plik-s adj. calvus, plikēt, -eju calvum reddere, pleikis calvitium, v jichž kořenné slabice mělo by tak, jako v dotčených slovech german., býti *s* (nebo *š* v lit.) na místě vyskýtajícího se tam *k*. Není však nemožné, že v kořenné slabice řečených slov lit. lot. před *k* vypadlo *s*, tak že by na př. lit. plìkas stálo na místě *plìskas, lot. pliks na místě *plisks atd. v kořenné slabice *plisk by pak bylo *k* pozdější přirážkou ke plis, staršímu tvaru kořene; tomu domnění nasvědčují: lit. pleiskanos vedle plésk-anos f. pl. furfures capitis, kteréž jest, jak se podobá, ve spojitosti s čes. plechy, pl. id. pak lot. plisk-u, plisk-ām kapp und kahl, plisk-ēt, -eju kapp und kahl machen, berauben. — Lot. pleška calvitium ze slovan.

Плѣть, плѣю rus. gliscere tlíti; srov. skand. flona calefieri — *n* jest, jak se zdá, ke kořeni přiraženo — vyskýtá se totiž také flo-a calefacere; srovn. též stprus. plieynis „stopasche“ Voc. favilla? lit. plėnys Flockasche (Kursch.-Wb.) — dle stprus. očekával bys v lit. plënys — lit. plėn-yti, -yju ardere, gliscere - Ness. (Bd.); lot. plēne, f. a) die weisse Asche auf Kohlen, b) fomes.

Плѣжина rus. macula, vitium, mendum; čes. plih-ý adj.

a) rarus, mollis, dilutus plihé víno; plihé bláto; plihá cesta lutosa via, plihé povětří tempestas tristis; b) laxus, remissus, solutus plihé maso; plihé prádlo t. j. málo škrobené; plihé plátno; c) vilis; plihavý, plíhavý 1. lutosus, sordidus, 2. bardus, hebes, ineptus, slk. plhavý = čes. plihavý 1. — čes. plihnouti, -nu laxum, remissum fieri; s-pliha macula, „spliby na šatech". Us. (Čel. Dod.) slk. šplih id. na místě s-plih. Dle slk. plhavý zdá se, že kořen jest пльг. Ježto v german. řečech stává častěji *k* na místě původního *g*, srov. stněm. flëc, flëcco, flëcho, sřněm. vlëc, flëcke macula; pannus, lacinia, stněm. flëcchot adj. maculosus, ë kořenné slabiky ze staršího *i*; holld. vlek f. macula, vlekken maculare, nizoněm. střed. vlecke menda; skand. flekk-r, švéd. fläck macula. Pol. plugawy adj. slk. pluhavý immundus, sordidus pocházejí od jinéhe kmene.

Плюска stslov. theca, proprie siliqua, bulh. pljuska bulla? „Blase", rus. плюска putamen nucum, glandium vnější zelený okrov ořechův, žaludův; srov. lot. plauska, také blauzga, a) palea avenae, b) furfur capitis.

Poculica, charv. vitta páska náhlavní, srb. pocelica vittae genus, poćelica čepec; slov. pocela mitra čepec; srov. nřec. *Φακιόλιον* Stirnbinde. Slov. pocela mohlo by však také se sřněm. bezel vitta, mitra býti ve spojitosti.

По-чечуй rus. 1. haemorrhois, 2. morbus equorum „Steingalle" náraz, odraženice u koní; po jest předpona, čeč z kek kmen, srov. lot. kjeke der Blutkuchen.

Podeštà charv. prov. magister civium (Nem. 48.) ze vlask. podestà 1. potestas moc, 2. městský správce nebo soudce.

Podirě, skráceně po-dir bulh. post, postea, jak se podobá, složeno z předlož. po i dirè f. vestigium (dirè vb. sequor jdu po stopě), možná, že se dávněji vyskýtalo také dira stopa (srov. srb. „dira, put, kud vojska prodje ili ide"), tak že by dirě byl vlastně starý loc. nebo dat. sg. stat. jména dira; srov. co se týče značení „post, postea" stslov. по-слѣди, по-слѣдь, по-слѣждь a) adv. postea, b) praep. post; 2. část těchto slov jest ve spojitosti se subst. слѣдъ vestigium.

Pod-krusteń, pol. obs. sartago, správněji zajisté -krósteń (°подъ-крастынь), kmen pol. krost z korst, stslov. by byl краст z karst. To slovo jest stejnokořenné se stněm. harsta,

harstî frixura, stněm. sřněm. harst craticula, stněm. harstjâ sartago, ags. hearste-panne id. stněm. harst-jan, harst-an, herst-an frigĕre pražiti, ags. hyrst-an id. lit. kàrszt-as adj. calidus, fervidus, ardens, kàrszt-is calor, fervor, ardor, aestus, karszt-u, -ėti calescere, fervescere, kmen karszt; za kořen možno karsz považovati; lot. kars-tu (1. sg. praes.), kars-u (1. sg. praet.) kar-st (inf.) vedle kārs-tu, kār-st calefieri, kars-ēt i kārs-ēt, -eju calefacere, koř. kars.

Podrum charv. srb. 1. tabulatum infimum Erdgeschoss, 2. cella, stsrb. подроушије locus subterraneus, e conjecturā, — идеже бѣ мати Иосифова погребена. Misc.-serb. rum. podrom cella? turc. podrom cella, cella vinaria; slova ta pocházejí jak se domnívati lze, ze zaniklého řec. *ὑπό-δρομος*, jehož prvotné značení bylo: místnost pod veřejnou cestou, pod silnicí, *δρόμος* běh, cesta veřejná; střec. *ὑπό-δρομος* Ort zum Einlaufen, Hafen.

Подръда stslov. značení neznámé; за баин отъсоуцство и за къшарие и за подръда и за мертиче — Gram. 295. — за подръда jest, jak se podobá, acc. pl. n. tak že by nom. sg. byl *подръдо, n. Srov. řec. střed. *ποδόρτιον* vestis talaris.

Под-вóхъ rus. a) conspiratio, conjuratio, b) conscientia conjurationis, rus. prov. под-вóха g. c. a) = плутъ, мошенникъ homo improbus, fraudulentus, deceptor, b) f. = лукавство dolus; kmen вох, voch, kterýž — ohledem na značení slova подвохъ conjuratio spiknutí — srov. se skand. vas-a animose progredi, stněm. was-an pollere, nněm. prov. wäs-elich fortis, protervus (uvádí Ettm. pod *vasan). — Stejného původu mohlo by také býti srb. vesnuti vindictam sumere (též adparere, se movere), kořen ves, jehož *e* seslabeno z *a*.

Подъ m. stslov. tabulatum; medium rei, — двориа 3. reg. 8. 64. - Vost. подъ или полъ и помостъ solum, подьница locus subterraneus, ножда m. pavimentum, fundamentum, locus subterraneus, fovea, caverna, за-подъ latebra, bulh. pod: stajni pod lacunar strop, slov. pod 1. solum podlaha, 2. tabulatum, contignatio patro; dle Lex. II. také horreum, zdolnji pod cavea, charv. pod = slov. 1. i 2. podac dim. solum minus, podac sramote palus ignominiosus, srb. pod tabulatum, contignatio, 2. „ono drvo najdonje (nejspodnější), na kome stoji tijest“ = tijesak torcular lis (na př. na olej), tedy asi sta-

tumen, subiculum, basis, **podina** die Fläche des Heuschobers, dessen Spitze verfüttert worden quasi tabulatum metae foeni, 2. basis, rus. **подъ** focus fornacalis, vlastně ohniště dole se nacházející; — rum. **pod** pons, **podinè** solum, maď. **pad** scamnum, **padló** assis, asser, **pad-ol** tabulare, **pad-olat** tabulatum — ze slovan. Srodná jsou: lit. **pádas** planta pedis, solea, pes, basis, imum rei, **pėdas** z **padas** vestigium, lot. **pēda** planta pedis, vestigium, pes (mensura) — *ē* stenčeno z *ā* — stprus. **peadey**, pl. Socken, Voc. skr. **pad** m. pes, passus, **pada-m**, n. pes; gradus, gressus, passus; locus, regio, **pâda-s**, m. pes, radix arboris, kořen **pad** (4. âtm.) ire; zend. **pâda** pes, Zeitschr. XXVII. 103. gr. *πούς* gen. *ποδός* noha, spodek věcí, na př. podnoží hory, kmen *ποδ*, *πέδον* solum půda země, rovina, podlaha, *e* kmenové slabiky seslabeno z *a*; lat. **pes** (na místě **ped-s**), gen. sg. **pĕdis** noha, **pĕd-a** f. = vestigium stopa, *e* slabiky kmenové stenčeno z *a*; got. **fôt-us** pes, skand. **fôt-r** ags. stsas. **fôt** id. *ô* jest tu zástupcem dlouhého *â*, *t* stává v german. řečech častěji na místě původního *d*, *f* jest tu aspirata retného *p*; stněm. **fuoȥ**, **fuaȥ**, sřněm. **vuoȥ** noha, v nichž ô rozvedeno v uo, ua, *t* pak dle pravidla přešlo v ȥ.

По-гадити stslov. vituperare, blasphemare, v. **Гоудити**, List. fil. VII. 203.

По-клоупъ m. stslov. figura oblonga, **въздвиже ю** (ecclesiam sanctae Sophiae) **-помъ** *ἀνήγειρεν αὐτὴν δρομικὴν**) Chron. **-клоупъ** dá se fonéticky sestaviti s lot. **šlaup-s** adj. obliquus, **šlaup-ums** obliquitas, **šlaup-stas** tigna fastigii, culminis; rozličnost významův činí ale spojitost těch slov pochybnou.

По-кошние n. stslov. quod aptum est, e conject. **не-по-кошние** asperitas, **по-кошьнъ** conveniens, **-шьно къ заповѣди** Svjat. Mat. 9. Op. 2. 2. 395. aptus, valens, **на молитвоу -шено** Svjat. Op. 22. 394. propensus, ut videtur, **-шныя на зло** Vost. **не-кошьнъ** vanus, despectus; stanoviti možno kořen **кох**; vyskýtá se také **по-косьнъ** aptus, které by však mohlo býti jiného původu. Srov. lot. **kōš's** m. **kōša** f. adj. pulcher, elegans, praestans, eximius, clarus, perspicuus, **kōš-ums** pulchritudo, venustas, praestantia, **kōšināt**, -aju pulchrum reddere.

*) „*δρομικὰ* (mgr.) templa dicuntur a formā structurae: quod scilicet in longitudinem procurrant.“ DC.

По-кроута stslov. panis, **хлѣбъ-отъ -ты** *Ψωμός ἄρτον* Op. I. 40. **отъ по-крытъ** 3. reg. 17. 11. Parem. 1271. **по-кроутарь** pistor, **покроутарынн** f. uxor pistoris, **покроутарьскъ** adj. pistoris, **-кржт**-Vost. z této vedlejší formy možno souditi, že starší tvar byl **по-кржта**; rus. dial. **по-крутъ**; čes. p o - k r u t a, dem. p o - k r o u t k a placentae species, laganum absque fermento „koš chlebů přesných, koláče z mouky bělné, olejem zadělané, a pokruty nekvašené, olejem pomazané. Num. 6. 15. lagana absque fermento ib. Vulg. — crustula, Vulg. „a dávali jemu pecník chleba na den“ Jerem. 37. 21. p o k r u t a Mm. ib. „daretur ei torta panis quotidie“ Vulg. ib. „Pokruty neb koláče z mouky a másla pečené jim velmi škodí“ Krab. 39. p o k r o u t k a pastillus; pokruta = pečené jídlo z těsta; p o - k r u t i n a = do kruhu dělaný bochník ze lněného semena Oelkuchen, „záboj slove p o k r u t i n a“ Ms. Alch. 293. in margine; hluž. p o - k r u t a k h l ě b a, dluž. p o - k š u t a panis pecen chleba. Slova uvedená jsou ve spojitosti: buďto s **кржтити** torquere nebo **ис-кржтати** frangere, kořen **кржт**, v. **Кржтати** (**из-**) List. fil. IX. p. 29.; srov. stněm. s c r i n t - a n findi, rumpi, rimas agere; srov. také lot. kořen k r a m t v s a - k r a m t - ā t conterere, de granis.

По-крутъ rus. auxilium (Miklos.-Gramm. II. 201.) **по-крутъ** rus. dial. podíl pars, portio; jak se podobá, z **по-кржтъ**, jsouc téhož původu, jako strus. **при-крута** dos, kt. v.

Po-krątki pl. pol. renes (Miklos.-Gramm. II. 201.) slk. p o - k r ú t k y. pl. id. — od kořene **кржт**: stslov. **кржтати** flectere, **кржтити** torquere — ve pramenech stslov. posud známých nachází se jen **кржтити ся** torqueri — pol. k r ę c i ć, čes. k r o u - t i t i torquere; pojmenování ledvin od vinuté jich tvárnosti.

Po-kuta pol. slk. luž. poenitentia, pol. z rus. dial. — neb pravá pol. forma byla by, jak se domnívati lze, *p o - k ę t a — čes. p o - k u t a poena, mulcta, **по-кута** rus. prov. luctus — z °**покжта**, v. **Кжтати** (**съ-**) compescere. Listy fil. IX. p. 183.

Polàštrevina charv. prov. caro pullorum (Nem. 54.) od vlask. p o l l à s t r a, f. p o l l à s t r o m. kuře.

Полая водá rus. la crue des eaux přibývání vody, поло-вóдье, n. les hautes eaux, поль, полье ve složených вóдо-поль f. водо-пóлье n. inundatio jsou, jak pravděpodobno, ve spojitosti se

slov. plati, poljem haurire, aquam agitare, „voda polje" das Wasser wogt. — kt. v. Srov. lot. palji pl. inundatio i lit. am-palas Aufwasser auf dem Eise; am na místě an, předpona.

Полица f. stslov. asser in ecclesia od staršího °пола pola; bulh. polica asser, cymatium, slov. polica theca repositoria, Gestell, Gesims, Schwinge beim Wagen, poličica dim. das ovale Bretchen am Pfluge, charv. polica, Gestell, srb. polica taenia in pariete, repositorium Wandleiste, vlastně deska, přibitá ke stěně, na níž se rozličné věci ukládají, rus. поли́ца dressoir Anrichtetisch, Schenktisch, по́лка Wandbretchen, verschiedene Sachen, z. B. Bücher, darauf zu legen; Pfanne, Pfannendeckel am Schiessgewehr; pol. polica a) = srb., b) ein Schrank mit Fächern armarium, półka, nesprávně pułka, asserculus, čes. police a) = srb.: police, na knihy, b) = pol. b), hluž. polca, na místě polica, Topfbret, Gesims; dluž. polica; — maď. pólcz foruli, rum. policè, alban. policъ (Lex. II.) — ze slovan. Srov. skr. phala-m, phalaka-m, n. asser; scutum, parma, folium (Beitr. II. 86.) srov. také dán. fjael asser, skand. fjöl, pl. fjal-ar asser, tabula crassior, fjal truncus, caudex ve složeném fjal-högg Hackeklotz (högg ictus, plaga), *j* po *f* jest pozdější vsuvka; srov. také lat. făla (phala) eine hölzerne Erhöhung, ein Gerüst im Circus, worauf die Zuschauer stehen oder sitzen konnten.

Политипа́жъ rus. la gravure sur bois dřevoryt — ze fr. polytypage umění, násobovati věci tiskové, nákresy nebo rytiny; oplesk dřevorytu; slovo fr. spočívá na řec, *πολύ* mnoho i *τύπος* tisk, vtisk, ráz; vypuklé dílo; obraz, podobizna; vzor atd.

Поло́къ rus. a) Schwitzbank lavice v párné lázni, b) taberna laniaria, kmen пол pol; — jak se domnívati lze, společného původu s lot. pala = rus. a) — srov. také skand. pall-r scamnum.

Полоутъкъ stslov. paludamentum druh pláště; pravděpodobno cizí, jak se zdá, ze vlask. palutto pallium.

По́лоть m. rus. (*полъть, suff. -ъть) succidia, Speckseite gen. sg. полтя, jak vysvítá z adj. по́лтевый poltový in Speckseiten, pol. połeć, gen. sg. połcia a) id. b) latus ferae: połeć =

bok grubego zwierza, „szedł połciem zwierz,“ šla zvěř bokem, (ke střelci) obrácena, połciem leżeć = podélmo ležeti, połcie mięsa grosse Schrotstücke Fleisch, nierusz cudzego połcia = nesahej na cizí statek, čes. polet gen. sg. poltu succidia „Za polet slanin 40 gr. Ms. Arch. Ber. Nasolený polet Aesop 80. — nyní obyčejně polt, také polta f. celá polta Wq. 1341. — prvotně dimidium, „Jednu poltu (těla sv.) sem a druhou tam.“ Ob. Pan. 113. hluž. połč, m. succidia, lardum, na místě połć. Slova ta odvozena jsou od stat. jména **полъ** stslov. latus, dimidium, kt. v. Lit. páltis succidìa pochází z pol. nebo rus.; fonéticky by se to slovo hodilo ke subst., **плъть** caro, avšak odchylné značení slov tu vadí.

Полъ m. gen. **-лоу** stslov. a) latus, ripa, **объ онъ полъ** trans na oné straně, **съ оного полоу иордана** Ev.-Trn.-Nicol. **на ономь полоу рѣкы** Men.-Mih. **оба полы** utrinque, — **днѣпра** Bor. 61. Chron. I. 193. — b) sexus **нѣсть моужьскь — ни женьскъ**, Šiš. 118. **моужска полоу**, Hom.-Mih. **женьскаго пола** Pat. Nom.-Mik. 34. c) dimidium **полъмь срьдьца** - Op. 2. 2. 431. **протешеть и полъма** - Ostrom. **до полоу царьства** Prol.-Mih. 293. **до полоу соухь** ἡμίξερος, **на полы** (dual. acc.) ad dimidias, **вь полоу дьне** ἡμερας μέσης Šiš. 251. **до полоу нощи** Strum. **въ полоу нощти** Sup. 135. **полоу нощи** o půl noci, — **прибѣгоша** Per. 68. **съ полоу** na polo, — **мрътвъ** Par. (semimortuus), **нс-полоу** id. **полъ** jungitur cum numer. ordinalibus, **полъ вътора** půl druha, **полъ третии** (Lex. II.) půl třetího; srov., co se značení týče, stněm. sřněm. halp dimidius, stněm. halba, halpa, sřněm. halbe latus a nněm. Halbe dimidium; slov. charv. pol dimidium, srb. pô id. pô vola = půl vola; rus. полъ dimidium; sexus; také ripa, littus; regio, latus, въ пóлы zur Hälfte, нá-полы in zwei Hälften, pol. poł, čes. půl, stčes. pól, dimidium; stslov. **пола** 1. dimidium, 2. margo **на -лѣ приписано** Op. 2. 2. 102. — 3. sinus **носаща при полѣ цвѣтъкы** Men.-Leop. 218. **имъша за обѣ полѣ ризьнѣй** — charv. srb. pola subst. f. dimidium, pol. poła 1. dimidium, 2. sinus vestis, poła sukni Rockschoss; bulh. pola lacinia, sinus vestimenti Schoss des Kleides, 2. ima montis, rus. полá, пóлка dem. 1. pars antica vestimenti 2. Klappe an einem Tische, mrus. пола sinus vestis, čes. půlka dimidium, stslov. **поль** f. id. — pol. połowa, bulh. polovina, slov.

charv. srb. polovina, rus. половина dimidium, slov. charv. srb. polovica, pol. połowica, čes. polovice id. — slov. charv. srb. s-pol (°с-полъ) sexus; pol. s-połek m., s-połka f. čes. s-polek m. (°съ-полъкъ) societas, communio, pol. s-polny adj. communis, s-połem, čes. s-polem (°съ-полъмь instr. sg. m.) communiter, čes. s-polu id. vlastně jest gen. sg. zastar. subst. pol dimidium, prvotné značení tedy „do polovice“, pol. we-społ, -łek, čes. ve-spol, -lek communiter, vlastně acc. sg. stat. jmen społ, spol (*съ-полъ), pol. społek, čes. spolek societas, communio s předlož. we, ve — a jiná. Za srodná možno pokládati skr. páram adv. ultra, ulterius, pára, th. adj. 1. alius, 2. ulterior, remotior, 3. praecipuus, eximius, pârá-s, m. ripa opposita, ulterior, zend. para adj. anterieur; lot. pāri, pār adv. ultra „brauc upei pāri“ trans rivum, jeď na druhý břeh potoka; lat. par stejný „aequalis, quasi alter“ (Pott i Bopp.-gl.); řec. πέρα adv. ultra drüber hinaus, weiter (vom Ort); von der Zeit „länger“, über etwas hinaus, übermässig, πέρα subst. f. das Ende, die Grenze, das jenseits gelegene Land, πέραν adv. trans, ultra na druhé straně, zvláště za mořem, přes něco, περαῖος na druhé straně ležící, odtud ἠπεραία subst. krajina za mořem, jezerem, řekou ležící, *a* kořenné slabiky jest v řec. v *e* seslabeno, rovně tak i v got. fera f. regio, latus, membrum. Společného původu jsou také, jak se domnívati volno: stprus. per-ôni nom. sg. f. communio obec, perôniskan, perroniscon adj. (Katech. I.) communis společný, obecný — mohlo by býti neutr. sg. — náležitý k tomu nom. sg. m. byl *perôn-iskas, utvořený od perôn-i příponou -iskas = lit. -iszkas, stslov. -ьскъ, stněm. -isk. — nacházejí se také stprus. pyrin acc. sg. communio, obec em-pyrint (em- praef. před retnými místo en-) congregare — *e*, *y* kmenův per, pyr seslabeno z *a*. Jak viděti z uvedených tu slov jazykův příbuzných, stojí ve slovan. slovech *l* na místě prvotného *r*. Sem náleží také pol. połać, f. gen. sg. -ći a) řada domův s jedné strany ulice, b) krajina regio.

Полъ adj. stslov. apertus -лое мѣсто Sabb.-typ. rus. пóлый adj. apertus, patens, vacuus, inanis, sterilis, пóлая дверь janua aperta, полое окно fenestra aperta, пóлая кýрица eine Henne, die keine Eier legt, пóло adv. aperte, vacue sine tegumento,

поло-бокій efflanqué (des chevaux) vpadlé boky mající (o koních), поло-грудый qui a la poitrine découverte nahoprsý, поло-ротиа os apertum habens zevloun, полость vacuum, vacuitas, cavum. полынья la clarière, éclaircie (entre les glaces) prostranství nezamrzlé mezi ledem. Téhož původu jsou také, jak se podobá, slov. pola planities, stslov. поле, n. campus, bulh. polé, slov. charv. srb. polje, rus. поле, pol. čes. pole, hluž. polo, m. id. stslov. полистъ adj. planus, полиша campus, convallis, slov. poljana planities, convallis, bulh. poljana campus, planities, polěnka, pol. polanka la clairière dans un bois mítina v lese, rus. поляна id. et campus, charv. srb. poljana planities. Slova uvedená mohla by kořenem býti ve spojitosti a) se skr. phal 1. par. findi, dirumpi, dissilire, part. perf. pass. phulla spodobněním z *phulna a to z *phalna, ut-phulla expansus, late apertus; caus. distendere, diducere, late aperire; b) se stsas. stněm. fēl-d (z fild, *i* může býti seslabeno z *a*), ags. fil-d (fēl-d) campus, fol-de f. terra, tellus, skand. fold, f. solum, terra, fundus, dán. faell-ed campus, švéd. fäl-t id. Kmen păl lat. păl-am adv., vlastně acc. sg., veřejně, zjevně, na jevě zní sice podobně, to slovo může ale býti jiného původu. — v. Планъ 1. i 2.

Po-mucha pol. lues pecudum, kořen much, jak se podobá, z mus, jehož značení bylo asi: ferire, occidere i jenž může býti pokládán za srodný s lit. musz-ù, mùszti ferire, mactare, karwės mùszti krávy porážeti, múszis ictus, verber, pugna, pa-mùszti ferire, occidere, cladem hosti inferre, mactare, pa-muszis pugna, proelium, clades atd.

Ponèštra charv. prov. fenestra (Nem. 42.) ze vlask. fenéstra okno.

Пониш f. stsrb. vestis superior, chlamys, tunica — z dohadu — облѣче га въ понию царскоую - Misc.-srb. — jak se podobá, ze řec. *τὰ πανία* pl. n. stat. jména *πανίον* dor. tkanina, oděv; řec. střed. *πανίον* pannus, nřec. *πανίον* linteum, pannus, pl. *τὰ πανία* také prádlo.

Poniter pol. der Pointeur im Kartenspiel; ze fr. pointeur id.

По-нравь m. stslov. vermis, чрьвь великъ яко по-норовь (forma rus.) Dan.-heg. čes. ponrav, m. po-nrava f. — také po-ndrav, po-ndrava, pa-ndrav, pa-ndrava — až

i kondrava, kundrava, konrád, kondrát, kundrát — proměnou počátečného *p* v *k*, ve mnohých zde uvedených tvarech jest *d* mezi *n* a *r* vsunuto; 1. larva quorundam scarabaeorum: melolonthae, cervi volantis et al. Engerling. — „Pondravy totiž veliké bielé červy, ješto v roli se nalezují.“ Gád. rkp. — 2. Ponrav, atelabus. Clem. Lex Ms. (attelabus mlat. species locustae. DC. řec. *ἀττέλαβος* bezkřídlá kobylka), 3. vermis intercus, oestrus bovis „Proti krtici a červom velikým jako pondravom.“ Ms. Brož. slk. pandrák Engerling; pol. pandroẃ, pądroẃ m. na místě pa-nroẃ, po-nroẃ; také pandrowie, n. i pandry — jak se zdá, pl. = čes. 1. — pędrak a) id. b) lumbricus; pamrowie, pomrowie, n. a) Brachwürmer, b) nackte Erdschnecken, pol. prov. (Pozn.) pandroż = pędrak *α*); srb. pundrav na místě *po-nrav, vermis intercus „crv, koji se kod mršavijeh konja pod repom (sub caudā) nalazi“; uváženo buď také srb. pamrak „crv koji se u ovaca i u koza u rogu nalazi“ — asi na místě pa-nrak (*на-ньракъ). Etymologie těch slov nejasna; jedny tvary, jako по-нравь, поноровь (tvar rus.), pol. pandroẃ na místě pa-nroẃ, pa-mrowie místo -nrowie poukazují ke stslov. нравъ mos, modus, species, consuetudo, ньр- Šiš. 177. неравь Mon.-serb. норовъ (tvar rus.): три норовы - Sborn. Chron. I. 45. 6. — značilo, jak se domnívati lze, také natura, indoles, kteréž značení se vyskýtá ve slov. charv. srb. narav — tak že by slova řečená byla složena z předpony но- nebo на- i нравъ, ньравъ i že by prvotné značení jich bylo asi: parodek, patvor, odrůda; druhé tvary, jako slk. pandrak, pol. pędrak — asi na místě *на-ньракъ, pol. pandroż — asi na místě *на-ньрожь, pandry, pl. — asi místo *на-ньры poukazují ke slovesu по-нрѣти stslov. subire, ingredi — vlastnè -ньрѣти, jak viděti z -ньдреть-Ion. 2. 6. Men.-serb. (д před р jest vsunuto), srb. po-nirati sub terram abire (praesertim de aquā), tak že by se mysliti mohlo, že tvary právě uvedené odvozeny jsou od kořene ньр toho slovesa.

Ponta pol. barba in acumen desinens brada ostře zakončená; ze fr. pointe apex, acumen; také vlask. punta = fr., nřec. *πούντα* id. ze vlask.

Понтировать rus. hráti proti bankérovi ve hře farao řečené;

ze fr. ponter gegenspielen, setzen, **понтиро́вка** sázení, hrání proti někomu, **понтёръ** Gegenspieler, ze fr. ponteur id. — také **понтиро́вщикъ** téhož významu.

Понтъ rus. (poët.) mare — vedle domácího **море** — ze řec. *πόντος* moře, jmenovitě Černé moře.

Po-nudka čes. zastar. oblectamentum — „Codex homiliarum lat. 1418. penes vocem oblectamenta habet ponudky." Jung.-slovn. — kořen nud, to slovo může býti stejnokořenné s lit. pa-nústu (z -nud-tu), -núdau (1. sg. praet.), -nústi (z -nud-ti) sich gelüsten lassen, koř. nud.

Popita charv. coryza, morbus in linguâ gallinarum pipec; původu román. vlask. pipita, špan. pepita, sřlat. pituita id. — Základem jest lat. pituita a) sliz, b) pipec, tipec.

Popita charv. mugitus, jak se podobá, cizí; srovn. řec. *πόποι* exclamatio, výkřik podivení a nelibosti.

Popury i purpury pol. směs hudebná, skladba hudebná, sestavená z rozličných známých nápěvův (arií) — ze stejnoznačného fr. pot pourri; prvotné značení slov fr. jest podivné: pot hrnec, pourri hnilý; pot pourri značilo totiž prvotně tak, jak špan. olla potrida, jehož překladem vlastně jest, nádobu kuchyňskou, do které se zbytky rozličných pokrmův, masa, zelenin, luskovin házely, kdež často i hnily. V lepším smyslu poznačuje se špan. názvem olla potrida i fr. pot pourri jídlo, které se připravuje z masa rozličného druhu i z rozličných přijedkův. V rozšířeném smyslu užívá se řečených slov fr. ke poznačení všeliké směsi, všeho, co bez náležité spojitosti nebo libovolně sestaveno jest, zvláště ohledem na skladby hudebné.

Пора stslov. vis, violentia, **прѣоудолѣюща алъкьнѣи ноужди порою оума**-Hom.-Mih. 139. — rus. **на-по́ръ** impetus, impulsus, ictus vehemens, rus. dial. **порной** validus, **порно** valde, srb. o-poraviti se refici, rum. por-av ferus — **пора** odvozeno od kořene **пьр** slovesa **прѣти** (z perti) **пръ** (starší tvar **пьрѫ**) fulcire, **о-прѣти -пьрѫ** sistere, **-сѧ** impingere; niti, adniti, **о-пьроша сѧ**-Ostrom. **опьрѣсте сѧ о богъ**-Bus. 175. — Sem náležejí také rus. dial. **порить** pinguescere, **поринье** bona valetudo (Mikl. Gramm. II. 448.). Srodné jest lot. spar-s, m. vis, vigor, nisus, spar-igs adj. horlivý, přičinlivý, snažný — od kořene sper: spertê-s niti, adniti, reniti.

Poralija charv. srb. patina — v. P a r a l i j a.

Поро́та rus. nix recens, in quā conspicitur vestigium ferae. v. °**Прътити**, srb. p r t i t i viam aperire per nives.

Pórpot, m. hluž. stridor, strepitus (**пръпотъ**), p ó r p o t a ć crepare, crepitare, strepere, stridere, koř. p o r p (°**пръп** z **пърп**), za srodné možno pokládati: lit. p a r p - i ù, p a r p - t i crepare, crepitare, strepere. Možná, že také srb. p r p o r arena (a stridendo) sem náleží.

Portyera pol. záslona na dveřích velum januae — ze stejnoznačného fr. p o r t i è r e nebo vlask. p o r t i é r a — od p o r t a lat. vlask., p o r t e, f. fr. brána, vrata, fr. také dvéře.

По-роукъ adj. stslov. durus **нороүко слово** Gen. 21. 11. — cod. serb. Pent.-Mih. Mat. 55. **дѣль пороүкыихь** Exod. 6. 9. Pent.-Mih. **въ пороүкыинхъ времен'ныхъ** Op. 2. 2. 24. **по-роүковати, -коүѭ** aegre ferre, **по-роүчикъ** morosus; také **по-ржкъ**, což jest, jak se podobá, starší: **поржко ꙗви сѧ слово се** Gen. 21. 11. cod. 1538. **дѣлъ поржкыихъ** Ex. 6. 9. ibid. Kruš. — srov. ags. r a n c superbus, rebellis, r a n c - n e s s, -e f. i r e n c, -e f. superbia. Uváženo buď také lot. n o - r ū k ē t, -e j u conviciari, objurgare, increpare, vexare, violare, delere, abolere.

По-сагати, -аѭ vb. dur. stslov. 1. nubere, — **за кого** Prol.-Mih. — **за моүжь** Krmč.-Mih. **по-сагнѫти, -нѫ** vb. pf. congruere, nubere, **-нетъ дѣва** Šiš. 80. — **къ моүжоү** Lev. 22, 12. - Pent. Mih. — **за моүжь** Num. 30. 7. - Pent.-Mih. **непосагьшиꙗ** coelebs; 2. uxorem ducere **въ въторөүю женоү -гноүвь** - Zak.-serb. také **по-сазати, -аѭ** nubere, **по-саженью** nuptiae, rus. **по-ся́гать -а́ю** vb. dur. **по-сягну́ть, -ну** vb. pf. — **за кого́** nubere, s я na místě původního *a*, stslov. **по-сагъ** m. a) compages, e conjecturā, — **желѣзьнь** Prol. 15. b) nuptiae, rus. по-ся́гъ (zastar.) dos, collocatio cum dote, rus. dial. по-сага f. по-сагъ m. id. mrus. посагъ t. j. posah 1. dos, 2. locus, ubi sponsa per convivium nuptiale sedet (Lex. II.), pol. p o - s a g, čes. p o - s a h (obs.), dluž. p o - s a ź a n k dos, starší značení těch subst. bylo asi: conjunctio, conjugium, connubium, nuptiae; pol. p o - s a ž y ć, w y - p o - s a ž y ć dotarc, collocare cum dote, kořen **сяг** s a g, jehož prvotné značení bylo asi „conjungere“. Za srodná možno pokládati: a) lit. s è g - t i, s e g - ù, dle Schleicher-a s e g - i ù, figere, configere, fibulare, alligare, circumligare, p r i - s è g - t i alligare, affigere p r i - s a g y t i id. p a - s a g a cin-

gulum sellae equariae popruh, pri-sagà acus serviens consuendo; lit. pa-sogas, m. pa-soga, f. dos, také pa-sagas (dlit.), jak se zdá, z pol. — b) stprus. sagis (Voc.) fibula přezka, spona. Pochybno, zdali ags. sâg fascia, onus má s těmi slovy co společného.

Posąg pol. statua, slovo etymologicky temné; spojitosť se slovesem sięgać, sięgnąć manum extendere, petere rem, stslov. сѧгнѫти extendere (manum) jest pochybná; také s pers. sang kámen lapis to slovo sotva souvisí.

Po-sek, m. gen. -ska i -sku penis tauri, equi, arietis čes. (*по-сѣкъ) od сѣк irrigare, mingere: rus. prov. сѣкать mingere. v. Сѣк irrigare. Srov. také lit. pa-si-sekioti coire, de vaccis, kořen sek (Geitl. 102).

Posidovati -dujem vb. dur. charv. držeti statek, „ne držim, ne posidujem tvoga“. Stat.-Pol. — cizího původu: vlask. possedère, lat. possideo, -ēre id.

Постила rus. Compot, cizí: řec. střed. παστῖλος, πάστιλλος pastillus, nřec. παστέλλιον ein Brei aus Mandeln, Leindotter und Most; it. pastello paštyka.

Po-stronek, gen. -nka pol. funis, restis rus. по-стромка Riemen oder Strang zum Anspannen der Pferde an den Wagen, čes. po-stranek, -straněk i pro-straněk id. po i pro jsou předpony, 2. část těch slov pochází, jak se podobá, z něm. Strang, sřněm. stněm. stranc. stněm. také strangà f. funis.

По-сѫдити vb. stslov. acquirere, slov. posôditi mutuum dare, rus. по-судиться, по-сужать-ся (кого чѣмъ) id. srb. po-súditi utendum petere, mutuum sumere, slov. po-sôda i po-sôja mutuum, v. Сѫдити.

Poš bulh. sudarium, lacinia, slov. poša velum závoj, flór, charv. poša 1. id. 2. to, co srb. poša a) černý, flórový šátek, jenž se nosí na krku; b) tiara nigra auro intexta černý zlatem protkaný turban; nřec. πόσιον id. Slova cizího původu, odnášející se ku pers. paš velum (e conject.) Zeitschr. XXVII. 96.

Pošćùrnica charv. prov. jentaculum operariorum (Nem. 56.) snídaní dělníkův; po jest předlož. -šćùrnica jest, jak se zdá, odvozeno od vlask. scùro temno, tak že by to slovo značilo to, co se po přestání temnoty jí.

Потéрнъ rus. (fort.) brána výpadu Ausfallsthor — ze fr. poterne f. id.

По-тороча f. rus. prov. „притка, случай, разсказъ о какомъ либо произшествіи“ (Вольт. p. 89.) casus, eventus; narratio; kmen torok, stslov. byl by тракъ z tark, co kořen možno stanoviti tar sonum edere, loqui, garrire, srodný s lit. tar-iù, tàr-ti dicere; pra-tark-nė exordium orationis. v. Táraŧ.

Pouhý adj. čes., starší púhý (tvar stslov. byl by поугъ, form. defin. поугый) purus, merus, pouhé víno vinum merum; pouhá pravda, D. na púhu púšť se brala. Leg. D. 16. vyskýtá se také „púhlú púšť“; púhá (mera) žalosť. Jel. Petr. — sincerus „S pokrytým a ne púhým jej přivítá ochotenstvím. Troj. 3. 4. — merus bloss, pouhá pověsť eine blosse Sage. Také pouhlý, púhlý: púhla púšť. Leg. II. J. 12. z púhlého zlata 3. Reg. 10. — „kdo by tomu odpieral, leč puhlý a zřejmý pohan“ atd. Odp. na Spis 1522. a — 4. — Podobá se, že kořen jest pu, srodný s kořenem skr. pû (9. par. âtm. et 1. âtm.) purificare, lustrare, pav-ítra adj. purus, purificatus.

Po-vlovný čes. povlavný adj. slk. lenis, lentus, mollis, mitis, placidus, commodus — v. stslov. влъ, na místě *вълъ, tarde, вълоsьнъ tardus, segnior, modestus.

Прaг, prag, kmen, siccari, arefieri, hiscere, rimas agere, sitire, causat. torrefacere, frigĕre — samohláska stála prvotně po r — pol. prag-nę, -nąć vb. dur. a) sitire b) fig. desiderare, — czego, pragnienie subst. vb. sitis; desiderium, u-pragnąć, za-pragnąć, -nę vb. pf. sitim colligere, desiderio alc. rei affici, mrus. прагнути torrefieri, srb. za-pragnuti i za-praći, -pragnem proprie: exsiccari, zapragnula stoka t. j. prestala davati mlijeko; čes. prahnouti, -nu vb. dur. siccari, arescere, torrefieri „Země prahne horkem“ Wq. 1465. také hiscere, rimas agere — Jezero prahne od horka. „Prahli jsou lidé velikým vedrem“ Ben. Zjev. 16. 9. „aestuaverunt homines aestu magno“ Vulg. — sitire „jazyk žízní prahne.“ Br. Iza. 41. 17. — fig. prahnouti po něčem desiderare, u-prah-nouti, vy-prahnouti, -nu vb. pf. arefieri, exsiccari „Vyprahla země.“ Háj. Vyprahlo horkem obilí id. Studnice vyprahly. D. z-prahnouti na místě vz-prahnouti exsiccari, může se také s-prahnouti (*съ-прагнѫти) psáti: Od velikého horka slunečného obilí a trávy sprahly — Štelc. čár. I. 5. — hluž. prahnyć, -nu arefieri, siccari, žórło (fons) prahne, prahnjenje subst. vb. wu-prahnyć vb. pf. exsiccari,

za-prahnyć id. „Krŭwa je zaprahnyła" vacca lac praebere cessavit; čes. prahlý aridus, prahlý len = raný len linum patulum, pol. praglec Frühflachs, dle Jungm. slovn. pol. také prażec id. srov. značení lit. sprog-ti rumpi, findi; germinare, pullulare; prahlina čes. locus exsiccatus, aridus, vy-prahlina id. vy-prahlý arefactus, exsiccatus, s-prahlý id. s-prahlosť, vy-prahlosť ariditas, vyprahlosť země. Us. pragność pol. obs. sitis, Ps. Puł. rus. dial. прячъ, прягу (Lex. II.) frigĕre. — Stejnokořenná jsou: stslov. пражити, -жѫ vb. dur. frigĕre въ пламени — жимь Dioptr. Chrys.-lab. — сѧ frigi, — жаше се въ пламени Chrys.-lab., bulh. прáжѣ frigo, pražím, smažím, slov. charv. pražiti, -žim id. srb. pražiti, -žim sonum edere, de pulvere pyrio adusto, praženje subst. vb. sonus pulveris pyrii adusti, rus. пря́жить, -жу, frigĕre пря́женье, n. subst. vb. actio frigendi, vlastně smažiti; změkčení kmenové slabiky pochází z pozdější doby, mrus. пра́жити, pol. prażyć, prażę torrere, frigĕre, prażenie subst. vb. čes. pražiti, pražím. v. pol. — „Slunce praží (torret) obilí na poli." — 2. pražiti někoho fugare „na zpátky praženi byli." Cyr. 3. pražiti někomu einem zusetzen, hluž. pražić, -žu = pol. 2. fig. molestare, vexare; stslov. ис-пражити, -жѫ torrere, rus. ис-пря́жить frigĕre vysmažiti, на-пря́жить, čes. na-pražiti vb. pf. frigendo parare, stslov. съ-пражити frigĕre, съпражена перга ($\chi i\delta\varrho\alpha$) Lev. 2. 14.-Proph. slov. s-pražiti, charv. s-pražiti brustolare, arrostire sulla brace, čes. s-pražiti frigĕre, torrefacere, u-pražiti, pol. u-prażyć plane frigĕre, čes. vy-pražiti a) frigendo extrahere, b) exsiccare, arefacere: Tělo mé bude na kříži vypraženo — Hil. rukop. 86. hluž. wu-pražić = čes. b); srb. za-pražiti incoquere cibo farinam et butyrum, čes. za-pražiti, pol. za-prażyć id. hluž. za-pražić id. et torrefacere, kruwu zapražić facere, ut vacca cesset lac praebere — пражити jest vlastně causat. ke slovesu pragnąć pol. prahnouti čes. atd. — Slova odvozená: прягва rus. cibi genus, praža slov. res frixa; rus. пряженецъ, пряженица eine in Butter gebackene Pastete, hluž. praženc Geröstetes, Zwieback, praženca Röstplatte, Ofen in der Ölmühle, čes. praženice, praženina ova in butyro frixa, praženka a) = zápražka, b) slk. cibi genus Sterz, méně správně pražanka, hluž. praženka segmentum

panis frixum, fructus solani tuberosi tostus, pražidlo čes. nástroj ke pražení kávy, Kaffeetrommel; slov. pražola Rostbraten, není-li přispůsobeno ze vlask. braciuola id. pol. prażuchi pl. m. geröstete Mehlklösse, hluž. pražuchi id. (z pol.) stslov. нрамьме collyra pečivo oblé tvárnosti, druh chleba, нрмжьмо farina, Op. 1. 26., rus. dial. пражно Buttergebackenes, pol. prażmo spicae tostae, geröstete, nicht völlig reife Ähren, čes. pražmo, n. pražma f. id. zrna obilná neb klasy dříve úplného dozrání upražené a vymnuté; pražma = hordeum vel triticum tostum, pisa frixa etc. Us. — „alfita, polenta" Aqu. — pražný slk. frixorius, pražná pánev frixorium, pražná neděle, první neděle postní od pražení pučálky nazvaná; hluž. pražnik mensis Julius; srb. za-pražka (zapraška) quod incoquitur cibo (farina et butyrum), čes. zápražka id. — rum. prèži-, prèžesk vb. frigĕre, assare, prèž-it adj. frixus, tostus, assatus, mad. parázs pruna, ardor, parázs-ol torrere, frigĕre — *a* mezi *p* i *r* jest vsunuto, párg-ol coquere in vase clauso, jak se zdá, přesmykem hlásek ze *prag-ol, — jsou původu slovan. Srodná jsou: lit. spragù, sprag-ėti crepare, strepere, stridere knistern, prasseln, wie beim Brennen des Tannenholzes (srov. význam srb. slovesa pražiti), sprag-ùs adj. crepitans, stridens, strepens, de ligno ardente, sprag-ìnti facere, ut crepitet, strideat, strepat „prasseln machen" Kursch. — dle Ness. spragìnti i sprogìnti frigĕre „rösten"; uváženo buď také lit. sprog-u i sprog-stu, sprog-ti a) rumpi, findi, rimas agere, b) germinare, pullulare, gemmas agere, také čes. prahnouti značí: dirumpi, rimas agere, hiscere „země prahne"; lot. sprāg-stu, sprāg-t dirumpi, rimas agere, sprag-stēt, sprag-šēt, prasseln, knistern, sprühen, wie Tannenholz im Feuer; srov. také švéd. sprak-a prasseln — v german. řečech stává častěji *k* na místě původního *g*; — nněm. prov. präg-eln, preg-eln frigĕre jest, jak se zdá, utvořeno na základě slovan. kořene prjag. Srov. také skr. bhraǵǵ (6. par. âtm. bhrǵǵâmi, bhrǵǵê) assare, frigĕre, torrere, bhraǵǵana-m, n. actio frigendi, assandi — — obyčejně sice stává na místě skr. *bh* ve příbuzných slovech slovan. *b*; někdy ale, ovšem jen málokdy, vyskýtá se na místě skr. *bh* ve slovan. také *p*, tak na př. kmen нразг stslov. stat. jména нро-нразгъ diluculum úsvit jest, jak se podobá, ve spo-

jitosti se skr. bhrâǵ (1. par. âtm.) lucere, splendere, tak že by *zg* toho slova stálo na místě prostého *g*. — Srov. též řec. *Φρύγ-ω*; pražím, peku, také páliti (o slunci), *φρύγ-ιος* adj. suchý aridus (Hes.) *φρύ-γιον* suché dřevo, palivo (dřevné), *φρυγ-μός* pražení atd. — pak lat. frīg-o, -ĕre pražiti — v řec. i lat. jsou samohlásky kmenové slabiky, jak se zdá, z *a* seslabeny.

Прагъ stslov. limen, **прагы дверий его да тьреть нога твоя**-Svjat. bulh. prag, slov. charv. prag id. srb. prag 1. id. 2. (C. g.) postis veřeje, rus. порóгъ (dim. **порожёкъ**) limen, cataracta, mrus. порогъ = poroh, id. **пороги** = porohy, vodopády Dněprovské, také прагъ = prah, pol. próg, gen. prog-u id. kašub. prog i parg limen čes. prah i práh limen — ve stavení vodním spodní břevno Grundbaum; hlavní prah ve vodní hranici u mlýna spodní vody Haupt- oder Grundschwelle, Fachbaum bei unterschlächtigen Mühlen; říčné prahy cataracta, hluž. proh limen, rěčne prohi cataracta, dluž. prog limen; — rum. prag limen, alban. prag, mrum. *πριάγκον* (Lex. II.) ze slovan. — **прагъ** utvořeno přesmyknutím hlásek s parg-ŭ; značení „limen“ možno pokládati za starší, než význam „cataracta.“ Slova uvedená mohla by býti ve spojitosti se skr. parǵ, prǵ (2. âtm.) conjungere. Ve skand. švéd. fors cataracta vadí konečné *s* naproti slovan. *g* (*h*). Sem náleží: за-порóжье, n. russ. (°**за-пражие**) regio trans cataractas Danapris krajina za vodopády Dněprovskými, zemè Kozákův zaporožských, pol. Za-proże, obyčejně Za-poroże n. id. čes. zá-praží, n. der Raum hinter der Schwelle; за-порóжецъ rus. incola regionis jacentis trans cataractas Danapris, pol. za-porożec id. (z rus.) за-порóжскiй adj. rus. trans cataractas Danapris jacens, habitans.

Пракъ stslov. machina bellica ad expugnandas urbes „**поставн овны и пракн и соуланичнкн**“ Ios.-Flav.-Vost. **съ пороки, со възграды** (**възградъ** quod ad murum applicatur urbis oppugnandae causā Lex. II.) Karamz. 5. nota 16. rus. zastar. **порóки** m. pl. mrus. zastar. порокъ, pol. zastar. prok aries (machina), Zof. Arch. IV 364. čes. prak 1. funda, balista, 2. aries (machina) „tarasy (vineas) a berany bořící (v Ben. praky arietes) připraví ke zdem tvým.“ V. Ezech. „Ohrady mysli naší těžkým stírá prakem, ariete gravi quatit moenia

animi.“ Ryt.kř. — 3. catapulta aneb prak, W. pol. 163. hluž. prok funda, arcubalista, prokawa arcubalista, prokać, proknyć projicere, sagittas jacěre, prokař sagittarius, čes. prakovník, hluž. prokovnik funditor, čes. pračatka (obs.), prakovnice fundibalum Schleudermaschine, dluž. prokadło funda. Пракъ utvořeno přesmyknutím hlásek z park-ŭ. Srov. staroir. faracha, fairce, „a mallet“ dřevěný mlat, tlukadlo, pích, malleus, fistuca, kteréž Pictet (Beitr. II. p. 86.) sestavuje se skr. paraśu-s, parśu-s, m. securis, ascia, bipennis, *ś* ze staršího *k*, řec. πέλεκυς id., v němž *l* zaujímá místo staršího *r*. Odchýlnost významu těchto slov vzbuzuje však pochybnost, zdali jsou s uvedenými slovan. slovy srodná. Možná, že пракъ kořenem, jehož tvar mohl by býti прък i jehož samohláska stála asi prvotně před *r*, jest ve spojitosti s lit. perkúnas bůh hromu pohanských Litvanův, to co slovan. перѹнъ; jméno toho boha zachovalo se ještě v některých průpovědech, na př. perkúnas grauja, grumena = Perun hřímá, perkúnas musza hrom bije, perkúno akmů der Donnerkeil, nyní se to statné jméno užívá ve značení: fulmen, ictus fulminis, fulminis radius; lot. pērkōns bůh hromu, hrom fulmen, pērkons sperj, ê-sperj = hrom bije, stprus. percunis „Donner“ Voc. *c* = *k*; za kořen těch slov možno pokládati perk ve značení ferire, icere, náležitého slovesa ale není. Lit. Perkúnas bývá sice obyčejně sestavováno se slovan. перѹнъ, jako by s ním bylo společného původu; ta věc jest ale pochybná, neb domnění, že by v uvedených lit. lot. i stprus. slovech *k* po *r* bylo vsunuto, sotva možno považovati za důvodné; s druhé strany pak také nelze za to míti, že by ve slovech перѹнъ, pol. piorun atd. bylo po *r* vypadlo *k*, ta slova dají se dobře odvoditi od перѫ, пратн ferire; následující místo v Per. XXI. (v Perejaslavském letopisu rus. z počátku XIII. století) „перкоунъ, рекше громъ“ mohlo by ovšem ponoukati k domnění, že ve slově перѹнъ vypadlo *k* po *r*, avšak toto jediné místo sotva rozhoduje; také z toho krátkého citátu, kterýž uveden jest v Miklosich-ově stslov. Lex. II. nevysvítá, zdali na místě řečeném slovem перкоунъ není právě lit. perkúnas míněno. K úsudku o tom, zdali v místě uvedeném перкоунъ za vedlejší a snad starší tvar slovan. перѹнъ pokládati možno, nebo zdali tam перкоунъ

toliko skrácená forma lit. perkúnas jest, bylo by třeba čísti Perejaslavský letopis sám.

Прапоръ stslov. tintinnabulum, -ры златы-Georg.-Vost. прапорьць m. dim. id. — звекь (na místě звякъ sonus, strepitus) Alex.-Mih. 129. -це на коне поставити-ibid. 128. srb. praporac zvonek — прапоръ přesmykem hlásek z *parporŭ, kořen par značící asi: sonare — náležitého slovesa však není — slova uvedená mohou kořenem býti ve spojitosti se skr. sphar (6, par.) vibrare; uváženo buď, že lat. vibrare značí také: ozývati se, zníti, zvučeti, na př. „vox vibrat in auribus."

Праск, prask, kmen, crepare, strepere, fragorem edere; slov. praskati, -skam vb. dur. prasnoti, -nem vb. pf. charv. praskati, -skam vb. dur. prasnuti, -nem vb. pf. crepare, srb. praskati, -skam vb. dur. crepare, fragorem edere, prasnuti -nem vb. pf. (aor. 1. sg. prasnuh i praskoh) crepare; erumpere; illucescere: „dokle prasnu zora od istoka," „kad u jutru prašte zora bjela" Nar. pjes. prasko-zorje n. diluculum, pol. praskać -am vb. dur. plaudere, crepare, fragorem edere, čes. praskati, -skám vb. dur. prasknouti, -nu vb. pf. a) id. etiam stridere „měkké dříví na ohni praská." Um. les. I. 63. — b) cadere cum strepitu „prasknul sebou na zem", c) prasknouti frangi, rumpi, d) praskati bičem insonare flagello, praskati někoho percutere, verberare, hluž. praskać, -am vb. dur. prasnyć, -nu vb. pf. crepare, fragorem edere, insonare flagello, praskać trans. verberare, také próskać, prósnyć, próskotać crepare, crepitare, dirumpi — s *ó* ve slabice kořenné na místě správného *a* tak, jako ve próca labor na místě *praca; dluž. prasnuś = hluž. prasnyć; slov. praska tumultus, seditio, charv. srb. praska fragor, crepitus, slov. praskavec vinum acerbum, čes. praskavec polygonum aviculare, stslov. праскавица strepitus factus ad terrendos hostes, Alex.-Mih. 16. — na jiném místě 186. poznačuje, jak se zdá, hudebný nástroj; čes. praskorky m. pl. cibi e farina genus, slov. prasket, praskot, čes. praskot stridor, fragor, strepitus, slov. prasketati, čes. praskotati, hluž. praskotać crepitare, strepere, čes. praskotina, hluž. praskoćina res fragorem edens; rus. dial. праскъ, slov. prask fragor, pol. prask 1. tumultus, strepitus, 2. (Poznań.) plausus, assentatio,

„dziewczyna ta ma wielki prask", jest velmi oblíbená; čes. vý-prask verbera; прамтити, -штѫ stslov. s předlož. въ- jacěre cum sonitu, charv. srb. praštiti -štim fragorem edere praštenje fragor, čes. praštiti, -štím vb. pf. to, co stslov., — něčím, někým, o něco, do něčeho, „hrom do stromu praštil"; „žezlem praštil o zem a království se odřekl" Sychr. Phras. praštiti sebou cadere cum strepitu, prašćeti slov. crepare, strepitum edere, čes. praštěti, -štím id. oheň praští. Br. led praští. D. „Nave (navis, z lat.) od vln zmítaná všecka praštěla." Preff. 532.; bulh. prъště crepo, kořen tedy прѣск, jehož samohláska stála prvotně po r. Srodnými zdají se býti: lot. prakškjēt, -eju knistern, prasseln i brakškjēt crepare, crepitare, k před šk jest vsunuto; lit. braszk-ù, -ėti crepare, crepitare, strepere, fragorem edere, stridere, jehož počátečné b zaujímá místo prvotného p; švéd. braska strepere, dán. brask-e clamare, brask clamor, strepitus, tumultus, nizoněm. brask-en, nněm. brasch-eln strepere. Společného původu jsou také: slov. praska vulnus in summā cute, praskati scabere, iz-praskati eradere, stslov. о-прасковати, -скоуѭ scabere, -глаѕоу Nom.-barb. proprie: facere, ut aliquid hiscat, ut cutis rumpatur.

Прасьмъ s předponou на- adj. stslov. subitus, vehemens, praeceps — v. List. fil. XI. p. 176.

Pràška i fràška charv. prov. a) sarmentum, b) collect. sarmenta (Nem. 21.), prášće, frášće, n. virgultum, sarmenta (Nem. 6.); ze vlask. fràsca listnatá větev, haluz.

Прашта stslov. 1. funda, Ber. супоротокъ (funda?), 2. πύργος (věže k obraně, hrad, hradba) turris, створьше авары сны (сыкы nebo соуны turres) и възграды (quod ad murum applicatur urbis oppugnandae causā) и короты и прашце - Prol.-Mih. 272. e russ. — къ горьнюю пращоу Men.-Mih. 177. праштица funda dim. bulh. praštva, slov. prača, preča i frača 1. funda, 2. pri vozu okov (tegumentum, munimentum kutí) na srědi vage, kamor se štrange privežejo (Lex. II.) charv. srb. praća funda, srb. praćica dim. 1. funda, 2. „na samaru ona uzica, na kojoj se drži noga, kad se jaše", stapia jumenti clitellarii, rus. пpáщa funda, také пращь (Lex. II.), vlastně formy stslov. пороучьнъ Ipat. adj. odvozené od stat. jména пороча; v mrus. se vyskýtá праща funda (ze stslov.) i шпроца id. (z pol.); pol.

proca 1. funda, 2. serpentis genus; stslov. пращьнъ adj. fundae, камень (lapis) —, Ephr.-belg. пращьникъ funditor; — rum. praštie funda, maď. parittya funditor jsou původu slovan. Přidané Beryndou k vysvětlení stslov. stat. jména праща strus. су-поротокъ, jehož stslov. tvar byl by °сѫ-пратъкъ, jest, jak se podobá, s праштa stejnokořenné i poukazuje k tomu, že kmen slovan. slov uvedených jest прат z part; kořen by mohl býti прът, jehož samohláska stála prvotně před *r*, asi ve značení quatere, concutere, ferire, tundere, contundere, srov. lit. pùrt-yti, -au quatere, concutere, pùrtin-ti, -u (Donal.) rütteln, schütteln i ags. port-ian tundere.

Прашть m. stslov. pallium Op. I. 60. Iob. 29. 14. - Proph. Mat. 55. — jak se domnívati lze, ze pratjъ, kořen může býti prat, srodný se skr. prath (1. âtm.) extendi, expandi, od něhož prath-imân, m. latitudo, amplitudo. Srov. také ags. bratt pallium; st.-ir. brat id. lam-brat gausape (lam manus), stkymr. brath (gl. sagana v. saga) — sřlat. saga pro panni specie et lecti stragulo-DC.

Пратежь m. stsrb. sarcinae, merx, Mon.-serb. 476. — коуповати 389. — продати 476. slov. pratež f. sarcinae; supellex lanea, Habd. vestis, charv. pratež sarcinae; supellex, Verant. srb. pratež sarcinae-Mik., nenachází se ve Vukově slovníku; kořen těch slov jest прът: charv. srb. prtiti -tim onus imponere, onerare, o-prtiti vb. pf. onerare, prtjenje n. subst. vb. sublatio in dorsum, slov. o-prtiti alligare, oprten koš Rückenkorb, charv. prov. ò-prta fascia cocularia (Nem. 33.), srb. prtljati (Dalm.) ferre, prtljag, m. prtljaga, prtljažina f. impedimenta, sarcinae. Пратежь, kmen prat srov. se stsas. frat-u, frat-ah ornamentum, ags. frät-u id. frätvian ornare.

Пpати порѭ vb. dur. stslov. scindere, пороти (forma rus.) рыбоу Pam. 239. exenterare piscem, bulh. porè scindo, separo, disseco, exentero, mrus. пороти, rus. поро́ть, порю dissolvere, dissuere, diffindere, — ры́бу exenterare piscem, — кого́ percutere, verberare, flagellare, по́ротый part. praet. pass. поро́тье subst. vb. pol. proć, porę solvere, disjungere, dissuere. „Jeden szyje, drugi porze." „Okręt morze porze" navis sulcat aquas, hluž. próć, poru i próju separare, dissolvere; rus. ис-поро́ть, -порю i. q. рас-поро́ть, stslov. рас-прати, -порѭ i -перѫ divi-

dere, dissecare, **раздпрахь рыбоу** Misc.-serb., **рас-праниѥ** dissectio, **рас-праниѥмь расперемъ** Sbor. Kir. 31. — **рас-пороти, -рѭ** findere, **нось моу да разьпори**-Duš. 205. — bulh. rasporè vb. pf. -páram vb. dur. scindo, separo, disseco, slov. raz-pranje zemlje chasma, subst. vb. od zaniklého *raz-prati vb.; rus. рас-поро́ть vb. pf. рас-па́рывать, -ваю vb. dur. disjungere dissuere, pol. roz-proć, -porę vb. pf. -parać, -ram vb. dur. solvere, disjungere, dissolvere, roz-por m. roz-porka f. separatio, disjunctio, roz-por, roz-porek der Schlitz am Kleide, hluž. roz-próć, -poru i -próju separare, dividere, findere, roz-próće divisio, fissio, roz-por scissura; rus. вы-поро́ть, вы-па́рывать separare, dividere, вы-поро́ть рыбу exenterare piscem, выпоро́ть кого́ лоза́ми percutere, verberare; — slov. parati, porjati, iz-porjati separare, disjungere dissuere, raz-parati, -porjati id. charv. poriti, -rim i parati, -ram id. srb. parati -ram 1. dividere, 2. exenterare, 3. scarificare, na př. nožem po stolu, parakati scarificare, čes. párati scalpere, disjungere, dissuere, roz-párati id. párati se v něčem fodere, ruere wühlen „lékaři párali se v nečistotách“ - Com.-lab. 3. párati zuby, — se v zubech fodere, fodicare stochern, fig. párati se cunctari, segniter agere, — s něčím versari in re, pol. parać się czym id. hluž. parać (obs.) separare, dissolvere, čes. roz-parek, dial. (morav.) roz-porek fissura, der Schlitz am Kleide. **Прати** vzniklo přesmyknutím hlásek z par-ti, koř. par. Srov. řec. *πείρω*, na místě **περ-jω*, aor. 2. *ἔ-παρον*, perf. pass. *πέπαρμαι*, kořen *παρ* penetrare, transfigere, transfodere, transigere, *περάω* id. srov. také skr. par (1. sg. praes. act. pí-par-mi, 3. sg. pi-par-ti) trajicere, traducere; dle významu traducere možno domnívati se, že sloveso skr. značilo také pronikati, proniknouti, penetrare. v. °**Пратъкъ**.

°**Пратъкъ** s předlož. **изъ**: °**ис-пратъкъ** infans exsectus, kmen **прат** přesmyknutím hlásek s part, **ис-поротокъ** Georg.-Vost. jest forma rus. „**кесарь глаголетъ сѧ роумьскы испоротокъ** Per. XLII. XCVIII. rus. вы́-поротокъ pullus ex utero exsectus, pol. wy-protek i wy-porek infans exsectus; čes. s-pratek i. q. russ. вы-поротокъ; „foetus“ Weleš., zvláště tele nedošlé, 2. die Haut eines ungebornen Lammes, Kalbes u. s. w. „Množství kun, sobolův, vyder, rysův, bělizen, bobrův, spratkův, jiných

mnohých věcí". Cosm. 500, pv. Slova tato pocházejí od slovesa stslov. прати порѫ scindere, kt. v.

*Праздъ, kmen, vacuus, otiosus: stslov. праздовати, -доуѭ otiari, праздь f. otium, праздьнъ adj. vacuus, inanis, otiosus, -здна бесѣда asi: inania verba, Nom.-Mik. 105. праздьнымъ дѣяти otiosum esse Ex. 5. 8; 5. 17.-Vost. праздьнъ ѥсть cessat; дьнь — dies festus, праздноу быти vacare, -здна non gravida, Krmč.-Mih. непразда i -здьна gravida; не-празда poukazuje k tomu, že bylo někdy také adj. праздъ vacuus v užívání; праздьнаꙗ недѣлꙗ Chron. I. 194. пороздная (forma rus.) недѣля Mat. 41. Per. 92. Chron. I. 164. Lex. II. bulh. prázen adj. vacuus, ne-prázna gravida, slov. prazden, prazen, charv. srb. prazan, -zna, -zno vacuus, srb. také pauper, slov. pražen, -žna, -žno festus, tvar nepravidelný, rus. порóжній, порóжій, také -ожжій psáno, vacuus, cavus, порожій = пустой inutilis, vanus, -ожній сосýдъ vas vacuum, -ожнее мѣсто locus vacuus, munus vacuum, vedle прáздный vacuus prázdný, uprázdněný; otiosus, piger, inutilis, inanis, vanus праздное врéмя otium, -ной человѣкъ homo otiosus, -ныя рѣчи inania verba, sermo inutilis, superfluus, порóжмя, порожнéмъ adv. vacue, sine onere, mrus. порожный vacuus, pol. próżny, méně správně prožny, prózny, vacuus, otiosus, inanis, vanus, čes. prázdný, prázný, form. indefin. prázden, prázen 1. vacuus, inanis; 2. expers c. gen. rei: studu prázdný impudens; 3. otiosus, prázdný čas otium, prázdný den; nemá prázdné chvíle. Člověče, když prázden jsi, vejdi mezi lidi. Rad. zvíř. i. iij. prázden choditi W. 4. — čeho liber „byl by toho vězení . . . prázen" Solf. c. 63. „prázdný obecných břemen" Wq. 1485. — 5. prázden býti města, země, vlasti emigrare, exsilio affici, exsulare; 6. inutilis, vanus, 7. libidinosus, lascivus, impudicus „Samson jsa oklamán od prázné ženy" Bel. Ms. 164. — „prázdná žena miluje toho, ktož jí penieze dává." Hus. „Scipio — dva tisiece ženek prázdných ot sebe zahnal." — Fragm. Ms. Cerroni. in 4. prázdno subst. vacuum, na prázdno frustra, in vanum; hluž. próžny, řídčeji prózdny vacuus, otiosus, cavus; praznica slov. adultera (Hug.) čes. prázdnice femina otiosa, pol. prožnica res inanis; праздьние n. stslov. otium; праздьнь vedle празьнь f. id. непраздьнь f. negotium, occupatio, čes. prázdeň f. otium,

neprázdeň negotium „K němu (Bohu) ve dne i v noci, v prázdni i v neprázdni často vzdyšíc“. Štít. Výb. I. 688. праздьникъ stslov. festum, bulh. práznik id. slov. praznik 1. dies festus, 2. fornicator Habd. charv. praznik dies festus, srb. praznik 1. id. 2. = prazna košnica alveare vacuum, 3. pauper, rus. пра́здникъ, mrus. праздникъ dies festus (ze stslov.) hluž. próznik homo otiosus; праздьность f. stslov. otium, cavum, slov. obs. praznost fornicatio, rus. праздность otium; pigritia, inertia; pol. prożność vacuum, vacuitas, čes. prázdnosť, práznosť id. 2. inanitas, vanitas; 3. otium, — míti otium habere, Wq. 943. otium = zahálka „zvykna lenosti a prázdnosti“ — Rad. zvíř. 1. 6. hluž. próznosć vacuum, vacuitas, inanitas, otium; праздьновати, -ноуѭ vb. dur. stslov. otiari, 2. festum celebrare, 3, cessare, — нѣметь Typ.-Chil. bulh. praznúvam festum celebro, slov. praznovati, -znujem 1. id. 2. otiosum esse, 3. fornicari, obs. Habd. charv. srb. praznovati, -nujem festum celebrare, také otiari, rus. пра́здновать, -ную festum celebrare, pol. prożnować, -nuję otiosum esse — a mnoho jiných. — rum. praznik a) festum, dies festus, b) praznik adj. solennis, festus, ze slov. odtud také maď. parázna libidinosus, lascivus, Veneri deditus, paráznál-kodik fornicari, paráznaság fornicatio; *d* stslov. kmene °праздъ jest, jak se zdá, přisunuto, tak že by prostější tvar byl prazŭ z parzŭ, kořen asi prag z parg, srov. co se týče *zd* na místě *z* stslov. възгроздити místo i vedle -грозити tremere facere, pak slov. stezda místo a vedle steza, stslov. стьза semita kořen стьг, skr. stigh ascendere, consequi. — Srov. řec. σπαργ-άω 1. tumesco, tumeo, turgeo (významy „tumere“ a „vacuum, inanem esse“ dají se sprostředkovati) 2. lascivum, libidinosum esse, luxuriare, — ἐπί et πρός τι vehementer appetere, σπαργ-ή cupido, concupiscentia, impetus; slova řec. mohla by býti ve spojitosti se skr. sparh, sprh (10. par. interdum âtm.) ze spargh appetere, desiderare. Na počátku uvedených slovan. slov mohlo *s* odpadnouti.

Vývod a pořad starších Achaimenovců.

Podává dr. J. V. Prášek.

Známé místo nápisů behistûnských, velikého nápisu Dareiova i malého nápisu nad obrazem jeho umístěného, v nichž praví o sobě syn Hystaspův, že jest po řadě králem devátým, zavdalo příčinu k různým domněnkám. Oppert (le peuple et la langue des Mèdes, 1879, p. 161) řídil se Hérodotovým podáním a vykládal si slovo d'uvʿitâtar(a)nam nápisu behistûnského (col. I. § 4, ř. 10) významem à deux reprises, ʿpo dvakráte'. Dle něho vládlo před Achaimenem 5 králů perských; Achaimenés sám šestý jsa, byl médským králem Fraortem v poddanství uveden. Jeho synem Teispem, jenž již králem nebyl, rozděluje se rod Achaimenovců ve dvě větve. Vnuk Teispův ze větve starší Kýros vítězstvím nad Astyagem dobyl znova království svému rodu; po něm byl osmým králem Kambysés, devátým Dareios. Avšak soustava ta jest velice umělá a spočívá výhradně na navrženém významu slova d'uvʿitâtar(a)nam, které jest ἅπαξ λεγόμενον v textech staroperských a jež Rawlinson (Herodotus, II.[4], 592) překládá buď ʿin a double line' buď ʿfor a very long time', Spiegel (die altpersischen Keilinschriften[2], 84) ʿje gesondert', ʿje einzeln'. Také parallelné texty nepodávají světla žádoucího. V textu médském (dle úsudků H. Rawlinsona, Lenormanta a Opperta) čte se na místě onom slovo savakmar, též ἅ. λ., o němž s těží lze říci, zda jest číslovkou, neboť -mar jest i dle Norrisa i dle Opperta přípona ablativná. Text babylónský jest pak na místě tom úplně porušen. Po objevení cylindru Rassamova padá i hypothesa Oppertova, ježto zjištěno, že před Kýrem byli již Kambysés, Kýros a Teispés králi.

Sir Henri Rawlinson (Georges Rawlinson, Herodotus IV[4], 252 sq.) pokládá Achaimena za skutečného praotce perských králů, jehož synem Teispem rod se dělí ve dvě větve, starší v postupu: Kambysés, Kýros, Kambysés a Kýros Veliký. K těmto šesti vládcům připojuje Kýrovy dva syny Kambysa a Barda jako krále sedmého a osmého a devátého Dareia Hystaspova.[1]) Victor Floigl (Cyrus und Herodot 13 sq. — Geschichte des semitischen Alterthums, Taf. IV, V) šel mnohem dále. Dle něho synové Teispovi Kýros a Ariárámnés rozdělili se o říši tak, že Teispés vládl na západě v Elamu, Ariárámnés ve ʿpravé Persii' (Parsua nápisův assyrských) v sousedství hyrkánském. Oba stali se v době Kyaxárově (dle Floigla za Kyaxára-

---

[1]) Čtvrté vydání Rawlinsonova Hérodota vyšlo r. 1879. Roku 1880 uveřejnil H. Rawlinson nápis slavného cylindru Rassamova a současně změnil náhled svůj o vývodu Achaimenovců. Achaimena pokládá i nadále za krále prvého, Teispa za druhého, načež uvádí čtyři krále staršího rodu (Kýra, Kambysa, Kýra Velikého a Kambysa) a tři krále (Ariárámna, Arsáma a Dareia) mladšího rodu. Hystaspa králem nejmenuje (Journal of The Royal Asiatic Society. N. S. XII. 75).

Xathrita II.) poplatnými Médům. Kolem roku 588 nastoupili v panství elamské Kambysés, v panství perské Arsámés, až r. 556 Kýros spojil ve svých rukou obě části a vzetím Médie stal se zakladatelem perské veleříše.

Zcela jiným směrem vedl si Max Büdinger (Wiener Sitzungsberichte, XCVII., 719 sp.), jenž snažil se zprávy klassiků, zvláště Hérodotovu VII., 11 a Eforovu u Diodóra XXXI., 19, ve shodu uvésti se zpravami monumentálnými.

Nesouhlase ve všem s vývody vídenského professora, podjal jsem se znova zkoumání o sporné otázce té.

Především dlužno dotknouti se Achaimena. I u Hérodota (VII., 11.) i ve velikém nápise behistûnském jest Achaimenés-Hakhamaniš praotcem dynastie; na obou místech jmenuje se synem a nástupcem jeho Teispés, než Hérodotův Teispés jest o tři pokolení starší Teispa, jehož dotýká se nápis behistûnský. Všichni králové peršti až po Artaxerxa III. ve svých nápisích nazývají se Achaimenovci; také u Hérodota princové královští týmž jménem jsou označováni. Poněvadž současně nedochovala se nás žádná zpráva o význačné události, která Achaimenovi zjednala v rodě místa popředního, ač při povaze věci zpráva taková nutně očekávána býti musí, jest na snadě, že Achaimenés není historickým předkem královské dynastie perské, nýbrž pouze héróem epónymem, podobným Meroveovi franskému anebo Árpadu maďarskému. Za toho byl již ve starověku pokládán, jakož dosvědčují zprávy Stefana Byzantského s. v. (*ἡ Περσικὴ μοῖρα, ἀπὸ Ἀχαιμένους, υἱοῦ Αἰγέως*) a v Etymologikon Magnum s. v. (*Ἀχαιμένης ὁ ἥρως, ἀφ᾽ οὗ καὶ οἱ Πέρσαι Ἀχαιμενίδαι· γέγονεν υἱὸς Περσέως*). Zpráva Etymologistova vzata jest z Nikolaa Damaskéna, jehož hlavními zpravodaji o báječné době perské byli Ktésias (Bauer, Kyrossage, Wiener Sitzungsberichte, C., 321) a Deinón. Z toho dlužno usuzovati, že byl Achaimenés za Ktésiových a Deinónových dob pokládán na dvoře perském za osobu mýthickou, s čímž shoduje se i zpráva Ailiánova (de vita anim. XII., 21), dle níž Achaimenés ve mládí svém orlem vyživován byl. Právem spatřuje v pověsti té Spiegel báječného ptáka Sîmurgha (Erânische Alterthumskunde, II., 262).

Achaimenés tedy z historických úsudků vyloučen jest. Zbývají nadále zprávy klassiků, srovnané se zpravami monumentálnými.

Král Dareios I. Hystaspův na dvou místech slavným způsobem vyvozuje původ svůj. Pravíť sám o sobě hned s počátku velikého nápisu behistûnského:

I. 1. Adam. Dârayavauš. khšâyaciya. vazraka. khšâyaciya. [khšâya]ciy-

2. ânâm. khšâyaciya. Pârsaiy. khšâyaciya. dahy-[unâm]. V'(i)št-

3. âspahyâ. putřa. Aršâmahyâ. napâ. Hakhâmani-[šiya]. II. . . [Câ]tiy.

4. Dârayavauš. khšâyaciya. manâ. pitâ. V'(i)štâspa. V'(i)štâspahyâ. [pitâ]. Arš-
5. âma. Aršâmahyâ. pitâ. Ariyârâmna. Ariyârâmna[hyâ. pitâ]. Čaišp-
6. âiš. pitâ. Hakhâmaniš. T. j. I 1. 'Já Dareios, král veliký, král králů 2., král v Persii, král zemí, 3. Hystaspův syn, Arsámův vnuk, Achaimenovic. II. Praví 4. Dareios král: Můj otec (byl) Hystaspés, Hystaspův otec 5. Arsámés, Arsámův otec Ariárámnés, Ariárámnův otec 6. Teispés, (Teispův) otec Achaimenés.'

V týž slova vypisuje Dareios původ svůj v menším nápise behistûnském, nad svým obrazem umístěném, kdež pouze ve velikém nápise, řád. I. 6 opomenuté slovo Čaišpaiš, 'Teispův', doplněno jest. Tím dotvrzuje Dareios přímé předky své a praví, že jest synem Hystaspa, syna Arsámova, syna Ariárámnova, syna Teispova. Teispem přestává řada předků přímo jmenovaných a připojuje se k mýthickému epónymu vší dynastie Achaimenovi, předchůdců Teispových opomíjejíc.

Dále podává Dareios v obou nápisích ještě tyto zprávy předůležité:

6. . . . . III. Câtiy. Dârayavauš. khšâyac[iya. avah]yarâ-
7. d'iy. vayam. Hakhâmanišiyâ. cahyâmahy. hačâ. par'uv[ʿiyata. âmâ]tâ. ama-
8. hy. hačâ. par'uvʿiyata. hyâ. amâkham. taumâ. khšâ[yaciyâ. â]ha. IV. C-
9. âtiy. Dârayavauš. khšâyaciya. 8. manâ. taumâ[yâ. tyaiy. pa]r'uvam.
10. khšâyaciyâ. âha. adam. navama. 9. d'uvʿitâtar(a)nam. [vayam. khš]âyaci-
11. yâ. amahy. Což znamená: 'Praví Dareios král: Odtud 7. my Achaimenovci nazýváni jsme. Ode dávna urození jsme, 8. ode dávna tento náš rod královský byl. IV. Praví 9. Dareios král: Osm z mé rodiny této někdy 10. králi byli; já devátý jsem 9. Ve dvojí rodině (?) my králi 11. byli.'

Z této zajisté zplna pověřené zprávy Dareiovy dovídáme se: 1. že z rodu Achaimenova spravovalo Persii před Dareiem osm králů, tedy, ježto Dareios byl přímým nástupcem Kýra a Kambysa, vládlo před Kýrem v Persii šest králů, všichni z rodu Achaimenova. 2. Dobře-li Oppertem tlumočeno slovo d'uvʿitâtar(a)nam, odnáší se jeho význam jediné k tomu, že vládli králové ti ve dvojí rodině. Rodinu, z níž pošel, Dareios přímo výše jmenuje. Jejím předkem byl Teispés.

Výsledky tyto rozšířeny jsou velice důležitou zprávou Hérodotovou VII., 11. Tamť dovolává se Xerxés ve sporu se strýcem Artabanem památky předků slavných a praví: *μὴ γὰρ εἴην ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπεος τοῦ Ἀρσάμεος τοῦ Ἀριαράμνεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Κύρου τοῦ Καμβύσεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Ἀχαιμένεος*

γεγονώς. Tato zpráva namnoze potkává se s nedůvěrou. Stein (Herodotos IV.[3], 25, pozn. k ř. 8) domnívá se, že Hérodotos spojil rodokmeny obou větví Achaimenovských, starší i mladší, při čemž prý nedopatřením vynechán otec Kýra Velikého. Právě však, že zpráva ta vetkána jest do řeči Xerxovy, má všecky vlastnosti zprávy authentické; projevujeť jen to, co za doby Hérodotovy bylo Peršanům obecně známo. Konečně není řada ta tak dlouhá, aby nemohla býti pamatována. Odečteme-li Achaimena jako epónyma všeho rodu, zbývá před Dareiem šest jmen, o jejichž pravosti pochybovati není příčiny; čtyři z nich zajisté jsou pověřena monumentálně. Vždyť posud nikomu nenapadlo, aby pochyboval ku př. o vývodu, jejž podává ve svých cylindrech assyrský král XII. stol. př. Kr., Tukulti-habal-išarra I. Onť také praví, že jest synem krále Ašurríšiši, vnukem krále Mutakkilnusku, pravnukem krále Ašurdâna a potomkem (líb-líb-bi) krále Ninebpalekura (Lotz, Die Inschriften Tiglathpileser's I., str. 59).

Ve vývodu tomto vyčítá Xerxés o tři předky více, staršího Kýra, staršího Kambysa a staršího Teispa. Srovnáme-li zprávu tu s nápisy Dareiovými, seznáváme, že jest starší Teispés nejstarším historicky známým předkem královského rodu Achaimenova a že mladší rod Achaimenovců, z něhož sám Dareios pošel, počíná se teprve Ariárámnem, který jest tudíž mladším synem Teispa mladšího.

Dareios sám ve svých nápisích nikde nepřikládá hodnosti královské svému otci Hystaspovi, ač toho nástupci Dareiovi při svých královských předchůdcích nikdy nezanedbávají. Také Hérodotos I., 209 v tom se shoduje, že Hystaspés nebyl králem. Poněvadž pak ani Arsámés ani Ariárámnés nejsou v nápisích králi nazýváni, jest patrno, že mladší větev Achaimenovců před Dareiem nikdy nedopiala se hodnosti královské. Teprve Dareiem, když starší větev pohasla, převedeno království na potomstvo Ariárámnovo.

Přihlédněmež ku starší větvi Achaimenovské. Tu pohříchu nejsou zprávy starověké dosti úplny a spojení předků Kýra Velikého s mladším Teispem není zcela provedeno. Ze členů starší větve této nejznámější jest otec Kýra Velikého Kambysés (Her. I., 46 — Xen. Inst. Cyri I., 2., 1 — Béróssos prostřednictvím Apollodórovým u Alexandra Polyhistora, frg. 2 Müller = Agathias, II., p. 119 ed. Bonn.). Otec tohoto Kambysa Kýros jmenován jest toliko u Hérodota I., 111 (*ὡς ἄρα Μανδάνης τε εἴη παῖς* [sc. *Κῦρος*] *τῆς Ἀστυάγεος θυγατρὸς καὶ Καμβύσεω τοῦ Κύρου*).

Avšak tímto Kýrem, dědem zakladatele perské veleříše, přestávají všechny přímé zprávy starověké o členech starší větve Achaimenovské; také nedostává se žádoucího připojení starší větve této ku mladšímu Teispovi. Pouze na dvou místech dochovaly se nás trosky dávného podání. Za doby Efora Kýmského, jenž jest předním zdrojem Diodórova vypravování o věcech asijských (Schäfer, Quellenkunde, 50), odnášeli králové kappadočtí původ svůj k rodu Achaimenovcův a v rodinné pýše své vydávali se za

blízké příbuzné velkokrále Kýra. Oni dále tvrdili, že jeden ze předků jejich jménem Anafas byl ze sedmi spiklenců, kteří skláli nepravého Barda a dopomohli Dareiovi trůnu. Eforos pojal zprávu tu do svých spisův, odkudž vypsána jest Diodórem XXXI., 19, kdež zní : *καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κύρου συγγένειαν οὕτω καταριθμοῦνται· Καμβύσου τοῦ Κύρου πατρὸς ἀδελφὴν ὑπάρξαι γνησίαν Ἄτοσσαν· ταύτης δὲ καὶ Φαρνάκου τῆς Καππαδοκίας βασιλέως γενέσθαι παῖδα Γάλλον, καὶ τούτου γενέσθαι Σμέρδιν, οὗ Ἀρτάμνην, τοῦ δὲ Ἀναφᾶν, ὃν καὶ διενεγκεῖν μὲν ἀνδρείᾳ καὶ τόλμῃ γενέσθαι δ᾽ ἕνα τῶν ἑπτὰ Περσῶν.* Podrobnostem této zprávy není lze ovšem váhy hrubě přikládati; jest zajisté úkolem jejím, aby neslavná jinak dynastie kappadocká byla dvojím poutem, blízkého pokrevenství a veliké zásluhy, připoutána k dynastii na ten čas nejmocnější i nejslavnější. Neboť mezi sedmi knížaty spiklými, kteří spolu s Dareiem skláli samozvaného Barda, jméno Anafas nevyskytuje se ani v nápise behistûnském (IV., 18) ani v seznamu Hérodotově (III., 70). Avšak jména Kýra a Kambysa, ve zprávě Eforově připomínaná, jsou historicky správna. Atossa, domnělá pramáti dynastie kappadocké, jest dle zprávy té sestrou Kambysa syna Kýrova; tím však nemůže býti míněn Kambysés, otec Kýra Velikého, a téhož děd Kýros, u Hérodota jmenovaný, neboť počet generací nakazuje hledati oba, i Kambysa i Kýra, mnohem dále v minulosti. Toť shledává se zřejmě ve připojeném souhrnu, kdež vývod Dareiových předků dle pokolení srovnán jest s vývodem králů kappadockých. Základem jest Eforova zpráva, že kappadocký Anafas, jeden ze sedmi spiklých, jest souvěkovcem Dareiovým. Srovnáním zprávy Eforovy s Hérodotem seznává se tento postup:

Achaimenés	
Teispés	
Kambysés	
Kýros	**Kýros**
Teispés	Farnakés ψ Atossa, bratr Kambysés
Ariárámnés	Gallos
Arsámés	Smerdis
Hystaspés	Artamnés
Dareios	Anafas.

Pořadem generačním prokazuje se tudíž, že Kýros, otec Atossy, pramáteře králů kappadockých, není dědem Kýra Velikého, nýbrž míněn jest Eforovou zprávou Achaimenovic jiný,

původu mnohem staršího, jenž dle vývodu Hérodotem zachovaného byl synem Kambysa I. a otcem mladšího Teispa. V Kambysovi, bratru Atossině, spatřovati se sluší dle toho bratra Teispa mladšího, jenž nedostoupiv trůnu, také Eforem králem nazýván není.[1])

Výsledky získané srovnáním obou rodových vývodů potvrzuje a podstatně rozhojňuje nepovšimnutá posud zpráva Ailiánova (de vita anim. VII, 11): *ἐν δὲ τοῖς ᾀδομένοις ὑφ' Ἡροδότου Μασσαγέταις ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος καὶ μέντοι καὶ Πολυκράτης ἐς Ὀροίτου σπεύσας ὡς τὸν χρυσὸν ἁρπασόμενος καὶ ἄλλος, κτλ.* Zpráva ta sama o sobě ničím nerozhojňuje látky historické, avšak již neobvyklý způsob rčení *ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος* dosvědčuje, že čerpána jest ze pramene, jejž Ailiános prostě vypsal a ku svému úkolu zužitkoval. Pramen ten pohříchu neznámým nám zůstává a sám Ailiános nepodává žádného vodítka k seznání pravého jeho původu. Tolik však jest na bíledni, že znal pramen Ailiánův vedle známého Kýra syna Kambysova, zakladatele perské veleříše, ještě jiného Kýra syna Kambysova, který byl bezpečně starší vítěze nad Astyagem. V řadě předků Kýrových tím nabýváme vědomosti o Kambysovi a o synu jeho Kýrovi, kteří jsou spolu jmenováni v dotčeném častěji již vývodu Hérodotově (VII., 11) a to po prvém Teispovi na místě druhém a třetím. Kambysés, jejž lze tudíž zváti Kambysem I., jest syn nejstaršího historického praotce Achaimenovců Teispa I., Kýros I. jest synem Kambysa I. a týmž Kýrem, od něhož původ svůj shledávali králové kappadočtí.

Dle toho všeho lze takto upraviti vývod Achaimenovců dle zpráv klassických:

Achaimenés
⋮
Teispés I. (Hér. VII., 11)
|
Kambysés I. (Hér. l. c., Ail. de vita anim. VII., 11)
|
Kýros I. (Hér., Ail., Efor. u Diod. XXXI., 19)
|
Teispés II. (Hér.) — Kambysés (Efor.), — Atossa ψ Farnakés kappadocký.

Větev Teispa II.:
? ?
Kýros II. (Hér. I., 111)
|
Kambysés II.
|
Kýros III. Veliký
|
Kambysés III. — Bardés.

Větev Ariárámna:
Ariárámnés
|
Arsámés
|
Hystaspés
|
Dareios.

---

1) Dle toho budiž modifikována zpráva ve spisu mém 'Kambysés a podání starověké', str. 6, kdež omylem zvána jest starší Atossa dcerou Kambysa I.

Zpravami klassiků seznán tudíž spolehlivě veškeren vývod rodu Achaimenova; jen na jediném místě není přímého spojení — nikde není řečeno, zda Kýros II. byl synem a přímým nástupcem Teispa II. a bratrem Ariárámnovým.

Zbývá další otázka, kteří z Achaimenovců zde uvedených byli v počtu osmi před Dareiem králi perskými?

Na základě klassiků samotných není lze rozřešiti otázku tuto. Všechny zprávy jejich téměř napořád jsou závisly na pověstech, dle nichž Persie před Kýrem byla Médům poddána a neměla své samostatné dynastie královské. Hérodotos nepřikládá předkům Kýrovým hodnosti královské. Naproti tomu Ktésias vypravuje, že již v dobách předposledního médského krále Astibary měli Peršané svého krále[1]) a nazývá Kýra králem perským ještě před válkou médskou (frg. 26 Müller). Polyainos snažil se pověsti srovnati s historickou pravdou. Čtemeť ve Stratégématech VII., 45., 2: *Πέρσαι Μήδοις παρετάσσοντο. Περσῶν Κῦρος ἡγεῖτο. Κύρου σατράπης Οἰβάρης ἦρξε φυγῆς, καὶ ὅσων ἡγεῖτο Περσῶν, πάντες τῷ σατράπῃ συνέφευγον.* Patrně bylo Polyainovi známo, že pověsti o Kýrovi uchylují se pravdy historické a proto propletl vypravování své zpravami ze zdroje jiného, jímž může býti pouze počátek Ktésiových Persik, nás více nedošlý.[2]) Když odečteme ze zprávy Polyainovy příměsky pověstí, zbývá toto jádro historické: Kýros byl již před médskou válkou králem perským, Oibarés jeho satrapou a spolu velitelem jedné části vojska. Persie byla tedy již před pádem Astyagovým říší samostatnou.

Tím však není ještě nic řečeno o předcích Kýrových, byli-li i oni králi perskými a to v počtu osmi, jakož hlásá ve svém nápise Dareios. Za to poskytují ve příčině té vysvětlení vítaného některé památky monumentálné, shledané za dob našich. Dareiova slova v Behistûně, že již ode dávna spočívá království na rodině Achaimenovců, byla potvrzena zněním jílové dsky senkerské (Senkereh = Larsa nápisů), kterou z textu nyní více nečitelného uveřejnil Bosanquet (Transactions of the Society of Biblical Archaeology, II., 148). Tam přikládá Kýros Veliký otci svému Kambysovi hodnost královskou, pravě: abil Kam-bu-zi-ya 4 (šarru) dan-nu a-na-ku, 'syn Kambysa krále mocného jáť jsem.'

Již výše vyvozováno jest, ježto nepřikládá Dareios předkům svým hodnosti královské — kdežto Xerxés a nástupcové jeho nikdy neopominou výslovně podotknouti královského důstojenství předchůdce svého —, že nespočívalo před Dareiem království na rodě Ariárámnově. Dlužno tedy shledávati počet osmi králův, Dareiem zůstavený, pouze ve starším rodě Achaimenovském. Sku-

---

[1]) Anon. de mulier. c. 2.

[2]) Důkazem předním jest připomínka o Oibarovi.

tečně potvrzuje dska senkerská, že Kambysés II. králem byl. Již tím jest otřesena domnělá závislost Persie na Médii v době Astyagově, kterou posud Oppert pokládá za pravdu historickou. Šťastný nález Rassamův podává žádoucího světla a odklízí rázem pásmo pověstí, které nám posud zastíralo pravý obraz starších dějin perských. Také jím potvrzen byl genealogický vývod, jakož jest výše upraven dle rozptylených trosek starověkého podání. Praví ť o sobě a o svých předcích v tak zvaném Rassamově cylindru Kýros (Henri Rawlinson, Cyrus Cylinder v 'Journal of the Royal Asiatic Society', N. S., XII. 84 sq.) takto:

20. anaku Kuruš šarru ... mât šarru rabu šarru dannu šar Dindir šar mât Sumiri va Akkadi šar kipradi irbaitî 21. abal Kambuziya šarri rabbi šar ir Anšan abal-abli Kuruš šarri rabbi šar ir Anšan libbalbal Šišpiš šarri rabbi šar ir Anšan. T. j.: 'Jáť jsem Kýros, král zemí (?), král veliký, král mocný, král babylónský, král sumerský i akkadský, král čtyř stran (úřední titul králů babylónských) 21. syn Kambysa, krále velikého, krále perského, vnuk Kýra, krále velikého, krále perského, pravnuk Teispa, krále velikého, krále perského.'

V nápise tom jmenuje tedy Kýros své předky, kteří byli vesměs 'králi velikými, králi perskými',[1]) kdežto sám sobě již přikládá úředního titule, jímž ode dávna zdobili se králové babylónští. On praví dále, že jest synem Kambysa, vnukem Kýra, pravnukem Teispa — tedy Kýros II. jest synem a nástupcem Teispa II. — mezera ve zprávách klassiků tím jest doplněna a vývod rodu Achaimenova úplně seznán.

Teď potvrzuje se také určitě zpráva Dareiova o počtu starších králů perských. Dareios sám nazývá se devátým králem a jest potomkem mladší větve rodu královského. Kambysés III., porobce Aigypta a Napaty, byl králem osmým, Kýros III. Veliký králem sedmým. Dle znění cylindru Rassamova jest Kambysés II. králem šestým, Kýros II. králem pátým, Teispes II. králem čtvrtým. Až potud jsou určity zprávy, které poznamenávají, že předkové Kýrovi byli ozdobeni důstojenstvím královským. Avšak zpráva Ailiánova — *ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος* — klade staršího Kambysa a staršího Kýra na roveň s Kýrem Velikým a s otcem jeho Kambysem II., předpokládá tedy, že vedle jména rovnali se sobě i královským důstojenstvím. I jest dle toho Kýros I. králem třetím, Kambysés I. králem druhým a **nutně pak jest Teispés I. prvým králem a zakladatelem říše perské.** Tím spolu obhájena neporušenost textu Hérodotova proti domněnkám Eversovým (Das Emporkommen der persischen Macht unter Cyrus, str. 28).

---

[1]) O významu jména Anšan-Anzan hodlám pojednati v rozpravě příští.

Vývod královského rodu perského jest tudíž takto seznán, jakož deska přiložená naznačuje. Spolu lze výpočty generačnými (26 let na jedno pokolení průměrem) přibližně jednotlivé starší krále chronologicky zařaditi.

Vývod starších Achaimenovců:

Achaimenés, hérós epónymos.

1. Teispés I. c. 714 — c. 688

2. Kambysés I. c. 688 — c. 662

3. Kýros I. c. 662 — c. 636

4. Teispés II. c. 636 — c. 610, Kambysés, Atossa ψ Farnakés kappadocký

5. Kýros II. c. 610 — c. 586 — Ariárámnés

6. Kambysés II. c. 586 — 560 — Arsámés

7. **Kýros** III. Veliký 560 — 530 ψ Kassandané — Hystaspés

8. **Kambysés** III. 530—522. Bardés, zavr. — Parmys. Dcery: 1. Atossa, 2. druhá dcera (Róxané?) 3. Artystóné — 9. **Dareios** I. (522—485).

Ad Frontonem.

Scripsit Robertus Novák.

Ad M. Caes. I, 2 (p. 4, 4 Nab.): 'et tu me amicum vocas, qui non abruptis omnibus cursu concito pervolo?' sic locum Naber edidit, sed adnotat Studemundius (Rud. Klussmann, Emendationes Frontonianae p. 10): 'cursu concito, quod Naber voluit, in codice non extitisse spatium docet, quod ad explendum e. g. *concitato* lectio sufficiat.' maius igitur videtur in codice extare spatium quam quod explet illud *concito*; nec tamen hoc verbum

ipsum est abiciendum, ut quod firmetur altero Frontonis loco, p. 156, 4, ubi recurrit illud *concito cursu* — etiam Ammianus sic saepius dixit, velut 16, 12, 36: properantes concito quam considerato cursu —, verum aliquid adiciendum quo designetur locus quo Marcus pervolare debeat. puto in codice scriptum esse: cursu concito **ad te** pervolo; cf. quae proxima epistula Fronto scribit (p. 5, 10): currere ad me vis et volare; tum p. 32, 19: vehiculum conscendam et ad vos pervolabo. — ibd. p. 4, 17: 'vale, mihi Fronto iucundissime. quamquam ita me dis potius (codex: dispositus) dicere oportet; nam tu quidem semper aves: o qui ubique estis di boni, valeat oro meus Fronto iucundissimus atque carissimus mihi.' subsequente deorum appellatione (*o qui ubique estis* . . .) illud *dis* prorsus est otiosum, ut R. Klussmann p. 14 recte monuit, nec tamen placet mihi quod dedit idem: *dispositius;* nam hoc vel simile adverbium insequenti *oportet* parum fit probabile. vide sis, illud *dis* ortumne sit initio propinqui infinitivi qui est '*di*cere' praeoccupato, ita ut scribi oporteat: 'ita me [*dic*] potius dicere.' nam isto *potius* nihil potest loci tenori inveniri aptius. illi *aves* mente addendum est *valere*, quod propter Naberum moneo. — ibd. epist. 3, p. 5, 14: o me beatum! ort . . . . commendatum.' sic a Nabero est scriptum, at testatur Studemundius esse haec re vera in codice: 'ORT^{TUO}MEDIISCOMMĒDATUM' et TUO litteris minutis a correctore in rasura additum; qua scriptura nisus legi iubet vir doctus: 'o me beatum! o (vel omissa hac particula) ore tuo me diis commendatum!' mihi nequaquam placet illud *me* quarto positum loco, cum exspectetur: 'o me beatum, o me ore tuo dis commendatum', aut omisso *o me*: 'o me beatum ore tuo dis commendatum', ut est p. 28, 15: o te hominem beatum hac eloquentia praeditum! o me hominem beatum huic magistro traditum; cf. et p. 55, 12. quare aptiorem quaerens lectionem incidi in hanc: 'o me beatum **optume** dis commendatum', qua me verum assecutum esse confido. — in iis quae subiunguntur scribit Naber: 'putasne ullus dolor penetrare sciat corpus aut animum meum.' *putasne* mihi de mendo suspectum, nam quod distinguunt 'putasne? ullus dolor . . . sciat . . . ?', nimis videtur mihi h. l. artificiosum nec simplex satis. accedit quod adnotat Studemundius in epistula ad R. Klussmannum missa p. IX: 'PUTASNE litterarum altera aut U aut O fuit, quarta autem aut E aut $\overset{\text{A}}{\text{E}}$ fuisse uidetur.' inde propono legendum: 'posteane ullus dolor penetrare sciat corpus aut animum meum?' — ibd. p. 6, 2 lego: ecce nox praeteriit, dies hic est alter et *etiam is prop*e (du Rieu dispexit in codice: alieretula . . . . . pe) exactus est. — ibd. pag. 6, 14 propono: 'ne cotidianis quidem istis officiis circa te praeter ceteros fungitur: est (codex Rieuio teste: et) immo tueis oculeis (codex: suei . . iuelis) satis infrequens';

cf. 101, 16: non *oculeis* modo; 103, 11 scriptum prima manu *ingeniei tuei*, quod praeferendum est scripturae ab altera manu profectae *ingenii tui*; eodem modo scribendum p. 102, 23 *ingeniei tuei*, nam eo spectat corrupta scriptura *ingenii et* orta ex *ingeniei*. — ibd. epist. 6, p. 12, 9 recte a Madvigio et Studemundio repositum: 'illud vero dictum elegans ac sauiatum (cf. Sen. contr. I, 2, 17) quod ais . . .', excepto hoc *quod*, pro quo scribendum erat: *quom*; cf. p. 12, 16: aliam malitiosam pilam dedisti, cum ais, nisi ex somno . . . .; p. 223, 13: verbum cantari solitum commemorasse, cum ait . . . — ibd. p. 12, 12: 'ut est ille in pyrrica versicolorum discursus, quom amicti cocco alii, alii luteo et ostro et purpura, alii aliique coherentes concursant.' extrema idoneo sensu carent; suadeo ut scribatur: 'alii *aliis* [que] cohaerentes concursant.' illud 'que' ex *eo* (= *quo*) subsequentis *cohaerentes* nasci potuit, ut apud Livium 2, 32, 10 exhibent membranae 'nec dentesque conficerent' pro eo quod vulgatur 'nec dentes [que] conficerent'; et alibi idem vitium observavi in libris manu scriptis. ceterum obiter moneo illis *amicti cocco alii* firmari illud quod tribus abhinc annis in hac ephemeride conieci apud Nepotianum (p. 507, 18 Halm) scribi debere: apud eosdem Spartanos pueri amicti (codex: *ex*mitti) cocco... caedebantur. — ibd. p. 13, 4: 'sed sumne ego beatus, qui haec intellego et perspicio et insuper . . . magister appellor?' offendo in particula interrogativa *ne* ('sum*ne*'), cui in hoc enuntiato certissimam rem continenti nihil est loci. emendatio ad manum est eaque verissima; legendum nimirum: **summe** ego beatus . . . . magister appellor; cf. 18, 21: tibi placere omnibus summe sit obtabile; p. 164, 1: quod summe efficere possis; illud 'sum' post 'ego' omissum etiam p. 13, 6: quo pacto ego magister? — ibd. epist. 6, p. 13, 12 scribendum: . . . . . magisue. **ne** (= nae) **ego** (codex: magisve nego) inpudens, qui umquam . . . .; cf. 105, 7: ne ego post homines natos et locutos omnium facundissimus habear; 228, 3: ne ego Somni laudem ex summis opibus conscripsissem. — ibd. II 13, p. 36, 13: 'nam uni M. Porcio me dedicavi atque despondi atque delegavi. hoc etiam ipsum *atque* unde putas? ex ipso furore'. ultimum verbum mihi non est ferendum; nam quomodo dicere potest Marcus se illud *atque* ex oratione Catonis sumptum ex furore eo hausisse? nisi me omnia fallunt, reponendum est: 'ex ips*ius* *ore*'; Marcus dicit sese ex ipsius Catonis sermone repetitam particulam *atque* deprompsisse; cf. p. 47, 23: oro, si quid ego umquam litterarum sciam, ut id potissimum ex Frontonis ore in pectus meum commigret. vitium ex prava verborum distinctione (*ips iusore*) originem videtur trahere. — ibd. III 3, p. 43, 3: 'ego vero etiam litterulas tuas dis. amo: quare cupiam . . .' ita codex: *dis*. *amo*, interiecto puncto. Hauptius legendum cen-

suit *dissavio*, sed mihi est probabile puncto deleto legendum esse: *disamo* i. e. valde amo, quemadmodum *discupere* significat *magnopere cupere* (cf. Catull. 106, 2: quis credat nisi se vendere discupere; similia sunt *disperire*, *dispudet*, *distaedet*, quae saepius apud Plautum leguntur, ad quorum exemplar Marcus illud *disamo* effinxisse videtur; cf. Plaut. trin. 4, 2, 87; Cic. fam. 8, 15, 2. — ibd. epist. 7, p. 44, 25 suadeo ut scribatur: 'quom tu quiescis et quod commodum valetudini sit facis, ⟨mul⟩tum me recreas'; nam *tum* quod h. l. vulgatur nimis est languidum et otiosum. — ibd. epist. 16, p. 54, 12 scribendum: prope nullus in epidicticis τῷ ἰσχνῷ locus, qui est ἐν δίκαις (codex: in dicia) multum necessarius. — ibd. epist. 19, p. 56, 16: 'et fortassis pauculis te adhuc diebus, cum te necessario confirmas, non videbo.' desideres *confirmes*, si quidem *cum* sensu *quia* h. l. positum; accedit, quod codex non habet *cum* sed *num*. haud dubie est scribendum: adhuc diebus — nam..... confirmas — non videbo; cf. p. 60, 8: tamen ad Iulianum nostrum visendum mea maxime gratia — nam sim ingratus nisi id intellegam — ire conisus es. similiter *u* et *a* inter se confusae p. 7, 17: *munu* pro *manu*. — ibd. IV 4, p. 67, 1: 'deinde in porta cum eximus, ibi scriptum erat bifariam sic.' non puto Marcum sic neglegenter illa scripsisse; post *eximus* verbum pertinens ad illa *deinde in porta* excidisse videtur. propono: deinde in porta, cum eximus, ⟨subsistimus⟩; ibi scriptum... — ibd. p. 67, 19: 'praeterea istas ubas multo commodius passas quam puberes manducare.' haud inmerito offendit Cornelissenus in illo *puberes*, nam prave puberibus i. e. maturis uvis opponuntur uvae passae, quae eaedem certe maturae erant. scribendum valde existimo: 'commodius passas quam putres (i. e. madentes, udo nondum dempto) manducare.' — ibd. epist. 7, p. 70, 24 corrigendum sic: '... ego tibi narrabo, n⟨e⟩que (codex: atque) enim re vera opus consulto est. uale, meum — quid dicam? quidquid dicere⟨m⟩, satis non est — uale meum desiderium.' — ibd. epist. 8, p. 71, 8 emendo: 'pectoris etiam dolor nullus residuus; ulcus autem illud ἀφήρπασται (codex: *ΑΠΕΡΓΑΝΣΤΑΙ*) τῆς ἀρτηρίας. — ibd. epist. 12, p. 74, 10: 'nec ego dum tu theatris, necdum conviviis abstinebam' quae sana non esse primo obtutu est manifestum. locus est lacunosus et sic explendus: 'nec ego dum tu theatris nec dum conviviis ⟨intereras, conviciis⟩ abstinebam.' causa mendi in propatulo est et sensus sic vel egregius, si quae antecedunt respicis. — ibd. p. 74, 23 edidit Naber: 'cum interim numquam tua imago tam dissimilis ad oculos meos in itinere accidit, ut non ex ore meo excusserit rictum osculei et somnum.' quae plane ridicula sunt; parva mutatione accipies sententiam idoneam, scribendo nimirum: 'ut non ex ore meo excusserit rictum, ex oculeis somnum' i. e. Fronto dicit se tum oscitatione et dor-

mitatione depulsa alacrem fieri. — ibd. V 23, p. 82, 25: ἀπί-θανος ὑπόθεσις videtur mihi, quod plane baluceis, qualem petieram.' frustra adhuc desudarunt viri docti in explorando quid delitesceret sub illo *baluceis*. videant sitne ibi vox *fabulae* vel *fabulosi* agnoscenda; equidem sic locum constituerim: 'quod plane ⟨fa⟩bulosa est, qualem ⟨non⟩ petieram.'

ad Ant. imp. 1, 2, p. 100, 5: 'attat, noli noli scribere, inquam, istud.' illud *scribere* certe est corruptum; nam res illa iam scripta erat, non demum scribenda. Cato iubet sententiam quae antecedit ex codice deleri, quem ad modum quasdam alias quae subsequuntur. inde aptius est orationi: 'noli seruare, inquam, istud.'

ad M. Ant. de eloqu. 3, p. 152, 6: 'moneo ... quotienscumque ἀδοξότερον ἐνθύμημα animo conceperis, volvas illud, temet diversis et variis figurationibus verses temptesque et verbis splendidis excolas.' illud *temet* est, ut vides, corruptum mutatumque varie, velut in *tecum* (Heindorfius), *identidem et* (Hauptius). sed videndum, sitne in eo initium subsequentis *temptes*, nempe *tempt*, praeoccupatum; scribens certe: 'volvas illud, [tempt] diversis ... figurationibus verses temptesque' nihil ad sensum requiras. — *ad M. Ant. de orat.* p. 155, 10 probabilissime nuper a Cornelisseno est scriptum: omnem hanc magistrorum ⟨manum⟩ vanam propemodum et stolidam esse; cf. Sen. contr. 7, 1, 20: magna novorum rhetorum manus. — ibd. p. 156, 1 scribendum esse suspicor: 'subvertendum censeo radicitus, immo vero Plautino tra⟨c⟩to (i. e. longiore; codex: trato) verbo, exradicitus'; quae alii proponebant mihi quidem non videntur apta. — paulo infra (v. 4) legi sufficit: concito cursu *ten⟨d⟩ere*. — ibd. 156, 15: 'ea re profecto pueri laudent, convivae delectentur.' *laudent* repugnat sensui, unde Iacobsius legi malebat: *plaudant*. verum existimo: 'ea re profecto pueri ludant, convivae delectentur', originem mendi ex *l$\overset{a}{\text{u}}$dent* repetens. — ibd. p. 161, 6 sententiam illam, qua M. Antoninus dicere voluisse videtur se cupere Italica oppida frequentari copia iuniorum, expleo sic: 'florere in ⟨a⟩rvis (cf. Vell. Pat. 2, 68: in urbe seditionem, in agris ... bellicum tumultum movens) cupio inlibatam iuventutem.' — ibd. p. 162, 8: 'antiquitatis verbum usitatum, sed numquam eo sensu usurpatum neque probe adscitum. nam volgo dicitur, quod potius sit, antiquius esse. inde ipsa Sallustio derivata.' quod scribunt *ipsa* nihili est; flagitatur substantivum aliquod. cum habere dicatur codex: 'inde *ΠPC* .. ipsa', levi negotio hinc efficies quod aptum est loco unum: inde **praecepta** Sallustio derivata.

princ. hist. p. 204, 4: 'nemini usquam oppidum neque tectum diutinum aut limen inveteratum: libertatem inopia sortiti,

quia inopem subigendi sterilis fructus laboris capitur'. extrema prava esse ab aliis iam observatum; lacuna est locus depravatus et hoc modo explendus: quia inopem subigentib. (= subigentibus) te⟨rram ste⟩rilis . . . — ibd. 207, 16: 'sero ipso post decisa negotia *lavari*'. quoniam codex habere videtur *lauareet*, scribenda est forma antiqua *lauarei*: cf. 210, 16: quam ludeis spectaculorumque caerimonieis placarei.

de fer. Aliens. p. 227, 18: 'agere de finibus duos claros et nobiles Vesperum et Luciferum puta'. codex: 'de finibus . . . . CIUIS claros', unde apte effici potest: 'de finibus causam II (i. e. duos) cives claros'. de voce *civis* non videtur dubitandum; Fronto Vesperum et Luciferum tamquam civibus litigantibus de agri terminis adsimilat.

Arion. p. 237, 8: 'nave in altum provecta cognovit socios qui veherent cupidos potiri necem sibi machinari.' haec sana vix sunt; nam requiritur res qua nautae potiri cupiebant. aut aliquid excidit aut legendum: 'cupidos auri, necem sibi machinari.'

Příspěvky k výkladu oskických nápisů.

Napsal Josef Zubatý.

1. Osk. kmen jmenný slāgi- (acc. sg. slagìm abl. sg. slaagid, cipp. Abell. [Zvetaieff 56] 34. 54. 12.) vykládával se a posud se často vykládává za příbuzný s lat. stlōcus lōcus. Výklad ten jest ovšem nemožný z důvodů zvukoslovných: kdybychom i připustili možnost změny *k—g* mezi samohláskama, se kterou na půdě italské (ač zřídka) se přece shledáváme (ku př. v lat. neg-otium), *ō* se může v jazyce oskickém jeviti zase jen jako *ō* (anebo lépe řečeno jako dlouhé *ú*).

Zvukoslovné nemožnosti tyto ostatně nebyly by ani hodny zmínky, protože srovnávání lat. stlōco- s osk. slāgi- zajisté samo sebou padne, kdyby srovnávání toto nebylo mělo v zápětí příliš mlhavý a neurčitý výklad uvedených tří míst nápisu abellského, jemuž nevím nesluší-li přikládati větší význam pro studium mimořímských poměrů v Italii než desce bantijské. Nápis sám je velmi zřetelný, a slāgi- na všech třech místech nemůže míti neurčitého významu locus a p., nýbrž patrně jest tu označením území, které počítalo se přímo k tomu či onomu městu, označením území abych tak řekl katastralního: a nápis obsahuje právě úmluvy o právech k půdě mezi slāgi abellskou a nolskou, k půdě posud od žádné z obou obcí nezabrané.

Překládám tedy ř. 11 nsl. sakaraklùm Herekleìs | slaagid pùd ìst „svatyně Herkulova | mimo území (mimo území abellské i nolské, snad již ustálený adverbialný ablativ) kteráž jest"; 27 nsl. ekkum [svaì pìd hereset] | trììbarak[avùm tereì pùd] | liìmìtù[m] term .... [pùìs] | Herekleìs fììsnù mefi[ù] ìst ehtrad feìhùss pùs | Herekleìs fììsnam amfr|et pert vìam pùsstìst | paì ìp ìst pùstin slagìm ... „rovněž, jestliže něco budou chtíti | stavět (?) na půdě, která | obmezena jest hranicemi, jimž | Herkulova svatyně uprostřed | jest, [totiž] mimo feìhùss (ploty?), které | Herkulovu svatyni obklopují, |[1]) [a kteráž] kolem silnice vedlé jest | jež tam jest (vede), za (katastralním) územím [jedné z obou obcí] |, z usnešení svého („toho kterého") senatu stavěti (?) budiž | volno." A konečně 54 nsl. avt anter slagìm | [a]bellanam ìnìm nùvlanam | [p]ùllad vìù uruvù ìst.. „avšak mezi územím | abellským a nolským | kudy silnice křivolaká (široká? ř. *εὐρύς* skt. urú-) jest (vede).."

Etymologii kmene slāgi- bohužel udati nedovedu.

2. Pompejský nápis, tištěný u Zvetaieffa pod. č. 62., překládává se na základě nesprávné interpunkce, jejíž nesprávnost plyne jak z italského pravidelného pořádku slov, vyžadujícího sloveso na konci věty, tak z nedostatku concinnity obou prvních vět. Interpunguji M. Siuttiis M., N. Pùntiis M. | [a]ìdilis ekak vìam terem[na-|t]tens: ant pùnttram staf[i|anam vìu te[r]emnatust per. | X. ìùssu vìa pùmpaiiana ter|emnattens: perek. III ant kaì|la Jùveìs Meelìkiieìs. „M. Siuttiis M. (syn Maiův), N. Pontiis M. | aidilové tuto silnici obmezili (vyměřili): před mostem stafijským silnice obmezena jest na | 10 perk. Titéž silnici pompejskou | obmezili: (a sice) na 3 perky před svatyní | (?) Jova Mēlikijského." Most stafijský a kaìla Jùveìs Meelìkiieìs patrně byla místa, u nichž končila se část obou silnic, pokud spadala v „slāgi" pompejskou.

3. Kmen trìstāmento- (trìstaamentud Zvet. 63, 2. trista. 41, 1?) vykládá se za totožný s lat. testāmentum. Výklad tento znamenitě se srovnává s obsahem nápisu 63, ale zvukoslovně sotva se dá ospravedlniti, tuším ani tím, odvozuje-li se obojí forma z *terstāmento-: *terstāmento- (Bücheler, v Lexicon italicum, vydaném v blahopřání bonenské univ. k císařovým narozeninám 1881 str. XXIX.) v latině ovšem by mohlo zníti testāmento- (srv. Maspiter, Tuscus, posco a p., vesměs s *r* vysutým před *s* s jinou samohláskou), v jazyce Osků však patrně bychom očekávali *terestāmento-. Souvisí-li obě slova spolu, což sice podlé nápisu 63. je možno ač nikterak dokázáno (nelze nikdy spoléhati příliš na význam slov, jež jsme

---

[1]) Jinými slovy, v ono volné území není pojato bezprostřední okolí (*τέμενος*) svatyně.

vyložili na základě jediného místa), dovedu si odchylnou podobu zvukovou obou vyložiti jenom vlivem prostonárodní etymologie, jež buď v latině z *tristāmentum přichýlením k testis atd. utvořila testāmentum, anebo naopak u Osků z *tìstāmentùm udělala trìstāmentùm vlivem slov příbuzných s lat. tristis atd. (jichž ovšem ve sporých zachovaných památkách doložiti nelze).

4. V desce bantijské (Zvet. 142) čteme ř. 23 násl. temné místo *pr. svae praefucus pod post exac Bansae fust svae pis op eizois com | a(l)trud ligud acum herest* atd. Bücheler tuším jest na pravé cestě, vykládá-li *svae* zde za lat. sī-ve (asi jakoby lat. sī samo o sobě znamenalo sī-ve; viz jeho výklady k desce bant. ve Fontes iuris Romani antiquissimi ed. C. G. Bruns, Tubingae 1876, 43 násl., Lexicon italicum XXVII). Nesouhlasím s ním jenom v tom, že by *pod* patřilo ke *svae*, pojíc se s ním právě k vyslovení pojmu sīve. Nemohu sice uvésti dokladu, kde by svaì samo o sobě znamenalo sīve (právě jako není ovšem dokladu pro svaì — pùd = sīve), ale myslím, že sīve — sīve právě předpokládá užívání pouhého sī svaì u významě či, právě jako ř. *εἴτε* — *εἴτε* předpokládá pro dřívější dobu i pouhé *εἰ* v témže významě: jak známo, skutečně se říká i *εἰ* — *εἴτε* (Krüger I, § 69, 25, 1. II, 69, 25 a). *Pod* jest nom. neutr. sg., jehož zde užito jako všeobecného relativa místo formy mužské, právě jako my tak přečasto užíváme neutra co. Podobné užívání neutra (ovšem jako relativum vůbec rozšířeného částicí -ei -e -i) je zcela běžno v deskách umbrických; srov. ku př. VI, a, 6: *nersa courtust, porsi angla anseriato iust* pokud se neobrátí (ten), co ptáky pozorovat půjde; VI, a, 19: *vasor verisco Treblanir porsi ocrer pehaner paca ostensendi, eo iso ostendu* „nádoby (nom. plur. musc.) u bran treblanských co k vůli očištění hory (ocris piandi causa) upotřebeny budou, ty tak nechť upotřebí ....“; a tak ještě častěji. A jazyk umbrický jeví tolik příbuznosti úzké s oskickým, že není nikterak odvážlivo, hledati některou zvláštnost umbričiny v památkách oskických. Překládám tedy: „praetor anebo praefucus, co (který) po tom (po tomto ediktě) v Bantii bude, jestliže někdo u nich s jiným právně (soudně) jednati bude chtít ...“ Co se týče zpovšechnělého neutra pod, pod-ei, srovnati lze mimo uvedené již naše co i lat. spojku quod, zejména pak, že sanskrt užívá ve složeninách středních tvarů tad etad jad o všech třech rodech.

5. V uvedeném právě místě viděli jsme *praefucus* (= lat. praefectus); podobné je *facus* ib. ř. 30 (a snad i *sipus* ib. 5. 14?). Tvary tyto nejsou tuším posud řádně vyloženy. Zvetaieffovi dokonce se zdá (Sylloge inscr. Osc. 148), že „forma nominativi huius vocabuli [facus], ut „sipus praefucus“, non est genuina Osca“, tedy asi, že jest formou latinskou (a vliv latiny jeví se v desce

bantijské nepochybně). Mínění to bylo by na místě, kdyby kmen participia byl fako-: pak osk. nom. sg. musel by zníti faks. Kmen je však fakto-, nom. *fakts, resp. podlé analogie hùrz (= lat. hortus) *fakz: nepohodlná skupina -kz patrně zjemněna vsutím -ù-, jehož vsouvání podobné v osk. je zcela běžno. Místo *fakùz pak psáno v desce naší, psané písmem latinským, *facus*, poněvadž latinské písmo písmene *z* k označení zvuku *ts* neužívalo; právě tak, jako v deskách umbrických, psaných již písmem latinským, za starší pihaz kunigaz (lat. piatus *connigatus) nalézáme *pihos conegos*. Z tohoto mladšího spůsobu psaní ovšem nesmíme ještě souditi, že by staré *z* (jež znělo patrně, hledíme-li k tomu, že psáno za *ts*, asi jako naše *c*) později bylo se u výslovnosti vskutku změnilo v *s*: myslím, že tu máme hledati jen nový doklad úkazu zejména na půdě staroitalské tak častého a nepochybného, že písmo z nouze nebo z pohodlí nečiní rozdílu mezi zvuky podobnými, ale přece různými.

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

Kniha III. O umučení Syna božieho.

Kap. 1. Panna Maria vypravuje Brig. o Synu svém, jeho kráse a své bolesti nad jeho utrpením.

Kap. 2. P. Maria přirovnává svět k tanci, k němuž přichází muž smutný — Maria —, hledaje přítele — duši zbožnou.

Kap. 3. P. Maria líčí krásu svého Syna a muky, jež snášel kdys od Židů a nyní od hříšného světa.

Kap. 4. P. Maria vypravuje obšírně o umučení, smrti i pohřbu Syna svého.

Kap. 5. Kristus připomíná Brig., kterak za ni trpěl a vybízí ji k vděčnosti a následování sebe.

Kap. 6. Kristus vzpomíná na své utrpení a žaluje na nevděčnost lidstva, jež chce spaseno býti bez pokory, bez lásky k bohu, bez utrpení.

Kap. 7. Kristus přirovnává se k pánu, jemuž sluha-lid chce roven býti, k muži, jenž pracuje, ana žena jeho ovoce práce té v jedné chvíli zmaří, k pánu, místo něhož chtějí ctíti a poslouchati sluhy i vybízí Br., aby ona, choť jeho, jej milovala atd.

Kap. 8. Kristus žaluje na hříšné lidstvo, hrozí trestem, však na přímluvu P. Marie chce býti ještě shovívav.

Kap. 9. P. Maria vypravuje Brig. o umučení Kristově a připojuje podobenství o dívce-duši, o kterou se ucházejí dva muži — láska k světu a k bohu.

Kniha IV. O křesťanstvu.

Kap. 1. Kristus mluví v podobenství o hradu, jehož dobyli nepřátelé, s nimiž, ač zasloužili záhuby, chce na přímluvu panny Marie milostivě přece naložiti. Hrad jest církev, základ její víra, nepřátelé lidé hříšní, jichž bůh netrestá hned, nýbrž na přímluvu p. Marie dává jim lhůtu ku pokání.

Kap. 2. Bůh žaluje na lidi, že jsou jako zvěř, bez lásky k němu, hledají jen svou vůli provésti, v prsou mají červy nečistých žádostí atd.; ale za to budou odloučeni od boha, jenž pošle v boj proti nim své přátely s kopím slov božích, pancířem lásky, štítem trpělivosti, aby je zahubili, sami pak aby jako zlato utrpením zkoušeni byli k větší odplatě.

Kap. 3. Maria posílá Brig. k jednomu, aby oznámila, že „kostel“ v základech se pohnul, klenutí se bortí, sloupy povolují a podlaha plna jest jam, takže nepřijde-li oprava brzká, zřítí se vše pádem hrozným; sama stále že oroduje za svět, vznášejíc se nad ním jako duha, již však nečistí mrakové, hříšníci, zastříti se snaží tím spíše, že představení církve nestarají se o církev, nýbrž o zboží, pýchu a j. „Takoví neměli by povýšeni býti v církvi!“ Najde-li se který, jenž by chtěl opraviti církev, tomu slibuje svou pomoc.

Kap. 4. Bůh mluví obrazně o pánu, jenž postavil město s domy, vše spořádal, rozdělil lid na soudce, vojíny, pracovníky a potom, dostav slib věrnosti odešel; lid nejprve řádně žil, však časem zhoršili se všickni. Pán ten jest bůh, město církev se soudci-kněžími, rytíři a lidem obecným. Ti nyní zpronevěřili se všickni; obrátili se k pýše, hledí si své chvály, pro dary převracují soudy, nehájí církve, „zavrhli meč mé bázně a mého kostela a vzali pytel penězům klásti!“

Kap. 5. Kristus žaluje na křesťany, kteří hříchy jej od sebe zapuzují; odchází od nich ku pohanům.

Kap. 6. Kristus vykládá, co znamená: „Vzat pytel penězóm klásti.“ Pytel znamená žádost lidskou atd.

Kap. 7. Kristus praví, proč trpí zlé na světě: Aby naplnil se jich čas, aby odměnu vzali za své dobré skutky na světě, aby ukázána byla boží spravedlnost, aby ukrátily se muky jejich v pekle, aby zemdleli zde a tím menší bolest měli na onom světě, aby snad někteří ještě se obrátili aneb zásluhy dobrých rozmnožili.

Kap. 8. Kristus: Lid dělí se na soudce, rytíře a lid obecný. Soudci jsou stav kněžský, jež nyní pravou moudrost obrátil v marnou, boží přikázání zaměnil jiným: „Vztáhni ruku a dej peníze!“ Jich moudrost jest krásně mluviti a zle činiti a svým příkladem strhují i sprostné do hříchů, těch pak, již pravou jdou cestou, nenávidí. Rytíři církve mé slib svůj zrušili atd. Obecný lid lne k světským věcem, plní se lakotou, marností. Však mám také své přátely na světě a k jich prosbám posílám slova svá všemu lidu“ atd.

Kap. 9. Maria mluví v podobenství o lidech na tomto světě, přirovnávajíc je k pěti domům, na jichž dvéře tluče poutník-Kristus. První jsou nevěrní křesťané, k nimž bůh opět a opět volá svými kazately marně. Druzí jsou zatvrdilí Židé, kteří sami mají se za rozumné, sebe chválí, jiné hanějí, Kristem pohrdají. Třetí jsou pohané, již nechtějí křesťanství, že nepodává věcí tělu libých. Čtvrtí jsou ti Židé a pohané, kteří, ač chtějí býti křesťany, dosud nemohou. Pátí jsou křesťané věrní, již vítají Krista s pečlivostí a svorností, základem to vší šlechetnosti, zahřívají jej láskou atd. Těchto následovati má Br.

Kap. 10. Kristus těší Br. plačící nad málem přátel božích řka: Psáno jest, že synové království vyvrženi budou a jiní vezmou jejich dědictví atd.

Kap. 11. Kristus připodobňuje se k Davidovi, jenž měl tři syny, podobenství to Židů, nevěrných křesťanů a pohanů atd.

Kap. 12. Kristus přirovnává se ku králi v poli, jehož lid-křesťanstvo dal se svésti hlasem svůdným, ďáblem.

Kap. 13. Kristus přirovnává se k sedláku, jenž má ovce a nad nimi nejprve dobrého pastýře, potom špatného atd. Ovce jsou křesťani, pastýř dobrý dřevní kněží, pastýř zlý kněží nynější, již starají se o tělesné žádosti a nedbají, že ovce hynou a kazí se.

Kap. 14. Maria velebí Synovu slávu a spravedlnost, jež jako hrozný oblak se vznáší, hrozíc pomstou všem, kdož v čas neutekou se pod střechu víry. Pak charakteristicky líčí se řádění křižovníků v zemích polabských Slovanů, z čehož patrno, jak jednali s obyvatelstvem, když i tímto způsobem jejich zlořády došly pokárání. Praví se: Oni křižovníci, ježto jsem za rytíře (= obrance) vložil do oněch krajů křesťanských, nedbají duší, nemají slitování s těmi, kteří se obrátili ke křesťanství, nedávají jim svobody atd. Proto připraven jim soud a muka hrozná.

Kap. 15. Kristus připodobňuje se k muži, jenž varuje přítele svého, ženoucího se do propasti. Pak mluví v podobenství o církvi jako včelnici, v níž jsou dobré i zlé včely atd.

Kap. 16. Bůh mluví před zástupem nebeským, jak stvořil lidi, aby nahradili padlé anděly, jak je rozdělil na žákovstvo (= clerici), již měli vůli jeho ukazovati slovy i skutky, rytíře k obraně všech, lid obecný k dobývání potřeb sobě i jiným atd. Však nyní vše pokaženo; kněží jsou jako malomocní, tak že, kdož by hledal v nich co krásného, odvrátí se s ošklivostí; rytíři bojí se pro mne co činiti a lid obecný jest jako osel bez lásky a bez víry.

Kap. 17. Bůh žaluje před zástupem nebeským na lidstvo, jež ho hněvá a tupí. „Já ustanovil Petra, aby pásl mé ovce a nyní hlava kostela mého je dře a rozhání.“ Lid obecný, jehož obdařil jsem vším, nevěří mým slovům, za těžká má přikázání moje atd.

Kap. 18. Kristus přirovnává se k Mojžíši a lid Izraelský k zlořečeným kněžím, kteří plní jen svou vůli, činí vše pro čest

světskou, zešvařeni jsou leností, lakomstvím, pýchou a lakotou, ba brání i těm, kdož vůli jeho činiti chtějí. Ohyzdni mi jsou takoví kněží, jako šípek, jenž svrchu jest pěkný, vnitř pak pln nečistoty atd.

Kap. 19. Kristus žaluje na kněží, již majíce jako proroci volati: Přijď k nám, Hospodine! volají: Jdi od nás!

Kap. 20. Kristus vypravuje Br. o původu řeholníků a žaluje na nynější jejich zkaženost.

Kap. 21. Brigittě ukázáni dva biskupi, kteří odkrývajíce před ní svůj život a jednání, podávají obraz o poměrech hodnostářů takových za té doby.

Kap. 22. Maria ukazuje Br. slavného na zemi opata, že duše jeho není obrazem boha, nýbrž ďábla atd. a napomíná ji k pokoře.

Kap. 23. Maria vypravuje Br. o sv. Dominiku, jenž umíraje poručil bratří své pod ochranný plášť její; však nyní jest pravých bratří tak málo, že by i malý jejich škapulíř stačil pro ně.

Kap. 24. Kristus vypravuje Br., modlící se za jednoho bratra bosáka, jak sv. František založil svůj řád, jak členové jeho byli zbožní, až jakýs bratr „Protiva“ nastrojením ďábelským zasel símě zkázy v ně, atd.

Kap. 25. a 26. Kristus vypravuje o povstání řádu rytířského a zkáze jeho.

Kap. 27. Bůh ukazuje na dvou duších, že stejný jest trest za nepodařený zlý úmysl jako za zlý čin.

Kap. 28. Brigitta vidí nevěrného rytíře, jak duše jeho chopená ďábly hrozně naříká atd.

Kap. 29. Brig. vidí, jak zemřel rytíř zbožný, přichází do nebe, jest vítán od andělů, svatých, Krista, boha otce atd. a duše jeho raduje se velmi.

Kap. 30. Kristus praví: Já jsem spravedlivý i milosrdný, mé milosrdenství napomíná rytíře, aby jich nenalezla má spravedlnost. Napomínám je jako otec, jako bratr, jako pán atd.

Kap. 31. Kristus připodobňuje se k hlasu mluvícímu ze kře hořícího k Mojžíšovi atd. Pak přirovnává ďábla k Faraonovi atd.

Kap. 32. Kristus žaluje na rytířstvo, že odvrátilo se od něho k ďáblu, slibuje odpuštění těm, kdož se k němu navrátí atd.

Kniha V. O králích.

Kap. 1. Brigitta, žádána jsouc od krále jednoho, vyprošuje si od boha naučení pro něho: Má odloučiti od sebe lakomé rádce „s dvojitým jazykem“ a vzíti si takové, již neprodávají práva a pravdy, boha milují, křivdu mluviti se bojí a slitování mají s nouzí bližních. Král má osobně slyšeti žaloby, má rozumně a spravedlivě rozdávati dary, boží přikázání ctíti, má se postiti, však proto nezanedbati soudů a porad. V těžších věcech má se raditi s preláty. Novot zbytečných nemá zaváděti. V moci své má

král zůstati pokorný, pamatuje, že od boha jest zřízen. Roucho mějž krásné, za slavných příležitostí nosiž korunu atd.

Kap. 2. (Pokrač. kap. 1.): U stolu bývej král s přátely svými a poddanými, aby od nich slyšel „hlas lidu“; ve svých činech buď spravedliv i milosrdný. Soudů a úřadů nedávej lakotným, nýbrž těm, jižto „ode dávna ze šlechetných předků pošli,“ jimžto milejší jest spravedlnost než jmění dosíci. Neukládej lakomě „peněžitých vin,“ nevinných neobviňuj. Vládni tak, aby se ho mladí báli, staří ctili, moudří chválili a nuzní si přáli. S kletými král neobcuj, bezbožných při svém dvoře neměj, neboť král má zvláště „ploditi“ čest boží. Své království miluj a cti také rytíře své, synům „dobrodružství“ otcův připomínaje.

Kap. 3. Br. má vidění o jedné královně, jež vše světské chce opustiti pro boha a při tom duch dobrý a zlý o ni se přou.

Kap. 4. Br. má zjevení, v němž sv. Nětiše allegoricky vykládá jí o vozu pýchy a pokory i částech jeho.

Kap. 5. Br. prosí za jednoho biskupa a p. Maria dává jí pro něho rady.

Kap. 6. (Pokrač. kap. 5.) Cesta, po níž jde biskup, jest úzká t. j. málo jest spravedlivých a mnoho zlých; proto oblékni se biskup v roucho trpělivosti; cesta ta zarostlá jest trním, protivností tohoto světa, proti němuž měj biskup na mysli desatero božích přikázání; cesta ta jest také skalná náklonností lidí k hříchu, proto třeba nohy opatrně klásti; nohy pak znamenají žádost nebeské radosti a žádost zbýti tohoto světa. Biskup varuj se dále od tří nepřátel, ponoukání zlého ducha, světa a jeho slibů. Ale mnozí raději oslepnou a „jako Samson ve mlýně točí žernovem touhy po světě a lakomství, než by církev spravovali“ atd.

Kap. 7. Maria v podobenství mluví o hradu se čtyřmi zámky, čtyřmi zdmi a dvěma příkopy atd. Poklad ve hradě jsou slova boží, zámky jsou hříchy, zdi jsou tři šlechetnosti atd.

Kap. 8. Matka boží mluví v podobenství o koruně biskupské. Koruna jest důstojnost biskupská, již má biskup míti pro boha atd.

Kap. 9. Bůh mluví v podobenství k Brig., modlící se za biskupa jednoho, jak biskup ten jest na rozcestí dobrého a zlého a sv. Nětiše, vyloživši obraz ten obšírně, přidává jiný o třech listech, z nichž první, čest a zboží tohoto světa, čten nejčastěji, druhý, strach soudu božího, řídčeji a třetí, láska k bohu, čten zřídka a s nelibostí.

Kap. 10. Brig. má vidění o světském biskupu nevěrném a jeho zbožném kanovníku.

Kap. 11. Brig. vidí hříšníka, jenž zemře, jest odsouzen atd.

Kap. 12. Br. má vidění o duši, jež na světě slavena byla, však nyní propadá se v peklo, proklínajíc své svůdce atd.

Kap. 13. Br. má vidění o jiném odsouzenci, na něhož děsné kletby vydávají tři božské osoby, andělé, duše v očistci a peklo.

Kap. 14. Br. má vidění o člověku souzeném na onom světě jenž na přímluvu Marie a modliteb cizích vysvobozen jest z moc ďábelské a o spůsobu, jakým možno duším pomoci.

Kap. 15. Br. vidí ďábla, jenž zmocniti se chce ženy jedné, kterou však Maria z rukou jeho vysvobozuje.

Kap. 16. Bůh přirovnává poslání Brigittino k Mojžíšovu atd. a dokazuje, že je poslání to božským.

Kap. 17. Bůh srovnává poslání Brigitty s posláním Mojžíše atd.

Kap. 18. Bůh vypravuje podobenství o dvou skříních, z nichž jedna obsah má na pohled špatný, druhá výborný, však ve skutečnosti jest tomu naopak, o cestách k nim vedoucích atd. Obsah skříní těch jest láska k bohu a světu, cesty jsou ostati své vůle a tělesné libosti atd. Na rozcestí jich stojí Kristus, napomíná lid, avšak mnozí nedbají atd.

Kap. 19. Bůh ukazuje svou vševědoucnost a dokazuje, že tím není obmezena svobodná vůle lidská, a sice podobenstvím o cestě dobra a zla a nápisu na rozcestí.

Kap. 20. Bůh vypravuje o spravedlnosti a milosrdenství svém, kterak je ukázal lidstvu v zákoně starém, a zjevuje, že nikdy jedno druhého neumenšovalo ani umenší při posledním soudu.

Kap. 21. Andělé chválí Hospodina, že stvořil je, svět, člověka atd., a bůh žaluje na lidskou nevděčnost a hříšnost, vypravuje téměř náboženské dějiny lidstva a přichází k jednotlivým stavům, nejprve k manželství. Lidé pojímají se nyní pro krásu, pro zboží, pro tělesného chtíče ukojení, pro veselé přátelstvo, pro pýchu atd.

Kap. 22. Bůh mluví v podobenství o domu svém církvi, v němž místo pokory jest pýcha, v němž pán šlapán jest od sluhů atd. a přeje si domu nového, jehož základem byl by on, se zdmi spravedlnosti, moudrosti, moci a milosti své, s dveřmi lásky atd.

Kap. 23. Bůh mluví v podobenství o čaroději, jenž měl zlato-duši. To koupil člověk-bůh, uložil ve skříni těla lidského a zlato proměnilo se v žábu. Ale kdo by bodl do ní kopím bázně božího soudu a pokání, mohl by dobýti z ní zrnka zlatého, neboť milosrdenství boží vždy jest hotovo.

Kap 24. Kristus žaluje, že dal svou dceru jednomu, jenž ji souží, a bůh na přímluvu Marie a andělů slibuje ji vysvoboditi.

Kap. 25. Bůh mluví allegoricky o dvou paních, o pýše, jež vysoko sedí na úzké stolici a cesta k ní jde ochuzením, prací marnou a honěním se za důstojnostmi . . . a o p. Marii, jejíž stolice široka atd.

Kap. 26. Bůh připodobňuje slova svá k semeni datlovému, jež v dobré zemi ve veliký vzroste strom. Kmen stromu toho jest zřeknutí se světa pro boha, kořeny jsou mysliti na boha atd.

Kap. 27. Bůh přirovnává hříšné lidstvo ke čmelu atd., naříká nad jeho zkázou, hrozí pomstou, však slibuje také milosrdenství.

Kap. 28. Brigitta slyší chválu Kristovu, již vzdávají mu Maria, andělé, apoštolové, proroci, svatí i ďáblové. Kristus žaluje, že jen člověk, ač tolik přijímá dobrodiní, není mu vděčen, hrozí pomstou, však na přímluvu Marie dává mu čas k pokání a napomíná jej (skrze Brig.).

Kap. 29. Kristus přirovnává lidstvo k dítěti, jež zavinuto bylo rúškami t. j. zákonem starým a poodrostši dostalo oděv volnější, zákon nový, snadný, jenž dovoluje vstoupiti v manželství, když panenství zdá se těžko atd. Však nyní trhají lidé i toto volné roucho, a zvláště ti, již měli by je zvláště nositi, nevěrní kněží (o nichž dále český skladatel mlčí).

Kap. 30. Kristus velebí matku svou a žaluje na hříšné lidstvo.

Kap. 31. Anděl vypravuje ve vidění Brigittě o dvojím duchu, zlém a dobrém, jak rovni sobě stvořeni, jak nevytrvali duchové zlí, a jak nyní obojí působí na lidstvo, dobří chránice je, zlí svádějíce atd.

Kap. 32. Maria velebí sladkost Kristovu a ten žaluje na lidstvo, jemuž za svá dobrodiní stále jest hořký.

Kap. 33. Maria mluví allegoricky o moudrosti světské, vedoucí k nestálému a marnému, o moudrosti duchovní jež vede k věčné blaženosti atd. a napomíná Br., aby o tuto se snažila, hledajíc jí u Krista a aby také vytrvala do konce, neboť není prý tak krásného začátku, aby špatný konec ho nezšeredil.

Kap. 34. Kristus ukazuje na svou moc, jíž pohrdá pyšné lidstvo a hrozí trestem.

Kap. 35. Kristus mluví o svých přátelích, již čerpají moudrost ze svatého písma atd. a o nynějším „žákovstvu“, jež učí se moudrosti světské, aby došlo důstojenství. Kristus učil pokoře, oni jsou pyšní, Kristus neměl, kam by hlavy sklonil, oni jsou lakomí atd. Následuje obšírná parallela mezi učenci duchovními a světskými a pak dí Kristus Brigittě: Ty choti má buď jako tvořidlo, v němž má sýr tištěn býti atd., až bude s ním v jedné svornosti a tělo duše bude poslušno.

Kap. 36. Brig., jedouc na svůj hrad, upadla ve vytržení a viděla i slyšela muže boha se tázajícího a boha jemu odpovídajícího i neprobrala se dříve, až ssedla s mezka.

Kap. 37. Matka boží posílá Brigittu napomenout mistra jednoho, jenž maje umění bez lásky k bohu spíše prý oslu podoben jest, který hryže slámu vymlácenou.

Kap. 38. Syn boží ukazuje Br. zkaženost lidstva na muži jednom.

Kap. 39. Kristus mluví o nepříteli svém, který má čerta v „tělesenství“, podoben jest lodi děravé atd. Hrozí soudem, těší milosrdenstvím a dává rady k napravení.

Kap. 40. Kristus mluví o jiném člověku, srovnávaje jej s orlicí, ptáčníkem a sedlákem-„šerméřem“, hrozí spravedlností atd.

Kap. 41. Kristus mluví o lidech ďáblem pouze pokažených, jimž slibuje milost a zkažených (jako víno octem), na něž čeká soud.

Kap. 42. Maria radí Brigittě, aby vetkla si záponu t. j. na paměti měla umučení Kristovo atd. a mluví o lidech v pravdě svatých a lidech na světě svatými zvaných.

Kap. 43. Syn boží zjevuje Brigittě, proč trpí zlé a proč často dobří zle mají na světě a zlí dobře, mluvě podobenství o matce a městu radosti. Konec: „Protož slova božie mohúť býti mnohým činem rozuměna a proto i jedné proměny nebude v bohu. Ale tiem jest múdrosť jeho ukázána, jemuž česť i chvála věky věkóm. Amen.

Jak z obsahu patrno, jest výsledkem dříve řečených odchylek vzdělání F od C, že nalézáme v F velmi slušný celek, všude, pokud to vůbec možno bylo, zaokrouhlený a čtení právě pro spojitost onu, která na mnoze i vnější formou, spojovacími větami jest vyznačena, dosti jest příjemno, zvláště proti rkp. C a ještě více proti originalu, kde každá kap. jest vlastním celkem, kde stále a stále staré věci se opakují atd. Zastavme se hned při prvé kapitole: V rkp. C jest táž kap., jako v orig. latinském, kde bůh vypočítává svou moc, své činy a zásluhy o lid atd. V rkp. F není toho; zde jest pěkná kapitola, jež velmi dobře za úvod se hodila a sama již svědčí o důmyslnosti a pořádacím smyslu česk. překladatele.

Proto uvedena jest zde celá a s ní parallela z rkp. C místo další charakteristiky podrobností textu F a C i jejich shody:

Rkp. C. fol. 86 (kap. 98).

Jezus criſtus buoh y czlowiek geſſto gt͡ prziſſel na zemy aby czlowieczſtwie przigal a ſwu krwy ſpaſil duſſi geſſto geſt oſwietil prawu czieſtu a otewrziel branu nebesku poſlal mye k wam. Pſano gt͡ ze bozy przyetele wolachu nyekdy rzkucze w proſbie k bohu, aby rozedra nebeſa raczyl sſtupyty, aby wyproſtyl ſwoy lid Yzraheliſky. Takeſt w tiechto czaſſiech przietele bozy wolagy a rzkucz O przIedobrotywy bozie, wydyme ze bez ciſla lid hyne burzy hyne nebezpeczym wlnamy morzſſkymy Neb ty geſſto gie magy iako na morzy wezuc w korabye zprawowaty lakomy gſu k tiem zemyem gedno chtie przyſtawyty kdez za to magy by gym ſamyem ziſk przyſſel wietſſy tam ſie ſamy y lyd wezucz a kde gſu wlny nayhroznyeyſſie. A lyd newyda bezpeczneho przyſtane (sic) tone a hyne v welykem mnozſtwy a prziewelmy gych malo k dobremu przyſtawa k brziehu. A protoz wſſichny proſyme tebe kraly wſſie chwaly, aby raczyl k brziehu przyſtawyty bezpecznemu proſwietyty aby mohl ſye ſweho nebezpeczenſtwie obynuty a po tiech geſſto neprawie wedu negyty Ale twym pozehnanym ſwietlem aby byly ku prawemu przyſtawadlu nawraczeny ſkrzie ty zprawczie wſſieczky, geſſto magy mocz na ſwietie tieleſnye weſty lid neb duchownye neb mnozy z nych tak ſwu wuoly mylugy ſamy, ze vzitka duſſiem

ſwich poddanych negſu tbawy chtiecze ſie vwalugy w tohoto ſwieta burzy a wlny pychy lakomſtwa neczistoty gychzto czynuow hubena obecz naſleduge mnyecz by ſkrzie ty wieczy prawu drzala czieſtu a tak ty wyſſe zahynugy y s ſwymy poddanymy gducz po kazde zadoſty ſwe wole A ſkrzye przyſtawadla mynym przyſtupek ku prawdie geſſto gt gyz mnohym tak temny ze kdy kto vprze czieſtu k brziehu kragie nebeſkeho geſſto geſt cztenye ſwate Ale rzku by krzywdu mluwyl po tiech gducze radſſe geſſto gſu hrziech czynyly... (dálejšek popleten přesmyknutím listů v předloze).

Rkp. F. kap. 1.

Swaty Ambroz v widieni rzekl Swate Brigittie Pſano geſt ze bozi przietele wolachu k bohu by rozedra nebesa sſtupil a ſwoy lid wyproſtil takt w tiechto czaſiech przietele bozy wolagi o miloſrdny boze widime ano hyne lid neczisſny yako burzy na morzi nebo ti gſu lakomi yako magi lid weſti yako plawczy na morzy tam se tahnu kdez nadiegi ſie ziſku ſwe a nebezpeczenſtwie lidſkeho neobinu ſie a lid nemage hodnych przistawadl a bezpecznych tone a hyne. A przewelmi gich malo geſſto k brzehu przistawagi k bezpeczne Hoſpodine proſymet tebe vkaz dobry a bezpeczny brzeh, aby lid mohl ſie obinuti nebezpeczenſtwie ſweho, a negiti po tiech geſſto ge wedu neprawie. Napraw ſwoy lid pozehnanym ſwym ſwietlem ku prawemu przistawadlu. Skrze ty plawcze geſſto korab magi ſprawowati mieni ty geſſto magi lid weſti, neb mnozy z nich nedbagi duſſi ſwych poddanych hledagi gen ſwych uzitkuow tahnucz ſie ku pyſſe a lakomſtwu k necziſtotie, gich hubena obecz naſledugicz w te burzy hyne y ſ nymi gducz po kazde zadoſti tiela Skrze przistawadla vmyſl mieni a przistup ku prawdie a ten geſt tak zapuſſtien a zatmien, ze acz kto powede k tomu, ale rzku krziwdu mluwi radſſe gdu po tiech, geſſto po ſwietu ſtogie a potom czo geſt libo tielu Swietlem pak gehoz proſye, mieni nekake bozie vkazanie gymzby bylo milowanie boha w lidſkych ſrdczich obnoweno, a aby bylo vkazano, k czemu konecznie tahnuti vmyſl A buoh pro ſwe miloſrdie chtiel tebe w ſwoy duch powolati, aby to czozby w duchu ſlyſſala gynym podle wuole bozie powiediela.

Podobný poměr jest také mezi rkp. F a lat. originálem s tím rozdílem, že tu odchylky a zvláště krácení, vybírání českého skladatele tím více vyniká, jak nejlépe ukáže následující ukázka kap. 3 rkp. F a příslušné místo latinské.

Kap. 3 (str. 7.): Já, stvořitel nebe i země i všeho, což jest, visel jsem na kříži, umřel, pohřeben a nic to božství mému nevadilo. Ač jsem umřel byl v člověčství, vždy jsem proto živ byl v božství. Já týž vstal jsem z mrtvých i v nebe vstúpil, ješto i nynie s tebú mluvím v duchu. Vzvolil jsem tě a vzal jsem tě za choť sobě, aťbych tobě ukázal své tajné věci, neb tak mi sě líbí. A také má jsi právem někakým, když na ſmrti muže svého

svú vóli dalas mi v moje ruce a myslila jsi po jeho smrti, aby pro mě ostala všeho i prosilas' mne, aby mohla pro mě chuda býti. Protož za vlastní choť beru tě sobě. I má choť vždy hotova býti atd.

Cap. 2: Ego sum creator coeli et terrae, maris et omnium, quae in eis sunt. Ego sum unus cum Patre et Spiritu sancto, non sicut dii lapidei vel aurei, ut olim dicebatur, nec plures ut nunc putabatur, sed unus Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, trinus in personis, unus in substantia, omnia creans et a nullo creatus, immutabilis et omnipotens, manens sine principio et sine fine. Ego sum, qui de virgine natus sum non amittens deitatem, sed eam associans humanitati, ut in una persona essem verus filius dei et filius virginis. Ego sum, qui in cruce pependi et mortuus fui et sepultus deitate illaesa permanente. Quia licet ex humanitate et carne, quam ego solus filius assumpsi, mortuus fui, tamen in deitate, qua cum Patre et Spiritu sancto unus eram deus, vivebam. Egom item ipse sum qui surrexi a mortuis et ascendi in coelum, qui et nunc cum spiritu meo loquor tecum. Ego elegi te et assumpsi te mihi in sponsam, ut ostendam tibi secreta mea, quia mihi placet. Tu etiam quodam iure facta es mea, cum in morte mariti tui voluntatem tuam in manus meas assignasti, cum etiam eo defuncto cogitasti et rogasti, quomodo pauper pro me esse posses et voluisti omnia pro me relinquere et ideo de iure facta es mea. Et oportuit me pro tanta charitate tibi providere. Propterea assumo te mihi in sponsam et in meam propriam delectationem, quale deum decet habere cum anima casta. Ad sponsam ergo pertinet paratam esse . . . etc.

Zmínil jsem se dříve o spojovacích větách, jež pocházejí od skladatele českého a tudy zasluhují, aby zde aspoň některé byly uvedeny:

F. fol. 42: Konec prvnie strany kněh těchto a počínají sě druhé o matce boží.

F. kap. 11. kn. IV. Když jsem tuto psal o súdu tú dvú duší, připíši tu i viece, ješto jest měla viděnie milá sv. Brigitta o súdu dúš i jiných některých.

F. kap. 25. III.: I to jest řekl syn boží k sv. Brigittě v sedmé kap. II knih.

C. str. 109: Ale v těchto kniehách pak stojí, že řekla matka božie, této praviec sv. Brigidě.

C. str. 109: Toť jest plnějie v osmnácté a v devatýnásté kapitole kněh třetích. Pak o sv. Františku v posledních kniehách ve dvadcáté kap., kterak Kristus k sv. Brigidě na modlitvě, když za jednoho bratra bosáka modlila sě, pověděl, že . . .

C. str. 108: A tak řku, ješto jest také řekl syn boží v dřevnie kapitole, ješto sem byl přěskočil. Neb tuto řekl . . .

C. str. 171: A tak jest druhych kněh konec, pak třetie počnu.

C. str. 113: Z téť jsem kapitoly jedno tolik vzal atd.

§. 3.

Přikročme nyní k otázce, jež zde asi nejdůležitější jest: *Kdo přeložil latinské revelace do češtiny?*

Odpověď není snadna. Překladatel se sám nikde nejmenuje a také jinde v památkách literarních není žádného, aspoň přímého objasnění k této věci. Nezbývá tedy, než ohlédnouti se po vzděláních českých v obou rukopisích a hledati skladatele po té stopě, již dosti skrovně ve spise tomto zůstavil, t. j. z narážek rozmanitého, jak hned poznáme, obsahu a ze stránky jazykové. Podlé toho podobá se na jisto, že původcem českého vzdělání Zjevení sv. Brigitty byl slavný ve století XIV. Tomáš ze Štítného. Důvody pro to jsou:

1. Slova, jimiž Štítný obrací se k dceři své Anežce[1]: „A toť jest i mně sě dálo, ponuklo mne, abych k tvéj vuoli, ma milá dci, počal ty kniehy psáti česky, zdaliť snad i po nás budú někomu k užitku.“

Štítný dle toho psal původně zjevení, vyhovuje přání své milované dcery a při celé práci tímto požadavkem hlavně se řídil, vybíraje, co jí bylo by prospěšno: „V kniehách čtvrtých této svaté ženy také něco vezmu, ale mnoho nechám, chtě odbýti skuoro, abych mohl psáti jiného něco, neb některému nemohu rozoměti a některé nenie tobě užitečno. A tak v třinádsté kap. kněch těchto čtvrtých stojí psáno“ . . . (C. 58 fol. b).

Známo jest vůbec, jak něžný byl poměr mezi otcem Štítným a dcerou vždy a zvláště na konci života Štítného, když ostatní dítky vzala mu většinou smrt a on sám již již skláněl se do hrobu. Tehda žil téměř jen jí a ovšem milému svému spisování a hleděl oba miláčky své také vespolek spřáteliti co nejvíce, dceři odporoučeje „učenost“ a knihám svým Anežku, pro ni je spisuje. Jí složil sborník Opatovický po r. 1400, jí také k vůli přeložil božská poselství, svěřená švedské světici. Mysliti tu na někoho jiného než Štítného jest sotva možno, aspoň není mi posud znám ani jediný podobný passus v staré a střední české literatuře, kde by otec nejen v rodině, nýbrž také ve spisích svých stále tak něžně pamatoval na své děti, s nimi tu rozmlouvaje a je poučuje, tu poslední vůli ve spisích svých jim zůstavuje, ba nejtajnější tužby své knihami jim zjevuje atd. — jako Štítný k svým dětem a zvláště k Anežce, jediné naději a útěše svých šedin se choval.

2. Neméně hlásí se ke Štítnému jazyk v obou vzděláních. Okolnost tato nebyla by takové váhy u spisovatele novějšího a vůbec jiného, než u Štítného. Vzpomeňme si jen, čím Štítný byl ve své době! Byl první, jenž začal pro lid českým jazykem

---

[1]) Srovn. předml. C. kap. 5.

psáti spisy náboženské a naučné, vzdělávaje tedy roli, jež dosud byla pustou téměř; i jest samozřejmo, že klestě si vlastní a originalní cestu, musil v jazyku, dosud málo prosaicky vzdělaném, mnoho vyvinouti, čím zvláště jeho spisy se charakterisují, čím také v nové době tak snadno jeho spisy jsou poznávány. A že v této stránce, gramaticky i lexikálně, druží se náš překlad obojí velmi úzce a také čestně ke spisům Štítného, maje tutéž vzornost přesnou, lehkost a správnost (při výjimkách pamatujmež na opisovače!) jako ostatní plody Štítenské, ba maje leckterá rčení zvláště Štítenská, ukázal jsem obšírněji v práci soukromé; zde uvedu věci zvláště nápadné a charakteristické, z nichž na mnohé upozornil mne laskavě p. prof. Gebauer [1]: toj' (= to jest, několikrát v rkp. F); značná přesnost ve sklonění i syntaktickém užívání adjektiv nominalného sklonění i adjektivalií, jmenovitě komparativů, superlativů a participií měkkých; přesnost syntaktického užívání přechodníků; řídké a jen při jistých příležitostech kladené prosté tvary aoristu a imperfekta; specificky téměř Štítenské né (nie = immo vero), čistec (purgatorium), dopustilý (ku př. hřích), dovésti něčeho (= přivésti k něčemu), hormý (= horoucí, vroucný), horní (milosť), hýřiti (= hřešiti), kořenem sě udieti (ujieti), léčěti, lutový, ludový (= marný), od nožné paty až do vrchu, potkysiti (= ochmatati), podobnost (= podobenství), pochop (= chápavost), trpočiti (= vléci, smýkati), potuchnúti (= menšiti se, slábnouti), rozvážkati (= rozvážiti), všamo (= na každé místo), podštívánie (= ponoukání), cos buď (= něco, cokoli), všie věci (= vším spůsobem), dvojení komparativů: viecež viecež a j.; jíti vuokol (= zacházeti s něčím), nestatečný (= slaboch), něterdy, něterý, hodují (vhodný), z nedojiepie (z nenadání), podobný (= pravděpodobný, užitečný) atd. Daloť by se toho shledati ještě více, však doufám jednak, že příklady uvedené stačí, jednak jest to práce velmi nesnadná, ba nemožná, bez podrobného slovníku staročeského udati, co jest jen Štítenské a co také u jiných spisovatelů se vyskýtá.

3. Také sloh prozrazuje valně Štítného, pokud ovšem bylo možno překladateli psáti svým slohem. Nesmíme totiž zapomínati, že máme před sebou památku druhu zvláštního, jež není zastoupena jinde ve Štítenských spisích, dosud známých a Štítn. bezpečně připsaných.[2]) Jest to zjevení vytržené mysli, milováním boha roznícené duše, v níž jeden obraz stíhá druhý, obrazy časem básnické, vznešené, formou na sloh a dikci sv. písma upomína-

---

[1]) Mimochodem připomínám, že rozprava tato vznikla ponuknutím p. prof. J. Gebauera, jehož laskavostí dostalo se mi leckterého vzácného pokynu, což zde s díkem konstatuji.

[2]) Dokáže-li se, že některé části rkp. Krumlovského jsou Štítenské, pak byl by to Štítného spis revelacím formalně i obsahově nejpodobnější; leckterá místa rkp. Kruml. upomínají skutečně na revelace, zvláště tam, kde mluví se o umučení Páně a pod., jež v revelacích podrobně vylíčeno.

jící, — ale bez logického spojení. Tu jest ovšem pochopitelno, že nebude ani v překladu shody se Štítným tak patrné, shody s jeho vykládavým, logickým, klidným slohem. Tam, kde látka dovoluje psáti více svým slohem, neschází podobností. Jest to hlavně v předmluvách (jež z této i z jiných příčin jsou přidány k závěrku rozpravy), v delších názvích knih a v spojovacích větách, jež byly uvedeny dříve a budou ještě později.[1])

4. Častěji naskýtá se téměř úplná rovnost nejen ve větách a myšlénkách jednotlivých, ale i v celých odstavcích revelací českých s jinými spisy Štít. Neklada valné váhy na modlitbu: „Zdráva milosti plná, hospodin s tobú, požehnána ty v ženách“, upozorňuji na obraz Štít. oblíbený a slovně jako v revel. také v Št. Korábu se nalézající: „Jakokdy slunce sklo projde a neurazí jeho“ (Brig. C 9.), dále na Štít. obrat: V téj stěně jsú dvéře milosti božie, skrze něž věčky přijímá, ktož hledají toho a latynye Gratia ſlowe (Brig. C 43 p.).

Jiné zajímavé místo jest v Brig. C p. 106: najdem k ňemu přiemú stezku skrúšením, *az y powiedy: a czoz ſwieta vzyvem to naše bude.* Štítný podává tu nejspíše pořekadlo z lidu; v lat. orig. toho není. Podobně na víc proti orig. čteme v Brig. C 83: w nyczemz nenye ſtatka, v Brig. F 81 a: w nyczemt nenie ſtatka. Jest to patrně narážka na známé tehda a Št. oblíbené přísloví: Když hlava neduží, ve všech údech nebývá statka (Št. V. 52.).

Daleko důležitější jsou v této příčině parallely v předmluvách, kde jedná se o zjeveních. Srovnáme-li příslušné ty části s místy ve Št. Vrť. str. 277 sq. jest souhlas velmi patrný. Jest tu tolik myšlének společných, že shody té při ostatních důvodech nesmíme podceňovati. Ku př.: Srovn. s předmluvou rkp. C kap. 2. a 3. odstavec ze Štít. Vrť. 277. Jeden (obyčej zjevení), ješto ve sně bývá, jako farao ve sně byl viděl, co je chtěl buoh přepustiti na královstvie a na lid lety zlými. Druhý obyčej býval, že na jevě ukázána postava oku, neb hlas uchu, ješto však nebyla vlastnie postava té věci nebo hlas ... Třetí obyčej také bývá na jevě, že jen samy postavy bývají ukazovány a nic pod nimi nebude ... Čtvrtý obyčej zjevení bývá v rozumu kakés osviecenie. A beztoho ono troje ukázánie nic by nebylo užitečno.

Týž myšlénkový souhlas jest také ve Št. Vrť. 276: „A tiť té chodby dosahají aneb docházejí, kteříž jsú před očima svýma malí pokorú svú .... Neb čím kto větčí má milosť k bohu a k jeho blaženým, věčným věcem, tím blíže přistúpí a lépe spatří a nad to pán buoh, jenž miluje ty, jenž jej milují, zjevuje jim jako přátelóm své tajnosti . . .“ (Srov. předm. C kap. 3.) Št. V. 277: „Ktožť by z toho byl hrd, že by buoh, buďto rozum

---

[1]) S tím srovn. výrok Hanušův v citované rozpravě, kde jedná o rkp. 17. F 1: Wie ersichtlich, hielt sich der Rubrikator mehr an die echte Schreib- und Sprachweise Štítný's, als der Textschreiber.

jeho osvietě, neb zjevením, kterým zjevil jemu něco mimo jiné, nedobřet by požil dobrého božieho daru; ale dobrému pokornému, jenž boha miluje, všeckoť jest pomocno k dobrému... Neroďte každému duchu věřiti, ale zkuste, jsú-liť od boha duchové. Však i to řku: Takeť někdy buoh zjevuje takým něčím něco, a ačkoli ukázáno je takovým zjeveními mnohých svatosť, však ne to jich svaty učinilo...“ (srov. předm. C).

5. Dalším důvodem jsou četné narážky v revelacích českých, jež ze spisů Štít. velmi dobře se dají vyložiti. V předmluvě rkp. C čteme: „Až teď mně sě dostaly (revelace) česky popsati, kakžkoli ti, ktož mě znají, vědie to, že nerad o divích píši.“ Štítný vůbec vyslovuje se ve všech spisech svých, že divů nerad se dotýká, varuje před bláhovým věřením v ně, dává kriteria, jimiž má pravda rozeznána býti od klamu: Sv. písmo, sv. otcové a učenci i jeho vlastní rozum, zjasněný láskou k bohu, pravdě a dobru, jsou základy jeho víry. Známo, jak často vyslovuje se opovržlivě proti pověrám své doby, z nichž ani osvícení mužové nedovedli se vymaniti. Tak v rkp. Pař. str. 102 tvrdí výslovně, že nechce dbáti různých divných pohádek o andělích, nýbrž držeti se písma: „Ale však dietky vězte, že my daleko sme od vypravenie hodného o řádu devieti kóróv anjelských, nebo vysoké věci duchovnie a nevidomé jsú to, ač jest pravé a užitečné věděti o tom; ale množiti řeč jako jistú o nejistém v ptaní nehodí sě nám. Vidím mnohé lhanie o těch věcech duchovních a nevidomých. Protož maličko nětco, ješto móž některak písmem býti pojištěno, nám slušie o tom mluviti.“

O viděních pak mluví zvláště ve Št. Vrť. 277: „Někteří nemúdří, mnějíc sě nábožnými, chce sě jim, aby někaká viděnie měli, jimiž by ukázáno bylo něco tajného, aneb ješto vysoce ty vážie, ješto snad chlubie sě něčím takovým, aneb snad v pohnutí hlavy zdá sě jim, by to bylo pravda, ješto bude omyl. Neumiemť chváliti toho; viem, že sv. Augustin die: Ty vieš Hospodine, kakým podnošováním neb podštíváním stojí po tom mój nepřietel, abych znamenie aneb viděnie někakého prosil od tebe, ale smiluj sě! Daleko učiň ode mne to myšlenie!“ později praví: „Neb i pohané mievaliť sú viděnie taková. Ač je někdy potřebie bylo, aby lidu hrubému moc boží takovými divy byla oznámena, jakož die sv. Pavel, že nejsú takoví divové pro věrné, ale pro nevěrné; ale poněvadž jsme již osvieceni u vieře, neslušieť státi po takových divích, a řkúť nad to, že za časóv antikristových budúť divové a zázrakové, ješto mnohé v blud zavedú.“

Z toho smíme se domnívati, že by snad nedostaly se revelace do češtiny bez přání Anežky. Sotva by se byl dal Štítný na sklonku života svého do práce, jíž nerad se obíral.

Tím vyložíme si také dále rozličné zpracování zachované v rkp. C a F. První platilo hlavně dceři, však bylo asi s nadšením a pod hlubokým dojmem čteno rádo od jiných a také

Štítnému, cítícímu již dech smrti, jíž, osudem těžce stíhán, si přál, (srv. Št. Vrť.: Lepí jest den smrti než den narozenie a Št. Opat 193) zalíbilo se v těchto zbožných extasích, jež přenášely jej do jiných světů, zkrátka ty a podobné podněty pohnuly Štítného k novému vzdělání, kritickému, jež odevzdal českému lidu, kteréhož vzdělání tak Štítnému leželo na srdci. A věda, že by revelace nelíbily se tak ani nepůsobily ve formě původní, jednak maje po obsahu jich lepší přehled a neuměje opisovati, nýbrž přepracovávati, pořídil na základě vzdělání prvého vzdělání druhé, stručnější, jež jádro mělo celé, však čistší, jež lákalo čtenáře stručností a urovnaností, jakou jiní spisové Štítného se vyznačují, o nichž také vůbec známo, že též několikrát byly přepracovány způsobem a s účelem podobným.

Již úvodem rkp. F. fol. 3. naznačil Štítný svůj úmysl: „Nemienímť tuto všech kněh psáti te sv. Brigitty, ale toť vezma, coť mně zdá sě potřebnějše. A také řád ten, kterýž mi sě zdá, v kapitolách držeti budu, aby snáze bylo nalézti, o čem kto chce. I buduť nayprve to psáti, což sě dotýče té panie zvláště, avšak jest to i jiným potřebie znamenati ne v nedbání."

pl. 107: V této kapitole méně jsem položil řeci, než jest v latinských knihách v druhých v třetínádsté kapitole, neb mnoho jest tam téhož...."

Na konci pak zřejmě vytýká, proč a pro koho psal: „Skonávají sě knihy přeslavné sv. Brigitty, velmi užitečné vdovám zvláště, i ovšem jiným stavóm křesťanským o divných zjeveních od Syna, boha i Matky božie a jiných svatých."

O dceři Anežce zmínky tu není.

6. Sem dále počísti dlužno více narážek jiných, týkajících se té okolnosti, že Št. nechce psáti a tupiti kněží a vůbec církevních hodnostářů tak, jako se stalo v lat. revel.:

C. 34: „Coť tu viece mluví o kněží, tohoť mi sě nezdálo česky psáti, kterakúť na ně kletbu vydává."

F. fol. 150: „Coť tu jest v té kapitole viece kněží řečeno, opět jsem nechtěl psáti toho."

C. fol. 55: „Co jest viece królóm psáno, to přeskočím. A také nevelím psáti česky, co je psáno biskupóm viece v těch kniehách, ani toho plnějie, co jest o sv. Dominiku a o jeho bratří, jedno to řku..."

F. 96: „Mnoho jest o sv. Dominiku a o jeho bratří sv. Brigittě ukázáno v třetích jejích knihách latinských v osmnácté a devátýnácté kapitole. Ale jen jsem to vzal, že pravila jí matka božie.

Místa tato sotva se hlásí k někomu tak nápadně, jako ke Štítnému. Již od první chvíle své spisovatelské činnosti a tím více stárna, nerad psával Štítný o řádech církevních, o kněžích, mniších, biskupích atd., jednak proto, že měli znáti, co třeba činiti, jednak že neviděl žádné nápravy u nich, když se tak stalo, nýbrž jen pronásledování těch, kdož osmělili se vytýkati

jim vady, jednak také pro úctu k důstojnosti a svatosti jich řádů, Kristem a církví ustanovených a posvěcených. Na to často vzpomíná: Št. Pař. 227: „Kněžieť kárati nesměji.“ Ovšem někdy přece nemůže neviděti nešvary jejich a varuje lid před jejich zkažeností. Št. Vrť. 263: Toho neodmlúvaje, mieni-li co jiného to viděnie sv. Jana, řkuť nynie, že z těch, jenž zapierají, by něco hřiech nebyl, ješto hřiech jest, ta jich převada brání jim, že nemohú volně čísti svědomie svého otevrúc je sobě, bývají, když jim kteří řkú, že zlé činie, řkúc zlému dobré, vypustie jako velikého hromu škřek svój. A bielým koňem móžem ty rozuměti, kteříž držie stavy zjevné svatosti, jelikož k oku lidem světějšími sě mimo jiné ukazujíc, neb takoví najviec zprchají a najspieš, když kto z něčeho, ješto je zlé, die jim něco.“

Št. V. 330: „Ale bychť mnoho mluvil o tom, kak by kněžie řádně měli živi býti, snad bych tiem nic nepolepšil.“

Št. V. 339: I nerozumiemť tomu, co je to, ješto někde pravie odpustków pět set let a komu skazují pokánie tak dlúhé!

A kolikrát žádá lid, aby nemoha osob ctíti, ctil svaté jich ustanovení a poslouchal jich, nevšímaje si jejich života? Št. Pař. 232: „Ne na toť mají poddaní zřieti, kteraci by měli starší býti, ale na to, co jim přikazují svým úřadem.“ Srovn. také Št. Vrť. 335, Št. E. 129. Že vedlé toho dobře znal jejich nicotu a nebál se ji postaviti na veřejnost, srovn. Št. V. 264, Št. Pař. 207 a zvláště Brig. F. 88: „Já ustanovil Petra, aby pásl mé ovce a ty je déřeš a rozhoníš.“

Brig. F. 118: „Ale mnozí radče oslnú a jako Samson ve mlýně točie žrnovem, než by kostel pósobili podlé řádu biskupieho“ atd.

Z toho patrný jest smysl míst těch: Štítný nepsal všeho toho pravdivého příkrého vylíčení, jakéž jest v lat. revelacích, docela dle způsobu svého, pamatuje vždy na zlaté pravidlo: Skúpě chval ale skúpějie hyzď! (Št. Vrť. 204.) Lid toho nepotřeboval ani dcera jeho, a kněží mohli čísti vše v latině; nač tedy na sklonku života štváti bez potřeby na sebe jich řády, když ve spisích původních nerad o nich mluvil? Méně zřejmo jest místo v Brig. F fol. 88: Takéť jsem tu o židech přeskočil něco, nemaje rozumu k tomu. Brig. C 60: Kterak tu některé židy viní, (nemámť) k tomu rozomu. Možno, že chtěl Št. přestati na tom, co sám psal o židech; možno však také, že nesrovnával se s výkladem lat. revelac, aneb mu nerozuměl. Tomu zdá se nasvědčovati podobné místo v Brig. C fol. 58: „Ale mnoho nechám, chtě odbýti skuoro, abych mohl psáti jiného něco, neb některému nemohu rozuměti a některé nenie tobě užitečno.“[1])

---

[1]) Srovn. o významu „rozuměti“ Št. V. 339: „I' nerozumiem tomu, co je to, ješto někde praví odpustków pět set let! A komu skazují pokánie tak dlúhé?“ Štítný patrně chce tu říci, že se s tím nesrovnává a možno, že podobně má se věc v Brig. F a C loc. cit.

7. Sem patří také vzpomínka na Remunda a Matúše z Krakova[1]) v předml. C kap. 5 „Remundus chvalný jest člověk, slýchal jsem o jeho šlechetnosti a ten jest znal tu paní . . . A šlechetný mistr Mathúš z Krakova i ten také jest muž nematný, toho známý a jest mistr svatého písma, ješto ty knihy tak zpořiezené do Prahy přinesl . . .

Známo jest, že Št. poslední část svého života obýval stále v Praze, obcuje zajisté s mnohými mistry domácími i cizími, kteří nadšeného spisovatele si vážili. Mezi nimi mohl se snadno dověděti o Remundovi, zvláště od m. Matúše, jehož byl asi přítelem a jenž Štítného ochotně — mělť sám účastenství na revelacích — podal leckteré zprávy o sv. Brigittě i jejích zjeveních a zajisté také snažil se Štítného nadchnouti pro věc, pro niž sám byl nadšen.

8. Neméně upomíná na Štítného také citát v předml. C kap. 6: „To Hugo v svých kniehách ukazuje, ješto v nich s svú duší rozmlúvá. Neb tu die k ňemu dušě jeho: I co jest tak sladkého, když na buoh zpoměnu, ješto mě dotýká ochotně tak prudke (sic!), že kakos všěcka otstúpím sama ot sebe a proměním sě a lép mi počne býti, nežli mohu pověděti. Potom Hugo odpoviedá řka: Toť jest tvuoj milý, totiž buoh, ješto tě tak navštěvuje.“ Není mi nyní známo, odkud citat ten vzat; podlé obsahu zdá se hlásiti se do Rozmlouvání duše se svědomím a pak by to byl vzácný příspěvek k rozluštění záhadné zmínky ve sborníku Budišín., týkající se tohoto spisku.

9. Konečně možno sem počítati také to, že revelace obsahem svým dobře mohly doplňovati vzdělavatelné i filosofické spisy Štítného. K čemu genialní duch jeho dospěl rozumem, toť zde nalezl zjeveno od boha samého a musela zjevení ta citlivé srdce a zbožného ducha jeho tím více dojímati a povznášeti, že přesvědčen byl z důvodů cizích i vlastních o pravém, božském původu jejich.

K vůli úplnosti zdá se mně býti nutno všimnouti si také toho, což tvrzení našemu zdá se odporovati.

1. Ve spisích Štít. nenalézáme zmínky o této práci, ač k tomu byla příležitost. Však to zdá se mi omluveno dosti jednak zvláštností revelac, jednak neznalostí všech spisů Štít., jednak analogií jiných traktatů, o kterých Štítný, pokud známe jeho spisy, se nezmiňuje ku př. o knížkách o šaších, které asi jsou Štítenské a jednak a to jest nejvážnější důvod, pozdním složením českých revelac, padajícím do pozdních let života Štítného.

2. Památka tato nenalézá se v žádném sborníku Štít. Než k tomu jest snadná odpověď. Mámeť v revelacích spis, jenž sám o sobě jest úplným celkem a valně formou i původem se líší od spisů Štít. jiných, jednak jest to kodex obsáhlý (C má 95 listů,

[1]) o jehož věku chybně psáno v Nouvelle Biographie, Paris 1857 pag. 319 (sv. 34.) s. v. Matthieu de Krakov.

F 166, Olom. 140), jejž vázati s jinými bylo by velmi nepraktické.

3. Píše-li Štítný o nějaké věci stručně, o které psal jindy obšírněji, odkazuje čtenáře do spisu obšírnějšího a toho zde není. Ale vzpomeneme-li si, že oba kodexy nejsou úplny, dále kromě předmluv, že není v obsahu k tomu příležitosti a máme-li na mysli ten zvláštní, dříve vyložený poměr mezi recensemi C a F, nebude ani tato námitka, jako i ostatní, míti rozhodné váhy.

Považme k tomu, že Štítný sv. Brigittu a její knihy dobře znal a ve svém spise o nich s úctou i důvěrou mluví srovn. Št. Vrť. 79: „A toť jest, že mistři nepíší rádi knih takových nechtiec, aby je jiní něčím ohyzdili. Ale řekl Kristus: Budú-li tito mlčeti, kamenie bude volati. A tak Brigitta bába, Milíč psali knihy aniť je ten chtěl učený slúti, kterýž je psal knihy tyto ...“ Št. Vrť. 278: „Pak-li by kto od boha měl za to, že by chtěl pán buoh skrze ňeho zvláštním zjevením vyvésti něco, protoť by mohl někto jiný světější býti, jemuž nebylo je dáno nikdy viděti co takového, jako je nynie za mých časóv bylo. I sv. Brigittě zjeveno bohem a povědieno, ješto je skrze ni chtěl svój lid napomenúti z neřádóv mnohých.“

Považme také dále, že slova česk. překladatele v předml. F fol. 1. b: Bylať jest (Brig.) za mne živa a znali ji známí moji“ na osobu i věk Štítného velmi dobře se hodí . . ., pak nezbývá, nechceme-li býti superkritiky, než uznati, že *lat. revelace sv. Brigitty vyložil do češtiny slovutný Tomáš ze Štítného.*

§. 4.

Jiná otázka důležitosti nemenší jest: *Kdy bylo pořízeno české vzdělání revelací?*

Přímého udání, pokud vím, nemáme nikde, však domyslem dá se z knihy samé a jiných spisů Štítenských aspoň něco vybrati.

Překlad nestal se zajisté před r. 1391. V naší památce nazývá se všude Brigitta „svatá“, což možno teprv po r. 1391., jakož svědčí vedlé jiných zpráv zvláště rkp. F (předml. fol. 1. a): že jest zdvižena v kostele římském a mezi svaté připsána léta od božieho narozenie po tisíci letech a po třech stech po devietidcát prvého.“ v rkp. C (předml. kap. 7.): „A kakžkoli dobřě jest to život a pokora té sv. ženy ukázala, až jest kostelem zdvižena a přičtena mezi sv. počet.“

Další důležité svědectví jest v rkp. C (předml. kap. 5.): „A šlechetný mistr Mathúš z Krakova i ten také jest muž nematný, toho známý a jest mistr svatého písma, ješto ty kniehy zpořiezené do Prahy přinesl a slúžil jie jako jiné svaté vdově, slovútnú učiniv službu na mši ke cti bohu v jejie jméno bohu otci přědrahú oběť krve a těla jeho syna v kostelnie svátosti . . .“

O Matúši, s nímž Štítný obcoval velmi přátelsky, známo jest,[1]) že před r. 1400 odebral se z Prahy do Paříže, kdež ovšem žil dále. I podobá se, že překlad náš stal se po odchodu Matúšově z Prahy, však za jeho ještě života,[2]) t. j. krátce před r. 1400 aneb později do r. 1410. Jinak sotva by byl řekl Štítný: šlúžil (= přinesl) nýbrž slúží; kdyby byl v Praze, totiž, kde zajisté to Štítný věděl, slúží-li nebo ne, napsal by slúží, jako napsal jest, poněvadž jeho nematnost a šlechetnost znal; poněvadž však psal Št. slúžil, chtěl patrně naznačiti něco, co bylo, ale v době, kdy píše, již není, aspoň v jeho povědomí. Že Matúš v Praze přestal tím spůsobem ctíti sv. Brigittu, k tomu nemáme žádného důvodu i nezbývá než výklad druhý, že z Prahy se vzdálil a tím služba ta přišla Štítnému z povědomosti a nevěda, slouží-li dosud, či ne, směl správně napsati a napsal: jest nematný.... slúžil. S míněním tímto souhlasí úplně vše, co se dá abstrahovati ze sborníku Musejního (vyd. Vrť.), jenž psán kolem r. 1400.[3]) Zde poprvé a také jediné zde (srovn. hořejší dva citáty ze Št. Vrť. 79 a 278 str.) zmiňuje se Štítný o revelacích Brig. i o ní samé a sice tak, že patrno jest, jak bedlivě tou dobou obíral se s nimi. Máme-li pak na mysli, že revelace latinské jsou značně rozsáhlé a velmi nepřehledné a že Štítný, chtěje podati vhodný výbor z nich, musil je důkladně prostudovati a také prostudoval, jak svědčí podrobná znalost revelací, původkyně a všeho, co s tím souvisí, jakou ukazuje v předmluvě rkp. C i F a zvláště ve vzdělání druhém, musíme předpokládati, že potřeboval k tomu delšího času, tím delšího, že neustával pracovati na jiných svých sbornících. Poněvadž pak se zdá, že přineseny revelace do Prahy dosti pozdě, nebo první o nich zmínka jest teprv ve Št. Vrť. z r. 1400,[4]) musí padati české složení do doby pozdní, jak dále poznáme, za rok 1401, za sborník Opatovický.

Po sborníku Musejním napsal Štítný, a sice pro svou dceru Anežku, ještě jeden, sborník Opatovický, o němž myslilo se dosud, že jest posledním plodem jeho pilného ducha; však myslím, že neprávem. V dojemné předmluvě sborníku tohoto obrací se Št. k dceři své, věnuje jí své dílo s přáním, že by rád viděl svou dceru moudrou moudrostí boží. Počal pro ni psáti tento první svazek knih o hříších a šlechetnostech, ať již jde s ním za muž nebo ne. Však uzří-li prý, že dcera nemíní za muž, slibuje a hodlá jí napsati všecky své knihy, bude-li živ a neumdlí-li stářím, aby měla v čem čítati sobě i jiným a má za to, že by měla od něho dobrých šest svazkův.

[1]) Srovn. Jireč. Rukověť II. s. v. Štítný str. 269 (pozn.).
[2]) Zemřel 1410.
[3]) Připomenuto budiž, že dáta o Štítném brána většinou z nejlepší dosud o Štítném rozpravy od p. prof. Gebauera.
[4]) a tu ještě praví Štítný: „jako je to nynie ... bylo ..." neráže je tak na událost samu, jako spíše na dobu, kdy o tom zvěděl.

Později v rozpravě o 7 dařích Ducha sv. obrací se Št. opět k Anežce, pravě, že píše, co jest obecnější, však bude-li hodna toho, slibuje psáti také o věcech vyšších.

Místa tato jsou velmi pozoruhodna. Již často bylo řečeno, že první české vzdělání (C) revelací sestaveno pro Anežku. Kdyby Št. byl hotov býval před sb. Opat. s touto prací, myslím, že by nesměl napsati a nenapsal, že jí podává ve sb. Opat. první svazek, nýbrž druhý; proto nutně musí složení revelac padati do doby po napsání sb. Opat., aneb aspoň po napsání zmíněných částí jeho. To potvrzuje tuším také narážka druhá v rozpravě o 7 dařích Ducha sv., kde slibuje Št. psáti o vyšších věcech. Velmi se podobá, že těmito vyššími věcmi není nic jiného, než zjevení sv. Brigitty, podané samým bohem, toto poselství, jež bůh jako laskavý otec posílá svým přátelům k potěše a posílení a nepřátelům k napomenutí. Štítný, píše zmíněné části sb. Opat. znal již revelace latinské, uznával jejich vznešenost i pravdu a sliboval dceři popsati je česky; slibu tomu také dostál hned po ukončení, ne-li již v prostřed skládání sbor. Opat.

Sborník Opat. jest totiž nedokončen, pisatel přestal v prostřed věty; mohl to ovšem učiniti opisovač, neboť sb. Opat. jest opis, ale není nemožno mysliti také na Štítného, jenž z příčin rozmanitých, jednak na přání své dcery (srov. abych k tvéj vuoli, má mila dci, počal . . .), jednak nechtěje odkládati, by zvěstoval vůli a poselství boží, jež zdálo se mu asi důležitější jeho vlastních spisů, Anežce i lidu českému, ustal v práci začaté a zabral se do slíbených vyšších věcí, do revelací sv. Brigitty a vzdělal je nejprvé pro milou dceru svou; a když viděl, kterak dojímají slova švedské světice Anežku i jiné, zvláště ženy (srov. ženy, jež v náboženské horlivosti k Anežce se přidaly a téměř klášterně potom v domě jejím žily), kterak dosahují toho, po čem Štítný touží ode dávna, že Anežka v nadšení náboženském vzdává se světa a moudří v bohu, — vzdělal pro širší čtenářstvo (zvl. vdovy) revelace znova, vlastně přepracoval jen překlad první v ušlechtilejší a přehlednější formě.

Zatím ležela práce začatá ve sb. Opat. ladem a na ni asi Štítný vzpomíná v rkp. C kap. 58: V kniehách čtvrtých této sv. ženy také něco vezmu, ale mnoho nechám, chtě odbýti skuoro, abych mohl psáti jiného něco . . .

Dokončil-li potom, či ne, nedovedu říci. Tím zároveň jest jasno, proč o tom všem nemohl se Št. zmíniti ve spisích svých: Byl to poslední odkaz, jejž českému lidu i milované dceři zůstavil a jímž dílo svého pilného života korunoval, ukázav, že co sám ze sebe psal, shoduje se s tím, co bůh zvěstoval světu skrze světici švedskou.

§. 5.

K závěrku budiž mi dovoleno zmíniti se ještě o jedné věci, která týká se českého spracovatele lat. revelac. Mohlo by se totiž

leckomu zdáti skvrnou na nejslavnějším filosofu českém druhé pol. XIV. stol., že uvěřil zázračným zjevením, že tudy snad již umdléval, slábnul jeho duch na sklonku života.

Však zdání také i závěr z něho plynoucí musíme odmítnouti úplně. Nechci se rozhovořovati o názorech středověku proti dobám našim ani o sbor. Opat., jenž neukazuje slábnoucího ducha, ač psán kolem r. 1401., nýbrž dotknu se stručně jen revelac. Jsou to ovšem zjevení zázračná v mnohých věcech (srov. obsah), však jsou přece něčím jiným, než na první pohled se zdá a Štítný jeví se nám tu docela jinak, než neméně slavný Komenský v poměru svém ke Kotterovi.[1])

Kdo všimne si obsahu jejich, zvláště v té části, kterou Št. vybral i přeložil, přisvědčí mně, že mnoho jest tam nejen Štítnému, nýbrž i potomním reformatorům tak příbuzného, že maně napadá otázka, odkud ta shoda? Zajisté jen odtud, že rovné příčiny, všeobecná hniloba v církvi a společnosti a touha po nápravě vyvolaly rovnost myšlének v tak různých hlavách, v tak vzdálených krajích. Jen cesta byla různa, cíl byl týž.

A nepochybuji ani dost málo, že nejen na Štítného a jeho dceru, nýbrž i na obecenstvo české, zvláště prostý, utiskovaný lid, působily revelace silou neodolatelnou, pomáhajíce, byť jiným na pohled, přece v podstatě stejným způsobem upravovati půdu velikým dějům blízké budoucnosti; ba zdá se, že mohly svého času více působiti, než rozumové důvody a výklady reformatorů jiných, uchvacujíce zázračností svou a velkolepostí místy biblickou cit a srdce, které v každé náboženské akci hlavní mají úlohu. Proto tak se rozšířily po Čechách i Moravě, jak svědčí značný počet zachovaných rukopisů zjevení i životopisů sv. Brigitty, ač přímé svědectví o působení jich dosud není známo.

§. 6.

Dotknu se ještě krátce dvou věcí, které k sv. Brigittě se vztahují, totiž modliteb jejích i jejího životopisu. Pověstné modlitby sv. Brigitty, které přidávány bývají k vydáním lat. zjevení, v českém vzdělání Štítenském nejsou, ač do češtiny přeloženy byly. Vydány nejprve, pokud známo, v rkp. univ. knih. 17. E. 8, v kterém nalézá se i život sv. Anselma, sv. Apollonia, Bernarda a sv. Brigitty, dále tiskem r. 1675 (rkp. univ. knih. 54. G. 248), spolu se životem sv. panny a mučedlnice Barbory — a r. 1689—90 v Praze pod názvem: Patnácte modliteb velmi pěkných Swaté Brigidy o Přehořkém Vmučenj Pána a Wykupitele naſſeho Geziſſe Kryſta: W začátku Zgewenj S. Brygidy pjſſe ſe, že Crucifix k modlicy ſe Brigydě v Chrámě S. Paula ſub crypta geſt mluvil a hognau odplatu zaſljbil wſſem, kteřj by patnácte Modliteb od nj ſloženych o Vmučenj Páně nábožně řjkali a po každé Modlitbě

[1]) Srov. Jireček, Rukověť I. s. v. Komenský str. 370 a 377.

Otče náſs etc. a Zdráwas Marya atd.“ Modlitby ty obsaženy na 12 malých lístcích.

Při vydání z r. 1628 nachází se také píseň na sv. Brigittu:

En qua nivoso terra vincitur gelu....
(Konec): Si viola desit. Ergo coelituum super
Delata palmis, siderum
Infereris horto, Brigida, ubi crescens vires.
Vale o sancta aeternum vire.

Přeložena-li kde do češtiny, nevím.

O životě sv. Brigitty psáno bylo mnoho; téměř při každém vydání větším nachází se obšírný životopis Brig. a také do češtiny přeložen záhy, neboť shledává se již v rkp. z konce XIV. stol. dle Ig. Hanuše, Prag. Stzb. 1867 ne od Štítného. Sám neměl jsem příležitosti nahlédnouti v rkp. ten (v univ. knih. sign. 17. E. 8.), poněvadž nebyl v knihovně, proto nechci ani rozhodovati, jak k němu se má místo rkp. C kap. 6. (předmluvy): „Když bude kto čísti kniehy tyto neb co jest psáno o ní a životě jejím (sc. Brigitty!).

Mimochodem budiž připomenuto, že život sv. Brigitty latinský nachází se také v rkp. univ. knih. sign. 1. E. 25. Začíná: Incipit historia de sancta Brigitta vidua etc. Srov. také tamt. fol. 153. b. V dalším textě latinském vepsány některé duchovní písně české (Zdráva matko přežádúcie atd.). Málo důležit jest také rkp. univ. knih. 17. F. 17. ze 16. stol.: Lament otcuov swatých, kteřížto byli v temnostech, ze stol. 16., o němž srovn. rozpravu Hanušovu l. c. str. 51.

§. 7.

Literatura o revelacích sv. Brigitty v češtině jest skrovná.

Jungmann v Hist. lit. III. č. 904 uvádí 5 rukopisů českých revelací, ale o překladateli se nezmiňuje.

Toho dotkl se teprve r. 1857 Jos. Jireček ve Světozoru, příloze to Slovenských novin, správně soudě ze subjektivního dojmu rkp. Olom., že skladatel jest Štítný, ale chybně kladl české vzdělání do r. 1386-7. Rkp. pražský 17. C. 21. měl Jireček za shodný s rkp. Olom., o druhém 17. F. 1. soudil, že složen někým jiným. K zprávě své podal skrovnou ukázku z úvodu. Později v Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury (str. 77.) a v Rukověti II. s. v. Štítný rozhodl se při obou rkp. C i F pro vzdělání Štítenské.[1])

Obšírněji probral otázku tu Ig. Hanuš v Sitzungsberichte der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 1867 str. 41 až 51, sebrav zvláště latinská a německá vydání revelac universitní knihovny pražské.

---

[1]) Srv. také ukázku z revelací v Jirečkově Anthologii I. s. v. Štítný.

Hanuš posuzoval nesprávně poměr českého vzdělání C k originálu a nesprávně také měl vzdělání české F za překlad latinského Euchiridia čili Opuscula, klada české vzdělání do roku 1392-6. V rozpravě své vytiskl některé ukázky z rkp. C a F a parallely (C fol. 29 || F fol. 11 — C fol. 20 || F fol. 143 — C fol. 16 || F fol. 162). K důkazu vážnému, že by Štítný byl skladatelem, nedospěl.

Obšírněji zmínil se také o rkp. 17. E. 8 a 17. F. 17 (v univ. knih.), k nimž odkázáno výše.

V době nejnovější psáno o revelacích na základě rukopisu Olom. od p. prof. Th. Vodičky v Programu slov. gymn. v Olomouci r. 1885 (str. 9—14). V čem s vývody p. Vodičkovými se shoduji a v čem ne, najde laskavý čtenář, srovnaje oba články. Litovati jest, že p. Vodička vtěsnal svou rozpravu do tak úzkého rámce!

Podávaje k své rozpravě za přílohu věrný otisk předmluv rkp. C a F, chci u každé předeslati stručný popis příslušného rukopisu. Rukopis 17. F 1. zachován v dřevěných, vně koží polepených deskách. Polepení vnitřní jest odtrženo. Na deskách jsou patrné stopy po 5 knoflících (v rozích a ve středu). Listů přídeštných není. Na hřbetě obíleném jest červená sign. y. III. 19, ukazující, že rkp. byl majetkem klementinské knihovny jesuvitské (Hanuš, l. c. str. 47).

Rukopis psán v osmerce, obsahuje 14 svazečků listových, z nichž první a poslední jsou neúplny; listů celkem 166 papírových, velmi tuhých, jež velmi jsou zachovalé. Při vazbě užito pergam. proužků s textem latinským.

Písmo jest velmi zřetelné a pěkné, jako vůbec vnější forma jest pečliva, daleko pečlivější, než v rkp. 17. C. 21. Text psán obyčejným černidlem v řádcích vyčárkovaných, po jednom sloupci, rovněž čarami vymezených, na straně. Znaménka rozdělovací, názvy kapitol a knih, úvod do vlastních revelací titul na str. 1, inicialky (provedené prostě ve 3—5 řádcích), velká písmena a různé opravy označeny červeně.

~~~~~~~~~~

Klasobraní po rukopisích.

XX. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16; srov. Listy filol. 1886, 55).

Tehda ſie to nahodu przihodylo ez ſwati dominyk u vigilgij ſwate kralowni na nebeſa wzneſeny[e] ſ przieworem ſwateho bernarta zakona kazaw. poczye po kazany mezy gynimi k tomu przieworowi u wlaſcziem ochotenſtwy ſedye takto mluwity. Wiez to przieworze. a toho nykomu do me ſmrty nepronaſſiey ez ſem nykda nycz na bozie
~~~~~~~~~~

neprosil. by mne byl neuslyssal. K tomu ten przièwor wecie. Otcze swati powiez mi buduli ya dele zyw nez ti. K tomu swati dominik proroczstvī ducha swateho wecye. dluho po mnye zyw budess. Jakzto sie yest potom y stalo. Tehda ten przièwor swatemu dominiku wecye. Otcze swati kdiz tebe boh na twych modlitwach rad slissy. pros yeho at mistru kunratowi duchem swym swatim wdechne at w zakon wende yehoz bratrzie wssieczkna zadagy. K tomu swati dominik wecie welike wiecy a nesnadne zadass. • Tehda toho dne po kompletnyey hodynye yakz obycziey miegyesse swati dominik wssiczku nocz na modlitwach nyczal. A na zaytrzie kdiz bratrzie prwu hodynu primu poczynachu. w tu hodynu mistr konrat do ko[415]ra naboznye wssed przied swateho dominika na zemi padl a zakon predicaterowy s weliku zadostyu przygal. w tom zakonye welmi snaznye sluzil. bozie slowo kazal swuoy zywot rozliczny trudyw u bozie skonal. a to sie o nē zwlascze pisse. ez kdiz dussy sbieral oczy zawrziel tak yez yeho bratrzie gyz vmrla mnyechu. w tu hodynu oczy otewrziel. bratrzi wssiczku obezrziew wecye. Buoh s wami tehda bratrzie odpowiedyechu. Y s twym duchem. An ynhed po nych wecye. wssiech wiernich dussye skyrzie bozy milost. u wiecznem pokogy prziebywayte a to rzek dussy pustyl. To take swati dominik w obycziegy miel. ez kdiz bozie tyelo na mssy wzdwihagicz vzrziel. w takem nabozenstwi w nem srdce gyeczalo yakzto by teprw narodyleho z marigye matky. yezu krista zywa widyel a protoz mnoho czasow s gynimi lidmi mssye poslucháty nechtyel. Na lozy rziedko spal. ale kdiz ho sen trapil. przied oltarzem lecz si kde podrziemal. zwlasscze sie o nem pisse. ez na kazdu nocz gednyem rzetyezem trzikrate ukrutnye sie bil. nayprwe za sie druhe za wssye hrziesne a trzetye za wssye dussye. gesto w kazny boziey w cziftcy gsu. A kdiz sie tak swati dominik na modlitwach mnozie trudyl. geden czas w nocy vzrzy yednoho bratrcye an sie pokorzie mycze. gemuzto swati dominik mnye by bratr byl ruku poczie kywaty aby na pokoy spat ssel. ten zly bratrzecz iako posmiewagie sie takez ruku poczie odkywaty. Tehda swati dominik chtye wiedyety kteri by to tak neposlusni bratr byl. swiecy zazehl yemu w noczy wezrziel a ynhed ez dyabel yest poznal. yemuzto poczie poro[416]kowaty a rzka procz mi dyable prziekaziess. k nemuz dyabel wecye. procz ti byrz ysa duchowni proti swemu ustaweny w tuto hodynu w klasterzie mluwiss. K tomu swati dominik wecye. Mistr sem, zakona tohoto mohu kdiz chcy mluwiti. ale tye dyable zaklinagy otcem synem swatim duchem. aby mi prawdu powiediel czoz tebe budu tazaty Naiprwe tebe tyezy. z czeho bratrzy w korzie naywiece pokussiess. dyabel odpowiedye. Dawayu gim lenost aby na bozi sluzbu pozdye przichodyli. A kdiz tu gsu czyny gym nuzkost aby odtad byrzo wysli. a tu kdiz by sie mieli bohu modlity v prazdne gye rzieczy a k gyessitnemu smiechu a k plachem[v] hledany czasto ponuciegi. Odtad gey wede swati dominik na loznycy a tu ho otaza a rzka

z czeho tuto bratrzie naywiece pokuſſyeſſ. Dyabel wecye. ſen gym lenoſtywy oſlazugy. aby ſ nuzkoſty na bozi ſluzbu wſtali. a take czaſto. aby neſtateczne pomyſſlenye miewali. Odtad ho wedl do refektora. tu geſto ſie bratrzie pokrmugi tu yeho otazal z czeho by tu bratrzie pokuſſal. tehda dyabel na ſtuol wſkocziw poczie biehaty ſkaczie ſe ſtola na ſtuol. a takto rziekagye. wiece a menye wiece a menye. ſwati dominik k nemu wecye. Powiez mi dyable. czo tyem mienyſſ. K nemuz dyabel odpowiedye. pokuſiegy bratrzi aby gyeducz tak ſie obrzityli yakz by ſie toho dne nyczemuz dobremu nehodyli. mnohich pokuſſiegy aby tu tak malo gyedli yakz by mdlobu bohu ſluzyty nemohli. proto ſem rzekl viece a menye. Odtad ho wedl na to mieſto geſto bratrzie podle obycziegye ſiedagicz mluwie y otazal *[417]* z czeho by tu bratrzie pokuſſal. dyabel yazik wyplaziw ſkaredim hlaſem poczie bublaty. A potom wecye. tuto pokuſſieyu aby bratrzie mezi ſobu prazdnu rziecz mluwili a czaſto ſie mezi ſobu poſwarzili a wrziecſzy druh druha necztyl. pro niezto toto mieſto wſſeczkno me yeſt. Odtad ho wedl ſwati dominik do capitoly tu dyabel nykakz wnyty nechtyel. a rzka tuto nykakz newendu neb ta capitola yeſt zlorzeczena a mnye wzdi protywna. w nyezto czoz gynde ziſczy to tu ztraty. acz kdi koho ku przieſtupeny przyprawi tuto ſie ſenduce zpowiedagy rozhrzieſſugy. tepu. pokanye dawagy. a to dyabel rzek y zmiſal. Potom po nyekterich czaſiech s ſwati dominik przied ſwȳ ſkonczenym od boha zgiewenye miel. ez yemu ſ tohoto ſwieta tyech dny ſnyty W tom zgyeweny yednoho prziekraſneho mladeczka vzrziel. an yey zowe a rzka. Pod moy mily pod ke mnye na wiecznu radoſt Tehda ſwati dominik tyezcie ſie roznemohl bratrzie k ſobie pozwaw k nym promluwil a rzka Wiezte to bratrzye mila. ezt od was ſ tohoto ſwieta gdu. a to wam u wieczney pamiety bozy mocy przikazugy. abyſte ſwate miloſrdye a ſwatu pokoru a dobrowolnu chudobu mezi ſobu ſnaznye chowali. ale proto abyſſte mne przieliſnye nezieleli tu wam vtyechu oſtawugy abyſte tyem gyſty byli ez wam ſpomocznyegy budu vmra nez zde zyw gſa. W tu hodynu dav ſwey bratrzi pozehnanye porucziw bohu duſſy y vmrziel. To ſie dalo po boziem narozeny tyſſiez dwie ſtye geden mezi dcietme leto. W tu dobu kdizto ſwati dominik ſkonczal. geden bratr gmenē *[418]* walentyn prziewor brziſtkeho conuenta genz potom toho mieſta biſkupē byl. toto widyenye widiel kdiz yednu w nebeſa wezrziel vzrziel ano ſie nebeſa otwieragy a dwa rzebrzie z nebes na zemi ſpuſcziegy. Ta giſta rzebrzie gezyſſ s ſwu matku nawrchu dirzieſta mezi to gy andyeli yedny dolow druzi nahoru zpiewagicz ſie wznaſſiechu. mezi nymazto rzebrzima kraſna ſtolicie ſtaſſe. a na nyei predicatoroweho zakona bratr hlawu zakukliw ſedyeſſe. yehoz tyema rzebrzima ſin bozy ſwu matku marigij w nebeſa wtahli a inhed ſie nebeſa zawrziela. To widyenye ten brater widyew do bononye ſſed ten den a tu hodynu ſkonczenye ſwateho dominika poznal. To ſie take w uherſkey zemi

przyhodylo. Kdiz yeden otecz ſina ſweho mrtweho zaloſtywie placzie. ſwateho dominika ſnaznye zan wziwaſſe. tehda te nocy u prwoſpi ten mrtwy prozrziew otczowi wecye. Tatyku mily kak ye to ez ma twarz wſſieczka mokra yeſt k tomu ſ weliku vzieſty otecz wecye. Sinu mily ya twuoy truchly otecz nad tebu placzie twu twarz mymi truchlymi ſlzami ſem zkropil. K nemuz ſin wecye przieliſ ſi plakal otcze pro nezto ſmilowaw ſie nad tobu ſwati dominik ſwu proſbuu tobie mye nawratyl. potom dluho ſpolu na ſwietye bywſſe bohu ſie doſtala. Pyſſe miſtr allexander biskup nidonicenſis u wykladany zaltarzie wykladagie to ſlowo yeſto dauid prorok prawi. Miloſrdye a prawedlnoſt utkale ſta ſie a tak rzka Ez byl yeden zak v mieſtye Bononij welmi gieſſitnych waſſny. tomu buoh miloſtywe widyenye yednu zgyewil. Widyeſſe ſie yemu by byl na yednō [419] welikem poli. W tu hodynu przigide welika burzie prziewal. y welike krupy Tehda ten zak odda ſye na bieh. a tak biezie vzrzie w czyrem poli yeden domek k nemuzto przibiehna potlucze proſie pro buoh aby mu otewrzieli. yemuzto hoſpodinye toho domu odpowiedye a rzkucz. Ya yſem prawedlnoſt. yeſto tuto bydli. ale ez ſi ti neprawedlni. ſwich wſſyech czynow gyeſſitni kwiet ſwe mladoſty ſwietu ale ne bohu na czeſt vedeſſ. proto tuto odpoczywanye nemaſſ. to ten zak vſlyſſaw ano gey tepu krupy dale biezal. a tak opiet biezie vrzy dom k nemuz przibiehna potlucze proſie pro buoh aby yey upuſtyli. Yemuz toho domu hoſpodiny ſedyeci wnytrs odpowiedye. a rzkucz. Ya yſem pokoy. yeſto tuto bydli. a ti to dobrzie wiedyety mozeſſ. yez pokoy ſ hrzieſſnimi nebydli. neb gym dyabel ſwiet a tyeleſenſtwie rozliczni nepokoy w duſſy czynye. a tis yeden z tyech. a proto tuto odpoczywanye nema[s] ale yez ya pokoy wzdi myſlim pokoyna a mirna myſſlenye tuto tobie radu dawagy. bydlit dale ma ſeſtra gyeyzto miloſrdye diegi yeſtot wzdi hrzieſnim pomaha. k tey przida czozt ta kaze to vczyn. A kdiz tam biezaw potlucze na dom hoſpodinye wnytrs ſedyecy odpowiedye a rzkucy. Ya gſem miloſrdye yeſto tuto bydli chczeſli teto hrozne burzie zbyty a ſwe ſpaſenye naleſty nahle biez k bratrzi kazatelom do ſwateho dominika claſtera tu nalezneſſ ano piſmo ſwate ten zakon oſwietluge. a tu vzrziſſ kak[t] yezus kriſtus a yeho myla matka tye hrzieſneho dobrotywie k miloſty przigmu. To ten zak s ſkruſſenim ſrdcem sznamenaw z toho ſie widyenye [420] wybraw do klaſtera predicatoroweho wſſed ſ welikym nabozenſtwym zakon przyyal tu mnoho czaſow bohu ſluzie ſwoy zywot konal. Gynich mnoho rozlicznich ſwatich dywow buoh ſkrzie ſwateho dominika w rozlicznich wlaſtech idem ukazal. Yedennadciet mrtwych w uhrziech wzkrzieſil. ſlepym rak belhawym chod nemocznim zdrawie mnohim ſtraſtnim vtyeſenye dalo ſie y dyege ſie do dneſſnyeho dne Pomyſl na to kazdi bozni kdez yeſt hoſpodyn dywnye ſwu ſwatu miloſty zakon predicaterowy po wſſem ſwietu tak ſlawnye rozplodyl. kak to bude ſwateho dominik[a] moczna koruhew w den ſudni pod nyzto ſtranu

wfficzkny yeho wierny zakonnycy a wffyczkny ty hrziefny gijzto fu gych raduu fwatu bozieho flova kazanym y gych rozliczni prziwedenym na fwe wzpomanuwffe hrziechi fie cnaznye pokawffe bozi miloft nalezli yehozto fwateho fboru wffyczkny vczaftny budu ty gijzto ten zakō ubozie milugy neb toho geft gyfta nadyegye za kohoz tak weliky fbor boha poprofi. toho buoh na tyele y na duffy vtyeffyu. wieky wiekom amen.

Swati fixtus papez byl rodem z zamorfkich wlafty z toho miefta yemuzto athenis dyegy. Nayprwe byl w fkolnem vczeny miftr weliky. potom byl vczennyk yezu kriftow. a naypofle byl papezem. Tiech czafow decius ciefarzem byl. ten fwateho fixta fe dwiema yeho vczennykoma. gymazto agapitus a feliciffimus gmye bylo przied fie prziwefty kazal. A kdiz fwateho fixta decius ke fwym modlam obratyty nemohl. kazal gey do chrama przied dyablowe mo[421]dly wefty. a tu aby anebo fie gym modlil. anebo w nemiloftyweho mamertina wiezieny. pod yeho ftrazy byl. A kdiz fie fwati fixtus modlam modlity nechtiel wedli yey k tomu mamertinowi na wiezienye. W tu dobu kdiz ho wedyechu pogide po nem fwati wawrzinecz wolagye a rzka. kam gdes bez fweho fina otcze. kam fie berzes knyeze fvati bez fluhy. Gemuz fwati fixtus wecye. Neoftawugi tebe po fobie finu. ale wieczffy trizu pro wieru yezu kriftowu maff trpietyu trzety den puoydeff po mnye. po knyezi fluha a to[t] zwlaffcze porucziegy. aby pokladi ku potrziebie fwate cierkwi fchowane pobera i rozdal chudim. A kdiz ti pokladi fwati vawrzynecz chudim rozdal. Tehda walerianus kazal fwateho fixta opiet do chramu przied modly wefty a tu newzdally by gym obiety. aby yemu ynhed hlawu ftieli. A kdiz yey powedu tehda opiet fwati wawrzynecz poczie po nem yda wolaty a rzka. Neoftawuy mne po fobie otcze fwati nebt fem yuz twe pokladi chudym rozdal. to rityerzi ufflyffiewffe yez pokladi menuge fwateho wawrzincie gieli a fwateho fixta f geho dwiema vczennykoma tu ynhe[d] ftyeli.

Swati donat s Julianē ciefarzem vczyl fie a f nym roftl. za nehozto Julian z mlady na dwoge fwiecenye fwiecen. A kdiz po tyech czafiech Julian ciefarzē vczynen. tehda otcye y materz fwateho donata zabity kazal. ale fwati donat do miefta arecye utekl. a tu v gednoho duchowneho yemuzto hylarius rzekli. prziebywagye mnoho dywow fwatich ukazal. biefi wyhonyl. a kdiz yedny penyezi dany byli fchowaty yedney panyey. gyeyzto rzekli eufrofina ta penyezye fchowawffy y vmrziela [422] w ta doba kdiz gegye hofpodarz zdaleka prziffed z tiech penyez napomanut any kakz gich kdeby byli fchowany nalefty nemohl pronez yeho fina aby gey muczili gyety chtyeli. To uflyffaw ten fin utekl k fwatemu donatu Tehda fwati donat f nym nad hrob yeho materze ffed gyeyzto eufrofina rzekli. a tu fie bohu pomodliw yafnim hlafem zawolal

a rzka. Eufrofina zaklinagy tye ſkrzie ducha ſwateho poviez mi kdes taketo penyezie ſchowala. W tu dobu hlas z hrobu wynyde a rzka. W dom moy przieſ prah krocziece kopayte a tu naleznete. a tak ſſedſſe y nalezli Potom po nyekolicie dnech ſatirus biſkup toho mieſta vmrziel. a ſwati donat biſkupem wolen. A kdiz yednu mſſy ſluzieſſe. ten ſluha yenz mu mſſie pomahaſſe letyew kalich na kuſi zbil. a tu opiet ſvati donat ti kuſi ſebraw na tom mieſtye ſtogye bozӯ dywem ciely kalich poſtawil. Na gynem take mieſtye byla yedna ſtudnycie ktoz ſie gye napil ten vmrziel tehda ſwati donat k tey ſtudnycy na oſliku przigyew gyedowati had ſwateho krzizie znamenym odtad wyhnal. a tu wodu wiecz cziſtu oſtavil. To ſie take o nem piſſe ez z(a) cieſarzie Teodozie dceri bieſſa wyhnal po tyech czaſiech bohu ſluzie mnohe dywy czynye yat pro vieru w zalarz wſazen a potō yemu hlawa ſtata. Dalo ſie to po boziem narozeny trzi ſta oſmdeſateho leta.

Swati ciriacus troge ſwiecenye od ſwateho otcye Marcella papezie przigal. Po nyekterich czaſiech protywnyci wieri ſwate gey gemſſe przied cieſarze maximina gey wedli a tu ſ towarziſtwē przipuzen aby zemi kopagye na plecy k dyelu ye*[423]*dnomu prſt noſil. a tak tam ſſedſſe nalezli iednoho kmetye ſtareho bohoboyneho. an prſt noſi Jemuzto ſwati cyriacus a ſſwati syzinius ſnaznye noſity pomahala. Potō ſwati cyriacus w zalarz wſazen. a kdiz tu dluho ſedyel kazal yey ſtaroſta cieſarzow wyweſty. Tehda w tu hodynu w nyzto yeden ſluzebnyk ſtaroſtӯ apronianus ſwateho cyriaca z zalarzie wedyeſſe. Przigede hlas z nebes a rzka. podte pozehnany otcie meho. przigmiete kralowſtwie nebeſke. To apronianus uſlyſſaw w gezu kriſta uwierzil. ſwati krzeſt przygal. a tak przied ſtaroſtu chwale gezu kriſta przíſſel. K nemuzto ſtaroſta wecye. Ponyes sie ti take krzeſtanem vczzynyl Apronianus odpowiedye. bieda mnye zze ſem me dny u tebe tratyl. k tomu ſtaroſta wecie. Zagiſte ztratyls wſſieczki dny ſwe. a ynhed yemu kazal hlawu ſtyety. Potom pak ta dwa ſwata saturnius a ſizimus kdiz modlam obiety wzdaty nechtyela dluho gye mucziewſſe oba ſtyeli. W ti czaſi miegieſſe dyoclecianus cieſarz dceru gieyzto artemia rzekli w nyezto bies bieſſe. a kdiz gy diabel rozliczn
ye triznyeſſe czaſto wolaſſe a rzka. Newyndu z tohoto tyela geliz ſwati ciriacus ſiem przide. W ten czas ſwateho ciriaca k nyey prziwedu. poczie dyabla zaklinaty aby z nye wyſtupil. k nemuz dyabel wecye chzeſli at vyndu ukaz mi kde bych opiet wſtupil. ſwati cyriacus k nemu wecye. ay tot tyelo me mozeſli wſtup w nye. Dyabel wecye. w tye wſtupity nemohu neb twe tyelo ſe wſſiech stran ſwatimi znamenymi yeſt oſtrazeno. ale wiez to wyzeneſli mie z tohoto tyela wzdit to przipravi ez muſiſſ do babilonſke zemie gyty. A kdiz dyabla *[424]* ſwati cyriacus z toho tyela wyhnal poczie ta arthemia wolaty a rzkucy. Ay tot toho boha wizi o nemz kaze ſwati ciriacus. W tu hodynu ſwati ciriacus gy pokrſtyl. a potom dyocle-

cianus dal ſwatemu cyriacu dom. w nemzto bezpecznye kdyz bydleſſe przigidu poſli od krale pſarum a proſiecz dyocleciana by ſwateho cyriaca do gych wlaſty poſlal. aby tam dyabla z geho dcerze wyhnal Tehda dyoclecianus ſ pokornu proſbu ſwateho cyriaca do babilonſkich wlaſty wyprawil. a ynhed ſwati cyriacus ſe dwiema vczennykoma gymaz rzekli Largus a ſmaragdus na korab wſiedſſe przieſ morze do babilonſke zemie pluli. A kdiz k tey bieſnici ke kralowie dcerzi ſwati ciriacus prziſtupi poczie z nye dyabel wolaty a rzka. vſtallys ciriacu vſtallys. swati ciriacus odpowiedye Neuſtal ſem neb ſem wezde boha pomocznyka gmiel. dyabel wecie widyſli ezt ſem to naplnyl czozt ſem ſlibil, muſil ſi ſiem za mnu gyty. W tu hodynu ſwati cyriacus vecie moci meho mileho yezu kriſta kazugit, aby z tohoto tyela ynhed wyſtupil. a yakzto wecie tak dyabel welikim hlaſem zawola a rzka O gmie prziehrozne o gmie prziеſwate to mie odtadto bezdieky vyhony. a ynhed wyſtupil A kdiz kral a kralowa dceru zdrawu vzrziechu ſ gynimi mnohymi krzeſt ſwati przіegieli. a potom ſ welikymi dari przied ſvateho cyriaca prziſſli gichzto darow wziety nechtyel ale tu piet a cztirzidciety dny poſtye ſie a nycz gyneho nez chleb a wodu gied a byl a potom ſie do rzyma wratyl.

Úvahy a zprávy.

Rudolf Kleinpaul, Menschen- und Völkernamen. Etymologische Streifzüge auf dem Gebiete der Eigennamen. Leipzig, C. Reissner 1885. XIII. 420.

Spisovatel, svými cestopisy a obrázky kulturními odjinud dobře známý, „obírá se v tomto spise nejznámnějšími jmény vlastními, pátrá po tom, kterak vznikají, vyhledává zákony jejich tvoření, objasňuje jejich tisíceronásobné vztahy a sleduje jejich podivné a překvapující změny.“

„Methoda jeho jest na skrze věcná, realná, nikterak nominalná, spíše logická než filologická. Chceť stanoviti zákony, dle nichž ve všech zemích a za všech časů jména vlastní se tvoří, a dokázati, že základní pravidla jmenotvorby u Řeků a Římanů, Slovanů a Germanů jsou totožná; chce tato jména dle látky spořádati, z jistých základů odvoditi, se stanoviska kulturně-historického rozebrati: chce krátce míti jakousi přirozenou soustavu jmen vlastních. Etymologie není mu účelem, než prostředkem.“

Doličiv v úvodu ku vlastní práci, že veškeré udělování jmen děje se determinací, vykládá jména prvních lidí, n. př. Adam = Edom Rufus *Πυῤῥός* od „červené“ země, s čímž shoduje se Pyrrha, manželka Deukalionova, kterou Pott pokládá za personifikaci země,

rovněž homo a humus, něm. gam ve sl. Bräutigam a slov. zemja; vyloživ pak, odkud a jak povstaly názvy členů první lidské rodiny: otce, matky, syna a dcery, přistupuje ku nejzajímavější z celé knihy stati o jménech dětských, kteráž se táhnou buď na zrození dítěte na př. Joannes, hebr. Jehôchânân = Deus dedit, Theodor), buď na pořádek dětí, n. př. Primus, Petronius (osk. petor = čtyři), Pompeius = Pontius = Quinctius, buď na dobu a místo narození i na provázející okolnosti, na př. Caesar a caeso matris utero, Dominicus v neděli = die dominica narozený, buď odnášejí se k budoucnosti vyjadřující přání, aby nemluvně boha se bálo, na př. hebr. Abdias = řeck. Θεόδουλος, něm. Gottschalk, arab. Abd-Allah, aby bylo zmužilé a statečné, mocné a bohaté, slavné a ctné; zmiňuje se o výrazech patronymických, názvech zvířecích, na př. Ulfilas = Adolf ≐ Wolf, Wolfram = Wolfrabe, o názvech světců a posléze o výrazech zdrobnělých a lichotivých. Další oddíly jednají o jménech mužských, vladařských, hrdinských, uměleckých a učeneckých atd., posléze o jménech lidí a národů.

Ku vyplnění soustavy tuto krátce nastíněné sneseno látky více než dost, zvláště z jazyků klassických a germanských. Způsob, kterým látka jest spracována, připomíná velmi zhusta feuilletonskou lehkost, kořeněnou vtipnými poznámkami a nápady, více méně vhodnými anekdotami a citáty atd.

Z toho co pověděno vysvítá, že spisovatel úkolu předloženému z velké části dostál; pravíme „z velké části", protože sice Němec, Řek, Říman, Francouz, Vlach, Angličan, Turek, Arab, a j. nalezne tam leccos, co hledá, naproti tomu poznámky o Slovanech jsou velmi skrovné, nad to pak většinou nesprávné a potupné. Tak na str. 88. čteme: „Venceslav Kranzruhm, lorbeerbekränzter Held. Stanislav Ruhm des Staates, Boleslav Kampfruhm, Jaroslav frühlingsruhm, Přemyslav (?!) Ruhm der Industrie (??), bei den Obotriten Pribislav geschrieben (!!) Nad míru komicky vypadá učená (!) poznámka na téže stránce, „že slovanská jména na -lav, správněji na -slav, nesmějí býti změtena s norským Olaf = Olaus." Klagenfurt vyloženo (str. 273) z Claudii forum, ač již dávno dokázán lidově-etymologický původ z Glanfurt t. j. brod (řeky) Hlinné, kterouž Němci zovou dosud Glan. O Samojedech (287) ohřívá se dávno odbytá zpráva, že prý jsou to lidé „kteří sami, bez pomoci kuchaře jedí." O Slovanech polabských praví se (296), že „vymřeli"; což spisovatel nevěděl nebo nechtěl věděti, že ono „vymření" bylo spíše „vymoření"? O ruských „bramborových" nosech se zálibou dvakrát (304 a 348) se zmiňuje. Naše „strč prst skrz krk" a „Schneider Zrsk" (352) produkuje na důkaz libozvučnosti našeho jazyka. Podivně dojímají ve spise vědeckém věty: „Unser Widerwille richtet sich hauptsächlich einerseits gegen die slavischen Sprachen, anderseits gegen den jüdisch-deutschen Dialekt" (358) aneb: „Wollust und Grausamkeit kann man an Slaven,

Griechen und Italienern sehn" (361) a p. Takovýmto surovým způsobem věda se porušuje a hyzdí.

Josef Černý.

M. Tullia Cicerona řeči proti Katilinovi. Přeložil Robert Novák. (Praha 1885. str. 72; cena 38 kr. Sbírky klassiků řeckých a římských v překladech českých, kterou pořádají J. Kvíčala, J. Král, R. Novák číslo 2.).

O tom, že překlady klassických děl z literatur cizích valně prospívají literatuře národní jsme tuším přesvědčeni všickni. Praví zajisté již Jungmann: „Moudří dobra, kdekoli nalezeno, užijí;" a prospělo-li překládání klassiků latinských a řeckých literaturám světových národů, jak bylo by bez užitku pro nás? již příbuznost jazyková a zejména veliká shoda skladby české a řecké ku práci takové vybízí, účinky pak humanismu v rozvoj středověké literatury naší národní jsou nejživějším dokladem toho, kterak nám potřebno i prospěšno míti úplné sbírky překladů staroklassických. Co na tom poli záslužného vykonáno v pěkné stati sám vzorný Ovidiových básní překladatel Ant. Truhlář (Sborník prací filolog. 1884. str. 66—99.) přehledně posoudil a spořádal. Prací překladatelův ukázáno, jaké dokonalosti milá naše mateřština schopna jest, jak v obsahu tak ve formě, skoro všude tam, kde jiné velebené jazyky světové sobě rady nevědí a buďto vlastní podstatě, nebo zase klassikům na úkor si počínají. Podnikl tedy slovutný zakladatel filologické literatury české professor Jan Kvíčala práci nad míru důležitou, když r. 1862. jal se vydávati bibliothéku klassiků řeckých a římských v rouše českém. Výborné práce sbírky té, jaké podali mimo zakladatele samého Ed. Novotný, Pechánek, Niederle, Vaníček, Velišský, Kosina a j. v. valně obohatily naše písemnictví a platně přispěly ku rozšíření záliby studií humanitních. Nový toho druhu podnik učiněn druhou sbírkou (nakladatel A. Storch), jejíž 2. sešitem je překlad řečí proti Katilinovi z péra Rob. Nováka. Pořízen je na základě textu, o němž dříve zmínka se stala. Srovnán-li s překladem Tomáškovým, nejzřejměji vyniknou jeho přednosti. Jsou to: správnost věcná i formální, lahoda a jasnost slohová plynoucí z dokonalé známosti a znalosti obou jazyků. Pěkný úvod a vhodná všude poznamenání pod čarou připojená, činí knihu tu přístupnou kruhům nejširším. Na konci musíme však připomenouti, že k rozšířenosti podniku literárního platně přispívá láce; té by sobě pan nakladatel při prvém sešitu všimnouti mohl bedlivěji; bylo by celku s užitkem!

Jan Šafránek.

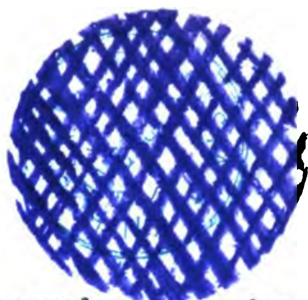

Instrumental plur. kmenů na -o- v jazycích árských.

Napsal Josef Zubatý.

Mezi četné záhady, kterých rozluštiti se posud jazykozpytu nepodařilo, patří poměr pádových přípon s -m- v jazycích baltsko-slovanských a germanských ze strany jedné, s -bh- (a střídnicemi) v ostatních jazycích indoevropských. Posavadní vědomosti naše o indoevropských zákonech zvukoslovných naprosto se příčí stotožňovati přímo na p. koncovku instrumentalu plur. -bhīš v jazycích árských se slovanskou a litevskou koncovkou -mi -mis; m a bh naprosto nejsou střídnicemi pravidelnými. Proto také pochopujeme zcela pokusy vyhnouti se této záhadě zvukoslovné výklady jinými, dle nichž buď koncovky s -m- a s -bh- historicky jsou koncovkami sobě úplně cizími (A. Bergaigne, Mémoires de la soc. linguistique de Paris II, 213), anebo dle nichž i -m- i -bh- jsou parallelnými střídnicemi jiného, třetího útvaru zvukového (prof. Ludwig, Sitzungber. d. phil. hist. Cl. d. k. Wiener Akad. d. Wiss. LV, 181 nsl.): bohužel nepodařilo se podepříti žádný z obou těchto výkladů důvody naprosto přesvědčujícími.[1])

Není účelem těchto řádků, pokoušeti se snad o rozluštění staré té záhady: chci jenom uvésti na základě statistického rozboru památek árských některá fakta, která snad jsou s to u věc celou uvésti aspoň něco málo světla, třebas ne právě z oné části jazykozpytu, která na první pohled v první řadě jest povolána, záhadami podobnými se obírati, totiž ze zvukosloví. Také se obmezím jenom na koncovku instr. plur. kmenů (mužských i středních) na -o-.

Slovanština má ve tvaru tomto koncovku dvojí: -ěmi, -y (resp. -imi, -i), první koncovku ve sklonění zájmenném, druhou

[1]) Podlé výkladů novějších byla by ona záhada vyložiti tak, že jazyk indoevropský míval ve funkci instrumentalné koncovky s -m- i s -bh-, kterýžto rozdíl později byl snahou po jednotnosti jazyka vyrovnán tak, že v některých jazycích zavládlo pouze -bh-, v jiných pouze -m-. Srv. Sievers v Paul-Braune Beitr. IV, 391. Brugmann v Techmerově Internat. Zeitschrift für allg. Sprachwiss. I, 241.

ve sklonění jmenném. Litevština má za slov. -ě m i -y v obojím sklonění touže koncovku, -a i s, historicky podlé všeho totožnou se slov. -y; koncovka *-ě m i s (*těmis = slov. těmi), kterou bychom podle slovanštiny očekávali ve sklonění zájmenném, podlehla patrně vlivu sklonění jmenného: místo *t ě m i s říká se t a i s k vůli shodě na p. s v i l k a i s (vlъky). Za to nalézáme v jazycích asijských koncovky dvě, *-a i b h i š *-ā i š, o nichž lze říci s určitostí skoro naprostou, že aspoň v dobách nejstarších byly rozlíšeny spůsobem týmže, co -ě m i -y ve slovanštině, totiž že -a i b h ī š bývalo koncovkou zájmennou, -ā i š jmennou: a poněvadž -ā i š (z *-ō i s) je v patrné historické souvislosti s lit. -a i s slov. -y, lze s velikou pravděpodobností, třebas ne s jistotou, tvrditi totéž o -a i b h ī š -ě m i (prv. *-o i b h ī s?). Staroindickými střídnicemi koncovek těchto jsou (v pause) koncovky -e b h i ḥ -ā i ḥ. N a p r v n í p o h l e d shledáváme, že -e b h i ḥ -ā i ḥ se střídají v jazyce vedské poesie beze všeho pořádku, kdežto v jazyce vedské prosy a v jazyce pozdějším nalézáme jenom -ā i ḥ (vyjímaje jediné e b h i ḥ, instr. pl. kmene ukazovacího a-). Podlé toho tedy bychom asi řekli, v jazyce starším že nastal v instr. pl. kmenů na -o- zmatek mezi deklinací zájmennou a jmennou, kdežto v jazyce pozdějším, jako v litevštině, až na jediný zbytek zavládla vesměs koncovka sklonění jmenného. Dlužno však dodati, že zmatek uvedený v jazyce vedské poesie jest aspoň z části jenom zdánlivý: ze zmatku toho při bližším nahlednutí vidíme probleskovati ještě měrou velmi znamenitou staré pravidlo, jehož bychom se sice mohli domýšleti jenom z analogie na p. slovanštiny, pravidlo, dle kterého -e b h i ḥ jako slov. -ě m i prvotně patrně bylo výhradně koncovkou zájmennou, -ā i ḥ jmennou. A protože i v mluvnicích staroindických i v obšírné statistice jmenného sklonění vedského, již děkujeme Lanmanovi (v Jour. of the American Or. Soc. X, 325—602), ničeho se nedočítáme, co by přispívalo poněkud k urovnání řečeného zmatku, budiž nám dovoleno poněkud blíže si věci všimnouti. Obmezíme se při tom jenom na saṃhitu Ṛgvedy, material dosti rozsáhlý, aby oprávňoval k nějakým závěrkům, a zase jak tak v sobě uzavřený. Beztoho úplná sbírka mantrového materialu, jež mimo saṃhity by musela obsahovat i texty uváděné v brāhmaṇách, sūtrách a p., je po dnešní den a snad dlouho ještě bude pouhým desideriratem naší vědy.

Nejprve jest konstatovati, že skutečná stará zájmena vesměs mají koncovku zájmennou -e b h i ḥ. Tak nalézáme v saṃhitě jenom t é b h i ḥ (28krát), j é b h i ḥ (28), e b h í ḥ (17)[1]), e b h i ḥ (5), e t é b h i ḥ (1), t j é b h i ḥ (1), k é b h i ḥ (1); zejména hojný počet dokladů prvních tří zájmen dokazuje, že na p. t é b h i ḥ sotva je dokladem nahodilým, jinými slovy, že dialekt, jenž je základem

[1]) V M. Müllerově padovém indexu (str. 155) jest doplniti doklad VII, 1, 9, u e b h i ḥ pak III, 6, 9.

jazyka vedské poesie, skutečně znal jenom t é b h i ḥ atd. za t ā i ḥ pozdějšího spisovného dialektu. Tak také přisvojovací zájméno 1. os. mn. tvoří vždy a s m á k e b h i ḥ (5); jenom přisvojovací zájméno zvratné tvoří odchylku podstatnou: nalézámeť vedlé s v é b h i ḥ (6) častěji s v ā i ḥ (8). Ostatně zájména přisvojovací nelze v jazycích indoevropských počítati k oněm slovům, jež by od prvopočátku a důsledně se byla řídila skloněním zájmenným v běžném smyslu slova toho: vlastním územím sklonění tohoto byla prvotně jenom zájména ukazovací, vztažná a tázací. [1])

Skutečný zmatek ovšem shledáváme, obrátíme-li se ke jménu. Zde v skutku nalézáme obojí koncovku skoro bez rozdílu, ba, možnost libovolné volby jednoho z obou tvarů poskytla pěvcům vedským jednu z četných oněch příležitostí, bez dlouhého lámání hlavy vyhovovati různým potřebám metrickým; tak vidíme, abych uvedl jediný příklad, zcela zřetelně, kterak jenom potřeba metrická rozhoduje mezi obojím tvarem, VIII. 73, 14. 15.: á no gávjebhir áçviāiḥ s a h á s r ā i r úpa gaččhatam, ... má no gávjebhir áçviāiḥ s a h á s r e b h i r áti khjatam; srv. také Lanman l. c. 349. Přes to však pozorujeme i zde zejména na základě methody statistické stopy jakéhosi pravidla (nevíme ovšem, zdali pravidla jindy pevně zachovávaného a později zanedbávaného, či pravidla teprv se vyvíjejícího), pravidla ovšem ze slovanštiny neznámého. Za to nalézáme analogon ku pravidlu tomuto na p. v jazycích litevském a germanském.

V litevštině nalézáme, že jméno přídavné v oněch pádech, kde litevština zachovala rozdíl mezi skloněním jmenným a zájmenným, se řídí tímto, nikoliv oním, jež prvotně zajisté i v přídavném jméně bylo běžno. Jest to dat. sg. msc. g e r á m u i g e r á m, podlé t á m u i t á m, ne podlé v ì l k u i, loc. sg. msc. g e r a m è dle t a m è (v i l k è), dat. pl. msc. g e r ē m u s g e r ē m s podlé t ē m (u) s. Také n. pl. msc. g e r ì proti v i l k a í jest u větší shodě s t ē (-ė se tu zachovalo, neseslabilo se v i, pro jednoslabičnost slova); ovšem -i -ė, a i jsou střídnicemi t é ž e staré koncovky (prvotně jak se zdá zájmenné) -o i, v ten rozum, že -i (v jednoslabičných slovech -ė) vzniklo seslabením z a i prvotně ve slovích se slabším přízvukem, v první řadě zajisté ve spojení attributivním, jež tvořilo asi (a obyčejně posud tvořívá) jakoby jediné slovo s hlavním přízvukem na substantivě: jeť známo, že litevsko-slovanské attributy v přirozeném sledu slov stávají před substan-

[1]) Proto také k. p. kmen s v á - vedlé pronominalných tvarů s v á s m i n s v á s j ā ḥ tvoří, a to mnohem častěji, jmenné tvary s v á j a s v ā t s v é s v á j ā i s v á j ā ḥ s v á j ā m (v. Grassmann s. v.); s v á - přejalo deklinaci pronominalnou jako adjektiva poměrná v í ç v a - s á r v a - atd. teprv později a ani v památkách starých ani v mladších neřídí se jí důsledně (grammatikové indičtí, jimž se příčí všeliká neurčitost grammatická, statuují ovšem významový rozdíl mezi s v á - se skloněním zájmenným a s v á - se skloněním jmenným).

tivem. Že gerù, instr. sg. msc., vedlé tůmì a vilkù, není podstatnou odchylkou, netřeba připomínat: jeť tůmì velmi mladým novotvarem m. tů, kteréž ostatně posud se zachovalo.

Z cela podobně má se věc v germanštině. I zde nalézáme t. zv. silné adjektivum skloňováno dle zájmen, ne dle jmen: na p. got. msc. dat acc. sg. blindamma blindana, gen. dat. pl. blindaizē blindaim, fem. gen. sg. blindaizōs, gen. dat. pl. blindaizō blindaim dle thamma thana, thizē thaim, thizōs, thizō thaim, nikoliv dle daga dag, dagē dagam, gibōs, gibō gibōm. Výkladu starému, podle něhož „silné" adjektivum německé bylo by povstalo splynutím kmene přídavného a tvarů zájmenného kmene jo-, tedy způsobem týmže co litevskoslovanské složené adjektivum, dnes asi málo kdo věří: jeť nemožný již se stanoviska zvukoslovného (Sievers, Die starke Adjectivdeclination; Leskien, Die Decl. im slav. lit. und germ. 138). Dr. Kovář (v těchto Listech 1886, 36 n.) hlásí se ještě k výkladu starému, ale, jak od něho samého vím, v článku psaném před delší dobou, v němž z příčin typografických nemohl při tisku naznačiti svého dnešního mínění. Komu snad starý onen výklad přece by se zdál pravděpodobnějším, proti tomu netřeba výkladu Sieversova na dlouho hájiti: stačíť nám zatím dokonale nepochybné analogon jazyka litevského.

Kterak vyložiti, proč adjektivum mohlo opustiti slušící mu sklonění jmenné a přidržeti se sklonění zájmenného, jest ovšem na snadě. Máť syntaktická funkce přídavného jmena — v první řadě attributivného — i zájmena zvl. ukazovacího mnoho společného: úkolem obou jest specifikovati obecnější význam samotného jména podstatného. Nejblíže stojí zájmenům ovšem adjektiva významu abstraktnějšího, adjektiva označující různé poměry jména, k němuž patří; proto vidíme, že i v jazycích, jichž jsme tuto pominuli, takováto adjektiva poměrová ráda se řídí skloněním zájmenným: srv. na př. lat. unus alter ullus a pod., stb. vьsь drugъ malъ (v plur. u významě pauci) mъnogъ a pod. (Miklosich Vergl. gr. III², 54), skt. eka- sarva- para- atd. (Whitney A Sanskrit Grammar § 522—526). Sotva se mýlíme, vyslovíme-li domněnku, že zájmenné skloňování adjektiv vzalo počátek právě u těchto adjektiv poměrových a od nich se rozšířilo na př. v litevštině a v germanštině i na adjektiva ostatní. Počátky šíření toho vidíme konečně tytýž i mimo jazyky jmenované; sr. na př. u Miklosiche l. c. surověmi tisěmь živogo a pod.

A totéž nalézáme, abychom se již konečně dostali k vlastnímu svému úkolu, i v instr. pl. mužských i středních kmenů na -a- v mantrové literatuře staroindické, ovšem že ne v plné ryzosti. Shledáváme tu totiž, že substantiva s oblibou tvoří instr. plur. koncovkou -āiḥ, koncovkou dle svědectví slovanštiny specificky jmennou, a adjektiva že s oblibou volí

koncovku -ebhiḥ. Podávám materiál, vedoucí k tomuto úsudku obšírněji, protože Lanman ve jmenovaném spise věci si nevšiml tak bedlivě, jak by byla zasluhovala.

Od jmen podstatných — rozumí se, že počítám jenom slova, jichž význam je dosti zabezpečen[1]) — nalezáme na -āiḥ tvarů 558, a to od kmenů akšá aṅgá (4) átka (2) átja atrá ánīka (3) ánna (8) abhrá (3) áma amítra arká (43) arkaçoká arṇavá áçna áçva (33) ásura (2) abhivlaṅga āṅgūšá āditjá (16) ájudha (3) uktha (39) upabda ūma ṛtá éva (29) óha kárṇa Kávja (3) Kávia (2) kŕçana khanítra gaṇá gājatrá ghṛtá (12) ghóša čakrá čarítra čjāutná ğámbha (5) daṃšṭra daṃsánā (daṃsánāiḥ I, 166, 13, tvar velmi zajímavý, protože daṃsánā je vždy rodu ženského a není proč vynucovati zde mužský či střední kmen *daṃsána) dákša (8) Dáçagva (2) dīrghajāthá devá (31) dešṇá djumná (13) nákšatra Návagva (2) nimná (2) nṛmná pataṃgá pátatra padá (2) parṇá párvata pavítra (4) putrá (4) pāúṃsia (2) praketá (2) prápada Prijámedha bárhata bílma Bṛháddiva brahmasavá bhakšá bharítra bhogá maghá (3) mántra (2) majūkha mána mijédha muhuká jağñá (34) jantrá jóğana rákšaṇa rátha (3) rukmá (2) Rudrá (4) rebhá vatsá vadhá (9) vádhatra vadhasná (4) varáha várūtha (3) várṇa váça vasavía (3) Vásišṭha (3) vástra váğa (14) váta vára vāhá vípra (3) vīrá (7) vīría (2) Vāirūpá vratá (4) çáṃsa çatá (?) çaraṇá çárīra (3) çárja çāká (3) çúšma (6) çūra (4) çūšá (5) çóka çjená çrómata sakhiá (2) sačathía samudrá (3) sárga sahásra (7) sumná (7) sūktá (9) sūda sóma (11) stavátha stūpa stóma (25) haṃsá hátha (4) havjá (10) hásta híraṇja (4).

Naproti tomu je v saṃhitě Ṛgvedy od jmen podstatných instrumentálů na -ebhiḥ jen 243, a to od kmenův áṅga (2) apikakšá áma ámatra (2) arká (3) áçva (7) āṅgūšá āditjá (6) ájudha akthá (14) ūma Káṇva kárṇa Kuçiká (2) Kávia kŕçana kéta kšéma Gótama (3) gráma ghṛtá (3) ğámbha tríkadruka dákša Dívodāsa devá (52!) devakarmá djumná (3) nákšatra pakšá padá parṇá párvata pavítra (2) pāúṃsia (4) bhešağá (2) máda mántra mahitvá mána mārḍīká jağñá (13) jáma (2) rátha (8) ráthia rukmá Rudrá (12) rūpá várdhana váğa vára (6) vípra (9) Viçvámitra vīrá (3) vṛšatvá vŕšṇia (2) çúšma (2) çūra (2) çrómata sahásra sāptá? Sumitrá sumná (4) sóma (9) sáubhaga skámbhana

[1]) Vynechal jsem na p. kmeny étaça- patará- (viz v násl.), kmeny u nichž nelze dobře činiti rozdílu mezi adjektivem ryzím a substantivovaným, k. p. kṛtá- márta- mártia- manušía- mánuša a p.

stóma (25) hája háva havjá (7) hásta. Rozdíl častosti mezi obojím tvarem jest tuším příliš značný, než aby mohl býti jen nahodilý: zejména poučna jsou slova častější, jako na př. arká- áçva-, u nichž zcela patrna jest snaha, voliti tvar na -āiḥ (ač tytýž, na př. u devá-, vidíme úkaz opáčný).[1]

Jinak jest věc u jména přídavného. Zde nalézáme koncovku -āih 97krát, u kmenů ağára ágasra ádabdha anantá anavadjá ántara anjá ámita árišṭa aruṇá (2) arušá arvāčína avamá açramá áçvaparṇa açvahajá áçvia (3) ásridhāna indrijá? iširá ṛšvá ekādaçá (2) kámia čitrá ğātá ğánitva tápišṭha (2) tigita tīvrá (3) turá téğišṭha tripṛšṭha trišaptá diviá dīná duréva deváğušṭa devajána (5) devavandá dhanasá namovṛdhá níkāma (2) niktá nūtana nešatamá pára piçáṅga puruçčandrá pūrva sámbhṛta mánjamāna mandrá mṛtá jáğatra (3) juktá rāğišṭha vāğrahasta váršišṭha váhišṭha víçva (5) víçvadeva çagmá çatá? çukrá (3) çuddhá çubhānáçūšá? çréšṭha šáłaçva satjá samāná sárūpa sarvaçāsá sahasía suvāná sukhá supraketá sthirá svéduhavja (2).

Druhou koncovku, -ebhiḥ, nalezneme u adjektiv 195krát, u kmenův ákava agnitaptá ačakrá ağára (4) ádabdha (4) ádṛpita ánṛta ántama anjá ápara ápia árišṭa (2) aruṇá (4) arušá arvaçá avṛká (2) ahanía āsāná indrijá iširá (2) ugrá (3) uttamá upamá upáçāká ubhája ṛğrá ṛšvá (4) óğišṭha kṛšṇá gávja (3) gharmásveda čitrá (2) ğātá ğūğuvāná ğješṭhá (4) tápurvadha? tavišá turá tuvigrá tuvívāğa tvádatta tvávṛdha dákša? dabhrá (4) dámia (2) dhruvá namasía nária náva návja (2) nahušía nūtana pāvaká puruvára pūrvá (2) pūrviá (3) pratná (2) paprathāná prāvaṇá prijá (2) bhadrá madhupá (2) madhjamá mánoğava mandrá mithóavadjapa jağatá jağñíja (2) jámaçruta júğia ratnadhá (2) vačaná vándia vará váršišṭha váhišṭha víçva (29) viçvaminvá viçvarūpa çámtama çivá (6) çukrá (4) çubhrá (2) çūšá? çvitniá satjá (2) sánīła (2) saptásja samāná sádhišṭha páríšikta sušvāṇá sutá (4) sugá (8) sutúka súdhita supraketá sujáma surátha suvidátra suháva svāná sūktá (2krát, I, 36, 1. V, 45, 4 s váčobhiḥ; sūktám subst. „hymnus" tvoří důsledně sūktāiḥ) stávāna stávamāna sthávira (2) sthirá hárita hástačjuta hiranjája.

Poměr 195 : 97 není konečně takový, aby nemohl býti snad

[1]) Což ovšem znamenitě se shoduje s výkladem, dle něhož devá- je vl. přídavným jmenem odvozeným od div- djāu- (P. v. Bradke, Dyâus Asura, Halle 1885, 110 nsl. Zeitsch. d. deutsch. morgenl. Ges. XL, 361.

pouze nahodilým: kterak vyhledávali však vedští pěvci u přídavného jména koncovku -ebhiḥ, koncovku zájmennou, u jména podstatného pak jmennou koncovku -āiḥ, vysvítá zejména bezpečně z oněch míst, kde jim bylo pojiti instr. pl. nějakého jmenného kmene na -a- s attributivným adjektivem téže deklinace. Tu totiž pravidlem nalézáme, že pojili adjektivum s koncovkou -ebhiḥ ke jménu podstatnému s koncovkou -āiḥ, jenom někdy činíce jinak, a nejvýš zřídka naopak. Tak nalezáme na př.: VII, 19, 7: avṛkébhir várūthāiḥ, VI, 51, 12: āsānébhir mijédhāiḥ, I, 33, 2: upamébhir arkāiḥ, X, 67, 7: varáhāir gharmásvedebhiḥ; a tak ještě I, 62, 7. 108, 4. 113, 14. 117, 14. 130, 10. 133, 6. 169, 8. II, 33, 9. III, 1, 5. 15. 4, 11. 31, 11. 35, 5. 54, 1. IV, 29, 2. 41, 3. 55, 6 (ápiebhir iṣṭāíḥ?). 56, 1. V, 41, 7. 55, 1. 63, 3. VI, 1, 11. 3, 8. 15, 16. 33, 3. 62, 3. 68, 3. VII, 8, 5. 11, 1. 39, 6. 93, 4. VIII, 7, 17. IX, 91, 2. X, 3, 7. 61, 17. 70, 2. Ze spojení oněch vzácnějších uvádím I, 160, 4: aǧárebhiḥ skámbhanebhiḥ (nestárnoucím podepřením, v. Sborník prací filol. na osl. jubilea prof. Kvíčaly 196), I, 112, 25: áriṣṭebhiḥ sāúbhagebhiḥ, I, 141, 8: arušébhir áṅgebhiḥ, a tak i I, 14, 1. 10. 100, 5. 165, 7. II, 33, 2. III, 1, 19. 31, 18. 32, 13. 60, 7. IV, 35, 9. VII, 75, 7? VIII, 71, 3. X, 80, 3. 92, 6. 99, 10. I jméno podstatné i attribut mají jmennou koncovku -āiḥ na př.: I, 143, 5: ǧambhāís tigitāíḥ, I, 108, 4. VIII, 62 [51], 5. X, 43, 6: tīvrāíḥ sómāiḥ, dále I, 6, 8. 89, 8. 116, 4. 129, 9. II, 1, 6. III, 30, 16. 54, 1. 15. IV, 54, 3. VI, 20, 4? 62, 10. VII, 37, 1. VIII, 35, 3. 95, 7. X, 112, 3. 169, 4. Rozumí se, kde jest několik souřadných přívlastkův adjektivných, že smíme očekávati i kombinaci všech těchto možných vazeb, na př.: první, pravidelné i třetí: tak čteme na př. I, 88, 2: aruṇébhiḥ .. piçáṅgāiḥ .. áçvāiḥ, VI, 62, 3: áçvāiḥ | mánoǧavebhir iširāíḥ, pod. I, 88, 2. V, 29, 9. VI, 60, 14. X, 15, 9.

Pravou výminkou jsou případy, ve kterých jméno podstatné opatřeno koncovkou -ebhiḥ, a jméno přídavné koncovkou -āiḥ. Případy ty jsou tak vzácné, že najisto je smíme přičísti buď na vrub metra, s nímž básník nedovedl pravidelné anebo aspoň méně vzácné spojení srovnat, anebo je snad toto nepravidelné spojení také aspoň časem známkou doby pozdější, doby, v níž básníci vedští nebyli již v nápodobení starých vzorův ani dosti zběhlými ani dosti bedlivými. Sem patří I, 34, 11: tribhír ekādaçāír devébhiḥ (viděli jsme ostatně nahoře, že devá- s oblibou tvoří instr. pl. koncovkou -ebhiḥ). I, 53, 5: vāǧebhiḥ puruçčandrāiḥ. I, 67, 5: mántrebhiḥ satjāíḥ. IV, 56, 2 = VII, 75, 7: deví devébhir jaǧaté jáǧatrāiḥ? V, 5, 3: sukhāí ráthebhiḥ (āprī vesměs jsou původu dosti pozdního). V, 51, 1: víçvāir ū́mebhir á gahi | devébhiḥ (ū́ma- ad-

jektivum?). X, III, I: satjāíḥ kṛtébhiḥ (plněním satjānām?). X, 37, 3 překládá prof. Ludwig etaçébhiḥ patarāíḥ „mit den beflügelten Etaça's"; etaçá- nalézáme v saṃhitě tak často adjektivně (v. Grossmann s. v.), že sotva asi smíme slovo to vůbec kde vykládati za nomen proprium, a tak i zde asi je překládati prostě „rychlými, okřídlenými" („okřídlenci?"). Také IX, 91, 2 vyložíme nahušíebhiḥ za adjektivum, a kavjāíḥ za substantivum; srv. X, 14, 3. 15, 9.

Přehlédneme-li výsledek předešlých výčtů, shledáváme, že slova, řídící se prvotně t. zv. zájmennou deklinací, zájména ukazovací, vztažná a tázací, mají v samhitě Ṛgvedy důsledně v instr. pl. koncovku -ebhiḥ, jména přídavná s oblibou tutéž koncovku, jména podstatná s oblibou koncovku -āiḥ. Tato fakta, ve spojení s věcmi, o nichž se nám údálo dříve zmíniti, činí ovšem velice pravděpodobným, ne-li jistým, že -ebhiḥ (= slv. -ěmi?) bylo prvotně koncovkou zájmenného sklonění, -āiḥ (= slv. -y, lit. -ais) koncovkou jmennou.[1]) Zbývají však ještě dvě otázky, ke kterým nesmíme tuším zůstati odpověď dlužni.

Nejprve, kterak jest vyložiti nedůslednost jazyka mantrového, s jakou sobě vede v příčině koncovek našich u jmen podstatných i přídavných? Zde se nám naskytá hned odpovědí několik, z nichž bohužel netroufám si vybrati na určito odpověď nejnepochybnější. Buď jest nám rozuměti věci tak, že stadium, na němž nalézáme jazyk vedské poesie v této příčině, je stadiem přechodným, na němž počínají kolísati hranice mezi -ebhiḥ -āiḥ, aniž kolísání to vedlo již ku konečnému ustálení. Jinými slovy, jazyk staroindický počal přenášeti zájmennou koncovku na adjektivum, a odtud patrně časem i na substantivum. Zájmenná flexe vnikla, jak nahoře jsme viděli, ze zájmena v adjektivum v litevštině, v mladší její sestře, lotyšštině, zachvátila patrně vlivem deklinace jmen přídavných již i jméno podstatné: rozdíl mezi lotyšštinou a jazykem mantrovým byl by tak jenom ten, že v jazyce tomto, když se stal jaksi spisovným, teprve v příčině koncovek -ebhiḥ, -āiḥ částečně počalo se ustalovati, co v lotyšštině vidíme v příčině jiných koncovek ustáleno. Stadium podobné jest zajisté možno: tvary jako arušébhiḥ, áçvebhiḥ byly kdysi pouhými novotvary, jež dříve musely překonati velikou moc u vývoji jazyka vůbec, moc ustáleného zvyku, než by byly mohly úplně potlačiti staré tvary arušāíḥ açvāiḥ. Uvedli jsme nahoře ze slovanštiny

---

[1]) Že ebhiḥ- mimo území zájmenné jest původu pozdějšího, dokazuje zejména jasně okolnost, že adverbia původu nezájmenného mají jenom koncovky -āiḥ (srv. slovanská adverbia na -y, v nichž tuším jenom omylem byly hledány zbytky deklinace u-ové); tak çánāiḥ çanakāíḥ uččāíḥ prāčāíḥ parāčāíh. ajantrāíḥ X, 46, 6. ačakrébhiḥ v. 42, 10? V adverbiích ovšem smíme hledati formy starší, protože nejsouce cítěna za členy paradigmatu zůstala ušetřena vlivu, jenž vlastní tvary grammatické zachvacuje.

tvary jako živogo, počínající se vyskytati vedle živa živajego; v Ṛksaṃhitě vidíme podobných pokusů, neprovedených ještě důsledně, i jinde dosti.[1]) Mohli bychom však se i domnívati, že jazyk staroindický v době předhistorické stál abych tak řekl již pevně na stanovisku litevštiny, že míval -ebhiḥ u zájmen a jmen přídavných, -āiḥ u substantiv, že -ebhiḥ počalo vnikati i v substantivum, a zmatek zde vzniklý že reagoval i na jméno přídavné. Zvláštní osudy literatury indické konečně připouštějí i výklad jiný. Jazyk pozdější literatury indické, počínaje již od brāhmaṇ, má pouze koncovku -āiḥ, u jmen i u zájmen (vyjma ebhiḥ; āiḥ se zde nevyvinulo, poněvadž paradigma kmene zájmenného a- vůbec není úplně vyvinuto a neposkytovalo snaze po shodě koncovky jmenné i zájmenné tolik půdy co na př. sklonění kmene ta-): -ebhiḥ v dialektě, jenž je základem pozdějšího spisovného jazyka indického, nejen nevypudilo ze jmenného sklonění -āiḥ, nýbrž samo mu ustoupilo, asi jako v litevštině očekávané *tēmis nahraženo tvarem tais. Dialekt starší literatury poetické však v literatuře byl najisto udržován uměle i v době, když aspoň v kruzích brāhmaṇských již byl ovládl dialekt jiný (srv. Listy fil. 1886, 73), právě dialekt, jenž důsledně užíval koncovky -āiḥ: je zajisté možno, že zmatek mezi -ebhiḥ āiḥ aspoň z části jest přičísti i na vrub odporu mezi dialektem v mluvě běžným, přirozeným, a mezi naučeným, umělým nápodobením udržovaným dialektem mluvy užívané v liturgické poesii. Zde najisto jest nám hledati výklad leckteré zvláštnosti jazyka vedského, která na první pohled lehko dovede svésti k rozličným závěrkům v podstatě nesprávným.[2]) Ani pozdější osudy poesie

---

[1]) Na př. na sklonění zájmenného kmene i-. Tento tvoří některé pády sesílené partikulí -am (= -em v lat. id-em; později neporozuměním této formy vznikla částice -dem v ea-dem is-dem atd.): nom. sg. msc. aj-ám fem. i-j-ám n. id-ám, acc. sg. msc. im-ám (im- = stlat. im em, později nahražené novotvarem eum); podlé poměru tám : tā́m : tā́n : tā́ni povstalo již v době velmi staré k imám i imā́m imā́n imā́ni atd. I v Avestě nalézáme imem a pod., rovněž ve staré perštině; imaṭ vzniklo patrně opět podlé poměru tám: tád. Pokus, rozšířiti sklonění zdánlivého kmene imá- dále, vidíme v gen. sg. imásja VIII, 13, 21; pokus zůstal však jenom ojedinělým pokusem a ujal se teprve v dialektech prākṛtských. Tak také kmen ušás- obyčejně má zobecněním slabého kmene -ǎ- ve všech pádech, i v silných, ale dosti často nalézáme i silné pády s -ā-, a naopak zase pokus ojedinělý, zobecniti silný kmen, v ušāsaḥ gen. sg. či acc. pl. X, 39, 1 (došā́m ušā́so hávio havíšmatā „večer i ráno jenž má býti volán od toho, kdo má havis.“ Výklad prof. Ludwiga Rigveda IV, 73 resp. konjektura ušásā se příčí parallelnímu místu I, 34, 3: došā́ asmabhjam ušásaç ča (!) pinvatam; adverbialní instrumental došā́[m] mohl se spojiti s gen. či acc. času právě tak, jako my říkáme „dnes i každého jiného dne“).

[2]) Zde také hledám výklad záhady, která zaměstnává prof. Ludwiga Rigveda IV, str. XVII nsl. Ásura- patrně v onom dialektě mantrovém bylo pojmenováním bohů, v dialektě druhém současně pojmenováním zlobohů: věc možná zcela dobře zejména znamenalo-li ásura-, jak dle výkladů Ludwigových je nepochybno, vlastně asi „pán“. Proto je

vedské nezůstaly asi bez účinku na rozmnožení zmatku mezi -ebhiḥ -āiḥ: přímým svědectvím nám jest na př., jest-li že verš ṚS. X, 14, 5 áñgirobhir á gahi jağñíjebhiḥ čteme v AS. XVIII, 1, 59 v podobě áñgirobhir jağñíjāir á gahíha (Lanman l. c. 349). Zde je nepochybno tuším, že změnou textu starší jağñíjebhiḥ, tvar jak nahoře jsme viděli v poesii vedské rozhodně hledanější a oblíbenější, ustoupilo tvaru jağñíjāiḥ: kdo nám ručí, že co zde lze dokázati nestalo se i jinde? A tak již mi budiž prominuto, že neoznačuji ze všech možných výkladů žádný za pravý.

Mnohem snadnější jest odpověď k otázce druhé, totiž, jsou-li tvary arušébhiḥ áçvebhiḥ tvary prvotně zájmennými, proč nenalézáme vedlé arušája áçvāja, arušé açvé atd. i zájmenné tvary arušásmāi, arušásmin, arušásmāt, arušéšām? Faktum je, že mimo -ebhiḥ nalézáme jiné koncovky zájmenné jenom ve sklonění adjektiv poměrových, jako víçva- a pod. (ovšem, nikoliv důsledně); dlužno však uvážiti, že vniknutí zájmenné koncovky -ebhiḥ ve sklonění jmenných kmenů na -a- bylo podporováno veleúčinně i analogií všech ostatních deklinac jmenných, které jako ve slovanštině -mi tak v jazyce staroindickém od pradávných dob měly koncovku -bhiḥ.

Vylíčení stavu koncovek našich v jazyce staroindickém stálo dosti nudné práce: tím lehčí za to jest úloha naše na území eranském. V nápisech staroperských nalézáme u jmen důsledně koncovku -aibiš (= skt. -ebhiḥ, slv. -ěmi?) na př. v kamnaibiš bagaibiš; pro zájméno náhodou není dokladů, uvážíme-li však, že ryzí koncovka zájmenná vnikla i ve jméno, sotva budeme asi pochybovati, že se zachovala i ve vlastním svém území, ve sklonění zájmenném, a že se říkalo i na př. *tjaibiš jako v staroindické poesii tjébhiḥ. Naopak se zachoval jazyk Avesty: kdežto jazyk staroperský (jak se zdá ze skrovných dokladů) repraesentuje stanovisko, k němuž by se volným vývojem byl asi dostal jazyk starovedský, v Avestě nalézáme i ve jméně (na př. aredrāiš mašhjāiš ukhdhāiš) i v zájméně (tāiš jāiš, ale aeibiš = skt. ebhiḥ) souhlasně koncovku jmennou, tedy stanovisko pozdějšího spisovného jazyka indického a litevštiny. Jinými slovy, nalézáme tu úkaz, s nímž i sice velmi často se shledáváme, totiž, že vyrovnání rozdílu mezi skloněním jmenným a zájmenným bralo se v jazyce staroperském a v jazyce vedském (aspoň z části) z jedné, v obou dialektech Avesty a vlastním sanskrtě ze strany druhé směrem opačným. Proto ovšem nám

---

možno, aby totéž slovo ve vedské poesii označovalo bohy, kterým v literatuře pozdější se označují daemonové, proto jest i možno, aby ásura- znamenalo v poesii vedské, zejména v hymnech pozdních, i zlobohy, věci tuším naprosto nemožné, kdyby jazyk literatury pozdější byl přímým dědicem jazyka nejstarší poesie. Analogon sk. devá- bůh, av. daeva- daemon je známo.

nepřipadne, abychom hlásali nějakou zvláštní příbuznost na př. jazyka Avesty s jazykem pozdější literatury indické: process celý není tak zvláštní, aby se nebyl mohl udáti samostatně, bez historické souvislosti na dvou různých územích týmže spůsobem. K vůli úplnosti nesmíme zamlčeti, že i v Avestě nalézáme ojedinělé tvary jmenné na *-aibhiš: garóibiš v gāthách a āfrivanaeibiš v mladších textech (Spiegel Vergl. Gramm. 286); oba tvary dovedu si vyložiti jen za tvary dialektické, ať už se dostaly do Avesty hned při prvotní komposici anebo pozdější korrupcí textů prvotně ryzích.

Ke kořennému stupňování perfekta.

Napsal Josef Zubatý.

Brugman upírá v Morphologische Untersuchungen III, 17 nsld. dvojhlásce ei ει organickou oprávněnost ve formách perfekta a vykládá ει, jež nalézáme v některých perfektních formách řeckých, za přenesené z časů jiných. Do jakési míry názor tento jest oprávněn: pochybno jest však na jisto, je-li prohlásiti šmahem všechny formy s vokalizací ει (resp. ευ ερ atd., η, ᾱ) za neorganické. Vždyť už a priori jest očekávati po tom, co dnes víme o stupňování kořenném i kmenovém, nalézáme-li v systemě perfektním formy s nejsilnější a nejslabší vokalizací, že v něm prvotně byly i formy s vokalizací střední; tedy, abychom volili určitý příklad, užívalo-li se prvotně v neporušeném řeckém časování perfekta dle vlivu akcentu forem na p. λελοιπ- λελιπ-, že se užívalo i formy λελειπ-. A větu tuto lze doložiti tušším aspoň jedním dokladem naprosto nepochybným, v němž stupňování toto je v nejkrásnějším souhlase, jaký jen si dovedeme pomysliti, se střídáním akcentu.

Jest to participium εἰδώς. Brugman ovšem l. c. str. 23. prohlašuje εἰδώς za formu nesprávnou, jejíž ει vzniklo analogií forem εἴδομεν εἰδέω εἰδείην εἰδέναι, z nichž εἴδομεν se tam vykládá za konjunktiv praes. *εἶδμι = skt. védmi, εἰδέω εἰδείην rovněž jako ᾔδεα za formy aoristové, εἰδέναι za tvar tvořený dlé εἰκέναι, jež prý jest ospravedlněno (avšak ovšem jako forma ne prvotně perfektní) jménem εἰκών εἰκόνος m. prvotního εἰκένος. Pokud Brugmanův výklad celé této družiny s ει, jež prý zplodila participium εἰδώς, se zakládá na pravdě, těžko jest zkoušeti: něco však přece k jeho argumentaci připomeneme. Indické védmi, podlé něhož pro předhistorickou dobu řečtiny si Brugman tvoří *εἶδμι jakožto základ konjuktivu εἴδω, samo jest notoricky pozdní formou, zplozenou právě analogií forem jako dvéšmi a p.: organickou formou, jedině běžnou v nejstarších památkách litera-

tury indické, jest (ve shodě s ř. οἶδα a germ. vait) nereduplikované perfektum véda, které teprv v dobách pozdějších (ač dosti zřídka) bylo časem nahrazováno praesentní formací védmi (slov. věmъ jest ovšem asi rovněž útvarem pozdním za starší vědě); patrně proto, že véda nedostatkem reduplikace i významem se jevilo přítomným časem, ač nemajíc koncovek přítomných. A εἴδομεν může býti pak zcela organickým konjunktivem ku perfektu οἶδα, právě jako indické véda má konjunktiv védati už ve védské literatuře, v níž védmi ještě ani neeyistuje. Už Saussure ostatně se dovolává právě forem εἴδομεν εἴδετε jakožto dokladatelů střední vokalizace konjuktivu perfekta (Mémoire sur le syst. prim. des voyelles str. 127).

Avšak vraťme se ku participium εἰδώς. Dle Brugmana (l. c. str. 23) byla prý prvotní forma jeho *ἰδώς *ἰδότος ἰδυῖα. To ovšem není pravda; jsoutě nepochybné stopy v jazyce řeckém a avestském, ukazující, že kořen v part. perf. měl různou vokalizaci v tvarech silných a slabých (srovnej Listy Fil. 1885, 73 [1]). Není-li ει v perf. oprávněno a neznělo-li εἰδώς dle Brugmana prvotně *ἰδώς, mohlo zníti patrně jenom *οἰδώς; οι pak přešlo v ει právě tak jako dle Brugmanova výkladu ι: vlivem forem εἴδομεν atd. Avšak vlastní bratr řeckého εἰδώς zachoval se s touže vokalizací v gotském jméně veitvōds (svědek), jehož vokalizace rovněž stojí uprostřed mezi vait a vitum, jako ř. εἰδώς mezi οἶδα a ἴδμεν ἰδυῖα; a protože v germanštině nelze předpokládati nijaké formy s veit- (jež ovšem sama by byla v perfektním systemu dle Brugmana neorganickou), podlé níž by bylo veitvōds povstalo ať už z *vitvōds či z *vaitvōds, jest tuším i řecké εἰδώς očištěno z podezření, v něž je uvedl Brugman a spolu dokázána možnost střední vokalizace v perfektním systému. A pozoruhodno jest, že v tomto jediném nepochybném dokladě rozdělení jednotlivých stupňů jest v nejdokonalejší shodě s místem akcentu: *void- (οἶδα vait), *veid-´ (εἰδώς [1]) *vid-´ (na p. v gen. sg. vidvesós vidŭsós vidvetós vidŭtós či jak asi zněl). Jest pravdě podobno, že rozdělení toto zde souvisí v skutku s přízvukem, ač ovšem úkaz tento zde se nám jevící proto hned neprohlásíme za nezvratný a neomylný zvukoslovný

---

[1]) Těžko jest rozhodnouti o akcentě a deklinaci got. veitvōds. G. pl. veitvōdē (Mt. 26., 65. Mc. 14., 63. 2. Cor. 13., 1.), acc. sg. veitvōd (2. Cor. 1., 23.) by mohl býti tvořen podlé souhláskové deklinace anebo podlé kmenů na -o-; nom. pl. galiugaveitvōds (1. Cor. 15., 15.) vykazuje kmen rozhodně konsonantový, kdežto nom. sg. galiugaveitvōds (Mc. 10., 19. Lc. 18., 20.) přešlo v samohláskovou deklinaci jako v anglosaštině häled vedlé správného häle (Platt v Paulových a Brauneových Beiträge IX, str. 368.). Co se týče přízvuku, povstalo -d- (resp. -dh-) místo očekávaného -th-, smímeli věřiti zákonu [illegible], asi v oxytonovaných pádech slabých, odkud bylo přeneseno [illegible] v odvozeniny (veitvōdi veitvōdei veitvōdeins [illegible]tvodjan).

zákon a všecky formy jemu se příčící (na p. vidmás) za nesprávné.

Tím tuším se nám podařilo ukázati, že i v perfektum mohla existovati vedlé vokalizace slabé a silné i vokalizace střední. Ve kterých formách prvotně asi se jí užívalo, netroufáme si na jisto tvrditi, nechtíce stavěti větrných hradů bez pevného základu. Bezpochyby sem patřily silné pády participia; vůči organickému *εἰδώς* není věru proč pochybovati o správnosti řeckých participií s touto vokalizací, na p. *λελειχμώς* (*γλώσσῃσι δνοφερῇσι λελειχμότες* Hes. Theog. 826. v. l. *λελειχμότος λελιχμότος* Buttman Lexil. I. str. 7.) *λεληθώς* a pod. místo postulovaných **λελοιχμώς *λελωθώς*. Rovněž pomíjíme, hledati doklady střední vokalizace v jazycích árských: jest sice snadno, počítati sem ve shodě s ř. *εἴδομεν εἴδετε* na př. vedské konjunktivy jako ǧarbhárat paspárçat čikétat dadháršati tatápate a pod. (Whitney Sanskrit Grammar §. 810. Saussure Mém. sur le syst. prim. des voyelles str. 127.), anebo ve shodě s *λελειχμώς εἰδώς* na p. vavanvāo (slabý kmen vaonuš- = *vavnuš-); srovnávání podobné však zůstane přece jen vždy problématickým, pokud se nepodaří aspoň náležitě objasniti poměr evropského e o k arskému a ā. Litovati jest především, že v germanštině vyhynuly konjunktivy a participia perfekti.

Part. praet. pass. sloves intransitivních ve slovanských nářečích.

Napsal J. Polívka.

V Miklosichově Srovnávací skladbě² str. 839 čteme: Das part. praet. pass. kann seiner natur nach in seinem ganzen umfange nur von den verba transitiva gebildet werden. Von den verba intransitiva kommt nur das neutrum ver. russ. proêchano, skakano. In subjectlosen sätzen hat dieses part. das object im acc. bei sich: pol. stworzono swiatlość, zof. 1 a, woraus sich auch: wyspano się erklärt. matg. 335... Doch findet man nsl. vležano blago, vležane jabolka, klruss. łežanyj chlib [1]).“ V staroslověnských památkách čteme dosti často part. praes. pass. od sloves intransitivních, dle Mikl. IV, 830 zakládají se „auf klassischer nachahmung des griechischen“; pod. IV, 265. Snad ani takáto participia nebudeme tak přísně odsuzovati jakožto neslovanská, ukáže-li se, že v slov. nářečích dosti zhusta se tvoří aspoň part. praet. pass. od sloves intransitivních. V h. luž.-srb. konstatuje je Jiří Libš ve své „Syntax der wendischen Sprache in der Ober-

[1]) Dle slovníku Želechovského znamená to „müheloses leben.“

lausitz (1884), prohlašuje je však za „ganz falsch", místo „zemrjety člowjek," „spadnjena woda" mělo by se prý správně říkati zemrjeły, spadnyła, dodávaje, že užívání takýchto tvarů se má připisovati vlivu němčiny. Že tak činí Libš neprávem, vysvitne z následujícího.

Co se týká češtiny, zdá se, že užívá part. praet. pass. tvořeného od sloves intransitivních jen v severočeském podřečí [1]) a na Valašsku. V Krkonošsku říká se sjitej, zajitej m. sešlý, zašlý, umřitej m. umrlý; nejseš li pomodlenej, mod se t. j. nepomodlil li's se, modli se (Č. Č. M. 1864, 57, 250, 253), ochlápaný = opilý (chlápati = hltavě píti), minutě m. minule (Šembera — Dialektologie 33). Minouti jest též transitivní, a tak se stč. užívalo i part. minutý, kde nyní obecně říkáme minulý; tak čteme u Tkadlečka: hloupý jest, jenž minuté věci a sešlé oplakává (Kottův Slovník s. v. minutý). V Peruci říká se (dle Šemb. Dialekt. 24) ještě není stanuta (ještě nevstala). V Kuldových „Moravských národních pohádkách, pověstech atd. (V Praze 1874, I-II) sebraných v okolí Rožnovském čteme: vždyť na 60 let jsem procitnutý nebyl až včil (I, 93); byli všickni sejděni (II, 197); bradu máš zarostenou až po pás (II, 28); viděl tam tlustou lípu bez vrchu a ta byla celá omladím obrostená (I, 233). Part. obroštěn (jíním) čteme v latinskočeském slovníce Jindřichohradeckého rodáka Tomáše Rešela, a u Tablice, u něhož si ten tvar vysvětlujeme vlivem rodné mu slovenštiny (Kottův Slovník s. v. obrostiti, kteréžto sloveso se tam vysvětluje „činiti, aby něco obrostlo, umwachsen machen," avšak dokladů neuvádí, než jen na obrostiti se). V Kottově Slovníce čteme ještě opuchnutý „lépe opuchlý" (s. v. V Sušilově sbírce (str. 85): ona byla studená, jak by byla „umřena." Píseň pochází od Opavy. Fr. Bartoš ve své „Dialektologii moravské" I, str. 196 praví, že se „příčestí trpného sloves nepřechodních užívá pravidelně s významem příčestí činného" a uvádí řadu příkladů, z nichž uvedu zde: všeci zme byli utečeni. žito néni ani z vody otečené. stromy były odkvetene. letos je sčudłek vymraznuty a j. v. přemřítý zimou (ib. str. 26).

Velmi časté jest part. praet. pass. od sloves intrans. ve slovenštině; příklady uvádíme ze sbírky Dobšinského „Prostonárodnie slovenské povesti (Turč. sv. Martin 1880—83): boli sídení (seš. 3., str. 79); neborkej ústa boly spíchnuté od záuškovania, chrbát očernetý od palice, ruky doškriabané od roboty, tvár bľadá od žiaľu, líca vpadnuté od hladu (1, 89—90), vyhladnuté deti (5, 14), rekne jeden z nich šecek ustatý a namrzený (5, 32), všetko vymreto (4, 66), tretie sviece z polovice až odhorené

[1]) V Praze slyšel pisatel jednou jakousi pečlivou matinku, jak se tato obávala, že „bude její dceruška zcela umrznutá." V tom možno viděti germanismus.

(5, 73), bíjal ju .. že jej taký bol chrbát osinetý (5, 93); mal edon otec troch synó, dost už narostených (7, 31); švagor so svojou vymladnutou žienkou (7, 55); železník vyskočil zo zámku ako zbesnetý (7, 97); už som všetek zmoknutý (Písně slovenské, vydané Slavií, č. 148); malina nad hrob dorostená (ib. č. 246); telo prehnité do kostí (Botto — Spevy str. 77) a j. v.

V polských dialektech není řidší: umarty Kolberg Lud., Kujawy I, 119, 324; II, 277, Krakows. IV, 301. Rozprawy akad. krak. filol. VIII, 119, 149; IX, 199, 215; X, 201. Zbiór wiad. do antrop. VII, 6; umerty u horalů Beskydských Rozpr. akad. krak. filol. III, 360; umiarty Biskupski Die Sprache der Brodnitzer Kaschuben 18, 46. zgnity Rozpr. ak. filol. X, 201, Zbiór wiad. do antrop. V, 203. opity Kolberg Lud. Krak. IV, 301, Zbiór wiad. do antrop. V, 203. zgrzaty: bydło zgrzáte (= spotěné) Zbiór wiad. do antrop. V, 248. Obecně se užívá: wypoczęty = który dobrże wypoczął, obżarty = obžerný, gefrässig; rozpita morda = twarz pijacka; zmarznięty m. a v. zmarzły, zziębnięty m. zziębły; najedzony (który się najadł), jako č. najedený nemá též passivního významu. barwinek zwiędnięty. był bardzo schudnięty. zginiętyś braćisku, uśniętaś moja jaskołeczko. przywykniętyś do pracy; są to pieniądze wystane. ležanych niémam dukatów, wyležanyś jak śledź. jeszcze chcesz lecić, boś to mało zleceny? a j. (Rozpr. Akad. Umiej. VIII, 95, 119).

Z ruských nářečí [1]) dokladů nemám, Mikl. Srovn. Gr. II, 160 uvádí běloruské byty qui fait.

Ze srb.-chrv. nářečí jen poskrovnu mám příkladů: od minutoga brêmena Starine X, str. 7. (v listině z r. 1534); često ciela još tjelesa sledjena u krvi i smrznuta: Gundulić, Osman V, 11—12 (Vuk Karadžić však překládá smrznuti gefrieren machen, congelo); bježan uvádí akademický slovník z Vukova slovníka a ze Stulliova slovníka, znamená der gern flieht, fugitor, fugitivus, fugax, dokladů však neuvádí, z Preradoviće nalézám ve svých zápiskách zaznamenáno bježan od ljudi (Sebr. sp. str. 165); prošasti vergangen, superior, prior, došasti futurus; jelikož však s významem tím se nesnáší hláskoslovná jeho povaha, v -ti vidí se stále přípona part. praet. pass., říká se nyní místy v Boce Kotorské dle analogie part. praes. act. došašći (Народне пјесме из старијих највише приморских записа скупио и на свијет издао В. Богишић, I, str. 360). Nápadné jest part. praet. pass. od slovesa byti: u kom je bit upisan poklad, svit je stvoren bit, vlast bita je dana a j. (Daničić Istorija oblika str. 398).

Více mám dokladů z blh.: lisćite na dólnija kráj sâ zarástini (Balgarska čitánka Timišvár 1881, str. 49). Zvláště zhusta se čte

---

[1]) M. Kolosova — »Обзор звуковыхъ и формальных особенностей народнаго русскаго языка« o podobných tvarech se nezmiňuje.

také to part. v makedonských pohádkách sebraných: vydaných Šapkarevem (Български народни прикаски и вѣрования събралъ въ Македония и издава К. А. Ш. Plovdiv 1885): таткото іе умренъ str. 18., што не спастришь (zabiješ) тая лишцана, шчо іе умрена а отъ три дни незакопана 26; той былъ царевийотъ синъ побегнатийотъ отъ невестата 27; кога си нашли децата избегани во една далечна планина 40. — царотъ по'еялъ на слугите си, да му дадеетъ старото коньишче до' оденото 31; во пещерата живеле мечки и волци, а тога тие небиле тука, биле излезени конъ квечеру негде по ловъ 39 — пакъ да си ходеетъ немало време, зашчо било стемнато веке 39 (мѫжь) жената си га' найделъ заспана длъбоко str. 93. Podobně jak dle praesenčních tvarů utvořena part. praet. act. можелъ 18, иделъ 27, плачелъ 42, течелъ 46 a j., taktéž part. praet. pass. найдено 18, і дойдениійотъ братъ 98.

Při té příležitosti uvádím i tvar odidela, který se čte ve sbírce B. Krekově. Slovenske narodne pravljice str. 56.

Jde nyní o výklad, jakým způsobem můžeme si vyložiti, že ve slovanských nářečích ne zřídka právě čteme part. praet. pass. od sloves intransitivních. Máme-li v nich viděti tvary v novější době působením analogié vzniklé, či možno-li v nich snad spatřovati dědictví převzaté z prastarých dob, tu dále pěstované, onde zamítané. Prvému nasvědčovala by okolnost, že v starších památkách jazykových nepatrnou měrou nalezeno dokladů, druhému, že v jazycích indoevropských se nám poskytují obdobné tvary. Whitney, Indische Grammatik, § 952 učí: Durch das Suffix-tá, oder in einer verhältnissmässig kleinen Anzahl von Verben -ná wird ein Verbaladjectivum gebildet, welches wenn es von transitiven Verben kommt, einem Dinge die Eigenschaft beilegt, dass die durchs Verb ausgedrückte Handlung ertragen hat, so dattá gegeben, uktá gesprochen. Wenn es von einem intransitiven oder neutralen Verbum gebildet, so hat dasselbe Particip keine passive, sondern eine indefinite, praeteritale Bedeutung: gatá gegangen, bhutá geworden, patitá gefallen.“ Miklosich Vgl. Gram. IV, 265 praví „sicher ist, dass das part. praet. auf nъ oder tъ nicht selten active, wenigstens keine passive bedeutung hat: serb. vjenčani prsten trauring...“ Že dávno asi tvořeno part. praet. pass. od sloves intransitivních, tomu nasvědčuje rozšířené zvláště v severních slovanských nářečích užívání jeho ve větách bezpodmětných (Miklosich Vgl. Gram. IV, 364). Příponami -nъ, tъ tvořeno hojně nejen verbalních adjektiv, která pak nabyla významu participialního, než i substantiv i adjektiv, která původem svým posud se dávají dokázati namnoze jako verbalní adjektiva. Miklosich Vgl. Gram. II, 159 odvozuje na př. adjektivum istъ certus z kořene jes, a srovnává stind. sat ὤν verus bonus. V této rozšířenosti viděl již Małecki (Gram. hist.-porówn II, 142 sl.) důkaz, „że kiedyś od wszystkich słów naszych pier

wotnych ten imiesłów się urabiał." Mohli bychom dáti tomu výkladu přednosť, kdyby dějiny nářečí slovanských jej hojnými doklady podporovaly. Toho však není, jak již podotčeno, a proto bude nám spíše v těchto tvarech shledávati novotvary analogické. P. dr. Karłowicz, s nímž jsem o této otázce hovořil a kterýž mně poskytl polské doklady z chystaného jím slovníka provincialismů polských, přiznává se k náhledu druhému. Vykládá si vývoj zajímajících nás tvarů takto: part. zgnity jest významem svým tak blízké part. zepsuty, že lehce se mohla přenésti koncovka part. praet. pass. od slovesa zepsuć na zgnić; mimo to stává se sloveso neutrální složené s předložkou nezřídka transitivním, być — odbyć, odbyty, vlivem pak těchto mohlo se lehce tvořiti i od przebyć — przebyty i pod. Jakou však analogií vysvětlíme si umřitej, umřen a pod.? Š. Matusiak (Gwara lasowska) praví, že part. umarty vznikl vlivem analogie part. tarty, darty a pod. (Rozpr. Ak. Um. VIII, 149). Stačí tento výklad?

Úvaha o cestopisu Harantově.

Od dra. M. Rypla.

Žádný z cestopisů starší literatury české nesvědčí tak o vzácné a důkladné vzdělanosti českého pána okolo r. 1600 jako cestopis Harantův. Všecky cestopisy doby té řídí se buď směrem politickým anebo zábavným, které druhy v krásný soulad spojil Vratislav z Mitrovic ve svých Příhodách na cestě do Cařihradu a v zajetí svém. Cestovatelé tehdejší, vypisujíce hlavně příhody a zkušenosti své, budili více touhu čtenářů poznati kraje vzdálené nežli ji ukojili. Jinak pojal úlohu cestování Krištof Harant z Polžic. Z celého cestopisu i z důležité předmluvy jeho vysvítá ráz vědecký a didaktický, který strany hojné zeměpisné a dějepisné látky nedává pochybovati o tom, že spisovatel zamýšlel podati jakési compendium tekdejších známostí zeměpisných zejména zemí východních. Co ho k tomu pohnulo, s jakou obratností úmysl svůj provedl a jaké mluvnické zvláštnosti v podání jeho se nacházejí, chci v následující rozpravě uvažovati. Protože však výtvory duševní mají patrné stopy dojmů a vplyvů zevnějších, pohleďme na krátko na život muže, jenž v míru i válce poctivostí, rázností a zkušeností vynikal.

Krištof Harant z Polžic a Bezdružic, potomek staré české rytířské rodiny, narodil se roku 1564. V mládí naučil se ve vlasti své poněkud jazykům klassickým, pak německému a vlaskému, jakož i hudbě, tak že krasoumný cit po celý život jej provázel. Maje 12 let přišel do služby k arciknížeti Ferdinandovi tyrolskému, cís. Maximiliana II. bratrovi, do Inspruku, aby

se přispůsobil k úřadům dvorským, jaké i otec jeho u císaře Rudolfa zastával, jsa přísedícím soudu zemského. Tu všímal si bystrý Harant cizích jazyků, zeměpisu a politiky a získal si vlídností svou a výbornými schopnostmi přízeň arciknížete i provázel jej po cestách Italií a Německem. Okolo r. 1584 vrátil se do vlasti a po smrti rodičů svých oženil se r. 1588 s Evou Černínovou z Chudenic. Když pak r. 1591 vypukla válka s Turky, bojoval Harant v Uhrách tak udatně, že mu císař vykázal 700 zl. ročního platu z důchodů zemských. Po časném úmrtí manželky své nedala mu touha poznati země východní pokoje a zanechav obě dítky své u příbuzných v Plzni, vydal se s panem Heřmanem Černínem z Chudenic na cestu dalekou. Vyšel dne 2. dubna r. 1598 a vrátil se koncem téhož roku. Navrátiv se spisoval dle denníku svého paměti své, načež je tiskem vydal r. 1608. Mezitím dlel císař Rudolf za doby moru v Plzni, kde Haranta komorníkem a radou učinil r. 1601. Když pak dvůr císařský do Prahy se vrátil, změnil i Harant bydlo své a usídlil se v Praze. Zde zabýval se literaturou českou a latinskou s takovým prospěchem, že došed obecného uznání na přímluvu císařovu od sněmu zemského do stavu panského přijat byl. Jmění jeho rostlo přiženěním se a koupí stále, až se stal u dvora císaře Matyáše dvorským radou. Oženiv se r. 1608 se Salomenou Hradištskou z Hořovic, zbohatnul sice, ale ani v rodině ani ve státě nenašel více pokoje. Vzpoura česká strhla jej přistoupivšího ku straně podobojí s sebou a v červnu roku 1619 stál jako velitel dělostřelectva s hrabětem Thurnem před Vídní a dolehal na císařský hrad. Král Fridrich učinil jej svým komorníkem a radou, jakož i presidentem komory české. To vše připravilo Haranta po bitvě bělohorské o život. Byl sťat dne 21. června 1621.

Popsání cesty své vydal Harant ve dvou dílech tiskem r. 1608 s asi 150 dřevotisky pod názvem: Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země svaté, země judské a dále až do Egypta, potom na horu Sinai, Oreb a sv. Kateřiny v pusté Arabii ležící, kterou jsem s pomocí pána boha všemohoucího já Krištof Harant z Polžic a Bezdružic na Pecce atd., římského císaře Jeho Milosti rada a komorník, šťastně vykonal. Po druhé vydal cestopis ten K. Jar. Erben s pomocí Matice české roku 1854 s některými skratkami mnohdy neoprávněnými, dle kterého vydání teď takřka jedině přístupného tuto rozpravu svou jsem sestrojil a zařídil.

Proč se vydal Harant na dalekou cestu, proč v sepsání příhod svých jazykem českým se uvázal, proč vše tak úplně jak jen učenost jeho dovolovala, vyložil, o tom rozpravuje v obou předmluvách, které k nejzajímavějším částem celého cestopisu patří. Přede vším dokazuje Harant, jak užitečné je cestování jak jednotlivci k dosažení vysokých míst ve vlasti své a jich dobré správě, tak i celému národu, protože dobrých vlastností jiných národů

nápodobovati, špatných se stříci může. Ku všeobecným prospěchům z cestování počítá zejména sbližování se států, čímž dědičné smlouvy a úmluvy pošly, dále pak poučení to, jak smrtelné je všecko, a proto, „abychom vždycky před očima měli putování své v tomto údolí pláče a do života věčného se strojili.“ A proto prý zasluhují ti mužové zvláštního uznání, kteří pro učení mnoho nebezpečenství ve světě podstoupili, zejména však, kteří mnoho cestovali, jako někteří mužové z písma sv., staří řečtí pěvci, Herodot, Strabo, Lykurg, Solon, Aristoteles, Mithridates a — Krištof Kolumbus. Ani zde ani na straně XXVII., kde přední cestovatele po Asii jmenuje, nečteme jméno Marka Pola, ač z knihy jeho dosti čerpal. Ale i českým cestovatelům věnuje čestnou vzpomínku. Mezi ně počítá Menharta, biskupa pražského, l. 1130, knížata Vladislava a Jindřicha putovavší do Jerusalema, Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic na Chlumu, který pro své zkušenosti na cestách po Italii a Španělích ještě mlád nejvyšším kancléřem království českého se stal, a Viléma Slavatu z Chlumu, jenž téměř celou Evropu projev pěti jazykům se naučil a purkrabím karlštejnským se stal. Všichni tito mužové nezanechali však písemných zpráv o cestách svých. Z krajanů pak, kteří cesty své na východ byli popsali, jmenuje Kabátníka a Prefáta, podotýkaje, že i jiní tak byli učinili. Cestopisy jejich však za neúplné a nedokonalé má, protože poprvé Kabátník země „velmi jalově a nepodstatně vypsal, nic jiného, než příběhy své vylíčiv, po druhé Prefát jen zemi svatou popsal a dále se nevydal. Mimo to byly prý všecky zprávy již zastaralé, neboť ve všech věcech den ode dne novotnějších zpráv a povědomostí potřebí jest. Za příkladem těch mužů slavných chtěl Harant cizí země poznati a obral si některá přední místa a země, „v nichž předešle nejsvětější, nejmoudřejší a nejslavnější mužové za starého zákona byli, kdež nejstarožitnější národové bydleli a . . . v nichž pán Bůh největší skutky a zázraky konal, a země, které rájem zemským někdy byly.“ Jest prý mimo to Palestina právě u prostřed světa a nejsvětějších osob vlastí a hrobem (I. 292). Z celého spisu pak vysvítá touha poznatí říši tureckou a Turků „zhoubců“ obyčeje, kteří jako hlavní nepřátelé křesťanstva o to se snažili, kterak by jméno a náboženství křesťanské, stavy a řády dobré z kořen vyvrátili a vlasť naši milou na nejvyšší zkázu a záhubu přivedli. A ten mocný nepřítel stál již, jak Harant praví, přede dveřmi takřka na prahu vlasti naší. Proto bylo jistě záhodno s Turky se seznamovati a hrůzu jich sobě připomínati. Zajímavo jest, že v době nejvyššího vývinu říše turecké nejlepší mužové a spisovatelé čeští známosti o Turcích šířili, takže mnohý z Čechů, o turecké správě a vládě asi lepší pojem měl nežli o věcích vlasti své. Tak přeložil na př. Sixt z Ottersdofu se svým bratrem Ambrožem knihu Pavla Jovia o věcech a spůsobech národu tureckého. V Praze r. 1540. Jan Bessus a Jan Mirotický vydali každý

zvlášť překlad oblíbené knihy Georgievičovy o začátku tureckého císařství, jak se ve svém válečném běhu řídí a jakého cvičení užívají. V Praze r. 1567. a v Olomouci r. 1576. Sám Veleslavín a Kocín vydali dle Busbeka pojednání o tažení proti Turkům a dle Löwenklaua kroniku tureckou (Jungmannova historie literatury české 2. vydání str. 147. a 148.). Kniha Harantova varuje křesťany před marnivostí a pýchou, pro které křesťané východní od boha tak přísně potrestáni jsou jhem tureckým, a „jestli se nepolepšíme, strach, aby nás i v těchto zemích hněv spravedlivý hospodina nepřikváčil a nepotřel, čehož rač nás, pane bože, uchovati!“ Aby pak mu nikdo nepředstíral jako chybu, že leje vodu do moře, omlouvá se krátkou kritikou cestopisů svrchu řečených a vyznává se, že dlouho otálel paměti své na světlo vydati, až se na pilnou žádost přátel a pánů českých k tomu odhodlal. Nicméně byl na rozpacích, má-li cestopis svůj česky nebo německy vydati. Ze žádosti jeho r. 1607 ku císaři Rudolfovi zadané o výsadu knihtiskařskou vysvítá, že nějaký čas úmysl jeho byl, „vedle diarium příhod svých také vypsání míst svatých a od křesťanů nábožně žádostivých, knížku vlastní vůbec na světlo v jazyku českém a německém sepsanou a již na větším díle shotovenou vydati“ a ji císaři dedikovati. (Dle psaní Harantova přidaného ku konci cestopisu vyd. 2.). Na prosby a přání přátel a pánů počtem i podstatou převyšujících rozhodl se Harant pro jazyk český. Mínil pak původně jen jeden díl, totiž popis zemí jež sám prošel, vydati, ale mnozí „vzácní páni“ ku práci ho měli, aby též něco o zemích ostatních na východě podal, protože o nich mnohé zprávy slyšel a četl. Možná že jen po novotinkách dychtíce přání to vyslovili, praví Harant, ale milé vlasti své posloužiti chtěje, rád se práci podrobuje (I. str. XXX. a II. 8.). Harant tvrdí veřejně, že zápisky Kabátníkovy a Prefátovy časům více nevyhovují a jsa filologicky a humanisticky vysoce vzdělán sebral vše, čeho se za obsáhlých studií dočetl, a neopomenul prameny své vyčísti. A věru, duchem pro historii vnímavým chce potomstvu zachytiti a uchovati věci, které tak lehce ve světě se mění: obrazy cizích krajin a měst i lidu obyčeje a řády, které čím dále, tím více scházejí (I. str. XXX.). Jestiť prý každému třeba rozličné povahy a věci znáti, aby, jako včelička z rozličných květů jen jednu podstatu a dobrotu medu sbírá, i každý člověk ctné a dobré ve všem si přisvojoval (II. 7). Prosí tedy o shovívavost a ohled, jelikož i sám pro služby dvorské k takovému kněh spisování nespůsobilým se vidí (II. 7). Konečně není prý tak zlá a ničemná knížka, aby v ní něco dobrého nebylo.

Jak z předmluvy, tak i z celého vypravování vyzírá povaha skromná, tak že nedosti oprávněnou zdá se mi výčitka Erbenova (I. str. IX.), která se v Slovníku naučném a jinde opakuje, jako by Harant uváděje mnoho citátů a přísloví mužem nad jiné učeným jmín býti chtěl, jím vskutku jsa. Kdyby nebyl chtěl něco nového

podati, nebyl by se k práci té odhodlal, k čemuž dokladů nutno bylo, a morální reflexe byly tehdy vůbec v obyčeji. Připomeňme si, že dosti pravdivý Marco Polo po dlouhý čas víry nenašel, kdežto zprávy báječné J. Mandevilly v obecné oblibě byly. A proto tolik dokladů.

Cestopis Harantův obsahuje hojnost poznámek a rozprav vědeckých všech odborů, jak se právě naskytla příležitost krajany české poučiti. Dříve než k uvážení toho přistoupím —, podávám krátké itinerarium cesty Harantovy. Zanechav dítky své u příbuzné paní Ludmily Markvartové v Plzni, odebral se dne 2. dubna 1598. do Bystřice v Šumavě, kde se s rytířem Heřmanem Černínem z Chudenic, císařským komorníkem setkal. V Bystřici sešlo se již mnoho panstva, aby všelijakými slavnostmi odcházejícím čest vzdali. Přes Bavorsko a Tyrolsko dorazili dne 19. měsíce dubna do Benátek a učinivše vycházku do Ferrary i Paduy, odpluli převlečeni za poutníky do Asie.

Cesta po moři byla kolem Zante, Kandie a Cypru, až se dne 31. měsíce srpna do Joppe dostali. Všudy musili národnost svou zapírati, protože mezi Turky a císařem německým nepřátelství bylo. A tak vydávali se brzy za Francouze, brzy za Benátčany, brzy za Poláky. Dvě neděle zdrželi se v Jerusalemě, podnikajíce vycházky do Betlema, Jericha, k Jordánu i Moři mrtvému.

V Jerusalemě dali se poutníci naši pasovati na rytíře božího hrobu. V druhém díle cestopisu popisuje Harant cestu po lodi do Damiaty a Kaira, kde u francouzského konsula radu a pomoc nalezli. Zvědavost vedla je do kláštera sv. Kateřiny, na horu Sinai a Horeb. Na zpáteční cestě pustinou přepadli je loupeživí Arabové, vzali jim vše, až na 22 dukátů, které Harant svou duchapřítomností zachránil, v pásku zašité v písku je zahrabav. K pyramidám nemohli, protože rozvodněný Nil mosty strhal. Z těžké nemoci ne ještě docela uzdraven jsa, vyplul Harant s Černínem dne 13. listopadu z Alexandrie a na lodi kupecké dostali se dne 26. prosince do Benátek. Harant churav a bez peněz spěchal do domoviny své, bohu díky vzdávaje, že za tak krátký čas tolik zemí, míst a lidu viděl a že mu všecka taková nebezpečenství přestati popřál.

Tolik pro snadnější vyrozumění následující rozpravy.

I. Jak pojímá a podává Harant zeměpisné a národopisné stati cestopisu svého.

Pravil jsem již, že Harant cestopis svůj proto na světlo vydal, aby národ svůj s největším nepřítelem křesťanstva — Turkem seznámil a aby poznáním posvátných míst lásku k pravému náboženství křesťanskému v národě svém uchoval a sílil. Popisy míst, která sám spatřil, jsou vesměs objektivně a pravdivě podány, kdežto v úsudcích o národech a zemích od něho nespatře-

ných horlivostí svou náboženskou a prameny nekalými na scestí veden býval. V zeměpisné části cestopisu pozorovati lze tyto dobré stránky o vysokém vzdělání a zdravé důmyslnosti původcově svědčící.

1. Harant klade důraz na zeměpisnou polohu zemí, vod a měst, protože od ní význam jejich závisí.

Tak mají Tyroly tvrze Borgo a Kofel proti Italii a Kufstein proti Bavorům jako klíče zemské. Pro moře středozemní mají města Benátky, Alexandrie a Rosetta polohu nejpříznivější pro obchod a proto tak vzkvétají (I. 13—15; II. 191, 195). Taktéž jest poloha ostrovů Kandie a Cypru pro plavbu důležitá (I. 78.), a moře Červené jest pojidlem mezi Afrikou a Asií, tak že právem tolik pokusů se dělo, spojiti moře to se středozemním mořem prokopáním isthmu (II. 121—122).

2. Poměry zemské platně působí na život a spůsoby národů a čím lepší krajina jest, tím horší během času bude národ v ní bydlící. Vidíme ve větě té takořka tresť zásad Ritterových, které teď vědu zeměpisnou řídí. Na ostrově Kandii na př. převládá hornatina, a obyvatelstvo od nejstarších dob náchylno je k myslivosti, tak že i podnes prý lid obecný i sedláci na větším díle luky a šipky v toulcích i jinak nosí. Protože pak moře blízko jest, jsou i dobrými plavci (I. 65). Arabové mají dobré koně a veliké roviny a proto dobrými jezdci jsou (II. 115). V krajině velmi úrodné však pilnosť obyvatelstva klesá, tak že lid tím horší bývá, čím lepší je krajina. Kolem Betlema v krajině velmi úrodné olupují pocestné buď Drusové, buď Arabové neb obojí pospolu. Mimo to nastala pod vládou tureckou v celé Palaestině obecná kleslost mravů i práce a Harant viděl a poznal „všude předešlých Židů a předků pracovitou snažnost, vzdělání vrchů na vinice, zahrady, rolí, kteréž ač pusté trním porostlé jsou, však vždy přece zídkami a schůdky podezdívané zůstávají . . . , tak že se čemu diviti nad leností nynějších obyvatelů, jichž sotva deset proti tisíci předešlých nyní se vychovává a živí“ (I. 108). Země pak i samými proměnami přírodními jiné tvářnosti nabyti mohou. Egypt na př. pomalu, ale jistě ku své škodě se mění, neboť „čím dále tím méně země egyptská se zavlažuje a čím dále tím víc zanáší; a již ty země o mnoho tisíc méně lidu vyživiti nemohou, jako jsou předešle mohly; ano kdyby měl dlouho svět státi, neminulo by mnoho set let, že by všecken Egypt třebas zanešen byl a spustl“ (II. 183).

3. Harant opravuje bludné názory a myšlenky o místech na východě. Od Ktesia až do konce středověku bylo po Evropě hlavně přičiněním J. Mandevilly mnoho chybných zpráv rozšířeno, které Harant často poopraviti hledí. Obzvláště zdá se díl druhý určen býti k tomu, aby o Asii a Africe dokonalejší obraz podal. Polohu a totožnost míst a předmětů posvátných určuje dle nejspolehlivějších zpráv až skepticky, neopomínaje mínění jiných po-

dati. U Hory Gihon v Jerusalemě jest řeka téhož jména. I myslilo se, že jest to ona, která dle Mojžíše z ráje teče, ale tím se prý myslí „figurně“ řeka Nil (I. 86). Město Saba jest prý africké Sabaim v zemi mouřenínské (Habeši), a ne v zemi arabské. Harant odporuje tomu mínění, že od Berchtholda Švarce r. 1380 děla vynalezena byla, když prý je Portugalci r. 1354 k nám byli přivezli z Indií, kde je již před tisíci lety jměli (II. 127); podobně pak mluví o tisku, pojímaje jménem Indii i Čínu. Oproti rozšířenému mínění Malagucciovu a Sabellicovu, že by král abyssinský šedesáte království pod sebou měl, staví Harant výzkumy Španělů tam obchodících, dle kterých král ten jen hořejší Ethyopií vládl, ač titulů mnoho měl (II. 250). O pramenech Nilu a jeho rozvodňování přináší rozličná mínění a souhlasí s Portugalci, že husté deště uvnitř Afriky rozvodnění způsobují. Velká část dílu druhého obsahuje vybrané zprávy rozmanitých spisovatelů o vzdálenějších zemích Asie a Afriky.

4. Harant hledí popisy měst a budov názornými učiniti tím, že je přirovnává ku podobným předmětům ve vlasti, o nichž předpokládati mohl, že čtenáři známy byly. Obrázky a plány měly pomáhati, aby se vypsané věci lépe pochopily.

Kostel božího hrobu přirovnává ku kostelu sv. Víta v Praze a popisuje při tom některé znamenitosti našeho velechrámu (I. 131 až 132). Jerusalem jest prý veliký jako Kutná Hora (I. 140). Aby vysvětlil, jak malba musivní (mosaiková) vyhlíží, připomíná malby takové na chrámě sv. Víta proti císařské kuchyni na kaple sv. Václava (I. 16).

Popisuje jednotlivé země, všímá si Harant všeho, co zeměpisce zajímati může a co se za doby té požadovati dá. Obyčejně lze u něho tento postup u popisování zemí pozorovati: Jméno země v rozličných jazycích a jeho etymologie (často ovšem nezdařilá), poloha dle končin světových a udání zemí a vod pohraničných, něco málo o horách a vodách, jakož i povětří, pak země té obyvatelstvo, zvířectvo a rostlinstvo. Nezřídka následují některé zvláštnosti krajiny a historický obraz buď země nebo jejího hlavního města. Při městech popisuje Harant hlavně polohu, jestli nějak důležita, pak místa posvátná a pozůstatky svatých a světic, aniž by na umělé budovy a jiné předměty zapomínal. Ale Harant nespokojoval se jen tím, že své vlastní dojmy a myšlenky čtenářům podával, nýbrž otvíral rozhled do rozsáhlé dílny tehdejšího života duševního, prameny své zejména uváděje. Na vlastní zkušenosti zakládá se především velká část dílu prvého, kdežto díl druhý většinou dle zpráv cizích sestaven jest. Zprávy ty bral Harant z ústního podání těch, kteří v těch zemích se byli narodili a v nich obchody své vedli, porovnávaje je se zprávami spisovatelů. Prameny písemné míchají však pravdu s nepravdou, a jsouce dle času od sebe vzdáleny, zavedly Haranta nezřídka na scestí.

Dle pramenů těch objeví se nám obraz zemí asijských mnohdy temný a zmotaný, však v jednotlivostech čistý a jasný, a chybili bychom, kdy bychom proto spisovatelovi povrchnost vyčítati chtěli. Zmíním se o věcech některých. Obě Indie klade mezi Indus a Ganges, kde prý ode dávna národ velmi vzdělaný bydlel, který mimo od Alexandra Velikého nikdy podmaněn nebyl (II. 124—132). Na Timurovce Babera r. 1500 Indii podmanivšího patrně nevzpoměl. Ostatně prý začíná Indie od severu u hory Imao (roz. Himalaja), která prý jest díl vrchů Kaukasus řečených; od východu stýká se s Čínou. Jsou to pak všecky země, které Turkům, Peršanům, tatarskému chánu podrobeny nejsou. Čína prý velmi bohata jest, má do 70 (!) milionů obyvatelů, který počet by se po celé Evropě sotva shledal (II. 129). Zprávy o říši mongolské má Harant od Marca Pola, o jižní Asii (Indii) od portugalských plavců a obchodníků (Pietro Alvarez, Vasco di Gama), z řeckých a římských spisovatelů (Plinius), jakož i z cestopisů a popisů starších a novějších, jako psali: Montevilla, M. Ant. Pigafetta: viag. Nicolo di Conti, Odoardo Barbosa, Hugo de Lintschot, Picus Mirandola, Sabelicus; znal pak a upotřebil často Münsterovu kosmografii. Dle těch a jiných pramenů vypsal Harant celou tehda známou Asii, zejména: pustou, skalnatou a šťastnou Arabii (II. 105 a 142), Armenii (I. 281—283), Tatarsko, Indii a knížectví moskevské, sahalo prý až po Ob (II. 144); z Afriky pak obzvláště Habeš a Nilu běh. Všecky popisy jsou pečlivě vypracovány.

Na cestách svých pozoroval však Harant především místa pro historii důležitá a památky historické i náboženské, vypisuje stav jejich dřívější a tehdejší. Jmenuji zde pouze Jerusalem, Pharos, pyramidy, labyrint kretský, Šalomounův chrám, Sinai, Quinsai.

Větší výběr poskytovaly mu zvláště v Palaestině památky křesťanské, kterých Harant také velmi bedlivě si všímal. V Benátkách poutal ho kostel sv. Marka, v Kandii chrám sv. Františka, v Jerusalemě kostel božího hrobu, jakož i všecka místa na život biblický upomínající. Jest to již jako v ovzduší země svaté, že cestující křesťané tam v náboženské snění upadají a rádi o každém kamenu, hrobu a domu vypravují. Tak ví Harant na př. o kamenu, na nějž Kristus pán padl, o kuse sloupu, na němž přivázán byl, o šlepějích Kristových, o sloupu, s něhož kohout při zradě zakokrhal a j. Světlem pravé vědy a kritiky objasnil místopis jerusalemský teprve v tomto století Norov a duchem kosmopolitickým zableskl v něj J. Neruda ve svých obrazech z ciziny. I umění výtvarného všímal si Harant pečlivě, zejména při popisu pyramid, chrámu sv. Marka v Benátkách, kostela božího hrobu, pokladu sv. Marka; vykládá, co jest malba musivní (I. 16) a zmiňuje se, kde jaké obrazy viděl (I. 16, 42, 7). Jakýsi měšťan cyperský daroval sultánovi jablko zlaté, drahým kamením (karbunklem, smaragdem, safírem) a jednou perlou obložené.

Stati národopisné.

K nejlepším stránkám cestopisu Harantova patří bedlivé pozorování národů, jejich zařízení a zvyků. Jak krásně na př. líčí nám střelecké obyvatelstvo Kandie (I. 65), lháře kretenské, lid armenský, lid cilický, Drusy, nepoddajnou chasu arabskou, beduiny a j.! Proti dvěma národům byl však jako syn své doby předpojatý: proti Turkům a Židům. Nenávidí totiž Turků, protože prý na všech stranách křesťany nemilosrdně utiskují, Židů pak, že křesťany podvádějí a Krista pána beze svědomí utrápili, pročež je Židy zrádné a židovskou sběř jmenuje. Obrazy jeho národopisné jsou tak pestré a zajímavé, jako malba mosaiková, v níž si Harant tak liboval. Vypisuje pak národy cizí užil zhusta příležitosti krajanům a křesťanům vůbec, jak by se přesile turecké obrániti mohli. Křesťané pod mocí tureckou mravně i hmotně klesají nemajíce učitelů a kazatelů, a co více: nesvorně si vedou, tak že toužiti jest na to, že Portugalci z asijských svých držav na Turky se nepustí. Současným vpádem do Turecka z Asie a z Evropy pozdvihlo by se kde co a Turci by zahnáni býti mohli. Cítil tedy již tehdy za květu moci turecké, že moc ta na dřevěných stojí nohou. Jako nenáviděl těch, kteří jiné utiskují, tak chválí muže ty, kteří pod jedním žezlem více národů moudře spravovati dovedou (I. 66). Politické vzdělání své osvědčil Harant, vypisuje zřízení státní, zvyky právnické vůbec a tresty zvláště. Ústavu benátskou, jedinou takřka svého druhu v dějinách lidstva, nazývá mixtus status proportione harmonica, a aby ospravedlnil pojmenování takové, vykládá rozličné druhy státního zařízení. Mnozí prý nesprávně způsob té správy aristokratickým jmenují a v tom řídí se proportione geometrica, „v které správě přední a znamenitější lidé správu města, obce i země drží, nepřipouštějíce k ní lidu obecného a řemeslníkův.“ Takovou však správa ta není, ani demokratickou či proportione arithmetica, kde se „žádného bohatství, urození, ani jakého privilegium nešetří.“ Oběma těm správám státním pak příčí se monarchie, „když jedna osoba o své újmě, jménem svým, vlastní a plnou mocí vládne a rozkazuje.“ K žádné z nich Benátky nepatří, protože úřady obsazeny jsou od aristokratů volbou lidu všeho a kníže zvolený práva svá od lidu dostal, tak že „v nejhlavnějších věcech nic bez dovolení rad sobě přidaných učiniti, ani svým jménem před se bráti může.“ Takový poměr knížete k poddaným nazývá Harant souladně smíšený poměr právní. A pro tu dobrou vládu byly Benátky, tato panna neposkvrněná vzorem dobré správy státní. Knížeti podřaděni byli: vladykové, měšťané a obecní zběř, všickni však jsou měšťané státní. Nicméně jen vladykové vším vládnou. Následují popisy, jak se kníže volí, jaké obřady jsou při nastoupení vlády, jaké úředníky město má (I. 28—32). Vše svědčí o píli spisovatelově.

Ne méně obratně počíná si Harant, vypisuje vrchnosti u Arabů (II. 117), postavení konsulů a místokonsulů v Asii (II. 29), vládu u Georgianů a zařízení u dvora velkého chána. Z trestů, které Harant viděl aneb o nich slyšel, uvádím aspoň tyto. V Benátkách díval se na trest strappacorda zvaný: Zločince ve skřipcích svázaného nahoru dolů tahali a tak údy mu týrali (I. 18). V Padui uviděl trestání nesprávných dlužníků ve Vlaších tehdy oblíbené, že dlužník statek svůj věřiteli právem postouviv na kamen posměchu a hanby před radnicí třikrát se posaditi musí, při čemž za obecního posměchu „cedo bonis“ volá! Arabové vsadí chyceného loupežníka na velblouda, ruce mu na dřevo přibijí a obnaženého po městě k popravišti vedou, kde jej čtyři pacholci roztaženého drží a pátý na čtyři díly rozsekne a čtvrti na štěpí rozvěsí (I. 240). Cizoložníka pak trestají tím, že ho zpátkem tváří po ocasu hovada vsadí a žaludek dobytčí nevymytý na hlavu mu na ruby obrácený překlopí, místo uzdy ocas do ruky dají a tak jej po městě vodí; cizoložnici však střeva okolo hlavy otočí a na hovadu vodí (II. 249). Ještě jiné právní zvyky vypisuje Harant dle Plinia, Cicerona, Diogena Laërtia, Flora, Heraclida, řádu saského a j. Ale i jiné světské zvyky a obyčeje, které se tak rychle mění, v cestopise zaznamenány jsou. Zajisté upoutá každého benátská slavnost zasnoubení dožete s mořem, turecká svatba (II. 247—249), armenská svatba (I. 282), zvaní k hostinám (I. 211), holubí pošta v Damiatě (II. 27), jak Arabové pekou chléb (II. 97) a jak na Kandii mrtvé pochovávají. Zároveň neopomenul podati obraz kleslých mravů národů východních, protože nemravnost ta podmanění národů těch od Turků zavinila. V Benátkách našel lid veselý a kratochvilný, tak že i stát veřejné radovánky pořádal (I, 35—36). Na Kretě ustrnul však nad necudným a sodomářským životem obyvatelstva, které teprve za chládku po kratochvílích vychází a to po kratochvílích tak špatných, že „hrozno a pohoršitelno je před bohem i lidmi o nich psáti, neřku-li je konati.“ Řekům tu chválu vzdává, že pomalu jen a dobrá vína pijí, tak že se nepřeplňují, „jako u nás hned při prvním zasezení“ (I. 273). Georgiové na tlusté lidi trest ustanovili a tloušťku těla měřili (I. 280). V Kairu podivil se, že muži a ženy obnaženi přes rozvodněný Nil nestoudně chodí, a to prý docela pro zábavu (II. 43). Jak v Alexandrii, tak v celém Egyptě viděl prostopášné ženy a muže opiu, hrám a smíchu oddané. Vypisuje ty a jiné obyčeje, opíral se Harant hlavně o dílo Bart. Georgieviče o spůsobech tureckých (viz nahoře). I na kroje národní opatrně hleděl, jako na kroje Řeků (I. 274), Turků (I. 240), Georgiů (I. 280), Armeňanů (I. 282), Židů (II. 47), kroje v Kairu (II. 174).

Ne menší řada jest zvyků a obřadů náboženských. Tak pozoroval a popsal slavnost božího těla ve Ferraře (I. 44), kupování a dotýkání věcí v Jerusalemě, slavnost sv. Majdaleny

v Kandii (I. 62), způsob, jakým se patriarchové řečtí dosazují (I. 273), církevní život na hoře Athosu (I. 112), rozdíl mezi obřady vyznání katolického a řeckého (I. 277), vývin a způsob života eremitského (II. 108—110).

Mluvě o pasování na rytíře božího hrobu činí následující rozdělení řádů tehdejších. Rytířstvo dělí se na trojí:

1. Rytíři obojku (řetězu, halspantu): *a)* rytíři podvazku (equites garteriorum), protože na zlatém řetěze visí uzel pletený z hedbávné šňůrky a na něm obraz sv. Jiří, založen od Edvarda III. *b)* Rytíři zvěstování panny Marie, protože takový obraz na řetěze dole visí; ustanovil řád ten Amadeus, kníže sabaudské l. 1409. *c)* Rytíři zlatého rouna (aurei velleris), nařízení od Filippa, knížete burgundského r. 1429. „Řád ten na nejpřednější rod v celém křesťanstvu, dům rakouský, z domu burgundského i s zemí Burgundií nápadem podle krevnosti přišel.“ *d)* Rytíři sv. Michala archanděla, od krále Ludvíka XI. zařízeni r. 1469 na památku otce jeho. Zašlí řádové toho druhu byli: Rytíři kulatého stolu, hvězdy a della Banda.

2. K rytířům kříže patří: *a)* Rytíři božího hrobu. *b)* Rytíři janští (Rhodii). *c)* Templáři. *d)* Rytíři němečtí, jichž administratorem tehdy byl císaře Rudolfa bratr, arcikníže Maximilian. *e)* Rytíři scti. Jacobi de Spatha (v Compostelle). *f)* Řád Calatrava. *g)* Řád redemptoristů ve Španělích. *h)* Rytíři de montasia ve Španělsku. *i)* Řád Ježíše Krista v Portugalsku, řád lazaristů a j. méně důležité.

3. Rytíři ostruh (equites aurati, cavallieri à sprond'oro) jsou osoby od knížat vyznamenané.

K sestavení řádů těch použil Harant nejvíce Fr. Sansovina knihy o původu rytířstva (I. 245), Nauclera a Sabellica. O náboženských sektách mluví důstojně, stoje pevně při křesťanské víře utraquistické. O Nestoriánech dí, že tak spletené náboženství mají, že ho sami vypraviti neumějí. K nim počítá loupežné Kiličany, lotrovské Kurdy, t. zv. národ assyrský, v jehož zemi město Bagdad starý prý Babylon jest, a více národů pod vládou tatarského chána; v městě Mossul měl prý nejvyšší jejich hlava sídlo své. Secta Syrianů za pravé křesťany se má, protože sv. Petr přívržence Kristovy v Antiochii poprvé křesťany nazval; zemi jejich popisuje dle Plinia, Strabona, Villamonta a Rauwolfa, uváděje správně jména stará i nová. O Maronitech a Drusích podává pěkný obrázek, jak v horách se zabednili, svobody ve všech bojech uchránili a při vší chudobě spokojeně žijí. Kabalické učení prý málokomu důkladněji známo bylo, Harant slyšel však o křtu jejich ohněm, vodou a obřízkou. Nejvíce kacířstva a pověr vycházelo z Egypta (II. 238). Harant věřil pevně, že víra divy tvořiti může, a tudíž i v útrapy a neslýchané činy eremitů, které ku poučení pobožných Čechů u jednotlivých poustevníků uvádí. Dělí tak poustevníky na trojí: Jsou puostevníci (poustenníci) vlastní

či anachoreti, kteří jednotlivě v poušti žijí, pak coenobitové žijící jako klášterníci, a rembothové či sarabaitové, totiž opovržení, kteří po třech až čtyřech žijí obchodem a živností se vydržujíce. Z těchto povstali circumcelliones (gyrovagi) t. j. žebraví tuláci (II. 108—110). O věrách jiných a kultech činí příležitostné poznámky. Dovídáme se mnoho o „proklaté víře mohamedánské“ (II. 237—246), zejména o jejich řeholách a fanatismu dervišů, o lidské oběti Židů v Tridentě (I. 9) a nemravném starém kultu Veneřině na Cypru. Jak z těchto úryvků viděti, pochopil Harant dosti důležitost národopisu a jeho důležité stránky, jen litovati jest, že pěkná látka ta v cestopise sem tam roztroušena jest, čímž poněkud půvabu svého ztrácí. Mezi zeměpisné a národopisné stati vplétá Harant, kde jen může historické obrazy, k jejichž ceně teď přihledněme!

II. Jaké ceny jest dějepisná část cestopisu Harantova.

Práce dějepisné mají vůbec stopy pramenů, z kterých dějepravec čerpal, a to tím více v době, kdy historická kritika nedosáhla výše vědecké. To se jeví u velké míře ve spracování dějepisných zpráv, které Harant přináší. Obsáhlá literatura dějepisná, které Harant použil, obsahuje práce první třídy všech dob a národů, a přece viděti jest, že při většině jejich na autoritu spolehal, zřídka mínění svému průchod dávaje. Nezřídka vypočítává všecky známé náhledy, úsudek přenechávaje čtenáři. Dokládá se pak zejména často Herodota, Thukydida, Xenophonta, Demosthena, Caesara, Salustia, Livia, Tacita, Suetona, Polybia, Plutarcha, Eusebia, Zonara, Cedrena, ale i dosti neopatrně decretů Gratianových, Jakuba de Voragine, Montevilly, Onuphria a Vincentia, aniž by v pravdivosti jejich jakého rozdílu dělal. Prameny ty vtiskují historickým prácem rázovitou pečeť. Nejvíce vad nalézti lze ve věcech náboženství se týkajících, protože Harant děje mythické a legendické nezřídka za pravdu a skutečnost bral. O dějinách věku starého celkem známosti velmi nejasné měl, věda sice mnohé zprávy z pramenů svých, ale o pragmatické souvislosti všude marně bys pátral, asi tak jako ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Arcadia a Honoria jmenuje císaři řeckými, Radagaisa králem Gothie (I. 13) a o římských rytířích i triumvirích velmi nejasné ponětí měl. Harant jeví se vůbec jako lepší vypravovatel v jednotlivostech nežli v celku a tak souvisí děje měst a míst mnohem lépe než děje celé země. Pohledneme na některé články! Sabellicus odvozuje národ Venetů vlaských od Venetů galských, Livius od Henetů s Antenorem po vyvrácení Troje sem připluvších; Harant pak staví náhledy ty vedle sebe, prvému poněkud přednost dávaje. Město Benátky počalo se při r. 407, kdyě lid před Radagaisem na ostrovy utíkal; totéž opakovalo se před Alarichem r. 413 (!) a naposledy před At-

tilou r. 453. O dalších dějinách města vypravuje však málo, ač jej město to jinak tolik zajímalo. Dvou dějů se však dotýká, a sice setkání se císaře Bedřicha Rudovousého s papežem Alexandrem III. v Benátkách, a nehodu Marina Falieriho. Dle Nauclera, Sabellica a Sigonia nepochybuje o tom, že papež na šíji císařovu nohu vložil, ani že papež napřed strachy před protivníkem svým v klášteře p. Marie milostné jako kuchař se přestrojiv se skrýval. Příhoda ta ještě dlouho po Harantovi za pravdivou se měla, ba když Kollár r. 1841 v Benátkách byl a obrazy Georgionův a Titianův děj ten představující spatřil, neopomíná doklady toho podati (Cesta po Italii, vydání prvé, str. 76). Teprve nová bádání historická děj ten na slušnou míru uvedla. Původ města Paduy též od Antenora odvozoval; po stoupencích jeho Římané prý dlouho vládli, pak na čas Karthaginští (myslí as na Hannibala), pak zas Římané a němečtí císařové, až se Benátčanům r. 1406 podařilo svého podestu tam usaditi. Z pramenů uvádí jen starší, a sice Livia, Cicerona, Plinia, Macrobia. Lépe podány jsou děje Ferrary, liknavěji Ancony (I. 50). Nejvíce zpráv dobrých přináší o krajích, v nichž křesťanstvo zápasiti musilo s islamem, zejména však o Palaestině a Cypru. Vyloživ původ a jméno města Jerusalema, vypisuje osudy národa židovského, jako bohem vyvoleného, vyčítá všecky krále po Davidovi (bez chronologie), vládu perskou, macedonskou a egyptskou, vládu Aristobulovu, vtrhnutí „hejtmana Pompeja“ do Palestiny a jeho nařízení, rozepře knížat (triumvirů) římských a počátek vlády Herodesovy jakož i jeho synů. Všecko sepsal dle pramenů spolehlivých: dle bible, Josefa Flavia, Tacita, Eutropia, Eusebia a Orosia. Jak bedlivě sbíral všecky zprávy, které ho mohly k pravdě vésti, vysvítá z vypisování posledních dnů života Pilátova. V knihovně císařské ve Vídni nalezal prý se doslovný rozsudek jeho nad Kristem Pánem, který však pro hanlivý obsah, aby méně vzdělaného nepokazil, jen latině podává; jiní spisovatelé drží prý se moudřeji rozsudku, jak jej Saligniacus (descriptio terrae sanctae) uvádí. O posledních dnech Pilátových ukazuje Harant na podání Eusebiovo a Eutropiovo, dle kterého Pilát v nemilost císaře Tiberia upadnuv sám si život vzal. I Švýcarové prý pověst mají, že Pilát v jezeře po něm nazvaném se utopil a do jezera toho ani nejmenší věci že hoditi se nesmí, sice by bouře a povodně povstaly. Dle zprávy Řehoře Tourského žil prý Pilát ve městě Vídni na Rhodanu až do smrti a mnohá jména tam naň upomínají (I. 145—146). Pak vypisuje velmi pěkně Jerusalema pád a znamení boží jej předcházející, vládu Julianovu a Heracliovu, dobyté země svaté od Omara Kalifa, války křižácké a vládu králů jerusalemských. Že výprava Ludvíkova a Konradova se nepodařila, připisuje hlavně tomu, že císař cařihradský křižákům otrávené pokrmy prodával, sám se ich boje (I. 236). Války křižácké popsal Harant dle Nauclera, opata urspergského, Otty frisingského, Blonda, Massaea, Onuphria

a zvláště i dle Löwenklaua (Leuenclavius), a přec snůška ta nemá půvabu souvislého vypravování.

S velkou zálibou mluví Harant o výpravách Portugalců do Asie, odkazuje čtenáře především ku čtení spisů a zpráv mužů na slovo vzatých, jako byli: Petro Alvarez, Vasco di Gama, Thomas Lopez, Mendezius a Gio. Gaetan (I. 132). Počíná pak vypravovati o výpravě krále Emanuela portugalského r. 1497, o B. Diazovi se nezmíniv. Král ten dočetl prý se z kosmografů, že by se po moři kol Afriky do Indie mohlo dojeti a vyslal tam Gamu, který se svými společníky za hrozné bouřky, tak že nevěděli kdy je noc a kdy den, za mysem Dobré naděje u Afriky přistál a pak do Calicut se dostal. Král vlídně je přijal. Ale Arabové přemluvili lid, že nové hosti přepadl, a Gama spojiv se s jiným králem králi kalikutskému pokoj vypověděl. Dále Harant nevypravuje a připomíná, že Gama s třemi loďmi ve zdraví domů se vrátil. R. 1500 následovala výprava Alvara Caprala s 13 loďmi, z nichž jen šest bouří u Afriky projelo. V Indii vedl válku a když přišla pomoc, zvítězil, načež s velkou kořistí se vrátil. Portugalci obsadili napotom Cochim, Ormuz, Goa, ustanovili tam místokrále, jemuž jiní králové poplatnými byli, zavedli volný obchod mezinárodní a krutou inkvisici. Hrdý Portugalec v Asii každým povrhuje, ba každý švec prý za rytíře se má, však co na plat, když „sedláku, byť se i pod lavici schoval, boty vyhlídají.“

Ku větším exkursům patří i vypravování o Cikánech. Ti prý sami říkají, že z Egypta nějakého pocházejí a že proto po světě toulati se musejí, že pannu Marii s Kristem Pánem utíkající před Herodesem přijíti k sobě na hospodu nechtěli. „Však poznal jsem to,“ dokládá Harant, „že tam v Egyptě rovněž tak neznámí cizozemci, tuláci, hádači, lotři a čarodějníci jsou, jako u nás.“ Porovnaje pak dosti kriticky rozličná mínění o jejich původu souhlasí s Cranziem (Saxon. hist.), že jest to všelijaká ze všech zemí sběhlá cháska, z rozličných jazyků shluklá, a při tom prý se říci může, že každá země má své domácí cikány. Ti z Egypta jsou prý turečtí vyzvědači. Z toho patrno, že Harant skutečně po pravdě se pídil.

O Mohametovi, o tom „nešlechetném zlosynu z proklatého plemene“ měl Harant zprávy v celku chybné, protože náboženská horlivost a předpojatost křesťanské spisovatele od pravdy sváděla. Pěkný je popis islamu a jeho vad (II. 242—244), nad kterými se není proč zastavovati, vždyť prý „co se z kočky rodí, myši lapá.“ Nicméně nemluví Harant nikde urážlivě neb opovržlivě o věrách nekřesťanských a odporučuje snášelivost u víře. A proto chválu vzdává Solimanovi II., jenž na domluvu svých rádců, aby křesťany říše své k islamu přinutil, odpověděl: Jako rozličnost kvítí netoliko nehyzdí zahrady, nýbrž oči i smysly občerstvuje a obveseluje, tak rozličnost náboženství a víry nerci-li mým zemím neškodí, ale v mnohých příčinách užitek přináší, když netoliko

oni pokoj zachovávají a mých poručení poslušni jsou." Podobně chválí výrok sultána Bajezita. Když r. 1492 královští manželé Ferdinand a Isabella 144.000 Židů z říše své vypověděli, vyslovil se totiž Bajezit v ten smysl, že když nechtěli takový počet lidu pobiti, že jich aspoň za chlapy k službám a pracem nezachovali, ale raději k své škodě je vyhnali.

Ku chvále Harantu patřící buď ještě zpomenuto, že citováním listin a nápisů výroky své potvrditi chtěl. Tak podává opis vysvědčení o cestě své ze Sinaje (II. 90), dekret svůj rytířský (I. 263), pořádek rytířstva božího hrobu (I. 253—262), nápis na hrobě Gottfrieda z Bouillonu (I. 125) a verše na hrobě sv. Pauliny (I. 294). Největší vady jeví se v chronologii a v tom, že příběhy legendové a historky románové k historii počítal, jako: obšírný výpis příhody císaře Maximiliana na skále martinské (I. 5), ukradení pokladu sv. Marka (I. 19), jak Židé v Tridentě křesťanské dítě obětovali (I. 9), jak sv. Pelagie křesťankou se stala (I. 137), život Lazarův (I. 142), legenda o sv. Kateřině (II. 81), o perle Kleopatřině (I. 208). Řecké národní mythy se skutečnými událostmi míchal a nezřídka za pravdu měl. Sem patří vypravování o Heleně a Troje (I. 13 a 60), o Pasifaë a býku (I. 65), o Argonautech (I. 246), o Andromedě, panně ukované (I. 97) a o Daedalovi (I. 67). Srovnáme-li však v celku pojímání a podání historická v cestopise Harantově se spůsobem tehdá v dějepise oblíbeným, jejž bych kalendářním nazval, řekneme, že Harant poměrně více soudnosti a obratnosti měl než mnohý z vrstevníků jeho.

Jak všímá si Harant úkazů přírodních.

Jako zeměpis tak i přírodopis hlavně cestováním po zemích vzdálených přátel a pěstovatelů nabyl. A přece přírodopis poměrně velmi pozdě v samostatnou vědu vyspěl. Náboženští dogmatikové pozornost svou a čtenářů od tohoto světa odvracovali a humanismus nedospěl ještě té výše, aby aspoň díla Aristotelova a Pliniova náležitě byl pochopiti a vysvětliti mohl. Nicméně počali cestovatelé přírodniny cizí s domácími srovnávati a na jejich užitečnost ohled míti. Pěkná popsání taková nalézáme již v cestopise Šaškově po západní Evropě, v němž obzvláště květeny španělské slušně pamatována jest. Potřeba lékařská vedla hlavně ku zkoumání sil rostlinných a aby rostliny rozeznávati se mohly, podány jsou i vlastnosti zevnější. To vedlo k sestavování herbářů a bylinářů.

V Čechách byli v tom směru činni Jan Černý, Adam Zalužanský a dr. Thadeáš Hájek z Hájku (Jungmannova hist. lit. české, 2. vyd. str. 178—179). Zejména však dobyl si Hájek zásluh nehynoucích překladem Mathiolova herbáře do češtiny. Jakási bázeň před přírodou a jejími tajnými zákony zavládla tehdy celou Evropou, a jako se pevně věřilo v čarodějnice, tak i v tajné hojitelné síly

přírodní. Harant vypravuje o králi francouzském Františkovi I., že z Egypta mumie s sebou vozil pro náhlou lékařskou potřebu (II. 159). Nejznamenitější mužové všímali si „znamení božích", a knihy obsahu pověrečného nejsou zvláštností (Jungmann, hist. lit. české, 2. vyd. str. 175—176). Harant pak nebyl sice slabosti této prost, ale rozhodný jeho duch nedal se másti příhodami jakýmikoli. Významný je v tom ohledu výrok jeho, když ho zajatého vojáci z Pecky vedli a vítr mu na mostě klobouk odnesl: „Kdybych byl Římanem, ihned bych se vrátil a dnes bych nešel z domu ani krok" (Erbenova předmluva k cestopisu, str. XIII.). Patřme, kterých předmětů přírodních si všímá a je popisuje.

Popisuje zvířata rozpovídává se Harant nejraději o jejich životě, zvycích a užitku. Některé toho příklady. U břehu moře dalmatského bělela se voda sardely, které nasolené do Evropy a zejména i do Čech přiváželi; tamtéž nápadni mu byli delfíni, které pak dle Plinia popisuje. Na člověka a na hudbu velmi prý laskav je a rád, když ho jmenují Simon; dle Plinia nosil prý jeden delfin dítě z Bají každý den do Puteoli do školy, což několik let trvalo, až pachole zemřelo a delfin na břehu žalem pošel; též pověst o Arionovi znal Harant do podrobna (I. 52—53). U ostrova Ceriga ohledal svýma rukama ryby létací, které strachy před velkými rybami albocareni zvanými do vzduchu létají (I. 61). Na Kandii a v Palaestině pozoroval zvláštní druh koroptví. „Jsou prý větší než u nás, pysky a nohy červené majíc, maso bílé a oči co bažant." Tamtéž viděl mnoho kozodojek (I. 70) a hadů, ale ne jedovatých; za to však prý Kretenští jedovaté ženy mají, které když se rozhněvají rády drapají a kousají, tak že dle Münsterovy kosmografie hned antidotum třeba (I. 70). Na Rhodu hubili u kláštera sv. Mikuláše jedovaté hady ochočenými kočkami (I. 73). Na Cypru viděl pěkné kozy, z jichž vlny šamlat se dělá a které pro užitek i v Čechách na Křivoklátě a jinde císař pán choval (I. 79). U moře Mrtvého pozoroval slepá (?) háďata tyrus zvaná, šedivě a červeně kropenatá, velmi jedovatá, jichž se ku připravování dryáku užívalo (I. 176). Zvláštní podivení a zálibu měl nad krokodilem, tak že i nepřirozené věci vypisuje. Toto šeredné, hrozné a škodlivé zvíře jazyku prý nemá, ne spodní, ale hořejší dásní hýbe, kousnutí jeho jest jedovaté a žádného zadního střeva nemá, jak si lid vypravoval, nýbrž vše ústy zas vypouští. Harant vypisuje, kde se krokodilové všude nacházejí (II. 186), jak se honí a loví. Ostrované nilští Tentyrité prý za krokodilem plovou, naň se vyšvihnou, do tlamy kyj vrazí, až jej usouží (dle Plutarcha a Plinia). Mezi škůdce krokodilovy počítá ichneumona, trochila, delfina a stinca: ichneumon do otevřené tlamy krokodilovy vskočí a srdce mu vyžere, trochilus pták vyžírá červy z tlamy jeho, čím ovšem více prospívá než škodí, stincus, zvíře to krokodilovi podobné zahubí jej v zápasu, delfín pak ostrým hřbetem břicho mu rozřeže, až vykrvácí a pojde. Nebyli však krokodilové dříve

tak hrozni a stali se jimi teprve za panování Mohamedánů; dle Meshuda pak (delle cose mirabili scoperte) proměna ta pochází od panovníka Hümetha, syna Taulonova, který olověnou podobu krokodilovu ze země vykopav rozlíti dal, a pro čáry ty zvířata ona tak škodí. Nejlepším popisem zvířete zdá se mi popis koně vodního, který aspoň částečně na ukázku doslovně podávám: „Hyppopotamus (sic), po česku vodní kůň. Zvíře to je čtvernohé, kopyta rozděleného co vůl, těla velikého, většího nežli bůvol aneb zubr a více k těm hovadům některým nežli koni podobný. Tlamu má pleskatou a širokou, ocas krátký, nápodobný svinskému; jinde po těle nemá srsti žádné, čnějí mu z huby velicí a lesknatí zubové a svrchní pysk nahoru má obrácený jako kanec; kůže jest na něm tak tvrdá, že ji, když uschne, nelze prosekati, nerci-li řezati se nemůž, leč se namočí, protož jí užívají na rondelle, pavezy, hemelíny (přilbice) a j. potřeby; hlas jeho je rovněž takový jako krávské řvaní. Obcuje ve vodě i na zemi rovněž jako krokodil, však obyčejně v noci na pastvu z vody vychází a na osení velikou škodu činí, a pasa se vždycky zpátkem k vodě postúpá, aby tím spíše před lidmi do vody utéci mohl“ (Elianus).

Pak následují rozličné historky o zvířeti tom, a sice dle Aristotela, Massarda i Plinia. Kůži koně vodního choval prý císař pán na hradě pražském (II. 187). Pěkný jest dále popis pštrosa a jeho života (II. 103—4), gazelly (II. 75), pelikána (II. 41), jednorožce (II. 111), žirafy (zurnapa), která prý jest plod velblouda a levparda (II. 170). Chamaeleon konečně nic prý nejí a nepije, než sluncem a větrem žije, a na jakou barvu se podívá, takové sám dostává (II. 11). Že Harant tak učeným jsa tu a tam takřka báječným věcem ze života zvířat místa v cestopise popřál, vysvětlí se lehce tím, že věci ty a podobné u spisovatelů velké důležitosti nalezl a jim odporovati neuměl; ostatně čeho se nedočetl, o tom dí zhusta, že tak vypravovati slyšel, ať se má vskutku věc tak nebo jinak.

Rostlinstvo popisuje Harant obyčejně pomocí herbářů. V Padui zajímala ho velká botanická zahrada, na Kretě, Cypru a okolo Jerusalema našel výborné révy a vína ohnivá a na obou jmenovaných ostrovech překrásnou květenu. Jinde baví jej krása růží z Jericha (I. 167) a cedrů libanonských (I. 290), dub terebinthus (I. 186, 201) a ostré trní spina santa (Rhamnus) v jižní Palaestině (II. 10). Zajímavě vypravuje o rostlině balsamovité, o jejím rozšíření a upotřebení, o palmě a všestranném užitku jejím.

Poněvadž pak na zvířectvo a rostlinstvo podnebné a povětrné poměry velký vliv mají, všímá si Harant i těchto (II. 180, 181, 251; I. 274).

O nerostech přináší poměrně nejméně a i to, co přináší, je reminiscencí z řeckých a latinských spisů, obzvláště z Plinia a Aristotela. Tak prý dle Plinia povstávají křišťály velkou zimou, dle Diodora však velkým horkem, ale ať tomu jakkoli, na Cypru

jest prý jich mnoho (I. 78). Od Kreťanů slyšel, že slaný pramen u hory Croce zemětřesením ve sladký se proměnil (I. 63); na hoře Sinai viděl krásné zkameněliny (II. 82) a dokazuje, že hory kolem Červeného moře nejsou magnetové, jak se tehdá za to mělo (II. 120). Kamenů znal Harant velmi četné druhy, což viděti obzvláště z krásného popisu chrámu sv. Marka v Benátkách (I. 16—17) a jinde (II. 158).

Zábavné části cestopisu.

Vedle poučné části obsahuje cestopis Harantův mnoho kratochvilných a žertovných kousků. Svým prostým vypravováním, svou satyrou a vhodným žertem vyluzuje čtenáři úsměv i v polohách napjatých a neštastných. Jest to ona pěkná stránka, která u vrstevníka Harantova, Vratislava z Mitrovic dosáhla takřka své výše. Harant byl muž rozhodný, ale i opatrný a vynalezavý. Podám některé příklady z cestopisu jeho. Když chtěl se společníkem svým Heřmanem z Chudenic a jeho sluhou z Tridentu do Benátek, požadovali od nich na hranicích vysvědčení cestovného. Vysvědčení však vzal s sebou jen pan Černín pro sebe a svého sluhu, pročež od úředníka zadržáni byli. Tu Harant vesele se stavěl a směje se vykládal listinu: „Signor Hermanus Czernín“ i ukázal na Černína, „de Chudenitz col un servitore“ a ukázal na sebe a sluhu; neníť ve Vlaších zvykem více než dvě jména míti; pak se s pomateným úředníkem ještě povadil, že je marně zdržuje. Z mnohých pošetilých zvyků a vlastností Turků a Židů dělá si rád posměch, trpké zkušenosti své s nimi ironií provázeje. Turci prý všudy udatnými se staví, provázejíce však křesťany, jak Araby spatří, utekou a svěřence své jim v plen nechají (I. 190), a turecká musika zněla mu, jakoby osel bubnoval a svině pískala (II. 51). Srdečný humor dýše z popisu příhod s dobrodružným Donatem, který spatřiv z dálí Turka na koni strachy s koně spadl (I. 185), s toulavým Nizozemčanem Lampertem a v klášteře sv. Kateřiny. Zvědavý Lampert chtěl mermomocí zemi svatou viděti, měl však peníze jen až do Cypru, pak předstíral, že na lodi okraden byl, až Haranta pohnul, že sbírku mezi cestujícími pro Lamperta pořídil. Přišed po nejvíce na útraty Harantovy do Jerusalema, předstíral v bytu svém v klášteře sv. Salvator nemoc, aby dále nemusel, protože peněz neměl. Vypovězen zůstal Harantovi na krku, až se dostal s ním do Damiaty. Zde byli pohostěni od vicekonsula. Náš Lampert však přebral vína, tak že v noci stále zpíval a pokoje nedal, až s jedním spolu noclehujícím mnichem do pračky se dal. Mnich vyběhl z domu vicekonsulova na ulici, křičel o pomoc, a jen mocí vtáhli ho ostatní do domu, aby pokutě ušli. Rozčilený mnich chtěl všecky z církve vypověditi, ale na přímluvu Harantovu odpustil všem, vytáhl ze spodků (galiotů) plnou hrsť vousů, které nebohému Lampertovi náležely. To vše líčí Harant barvami tak živými,

že čtenář se pozasměje (II. 30—32). — Jinde vypisuje „tučnou večeři" v klášteře sv. Kateřiny. Přišli tam docela vyhladovělí v podvečer. Na posilnění dali jim napřed „husí víno", pak jakési ryby syrové na slunci sušené. Harant nemohl ničeho ani okusiti. Na zvláštní prosbu jeho přinesli jim sýr jako mýdlo, kterého Harant nemohl požiti, a konečně pro secunda mensa pozdrželi je rozprávkou, až vstali. Na dobrou noc poslal jim pan arcibiskup malou konvičku vína z daktylů páleného. S podobnou chutí pojídal na kravincích pečený arabský chléb (II. 97). Jinde čteme, jak sedlák v zahradě u Kaira velkou vůní omdlel a teprve pak k vědomí přišel, když mu kus hnoje pod nos dali (II. 114), jak kratochvilný osel v Kairu odpovídati uměl (II. 169), jaká cháska od Žamberka na lodi z Gazy do Damiaty je vezla a řadu přísloví a průpovědí žertovných.

K tomu druží se zábavné vypravování všelijakých příhod na zemi a na moři, mezi které zvláště přepadení na moři (I. 53), přepadení lodi Silvestrovy (I. 56—57), oloupení poutníků pod Sinaiem (II. 92—95), život Kleopatřin (II. 209) a cesta z Alexandrie do Benátek náleží (II. 255—265). Tyto a jiné zábavné kousky vpleteny jsou mezi stati obsahu učeného, tvoříce s nimi pestrý a půvabný celek.

Slovesné a mluvnické vlastnosti cestopisu Harantova.

Písemný jazyk český měnil se dle toho, jak duch času, mluva lidu a dovednost spisovatelů naň působily. Pozbývaje pěkných starobylých tvarů, získal na obsáhlosti, hladkosti a významů bohatosti. Se vzdělaností západoevropskou vnikly do řeči naší dvě sokyně o vplyv svůj na ni závodící — latina a němčina. Němčina kazila řeč lidu hlavně městského, latina s němčinou pak řeč spisovatelů. Až konce do 14. století měla latina pro Čechy zvláštní půvab, tak že Štítný a později ještě Chelčický práv mateřštiny své se ujímali. Dobou Jiříkovou nabyl jazyk náš sice vzletu smělého, raze si cestu do dvorů panských a nedlouho na to do sněmoven a desk, ale nákaza němčiny se vzmáhala. A když zejména za doby Rudolfovy čeština rozhodné převahy nabyla, tu se často neslušně cizími slovy a vazbami obohacovala, protože se málo o to dbalo, aby mládež v mateřském jazyku vyššího vzdělání dosáhla. Jazykem učených byla přece jenom latina, kterou se v 16. století v Čechách lépe básnilo než češtinou (Jungm. hist. lit. č. 2 vyd. str. 122). Zároveň se pilně z němčiny překládalo, a při vší obratnosti spisovatelů doby prvního rozkvětu literatury naší znamenati lze stopy cizotin, kterých ani Veleslavín prost není. V době té počalo t. zv. broušení jazyka českého a doufati se mohlo, že poznáním chyb i oprava nastane (Jungm. ibid. str. 122 a 124), ale bouřemi náboženskými v brzku zničena jest naděje taková. Co se pak Haranta týče, nemůžeme říci, že vy-

chování a vzdělávání jeho bylo jazyku českému příznivé. Sotva dvanácte let maje opustil vlast svou, aby dobu, kdy duch lidský ještě chápavý dle okolností se vytvořuje, na německém dvoře arciknížete v Inspruku strávil. Tam věnoval se hlavně studiím humanistickým a jakyk německý a francouzský byly dlouhá léta řečí jeho v obcování. Když pak po 8 letech do domoviny se vrátil (1584), neměl pro poměry v domě svém a pro válku uherskou času, aby řečí a literaturou českou důkladněji se zabýval. Roku pak 1598 vydal se na cestu, kterou dle denníku svého po návratu vypsal. A proto není čemu diviti se, že v úmyslu měl jazykem německým cestu svou vypsati; uvoliv se pak na domluvu pánů českých v mateřském jazyce spis vydati, omlouvá se sám, že takového podniku schopen není. Nicméně provedl Harant úkol svůj s prospěchem poměrně velikým, ačkoli vlastní síla podání jeho v obsahu záleží. Hloubka myšlenek u vrstevníků jeho tak řídká, jest jedna z předních vlastností vypravování jeho. Mluva jeho podobá se zahradě, v níž mnoho pěkných květin domácích, ale i skupenin rostlin cizopásných, které dosvědčují, jakou oblibu měl spisovatel pro řeči cizí.

Harant četl rád básníky latinské, obzvláště Ovidia, a německé. Císaře Maximiliana Thewerdank odporučuje každému pánu jako vzor rytířství (I. 5). Skládal pak sám básně latinské a dosáhl chvály od vrstevníkův svých. Rád pak překládal i do jazyka českého, nedrže se nikdy rozměru původního. Verše miluje osmislabičné a sdružené rýmované, které však co do umělecké formy dosti nedokonalé jsou. Latinské epitafium na hrobě Gottfrieda z Bouillonu, v šestiměrech psané, přetlumočil takto (I. 126):

Sláva rodu franckého, do země svaté jdoucího,
Tuto jest pochován Gotfrid, před nímž se třás barbarský lid;
Ten ač byl volen za krále, však chtě Kristu sloužit dále,
Nedal se korunovati a králem titulovati;
O Sion a ctný řád jeho staral se času každého,
Miloval zdravé učení, nenáviděl rozdvojení.
Tak koruny věčné dostal, neb v boji svatém dobře stál,
Jsa za baštu kněžstvu ctnému a za příklad vojsku svému.

Lukanovy verše o Nilu podává pak takto (II. 179):

Když ten tok svůj velmi prudký pouštíš mezi břehy úzký,
Odtuď s vysokého skalí spád se prudce dolů valí,
Tuď žádné skalní propasti nemohou ti postačiti;
Pročež durdíš se a zpouzíš, až pěnami k nebi házíš,
Pro tvé hrozné ječení cítit jest všeho třesení;
Velké hory hřmějí silně, vlnobití hustě plyne,
O skalí se obrážeje, řeku pěnou oběluje.

Lépe se mu daří, když volně obsah básně rozvádí, jako při následujících z tří latinských šestiměrů přetlumočených verších (II. 24):

Nic nestydatějšího nad hlad není,
Nic nevhodnějšího, neb se vždy mění;
A jak u prostřed bolestí nás rmútí,
Tak v každý čas paměť na se mít nutí.
Byť mu se pak chtěl kdo časem opříti,
Chtěj, nechtěj musí svůj poklis uzříti;
Byť chtěl pak jej i zavázati časem,
Však musí bezděk v stranu vrci pasem.

Podobných veršů uvádí tu a tam více, obsahu obyčejně poučného. I cizí průpovědi a přísloví rád v rýmované veršíky uvádí. Povšimnutí pak zasluhují mnohá z přísloví a pořekadel domácích i cizích, pročež některá uvádím:

a) Česká:

Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídký víno pí (II. 30).

Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa! (II. 48).

Nenávidí se, jako kdy pes psu blechy vybírá (II. 88).

Přišel k řeči co Turek k šavli (II. 243).

Pravá cháska od Žamberka — (II. 22).

Sytá svině s věchtem hrává (II. 241).

Každý ví, kde ho střevíc hněte (II. 19).

Jidáš ho mešcem uhodil (je lakomý, II. 19).

Jest liškou podšitý, nemá mošny syty (II. 19).

Máš-li škodu, o posměch se nestarej (II. 24).

Souzvukují co zimní slavíci (vlci) po lesích (I. 36).

Jsi ožralý, vyspi se! (jsi blázen) (II. 246).

Varuj se příliš zdravých krmí, příliš velikého štěstí a příliš dobrých lidí (II. 32).

b) Přeložená:

Vlasti nechtíti posloužiti, jest se jí odepříti (II. 8, vlask.).

Za onoho zlatého věku, když se ječmen řebříky místo kosami sekával (II. 12, vlas.).

Dobrý tovaryš na cestě jest za vozík, věz zajisté, máš-li zlého, k tomu lháře, jest jakoby s ním táhl v káře (II. 34, vlas.).

Bodej kostka kostky nehyndrovala (II. 92, vlas.).

Co se z kočky rodí, myši lapá (II. 245, vlas.).

Ne vždycky fiala a lilium kvete, aby se k němu vonělo (II. lat.).

Není dobře zváti osla na veselí, platí nohou (II. 244, vlas.).

Pes nemůže-li kosť požříti, vždy ji aspoň ohloze (II. 198, vlas.).

Jak již z těch ukázek viděti, liboval si Harant nejvíce ve vlaštině.

Harantova syntaxe má při vší dovednosti stilistické chyby veliké; jsou to nicméně chyby, kterých se málokterý z vrstevníků Harantových vystříhati dovedl. (Porovnati lze cestopis Donínův). Zejména počítati sem sluší velmi chybné užívání přechodníkův

a příčestí všech časův a tvarů a vazby podmětu s výrokem. Přechodník přítomného času činného způsobu končí se obyčejně na -íc, stav se takřka příslovkou; ale i jiné tvary dosti neobratné se nacházejí; na př. Arabové vyskytna se nad vodou... (I. 94). Dokladů tomuto podobných dočísti se možná na každé skoro straně cestopisu. Povědomost vazby participialní tak potuchla, že věty s rozličnými podměty pomocí přechodníku se stahovaly. Nn př. Roboam byv modlářem učiněn, dopustil naň i na město pán Bůh Susaka, kterýž přitáhl (I. 218). Jinde zase místo tvaru určitého přechodník klade; na př. Od zmítání náve všecko v nás se zobracelo a tak těžce kantora rvalo, nejináč než jakoby ho přetrhnouti chtělo a až téměř na poly mrtvé ten den nás pozůstavivše (I. 50). Nápodobováním latiny rostly nestvůry takové a podobné jako houby po dešti, až mimo jiné i Melantrich zvláštní rozpravou r. 1580 proti nešvarám těm vystoupil. Ku posouzení podávám ještě tyto dvě neurovnané věty: Daniel, tomu, praví, že když jedné zimy v noci vítr kápi s těla strhl, že on nahý zůstal na sloupě (II. 110). A Mojžíš dolů sešel, dcky, kteréž s sebou nesl, udeřiv jimi o zem, je rozrazil (II, 77).

Harant užívá zhusta vazby akk. cum inf. po slovech praviti, říci, znáti a poznati; na př. Což ačkoli sem znal poněkud tak býti (Předml. XXX), Poznav první díl můj příliš prodloužený a pracný býti (II. 97), Prvního poustevníka praví býti Pavla z Theby (II. 109).

Nečeské vazby v užívání pádů, zejména akkusativu místo genitivu často se vyskýtají; na př. Alexandrii dobyl (I. 83), Všecku zemi dobyl (II. 25). A podobné přestupky jsou pravidlem u záporných sloves. Jednotlivých nečeských vazeb je mnoho v cestopise našem a jmenuji jen některé: Věž landshutská za nejvyšší se drží (I, 2). Drží za to (I. 205 a podob. II. 171). Nevinen jsemť od krve (I. 145). Mně ležela v mysli idea (I. 213). Zdraví od svých neduhů učiněni bývali (I. 107). „Mrtvých na způsob Řekův pláčí“ (I. 283) patří k starším pěkným vazbám českým. Ve tvarosloví není tolik vad jako v syntaxi. Harant má slova rázná, na nejlepší spisy Veleslavínovy doby upomínající a mnohé archaismy. Zvláštní úkaz vedle toho jest tak husté přetvořování slov latinských a německých na česká, že ku podivu jest, jak pohostinně jazyk náš tyto cizopásníky uvítal. Mnohé z převratů hláskových zůstávají mi hádankou. Harant z příčin výše uvedených pochybil v té věci těžce, tak že Erben vydávaje poznovu cestopis na světlo, nucen se viděl většinu slov cizích českými nahraditi, aby mysl nového čtenáře neurazil. Ponejvíce nacházíme slova ta pod čárou a uvádím jen některá jako památnosti: Náve, šif, mastbaum, ceughaus, lozument, knecht, sklav, plundrovati, erbanung (Erbeinigung), spuntovati (spolčiti se) truňk a j.

Před začátečným *o* stojí často *v*: za votěže. Místo čistého instrumentalu užívá Harant rád předložky; na př. skrze znamen'

polibení, skrze koncilium, jeli sme skrze města. Dual rád míchává s pluralem: Ty dva česká (akk.), malýma dveřmi, s kamennýma stupni, mezi trojíma zdmi. Jiné archaismy jsou: kůže od střevíc, velikunoc i velikonoc (akk.), prasinec, souseda (nom. fem.). Dále čteme: na čtitrobu pili (I. 177), dsky i dcky, učiněn správcím a ochráncím (I. 270) místo stč. správci a nč. správcem. Podstatná jména rodu ženského na měkkou souhlásku vycházející uvádí vždy jako tvrdá, na př. lod, zed. U přídavných jmen užívá koncovek i prostonárodních neb dialectických, na př. vrata byly železné, křesťanské děvčata, na spropitný. Náměstky jsou jako přechodníky slabou stránkou mluvy Harantovy. Tvary jotované vyskytují se při osobném zájmeně tam, kde bychom předražené *n* očekávali a naopak; na př. aby ním nescházelo; nimi; do jeho. Zvratného zájmena nedbale se užívá a vztažné zájmeno přibírá zbytečně *ž* (kterýž) i při nejhrubší kakofonii, jako kteráž však. Ješto jest Harantovi zájmeno pro první pád všech rodů a obojího čísla, tedy tvar zkamenělý. Ještě méně omluviti se dá: co jest to za místo jaký (II. 124). U číslovek čteme: Dvoum zprávám, jinak nic nepravidelného. U příslovek libuje si Harant v širších tvarech komparativních, jako: Víceji, méněji, spíšeji atd. Předložky souhláskou se končící nikdy samohláskou nedoplňuje: z své, s střechou, k kroužku. Předložka *od* stojí v cestopise často k naznačení toho, čeho se předmět týče, tedy vzhledem k něčemu, jako: nádhernost od šatstva, lodí od lidu a zbrani opatřená, od jídla a pití dobře uctěn byl, potřeby od chleba (viz Jungmanův slovník pod „od"). U slovesa není ještě cizojazyčná míchanina v rozkvětě a jako vůbec odolalo i zde časoslovo ponejvíce vlivu cizímu, co do podstaty samé. Čteme mezi skoro vesměs dobrými slovesy i tvar ssesti za původní ssiesti od kořene sêd (I. 177). Přechodníky přemohv, padv a p. jsou chorobou doby oné vůbec.

Nesmím zamlčeti, že části z němčiny a latiny přeložené nápadně se liší co do jazyka od ostatního vypravování, čistotou jazyka daleko vynikajíce nad tímto (porov. překlad řádu rytířů božího hrobu I. 253—263 z latiny a výtah z kroniky Löwenklauovy z němčiny II. 211—237). Buďto pocházejí překlady ty z jiné ruky, anebo vyhýbal se Harant pozorněji slovům nečeským než jinde. Zmínky zasluhuje Harantova snaha, aby jména cizí měst a míst etymologicky vysvětlil. Avšak najdeme buďto jen t. zv. etymologii národní, nebo holé překlady slov vlastních. Tak na př. slovo pyramida pochází od řeckého pyr, protože od spodku široce, k vrchu pak čím výše, tím úže se stavěly, jako oheň svým vrchem k špici směřuje (II. 156). Hora Constantia má jméno prý dle Costa krále neb od slova constans, stálý (I. 81); Kreta pak od latinského creta, křída se zove a podobné.

Málokterý cestopis jeví tak ráz doby, v níž povstal, jako cestopis Harantův. Jsa šlechtic ve vojně udatný, chopí se Harant v míru péra, aby vlasti své zkušenosti po cestách a vědomosti

vypsal, jme se básniti jak česky tak i latinsky, kreslí obrazy dosti dokonalé a provází písně zpěvem i hudbou. Muž ten a spisy jeho vyžadují většího povšimnutí než se jim dosaváde bylo popřálo, a rozpravou svou chtěl jsem pozornost k nim obrátiti.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy IV, VI a bezpříznakým.

Podává J. Gebauer.

Třída IV., vzor *prositi*, *prošu*.

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní základní utvořen jest příponou kmenotvornou -*i*: prosi-ti. Jest jich veliké množství a jsou vesměs denominativa.

Kmen praesentní srovnává se úplně se kmenem praesentním třídy III. 2 (vzoru *trpěti*).

V 1. os. sing. stb. *prošą* = psl. **prosją* (v třídě III. 2. stb. *trъpľją* = psl. *tъrpją*) je kmenem patrně *prošo-* = **prosjo-*.

Ve 2. 3. os. sing., v celém du. a v 1. 2. plur., když odepnou se známé přípony osobní, zbývá *prosī-* (ve III. 2. *trpī-*: o délce svědčí čeština a srbskochorvatština); toto *prosī-* dlužno pokládati za slovanský kmen tvarů dotčených. Jak zde kmenové -*ī* vzniklo, o tom není jistoty. O domněnkách o tom, pak o psaném zde odchylkou -*ie*- a -*iu*- místo -*ī*-, viz ve výkladě o slovesích III. 2., v Listech filol. 1884, 446—447.

Ve 3. os. plur. je koncovka, stb. -*ętъ*, *prosętъ* (ve III. 2. *trъpętъ*), a kmen tedy zase jiný, totiž *prose*-; o tom viz Listy filol. 1884, 447 a Leskien Handbuch der altbulg. Spr. (2. vyd. 1886) str. 111.

Praesens.

Sing. 1. os. *prošu*, stb. *prošą*; -*u* (ve slabice měkké) mění se v -*ů*[1]) a toto dále v -*i*: *prošu* — *prošů* — *proši*. Na př. *prošu:* jáz tě zbauw života tvého DalH. 40 vysl. zbavu, sě obrachu Túl. 30ᵇ vysl. obrácu, razu Hrad 130ᵇ; při *musiti* drží se tento nejstarší tvar dialekticky dosud: nemušu ja zavavač Suš. 497; *prošů*: jáz tě zbawyu života tvého DalC. 40, co vem prawiu ApD. b, poſtawyu stolec mój aedificabo ŽGloss. 88, 5, jáz potupyu ŽWittb. 117, 7, hi muſiu řéci ApD. a (vysl. mušů), žalovati tobě musyu LAl. c, jázť sě k ňemu blisiu ApŠ. 138 vysl. bližů, ač sám sobě wiersiu ApD. a, že sě tobě ne miliu Jid. 165; *proši*: proſſy

[1]) *ů* vyslov *iu* slabikou krátkou; příslušnou k němu délkou jest dvojhláska *iu*; mají se k sobě *ů*: *iu*, jako *ě*: *ie*.

Hrad. 52ᵃ, poſtawy stolec mój aedificabo ŽWittb. 88, 5, zbawy jej a oslavím jej Alb. 40, prawi twé milosti NRada 950, tvéj milosti razy t. 818. S odchylkou ve kvantitě: praawy t vám dico vobis Štít. 207ᵇ, praawy li t vám pravdu proč mi nevěříte t. 143ᵃ, t. j. *právi*, srov. *vizi* ve třídě III. 2, dále: zajisté prawij vám dico Krist. 83ᵇ.

Kmen tohoto tvaru, *prošo-*, vznikl příponou *-jo-*. Souhláska *j* této přípony spojuje se s předcházející souhláskou kořennou, a tu pak mění se dále

mj, bj, pj, vj v *m̓, b̓, p̓, v̓*: *lom̓u, vdb̓u, top̓u, lov̓u*;

rj, lj, nj v *ŕ* (pozdější *ř*) *ľ, ń*: *bořu* (*bořu*), *chváľu, čińu*; skupené *-sl-j-* mění se v *šľ*: mysliti *myšľu*, na př. jáz pomyſlyu ŽWilttb. 37, 19 vysl. -myšľů, pomyſliu o mém hřiešě ŽKlem. 28ᵃ, wzmyſlyu jako holubicě ŽWittb. Ezech. 14, co já nynie myſlyu Pass. 295; rovněž tak mělo by se *-zl-j-* měniti v *žl*, zlíti — *žľu*, ale nemám pro to dokladu;

zj, sj v *ž, š*: voziti — *vožu*, prositi — *prošu*; na př. poraziu Žklem. 130ᵇ vysl. poražů, neporaži non percutiam Ol. Gen. 18, 29, quaſu convivo MVerb., proſſyu tebe ŽKlem. 143ᵃ vysl. prošů, již mussyu viseti DalC. 21 t. j. mušů, ohlaſſyu divy tvé ŽWittb. 70, 17 t. j. ohlášů; — kořenné *-z* je někdy z původního *dj* a *gj*, na př. nuziti (z dj), vítěziti (z gj); tu se další změna v *ž* nevyvinula;

dj, tj v *ź, c*; na př. hladiti — *hlaźu*: ſhlaziu jě ŽKlem. 11ᵇ t. j. shlaźů, zahlazy člověka Ol. Gen. 6, 7; hoditi — *hoźu*: jáz sě hozyu Mast 2 t. j. hoźů; chladiti — *chlaźu*: ať sě prochlazu ŽGloss. 88, 14, ať sě prochlazyu t. j. prochlaźů ŽWittb. t.; choditi — *choźu*: jáz chozu Mast. 210, proč smuten choziu ŽKlem. 31ᵇ t. j. choźů, před jehož očima chozi Ol. Gen. 24, 40; ploditi — *ploźu*: ať tvú čest plozyu Mast. 210 t. j. ploźů, já tě rozplozy Ol. Gen. 12, 2; raditi — *raźu*: razu Hrad. 130ᵇ, razyu DalC. 10 t. j. raźů; saditi — *saźu*: poſſazu ponam ŽWittb. 131, 11 a ŽGloss. t., poſazy tě ponam Ol. Gen. 17, 1; škoditi — *škoźu*: uſkozyu nocebo ŽWittb. 88, 34 t. j. uškoźů; mlátiti — *mlácu*: kyjem tobě kosti zmlaczu Mast. 430; mútiti — *múcu*: nebo sě muczu ŽWittb. 68, 18, neboť sě muczy t. 30, 10; nutiti — *nucu*: radím i nuczy každého ML. 95ᵃ; platiti — *placu*: čso zaplaczu ŽWittb. 115, 12, otplaczyu jim t. 40, 11 t. j. -placů, oplacziu ŽKlem. 3ᵇ, čím sě oplaczy Modl. 10ᵃ, pohověj mi vše t rád zaplaczy Štít. uč. 35ᵃ; sytiti — *sycu*: naſiciu sě ŽKlem. 9ᵇ t. j. -syců; vrátiti — *vrácu*: sě obrachu Túl. 30ᵇ, již tě przyewraczu Mast. 429, slůby mé nawraciu ŽKlem. 14ᵃ t. j. -vráců, obraciu ſie t. 11ᵃ, obraczi-li sě k bohu Štít. uč. 19ᵇ, již se k svéj řeči nawraczy NRada 80, (já) wraczi ſie k tobě Ol. Gen. 18, 14; — skupené *-zd-j-* mění se v *zź* a toto dále v *žď*: hromazditi — *hromažďu*, Shromazdyu na ně zlé ŽWittb. Deut. 23 t. j. shromažďů; skupené *-žd-j-* mění se

v *žž* a toto v *žď*: drážditi — *drážďu*: já rozdrazdiu jě ŽKlem. Deut. 21 t. j. draždťů; skupení *-zdn-j-* mělo by dáti *žďň*: prázdniti — *prážďňu*, nedoloženo; skupené *-st-j-* mění se v *šč* a toto dále v *šč* a *šť*: mstíti — *mšču*: nad tobú sě pomſczy Pass. 34, 249 vysl. pomšči, nad mrtvým sě pomſczy t. 111 a j.; prostiti — *prošču*: zproſczyu tě ŽWittb. 49, 15 t. j. -proščů, wiproſtiu jej ŽKlem. 74ª t. j. -prošťů; pustiti — *pušču*: zuby zvieřěcie vpuſczu v ně ŽWittb. Deut. 24, opuſtyu ŽKlem. 141ª t. j. -pušťů, nynie váma odpuſſczy Pass. 296, já sě toho viec nedopuſſczi Krist. 30ª.

Vlivem jiných tvarův, které mají souhlásku kořennou nezměněnou, bývá také v 1. os. sing. někdy souhláska táž n e z m ě n ě n a; souhláska náležitě změněná tu kdysi byla, ale časem jest odtud analogií tvarů jiných vytištěna, anebo, když tvar byl původu pozdního, změna náležitá ani vykonána nebyla. To se zejména při *t* častěji vyskytá; na př. běda mně aj toť trati svá syny milá Pass. 99 místo *traci*, nebe zamuty turbabo Pror. Isa. 13, 13 m. *zamúci*, mutyu sě ŽKlem. 51ᵇ (ale tu bývá těžko rozeznati psané *t* a *c*), dokad neuzři v jeho rukú jiezvy a ſſmyety svým prstem v ta miesta a ſſmyety svú rukú v jeho bok dotad neuvěři Krist. 110ª, když sě wraty cum rediero Ev. Víd. Luk. 10, 35, ať o tom vkrati řěči NRada 1790, zda-li tě ukroti Trist. 342. V Pass. čte se: já tě krzſty 149, já tě kirſty 349; nejisto, znělo-li to písaři *-sti* či *-šti* (m. *-šči*). Podobná nejistota jest o psaném czty, já běsa nejmám ale czty otcě mého ČEvang. 35; spíše *cti* nežli *čti*.

Analogií podle *prosíš*, *prosí* atd. přiděláno časem také pro 1. os. *prosím*; novotvar tento vyskytá se již v době staré, šíří se rychle a jest od sklonku stol. XIV. pravidlem, srov. Listy filol. 1874, 159—160 a 1884, 447. Na př. proſſym Hrad. 53ª, radym t. 107ᵇ, radym a nuci každého Modl. 95ª, zbavi jej toho a oſlawym jej Alb. 40ª, mrtwym a trudym tělo své t. 43ᵇ, až sě já pomodlym t. 50ᵇ, já tě krzſtym Štít. uč. 115ª a 115ᵇ, ſwalyym Pror. 13ᵇ, ať je obratijm Štít. ř. 10ᵇ, súd uczynijm t. 154ª, zatynijm tvé czijeſty t. 237ª, já prawim NRada 908 atd.

Jsou tedy pro 1. os. sing. tvary nejstarší *prošu*, z něho změnou hláskovou vzniklý *prošů* a dále *proši*, a analogií utvořený *prosím*. Někdy nejstarší a nejmladší pospolu se vyskytají, na př. razu Hrad. 130ᵇ a radym t. 107ᵇ.

Sing. 2. os. *prosíš:* cynis divóv mnoho Kunh. 147ª t. j. činíš, chiniſ Hom. Op. 152ª, ciniſ fingis ŽGloss. 93, 20 atd.; s kvantitou starou označenou: co ne zzkutýſſ Pil. d, kde bydlijſſ Štít. ř. 3ª, ty sě bohu lijbijſſ t. 8ᵇ, myſlijſſ t. 16ᵇ, proſijſſ t. 10ᵇ atd.

Sing. 3. os. *prosí:* zmezi t. j. smiesí permiscet Greg., vtiſi ze moderatur t., czini parat ŽGloss. 146, 8, střiebro šlechtu czinhi Dal. H. 41; s příponou osobní *-t*, *prosít:* nudit ſe urget

Greg., a (hospodin) otplatit hobezně ŽWittb. 30, 24; s kvantitou starou dosvědčenou: když sě low pochychzí Pil. b, když sě čas posichzí t., jenž zzlusí t. j. slúží Jid. 84, žeť sě čas blisí t. 140, když sě zdravie ruſſí t. 122, ktož co rachzí t. 97, ktož netlachzí t. 98, ten mi násilé chiný t. 95, člověk sě zedij po tom Štít. uč. 100[b], poklamává aneb ſſkodíj t. 72[b], úmysl zlý neprzedczý t. 78[b], co sě lijbij bohu co nelijbij Štít. ř. 4[a], hněv wztoczij člověkem t. 4[a], co myſlyy hospodin Pror. 14[a], buoh neſpaſyy jich t. 35[b], jenžto czynýý t. 70[a] atd.

Du. 1. os. *prosíva*, *-vě:* muſywye odsud pryč jíti Mast. 214.

Du. 2. *prosíta:* myenyta Pass. 291, vczynyta t. 283, nepostupita t.; du. 3. *prosíta:* súkromě budeta . někde a powolijta k šeřednosti sobě Štít. ř. 94[a], tať jsta ještoť mluuita loquuntur Ol. Ex. 6, 27.

Plur. 1. *prosímy*, *prosíme*, *prosím:* ſlawimy Pass. 279, nepoſtupimy t. 284; s kvantitou starou dosvědčenou: noſijme Štít. ř. 19[b], wyerzijme t. 25[b], 157[b], velmi sě lijbijme t. 8[b]. Tvar *prosím*, z býv. *prosimь*, mohl vedle předešlých trvati jen do té doby, kdy se vyvinul a ujal stejně znící novotvar pro 1. os. sing.; dokladů pro něj jest málo, na př. řéchu: doſtupym všie škody nepřímem-li své hospody AlxV. 429 t. j. dostúpím (= dostoupíme), tobě věrni býti muzzim i s tobú všeho pokuſſym AlxBM. 6, 21 sl., na toho sě obořím (obořime) Živ. Karlův v Jir. Anthol. 1² 104.

Plur. 2. *prosíte:* pocztijte jeho Štít. ř. 29[b], borzijte t. 36[a].

Plur. 3. *prosie:* již chodie ambulant ŽGloss. 83, 13, jižto cine vysl. činie operantur t. 118, 3; s délkou starou dosvědčenou: jakž zzwiedchzie proroci sv. D. 42, co tito prawyee ČEvang. 17; prauiee dicunt Ol. 1. Esd. 4, 11, ani ſmylnýe rúchem Štít. uč. 109[b], jako ctné ženy czynije Štít. řeči 12[a], jedni blúdije t. 13[b], hrdí nezaſluzzije t. 4[b] atd.; ztrátou jotace: rozliční sě daalee světa Štít. ř. 42[a], ženy bydlee Pass. 104, mužie sě nemodlee Pror. 111[b], dni jeho sě neprodlee t. 10[b], v kostele nám kněžie hroze Hod. 82[b]; zoužením nč. prosí, chválí. V nářečí obecném *-ejí*, *-ej'*: prosejí, prosej' Us. V nářečích východních jest staré *-(j)á*: Bojanovské zvony zvoňá Uliánku drábi hoňá Suš. 168, složá na mne kamen t. 65 (od Uh. Brodu), děvečky nosa (skráceno, od Příbora) t. 206; nebo *-ijá*: trápijá mja tvé ostrožky Suš. 173 (z Komně), líbijá sa nám oboje t. 190 (od Pozlovic); nebo *-íja*: neličíja Suš. 487; nebo *-(j)ú*, *-(j)u*, *-ijú*, *-iju*, *-ijó*, *-ijou*: trubju hraju i bubnuju Suš. 175 (od Opavy), ale če mně haňu, braňu mně t. 541 (též), chodniček je svobodny choďu po nim zli i dobři t. 698 (též), lide mluvju t. 415; na mšu svatú zvonijú panenky se strojijú Suš. 23 (z Osvětiman), husičky chodijú t. 520, sudiju se Kopřivjane t. 336 (od Příbora), sódijó synečka t. 149 (od Slavíkovic a Rousinova), zedníci stavijó t. 548,

husaři krmijou pak napojijou t. 580. Srov. totéž při slovesích III. 2. v Listech filol. 1884, 448.

Imperativ. Samohláska *i* časem odsouvá se tam, kde nevzniká tím skupení souhlásek, jež se zdá obtížné, na př. *prosi* — *pros*, *prosite* — *proste*, *pusti* — *pusť*, *pustite* — *pusťte*; ale zdání o tom, je-li která skupina souhlásková snadná nebo obtížná, je nestejné, a proto jeví se nestejnost i ve tvarech těchto. Analogií podlé *veděme*, *padněte* atp. vznikají novotvary s *-ě-* místo *-i-*, *čstěte* m. *čstite* atp. Zvláštního povšimnutí zasluhují tu slovesa, která mají skupinu samohláskovou s *-l*, *modliti*, *bydliti*, *mysliti*; tu oblíbila si stará čeština záhy tvary se samohláskou odsutou, *bydl*, *bydlte*, začež jazyk pozdější má opět *bydli*, *bydlete* atd. Sing. 2. 3. *prosi*: to na každý den mifli, aby (ty) mohl Túl. 85[b], ofueti sě tvé jmě sanctificetur Hom Op. 152[a], promeni život mutet t. 202[b], zamuty fye commoveatur ŽGloss. 95, 9, zamuty fie ŽWittb. t., zaplati otplatu pyšným redde t. 93, 2, zaplati ŽGloss. t., králi raczy svým lúdem toho přieti Alx Š. 8, 6, z chlapieho řáda i jednoho v čest newoly AlxV. 213, v tom mi wyerzy Kat. 166, ty činiti neleny t. 192 atd.; psané -yu vyslov -i: otpuftyu mi remitte ŽWittb. 38, 14, flozyu jě depone t. 58, 12; *pros'*, na př. polepši a polepš, polepfs svého života Kruml. 348[a], pomršti a pomršť, pomrfſt ho i poběhne BrigF. 21[a], draždi a dražď, nedrazzd jich Ol. Sir. 31, 30; *modli bydli mysli* a *modl bydl mysl*, na př. našim sě buohom modl Pass. 13, modl sě jemu ŽKlem. 25[b], pomodl fie ora Ol. Num. 21, 7, nč. modli; wzbydl u věky ŽKlem. 26[b], bydl ochotně s svú družinú NRada B. 515, nč. bydli; to mifli meditare Túl. 85[b]; což sě koli zdá sobě wymyfl Pass. 14, pánku myfſl o sobě Hrad. 143[a], to věz a myfl na svéj mysli Alb. 15[a], pomyfl pomyfl kaká by to radoft byla Štít. uč. 158[a], pomyfl pomyfl rozumný člověče Štít. ř. 216[a], obmysl nenie-liť tak Štít. V. 13, myfl cogita Ol. Sir. 8, 16, myfl na to recogita Ol. 1. Reg. 25, 17, to myfl cogitet Koř. 2. Kor. 10, 11, nč. mysli. Du. 1. *prosiva*, *prosivě*, nedoloženo; *prosva*, *prosvě*: poprofwa Otc. 254[a], wratwa fe t. 166[b], to tré fhromazdwa BrigF. 36, vtwrdwa mezi sobú slib ineamus foedus Ol. Gen. 31, 44, slibvaž vieru sobě Tand. 8; nebydlwa tuto déle Pass. 472; puftwye tento hněv na stranu Mast. 104 (Rubin a Severin), czzynuie mužsky agamus Ol. 1. Par. 19, 13, stojvě a nechoduie Ol. 1. Reg. 14, 9. Du. 2. 3. *prosita*, bez dokladu; *prosta*: (ty a Aaron) mluwta k skále loquimini Ol. Num. 20, 8. Plur. 1. *prosimy*, *prosime*: pojděte a zatratimy jě disperdamus ŽWittb. 82, 5, otpočinúti uczynymy faciamus t. 73, 8, řkúc: postavimy věži sobě DalJ. 1, řkúc: pokusimy čsoť mohú učiniti DalJ. 8 rkp. V., vczinimy sobě věži faciamus Ol. Gen. 11, 4, fehltymy jeho deglutiamus Ol. Prov. 1, 12, pochwalyme hospodina a bohu buď dieka (veskrz imperativy) Hod. 25[a], 27[a], 28[a], řkúce alleluja chwalyme boha t. 26 (impt.); *prosmy*, *prosme*: modlmy fie Ol.

Tob. 8, 4, modlme ſie adoremus ŽWittb. 94[a], 6: *-ěmy*, *-ěme*, *-ěm*: my nemſtiem sebe Ol. Jud. 8, 26, modlem sě adoremus ŽKlem. 94, 6, modleme se Us. Plur. 2. *prosite*: wzwelbyte hospodina magnificate ŽWittb. 33, 4 marg., postavite jej a chvalte jej ŽKlem. 89[b], sěmo blíže przyſtupyte a u mne masti cupyte Mast. 270 a 271, poproſſite boha Hrad. 20[b], jenž v manželství přěbývàte, vezdy v čistotě bydlite, tak sě bohu přiblížíte t. 52[b], pokažte nám své listy nebo jinak ny učinite jisty DalJ. 59, przyhotowyte pokrm praeparate Otc. 137[b], modlyte sě ústavně orate Otc. 195[a]; *proste*: ani sě dyute že zlí prospěch jmajú Túl. 12[b], trubte buccinate ŽGloss. 80, 4 a ŽWittb. t., wyerſte mi Mast. 47, puſte i vše klevetánie t. 40, má slova jim wygadrzte BrigF. 132, ani sebe draždte řečí Štít. Opat. 373, málomocné ciſtte Koř. Mat. 10, 8; modlte sě hospodinu ŽKlem. 18[a], vždy sě modlte Alb. 63[b], našim sě bohóm modlte Pass. 140, modlte se Br. NZák. 15[a]; pomyſſlte na to sami AlxV. 1324, bydlte s námi Ol. Gen. 34, 10; tu bidlte Koř. Mat. 10, 11; *-ěte*: czſtietez jej Hrad. 115[a], wiprazdniete exinanite ŽGloss. 136, 7, wyprazdniete wyprazdnyete ŽWittb. t. (bylo tedy -ěte již v obou těchto žaltářův předloze), welbiete ŽKlem. 22[b], vizte a zahanbyete sě Pror. Isa. 26, 11, kupcziete negotiamini Ol. Gen. 34, 10, zatmyete ſie oči jich obscurentur Koř. Řím. 11, 10, protož mrtwiete údy vašě mortificate Koř. Kol. 3, 5; modlete sě ŽKlem. 95, 9 a Hrad. 79[b], bydlete v zemi a služte Pror. 90[b]; nč. mstěte, ctěte, myslete atd. Kořenná slabika dlouhá se krátí: vrátiti — vrať, pokoj navratiž se k vám Br. NZák. 25[a]; křiesiti — křěs, mrtvé křeste Br. NZák. 24[b], a tak snad také v Alb. krzyeſte mrtvé 50[b], v Koř. mrtvé krzyeſte Mat. 10, 8, vzkrſies mě ŽKlem. 30[b]; řiediti — řěď, veď a zřěď lid mój ŠittV. 85; súditi — suď, suďte Us., ale ſuvdte Pror. 3[b]; naopak zdloužení: voliti — vól, wuol ze dvého Kat. 152 a 180, neb to wuol, že . . . Kat. 180, srov. stuoj, stůj, bůj se Listy filol. 1884, 448.

Imperfektum. Podle stb. *prošaachъ* = *prosjēachъ žádali bychom *prošách;* ale tvar ten v češtině dosvědčen není, neboť tvary jako krščiech a p. jsou třídy V. 1[b] (inf. krščěti), tvary pak jako unoſaſe Greg., noſiechu Pass. atp. dlužno čísti vnošáše, nošiechu, a nikoli vnošáše, nošiechu. Tvar český nejstarší jest *prošách*, shodný se stb. pozdějším tvarem *-ēachъ*, radēachъ Miklosich III[2] 117; z něho vzniklo přehláskou *prosiech* a z toho dále ztrátou jotace *proséch*, zúžením *prosích*. Na př. sing. 1. *prosiech:* pokorziech dušú mú humiliabam ŽWittb. 34, 13, myſlech leže sám jediný AlxV. 863 t. j. mysléch, dalech sě hluku Brig. 45; sing. 2. *prosieše:* když wychodieſſe před ľudmi ŽWittb., 67, 8; sing. 3. *prošáše:* unoſaſe ingerebat t. j. vnošáše Greg.; *prosieše*, *-éše*, *-íše*: prauefe ze t. j. pravieše sě ferebatur Greg., honieſſe persequebatur ŽGloss. Deut. 20, sv. Petr prawijeſſe Štít. ř. 14[a], Anselmus prawíjeſſe t. 96[a], zapomenul toho jehož zalostijeſſe

t. 112ᵃ, (lotr Krista) proſeſſe Hod. 49ᵃ, diabel bydleeſſe Pass. 457, sv. Dionysius buoha chwaleſſe Pass. 549, Alfenor tužbú až blaznijſſe Troj. 223ᵃ, král Thoas jim (Trojským) škody cziniſſe Troj. 121ᵃ, král diwiſſe se t. 222ᵇ, (Alexander) vcžiſſe se bojovati Alxp. 5, Darius gezdijſſe po horách t. 54; du. 1. *prosiechova, -vě*; du. 2. 3. *prosiesta:* ta dva prorádcě radyeſta zie AlxBM. 1, 3, (dva syny) sě žákovstvu učiesta DalJ. 56, když sama dva mluviesta DalJ. 52, ona dva mlazšie Kristova prawijeſta Štít. ř. 72ᵃ, dywijeſta sě oba t. 76ᵇ; plur. 1. *prosiechom:* nevěřiechom ŠtítV. 174; plur. 2. *prosieste;* plur. 3. *prošáchu* znaſachu t. j. snažáchu moliebantur Greg.; *prosiechu:* kniežata proſiechu Pass. 281, anděli noſiechu t. 341, co prawijechu o dietěti Štít. ř. 76ᵇ, ti ješto tě weſſeleechu Pror. 17ᵃ.

Aorist *prosich* atd.: než sě pokorzich ŽWittb. 118, 67; když tvój mlazší bieše tvému nepřieteli uťal ucho, ty jej uzdrawy svým dotčením Štít. ř. 164ᵃ; uiſcoci prosiluit Greg., izuoli maluit bibere Greg.; že sě dvě hoře ſtupyſta Alb. 49ᵇ.

Infinitiv *prositi;* dvouslabičný má první slabiku dlouhou, na př. *ctíti:* máme jej cztijty Štít. ř. 46ᵃ.

Supinum *prosit:* téj krásě (Jitčině) dhiuit sě jezdiechu DalH. 42, (dievky) jědú branyt svého dvoru DalC. 11 (t. j. bránit, nikoli branit), vyněde Pilát kratyt chvíle Jid. 63, na horu modlyt sě chodil Alb. 33ᵇ, příde hrozných hněvuov budyt sem živých i mrtvých ſudyt Kat. 114, sám Ježíš příde ſudit NRada 2050, jdúce ſluzyt bohóm Ol. Deut. 17, 3, jda radyt ſye Ol. 1. Reg. 9, 9, vyšedše lupyt t. 13, 17.

Part. praes. act. Masc. a neutr. praslov. *prosę;* za to je stč. *proša,* doloženo v taiacego ſa latitantem Greg. a dochováno ve tvarech dialektických: choďa, stroja doudl. Kotsm. 26, já sem běžel k rychtáři mysla že se mně zdaří Suš. 688, zedral sem boty choďaci k tobě Suš. 228. Pravidlem je však přehlášené *prosě:* uznoze praeferendo t. j. vznosě Greg. atd.; s odchylnou kvantitou: sv. Bernart mluwije die k svým mniškóm Štít. ř. 20ᵇ, sv. Matěj mluwije o témž anděla ukázání praví t. 170ᵃ, tak sě odchýlíš od zlého dobré czynije t. 90, následováše jeho chwalee boha ČEvang. 14, srov. viesiě cěpy Jid. Fem. *prosieci,* du. a plur. *prosiece,* z obého pak vynecháním samohlásky *prosiec:* uslyšte mě wezrziecz na mé zamúcenie Hrad. 52ᵇ, nč. fem. a neutr. prosíc. V *prosiec-* délka stará naznačena: bohu sě modleecz Pass. 57, boha draho wazzijecz Štít. ř. 2ᵃ, obratijecz sě t. 12ᵇ, svět potupijecz t. 169ᵇ, wierzijecz w boh t. 46ᵃ, wyerzijecze t. 79ᵃ, chwaleecz co j' dobré t. 93ᵃ, tak myſleecz t. 76ᵃ, co s' sobě wymyſleecz t. 210ᵃ. V témž *prosiec-*, *mysléc-* vzniklo zoužením novočeské *-íc*: *prosíc-*, *myslíc-*. Někdy necháno archaistické *-ieci* a skráceno v *-eci:* (matka) proseci něco od něho Br. NZák. 48ᵃ. — Tvary složené tohoto participia (skloňované podlé vzoru *dnešní*) jsou dílem náležité, na př. taiacego ſa latitantem Greg.,

ſmutieczie (plur. Akk.) tribulantes ŽGloss. 105, 11 a ŽWittb. t. 11, — dílem zakládají se na kmenech jiných, utvořených analogií; a zejmena bývá tu místo *prosiecí* 1. tvar *prošúcí* nebo *prošúcí*, *prosiucí*, ustrojený podlé *pekúcí*, *pišúcí*, *pišiucí* atp., na př. wimluwyucie ŽGloss. 77, 4, ústa mluwiucich ŽKlem. 46ᵃ, diwiucich sě t. 109ᵇ, ſlawiucim t. 50ᵃ, zákon dá hrzieſſuczym ŽWittb. 24, 8, nade vše ucziucie ŽKlem. 102ᵇ, dal v rúhotu potlacziuce mě t. 42ᵃ, wierziucim t. 133ᵃ, wierzuczi ŽWittb. 92, 5, weſſeliucich sě ŽKlem. 69ᵃ, všickni bydliuci t. 22ᵃ, mnohých bydliucich t. 20ᵇ, bidlyuczich ŽWittb. 106, 34, s bidliucimy ŽKlem. 106ᵇ, czinyuczi divy t. 68ᵃ, czynyuczieho nepravost t. 25ᵇ, ot czinyucich zlost t. 43ᵃ, otplatí czinyucim pychost t. 21ᵃ, nad czinyucimy t. 23ᵃ, ot honuczich mne ŽWittb. 141, 7, čieše zapoyuczie inebrians t. 22, 5, strast opogiucie ŽKlem. 15ᵇ, suď ſkodiucie mně ŽKlem. 23ᵇ, plodiuci t. 47ᵃ, bolesti rodiucich t. 35ᵃ; ke slovesu *choditi* jest toto participium tvaru dvojího: cho*diuc*- podlé chodě, chodiec- atd.) a cho*žúc*- ҫho*ziuc* (podlé 1. os. sing. chožu), na př. chodiuci ŽKlem. 90ᵇ, prſichodiucie t. 73ᵇ, prſichodiucich t. 127ᵇ a prſichoziucie t. 15ᵃ, otchoziuci t. 61ᵃ, všickni chozuczy ŽWittb. 88, 42 (glossa); někdy lze čísti způsobem dvojím, na př. hlas rozrazyuczy púšči ŽWittb. 28, 8, oběť hlaſſonoſſiuciu ŽKlem. 17ᵇ, buď -ražiucí, -nošiuciu, nebo spíše raziucí, nosiuciu. Dále bývá 2. novotvar *prosějící*, ustrojený podlé třídy III. 1 *umějící* a V. 1ᵇ *sázějící*, na př. světlost ſwyetyegyczye Ev. Víd. Jan 5, 35, hlas chwalegiczich Ol. 2. Par. 23, 13, bydlegycy coloni MamV., ode všech bydlegiczych Alxp. 13, ot bydlegiczich Ol. Bar. 2, 23, bydlegiciemu Ol. Mich. 1, 12 (srov. stejnou analogii: sluhy bydlegij Ol. 2. Reg. 11, 11). Konečně vyvinul se zde ještě také 3. tvar *prošujúcí*, *prošujúcí*, *-ijící*, podlé part. třídy VI. *pracujúc-*, *pracijíc-*; o tom viz doleji při třídě VI.

Part. praes. pass.: *prosim*, *-a*, *-o*, stb. *prosimъ*, zachovalo se v Greg.: na unoſimu ad inferendam mortem.

Part. *-l: prosil.* V Koř. čte se: nerodiel jest píti Koř. Mark. 15, 23 m. nerodil, Ježíš krztiel sě od Jana t. 1, 9; snad je to m. *-íl.*

Part. *-s:* m. n. *prosiv*, f. *prosivši*, du. pl. *prosivše*; nč. *prosivši* pro fem. a neutr. Tvar shodný se stb. *prošь* v češtině se nevyskýtá.

Part. *-eno-*: *prošen*, stb. *prošenъ* = *prosi-eno-, prosjeno-. Koncovka někdy se dlouží: nenieť ten zákona zproſſtijen Štít. ř. 9ᵇ t. j. zproštien m. zprošten, zproščen. Souhláska *j* v pros*j*eno- vzniká z *i* v pros*i*-; jiný výklad jest, že bylo *j* vloženo: prosi-j-enъ, prosьjenъ, prosjenъ, ale tu bylo by se z prosьjen- vyvinulo české prosien-. Ono pak *j*, jde-li před ním souhláska nebo skupenina souhlásková, spojuje se s ní a tu dějí se změny jako v 1. os. sing. praes. Změny tytéž vidí se také v substantivu slovesném odtud odvozeném, a proto v následujících příkladech vedlé parti-

cipií samých někdy také ono substantivum uvedeno bude. Někdy hlásky změněny nejsou, buď že tu změna byla, ale časem se zrušila, buď že změna ani provedena nebyla; oboje jest odchylka, zaviněná tvarem, který má souhlásku původní. Některé doklady:

mj, bj, pj, vj mění se v *ḿ, b́, ṕ, v́*, na př. zatmeni sú smyslové jich Koř. 2. Kor. 3, 14 t. j. zatḿeni, všecko zatmenye Kruml. 383[b], dievku přiſtav́enu (nájemnou) ŠtítOpat. 39[a] atd.; měkkost proniká někdy v jotaci: zlomyene Brig. 164[a], v zlomyenem zrcadle Kruml. 447[a], k krmienf ad cibum Ol. Num. 11, 12, pohrzbyen jsa Ol. Job. 11, 18, pohrzbiena jest Ol. Jud. 16, 18, těla jsú pohrzbiena Ol. Sir. 44, 14, (poslové) obelhawyeny PulkR. 56[b]; nč. *lomen, vábem, topen, loven;*

rj, lj, nj mění se v *ŕ* (pozdější *ř*), *ľ, ň*, na př. *bořen, chváľen* nč. *chválen, čiňen;* stč. uczynen t. j. učiňen Pass. 323, aby byli obraneny Modl. 12[a] t. j. obráňeni, jakož jsem obranen t. 76[b], obranen t. 162[a], aby zabraneno bylo t. 76[b], obranenye t. 128[a], nevczyeneny t. j. neucěňeny t. 115[a], vczynen t. j. učiňen t. 17[b], czynenye t. 69[a], aby pohaneny byli t. j. pohaňeni t. 17[b], pohanenye t. 61[b], naclonenu hlavú t. j. nakloňenú t. 137[b], promyenena t. 114[b], nemohú myeneny býti t. j. mieňeni t. 90[b], naplnen t. j. naplňen t. 23[a], ranenu hlavú t. j. raňenú t. 52[a], poſqwrnena t. j. poskvrňena t. 117[a], prowynenye t. j. proviňenie t. 6[a] atd.; skupené *slj, zdnj* mění se v *šľ, žďň*, na př. myšlen, aby (srdce) nebylo zanepraždnieno t. j. -prážďňeno Hug. 168, věc zaneprazdniena t. 277; rovněž tak mělo by se měniti *zlj* v *žľ*, ale pro to není dokladu; mazliti — rozmazlený se od toho odchyluje; rovněž tak pt. rozezlen (*zl-* zachováno beze změny jako jest ve *zlý*) atp.;

zj, sj mění se v *ž, š*, na př. voziti — *vožen*; hroziti — *hrožen,* tvého hrozzenye t. j. hroženie Ol. 2. Par. 36, nemúdré hrozzenie Kruml. 320[b], odchylkou hrozen Us.; raziti — *ražen,* obraziti — obražen, odchylkou (vy)obraziti — obrazen; — kde je *ź* z pův. *dj* nebo *gj*, tu zůstává a nemění se dále v *ž*, na př. *nuziti* — ſnuzen (vysl. snuzen, rým: súzen) NRada 207, nuzen jest vexatus Ol. žalm 105, 32, ſnuzeni jsú vexati ŽPod. 106, 39, ſnuzenie aerumna ŽKlem. 31, 4, ſnuzenie anxietas Otc. 29[b], ſnuzenye Štít. uč. 155[b], przynuzen bude cogetur Ol. Zev. 24, 20, na ſwytyezeny Alb. 82[a], *meziti* — obmezen Us.; — nositi — *nošen,* kositi — *košen,* odchylkou kosen, tráva pokosená Jg.; *dj* mění se v *ź*, na př. truditi — *truzen,* netruzen indefessus Greg.; voditi — *vozen,* budete wozeny před rozličné súdcě Krist. 50[b], k wozeny tancóv ad ducendos choros Koř. Jud. 21, 21; roditi — *rozen,* dial. též rodzen, svého plození a zrodzeni Lún. l. 1666, hojně v nář. severomor.; raditi — *razen,* křivé razenie Kruml. 320[b], odchylkou raděn, bylo poradieno Kruml. 250[a]; kaditi — *kazen,* kazenye incensum Ol. Lev. 21, 6, k zakazení in incensum t. 23, 13, ku podkazeny ad incensum t. 7, 25, od-

chylkou kaděn, zakadieno bude adolebitur Ol. Lev. 2, 11; škařediti — *škařezen*, tvář oſſkarzezena Kruml. 367[b]; súditi — *súzen*, odchylkou souděn, dyj si mně nebyla souděná Suš. 323; cúditi — *cúzen*, czyzeno sedmkrát purgatum ŽKap. 11, 7, czyzenye vinnicě czyzenie dušě našie Alb. 55[b]; saditi — *sazen*, odchylkou saděn, saditi budeš ſadyenye věrné Pror. Isa. 17, 10; -svoboditi — *-svobozen*, odchylkou -svoboděn: my wyſwobodyeny jsme Hod. 15[a]; tvrditi — *tvrzen*, odchylkou tvrděn, za potvrděnie Koz. 402; děditi — *děděn* Us.;

zdj mění se v *zź* a toto dále v *žď*, na př. hyzditi — *hyžděn*, mnoho se jest dálo ješto nemuož býti hyždieno Troj. 155[b], ohíždyen gſem Ol. žalm 118, 163, ohyzzdyenye Ol. 3. Reg. 8, 38, hyzzdienie Kruml. 320[b]; dial. *ždž*, na př. ty vieš hyzdzenie mé ŽKap. 68, 20, hyzdzenye čakalo srdce mé t. 68, 21; odchylkou hyzděn Us.; hromazditi — *hromažděn*, ſhromazdenu býti Modl. 92[b], ſhromazdeny jsú bičové ŽWittb. 34, 15, vše ſhromazdenye t. 55, 6; -pozditi — *opožděn* Us., odchylkou opozděn Us.; ozditi — *ožděn*, města oždyena Ol. 2. Par. 11, 5 a Deut. 9, 1, dvě městě ozzdyenye Ol. 2. Par. 8, 5, (města) ozdyena Ol. Num. 13, 3, odchylkou obezděn Us.;

tj mění se v *c* (*ć*), na př. mútiti — *múcen*; bohatiti — *bohacen*, obogacen Greg.; klátiti — *klácen*, trest větrem klacena agitata Koř. Mat. 11, 7; cútiti — *cúcen*, to jež móž býti kterým čichem vczyczeno Štít. uč. 106[b], odchylkou cíťen Us.; hltiti — *hlcen*, odchylkou hlťen, lidé pohltiený od zlosti Kruml. 410[a]; šlechtiti — *šlechcen*, odchylkou šlechťen, Kassandra byla oſſlechtiena Troj. 39[a] a oſſlechczena na témž místě v textě starším; *pachtiti* — odchyl. pachťenie, od pachtyenye Štít. uč. 29[b]; *pečetiti* — odchyl. pečeťen, list zapeczetyeny Pror. Jer. 32, 11, zapeczetyeny řěči Pror. Dan. 12, 9, knih zapeczetienych Hug. 328, k studnici zapeczetene Kruml. 8[b] (bylo napsáno -tie-, opraveno rasurou v -te-), (listové) zapecżetieny Ol. Est. 8, 8, (kšaft) zapeczetien Pr. pr. 251, zapeczetieno t. 249;

stj mění se v *sć*, toto dále v *šč* a toto v *šť*; na př. čistiti — *čiščen*, *čišťen*: chceš-li býti oczyſczena Alb. 96[a], occziſczena Pass. 135, occziſſczen Krist. 68[a], occziſczenie Pass. 187, v tělesném oczziſſczzeni Kruml. 172[a], stříebro žcziſſczeno jest Hug. 248, ociſceno Koř. Mat. 8, 3, (dóm) vciſceni t. 12, 44 a j.; jistiti — *jiščen*, *jišťen*: že vgiſſczen byl Kruml. 149[a]; pustiti — *puščen*, *pušťen*: otpuſſczeny jsú tobě hřieši Krist. 48[a], otpuſczenye Pass. 180, 255; prostiti — *prosčen*, *prošťen*: zproſczen Pass. 286, ŽKlem. 27, 7, zproſſczena jsi Krist. 72[b], zproſceno Koř. Řím. 8, 21, zproſczenie Pass. 146; zdlouženě proštien, neniet ten zákona zproſſtijen Štít. ř. 9[b]; mstíti — *mščen*, *mšťen*: vše pomſſczeno bude Krist. 83[b], aby bylo pomſceno Koř. Skutk. 22, 5, hrozne pomſſczzenie Kruml. 174[b], bude pomſſtieno Ol. Bar. 4, 31 a 32; odchyl. nč. mstěn; lstíti — *lščen*, *lšťen*: nejsem

prſielſczen ŽKlem. 58^b, przielſſczien deceptus Ol. 2 Mach. 1, 13, olſſczien jsem Ol. 2. Mach. 14, 7, diabelským przyelſczenym Modl. 80^a, přelſſtien nebudeš Kruml. 4^a, nejsem ſelſſtien Ol. Gen. 48, 11; odchyl. nč. obelstěn; čstíti — *čščen*: tehdy jest bohu uczſczenu býti Alb. 63^b, tak poczſczena Hrad. 54^b, czſczenye a chválenie t. 56^a, *ččen* ze čščen: budeš povýšen a poczczen Alb. 54^b, aby poccen byl bóh Koř. 1. Petr. 4, 11, aby czceni byli Koř. Mat. 6, 2, k božiemu poczczeny Alb. 102^a; *čšten* ze čščen: ty mnú czſten jsa Hrad. 140^b; *čten* ze čšten: pocžtien jest magnificatus Ol. Ex. 15, 21, pocžtieny honorabilis Ol. Ex. 12, 16, buď cžtien Ol. Est. 6, 9, bez vcžtienye Ol. Jud. 1, 11, potſſcztenie Kruml. 235^a; odchylkou nč. *ctěn;* křstíti — *křščen*, krzſczenye Pass. 229; *křšten*, pokrzſten 249, nekrzſtyena Pass. 229, jsme pokrzſſteni Kruml. 308^a, ktož jest jednú krzſſtyen ten nemá druhé krzſſtyen býti Štít. uč. 115^a; *kršćen:* když by Jezukristus krſczen Alb. 56^b, krſſczzen Kruml. 183^a, pokrſczen Pass. 282, byl pokrſſczen Krist. 35^b, by(li) pokrſſchzeny svD. 64; *křčen:* aby pokrzcen byl Koř. Mat. 3, 13, mám pokrzcen býti t. 3, 14, pokrzceni sme t. Řím. 6, 3, krzceni ste t. 1. Kor. 1, 13; *křten* nč., psáno křtěn.

V nářečí slovenském jest náležitě obměněná souhláska skoro veskrze vytištěna a za ni dosazena souhláska tvarů ostatních: nosený atd.; jen v *urodzený* ingenuus a *zatracený* condemnatus pak v *myšlienka* pravidlo se udrželo. Hatt. slc. 130.

V ŽKlem. a Pass. je několik participií s koncovkou *-m*: vczynyem si příjemcě mój ŽKlem. 44^a, cúzí vczíniem sem (z -m uděláno rasurou -n) t. 51^a, nepoſkwrnyem budu t. 12^b (n. 12^a), an velmi poſkwrnem Pass. 397, já krzieſtyem sem Pass. 623. Za odchylnou pokládal tuto formu oprávce, jenž v ŽKlem. 51^a přeměnil vcziniem v vczinien. Připomenouti jest, že stejná odchylka byla a oprava se stala v témž ŽKlem. na str. 65^a, kdež napsáno bylo poſluſſem, ač poſluſſem budeš, a rasurou změněno v poſluſſen. Za omyl pouze nahodilý tvarů těch však přece s těží lze pokládati, poněvadž se vyskytují u písařů různých, po několikráte a v tom po dvakráte ve slovích stejných. Snad se tu vyskytlo *-m* místo *-n* podlé part. praes. pass.

S u b s t a n t i v u m v e r b a l e: *prošenie*, stb. *prošenьje*. Odchylka ve kvantitě: ſazeenye tvého plantationis Pror. Isa. 17, 11. O změně souhlásky platí, co bylo právě vyloženo při part. *prošen*.

Některá slovesa jednotlivá:

bydliti bydľu, má vedlé sebe též novotvary podlé III. 1. *bydleti bydleju*. Praes. sing. 3. *bydlí*, co gde bydli LMar. 58, jenž bidly habitat ŽWittb. 9, 12; plur. 3. *bydlé*: gdežto zlí duchové bydle ApŠ. 67, tu kdež bydlé Hřěkové DalJ. 1 a kdež *bydlejí* t. z rkp. Z, sluhy bydlegij Ol. 2. Reg. 11, 11, bydlejí Troj., Vel., Kom. Jg. Imperativ: *bydl*, *bydlite*, *bydlte*, *bydlete*, v. nahoře, a *bydlej* Br. Jg. Infinitiv bydlity a bydlety, obé v Ol.

Deut. 12, 10, bydliti ŽGloss. 112, 9, bidlyty ŽWittb. 132, 1, *bydliti* Tkadl., NRada a j., bydlety DalC. 72, *bydleti* Troj. a j. Part. *bydle*: nebuď kto bidle ŽWittb. 32, 11; *bydľúc-* a *bydľujúc-* v. nahoře a ve tř. VI., *bydlejúc-* též. Part. *-l: bydlil*, abych bydlil ŽKlem. 17[b], tu bohu slúžě bydlil Pass. 87, bidlil jsem na púšči ŽWittb. 54, 8, bydlila by u pekle dušě má t. 93, 17, ž' nebydlila v dobrém stavě Jid. 156, ti bydlili při dvořě AlxH. 3, 20; *bydlel,* kde by bydlel Koř. Jan. 1, 39, Olbram tu bydlel Sv. 161, král bydlel Troj. Jg.

drbiti debere, slovo již v době staročeské řídké, později pak z obyčeje vyšlé a cizím *musiti*, *musěti* nahrazené. Praes. *drbu*, *drbú*: proto sě sám v to dyrbu uvázati Dal. 1, zlý člověk to drby býti t. 4, drbyte t., vyšší sľub vyšší dirbi dirsieti priebytek debet tenere viam vivendi Túl. 25[b]; part. *drbil*: dirbil bych to zrušiti DalH. 42.

haniti: lidé hanye boha ML. 59[a], mě chtiec hanyti Kat. 90, neroď mne pohanyti ŽKlem. 99[a]; sebe nehanyecze Kat. 80, slovo haniećie neb hanlivé Troj. 74[a]; hanenye a tryzň Hrad. 59[b]. Vedlé toho jest *haněti* III. 1, praes. *haněju, haniem*, part. *haněje*, *hanél*, v. Listy filol. 1884, 441. Oboje jest denominativum od *hana*.

hromazditi. Souhlásky *zd* mění se v *žď* v praes. sing. 1. hromažďu, v part. hromažďen a v iterativu hromážděti; jindy má zůstávati *zď*, ale vlivem tvarů jmenovaných vniká *žď* na jeho místo. -žď- bývá někdy v písmě naznačeno zřejmě, ale mnohdy lze čísti zď i žď. Praes. *hromažďu*, *-žďú*: ſhromazdyu na ně zlé congregabo ŽWittb. Deut. 23; novotvar *hromazdím*: neſhromazdym non congregabo t. 15, 4; *hromazdíš* atd.: ty ſhromazdis Hrad. 113[b], ty hromazdis sobě thesaúrizas Koř. Řím. 2, 5, ktož ſhromazdy Alb. 28[b], která (žena) hromazdy sobě Štít. uč. 56[b], každý sobě hromazdy penieze t. 74[b], kak sě (múdrost) hromazdy neb dělí Kat. 30, (cizoložník) ohavnost hromazdy Ol. Prov. 6, 33, druzí (klášterníci) také hromazdye Štít. uč. 74[b]; *-žď-*: jeden-li hromaždi sbožie Štít. Op. 32, (ktož) hromaždy Ol. Prov. 28, 8. Imperat. *hromazdi*: hromazd sobě poklady NRada 1444, shromazd jě congrega eos Prov. Jer. 12, 3; *-žď-*: shromaždte sě vody Ol. Gen. 1, 9. Inf. *hromazditi*: kolikráte sem chtěl ſhromazditi syny tvé Krist. 83[b]. Part. *hromazdě*: ſhromazdye vody congregans ŽWittb. 32, 7; *-žďě*: ſhromaždiec Hug. 17. Part. *hromazdil*: aby mnoho nahromazdyl Štít. uč. 66[b], nahromazdyl sem Ol. Ekkl. 2, 8, abychom odplatu hromazdyly Štít. ř. 191[b], ſhromazdyli sút sě vody ŽWittb. Moys. 8; *-ždil*: aby ſhromaždil Ol. Gen. 41, 35. Part. *hromažďen*: střiebro bude hromazzdieno Ol. Job. 22, 25, ſhromazdeny jsú bičové ŽWittb. 34, 15, (rúcha) byla ſhromaždyena Ol. Ex. 39, 19. Subst. verb. *hromažďenie*: vše ſhromazdenye ŽWittb. 55, 6, ani mých hřiechóv malé jest ſhromazdenye Modl. 42[a], w hromazzdieny sbožie Ol. Sir. 31, 3. V Greg. čte se subst. verb. gromazene, od *hromaditi*.

křstíti, praes. sing. 1. *křšču* atd., part. *křščen* atd., viz nahoře.

kolíti je novotvar, který v jazyce pozdějším vznikl ku praes. *kolu*, *kóleš* a místo *kláti*, v. Listy filol. 1884, 84.

modliti, impt. modli a modl, modlite modlte modlete, viz nahoře při impt.

musiti ujalo se z němčiny v náhradu za starší *drbiti*; vedlé *musiti* vznikly novotvary podlé III. 1, inf. *musěti*. Dialekticky bývá mos- a muš- místo *mus-*. Praes. sing. 1. *mušu*, *mušú*, *muši*, *musím*: muſiu řéci ApD. a, již mussyu viseti DalC. 21, žalovati tobě musyu LAl. c, daně dáti muši Tkadl. 1, 20, pravduť pověděti muſſy NRada 1002 (rým: uší), (já) moſſy přivésti ovcě Ev. Víd. Jan. 10, 16; vypraviti muſym, muſſy o tom dále mluviti Alb. 88ª; proto sě sám v to musím uvázati Dal. I, V. Ff.; *musíš* atd.: muſyſs jmieti utrpěnie Hrad. 3ᵇ, v některém (stavu) moſy každý býti Štít. uč. 35ᵇ, muſywye pryč jíti Mast. 214, musívě obě strádati Trist. 103, prositi muſimi Hom. Op. 153ª, tobě věrni býti muzzim t. j. musím 1. os. plur. AlxBM. 6, 21; plur. 3. *musie*: (menšie žáby) musie nás ctnějších hledati Dal. J. 55, slepice churavé muſie pomazány býti Hug. 119; *musějí*: mvſegij tyto věci býti Štít. ř. 69ª, když muſſegij trpěti t. 207ª, musejí jíti Štít. V. 130, muſegy lidé pracovati Štít. Op. 334ª, muſegy t. 267ª, musejí hledati Dal. 55 Ff. a Z, (Řekové) muſſiegi vystúpati Troj. 120ᵇ, muſyegi kacieřstva býti Koř. 1. Kor. 11, 19, činiti musejí Koz. 403, ženy nemuſegj Har. 1, 221. Imperf. *musiech*: (Alexander) drz býti muſyeſye AlxV. 369. Aor. *musich*: musich proti ňemu vstáti Dal. J. 29, (Libuše) vinného mvſſi smútiti Dal. Hr. 3, (Paris) muſſy ottad jěti AlxV. 765, muzzichuygmu nápoj dáti ApD. 6. Part. *musil*: muzzil sě rozdřieti ApŠ. 51, muzzil sníti Jid. 20, by moſſyl umřieti Štít. uč. 4ᵇ, že smy sě truditi muſily Kat. 96 a j.; *musěl*: Řekové utiekati muſſeli Troj. 114ᵇ.

mysliti. Praes. *myšľu; myslím*. Impt. *mysli*, *mysl; myslite*, *myslte*, *myslete*, v. nahoře. Part. *myslil*: abych myſlyl Alb. 11ª. Vedlé toho též *myslet*, *myslel* Us. Jg. Jako od subst. *mysl* je denominativum *mysliti*, tak jest od *smysl* denom. *smysliti* tř. IV, a vedlé toho *smysleti* tř. III, 1, oboje s významem intelligere, sapere. Na př. neſmiſliſs toho non sapis Koř. Mark. 8, 33, jenž ſmyſly intelligit ŽWittb. 40, 2, ſmiſli ŽGloss. t., málo mládenec ſmyſlij Blázn. 136ᵇ, starcové neſmyſlee a bláznie t. 137ª; uſmiſleite sapite ŽKlem. 93, 8, ſmyſlete ŽWittb. t.; blázniti a neſmyſliti Blázn. 137ª, kdyby člověk usiloval ſmyſliti t. 151ᵇ; to sem nesmysléc slíbila Štít. V. 18; když sem byl maličký ſmyſlil sem jako maličký Koř. 1. Kor. 13, 11, ač sem ſmyſlel si sentiebam ŽWittb. 130, 2 t. j. smyslel (nikoli snad smýšlel V. 1ᵇ, tu by bylo smýšlal), ſmiſlel ŽGloss. t., ľubo ſmyſlely a rozuměli utinam saperent ŽWittb. Deut. 29.

úpiti jest denominativum od úp clamor a patří sem; vedlé něho jest jiné denom. *upěti* ve tř. III. 1. V. Listy filol. 1883, 453 a 1884, 445. Doklady pro tř. IV: ktož přijde kupovat a ktož těch koláčiev kúpí, každý na své hoře wzupi.., uzří přehrozné diery (v koláči) Hrad. 137ª, an vpij a křičí Štít. Pař. 72ª; budeš upiti Hrad. 130ª, mohli byste zaupiti t. 35ᵇ; křičě vpye oplakovati bude svú škodu Alb. 104ᵇ; počěchu upi^e^ti Hrad. 130ª, a by upi^e^l t. 132ᵇ bylo psáno úpi- a od opravovatele změněno v úpě-.

Třída VI; vzor *kupovati*, *kupuju*.

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní základní utvořen jest příponou kmenotvornou *-ova*: kup*ova*-ti. Jest jich mnoho a jsou vesměs podružná, dílem denominativa na př. pán — panovati, dílem deverbativa na př. súditi — rozsuzovati.

Kmen praesentní jest kup*uj*o-, kup*uj*e-. V několika dokladech jeví se kmen praesentní *-ova-jo-*; jsou to útvary analogické podlé třídy V. 1, shodné s podobnými tvary starobulharskými, na př. já přisvědčovaji Ol. a stb. oglagolovają Greg. Naz., nevzradovajte sě ŽKap. a stb. poslědovaj Šiš.; v. doleji a Mikl. III² 119 a 125, a srov. též rus. skazyvaju v. skazuju atp.

Před kmenotvornými příponami *-ova*, *-uje*, *-ujo* předchází souhláska buď tvrdá, buď měkká. Po souhlásce měkké mění se -ova v *-ěva*, *-uj* pak v *-ůj* a dále v *-ij*. Změny ty (přehlásky) však nevyskytují se všeobecně a důsledně, a časem se ruší. Změna -ova *-ěva* má dokladů v celku málo. Poměrně nejvíce jich jest po *ľ*, a tu snad jest *-ľeva* (nikoli *-ľěva*) původu praslovanského, na př. *kraľevati*. Po souhláskách jiných jest *-ěva* (nikoli *-eva*), a tedy původu českého, na př. *pracěvati*. Doklady vyskytují se, pokud jim je příležitost, od nejstarších památek do počátku století XV, ale mají proti sobě příklady hojnější s -ova. Změna *-uj* *-ůj* *-ij* vyskytá se od pol. XIV do počátku XV, má doklady dosti hojné, ale přece hojněji vyskytují se tvary s *-uj*-. V dalším běhu stol. XV tvary tyto mizí a -ova i *-uj* stává se pravidlem i po souhláskách měkkých.

Praes. *kupuj-*, *pracuj- pracůj- pracij-*. Sing. 1. já slubugu Boh. 346, jáť obietugu Pass. 347, dyekuyu DalC. 49, dyekugyu tobě Mast. 5ª, podiekugiu hospodinu ŽKlem. 8ᵇ, wzradugiu sě t. 4ᵇ, bohu vás poruczigi Hrad. 20ª, jenž oſwieczigi sanctifico Ol. Lev. 21, 8; odchylkou *-ovaju* podlé třídy V. 1ª: já przyſwiedczowagi testificor Ol. Deut. 32, 46. Sing. 2. čím sě viece ſmuczuges Hrad. 58ᵇ, jenž kralugeſſ Modl. 6ª a j., jenž kralygeſſ t. 60ᵇ a j., ty zplozygeſſ nebožátka t. 144ᵇ, ponyżugeſs Ol. Jud. 6, 15, wybogigeſs jě Ol. Deut. 20, 12. Sing. 3. kto sě ſmiluge Hrad. 40ª, hospodin oſwieczuge ŽKlem. 120ᵇ, ktož své ſliby zruſyge Alb. 77ᵇ, vkraczyge Alb. 14ᵇ a j., jenž s tebú kraluge

Modl. 27ª, jenž s tebú kralyge t. 8ª, jenž obezrzige zemi Ol. žalm 103, 32, (potok) rozwlazyge Egypt Ol. Jos. 13, 3, hospodin bogige Ol. Ex. 14, 25, kto nesbierá rozptilige Koř. Mat. 12. 30. Du. 2. 3. když sě sbéřeta ješto sě tělesně milugeta Štít. ř. 95ª, dva prsty ukazujeta Řpz. 94. Plur. 1. zgyewugem tobě Mast. 339, skrzě křest ſlozygem vetchého člověka Alb. 46ᵇ. Plur. 2. pro otplatu boyugete Hrad. 94ᵇ, masem sě naſiczugete ŽKlem. 144ᵇ, ješto pracygete Pass. 325. Plur. 3. sen i bděnie boiugu proti mně Túl. 30ᵇ, nebesa wyprawugiu ŽKlem. 12ª, jižto zamucziugiu mě t. 7ᵇ. prſibliziugiu sě zlostiví t. 17ᵇ, dyekugyiu (sic) tvorců svému t. j. děkujiu LMar. 65, věci sě zraczugy Pass. 431, (lidé) srdcě roznyeczigy Hrad. 96ᵇ, (lidé) svú duši obnazigy t. 99ᵇ, všickni naſledugyy Pror. 1ᵇ, aj toť sě dni przyblyzygyy t. 57ᵇ a j., obraczygy Alb. 25ª a j., promyenygí mutant Ol. Deut. 16, 19; odchylkou *-ovajú:* prſihotowagiu ſie praeparantur ŽKlem. Ann. 3, v. doleji.

Imperat. *kupuj-*, prac*uj-* prac*ůj-* prac*ij-*. Na př. neopuſczuy mě ŽKlem. 55ª, nepohrzuy prosbú mú t. 39ᵇ, ſmiluy sě t. 140ª, ſmiliuy sě t. 107ª, neopuſtyuy mne t. 18ª, neopuſtiuy mne t. 98ª, wibogiuy t. 23ᵇ, nezatraciuy mne t. 18ª, ni sě ucrocuy ŽGloss. 82, 2, neotwraczuy ŽWittb. 68, 8, neotſuſyuy t. 118, 10 a j., okraſuy Pass. 467, bogyg proti hřiechóm Alb. 18ª, nezatagig Ol. Jos. 7, 19; milujtaž sě spolu ŠtítV. 47; s mým mě synem ukrzyzuyte Hrad. 52ᵇ. Odchylkou *-ovaj* podlé tř. V. 1ª; newzradowayte sě non supergaudeant ŽKap. 34, 19. Chybně *-uoj*, *-ůj:* neodvracuoj, lituoj (Konáč, Judith); neodvracůj se Br. NZák. 14ᵇ, obětůj dar svůj t. 13ᵇ, radůjte se t. 12ª, milůjte t. 14ᵇ a j. (*-ůj* drží se dílem až do našeho století); chyby ty vznikly mylným domněním, že mezi kupovati a kup*u*j je táž souvislost, jako na př. mezi p*ó*l — p*uo*l — p*ů*l. — Z *-ůj*, *-ij* vynechává se někdy koncové *-j*, a samohláska je pak bezpochyby zdloužena; tím vznikají z *pracůj-*, *pracij-* tvary prac*iu-*, prac*í-*, na př. nezatraczyu dušě mé t. j. nezatraciu ŽWittb. 25, 9, nezatraczyu mne t. 27, 3, ni sě ukroczyu neque compescaris t. j. ukrociu t. 82, 2, neotwraczyu obličějě tvého t. j. otvraciu t. 101, 3, ducha tvého neotwraczyu ote mne t. 50, 13, bogizz t. j. bojíž m. bojijž Ol. Ex. 17, 9, obkluczyumy obličěj jeho praeoccupemus t. j. obkľúčiumy ŽWittb. 94ᵇ, 2, nenaweſelyute sě non supergaudeant t. j. naveseliute t. 34, 19, hospodin řekl: vzdrawyte nemocné křeste mrtvé oczyſczyte málomocné t. j. uzdravíte m. uzdravijte, očiščíte m. očiščijte Alb. 50ᵇ.

Imperfektum jest utvořeno ze kmene infinitivního: *kupovách*, prac*ěvách*, prac*ovách*; tvarů utvořených ze kmene praesentního a shodných se stb. *likujaachъ* v češtině není. Na př. tak sě pokorziewach humiliabar ŽWittb. 34, 14, tak sě pokorzowach ŽBrn. t., (církev) naplnyewaſe sě Koř. Act. 9, 31, (učedlníci) naplnyewachu sě duchem swatým t. 13, 52; peczo-

waaſſe aby mohl svú zlost naplniti Štít. ř. 163ᵃ, když v smrtelné nemoci praczowaſſe Štít. uč. 51ᵇ atd.

Aorist *kupovach*, *pracěvach*, *pracovach*.

Infinitiv *kupovati*, *pracěvati* *pracovati*: tancziewati Hrad. 96ᵇ, praczowaty Štít. uč. 51ᵇ; craleuati Kunh. 151ᵃ, uuzdaleuati t. 150ᵇ, nepowolewati Ol. 2. Mach. 6, 20; kralowati ŽWittb. 9, 16 (37) a j.

Supinum *kupovat*, *pracěvat* *pracovat*: paní Dina jela ohledowat žen té vlasti Alb. 10ᵇ, sv. Ščepán do nebeské sieni kralowat vstúpil Pass. 60, (syny) jdeta przyprawowat vám nebeſke královstvie t. 100, jamžto ho (Jeremiáše) poslal hospodin prorokowat Pror 68ᵃ, protož chodie večeros kněžie koledowat Štít. ř. 18ᵃ, bóh zówe dyelat, praczowat do své vinnice t. 106ᵇ, on do krčmy onen na besědu (t. jde) zprawowat jiných t. 142ᵇ, (panny) s ženichem hodowat vejdú t. 231ᵃ; jižto chodie wyplnyewat obyčejóv Ol. Num. 4, 43, jděmež poczíſtieuat a obnowouat ſwatyn Ol. 1. Mach. 4, 36, když ſſpehouat byech poſlan Ol. Jos. 14, 11, obietouat sem přišel Ol. 1. Reg. 16, 2, přišli ste ohledowat miest Ol. Gen. 42, 9, vyjel ohledouat miest Ol. 3. Reg. 9, 12, jěl pochouawat těch t. 11, 15, byl jest jěl nawſſtiewouat Jorama Ol. 4. Reg. 8, 29, jdieše obietowat oběti slovútné Ol. 1. Reg. 2, 19.

Part. *kupujě kupujúc-*; *pracujě pracujúc-*, *-ùjě* *-ùjiuc-*, *-ijě* *-ijíc-*: devěř jejie neprávě ji milugie zlým skutkem jie lákáše Pass. 285, pozdravuji tebe tvému sě zdraví radugie t. 302, byla salugiuci LMar. 23, diekugucz Kat. 112, slyšal sem ženu dietětem uzziluyucze ApD., slibugijcz Pass. 455, mylugijcz Štít. ř. 43ᵇ, pamatugijcz t. 168ᵇ, zkuſſygie jeho viery Hrad. 100ᵃ, jej oſoczygye Alb. 94ᵃ, kralygycz Modl. 30ᵇ; tvary složené *-ujúcí* atd.; kam-li sě děl miluguczy Hrad. 37ᵃ, prziblizuyuciemu ŽGloss. 148, 14, prziblizzigiciemu sě Ol. žalm 148, 14, všěchny miluyuczye Hrad. 34ᵃ, opuſſtigicich zákon Ol. žalm 118, 53, otpusť krzyzygyczym mě Modl. 50ᵃ, zahynugicim pereuntibus Koř. 1. Kor. 1, 18. Chybnou analogií *-éc-*, *-ec-* místo *-úc-*, podlé modléc- atp.; na př. srdečně milugecz Kruml. 394ᵃ, paní Joštová chudé opatrujeci Bř. 6.

Koncovka tohoto participia se skloněním složeným *-ijící* (zřídka nepřehlasována) naskytá se často u sloves, která jiných tvarů ve třídě VI nemají a na mnoze ani kmenem svým ani významem do třídy té nepatří. Jsou to adjektiva vzniklá analogií. Vyskytují se od pol. XIV a častěji na poč. XV. století. Na př. proti czynygyczym zlost ŽKap. 93, 16, pokryla voda núzi jim czynygyczie tribulantes t. 105, 11, bylinu czinigiczi siemě facientem Ol. Gen. 1, 11, vyběhl si v střieci czynygyczyemu spravedlnost facienti Pror. Isa. 64, 5, kteří jsú newierzigiczi Krist. 57ᵇ, po neverzigiczych lidech t. 46ᵇ, národe newierzigicy t. 61ᵃ, lid newyerzygyczy Pulk. 31ᵃ, k lidu newyerzygyczyemu incredulum Pror. Isa. 65, 2, neuierzygiczy increduli Ol. Ezech. 2, 6, každému

wyerzigiciemu credenti Koř. Řím. 1, 16, všěch wyerzigicich t. 4, 11, spaseny učiniti wyerzygicie t. 1. Kor. 1, 21, by byli wyerzigici credentes t. Jan 6, 65, s bidlygiczymy cum habitantibus ŽWittb. 82, 8, u město bidligyuczie in civitatem habitationis t. 106, 7, přěd lidem bydligiczym Ol. Bar. 1, 4, z úst chwaligiczych Ol. Prov. 27, 21, nad chwaligiczimi Ol. 1. Par. 25, 3, zvieřat chodygicich coambulantium Ol. Sap. 19, 20, s chodygyczymy Hod. 35ᵃ, nebude chozygyczy transiens Pror. Isa. 34, 10, všickni chozygyczy t. Jer. Lament. 2, 15, jako zvieřě chozygycze t. Isa. 63, 14, všelikému chozygicziemu Ol. Ezech. 16, 25, s (s)chozugyczymy cum descendentibus ŽWittb. 87, 5, wchozygycze Pror. Jer. Lament. 1, 10, wchozygyczych Pror. Jer. 44, 28, wchozigicich Ol. Bar. 6, 16, bóh mſtigiczi ulciscens Ol. Naum 1, 2, aby hýřil hyrzigiczi praevaricans Ol. Ezech. 14, 13, tvaru plazigiciemu Ol. Gen. 1, 26, hrnec warzigiczy Ol. 4. Reg. 4, 39, vzvuk ohně paligicieho Ol. Joel 2, 5; treſkcigicieho corripientem Ol. Am. 5, 10, plačte s placigycimi Koř. Řím. 12, 15. Mohlo by se zdáti, že jsou to tvary náležité sloves čiňovati, věřovati, bydľovati, choďovati, choźovati, treskcovati atd. Neprávem. Neboť 1. kromě tohoto adjektiva neboli participia není pokud vím dokladův pro jiné tvary třídy VI; vyskytá se adjektivum činijící resp. part. činijíc-, ale pokud mi povědomo nikoli též inf. čiňovati, part. čiňoval, praes. čiňuju n. činiji atd.; tvary dialektické, jako praes. (on) chodzuje Suš. 759, zřídka se vyskytují a nejsou důkazem dostatečným, že by bylo bývalo i stč. choźuju; 2. tvary chodijící atp. svědčí proti třídě VI, tu musilo by býti chozijící; 3. tvary činijící, treskcijící, kdyby pocházely od sloves čiňovati, treskcovati atp., byly by významu iterativního; ale toho v dokladech známých není potřebí, tu všude dává se smysl náležitý významem durativním, který jest ve slovese činiti a tresktati (také vchoditi, schoditi jest ve stčeštině durativum). Beru tedy tyto tvary za adjektiva utvořená ze sloves tříd jiných (IV a V), ovšem analogií podlé koncovky -ujúc-, -ijíc-, která se viděla v participiu třídy VI: činiti — činijící, choditi — chodijící a (podlé sg. 1. choźu a part. chozúc-, v. nahoře ve tř. IV) také chozujúcí n. chozující a chozijící, tresktati — treskcijící (podlé praes. sg. treskci a part. praes. treskcíc-) atd. Podobné tvary nalézají se také ke slovesům třídy III. 2 (zbuzené analogií třídy III. 1), na př. ucho ſlyſſiegiczie Ol. Prov. 20, 12, nohu ſedyegiczieho Ol. Naum 22, 25, bdyegyczy Alb. 86ᵇ, s jinými jie (Vlasty) sě nadrzyegyczymi PulkL. 16, nad trpiegicimi Kruml. 10ᵃ a j.

P a r t. *kupoval*, prac*ěval* prac*oval:* praczieual Ol. Sap. 4, 9, vy jste Ježíšě bicziewali Hrad. 52ᵃ, praczowali Ol. 2, Mach. 12, 1; kraleual Ol. 1. Reg. 13, 1, kraleuali Ol. Gen. 36. 31.

P a r t. *kupovav*, prac*ěvav* prac*ovav.*

P a r t. *kupován*, prac*ěván* prac*ován*: ſpogyewana Modl. 56ᵃ,

výmluvy ſkuſſewany ŽPod. 17, 31, ſkuſſieuana Ol. žalm 17, 31; metlamy biczowany Ol. l. Mach. 7, 1; — subst. verb. kralowanye Kat. 30 a j.

Některá slovesa jednotlivá:

hotovati. Praes. *hotuju:* prſihotugiu plod mój praeparabo ŽKlem. 88, 5, (já) nožě przihotugy Hrad. 131[b], ktož sě hotuge k smrti Štít. uč. 155[b], (kováři) zlodějiem hotugy klíče t. 115[b], (ktož) przihotugij srdcě svá Ol. Sir. 2, 20; podlé v. 1[a] *hotovaju:* jemu prſihotowagiu ſie myšlenie praeparantur ŽKlem. Ann. 3. Imperat. *hotuj:* hotuj sě Otc. 336[a]. Part. *hotujě:* hotugycze sě Hod. 35[a]. Inf. káza sě všěm hotowaty AlxV. 456; part. by sě hotowaly AlxV. 511; part. již vše prsihotowano Pil. b; subst. verb. prſihotowanye ŽKlem. 88, 15.

obědovati: imperat. jdi a obiedug Koř. Luk. 17, 7, poďte obyeduyte Koř. Jan. 21, 12; imperf. ješto obyedowachu t. Vedlé toho jest i *obědvati* ve tř. V. 1[a]; srov. Listy filol. 1884, 66, kdež dokladů starých pro tř. VI. není.

psovati. Jest patrně denominativum, *psovati* praes. *psuju,* stb. *pьsovati pьsują* vituperare. Praes. *psuju:* kto pſugij tvój lid Ol. Sir. 36, 11; aor. *psovach:* (sokové) tak jě opſſowachu až jě odtud i vyhnachu Hrad. 25[a]. Inf. *psovati,* shodně se stb. pьsovati a s aor. psovach; dvouslabičné praesens psuju dalo vzniknouti novotvaru *psouti* (jako szuju — szouti), psouti Jg. (bez dokladu), srov. pol. psuć vedlé psować.

Kmeny praesentní bez příznaku:

vêd- (věděti), dad- (dáti), jad- (jiesti), jes- (býti).

Slovesa třídy I—VI mají ve kmeni, který je základem tvarům praesentním, veskrze nebo aspoň částečně příponu, která ve příslušném kmeni infinitivním není na př. km. nes-*o*- a nes-*e*- proti kmeni inf. *nes*-; tato přípona je příznakem jejich kmenův praesentních, a podlé toho slovesa ta mohou se nazývati příznakovými. Naproti tomu jest několik sloves, která přípony takové v indik. praes. nemají; tím liší se od předešlých a můžeme je proto nazývati bezpříznakými, ačkoli to není jediný rozdíl mezi nimi a slovesy předešlými.

Tvary infinitivní týchž sloves, dílem i některé tvary jejich praesentní, utvořeny jsou podlé příslušných vzorů třídy I. a III. Kmeny takovými, zachovanými také v jazyce českém, jsou *vêd, dad, jad, jes.*

vêd-, věděti.

Kmen praesentní bezpříznaký *vêd-*; s příznakem *vêd-o-*. Kmen infinitivní *vêdê-*.

Kmen *vêd-* jest stejný se sskr. ved-, ř. *οἰδ-*, got. vait- ve tvarech veda, *οἶδα*, vait (praeteritopraes.).

Praesens.

Sing. 1. *vědě, viem.*

Tvar *vědě* jest střídný se stb. *vêdê*, vyskytá se také ve staré slovinštině a ve staré ruštině (Potebnja, Malorussk. pêsnja 11) a byl to tedy tvar praslovanský. Koncovka jeho *-ê* nikde jinde se nevyskytá a jest co do původu dosud temná; srov. Mikl. III¹ 165 a naproti tomu III² 126. V češtině drží se *vědě* vedlé obyčejného *viem* v dokladech dosti hojných do stol. XV, na př. to jistě vizů hi wiedye Pil. c, viedye scio Jid. 25, wyedye scio AlxV. 971, 1344 a j., těch novin jěž vám powyedye jěž velmi užitečné wyedye Mast. 37 a 38, newiedie co sobě sdieti Hrad. 53ᵇ, jáz wiedie t. 135ᵇ, jáť newiedie NRada 838 a 1603, newiedie nescio Otc. 72ᵃ a j., odpovie jim (bůh obmeškalým): newyedye vás (= neznám vás) Štít. ř. 232ᵇ, o tom vám powiedie NRada 1604, powiedie t. 753, to ti powyedye AlxV. 285 a j., tomu nevědě co bych v tom chválil ŠtítV. 84, wiedie zajisté a silně věřím Jiřík. vid. 199ᵃ, veř mi neb lépe pravdu wiedie než ty t. 201ᵇ, atd. Změnami hláskoslovnými, které u slova osamoceného hojnější a rozmanitější bývají než jinde, vzniklo dále *vědi, vědie, vědí:* bože wyedy ž' tvá moc všecko móže LMar. 25 t. j. vědi (kvantita slabiky druhé nejista) svatý Bernart die k svým mniškóm: wyedije kak mnoho trpíte Štít. ř. 20ᵇ t. j. vědie, to wyedie ež Beda die scio t. 32ᵃ, král napsa dceři list a řka: dcero milá . . . napiš mi jméno toho, za nímž chceš býti, leč buď chudý leč buď bohatý, neb to wiedij (scio) nenie tak bohatý bychom sě jemu nevrovnali Apoll. 137ᵃ t. j. vědí, duom jeden wiedi, uhodneš-li, powiedi-ť, jenž ten duom hlučí t. 150ᵃ, jsem velikého krále žena jenžto wiedi že pro mě jest u veliké žalosti t. 142ᵃ.

Tvar *viem*, stb. *vêmь*, vynecháním kořenné souhlásky z pův. vêdmь, jest vedlé *vêdê* analogický novotvar, ale původu též starého, srov. Mikl. 3² 91; vêdê a vêmь mají se k sobě, jako sskr. veda a vedmi. Doklady některé: wiem Hrad. 37ᵇ, newiem t. 37ᵇ a 39ᵇ, newyem co čině Stít. uč. 150ᵇ atd.

Sing. 2. stb. *vêsi*, z pův. vêdsi; v češtině střídné **viesi* není doloženo, a jest za ně analogií utvořený novotvar *vieš:* ty wieſſ múdrost mú ŽWittb. 68, 6, ty wijeſſ hospodine Štít. ř. 37ᵃ, ty powijeſſ synóm izrahelským t. 145ᵃ atd., nč. víš.

Sing. 3. stb. *vêstъ*, za pův. vêdtь změnou *dt* v *st*; v češtině **viest* nedoloženo, a za to *vie*: přiď jemu osídlo jehož newie ignorat ŽWittb. 34, 8, nepřietel wijet Štít. ř. 26ᵇ, newije-ly ciesty t. 13ᵃ, nč. ví.

Du. 1. stb. *vêvê*, za pův. vêdvê; stč. *vievě*, *vieva*, bez dokladu.

Du. stb. 2. *vêsta* 3. *vêste*; z pův. vêdta, vêdte, stč. 2. 3. *viesta:* jakž svědky powyeſta Rožmb. 256; novotvar *vieta*: či toho newyeta DalC. 39, nevieta co jsta ztratila Pass. 64.

Plur. 1. stb. *věmь*, z pův. vědmъ; stč. *viemy*, *vieme:* newijeme kam jdeš Štít. ř. 37ª, jehož člověkem wijeme t. 25ª, který j' to byl slepý newijeme t. 114ª, již wijeme t. 165ᵇ, nč. víme.

Plur. 2. stb. *věste*, z pův. vědte; stč. *vieste*: vy newieſte otkud přišel sem Ev. Zimn. 35, vy sě modlíte jehož newieſte t. Jan. 4, 22, o ňemž vy málo wieſte Kat. 104, wyeſte-ly že Libušě tuto zemi spravovala jest PulkR. 7ª, wyeſte-ly že atd. PulkL. 14, wyeſte-ly vy to PulkR. 178ª a PulkL. 395, ani jména wieſſte Otc. 51ª, viéſte že . . Ol. Deut. 4, 5 (s označením délky), jichžto nenieſte ignoratis t. 13, 13, nebo vieſte scitis Ol. Ex. 23, 9, wzwieſte scietis Ol. Num. 16, 28, wzwieſte pomstu mú t. 14, 34, vieſte-li že Ol. Súdc. 18, 14, wieſte že scitis Koř. Gal. 4, 13, vy sě modlíte což newieſte Koř. Jan. 4, 22, jakož dobře vieste Epist. Euseb. k Damasc. Šaf. Poč. 107. — Novotvar *viete:* (druh dr)uhu powiete AlxH. 11, 17, newiete co prosiec Krist. 81ª, wzwiete scietis Ol. Num. 16, 10, nč. víte.

Plur. 3. stb. *vědętь*, za původní vědntь (nasalis sonans dává zde ę); stč. *vědie:* viedye lúdie Jid. 28, (mistři) vám powiedie AlxH. 11, 7, Hřeci wzwiedie t. 12, 34, nč. vědí. Dialekticky též víja a víju slovácky, vijó han. (Bartoš); doudl. oni co neví to nepoví Kotsm. 26, domažl. voni ví Šemb. 15.

Imperat. sg. 2. 3. stb. *věždь*, č. *věź*, *věz*: wzwiez ſirdcze mé scito ŽTruh. 138, 23, wzwiez prosbu ŽGloss. 142, 1, wzpouiez nuntia t. 101, 24; du. 1. *vězva vězvě*, nedoloženo; du. 2. 3. *vězta*: (sv. Prokop praví svým dvěma synovcům:) wiezta to ež třetí den s tiemto sě světem rozlúči Pass. 315; pl. 1. *vězme*; pl. 2. 3. *vězte:* wiezte scitote ŽWittb. 99, 3. Sing. *věz* je střídný se stb. *věždь*, tedy *ź* a *žd* z pův. *dj*; celé pak *věždь* atd. ukazuje na původní *věd-ja-*, kdež přípona *-ja* je slovanskou střídnicí sskr. -jā (dviš-jā-s, 2. os. sing. potentialu act.), a řeck. optativního -ιη- (ἑ[σ]-ίη-ς). V du. a plur. má stbulharština *vědi-*; v češtině vniklo sem *věz-* ze sing.

Imperf. *vědiech*; part. praes. act. *věda*, odchyl. *vědě*, pass. *vědom*; aor. *věděch,* part. *věděl* atd., podlé třídy III. 2, viz Listy filol. 1884, 465.

Některé praesentní tvary tohoto slovesa vkládají se do věty jako věty samostatné, časem však zapomíná se jich význam a novým pojetím stiskují se v platnost pouhých adverbií. Za tímto úpadkem významu následuje pak úpadek na stránce hláskové. Tímto způsobem vyvinuly se ze tvarů *vědě*, *viem*, *vieš*, *vie*, *věz* adverbialní výrazy *vědě*, *vedě*, *vedi*, *veď*, *viď*, *toviem, tovieš*, *kto je vie*, *věz, tověz;* více o tom a doklady toho viz v Listech filol. 1880, 293—295.

dad-, *dáti.*

Kmen praesentní bezpříznaký, reduplikací vzniklý *dad-*; s příznakem *dad-e-*, *dad-o-*. Kmen infinitivní *da-*.

Praesens.

Sing. 1. stb. *damь*, z pův. dadmь, česk. *dám*; na př. dam dabo ŽWittb. 2, 8, moc tvú daam v ruku jeho Pror. II[b], víno daam jiej t. 19[a], já daam jemu ducha t. 26[b], chvály mé jinému nedaam t. 31[b] a j.

Sing. 2. stb. *dasi* z dadsi, v češtině nezachováno; za to je zde novotvar *dáš*, utvořený analogií podlé tř. V.; na př. ač ty das dante te ŽGloss. 103, 28.

Sing. 3. stb. *dastъ* za dadtь, v češtině nezachováno; za to jest novotvar *dá*: až ť bóh daa Štít. ř. 63[b], odpočinutie daa tobě buoh Pror. 10[b], kto daa t. 19[a], hospodin da vládánie dabit ŽWitt. Ann. 10. V Cis. Mnich. 97[a] čte se: quet ten daye ſlaw tyburchu t. j. květ ten daje slávu Tiburcú, *daje* = novotvar podlé třídy V. 4 (láti — laju), užitý zde od skladatele cisiojanu proto, že potřeboval na tomto místě slova dvouslabičného; sotva tu lze mysliti na iterativní dáti = dajati, které jinak v češtině doloženo není.

Du. 1. stb. *davê* za dadvê, stč. *dáva*, *dávě*: dawye lůdem dosti smiechu Mast. 4. Du. stb. 2. *dasta* za dadta, 3. *daste* za dadte; v češtině nedoloženo.

Plur. 1. stb. *damъ* za dadmъ, č. *dámy*, *dáme*: ž'sě pro tě na zmyrt damy AlxBM. 6, 24, nč. dáme.

Plur. 2. stb. *daste* z dadte, v češtině za to novotvar *dáte*.

Plur. 3. stb. *dadętъ* z dadntь, stč. *dadie*, *dadí*: než mi tři hřivny zlata dadye Mast. 371, dadye t. 185 a 187, panošě mísu lotróm dadie Hrad. 106[b], kdež již čsti miesta nedadye AlxBM. 7, 26, dadie hlas dabunt ŽWittb. 103, 12, má ústa wzdadie chválu t. 50, 17, slávu wzdagie (omylem piseckým m. vzdadie) hymnum dicent ŽKlem. 64, 14, poddadie jě v rucě mečovéj ŽWittb. 62, 11, ač jemu widadie což tu král jměl u pokladě AlxH. 6, 40, jakž rotu vydadye Rožmb. 138, ať (přietelé) svědečstvie dadye Pass. 368, když dadye písmo čísti Pror. Isa. 29, 11, ktož pro bóh svój život dadije (délka označena) Štít. ř. 28[b], (tvoji věrní) tomu dojíti nedadie NRada 1346, když sě poddadie tobě t. 565, lidé pokojě nedadye Kat. 28, dadye sě užéci Alb. 19[b], widadie počet Koř. Mat. 12, 36, dadyee dabunt (délka stará označena) Ol. Bar. 2, 17, ať nám svú pomoc dadii Troj. 70[b], (jahody) z sebe widady jíchu črvenú Lék. 62[a], kdyžť pak vás vydadí Br. NZák. 25[b], dadí Rešel. Jg. atd.; novotvar *dají*: dají Solf., Pref. Jg., Us.

Imperativ stb. *daždь*, *dadite* jako *vêždь*, *vêdite*, v. nahoře. V češtině střídných za to tvarů není a jsou tu novotvary *daj*, *dajte* podlé *volaj*, *volajte* atp. Na př. day mi sě znáti Hrad. 87[a], bóh mi neday tu nehodu AlxV. 179; nedaywye lůdu u bojů býti Dal. 28, nedajva t. rkp. Ff, nedajma t. rkp. Z; (n)edaymes j'mu živu býti AlxH. 10, 38, té (sěči) mi dayte účastnu býti AlxB. 1, 14. Přehlasováním nč. *dej*, a dalšími změnami hlásko-

vými *dé*, *dý*: prsteň mi dé Suš. 384, dý mně ho do ručičky t. 762, t. j. vynecháním *-j* atd. Také ze stč. *daj* vynecháno *-j* v daz věděti Rožmb. 68 m. dajž, daz jim mrchu sápati PulkR. 74ª (dayz ib. v PulkL. 166); podobně i u jiných sloves (ve tř. III. 2, V. 1ª, VI).

Imperf. stb. *dadêachъ*, stč. *dadiech*; na př.: jemu i jeden vody nepodadieſſe Hrad. 91ᵇ, tu j'mu nedodadieſſe (sic) uléci t. 142ᵇ, (Soběslav) sto hřiven dadyesse DalC. 67, nedadyeſe jim (Ježíš ďáblům) mluviti Koř. Mark. 1, 34, ano nám nedadieſe vietr prohibente vento t. Act. 27, 7, (Němci) sě na běh otdadyechu DalC. 93, (střělci) vyzřieti nedadyechu AlxV. 473, že jemu nedadiechu vsiesti na kuoň Troj. 114ª; novotvar podlé V. 4. *dajiech*, *-ich*: jenž nedagyſſie hřiešným vzhuoru Otc. 45ᵇ. V Troj. 106ª čte se: vyrojí se jiezdní . . a otdaſſe se s kopími proti Trojanským sbodú mnohé, a v Otc. 120ª: Tehdy sv. Apollonius s svú bratří z toho (t. že jim andělé nanosili chleba) chválu wzdaſſie jechu sě toho skrovně požívati atd.; jsou to omyly písecké místo *davše*, jak svědčí kontext, nikoli snad impf. *dáše*.

Aor. stb. *dachъ*, stč. *dach*: da jemu (Boleslav Václavovi) virh(l)ba mečem DalH. 30, to mně to dietě da znáti Hrad. 65ª, vsěd na koráb da sě na běh Apoll. 132ᵇ, pokojě sobě nedachu AlxH. 8, 39, wzdachu chválu bohu Alx. t. 570, a jakž jim koní przydachu t. 1357 atd.; s odchylnou kvantitou: když to povědě, jeden (sluha) daa zášijek Ježíšovi Ev. Zimn. 43.

Inf. *dáti*: chce nám daaty Štít. ř. 115ᵇ, jmá daati Pr. pr. 262, muož daati t. 244.

Part. *dada*: wzdada prosbu ApŠ. 125, nenie kto slovce przydada AlxBM. 5, 6, nenie kto čáky przydada AlxV. 480, nedada svých noh umývati Hrad. 77ᵇ, daduc Štít. Op. 351ᵇ, (tomu m)iesta nedaducze AlxH. 11, 40. Novotvar *daje*, *dajíc-* podlé volaje, volajíc- atp.: Eleonora Heynczowa dagicze Annu Rakovau obeslati Lún. var. 1718. V Kat. 44 se čte: chválu wzdayucz mně bohu; není to novotvar -dajúc, nýbrž omyl m. vzdávajúc (verš jest 8slab.).

Part. *dal*: dal ieſt List. Litoměř., podali bi ſe Greg.

Part. *dav*: daw přiezni stvrzenie AlxV. 931, nedawſſe ApD. d.

Part. *dán*: daan příklad Štít. uč. 54ª, peniez daan bude Štít. ř. 109ᵇ, div bude daan Ev. Zimn. 17, aby byl daan Pror. 88ª, nemá pečeť daana býti žádnému Pr. pr. 245, prodano Ostr., město daano v pustinu Pror. 76ª; po podanemu Greg.; *dat*: česť data AlxV. 1948, srov. můj potáček je zlaté od mýho tatíčka daté Suš. 762, škoda mého vydatá (provdání) Suš. 472.

jad-, *jiesti.*

Kmen základní a spolu praesentní bezpříznaký jest *ēd*; z něho jest ve slovanštině náležité *êd*, na př. stb. *izêsti* stč. *ziesti*. Kde se předrazilo *j-*, tu z **jēd* vzniklo *jad*, na př. stb. *jasti*,

izsjasti. V češtině *ja-* není; kde by podlé stb. *ja-* býti mělo, změnilo se přehláskou anebo analogií jiných tvarů v *jě-*, ve slabice dlouhé v *jie-*. Kmen s příznakem *jad-e-*, *jad-o-*, v češtině s *-ě-* m. *-a-*.

Praes. Sing. 1. stb. *jamь* m. jadmь, stč. *jiem*: leč piem leč gijem Štít. ř. 68ᵇ, nč. zouž. jím. Sing. 2. stb. *jasi* m. jadsi, v češt. nedochováno; za to je novotvar *jieš*: leč pieš leč gijeſs Alb., tak mnoho gijeſs a pieš Alxp. 101, nč. zouž. jíš. Sing. 3. stb. *jastъ* m. jadtь, v češtině nedochováno; za to je novotvar *jie*: gye, pie kto chce Alb. 28ᵃ, sál sem a jiný gié Ol. Job. 31, 8, nč. jí. Du. 1. stb. *javě* m. jadvě, stč. *jieva*, *-vě*: ať jeho ſnyeuie comedamus Ol. 4. Reg. 6, 28. Du. stb. 2. *jasta*, 3. *jaste*, m. jadta, jadte, v češtině nedochováno. Plur. 1. stb. *jamъ* m. jadmъ, stč. *jiemy jieme*: když gijeme neb pieme Štít. ř. 47ᵇ, nč. zouž. jíme. Plur. 2. stb. *jaste* m. jadte, stč. *jieste*: leč piete leč gyeſte Alb. 68ᵇ, již gieſte chleb bolestný qui manducatis ŽWittb. 126, 2; novotvar *jiete*: leč piete leč gijete Štít. ř. 20ᵃ a 54ᵇ, nč. jíte. Plur. 3. stb. *jadętъ* z -dntь, stč. *jědie*: ščeňátka gedije drochty Štít. ř. 130ᵃ, což dietky neſnyedye Rúd. 9ᵇ, nč. jedí; dial. valašsk. jedia, slovácky ija, ijú, han. jijó (Bartoš), domažl. voni jí Šemb. 15.

Imperativ sing. 2. 3. stb. *jaždь* stč. *jěž*, *jěz*: giez maso Pass. 348, giezze t. j. jěž-že t. 432, nč. jez. Du. stb. *jadivě jadita* pl. *jadimъ jadite*, v češtině ve střídných tvarech proti stb. *jadi-* jest *jěz-* vniklé sem ze sing., giezte Hrad. 76ᵃ, nč. jezte.

O tvarech ostatních v. Listy filol. 1883, 113.

jes-, *býti*.

Kmen praesentní bezpříznaký *jes-*; kmen se příznakem *(j)so-*.

Praesens.

Sing. 1. stb. *jesmь*. Původně též jesmь, a tu byl přízvuk trvám na slabice druhé. V češtině mělo z toho býti *jesm*; ale tu vysulo se *-e-* ze slabiky kořenné a jiné mírnící vloženo do slabiky druhé, a tak vzniklo *jsem*, *sem*, slc. *som*. Na př. Yay ſem chudý t. j. já -jsem ŽKlm. 52ᵃ, Sey zem t. j. že -jsem AlxBM. 4, 8, což zzem kdy myslila LMar. 75, ž' zzem sě netščala t. 76, neyſem zapomanul ŽWittb. 118, 83, ež gſem skončala Pass. 220. Analogií podlé *nesu*, *neseš* vznikly dialektické novotvary *jsu*, *su*, *so*: šak jsu hodný mládenec Suš. 22 (vedlé šak sem hodná osoba t.); já su, já so Šemb. Dial. 36., já su podkrk. ČČMus. 1864, 54.

Sing. 2. stb. *jesi* m. jessi, česky *jsi*, *si* týmž vysutím samohlásky kořenné jako v 1. os., tedy m. **jesì*. Na př. zeiſi chtěl t. j. že -jsi ŽKlem. 30ᵇ, zeyſi běžaló t. 94ᵇ, na nebi gſi slavně Kunh. 148ᵃ, gſi robotil vezván Hom. Op. 152ᵃ, yſi ades ŽGloss. 138, 8, gſſy po letech mladý AlxV. 971, doſtihl ſi t. 138, 3, doſtihl yſy ŽWittb. t., neyſy pomohl ŽKap. 88, 44, atd. Samo-

hláska *-i* odsouvá se: tigſ buoh i člověk t. j. ty *js'* Brig. 73, tehda *s'* ty král Pass. 197; zvláště často se to děje ve výrazích perifrastických, *ty js' nesl*, *ty s' nesl* a *nesl s'*: Seyz j'ho slyšeti (ne)rodil t. j. že js' AlxBM. 5, 40, Seys t. 7, 39, jaks z chtěl taks z vše obřiedil t. j. jakž s' takž s' LMar. 68, uczinilſ mye t. j. učinil s' ŽKlem. 143ᵇ, dogilſ mye t., zproſtilſ jě ŽWittb. 21, 5, ty vderzil s percussisti t. 3, 8, vwedl s ny t. 65, 12, v kázání w nemz s přikázal t. 7, 7, ni s zatvořil mě non conclusisti t. 39, jak s pokázal AlxBM. 5, 39, poddal ſſye t. j. poddal s' sě AlxV. 977, jak s sě s námi smířil AlxBM. 6, 27, cſoz ſmy čsti prokázal t. j. čsož s' mi t. 7, 2, ty s rzekl Pass. 195, prve s sě chvátil duchovného oděnie než s přijal svých údóv spojenie Pass 279, atd., často; v době pozdější theoretikové se o tom neshodují: Philomates zavrhuje *si* a odporoučí *s'*, Blahoslav naproti němu praví, že „jakos učinil“ je řečeno verštatně, ale „jako *si* učinil“ je pleno et veluti rotundo ore dictum, mimo to pak že bývá někdy kakofonie, na př. „mluvils k srdci“ Blah. 105. — Dialekticky *jseš*, *seš*, novotvar podle *neseš* atp.: jak seš dlóhá Suš. 202, seš, nejseš Us.; tvar tento platí jen jako verbum substantivum, nikoli jako sloveso pomocné, praví se: ty seš zdravej, ale nikoli: ty seš nesl.

Sing. 3. stb. *jestъ* mi jestь, česk. *jest*: yeſt učiňeno Kunh. 148ᵃ. Pavel dal ieſt zeḿu List. Litoměř., Vlach dal ieſt zeḿu t., (zlost) pohaňena byla geſt ŽWittb. 118, 163 a j. Emfatické *jesti*, s *-i* za *-ъ*: geſty svobodná vóle AlxŠ. 8, 14, gesty také v téj straně Jeruzalem AlxV. 659, neučinil ieſti takéž všemu národu ŽKlem 147, 20, geſtit jej (boha) proč milovati NRada 194, máť gieſti sprostnie rada t. 384, geſty t(o)bě řeč počieci Kat. 96, jestiť podobné ŠtítV. 46, jestiť hodné t. 79, (chrám) geſtit osmi a sedmdesáti loket z šíři Mand. 32ᵇ, co mi geſti toho píle Otc. 366ᵇ a j. Odsutím koncových souhlásek zbývá *je*: tělo jedno ge Kunh. 149ᵃ (rým: troje), že tolik ľuda tu ge AlxH. 8, 12, najvěčšie šlechta tu gye kdež AlxV. 242, jenž ge proti tobě shřešil AlxM. 3, 4, co gye vzpáchal AlxV. 1316, proč ti sě gye to vše dálo t. 718 atd. Z toho dále odsutím samohlásky zbývá *j'*; to bývá jenom, když slovo předcházející se končí samohláskou: na př. sey na to ustaven t. j. že j' = že jest svD. 37, welikay tvrdost tvé viery t. j. velika j' Hrad. 45ᵇ, jeho následuj nejbezpečnější stezkú, toy pokorú Štít. uč. 47ᵇ, mohú dojíti otplaty vdovské geſſto y větši než manželská t. 118ᵃ, totoy pak hodujie viera t. 9ᵇ, zey se světu ukázala t. j. že j' t. 117ᵃ, czoy bóh zapověděl t. 128ᵇ atd. (u Štítného velmi oblíbeno), žey nám vzkázáno Ol. Esd. 4, 15. Pro záporné non est je v češtině tvar *nenie*: tělo nenie dvoje Kunh. 149ᵃ, nenye bezpečenstvie Túl 30ᵇ, nenye kto slovce přidada AlxM. 5, 6, kdež příbuzných králóv nenyě Jid. 12, nenyě mi mysl taká t. 172, nenije obrácen k bohu Štít. ř. 54ᵃ, nenijeť to správné t. 74ᵃ, nenije mi třeba t. 43ᵇ, zdeť

našeho bydla nenie NRada 2110 a j., nenyee Ol. Lev. 13, 21; nč. není. Změnou kvantity *nénie* a z toho změnami dalšími *nýnie*, *(nýní)*, *nejní*, *neni*, *nejni*; na př. nynye veselé non est exultatio Pror. 42ᵃ, nynye kto by sě rozpomanul t. 42ᵃ, nynye kromě mne spasitel t. Jsa. 43, 11, nynye v něm zdravie t. Jsa. 1, 6, a nynye kto by rozuměl t. 42ᵃ, již v službě nynye otplatka AlxV. 273, nynye li tě leň slyšeti t. 715, nynye čísla téj všiej síle t. 1046, ani kdy bezpečen ninye NRada 174, toť ninie škodné t. 745, žádnému ninie sličné t. 1576, tať jim ninie za vlas škodna t. 1801; Nudožerský 1606 v grammatice své při žalmech (Aliquot psalmorum paraphrasis) poznamenal: „dicitur ab aliis nenj, ab aliis néni“ a „in Žatcensi et Litoměřicensi districtu nýne (t. j. nýňé) dicunt“; zda-liť známé néni že atd. Barl. 1, 25, nedbanlivost má toho přičina néni t. 1, 27, néni slušné, abych bratří v líčky uvozoval t. 2, 3; nejní, nejni Us.

Du. 1. stb. *jesvě*, stč. (bez rozdílu rodu) *jsvě*, *jsva*, *svě*, *sva*: co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla t. j. svě AlxBM. 1, 17, doňadž zuie živa t. 1, 4, 2, již ſwie tři krošě propila Hrad. 125ᵃ, jichž (zlych děl) ſwie mnoho ſdiela t. 90ᵇ, jako swye vě, ty a já, jedna věc Krist. 93ᵇ; yſwa bratřencě Pass. 290, já a ty zaslúžila ſwa tato ML. 105ᵇ, jeho ſwa nemohla popadnúti Koř. Dan. 13, 39; vecesta súdci (du. Nom.): když ſwa chodila po sadu sama a když ſwye byla v kútě sadu, viděla ſwa . . . Pror. Dan. 13, 36 a 37. Vlivem pluralového -m-, js*m*e, jest pak v době pozdější *jsma*, *sma*: ale va vždycky jsma ve tmě Gest. Rom. Výb. 2, 922, doradile sma Bech. Rozb. 185, dávno sma se poznala Pam. 3, 78.

Du. stb. 2. *jesta* 3. *jeste*, stč. 2. 3. *jsta*, *sta* (pro všecky rody): sv. Krištofor otáza (dvou dívek): proč ſta sěm uvedeně Pass. 362; (vy) nemúdřiej dievcě, kako ſta sě s pravé césty svésti přěpustile t., vztřásla ſta sě rty má ŽKlem. 127ᵇ, ta dva penieze jsta zlá vuole a zlý skutek Gest. Rom. Výb. 2, 920, věrná jsta sobě ŠtítV. 23, když spolu jsta t., dvě dievcě gſta utekle Pass. 270, netáhle ſta sě přituliti (Maria a Alžběta) t. 278, tě (rucě) gſta již rozvázáně t. 306, obě (městě) ſta rovně ve zlosti t. 307, tě gſta sestřě byle t. 332, koleně omdlele ſta ŽKlem. 108, 24, koleně moji nemocně yſta ŽWittb. t., oči ztenčěle ſta ŽGloss. Ezech. 14, (oči) ſta sě vznesle t. 130, 1, a ŽWittb. t., rucě tvoji učinile ſta mě ŽWittb. 118, 73, viděle ſta oči moji t. 138, 16, nebo yſta oči moji viděle t. Sim. 30, kak ſta rucě prokláně Alb. 40ᵇ, rucě vaši ſta plně krve t. 61ᵇ, kak gſta jeho rucě probitě Modl. 169ᵇ, uši mého srdcě před tebúť gſta t. 13ᵇ, oči plně gſta prachu Ol. Bar. 6, 16, jehož gſta žádale oči moji t. Ekkl. 2, 10, tvoji nozě nejsta stěženě t. 2. Reg. 3, 24, sta dvě cestě Mand. 44ᵇ, tu ſta dvě hořě t. 4ᵃ, rucě které ſta mě stvořile Nikod. 83ᵇ.

Plur. 1. stb. *jesmъ* č. *jsmy*, *jsme*, *smy*, *sme*: gſmi poſuua-

ceni Hom. Op. 152ᵃ, dóstojni nebyli ſmi t., c(ě)ňeni ſmi aestimati sumus ŽGloss. 43, 22, vyšli ſmi Dal. H. 41, napilneny ſmy i kocháni ſmy ŽWittb. 89, 14, synové boží ſmy Alb. 79ᵇ, my ſme vstali i pozdviženi yſmy ŽWittb. 19, 9 atd.

Plur. 2. stb. *jeste* č. *jste*, *ste*: jakž yſte viděli AlxM. 1, 3, jakž zte mi sě přikázali AlxBM. 3, 38, vy genz ſte s námi u pekle nebyli a v ráji gſte osazeni Nikod. 87ᵃ, otištěno ve vydání Hankovu na str. 79 na prvém místě chybně *stě* m. ste.

Plur. 3. stb. *sątь* č. *jsú*, *sú*: negſu Túl. 92ᵇ, gſw zauirſeni t. 92ᵇ, gſu otpověděli t. 25ᵇ, pusty zzū nejedny země Jid. 24, (vnuk a syn) zziey zzu zbýli na sem světě t. 15, tito pak zzū z Pamfilijě sv. D. 15, kak ſuu sě obcházěli Pass. 626, zda-li to lotři neyſuu t. 4, ústa mluvila gſuv Pror. 1ᵇ, opustili ſuu hospodina t. 1ᵃ, atd. Archaisticky vyskýtá se několik dokladů s koncovkou *-t* za *-tь*: postyděli sě zut pudore consternati sunt Greg., smúceny ſut kosti mé ŽWittb. 6, 3, ſut zkazili destruxerunt t. 10, 4, synové ostavali ſut sě a klécěli t. 17, 46, zpirzneny ſut cěsty jeho t. 9, 5 (26), oni divili ſut sě t. 47, 6, jěšuti mluvili ſut každý ku blížniemu svému t. 11, 3, jichž ústa hořkosti pylna yſut t. 13, 3, základové hory smúceni ſut t. 17, 8, všickni sstúpili a neužitečni učiňeni ſut t. 13, 3, obklíčily ſut mě bolesti t. 17, 5, a zmnoženy ſut nemoci t. 15, 4, k tobě jsú vzvolali a spaseni ſut t. 21, 6, v rukú jeho yſut všeho světa kraji t. 94ᵇ, 4, zapomanuli ſut skutkóv jeho t. 105, 13, i poníženi yſut t. 105, 43, neyſut utajena ústa má t. 138, 15 marg., kniežata sebrala ſut sě t. 46, 10, nebo v rukú jeho yſut všickni kraji zemščí quia in manu eius sunt omnes fines terrae t. 94ᵃ, 4, zsytěli ſut t. 16, 14, slavná mluvena ſut o tobě t. 86, 3, naprizneny ſut i myrzczy učiňeni ſut t. 13, 1, přieliš počščeni yſut přietelé t. 138, 17, nebo umenšeny ſut pravdy t. 11, 2, nebo rozsilnili ſut sě nade mnú t. 17, 18, rozpomanuli yſut sě t. 77, 35, v duchu rydánie tvého shromazdily ſut sě vody t. Moys. 8. Že tu čísti jest *jsút*, *sút* a nikoli snad enklitické *-ť*, toho důvody viz v mém vydání Žalt. Wittenberského str. 258. Za *jsú*, *sú* je později *-au*, *-ou*. Dial. *sú*, *só*, *su*; u súseda sum falešne okna Suš. 368.

Za *jsem*, *nejsem* atd. vyvinuly se v nářečích moravských zvláštní výrazy perifrastické; na př. už sem ja je opuščeny Suš. 207, ja něni sem tobě rovna t. 254, ty s' je hřišna t. 3, neni s' mne ty hoden t. 210 atd. (v. v Bart. Dial. 131 a j.).

Part. stb. *sy* zř. *sę*, *sąšt-*, č. *jsa*, *sa*, *-úc-*; na př. zztuy zza t. j. s tú- jsa LMar. 20, tuy zza t. 8, mlád zza t. 13, zza účasten AlxB. 1, 12, za chzilegy t. j. sa čilejí t. 7, 29, dalí jsa od vody dalí jsa od ohně ŠtítV. 212, zzmutnay zzuczi t. j. smutna -jsúci LMar. 22, zucze AlxH. 3, 17 atd.

Mezi tvary *js-* a *s-*, *jsem* a *sem*, *jste* a *ste* atd., kromě rozdílu hláskového není jiného. V plur. 3. *jsú* a part. *jsa* jest *j-* přijato analogií ze tvarů jiných. V době staré hlavně blahozvuk

a dílem náklonnost písařova rozhoduje mezi *js-* a *s-*. V době pozdější vyvíjí se pravidlo, aby *jsem* atd. platilo za verbum existentiae (verbum substantivum), naproti tomu *sem* atd. aby bylo slovesem pomocným: ty *jsi* zdráv, ty *si* řekl. Pravidlo toto vyvíjí se od dob Husových a provedeno jest v pravopise bratrském; podlé Blahoslava nejprve Červenka (Erythraeus) učil, aby se psalo byl sem, jedli sme, honěn sem (Blah. 32 pozn.), ale v praxi bylo tak již před tím (t. 33). Optat chtěl míti všude jen *s-*, ſem, ſme, ſau, poněvadž *js-* prý nikde se nečte; Blahoslav mu odporuje, anoť se praví bohda gſme (jsme) věrni, negſem (nejsem), nikoli nesem Blah. 31.

Jiné tvary k *jes-*, *býti* jsou od kmenů *bud-e-*, *bud-o-* (*bǫd-*) a *by-*.

bude- je významu perfektivního. Z něho má sloveso *jes-* futurum *budu*, imperativ *budi*, imperf. *budiech* a analogií utvořené part. *buden*, v. Listy filol. 1883, 112.

Z *by-* jsou utvořeny tvary následující.

Inf. *býti*: co by to chtělo býty svD. 52 (délka stará naznačena), chce býti Jid. 86, mohlo by býty Pil. b.

Sup. *byt*, bez dokladu.

Part. *byl*.

Part. *byv*: ten den byw hi minu AlxBM. 6, 39, ta noc bywſſi hi otjide t. 5, 32, kakž ta chvíle biwſſi minu AlxB. 5, 10.

Part. *byt*: město dobyté Us.; subst. verb. *bytie*: dóstojné bytie habitationem Ol. Sap. 13, 15, pravé samému o sobě bytye Alb. 33ᵃ.

Aor. *bych*. Dílem ve významu realním = factus sum, fui, na př. (apostol) svatý křest by množě svD. 167, (Medates) jmieše vnuku jejie (Dariovy matky) pro ňůž mu bby ta nádějě AlxM. 2, 13, jakž náhle v řěči býſſta (Pilat a Jidáš) Jid. 53, když v Alexandří bychu Kat. 14, bychu všichni bez nádějě AlxV. 464, tu bychu ctně přivítáni Trist. 283 atd. — Dílem ve významu formalním v perifrasi kondicionalu. Flexe byla zde původně táž, jako při *bych* významu realního, tedy na př. sing. 1. *nesl bych*, 2. 3. *nesl by*, du. 1. *nesla bychova*, 2. 3. *nesla bysta*, plur. 1. *nesli bychom*, 2. *nesli byste*, 3. *nesli bychu*: ale ztrátou významu realního mizí tu časem povědomost, že *bych* atd. jest aorist, slovo to klesá ve význam spojky, tvaru *byste* (2. plur.) rozumí se, jakoby to bylo praesens (*j*)*ste* se spojkou *by*, a podlé toho ustrojují se výrazy také pro jiné osoby grammatické, na př. já *by-sem* nesl Us. vulg., ty *by-si* nesl, *ty by-s, nesl* my *by-sme* nesli, abiſſmy jemu práva dopřáli List. českopolská z r. 1549 Perw. 47, *oni by nesli* a též *my by nesli*, *vy by nesli*.

Imperf. *biech* stb. *bêachъ* a aor. (imperf.) *běch* stb. *bêchъ* vykládá se též ze kmene *by-*, ale způsobem jiným než zde. Mám za to, že patří oboje především ke kmenu *bê-*, který jest významu imperfektivního proti perfektivnímu *by-*. Kmen *bê-* a tvary jeho

běchъ i *běachъ* ukazují do třídy III. 2; podlé toho měly by se významy *by-*: *bê-*, jako na př. *sêd-* (sêsti, perfektivum): sêdê- (sêdêti, imperfektivum), a podlé toho dále bylo by i tvar *bê-* vykládati z *by-* jako *sêdê-* ze *sêd-*, t. j. kmenotvornou příponou *-ê*, při tom i seslabením a pak odsutím samohlásky kořenné: **by-ê-*, **bъ-ê-*, *bê-*.

biech, *bieše* jest imperfektum zřejmé, svědčí tomu délka slabiky prvé a ve 2. 3. os. sing. koncovka *-še*. Na př. bijech řekl Štít. ř. 67^b a 70^b, ty s Ježíšem byeſe Koř. Mat. 26, 69, byeſſe erat ŽGloss. 123, 2, žeť mu nebieſſe do smiecha Hrad. 29^a, Mikuláš bijeſſe král té vlasti Alxp. 7, zouž. bích, bíše, bíchu. Za *bieše* bývá *bieš'*: již bieſ umřěla Hrad. 29^a, ztratila bies mistra svého t. 30^a, po ňemž sě bies pláčem zmohla t., zapomanula bies sebe t. 31^a, masti jěž bies připravila t. 29^a, tak tu bies přišla t., bies otjata t. 43^b, jenž v Prazě byeſſ tehdy Pulk. 178^b.

běch, *bě* jest podlé výkladu nahoře podaného a podlé flexe své aorist. Bývá nazýváno imperfektem, když se vykládá ze kmene **by-e-*, **bv-e-*, *be-*, ačkoli flexe svědčí proti tomu, Mikl. 3^1 167 a 3^2 110. Na př. jí (ženě) bie ne do veselé Jid. 152, (otec) vyšel bie sobě t. 90, Anna jež bie dci ysakarowa LMar. 18, taký bye zvuk stvořen AlxB. 2, 27, nebo bie velblúd vysoký t. 3, 1, tak bye k sěči přihotován t. 3, 25, (Filota) bye u velikém potě AlxV. 1699, jež (listy) bye poslal král řěčský t. 1016 a j.

Mimo 2. 3. os. sing., když není kvantita prvé slabiky zřejma, možno čísti *bě-* i *bie-*, a doklady takové jsou tedy nejisté; na př. tak sě ſeſſla byeſta AlxV. 1582, ješto bieſte v tom času eratis Koř. Efez. 2, 12, tak sě biechu twirdye sněli AlxB. 2, 23, když se již sebrali biechu NRada 40 atp.

Klasobraní po rukopisích.

XXI. Brněnský zlomek „Růžové zahrady" (?)

Pan Aug. Kubes, theol. Ord. cap. v Brně, odloupl 1885 s desek nějakého foliantu kapucínské knihovny Brněnské pergamenový zlomek rukopisu[1]) i zaslal nám jej, abychom určili, co obsahuje. Jest to hořejší ústřižek dvoulistí, jež vzato z rukopisu pergamenového, který obsahoval veršované skladby staročeské, zbytek to obsahem svým tak nepatrný, že jedva postačuje ku zjištění a určení toho, co na něm napsáno. Jest to tudíž pouhé domnění, které pronášíme a některými důvody opatřujeme, že zachoval se nám tuto nový zlomek staročeského zpracování t. zv.

[1]) Snad by se za bedlivějšího ohledání téže vazby našly ještě jiné trosky téhož rukopisu.

„Růžové zahrady". Jeden zlomek takovéto skladby, ovšem obsažnější, vydal p. Patera v Čas. Mus. 1881 na str. 464 a násl. Zlomek tento pochází z rukopisu jednosloupcového, který dle povahy jazykové přináleží konci XIV věku: náš zlomek i podle písma i podle jazyka jest o něco starší (1350—1370), i přináleží rukopisu, který psán byl velmi pěkně o dvou sloupcích. O obsahu první polovice dvoulistí, náleží-li k druhému listu či nenáleží-li, ničeho neumíme říci, ale druhý list obsahuje v nepatrných zbytcích, jak se domníváme, zřetelnou poukázku k „Růžové zahradě". Zmíněný tuto markrabí jest totiž nejspíše Rüdeger, který v „Rosengartenu" bojuje s Gernotem, a dvouverší II[a2] dosti zřejmě poukazuje na rekovného mnicha Ilsama téže básně, jehož souboj líčen v následujících snad zbytcích. Jakkoli tudíž jen nepatrný jest zlomek náš, přec, jeli domnění naše správno, jím konstatovati možná druhý a starší rukopis téže básně a oblíbenost její v Čechách ve XIV století. Proto otiskujeme zlomek.

I[a1] Neb naknyhach wſkrzyny ſkryto.[1])
I[a2] Budel kde koſtel vſtaw..,
I[b1] ...ſluham myloſt mnoha
I[b2] Gyedno dyegyu nenye jeho.
To gye bozye vſtawenye.
II[a1] Vdaſſye markrabyu[2]) weliku ranu daty
Kralowyczyu gez ynhed gye ſye zaſſye poſtupaty.
II[a2] Oblekaſſe wodyenye berſye do zahrady
Swych paterzow nechagye...
II[b1] ...ſwym meczem zatye gyey hluboczye.
II[b2] Gez zgych meczow gyſkry podoblaky letyechu.
Sebrawſſe ſwe wſye[3]) ſyly daſta ſobye rany.

Jos. Truhlář.

XXII. Z Passionalu Musejního (sign. 3, F. 16; srov. Listy filol. 1886, 232).

Po nyekolik mieſiecich dyoclecianus vmrziel. a maximianus po nem cieſarzem byl. ten ſwateho cyriaca gyety ka[425]zal. hnyewagie ſie proto yez yeho ſeſtru arthemij na wieru bieſſe obratyl. yehoz yemſſe wſſeho rucha zwlekſſe rzetyezi ſwazawſſe przied wozem maximianowym trmaciegycz tahli. a potom przykazal ſwemu ſtaroſtye yemuz karpaſius rzekli aby ſwateho cyriaca ſ towarziſtwem k dyablowȳ modlam bezdieky przyhnal. a pakli by toho uczynyty nechtyeli aby gye rozlicznye vmuczie hlawy gym ſtyety kazal. yakzto ſie yeſt y ſtalo ten ſtaroſta kazal ſmolu horku na ſwateho cyriaca

[1]) Opraweno původním písařem ze „ſkyryto".
[2]) Opraveno původním písařem z „markrabye".
[3]) Málo čitelno, tudíž nejisto.

hlawu lety a potom za palcie gey vieſſiety. a naypoſlee ſe wſſemi towarziſmi kazal yemu hlawu ſtyety. To vczynywſſe ten carpaſius ſtaroſta w ten dom w nemzto ſwati ciriacus bydlil a mnoho hdy byl w nē krſtyl ſie vwazal. a na hanbu krzeſtanom dewietnadzte towarziſſow k ſobie pozwaw yali ſie tu myty. a zabywaty. a ynhed w nahle nahlu ſmrty zemrzieli wſſiczkny pro nezto pohany ten dom zamekſſe od toho mieſta wiecz krzeſtanow ſie bali. a gie u wieczſſiey czty mieli.

S. Wawrzinecze.

Swati wawrzinecz bozi muczennyk rodē z hiſpanſke zemie s ſwatim ſixtem do rzima ſſel. neb tak piſſy ſtarzi miſtrzi kdiz ſwati ſixtus yednoho czaſu do hiſpanſke zemie prziſſel. tu dwa mladeczky ſwatich nrawow plna toczys ſwateho wawrzincie. a yeho rodycie ſwateho wyncencie nalez y pogal gye do rzima. z nyz*[426]*to yeden toczys ſwati vincencius do hiſpanye ſie wratyl. a ſwati wawrzinecz w rzimie ſ ſwatim ſixtem oſtal. Potom ſwati ſixtus ſwateho wawrzincie alciprzieſtem vczynyl. Tiech czaſow philip cieſarz a yeho ſin philip wieru krzeſtanſku przigemſſe ſnaznye na to myſleſta kako byſta ſwate cierekwe powyſila. a to byl philip prwy cieſarz yehozto origenes na wieru krzeſtanſku obratyl, Ten cieſarz philip miegyeſſe yednoho ſweho rityerzie yemuzto decius rzekli. k boyom a zwlaſcze na morzi welmi rozumneho. A kdiz tyech czaſow ti wlaſty yeſto ninye francia ariu ſlowu cieſarzowi ſie protywiech' pozwaw cieſarz ſweho rityerzie decye przied ſie yeho do tyech wlaſty ſ woiſku poſlal. aby gye opiet pod mocz rzimſkeho cieſarzie podbil. Tehda tā decius mocznye ſ lidmy gyew ti wlaſty pod cieſarzi* podbil a zaſie ſie do rzima ſ weliku czty wratyl. Yehozto prziblizenye cieſarz philip vſſlyſſaw. chtye yemu wyſſy czeſt vczynyty. proty yemu az do beruna yetrzichowa wygyel; ale ez newdyeczna a nevierna ſrdcie to w obycziegy magi. czymz gie wiece lidye cztye tyem wiece pychagy. Jako tento decius v pyſney myſli ſie zdwihna poczie myſlity kako by ſweho cieſarzie vratil a ſam cieſarzem byl a tak yakz newiernye vmyſlil tak vczynyl. Kdiz yednu cieſarz philip na ſwem pokogiku w ſtanu lezieſſe. decius k nemu kradmo prziſſed zadavil yey. a ti lidy gijzto ſ cieſarzem biechu przigieli proſbuu y dari k ſobie przywinul a ſ nymi ſpieſnye do rzyma przigyel. To philip cieſarzow ſin vſſlyſſaw welmi ſie vzaſl. pronezto wſſieczky pokladi ſwe y otczowy po*[427]*braw ſwatemu ſixtowi a ſwatemu wawrzinczowi poruczil a rzka. Przihodilit ſie to yez mie decius zahubi. tito pokladi koſtelom a chudim rozdayte. a to rzek philip utekl. a przied deciem ſie ſchoval. A kdiz ſie decius ſ lidmi k rzimu blizieſſe. tehda knyezata rzimſka proty nemu welebnye wygieli a u mieſto ſ nym wgyewſe yey cieſarzem vczynyli. Ale aby mu nebyla vina dana zby yakzto proradcie ſweho hoſpodu zahubil

vczynyl przied nymi yakzto by to pro rzimſke bohi vczynyl. gichzto philip ciesarz tehdi nenawidyeſſe yehozto vczynka aby lepe w domnyeny lidſkem potwrdyl kazal wſſiech krzeſtanow ſnazny[e] hledaty a nad nymi weliku otrizn mucziece czynyty. pronezto w tom geho dyablowem zamyſle mnoho tyſicz ſwatich muczedlnykow krew prolilo. Mezi nymizto take ciesarzow philipow ſin mladi philip pro wieru krzeſtanſku take ſwu krew prolil. W ten czas decius yal ſie ptaty na drziewnyeho ciesarzie pokladi a zatyem yemſſe ſwateho ſixta przied decie wedli. dawagicz mu wynu zby ſie gezyſſowi modlil. a ciesarzowy pokladi ſobie ſchowal. tehda gey kazal decius w zalarz wſadyty aby jej rozliczny muczięcz k zaprzieny wieri yezukriſtowy a k wraceny ciesarzoweho poklada przipudyli. A kdiz ho tak do zalarzie wedyechu yda po nem ſwati wawrziniecz wolaſſe a rzka. kam ſie berzes otcze bez ſweho ſina. K nemuz ſwati ſixtus wecye. Neoſtawugy tebe po ſobie ſinu. ale wieczſſie muky pro wieru gezukriſtowu maſſ trpiety. A tu yemu pokladi ukazaw przikazal aby gie chudim rozdal. Tehda s ſwati wawrzinecz welmi [428] ſnaznie poczie krzeſtanſkich chudich hledaty a mezi nye yakz podobno bylo poklad ten dyelity. a mezi togi ſwati wawrziniecz w dom k gedney wdowie prziſſed mnoho chudich krzeſtanov ana gye ſchowala nalez. nayprwe tu wdowu od hlawne dawne boleſty ruku na ny polozyw vzdrawil a potom wſſiem chudim vmyw nohi ſczedru gym almuznu dal. A kdiz ſwati ſixtus genz w zalarzi bieſſe nechtyel deciowi ciesarzowi powolity any ſie modlam modlity. kazal yemu hlawu sſtyety po nězto biezie ſwati wawrzinecz wolaſſe a rzka Neoſtawuy mne po ſobie otcze ſwati neb pokladi koſtelnye geſtoſ mi poruczyl ti ſem yuz chudim rozdal To uſſlyſſiewſſe rityerzi an pokladi menuge ſwateho wawrzincie gyeli. Yehozto decius otazal a rzka Kde ſu poklady koſtelny yeſto ſu tobie ſchowaty dany. Jemuzto kdiz ſwati wawrzinecz neodpoviedye kazal gey walerianowi ſtaroſtye w ſtraz daty. a walerian poddal yeho ſtaroſty[e] ypolitowi. Jehoz ypolit ſ mnohymi gyuimi w zalarz wſadyl. a tehda w zalarzi bieſſe yeden pohan gmenem lucillus yenzto pro przieliſni placz oſlnul bieſſe. yemuz ſwati wawrzynecz wecie. chceſli w gezu kriſta uwierzity a ſwaty krzeſt przigiety twoi zrak nawracen bude. A kdizto tomu lucillus naboznye powolil. ſwati krzeſt przlyal a ynhed prozriel. To mnozi ſlepi uſſlyſſiewſſe k ſwatemu wawrzinci diechu. gymzto wſſiem zrak nawraczowaſſe a gye na prawu wieru obratyl. To vzrziew ypolitus yenz yeho w ſwey mocy miegyeſſe wecie k ſwatemu wawrzinci Powiez mi kde ſu poklady. Swati wawrzynecz wecye O ypolite chczeſli uwierzity w gezu [429] kriſta pokladit ukazyu y nebeſket kralowſtwie ſlibugy. Ypolitus wecye Sgednaſſli rziecz s ſkutkem po twey radye poſtupi W tu dobu ſie ypolitus ſe wſſy ſwu czełedy pokrſtyl. a ynhed poczie mluwiti a rzka. Widyel ſem ano duſſye wſſiech cziſtich veſelecz ſie radugy. W ten cza[s] walerianus k ypolitowi poſlal aby ſwateho wawrzincie przied

nym poſtawil. k nemuzto ſwati warzinecz wecye. Ypolite podwa ſpolu nebt nama yeſt yuz obiema ſ wiecznu odplatu nebeſke kralowſtwo pzzipraweno. A kdiz ſie oba przied ſtaroſtu poſtawiſta opiet ho o pokladyech poczie walerian tazaty. k nemuz ſwati wawrzinecz wecye. Day mi tomu trzi dny rozmyſſlenye A kdiz opiet pod ſtrazzy ypolitowu yemu k rozmyſſleny trzi dny rok dachu. Tehda w tyech trzech dnech ſwati wawrzinecz czoz mohl naywiece chudich ſlepych pracznich ſebraw na ſien przied cieſarzie przywedl a rzka. Ay tot ſu wieczny poklady gijzto ſie nykda nevmnye ale wzdi roſtu a tyechto chudich lidy rucie ti pokladi na nyezto ſie ptas do nebes ſu wzneſli. W tu dobu walerianus ſtogie przied cieſarzem deciem wecie. Wawrzincze czo rzieczy y ſiem y tam wrtyſſ. wzday obiet naſſym bohō a ſwe ſie kuzedlne wieri odpowiez. K nemuz ſwati wawrzinecz wecye Czemu ſie yeſt lepe modlity. Tomuli yeſto yeſt lidſkima rukama vczyneno. czili ſtworzitelowi yenzto yeſt wſſe vczynyl. W tu dobu decius u welikey nahloſty kazal ſwateho wawrzincie obnazyty. a yey nemiloſtywie bity. a potom wſſiczku przipravu k rozlicznim mukam przieden przineſty kazal. a rzka. Chczeſli tyechto muk zbyty. naſſym ſie bohom *[430]* modl. Swati wawrzinecz wecie. Neſczaſtni czlowiecze ya yſem tohoto hodowanye wzdi zadal. Deci' k nemu wecye. Maſſli tito muki ſobie za hodowanye zgiew mi kde yeſt twe towarziſtwo at ſtobu tuto hodugy. K tomu ſwati wawrzinecz wecie. Neyſy doſtoyen w gich twarz hledaty neb gich gmena ſu' yuz u nebeſiech napſana. Tehda yeho decius kaza kygi bity. a rozzene ſkrzidli zelezne k geho bokō przyczynyety. W tey boleſty ſwati wawrzinecz wecie. mily yezukriſte ſmiluy ſie nade mnu. nade ſwym ſluhu. Neb kdiz na mie zalowano nezaprziel ſem tweho ſwateho gmene. A kdiz ſem otazan wzdi ſem twu ſwatu miloſt za ſweho mileho boha poznal. Tehda yemu decius wecie. Wiedye ez ſkrzie kuzlo tyechto muk zbywaſſ. ale mne obludyty nemoci budeſſ. tot beru na me bohy y na me bohinye. newzdaſſli obiety mym bohom rozliczne tye vmuczie zahubity kazy: A ynhed w tu dobu kazal ſwateho wawrzincie biczy gijzto olowiene puppencie na koncich miegyechu biczowaty. Swati wawrzynecz poczie ſie bohu modlity a rzka. Mily yezukriſte przigmi k ſobie duſſy mu. W tu hodynu hlas ano decius ſlyſſy znebes przigyde a rzka. Jeſcze mnohe muki maſ trpiety. W tu dobu decius ſ welikim hnyewem wecie. Czny rzymiene ſlyſſiteli kak tohoto zleho czlowieka dyabel poſilige pro nezto anyt ſie bohom modliti chcze. any na muki tba. any ſie bogi knyeziecieho hnyewu. A w tu dobu kaza yeho opiet timiz biczy byczowaty. Tehda ſwati wawrzynecz vlizna ſie bohu chwalu wzdal. a za ſwe pro*[431]*tywnyki boha poproſil. W tu hodynu rityerz yeden yemuzto gmie Roman w gezukriſta uwierzil. A tu ynhed k ſwatemu wawrzinci rzekl. Wizi. ano przied tobu yeden kraſni mladecz ſtogi. bielu ruchu twe tyelo otyeragie. zaklinagi tye ſkrzie boh prawy aby mne po ſobie neoſtawowal. ale ſpieſſnye

mie pokrſtyl. W tu dobu decius valerianowy wecie. ya yuz za to mam. ez ſmy ſkyrzie tohoto czlowieka kuzlo prziemozeny. A to rzek kaza ynhed ſwateho wawrzincie pod ſtrazy ypolitowu opiet zawrziety. Tehda Roman' pochopie wiederce wodi przibiehna przied ſwateho wawrzincie przied yeho nohi padl. A tu ſwati krzeſt od neho przygal. A yakzto decius wzwiedyel. tak kazal Romana nayprwe kygy bity. a potō hlawu ſtyety. Potom te nocy decius ſwateho wawrzincie przied ſie przyweſty kazal. W tu hodynu ypolitus welmi zplaka chtye przied decie gity. wolagie a rzka. Krzeſtan ſem. To yemu ſwati wawrzinecz zapowiedye a rzka. Nechay toho ninye. ſkri wnytrs w duſſy yezukriſta. A kdiz ya na tye zawolagy przid a poſluchay; Tehda opiet decius kaza wſſiczku przyprawu czoz k mukam ſluſſie przied ſie przyneſty. a rzka k ſwatemu wawrzinczowi. anebo ſie naſſym bohom modl. anebo wſſieczka tato noc w twem muczeny wzwedena bude; K tomu ſwati wawrzynecz wecie. Noc ma nycz temnoſty nema. ale wſſieczky wieci me w ſwietloſty ſie zraczugy. K tomu decius wecye. Przyneſte mi loze zelezne at na nyē nepoſluſni wawrzynecz odpoczyne. W tu dobu ſluhi cieſarzowy leſu zeleznu przyneſli. a ſwateho [432] wawrzincie rucha zwlekſſe na leſu yey zwrhſſe vhle horucieho pod leſu ſuli a tak yeho tyelo zeleznimi widlami k leſie przydawugicz pekli. W tu hodynu ſwati wawrzynecz powiedye k walerianowi. Wiez to hubencze yez twe vhle mnye odwlazenye. Ale tobie wieczne muky przyprawuge. Neb to dobrzie hoſpodyn do mne wie ez kdiz na mie z wieri zalowano nikda ſem nezaprziel yeho ſwateho gmene. A kdiz ſem otazowan wzdi ſem yey za ſweho mileho boha poznal. A kdiz ſem peczen. wzdi yeho ſwatu miloſt chwale diekowal ſem. A kdiz to rzekl ſwati wawrzynecz iaſnim wezrzienym k cieſarzowi wecye. Ay hubencze yuzs mne yednu ſtranu upekl. obratye mye na druhu ſtranu giezze a w tu dobu pomodlil ſie hoſpodynu a rzka. Dyekugy tobie mily hoſpodyne y twey ſwatey miloſty chwalu wzdawagy yez ſem do twych ſwatich wrat tweho ſwateho kralewſtwie wnyty zaſluzyl. a to rzek y puſtyl duſſy. Tehda decius cieſarz ſ walerianem s ſwym ſtaroſtu nechawſſe tyela ſwateho wawrzincie nad vhlim na cieſarzowu ſien ſie wratyſta pro weliku hanbu tam dele byty neſmiewſſe. A na zaytrzie rano Swati ipolit ſ gednyem bohoboynim knyezem yemuzto rzekli Juſtinus tyelo ſwateho wawrzincie pochopiwſſe pochowala. A tu krzeſtyene trzy dny placzyce przi hrobu yeho bdieli. Tu prawi ſwati ambroz Slawne chwaly tento bozi muczennyk duoſtogen yeſt yenzto pro ieyezukriſta ſwu ſwatu krew proliw w ſilnem vſtawiczenſtwi trpie wſſemu ſwietu pamatni przyklad oſtawil. Skrzie neho [433] zto ſwatoſt buoh mnoho welikich dywow vczinyl a zwlaſcze ſie to o nē piſſe. Kdiz cieſarz ſwati henricus ſwu cieſarzowu gmenem kunhuntu w ſwatem vmyſle w cziſtotye bydleſta Tehda wſſeho ſwieta lſtywy chitrzecz dyabel to zpoſobil yez cieſarz do ſwe cieſarzowe zle domnyenye magie kazal gyey na horuciem.

zelezie patnadciet noh wzdel nahyma nohama chodyty. A kdiz ta ſwata zena kunhunta gſucz newinna na horke zelezo wſtupity chtyeſſe. tuto modlitwu vczynyla a rzkucz. Yakez ſi mie mily hoſpodyne ſ mym hoſpodarzem v prawey cziſtotie ſchowal. tak mi racz dneſny den ſpomoczy pro twu ſwatu miloſt. a pro mu weliku newinu. W tu dobu cieſarz zaſtidyew ſie dal giey weliki policzek. A ynhed prziſſel hlas z nebes a rzka. Kunhunta wiezto ez cziſta dyewka maria tye newinnu a cziſtu ze wſſeho wywede. Tehda ſwata Kunhunta na horucie zelezo wſtupiecz beze wſſeho vraza boha chwalecz chodyla. a tak wiecz v dobrem a prziſwatem gmenu oſtala. Po tyech czaſiech. kdiz cieſarz ſwati henricus vmrziel yeden puſtennyk nabozni na puſczy w ſwem brhu (sic) ſedye uſlyſſal. w noci. ano weliki hluk u powietrzy ſſymi. Otewrziew okence vzrziel nalit mnozſtwie dyablow u powietrzy lety. Otyezze poſlednyeho a rzka kto ste a kam chcete. Dyabel odpowiedye. dyabli ſmy. a yeſt nas tuto eiela tma. to yeſt u poczet ſſeſt tyſicz ſeſt ſet ſeſtdeſat a ſeſt. a ydemy tu yeſto cieſarz henricu' wetczas ſkonczie zdali czo na yeho duſſy ſweho ziſku naleznem Tehda ten puſtennyk dyabla zaklel aby kdiz by zaſie ſſel. v neho ſie opiet ſtawil. a yemu kako [434] by ſie gym tam zwedlo. powiedyel. A kdiz ſie zaſie dyabli wratyli ten dyabel zakleti k ſwatemu puſtennyku przyſtupiw wecye. Otcze ſwati nycz ſmy neproſpieli. nebo to wſſe dobre y to zle czoz yeſt kdi cyeſarz vczynyl. az y to krzywe domnyenye yeſto do ſwe newinne cieſarzowe gmiel. na wahu polozzeno. Tehda onen upeczeny wawrzynecz przyſſed yeden tyezky hrnecz zlati na dobrich skutkow wahu przywrhl. pro nezto kdiz mnyechom bychom ziſkali tehda ztratychom a ya w tu dobu rozhnyewaw ſie yedno ucho od toho hrncie ſem utrhl. Ten hrnecz. dyabel kalich mienyeſſe. yenzto kalich herincus (!) cieſarz. byl yednemu koſtelu dal. we ymie ſwateho wawrzincie a ten kalich pro weliku tyezkoſt ſuobu ſtranu wſſy dwie yako dwie dyrzadle miegyeſſe. Po nemzto znameny odlomene dirzadlo u kalicha nalezſſe pohodli yez w tu hodynu. cieſarz henricus vmrziel. Wſſiech gynich dywow nechawſſe. ſwati wawrzinecz trogy czeſt u ſwatey cierekwi obdirzal. nad gyne ſwate yeſt. Nayprwe yez ma wlaſczze nade wſſie gyne muczennyki wigilgy. a procz ſlowe wigylgye o tom piſſe miſtr yan belet. Yez byl dawni obyczicy kdizz bylo na zaytrzie kteremu hodu byty tehda lidye s ſwymi czeledmi do koſtela ſſedſſe wſſiczku noez bdyeli. a to ſlula wigilgye. neb latynye wigilia bdyenye czeſki rzeczeno yeſt. Ale proto ez tu w noci bdiece mnohu nekazen plodyli. ſwata cierkew to bdyenye u puoſt obratyla yeſt. pro nezto yuz czeſky ſlowe wigilgye. yeſto drziewe ſlulo bdienye. Druhe ſwati wawrzinecz kromie ſwate [435] ho ſczepana. ſam yedyni muczedlnyk ochtaby ma. A trzetye yez ſie yeho ſwate pienye mimo wſſye gyne ſwate kromie ſwateho pawla na gytrſny dwakrat przieзpiewuge. A yakoz ſie to dyege ſwatemu pawlu pro yeho po wſſem ſwietu wiehlaſne kazanye. takez ſie to

dyege ſwatemu wawrzincy pro yeho znamenyte a hrozne vmuczenye Pro nezto prawi ſwati ambroz. Oſwietyl yeſt ſwati wawrzynecz weſ ſwiet tyem ſwietlem. gymzto ſam byl zazzen. a tu horkoſty gizto pro yezukriſta trpiel. krzeſtanſka ſrdcie zazehl. Protoz ſwati wawrzincze proſimy tebe aby nam pomohl ſwu proſſbu nad naſſich hrziechow plamenem ſwityezytyu yakoz ſi ſam ſilnim ſrdcẽ ſbozi pomoci nad horucymi mukami ſwityezil. am̃.

S. Hypolitus.

(S)wati ypolitus kdiz tyelo ſwateho wawrzincie pochowal. do ſweho domu ſſel. a tu kdiz wſſyey ſwey czeledy mir pocielowanye dal. od ſwateho knyezie yemuz Juſtinus rzekli ſe wſſy czeledy ynhed bozie tyelo przygal. a kdiz za ſtuol k uobiedu ſieſty chtieſſe prwe nez kaki kus okuſſal. prziſſedſſe w dom rityerzi. ſwateho ypolita popadſſe przied cieſarzie decie wedli Jehozto cieſarz vzrziew vlizna ſie wecie. Takes ti ſie czarodyeynykem vczynyl yenztos tielo wawrzinczowo wzem pochowal. Swati ypolitus wecie. To ſem vczynyl ne yako czarodyeynik ale yako wierni krzeſtan. W tu dobu cieſarz rozhnyewaw ſie. kazal ſ neho krzeſtanſkeho krogie rucho yeſto w tu dobu na ſobie miegieſſe ſwlekucz yeho uſta kamenym zbity. K nemuz ſwati ypolit' wecie. Mne ſi neſwlekl; ale oblekl Decius wecye *[436]*. Kak ſi ſmyſla pozbil. yez ſie ſwe nahoti neſtidyſſ. razit wzday obiet mym bohõ a zyw oſtaneſſ. Pakli toho neuczynyſſ hanebnye y ſ ſwym wawrzincem zahineſſ. Ypolitus wecie. Abich tak ſczaſtni byl u prziktadye ſwateho wawrzincye yehoz ti neduoſtoynimi uſti ſmies menowaty. Tehda yeho po tey rzieczy kaza cieſarz kygy dluho bywſſe zeleznimi hrzebeni draty a w tyech mukach ſwati ypolitus welikim hlaſẽ wolaſſe a rzka. Wierni ſem krzeſtan. A kdiz vzrzie cieſarz an nycz na muki netba. Kazal yey w rityerzowe rucho yako nyekda chodyl bieſſe obleci a rzka Oſtanwa n prziezny. a w rityerzſtwi yako y drziewe lepet yeſt. nez hanebnye ſnyty. K tomu kdiz ſwati ypolit odpowiedye a rzka Chcy memu yezukriſtowi ſluzity. W tu dobu ſ welikimi hnyewy cieſarz ſwemu ſtaroſtye walerianowi gey v mocz dal. Aby yeho rozlicznye na ſmrt vmuczie we wſſe ſie yeho ſbozie uwazal. Tehda walerian wzwiedyew ez czeled ſwateho ypolita wierzi w yezukriſta kazal wſſiech przied ſie pozwaty. a gye k modlam pohanſkim nutyty. Mieſto nychzto wſſiech ſwata concordia nyekda doyka ſwateho ypolita odpowiedye a rzkucz. My ſ naſſȳ panem ypolitem radyeyſſe chczemy zemrziety podle czty. nez bez ſtudu zywu oſtaty. K tomu walerianus wecye To ye dawna pouaha robotnich ſedlakow ez ſie nykda nepolepſſie geliz bitym gye przibezdyeczie. A ynhed ano tu ſwati ypolit ſtogy. Kaza ſwatu concordij ſwlekſſe biczy gijzto olowo na koncich miegyechu tak dluho byczowaty az duſſy y puſtyla. To vzrziew ſwati ypolit wecie Die-

kugy tobie mily hoſpodyne yez ſi mu pieſtunu przíede mnu do ſwe [1])

(*Šv. Bernart*)

[451] procz by mu uſta maſtna byla. w ſwem take ruſſye poczeſtnu ſproſtnoſt milowal czaſto takto rziekagie ktoz ſie w lepych ruſſyech kocha anebo ma wnytrs neczíſte myſli tyeleſtnu buynoſt. anebo ſwieczke gyeſſytne chwaly hleda anebo ſie nad gyne pyſnu nemudru myſli honoſi. Te (sic) take obycziey miel ſwati Bernart kdiz do zakona nouaky oblaczyl takto k nym mluwil Kdiz k tomuto ſtawu chwatate tyeleſenſtvie waſſe po ſobie wnye oſtawte. a ſiem yen waſſy duchowe wendyete Neb w naſſě ſtawie tyeleſenſtwie za malo platy W ten czas take otecz yeho yenz doma ſam bieſſe oſtal. do klaſſtera wſſed ſ nymi ſwati zywot weda dobrzie ſkonal. Seſtra take yedyna yeho yeſto za muzě u weliciey rozkoſſy pyſnye bydleſſe yednu hrdye ſie przíprawiwſſy aby ſwe bratrzie nawſſcziewila ſ mnoztwim lida do claſtera giela. To ſwati Bernart zwiediew iakzto dyablowu ſiet yeſto ſire duſſye lapa potupil. wynyty k nyey nykakz nechtyel. To ona vzrziewſſy ez k nyey any ſwati bernart any kteri gegye bratr wynyty chce. w horkem placzy ſie rozzaloſtywſſy wecie. O mily hoſpodyne. acz ſem hrzieſna wſſak to wiedye ez yeſt pro wſſie hrzieſſne ſpaſitel na krzyzy vmrziel. a proto ez ſie hrzieſna pobzy przíſſla ſě mudre a ſwate radi hledagicz. Tupili mie bratr moy. ale neſluſſye sluzie boziemu by muu hrzieſnu duſſy potupil. Rciete iemu at ke mnye wynde. a czoz k memu ſpaſſeny przikaze to rada vczyny To ſwati Bernart uſlyſſaw k nyey ſe wſſy wlaſtny bratrzy wyſſel ale ez giey od manzelſkeho ſtawu ez muzie miegieſſe rozueſti nemohl. raddu gyey duchowni [2]) dal a rzka. Poſluchay mne ſeſtra mila. chwaly tohoto ſwieta ſie wzdaluy a tak iako *[452]* naſſye matka ſwati zzywot wedla ieſt toho przíklada ſie dyrz a ſ tyem gied domow Odtad ſie ona domow wratywſſy tak ſwati zywot wedla ez proſtrzied lidy bydlecy doſty puſtennyci byla. A po nyekterem czaſie rozwedſſy ſie ſ muzem w duchowni ſtaw wſtupiwſſy s bohem konala To ſie take o ſwatem Bernardu piſſe. ez ſie yednu na ſmrt roznemohl a w tey mdlobie vzrzi ſie przíed kralem nebeſkŷ na ſudye ſtogye. w tu dobu zly duch przíſtupie poczie nan krutye przíed bohem zalowaty A kdiz ſwu zalobu dokona przíed bohem Tehda ſwati Bernart nycz ſie nelek any ſie zamutyw wecie zly duſſe w tom ſie ya ſam znay(u) [3]) ez neyſem duoſtoyen any ſem toho kteru sluzbu zaſluzil. bych kralewſtwie nebeſke obdyrzal. ale moy ſpaſitel criſtus dwogym prawem ieſt nebeſku ſchranu

---

[1]) Část v rkp. nyní následující, str. 437—450, jest mladší; srovn. Listy filol. 1884, 256.

[2]) bylo: duchown*u*.

[3]) *u* vyradováno.

obdyrzal. Nayprwe dyedyczſtwim ſweho otcye boha. a druhe prolitym ſwe ſwate krwe Na pyrwem ma ſobie doſty. a druheho mnye pro ſwu ſwatu miloſt poprziege. yehozto darem tam ſprawnye chcy byty. a toho ſie tuto neſtidy. To zly duch uſlyſſaw nycz k tomu odpowiedyety nemoha pricz sſſel[1]) a ſwati otez z toho wydyenye k ſobie ſie nawratyl yeden take czas ſwati Bernart pro yednu klaſterſku potrziebu po cieſtye gyeda k gednomu ſedlſkemu człowieczzku genz ſ nym tehdi gyedyeſſe mezi gynim poczie załowaty a rzka. kak mam welika przickazanye pro rozliczna myſſlenye w mych modlitwach To ſedlek (sic) uſlyſſaw poczie ſie honoſity a rzka. To mnye nykda neprziekazye czoz kdi poczun to bez prziewadi ſkonayu.

Úvahy a zprávy.

Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1885 seš. 2—4. (v. Filolog. listy XII, str. 315 sl.).

О смерти и посмертномъ существованіи по причитаніямъ сѣвернаго края. Опытъ изслѣдованія русской похоронной причети od S. Brajlovského (seš. 2., str. 227—265): dle sborníku E. Barsova „**Причитанья сѣвернаго края**" líčí se představy severoruského lidu o smrti, posmrtním životě atd.; v 2. části slibuje p. spis. podati vysvětlení názoru v 1. prostě líčených. — **Бѣлорусскія пѣсни с. Берёзовца, Новогрудскаго уѣзда Минской губ.** (II, 266—283). — **Курсъ грамматики русскаго языка Тл. IV. Введеніе въ этимологію** od V. Bogorodického (II., 284—314). — **Обзор поэтических мотивов, колядок и щедровок** od A. Potebnje (II, 315—349; III, 1—112; IV, 213—294). — **Великорусскія былины Кіевскаго цикла** od M. Chalanského (II, 350—409; III, 113—155). V XII. kap. části II. „**с каких пор перевелись витязи на святой Руси**" ukazuje se na pod. písně srbské i blh., základem jich byly církevní motivy z apokryfů a tvoření i šíření pověstí těchto podporovaly tam nájezdy tatarské, tu turecké, neboť tyto pokládány za trest boží; nicméně netřeba předpokládati užší styk mezi písněmi ruskými i jihoslov.; knižní motivy tu i tam samostatně splynuly s pověstmi o nešťastných bojích s nájezdníky. V III. části jedná se o bohatýřích doby moskevské: tyto písně slabě jsou spojeny s kyjevským kruhem bohatýrským; Kyjev i Vladimír jsou v nich pouhými pseudonymy, úplně pak spadají do moskevské doby dějin ruských; řek není v nich ničím více než sluhou velikého knížete moskev-

---

[1]) psáno: pricz s ſſel.

ského. Kap. 1. Сóловей Будиміровичъ: byliny o něm úzce jsou spojeny s ruskými písněmi svatebními; náhled o knižním jich původě dlužno odmítnouti, nemožno v nich viděti spracování známé episody z pověsti o Šalomounovi o únosu ženy Šalomounovy; pan spis. dovozuje to srovnávaje s těmi bylinami ruské i jihoslov. písně, ve kterých thema o únosu tomto spracováno. 2. Тугаринъ Змиевичъ: sem náležejí jihoslov. písně o zmijích a „zmajovičích“, mnoho v nich jest knižního původu ze středověkých pověstí o stycích demonů s lidmi; Tugarina nelze stotožňovati s historickým Tugorchanem Polovců. 3. Жидовинъ: tu není nejmenších narážek na staroruské poměry plemenní; náleží patrně pozdější době; kozarského reka v Židovinu nelze viděti, neboť Kozarové nikdy u Rusů neznamenali židy; jméno Židovin knižního jest původu. Bylina jest pozdním variantem pověstí o setkání se Ilje Muromce se synem. 4. Святогоръ: bylina nejspíše knižního původu; ukazuje se na podobné pověsti u kavkazských horalů. 5. Дюкъ Степановичъ: základem této byliny byly nejspíše pověsti o judském cárstvu, které přešedše do prostonárodní literatury ruské byly lokalisovány; nalézáme v nich mnoho podrobných črt o ruském životě v XVI. a XVII. stol., tak na př.: v popisu paláce Djukova, krojů, setkání se poslů Kyjevských s matkou Djukovou, vycházející z kostela a j. — Byliny doby moskevské liší se rázně od bylin doby dotatarské i tatarské: v těchto bojují rekové za vlasť i víru, v oněch objevují se rekové mírnými vlastnostmi, jako sedlák Mikula Seljaninovič, ženich Solovej Budimirovič, boháč Djuk Stjepanovič, konečně fintil a chvastoun Čurila Plenkovič; osobnosti v prvých jsou namnoze historické, v druhých ideální obrazy, výtvory národní fantasie. Všechny písně kyjevského kruhu vůbec nelze nazvati jihoruskými. Musíme předpokládati několik místních, krajinských eposů ruských: Vladimírův čili Kyjevský kruh nepředstavuje nám jednolitého místního eposu, než spojení tří neb čtyř eposů, a to Suzdalského, Starokyjevského, Černyhovského i Moskevského. Spolu s centralisací v Moskvě splývaly tam i jednotlivé místní eposy: další těchto vývoj, jich centralisace v kyjevský kruh přináleží moskevským pěvcům. Centralisace tato nemohla se díti v Kyjevě: doby až do scelení země ruské pod vůdcovstvím Moskvy byly doby heroického života národa ruského. Národní poesie stačila tehdy jedva stopovati události v životě národním — centralisace písní vyžadovala klidu v životě národa. Sestavení písní v jeden kruh děje se vždy po událostech, které jsou jich předmětem. Mimo to starokyjevské epos podobalo se formálně nynějším maloruským dumkám, a konečně očekávali bychom více života v osobnosti Vladimírově a větší zeměpisné určitosti ve vylíčení Kyjeva. — Toto konečné scelení kyjevského kruhu klade p. spis. do konce XVI. století: tu bylo sjednocení počavší ve XIV. stol. dovršeno. Z moskevského cárství šířily se písně na všecky strany, hlavní jich massa staho-

vala se spolu s lidem na sever, dále na Don i Volhu, pak k Záporožcům a odtud do Maloruska. V severoruském kruhu Kyjevském spatřuje se ne přepracování epických látek Kyjevské Rusi, než samostatné velikoruské epos, složivší se v Moskevském cárství v XIV—XVI v. na základě jako pověstí severovýchodních, tak i pověstí přišlých z jižního Ruska. Staré kyjevské epos vyvíjevší se na jihu samostatně žije posud ve zlomcích v dumách a též v lyrických písních. Mylné jest mínění, že Malorusové zapomněli své staré epos. — Nekrolog L. Geitlera od P. K. (II, 410—413). — **Ореографическіе замѣтки** A. Sobolevského ke knize Jak. K. Grota Русское правописаніе (III, 156—161). — **Слѣды литовскаго вліянія на славянскіе языки** A. Sobolevského (IV, 297—300) poznámky ke článku prof. Malinovského v „Pracích filolog.“: „Niektóre wyrazy polskie litewskiego pochodzenia“: pol. b r e d n i e převzato z rus. **бредни** v pozdní poměrně době, ruské slovo prý může souviseti se stsl. **бридъкъ**, pol. brzydki!! Miklosich odvozuje toto slovo od kořene b r e d, a dle toho muselo by býti pol. b r e d z i ć převzato z ruštiny, neboť jinak by bylo b r z e d z i ć. Správně dovozuje p. spis., že slovo d z i e g i e ć jest domácí slov. slovo, a ne litev. původu; pol. p a s k u d n y odvozuje z rus., ś w i r o n e k z bělor.; jiné námitky, jako proti odvozování pol. judzić, łabas, łapeć, tarabanić, tararaszki a j. jsou méně důvodny. — **Пѣсни о дѣвушкѣ воинѣ и былины о Ставрѣ Годиновичѣ** od J. S a z o n o v i č e (IV, 301—337): ve stručném úvodě líčí se nynější stav otázky o původu písní o amazonkách, v následující pak hlavě rozebírají se srbské, bulh. i novořecké písně o tom předmětu, dokazuje p. spis., že zjev vojenské ženy v současném eposu jihosl. převzat jest ze skutečného života národa, ze zápasu vedeného jihoslov. kmeny s Turky. Historie nasvědčuje smíšení se slov. kmenů s Řeky a z toho následuje i vliv bulh. epické poesie na novořeckou: zvláště novořecké písně opěvující ženu junáckou jsou původu slovanského. — **О сильныхъ и слабыхъ формахъ** od R o m a n a B r a n d t a (IV, 338—346): **ми, ти, си** vedle **мьнѣ, тебѣ, себѣ**; když později gen. **мене** začal zastupovati acc. **мѧ**, začal se kratší tvar **мѧ** považovati za slabý tvar. — Srbové k 3. pl. s u udělali analogií silný tvar j e s u a dále slabé tvary s a m, s i k j e s a m, j e s i **хотѣти — хътѣти, хощѫ — хъщѫ**, hòtjeti, hòću — htȅti, ću, stč. chocu — chci. Prvotně časovalo se hъtéti, hъštą, hъtętь a hóšteši, hóštetь, hóštemъ, hóštete, hóštevê, hóšteta. Později se tvary co do akcentu vyrovnaly, bylo veskrze jednak hъštą, hъštéši atd. a jednak hóštą, hóšteši atd.; prvé se začaly považovati za slabé, druhé za silné tvary. — **Об устраненіи Ѣ** od R o m. B r a n d t a (IV, 347—352); hájí se zbytečnost psáti ъ v dnešní ruštině i odporučuje se jeho odstranění; jak známo „**Русскій филолог. вѣстник**“ od svého založení prof. Kolosovem zásadně nepíše ъ ponechávaje jinak spolupracovníkům na vůli jeho užívání. — V každém sešitě jsou bohaté,

pečlivě sestavené zprávy bibliografické, zvláště ze slov. literatur od Pl. Kulakovského.

J. Polívka.

Филологическіе Записки. 1884, VI — 1885, I—VI. (Viz Listy filol. XII, str. 320).

О конкретности въ языкахъ od V. J. Šerclja (dokončení). — **Изъ лекцій по латинской фонетикѣ** od J. A. Baudouina de Courtenay (pokračování). — **Фонетика русскаго языка** od V. R. Dolopčeva (1884, VI—1885, I): postavení autorovo k fonetice vidno z věty jím postavené „fonetické zákony jsou stále jedny a tytéž a působí přitom s mathematickou důkladností“; on jedná dále o „povýšení“ a „ponížení“ samohlásek, *ъ* povyšuje se v *о* na př. v **гънать — гоню**, *ь* v *е*: **тьма — темный, письмо — писемъ**, *е* „ponižuje se“ v *j* m. *ь*: **покоенъ — покойный** (**пойму** jest m. **поьму**); *i* povyšuje se v *ѣ*: **дитя — дѣти**; *ѣ* „rozkládá se“ v *oj*: *pu* povýšeno v *pѣ* a z toho **pѣ + ъ = poj + ъ = роь = рой**; podobně **чи — чѣ + ъ = чоj + ъ = коj + ъ = коь = кой**; **жи — жѣ + ъ = жоj + ъ = гоjъ = гоь = гой**; proti hiatu se vsouvá ovšem stále ještě *н* v **къ нему**, dále *б* v předložce *обѣ* místo *о*: **объ этомъ** m. **о этомъ**, a není pak divu, jsou-li též dvě vsuvky na př. v **объ нихъ, о-б-н-иматъ**; *б* přechází v *b*: **себѣ — свой**; *д* se vysouvá: **дадшь, ѣдшь — дашь, ѣшь** atd. — **И. И. Хемницеръ и языкъ его басенъ** od J. J. Ternovského (1884, VI—1885, I): stručný životopis a rozbor prací prvého toho znamenitého bajkáře ruského na 100-letou památku jeho úmrtí. — **Доисторическое единство симовскихъ и Арійскихъ языковъ и народъ** od N. N. Bodrova (dokončení 1884, seš. VI). — **Очерки изъ области фонетики** od V. J. Šercla (1885, seš. I a III): sestaven značný material illustrující zvlášť zajímavé zjevy fonetické z jazyků afrických, jihoamerických, asijských a j. Dokladem ke střídání se temných a jasných souhlásek ve slov. jazycích uvádí se mezi jiným: prostý a prázdný, **благій а плохой, трясти — дрожать**, buditi — puditi a j.! — **Литературная эволюція на западѣ** od prof. N. J. Karějeva (1885, seš. I—VI): tato myšlénkami bohatá studie odporučuje se každému, kdož by se obíral studiemi literárně-historickými, zvláště kdo by chtěl poznati methodu literární historie a poměr její k obecné historii. — **Къ ученію о славянскомъ глаголѣ** od V. M. Dobrovského (1885, seš. II—VI): V XI. hlavě studie své jedná p. sp. o vidové soustavě staroslověnského slovesa; dle vidu dělí sloveso na tři třídy: 1. slovesa, aniž by se měnila, mohou tvořiti tvary perfektní i durativní, 2. slovesa jen perfektivní, 3. slovesa jen durativní; na každou třídu uvádí hojně dokladů. Dospívá pak k tomu výsledku: Staroslověnskou soustavu vidovou dlužno rozděliti na dvě doby a hranicí mezi oběma možno položiti epochu působení sv. Kyrilla i Metoděje.

Počet sloves iterativních na -ава, -ѣва, i -ыва byl ještě v 2. polovici IX. v. tak nepatrný, že nepadá ani na váhu. Z památek sem náležejících můžeme ukázati na evangelium nejstarších recensí, na žaltář, apoštolská čtení a služebníky, kde tvoření slovesných kmenů zachovává starší ráz, než v Supraslském rkpsu a ve slovech Řehoře Nazianského. Do druhé doby z pannonských památek možno klásti Supr. rkp. a z jiných starších památek Slova Řehoře Bohoslovce, Sborník Svjatoslava r. 1076., kde sloves na -ава, -ѣва, -ыва již větší měrou použito. — Критическая замѣтка по поводу двухъ изданій проф. Гейтлера: Euchologium, Psalterium od E. Th. Budde (1885, seš. III); vydání Geitlerovo srovnává se se snímky z obou rukopisů jednak přiložených Geitlerovu spisu „Die alb. u. slav. Schriften“ a u prof. Kondakova; p. spis. na jich základě soudí velmi nepříznivě o Geitlerově vydání obou památek a vyslovuje přání, aby se znovu vydaly, neboť v nynějším svém vydání nemohou badateli nahraditi originalů. — Краткій очеркъ говора села Сергѣевки od J. N. Prjadkina (1885, seš. III—V): ke konci vyslovuje p. spis. přání po opravě ruského pravopisu, připomínaje i fakty dovozuje, že nynější ruský pravopis značně zdržuje vyučování. — Основные элементы языка и начала его развитія od V. J. Šercla (1885, seš. IV, V a VI): jedná se o gestech u amerických tuzemců, u sudanských Arabů, Číňanů a jiných národů, u hluchoněmých, u cisterciánů a j. — Миѳическій элементъ въ русской народной словесности od E. Th. Budde (1835, seš. I, IV—V): pokračování z V—VI seš. r. 1883: spis. probírá první zvláštnost mythologické doby života lidského, kde dle náhledu prvotného člověka byly „svět“ a „člověk“ pojmy totožnými, člověk byl mikrokosmem; na to určuje poměr člověka ku světu zvířecímu i rostlinnému, a pak poměr člověka ke slunci, měsíci i hvězdám: zde jedná zvlášť o sklenné hoře, o Svjatogorovi, Atlantovi i Tantalovi a pod. P. spis. vyslovuje se proti objasňování mythologie jistého národa historickým se stěhováním i přebíráním bájí; žádný národ nepřijme bájí nesrozumitelných jemu; přijme z nich to, co odpovídá jeho vlastnímu názoru světovému, jmenuje to svým způsobem, a tato redakce bude zajímava mythologovi. Mimo to dokazuje, že všichni heroové jsou týmže jedním; všechny báje jsou vývin jedné báje, a všichni heroové zákonní následovníci jednoho heroa. — Значенія чудеснаго въ миѳѣ od Gr. Linnika (seš. IV—V). — Морфологическій анализъ словъ od A. Anastasijeva (seš. IV—V) i pokračování z I. seš. 1884). — Mimo to jest několik paedagogických statí a bibliografické zprávy, mezi jinými o knize Famincyna „Божества древнихъ С

J. Polívka.

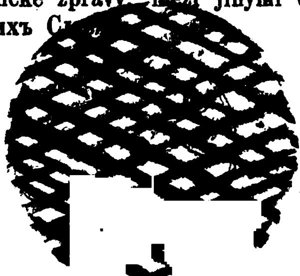

O novějších výkladech saturnského verše.

Napsal Josef Zubatý.

Metrum nejstarších památek latinské poesie, tak zv. verš saturnský, patří mezi nejnesnadnější úlohy, jimiž jest se obírati latinské filologii. Proto také nalezneme na poli latinské filologie sotva druhý problém, jehož řešitelé by se byli dobrali výsledků tak neobyčejně různých, přímo sobě odporujících, jako právě shledáváme na pokusích vyložiti zákony starobylého tohoto metra. Jediná věc, pokud vidím, ode všech učenců dnes jednomyslně se na něm uznává: totiž, že saturnský verš se rozkládal ve dvě části, jež až na vzácné výminky bývaly přísně od sebe rozděleny caesurou, a jež obyčejně i smyslem a grammatickou strukturou byly do jakési míry od sebe neodvislé. Dosti jednomyslně uznává se i, že verš saturnský byl domácím metrem starořímským: vše zajisté, co z literární historie víme o jeho užívání, tomu nasvědčuje. Ale ani zde neschází učenců, kteří hledají původ metra tohoto v Řecku (tak na př. činí Christ, Metrik der Griechen und Römer² 366): podivení nad některými shodami, na př. s metrem Archilochovým, jistě pomine, až srovnávací metrika přestane býti vědou budoucnosti, právě tak, jako jazykozpytem srovnávacím rozptýleny byly všelijaké domněnky, opírající se o podobnosti jazykové.

Obtíže, které zvláště se staví v cestu řádnému poznání verše saturnského, jsou hlavně tyto. Nejprve material, z něhož poznání toto máme čerpati, jest příliš skrovný. Jest to všeho všudy několik nápisů starolatinských, složených veršem saturnským, pak verše citované po různu u rozličných grammatiků římských, v celku ke stu nebo něco málo přes sto celých veršů: při značných svobodách, které verš saturnský připouštěl, a při rozmanitosti variac, ve kterých dle jednohlasného soudu všech učenců verš tento jeviti se mohl, jest to zajisté počet příliš skrovný, aby připouštěl náležitý soud o tom, co vše bylo při něm možno, co pravidlem, co výminkou. Že tato nestejnoměrnost nejeví se pouze nám snad pro nedostatečnost tradice či pro cokoliv jiného, svědčí zřetelně výrok grammatika Caesia Bassa (pg. 2679): nostri autem antiqui, ut

vere dicam quod apparet, usi sunt eo (saturnio versu) non observata lege nec non uno genere custodito, ut inter se consentiant versus, sed praeterquam durissimos fecerunt, etiam alios breviores, alios longiores inseruerunt, *ut vix invenerim apud Naevium, quos pro exemplo ponerem.* Tím důležitější by ovšem bylo, abychom měli *podrobný* výklad o povaze a zákonech verše saturnského od starých spisovatelů, kteří jej znali jak z literatury dosti rozsáhlé, tak bezpochyby ještě i ze živého přednesu aneb aspoň z tradic o způsobě přednesu. Bohužel však, hlavně působením chybného názoru, že saturnius vznikl neobratným nápodobením nějakého řeckého metra, dovídáme se skoro pouze o povaze oněch veršů, které těsně přiléhají ke schématům řeckým.

Není a nemůže býti mým úkolem podrobně sledovati výklady, kterých verši saturnskému v nové době se dostalo. Komu by se o podrobnosti tyto jednalo, nalezne je naznačeny ve spisech *De saturnio Latinorum versu* scripsit *Ludovicus Havet* (Parisiis 1880), *Der saturnische Vers und seine Denkmäler* von *Lucian Müller* (Leipzig 1885), v *Christově Metrik der Griechen und Römer*[2] (Leipzig 1879) 366 nsl., v *Teuffelově Literaturgeschichte* i jinde. Spokojíme se pouze s výsledky těchto výkladů.

V první řadě ovšem bylo přirozeno, že za základ vzato bylo učení starých grammatiků o verši našem. Tito vybrali několik veršů saturnských, které zdály se jim býti nejdokonalejšími, a zřejmě udávají rhythmus jejich v této podobě:

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏒ || – ⏑ – ⏑ – ⏒.

Nejznámějším z těchto od grammatiků citovaných veršů jest verš

malum dabunt Metelli || Naevio poetae.

Z výkladů grammatikův ovšem jest samozřejmo, že verš saturnský pojímali za časoměrný: a z tohoto východiska pokračovalo se ve studiu jeho dále. Již z příkladů od starých citovaných poznalo se, že these, jako v řeckých metrech iambických a trochaických, může býti vyplněna i slabikou dlouhou; svoboda tato týká se thesí všech, ačkoliv s oblibou zvláště u pečlivějších básníků vyhledávána byla pro poslední thesi (třetí slabiku od konce každého verše) slabika krátká. Každá these může však býti tvořena i dvěma slabikama krátkýma, rovněž i v arsi může býti slabika dlouhá nahrazena dvěma krátkýma. Zvláště důležitým bylo poznání, že these po druhém zdvihu v každé polovině verše může úplně scházeti. Souhrnem všech těchto možností dostáváme pro saturnius v nejběžnější jeho podobě toto schéma:

⏒ ⏊ ⏒ ⏊ (⏒) ⏊ ⏒ || ⏊ ⏒ ⏊ (⏒) ⏊ ⏒.
⏑⏑ ⏑⏑ ⏑⏑ ⏑⏑ (⏑⏑) ⏑⏑ || ⏑⏑ ⏑⏑ ⏑⏑ (⏑⏑) ⏑⏑

K illustrování rozmanitých těchto možností stůjtež tyto příklady:

Taurásiá(m) Cisaúna(m) ‖ Sámnió cépit.
subigít omné(m) Loucánam ‖ ópsidésqu[e] abdoúcit.
aetáte quóm párva ‖ pósidét hóc sáxsum.
duelló magnó diriméndo ‖ régibús subigéndis.
ibidémque vír súmmus ‖ ádprimús Pắtrŏclus (Patróclus?).

Další úkazy, avšak již tak vzácné, že je smíme nazvati jen výminkami, jsou, že v arsi stojí časem jediná slabika krátká, zvl. záslovná, pak že časem, ač velice zřídka, zanedbána jest caesura. Sem patří na př.:

sanct*á* puér Satúrni ‖ fíli*á* regína.
utrúm gen*ús* amplóxens ‖ vírgin[em] óráret.
summ*é* deúm regnátor ‖ quíanam mé genuísti.
sin íllos déseránt for-tíssimós virórum.
honc oíno(m) ploírumé co-séntiónt Római.
hunc únum plúrimaé con-séntiúnt géntes.
magná(m) sapiéntiá(m) mul-tásque vírtútes.

Až potud asi přívrženci starých výkladů verše saturnského jsou za jedno. Již zde je snad na místě krátce upozorniti na věc, která snad výklady ty činí velice pravděpodobnými. Komikové římští zanedbávali často zákony o kvantitě slabik, zejména v senáři iambickém, ale za to dbali mnohem bedlivěji zachovávati caesuru, než jejich vzorové řečtí (Christ, Metrik d. Gr. u. R.[2] 369): nečiní-liž rozdíly tyto od metrické techniky řecké dojem, jakoby se básníci starolatinští byli řídili i v nápodobení cizích vzorů poněkud reminiscencí na domácí verš saturnský, jenž v první části rozhodně se podobá iambu? Při tom nesmíme zapomínati, že i iambus zvl. u dramatiků připouští v arsi i v thesi dvé krátkých slabik, líše se v podstatě od saturnského verše jen tím, že nezná zanedbávání thesí.[1]) Ovšem reminiscence ona mohla nastati jen, čteme-li verš saturnský na základě časomíry.

Jsou při saturnském verši ještě jiné úkazy, které však netvoří tušim nezbytných jeho požadavků. Tak jest oblíbena do značné míry alliterace, poněkud i jakýsi rým (L. Müller l. c. 74. 75). Nerozhodným požadavkem jest i t. zv. caesura Kor-

[1]) Ostatně neschází úkazů, nasvědčujících tomu, že i v metrice řecké rhythmus iambický a trochajský — že obojí se liší od sebe pouze užíváním nebo neužíváním anakruse, resp. zanedbáváním či nezanedbáváním první these, prvotně zajisté nahodilým, rozumí se tušim samo sebou — znal zanedbávání thesí. Zde leží klíč k výkladu četných úkazů meter logaoedických. Poučný je poměr diiambu a ionici a minore. Diiambus může míti podobu ⏓ ⏑́ ⏑ ⏑́, ⏑⏑ ⏑́ ⏑ ⏑́ atd., tedy připouští z části svobody saturnie. Z druhé variace vynecháním druhé these vzniká ionicus a minore ⏑⏑ ⏑́ ⏑́: že skutečně mezi iambem a ionico a minore je souvislost historická, vidíme z toho, že ionicus a minore časem přímo nalézáme za diiambus (L. Luthmer, de choriambo et ionico a minore diiambi loco positis, diss. Argentoratenses VIII, 1884, 77—175).

schiana, oblíbená ale nikoli nutná po druhé arsi každého poloverší, na př.

dabúnt malúm | Metélli ‖ Naévió | poétae.

Možná dost, že caesura tato jest přirozeným výsledkem podoby latinských slov: z historie metra indoevropského, jehož dědicem je saturnius, původ její vyložiti se nedá, ač ovšem i na př. v indickém epickém rozměru vidíme caesury, jež nejsou původní a jež se vyvinuly asi ustálením úkazu prvotně čistě nahodilého.

Jiné věci jsou a zůstanou asi předmětem sporu i mezi přívrženci tohoto starého učení. Tak na př. otázka, je-li možno zanedbávání i jiných thesí než udaných. Jiná otázka je, je-li možný u jednotlivých poloverší i závěrek akatalektický (kretský): o otázce této by se vlastně nemělo mluviti, protože verše s takovýmito závěsky se zachovaly (a sice i na nápisech); odpůrcové závěrku kretského zbývají se jich hlavně konjekturami a synizesemi. Uvádím z nápisů:

hospés grat[um] ést qu[em] apúd meás ‖ réstitístei seédes.
dedét Tempéstátebús ‖ aide mereto
donú(m) danúnt Hércoleí ‖ máxsumé méreto.
ob hásce rés bene géstas ‖ quod in bello vóverát.

K tomu z veršů citovaných, na př.:

meá puér quid vérbi ‖ éx tu[o] ór[e] aúdió.
venít Mercúrius cúmqu[e] eó ‖ fíliús Latónas.

Možnost, že závěrku akatalektického se užívalo snad vedlé pravidelného katalektického, lehko se dá uhájiti. Jednohlasně se uznává, že saturnius jest potomkem starého indoevropského metra, skupiny dvou veršů po čtyřech zdvizích: dvě poslední slabiky pravidelného saturnie vlastně původem nejsou nic jiného, než dvě arse se zanedbanou mezi nimi thesí:

⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ (⏑) –́ ‖ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ (⏑) –́;

srv. na př. Bartsch, der sat. Vers 46 násl., Allen KZ. XXIV, 376. Vlastně ani nevíme, nemáme-li snad čísti saturnius na čtyři zdvihy v každé polovině:

da-búnt ma-lúm Me-tél-lí ‖ Naévi-ó po-é-taé

pro první jeho doby je čtení takové katalektických saturniů nepochybné, a lze si zcela dobře myslit, že výminkou se uchovaly ještě variace akatalektické ještě do dob, v nichž pravidlem již se stala variace katalektická. Srov. co jsem z metriky vedské uvedl na str. 24., 25. t. L., a zejména poučné výklady Allenovy l. c.

I v příčině anakruse není věc u verše saturnského zcela jista. I anakruse jest vl. thesí, jež ovšem v nevyvinutém stadiu metriky rovněž může býti zanedbána nebo položena: jedná se jen, zdali i v době, z níž pocházejí naše saturnské památky, mohla anakruse prvního dílce scházeti, aneb mohl-li dílec druhý ještě také se počínati anakrusí; k rozhodnutí otázky této tuším nestačí náš material. Že zajisté i v jiných věcech nalezneme u vykladačů verše saturnského neshody, rozumí se samo sebou. Některé verše skandují se rozličným způsobem a pod. Myslím, že u některých veršů vůbec se jest vzdáti naděje, že se kdy dobeřeme toho, jak se mají čísti: tak na př. druhý dílec fuisse virom nedá se vpraviti v naše schémata a jeví se patrně rčením strnulým z dob, kdy pravidla verše saturnského byla ještě volnější, než v době historické. Obě místa elogií scipionských, v nichž je vidíme, patrně se jeví ustálenou formulí:

honc oino ploirume cosentiont R(omai)
duonoro optumo fuisse viro —
hunc unum plurimae consentiunt gentes
populi primarium fuisse virum.

Konečně také někteří učencové (Havet, Hanssen) vyslovují domněnku, že saturnské metrum časem tvořívalo disticha, skupiny dvou veršů smyslem souvislých ale tvořením od sebe poněkud se různících.

Vykladači verše saturnského, o jichž výsledcích posud jsme se byli zmínili, nedovedli se ovšem zdržeti některých chyb, které nutně vésti musely ku pochybnostem, je-li cesta, po níž se brali, správnou. O jedné bude nám ještě později podrobněji promluviti: totiž o tom, že funkcím, jež ve verši saturnském jednotlivé slabiky zastávají, přikládali význam pro poznání jich výslovnosti ve skutečné mluvě, i tam, kde se tomu příčí naše ostatní vědomosti. Protože na př. ve verši Cornéliŭs Lucíus[1]) slabika jindy krátká jeví se v arsi, dovozovali z toho hned etymologií a čím vším, že se říkalo i Lucīus, anebo dokonce že tato výslovnost je starší. Výsledky — ovšem ne nutné — posavadního čtení saturniů se tak jevily v odporu se skutečností, což nutně vrhati muselo podezření i na výklady posud líčené. Neméně podezřelými je ovšem činilo dále, že vykladači verše saturnského příliš často sáhali ke konjektuře, místo aby dopouštěli možnost odchylek od nejčastějšího vzoru verše toho, ba ani nápisy nezůstaly ušetřeny textových změn: theorie, která nucena jest měniti material, ze kterého vlastně má být zbudována, přirozeně nebudí mnoho důvěry. Mnoho zmatku způsobilo, že saturnie hledány ve kdejakém starolatinském textě; nepopírám, že leckdes vězeti mohou zbytky

[1]) Ač-li vůbec tak je čísti: mám za možné čtení Cornéliús Lúciús, se závěrkem akatalektickým.

literatury saturnské, ale nežli s jistotou materialu lze užiti, nutno se přesvědčiti, že v skutku mu sluší význam, který mu přikládáme.

Poslední chyby dovedl se vystříhati jmenovaný již spis Luciana Müllera, o němž jakožto nejnovějším representantu časoměrných výkladů saturnského verše nám budiž dovoleno několika slovy promluviti. Spis sám neobsahuje hrubě mnoho nového, vyjímajíc některé podrobnosti, ale podává velmi jasný přehled posavadního badání o verši saturnském. Hlavní zásluhou Müllerovou jest, jak již naznačeno, že hledí vymeziti hranice pravého verše saturnského a sestaviti material úplně spolehlivý a přesný. U filologa starého rázu, jakým je L. Müller, rozumí se samo sebou, že si hledí v první řadě literatury umělé, zejména fragmentů Liviových i Naeviových, jakož že i konjekturu u něho nalézáme v plné slávě (ani nápisová literatura opět jí neuchází). Müller prohlašuje vše, čím se liší verše nápisů od veršů epických, prostě za výsledek nedovednosti a i nedbalosti básníků (na př. na str. 104): je sice pravda, že zlomky literatury umělé jeví saturnius mnohem jednotnější a pravidelnější než nápisy, ale zcela dobře jest možno, že zakladatelé literatury umělé snažili se spoutati poněkud nevázanost verše domácího, aby jej tak přiblížili úpravné metrice řecké. M. se dovolává chyb, jichž se zhotovitelé starých nápisů dopouštěli v hexametrech a v jiných metrech řeckých; je však veliký rozdíl, činí-li kdo chyby v metru cizím, naučeném, anebo dělá-li chyby v metru domácím, z ducha národa, resp. z povahy jeho jazyka vytrysklém, jež je majetkem takřka všech členů národa: a nemusíme také na slovo věřiti Müllerovi, že by hrdí Scipionové byli dávali zhotovovati elogia svých otců lidem, kteří nedovedli řádně ani několik slabik spočísti. Nápisy naopak i pro pravou římskou ryzost svoji i spolehlivost materialu, jenž zůstal ušetřen osudů literatury rukopisné, jsou a tuším i zůstanou nejdůležitějším zřídlem dalšího badání.

Verši saturnskému dostalo se hojnou měrou také toho štěstí (anebo chceme-li, neštěstí; tak aspoň pojímá věc L. Müller, str. 48), že k němu přihlédnuto při skrovných posavádních pokusech na poli indoevropské metriky. Již Westphahl vykázal mu místo jemu slušící jakožto dědici starého metra indoevropského, složeného ze dvou veršů po čtyřech arsích (ovšem nikoliv po osmi slabikách, viz tyto Listy 1886, 19). Poměr jeho k německé „langzeile“ dopodrobna a v celku správně vykládá Karel Bartsch (der saturnische Vers und die altdeutsche Langzeile, Leipzig 1867), kde zejména vynechávání thesí a alliterace nalézá hojně analogií; ne zcela bezpochybné jsou analogie řecké, jež se tu uvádějí (41 nsl.). Avšak zvláště pozoruhodné je srovnání saturnie s řeckým hexametrem, jež podal Frederic Allen (Über den ursprung des homerischen versmasses, v Kuhnově Zeitschrift f. vergl. sprachf. XXIV, 556 nsl.). Rozdíly saturnie a hexametru jsou podlé něho

v podstatě jenom dva (574): nejprve, že saturnius má v thesích i jedinou krátkou slabiku, dvé krátkých jen zřídka, hexametr naproti tomu jenom dlouhé slabiky nebo po dvou krátkých, potom, že v saturnii první dílec jest s anakrusí, druhý bez anakruse, kdežto v hexametru jest věc právě na opak. Převrátíme-li oba díly hexametru (hlavní caesurou rozdělené), dostáváme vskutku časem krásný saturnius:

φίλα φρεσὶ μαντεύεσθαι || αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστί.

Že i tyto rozdíly nejsou nikterak rozhodné, přesvědčíme se zajisté, až jen zvykneme dbáti při studiu metrických forem více jich genetického vývoje, nežli posud se děje. Jak málo prvotní je v hexametru obmezení jednotlivých stop na daktyl či spondej, jak kolísaly prvky, z nichž hexametr je složen, v příčině jednoslabičnosti, dvojslabičnosti či zanedbávání anakruse, poučiti se lze zcela zřetelně na paroimiaku a jeho příbuzných (prosodiakos, enoplios), jak se nám jeví v nevyvinutém, neúplně upraveném tvoření metrickém. Verše jako

Ἰάρων ὁ Δεινομένειος.
ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων.
ἢ κρίνον ἢ κολοκύντην.
ἐγένοντο καὶ φίλοι ἐχθροί.
μέγα στόμα τοὐνιαυτοῦ a p.

tvoří hledané mosty mezi dílci saturniovými a hexametrovými; srv. o věci Bergkovo pojednání Das älteste Versmass der Griechen (Programm zur Feier des Geburtsfestes des Regenten, Freiburg im Breisgau 1854).[1])

Proti starým, časoměrným výkladům verše saturnského postaven byl v letech posledních nový, dle něhož verš tento, předchůdce veršů romanských, řídil se přízvukem. Výklad tento nevystoupil zcela bez přípravy: již Westphahl (Griech. Metrik[2] 32 nsl.) vyslovil mínění, že veršovnictví italské řídilo se v dobách prvních přízvukem, teprv později kvantitou, a že i v saturnské poesii ještě časem nalézáme jakési přechodní stadium od přízvučnosti k časomíře, kteréžto mínění také došlo hojného souhlasu (na př. u Allena, KZ. XXIV, 582 nsl.). Mně nezdá se postupem pravděpodobným, aby italské veršovnictví bylo začalo přízvučností, znenáhla se obrátilo k časomíře a zase již v prvních stoletích po Kristu se bylo vrátilo ku principu prvotnímu (nemluví se ovšem o poesii uměle nápodobující cizí, řecké vzory), nejedná se nám však zatím o dobu před saturnským veršem, nýbrž o tento sám; připomínám jenom, že postupu onoho nikdo nedokázal ani dokázati nemohl.

---

[1]) Otištěno znovu v souborném vydání Kleine philol. Schriften v. Th. Bergk herausg. v. R. Peppmüller, II, Halle 1886, 392—408.

První, jenž prohlásil verš saturnský za přízvučný, byl Eugène Misset (Le rythme du vers Saturnien, réponse à M. Louis Havet, v Lettres chrétiennes III, 88—108, Paris-Lille 1882). Pojednání tohoto jsem neviděl, podlé zpráv mi o něm známých (L. Müller l. c. 27, O. Keller, Der sat. Vers II, 39) neliší se podstatně od spisů Kellerových, pročež stačí snad prostá o něm zmínka.

Samostatně dospěl k náhledu témuž Otto Keller, professor pražské německé university. Ve spise svém (Der saturnische Vers als rythmisch erwiesen, Leipzig-Prag 1883; budeme spis tento citovati označením I.) vykládá důvody, jež vedly ho ku pochybnostem o mínění posavadním: stará latina byla by měla dle svědectví saturnských veršů, čtených způsobem posavádním, v rozličných případech kvantity, jež nedají se obhájiti ostatními našimi vědomostmi o jazyce latinském (1), vykladači verše toho nedovedli se obejíti bez měnění textů i nápisových (3), ve veršovnictví latinském opanovala posléze úplně přízvučnost, což patrně svědčí o tom, že „povaha jazyka i národa stály na straně ʻrhythmickéhoʼ (= přízvučného) principu“, kdežto „onen druhý princip (časomíra) byl jen importován a uměle pěstován“ (6); uvádí i doklady, v nichž moc přízvuku se jeví i v nejlepší době klassické. O důvodech těchto událo nebo udá se nám promluviti jinde. Dále konstatuje, že ve schéma sestavené na základě přízvuku dle vzorných veršů uváděných od grammatiků dá se vpraviti veliká část nápisových i jiných zachovaných saturniů (15 nsl.). Na základě zachovaných památek ustanovuje pak schémata pro „přísný“ („streng“) saturnius takto (27):

a) ⏓́ ⏓ ⏓́ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓ ‖ ⏓́ ⏓ ⏓́ | ⏓ ⏓́ ⏓,
řídčeji b) ‖ ⏓ ⏓́ ⏓ ⏓́ | ⏓ ⏓́ ⏓,
c) ‖ ⏓́ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓,
d) ‖ ⏓́ ⏓ ⏓ | ⏓́ ⏓ ⏓.[1]

Při tom dále připouští se i „vsutí“ ještě jedné nepřízvučné slabiky mezi prvním a druhým, druhým a třetím, čtvrtým a pátým, pátým a šestým přízvukem. Schémata tato ovšem v druhé části nejeví hrubě jednotnosti. Přidává dále výklady o hiatu, o synizesi, kterou rozhodně u míře příliš velké připouští (32), o alliteraci, rýmu, refrainu, což vše se vyskýtá, aniž však náleží k nezbytným požadavkům verše (33).

Od popisu tohoto uchyluje se tytýž velmi podstatně „starší, nevyvinutější saturnius“ (der ältere, rohere saturnische Rythmus), jenž ovšem nevyhynul ustálením onoho úpravného (38). „Na každém místě, kde nejpravidelnější schéma vykazuje jedinou bezpřízvučnou slabiku, může býti připojena ještě druhá: dále smí každá polovice verše, i první, počínati se slabikou bezpřízvučnou. Verš rozpadá se ve dvě přibližně stejné polovice, obsahující

[1]) Keller i Thurneysen (v. n.) uznávají caesuru Korschovu.

4—8 slabik se 2—4 přízvuky; obyčejně jest to 5—7 slabik se 2—3 přízvuky" (39). Části spisů Kellerových, jednající o tomto „nevyvinutém saturnii", jsou rozhodně slabou jejich stránkou: jeť patrno, že památky, jež sem Keller počítá, nemohou býti tvořeny podlé jediného základního rhythmu, byť sebe svobodnějšího a sebe více variac připouštějícího.

Strany přízvuku se dovídáme, že slova jednoslabičná povahy méně samostatné, ba i dvojslabičná nemusí míti ve verši přízvuku, za to každé čtyřslabičné slovo a každé proparoxytonon (na př. flàminis, òpsidésque) může míti přízvuky dva (30. 31). Na str. 57—73 nalézáme podrobný metrický rozbor všech „saturnských" památek, v dodatku (74 nsl.) učení Bassovo o saturnském verši, výklad Havetův a některé romanské, řecké i latinské doklady poesie přízvučné.

Spis Kellerův obrátil rázem pozornost filologů k saturnskému verši, který takto v celku byl dosud dosti v zapomenutí a uváděn i vykládán byl jen jaksi k vůli celku. Rozpředla se v literatuře filologické velmi čilá kontroversa, v níž ovšem mínění pronášena nestejná. Z projevů souhlasných uvésti jest především recense Westphahlovy (Gótting'sche gel. Anz. 1884 č. 4. Philol. Woch. 1884 č. 36), jenž nadšenými slovy se hlásí k novému učení; rovněž vedou si Hugo Gleditsch (Wochenschrift f. klass. Philol. 1884 č. 2), G. A. Saalfeld (Jahrbücher f. Phil. und Päd. II. Abth. 1884, 61), Felix Ramorino (ad O. Kelleri opusculum etc. excursus Augustae Taurin. 1883), Rudolf Thurneysen (Der Saturnier und sein Verhältniss zum späteren römischen Volksverse, Halle 1885). Neschází ovšem ani projevy odmítavé, tak H. T. Karstena (Revue de Phil. IX, 144); také uvedený již dříve spis Luciana Müllera namířen jest v první řadě proti Kellerovi.[1])

Zvláštní zmínky zasluhuje z projevů souhlasných zejména spis Thurneysenův. Rozdíly spisu tohoto od výkladů Kellerových jsou hlavně dva, při čemž stanovisko Thurneysenovo a priori jeví se správnějším: obmezuje se pouze na nepochybné saturnie (Kellerovy „strenge Saturnier"), v první řadě na nápisové a pak na ony rukopisné, jichž čtení je dosti spolehlivé (napočetl všech 99), potom hledí konstatovati jednotné schéma verše s nezměnným počtem přízvuků (taktů). Výsledky jeho jsou v podstatě tyto (47): Saturnius jest tvořen na základě přízvuku, tak, že každý verš má pět hlavních přízvuků: první polovina verše má tři, druhá dva. Ovšem připouští i Thurneysen, že slabika přízvučná anebo slabika bezprostředně před přízvukem může býti zastoupena slabikama dvěma, ale tyto musí obě býti krátké. Arse

---

[1]) Dodávám ještě, že i Dr. R. Kühnau (Die Trishtubh-Jagatî-Familie, Göttingen 1886, 74. 75) hlásí se ke starému, časoměrnému výkladu.

podlé toho může býti tvořena přízvučnou krátkou slabikou, anebo přízvučnou dlouhou, anebo konečně dvěma krátkýma, z nichž první má přízvuk. Schéma verše podlé mínění Thurneysenova s možnými licencemi jest toto:

⏖́ over ⏓ ⏒ ⏖́ over ⏒ ⏒ | ⏑⏑ over ⏒ ⏖́ over ⏒ ⏒ ‖ ⏒́ ⏑ ⏒ | (⏑⏑ over ⏒) ⏖́ over ⏒ ⏒,

řídčeji pak

⏒́ ⏖́ over ⏒ ⏒ | ⏒́ ⏑ ⏓ ‖ ⏓ ⏖́ over ⏒ ⏒ | ⏒ ⏒ ⏒́.

Idealním pravzorem verše našeho zdá se mu býti (50)

⏒́ ⏒ ⏒́ ⏒ | ⏒ ⏒́ ⏒ ‖ ⏒́ ⏑ ⏒ | (⏒) ⏓́ ⏒.

I Thurneysen uznává potřebu, slova krátká a bezvýznamná vykládati časem za bezpřízvučná, a zase slovům čtyřslabičným (zřídka třislabičným) přisuzovati dvojí přízvuk: v tom však sotva u koho nalezne víry, že by vedlejší přízvuk byl vždy anebo z pravidla býval na slabice první (31. 32), na př. duònóro Còrnélius bìcórpores aètáte; metrická monstra jako súpérbiter contémtim, Mércurius cumqu(e) éo, bícórpores Gigántes a p. v. (31) sotva komu se budou zdáti pravděpodobnými. Myslím, že mnohem přirozenější by bylo bývalo, připustiti raději možnost anakruse.

Konečně vyšel ještě dodatečný a z části opravující spisek O. Kellera, Der saturnische Vers, zweite Abhandlung, Prag 1886 (cituji jej s označením II.). Schéma přísného saturnie jeví se nám tu (23) v těchto, z části modifikovaných variacích:

a) ⏓́ ⏓ ⏓̀ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓ ‖ ⏓́ ⏓ ⏓̀ | ⏓ ⏓́ ⏓
anebo ‖ ⏓́ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓
b) ⏓́ ⏓ ⏓̀ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓ ‖ ⏓ ⏓́ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓
c) ⏓́ ⏓ ⏓̀ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓ ‖ ⏓́ ⏓ ⏓̀ | ⏑́ ⏑ ⏓.

Srovnej o obou posléze jmenovaných spisích recense Fr. Hanssena ve Philol. Aug. 1886, 25. 182.

Věcí, jejíhož významu nikdy nesmí se podceňovati při problémech podobných, kde běží o poznání věcí nám dobou tak vzdálených jako jest povaha saturnského verše, jest zajisté výklad osob, které problému tomu nebo onomu byly bližší, než my. A výklad saturnského verše, do nedávných dob vůbec běžný, opírá se (alespoň z části ne nepatrné) právě o zprávy učenců římských, učenců dosti blízkých době, ve které verš saturnský byl ještě v živém užívání, učenců, jimž památky verše toho byly zajisté přístupny v míře daleko hojnější, než nám. Nepravím ovšem, že bychom tradicím podobným museli věřiti vždy a všude bez výminky; ale práva jakéhosi, úplně jich nedbati, nabýváme tuším teprv tehdy, smíme-li s jistotou předpokládati, že mezi dobou, z níž problém náš pochází, a mezi dobou, v niž spadají počátky

tradice o něm zachované, byla nějaká značnější mezera časová. A jest snad takovéto značnější přerušení kontinuity tradice o povaze, o přednesu verše saturnského jisté neb aspoň pravdě podobné? Nechci o věci této, ležící dosti stranou mých vlastních prací, osobiti si úsudku rozhodného; ale k otázce učiněné netroufal bych si posvědčiti.

Nejstarší výklad verše saturnského jakožto verše kvantitativního nalézáme u Caesia Bassa, grammatika a básníka z doby Neronovy (Keil, Gramm. lat. VI, 245). L. Müller vyslovuje mínění (l. c. str. 8), že Caesius Bassus čerpal mínění svoje z Accia, prostřednictvím Varronovým, nekladu však na věc tu velké váhy, protože nemá ani významu rozhodujícího, ani se nedá přesně dokázati. Bassus však zřejmě mluví o starších vykladačích verše saturnského: „de saturnio versu dicendum est, quem nostri existimaverunt proprium esse Italicae regionis, sed falluntur.“ S druhé strany zase víme, že ještě do dob Horatiova mládí Liviova Odyssia se udržela ve školách jako jakýsi cvičebný material (pravím, že se udržela, protože lze si mysliti, že pedantští učitelé drželi se déle, než se srovnávalo s rozvojem římské literatury, zastaralého Livia, ale zajisté nikomu by nenapadlo na př. v I. stol. př. Kr. jej ve škole zaváděti): a víme, že metrické texty přednášely se u starých, jako na př. podnes u Indů, způsobem přesně rhythmizovaným; připomínám hned, že Horatiovi je náš verš sice horridus numerus, ale přece jen numerus. K tomu přičtěme nápisy, psané saturnským veršem, v Římě hojně se vyskýtající (mimo nápisy zachované víme o existenci jiných nápisů saturnských z citátů grammatiků a na př. ze zprávy Bassovy, že triumfatoři dávali na Kapitoliu upevňovati saturnské zprávy o svých vítězstvích): nápisy tyto zajisté byly také čteny, a s jich obsahem vštěpoval se i saturnský verš v mysl Římanů aspoň ze vzácnějších rodů. Konečně žil saturnský verš v plné síle i v některých liturgických říkadlech a pod. Carmen Arvale na př. přes žalostný stav, ve kterém se zachovalo, zcela určitě se hlásí k saturnskému verši. A že způsob přednesu saturnského verše právě zde asi v plné ryzosti se udržoval, rozumí se tuším při houževnatosti, s jakou se vůbec lpívá a v Římě zvláště lpívalo na všech podrobnostech obřadů náboženských, samo sebou; k vůli analogii připomínám, že Indové vždy zcela dobře byli si vědomi, právě následkem živé a nepřerušené tradice, že při přednesu obětních hymnů a říkadel (i prosaických: Āit. Br. III, 12, 3, 4.) musí se často rozváděti *j* a *v* ve zvláštní slabiku (na př. sūria m. pozdějšího sūrja, tuam m. tvam), anebo hiat odstraňovaný sice stažením obnovovati, ačkoliv sbírky jejich zredigovány byly již dávno v souhlase s jazykem pozdějším a ačkoliv dobře věděli, že ne každý verš vedský musí mít určitý počet slabik. To-li vše uvážím, nevidím pro přívržence přízvučnosti verše saturnského nikde pevného bodu, odkud by mohli

zvrátiti staré zprávy o jeho povaze, nevidím nikde doby, kde by byl verš saturnský upadl tak v zapomenutí, aby již v prvním století po Kr. byl mohl vystoupiti učenec nějaký s výkladem, aspoň pokud se týče první jeho části, zcela zvráceným.

Ovšem O. Keller se dovolává také starého svědka (l. c. 1, 15), Serviovy poznámky ke Georg. II, 385. 386. o saturnském metrum, „quod ad rhythmum solum vulgares componere consuerant." Neváží zajisté ničeho, že má pro sebe svědka jediného proti několika svědkům výkladu staršího: pravda není věcí, o které by se mohlo rozhodovati hlasováním. Záleží ovšem především a jedině na tom, co asi Servius slovy uvedenými si myslil. Keller uvádí slova jeho beze všeho tak, jako by samo sebou se rozumělo, že „rhythmus" je totéž, čemu my říkáme přízvuk, anebo přízvučnost; a není u věci té samotným: terminu rhythmický užívalo i užívá se často v metrických spisech u významu našeho „přízvučný." To však je věc, které nikdo nikdy nedokázal: srv. Havet l. c. 359. Za to víme od Charisia (LMüller l. c. 11), že staří grammatikové jmenovali „rhythmus" metrum, které prostě nedovedli skandovati; a že saturnské verše tomu, kdo jich neslyšel přednášeti rhythmicky, snadno mohly připadati útvary bez vlastního metra, uvěříme tím spíše, že Ciceronovi tak připadaly i některé verše rozměrů vzatých od Řeků, ba i senáře komiků (Or. 183. 184.). L. Müller tuším má plnou pravdu dále, tvrdí-li (28 nsl.), že „rhythmickou" poesií v užším smyslu slova jmenována byla ona, která nedbala hrubě shody skutečné kvantity volených slov s požadavky metrických schémat, i Havet (359), jenž Serviovu „ad rhythmum solum" rozumí jako „ad arsin solam, ita ut syllabae in arsi positae nihil referat utrum productae sint an correptae." S tím aspoň souhlasí úplně na př. Commodianovy „hexametry", nejstarší památka poesie „rhythmické" (L. Müller, 29): verše, jako

praéfatió nostrá viám erránti demónstrat

smíme aspoň stejným právem nebo neprávem považovati za prosodické i za přízvučné.

Ovšem v tom sluší dáti úplnou pravdu Kellerovi, že metrika římská poměrně již dosti záhy počala se přidržovati principu přízvučnosti. Již nejstarší poesie křesťanská svědčí o tom nepochybně nemluvě o metrice literatur romanských; i v tom uvěříme Kellerovi, že přízvučnost, zvláště v poesii lidové, sahá prvními ukázkami i v doby Caesarovy (Keller I, 6). Ale nikterak z toho ještě nenásleduje, že by časomíra již proto musela býti principem vneseným v poesii latinskou z literatury řecké, principem, jenž se příčil duchu latiny hned jak byl zaveden: vždyť sama historie metriky řecké poskytuje nám v příčině té nejlepšího poučení. V Řecku po staletí udržela se vládnoucím principem metrickým časomíra, až v době byzantské vidíme ji ustupovati přízvučnosti.

V nejkrásnější shodě s úkazem tím jest zajisté, že ve starých metrických literaturách indoevropských, v řecké a staroindické, abychom pominuli latinské, vidíme časomíru, v literaturách germanské, slovanské i litevské, jež známe teprv z pozdějších stadií, naproti tomu panuje přízvuk. Úkaz tento souvisí patrně se změnami v povaze slovného přízvuku, jež podlé všeho asi u všech národův indoevropských braly a berou se týmže směrem (srv. tyto Listy, 1886, str. 28 p. 4). Proto také odmítneme s určitostí diametralní opak učení Kellerova, učení, dle něhož přízvučné veršovnictví vniklo v latinskou literaturu vlivem křesťanství z poesie semitské (Wilhelm Meyer, Anfang und Ursprung der lat. u. griech. rythmischen Dichtung, Abhandlungen d. k. bayer. Ak. d. Wiss. I. Cl. XVII. Bd. II. Abth. 267—450). Vůdčí princip každé metriky je povaha jazyka, resp. přízvuku a poměrů kvantitativních: a kdyby vývoj jazyků klassických nebyl sám sebou vedl ku přízvučnosti, nebyla by si jí jejich literatura dala vnutiti, tím méně, čím vyvinutější a ustálenější byly v ní již formy básnické. Právě tak nedala si literatura naše vnutiti časomíru, která tuším u nás na vždy ustoupila přízvučnosti, již podlé neomylného svědectví prostonárodní poesie, jedině s povahou jazyka našeho se srovnávající.

Ovšem jako právě naše prostonárodní literatura časem vedlé přízvuku dbá i kvantity slabik (srv. Durdík, Poetika, I, 347 n.), právě tak naopak zase v literatuře časoměrné nesmí nás překvapovati, nalézáme-li časem i shodu přízvuku slovného s metrickým. Známý doklad

ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον ὃς μάλα πολλά

sotva jest výsledkem holé náhody. Zejména v latině samo sebou se muselo dostaviti shod podobných dosti četně, působením přízvukových zákonů latiny, zejména zákona o přízvučnosti dlouhé paenultimy. Popříti se také nedá, že zejména starší básníci latinští nejen shodě obojího přízvuku se nevyhýbali, nýbrž ji jak se zdá časem úmyslně vyhledávali. Přirozeným výsledkem přízvukových zákonů latiny jest na př., že druhá polovice saturnského verše ve své nejčastější a nejpravidelnější podobě (– ᴗ –, ᴗ – ⏓) je současně přízvučnou i časoměrnou. Shoda jest zde tak nutná, že již proto neuvěříme Kellerovi (II, 11), i kdybychom uznávali jeho stanovisko, jenž tu hledá „ein Fünkchen wahrer Überlieferung“: buď římští theoretikové nevěděli o pravém přednesu verše saturnského ničeho, pak čtení N a é v i ó p o é t a e je pouze přirozeným výsledkem jejich názorů o verši tom ať pravých či nepravých, anebo znali spůsob přednesu c e l é h o verše. Srv. W. Meyer l. c. 270. L. Müller 31 nsl.

Za hlavní příčinu, proč O. Keller opustil výklad saturnského verše, jak na základě starých zpráv posud byl vůbec běžný, udává on sám, že nemohl pochopiti, kterak stará latina, a právě jen tato, má vykazovati ve množství případů kvantity, odporující všem

ostatním známým věcem, tedy na př. měření jako parissumā místo parīssumă, Lucīus m. Lucĭus, patrē, Iovē, ordinē, terrā, extā, marē, insecē, itaquē atd.“ (I, 1). Také jazykozpytec R. Thurneysen (l. c. 3. 4.) hlavně z téhož důvodu přidal se k mínění Kellerovu: a nelze upříti, plyne-li z kvantitativních výkladů verše saturnského v skutku, že se říkalo Lucīus a p., že pravděpodobnost výkladů těch velice jest otřesena, ne-li úplně vyvrácena. Nescházelo sice pokusů, kvantity v sat. verších se jevící ospravedlniti i jazykozpytnými důvody (zejména Corssen se o to přičiňoval), ale chabost jejich je dnes tuším každému zřejma. Ale pochybuji, že by věc měla se v pravdě tak, jak se obyčejně líčí, a tím odpadá tedy také hlavní, ne-li jediný důvod, který by nás mohl přiměti, prohlásiti určité učení starých grammatiků o verši saturnském za bezcenné.

Již na str. 28 a násl. těchto Listů obíral jsem se otázkou, je-li nezbytně nutno, aby v arsi vždy musela státi slabika dlouhá (resp. v poesii přízvučné přízvučná) a naopak v thesi krátká (či bezpřízvučná). Vyložil jsem tam mínění, že tomu tak býti nemusí; „wer sagt uns etwa, dass ein rhythmischer ictus nur da vorhanden sein könne, wo die quantität oder der wortaccent des verses sich darnach richtet?“ (Fred. Allen, KZ. XXIV, 560). Z toho plyne ovšem dvojí: jednak, že nesmíme z délky či přízvučnosti slabik nějakého útvaru metrického souditi hned o způsobě, kterak útvar ten jest rhythmizovati, a zase naopak, že na základě funkce, kterou ta neb ona slabika při rhythmickém přednesu zastává, nelze hned činiti platných a nepochybných závěrků o její výslovnosti v běžné mluvě. To platí patrně měrou tím větší, čím méně jest vyvinuta a zdokonalena metrická technika literatury, o niž právě jde. Příklad objasní věc lépe, než dlouhé výklady. Vyslovíme-li větu „*kou*lelo se, *kou*lelo *če*rvené *ja*blíčko“ s obyčejným přízvukem, nevíme ničeho o tom, jak je rhythmizována ve známé písni: ano mýlili bychom se, kdybychom na základě této akcentuace soudili, že první slabika slova j*a*blíčko musí tvořit dobu těžkou. Dejme tomu však, že někdo zná rhythmus oné písně, že ví, že ve slově jablíčko druhá slabika v ní tvoří dobu těžkou, prvá a třetí doby lehké: bude smět už proto tvrditi, že čeština 19. století akcentovala sice první slabiku, že však dle svědectví těch a těch prostonárodních písní (k nimž by mohl přidati i hojně dokladů z umělé literatury) se říkalo také jabl*í*čko a pod.? Zajisté ne.

A nic jinak patrně neměla se věc v primitivních plodech poesie časoměrné. Jestliže z 1670 vedských veršů (srv. Listy fil. 1886, 29, kde na poslední řádce jest čísti 1—4. 6—67) má 1642 závěrkový rhythmus ⏑ – ⏑ ⏓, nebude nikdo na př. k vůli verši IX, 61, 9, b: pūšṇē pavasva mádhumān hned tvrditi, že závěrek mohl býti tvořen i dle jiného rhythmu (⏑ ⏑ ⏑ –), anebo zase snad naopak, že v době vedské se říkávalo i mádhumān;

každý spíše bude souditi (anebo alespoň by měl souditi), že sice se říkalo mádhumān a že sice závěrek osmislabičného verše měl rhythmus ⏑ – ⏑ –, ale že básník z nouze nebo z pohodlí krátkou slabiku nechal fungovati za arsi. Troufám si tvrditi, že prohřešení proti přízvuku slovnému je těžší, než prohřešení proti kvantitě, že toto snáze se dá při přednesu opraviti, než ono: intelligentní zpěvák aspoň dovede (a skladatelé dávají mu k osvědčení této dovednosti hojně příležitosti) ve zpěvu náležitou oekonomií dechovou, užitím nepatrné, nepozorovatelné přestávky po krátké samohlásce zcela snadno vysloviti ji krátce, třebas v hudebním rhythmu vyplňovala i dobu, slušící samohlásce dlouhé, kdežto při kollisi mezi přízvukem hudebním a přízvukem slovným mu nezbývá, než dáti jednomu z nich přednost na úkor druhého.

A proto docela dobře dovedu si pomysliti, že ve verši saturnském slabika krátká zastává v arsi funkci slabiky dlouhé, aniž proto nastává jazykozpytci hned úloha, bůh ví jakými důvody hájiti možnost délky její ve skutečném jazyce. U verše saturnského přistupuje k tomu ještě faktum, že tato licence metrická týká se v první řadě slabik záslovných, u nichž při přednesu naznačená náprava pomocí malé pausičky zvláště leží na snadě; připomínám mimochodem, že ve všech časoměrných literaturách indoevropských dá se skvěle dokázati věta, že arse před pausou, totiž arse na konci verše celého nebo nějakého dílce veršového (před caesurou) tvořena býti může libovolně slabikou dlouhou nebo krátkou, svoboda, kteráž ovšem zejména před caesurou tytýž zaniká, v oněch případech, kde pausa mezi oběma dílcema verše se zanedbává. Srv. ostatně výklady Fr. Hanssena ve Philol. Anzeiger 1886, 182, jenž plným právem Kellerovi namítá, že s krátkými slabikami záslovnými v arsi se shledáváme i u Plauta a Terence, ba i u klassiků, tedy v památkách mimo všecku pochybnost časoměrných. Ostatně bohužel často ani nelze říci s určitostí, neimputujeme-li snad básníkovi poklések proti kvantitě chybným skandováním verše: kdož pak smí říci, že zná všechny možné rhythmické variace saturnského verše? A konečné ani přízvučníci nejsou prosti i při skrovném rozsahu památek saturnských a pružnosti svých schémat násilností proti přízvuku latinskému: nechci mluvit o Thurneysenových akcentuacích duònóro Còrnélius sìlvícolae bìcórpores (l. c. 32), se kterými, jak se zdá, zůstal ojedinělý, ale že by se bylo říkalo apúd vos (splynutím v jediné slovo s jediným akcentem: Misset 107. Keller I, 42. II, 39), intér se, apúd meâs (Keller II, 23), nemusí také nikdo tak na slovo uvěřiti.

Mínění moje o sporné otázce, jak je konečně mohu v krátce vyložiti, jest tedy toto. Saturnský verš je problémem příliš nesnadným a k tomu material, na základě jehož bychom jej mohli posuzovati, příliš kusý, než abychom z něho samého kdy mohli se dobrati úsudku nepochybného. Ku platnému poznání verše toho

může vésti jenom tradice z dob, kdy rhythmizace saturnského verše známa býti mohla. Tradice taková jest — aspoň pokud já dovedu souditi —, tradice tato dá se srovnati z veliké části se zachovaným materialem, verš saturnský vyložen na základě této tradice jest v plném souhlase s metrickými útvary jiných národův indoevropských, samostatný vývoj metrických principií latinské poesie souhlasí taktéž s osudy zvláště metriky řecké, a hlavní, ba jediný důvod, jenž učence některé vedl k zamítnutí tradice oné, totiž neshoda funkcí některých slabik ve verších saturnských se skutečnými kvantitami jejich, nemá váhy tak absolutně rozhodující, jakou oni mu přikládají. Proto tuším věřiti jest i na dále oné tradici. Ale i v tom případě, že by tradice ona nezasluhovala víry, kterou v ni máme, nezdá se mi boj rozhodnut ve prospěch theorie přízvučné: i pak zbývají theorii časoměrné zbraně právě tak silné nebo slabé, co theorii druhé, volba mezi oběma aspoň při nynějším stavu našeho vědění je spíše libovolná, než věcně nutná, a verš saturnský jest přičísti k oněm úlohám, se které věda aspoň dnes ještě není.

Až posud ovšem jsme mluvili jenom o takových verších, na které na př. L. Müller a Thurneysen svoje pozorování obmezili, na Kellerovy „strenge Saturnier," zkrátka na útvary metrické, které na jisto se hlásí dohromady jako útvary tvořené aspoň celkem dle schémat v podstatě identických. Co však máme počíti s ostatními, s verši značně odchylné podoby, s „nevyvinutým" saturniem? Myslím, že bude nejlíp, všelijaká stará tato říkadla nechati úplně stranou. Verše, jež nahromadil na př. O. Keller v oněch částech spisů svých, jež věnoval „dem rohen Saturnius", jsou tak nestejnoměrny ve všem, v počtu slabik, v počtu mor, v počtu přízvučných i nepřízvučných slabik, že, myslím, na vždy vzdáti se musíme naděje, že kdy se podaří nám je čísti tak, jak asi bývaly recitovány. Vždyť ani nevíme, neměli-li staří Římané mimo pravý saturnius snad i jiná podstatně od něho různá schémata metrická, nevíme ovšem, zdali a jaké variace byly u jednotlivých schémat možny, nevíme o říkadlech oněch a podobných věcech v příčině jich rhythmizování zkrátka ničeho: tradice nás tu úplně opouští.

Jest to jedním slovem material, ze kterého podlé individualní náklonnosti své může udělati každý něco jiného, jenom nikdo nic nepochybného. Proto také vidíme, že říkadla tato mění se v rukou učenců jimi se obírajících jako Proteus: Westphahlovi jsou tvořena z části jen dle přízvuku, z části dle jakéhosi kompromissu mezi přízvukem a časomírou, Havet se drží jedině časomíry, Keller jenom přízvuku: rozumí se samo sebou, že vedlé těchto rozdílů zásadných zase ještě v jednotlivostech podrobnějších je možna celá řada různých mínění, z nichž každé se dá hájiti, ale žádné uhájiti. Myslím, že tu stojíme před hádankami, jež lépe jest nechati bez rozluštění: vždyť nemůže býti nezbytnou po-

vinností vědy, aby o všem musela a musela pronésti svoje mínění.

Zejména však nedovedu pochopiti, že jsou učencové vážní, kteří troufají si vtěsnávati i mimolatinské zbytky (často pochybné) metrického tvoření italského do schémat, odjinud přenášených. O kvantitě slabik umbrických na př. víme něco spolehlivého jenom tam, kde náhodou napadlo rytci přidáním *h* anebo zdvojením samohlásky naznačiti její délku; o přízvuku umbrickém nevíme zhola ničeho. A přece činí se pokusy na základě metriky germanské a přízvuku latinského určiti rhythmus umbrických obřadných formulí (Westphahl Griech. Metrik[2] 38. Götting. gel. Anz. 1884, 351. Keller l. c. II, 39). Mají-li podobné výklady nějaký rozumný účel či nic, rozhodovati nebudu: ale tolik je jisto, že nejsme ani v nejmenším oprávněni přenášeti přízvuk latinský na ostatní jazyky staroitalské. Jak málo mohou se shodovati i jazyky bližší sobě než latina s umbričinou v příčině přízvuku, poučuje nás jediný pohled na různost přízvuku jazyků slovanských, nebo jazyků litevského a lotyšského. Bohužel člověk rád zapomíná, zvláště je-li veden zamilovanou myšlénkou, že i domysl lidský má meze.

Ad Catullum.

Scripsit Robertus Novák.

Carm. 6 v. 12 scribunt nunc plerique editores ex Hauptii aliorumque opinione sic: 'nam nil stupra ualet, nihil tacere', cum codicibus tradatur: 'nam in (sic O, 'ni' G) ista praeualet nihil tacere.' sed non est probabile poetam ita scripsisse ipsum; primum enim, id quod A. Riesius recte monuit, vox stupri haud dubie hoc loco parum est veri similis; ponitur certe illa semper cum quadam reprehensionis ac vituperationis vi, cui non est in hoc carmine iocoso, quo rogat poeta amicum, ut suas ipsi indicet delicias, quidquam loci. tum etiam illud 'valet', id quod fugisse videtur adhuc viros doctos, cum infinitivo coniunctum suspicionem mendi movere potest; nam non est ullum exemplum huius structurae, quamquam sescentis locis potestas erat eius adhibendae, apud Catullum.[1]) neque vero melius huic loco Riesius consuluit, cum scripsit in editione Catulli carminum: 'nil celare ualet, nihil tacere.' ut illa mittam, quod violentior est ea mutatio et 'ualet' cum infinitivo copulatum et ipsa habet, sensu est minime probando. etenim si cubile *nil celare valet*, *nihil*

[1]) etiam hac ex causa Schwabii *valent* in 66, 32 parum est probabile.

tacere, si omnia poetae' indicat, quid est cur quaerat ille, quae sint Flavi deliciae? sane desideratur sententia, qua dicat Catullus omnia sibi sive a cubili sive a lecto enuntiari excepto nomine Flavi ignium; sic demum recte subsequuntur illa quae exhibet v. 15: 'quare quidquid habes boni malique dic nobis.' ad quam sententiam adsequendam ipsis libris scriptis non mediocriter sublevamur; eorum enim ductus sic prae ceteris sunt distinguendi: 'namin is tapreu alet nihil tacere.' inde nullo negotio erues haec: '*nomen is* *tapreu, *alid* nihil tacere.' quaeritur quid sub illo 'tapreu' delitescat. vocem subesse puto quae 'posse' significet; nam et infinitivus qui est tacere recte ei adiungatur et sententia ea huic loco apta sit, qua lectus ille dicatur nomen solum tacere posse, nihil praeterea. propono: '*nomen is* ⟨*po*⟩*te* [prae], *alid* nihil tacere.' locus inde labem traxisse videtur, quod 'pote' olim in 'post' (= p') corruptum erat et hoc compendiis p̄ (= prae) et p' inter se confusis in *prae* abierat, unde vitium, ut aliqui versus numeri essent, conflata praesertim utraque lectione longius manavit. confusionis quam dixi extant in O exempla nonnulla, velut 64, 11 p'ea (pro prima'; G: postea), 64, 145 p'gestit (pro 'praegestit'; G: postgestit); ibd. 153 p'ea (pro 'praeda'), ibd. 194 p'portat (pro 'praeportat'; G: postportat); cf. et 66, 80, ubi in codicibus *post* pro *prius* exaratum. in aliorum quoque scriptorum membranis similes errores leguntur; apud Amm. Marc. 28, 4, 22 habet V: 'potest regiis' pro 'praestigiis'; in hist. Aug. vita Aurel. 33, 4 habet B: 'poterecesserunt,' P: 'poteraecesserunt' pro: 'praecesserunt' (in archetypo videtur fuisse: 'pote[rae]cesserunt'), nisi tamen probanda est Petschenigii recens opinio: '. . . captiui ⟨ut⟩ pote. praecesserunt.'

In 22, 12 sq. recte Aem. Baehrensius proposuisse mihi videtur, consuetudinem poetae secutus, haec: '. . . qui modo scurra | aut si quid est acutius videbatur,' nisi quod mallem dedisset *argutius*, quod propius accedit ad traditam scripturam 'ac re tristius'; haec enim originem videtur traxisse ex *agre*[tri]*stius* orto ex 'agrutius' i. e. 'argutius.' sensu quoque 'argutius' bene se habere nemo negabit; cf. Hor. sat. 1, 10, 40; Prop. 1, 16, 16; Spart. vit. Hel. Ver. 6, 2. — 54, 1 sq.: 'Otonis caput oppido pusillum, | et eri rustica semilauta crura.' sub *et eri* nomen proprium latere apparet; quaeritur quod illud sit. alii alia proposuerunt, nonnulli parum probabilia; fuitne: '. . . pusillum, | ⟨*M*⟩acri rustica'? nam pro *a* haud raro exaratum legitur in libris, ut in vulgus notum, *ex*. — 64, 16 sqq.: 'illa † atque alia uiderunt luce marinas | mortales oculis nudato corpore nymphas | nutricum tenus extantes e gurgite cano.' veram lectionem puto: 'illac atque illac uiderunt cet.' poeta tria adfert unde appareat quantam navis moverit Nereidum admirationem; primum

multas (*illac atque illac*) illam spectasse; tum ne diei quidem luce prohibitas emergere, postremo vel media parte corporum nudata spectantes oculis mortalium apparere sustinuisse. illud *illac atque illac* (= omnibus locis, circumcirca) prorsus e poetae usu est positum; cf. 6, 9; 61, 34; 68, 133. — in v. 109 eiusdem carminis 'prona cadit, † lateque cum eius (O: ei') obvia frangens' vitium remanet, quamquam haud pauca ad sanandum illud iam sunt temptata remedia. mihi leviter is versus videtur corruptus; sensus certe egregius efficitur lectione: 'prona cadit, late quae sunt ei obvia frangens.' *ei* in *eius* abisse videtur ascita vicina *o* (obvia); *sunt* et *cum* in libris saepius inter se permutata inter omnes facile constat codicum peritos. — ibd. v. 204 sqq.: 'annuit invicto caelestum numine rector | quo nutu tellus atque horrida contremuerunt | aequora concussitque micantia sidera mundus.' pro illis 'quo nutu', quod Schwabius post Feam recepit, traditum est 'quō tc̄' (sic O; 'tūc' G.), quae lectio sane prope accedit ad codicum vestigia, sed tamen vereor ut genuinum adsequatur; nam poeticum quidem parum illa spirat (*annuit* — *quo nutu*). attendas velim praeferendumne sit: 'conmotast tellus . . . . .' haec enim lectio non solum facillime potest ex optimi testis (O) scriptura explicari — nam si illud 'quō *r*c̄' par posueris huic 'quō *r*ē', habes: 'quom test' = 'quom taest,' unde 'o' inserta evadit: 'quom<o>taest' i. e. 'conmota est' — sed etiam allitteratione in membris subsequentibus apparenti mirum in modum firmatur. sic enim omnia tria enuntiata, quibus effectus nutus divini describitur, verbum continent a praepositione *con* incipiens.

> **con**motast tellus atque horrida **con**tremuerunt
> aequora **con**cussitque micantia sidera mundus.

accedit quod et in versibus illis homericis, quos h. l. respicit Catullus, eadem est paratactica, quam dicunt, enuntiatorum adiunctio (cf. illa: *ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται* et *μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον*). — ibd. in v. 345: 'cum phrygii teucro manabunt sanguine campi' vox *campi* sensu sane est aptissimo, verum a codicum scriptura quae est *teuen* (O) vel *tenen* (G) longe hercule distat. quid est quod non legatur: 'manabunt sanguine fines', praesertim cum illud 'fines' non sit ab usu poetae alienum? cf. 66, 12: vastatum finis iverat assyrios. — versum 59 c. 66: '† hi dii uen ibi vario ne solum in lumine caeli' recentissimi quoque editores (Riese, Schwabe) ut corruptum exhibuerunt; et sunt omnia eius restituendi conamina parum veri similia. ego duplici scriptura locum deformatum indico hac: 'ut <ui>dit ueni [ui]' (fuerat: '*ut* ui dir ueni', unde profectum: 'u*r* di*r* ueni ui' [correctura pravo loco inserta] = 'u*r* dii uen ibi'; cf. 58, 5, ubi O habet 'magna ami-

remini' pro 'magnanimi Remi' ortum ex: 'magna miremi) i. e. 'ut uidit', scribendumque censeo: '..... litoribus. | ut vidit [veni], vario ne ....' i. e. dea ut me (comam) adlatam conspexit, ne .... foret ...., posuit. duplices scripturas in libris Catullianis habes ex. gr. 10, 9; 38, 1; 63, 49. — ibd. v. 93 sq.: 'sidera corruerint utinam! coma regia fiam: | proximus hydrochoi fulgeret Oarion.' prior horum versuum nondum est probabiliter emendatus; ea quam attuli lectio C. Lachmanni est, satis illa quidem sequens codicum scripturam quae est 'cur iterent utinam', at sententiam, ut Aem. Baehrensius in adnotatione ad h. l. uberius exposuit (p. 481), pravam habens. peiora etiam quae alii temptarunt. suspicor legendum esse: 'sidera permittant, iterum coma regia fiam', qua sententia haud quidquam potest huic loco inveniri accommodatius. error existere potuit ex archetypi scriptura: 'sidera permittant coma' descripta sic: 'sidera per iterum mittant coma' et dein mutata: 'sidera cur iterent utinam coma.'

67, 11 sq.: 'nec peccatum a me quisquam pote dicere quidquam: | verum † istius populi ianua quite facit.' locus multis iam obrutus coniecturis nec tamen in integrum restitutus. exspectatur sententia qua dicat ianua se vacare culpa, incertis tantum populi rumoribus se dici peccare. eam adsequeris, si mecum legeris: 'verum istud populus, ianua rite facit.' hoc *rite* adhibuit poeta etiam 64, 310: aeternumque manus carpebant rite laborem. — 92, 3 quin corruptus sit, nullus dubito; sensus flagitat ut scribas aut: 'quot sunt signa eius, totidem mea: deprecor illam' aut, id quod magis exprimit codicum vestigia: 'quot signa eius sunt, (O: quo signo quia sunt) totidem mea: deprecor illam' i. e. 'quot *si*-[gno]*gna* ⟨*eius*⟩ sunt cet.' — 107, 7: 'quis me uno uiuit felicior aut magis † hac est | optandus uita dicere quis poterit?' pro corrupto 'hac est' ('hac ē' O, 'me est' G, 'me est' L) commendat Aem. Baehrensius 'hace'; quae lectio nobis valde probaretur, si uteretur ullo loco Catullus forma quae est *hice*. sed nusquam invenies tale exemplum apud illum; inde probabilius mihi videtur fuisse h. l. olim: 'aut magis istac.' librorum scriptura facile evenire potuit, si quando exaratum erat: ist. nec ullius momenti est quod G habet: 'aut magis me est'; nam 'me' inde est ortum, quod scriba post 'mag*is*' per neglegentiam revertit ad illa quae praecedunt 'qu*is* me', syllaba *is* in errorem deductus; exarato autem *me* illud *hac* omisit et subsequens *est* adiunxit. in versu autem sequenti scribendum esse: 'optandam vitam dicere quis poterit' iam alii viderunt.

Příspěvky k archaeologii umění.

Napsal Hynek Vysoký.

(Pokračování a dokončení.)

3. Nejznamenitější památkou uměleckou, jež za předmět obrala si báji o Telefovi, byla skupina Skopova na zadním štítu slavného chrámu Atheny zvané *Ἀλέα* v Tegeji. Pausanias VIII, 45, 4—7 vypravuje o vzniku chrámu toho a uměleckých jeho okrasách následujícím způsobem: „Tegejským postavil starý chrám Atheny *Ἀλέα* Aleos. Později však vystavěli Tegejští bohyni chrám veliký a podivuhodný. Onen první chrám však zničil oheň, náhle se rozšířivší, když Diofantos v Athénách byl archontem, druhého [1]) roku

[1]) Slova Pausaniova působí zde mnohé obtíže, jako vůbec sloh Pausaniův jest příliš často nejasný a mlhavý. Pausanias praví totiž v originále toto: *ὑστέρῳ δὲ ἔτει τῆς ἕκτης καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος* (sc. *ἠφάνισεν τὸ πῦρ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς*). *Ὑστέρῳ* bylo rozmanitým způsobem vykládáno. Amasaeus rozuměl tím rok přímo následující po olympiadě devadesáté šesté, t. j. první rok olympiady devadesáté sedmé („annus primus Olymp. XCVII“) a tak také překládá C. G. Siebelis ve svém vydání Pausania, díl III. str. 445 slova ta: „anno eo, qui Olympiadem consecutus est XCVI.“ Podivno jest, že dokonce sám Welcker praví ve svých Alte Denkmäler, díl I. str. 199, že chrám Atheny Aley shořel v Olympiadě 97. Výklad tento jest ovšem zhola nemožný. — Clavier Nibby a Reinesius (Observationes in Suidam, str. 75) brali *ὕστερος* ve smyslu *ὕστατος* a rozuměli tím čtvrtý (= poslední) rok olympiady devadesáté šesté, kteréhožto výkladu přidržují se též W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 94 („the second temple having been burnt in the last year of the 96th Olympiad“) a v díle: Peloponnesiaca: a supplement to Travels in the Morea, str. 110 („the second temple of Minerva Alea at Tegea having been burnt in the last year of the 96th Olympiad“), ačkoliv na str. 111 dochází jiného výsledku („but the archonship of Diophantus occurred in the second not the last year of the 96th Olympiad, and hence it has been supposed that *ὑστέρῳ* is an error for *δευτέρῳ*“), potom Leo von Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 646. Také C. G. Siebelis odporučuje výklad *ὑστέρῳ* = *ὑστάτῳ, ἐσχάτῳ* a sice ve svém vydání Pausania z r. 1822—1828 v díle III. str. 340, odvolávaje se na místa Pausaniova VI, 15, 4 a VII, 6, 5, v latinském překladě svém hned pod textem řeckým otištěném drží se však, jak shora bylo vyloženo, jiného výkladu. Avšak ani tento výklad není správný, jednak že jest to velmi povážlivé, bráti *ὕστερος* úplně ve smyslu *ὕστατος*, a pak že tento výklad neshoduje se se skutečností. Pausanias totiž praví: *ἐκεῖνο μὲν δὴ πῦρ ἠφάνισεν ἐπινεμηθὲν ἐξαίφνης, Διοφάντου παρ' Ἀθηναίοις ἄρχοντος, ὑστέρῳ δὲ ἔτει* . . . Avšak Diofantos byl vskutku archontem druhého roku olympiady devadesáté šesté čili r. 395 před Kr. (Diodor XIV, 82, Clinton: Fasti hellenici, díl II. str. 94), nemohl tedy zde Pausanias položiti *ὑστέρῳ* ve smyslu *ὑστάτῳ*. Proto zajisté správný jest výklad, jaký podali již Meursius (srvn. Reinesiovy Observationes in Suidam, str. 75), Wesseling (v poznamenání k Diodorovi XIV, 82), Goldhagen a j., totiž, že *ὑστέρῳ* znamená zde: následující, druhý. Goldhagen ovšem navrhl též čísti místo *ὑστέρῳ*: *δευτέρῳ*, kterýžto návrh přijali L. Din-

olympiady devadesáté šesté, v níž Eupolemos elejský ve stadiu zvítězil. Nynější chrám vyniká zajisté jak ostatním zařízením, tak také velikostí svou nade všechny chrámy, co jich Peloponnešti mají. První jeho ozdobou jest sloupení dorské, potom korinthské. Stojí však i mimo chrám sloupy práce ionské. Stavitelem chrámu toho byl, jak jsem slýchal, Skopas parský, jenž, jak na mnohých místech staré Hellady, tak také v Ionii a Karii sochy vytvořil.[1]) Na předním štítu zobrazena jest honba na kance kalydonského. Kanec zaujímá asi střed; na jedné straně jeho jest Atalante, Meleagros, Theseus, Telamon, Peleus, Polydeukes a Iolaos, jenž Herakleovi v pracích jeho nejvíce pomáhal, a Thestiovi synové, bratří Althaie, Prothus a Kometes. Na druhé straně kance jest Epochos, jenž pozvedá Ankaia již raněného a sekeru z ruky pustivšího, vedle něho pak Kastor a Amfiaraos, syn Oikleův, za těmi Hippothus, syn Kerkyona, syna Agamedova, syna Stymfelova, poslední zobrazen jest Peirithus. Na zadním štítu vytvořena jest bitva Telefa s Achilleem na rovině kaické".

Z místa Pausaniova vychází tedy na jevo, že v Tegeji byly dva chrámy bohyně Atheny *Ἀλέα*: jeden prastarý, již od krále Alea zbudovaný, o němž zmiňuje se na př. Herodot I, 66 a IX, 70, druhý pak pozdější, nádherný a veliký, od Tegejských postavený. Když pak onen starý chrám, Aleem zbudovaný, druhého roku olympiady 96. shořel, vystavěl Tegejským na vyzvání jich

dorf do textu pařížského vydání Didotova (z r. 1845) a J. H. Chr. Schubart do svého vydání Pausania z r. 1853—1854; také již dříve Schubart a Walz schválili návrh ten ve vydání svém z r. 1839, do textu jej nepřijavše. Ostatní vydavatelé, pokud vím, ponechali *ὑστέρῳ*. *Ὕστερος* ve smyslu *δεύτερος* není ovšem obyčejné, ale není též příliš nápadné; Pausanias aspoň užívá je v tomto smyslu i jinde, na př. X, 16, 4: *καὶ ἄλλας πέντε ὑστέρας* (sc. *ναῦς*) *σφίσιν ἀνταναχθείσας, καὶ τρίτην νεῶν πεντάδα καὶ ὡσαύτως τετάρτην ἐχειρώσαντο*, kde *ὑστέρας* = *δευτέρας*. Poněvadž pak Diofantos byl, jak svrchu jsme vyložili, vskutku archontem druhého roku olympiady devadesáté šesté, míním, že čtení *ὑστέρῳ* není porušeno a že zde *ὑστέρῳ* znamená tolik co *δευτέρῳ*. Tak také vykládají si čtení *ὑστέρῳ* L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 9, K. B. Stark v časopise Philologus, roč. XXI (1864), str. 417, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl I. str. 318, E. Curtius: Griechische Geschichte, díl III.³ str. 534, neboť udání, které nacházíme ve starším díle Curtiově: Peloponnesos, díl I. str. 255, že totiž starý chrám Atheny Aley shořel v olympiadě šedesáté deváté, jest patrně omyl tiskový. Rovněž pouze omylem praví Bursian: Geographie von Griechenland, díl II. str. 219, že chrám zmíněný shořel druhého roku olympiady devadesáté páté, poněvadž v Ersch-ově a Gruber-ově encyklopaedii, oddělení I. svazek 82, str. 450 dobře praví, že chrám ten vyhořel druhého roku olympiady 96. — Všeobecně a neurčitě praví Eduard Dodwell: Classical and topographical tour through Greece, díl II. str. 419, že chrám Aley shořel: „in the ninety sixth Olympiad."

[1]) O činnosti Skopově ve vlastní Helladě srvn. L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 1—97, v Ionii: str. 114—117, v Karii: str. 160 až 213. Srovn. ještě Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl I. str. 318—335, J. Overbeck: Geschichte der griechischen Plastik, díl II.² str. 13— 26.

Skopas chrám nový, který dle slov Pausaniových předčil zařízením svým a velikostí všechny chrámy peloponneské.[1]) Vystavěn byl chrám ten v nižině táhnoucí se k jihozápadu na blízku staré brány pallantské, kde stojí nyní hlavní chrám sv. Mikoláše ve vesnici Piali, vzdálené asi půl druhé hodiny cesty od Tripolitzy. Zde nalezány byly více než od sta let hojné zbytky mramorových kusů, architravy a části dorských sloupů z bílého mramoru, mající v průřezu plných pět stop a vyčnívající dosud z rumu; také ve chrámě sv. Mikoláše ve vesnici Piali zachovaly se podnes zbytky ionské architektury, kdežto značný počet menších dorských dříků dopraven byl odtud do blízkého města Tripolitzy a okolí, kde použito jich ku stavbě mešit. Některé z těchto dříků byly rozbity a vyhloubeny a leží nyní při cestách sloužíce za nádržky vodní.[2])

---

[1]) Také na jiném místě zmiňuje se Pausanias o vážnosti, jaké požíval chrám Atheny Aley v Tegeji, totiž III, 5, 6: *Ἦν δὲ ἄρα τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκ παλαιοῦ Πελοποννησίοις πᾶσιν αἰδέσιμον καὶ τοῖς αὐτόθι ἱκετεύουσιν ἀσφάλειαν μάλιστα παρείχετο.* Tak na př. dle vypravování Pausaniova Pausanias lakedaimonský zachránil se v tomto chrámě. Ovšem zdá se, že novější badání nepotvrzují zprávy Pausaniovy aspoň ve příčině velikosti chrámu Atheny Aley. V létě r. 1879 totiž vyslán byl archaeologickým ústavem německým v Athenách Arthur Milchhoefer (nyní professor v Münstru), aby kopal na těch místech, kde stával druhdy chrám Athenin. Jsou-li zbytky zdí, které odkryl, vskutku pozůstatky slavného onoho chrámu Athenina, což zdá se býti skoro nepochybným, pak není udání Pausaniovo o velikosti chrámu toho správné, neboť nejen že chrám Diův v Olympii byl značně větší než chrám Athenin v Tegeji, ale i chrám v Nemeji a Heraion v Olympii byly aspoň o málo (metr délky) větší než chrám, o němž Pausanias dí, že převyšuje zařízením svým a velikostí všechny chrámy, co jich Peloponnešti mají. Srovn. ještě místo Pausaniovo VIII, 41, 8: *ναῶν δὲ ὅσοι Πελοποννησίοις εἰσίν, μετά γε τὸν ἐν Τεγέᾳ, προτιμῷτο οὗτος ἄν..* (totiž chrám Apollonův v Bassách). Srvn. o celé věci A. Milchhoefer: Untersuchungsausgrabungen in Tegea (Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč. V. [1880] str. 52—69, hlavně str. 61—62).

[2]) Srovn. L. Ross: Griechische Königsreisen (1. vyd.), díl I. str. 225—226, Reisen im Peloponnes, díl I. str. 66—67, 70 a 73, W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 91—98, II. str. 47—48, E. Dodwell: Classical and topographical tour through Greece, díl II. str. 418—420, L. v. Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 647, W. Gell: Itinerary of the Morea, str. 160, E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 254—256, L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14—15, F. Reber: Geschichte der Baukunst im Alterthum, str. 338, C. Bursian: Geographie von Griechenland, díl II. str. 218—219. Bursian na př. nalezl v kostele sv. Mikoláše v Piali, jehožto podlaha celá jest pokryta velikými, starými kusy mramorovými, dvě desky mramorové z výšky $1^1/_2$ metru a z šířky 2 metrů; každá z těchto desk ozdobena byla reliefem představujícím kolo. O památkách uměleckých (hlavně v obor architektury spadajících), které byly v Piali a okolí v létě r. 1878 a v zimě r. 1879 objeveny, podal obšírnou zprávu Arthur Milchhoefer ve článku: Antikenbericht aus dem Peloponnes, uveřejněném v Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč.

O slavném chrámu Atheny Aley v Tegeji můžeme si nyní, kdy v létě r. 1879 řízením Arthura Milchhoefra ve vesnici Piali bylo kopáno, učiniti obraz poněkud určitější. Jsou-li vskutku základy zdí, které tu byly objeveny, zbytky chrámu Athenina, což zdá se býti skoro jistým, pak obnášela délka chrámu 47, šířka 21·60 metrů.[1]) Z vývodů Milchhoefrových[2]) vychází dále na jevo, že chrám sám byl *περίπτερος ἑξάστυλος*, maje po straně podélné třináct sloupů, rovnaje se tudíž v té příčině úplně známému chrámu Theseovu v Athenách.[3]) Památným stal se chrám ten tím, že byly v něm poprvé všechny druhy slohu řeckého zastoupeny. Pausanias totiž praví, že chrám Atheny Aley ozdoben byl sloupy dorskými, korinthskými a ionskými. Jinou památností chrámu toho bylo to, že bylo v něm poprvé měrou rozsáhlejší užito slohu korinthského.

Slovům Pausaniovým svrchu v překladě položeným rozumělo se dosud takto: Chrám Athenin byl *περίπτερος*, *πτέρωμα* jeho záleželo ze sloupů ionských (*ἑστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς*[4]) *τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων*, praví Pausanias). Uvnitř celly samé stálo sloupení dorské, nad tím pak sloupení korinthské (*ὁ μὲν*

IV. (1879) str. 131—144, 168—174. O předmětech uměleckých, které nalezl Milchhoefer sám v letě r. 1879, podána jest zpráva od něho v Mittheilungen des deutschen arch. Institutes in Athen, roč. V. (1880) str. 66—69.

[1]) Nesprávně vypočetl L. Urlichs, že šířka chrámu Atheny Aley obnášela 115′ 6²/₃″ (= 36·525 metrů), délka 255′ 6²/₃″ (= 80·778 metrů), výška 68¹/₂′ (= 21·669 metrů). Viz Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14—15. Urlichs došel mylného tohoto výsledku tím, že bral za základ svého výpočtu rozměry Parthenonu. Tím stalo se, že obdržel chrám rozměrů velikých, který by převyšoval v každé příčině i Parthenon i chrám Dia olympijského. Šířka Parthenonu totiž obnášela, jak známo, 30¹/₂ metrů, délka 74¹/₂ m, šířka chrámu Diova v Olympii 30 m, délka 66 m. — Proti Urlichsovi vyslovili se právem na př. K. B. Stark v časopise Philologus, roč. XXI. (1864) str. 417 a J. Overbeck: Geschichte der griechischen Plastik, II², str. 145, pozn. 19.

[2]) Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, 1880, str. 60.

[3]) Dříve soudilo se obyčejně, že chrám Atheny Aley měl jako Parthenon 17 sloupů po straně podélné, 8 sloupů v šíři; srovn. co C. Bursian vyložil v Ersch-ově a Gruber-ově encyklopaedii, oddělení I, díl 82, str. 450 a v Geographie von Griechenland, díl II. str. 219. Za *ὀκτάστυλος* měli chrám ten též E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 255 a L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14, za *δεκάστυλος* W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 97.

[4]) Na místě rukopisného čtení *ἐκτὸς* navrhl L. v. Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 647 čtení *ἐντὸς*, poněvadž „ein am Aeusseren ionischer Tempel, welcher innen dorische und korinthische Säulenordnungen hat, ist architektonisch nicht wohl denkbar, und ohne alle Analogie in den griechischen Monumenten.“ Tentýž návrh (*ἐντὸς*) podal Clark: Peloponnesus, str. 152. Naproti tomu srovn. E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 271 až 272, pozn. 23 a L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 12, pozn. 2. Také výsledky, k nimž Klenze na str. 647—648 dochází, jsou ne-

δὴ πρῶτός ἐστιν αὐτῷ κόσμος τῶν κιόνων Δώριος, ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ Κορίνθιος). Takovýmto způsobem vykládali všichni archaeologové slova Pausaniova.[1])

Proti tomuto dosud běžnému výkladu vystoupil Arthur Milchhoefer v pojednání již zmíněném.[2]) Milchhoefer namítá, že by to bylo nejasné a nedůsledné, aby Pausanias počínal svůj popis chrámu Atheny Aley výkladem o vnitřku chrámu a pak teprve aby mluvil o zevnitřní jeho ozdobě (peristylu). Milchhoefer míní, že slova Pausaniova: ἑστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων znamenají: stojí ještě i mimo chrám sloupy ionské a že Pausanias tím mínil ne peristyl chrámový, nýbrž jakousi předsíň (propylaion) a Milchhoefer soudí, že základy této předsíně odkryl ve zbytcích zdí objevených před východní stranou chrámovou.

Také slova Pausaniova ὁ μὲν δὴ .... Κορίνθιος vykládá Milchhoefer způsobem zcela jiným, než jak to dosud se dálo. Milchhoefer soudí, že sloupy dorské tvořily peristyl chrámu, za nimi pak před zevnitřní stěnou celly že stály sloupy korinthské, jako také na př. Parthenon měl šest sloupů za vlastním peristylem na obou protějších stranách, které byly štíty ozdobeny.

Důvody Milchhoefrovy zdají se mi býti velmi pozoruhodny a soudím po zralém uvážení celé věci, že třeba k mínění jeho se připojiti. Milchhoefer mohl také na to poukázati, že Pausanias vskutku počíná popisy chrámů nebo jiných budov, jak přirozeno jest, výkladem o zevnitřní jich ozdobě a pak teprve popisuje vnitřek; srovn. na př. popis Parthenonu I, 24, 5; popis

---

možné. — Podivnou představu utvořil sobě o chrámu Atheny Aley E. Dodwell: Classical and topographical tour through Greece, díl II. str. 419, jenž míní, že nad sloupy dorskými stály sloupy korinthské, nad těmi pak sloupy ionské (!); praví zajisté sám: „Above the Doric was the Corinthian, surmounted by the Ionic.“

[1]) Srovn. A. Hirt: Die Geschichte der Baukunst bei den Alten, díl II. str. 47, K. O. Müller: Handbuch der Archäologie der Kunst, [3]str. 97, W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 96–98, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl I. str. 323, II. str. 330 (zde psáno omylem: „in dessen Innerem über einer ionischen [má býti: dorischen, jako správně udáno I, str. 323] eine korinthische Säulenreihe errichtet war“), E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 255, Griechische Geschichte, III.[3] str. 534, C. Bursian v Ersch-ově a Gruber-ově encyklopaedii, oddělení I. svazek 82, str. 450, Geographie von Griechenland, díl II. str. 219, A. Blouet: Expédition scientifique de Morée, díl II. str. 83, K. Fr. Hermann: Die Hypäthraltempel des Alterthums, str. 6, L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 12, K. B. Stark v časopise Philologus, XXI (1864), str. 417, C. Bötticher: Die Tektonik der Hellenen (1. vyd.), díl II, str. 388, Kugler: Handbuch der Kunstgeschichte, [2]str. 185, L. Lohde: Die Architektonik der Hellenen, str. 37, F. Reber: Geschichte der Baukunst im Alterthum, str. 338, W. Lübke: Geschichte der Architektur, díl I.[4] str. 125, Grundriss der Kunstgeschichte, díl I.[7] str. 109.

[2]) Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, 1880, str. 62—66.

chrámu Heřina u Myken II, 17, 1 nn.; popis budovy zvané *τὸ Φωκικόν* X, 5, 2 atd.

Dobře poukazuje Milchhoefer dále k tomu, že nápadné a podivné jest sloupení dorské, nad nímž stojí sloupy korinthské. Dvojité sloupení (jedno nad druhým) uvnitř celly nebylo ovšem — zvláště u chrámů hypaethrálních — nic podivného a dosud zachovaly se nám, jak známo, zbytky takovéhoto dvojitého sloupení ve zříceninách chrámu Poseidonova v Paestum,[1]) ale dosud nenalezl se nikde doklad pro to, že by sloupy jednoho slohu stály nad sloupy slohu jiného.

Také výklad slov *ὁ μὲν δὴ πρῶτος κόσμος — ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ*, jak jej Milchhoefer podává (*ἐπὶ τούτῳ* = po něm, po tom, ne: nad ním), jest zajisté správnější a odpovídá lépe slohu Pausaniovu než výklad dřívější; srovn. Pausanias I, 27, 8; V, 22, 6, 23; VIII, 9, 10 a j.

Zmínivše se takto poněkud obšírněji o chrámu samém, přikročíme nyní k výkladu o zadním štítu chrámu, jenž představoval boj Telefa s Achilleem. Že skupiny na obou štítech chrámových byly dílem Skopovým anebo že aspoň komposice jich byla invencí tohoto mistra a že pak byly pod jeho dozorem zhotoveny, to jest již a priori velmi pravděpodobno a také potvrzují to analogie, které shledáváme u Parthenonu a u jiných chrámů řeckých.[2])

Co se týká štítů samých, podává Pausanias o předním z nich, jenž představoval honbu na kance kalydonského, popis podrobnější; o zadním štítu praví zcela krátce: *τὰ δὲ ὄπισθεν πεποιημένα ἐν τοῖς ἀετοῖς Τηλέφου πρὸς Ἀχιλλέα ἐστὶν ἐν Καΐκου πεδίῳ μάχη*. Této neblahé stručnosti Pausaniově při popisu zadního štítu chrámu Atheny Aley nebudeme se diviti, vzpomeneme-li si, že Pausanias odbývá oba dva štíty Parthenonu celkem 24 slovy (I, 24, 5). Na základě toho tedy, co Pausanias podává, nelze si ovšem utvořiti řádný obraz o zadním štítu chrámu Athenina a jsme zde zase, jako při mnohých jiných podobných případech, odkázáni na pouhé více méně nejisté kombinace.

Přední štít obsahoval 15 osob a kance, celkem tedy 16 figur; můžeme tudíž dle zákona symmetrie, jaký zajisté dle vývodů Welckrových mezi oběma štíty byl, souditi, že také zadní štít měl asi 16 figur.

Možno jest též, že měl zadní štít o jednu nebo dvě figury

---

[1]) Srovn. Delagardette: Les ruines de Paestum ou Posidonia, Paris 1799, W. Lübke: Geschichte der Architektur, díl I. [4]str. 136, Grundriss der Kunstgeschichte, díl I. [7]str. 100—101, H. Labrouste: Restauration des temples de Paestum, Paris 1878, L. Julius v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 7. str. 258 a 273.

[2]) F. G. Welcker: Alte Denkmäler, díl I. str. 199, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl I. str. 323, L. Urlichs: Skopas Leben nnd Werke, str. 18, K. B. Stark v časopise Philologus, roč. XXI (1864), str. 419.

více, jak podotýká Urlichs,[1]) poněvadž kanec na předním štítu proveden byl zajisté v dimensi veliké a zaujímal snad místo dvou osob.[2]) Méně pravděpodobna jest domněnka Welckrova, že oba dva štíty měly 21 figury. Welcker totiž míní, že Pausanias ve svém výčtu hrdin súčastnivších se honby na kance kalydonského některá jména lovců jemu lhostejných nebo neznámých mlčením pominul anebo že snad skupiny na štítech zůstaly nedokončeny anebo že v textu Pausaniově některá jména vypadla.[3])

Snad také vedla Welckra k domněnce svrchu naznačené analogie, kterou podávají štíty Parthenonu, které měly též přes dvacet figur, a pak to, že Apollodoros I, 8, 3 uvádí celkem dvacet účastníků lovu na kance kalydonského. Soudím však, že není třeba zde pomýšleti na nějakou korruptelu v textu Pausaniově a že není příčiny souditi, že by byl Pausanias, jenž proti obyčeji svému přední štít velmi důkladně a dopodrobna popisuje, vynechal zde jména některých jiných bohatýrů, když uvádí i jména otce, děda a praděda Hippothoova.

Počet patnácti (respective s kancem šestnácti) figur pro štít úplně dostačí; vždyť na př. štíty známého chrámu Atheny na Aigině neměly více než dvanáct figur.[4])

Domněnka Welckrova, že by byly skupiny na štítech chrámových zůstaly nedokončeny, jest úplně libovolná a postrádá všelikého podkladu.

Ve příčině komposice zadního štítu chrámového pronesli do-

---

[1]) Skopas Leben und Werke, str. 20 nn, 28. Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 11 soudí, že oba štíty měly asi patnáct figur.

[2]) Také G. Treu soudí (Archäologische Zeitung, 1880, str. 99), že dimense kance kalydonského na předním štítu chrámu Atheny Aley převyšovaly ještě dimense známého kance florentského. Tuto domněnku Urlichsovu a Treuovu potvrzuje zachovaný nám zbytek hlavy kance kalydonského, neboť zachovaný nám prostřední díl hlavy kancovy má výšku 30, šířku 43 cm.

[3]) Alte Denkmäler, díl I. str. 157, 200.

[4]) Dle počtu zachovaných figur a fragmentů soudilo se dříve vždy, že oba dva štíty chrámu Atheny na Aigině měly jedenáct figur. Teprve ruský archaeolog Hadrian Prachov dokázal, jak soudím, nezvratně, že oba dva štíty měly dvanáct figur. Mínění své pronesl Prachov nejprvé v Zápiskách petrohradské akademie věd z r. 1870, svazek XVIII, str. 57 nn, později v Annali dell' Instituto, 1873, str. 140—162 ve článku: La composition des groupes du tempe d' Égine; srovn. ještě Monumenti ineditì dell' Instit., díl IX. tav. LVII a tav. d'agg. O, PQ. S míněním Prachovovým souhlasí na př. H. Brunn: Beschreibung der Glyptothek zu München,[4] str. 74 nn —78, a žák jeho L. Julius v Neue Jahrbücher für Philologie, 1880, str. 1—22. Naproti tomu soudím, že domněnka pronesená Konradem Langem v Berichte der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig, 1878, seš. 2. str. 1—94 a v Archäologische Zeitung, 1880, str. 121—129, že by štíty chrámu Atheny na Aigině byly obsahovaly čtrnáct figur, jest mylná, ačkoliv L. Schwabe dosti pochvalně o ní se vyslovil v Neue Jahrb. für Phil., 1879, str. 616—620. Srovn. L. Julius v Neue Jahrb. f. Phil., 1880, str. 1—22 a H. Brunn: Beschreibung der Glyptothek, [4]str. 75.

mněnky mnohdy velmi od sebe rozdílné Welcker, O. Jahn, Urlichs, Overbeck, Gerhard, Wieseler a j.[1])

Gerhard dobře podotýká, že skupina zadního štítu chrámu Atheny Aley více byla věnována oslavě Telefa než Achillea. Na základě vypravování Filostratova (Heroikos pag. 84, 88, 92 ed. Boissonade) soudí Gerhard, že na straně Telefově stáli Haimos, Heloros a Aktaios, jim naproti stáli na straně řecké Achilleus, Patroklos, Diomedes, Palamedes, Sthenelos, oba Atreovci a oba Aiantové, což ovšem jest velmi nepoměrné, ježto pak proti čtyrem Mysům stojí devět Řeků. Mimo to představen byl dle domnění Gerhardova na štítu tom Nireus v boji s Telefovou chotí Hierou.[2]) Mimo to prý střed skupiny zaujímal padlý Thersandros (Pausanias IX, 5, 14), tak jako prý na předním štítu chrámovém kanec kalydonský také střed zaujímal.

Domněnku Gerhardovu, že by padlý Thersandros byl zaujímal střed skupiny na štítu zadním, schválili O. Jahn (Archaeologische Aufsätze, str. 165—166), jenž jde poněkud dále než Gerhard, a míní, že skupina štítu představovala boj o mrtvolu Thersandrovu; také J. Overbeck (Gallerie heroischer Bildwerke, str. 295) praví, že by kombinaci Gerhardovu nezamítal tak rozhodně jako Welcker, později však (Geschichte der griechischen Plastik, díl II.[2] str. 19) od mínění Gerhardova ustoupil. Naproti tomu rozhodně vyslovili se proti Gerhardovi Welcker (Alte Denkmäler, díl I. str. 201), Wieseler (Göttingische gelehrte Anzeigen, 1844, str. 1075—1079) a Urlichs (Skopas Leben und Werke, str. 34—35) a soudím, že tak vším právem učinili.

Welcker a po něm Urlichs právem poukázali k tomu, že zákony komposice umělecké nedovolují tomu, aby byl padlý Thersandros zaujímal střed štítu. Mrtvola padlého ležící ve středu štítu neposkytuje zajisté obrazu pěkného, protože střed štítu, na nějž přirozeným způsobem hlavní pozornost bývá upjata, jest tím nedostatečně zaplněn. Jinak tomu ovšem bylo při štítech aiginských, kde za padlým ve středu obou štítů stála Athena, tak že tím nevznikl prostor prázdný. Mimo to dobře podotkl Welcker, že ovšem nelze tenkráte namítati nic podstatného proti tomu, když padlý zaujímá střed štítu, je-li tento padlý hrdinou celého výjevu, jenž na štítu jest představen. Zde však hrdinou boje byl Telefos, ne však Thersandros, k oslavě Telefově byla skupina

[1]) Welcker: Alte Denkmäler, díl I. str. 201—203, Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 11 (a pozn. 57), Wieseler v Göttingische gelehrte Anzeigen, 1844, str. 1075—1079, O. Jahn: Archäologische Aufsätze, str. 164—170, Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke, str. 294—296 a Geschichte der griechischen Plastik, díl II.[2] str. 18—19, 145—146, Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 25—30.

[2]) Srovnej o ní Listy filologické a paedagogické, 1885, str. 45, pozn. 14.

na zadním štítu chrámu Atheny Aley určena. Na západním štítu chrámu Atheny na Aigině byl padlý hrdinou celého výjevu, ať to byl již dle jedněch Patroklos, dle jiných Achilleus. Zde tedy právem umístěn byl padlý uprostřed celé skupiny.

Z těchto důvodů zdá se mi dostatečně na jevo vycházeti, že Thersandros nebyl představen jakožto padlý uprostřed zadního štítu chrámu Athenina v Tegeji.

Co se týká sceny, kterou zadní štít chrámu představoval, a uspořádání jednotlivých figur, v tom mínění archaeologů valně od sebe se rozcházejí. Tak na př. Welcker soudil, že zadní štít měl jako přední (?) jedenadvacet figur a střed jeho že tvořili Telefos a Achilleus, stojíce proti sobě v boji vražedném. Za Achilleem představen prý byl Thersandros klesající nebo již padlý. Na straně protější seděl prý snad Patroklos poraněný Telefem.

Gerhard soudil, že na štítu zadním bylo asi patnáct figur a že více určen byl k oslavě Telefově než Achilleově. Střed zaujímal, jak svrchu již vyloženo, padlý Thersandros.

Wieseler právem zamítá domněnku Gerhardovu, že by byl střed štítu zaujímal padlý Thersandros, a soudí, že střed tvořili Telefos a Achilleus a sice zvolil prý umělec právě ten moment boje Telefova s Řeky, kdy Telefos poraniv miláčka Achilleova Patrokla [1]) vítězně proti Achilleovi samému postupuje.

O. Jahn soudil, že Skopas volil za předmět skupení zadního štítu onen moment boje Telefova s Řeky, kdy bitva nejkrutější vzplála a výsledek její byl nerozhodnut. Střed štítu zaujímal dle něho Thesandros, o jehož mrtvolu právě boj byl veden. Mezi bojujícími byla snad též choť Telefova, Hiera, tak jako na předním štítu byla mezi účastníky lovu na kance kalydonského Atalante. Filostratos (Heroikos II, 15—17) uvádí mezi účastníky boje na řece Kaiku jména jedenácti Řeků a pouze čtyř Mysů a tu právem soudí Jahn, že na štítu samém byla mezi stranami bojujícími větší souměrnost. O. Jahn pronesl dále domněnku, že zachovalo se nám dosud napodobení Skopova Telefa na mincích tegejských. [2]) Na jedné totiž stříbrné a jedné měděnné minci tegejské vidíme mladistvého bohatýra s přilbou na hlavě, jinak úplně obnaženého, jenž maje štít zavěšený na levém rameni a drže v pravé ruce vytasený meč, jak se zdá, k útoku se strojí. O. Jahn soudí, že tento bohatýr jest napodobení Skopova Telefa. Ovšem

---

[1]) Ránu, kterou Patroklovi Telefos zasadil, obvazuje mu Achilleus ve vnitřní části známé slavné číše Sosiovy, chované v berlínském museu. Srovn. Baumeister: Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 1. str. 8, Welcker: Alte Denkmäler, díl III. str. 410—416, A. Furtwängler: Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium (in Berlin), díl II. str. 549—551.

[2]) Bröndstedt: Voyages et recherches, díl II. str. 233 a 308. Mionnet: Description de médailles antiques grecques et romaines, sup-

ta okolnost, že mince bývaly zdobeny vyobrazeními slavných výtvorů uměleckých, jest dostatečně známa; tak na př. máme mince athenské představující Feidiovu Athenu zvanou Promachos, máme mince elejské s obrazem Feidiova Dia olympského, mince knidské s obrazem Afrodity Praxitelovy atd. Z této stránky tedy nelze ovšem nic podstatného namítati proti duchaplné domněnce Jahnově. Ale naproti tomu právem poukazuje k tomu L. Urlichs ve spise již častěji citovaném (Skopas Leben und Werke, str. 36—37), že bohatýr na mincích tegejských zobrazený jest příliš mladý, aby mohl býti pokládán za Telefa, který v umění řeckém vždy bývá představován jako bohatýr mající typus zralého věku mužského, podobný velikému svému otci Herakleovi. Pouze na etrurských sarkofázích bývá Telefos někdy zobrazován jako mladík (srov. na př. Brunn: I rilievi delle urne etrusche, tav. XXVI č. 2, XXXII č. 13, XXXIII č. 15 a 16, XXXIV č. 17), avšak tato věc pro řecké umění nic nerozhoduje. Soudím tudíž, že Urlichs větším právem pokládá mladistvého bohatýra na mincích tegejských za Echema, hrdinu tegejského, jenž Herakleovce Hylla v souboji přemohl.[1])

Overbeck (Gallerie heroischer Bildwerke, str. 294—296) soudil, že skupení sestávalo snad z patnácti nebo dle Welckra z jedenadvaceti figur. Střed tvořili Telefos a Achilleus stojíce proti sobě v boji asi tak, jako Athena a Poseidon na zadním štítu Parthenonu. Pravděpodobno jest, že umělec zvolil moment vítězného postupování Telefova, ne jeho poranění Achilleem, ježto Telefos byl hrdinou celého skupení a k jeho poctě byl zadní štít chrámový určen. Byl-li boj veden o mrtvolu Thersandrovu, není jisto, avšak netřeba domněnku Gerhardovu tak rozhodně zamítati, jako to činí Welcker.

Později ovšem Overbeck mínění své dřívější značně modifikoval. Ve slavném díle svém Geschichte der griechischen Plastik, díl II.[2] str. 18—19 zavrhl, jak již svrchu bylo podotknuto, domněnku Gerhardovu, soudě, že střed štítu zaujímali Telefos a Achilleus utkavše se bojem rozhodným, za Achilleem že snad stál Patroklos, jenž v tomto boji vynikl, Telefem byl poraněn a Achilleem vyhojen, od kteréžto doby stali se Achilleus a Pa-

---

plém. IV. str. 292, čís. 112, díl II. str. 255, čís. 71, Jos. Khell: Adpendicula altera ad numismata graeca populorum et urbium a Iacobo Gessnero tabulis aen. repraesent., t. 3, 12, Eckhel: Doctrina numorum veterum, díl II. str. 299, O. Jahn: Archäologische Aufsätze, str. 167 a tab. I. číslo 5 (ne 3, jak mylně psáno v díle Jahnově na str. 167, pozn. 20) a Overbeck: Abbildungen zur Gallerie heroischer Bildwerke der alten Kunst, tab. XI, číslo 4.

[1]) S míněním Jahnovým souhlasili Welcker (Alte Denkmäler, I, str. 203) a Overbeck (Gallerie heroischer Bildwerke, str. 296). Nyní Overbeck vyslovil se proti mínění Jahnovu a projevil souhlas svůj s míněním Urlichsovým. Srovn. jeho Geschichte der griech. Plastik, II[2], str. 146, pozn. 21.

troklos nerozlučnými přátely[1]; na straně řecké byli snad ještě Thersandros, jehožto mrtvolu dle vypravování Dictyova (II, 2) Diomedes z boje vynesl, pak Aias a Odysseus, jenž jakožto lučištník snad klečel, a ještě jiní bohatýrové, jimž odpovídal stejný počet bojovníků na straně Telefově.

Urlichs klade při rekonstrukci zadního štítu chrámu Atheny Aley příliš velikou váhu na vypravování Dictyovo.[2]) Počínání toto nezdá se mi býti dotud jistým a oprávněným, pokud nemáme důkladné studie o poměru Dictyově k řeckým básním kyklickým a o poměru jeho ku pramenům, z nichž své podivné a místy velmi nejapné výklady čerpal. Tak na př. divné jest vypravování Dictyovo (II, 2) o jakémsi průvodci Telefově, jehož jméno Dictys neudává, kterého prý Telefos velice si vážil a i vůdcem vojska svého jej učinil, ale ještě divnější jest, že Urlichs tomuto neznámému, nejmenovanému průvodci Telefovu vykazuje místo mezi bohatýry, kteří představeni byli na zadním štítu chrámovém. Urlichs sám zajisté právem dí (Skopas Leben und Werke, str. 26), že Skopas řídil se hlavně vypravováním o boji Telefově, jak je epos kyklické Kypria podávalo; v Kypriích však o tomto neznámém a nejmenovaném průvodci Telefově sotva asi byla zmínka.

Ve příčině rekonstrukce zadního štítu soudí Urlichs, že představen byl na něm boj Telefův s Achilleem na řece Kaiku. Figur bylo, soudě dle předního štítu, nejméně šestnáct, spíše prý však osmnáct, protože na předním štítu zaujímal kanec více místa,

---

[1]) Srovn. Pindar Olymp. 9, 70—79 ed. Tycho Mommsen: *τοῦ* (sc. *Μενοιτίου*) *παῖς ἅμ᾽ Ἀτρείδαις* | *Τεύθραντος πεδίον μολὼν ἔστα σὺν Ἀχιλλεῖ* | *μόνος, ὅτ᾽ ἀλκάεντας Δαναοὺς τρέψαις ἁλίαισιν* | *πρύμναις Τήλεφος ἔμβαλεν·* | *ὥστ᾽ ἔμφρονι δεῖξαι* | *μαθεῖν Πατρόκλου βιατὰν νόον.* | *ἐξ οὗ Θέτιος Fἶνος οὐλίῳ νιν ἐν Ἄρει* | *παραγορεῖτο μή ποτε* | *σφετέρας ἄτερθε ταξιοῖσθαι* | *δαμασιμβρότου αἰχμᾶς.*

[2]) Dictys II, 2: „Cum interim, his aut illis ex casu suorum perculsis, vehementius invicem instaretur, Thessandrus (sic), quem Polynicis supra memoravimus, congressus cum Telepho ictusque ab eo cadit, multis tamen hostium ante interfectis, in quis Telephi comitem, quem rex ob industriam virium atque ingenii inter duces habebat, strenue dimicantem obtruncaverat: atque ita paulatim elatus secundo belli eventu, et ob id maiora viribus aggressus, interficitur. Atque eius cruentum corpus Diomedes, quod ei iam tum a parentibus coeptum cum eo societatis ius perseverabat, umeris extulit: idque igni crematum, quod superfuerat, patrio more sepeliit.“ Ve 3. hlavě druhé knihy popisuje Dictys boj, v němž vyniká nejvíce Achilleus a Aias Telamonský. Pak pokračuje: „Interim Teuthranius, Teuthrante et Auge genitus, frater Telephi uterinus, ubi animadvertit Aiacem tanta adversum suos gloria dimicantem, propere ad eum convertit, ibique pugnando ictus telo eius occubuit. Eius casu Telephus non mediocriter perculsus, ultionemque fraternae mortis expetens, infestus aciem invadit, atque ibi fugatis, quos advorsum ierat, cum obstinate Ulixem inter vineas, quae ei loco adiunctae erant, insequeretur, praepeditus trunco vitis ruit. Id ubi Achilles procul animadvertit, telum iaculatus femur sinistrum regi transfigit. At Telephus impigre resurgens ferrum ex corpore extrahit et protectus concursu suorum, ab instanti pernicie liberatus est.“

než by jedna osoba vyžadovala. Ze strany řecké byli představeni na něm Patroklos, Thersandros, Diomedes, jenž odnesl mrtvolu Thersandrovu na plecích z boje, Aias, Odysseus, jenž byl Telefem pronásledován (Dictys II, 3). Ostatní místa zaujímali bojovníci méně známí, kteří byli vůbec v nějakém poměru k Tegeji nebo k místu boje, na př. Agapenor, jenž bojoval proti strýci svému Telefovi, jsa vůdcem Tegeatův a vůbec Arkadů na výpravě trojské (Ilias *B*, 609), pak Menestheus a Teukros, jenž jakožto lučištník zobrazen byl klečící. Na straně Mysův byli Telefos a syn jeho Eurypylos, pak Teuthranios, nevlastní bratr Telefův, jejž Aias zabil, dále nejmenovaný průvodce Telefův, jejž u Dictya II, 2 zabije Thersandros, pak snad ještě Chromis [1]) a Ennomos, jichž jména připomínají se již v Iliadě *B*, 858. Ostatní bojovníci byli Arkadové, kteří provázeli dříve Telefa z vlasti jeho do Mysie. Právem souhlasí Urlichs s míněním Welckrovým, že umělec zvolil moment největšího nebezpečí pro Řeky, kdy Telefovi mocně ku předu postupujícímu Achilleus sám na odpor se staví. Achilleus byl představen v síle mladistvé, Telefos ve zralé síle mužné.

V rekonstrukci své jde Urlichs poněkud daleko, poněvadž na str. 37—39 spisu svého shora uvedeného snaží se určiti i pořádek, v němž jednotlivé figury za sebou šly. Ve středu skupiny stáli dle mínění Urlichsova Telefos a Achilleus, za Achilleem stáli Patroklos a Aias, oba ozbrojeni jsouce oštěpem a mečem; Patroklos stál v boji proti Eurypylovi, Aias proti průvodci Telefovu, známému pouze z Dictya. Za těmito bohatýry odpovídaly prý si na obou stranách dvě skupiny; na straně řecké odnášel totiž Diomedes na svých ramenách umírajícího Thersandra, na straně Mysův držel klesajícího Teuthrania některý z jeho přátel. Za analogii pro skupení: Diomedes odnášející Thersandra uvádí Urlichs známé slavné sousoší zvané Pasquino di Roma, dle pravdě nejpodobnějšího výkladu představující Aianta, jenž mrtvolu Achilleovu z boje odnáší. [2])

[1]) Ilias *B*, 858 nazývá se jeden z vůdců Mysův Chromis, na třech jiných místech (*P* 218, 494, 534) však Chromios. Ennomos připomíná se též *P* 218.

[2]) Srovn. Welcker: Das akademische Kunstmuseum zu Bonn [2]str. 75—80, Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 38. — E. Petersen (Archäologische Zeitung, 1879, str. 11, pozn. 38) soudí, že na malbě jednoho krateru, chovaného nyní v petrohradské Ermitáži pod číslem 1275 (srovn. L. Stephani: Die Vasen-Sammlung der kaiserlichen Ermitage, díl II. str. 107—109) a publikovaného v Monumenti inediti pubblicati dall' Instit., díl VI. tab. XXXIV, původně snad nesl Diomedes mrtvolu nějakou na zádech. Mrtvola ta byla by nejspíše mrtvola Thersandrova. S míněním Petersenovým souhlasí též Em. Loewy v Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich, roč. IV. (1880) str. 222. Srovnej o malbě tohoto krateru článek A. Michaelisův: Vaso Ceretano di significato incerto, Annali dell' Instit., 1859, str. 267—278. O malbě krateru tohoto pojednáme jinde.

O uspořádání a postavení ostatních figur nepronesl Urlichs žádné domněnky.

Soudím, že při rekonstrukci zadního štítu chrámu Atheny Aley nesmíme jíti příliš daleko do podrobností, jako to činí Urlichs, že spokojiti se musíme těmi pouze výsledky, které z porovnání s podobnými zjevy v umění řeckém vyplývají.

Skoro jistým zdá se mi býti, že zadní štít měl stejně, jako štít přední, šestnáct figur, z čehož připadalo snad na stranu Mysův osm, na stranu Řeků také osm figur. Střed celé skupiny zaujímali Telefos a Achilleus, stojíce proti sobě v boji rozhodném. Za nimi stálo snad na každé straně sedm figur vzájemně si odpovídajících, tak jako to shledáváme na štítech chrámu Athenina v Aigině. Umělec zvolil zajisté ten okamžik boje, kdy Telefos poraniv Thersandra vítězně ku předu postupuje a kdy Achilleus mocnému tomuto nepříteli naproti se staví. Telefos i Achilleus byli zajisté ozbrojeni kopím a štítem, ježto Telefos byl dle znění báje kopím Achilleovým nebezpečně poraněn. Velmi pravdě podobnou zdá se mi býti domněnka Welckrova, že za Achilleem představen byl Thersandros klesající. Thersandros zde tedy odpovídá zcela Ankaiovi na předním štítu chrámovém, čímž zároveň zákony symmetrické komposice obou štítů, jež Welcker tak krásně vyvodil, docházejí potvrzení. Thersandra klesajícího chytá snad v náručí a podpírá Diomedes, jenž dle zprávy zachované u Dictya (II, 2) mrtvolu jeho z boje vynesl; Diomedes zde tedy odpovídá Epochovi na předním štítu chrámovém, jenž také Ankaia zraněného a sekeru z ruky pustivšího podpírá.

Jména ostatních bojovníků na zadním štítu určiti, nemá ovšem velké důležitosti.

Ze strany řecké byli tam zajisté Aias Telamonský, Odysseus, Patroklos a ještě dva jiní bohatýrové; proti nim stál na straně Telefově stejný počet bojovníků. Na straně Telefově i na straně řecké byl snad jeden lučištník, jenž kleče chystal se k výstřelu. V každém z obou rohů ležel raněný; na straně řecké byl to snad Patroklos, na straně Mysův Teuthranios. Ostatní bojovníci představeni byli v posicích různých podobně, jako to shledáváme na štítech aiginských již častěji připomenutých.

Na konec stručně zmíníme se o tom, že se nám posud zachovaly některé zbytky skulptur, kterými Skopas ozdobil štíty slavného chrámu Athenina v Tegeji.

Arthur Milchhoefer totiž viděl na cestě své po Peloponnesu zbytek hlavy, jak on soudil, býčí, pak hlavu bojovníka[1]) a hlavu mladistvého athleta, které choval Řek Kotzaridis ve tmavém sklepě domu svého ve vesnici Piali, která stojí na tom místě, na němž

[1]) Snad náležela hlava ta některému bohatýru na zadním štítu chrámovém?

vypínal se druhdy nádherný chrám Atheny Aley. Milchhoefer popsal tyto skulptury v Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč. IV. (1879) str. 133 pod čísly 24—26. Tu poznal G. Treu (Archäologische Zeitung, 1880, str. 98—100), že hlavy ty jsou drahocenným zbytkem skulptur slavných štítů chrámu Athenina, jmenovitě pak zbytek domnělé oné hlavy býčí že jest vzácným pozůstatkem kance kalydonského z předního štítu chrámového, kterémužto mínění Treuovu právem také Milchhoefer sám přisvědčil (Archäol. Zeitung, 1880, str. 190 až 191). Srvn. též, co poznamenal P. Kavadias v Bullettino dell' Instituto, 1880, str. 199—203.

O některých jiných domnělých zbytcích skulptur, pocházejících ze štítů chrámu Athenina srov. Archäolog. Zeitung, 1880, str. 190, pozn. 1.

O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí.

Od Josefa Krále.

Podnět k tomuto článku dal mi spisek v tomto roce vyšlý: Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním Jaroslav Gustav Schulz, c. k. gymn. professor. V Praze. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec, 1886.

Pokud spisek tento k účelu, za kterým sestaven jest, se hodí a pokud dosaženo v něm žádoucí úplnosti, nechci tuto rozebírati, nýbrž chci se jen zmíniti o nesprávnostech, které dosud v něm a ještě i v našich grammatikách (i v posledním vydání grammatiky Niederlovy) a některých vydáních klassiků řeckých se vyskytují, ač aspoň částečně mohly a měly již dávno býti odstraněny.

Za posledních asi patnácti let vyšetřeny jsou bedlivě tvary, vyskýtající se na nápisech attických, tomto nejspolehlivějším zajisté pramenu správného nářečí attického, hlavně Weckleinem, Cauerem, Herwerdenem, Riemannem, Bambergem a Blassem, jakož i prozkoumány leckteré dobré rukopisy některých spisovatelů attických (zvláště některé rukopisy Platonovy — Bodleianus, Parisinus A a Venetus t — Schanzem v rozličných jeho monografiích a úvodech k jednotlivým dílkům jeho vydání kritického); výzkumy těmi nejedno pravidlo grammatické a orthografické dosud obvyklé se mění, a to velmi často v tom směru, že dosavadní četné výminky mizejí. Nářečím attickým vládla asi do r. 300 před Kristem

větší jednotnost, takže, nehledíme-li ani příčin čistě vědeckých, oprava školních knih v tom směru i z didaktických příčin jest žádoucí. Rok asi 400 před Kr. činí hranici mezi starým nářečím attickým, jímž psali Aischylos, Sofokles, Euripides, Thukydides a nářečím novějším. Mezi oběma není arci rozdílu podstatného; ale při vydáních klassiků i v grammatikách třeba i menších rozdílů takých dbáti bedlivě.

Výsledky těchto bádání, po různých spisech roztroušených, sebrány byly nedávno O. Riemannem (v Revue de philologie V. 145 n. a IX. 49 n.), zvláště pak K. Meisterhansem (Grammatik der attischen Inschriften, Berlin 1885; str. X a 119). Doplňky k tomuto spisu Meisterhansovu, až na nepřesné citování jednotlivých nápisů dosti spolehlivému, podal opět O. Riemann (v Revue de philologie IX. str. 168 n.). Jiný přehled podán jest Bambergem v článku „Thatsachen der attischen Formenlehre“, otištěném v „Zeitschrift für das Gymnasialwesen“ 1886, seš. I. (Literarische Berichte str. 1.) Literatura starší a to úplně uvedena jest ve spise Meisterhansově na str. VI. a násl.

V následujícím výčtu dotýkám se pouze věcí důležitějších, uváděje doklady zvláště z článků právě citovaných a doporoučeje k bedlivému studiu díla uvedená všem našim vydavatelům textů řeckých, zvláště pak spisovatelům děl grammatických. Při novém vydávání mluvnice Niederlovy bude ovšem také třeba míti k nim zření.[1])

H jako slabičný augment u sloves *βούλομαι, δύναμαι, μέλλω* vyskýtá se na nápisech teprv po r. 284 př. Kr. (Meisterh. 78). Nemají se tedy tvary *ἠβουλόμην, ἤμελλον, ἠδυνάμην* doporučovati, nýbrž uváděti jako tvary pozdější, jichž žák má se vystříhati. Máť se zajisté ve škole učiti dobrému nářečí attickému, tedy asi nářečí čtvrtého století př. Kr., jaké se jeví hlavně ve spisech současníků Platonových a Demosthenových.[2])

Tvary *ἥλων* a *ἥλωκα* nejsou dosvědčeny nápisně před r. 376 př. Kr., nýbrž jen tvary *ἑάλων* a *ἑάλωκα* (M. 78). V dobré době attického nářečí mají augment temporalný také slovesa počínající se slabikou *ευ*. Psáti jest tedy zpravidla *ηὗρον, ηὑρέθην, ηὐχόμην*

[1]) Ve čtvrtém vydání druhého dílu mluvnice Niederlovy právě vyšlém, jehož opatření mně bylo svěřeno, učinil jsem v tomto směru hojné menší změny, pokud jsou již nyní dostatečnými doklady zajištěny. V hláskosloví a tvarosloví grammatiky Niederlovy bude třeba arci změn důkladnějších.

[2]) G. Meyer (Griech. Grammatik str. 366) soudí, že tento augment sloves uvedených vznikl dle tvaru *ἤθελον*, náležejícího k *ἐθέλω*, v té době, kdy za starší *ἐθέλω* ujal se tvar *θέλω*. Podle *ἐθέλω* řídilo se souznačné *βούλομαι* a *μέλλω*, pak i *δύναμαι*. V nové řečtině augment *η* zavládl velice (srv. tvary *ἤγραψα, ἤκαμα, ἤλεγα* místo *ἔγραψα, ἔκαμον, ἔλεγον*).

a p. (U Schulze naproti tomu na str. 104 tvrdí se zcela chybně, že tvary s ην vyskytají se zřídka.) (M. 78.)[1])

Tvary ἀνάλωσα i ἠνάλωσα atd. se vůbec na nápisech nevyskýtají (M. 79), nýbrž jen tvary ἀνήλωσα atd.

ἐργάζομαι má tvary s augmentem η i ει; tedy ἠργαζόμην i εἰργαζόμην atd. (M. 79).

καθίζω má fut. att. καθιῶ, podobně jako σφζω — σωῶ (M. 80). Vůbec třeba připomenouti, že víceslabičná slovesa na -ιζω tvoří pravidelně futurum attické.

καλῶ a τελῶ má až do třetího století př. Kr. vesměs taktéž fut. τελῶ, καλῶ. Tvary καλέσω a τελέσω jsou pozdější; neměly by se tedy nijak doporučovati, dokonce pak aspoň neměly by se uváděti na prvém místě (M. 80).

Slovesa na -αίνω s předchozím ι neb ρ mají aorist končící se na -ανα. Tedy τετραίνω — ἐτέτρανα, nikoliv ἐτέτρηνα (M. 81), jak učí na př. také Niederle v §. 342 pozn.; starší jest také tvar ἐκάθαρα, mladší ἐκάθηρα (M. 86).

Tvary τιθεῖσι a διδοῦσι na attických nápisech nikdy se nevyskýtají, nýbrž vůbec jen τιθέασι a διδόασι (M. 81). Perfekt. slovesa τίθημι zní τέθηκα; tvar τέθεικα (povstalý snad analogií tvaru εἶκα) není starší prvého století před Kristem (M. 82). Obojí, jakož i aorist ἐτέτρηνα, sluší v grammatikách opraviti, ač-li není radno aspoň v příčině slovesa τίθημι vyčkati ještě hojnějších dokladů.

Imper. 3. osoby množ. č. slovesa εἰμί zní atticky ὄντων (ne ἔστων); od r. 200 př. Kr. vyskýtá se teprv ἔστωσαν (M. 83).

Tvary 3. osoby imp. plur. na -ωσαν nejsou starší třetího století př. Kr. Před tím vesměs vyskýtají se jen imperativy na -ων (M. 75 n.).

Tvar ἁρμόζω není attický, toliko tvar ἁρμόττω (M. 84).

ἐπιμελοῦμαι jest lépe zaručený tvar, než ἐπιμέλομαι (M. 85).

ζώννυμι má perf. pass. ἔζωμαι, nikoliv ἔζωσμαι (M. 86).

θνήσκω (jako μιμνήσκω a pod.) mají ve kmenu praesentním iota prosgegramenon, vyslovována byvše arci θνῄσκω atd.; toto iota zmizelo ve výslovnosti teprv mezi roky 200—30 př. Kr., ve kterýchžto dobách na nápisech ponenáhlu mizí (M. 30 a 86). Koncovkou ve slovesech těch jest tedy vlastně -ίσκω, nikoliv -σκω. Časy tvořené od kmenů prostých arci tohoto ioty nejeví (tedy τέθνηκα, ἔμνησα a pod.). Zbytky tohoto správného psaní dosti četné naskytají se i v celé řadě dobrých rukopisů. Podobně mělo toto ι i σῴζω, χρῴζω, χρῄζω, κλῄζω, φῴζω; vůbec všecka slovesa na -ίζω, jejichž samohláska kmenová byla dlouhá. Slovesa kmene hrdelnicí zakončeného, vycházející v praesentu na

---

[1]) Také plusquamperfektum má vždy augment. Tvary tedy ἀποπεφεύγη, ἑστήκειν a pod. jsou neattické a musí z grammatik i vydání dobrých spisovatelů i proti auktoritě rukopisů se vymýtiti.

-*ζω*, ovšem *ι* nemají (tedy *οἰμώζω*, *κρώζω*). Toto *ι* jeví se arci i tuto jen v tvarech pošlých od kmene praesentního. Tvary *ἔσῳσα* a pod. (místo *ἔσωσα*) jsou chybné, povstalé analogií, ač vyskytají se semo tamo i na nápisech (M. 87).[1])

Perf. *λέλογχα* vůbec se na attických nápisech nevyskytá (M. 86). *μίγνυμι* má fut. *μείξω*, aor. *ἔμειξα*, verb. adj. *μεικτός* (M. 87), *τίνω* tvary *τείσω*, *ἔτεισα*, *ἐτείσθην* (M. 88). Pro perf. slovesa *τείνω* a praes. slovesa *μίγνυμι* není dosud dokladů.

οἰκτείρω jest tvar pozdní; správné tvary jsou *οἰκτίρω*, *οἰκτιρῶ*, *ᾤκτιρα*, jak též již obezřetní vydavatelé píší (M. 87).

Aorist *ἔταμον* není doložen (M. 88).

Zvláště nemilé jest, že velmi pozdní tvary *ἐμπίπλημι* a *ἐμπίπρημι* stále ještě u nás se doporučují, jako jedině správné, ač již několikráte chybnost jich byla dokázána. (Srv. o té věci Schneiderovo vydání Politeie I, str. 283, Cobet novae lect. str. 141, Bamberg Zeitsch. f. d. Gymnasialw. 1874 str. 35, Schanz v kritickém vydání Platona XII, str. XVI a j. v.) Tvary *ἐμπίπλημι* a pod., doporoučené Lobeckem (k Fryn. str. 95), vyskytají se ovšem často v rukopisech a dosvědčeny jsou i od pozdějších grammatiků. Ale netoliko nápisy, nýbrž i dobré rukopisy (u Platona na př. Parisinus A a Venetus t) mají na hojných místech tvary správné *ἐμπίμπλημι*, *ἐμπίμπρημι*, kteréž ve vydáních dobrých spisovatelů i proti auktoritě rukopisů nyní obecně a právem se zavádějí. Svědčí tvarům těm i prosodie tragiků a komiků attických, u nichž spřežka *πλ* nikdy silné posice nečiní (srv. Christ, Metrik[2] str. 14). Na mnohých místech básní jejich metrum tvarů s *μ* žádá, všude však je připouští.

Tvary *ἐλελύκειν* — *ἐλελύκεισαν* ustoupiti mají správnějším tvarům *ἐλελύκη*, *εις*, *ει* ... *εσαν* (Bamberg, Zeitschr. f. d. Gymnasialw. 1886, str. 39); podobně časovati jest *ᾔδη*, *ᾔδεισθα* *ᾔδει* — *ᾔδεσαν* a j. (O mnohých takých věcech menší váhy vykládá Schanz v úvodech jednotlivých dílků svého kritického vydání Platona).

Podobně hojně, ač ne tak důležitých změn, třeba učiniti ve flexi jmenné a pronominalné. Tvary na př. nom. plur. na -*ῆς* substantiv na -*εύς* (na př. *βασιλῆς*, *ἱππῆς*) nejsou jen staroattické, nýbrž drží se téměř výhradně až do r. 350, jednotlivě až do r. 325 př. Kr. (M. 56).

---

[1]) *ι* subscriptum třeba psáti i v celé řadě jiných slov, ač se toho dosud, zvláště v našich knihách českých, pomíjí; na př. v *ζῷον* (z *ζώ-ιον*; ale arci ne v *ζω-γράφος*), *κῴδιον* a vůbec ve jménech na -*ίδιον*, *Θρᾷξ*, *λῃστής* (srv. *λῄζω*), *λῷον*, *πρῴην*, *πρῷρα*, *ᾠόν*, *ἄλλῃ*, *ᾗ* a j. v. Viz La Roche v Zeitschrift für öst. Gymn. 1865 str. 89 n. Naproti tomu chybné jest asi psaní *φῄς*; psáti jest *φής*, podobně jako *τίθης*, *ἵστης*, a tak vskutku již dávno někteří vydavatelé píší. V starověku psalo se arci často *φῄς*; Apollonios Dyskolos žádal však správné *φής* (G. Mayer str. 352). — Lépe jest také psáti *ἀθρόος*, *ἀθροίζω*, *ἄσμενος*, *ἑτοῖμος*, *ὅμοιος*, *γελοῖος* a j.

Neutra na -ος mají v nom. a akk. dualu tvar vycházející na -ει (na př. σκέλει δύο, δύο ζεύγει, ne σκέλη, ζεύγη, jak učí na př. Niederle v §. 166; srv. M. str. 61). — Také dual χειροῖν (v grammatikách učí se jen tvaru χεροῖν; Niederle §. 163, 2) jest z nápisů doložen (M. 63). Až do polovice čtvrtého století př. Kr. zněl akk. adj. ὑγιής a pod. vždy ὑγιᾶ, teprve později vyskytuje se také ὑγιῆ (M. 66). Také pravidelné fem. k σῶς — σᾶ, jež dříve doloženo bylo jen z Aristofana (Kock fragm. 631 ἡ μᾶζα γὰρ σᾶ atd.), vyskytuje se i na nápisech (M. 66).

Až do roku 100 př. Kr. užívá se v komparativu na -ίων v akk. sing. masc. i fem. a v nom. a akk. plur. masc. fem. a neutr. výhradně kratších tvarů na -ω a -ους; tedy ἐλάττω, ἀμείνους, καλλίους, ὀλείζω.[1]) (M. 67.)

O tvarech komp. πλείων πλέον platí na nápisech pravidlo, že před dlouhými vokály jest vesměs ει (tedy πλείων, πλείω, πλείους), před krátkými až do r. 300 pouhé ε (tedy πλέονος, πλεόνων, πλέοσι) (M. 68). Ježto však i tvary πλείονος, πλείοσι chráněny jsou u tragiků a Aristofana metrem, třeba modifikovati asi pravidlo Meisterhansovo v ten smysl, že možny jsou tvary obojí; prvé tvary však (πλέονος atd.) se ani v našich grammatikách náležitě neuvádějí.

Tvary οὕτινος, ᾧτινι nevyskýtají se ani na nápisech, ani u spisovatelů dobré doby, nýbrž jen ὅτου a ὅτῳ (M. 70). — „Dvacátý prvý“ sluje εἷς (nikdy πρῶτος) καὶ εἰκοστός; podobně μία καὶ τριακοστή atd. (M. 73).

Uvedl jsem tuto pouze věci nejdůležitější z tvarosloví attických nápisů.

Avšak i pro skladbu a pro hláskosloví attické lze z výzkumů těchto leccos zajímavého a důležitého vytěžiti.

Attičina na př. měla pravý a zdánlivý difthong ει a ου. Zdánlivý difthong ει a ου psal se i po orthografických novotách Eukleidových pouhým ε a ο, a to ει až do r. 334, ου až do r. 270 př. Kr., od kterýchž dob rozdíl mezi ním a difthongem pravým mizí (M. 3). Rozlišení obojího tohoto ει a ου první provedl Dietrich (Kuhns Zeitschr. XIV str. 48 nn.). Mělať attičina vedlé ε a η ještě třetí *e*, později směšované s difthongem ει. Každé ει, které stažením pouhých ε (ε + ε) aneb náhradným dloužením původního ε povstává, psalo se v staré a střední attičině pouhým ε̄, zvukem zajisté i od ε i od η se lišícím (tak na př. ε̄ναι = εἶναι, πρυτανε̄ς = πρυτάνεις), ale ovšem dlouhým. Ve tvarech tedy ἐς a εἰς, ἔσω a εἴσω a pod. původní dlouhé *e* výslovnosti nám neznámé přiblížilo se v době naznačené zněním svým k dvojhlásce ει a proto s ní i úplně splynulo. Krátké ἐς tragiků jest asi dorismus. Podobně nepravý difthong ου povstal náhradným dloužením hlásky ο aneb stažením hlásek ο + ο, ο + ε, ε + ο. V staré a střední

[1]) ὀλείζων jest staroattický kompar. k ὀλίγος; viz M. str. 67.

attičině píše se tedy *μισθōντα* (= *μισθοῦντα*), *ἐλθōσαν* (*ἐλθοῦσαν*): hláska ta jest dlouhá, zvukem i od *ω* i od *ο* se lišící. Pravé dvojhlásky *ει* a *ου* povstaly z *ε* + *ι* a *ο* + *υ* (t. j. zajisté původně *ou*). Z pravidla toho vysvětlíme si, proč tvary *τιμᾶν* a p. nemají iota subscriptum, staženy jsouce z *τιμαεν*, v němž *ε* rovno bylo *ē*, nikoliv *ει*. My ovšem v grammatikách i vydáních přidržíme se orthografie nové attičiny a psáti budeme vždy za toto *e* nevlastní *ει*; ale zákon ten jest pro vysvětlení mnohých tvarů příliš důležitý, aby se mlčky pomíjel. Zkrátka třeba vymýtiti z grammatiky všecky tvary, které nejsou attické, anebo vřaditi je aspoň na druhé místo, z orthografie pak vše, co jest naprosto nesprávno. Pro orthografii ovšem třeba hleděti té zásady, že psáti jest ve vydáních klassiků středo- a staroattických ustálenou orthografií nové attičiny.

De Platonis codice Lobkoviciensi.

Scripsit Iosephus Král.

Codicem Lobkoviciensem, de quo iam prius in hac ephemeride (XI. 32 sq.) longiorem disputationem collocavi, Martinus Schanz apographum codicis Vindobonensis 1. (suppl. phil. gr. 7 = 54 ap. Kollar.) esse opinatur. hanc Schanzii opinionem in libro, quem de codice Veneto bibliothecae Marcianae append. class. 4. 1 conscripsit, p. 62 et 100 prolatam nova codicis Lobkoviciensis collatione firmavi. menda enim, quae in codice Lobkoviciensi occurrunt, ea esse, quae ex Vindobonensis natura facillime explicari possint, et illa mea et aliorum collatione probatur. sed cum nuper occasione data codicem Vindobonensem accuratius contulissem magnumque locorum numerum invenissem, ex quibus certam quandam coniecturam de horum codicum cognatione facere me posse arbitrabar, Lobkoviciensem denuo inspicere non dubitavi. hac collatione luce clarius probatur codicem Lobkoviciensem ex Vindobonensi illo originem duxisse.

Folium 423 codicis Vindobonensis in margine ita abscissum est, ut singulorum verborum, quae in fine versus legebantur, una vel plures litterae perierint. lacunas hoc modo ortas is, qui codicem Lobkoviciensem de Vindobonensi iam corrupto describebat, aut indicavit aut ex coniectura nonnunquam recte, multis locis perverse explevit.

Cf. *Men.* p. *94 C, 24* *εὐδώρῳ*] *ε . δώρῳ* 1, *θεοδώρῳ* L; *94 D, 31* *ἴσως*] *ἴ . . .* 1, lacuna in L; *94 E, 3* *εἰ αὐτὸς*] *εἰ αι . . .* 1, *εἰ ἂν* L; *94 E, 4* *ὦ ἑταῖρε*] *ὦ . . . . ρε* 1, post *ὦ* lacuna in L omisso verbo *ἑταῖρε*; *94 E, 7* *σοι συμβουλεύσαιμι*] *σο . . .*

βουλεύσαιμι 1, *σοι βουλεύσαιμι* L; *94 E, 8 ἴσως μὲν*] *ἴ . . . μὲν* 1, *ἴσως* omisso lacuna in L; *94 E, 9 ἀνθρώπους ἢ σὺ*] *ἢ σὺ* abscissum in 1, omissum in L; *95 B, 19 εἶναι ἢ διδακτὸν*] *εἶναι . . διδακτὸν* 1, *εἶναι διδακτὸν* L omisso *ἤ*.

Eodem modo folium 464 codicis Vindobonensis detruncatum est; in pagina 464 b folio 464 adglutinata erat chartae schedula nunc remota, quae nonnullas litteras in margine collocatas obscuravit; cf. *Euthyd.* p. *295 B, 11 οὐκ αἰσχύνει, ἔφη*] *ἔ . .* 1, *ἐμὲ* L; *295 C, 19 ἐξαρκεῖ σοι*] *ἐξαρκεῖ σ . .* 1, *ἐξαρκεῖς* L; *296 A, 14 ἔφη, παύσει παραφθεγγόμενος*] *ϛ . αύ . η* 1, spatium vacuum in L. is, qui scripsit codicem Lobkoviciensem, schedulam in margine adglutinatam invenit; nam Euthyd. p. 296 A, 9 verba *πλέον αὖ ἔφην*, ex quibus detracto nunc chartae resegmine tantum litterae *. λ . . . . ἔφην* restant, bene descripsit, sine dubio quod atramentum per tenuem chartam margini adglutinatam ita pellucebat, ut hae litterae tunc satis bene legi possent. eodem modo corruptum est folium 502 codicis Vindobonensis; cf. *Amat.* p. *137 E, 27 ποῖός τίς ἐστιν*] *. . . . . ἐστιν* 1, *ποῖος ἐστι* L; *138 A*, 2 *οὐχ ἑαυτὸν*] *οὐ . . . . . ὸν* 1, *οὐδὲ αὐτὸν* L.

Horum argumentorum copiam augere possemus, nisi rem iam ex iis, quae adtulimus, claram esse appareret.

Ad scriptores historiae Augustae.[1]

Scripsit Robertus Novák.

Hadrian. p. 4, 15 Pet.[2]: 'fuitque in amore Traiani, nec tamen ei per paedagogos puerorum, quos Traianus inpensius diligebat, Gallo . . . . . favente defuit.' ad *defuit* requiritur vox vice subiecti fungens, qua paedagogorum illorum malevolus in Hadrianum animus denotetur. quae critici proposuerunt, aut ab usu sermonis horum scriptorum — velut Gronovii 'malefauentia' — abhorrent aut non premunt codicum scripturae vestigia satis. ego legerim: 'nec ei tamen . . . . . ⟨c a l u m n i a⟩ Gallo fauente defuit'; cf. Pertin. p. 121, 20: eos qui calumniis adpetiti per servos fuerant . . . . liberavit; Sev. p. 137, 27: absolutus est calumniatore in crucem acto; ibd. p. 145, 19: Cincius Seuerum calumniatus est, quod se veneno adpetisset; Aurel. p. 162, 10: cum ingenti calumnia recusasse; Gord. p. 40, 5; M. Ant. Philos. p. 52, 18. ante 'Gallo fauente', si modo integrae hae voces sunt et non in ipsis vocabulum *calumniae* inest (*fauente* num ex p. 5, 7 illatum ?), illud 'calumnia' propter similia vocum initia facillime sane omitti

[1]) cf. Listy XI 194—206; XII 387—390; XIII 18 sq.; Sborník 54 sq.

potuit. — ibd. p. 13, 7: 'ergo conversis regio more militibus Brittaniam petit.' ipse quoque, ut nuper Aem. Baehrensius, offensus sum voce *regio*, antequam eius lectionem *recto* noveram, scribendum esse suspicans: 'conversis ⟨eg⟩regio more militibus', quod et ipsum viris doctis considerandum commendo; cf. cdd. Liv. 37, 7, 15. — Hel. Ver. p. 33, 15: 'eumque foliis rosae, quibus demptum esset album, replebat.' vox 'album' iam aliis parum apta h. l. est visa; neque enim omnes rosae albae sunt neque solas rosas albas tunc adhibitas supra erat memoratum. flagitatur verbum humorem (cf. v. 20) significans, quo sensu iam Oberdickius 'udum' proposuerat; sed hinc 'album' quod libris est servatum aegre potuit provenire. malim: 'quibus demptum esset tabum' i. e. humor quo non sublato folia decerpta tabescunt; vox ea extat in vita Maxim. p. 28, 21. — Ant. Pius p. 38, 12: 'et somnio saepe monitus est dis penatibus eius Hadriani simulacrum inserere.' etiam apud hos scriptores pro *eius* desideratur *suis*, id quod Casaubonus, sane violenter ille quidem, scripsit. cum habeant libri: 'monitus sed penitus eius', hoc *eius* ex praecetendi *penitus* (= pen*etus*) dittographia oriri potuit, quemadmodum apud Livium 42, 3, 5 vox eadem ex praeeunti 'fremitus' (= frem*etus*) originem traxit; leguntur enim ibi haec: 'fremitus [eius] igitur in curia ortus.' nec autem necessarium est l. l. pronomen ullum, ut quod facile ex sententia loci suppleatur. quapropter legendum censeo: 'monitus est dis penatibus [eius] Hadriani simulacrum inserere'. — M. Ant. Philos. p. 56, 13: 'multis equitibus (BP[1]: senatibus) uel pauperibus sine crimine senatoribus dignitates tribunicias aediliciasque concessit.' sic Peterus iterata editione locum constituit nec tamen ille me iudice recte. neque illud senatibus pro *equitibus* facile a quoquam exarari potuit neque mentio equitum satis apte h. l. inicitur, si quidem §§ 1—10 de imperatoris illius in senatum solum meritis agitur. lectione Peteriana non solum equites praeter senatores h. l. commemorantur, sed etiam velut potiores priore loco adferuntur, quod item lectioni Peteri refragatur. mihi vera vulgata lectio videtur pro *senatibus* habens *senatoribus* et subsequens *senatoribus* delens; est enim me iudice *senatoribus* correctura illius *senatibus* (orti, ni fallor, ex *senat'ibus*) pravo loco, id quod haud raro in talibus evenit, inserta. neque vero sic iam locus expeditus est; restat quippe difficultas voculae *uel*; nam non intellegitur cur gratiam eam ipsis pauperibus senatoribus recusare Antoninus debuerit; immo iis, non divitibus praestanda illa maxime erat. lege: multis senat⟨or⟩ibus, ver⟨um⟩ pauperibus sine crimine [senatoribus], dignitates tribunicias aediliciasque concessit. cf. Hadr. p. 10, 4: senatoribus qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo senatoriae professionis explevit. *vel* cum *vero* confusum in vita Opil. Macr. p. 209, 4. — ibd. p. 61, 26: 'multo melior et feracior ad vir-

tutes, quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simplicitatis calidaeque veritatis (codices: simulatis callidae seueritatis), qua ille ingenito vitio laborabat.....' locus ad emendandum haud ita facilis et multis iam propositis attemptatus. illud 'simplicitatis', quod a Petero est datum, ut aptum sit sensu (cf. tamen Plewii recentem commentationem: Kritische Beiträge zu den Scriptores historiae Augustae p. 5 sq.), tamen nimis distat a codicum 'simulatis'. propono: 'aut simul⟨t⟩atis stolidae⟨que⟩ securitatis (nisi mavis: temeritatis; cf. Carac. p. 190, 21; *stolidae securitatis* nunc etiam Baehrensius). simultates inter fratres eos fuisse fama erat; cf. Ver. p. 81, 16: et hanc vitae diversitatem atque alia multa inter Marcum et Verum simultates fecisse non aperta veritas indicabat, sed occultus rumor inseuerat; ibd. v. 26: quae res simultatum auxit rumorem; p. 80, 26 sq.; et nimis secure ac temere Verum multa egisse compluribus locis vitae eius (p. 74—83) discimus. vox denique *securitatis* cum *seueritatis* saepius confusa est in libris manu scriptis, velut in vita Prob. p. 200, 15: in totam securitatem (BP: seueritatem) redactae sunt. — ibd. p. 63, 22: 'qui si felix fuisset, filium non reliquisset'. haereo in hoc loco eadem ex causa qua Petschenigius; locus expeditus mihi videretur, si legeretur: qui summe (vel: plene) felix fuisset, ⟨si⟩ filium non reliquisset; cf. Sev. p. 152, 9: quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset. — ibd. p. 69, 19: 'simul petit ne qui senator tempore principatus sui occideretur, ne ⟨nece⟩ eius pollueretur imperium.' *nece* Madvigius addidit; possis et: *ne* ⟨sanguin*e*⟩ eius; cf. p. 71, 2: dicens voluisse se sine senatoris sanguine imperium transigere; Avid. Cass. p. 94, 2; Anton. Pius p. 46, 22. — ibd. p. 70, 9: 'apud Aegyptios civem se egit et philosophum in omnibus stadiis, templis, ocis'. pro corrupto *ocis* coniecerunt *lucis* (G. Richter), *foris* (Cornelissen), neuter vere; legendum nimirum: 'in omnibus stadiis, templis, *odeis*.' corruptela nata est aut littera *d* omissa (oeis — ocis) aut exarata forma *odiis* (= otiis, ociis, ocis), quae eadem, ut in vulgus notum, iusta est; cf. Front. p. 30, 16 Nab.; vit. Pesc. Nig. p. 161, 10: de musio (= museo). — Comm. 98, 15 vide sis, praestetne scribi: 'profectus est commenda⟨n⟩dus militibus', ut intellegatur cur iter illud initum sit. — ibd. 106, 18 propono: 'quatientem cymbala deformato vultu congerie (codices: genera) leguminum coctorum. ad convivium (sic est sane cum Madvigio interpungenda oratio) propter luxuriae continuationem....'; cf. Amm. 31, 15, 5. — ibd. 107, 8: 'monumentis indi iussit.' cum habeat B: *monumentrandi*, praeferenda est lectio: monument⟨is t⟩radi. — ibd. 108, 23: 'etiam (codices: et non) inopia ingens Romae exorta est.' neque illud *etiam* h. l. necessarium est neque illa traditae scripturae mutatio levis. mihi vitium e dittographia ortum videtur, nempe hac: [eno] (cf. codd. Maxim. p. 7, 5) inopia ingens; cf.

et cd. Liv. 42, 28, 7: *enimparavit* pro *imperavit.* — ibd. 109, 17: 'ut Marii Maximi scripta testantur.' B, testis optimus, habet: scriptestatim; inde eruendum est: scrip<tis est> testatum. simile vitium nuper sustulit H. I. Mueller in Sen. suas. 1, 1, 3. — Pert. p. 114, 6 verisimilius duco: fate<b>atur; nam codex B habet *fateatur* et praesentis forma nisi de libro aliquo vel epistula intellegi non potest; sic vero scriptor pro sua consuetudine mentionem eius inicere non supersedisset. — ibd. p. 116, 24 orationem ordine verborum turbatam et praeterea lacuna depravatam sic fere constitui oportet sententiae indole duce: 'Pertinax mitissimus et humanissimus fuit et ipsi Commodo plurimum placuit, quia, <cum> illi esset <successor deligendus>, iterum [cum] Pertinax factus est.' vides voculam *cum* suo loco motam in libris manu scriptis. — ibd. p. 117, 23: 'qualis imperator es futurus (libri: imperator effusus est), hinc intellegimus.' minus violenta est mea opinio: imperator euas'us (= euasurus) es, hinc... — ibd. p. 119, 27 legendum sane: 'a libertis etiam ea exegit, quibus Commodo tendente (libri: uendente) ditati fuerant' i. e. quibus Commodi sive iussu sive ope ditati erant; cf. Liv. 8, 15, 9; 10, 24, 2; 45, 4, 7; Tac. ann. 2, 74. — ibd. p. 121, 24 locum impeditum sic restituendum iudico: 'insidias parauit ei Falco, <quod> conquestus est in senatu *n*olens (codices: uolens) imperare. qui (libri: quo) quidem risit, cum (codd.: credidit dum) sibi quidam servus quasi Fabiae † setiqui (an dittographia e praecedenti '*sibi qui*dam' ortum?) filius ex Ceioni Commodi familia, Palatinam domum ridicule vindicasset.' Pertinacem voluisse re vera imperio abire ex p. 124, 11 discimus: 'voluit etiam imperium deponere atque ad privatam vitam redire.'

K baltsko-slovanské deklinaci.

Napsal Josef Zubatý.

I.

Střídnicí záslovného -ām jeví se ve slovanštině -ą, i po *j*, a jiných hláskách palatalných: tak v akk. sg. rybą dušą, bezpochyby v instr. sg. rybą dušą (pozd. ryboją dušeją), aspoň podlé toho, že lit. má i zde -a (resp. -ą: v. Geitler Lit. Studien 56), které vede ku prvotnímu -ām, ne -ōm; také 1. os. sg. berą vykládá se tuším právem z konjunktivné formy *bhérām = lat. feram. Jak by se mělo jeviti staré záslovné -ān, nelze poznati ze žádného nepochybného dokladu. Staré záslovné -ōn naproti tomu mění se v -y, po hláskách podnebných v -ę: tak

v acc. pl. (prvotní -ōns) raby kraję, v nom. sg. kamy. Dokladu bezpečného pro poznání slov. střídnice záslovného -ōm není. Nalézti bychom jej měli v koncovce gen. pl.: zde má slovanština vůbec -ъ (proti lit. -ūn -ū). Toto -ъ vykládá se dnes obecně za střídnici starého -om, koncovky prý vlastně kmenů konsonantických (-ōm je prý vlastně kontrakcí kmenového -o- s tímto -om), ale věc není posud náležitě objasněna ani dokázána.[1])

Litevština za staré -ām má -ą, dlouhé v jednoslabičném tą a p., krátké sice: tak v acc. sg. mergą, v inst. merga (vl. mergą). Koncovka -ōm v gen. pl. jeví se jako -ūn (časem s pouhým nosovým pazvukem) -ū v dialektech některých ruskolitevských, podlé toho má-li přízvuk či nic (Bezzenberger BB. X, 307 n.), v Litvě pruské a i často v ruské jako -ū. Kmeny na -en mají v litevštině však jinou koncovku, než je koncovka -ōn, repraesentovaná slovanským -y v kamy: -ů v akmů jest střídnicí indoevropského -ō, obě koncovky, -ōn i -ō, byly pak běžny prvotně vedlé sebe, první asi před vokaly, druhá před konsonanty, až jednotlivé jazyky indoevropské nechaly jednu nebo druhou z nich rozšířiti se vůbec a vypuditi koncovku druhou. Jinými slovy, rozdíl mezi slov. -y a lit. -ů v nom. sg. kmenů na -en- jest týž co mezi řec. -ων a lat. -ō, germ. -a, ār. -ā. Srv. o věci této Bremer v Paul-Braune Beitr. XI, 38, n. Brugmann, Grundriss I, 492.[2])

Slovanskou střídnicí starého -ō bylo by patrně -a. A toto -a nalézáme ve slov. vskutku aspoň z části u jiného tvaru, jenž

---

[1]) Vůbec jsou resultaty, nabyté rozkladem předhistorických kontrakcí v koncovkách deklinací kmenů na -o- -a-, posud příliš problematické. Z instrum. sg. těchto kmenů na -ō -ā na př. vydestillována indoevropská koncovka instr. -*a* (Brugmann Grundriss I, 107. 108). Potvrzením této koncovky mají býti m. j. indická absolutiva na -tja -ja, adverbialné instrumentaly nominum actionis (ib. 88). A přece již z výkladů Benfeyových v Quantitätsverschiedenheiten IV, 3 (Abh. d. k. Ges. d. Wiss. zu Göttingen XXV), 32—41 je nepochybno, že i zde je prvotní formou -tjā -jā, vedlé kterýchž koncovek -tja -ja, které později vůbec opanovalo, jeví se ve vedské poesii ještě zcela zřetelně jako syntaktický duplikát, běžný prvotně pouze před pausou a před slovy počínajícími se dvěma konsonanty. Absolutiva na -āja (-sthāja a p.) sem ovšem nepatří: tato jsou odvozeninami dativních forem dāi sthāi a p., právě jako absolutiva na -tvāja se řadí k tvarům na -tvāi -tavāi, -mnāja (prof. Ludwig, Rigveda IV, 418) ke tvarům na *-mnāi -mne mane, srv. savāja (ib. V, 577), grahāja = gṛhītvā (Böhtlingk Skt-Wört. in kürz. Fassung II, 192), a jako i dativ açvāja se řadí ke staré koncovce dativní -ōi (ř. -*ωι*, lit. -ui atd.), zachované i v ind. pronominalní deklinaci (tásmāi).

[2]) Ostatně litevština zachovala aspoň dialekticky vedlé -ů (= -ō) i střídnici druhé indoevropské koncovky -ōn, totiž -ūn (opět často s pazvukem nosovým); srv. na př. Kurschat, § 731. Ovšem, různost samohlásková koncovek -ů -ūn se tu stírá, jednak dialektickými změnami zvuku -ů, hlavně pak působením analogie.

v řečtině má opět koncovku -ων. Jest to part. praes. act., φέρων, stb. bery, ale čes. bera. Ovšem, nom. tohoto participia je vůbec tvarem, jehož prvotní podoba není dosti zřejma, ale myslím, že řecká forma -ων má nejvíce indicií původnosti. V gotské koncovce -ands, nebo v lat. -ens nebude dnes hledati nikdo střídnic prvotního tvaru, a i o skt. -an (bháran) dá se velmi dobře pochopiti, že jest tvarem analogií jiných pádů, které mají -ă-, přetvořeným z prvotního -ān (= -ōn). Kmen mahánt- (veliký), tvarem vl. participium, tvoří nominativ skutečně mahān, rovněž adjektiva odvozená příponami -mant- -vant- -mān -vān; mahā́nt-, s dlouhým -ā-, nalézáme na rozdíl od řečtiny i v ostatních pádech silných, a tak v jazyku vedském ještě i sā́nti R̥S. II, 28, 1. VIII, 8, 23 m. pozdějšího sánti (nom. n. pl.), pod. íjānti VI, 23, 4, ghr̥távānti IX, 96, 13, paçumā́nti IX, 92, 6; 97, 1, vesměs místo pozdějších tvarů s -ă- (kteréž ovšem nalézáme v textě padovém). Uvážíme-li tato fakta, spolu s řeckou koncovkou -ων, stává se zajisté pravděpodobno, že i participium mívalo v nom. sg. masc. (zda ve všech silných pádech?) -ā-, jež působením pádů s krátkým -a- se zkrátilo. Že působení analogie této nedostavilo se u mahā́n, není nic neslýchaného: mahā́n funkcí nepatří ku participiím a zůstalo jejich osudů ušetřeno (ovšem z příčin neznámých) asi tak, jako v nové němčině praeteritopraesentia (na př. ich weiss, wir wissen) dovedla uchrániti staré stupňování, které v praeteritum jiných sloves (na př. ich biss m. ich beiss, wir bissen) podlehlo snaze vyrovnati zbytečné rozdíly kmenové.

Toto nominativní -ōn u participií zajisté mohlo míti větový duplikát -ō, prvotně užívaný před konsonanty: a toto *bhérō, dle našeho domnění prvotně běžné vedlé *bhérōn (= φέρων), úplně vysvětluje naše bera vedlé stb. bery. Že na poli slovanském zpovšechnělo z části bhérō — bera, z části bhérōn — bery, není samo o sobě ničím nepochopitelným: tak v dat. sg. kmenů na -o-, jenž patrně míval také dvojí koncovku -ōi -ō, v litevštině vedlé obecné střídnice tvaru prvního (-ui) nalézáme v dialektě Andriewském (kraj Retowo na Žmudi; v. Geitler, Lit. stud. 21, s čímž srv. Bezzenberger, Göttingische Nachrichten, 1885, 160 n.) z ničehož nic střídnici tvaru druhého (-ôu = -ů; snad sem patří i Memelské -u, -o, Mereczské -u m. -ui); zcela totéž vidíme v latinském dat. sg. -ō vedlé oskického -ùi.[1])

Vím ovšem dobře, že čes. -a v part. praes. act. vykládá se obyčejně za střídnici stb. -ę. Výklad tento však tříští se o faktum,

[1]) Umbričtina tvoří dativ u našich kmenů nestejně: na -ei [-*e* -*i*], anebo na -o: jak kolísal jazyk mezi oběma koncovkama, vidíme z toho, že na př. dativ Trebe I, a, 8, zní v parallelním textě VI, a, 58 *Trebo*; pod. Fise I, a, 14 = *Fiso* VI, b, 3. Organickou koncovkou jest ovšem -o, o němž však rozhodnouti nelze, je-li střídnicí starého -ō či -ōi (-oi): koncovka druhá je přenesena z deklinací jiných.

že v češtině spisovné není stopy, že by tvar tento u kmenů tvrdých byl býval kdy měl koncovku -j a, což přece je českou střídnicí stb. -ę (nemluvě o nemožnosti tvarů *p e k ę a p.)[1]; ve slabikách kořenných sice nalézáme -a- za stb. -ę- (svatý, pátý a p.), ale jsou to tvary vesměs dosti pozdní. Starobulharská participia na -ę u kmenů tvrdých (n e s ę a p.) pochopíme velmi lehko, uvážíme-li, že -y -ą š t a tvořil jenom malý zlomek sloves (slovesa se zavřeným kmenem Miklosichovy prvé třídy) vedlé ostatních, tvořících -ę -ą š t a (-ę š t a) a že n o s o v é -ę v nom. je zvukem mnohem bližší nosovému -ą- než -y; také analogie tvarů konjugace odpovídající litevským slovesům na -i u -t i, kterážto ve slovanštině se uchovala jenom ve zbytcích jako o b r ę š t ą a pod. (Miklosich, Vergl. gramm. III², 107, 161, 166) a zanikla hlavně v konjugacích -j ą -a t i, -j ą -ě t i (srv. na př. o r j ą o r a t i s lit. a r i u a r t i), asi pomáhala k životu neorganickým tvarům jako n e s ę a pod.

V litevštině bychom očekávali ovšem nom. part. -ů, resp. -u (= -ō) anebo -ū n -ū -ů (= -ōn); nalézáme tu však -ą (jež je asi i základem lotyšských participialných tvarů s é d u s t ā v u a p., Bielenstein, Die lett. Spr. II, 176), tvar vzniklý bezpochyby asi tak jako skt. b h á r a n m. *b h á r ā n analogií ostatních pádů, majících -a-.

Střídání záslovného -y s -a nalézáme ve slov. i jinde. Jeden jeho případ není mi jasný: jest to k ъ d y k ъ d a, t ъ d y t ъ d a.[2]) Tvary tyto mívaly zajisté v záslorí prvotně také nosovku, a sice *n*: v sktě nalézáme k a d á t a d á, tedy střídnice duplikatu bez -n, ale ještě k a d ā̃ ṚS. V, 3, 9 (Prātiç. 168), k tomu odvozeniny t a d á n ī m v i ç v a d á n ī m. Jen že slov. -d a -d y repraesentuje indoevr. -d ō -d ō n, v lit. ale nalézáme nikoliv *k a d ů *k a d u či něco pod., nýbrž k a d à (v. dial. k a d u a p., k a d a n - g i = kъdyže, tedy k a d ą), jehož -ą vede k indoevropskému -ā n -ā m. Non liquet.

Ale nalézáme -a vedlé -y v nom. du. kmenů mužských na -o-: stb. r a b a v. č. c h l a p y. Česká konsovka -y (v. -a deklinace pronominalné a adjektivné) vykládá se za tvar slušící vlastně kmenům na -u-. Výklad možný ale ne nutný: a ve vědě zajisté sluší vzíti všechny možnosti v úvahu. I tento pád měl v jazycích

[1]) Ovšem, Miklosich Vgl. Gr. III², 95 uvádí i v r ь h e j m o g e j s t r ь g e j p e k e j t l ь k e j v s e m o g e j, ale ne z ryzích pramenů stb. Tvary t e k a j č ь t a j v s e m o g a j pramenů ruských (ib.) řadí se opět k našemu b e r a.

[2]) Dle k ъ d a k ъ d y, t ъ d a t ъ d y řídí se v záslorí i adverbia podobného významu k ъ g d a k ъ g d y, t ъ g d a t ъ g d y. Slovcím těmto sotva kdy se dostaneme na původ, jsou příliš asi změněna rozličnými processy fonetickými (hlavně asi vlivem přízvuku) i psychologickými. Podlé lot. t a g a d (t a g a d ī t t a g a d ī n t a g a d i ň t a g a d i ň a s) zdá se, že v nich prvotně vězí spojení zájmen t ъ k ъ se jmenem g o d ъ, ovšem nevíme ve kterém pádě.

indoevropských dvojí koncovku -ōu (ōv) před samohláskami, -ō před konsonanty a před u-; zde uchovalo se prvotní střídání koncovek -āu -ā ještě ve znamenité ryzosti ve vedské poesii (viz na př. R. Meyer, KZ. XXVIII, 217, n. Brugmann, Grundriss I, 490).[1]) Není nemožno, že jako stb. -a (a lit. -ů, -u) repraesentuje tvar na -ō, tak č. -y jest pokračováním tvaru na -ōu.

II.

V litevské deklinaci kmenů konsonantických nalézáme dva zajímavé nominativy: sesů a mėnů, kmenů seser- (sestra) a mėnes- (měsíc). Sesů mohlo by se vykládat i jakousi heteroklisí, přechodem v kmeny na -en-. Mohli bychom se dovolávati vedských nominativů vidhartą̄ RS. 11, 28, 4 mātą̄ ib, V, 45, 6 od kmenů vidhartár- mātár- (Prātiç. 168). Myslím, oba tyto tvary však že jsou neorganické. V jazyce vedské poesie udržovala se památka některých tvarů prvotně aspoň časem končících se nosovkou s nosovým pazvukem v záslovi, jenž kladen byl zvl., kde metrické účely bránily pravidelnému stažení záslovného -ā s náslovným vokálem slova následujícího. Tak v instrumentalech sg. (pathą̄ I, 129, 9, bhīšą̄ I, 133, 6, vipanją̄ IV, 1, 12) v evą̄ V, 5, 10. 25, 9, v kadą̄ V, 3, 9, v nom. sg. víbhvą̄ IV, 33, 3. 36, 6. VII, 48, 3. ṛbhvą̄ VI, 34, 2. Básníci vedští měli dle potřeb svých v některých případech na vybranou mezi čistým a nosovým -ā v záslovi: zcela pochopitelno jest, že svobodu tuto rozšířili časem i tam, kde ani není etymologicky oprávněna. Leckterá divná forma v literatuře vedské vznikla asi tím, že pěvci vedští rozličné antiquity, v poesii se udržující, považovali za licence, jaké si mohou dovoliti kdy a kdekoliv (srv. Curtius, Erläut. zur griech. Schulgr.[3] 43); tak na př. dlouhé záslovi v čā I, 77, 2. III, 57, 5 (a bezpochyby i VIII, 53 [Vāl. 5], 4, kde je čísti víçvā dvéšāṃsi ğahí čáva *čā* (m. čá = ča á) kṛdhi), nā X, 34, 8, čanā I, 84, 20 i j. musíme vyložiti si asi tímto spůsobem. Jazyk vedské poesie aspoň v některých dobách právě nebyl jazykem živým v plném slova toho smyslu.

Musíme tedy hledati pro lit. sesů výklad jinde. A nalézáme jej v latině. I zde nalézáme u sorōr v nom. vokalizaci jinou, než u ostatních jmen příbuzenských, zejm. māter (lit. motė) ovšem v latině vokalizace nominativu, -ō-, provedena je celou deklinací, jako u všech jmen s nominativem -ōr. Také v sktě kmen svasar- neskloňuje se stejně s ostatními jmeny příbuzenskými, nýbrž se jmeny agentis: v nominativě ovšem i staré -ē i staré -ō splynulo ve zvuk týž. Řečtina bohužel kmene sveser- nemá: ale ve vokalizaci

---

[1]) Jinak, ale myslím ne právem, vykládá střídání -ōu -ō Bezzenberger ve svých Beiträge XII, 79, [1]).

nominativu ostatní jména příbuzenská souhlasí s litevštinou, jenom ve složeninách analogií nominum agentis (jimž se tu blíží i významem) tvoříce i -ωρ; nomina agentis ovšem přešla z veliké části v analogii jmen příbuzenských. Ve slovanštině jest snad pozoruhodno, že sestra se uchýlilo od ostatních kmenů na -er-: nom. právě by byl zněl *sesa, ne *sesi (pruské swestro schostro bude sotva ryze pruským slovem). Nominativ kmene sveser- zněl tedy prvotně svesōr svesō, vedlé mātēr mātē (tvary s *r* a bez *r* byly asi větovými duplikaty, z nichž n. p. v řečtině a latině opanoval tvar s *r*, v ārských jazycích druhý). Že časem snaha po jednotnosti zakryla prvotní rozdíl deklinace, není nic divného: tak v got. máme bez rozdílu nom. svistar (m. svizar, *t* přeneseno z pádů, v nichž sr se bezprostředně stýkalo) fadar brōthar daúhthar (-ar = indevr. ōr), litevština tvoří i nom. sesė (Kurschat § 731); také tříslabičné svásroḥ (= svásr̥voḥ) R̥S. I, 113, 3 asi je tvarem analogickým: nomina ag. aspoň nevykazují onoho záhadného *u v* po *r*, které nalézáme tak často u jmen příbuzenských (LF. 1886, 77. [1])

Druhý podobný nom. na -ů v lit. je mėnů, jehož kmenem v ostatních pádech se jeví mėnes-. I zde *ů* (= *ō*), jest nominativní kmenovou vokalizací, jakou nám zaručují opět četná lat. jména na -ōs (kde -ō- opět provedeno celou deklinací, a naopak -r- z ostatních pádů vniká v nominativ; srv. honōs honōr-is za st. hones-os, ale hones-tus honer-arius), ř. jména jako ἠώς (nominativy na -ης kmenů na -ες mají zbarvení vokalu v nom. asi z ostatních pádů). Pak bychom ovšem čekali *mėnůs (nebo *mėnus = *mēnōs), protože *s* v lit. v zásloví se neztrácí. Mėnů však repraesentuje patrně indoevropské mēnōt, s oním temným *t* m. *s*, o němž jsme mluvili LF. 1885, 86 n. (89 [14]) dodej epidaurské ὀπτ-ίλλος); srv. got. mēnōths (monat mond), jež z části skloňuje se jako kons. kmen mēnōth-, ale na rozdíl od lit. provedlo -ō- i -t- celou deklinací.

Ovšem, těmto výkladům nominativů sesů mėnů staví se v cestu dialektické tvary s nosovým pazvukem v zásloví: Kurschat (§ 731) nalezl formy mėnung sesung jako od n-ového kmene šung (= šů; Kurschat píše nosový pazvuk tímto neprávě nejvhodnějším spůsobem). To jsou ovšem formy, jež foneticky ze *svesōr *mēnōt vyložiti nelze. Ale tím snáze vyložíme je působením analogie. Jazyk měl podlé sebe rozhodně zvláštní a podobné nominativy -ů u n-ových kmenů, -ů u kmenů sesermėnes-, vedlé toho pak u kmenů na -en- ještě tvar na -ūn, prvotně větový druhotvar užívaný před vokaly (-ů: -ūn = -ō: -ōn, srv. str. 364 pozn. 2): není divu, že jazyk podlé akmů: akmūn

---

[1]) Srv. také lit. dëverv̀s, jež Kurschat s. v. uvádí z Brodského vedlé běžného dëverìs (gen. dëverës) i dëvers = skt. devár δαήρ atd.

utvořil ještě sesūn k sesů, mėnūn k mėnů, tím méně, že deklinace obojích kmenů i sice vykazuje dosti podobností. Že domněnka tato není bez základu, že analogie kmenů n-ových vskutku na kmeny naše působila, vidíme ostatně z toho, že sesů na rozdíl od ost. jazyků indevr. má jako ony kmeny přízvuk na příponě odvozovací, a že mėnů, ač jeho -ů nemá přízvuku, neskracuje ho přece v -u, jak by sice dle litevských zákonů zásl ovných bylo očekávati (Brugmann Grundriss I, § 664, 3).

III.

Zvláštní kolísání hlásek *e o* vidíme ve flexi os. zájmena 2. os. sg. a zájmena zvratného ve slovanštině. Máme tu vedlé stb. t*e*be t*e*bě t*o*boją, s*e*be s*e*bě s*o*boją, srb. t*e*be t*e*bi t*o*bom, s*e*be s*e*bi s*o*bom, mr. t*e*be t*o*bi t*o*boju, s*e*be s*o*bi s*o*boju, r. t*e*bja t*e*bě t*o*boju, s*e*bja s*e*bě s*o*boju, nsl. t*e*be t*e*bi t*e*bô, s*e*be s*e*bi s*e*bô (dial. i t*ó*boj s*ó*boj, t*o*bum s*o*bum) č. t*e*be t*o*bě t*e*bou, s*e*be s*o*bě s*e*bou, pol. ci*e*bie t*o*bie t*o*bą, si*e*bie s*o*bie s*o*bą, hluž. t*e*b'e t*e*bi t*o*bu, s*e*b'e s*e*bi s*o*bu, pod. dluž. Zcela podobně kolísá v jazycích baltských *e a*; v jazycích těchto vidíme také za slov. *b* mimo pruštinu *v*: lit. g. t*a*vę́s s*a*vęs, d. t*á*v(ei) s*á*v(ei), acc. t*a*vę s*a*vę, inst. t*a*vimì s*a*vimì, loc. t*a*vījè s*a*vījè, s dial. formami s náslovným t*e*v- (v. na př. Kurschat, Grammatik der lit. Spr. §. 854 a), lot. g. t*e*vis s*e*vis, acc. t*e*vi t*e*v, s*e*vi s*e*v, d. inst. t*e*vīm t*e*vi t*e*v, s*e*vīm s*e*vi s*e*v, dial. s náslovným t*a*v- (Bielenstein, Die lett. Sprache, II, 81), pr. t*e*bbei (t*e*bbe) s*e*bbei.

Kolísání toto ovšem nemůže býti čistě fonetické, právě jako nemůže býti fonetickým kolísání *v* — *b* ve formách litevských a lotyšských s jedné, pruských a slovanských s druhé strany. Nesrovnalosti tyto zvukoslovné musíme si vyložiti za následky analogického vyrovnávání paradeigmatu našich zájmen. Působení analogie vůbec asi málo kde v jazycích indoevropských měnilo starší tvary, jako právě na poli zájmen osobných (srv. Leskien, Die Deklin. im Slav.-lit. u. Germ. 140 n.): tvary zájmen těchto zajisté pocházejí aspoň z části z dob pradávných, a různost pádových koncovek i kmenů na vzájem se doplňujících musela v dobách pozdějších přímo vyzývati ku přetváření starých forem. Proto také vidíme, kterak na př. v plurale 2. osoby i slovanština i litevština s lotyštinou vyrovnaly (ovšem směrem opáčným, slovanština důsledným provedením forem s v-, lit. lot. forem s j-) staré rozdíly kmenů s náslovným v- a j-, rozdíly, které pruština ještě nesetřela (nom. ious, g. iouson, d. ioumans [ou = ū], acc. wans[1]); kterak litevština s lotyštinou zpovšechněním náslovného

[1]) Toto wans je naše vy, jež tedy je vl. akkusativem. Akkusativem je také my (pr. mans: je-li v akkusativě ny n- prvotní či vniklo-li

m- v plur. první osoby vyrovnala podobný rozdíl forem s m- a s n-, který mimo pruštinu tenkráte i slovanština (aspoň z části) uchovala. Také -ě v d. sg. sotva smíme identifikovati s balt. -ei: koncovka tato místo očekávaného -i zajisté vzata asi z deklinace kmenů na -ā (jako balt. -ei snad z deklinace kmenů i-ových, jež osobnému zájmenu také leckterou koncovku jinou půjčily); srv. instr. sg. toboją mъnoją.

Jazyky indoevropské mají v některých pádech a odvozeninách zájmena osoby druhé a zvratného stupňovaný kořen teu- tev-, seu- sev-. Tak v ř. *τέο σέο* (s nově připojeným genitivním *ς* v dor. *τέος τεῦς*) gen. sg., *τεός ἑός* possessivum, skt. táva av. tava. Toto náslovné *tev- podlé baltskoslovanských zákonů zvukoslovných (Brugmann, Grundriss I, 60) mělo by se jeviti v slov. jako *tov-, v baltských jazycích jako *tav-: a nic nevadí nám, identifikovati aspoň v násloví lit. lot. genitiv possessivní távo sávo, tava sava se skt. av. tava, ř. *τέϝο.*[1])

Jiné pády měly nějaké přípony počínající se bh[2]) (ryzí jejich podoby asi již nikdy nepoznáme). Tyto koncovky pojily se jak se zdá ke slovům te- se- (kmeny s *u v* i bez *u v*, buď jen foneticky rozlišené anebo parallelní nalézáme v zájméně 2. os. i zvratném ve všech jazycích indoevropských): sem asi patří lat. tibī sibī, umbr. tefē, osk. sifei (poměr italského *i*, *e* v kořeni se slov. balt. *e* není dosti jasný), na jisto pak pr. tebei, sebei, slv. tebě sebě (o konc. -ě v. sh.). Ve kterých snad jiných pádech toto bh- asi bylo, nevíme: tolik je však nepochybno, že jazyky naše mívaly tvary s náslovným tov- teb-. Rozdíl ten se stal ovšem nepohodlným, a proto vyrovnán nejprve rozdíl konsonantický tak, že litevština s lotyštinou zavedly všude *v*, slovanština všude *b*: pruština má jak jsme viděli *b*, ale nevíme, měla-li snad také tvary s *v* (srovn. Leskien l. c. 143). Rozdíl

---

teprve z ostatních pádů nepřímých, sotva poznáme). Starý nominativ vězí v temné baltské formě mēs (lit. mēs, lot. mēs, pr. mes); Geitler (Lit. stud. 96) uvádí z Jons Iszmisłoczius par Rupejką (Wilniuj 1863) mens: je-li to forma spolehlivá (na Bezzenbergovo męs, Beitr. z. gesch. d. lit. spr. Göttingen 1877 161, nesmíme mnoho spolehati, protože v starých tiscích píše se přečasto ę kde e není původu nosového), lze ji srovnati s rovně nosovaným dial. juns jums = jūs (Kurschat § 856, a). Litevské mens by ovšem mělo v lotyštině zniti mēs, ne mēs.

[1]) Koncovkou je ovšem távo sávo gen. zájména possessivního, jako lat. meī tuī suī nostrī vestrī, ř. *τεοῖο* Il. *ϑ*, 37. 468; vlastní forma genitivu byla asi *tévo (lit. *tává) = *τέο*, nebo téve.

[2]) Že slovanština a pruština zde za staré -bh- mají očekávanou střídnici -b-, svědčí tuším proti přímému identifikování germanského a baltskoslovanského -m- v pádových příponách dvojného i množného čísla (srv. L. F. 1886, 241, zejm. pozn. 1). Přechod bh- m- vůbec zvukoslovně se ospravedlniti nedá: tak na př. irské nem, jehož jako identického prý s *νέφος* atd. bývalo zvykem se dovolávati, patří zajisté ke kořeni nem- ohýbati a p. (Fick I, 127, 128), srv. ve známé báji MBh. I, 16 (Bomb.) n. Vinatā = „Rozklenutá“, vedlé sestry Kadrūḥ = „Hnědá“, patrné to personifikace nebe a země.

v samohlásce první slabiky také podlehl zmatkům, tob- teb-, tav- tev- nemohlo se udržeti bez všelikého funkčního rozdílu vedlé sebe v prvotní ryzosti; ale samohláskový rozdíl tento není vyrovnán s onou důsledností co rozdíl souhláskový, zejména slovanština vede si v této věci dosti libovolně. Sotva kdy se dovíme, proč má na př. čeština v dat. *o*, jiné jazyky *e*, proč v instrumentale je věc na opak. „Bei solchen Ausgleichungen kann der eine wie der andere Weg betreten werden, und man muss zufrieden sein, wenn man beide als möglich erkannt hat“ (Leskien l. c. 144).

Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského.

Napsal J. Gebauer.

Obsah:

Výklad úvodní.

A) Zvláštní původ a význam některých adjektiv.

1. Possessiva *-óv*, *-in*.

2. Adjektiva zvláštní jiná, na př. *rubánie drevné*, *strach židovský*, *tesač kamenný*, *zprávcě koňský; rána metelná*, *šrám ranný*, *svazek železný*, *číslo hudcové*, *čas zralý*, *zvieřata lesná*, *křivý přísěžník*; — *-ový*, *-iný*, *-í* (*ьjь*), *-jь*, *-ský*, *-ovský*, *-ný*, *-ní*; — *tvój menší*, *jak-se-patří*, *malí dnie*;

B) Adjektivum ve funkci substantivní.

C) Adjektivum sklonění jmenného a složeného.

1. Pravidlo o distributivech: *desater* — *desaterý*.

2. Pravidlo o ordinaliích: *desát* — *desátý*.

3. Pravidlo o participiích *-l*, *-m*, *-n*, *-t*.

4. Pravidlo o participiích *nesa*, *nes*.

5. Pravidlo o adjektivech vlastních:

a) o possessivech *-óv*, *-in*;

b) o possessivech *-jь*;

c) o adjektivech *-ьjь*, *boží*;

d) o adjektivech ostatních; tvaru jmenného bývá

α) adjektivum neutrum v platnosti substantivní a ve výrazech adverbialních;

β) adjektivum ve funkci doplňkové (přísudkové), na př.: *jsem chud, jsem léň, jsem chuzí, co jest horše, co jest hóře, poručiti jest snáze; býti živu, jíti pěšu; činíš sě chud, učiněn jsi chuzí, činíš mě chuda* atp.; *stvořen jsem slep, narodil jsem sě slep; daj sě vinen, zdáš sě svat, ukážu vás hodny*; *ležu mrtev, položichu sbožie pusto*; *stoju prázden, vstanu syt, ostanu cěl*; *jdi zdráv, jědu prázden, chozu pěš, bos, lezu čtvernoh, bráňu sě pěš*; *nalezen jsem zdráv*, *najdu vy zdrávy*, *viděn jsem po-*

koren, uzříš přietele smutna; *viem tě nevinna*; *pravíš mě dóstojna*; *cítíš sě povinen*; *mníš sě múdr, ženy mnie sě múdry*; *jmien jsem hoden*, *jmám boha milosrdna*; — rčení: *kněz i mrtva Jiříka jě sě čstíti* atp.; — adjektiva některá jednotlivá: *živ, rád, nic, čist, pln*;

γ) adjektivum ve funkci přívlastkové: *velika noc, dobro jutro, svat večer, však den, ve dne biele, do súdna dne, nynějšě času, ot stara dávna, Hora Kutna, Dlúh Jan, nóv měsiec, pln měsiec, tučen mužík, chud muž, k živu bohu* a j.

D) Stupňování adjektiv.

Komparace a její stupně.

Komparativ.

α) jak se vyjadřuje předmět B, nad nějž předmět A v komparaci vyniká:

1. a) *jsem lepí tebe*, b) *jsem lepí ot tebe*; typus separativní; —

2. *jsem lepí nad tebe, kromě tebe, mimo tě, z jiných, mezi vámi, po tobě, (přes* —); typus elativní; —

3. *jsem lepí než ty*; typus negativní; —

4. *jsem lepší jak ty*; typus komparativní; —

β) jak se vyjadřuje míra, o kolik vyniká A nad B: *což méně lotem, věcí mnohem, bóh jest velím obecnějí*; *mnoho lépe, viece pochopnějí*; *o mnoho víc*; *čtyřkrát dráže*;

Komparativ ve významu superlativu.

Superlativ.

Vazby jeho: *najlepší všěch, ze všěch, mezi všěmi, nade všěcky, mimo všěcky, po všěch.*

Komparace adjektiv složených s *ne-*; participií; *prvější*; *najjednější*; *najpřědy, najposledy, najpotom* atp.; *najspieše*; *ziměji, tměji.*

Gradace: *pramalý, přědobrý, rozmilý* atd.

Adjektivum jest jmeno, jež vyslovuje v l a s t n o s t při nějakém předmětě, vlastnost ve smyslu toho slova nejširším; na př. *pracovitý* člověk, *sedmiletá* válka, *nárožní* dům. Předmět — nositel a majetník vlastnosti — vyjádřen bývá z pravidla substantivem; někdy i jiným jmenem anebo zájmenem, a to pak bývá zástupcem substantiva.

Adjektivum, znamenajíc vlastnost, táhne se ku příslušnému substantivu smyslem a váže se s ním grammaticky; svazek ten jeví se jakožto shoda v čísle, pádě a také v rodě.

Číslo a pád znamená se deklinací, jížto adjektivum jest schopno povahou svou jmennou; ta jest u adjektiva dvoje, jmenná a složená, na př. *vysok* Gen. *vysoka* atd., a *vysoký* Gen. *vysokého* atd.

Schopnost, vyjadřovati také trojí grammatický rod (motio), vyvinula se při adjektivu zvláště, a vyvinula se ze snahy, aby adjektivum se svým substantivem také v rodě se shodovalo.

Adjektivum dále se stupňuje, t. j. je schopno gradace — na př. *vysoký*, *převysoký, velmi vysoký* —, a má zvláštní schopnost komparace — na př. *vysoký*, *vyšší, nejvyšší* —.

Od substantiva liší se adjektivum významem, znamenajíc vlastnost, kdežto substantivum znamená nositele vlastnosti; — schopností trojího rodu, kdežto substantivum jen u některých jmen živočišných má moci podle přirozeného pohlaví mužského a ženského; — skloněním jmenným a vedle toho i zájmenným, kdežto substantivum má sklonění jen jmenné; — a zvláštní schopností komparace. Srov. Mikl. IV, 3.

Od zájmena liší se významem, který při něm jest realní, při zájmenu pak formalní, — a skloňováním, které při něm jest jmenné a složené, při zájmenu pak je zájmenné.

Od slovesa liší se významem, znamenajíc vlastnost, kdežto sloveso znamená energii, — a flexí, totiž skloňováním proti časování při slovese.

Známky, kterými se adjektivum vyznačuje, nalezají se př všech adjektivech obyčejně tak nazývaných, na př. *pracovitý* člověk, *zelená* louka. Krom toho však nalezají se tyto známky některé nebo všecky a u větší nebo menší míře také při některých jiných druzích slov, zejmena při participiích: nesa nesoucí, znám známý, pad chváliv, padl padlý, chválen chválený; při některých číslovkách: třetí, desátý, trój, desater; při zájmenech rodových: ten, onen, náš atd. Slova tato drží v sobě ovšem svůj význam zvláštní (slovesný, číselný, zájmenný), ale význam teň na mnoze může býti spolu pojat za význam vlastnostní t. j. adjektivní, na př. ty jsi náš (= přítel strany naší), onen břeh (= protější), onen svět atp.; schopnost pak ke shodě v rodě grammatickém mají slova tato touž jako adjektiva vlastní; některá mají také sklonění stejné s adjektivy vlastními, a také schopnost gradace; tím vším hlásí se slova tato syntakticky více méně také do třídy adjektivní. Podle potřeby, když půjde o rozdíl od adjektiv vlastních, chceme je nazývati adjektivaliemi.

Adjektivum (i adjektivale) vyskytá se ve funkci přívlastkové: *pracovitý* člověk, *naše* zahrada; podmětové: *moudrý* se dovtípí, *tonoucí* i stébla se chápe Přísl., *svoji* o ňem (Alexandrovi) nepodbachu AlxV. 133; doplňkové (v tom i předmětové): bůh je *věčný*, zahrada je *naše*, sytý *hladovému* nevěří Přísl., na *moudrého* mrkni, *hloupého* trkni ČMudr. 206; příslovkové: *vysoko*, *dobře* atd.

To platí o adjektivech (a adjektivaliích) vůbec a výklad o tom patří tedy do mluvnice všeobecné, neboli do všeobecného výkladu o adjektivech. V jazycích jednotlivých jsou nad to některé zvláštnosti, kterých je potřebí všímati si zvláště.

Při adjektivu českém (a to platí na mnoze o slovanském vůbec, a dílem také o adjektivu jazyků jiných) zasluhují a potřebují takového zvláštního povšimnutí

A) původ a význam,
B) funkce substantivní,
C) rozdílné sklonění, jmenné a složené, a
D) stupňování.

A) Zvláštní původ a význam některých adjektiv.

Adjektiva všecka znamenají vlastnost. Ale přece jsou v tom rozdíly: v jedněch znamená se jen vlastnost, na př. *zelený* les, *vysoká* hora; v jiných naproti tomu cítí se a znamená se kromě významu vlastnostního ještě také nějaký význam jiný, na př. rána *metelná*, protivník *římský*. V příkladech prvějších nevím co bych kromě zelenosti a výše hledati měl; v příkladech pak druhých bez umělého hledání samo na oči se staví, že rána *metelná* jest rána *metlou* (*daná*), protivník *římský* = protivník *Říma* nebo *proti Římu*, že tedy adjektiva tato chovají v sobě kromě významu vlastnostního také určení přívlastkem podřadným, a že z těchto určení vzala svůj původ. Vývoj byl tu psychologický a tvaroslovný: v mysli sestrojen z přívlastku podřadného pojem vlastnosti, a ve výrazu slovním sestrojen spolu s tím tvar adjektivní: rána *metlou* — rána *metelná*.

Způsobilost a snaha k takovémuto tvoření adjektiv zvláštních — t. j. takových, která jsou za přívlastek podřadný — jest v jazycích nestejná. Slovanština má oboje u veliké míře, a v češtině vidí se to zvláště v jazyce starém. Způsoby a případy toho hlavní chceme probrati ve výkladě následujícím, ukazujíce je na příkladech význačných a dokladech k nim přidaných, a to 1. u adjektiv possessivních *-óv*, *-in* a pak 2. u adjektiv jiných.

Ad 1. Possessiva *-óv*, *-in* vynikají zde zvláště, proto i ve výkladě tomto chceme o nich zvláště pojednati. Platí o nich toto pravidlo: je-li majetníkem osoba a možná-li utvořiti z jejího pojmenování (výrazu jednoduchého nebo složeného) adjektivum possessivum *-óv*, *-in*, tedy přivlastňuje se jí majetek tímto possessivem, nikoli Genitivem; na př. *dvór králóv* nikoli *dvór krále*; ale *dvór králové*, poněvadž ze jmena *králová* není lze utvořiti další kmen possessivní. V tom opět jest případů několik, jež tuto probéřeme, majíce ovšem na zřeteli jen ty, kde potřebný tvar adjektivní není kmenoslovně nemožný.

Zahrada súsědova; t. j. když majetník vyjádřil by se slovem jedním — na př. *súsěd* —, tedy přivlastnění děje se příslušným possesivem. Na př. od krve Abelovy až do krve Zachariášovy Br. Luk. 11, 51 atd., z pravidla tak. Odchylky, mající Genitiv místo possessiva, v jazyce starém jsou řídké, v novém vlivem jazyků cizích hojněji se vyskytují; na př. ot hlasu nepřietele ŽKlem. 40ᵃ, had neslyší hlasu zaklinacze Hug. 239, na těmen poświeczenczie Ol. Deut. 33, 16, od krve Abele až do krve Zachariáše Bible 1857 Luk. 11, 51 atd.

Krev Abelova spravedlivého nč. *krev Abele spravedlivého*; t. j. když majetník vyjádřil by se výrazem složeným ze substantiva a adjektiva — na př. *Abel spravedlivý* —, tedy přivlastnění děje se v době staré tím způsobem, že ze substantiva tvoří se possessivum a adjektivum klade se v Genitivě, v jazyce pak novém výraz všecek do Genitivu se klade. Na př. ode krve abelowi ſprawedliweho Koř. Luk. 11, 51, syn Albrechtow rzeczeneho nedwyed Pulk. 127ª, hlas tento jest choťóv milého Hus 3, 33 atd.; zachováno v nářečí slovenském: mojej mladšej sestrin muž meae minoris sororis maritus, mojho dobrieho priateľovu dceru, podľa jej otcovej zahrady, tohto kráľovu dceru Mikl. 4, 16; — nč. hlas chotě milého atd.

Ze příjmení *Kavčie-hora* utvořeno possessivum *Kavčie-horóv*: Petra Kawczie-horowa non respondit Lún. ks. 1408 (její manžel jmenován tamže 1407: Petrus dictus Kawczie-hora.)

Dvór králóv Václavóv (1), dvór krále Václavóv (2), dvór králóv Václava (3), dvór krále Václava (4); t. j. když majetník vyjádřil by se dvěma substantivy, z nichžto jedno bývá appellativum a druhé nomen proprium — na př. *král Václav* —, tedy přivlastnění děje se způsobem čtverým: 1. dvěma possessivy utvořenými z obou substantiv, 2. Genitivem appellativního a possessivem druhého substantiva, 3. possessivem appellativního a Genitivem druhého, 4. Genitivy obou substantiv. Způsoby prvé tři jsou hojné v jazyce starém; jazyk nový má z pravidla způsob čtvrtý, zřídka (archaisticky a dialekticky) způsob druhý. Na př. 1. z kralowa herodowa města Hrad. 85ª, na ciesařově Diokletianově dvoře Pass. 482, Strachkvas bratr Boleſlawow wewodyn PulkR. 31ª, otec Oldrzychow wewodow 1. 43ᵇ, Kojatu syna Wſyeborowa hrabyna t. 55ᵇ, podlé přikázánie Ottowa markrabyna t. 83ᵇ, ženě Wygbertowye hrabyne t. 92ᵇ, dva syny markrabyny Albrechtowy t. 108ᵇ, sestru Byelynu kralewu sororem Belae regis t. 132ᵇ, v ruce mistrově Rokycanově a mistrově Václavově List. 1433 Výb. 2, 361 atd.; 2. slova proroka yſayaſſowa Mat. 1, syn krale Herodow Krist. 28ᵇ, třetieho leta královstvie Balthazarowa krale Pror. 119ª, kvas krále Aſſwerow Kruml. 97ᵇ, knyezye davydovo město t. 85ª, na oslici krale dawidowu Ol. 3. Reg. 1, 38, knězě Vlastislavovi rodici DalJ. 227 P., přátelóm panie Aniččiným List. 1433 Výb. 2, 362 atd.; nč. dvůr krále Václavův (archaist.), dvůr kmotra Novákův, pole kmotra Novákovo, zahrada kmotra Novákova (dial. podkrk.); 3. kralewa Heroda ženima Hrad. 51ª, s ciesařova Theodoſyho dvora Otc. 73ª atp.; 4. jenž bieše erodeſa tetrarchi zchovanec Koř. Act. 13, 1, nč. dvůr krále Václava Us. — Při appellativu jest ještě adjektivum: *český král Václav*; tu děje se přivlastnění podle způsobu druhého a čtvrtého; na př. Abſolonowu syna Davidova sestru Ol. 2. Reg. 13, 1, bratr wewody czeſkeho Boleſlawow PulkR. 31ª, po cěstách otcze ſweho dauidowych Ol. Jud. 2. Par. 17, 3, w domu nabuchodonozorowu krale

affirſkeho Ol. Jud. 2, 1, vladař krále Nabuchodonozoruow babylonſkeho Otc. 206ª atd., dvůr českého krále Václava Us.

Když majetník se vyjadřuje slovem, jež sobě possessiva *-óv*, *-in* nemá, tedy přivlastňuje se z pravidla Genitivem; na př. Mathias Gednookych fassus est Lún. ks. 1421, nč. Matěj Jednookých, zahrada Novotného nebo Novotných, pole Hořejšího nebo Hořejších, za Krejčího domem atp. Us. Někdy však přece vítězí snaha po formě adjektivní a nátlakem jejím utvoří se possesivum také zde, třeba bylo neobvyklé: zahrada Novotnova, pole Hořejšovo, za Krejčovým domem Us.

Ad 2. Adjektiv zvláštních jiných — jež totiž jsou kromě possessiv *-óv* a *-in* a zastupují přívlastek nějaký podřadný — jest veliká rozmanitost. Probéřeme některé druhy jejich seřadíce je dílem podle zvláštního jejich významu, dílem podle koncovek. Nepůjde nám o úplnost, nýbrž jen o ukázání, že snaha po adjektivech těchto bývala velmi mocná, a o naznačení, jaká tu bývala rozmanitost, zvláště v češtině staré proti nové; proto nezáleží na tom, aby roztřídění bylo soustavné, podle přísných dělidel důsledně provedené. Vazby při těch adjektivech, která zakládají se na podřadném přívlastku složitém, jsou takové, jako ve stejných případech u possessiv, na př. *obličěj kniežěcí Olofernóv, řiestvie Tiberinské ciesařě* atd. jako: *dvór králóv Václavóv* a *dvór krále Václavóv*. —

Příklady některé podle zvláštního významu.

rubánie drevné, strach židovský atp., adjektivum při jmenech dějových zastupuje podřadný přívlastek, kterým by se znamenal předmět nebo doplněk příslušného děje (za děj pokládati jest i to, co obyčejně stavem nazýváme, na př. bázeň, strach, vlastně = bání, strachování, meze = obmezení, okrasa = okrášlení atp.); tedy tesánie kamenné = tesání kamena, strach židovský = strach ze židův (při slovese předmět nebo doplněk: tesati kámen, strachovati se židův); na př. wzdwizenye czeliſtne elevatio maxillae Ol. Súdc. 15, 17, uč se plakati bozyeho ztracenye a žádati nalezenye Hrad. 48ᵇ (že jsi ztratil boha, abys nalezl boha), wynne ſbyeranye vindemia Pror. Isa. 24, 13, na leſnyem rubany Řád pz. 55, w drewnem rubany in succisione lignorum Ol. Dent. 19, 5, s zažžením beranym cum incenso arietum ŽPod. 65, 15, o pekelnem poboyowany ML. 68ᵇ Bekämpfung der Hölle, o založení moſtowem PulkR. 120ᵇ, o tyeleſnem oczyſczeny Alb. 45ª, (kardinal) pro to vzhrzenye papezowo jeho (Jaromíra) biskupstvie zbavil PulkR. 56ª (= Jaromír vzhrzel papežem), k tomu rozedrzyeny ſrdecznemu contritio cordis Alb. 44ᵇ, wzwczne (sic) ſlyſſyeny Kruml. 96ª, w popadeny rybiem in captura piscium Koř. Luk. 5, 9, vczynyenye ſwiecznoue factura candelabri Ol. Num. 8, 4, luczenye kamenoue ictus lapidis Ol. Súdc. 20, 16, ke gmiení rouonemu ad possessionem monumenti Ol. Gen. 23, 20, (súzen) na placenye penyezzyte Ol. 1. Esdr. 7, k blahany hoſpodinowu

ad benedicendum Ol. Deut. 27, 12, w rytí kamenném sculpendis lapidibus Ol. Ex. 35, 33, o přeſſtí Jordanskem Kruml. 29ª, w přeſſti iordanouie t., po brziehowem przieryti Ol. Ex. 2, 5, dáti duši svú za wykupenye mnohe in redemptionem pro multis (nč. mnohých, pro mnohé) Ev. Víd. Mat. 20, 28; pro ſtrach zidowſki Koř. Jan 20, 19, nižádný nemluvieše o ňem po ſtrach zydowſky propter metum Judaeorum Ev. Víd. Jan 7, 13, pro ſtrach lydſky Alb. 94ᵇ, w ſtrachu bozyem t., bázeň boží Us.; o milowani bozziem a blizznim kapitula Kruml. 114ᵇ, Adam pro miloſt zenſku s ní jedl t. 3ᵇ; z nedostatku wodneho Ol. Jud. 7, 16, poruczenſtwye dyetinſke Pulk. 137ª t. j. nad dětmi; protiwna proměna Hrad. 32ᵇ t. j. proměna ve věc protivnou; v jeho potrzebach pomocznych Ol. Deut. 15, 10 t. j. když potřeboval pomoci; přietelská válka DalJ. 73 t. j. válka mezi přáteli; přietelská sváda t. 85; przirozenich pohadek genealogias Koř. Tit. 3, 9 t. j. rozpravy o přirození, o příbuzenství; položil jsi mezě ludſke terminos populorum ŽWittb. Deut. 8, aby ho z ſwatebneho slibu zbavil Pass. 282, k okrasě ſſygne ad ornanda colla Ol. Súdc. 5, 30 atd. Také possessiva *-óv*, *-in* bývají někdy za Gen. předmětný nebo doplňkový: kryſtowo poſmiewanie Kruml. 45ᵇ, po rozkošném obgimani Rachelinu t. 214ᵇ.

tesač kamenný, *zprávcě koňský* atp.: adjektivum při jmenech činitelských zastupuje podřadný přívlastek, kterým by se znamenal předmět nebo doplněk příslušného děje; tedy tesač kamenný = tesač kamene, zprávcě koňský = zprávcě koní (při slovese předmět nebo vůbec doplněk: tesati kámen, zpravovati koně); na př. tesaczi kamenni a my Ol. 2. Esd. 4, 19 (ve Vulg. není), drewny ſiekacz ligna caedens Ol. Jos. 9, 23, kromě ſiekaczów leſnych lignorum Ol. Deut. 29, 11, wynny ſbyeracz vindemiator Pror. Jer. 6, 9, vynnij ſbieraczzi Ol. Abd. 1, 5, hrobowij kopacži Ol. Ezech. 39, 15, rzemeſlnykom wapennym cementariis Ol. 2. Par. 34, 11, kowarz zzelezny faber ferrarius Ol. Sir. 38, 29, kowarz zzelezowy faber ferrarius Ol. 1. Reg. 13, 19 a Pror. Isa. 42, 12, ſtrzyebrny kowarz argentarius Pror. Isa. 40, 19, krewny mſtytel ultor sanguinis Ol. Jos. 20, 5, tlačžitel vynny calcator uvae Ol. Am. 9, 12, (král) dcery vašě učiní ſukenne tkadliczie panificas (sic) Ol. 1. Reg. 8, 13, ſzzerczie lidſka devoratrix hominum Ol. Ezech. 36, 13, (Alexander) počě býti ludzky dawczie oppressor populi AlexH. 6, 18, zprawczie konſſtij Ol. 3. Reg. 9, 23, wladarzom ſſtitnym principibus scutariorum Ol. 2. Par. 12, 10, koſtelny protywnyk (církevní) Pulk. 134ª, těm protivníkóm rzymſkym Pass. 282, kryſtowy poſmiewaczie Kruml. 50ª. milovník ženský ŠtítV. 76, (král) byl podvodník panenský Bartoš Pís. mor. 129 atd.

rána metelná t. j. metlou daná, metlou způsobená atp.; na př. ranu metelnu Alb. 76ᵇ a Kruml. 204ª, nozzowu ránu Kruml. 243ª, sto kygiewych ran Hrad. 100ª, raňen ranú meczzowu gladii Ol. Num. 21, 24, rana biczzowa na kóži duhy činí flagelli plaga

Ol. Sir. 28, 21, rana yazykova plaga linguae t., rana trudowata plaga leprae Ol. Lev. 13, 20, (Jan) umřěl od vraza kopynneho PulkR. 155^b, ptáci rušie jej (člověka) noſowym y paznehtowym trháním Kruml. 6^b (t. j. trhajíce jej svým nosem i paznehtem), penyezytym vkogenym PulkR. 50^a, zwuk kladywny vox mallei Ol. Sir. 38, 30, boleſt trudowata plaga leprae Ol. Lev. 13. 2 atd.

šrám ranný t. j. šrám od rány, po ráně atp.; na př. sſram ranny livor vulneris Ol. Prov. 20, 30, po trudu czyeſtnem post laborem itineris Ol. Súdc. 19, 22; kteříž budú z nemoczneho trudu v smutcě Kat. 188 t. j. z trudu jehož příčinou jest nemoc, kteří budou nemocni a proto trudni; ktož ji (nemoc) trpí s rozluczenu sirobú Rúd. 20^b t. j. kdož trpí nemoc a jsou při tom i v sirobě, jejíž příčinou jest rozloučenost (výklad nejistý) atd.

svazek železný t. j. obsahující železo atp.; na př. ſwazek zzelezny massa ferri Ol. Sir. 22, 18, na hromadu rtutowu in acervum Mercurii Ol. Prov 26, 8, podlé ſtohu ſnopoueho acervum manipulorum Ol. Ruth 3, 7 atd.

čislo hudcové t. j. hudcův atp.; na př. číslo hudczowe numerum musicorum Ol. Sir. 32, 8, gezdczowym číslem equitatus numero Ol. Deut. 17, 6, čísla boyownikoweho numerum bellantium Ol. Deut. 20, 19, podle letnyeho poczta annorum numerum Ol. Lev. 25, 52 atd.

čas zralý, *miesto hrozné* atp., t. j. čas zralosti, místo hrůzy; na př. w czas zraly in maturitate ŽWittb. 118, 147, czas zrali ŽGloss. t., vždy hotowym czaſem zjevuješ milost svoji Kat. 160, o tom chzazzu velmi trudnem Pil. a, czas trudny AlexV. 2068, biechu u vojště lyty czyeſy t. 1565; zlý čas, zlé časy Us.; w den boyowy in die belli ŽWittb. 77, 9, we dnech hladowych in diebus famis t. 36, 19, u miestě hroznem terroris t. 46, 3, na tom miestě bogownem (na bojišti) PulkR. 124^a, na miestě odprawnem Kruml. 64^b, ſtanownye miesta castrorum loca Ol. Num. 10, 33, miesto trudowatynne leprae Ol. Lev. 13, 56 atd.

zvieřata lesná, *ovoce polské* atp.; na př. zvieřata leſna silvae ŽWittb. 103, 20, zvieřata leſſowa Žkap. t., zvieřata leſka ŽKlem. t., ovoce polſke fructus agrorum ŽWittb. Deut. 13, dobytek polſky pecora campi ŽKlem. 8, 8, podoben pelikánovi puſſczynnemu solitudinis ŽPod. 101, 7, pelikánovi puſtemu ŽWittb. t.; — bolesti pekelne dolores inferni ŽWittb. 17, 6, bydlo ſazawſke Hrad. 27^a, množstvie alexandrſke Ol. Ezech. 30, 15; překlad meziřádkový Us., atd.

křivý přiseěžník atp., t. j. kdo křivě přísahá; na př. jest krzywy przyseznyk Boh. 343, krzywy přísěžník Hrad. 144^b, cizoložníkóm a krzywy(m) przifiezznykom periuris Ol. Mal. 3, 5, onen krzywy svuodcě ML. 121^a; aby (konšel) krziwych koláčiev nebral Hrad. 129^a t. j. koláčův (úplatkův) jemu proto podávaných, aby křivě rozsoudil; neſmierny opilci t. 94^b t. j. kteří ne s mírou

pijí; tvá ſylna mylownyczye t. 33ª t. j. silně tebe milující; silný odběratel Us.

Příklady některé jiné, srovnané podle koncovek.

-ový: bóh bohowy deus deorum ŽWittb. 83, 8, (zlato) jest dar kralowy Kruml. 22ᵇ, hlas trubaczowy ML. 57ª, účěstník modlowy particeps idolorum Ol. Oz. 4, 18, ſmutek duchowy afflictio spiritus Ol. Ekkl. 1, 17, vicher duchowy impetus spiritus Ol. Ezech. 1, 12, dym ohnowy Kruml. 6ᵇ, nepřietel kaczyerzowy ve zléj mysli zkažených Pass. 303 (= kacířův zkažených), hospodinu hoſpodinowemu ŽW. 135, 3, s tukem beranowym agnorum ŽWittb. Deut. 14, berlu byſkupowu (= biskupskú) PulkR. 31ᵇ, ščeně lwowe catulus leonum ŽWittb. 16, 22, dyelo ſwiecznoue pondus candelabri Ol. Ex. 25, 39, podobenſtwie chramowe templi ŽWittb. 143, 12, z prostředka ſwiecznoueho t. 37, 19, zubové ſynowij laskominy mají filiorum Ol. Ezech. 18, 2, (král) ustavil popy telczowce sacerdotes vitulorum Ol. 2. Par. 11, 15, dnova slova dierum Ol. 2. Exd. 12, 23, vodu cziſternowu Kruml. 21ª, hlas wietrowy t. 76ª, na novinách otczowych in novalibus patrum Ol. Prov. 13, 23, dcery kralowe regum ŽWittb. 44, 10; krásy puſczowe speciosa deserti ŽPod. 64, 13, w kraſe ſadowey horti Hod. 49ª, opona chramowa ML. 39ᵇ, v sienech chramowich in atriis domus ŽWittb. 133, 1, diel yahnovy zpiewaczowy i wratnowy partes Levitarum cantorum et janitorum Ol. 2. Esd. 13, 5, cesta vozová Us. atd.

-iný: z úst dyetinych ex ore infantium ŽWittb. 8, 3, pláč dietiny infantis Ol. Sir. 19, 11, podlé obyčějě dyetyneho Pass. 339, v dyetyne mdlobě Štít.ř. 83ᵇ, z detynych let AlexV. 161, dietynu řeč pověděꞏ quasi infantum more dixisse fertur Otc. 135ª atd.

-í z pův. *-ьjь*: jest-li ť páně dědina, člověk jest bozy Štít. uč. 88ª, přikázání boží Us.; diewczy život virginis ŽWittb. Ambr. 260ᵇ, (hlas) trubaczy AlxV. 2439, čas rozenie czzapieho tempus partus ibicum Ol. Job. 39. 1, plačiž žalosti materzye Hod. 55ª atd.

-jь (pův.): jest-liť panye dědina Štít. uč. 88ª a ŠtítV. 89, Jakuba bratra panie Koř. Galat. 1, 19, před obličěj panie Koř. Act. 10, 4 atd.; hojně ve jmenech místních: Kniežě-ves, Milíčě-ves, Sekyř-Kostel atp., rovněž i adjektiva Jaroměř, Chrudim, Boleslav, Choteč, kdež příslušné substantivum se zamlčuje; ve tvaru složeném: otec dyetieci Koř. Mark. 9, 23, hlavy knyezzietcie capitis principis Ol. Jud. 13, 24, pójdu před obličej kniezzietcí olofernuow Ol. Jud. 10, 13, rady knyezieczie principum ŽWittb. 32 10 atd.

-ský, *-ovský*: krásnost polſka pulchritudo agri ŽTom. 49, 11, okol zemſky orbis terrae ŽWittb. 71, 16, orbis terrarum t. 17, 16, okršlek zemský Us., opona chramſka ML. 106ª; ten panſky zbuor Kat. 176, jáz jsem otvržek ludſky abiectio plebis ŽWittb. 21, 7, u písmě ludſkem in scripturis populorum t. 86,

6, w ſboru panſkem deorum t. 81, 1, synové ludſczy hominum t. 4, 3, (Kostus) byl branný w neprzatelſke přietě (t. j. u přietě, která pochodila od nepřátel) Kat. 4, miloſt bratrſka na hoře přěbývajicích fratrum qui commanent Otc. 81ᵃ; (král) ustavil popy dyabelſkee sacerdotes daemoniorum Ol. 2. Par. 11, 15, věcí ſwatynſkich sanctuarii Ol. Ezech 48, 18; myſtrowſke vykládánie Alb. 65ᵇ, Jidášovi nic nepomohlo zwolenie apoſſtolſke Kruml. 177ᵇ; ſtaw patriarſky t. 22ᵃ atd.

-ný, *-ní:* bláto cieſtne viarum Ol. Zach. 10, 5, neustavičnost ſwatebna inconstantia nuptiarum Ol. Sap. 14, 26, w stráži ſwatynne in custodia sanctuarii Ol. Num. 18, 5, nádobí ſwatinnych t. 3, 31, po všelikých výštích ſwatynnych per omnes exitus sanctuarii Ol. Ezech. 44, 5, pieď rucznu Ol. Súdc. 3, 16 w ſrdecznich nedostatciech in cordis egestate Ol. Prov. 10, 21, proti veselí ſrdeczznemu cordis gaudium Ol. Sir. 30, 16, v-poſpiechu mehelnem in festinatione nebulae t. 43, 24; již jieste chleb boleſtny panem doloris ŽWittb. 126, 2, ſtraſſna myſl jej obstúpi Hod. 37ᵃ (t. j. strach), všem jest shudla ſmrtedlna ſtruna t. 83ᵇ, hrzyeſſne wahy t. 87ᵇ (k vážení hříchův), Marie byla bez kutow hniſnych t. 22ᵃ, kadydlne puſſky thuribulia Ol. 2. Par. 4, 22, jenž jest držal myernu treſt šesti loket Alb. 88ᵃ (trest k měření), prodayne škorně Hrad. 124ᵃ, prodajný člověk Us., v oblacě dennem diei ŽWittb. 77, 14, krása polna pulchritudo agri ŽTom. 49, 11, krásnosti puſczne speciosa deserti ŽKap. 64, 13, nad branú rybnu piscium Ol. 2. Esd. 12, 38, ve dveřech brannych portarum Ol. Prov. 1, 21, na vhlech zednych in angulis murorum Ol. 2. Pass. 26, 15, horne základy montium fundamenta ŽWittb. Deut. 22, maternym ſlitowanim Kruml. 66ᵃ, ve křstu wodnem t. 27ᵇ, w chlebnem kusu t. 447ᵃ atd.

Z téže snahy — ze snahy totiž, aby přívlastek byl souřadný se svým substantivem (nebo jeho zástupcem) — z jaké vznikají adjektiva z výrazů nominalních, vznikají pronomina possessiva z výrazů zájmen osobních: *tvój* milý z *tobě* milý, *tvój* menší z *tebe* menší atd.; výklad o tom patří do výkladu o zájmenech possessivních.

Dále táž právě dotčená snaha způsobila, že i věta přívlastková přetvořila se v adjektivum, a to věta *jak patří*, *jak se patří* ve výrazích: mám jak-patřího pacholka Bart. zlin. 54, jak-se-patřího dělníka skoro nevidět Neruda Feuill. 4, 178, máme jak-se-patřího oráče, jak-se-patřímu oráči radši přidám Us. Slan. a Hořov. (Listy filol. 1880, 297).

Podobně vysvětluje se rčení *malí dnie* m. *málo dní*; snaha je táž jako v případech předešlých, alo změna poněkud jinak se provedla, než ve *dnová slova* m. *slova dní*, totiž adjektivum neutvořeno z přívlastkového genitivu *dní*, nýbrž ze substantivního *málo*, a substantivum k tomuto adjektivu vzalo se z bývalého přívlastku. Na př. potom po malých dnech Krist. 50ᵇ, po malych

dnech umřel jest Mill. 46b, po malych dnech Ol. 1. Reg. 18, 27, u malych letech Otc. 490b, po malych časiech t. 99b, 62a, když mnozy czaſi přěšli Pass. 308, jenž malym chlebem veliké zástupy krmil Otc. 415 (v OtcB. na stejném místě: málem chleba), tak malym pokrmem množstvie lida nakrmiti Krist. 55a, malými a krátkými slovy jej utěšiv paucis verbis Otc. 138a, s malú bratří cum paucis fratribus Otc. 119a (v Otc. na stejném místě: s malem bratrzy); proti malym neprzatelom paucissimos inimicos Ol. Jos. 7, 3; co (je) vdov ješto nezaslúží tolik w delſſych letech Otc. 490b; k chwále božie mnohe ny ſwate piſmo chýlí Kruml. 193b = mnohá místa svatého písma.

Snaha po tvaru adjektivním v přívlastku byla tak mocná, že druhdy volí se spíše adjektivum nevhodné, než aby se snaze té nevyhovělo. Na př. lat. in cathedra pestilentiae přeloženo: na stolici poſkwirneney ŽWittb. 1, 1, a podobně in terra oblivionis: v zemi zapomanutey t. 87, 13, die temptationis: dne pokuſſeneho t. 94b, 9, in die tribulationis: v den zamuczeny t. Hab. 16, opere fusorio: dielem lytym Ol. Ex. 32, 4, opere polymitario: dielem proſſywanym Ol. Ex. 36, 35, in civitatem habitationis: u město bidligyuczie ŽWittb. 106, 7.

Pravidlo právě vykládané časem upadá. Začátky toho jsou již v době staré, zvláště v překladech, kde předloha (latinská) překladatele sváděla; na př. ot hlasu nepřietele ŽKlem. 46a, místo nepřietelova, okol zemye orbis terrarum ŽWittb. 97, 7 vedle: okola zemſkeho t. 71, 8, o milowani boha Kruml. 116a vedle: o milowani bozziem t. 114b, had neslyší hlasu zaklinacze Hug. 239, na ſtolici chrama super pinnam templi Koř. Luk. 4, 9, na těmeni poſwieczenczie Ol. Deut. 33, 16, jenž bieše erodeſa tetrarchi zchovanec Koř. Act. 13, 1 atd. Blahoslav vytýká a kárá výrazy: pan z Pernšteyna, a chce za to míti: pan Pernšteynský; ale pánům se to líbí a on nesmí haněti Blah. 252. Dosud však udrželo se pravidlo tou měrou, že pokládáme za chybné rčení: básně Kollára m. Kollárovy, láska matky m. matčina, kvítí pole m. polní, strom ovoce m. ovocný, silnice okresu m. okresní atd.

B) Adjektivum ve funkci substantivní.

Některé jazyky — zvláště ty, které mají samostatný člen — dopouštějí toho, aby se adjektivum bralo kdykoli ve funkci substantivní; na př. *ὁ σοφός ἐστιν εὐτυχής*, le savant est heureux, der Weise ist glücklich; jiné naproti tomu jazyky, zejmena též slovanština, nemají této volnosti, aspoň ne v době své starší, ne z pravidla ani v té míře jako jazyky prve míněné; tu za adjektivum bývá příslušné substantivum, na př. stb. mądrьcь jestъ blaženъ, stč. mudřec jest blažen. V. Mikl. IV, 6 a 25. Proto jest v jazycích našich takové množství substantiv, utvořených z adjektiv, na př. mudřec, slepec, chromec, zatracenec, hubenec, nešťastník, bídník, hanebník, nešťastnice atd. V evang. Mat. 20,

30, duo caeci přeložil Optat: dva slepá, Blahoslav to vytýká a klade za to: dva slepci volali řkauce Blah. 103.

Ale v některých případech přece míváme adjektivum v platnosti substantivní. Příslušné k němu substantivum někdy snadno lze nalézti a přimysliti, jindy nikoliv. Zvláště sem patří a odtud původ vzala mnohá jména místní: Benešov, Pelhřimov, Bavorov atp. (z possess. -ovъ); Miletín, Hroznětín atp. (possess. -inъ ze jmena osobního Milata, Hroznata); Choteč, Chrudim, Boleslav, Jaroměř (possess. -jь ze jmen osobních Chotek, Chrudim, Boleslav, Jaromír; původně masc., později přejata do fem.); Slabsko, Střebsko atp. Dále appellativního významu: vrchní, důchodní, radní; hajný, vrátný, mýtný; králová, krejčová; hrnečné, chomútné, otchodné, zchodné, otběžné, vzdajné, památné, zámazné, tržné, počestné, pokrčemné, mýtné, cěstné, zpropitné (poplatky a dávky); to je dobrá, možná; přišel s veselou, se smutnou, s nepořízenou; vede pořád stejnou; mám dovolenou; stavěti na cizím, hospodařiti se svým; choditi na panské, na selské (t. pole atp.); jest položeno jedno sladké mezi dvěma hořkýma Hug. 323; ráno, parno, tu zemi zbavichu každého dobra AlxV. 140 atp.

C) Adjektivum sklonění jmenného a složeného.

Adjektivum má sklonění jmenné — podle vzorů substantivních, t. j. *dobr, -a, -o* podle vzorů *chlap ryba město*, a *člověč, -ě, -e* podle vzorů *oráč duše moře* —, a složené — stb. *dobryj* č. *dobrý* = dobrъ-jь, stb. *dobroje* č. *dobré* = dobro-je, stb. *dobrajego* = dobra-jego a *dobrujemu* = dobru-jemu atp., t. j. flektovaný tvar jmenný sing. Nom. masc. *dobrъ*, neutr. *dobro*, Gen. *dobra*, Dat. *dobru* je tu složen s flektovaným postpositním členem (zájmenem ukazovacím) sing. Nom. masc. *jь*, neutr. *je*, Gen. *jego*, Dat. *jemu*, nebo česk. Gen. *dobrégo* = dobro-jego, Dat. *dobrému* = dobro-jemu atp., t. j. na místě jmenného tvaru flektovaného jest jen kmen dobro- a k němu připojuje se zájmenný Gen. *jego*, Dat. *jemu* atd. Výklad toho patří do tvarosloví.

Touto vlastností, skloněním jmenným a spolu složeným, vyznamenávají se nejen adjektiva vlastní, ale i mnohá adjektivalia.

Rozumí se samo sebou, že mezi obojima tvary, jmennými a složenými, byl také rozdíl syntaktický.

Jaký ten rozdíl byl původně, o tom poučují nás poněkud tvary samy. Bylo zajisté *dobrъ* = *ἀγαθός*, a naproti tomu *dobryj* = *ὁ ἀγαθός*, poněvadž *dobryj* = *dobrъ jь*. To se vidí ještě ve slovanštině historické, kdež jest na př. stb. *mądrъ* človêkъ = *σοφὸς ἄνθρωπος*, a *mądryj* t. j. *mądrъ-jь* človêkъ = *ὁ σοφὸς ἄνθρωπος*. V kodexu Supraselském čte se: *ubogъ* nêky glagolaaše (tvar jmenný), a dále potom: dastь kljusę *uboguumu* (tvar složený), t. j. tvarem jmenným uvodí se předmět dotud neznámý, tvarem pak složeným ten předmět, o kterém byla předtím zmínka a který jest již znám, tedy jako ř. *πτωχός τις* a *ὁ πτωχός*, a jako

něm. ein armer a der arme; podobně v jiném příkladě téhož kodexu: nosęšte *oslabena* žilami (tvar jmenný), a dále potom: na ňemže *oslabeny* ležaše (tvar složený). Srov. Miklosich IV. 132—134 a 144. . Úhrnem: adjektivním tvarem jmenným byl předmět podle jisté vlastnosti své prostě poznamenán a byla ta vlastnost při něm vytknuta, — naproti tomu adjektivním tvarem složeným vytýkal se sám předmět, který příslušnou vlastnost měl.

Tím ovšem vysloven jest jenom základ pravidla bývalého, pokud se nám dává poznati jednak z rozdílu tvarového *dobrъ* a *dobrъ-jь*, jednak ze souhlasných s tím starých dokladů. Do podrobna téhož pravidla vystopovati nelze a spokojíme se tedy s poznáním, že pravidlo bylo a že mělo své důvody.

Ve slovanštině historické z pravidla bývalého ledacos zůstává, ale mnoho se tu během času mění a vyvinuje lokalně rozdílného, v tom jazyce tak, v onom onak. Jaké pravidlo se kde vyvíjí, vyplývá z příslušných památek a dokladův.

V češtině staré zastihujeme v té příčině jistou pravidelnost, v níž jest mnoho shodného se starou slovanštinou ostatní; během času dějí se změny, jmenovitě tím směrem se nesoucí, že tvary jmenné nahrazují se složenými, že tvarů jmenných ubývá a složených přibývá.

Pravidlo staročeské chci zde popsati a spolu chci naznačiti změny, které se v něm udály postupem do doby nové.

Pravidlo není stejné u všech adjektiv a příslušných adjektivalií, nýbrž jsou v něm některé rozdíly podle rozdílného druhu těchto jmen. Podle týchž rozdílův dlužno jest roztříditi i pozorování a výklady následující, a pojednáme tedy o syntaktické oprávněnosti a platnosti tvarů jmenných a složených 1. u distributiv: *desater*, *desaterý;* 2. u ordinalií: *desát*, *desátý*; 3. u participií *-l*, *-m*, *-n*, *-t*; 4. u participií *nesa*, *nes*; 5. u adjektiv vlastních.

1. Pravidlo o distributivech: *desater, desaterý.*

Distributiva *-erъ* mají z pravidla tvary jmenné; a to nejen ve funkci substantivní a doplňkové, na př. *čtvero dietek*, *ľud jest čtver*, nýbrž i ve přívlastkové, *čtver ľud.* Tvar složený na místě jmenného, *čtverý lid* místo *čtver lid*, jest odchylkou; tato jest v plur. Gen. Lok. Dat. Instr. od nepaměti, v pádech ostatních teprve v době historické se to vyvíjí: stč. *čtver ľud* — nč. *čtverý lid*, stč. i nč. *devaterých knih*, *devaterým knihám*, *devaterými knihami.* Rozdíl u významu není nijaký, *čtverý lid*, *desaterým činem* znamená úplně totéž co stč. *čtver ľud, desaterem činem.*

Doklady tomu srovnány jsou podle pádův a nikoli podle vazeb a rčení, poněvadž i rozdíl *desater* — *desaterý* podle pádů se vyvíjel a ne podle vazeb.

Sing. Nom. (Akk.) cztwer hod svaté královny Štít. uč. 132[b], cztwer obyčej jest Štít. Mus. 71[a], jest cztwer stav Alb.

35^b, čtvera zvěř ŠtítV. 148, vracuji ſtwero Ev. Víd. Luk. 19, 8, oltář pěti loket na cztwero per quadrum Ol. Ex. 38, 1, pták na cztwero sě rozpade Hrad. 11^b, pater lid Alb. 90^b, ze mne bude kněžstvo patero ale brzo zhyne cztwero DalC. 6, ſſeſter jest obyčej ŠtítMus. 80^b, že je ſſeſter květ šlechetnosti, t., položil sem ſſeſter hřiech smilstva t. 67^b, ſſeſtero rozdělenie t. 66^a, ſedmer zlý duch Štít. ř. 138^a, ſedmera věc Alb. 105^b, oſmer jest lid ješto boha hanie Alb. 89^a, oſmoro (sic) blahoslawenstwie Modl. 120^a, tvořec sám napsal deſſatero své kázánie Hrad. 93^b, na manželstvo slušie třidſater užitek na vdovstvo ſedeſater KrumL. 14^b atd.; — odchylkou: oſmery lid jest jenž boha hanie ML. 57^a, nč. desater, -a, -o a desaterý, -á, -é;

sing. Akk. fem.: hubiece cztweru věci Alb. 104^b, pro cstweru věc t., (Štalomún) tſſtweru věc vyčítá AlxV. 5, jmieti pateru ctnost Hus Post. 36^b, máme ſedmerv příčinu Štít. ř. 202^a, pro ſedmeru věc ŠtítMus. 55^b;

sing. Gen.: poslyšte o každém z toho cztwera Štít. ř. 132^b, ze cztweri věci stvořeni jsme Mat. 49, ot ſſeſtery věci Alb. 80^a, z ſedmery svátosti t. 38^b, podle této ſedmery věci Štít. ř. 202^a, z ſedmery věci ŠtítMus. 55^b; — odchylkou: ze cztwereho dřívie Mand. 3^a, z toho ſedmereho ŠtítOp. 6;

sing. Dat. k tomu cztweru čím blíže budem Štít. ř. 182^a, ku pateru lidu Štít. uč. 144^a a Štít. ř. 206^a, dewateru pokolení Ol. Num. 34, 13, ješto deſateru božiemu přikázání protiví sě ŠtítMus. 68^a, sv. Jiří krále cztwerzye věci naučil Pass. 226, ke cztwerzye věci Alb. 104^a, protiv ſedmerze svátosti Štít. uč. 134^b;

sing. Lok. ve cztwerze věci Štít. ř. 239^a, v té cztwerze věci Štít. uč. 121^a, o pateru lidu Alb. 90^b, chci o ſſeſteru činu promluviti Štít. ř. 236^a, w ſedmerzye svátosti Modl. 119^a, Alb. 95^b, ŠtítV. 221, o deſateru přikázání ŠtítMus. 68^a, w deſaterze božiem přikázání Štít. uč. 133^b, v jeho přikázání deſaterze t. 62^a;

sing. Instr. cžtwerem činem móž býti člověk pyšen Štít. uč. 133^a, mohú živí pomoci umrlým cztwerem činem t. 156^b, těla cztwerem budú slavným darem obdarována Štít. ř. 182^a, tiem slavnějie budem tiem cztwerem obdarováni t. 182^a, dewaterem činem ŠtítOp. 46, toť dewaterem přicházie činem Štít. ř. 237^b; — odchylkou: cztwerym obyčejem HusPost. 19^b, ſſeſterym obyčejem ŠtítMus. 64^b, dewaterym obyčejem t. 68^b;

dualu není;

plur. Nom. dvéře jsú cztwery Mand. 33^a, že ſedmerzi sú manželé zlí ŠtítMus. 18^b, ti oſmerzi křesťané jsú (t. sekty v Jeruzalemě) Lobk. 127^a;

plur. Akk. ve cztwery lidi HusPost. 35^b, jmám cztwe škorně Hrad. 124^a, jeli sme dále na čtwery i patery hony Pr 52, (ti budú držeti) patery knihy Mojžiešovy HusPost. 56^b, pět hony Pref. 62, (kostelík) od nás byl hony ſedmery neb osm Lobk. 27, jěl jest jako snad deſſatery hony Pulk. 83^b:

plur. Gen. pateraych honóv Lobk. 27[b]; Dat. devaterým knihám, Lok. devaterých knihách, Instr. devaterými knihami Us.

vešker(en), někter, několiker atp. jsou distributiva významu neurčitého, jako *devater* atp. jest významu určitého (od číslovek určitých), a mívají po příkladě těchto mnohdy též tvary jmenné. *veškeren* má jen Nominativy a Akkusativy, a ty jsou z pravidla tvaru jmenného: šlojéřek wſſeczkeren Hod. 50[b], veškeren čas Vel. Jg., veškeren lid Flav. Jg., (Maria) wſieczkerna túhú svade Hrad. 72[b], wſeczkerno jest přěstalo t. 60[a], když jest wſſeczkerno převýšil Kat. 100, to jsú wſſiczkerny viděli Hrad. 22[a], weſkerna dokonánie sem zavrhla Kat. 96 atd.; odchylkou nč. veškerý, -á, -é Jg., veškeré vojsko Kram. Jg. Pro *někter* a *několiker* je dokladů málo: jal sě nyektery částky v zemi prositi Pulk. 120[a], žádáše nyektery divy viděti Hod. 42[b], niekolikery hony Lobk. 31[b]; častěji *některý, několikerý* atd.

Jako *desater* a *desaterý*, tak mají se k sobě *dvój trój obój* a *dvojí trojí obojí*: původně jsou pravidlem tvary jmenné *devater* a na jejich místo vstupují pak tvary složené *desaterý*, a rovněž tak jsou původně pravidlem tvary zájmenné *dvój trój obój* a na jejich místo vstupují pak novotvary podlé sklonění složeného vzniklé *dvojí trojí obojí*; jenom v chronologii jest nějaký rozdíl mezí *desater* — *desaterý* a *dvój* — *dvojí*, ješto *desater* atd. drží se déle než *dvój* atd.

2. Pravidlo o ordinaliích: *desát, desátý.*

Ordinalia mají sklonění jmenné jenom ve spojení se *sám* a *pól*: *sám desát* a *pól desáta*, a kromě toho v některých výrazích adverbialních; ale i tu usazují se časem tvary složené na místo jmenných. Na př.

sám desát: má ſam ſedm přísahati Řád pz. 35 a 36, svú nevinu má pokázati ſam ſedm t. 34, by Čech sám sedm na téj hoře DalJ. 2 z rkp. V, král sám šest sě túláše t. 109 z rkp. V, pan Albrecht jel na voze sám čtvrt Jar. 67, aby tu sám desát za sto let mohl živ býti Háj. Jg. Odchylkou *sám desátý*: ſam ſedmy DalC. 2, ſam ſedmy Pass. 409, ſam druhy HusPost. 77[a], sama devátá Suš. 127. V DalC. 12 čte se: (tetka) jmá tú čěstú sama desata jíti; možno čísti desáta i desátá. — Kromě Nom. sing. dokladu není.

pól desáta (masc. a neutr.), *pól desáty* (fem.): polcztwertha komára Mast. 150, puol cztwrta lána List. JHrad. 1384, puol cztwrta leta Kruml. 124[a], puol cztwrta ſta Mand. 44[b], puol pata lokte t. 4[a], puol pata nadſte honóv Krist. 73[b], puol oſma sta Mart. 15[a]; půl desáta zlatého, půl patnácta, půl dvacáta dne Us.; puol cztwrti míle Krist. 69[b], puol cztwrty míle Trist. 271, puol sedmy kopy Pr. pr. 249 a 253, puol deſati neděle Trist. 238, puol deſaty kopy List. JHrad. 1384, puol pati nadſte míle Krist. 35[b]; půl desáty, půl patnácty míle, atd. Us. Analogií vzniklo i nč.

půl třeťa: půl třeťa dne, půl třeťa lokte Us., půl třeťa sta Us., — opavsky a mor. též půl třeťa kopy (Prasek v programmu Olomúc. 1874, 3), — proti stčeskému *pól třetieho*, *pól třetie*: pol trzetyeho leta Pulk. 128ª, puol trzetijeho sta Ol. 2. Par. 8, 10, puol trzetije míle Lobk. 3ᵇ. Odchylkou *pól desátého*, *pól desáté:* puol druhého loktu cubitum et dimidium Ol. Ex. 25, 10 (2krát), pol druheho ODub. 52 a Mand. 36ᵇ, jmaje puol druhe kopy Štít. uč. 89ª, na pol druhe šlépěje Kruml. 71ª; asi puol druhych honóv Lobk. 118ᵇ. — Skloňovati ve výraze tomto mělo by se podle potřeby substantivum *pól*, ostatek pak měl by zůstati neskloněn; ale attrakcí zůstává *pól* neskloněno a skloňuje se ordinale způsobem jmenným: k půl čtvrtu stu Us., po puol cztwrtu ſta (sic) letech Mart. 14ᵇ, w puol cztwrtie letě po její smrti Otc. 494ᵇ, puol druhem stem zlatých Koz. 397, s puol šestem List. JHrad. ok. r. 1400 (J. Kaňka v programu JHrad. 1886 str. 18), s puol osmem stem List. 1396 (Výb. 1. 1037).

druh masc. a *druha* fem. mívají tvar jmenný i kromě spojení právě vyložených; to vysvětluje se tím, že jsou to vlastně substantiva, = socius a socia, přejatá do významu alter. Na př. druh o druzie nevědieše a druh ot druha tajieše Hrad. 61ᵇ, druh přěd druhem běžěchu t. 27ª, druh druha chce přetráviti Štít. uč. 90ª, prav to každý vás druh druhu Mast. 116, šlic mezi sebú druh druhu své krmě Ol. Est. 9, 19, (barvy) sě leskniechu druha přěmo druze Kat. 134 atd.

Ve výrazích adverbialních: *s prva*, *s prvu*: s prwa Štít. Pař. 64ᵇ, ſprwa a principio Ol. 1. Par. 17, 9, Kruml. 147ª, ſprwu Hug. 188, osel sě ſprwu bránieše NRada 995; *s prva počátka*, *ot* —: ſprwa początka a principio Ol. Ezech. 16, 11, ot prwa ſwyeta poczatka Hod. 81ᵇ, od prwa poczatka ſwyeta Kruml. 70ª.

Všude jinde mají ordinalia tvary skloněni složeného: ten je přěd bohem pyrwi Túl. 28ᵇ, desáté léto Us.

3. Pravidlo o participiích *-l*, *-m*, *-n*, *-t*.

Participia tato mívají tvar jmenný ve vazbách dvou Nominativů (ve významu nejširším): já jsem nesl Us., dva synové vmrzela Pulk. 154ª, koleně sta jemu byle ztvrdle PB. 359, ona (dva) pod stráží drzana bieſſta Ol. Gen. 40, 4, tak sta ruce proklanye Alb. 40ᵇ, jsme wynyety z úst našeho nepřietele Štít. uč. 102ᵇ atd.; — dále ve vazbách dvou Akkusativů: Ježíše umrla nalezú Krist. 103ª, (král) Ochoziáše před sě przyuedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9, uzřěv jeho zabita a ztrýzňena Pass. 200, tu truhlu prziewraczenu nalezneš Pass. 413, jenžto odewrzyenye máš uši Pror. 32ª, svoji dvě dceři pokrſczenye nalezl Pass. 282, drakové měli jsú ústa rozedrzena Alxp. 84, buoh chtěl napſana mieti tato slova Štít. Pař. 1ª, (mužie nalezechu ženy své) poyaty a zeymany ductas et captivas Ol. 1. Reg. 30, 3, uzříte bohy na plecí noſſeny videbitis deos portari Ol. Bar. 6, 3, ty jisté jinde po-

chowany nalezneš Pass. 400 atd.; — ve vazbách dvou Genitivů (sing.): otejíti koho umrla; — ve vazbách dvou Dativů (sing.): nevodu puščenu na moře; ve vazbě Dativu s infinitivem: býti vylúčenu. Jsou to případy tytéž co při adjektivech vlastních, proto bude obšírnější výklad o obojích doleji v jednom spojen (v. pod 5. d) *β*).

Všude jinde mají tato participia tvary sklonění složeného.

4. Pravidlo o participilch *nesa*, *nesúc-* a *nes*, *nesš-*.

Participia tato mají tvar jmenný ve vazbách dvou Nominativů: jsem nesa, jsem nosiv atp,; jsem lepí umra atp.; nepřěstanu cěstujě atp.; stoju o to chtě jmieti sbožie atp.; mníš sě nesa, mníš sě jsa múdr atp., činíš sě věda atp.; nenie kto pomoha, neviem co učině, daruješ komu co ráčě, běžal jak moha a kam věda, chodí jako kuróm prosypav, atp.; sedě píšu, sědna napíšu, posel vrátiv sě vypravoval atp.; — ve vazbě dvou Akkusativů: vizu tě ležiec, slyšu hlas řkúc; — ve vazbě Dativu cum infinitivo: vrúci býti. Doklady budou podány jindy, při výkladě vazeb participialních zde naznačených.

Všude jinde bývá tvar sklonění složeného, *nesúcí*. Ku participiu *-s* vyvinul se tvar složený, *nesší*, teprve v době nové a vyskytá se jen v jazyce spisovném.

5. Pravidlo o adjektivech *vlastních*.

U adjektiv vlastních ne všude stejná jest záliba ve tvarech jmenných a složených, nýbrž tvary jmenné jsou někde více oblíbeny než jinde. Podle toho dlužno rozeznávati a ve výkladě následujícím od sebe děliti a) adjektiva possessiva *-óv*, *-in*: *bratróv*, *sestřin*; b) possessiva *-jь*: *páň*; c) adjektiva *-ьjь*: *boží*; d) adjektiva ostatní.

a) Possessiva *-óv, -in: bratróv*, *sestřin*

měla původně veskrze tvary jmenné. Tytéž jsou pravidlem v době staročeské v sing. Nom. Akk. Gen. Dat. Lok., v du. N. A. a Gen. Lok., v plur. N(V). Akk., kdežto v pádech ostatních jsou tvary složené: *bratrovým*, *bratrových* atd. A to pravidlo zůstává v jazyce spisovném dosud.

Místo obyčejných tvarů složených vyskytují se jmenné jenom v několika řídkých starých příkladech; zejmena

v sing. Instr.: s bohem Abrahamowem ŽWittb. 46, 10, nad domem dawidowem t. 121, 5;

v plur. Gen.: jež sě stalo v Čechách nenie (nyní), gdež prsiwuznych kralow nenie Jid. 13 m. králových, střěly tvé padnú v srdcě nepřátel kralow ŽKlem. 44, 6 m. králových inimicorum regis Vulg.; desět vítězóv korun Zj. Šaf. Poč. 42;

v plur. Instr. přijímajíc to pozdravenie ústy andělovy Jirečk. Hymnol. 3 (v překladě Ave maris stella, z rkp. Mikulovského),

slovy Israhelovy vzhrdav Ol. Súdc. 11, 20 (ČČMus. 1864, 147); v Ol. Súdc. 9, 18: ustanovili ste krále Abimelecha nad bydlitely ſychemowy super habitatores Sichem, je podle latinského originalu spíše Akk. plur. než Instr.

Také Rosa má Instr. sing. Davidovem; ale tu to zajisté není archaismus.

Místo pravidelných tvarů jmenných vyskytuje se složený v době starší velmi zřídka, na př. po téj řeči královiej Trist. 170; často v nč. v jazyce obecném: bratrovýho, bratrovýmu atp.

Jmena místní *Benešov*, *Miletín* jsou též vlastně adjektiva possessiva, ale jsou pojata za substantiva a odtud mají sklonění veskrze jmenné. To platí též o stejných jmenech osobních, domácích i odjinud ze slovanštiny přejatých; říkati: *s Kostomarovým*, *s Puškiným*, místo *-ovem*, *-inem* jest nečeské.

Z pojetí substantivního vysvětlují se též dial. tvary jmenné *Novákovi* atp. t. j. Novákův rod, Novákova usedlost, na př. Novákovi mají velikou zahradu, vedle Novákův jsou Lhotovi, k Novákovům, za Novákovy je les Us. podkrk.

b) Possessiva *-jь*: *páň.*

Že possessiva *-jь* měla kdysi tvary jmenné, toho dosvědčují některé doklady a zvláště některé ustrnuliny.

Dokladův jest po řídku. Na př.

sing. Nom. masc. *páň:* Jan, Martinek a Jiřík ručili jsú za páň člověk pod 10 hřivnami... troje rukojemství bylo, a všecko za páň člověk, jedno... Knih. Půhonné Olom. r. 1472 str. 92[b] (Brandl, Kn. Drnovská LXXVII, jak v rkp.?), člověk zaručený za páň člověk Kniha Tovač. kap. 194 (Brandl, Gloss. str. 22);

sing. Nom. fem. *páně:* jest-li ť panye dědina, člověk jest boží (páně = pánova) Štít. uč. 88[a] a ŠtítV. 89, panie jest země i plnost jejie Koř. 1. Kor. 10, 26, moc páně přítomna byla Br. 118[a];

sing. Nom. neutr. *páňe:* oko páňe Vel. Jg., slovo páňe;

sing. Gen. *páně:* Jakuba bratra panie (páně = pánova) Koř. Galat. 1, 19, do chrámu páně Us., leta páně Us., přichvať sě panie chudoby Kruml. 319, podlé panie Koldowy roty (páně = pánovy) List. XV. stol. Pf. 53;

plur. NA. *páně:* připravte cěsty panye (páně = pánovy) Koř. Mat. 3, 3.

Ustrnuliny druhu tohoto, t. j. tvary possessiva *-jь* ovšem jmenné, ale položené do kontextu bez žádané kongruence s příslušným substantivem, jsou sice odchylkou syntaktickou, ale přece též svědectvím, že tvary jmenné tu bývaly, neboť z nich se ustrnuliny vyvinuly.

Nejčastěji vyskytá se ustrnulina *páně.* Na př. před obličej panie Adam. 203[a] a Koř. Skutk. 10, 4, děd páně Janów Sv. 178, člověk páně z Rozmberka Sv. 180, dvůr páně prokuratorův Háj.

Jg., anděl páně Us., chrám páně Us.; musí do věže w kazen panie jíti ŠtítMus. 50[a], w kazen panie ŠtítOp. 304[b]; na panye milosti Rychn., ku páně ruce ZS. 346, k večeři páně Us.; před obličejem panie Adam. 201[b], (s pečetmi) panye Gyndrzychowu a panye Herzmanowu List. JHrad. 1384; úředníci páně Jindřichovi ZS. 346. Možná, že i v příkladech nahoře uvedených některé *páně* také jen ustrnulinou jest.

Jiná ustrnulina jest k Nom. *komorníč-druh:* sing. Dat. *komorníč-druhu,* ty školy mají býti opověděny komornycz druhu ODub. 16, podsudiemu neb komorníč druhu OD. 489. Nominativ *komorníč-druh* splynul v jedno, načež při výraze tom označovala se flexe jenom na členu druhém, prvý jak říkáme ustrnul.

Nomina loci *Čáslav, Chrudim* jsou též vlastně adjektiva possessiva *-jь,* ale jsou pojata za substantiva a odtud mají skloněnī veskrze jmenné.[1]) Též ve jm. míst. *Miličě-ves, Kněžě-ves, Sekyř-kostel* atp. jest první člen adjektivum possessivum *-jь* a měl by se skloňovati, na př. Gen. z Miliče-vsi, Dat. k Milíčivsi atd.; ale složité tyto výrazy, Milíčě ves = Milicii villa, Kněžě ves = principis villa, srazily se v jednotky, flexe označovala se jenom na konci té spojeniny, člen její prvý ustrnul ve formě nominativní, nebo vzal na sebe podobu kmene *-o,* Milíčoves atp.

Ostatně nalezáme possessiva *-jь* jenom ve tvarech složených: syn czlowieczi ŽWittb. 8, 5, syn clowieci Koř. Mark. 9, 30, synóv czlowyeczich ŽWittb. 10, 5 atd.

c) Adjektiva *-ьjь*: *boží.*

Adjektiva tato jsou na mnoze possessiva; vidí se to v příkladech: jáť sem bozy člověk i tvój Hrad. 109[a], (Ježíš) jest bozy syn i tvój (t. Mariin) t. 58[a], (Ježíš) bude twoy i bozy syn t. 63 atd., kdež jest *boží* tak významu possessivního jako parallelní *tvój.* Některá jsou ovšem významu jiného: *velí, třetí, diví.*

Possessiva vůbec bývají tvaru jmenného, jak vyplývá z výkladu předcházejících pod *a* a *b*; proto smíme se téhož domnívati také o stč. *boží,* ješto jest významu possessivního.

Toto domnění můžeme podepříti ještě jinou okolností. Ve stbulh. mají totiž tato adjektiva většinou skloněni jmenné, jen zřídka složené, sr. Mikl. III[2] 17; smíme předpokládati, že tak bylo ve staré slovanštině vůbec, tedy kdysi i v češtině.

Ze všeho toho pak vyplývá, že smíme české tvary historické pokládati za jmenné, kde koncovka toho dovoluje, a zvláště kde se pojetí takové podporuje také vazbou. Na př. *boží* syn, *božie* slovo, *božie* ruka = stb. božьj psl. božьjь, božьje, božьja, nikoli = *božьjь-jь *božьje-je, *božьja-ja; jest-li ť páně dědina,

---

[1]) O skloněni jejich náležitém, Gen. do Čáslavě, do Chrudimě, nikoliv *-i,* viz Listy filol. 1882, 124.

člověk jest bozy Štít. uč. 88[a] t. j. boží = stb. božьj psl. božъjь a nikoli *božьjь-jь, poněvadž zde vazba žádá tvaru jmenného.

Záhy vyvinuly se však v některých pádech novotvary, t. j. tvary s koncovkou sklonění složeného (podle vzoru *dnešní*); stalo se to v těch pádech, kde koncovka jmenná lišila se od koncovky tvaru složeného, tedy v sing. Gen. *božieho* podle *dnešnieho* (místo *božie* podle *Juřie*, *znamenie*), Dat. *božiemu* podle *dnešniemu* (m. *božú* podle *Juřú*, *znameňú*), Lok. *božiem* podle *dnešniem* (m. *boží* podle *Juří*, *znamení*) atd. Poněvadž pak v pádech ostatních zachovaná koncovka jmenná jest stejna s koncovkou tvaru složeného (*boží*, *-ie* atd. = dnešní, *-ie* atd.), proto zdá se nám, že všecko sklonění vzoru *boží* je složené.

Doklady následující jsou spořádány podle pádů, poněvadž i rozdíl, o kterém zde je řeč, vyvíjel se podle pádů a nikoli podle vazeb.

Sing. Nom. (Akk.) masc. *boží* (jako ve vzoru subst. *Juří*): člověk jest bozy Štít. nč. 88[a], hlas bozyy Pror. 5[a], pecen wely DalC. 5, mráz wely Otc. 416[b], wely sbor lidu ML. 111[a]; Sviní Brod, Svinibrod Dal. 42 skp. Ff., skomoleno ve Sviň-Brod, Svinhbrod DalH.; v Pass. 110 čte se: sluha buoz Vincentius, omylem m. buoží; — neutr. *božie* (jako *znamenie*): slovo bosie svD. 68; slovo bozije Štít ř. 4[a]; stádo swinie Koř. Mark. 5, 11; ty s' naspořil radosti welee Rúd. 12[a] (t. j. *velé* = *mnoho*, a *velé* rovněž tak tvaru jmenného jako *mnoho*); kdež útěchy wele jest Kat. 154 (též); radosti jest v tobě wele Levšt. 151[a] (též); majíce útěchy wel tiem viděním Kat. 146 (též); trúp ziedá cuzé úsilé libo málo libo wele Hrad. 107[a] (též; mimo to svědčí zde pro tvar jmenný také parallelní *málo*); sbožie wele[e] Jid. 150, dal ť sem byl sbožie newele Hrad. 115[a]; nigde nečtem by tak wele bývalo v světě veselé AlxB. 5, 41; sv. Katerina majíc udatstvie wele Kat. 92; tvé radostné bydlo welee Rúd. 43[a]; — fem. *božie* (jako *bratřie*): bozije milost Štít. ř. 18[a]; buoze mučennice Kat. 172; by (byla) králova radost wele AlexV. 567, by j'mu v srdcú radost wele[e] Pil. d, v ňemžto wele pomoc byla AlxB. 4. 27;

sing. Akk. fem. *božú* (jako *paňú*): milost bozu Hom. Op. 152[a], bosiu chválu svD. 56, pro bozij milost Štít. ř. 7[a], jmějieše čest welyu DalC. 72; bóh ji we psy twarz přeměnil Hrad. 104[b];

sing. Gen. masc. neutr. *božieho* (podle *dnešnieho*): syna bozieho Štít. ř. 1[a] atd.; v Pass. 185 čte se: počneš syna buozie; mohl by to býti tvar jmenný, ale spíše je to slovo omylem písařovým nedopsáno; o novotvaru jmenném *třeťa*, půl třeťa sta, viz nahoře v pravidle o ordinaliích; — fem. *božie* (jako *panie*): ani tbá milosti bosie Jid. 119, podle vóle bozije Štít. ř. 128[b], což jiné ptachzie sběři i přěľúté dywie zvěři AlxB. 5, 23 sl., z ruky psie de manu canis ŽKlem. 21, 21;

sing. Dat. m. n. *božiemu* (podle *dnešniemu*): k bozyemu hrobu Pass. 324 atd.;

sing. Lok. m. n. *božiem* (podle *dnešniem*): po bozyem narození Pass. 338 atd.; tvar jmenný je zachován ve rčení *ve psí býti* (Jg. srovnává s tím polské: wszystko na pso poidzie), kdež *psí* je Lok. sing. (jako *znamení*), na př. tenť musí věčně we pſy býti Vít. 11[a], tak sě muožeš omladiti než tu darmo we pſy býti Otc. 92[a], proti mně neroď mluviti nebť jest věčně ve psí býti Podk. (Star. Skl. 5, 193), nebudeš na starost ve psí Smil přísl. Jg., až ve psí pobudem t., všichni tu zemi ve psí učinili Hav. a Táb. (ČČMus. 1831, 389);

sing. Dat. Lok. fem. *boží*, *velí* (jako *paní*): k vóli bozij Štít. ř. 128[b], w holuby tvaři Pass. 260, u wely pokoře AlxV. 1292; — *božiej*, *veléj*, *-ie*, *-é* (podle *dnešniej* a *dobřiej*);

sing. Instr. m. n. *božím*, *velím* (jako *Juřím*, *znamením*): bozijm darem Štít. ř. 3[a] a j.; sem patří též adv. *velím* (jež jest tak tvar jmenný jako *mnohem*), na př. by byl velím viece mdlejí AlxB. 7, 28, welim viece AlxH. 12, 19, Hrad. 115[a] a j., milost welym větší Štít. uč. 25[b], že by welym byl křesťanštějších obyčejóv t. 11[a]; — fem. *božú*, *velú* (jako *paňu*): vládneme svatyniu boziu ŽKlem. 66[a], milostí bozý Štít. uč. 70[b], pod owczij koží Štít. ř. 20[a] atd.;

du. NA. m. *božie* (jako *Juřie*): dva bozie učedlníky Pass. 281; — fem. neutr. *boží* (jako *paní*, *znamení*): svú dušu u bozi rucě porúčieše DalH. 30;

du. GL. *božú* (jako *Juřú*, *paňú*, *znameňú*): stienem bozy křídlú Alb. 104[b], dvú mučedlníkú boží Pass. 272;

du. DJ. *božíma* (masc. a neutr. jmenné, fem. podle *dnešníma*): bozijma očima Štít. ř. 17[a];

pl. NA. *boží*, *božie* (jako *Juří*, *Juřie*, *panie*, *znamenie*): rány boze CisMnich. 97[a], wele štrusy AlxB. 5, 22;

pl. Gen. *božích* (podle *dnešních*): bozijch daróv Štít. ř. 9[b] atd.;

pl. Dat. *božím* (podle *dnešním*): sluhám bozym Hrad. 114[b] atd.;

pl. Instr. *božími* (podle *dnešními*): dary bozijmi Štít. ř. 9[b] atd.

d) Adjektiva ostatní.

Adjektiva ostatní — t. j. všecka kromě possessiv *-óv*, *-in*, kromě possessiv *-jь*, kromě utvořených příponou *-ьjь*, a dále kromě distributiv, ordinalií a některých participií, o kterých všech byla řeč ve výkladech předcházejících, — mívají tvar jmenný *α*) v neutrum v platnosti substantivní a ve výrazech adverbialních, *β*) ve funkci doplňkové (přísudkové) a *γ*) někdy ve funkci přívlastkové.

Vedle tvaru jmenného bývá ve stejném případě mnohdy také tvar složený.

Často jest pojetí nejisté. Forma psaná dopouští totiž na mnoze výkladu dvojího, na př. psaný sing. Nom. fem. wyſoka může býti *vysoka* i *vysoká*, Akk. wyſoku může býti *vysoku* i *vy-*

sokú, Nom. fem. psaný lenie může býti *léně* (tvar jmenný) i *lenie* (tvar složený), pl. Nom. masc. psaný nyczy může býti *nici* (tvar jmenný) i *nicí* (tv. složený). Tvary takové mohou býti rozdílně pojímány a podle toho i rozdílně vykládány. Často vazba a usus příslušného spisovatele poučují, které pojetí je správné; ale nejistota zůstává někdy přece. —

Zevrubnější výklady zde následují.

α) Tvaru jmenného bývá adjektivum neutrum v platnosti *substantivní* a ve výraze *adverbialním*. Platnost substantivní cítí a znamená se mnohdy i ve výraze adverbialním, proto nelze těchto kategorií přísně od sebe děliti.

Doklady lze srovnati zase podle pádův, poněvadž jiného, rozhodujícího dělidla tu není.

Sing. Nom. Akk. *dobro*: věři že uzři dobro ŽWittb. 26, 13; bylo veliké sucho, mokro, horko, teplo, chladno, studeno Us.; je krásné ráno Us.; na leuo Ol. Jud. 2, 12, na pravo, v levo, v pravo Us.; jakoby (rataj) w iaſno šel Kruml. 246ª; na ſucho Ol. Tob. 6, 4, blud na yawo vynide DalC. 90, vynide k nie (pústenník ke Kateřině) na yawo Kat. 50, věc vyšla na jevo Us.; po púšči na rozno svatí otci přebýváchu Otc. 149ª; je veliké draho Us., když (někdo) jest zamyslil chovati na draho (t. obilí) Štít. Pař. 110ᵇ, když (někdo) na draho chová, tehdy doma maje žádá zisku na bratru, a když najméně tak bude obilé, tehdy procení draho t. 110ᵇ, také na draho chovánie (t. jest lichvou) t. 110ᵇ, koupil jsem draho Us.; střileti na slepo, mluviti na prázdno, na licho, ztratiti se na dobro Us.; obarviti něco na zeleno, na strakato, uvařiti vejce na tvrdo, na měkko; mnozí s vysoka padají, ješto v nižšiem stavu twrdo stojiechu Štít. ř. 191ª; mateřino naučenie často děti držie twrdo a druhdy twrze než otcovo Štít. uč. 58ª, pravda sv. písma drží nás twrdo abychom nezašli v blud t. 66ª; nesu tu ztrátu těžko Us.; něco leží vysoko, nízko, daleko, blízko, trvá dlouho, krátko, stane se brzo Us.; to věda zaczielo Kruml. 452ª, to věz za czelo t. 167ª, viemy to za czelo t. 329ᵇ; za giſto ť pravi BrigF. 68, vědě zagiſto Kruml. 336ᵇ; za darmo Us.; mnoho, málo Us.; jako, tako, onako, koliko, toliko, několiko atp. Us.; pojměv mnoho nekľuda AlxB. 6, 9, malo dáno jest Kunh. 148ª, olejíka malo přičiňovati Alb. 6ª, poseďte malo Hrad. 12ª, kolyko jest dní ŽWittb. 118, 84, ukáza sě kolykos oděncóv Pulk. 62ᵇ, toliko túh pojměvši Hrad. 59ᵇ, stokrát toliko domóv Koř. Mark. 10, 30, nijekoliko jich Alxp. 97 atd.; *rúče*: rucze běhá řěč velociter ŽKlem. 147, 15, (chudoba) rucze v nebesa vletí Alb. 86ᵇ, vstaň rvvcze Štít. ř. 92ª, rucee ve mžení oka Koř. 1. Kor. 15, 52, rucze přiď NRada 1904, rucze plač na své hřiechy t. 1975, jazyk ruvczye mluviti bude Pror. Isa. 32, 4, zlé rucze přiběhne t. Jer. 48, 16, rucze uslyšíš nás Modl. 9ª, (Alexander) rucze sě obleče AlxV. 680, poviz rucze uzla mého t. 1094, stihajte je ruczze Ol. Jos. 2, 5; ſicze i tako Kat.

104, sěkúce na ň tak tak hi zicze AlxB. 3, 22, onde takto onde fycze Modl. 43ª, fycz y onak Pulk. 66ᵇ, fyc i onak Štít. Op. 89, jehož (práva) by fycze nemohly (děti) jmieti Štít. uč. 124ª, ješto fycze odsúzenie vezmú t. 70ᵇ, (lidé) fycze zajdú svú múdrostí že budú boha odlúčeni t. 79ᵇ atd. V komparativě (a superlativě) *lépe*, *lehčějie*, jen ve významu adverbialním; na př. přistup sěm blize Pass. 342 (2), buď ten býrse zmyrtcy uživ AlxBM. 8, 42, aby siemě bugnyegye rostlo Štít. uč. 53ᵇ, by na tě czyeftyegije vzpomínali Štít. ř. 123ª, czyftyegye živ jsa Modl. 91ᵇ, tam czyfcze uzříš hospodina Kruml. 97ª t. j. čiešče, velím czyfftye Štít. uč. 42ª t. j. čišťe m. čiešče, abychom šli daale Štít. ř. 222ª, až deele budú hyzditi t. 119ᵇ, (ten) domyflnyegije pozná t. 6ª. marnost draazze vážiti t. 218ᵇ, hláze a pěkněji Blah. 205, čím hlube patřím Štít. uč. 132, bylo by hodnyegije Štít. ř. 36ª, hoynyegije to činiti máme t. 74ª, hóře jemu jest HusPost. 48ª, tiem hufftye Štít. uč. 84ª t. j. húšťe m. húšče nč. houšť, gesnyegije jej vidúc Štít. ř. 64ª, gyftygije budem to jmieti t. 223ᵇ, chudoba sě kraffe stkvie Pass. 539 t. j. kráše, mluviti fwobodnyegye, jiesti hoynyegye, píti chutnyegye, modliti sě kracze Modl. 163ᵇ t. j. kráce brevius, lehczyegyet tepe dievčie ruka DalC. 4, zvítězíš lepe Pass. 282, mě mene přěžěšiješ Modl. 132ᵇ t. j. méně, jě nemiloftiwiegie mučiti kázal Pass. 300, aby mylegije snesli utrpenie Štít. ř. 132ᵇ, tanečníci ne mudrziegie činie Hrad. 97ᵇ, pijlnyegije měl by na péči Štít. ř. 82ª, když by pllnyegie naplnil Hrad. 46ᵇ, ať řku podobnyegije Štít. ř. 85ª, ať řku prawyegije t. 202ª, tiem rzijezze kvas má připraven býti t. 74ᵇ, aby ty královal ffczeftnyegije t. 40ᵇ, skúpě chval a fkupyegye hyzď Štít. uč. 63ᵇ, tiem flawnyegye t. 182ᵇ, jest nefnaze jeho přěmoci Modl. 4ᵇ, abychom žádali fnaznyegye t. 31ª, čím fprawedlnyegije dobyto Štít. ř. 228ᵇ, ktož frdecznyegije miluje t. 6ª, ať ffijrze promluvím t. 152ª, tiem fflochetnyegye Mast. 5ᵇ, ti tijezze padnú Štít. ř. 78ª, jakž naytwrzo moha Kat. 148, abychom udatnyegije úfali Štít. ř. 17ª, wijecze než slušie t. 155ᵇ, čím to wyernyegije činiti budem t. 228ᵇ, tiem sě voda wyffe prýščila Pass. 360, (narozenie) bylo zvěstováno zrziedlnyegye Pass. 277. — V platnosti substantivní bývá vedle *dobro* i tvar složený *dobré*: kterýž pro fwe dobre dá obci zlým užiti DalHr. 3, čím komu dobre milejše Štít. uč. 17ª, nebyl by buoh plne dobre bez nedostatka Štít. Pař. 5ª, zle by nebylo [illegible] praveno malum Túl. 72ª, bieše sě přitupilo oftre radlic [illegible] 1. Reg. 13, 21, již myslé na mě zle t. j. zló mala ŽWitt. 34, 4. [illegible]

·Sing. Gen. *dobra* (novu): dobra mého ŽWittb. 15, 2 [illegible] dobra ty již ŽGloss. 83, 13, tu zemi zbavichu každého [illegible] 140, což sú zla na mě svedli AlxBM. 8, 37, [illegible] bieše tefkna mnoho Kat. 50; jdúc (duše v pekle [illegible]) do przieliffneho horka Kruml. 389ᵇ; velikého [illegible] sucha, za mokra Us.; (kto) kupuje obilé za [illegible] sehltimy jeho za zyna diglutiamus eum viventem [illegible]

jej za zziwa s křížem vzhuoru vzvedli Kruml. 53b, (kopie) srdce mateřino za zziua prohnalo t. 66a, za živa, za čerstva atp. Us.; za mladu Štít. uč. 48b; s darma ste zdrávi Kruml. 172a, z darma Us; z daleka ŽGloss. 137, 6, ſ vyſoka upadnúti HusPost. 102b; z čista jasna, z plna, z nova, z novu, z lehka, z volna, z prudka atp. Us.; David znenahla hudl Kruml. 81a; z tijcha jdúce Štít. ř. 121b; ješto jsú z dyetynu činili Alb. 54b, v junošstvě bydle z dyetynu LMar. 14; (matka) ztratila mysl bieše z czyelu LAl. e, z cela Us.; že ji (zlost) do cziſta z srdce nezbyl ŠtítPař. 64b; do-cela, do-jista, do-za-jista Us.; od malička, ode dávna Us.; za dawna antiquitus Ol. 1. Reg. 27, 8; bez mala ŽGloss. 118, 87 a j.; *z nicě* stb. izъ nica: liška hlediec znicze NRada 1381, byť hlédala znycze Kat. 44, (žena) poče z nycze hlédati Otc. 91a, z nice vzhlédati Výb. 1, 1170; *z vlášče*: z wlaſſczie sem jáz singulariter ŽWittb. 140, 10; komparat. *věcšě* atd.: byla-li by oč pře, ež by Přibík i Oldřich Petrovi a Janovi z wieczſſie dávali vinu, než by sě oni znali ListJHrad. 1388, měščěnín móž pohoniti z desieti hřiven a z wyeczſye nemóž pohoniti Rožmb. 202, čím kto má jeho (sbožie) viece a wyetſſe sě nedostává Štít. ř. 110a, mají za veliký hřiech spolu sě utěšiti i dopustie sě horſſye že ukrutni budú Štít. uč. 38a t. j. horšě (opravou pozdější změněno v horſſyeho), býti z menſſe obvázán BrigF. 110, jimž z bližſſe vonie ta nebeská útěcha ŠtítMus. 131a, ktož ſwyſſe upadne tieže padne ŠtítOpat. 43a a ŠtítMus. 67b, (ten) s vyšše ť upadne ŠtítV. 211, z dalſſe nemohli byste věděti Ol. Jos. 3, 4, (vody) z doleyſſe biechu inferius erant Ol. Jos. 3, 16, vida že jeho menší nebo jeho nemilí lepſſe docházejí než on ŠtítPař. 88b; dial. z vätša Hatt. slc. 225, práca je z věča hotova zlin. 36, z dalša na to hleďa zdá se to být malé t. atp. — Tvar složený: budú-li hledati obecného dobreho ŠtítOp. 316a, dopustiti se horšího Us., atd.

Sing. Dat. *dobru*: tělesné utrpenie jest k malu užitečno Štít. ř. 206a, Kristovo volánie vzkřiesilo Lazara a učedníci jsú k hotovu přihlédali Hus. 1, 30; k stáru Us.; po lewu od Damaška Ol. Gen. 14, 15; po česku, po nenáhlu; po hostinu Us., kdež jsi pohoſtinu NRada 1338, ten pohoſtinu zahynul peregre Ol. 2. Mach. 5, 9, z miesta svého pohoſtynu bytie pergrinationis Ol. Ruth 1, 7; v komparat. *lepšu*: by n'udatní lepších zřiece byli také lepſſiu chtiece AlxB. 8, 29, taký náději má k lepſſy, zlého pyče. Štít. ř. 192b. Tvarem složeným: již chtie zlemu mému ŽWittb. 39, 15, k tvému cztnemu NRada 76, (mužie) dachu welikeme (sic) zlemu býti DalHr. 8, nč. taký má naději k lepšímu.

Sing. Lok. *dobřě*, *dobru*: na wyſoczie super summum ŽWittb. 73, 5, na wyſocie in excelsis Ol. Sir. 22, 21, uzře na gewie prsten Kat. 62, jest na jevě Us., w malu dní ŠtítMus. 62b, přešli sú po ſuchu Ol. 2, Esd. 9, 11; v tom mokru, suchu, horku atp. Us.; gijſtye Štít. ř. 19b, praawye t. 4a, 8b, tijſſe l. 18b, pijlnye znamenajíc t. 157a, všecko s' mijle trpěl L. 162b, tak welijcze

t. 16ᵇ, 46ᵇ a j.; dobře, zle, právě, špatně atd. Us.; v nově, v plně; na dlúzě, na krátcě; mnozě, na mnozě, ve mnozě: o tom mistři mnozie píší Krist. 107ᵇ, ten sluha bude mnozie bit t. 41ᵃ, nad jiná kniežata výšen tak mnozie Pass. 329, počěchu we mnozie jemu vinu dávati Hrad. 85ᵇ, divy jěž tito činie we mnozie svD. 27, vmnozi (sic) či u mále AlxBM. 1, 6, příhod we mnozie pilných t. 8, 32, we mnoze mnoho zlých bývá ŠtítMus. 26ᵃ; w kolycze dnech Alb. 8ᵃ, po nyekolicie dnech Pass. 336, po nyekolicie časiech t. 289; na mále, u mále, v mále, u málu, v málu, po málu: tak jest na male postála čáka vlasti Jid. 8, kak ho syn kak vnuk na male sě jsú zbyli na sem světě t. 15, (Alexandr) panoval dosti na male Štít. uč. 8ᵇ, w malu dní ŠtítMus. 62ᵇ, pomeškav tu dosti v male AlxV. 2148, majúc smysla v male t. 39, by je (peníze) pomalu rozdal Štít. uč. 141ᵃ; měj sě w hotowie na každú chwíli Kruml. 436ᵃ, po-hotově atd. V komparat. *věcši*: kto jest u mále nepráv, i u wieczſſy nepráv jest in majori Ev. Zimn. 22, hospodář když staví za stravu hosti ne v svém domu, nemóž ho staviti wuyeczſſy (t. j. u věcši) ledno pod pětí hřiven Rožmb. 235, kto jest nevěren u mále i v wyetſi nevěren jest Koř. Luk. 16, 10, zvuk trúby z nenáhla rostieše uwietczy a dálež dálež sě tiehnieše Bible rkp. z XV stol. na Strahově, Ex. 19, 19 crescebat in maius t. j. u větči (třeba že opisovatelé pozdější rozuměli tomu jako by tvaru jmennému), vzvuk trúby znenáhla rostieše vvietczí a délež sě tiehnieše Ol. ib. (též), bude ť lépe na menſſi jmieti dosti BrigF. 110. Tvarem složeným: chtiec o obecném dobrem pomluvu jmieti Pulk. 58ᵃ, kdo v mále jest nepravý i v větším nepravý jest Bible r. 1857 Luk. 16, 10.

Sing. Instr. *dobrem*: nad wyſokem postavil si mě super excelsa ŽWittb. 17, 34, dwoyduchem operiantur diploide ŽGloss. 108, 29; osení utrpělo suchem, mokrem, horkem, parnem, studenem atp. Us.; zmnohem kniežat AlxH. 5, 18, s malem ľuda AlxB. 6, 8, ž'by za malem byli svých modl odstúpiece t. 6, 15, tu šturmovavše za malem krále v ruku zastřělichu AlxV. 2124, ktož malem učiní pomoc ŠtítMus. 163ᵇ, nyekolykem pomoci t. 140ᵇ; malem méňe ŽWittb. 8, 6, malem dále AlxH. 1ᵃ; málem, mnohem, skorem Us. V komparat. *věcšem*: ktož málem učiní pomoc jakoby wietſſem pomohl ŠtítMus. 163ᵇ, kdyby wietſſem pomohl t. Tvarem složeným: který pro své dobré dá obci zlym užiti DalHr. 3, opatřiti se dobrým, lepším atp. Us.

Plur. NA. *dobra:* dobra ſlubena gſu bona HomOp. 154ᵃ, vlivem latiny. Krom toho lze plural doložiti příklady s významem substantivním ustáleným, na př. v předešlých letech byla veliká horka, sucha, mokra Us., po těch horkách, suchách Us., před těma horkama Us. dial.; za plur. Instr. pokládají se adverbia: česky atp.

Ve třech dokladech nalezám na pohled také adjektivum masculinum v platnosti substantivní a v tvaru jmenném, totiž:

ludſka virum popularem Greg., lyba ſweho Kruml. 337ª in marg. (v kontextě vedle tohoto přípisku jest: vejdeš u pokoj Jezukrista), a umyju mezi newinni ruçě moji ŽKlem 17ª (25, 5). V příkladě třetím je slovo zajisté omylem nedopsáno a má býti: mezi nevinnými, jako se čte tamže 55ᵇ. V příkladě prvém máme glossu osamocenou t. j. bez českého kontextu, proti níž jest latinské virum popularem, a těžko pověděti, je-li slovo to dobře napsáno a proč by tu mělo býti adjektivum tvaru jmenného. V příkladě druhém pokrajní přípisek táhne se patrně k subst. Jezukrista, které jest v kontextě; ale není patrno, je-li k němu položen jako apposice či jako attribut. Je-li apposicí, tedy podobal by se příklad tento dokladu ludſka z Greg. a byl by pro oba výklad snad pravdě podobný (nikoli však jistý), že také adjektivum masculinum míválo tvar jmenný, když bylo v platnosti substantivní. —

Adjektivy tohoto druhu jsou také jména míst, krajů a zemí: *Tobolsk* (z rusk.), *Polska*, *Polsko*, *Německo*, *Boleslavsko* atp.; pojetím do druhu jmen vlastních setřela se s těchto jmen povaha adjektivní docela, béřeme je zcela za substantiva a skloňujeme je podle toho jenom jmenně. Totéž platí o slovích *vojsko* a *vojska*; jsou to adjektiva neutr. a fem. utvořená ze kmene voj-, příslušné k nim masc. je ve stb. vojskъ (adj.) bellator; ale pojata jsou za substantiva appellativa a význam adjektivní setřen s nich a neznamená se při nich již nijak, pročež i sklonění jejich jest veskrz a jenom jmenné.

β) Tvaru jmenného bývá adjektivum ve funkci *doplňkové* (*přísudkové*).[1]) Bývá to ve vazbách dvou Nominativů: *jsem chud*, *činíš sě chud*; dvou Akkusativů: *činíš mě chuda*; dvou Genitivů: *neučiníš mne chuda*; Dativu cum infinitivo: *býti chudu*; pak vůbec ve rčeních, kde se má a chce vyznačiti, že adjektivum k tomu jménu (nebo zájmenu), ke kterému přináleží, jest u poměru doplňkovém (a nikoli přívlastkovém), na př. *otevřel oči slepa narozeného* (= oči toho, jenž se byl narodil slep), *z živa třěva vyvlačiti* (= z někoho, an ještě živ jest) atp.

Doklady následují srovnány podle sloves, dílem podle vazeb a podle adjektiv; některá adjektiva zvláště ráda a hojně ve tvaru jmenném se vyskytují.

Nejhojnější jsou doklady při slovese *býti*. Následuje jich zde malá sbírka.

Jsem chud, *-a*, *-o*, *bohat*, *-a*, *-o*, du. *jsva chuda* atd., plur. *jsme chudi* atd. (adjektiva kmene t v r d é h o). Na př. tam i jeden chud nenie ani ſlep ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtitMus. 52ª; tak jest tento svět kluzek a bieden HusE. 3, 133; nad sněžnú bělost biel budu Pass. 469; (sv. Prokop) tváří ovšem bieše biel Hrad 23ª; tělo (jest) jako sniežek bielo

---

[1]) Texty ŠtítErb. a ŠtítV. s této stránky rozebral V. P r a s e k v programu Olom. 1874.

Hrad. 22ª; blízek jest hřiechu člověk ŠtítV. 96; člověk jest nebrzek k ctnosti HusE. 3, 140; aby to kamenie opět bylo cělo Pass. 63; chci, bud cžíſt HusPost 20ª, noha czijſta bude Štít. ř. 152ᵇ, již jste vy czijſty (masc.) t. 87ª, kteráž (srdce) jsú czijſta t. 293ᵇ; an tak czrn (jest) Pass. 54; jsa kypr a czrſtw ke všemu Štít. uč. 105ª; (šípek) jest pieken, czerwen BrigF. 92; srdce poče cztiwo býti t. 46; na mysli dywok Ol. 2. Mach. 11, 4; velmi jsi dluh BrigF. 74; (otec móž) nedoſtateczen býti HusPost. 161ª; když srdce dobrowolno jest Kruml. 227ᵇ; žena muži prziedraha AlxV. 81; když člověk jest dworen Kruml. 119ᵇ; povětřie bude rychle hbito t. 302ᵇ; neb jest jazyk hladek t. 160ᵇ; tento člověk nebyl jest hluch a niem HusPost. 147ᵇ; uši jich hluſſie budeta Ol. Mich. 7, 16; jsa hlup Kruml. 384ᵇ; zdali to nenie hodno t. 356ª; aby člověk horek byl v milování Alb. 12ª; tento svět vidí se býti hořek Kruml. 5ᵇ; (jed) bude horzek BrigF. 12; hotow jsem ŽWittb. 37, 18 a j.; k zzmýrtýe hotow sa ApŠ. 20; abych hotuow byl NRada 121; přiezeň jest vždy hotowa AlxV. 58; hotowo (jest) ſirdcze ŽWittb. 116, 8; kteréž (panny) biechu hotowy Štít. ř. 230ª; jsem hrozen nepřátelóm BrigF. 55; ktož jest sám sobě hrozen Kruml. 267ᵇ; mé tělo bylo jest hrozno hleděti Kruml. 369ᵇ; uši nejsú chlupatie Hug. 234, nejsú jim mé řeči chutny BrigF. 67; (svět) jest velmi chytr Kruml. 185ª; já sem tiem gíſt Kruml. 149ᵇ; že je kraſen květ na dřevě ŠtítMus. 80ᵇ; (kámen) byl přieliš kratek Kruml. 72ᵇ; vešken sem kratochwilen a weſſel t. 481ª; (mnich) jest pokoren a krotek OtcB. 134ᵇ; jazyk bieše krwaw BrigF. 61; mé tělo bylo jest krwawo Kruml. 369ᵇ; byl kypr BrigF. 164; tak-li jest laczin člověk HusPost. 131ª; to j'mu bě laczno AlxB. 5, 30; laczen sem byl HusPost. 5ª; by svět byl lahoden Kruml. 279ᵇ; (srdce) jest lakomo Jid. 130; ten bude laſkaw Hrad. 21ª; jemuž všecky věci byly sú lehky HusPost. 163ᵇ; (hubenstvie) jest lektiwo Kruml. 266ᵇ; pakli ť jest ten příklad mal Pass. 330; David byl maal Štít. ř. 17ª; jsa maal t. 20ᵇ; byv ſylen bude medl Alb. 21ª; až ſtar a mdel budu ŠtítMus. 62ᵇ; sa tak ſtar a medl chce ješče tancovati Alb. 43ª; když jsem medl OtcB. 175ᵇ; (mák) jest miekek v ústech Mart. 11ª; aby byle měkce ruce ŠtítV. 21; (bóh) jest ſſlecheten a myloſrden Alb. 72ª; bude jemu míl Ol. Prov. 15, 9; to j'mu bieše milo Hrad. 8ᵇ; má nám pravda mijla býti Štít. ř. 95ª; (Isalda a Brangenena) biešta míle sobě Trist. 117; mijly jsme jemu Štít. ř. 46ᵇ; neb sem byl mlád Sv. 175; dnes hi siw hi myrtw budeš AlxBM. 3, 7; by hřiech nebyl tiezek ani mrzek BrigF. 150; jsú mi mrzky kuože jich BrigF. 82; diabel jest mrzut BrigF. 151; mladý ač řiedko kdy mudr bývá DalJ. 69; buď mudr HusPost. 25ᵇ; jsi-li dnes mudr Kruml. 314ᵇ; buď muzzen a ſylen Ol. 1. Reg. 18, 17; byl sem nah HusPost. 72ᵇ; uznamenašta že sta naha Ol. Gen. 3, 7; Zachař byl nyem Alb. 40ᵇ; všecky věci mají býti obeczny

HusPost. 141ᵃ; aby jim byl wzaćen a odiven HusPost. 111ᵇ; jeden druhému nebyl odporen Sv. 180; buď opateren ŠtítMus. 10ᵇ; hospodář má býti opateren t. 25ᵃ (3krát); kto j' v řeči neopateren Štít. Rozb. 145; súdce buď opatren HusE. 1, 127; kterýž obyčej jest téj svatosti ofoben a zwlaften Kruml. 449ᵃ; bude oftr Ol. Sir. 43, 21; aniž mně (jest) pamatno Sv. 184; syn pilen kázanie byl HusPost. 36ᵃ; mátě jsúc pilna t. 17ᵇ; (jest) pylno AlxV. 19; máme dobrého pijlny býti Štít. ř. 27ᵃ; jsú pijlny panie a pany t. 4ᵇ; plina sem bolesti Hrad. 54ᵇ; oči jich plnye sta prachu Ol. Bar. 6, 16; ústa hořkosti pylna yfut plena ŽWittb. 13, 3; ten prut byl ploden Kruml. 19ᵇ; aby (oř) pohodlen byl Štít. uč. 54ᵃ; (pokoj) jest duši pochoten BrigF. 36; nepokoino jest srdce HusPost. 26ᵃ; welmi nepokoren jsi BrigF. 74; všecko móž k dobrému pomocno býti ŠtítMus. 93ᵇ; k tomu pomoczno jest čtenie HusPost. 35ᵇ; sen hi on byl pozzoffen Jid. 51; to kolo nenie dobře potoczito BrigF. 113; hřiešnik bude jemu powolen HusPost. 29ᵇ; donidž židé byli praawy Štít. ř. 78ᵇ; (hubenstvie) jest neprazdno přeluda Kruml. 266ᵇ; tak jim przykr budu BrigF. 70; králuov přištie prziwietno jest Kruml. 20ᵇ; zdali to nenie profpiedlno Kruml. 356ᵃ; že by byl profpiefen HusPost. 94ᵇ; budu protiwen BrigF. 97; Kristus jest diablu protiwen HusPost. 194ᵇ; jsem rád, -a, -o, v. doleji; když (člověk) jest radoften Kruml. 119ᵇ; kto je rowen tobě Modl. 13ᵃ; nebo jiej rowen nebieše DalC. 39; jsa rowen otci Štít. ř. 155ᵃ; obě (městě) sta rownye ve zlosti Pass. 307; (hospodář má býti) rozšafen ŠtítV. 53; kto nenie tak rozumen ŠtítMus. 80ᵇ; kopie bieše rudno krví jeho BrigF. 61; kto je rychel na nohy ŠtítMus. 72ᵇ; nebylo fylno to rámě ŠtítMus. 92ᵃ; chleb jest fladek Ol. Sir. 23, 24; bóh fmuten jest Túl. 6ᵃ; chceš fpanliw býti Kruml. 406ᵇ; neb jsú fpafytedlna slova má BrigF. 12; jsem fprawedlen BrigF. 143; buď sftal v dobrém BrigF. 87; (lid) jest fuch a ftuden BrigF. 37; druhý ftraffyw jest t. 86; nevšickni (jsme) ftaarzy Štít. ř. 89ᵇ; zzýrdcze (jest) zzwiedomo Jid. 129; měsiec jest fwietel ŠtítMus. 25ᵃ; pokoj fwietel bude BrigF. 36; že jsi (svět) fwyetel AlxV. 1949; aby (manžely) fworna byla ŠtítMus. 22ᵃ; když jest člověk fyt a tepl HusPost. 160ᵃ; nemóž býti oko fyto viděnie Kruml. 208ᵃ; jsi ffczedr Modl. 37ᵇ; k svým přátelóm bývaj šťedr RO., Výbor 1. 917; chtě býti ffcoden AlxB. 2, 44; hřiech jest ffkoden Kruml. 179ᵃ; kterak jest fflecheten Kruml. 198ᵇ; (kámen) byl tenek Kruml. 72ᵇ; nenie hřiech tak tiezek BrigF. 58; ruce biešta tiezcie Ol. Ex. 17, 12; tu jsta dvě slově tiezcie HusPost. 32ᵇ; Prokop jest tich Hrad. 2ᵃ; (kámen) byl tluft Kruml. 72ᵇ; svět je trpek t. 279ᵇ; byl truden welmi Sv. 173; aby člověk truchel byl Alb. 16ᵇ; když kto tuzeben bude BrigF. 28; (v noci) udaten jest núdatný AlxBM. 5, 19; (jest) vfylno AlxV. 20; neuftawiczen jest jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29; budeš wdieczen HusPost. 5ᵇ; hofpodinu jest wdieczno Kruml. 102ᵃ; buďtaž sobě

věrna ŠtítV. 47; cti nebuď wetech RO. 910; jsem vinen Us.; wynna chcva býti Pass. 355; (kus tučný) nenie wonen BrigF. 54; wrtek jest jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29; (duom) má wyſok býti BrigF. 142; ty hospodine (jsi) prziewyſok ŽWittb. 96, 9; nenie bohu wzaczen Hrad. 3ª; tenť jest jemu wzačen HusPost. 32ª; ješto by bylo wzaczno AlxB. 5, 29; kto jest sám sobě zel Ol. Sir. 14, 15; by byl jak črt zel Trist. 240; (zákonník) jest zmeſſkalyw Kruml. 480ª; (Prokop) nebieše znam Hrad. 5ª; skutek má býti znamenít HusPost. 51ᵇ; (hospodář má býti) zředlen ŠtítV. 52; že jest to zwlaſtno Kruml. 356ª; ziw hospodin vivit ŽWittb. 17, 47; aby člověk byl zzaloſtiw Kruml. 140ª; musíš o tom ziw býti NRada 1437; doňadž svě ziwa AlxB. 1, 42; oba lotry zywy (sic) byeſſta Hod. 51ᵇ.

Odchylkou bývá tu i tvar složený již v jazyce starém, na př. jsa závisti pllny Hrad. 12ª, (sv. Prokop) v hnáty byl velmi ſylny, ve všem těle ovšem pllny t. 23ª, (týž) bieše v pokrmě ſkrowny t. 24ª, jenž zejmene byl wyehlaſſny jehož rozum byl tak yaſny AlxV. 1 sl., ach člověče kak ſy krziwy kak gſſy svéj hospodě lſtywy t. 117 sl., kto jest své viery prawy (rým: mravy) t. 237, jenž (lid) mu byl protywny (rým: skutek divný) AlxM. 3, 9, dóm byl by nevžiteczny HusPost. 195ª, když (člověk) bude na těle kráſny a zdrawy a na duši hřiechem malomoczny t. 21ª, oko tvé křiwe jest a já dobry jsem t. 30ª, ač jest byl mudry, bohaty a moczny t. 163ᵇ, (dóm) byl by puſty t. 195ª atd. Zvláště bývá tu častěji tvaru složeného neutrum sing. s platností substantivní; na př. užitečné jest neobierati se s nerovnými ŠtítV. 21 = užitečná věc, zrušiti slib nenie hodné t. 87, nezdá mi se by zlé bylo psáti Čechóm české knihy Štít. uč. 5ª, nesnadné jest ve mlýně hústi ŠtítV. 75, dobré jest poznati svú moc t. 150, velměť jest užitečno otázati když jest sličně koho . . ale veď ne vždy j' pannám ſluſſne tázati se Štít. uč. 4ª atd. Mnohdy znamená se v rozdílném tvaru i rozdílný význam: tvarem jmenným vyslovuje se vlastnost jako nestálá, složeným jako stálá; na př. otec jest starostlivý (vlastnost jeho stálá) a otec jest starostliv (z příčiny nějaké nahodilé); jest-li ť knéz dobrý, dobr ť jest sobě i jiným, jest-li ť zlý, jeho ť úřad jiným jest dobr, ale jemuť jest zel Štít. uč. 126ª.

Jsem léň (masc.), *léně* (fem.), *léňe* (neutr.); plur. *jsme léni* atd. (adjektiva kmene měkkého). Na př. nebuď len do třetieho dne zde býti Hrad. 19ª, nebuď leen non te pigeat Ol. Sir. 7, 39, ty neroď léň býti DalJ. 110. (kto) len byl k tomu Alb. 72ª, nebuď len NRada 518, (chceš) len býti Kruml. 406ᵇ, (zákonník) jest len t. 480ª, ať jazyk nenie leň HusPost. 148ᵇ, (člověk) léň bude k dobrému ŠtítRozb. 145, aby nebyl len přijíti Koř. Skutk. 9, 38, ot rozkoši tělesné dušě bude lenye dobrým skutkóm Alb. 43ᵇ, duše bude lenie k dobrým skutkóm Kruml. 171ª, mysliž byla-li jsi lenie u modlitbě t. 221ᵇ, byla-li by lenie t. 97ᵇ, ač jest lenie lidská mysl ku věření BrigF. 132, avšak jsú jich

leny skoci AlxŠ. 1, 7; bývaj ruczz esto velox Ol. Sir. 31, 27, ruczye nohy jich Koř. Řím. 3, 15; papež je chud a ſycz, ješto mě zhojil Mart. 30b; (Kristus) odtad prſichoz jest súditi venturus est ŽKlem. 136b, věřitedlen si býti prſichoz crederis esse venturus t. 133a, člověk jako květ wichoz sa i zetřěn bývá t. 143a, ktož wchoz bývá v to drahé světlo Štít. Bud. Rozb. 679, Tvar složený: národu ješto prſichozi jest ventura ŽKlem. 70, 18, jsa przichozi advena Ol. Gen. 21, 23 atd.

Jsem chuzí, bohatějí (masc.), *jsem chuzši bohatějši* (fem.), *jsem chuzše, bohatějše* (neutr.); du. *jsva chuzše, bohatějše*; plur. *jsme chuzše, bohatějše* (komparativy a superlativy). Na př. (já) viec bych bedliwiegij na božie službi OtcB. 122a; bielegi než snieh budeš Pass. 469; biechom bezpecznieiſſe OtcB. 146b; každému blizzij jest den (smrti) nežli j' kdy byl Štít. ř. 66b; jelikž kto přišel jest k té milosti, s tolik jest blyzy boha Štít. uč. 99b; čím jest člověk blizij k bohu, tiem.. OtcB. 78a; sukně košile blyzssy nebývá DalC. 36, již jest blizzſſe spasenie naše, nežli jsme sě kdy nadieli Štít. ř. 66; vždy j' jim to blyzſſez blyzſſez t. 109b, (my) blyzzſſe jsme smrti t. 83b; (vy, mé dietky) ste sobě nayblyzſe Štít. uč. 25b; z nichž každý bohatiegy otcě tvého jest Kat. 89; ani (kto) bohatiegí byl HusPost. 103a; (kněz) nemá bohatiegí býti t. 103a; byli bychom bohatyeyſſe Štít. ř. 149a; sami bohatiegſſe bývají OtcR. 1a; oko jest czyſtſſe než noha Štít. ř. 62a; srdce učistí sě, aby jza czijſto ješťe bylo czyſtſſe t. 196a; zda jsi ty (panno) czyſtſſy než ona Štít. uč. 47a; dalí jsa od vody ne tak brzo utone, a dalí jsa od ohně ne tak brzo sě sežže ŠtítV. 212; čím kde dalſſy pravda, tiem dalegy buoh Štít. uč. 86b; těm ješto jsú dalſſe světa t. 122b; pán bude dobrotywyegij Štít. ř. 110a; abychom byli dokonaleyſſe v šlechetnostech Modl. 31a; čím kto pilnějie božieho poslúchá přikázánie, tiem doſtoynyegij jest Štít. ř. 80a; jeden stav duoſtoynyegy jest nežli druhý Štít. uč. 97a; duše jest těla doſtoynyeyſſy Štít. ř. 61a; (ti) dvoſtognieyſſe byli OtcB. 126b; sám sa nade vše zlato drazy AlxV. 627; býváť u příkladiech cos buď u paměti drzymyeyſſe Štít. uč. 149b; aby tělo bylo tiem hbytyeyſſy t. 119a; levá ruka nic nezávidí, že j' pravá hbytyeyſſy t. 90a; stali tu, kdež nayhlubſſy řěka Štít. ř. 178a; on (bude) hodnyeygy Alb. 6a; že sám jest toho vládnutí hodniegi Troj. 126b; kdy radost bude nayhodnyeyſſy Štít. ř. 118b; z těch cěst jednomu jest jedna hodnyeyſſy, druhá druhému t. 191a; hledají cěst, ješto by jim hodnyeyſſe byly t. 190a; že sú hodnieyſſe OtcB. 114b; (lhář) jest horzy než i žádný zloděj Alb. 23a; řka, že jest jich řčč horſſi hada OtcB. 200a; aby (děti a čeleď) nebyly horſſe Štít. uč. 59b; (ten) by k tomu hotowyegij Štít. ř. 119a; jichž stuol (jest) hotoviegí než oltář HusPost. 31b; by Kristus byl hotoviegí t. 43a; i by silen a hotowiegij OtcB. 132b; bude ť každý hotowiegi k twému ctnému NRada 76; (lidé) jsú k hřešení hotovieiſe HusPost. 24b; aby (slovo) tiem hrubyeyſſe

bylo Štít. uč. 119ᵃ; (hřiešníci) tiem jsú hubenyeyſſe Štít. ř. 119ᵃ; bóh nebyl chuzí RadaOtc., Výb. 1. 926; kto je chuzzi nemocného Štít. Mus. 327ᵇ; spravedlní sedmkrát než slunce yaſnyeyſſe budú Štít. ř. 182ᵃ; to na ňem znamenaji, ež jest všeho světa kraſſy Kat. 20 t. j. kraší; mój choť naykraſſy jest t. 62; čím ho (zlata) viece pokúšějí (v ohni) a tiem bude kraſſſe OtcB. 86ᵇ t. j. krašše; (děti) budú na tebe laſkawyeyſſe Štít. uč. 108ᵇ; stvořenie .. lehczzeyſſe bývá k dobrému účinku Ol. Sap. 16, 24; lepy mohutý sedlák než vladyka chudý t. 97ᵃ; lepij sem za to život dada než .. t. 104ᵃ; (ty) lepí by byl v své peleši maso jěda než .. OtcB. 64ᵃ; lepſſi tobě jest smrt než .. OtcB. 29ᵇ; lepſſy ť jest hanbička před knězem než hanba věčná Štít. uč. 136ᵇ; jako duše jest lepſſy těla, tak lepſſe j' duchovnie sbožie než tělesné Štít. ř. 67ᵃ; lepſſe by dvé bylo než jedno Štít. uč. 118ᵇ; ti byli by lepſſe doma Alb. 90ᵇ; novina liubſſi jest než věc jiná Jid. 70; byl by mdlegij AlxB. 7, 28; že j' (syn) menij otce Štít. ř. 22ᵇ; (Kristus) v tom přirození, v ňemž jest menij otce t. 86ᵇ; (milost) nenie menſſy Štít. uč. 17ᵃ; neproměnné božstvie nemóž býti ani menſſe ani wyetſſe Štít. 25ᵇ; milostivějí jest hospodin ŽKlem 82ᵃ; bóh jemu bude mylegy Alb. 6ᵃ; buoh jemu bude milegij a on bohu znamiegij a hodniegij Kruml. 130ᵇ; prav jí (ženě), kak ť jest myleyſſy než .. Štít. uč. 54ᵇ; čím komu dobré myleyſſe t. 17ᵃ; zlato jest lidem mileiſſe OtcB. 76ᵃ; bychova mileyſſe tomu pánu t. 144ᵇ; jich duše jsú mileiſe HusPost. 81ᵃ; byl sem mlazy a jiz sem sě sstaral Štít. uč. 18ᵇ; donidž (vdova) jest byla mlazſſy t. 50ᵃ; diabel jest mocznyegy než ty Pass. 358; by byl mudrzegij Štít. ř. 81ᵇ; dietky toho světa mudrzeiſſe jsú Kruml. 133ᵃ; již bychom měli mudrzeyſſe býti Štít. uč. 60ᵃ; zda jsi ty (fem.) naboznyeyſſy t. 47ᵃ; čím jest kto pijlnyegij Štít. ř. 35ᵇ; (Petr) jest pilniegí HusPost. 159ᵃ; aby (vy) pijlnyeyſſe byli Štít. ř. 132ᵇ; lidé pijlnyeyſſe mají býti t. 208ᵇ; my pijlnyeyſſe máme býti t. 67ᵃ; (oni) budú pylnyeyſſe Štít. uč. 123ᵃ; duše oněch (věcí) plnyeyſſy bude Štít. ř. 186ᵃ; bude podobnyegij člověk k andělóm Štít. uč. 105ᵃ; čím je (svrchované dobré) člověk častěji má, tiem jeho viece pochopnyegi jest Kruml. 464ᵃ; (andělé) čím vyšší jsú tiem jsú pokornyeyſſe Štít. ř. 149ᵇ; však jest pokora potrzebnyeyſſy Štít. uč. 46ᵇ; sv. Jan powyſſenyegy jest než proroci Pass. 277; kto móž prazzdnyegij býti světského hluku Štít. ř. 9ᵃ; (duše) čím prazdnyeyſſy bude těchto věcí t. 186ᵇ; ten mi jest nagprotiwniegij OtcB. 65ᵃ; ty panny jsú pſotnyeyſſe Štít. uč. 46ᵇ; však jest muž ſylnyegy než žena t. 37ᵃ; na modlitby jsa ſylniegij nežli kdy dřieve byl OtcB. 177ᵃ; moc dvojitá jest ſylnyeyſſy než jednostajná Štít. uč. 27ᵇ; (dušě) bude ſylnieiſſi OtcB. 134ᵃ; aby sě posílili a tak ſilnyeyſſe trpěti byli Pass. 365; budú v nás ſylnyeyſſe ty tělesné žádosti Štít. ř. 39ᵃ; ani jest co by mohlo ſlazſſe býti t. 61ᵇ; (dušě) bude ſlawnieiſſi OtcB. 134ᵃ; bychom ſlepyeyſſe byli Štít. uč. 104ᵇ; bude ť každý ſnazniegi

NRada 76; ona jest ſnaznyeiſſi Pass. 542; tu vám ſpomocznyegy budu než zde živ jsa Pass. 417; když (děti) by byly ſtarſſe Štít. uč. 121^{b}; ješto (ženské pokolenie) j' ſtraſſywyeyſſe nežli mužské Štít. ř. 227^{a}; i jeden tak svatý by ſwyetyegij nemohl býti Štít. ř. 59^{b}; matka (Kristova) jest ſwietleyſſi než dennice Kat. 18; slunce v sobě ſwyetleyſſe jest Štít. ř. 250^{b}; (hvězdy) jsú ſwyetleyſſe než nebe Štít. uč. 77^{b}; by mohli býti ſwobodnyeyſſe t. 89^{a}; byl jest ſytiegſi Hus-Post. 43^{b}; hněv bude tyezij Štít. ř. 124^{a}; kakž jest zámutek tyezy trpěti Alb. 3^{b}; ta muka.. jest tyezſſy Štít. uč. 156^{a}; panenstvie jest tyezſſe zachovati t. 44^{b}; to sbožie trpnyeyſſe bývá Štít. ř. 63^{b}; (srdce) jest twrzſſe všeho Modl. 160^{b}; oko jest vkrutnyeyſſe Štít. ř. 110^{a}; (vy, padúchové) jste vkrutnieiſſe než divoká zvieřata OtcB. 23^{a}; oko jest vſſlechtyleyſſe než noha Štít. ř. 62^{a}; (modlitba) jest vziteczniegſſi OtcB. 114^{a}; vzytecznyeyſſe jest to dobré Štít. uč. 137^{a}; (to) samo v sobě wazznyeyſſe j' než póst Štít. ř. 207^{b}; věčší sv. Jakub z jiných jest wieczi ApD. 106; sv. Jan jest wyeczij svatého Štěpána Štít. ř. 27^{a}; čím kto wijeczij bude t. 9^{b}; wyeczij plod jejie než ona t. 250^{a}; jeden hřiech jest druhého wyeczy Štít. uč. 135^{b}; nebudu wieczi ani meni BrigF. 30; ješto (otplata) j' wyetſſy než.. Štít. uč. 48^{a}; božstvie nemóž býti wyetſſe Štít. ř. 25^{b}; aby wynnyegij nebyl t. 221^{a}; tiem budu wdiecznyegy a wzacznyegy Pass. 14; která (almužna) j' wzacznyeyſſy bohu Štít. uč. 141^{a}; to.. wzacznyeyſſe bude Štít. ř. 228^{b}; (nemocný) bieše zdrawiegij než dřieve OtcB. 40^{a}; (známost) bude zyewniegſſi t. 203^{b}; on (bude) bohu znamyegy Alb. 6^{a}; zrzyedlnyegij (jest) sluha boží Štít. ř. 121^{b} atp. — Odchylky, mající tvar složený místo jmenného, vyskytují se v době staročeské zřídka, množí se však od počátku stol. XV; ve stol. XVI panuje již pravidlo novočeské, t. j. tvar složený místo žádaného jmenného. Na př. jež nailepſie z těch tu bieſta AlxB. 3, 30; ti lidé jsú blazniwieiſſij Kruml. 181^{a}; já nejsem horſí než diabel Hus. Post. 45^{a}; kteréž víno horſie jest t. 17^{a}; chytrost naihorſſie a naitiezſie věrným křesťanóm t. 7^{b}; oni jsú horſſí t. 49^{b}; jichž (kněží) lóže je připrawnieiſie než kostel, čieše dražſie než kalich, kuoň drazſí než mšál, kápě pieknieiſie než ornát, košile rozkoſnieiſie než mešná košile a háčě cziſtieiſie než korporálové t. 31^{b}; stav panenský jest naidoſtoinieiſſí t. 17^{b}; (Simeon) dvoſtoinieiſſi ť jest nežli ty OtcB. 135^{b}; že jsú ſlawniegſſij a dvoſtoinieiſſij t. 40^{b}; že je jiný mnoho lepſſij t. 149^{a}; ač kto mezi nimi mudrziegſſij bieše t. 2^{a}; toho žena bieše ſſlechetniegſſie t. 157^{a}; ty čím bohatější (masc.) jsi tiem horší budeš rkp. XV. stol. (Čtyři ctn.) Výb. 2, 654, budeš-li lepší t., atd.

Co jest horše anebo *hóře, to jest milejše* anebo *milejie* atp.; t. j. když jest podmětem zájméno rodu středního sing., bývá v doplňku komparativ (n. superlativ) jmenný někdy tvaru *horše*, *milejše*, někdy tvaru *hóře*, *milejie*. Na př. i jest nám to nagdiwniegie, že.. OtcB. 106^{a}; co jest drase AlxH. 5, 34; aby to

v paměti bylo drzzymyegie Štít. ř. 182ª; ješto jest horze Alb. 65; co mně bylo naymylegye Kat. 174; nic před bohem ſkarzyedyegye Modl. 163ᵇ; co by mohlo ſlazſſe býti Štít. ř. 61ᵇ, vždy j' jim to blyzſſez blyzſſez t. 109ᵇ, bývát cos buď u příkladiech drzymyeyſſe Štít. uč. 149ᵇ. — Odchylkou tvar složený: to ještoť jest nad tě daleiſſie Kruml. 311ᵇ, nč. co je lepší Us.

Poručiti jest snáze, jest lehčějie než učiniti; t. j. ve větě bezpodmětté bývá komparativ (superlativ) doplňkový tvaru jmenného *snáze*, *lehčejie*. Na př. jest neſnaze jeho přěmoci Modl. 4ᵇ; leepe leepe v manželstvě píti as a čistú vodu Štít. ř. 84ᵇ; čím den prospěchu vašeho dále roste, tiem ſlazez ſlazez jest obyčej jmieti v šlechetnostech t. 109ª; kto nemóž věděti toho, že j' svatu býti vzzyteczznyegije než šeřednu t. 226ᵇ; nežli proti bohu shřěšiti, lépe jest sě svým mečem protknúti OtcB. 144ᵇ; lépe jest nám za vy umřieti t. 16ᵇ; že j' lepe neslíbiti než slíbiec nesplniti t. 119ᵇ; tehdy jej podjide to myšlenie, že by sě bylo lepe vrátiti do své vlasti, i bohu wzacniegie, spasiti syna jediného t. 112ᵇ; očím jest tieze čekati smrti než ji přijieti t. 146ª; jest pewniegie dobré činy viděti než v pověstech slyšěti t. 5ª.

Také když jest podmětem *substantivum verbale*, může komparativ (superlativ) doplňkový býti téhož tvaru *snáze*, *lehčějie*; na př. protož ť lehcziegie zdá sě jich žalostné skonánie Pass. 305.

Býti živu, *daj mi býti živu*, *jíti pěšu*; t. j. adjektivum bývá tvaru jmenného ve vazbě Dativu s infinitivem. Pro shodu syntaktickou žádáme, aby *býti živu* atd. bylo masc. a neutr. sing.; ale tvar ten ustrnul pro všecky rody a pro všecka čísla. Na př. ač tak zywu biti geſt ŽWittb. Ezech. 16, zywu biti yest ŽGloss. ib., netřeba jest druhé býti krzſtyenu Štít. uč. 132ª, nemá jim (syn rodičům) dáti obmeſſkanu byty t. 51ª, jest třeba opatrnu býti, smiernu, spravedlivu ŠtítV. 207, nesnadno czijſtu býti Štít. ř. 87ª, jest pochotno jemu mijlu býti t. 213ᵇ, potřebné j' tijchu býti t. 4ᵇ, duchem chudu býti jest býti pokornu nehrdu ŠtítMus. 135ᵇ, s bohem zivu byti BrigF. 18, zákon jest člověku bohu poſluſſnu býti Alb. 3ª, jemuž by neslušalo oſtru býti Kruml. 223ᵇ, poſluſſnu býti t. 124ᵇ, nelze beze trestu ſpaſſenu člověku býti HusPost. 110ª, neslušie vzdrawenu býti v sobotu t. 166ᵇ, (kázal) katóm danv býti t. 179ᵇ, býti tichu a pokornv t. 25ª, v tom věku třěba pilnv býti t. 31ª, v tu dobu chtieti opatrnv býti neb bazniwu t. 103ª, třěba opatrnv býti věřícím t. 177ᵇ, před nímž nelzě nic tagnv býti t. 139ª, Jeremiáš brání pyſnv býti t. 115ᵇ, lépe by bylo viery nepřijímati než přijmúce neviernv pánu bohu býti t. 193ᵇ, nenie veliká radost vyſoku pobýti t. 102ᵇ, ona (moudrost) učí ſtrziezwu býti Ol. Sap. 8, 7, ti nepřěpúštějí královstvu býti pokoinu Ol. 2. Mach. 14, 6: hodnéť jest nebývati samé (vdově) radu i v kostele Štít. uč. 50ª; nelze nám živu býti Us.; neslušie mně pieſſi jíti Pass. 538 (přehlas. m. pěšu), na božiem děkování nebýti pozdny a leny Alb. 69ª. Vzácný je doklad:

auvech že ť mi (Marii) zywye jest ostati Modl. 169[b] t. j. *živě*, fem. shodné v rodě grammatickém. — Ustrnulý Dativ *živu* přejímá se odchylkou také do vazby jiné, na př. slyším že naſſe zziwu byti nic nenie Kruml. 288[a], vzato za substantivum; my radějše chcemy zemřieti než bez studu zywu ostaty Pass. 436 m. náležitého Nom. živi. — Místo tvaru jmenného bývá v jazyce pozdějším tvar složený: lépe jest tobě do života vejíti kulhavému nebo bezrukému než . . NZák. Kral. 43[b], není dobře člověku býti samotnému t. Gen. 2, 18 atd.

Při slovesích *jiných* (kromě *býti*) bývá doplňkové adjektivum tvaru jmenného v hojných vazbách dvou Nominativů, dvou Akkusativů a dvou Genitivů a ve vazbě Dat. s infinitivem. Doklady jsou v positivě pro všecky rody a mimo Gen. du. a plur. též pro všecka čísla; v komparativě (a superlativě) lze doložiti jen Nominativy a Akkusativy. Případy hlavní zde následují, seřazeny podle sloves.

Činíš sě chud, *činíš mě chuda* (masc.), *nečiň mne chuda* (masc.); — *činíš sě chuzí* (masc.), *chuzši* (fem.), *chuzše* (neutr.) atd. Na př. chtě ſprawedliw učiniti sám sě iustificare Koř. Luk. 10, 29, rowen sě čině bohu t. Jan 5, 18, aby sě svéj bratří rowen učinil Štít. ř. 162[a], centurio učinil se nehoden přijieti Krista Hus 2, 48, řěka činí sě vodna Hrad. 113[b]; když v jednom jest vinen učiňen HusPost. 35[b], podobno učiňeno jest královstvie nebeské člověku králi t. 173[b], (lidé) sú k bohu podobni učiňeni t. 176[b], zdraw učin lid mój ŽKlem. 18[b], laczin sobě učiň vešken svět Kruml. 282[a], některý sě neprávě činí pocoren t. 312[b], když (člověk) činí sě nehoden daróv t. 121[b], Kristus pro ny sě chud učinil t. 316[b], (Kristus) učinil sě pro ny chud, oſoczen i zawrzzen t. 318[b], král ten klášter ſwoboden učinil Pass. 383, (člověk) má svój čbánek číst učiniti ŠtítV. 64, ten ť má svoj pokoj ſwat učiniti ŠtítMus. 15[b], abyste den odpóčinutie svého ſwat učinili ŠtítMus. 15[b], slušie ten ostnec twrd učiniti a také oſtr Štít. uč. 99[b], bóh člověka ſprawedlna učiní Alb. 45[a], kohož škoda učiní mudra ŠtítMus. 25[b], na věky jej ctna učinie t. 79[a], ta šlechetnost učiní ho (člověka) přímluvna, k uslyšení snadna a měkka a snadně přístupna, sdielna všeho což má, vesela a skrovně kratochvilna, věrna a tovařišna ŠtítRozb. 145, mohu koho chci bohata učiniti BrigF. 23, kak by jej winna učinil t. 40, ſmierna mě učiň t. 17, kto tě zywa učinil Pass. 300, by jej wieczna učinil t. 293, nádějě činí uczaſtna miloſti božie t. 331, každý má kráſen učiniti ten dóm HusPost. 193[b], o chudobo kak mila člověka činíš bohu, bezpeczzna při tomto světu Kruml. 319[a], hřiech činí člověka robotna sobě t. 202[a], nic nečiní člověka bohu tak podobna t. 119[a], (zkušení) činí ochotna člověka a uczzaſtna všech dobrých lidí t. 172[b], buoh člověka ſprawedlna učinil t., také člověk nic tak zdravého nemá by jemu hřiech toho ſſkodna neučinil t. 179[a], to činí člověka geſſitna t. 222[a], by (stvořenie) stvořitele velebna neučinilo

t. 469[a], láska člověka bohu mila činí t. 333[b], ktož spravedliva činí zlého Hus 1, 261, ctnost člověka činí vzaczna ŠtítPost. 176[b], ſpaſena mě učiň ŽWittb. 3, 7 a j.; hřiech činí srdce nečisto ŠtítV. 286, pokora wzaczno činí panenstvie Štít. uč. 46[b]; ktož svého pokoje neučiní ſwata Štít. ř. 200[b], úřad člověka svata nečiní Hus 1, 404, miesto svaté nečiní člověka svata t. 1, 372, ať mne neučiní (diabel) nepokoyna BrigF. 117, neučiní ruſſena slova svého Ol. Num. 30, 3; viera tě zdrawu učiní Hrad. 46[a], skromnost střiezvu mysl činí ŠtítV. 224, (bóh) učinil tě věčnu Hus 3, 107; viera tvá tě zdráwu učinila HusPost. 184[b], všeliké ptačstvo móž člověk okrotiti a móž pitomo učiniti Kruml. 133[b], (mysl nemúdrá) brání sě, aby bázeň božie pokorny jie (mysli nemúdré) neučinila ŠtítMus. 77[a], ižádné mněnie mdly v ňem viery neučinilo t. 83[a], nic tak zjevny nečiní pravdy jako upřiemé pravenie Hus 1, 256; učiň ny pokorny.. weſely.. truchly.. zraly.. wzchopny.. ſprawedlywy.. trpyelywy.. poſluſſny Modl. 38[a], učiň ny weſely.. zraly t. 48[a], jinak ny učiňte jisty DalJ. 59, dobrý bóh ny giſty vezzinil své věčné radosti Kruml. 148[b], jenž nás od viny ſprawny učinil Kruml. 296[b], trpělivost mučedlníky welebny činí t. 411[a], učinil si ny k sobě podobny t. 141[b], (milost) jiné (nravy) všecky wzaczny činí t. 114[b], ohawny vy učiní duše má Ol. Lev. 26, 30, ſylny jě učiním BrigF. 67, činímť hřiešné nad tě moczny t. 15, diabel své sluhy ſeředny a mrzky činí HusPost. 159[b], jenž ſwaty činí lidi své t. 34[b], rowny nám je (dělníky) učinil s' t. 30[a], (bůh) ſlawny činí své milovníky t. 153[a], ſſilhawy jě (své služebníky) učinil Ol. Ex. 21, 26; — ktož se pokorna učiní ten bude povýšen Hus 3, 256 jest odchylkou m. pokoren, ale tvar přece jmenný; rovněž tak: chci-li sě (mládenec) ſprawedliwa učiniti Kruml. 468[a] atp.; — aby lenie toho učinil, ješto BrigF. 26; — ktož přijímá tuto svátost, podnět k hřiechu činí mdlegij Štít. ř. 154[a], (měsiec) ve dne nesvietí, jen v noci, avšak noc činí weſeleyſſy Štít. uč. 55[b], trojí věc písmo ukazuje, ješto ty oběti činí wzacznyeyſſe Štít. ř. 228[b], o těch ješto mistrují vína a činie je nezdrawyeyſſe t. 94[a], (Judas Machabejský) zpomínaje jim ta svítězenie ješto sú dřieve činili, hotowieyſſe je tiem učinil Ol. 2. Mach. 15, 9; — o d c h y l k o u tvar *složený:* (Lazar) učinil se nemocný HusPost. 112[a], (Machabaeus) bezprziemny sě pohanóm činieše Ol. 2. Mach. 8, 5, Kristus pro ny chudy učiňen jest HusPost 5[b], jenž činie člověka ſlawneho t. 4[b] a j., nč. činíš se slavný, učiním tě slavného (v. slavným) atp.

Stvořen jsem slep, narodil jsem sě slep atd. Na př. proč mě bóh stvořil ſlepa, chroma Alb. 90[b] a Kruml. 219[a] a ML. 59[a], bóh stvořil tě k sobě podobnu Hus 3, 106, jenž sě byl ſlep urodil Pass. 335 atd.; — odchylkou tvar s l o ž e n ý: proč mě bóh stvořil nelyczneho Alb. 90[b], ienž sě byl ſlepy urodil HusPost 82[a] (2krát).

Daj sě vinen, dám sě za vinna; *dán jsi mál* atp. Na př. dávám sě wynnen Kruml. 246[b], duše tvá vinna sě daj Hng. 53,

hřiešník sě vinen dal HusPost. 145ᵃ, kaji sě dávaje sě vinen Hus 3, 116; maal jest dán velikým Štít. ř. 20ᵇ; Eva nedavši sě za winnu na diabla počtla Kruml. 2ᵇ; — spravedlivý dá sě winna Kruml. 245ᵃ jest odchylkou místo vinen, ale tvar přece jmenný.

Zdáš (zdieš) sě svat, zdáte (zdiete) sě světi, zdáte sě světějše atp. Na př. člověk bude sě zdáti ſtuden ŠtítMus. 34ᵃ, (jed) zdá sě ſladek BrigF. 12, jeden zdál sě ſwat t. 19, všěch svatých život málo sě ſwat zdá proti svatosti svatého Jana Pass. 277, to mi sě velmi dworno zdá i také zaloſtno Kruml. 463ᵇ, by mi sě vše ſdalo zrudnieno tvú krví t. 272ᵃ, jiní zdáli sě poczeſtnyeyſſe Štít. ř. 67ᵃ.

Ukážu sě spravedliv, ukážu vás hodny atp. Na př. (Ježíš) všem ochoten sě ukázal HusPost. 68ᵃ, žádal-li jest ten mistr ukázati sě ſprawedliw t. 154ᵃ, svědomie nás svobodny ukazuje Hus 3, 228, (kněz má moc) ukázati lidi svázány i rozvázány Hus 1, 30, (syn boží) potupen sě ukázal Kruml. 271ᵃ, než by se ukázal krzyw Štít. uč. 90ᵇ, abychom ne nazy ale odyeny se ukázali t. 5ᵇ, a tak ten stav veleben ukázal na světě lidem ŠtítV. 8.

Ležu mrtev, položichu sbožie pusto atp. Na př. přes třetí den mrtew neležel HusPost. 64ᵇ, tělo jest mrtwo leželo t. 115ᵃ, zmierzitedlny uložil si dni mé ŽKlem. 38, 6, den jenž jest k chvále boží svat uložen Hus 1, 216, proč s' mě položil protiwna sobě HusPost. 154ᵇ; jáz položi jeho vysoka před králem ponam illum excelsum ŽWittb. 88, 28, (Čechové) potom (t. v časích pozdějších, zkažených, když na vojnu vyjížděli) některé vladyčie (t. sbožie) ctiechu, zádušnie pusto položiechu DalC. 79; vás položím hodny k smiechu Hus 3, 140.

Stoju prázden, vstanu syt, ostanu cěl atp. Na př. ktož prażden (sic) ſtal gest HusPost. 31ᵇ, co stojíte celý den prażdni (sic) t. 29ᵇ, že my také syti ten den vstaneme Hus 1, 115, beránek cěl a zyw ostane Pass. 13, jeden člověk zyw neosta AlxV. 500, že tu živ nijeden osta t. 2075, ostaň mi zywo toto dětátko Pass. 339, (tělo) ostane mrtvo Hus 1, 335, auvech že ť mi (Marii) zywye jest ostati Modl. 169ᵇ; odchylkou tvar složený: jedna Sára dobrá (tak v rkp.) oſtala HusPost 20ᵃ.

Jdi zdráv; jědu prázden; jdu pěš, bos, choźu pěš bos; lezu čtvernoh; bráňu sě pěš atp.; t. j. při slovesích, jež znamenají chůzi, pohyb s místa na místo, nebo děj mezi pohybem takovým se sbíhající, bývá adjektivum doplňkové tvaru jmenného. Na př. chci proſtowlaſa jíti Otc. 294ᵇ, ženy proſtowlaſy vyběhše Pass. 76, (David) skákal nah Kruml. 456ᵃ, již jdi mi zdráva Hus 2, 405; pyes jdi Rožmb. 270, beřiž sě pies k svému domu Hrad. 112ᵃ, spasitel pieſſ a bos chodě Krist. 54ᵃ, sám pieſſ a bos k řečě šel t. 34ᵃ, on teď jěde a já pěš jdu Pass. 538, (Kristus) chodiv pěš Hus 1, 124, (Kristus) pieš chodil jest HusPost. 59ᵃ, (ciesař) šel pieś t. 60ᵃ, jenž pěš chodieše DalJ. 107, jsa s ní (chotí) u věrné milosti všelikak pěš i na koni RO. Výb. 1, 924, (Sisara) skočiv

s vozu pyefs běžieše Ol. Súdc. 4, 15, nehoň ptáka pěš Tkadl. 1, 28, Tristram pěš běže na saň Trist. 60, Hektor pieš se bránil Troj. 118ª, (děťátko) daleko pieffe jíti nemohlo Krist. 28ᵇ, přějdú tam pieffi pertransibunt pede ŽTom. 65, 6, syn boží s apostoly pieffy jdú Krist. 37ᵇ, vyšli pieffi Ol. Bar. 5, 6, vyšel jest král a veškeu duom jeho pieffy Ol. 2. Reg. 15, 16, gijžto pieffy jdiechu t. 15, 18, zástupové jidechu po ňem pyefi z města pedestres Koř. Mat. 14, 13, všěcky (panny) pieffie do Říma šly Pass. 555; *pěš* ustrnulo v adverbium: viece sme šli pěš než jeli Jar. 65; — (kovář) by musil cztwernoh lézti Hrad. 132ᵇ; z toho též ustrnulé adverbium *čtveronoh:* což koli po břiše cžtweronoh sě plazí quidquid quadrupes graditur Ol. Lev. 11, 42, ze zvieřat ješto chodie cztweronoch (sic) quae ingrediuntur quadrupedia t. 11, 47.

Nalezen jsem zdráv, *naleznu vy zdrávy*, *zastúpíš mě zdráva* atp. Na př. dnové pilny (plni) nalezeni budú ŽWittb. 72, 10, když jej (MMagdalena Ježíše) mrtwa nenadjide Hrad. 29ª, aby diabel nenalezl tebe prázdna Hus 1, 122, boha sobě miloſrdna nalezne Kruml. 186ª, aby (smrt) tě hotowa nalezla a zpoffobena t. 431ª, kohož przíprawna nalezne hodina tato V. 345ª, Ježíše vmrla nalezú Krist. 103ª, Rubína nalezše vmrla Pass. 158, tu truhlu prziewracenu nalezneš Pass. 413, a jakž ju brzo rozvázachu tak ji inhed zdrawu nalezú Pass. 457, (otec) svoji dvě dceři pokrſczenye nalezl Pass. 282, ty jisté jinde pochowany nalezneš Pass. 400, ať nás Kristus nalezne hotowy HusPost. 9ª, (mužie nalezechu ženy své) poyaty a zeymany Ol. 1. Reg. 30, 3, (smrt) velmi je nalezne nehotowy Kruml. 144ᵇ, (smrt) tak je nehotowy nalezne Štít. uč. 153ª, kteréž súdný den na světě zywy zastúpí t. 15ᵇ, aby tebe diabel nenalezl prazdna Kruml. 250ᵇ.

Viděn jsem pokoren, *vidíš mě pokorna*, *vidíš mě býti pokorna*, *uzříš přietele smutna*, *uzříte bohy nošeny* atp. Na př. když bych byl pokoren viděn BrigF. 95, když sě vidí křesťan obklíczzena Kruml. 314ᵇ (odchylkou Akk. místo Nom., ale přece tvaru jmenného), by tě kdy ziwa viděla vivum Hrad. 43ᵇ, (MMagdalena) mrtwa (t. Ježíše) viděti mnieše t. 29ª, (jenž) anděla viděl ſmutna Alb. 62ª, kdy smy tě vídali naaha Ev. Zimn. 16, (čarodějník) vida sv. Petra sobě protywna Pass. 293, by Jezukrista zywa viděl t. 415, (sv. Brigita) viděla Boha hniewiwa BrigF. 57, když byla žena uzřěla se zhrzanu Ol. Gen. 39, 13 (odchylkou Akk. místo Nom., ale přece tvar jmenný), té dievky svaté nikdy ižádný neviděl hniewiwi Krist. 5ª, vidíte je vesely Hus 3, 195, vidíte je zpósobny t.; (když by viděl pop) twarz samu té trudovátiny tyffieyffi speciem ipsam leprae humiliorem Ol. Lev. 13, 3 může se bráti za -i i za -í; když mistr uzřě jej tak ſczedra Dět. Jež. 2ᵇ, když Mezku sylna uzřěchu DalC. 34, uzřěv ciesařě hněviva Pass. 621, uzřě ſmutna přietele BrigF. 57, syn Vackóv neboha (t. syna Božějova) zoči DalJ. 56, když tak Krista laczna byti vidieše Kruml. 31ª, když tě vizi newdieczzna t. 332ª, anděla

jeho viděl velmi ſmutna t. 188ª, však jeho tak neprazzdna vizi t. 273b, abych tě viděla pro mě vkrzizzowana t. 272ª, na nichž (miestech) viděla syna tvého poczata, narozena t. 105ª, jakož mě vidíte prazdna t. 436ª, kterýžto pána svého vždy ponizzena i pohrziena vidí 314ª, (Barach) uzřě hřěbí probit Ol. Súdc. 4, 22, uzřěv jeho Pilat tak sbita a ztrýzňena Pass. 200, uzřech krwawo tělo jeho t. 59, hospodář uzřě jiné prázdny HusPost. 29b, uzříte bohy své noſſeny portari Ol. Bar. 6, 3, uzře (part.) mdly některé (t. včely) BrigF. 84, hospodář vyšed uzře jiné na tržišti prázdny Hus 2, 61, uzřie některé rowny sobě nebo snad wietſſe Štít. uč. 48b, když sě uzřie zavrženy ŠtítV. 119 atd. Odchylkou tvar složený: uzří-li sě vám podobné Ol. Job. 21, 3, pak-li co nesnadné se vám uzří Ol. Deut. 1, 17, mnohý otec vida své děti neposluſſne nesmie jim rozkázati Štít. uč. 59ª, kdy smy tě viděli laczneho a žiežniveho a naheho HusPost. 103b, jakož mě vidíte prázdna a všeho dobrého zbaweneho Kruml. 436ª, nč. vidím tě smutného Us.

Viem tě nevinna (masc.), *znaju sě přěmožen* atp.; na př. (Simon) sě zná v svém řemesle prziemozen Pass. 297, (Nero) jeho (svého podčeší) vmrla vědieše t. 300, nevědie-li jej (sluhy svého pána) krzywa Štít. uč. 92ª, což na knihách pſano vědě Hrad. 95ª, že s' ot samého boha poczata (t. syna tvého) věděla Kruml. 108ª, neviem vesela nikoho Spor 360, jehož by věděl nevinna ŠtítMus. 46ª; odchylkou tvarem složeným: (Kateřina) jej (pústenníka) tak czneho vědieše Kat. 32, to ti naposled povědě jež k tvé cti naylepſye vědě AlxV. 286 (může býti bráno za -šie i za -še).

Pravíš mě dóstojna (masc.), *provoláš mě čista* (též), *súdíš sě hoden* atp. Na př. řkú jej przeſſyroka BrigF. 95, ješťe sě (sv. Vavřinec) neduoſtoyna praví nebes BrigF. 163 (Akk. m. Nom.). (Kristus) proto die ty chudé blaženy, že jich jest královstvie nebeské ŠtítV. 281, (pop) jej provola czysta Ol. Lev. 13, 37, i z kněží kto bude aby se hodna tomu (úřadu) súdil Hus 1, 460.

Slibuješ sě dlúh atp. Na př. jedněm sě slibuješ dluh . . druhým kratek 288b.

Cítíš sě povinen, *pobdíš sě hřiešen* atp. Na př. cítím se zdráv, cítím se povinen Us.; ež (já, fem.) sě hřiešna pobzi Pass. 451; k kterémuž (hřiechu) jej (člověka) vidí aneb čije viece przichylna Kruml. 31ª; — člověk čije sě zaſloniena Kruml. 230ª, odchylkou Akk. zasloňena místo náležitého Nom. zasloňen, ale tvar přece jmenný.

Ženy mnie sě múdry; *mníš sě múdřějí* (masc.), *múdřějši* (fem.), *múdřějše* (neutr.), *mníta sě múdřějše, mníte sě múdřějše* atp. Na př. (sv. Dominik) oči zavřěl tak jež jeho bratřie již vmrla mniechu Pass. 415, mněli sme jej malomoczna a tak velmi ponizzena Kruml. 313, jěžto (Malchus přátely) zywy mnieše t. 367, mnohé ženy mnie sě múdry ŠtítV. 60, co svě sděla v tom sě svě lepſſe domněla AlxBM. 1, 18; hlava člověčie dobré údóm

svým učiněné za chlúbu sobě mní to vczzinieno Kruml. 209^b; — Jozef neduoſtoyna se mně Kruml. 17$_a$, adjektivum odchylkou v Akk. místo v Nom., ale přece tvaru jmenného.

Jmien jsem hoden, jmám boha milosrdna, jmámy jě vzacnějše atp. Na př. abyste hodni jmieni byli Koř. 2. Thess. 1, 5, kněz má čist míti rozum Hus. 1, 462, (Mojžieš) jest měl v své ruce obkliczen zákon BrigF. 52, tak bychom měli jazyk rozvazan HusPost. 49^b, ti ješto mají lid sobě poddan Kruml. 120^a, máš všech blažených sbor sebú ſebran t. 298^b, ktož boha nejmá myloſtywa ten nemóž jeho zbýti hnyewywa Štít. uč. 68^a, měj mě wymluvena HusPost. 116^a, jakž chceš miloſtiwa k sobě boha jmieti NRada 1106, abychom měli boha milosrdna Hus 1, 129, takž jej měla sobě míla Tand. 64, aby měla cziſto srdce od kochánie (světa) BrigF. 17, maje vše hotovo Hus 2, 252, máme v knihách pyſano Alb. 62^b, kdyby kto tak ukrocenu měl tělesnú žádost ŠtítV. 227, ktož miluje bližnieho ten ctí otcě i máteř ač je má živy HusPost. 171^a, (bóh) chce všecky lidi ſpaſſeny mieti Kruml. 401^b, od ňehož (diela) své dietky chce míti prázdny ŠtítV. 72, drakové měli jsú ústa rozedrzena Alxp. 84, buoh chtěl jest v svém písmě napſana mieti tato slova ŠtítPař. 1^a; jenžto odewrzenye máš uši Pror. 32^a, kteréž pak wzacznyeyſſe mámy, ty-li, ješto . . Modl. 94^a; jmám *pln krám, plně rucě* atp. v. doleji. — Odchylkou tvar složený: když zlorzzeczzeneho sú jej (Krista) měli Kruml. 317^a.

Rčení, kde adjektivum jest proto tvaru jmenného, aby se vidělo, že jest ku příslušnému svému jménu (nebo zájmenu) v poměru doplňkovém (a nikoli přívlastkovém) a aby tak se mu také rozumělo, jsou obsažena velmi mnohá v odstavcích předcházejících; některá jiná, se slovesem jiným než ve rčeních předcházejících, zde následují. Na př. kněz i mrtva Jiříka jě sě ctíti DalJ. 62 t. j. kdy již byl mrtev; jehožto s' nerodila přijieti zywa, přijmi mrtwa Pass. 354 t. j. dokud byl živ a když jest mrtev; jsúc náramně vděčna bohu, že ji tak šerednu přijal k milosti ŠtítV. 35 t. j. ana tak šeredna byla; oni ty voly křížem požehnavše pitomy pojěli a tak upřiehše tělo svaté na vóz naloživše povezú Pass. 355 t. j. voly divoké, když byli požehnáním zkrotli; svlečechu jej naha Kruml. 169^b t. j. že byl nah; přivedú ſwazana sv. Pavla Pass. 300 t. j. an byl svázán; již jati vedli ny captivos duxerunt nos ŽGloss. 136, 3; již yaty vedli ny ŽWittb. ib.; když jej tak ſlepa přivedli Pass. 55; Maria té (Kunhutu) newinnu a cziſtu ze všeho vyvede Pass. 433 t. j. vyvede tě z té zkoušky tak, že budež nevinna a čista; (Ježíš) jej (umrlého Lazaře) ziwa navráti Hrad. 43^b; necky jiej cěly navrátil Pass. 169; sehltimy jeho cziela deglutiamus eum integrum Ol. Prov. 1, 12, (země) ta dva protivniky zziwy pohltila Kruml. 124^a; ty poklínačě zziwy užhli Ol. 2. Mach. 10, 36 t. j. ani byli ještě živi, za živa; z ziwa káza třěva vyvlačiti DalH. 40 t. j. z ňeho, an ješťe živ;

(sv. František) kázal sě nah vlačiti po městě Kruml. 312b; otevřěl oči ſlepa narozeného Ev. Zimn. 32 t. j. oči člověka, jenž se byl slep narodil; jehož (Krista) žádám svým přátelóm myloſtywa Modl. 38a t. j. aby byl milostiv; sliubichu ni ſtara ni mlada živiti Dal. 56 rkp. LV t. j. ani kdyby byl stár, ani kdyby byl mlád; nežívte chuda ni bohatého DalC. 68, nežívte bohata ni chudého DalL. 68; buoh jeho cziela zachoval Kruml. 72a, (člověk) zachová srdce čisto ŠtítV. 247, ktož chtie svú čistotu nezprznyenu dochovati Štít. uč., že jej (koně) vzchoval mrtva i živa KR. 470; král kázal železné plechy přinésti a na nich boſa apostola postaviti Pass. 43 t. j. kázal apostola zouti a na žhavé plechy postaviti; podobno jest (královstvie nebeské) nevodu puščenu u moře simile est regnum caelorum sagenae missae in mare Mat. 13, 47 Rozb. 740 t. j. jenž jest n. an jest pušťen u moře; ty s' rysa przywnazena utišila Kruml. 110a t. j. ty jsi jej přivnadila a pak utišila; (král) Ochoziáše před sě przywedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9; káza jeho tak zbita na křiž vzvázati Pass. 14 t. j. an byl tak zbit, když byl tak zbit; tak dobrého domu neslušie puſta nechati HusPost. 195a t. j. aby byl pust; Eliodora biczowana jako mrtwa nechachu Kruml. 36a; (bóh) tebe naha nenechá Hus 1, 437, (kněz a zákonník) odešli sú všeho mrtva nechavše Hus 2, 328; z toho výraz adverbialní: Voldemar za mrtwa odeyden Pulk. 176b; tu jie (sv. Cecilie) ziwy kat odšel Pass. 604 t. j. ana zůstala živa; ať jie neoblúpím nahy ne eam expoliam nudam Ol. Oz. 2, 3; pane pusť ji svobodnu Hus 2, 98; pustím-li je laczny v dóm jich ustanú na cestě HusPost. 133b t. j. pustím-li je, ani jsou lačni; (jenž) pusti paduchy proſty Otc. 221b; (Pilat řekl) že jim chce jednoho vězně ſwobodna propustiti Kruml. 50b; ona jej . . prazna preč pustila t. 87b; (velryb) po třech dnech gey zziwa na zemi vypustil t. 72a; (kněz a zákonník) odešli jsú odpolu žiwa opustivše HusPost. 150b t. j. an byl odpolu živ; (katové) sedřěvše se mne rúcho mé naha mě ostavili Kruml. 417b; běda mně nebohu DalC. 34, běda mně nebozie Hrad. 37a.

Rozdíl mezi některými rčeními těmito a nahoře dokládanými dvou Akk. není vždycky dosti zřejmý nebo dosti rozhodný.

Adjektiva jednotlivá, která zvláště hojně — dílem však jen v jazyce starém — ve tvaru jmenném se vyskytují, jsou *živ*, *rád*, *níc* pronus, *čist* (spojen s Gen. odluky niti), *pln*, pak *pěš*, *bos* a některá jiná. Vyskytují se ve vazbách rozličných a ve rčeních dílem ustálených, čehož zde některé ukázky.

Jak jsem živ, *jak živ* atd. Na př. aniž jsem kdy tak rozmyslil yakz ſem zyw na nebezpečenstvie těch, ješto Štít. uč. 154b, že sem yak ſem ziw viece neustal (se neunavil) Lobk. 84a, nikdy yakz ye zyw nepil sladšie vody Otc. 135b, (Kateřina) najprve múdrého yakz tie zywa dnes uslyšíí Kat. 88; kto to směl zyw učiniti Hrad. 76b, zyw nevědě (k) komu sě utéci MZ. 38b, co sdějі ziwa řéci neuměji Hrad. 37a, zywa nevědě co učiniti Otc.

68b, jak živi více lidu sme nespatřili Vrat. Jg., jak živi předtím na úřadě nebyli Vrat. Jg. Jiné příklady, mimo vazby *jak jsem živ*, *jak živ*, jsou nahoře při záhlaví *jsem chud* a *býti živu*.

Jsem rád, -a, -o, jsme rádi atd.; *chcu rád -a, -o, chcmy rádi* atd.; *umru rád* atd.; *umru radějí* (masc.), *radějši* (fem.), *radějše* (neutr.), *umřeva radějše, umřemy radějše* atp. Na př. já bych velmi rad tomu, by.. Hrad. 111b, byli by všichni radše ŠtítV. 73, (Radislav) radiegy by na Licku byl DalC. 28; jsem rád, jsme rádi Us.; chceš-li rad pevnému domu NRada 1652, s ním rad choditi chtieše Hrad 10a, sv. Prokop nechtě rad opatem býti Hrad. 8a, kněz rad chtieše pomeškati t. 145b, jinoch chtieše ji rad pojieti t. 101b, chtě rad býti za mostem AlxM. 4, 20, oděni chce rad všeliký AlxV. 1387, (druh) chtě sě rad dobrati břěha t. 1816, ustalý rad pitie sáhá t. 79, krt v dobrých lukách rad ryje vlk na ovce rad vždy vyje t. 54 sl., pták rad slyší kdežto skřečí t. 283, poddal by sě rad všeliký t. 475, lovec rad sě trudí Pil. b, radyegy bych chtěl umřieti AlxV. 181, radyegy chci umřieti Pass. 469, radyegy sě chcú s českú sedlkú smieti DalC. 41, radyegij řku Štít. ř. 32a, buď ty radiegij živ Otc. 144b, že by chtěl radiegij umřieti OtcB. 19, (Simeon) chtě radiegy na 'n svět jíti Hrad. 70a, radyegij chtěl v žalář vsazen býti Štít. ř. 165b, radyegij umřel Štít. ř. 9b, (sv. Dominik) o svatých otcích nayradyegy čtieše Pass. 404, aby radyegy dal sě upáliti Modl. 72a, radieyſy bych to zvolila Hrad. 59b, neb bych velím radieyſy ot mečě sešla Pass. 19, radieyſy já (Kateřina) slibuji Kat. 18, radiegſſi bych chtěla umřieti OtcB. 144b, a já ť bych radſſi umřěla t., aby ty (dušě) radſſi s mladicěmi běžala Kruml. 286a, o smrti! proč mě radyeyſſy netiskneš Modl. 132b, (sv. Nětišě) by smrt radyeyſſy trpěla Pass. 281, že by radieyſſy k smrti svolila Troj. 140b; rado by sě dietě skrylo AlxV. 490; oně (dvě ženy) vypravišta i neradie Otc. 228b, abychom sě radiegſſe spolu sňala OtcB. 144b, radieyſe mi hlavu setněta Pass. 581, uši radieyſe poslúchají zlých piesní Hrad. 97a, vzala sta radſſe tělesnú smrt OtcB. 123a, abyšta (3. os.) radſſe šla do ostrovu t. 169a; móžete sěm rady hleděti t. j. rádi Mast. 134, radyeyſe chcemy zemřieti Pass. 436, radieiſſe chceme zemřieti OtcB. 72a, chcem radſſe zemřieti t. 165b, chcmy radyeyſe božie kázánie plniti Alb. 51b, vždy radyeyſſe věříme pochlebníkóm Štít. uč. 144b, neděli radše světíme než sobotu ŠtítV. 296, my radče jděme preč Pam. 3, 107, radyeyſſe sě máte potupiti Modl. 163b, radieyſſe služte mocnému Hrad. 94b, radſſe v dobrotě s sebú mluvte Štít. ř. 104b, proč radſe bezpravie nepřijimáte Koř. 1. Kor. 6, 7, radše se bojte toho Ben. Jg. (panny) jsú radyeyſe smrt trpěly Alb. 10a, lidé by radyeyſe almužnu dávali Štít. uč. 54b, ktož radſſe hospodě škody přejí t. 90a, páni radſſe chtie slúti dobrými než býti t. 87b. Do doby nové zůstal z toho jen positiv; pro komparativ (a superlativ) vyvinula se z bývalých tvarů komparativních (superl.) adverbia: raději, radši atp.

Padnu níc (masc.), *nicě* (fem.) atd.; na př. otec pade nycz před ním Otc. 240ª, ten na zemi nycz sě položi t., ve dne i v noci nycz leže in faciem prostratus t. 91ª, i pade nic na zemi a vecě OtcB. 23ª, (Anna) plačiuci pade nyczie LMar. 37, (Troja) leží nyzce AlxV. 780, ta dva mužě zrádná ležeta nyczie AlxBM. 1, 36, oněměchu i padú inhed nyczy Otc. 125ᵇ, i padechu inhed nici OtcB. 23ª, čarodějníci chodie nyczy Hrad. 94ª; (Aron a Mojžieš) padešta nyczy na zemi Ol. Num. 20, 6 je plur. místo dualu. — Odchylkou tvar složený: padl sem nyczy na zemi corrui Pror. Dan. 8, 17, aby padl nyczy ut prosternat se t. 3, 10, pán se pokloní niczi k zemi Mand. 32ª, Josef pokloni sě nyczy na zemi adoravit pronus Ol. Gen. 48, 12, (Loth) padl nyczi na zemi pronus t. 19, 1, (Mojžieš) pokloniv sě nyczy na zemi Ol. Ex. 34, 8. —

Čist (čist) niti, *čista niti* atd. Na př. knèz czyst nyty s málem stojieše DalC. 50, sluhy inhed svlekú (sv. Kateřinu) czyſtu nyty Kat. 126, kázal jě (tři panny) czyſty nyty svléci Pass. 55; kněz čistov niti s málem stojieše DalJeš. 50, nažičká čistowanijti Lomu. Jg., svlečechu jej czyſtowa nyty Vít. 54ª, páni (vzdavše se oblehatelům) dali sú sě czyſtowy nyty nositi (t. s hradů obležených) Pulk. 145ᵇ, panny i mnichy czyſtowy nyty svlačiec bíti kazováše Pass. 97. Z toho vyvinulo se složené *čistonitý*, *-á*, *-é*: kázal jě (panny) czyſtonyty svléci ML. 50ᵇ, a sloučeniny: *čistnitý*, *čistovnitý*, k tomu a adv. *čistovaniti*: čistnit rkp. Cerr. Jg., druzí czyſtownyty preč pospiechāchu Pulk. 39ª, páni dali jsú sě čistovniti na zimu nositi Pulk. Jg., nechali jich nahých čistovaniti Kron. Mosk. Jg.

Jmám pln dóm zlata, vezmu rucě plně popela atp.; *pln* je ve výrazích těch významu doplňkového. Na př. jiných pušek máš pyln kram Mast. 200, jich (mastí) u mého mistra plyn kram jmáte t. 233, jich (mastí) u mne pln kram jmáte t. 322; mohl jest býti piln dom Plutóv AlxB. 4, 19, by mi dal pln dóm zlata Alb. 23ᵇ a Kruml. 151ª, by mi dal pln duom střiebra Ol. Num. 24, 13, lepši jest skývka chleba s veselím než dóm pln krmí s svárem Hus 1, 255, lepši jest skýva suchá s veselím než pln duom obětí s svárem Ol. Prov. 17, 1; pytlík měl vždy peněz pln Mand. 48ᵇ; pln kotel olova rozskvařiec Pass. 228; kázal sv. Jiřie v kolo plno ostrých nožiev vsaditi t. 227; vložili sú jej v koryto plno drahého kořenie Ol. 2. Par. 16, 14; (tesař dřevo) křivé a plno súčie dlabe Ol. Sap. 13, 13; má rucě plnie daróv Hug. 347, jmieti rucě obě plnye Ol. Ekkl. 4, 6, vezměte plnye ruce popela Ol. Ex. 9, 8, lépe jest jmieti s hrst s pokojem než rucě obě plnye s úsilím Ol. Ekkl. 4, 6; pro mě nebožčíka plna zlobivého skutka Modl. 56ª, teď máš Petra apostola ducha svatého plna Hus 1, 342, jeden muž pln múdrosti od krále poslán Mill. 5ᵇ; za den nateče pln kbel Mill. 105ᵇ, plno město lidí bieše ML. 45ᵇ.

Příklady pro *pěš*, *bos* a jiná adjektiva, jež se hojněji vyskytují ve tvaru jmenném, obsaženy] jsou v odstavcích předcházejících. —

γ) Tvaru jmenného bývá adjektivum také ve funkci přívlastkové (attributivní). Případů těchto jest málo. Z nich pak některé mají doklady dosti hojné anebo dokladův aspoň několik, pro jiné pak jest i dokladů velmi poskrovnu. Uvedu případy všecky, jež mi jsou povědomy, a uvedu všecky doklady toho druhu, jež jen po skrovnu se vyskytují.

Ve staré bulh. mívá přívlastkové adjektivum tvar jmenný v několika případech, kde složený tento výraz, adjektivum se substantivem, má znamenati věc jakožto jednotku zvláštní a tedy má býti vlastním jmenem této jednotky, na př. *bêlъ gradъ* = město tím výrazem nazývané, *velikъ dьnь* = pascha; srv. Mikl. 4, 148. V češtině je zajisté téhož způsobu výraz *velika noc* a bezpochyby také *Hora Kutna*; snad i příjmení *Dlúh-Jan* a některé výrazy jiné z pojímání takového vznikly; avšak v jiných výrazích tohoto druhu nelze toho ani dokazovati ani popírati, subjektivní pojímání a vykládání má tu tím více volnosti, čím méně jest positivních dokladův; proto chci v následujícím zde výkladě k této stránce nehleděti, t. j. případů dosvědčených podle této stránky netříditi, nýbrž prostě je vyčísti.

velika noc, srov. stsl. velikъ dьnь. Doklady: velika nocz HusPost. 51^b, ciesař ob welyku nocz Břěcislava pozval bieše Pulk. 71^b, na veliku nocz HusPost. 62^b, až do weliki noczi Mat. 49, (vizina) lepši bude než ſwelyky noczy kozina Mast. 220, od weliky noci Pass. 162, k welycze noci Štít. uč. 120^b a 136^a, po weliczie noci Pass. 251, 391, v sobotu po welyczye noci Štít. ř. 192^a, po velicie noci HusPost. 72^b, před veliku nocyu Krist. 74^b atd. Za to jest později složenina *velikonocě*.

dobrojtro z *dobro jutro*: dobroytro vám milé panie Mast. 229, (kupec) dobroytro neb dobrý den vzdá Hrad. 112^b, sobě sě poklonivše dobroytro dali Pass. 366. Ranní tento pozdrav český dosvědčen je též v památkách německých: zuo der muoter sprach er sâ bêheimisch „dobraytra“ (Meier Helmbrecht v. 728, ed. Lambl); Der Bêheim sît uns nicht vergie, daz wir jehen müezen, unser vriunde grüezen „dobroytra“ des morgens (Seifried Helbling, didakt. básník XIII. stol., uvodí tento český pozdrav jako obyčejný v Rakousích). Béřeme ve výraze tomto adjektivum *dobro* za přívlastkové; ale možná že jest původu doplňkového, z věty nějaké jako *dobro budiž jutro* atp., a pak by ovšem nenáleželo sem. Později tvar složený: *dobré jitro*.

svat večer: na svatvečer dělati Rosa Jg., na svatvečer když práci svou vykonáš Art. z r. 1759 Jg., svatvečer před velikonočními svátky Dobr. Jg.

však den, *však večer*, *však čas*; *všaku neděli*, *všaku chvíli*, *všaku hodinu*, vesměs při substantivech významu časového.

Na př. k najposlednějšiemu dni súdnému beze všeho počkáníčka na wſak den běžíme Štít. ř. 111^b, na wſak den Koř. Mat. 26, 55, na wſſak den Mand. 12^a, Brig. 21^b, Otc 454^b a j., na však den ŠtítV. 30, 47, 79, na wssak večer nového manželstva hledáchu DalC. 2, na wſſak czas Štít. uč. 96^b, 149^a a j., Brig. 55^a, na wſak czas Štít. ř. 133^a, na však čas ŠtítV. 38 atd.; pravděpodobně dlužno čísti *všaku* (a nikoli *všakú*) také ve výrazech: na wſſaku neděli Štít. uč. 10^b, na wſaku chvíli Štít. ř. 132^a, na wſſaku chvíli Brig. 187^a, na wſſaku hodinu t. 120^b. Vedle toho tvary složené: na uſaki den quotidie HomOp. 154^a, na wſaky den sem mezi vámi kázal Hrad. 82^a, na wſſaky den Štít. uč. 33^a, Brig. 10^a a j., Otc. 297^a a j., na wſaky čas Štít. ř. 223^b, na wſaké leto ŠtítOp. 146.

ve dne biele: ve dne biele Ryt. 295, v noci i v dni v byele t. j. u biele Hrad. 123^a, hvězdy w bjledni spatříny při zatmění Vel. Jg., oznámie své tváři wbjledni Hád. Jg., něco jest na bíle dni Us. (výraz spisovný, archaistický). Jiný pád mimo Lok. sing. doložen není. Z toho vzniklo adjektivum *bělodný*: bělodné vidění Cant. Jg., adverb. *bělodně:* bělodně kradou Us. Jg., a jiné výrazy adverbialní s formou skleslou: wbjlodni Dobr. exc. a bjledně Br., Jg.

do súdna dne: do ſudna dne ML. 47^b, do ſſudna dne Levšt. 151^b; více dokladů neznám.

nynějšě času: z nynyeſſie (sic) času ex hoc nunc ŽKlem. 113, 18 (26), ot nynyeiſſie času i až na věky t. 130, 3 (či dvakráte chyba písecká?).

ot stara dávna atd.: od ſtara dawna Štít. ř. 68^a, ŠtítOp. 253^a, ŠtítMus. 152^b, ODub. 96, Řád. pz. 37, Lobk. 28^a a j.; po ſtaru dawnu Lobk. 21^b. Z toho složenina: od starodávna Sv. 180, Pref. a Br. Jg., Us.; za ſtaro dawna Kruml. 400^b, za starodávna Pref. Jg., Us.; po starodávnu Pref. Jg., Us. Vedle toho též adjektiva tvar složený: za ſtareho dawna Ol. Ruth 4, 7.

Hora Kutna (sing.), *Hory Kutny* (plur.), srv. stsl. bêlъ gradъ, rus. Novъ Gorodъ; na př. k Hoře Kuthně Erb. Reg. r. 1327 (č. 1311), z Hor Kuten Bílej. kron. Jg., na Horách Kutnách ZM. 300 atd.

Dlúh Jan atp.: Dluh Jan debet Lún. ks. 1385, Dluhyan debet t., Johannes Dluhyan t. 1395, loricam Dluh Janonis t. 1389.

nóv měsiec a *pln měsiec:* bude now měsiec Štít. uč. 3^b (*nóv* může tu býti funkce doplňkové), po novu měsíci Vel. Jg., pln měsíc plenilunium Kom. Jg. Častěji klade se ve významu novilunium a plenilunium samo *nóv* a *pln*, buď bez substantiva, buď s Genitivem *měsiecě*; na př. w nowu in neomenia ŽGloss. 80, 4 a ŽWittb. t., nyní jest nov Us. Petrovic. Jg., na now sedmého měsiecě a neomenia Ol. 3. Esd. 5, 53, bydlili sú spolu na now měsiecě sedmého novilunio t. 9, 37, založichu chrám na now druhého měsiecě t. 5, 57, na now měsíců našich Br. Num. 28, 11 Jg.,

na nov měsíce vyhořelo město Kram. Jg., některého svátku neb novu měsíce Br. Koloss. 2, 16 Jg., vyšedše z Babylona o nouie pátého měsiecě novilunio Ol. 3. Esd. 8, 6, kopání mělo by býti ne na plnu ale na nowu měsíce Byl. Jg., plný jsem jak měsíc na plně Br. Jg. Vedle toho bývá též adjektivum tvaru složeného: v soboty a o nouee měsiecě neomeniis Ol. 2. Par. 2, 4. Jindy zase bývá kompositum *novoměsiec*: k novoměsíci Br. Num. 28, 14 Jg.; nebo sklesl výraz bývalý ve spřeženinu *nóv-měsíc*, *pln-měsíc*, se členem prvým nesklonovaným: od novměsíce do novměsíce Isa. Jg., den pln-měsíce Partl. Jg., dříví po pln-měsícű (tak, omylem) ať se podtíná Kom. Jg.

tučen mužík, jméno rostliny: tučen muzik SlovA.

chud muž: nebo plno město lidí bieše a proto chud muz hospody nejmějieše ML. 45[b].

k živu bohu: vždyť sem úpěl k ziwu bohu Hrad. 132[b].

líba svého Jezukrista: viz nahoře (adj. masc. v platnosti substantivní).

Příklady ostatní, jež mi jsou známy, seřadím zde podle pádův.

Sing. Akk.: na jeden dalek oſtrow Pass. 608, bóh zatratí jazyk zlostiv ŽKlem. 7[a].

Sing. Vok.: o myloſtywe bože Pass. 592, odchylkou m. *-ý* (srov. doleji Instr. -em, -ém, m. -ým); — v Dět. Jež. 3[a] čte se:. kak učiti chceš ty koho o lenoſty twa przemnoho; přemnoho patří k učiti, a nikoli jako Vok. jmenný k lenosti.

Sing. Instr.: welikem křikem Pass. 326, s newelykem nepokojem AlxV. 2309, chválili boha hlasem velikém (tak v rkp.) HusPost. 60[b], s velikem hněvem Hus 1, 255, s biskupskem rúchem t. 397, uprziemem úmyslem ŠtítMus. 129[a], gedinem slovem Mat. 109, s gedinem pacholkem Lún. l. 1441, s potvornem hlasem PB. 739, nad červenem mořem t. 808, kterem kúzlem t. 556, s velikem smutkem t. 518 (v PB. častěji), bielem stromem Mand. 11[b], bohatem kupcem t. Výb. 2. 602, s welikem zbožiem Mill. 10, mezi králem Barkú a ginem králem taterſkem t. 5[a], obyczeynem oružím Otc. 28[b]. Ale to nejsou tvary jmenné, nýbrž odchylky. Pocházejíť doklady tyto vesměs z doby, kdy tvrdé *é* se již úžilo v *ý* (= *í*); v době té zní sg. Lok. dobr*ém* stejně s Instr. dobr*ým*, mohla se tu tedy koncovka Lok. *-ém* omylem bráti také pro stejně znící Instr. (pozoru hoden je proto příklad z Husa: hlasem velik*ém*); dále pak příklady nahoře podané pocházejí z textů, které i jinde mívají psáno *é* za žádané *ý*, dílem dialekticky, dílem chybnou analogií pravopiseckou, na př. ten giſte král Mill. 6[a], ten giſte obraz Mand. 2[b], od giſtech vyprávěčóv t. 1[a], zvieřat cziſtech i necziſtech Mill. 104[b], k rozlicznem neduhóm t. 20[b], s drahemi kameny t. 26[b], s welikemy perlami Mand. 67[b], bohóm ſwem Mill. 78[b], mezi ſwemy t. 46[a], neſlechane bolesti Otc. 40[a], nazewati sě t. 241[b]; můžeme tedy v dokladech nahoře uvedených koncovku sg. Instr. psanou *-em* (m. *-ým*) bráti dílem za odchylku

u výslovnosti (dialektickou), dílem za odchylku písařskou (analogickou); bráti ony tvary za jmenné (veli*kem* jako kři*kem* atd.) brání nám ta okolnost, že nemáme pro ně dokladů v památkách nejstarších, kdež by jich, kdyby to byly pravé starožitné tvary jmenné, mělo býti nejvíce; dále že není pro ně dokladů z doby, kdy úžení *é-ý* ještě nebylo; a že doklady jsou zvláště hojné tam, kde i jinde často bývá psáno *e* za *ý*.

Plur. Nom. a Akk.: na hrad pány silny posadi DalJ. 108 V, v tu hodinu pojide pláč a úpy welyky Pass. 574, (matery) hrozny upy činiechu t. 76; psané zde *-y* pokládám za zúženinu místo *-é*, z příčiny právě vyložené; srv. sliby twy ŽWittb. 49, 14.

Plur. Instr.: že Kristus má hrzieby zzelezny ke kříži přikován býti Kruml. 55^b, pojide se všemi vojensky zástupy PB. 424, omylem m. -ými.

D) Stupňování adjektiv.

Stupňováním rozumím zde komparaci a gradaci.

Při pojmech *bohatý*, *bohatě*, *bohatec*, *bohatnouti*, *bohatiti* atp. mohu rozeznávati quale a quantum. Na př. pravím o osobě A, že je *bohatá*, nebo že *bohatne* atd., a pravím pak totéž o osobě B, pak o osobě C, atd.; tím vřazuji osoby A, B, C... do téže kvality. Ale v mezích této kvality stejné mohu při osobách A, B, C... znamenati a vyslovovati rozdíly kvantitativní, mohu znamenati a vyslovovati, že A jest bohat nebo bohatne více než B, ale méně než C, nejvíce pak že tu vyniká D atd., mohu znamenati a vyslovovati, že při kvalitě stejné jest kvantita poměrně (relativně, t. j. když po straně té přirovnávám A k B atd.) rozdílná. Znamenání (děj psychologický) a vyjadřování neb vyslovování (děj jazykový) těchto poměrných rozdílů jmenuje se komparací. Z toho vyplývá definice: komparace jest znamenání a vyjadřování poměrných rozdílů kvantitativních při kvalitě stejné.

Od komparace rozeznáváme gradaci. Také tu znamenají a vyjadřují se rozdíly kvantitativní při kvalitě stejné, ale bez poměrného přirovnávání, tedy prostě (absolutně). Na př. když pravím o osobě A, že jest *velmi bohatá*, že *velice zbohatla* atd., při čemž nijak nehledím k tomu a nevyslovuji toho, jaký je v téže příčině poměr mezi osobou A a osobami B, C, D atd.

Komparace a gradace nemůže býti při významech formalních, na př. *který*, *náš*, *čtvrtý*, *když* atd., nýbrž jen při významech realních, na př. *bohatý*, *bohatě*, *bohatec*, *bohatnouti*, *bohatiti* atp.; jestliže přes to přece nalezáme některé slovo významu formalního tak neb onak stupňováno, tedy buď má ve tvaru stupňovaném význam jiný, nebo je stupňováno analogicky, na př. *prvnější*, *nejjednější*, *roznaša* (fem.).

Mezi slovy významu realního jsou adjektiva a mnohá adjektivní (t. j. z adjektiv vzniklá) adverbia schopna gradace měrou

největší, a schopnost komparace jest jejich vlastnost skoro výhradní.

Při komparaci rozeznáváme stupně. Těch může býti při téže kvalitě velmi mnoho, do nekonečna; na př. osoba A může býti bohata měrou jistou, B měrou větší, C ještě více atd. Ale ze řady té nekonečné vybraly se a vynikly v jazyce stupně tři: 1) positiv, stupeň základní; kvantita jest vyslovením kvality implicite a všeobecně potvrzena také, a míra její se neurčuje; 2) komparativ, jenž vyslovuje, že kvale jest v předloženém případě A přítomno u míře větší nežli v některém případě jiném B; název „komparativ“ je nevhodný, lépe by bylo nazývati tento stupeň „praelativ“, srov. Ziemer Vergleichende Syntax der indogerm. Comparation (1884) str. 9; 3) superlativ, jenž vyslovuje, že kvale jest v případě předloženém přítomno u míře největší, t. j. u míře větší nežli ve kterémkoli případě jiném.[1])

Výrazy pro vyjádření komparativu a superlativu jsou jednoduché a složené (opsané, perifrastické).

Výrazy jednoduché zakládají se na kmenech, kteréž vyvinuly se zvláštní jenom při adjektivu a adjektivním adverbiu; na př. *bohatý* kompt. *bohatější* superl. *najbohatější*, adverbium *bohatě*, *bohatějie*, *najbohatějie*. Výklad o původu těchto tvarů patří do kmenosloví. Zde jen krátce buď připomenuto, že kmen komparativní tvoří se z adjektiv původních příponou -jьs-, z odvozených příponou *-ějьs-*, k čemuž přistupuje většinou ještě přípona další *-je*; na př. *chud-jьs-je*, *bogat-ějьs-je*, z čehož náležitými změnami hláskovými jest kmen a spolu sing. Nom. Akk. neutr. sklonění jmenného *chuzše*, *bohatějše*, k tomu příslušné fem. *chuzši*, *bohatějši*, masc. *chuzí*, *bohatějí*, plur. *chuzše*, *bohatějše*, adverb. *chúze*, *bohatějie*, ve sklonění složeném sing. masc. *chuzší*, *bohatější*, fem. *-ie* atd. Kmen superlativní utvořen jest složením kmene komparativního s předložkou *na-* (vlastně adverbiem, = super), *naj-*, někdy *nad-*.

Vedle těchto výrazů jednoduchých jsou pro komparativ i superlativ také výrazy perifrastické, opsané, tedy složené; na př. komp. *více bohatý*, superl. *nejvíce bohatý* atd. —

Jde o syntaktické vazby komparativu a superlativu.

Komparativ vyslovuje, že v dané kvalitě vyniká A nad B. Půjde o výklad toho: *α*) jak se vyjadřuje B, nad něž A v komparaci vyniká, a *β*) jak se vyjadřuje míra, o kolik vyniká A nad B.

Ad *α*. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, vyjadřuje se způsobem několikerým; zejmena

1. Genitivem (Ablativem), a to

[1]) Někteří čeští theoretikové, zejmena také Roh, měli prý mezi komparativem „lepší“ a superlativem „nejlepší“ ještě stupeň zvláštní „nadlepší“, což podle Blahoslava bylo prý proprie et erudite, sed non admodum usitate Blah. 171.

a) pouhým (bez předložky): *jsem lepí tebe, jsem chuzí bratra, jsem bohatějí bratra*, adv. *róžě ktve (kvete) všeho krášě*. Na př. z nichž každý bohatějí otcě tvého jest Kat. 30, ež (on) jest všeho světa kraší t. 20, že j' mení otce Štít ř. 25ᵇ, bóh nemóž sebe mení býti Štít. Výb. 1. 669, prst mój větší jest hřbeta Ol. 3. Reg. 12, 10, jestiť mne jiný přívuznější alius me propinquior Ol. Ruth. 3, 12, sv. Jan ve mnohém jest věcí svatého Štěpána Štít. ř. 27ᵃ; kdybys byl sebe moudřejší, sebe silnější Us.; lepše jedno druhého Štít. uč. 142ᵇ, lepše j' jedno (řemeslo) druhého. t. 79ᵃ, jenž (srdce) jest tvrzše všeho Modl. 160ᵇ, boha jehožto ničs drazſye nenie Hrad. 94ᵃ, sukně (Nom.) košile (Gen.) bližši nebývá DalC. 36, duše jest těla dóstojnějši Štít. ř. 61ᵃ, duše lepši jest těla t. 67ᵃ, (Maria) jest všech žen dobrotivějšie Kat. 34, moc dvojitá silnějši jest jednostajné ŠtítMus. 192ᵇ, moc dvoje ſylniegſſie jest jedné ŠtítOp. 116ᵃ, múdrost jeho bude nižši tebe Ol. Job. 15, 8, pokorný nikdy sě nepřijednává wyſſiemu ſebe nebo dóstojnějšiemu ani k rownieiſſiemu ſebe Kruml. 121ᵃ, mnohých vrabcóv lepší ste vy multis passeribus Koř. Mat. 10, 31, lehczeyſſij pardow koni jeho a ruczeyſſij wlkow Ol. Hab. 1, 8, (oni) budú sebe pilnějše Štít. uč. 123ᵃ, k mlazším sebe skutky pořádné milosti ukazovati Modl. 45ᵇ; kdybys věděl sebe víc Us.; o ty květe všeho krášě ktvúcí Hrad. 55ᵃ, umřešta Nadab a Abiud dřieve svého otcě ante patrem Ol. 1. Par. 24, 2, (paní) je dříve toho času za muž šla Rožmb. 122, (Maria Magd.) sešla k hrobu dolóv dřiev všěch jiných apostolóv Hrad. Vᵇ, což viece deseti hřiven Rožmb. 68, což méňe desieti hřiven t. 190, atd. Genitiv této vazby má svůj původ v bývalém Ablativu. V sanskrtu je tu Ablativ pravidlem a způsobem nejstarším: ghrhāt svādījah sladší másla (než máslo), madhvo svādījah sladší medu, Ziemer l. c. 30. V latině zůstal Ablativ zachován: patre maior, melle dulcius; latina jako vůbec, tak i zde vyznamenává se zachováním starého Ablativu, kdežto z jazyků jiných Ablativ většinou se ztrácí a bývalá jeho funkce ukládá se pádům jiným. V řečtině je Genitiv: *μείζων πατρός, μείζων ἀδελφοῦ*; tvar *πατρός* je Gen. a spolu bývalý Ablativ, jako v sskr. je marút*as* atd. Genit. i Ablat.; ve výraze *μείζων πατρός* bylo *πατρός* původně Ablativem; pak kategorie Ablativu z jazyka vyhynula, tvar *πατρός* znal se jen jako Genitiv; za Genitiv bral se týž tvar i ve rčení *μείζων πατρός*, kdež jak praveno byl původně Ablativem; z toho vzalo se pravidlo, že při komparativu vůbec má bývati Genitiv, a že tedy má býti také *μείζων ἀδελφοῦ, μείζονες πατέρων*, t. j. kladly se ke komparativu i Genitivy původní. Srov. Ziemer l. c. 47 sl. V germanštině za původní Ablativ jest Dativ: got. maiza imma *μείζων αὐτοῦ*, l. c. 73 sl. Ve slovanštině vyvinul se Genitiv místo bývalého Ablativu postupem podobným jako v řečtině: byl tu původně Ablativ; tvar jeho na mnoze se zachoval (na př. bratr*a*, měst*a* jsou původem Ablativy, koncovka jejich *-a* je náležitá střídnice za sskr. koncovku Abla-

tivu *-āt*, sr. Listy filolog. 1874, 78); ale kategorie jeho splývá s Genitivem; proto i tvar jeho, pokud se zachoval, pojímá se za tvar genitivní; ve rčení „jsem lepí bratra" bylo *bratra* původně Ablativem, ale béře se pak za Genitiv; s toho pak sňato pravidlo, že komparativ mívá při sobě Genitiv; a podle toho pravidla praví se pak také: jsem lepí *tebe*, jsem lepí *bratróv*, t. j. komparativ váže se i s Genitivy původními. Srov. Ziemer l. c. Významu jest tento pád (Ablativ-Genitiv) odlukového, separativního. Odlukový význam tento shoduje se s významem též odlukovým, který je v komparativě; komparativem totiž odlučuje se A od B, a tím odlučováním vyjadřuje se vynikání A nad B. Ziemer str. 8 tak to vyslovuje: sage ich „madhvo madintaram = melle dulcius, λευκότερος χιόνος", so hebt sich der verglichene Gegenstand vom Honig durch seinen Geschmack, vom Schnee durch seine glänzende Farbe ab, er unterscheidet sich von ihm, er übertrifft ihn.

b) Genitivem (Ablativem) s předložkou *ot*: jsem lepí *ot bratra*, jsem lepí *ot tebe*, v dokladech dial. slc.: starší ode mňa Jg. (z divadelní hry od Baizy), los jest větší od koně Jg. (Orbis pictus, slc.). Srov. pol. wiem to lepiej od ciebie; mrus. horša ljubov vod bolesty; srb. šire je nebo od mora, duže je more od polja, brže su oči od konja, sladji je šećer od meda; bulh. po-chrabrъ otъ tebe fortior te (Bell. Troj.) Mikl. IV, 553; dále novořecké *αὐτὸς εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν* (než bratr), *ἡ Γερμανία εἶναι μεγαλοτέρα ἀπὸ τὴν Γαλλίαν* (než Gallie), Ziemer l. c. 96; v latině pozdější: quod dei filius non sit minor a patre, si plus de triginta pedibus patuerit t. 104 a 105; ital. io sono più grande di te t. 109; stfranc. mieulx de moi; novofranc. jen před číslovkami: plus de quatorze t. 110. Vazba tato je pozdější a vzniká ze předešlé. Z Genitivu prostého vytrácí se totiž časem význam jeho odlukový; komparace však žádá, aby význam tento tu byl; přidává se tedy předložka *ot*, *od*, pro obnovení a sesílení významu odlukového.

V obojích těchto vazbách, jsem lepí *tebe* i jsem lepí *ot tebe*, vyjadřuje se tedy stupeň komparativní odlukou (předmětu A od B); jest to komparativu typus zvláštní, rozdílný od následujících, a to podle charakteristické známky své typus separativní. —

2. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, vyjadřuje se pády předložkovými jinými (mimo Gen.-Abl. s *ot*); totiž:

Akussativem s předložkou *nad*: jsem lepí *nad tebe*. Na př. práva žádnějšie nad zlato a slazšie nad med super aurum super mel ŽWittb. 18, 11, (člověk) sám sa nade vše zlato draží AlxV. 627, (bóh) věcí jest nade všecku chválu Štít. uč. 104b, ež sem radost marnú nestyděl sě dráže vážiti nad čest věčnú Štít. ř. 218b, to ješto ť jest nad tě daleiſſie Kruml. 311b, Kristus jest byl přeušlechtilejší nade wſſe panny t. 329b, tam budeš bohatějí a mocnějí nad kreſſa (nad Kroesa) t. 97a; nad jiné maudřejší

Vel., horší jsau nad jiné Br., sladší nad med Kom. Jg.; není služebník větší nad pána svého Bible 1857 Jan 13, 16, Vulg. maior domino suo; srov. pol. słodziejsza nad miod, mrus. nad mene virňejša Mikl. IV, 423 sl.

Genitivem s předl. *kromě:* jsem lepí *kromě tebe.* Na př. nic kromie nieho (Krista) nenie mnieno mrzčejšieho Kruml. 313[b].

Akkusativem s předložkou *mimo:* jsem lepí *mimo tě.* Na př. jenž (Kristus) jest nad vší věcí pánem, mymoňez (m. mimo ň ž) mocnějšieho nenie Kat. v. 2390; vlas požlutalý a mimo gine tenſſí solitoque subtilior Ol. Lev. 13, 30; srov. sln. če ima kaj lepšiga mimo mene etwas schöneres als ich Mikl. IV. 413, brat je večji mem mene t. 544.

Genitivem s předl. *z, ze*: jsem lepí *z jiných.* Na př. to mi wiecz z gineho v divy (t. jest) Hrad. 33[a], Hron tu byl v radě ze wssyech mudrzyeyssy nazván DalC. 88, sv. Jakub z ginych jest věcí mnohem ApD. d, aby zdáli se z jiných počestnějše Štít. ř. 67[a], (židé) mají sě za cztnieyſſie z gynych BrigF. 75[b].

Instrumentalem s předl. *mezi:* jsem lepí *mezi vámi.* Na př. ty Betleme, země židovská, nikoli menſſye si mezi kniežaty židovskými Ev. Víd. Mat. 2, 6 nequaquam minima es in principibus Juda Vulg., toho žena bieše velmi šlechetna mezi svými a ješte mezi křesťany ſſlechetniegſſie OtcB. 157[a], ač kto mezi nimi mudrziegſſij bieše t. 2[a].

Lokalem s předl. *po:* jsem lepí *po tobě.* Na př. (Aristoteles) jmějieše (věnec břečťanový) na znamenie, že po nyem wyeczſyeho nenie AlxV. 354; kto mě viec ukojí po tobě mój milý synu Modl. 57[a] (příklad nejistý, poněvadž viec může býti vzato také ve významu amplius).

Akkusativem s předl. *přěs*: mezi rokoma přěs šest neděl rok nemine jedniem dnem viece Rožmb. 83, přes ten počet víc jich tam nebylo Mikl. 4, 439; vazba zřídka se vyskytující.

Všecky výrazy tyto mají ten význam společný, že se jimi vynáší A nad B; tedy typus elativní. —

3. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, připojuje se k tomuto spojkou *než, nežli*: jsem lepí *než ty, nežli ty.* Na př. lepí mohutý sedlák než vladyka chudý Štít. uč. 97[a], lepí jeden pták v ruce než dva letiec ŠtítV. 261, jeden stav duostojnější jest nežli druhý Štít. uč. 97[a], (lhář) jest hoří než i žádný zloděj Alb. 23[a], jest lepše poslušenstvie než která oběť Štít. ř. 71[b], 120[b], nejezď dále nežli míle NRada 985 atd. Spojka *než, nežli* jest záporné slovce *ne* s enklit. *-že, -li*, tedy *ne-že, ne-že-li*, a pravilo se tedy při významu původním: „já jsem lepí, *ne* ty“. Tedy typus záporový, negativní. Vedle toho typu jest v positivě typus srovnávací „jsem dobrý jako ty“, výrazy typu záporového pojímají se do typu srovnávacího, a tím pojímáním vtištěno *ne-ž(e)* do významu též srovnávacího, = *quam.* Podobně někdy v sanskrtu: adah śrejas *na* idam = illud melius quam hoc (vlastně

non hoc), Ziemer str. 147. V jazycích romanských: ital. ella è più bella che tu non credi, ho trovato più che non credeva, quest' uomo è più ricco che non si crede, franc. il est plus puissant que vous ne croyez, vous écrivez mieux que vous ne parlez, Diez Gramm. III² 380. Ziemer str. 10 uvodí z Potta, Etymol. Forsch. I² 350 stejnou vazbu mosquitskou: Jan almuk, Samuel almuk apia; doslovně to znamená: Jan stár, Samuel stár ne; platí to však za výrok komparativní: Jan je starší než Samuel.

4. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, připojuje se k tomuto spojkou *jako*: jsem lepší *jak ty*. Tedy typus komparativní. Na př. jsem lepší jak ty Us. (Jg. Slov. I. 546[b]), bylo nás více jak sto Us. V jazyce starším vazba tato nebývá; v novém přijímá ji Usus z jazyků cizích, hlavně z němčiny Jg. (l. c.). V ruštině a polštině jen řídkou odchylkou se vyskytá, hojnější pak jest ve slovinštině a srbštině lužické. Z jazyků cizích mají vazbu touž latina (quam), jazyky romanské, germanské atd., Ziemer 224 sl.

Ode všech předešlých způsobů odchyluje se příklad: své koleno nakloňuješ przied nyzſſym tobie Brig. 61. Dativ je při komparativu pravidlem v germanštině a je tu zástupcem Ablativu: got. maiza imma μείζων αὐτοῦ sthněm. wîzero snêwe bělejí sněha, Ziemer 73 sl.; ale k tomu nepodobá se uvedený příklad staročeský, tu bezpochyby omylem jest napsáno tobě místo tebe.

Ad *β*. Míra, o kolik v komparaci vyniká A nad B, vyjadřuje se:

1. *Instrumentalem*. Na př. což méňe lotem desieti hřiven Rožmb. 170 (nč.: co je o lot méně než deset hřiven); což viece desieti hřiven gednyem groſſem t. 191 (o jeden groš více než deset hřiven); nenie právo, gednyem dnem dále šesti neděl k roku (soudnímu) přihnati t. 81 (o jeden den dále než šest neděl); gednyem dnem což by bylo dále (t. než šest neděl) t. 77, mezi rokomá přěs šest neděl rok (lhůta) nemine gednyem dnem viece t. 83; (ty, Maria Magd.) hledala s' jednoho, nalezla s' viec gedniem toho Hrad. 32[a] (nalezla jsi o jednoho více; MMagdalena hledala u hrobu Ježíše, a nalezla tu místo něho dva anděly); jich písma nalezeny (sic) jsú rovna (identická), nic méňe ani viece gednym ſlowem Nikod. 90[b]; Jan ſtem rytyerzy viec mějieše nežli Otta PulkR. 150[b]. — Instrumental tento je sklesl ý ve význam *adverbialní* ve výrazích *mnohem*, *málem*, *velím*. Na př. svatý Jakub byl věcí mnohem ApD. t. j. větší o mnoho, ta hora svú dálí jest odtad dvúcát dní neb malem dále Kat. 194 nč. o málo dále, malem dále AlxH. 2, 25 a AlxV. 343, malem viece AlxV. 562, (Darius) ješčež viece něco malem sprostnějšieho mějieše ľuda pěšieho AlxH. 3, 40; bóh jest těm welym obecznyegy Alb. 33[b], neb bych velím radějši ot meče sešla Pass. 19, aby ty kraloval welym sčestnějie Štít. ř. 40[b], welym ſpyeſe sě naučí mluviti Alb. 32[b], velím viece Pass. 121 atd.; *velmi* viz doleji 2. — Sem

patří též adverbialní výraz *tiem*, bude tím líp Us.; a korrelativní *čím-tiem*, na př. czzim jsmy od hrdosti pýchy prazdnieiſſe, tiem jsmy milosti pilnieiſſe (plnějše) Kruml. 314[b]; čím jeho (svrchovaného dobra) člověk častějie má, tiem jeho viece pochopnější jest t. 464[a]; (duše) čím prázdnějši bude těchto věcí, tiem oněch plnějši bude Štít. ř. 186[b]; čím kde dalši pravda, tiem dalejí bóh Štít uč. 86[b]; vrba, čím čestějie ji obrubáš, tiem ť sě huště obalí t. 84[a]; čím víc tím líp Us.

2. *adverbiem jiným*. Na př. (darové duchovní) tak jsú daleczye ſſlechetnieyſſij jakžto nebe od země z dáli (t. jest) Kruml. 128[b], tobě lid tento ſpyeſſe posluſſnyegy bude Pulk. 31[a], (Alx.) byl by velím viecze mdlegij jímžto sě mněl sa čilejí AlxB. 7, 28, člověk jeho (svrchovaného dobra) viece pochopnyegi jest Kruml. 464, musím o tom malo dele mluviti t. 216[a], mnoho lepe nám vrátiti sě Ol. Num. 14, 3 (Vulg. jen melius), to jest mnoho vzytecznyegie než ono Kruml. 414[b], že je jiný mnoho lepſſij OtcB. 149[a]. Sem klademe také *velmi*, a nikoli do 1, poněvadž není jisto, že by bylo původem svým Instrumental; na př. ten jest welmy ſylnyegy Alb. 8[b], ten jest welmi ſilniegij Kruml. 133[b], welmy viecze hy byl jedl Ol. 1. Reg. 14, 30.

3. *Akkusativem* s předložkou *o*. Na př. má o sto ovec více než já Us. Jg., tak obyčejně v jazyce novém. Podobně v pol. a luž. srb., Mikl. 4, 429. Způsob ten rozšířil se podle němčiny.

4. *znásobením* toho, co by bylo vysloveno v positivu. Na př. navracuji ctirkrat viece reddo quadruplum Koř. Luk. 19, 8, cztirzkrat dráže vir ovem reddet in quadruplum Ol. 2. Reg. 12, 6. —

Komparativ mívá význam superlativu. Na př. crineiſi hostis teterrimus Greg., zcoreiſe celerrimo imperio Greg., o vozě dvě stě junoš wiborneyſſich svú šlechtú przirozeneyſſich biechu mu přisluhujúce AlxH. 3, 14 sl., dvě stě jinochów wybornyeyſſych svú šlechtú przyrozenyeyſich AlxV. 1255 sl., slyšte čstní otčíci všie šlechty przyedſy dědici t. 1300, Hron byl v radě ze všech mudrzyeyssy nazván DalC. 88; a ty Betleme, země židovská, nikoli menſſye si mezi kniežaty židovskými nequaquam minima es Ev. Víd. Mat. 2, 6; vašě sluhy i lepſſye mládcě otejme optimos iuvenes Ol. 1. Reg. 8, 16. —

Superlativ vyslovuje, že předmět A vyniká v dané kvalitě nade všecky jiné s ním srovnávané předměty B, C, D . . .

Půjde o výklad, jak se vyjadřují B, C, D . . ., nad něž nade všecky předmět A vyniká. Děje se to

Genitivem partitivním: najlepší *všěch*; na př. jěž (Maria) jest wſech kralſ nayſwietleyſie Kat. 34;

Genitivem s předložkou *z*, *ze:* najlepší *ze všěch;* na př. to má naywieczſye jest ze wſiech mých bolestí bolest Hrad. 59[a], ktož nevie toho že je zlato najdražše z střiebra a z železa ŠtítV. 15 ješto jest ze wſſeho naidiwnieiſſie OtcB. 145[a], ten mi jest ze wſſyec nagprotiwniegij t. 65[a], jenž biechu naiczenieiſſij i naimudrzieiſſ

ze wſſeho ſwieta t. 201b; když sě na stolici usadi ze wſſyech nagwyſſ t. 128a.

Instrumentalem s předl. *mezi*: najlepší *mezi všěmi*; na př. najlepší mezy pohany AlxV. 1549; je tu pojetí stejné, jako když v sskr. jest Lokal: tvām devešu prathamam havāmahe tě mezi bohy prvního vzýváme, Ziemer l. c. 36.

Akkusativem s předl. *nad*: najlepší *nade všěcky*; na př. nad veš svět najbohatější, nade vše múdré najmúdřejší Kat. 22; ty s' se jemu ukázal nade wſſieczky jine naylſtiwiegſſy Kruml. 41b; jakež Kristus jest bez pocztu nade wſſyeczky svaté nayſwyetyeyſſy, takež bez czyſla jeho tělo nade wſſyeczky svaté nayczyſtſſye t. 93b; to slovo nad weſſken ſtred nayſladſſie t. 412b; nade všecky nejmaudřejší Vel., delfín i nad ptáky nejrychlejší jest Har., umění toto nade všecky jiné věci nejslavnější Bylin. Jg.

Akkusativem s předl. *mimo*: najlepší *mimo všěcky*; na př. (ten) jmá naywietſſy chwalu mimo gyne Otc. 250b.

Lokalem s předl. *po*: najlepší *po všěch*; na př. po wſſyech najposléze nese jej (hrozen) k uopatu OtcB. 90a.

Možná že se vyskytuje ještě některý způsob jiný.

Při komparativech rozeznali jsme podle rozdílných způsobů tohoto vyjadřování a podle rozdílného jeho významu několik rozdílných typů; při superlativu je význam a typus ve všech výrazích jeden a týž, vyslovený dobře grammatickým názvem superlativu.

M í r a, o kolik vyniká A nad B, při superlativu zřídka se udává; na př. Kristus jest bez pocztu nade všěcky svaté nejsvětější Kruml. 93b, (tělo Kristovo jest) bez zyſla vnade všěcky svaté najčistšie t. Z pravidla určení takového při superlativu nebývá; tu jest proti A předmětů jiných několik a praví se jen prostě, že A nad ně nade všecky vyniká. —

Adjektiva (a adverbia) s l o ž e n á s *ne-* stupňují se způsobem obyčejným, když jsou významu o p a k o k l a d n é h o: *nesčastný* — *nesčěstnější* — *najnesčěstnější* nč. *nešťastný* — *nešťastnější* — *nejnešťastnější*; na př. Jakub měl dvě ženě, ňekrašší s očima potuchlýma a druhú krásnú Štít. uč. 69b (nekrásný, opakokladem = šeředný), (panenstvie) čím bude viece zprzňeno tiem jest bohu newzacznyeyſſe t. 44b (nevzácný, opakokladem = odporný, mrzký), čím bude nečiſti tiem bude méňe vzácna ŠtítOpat. 334b, jich těla budú nelepeyſſye (sic) Kruml. 93b (nelepý = šeředný), skrze to budete nedoſtatecznieyſſe ŠtítMus. 229b, odtud jest zlost nayneſnažſſy vyhnati ŠtítOp. 311a (nesnadný = těžký), novin neſnadſiech Kat. 80, neſnadnyeyſſie svády t., což by neſnadſſieho Pass. 405, tiem neſnažſſie Hug. 116, toho hřiechu najneſnaze se lidé kají Štít. uč. 54b. Zvláště snadné je obyčejné stupňování těch adjektiv záporných, která vedle sebe kladných nemají anebo když jejich tvarů kladných zřídka se užívá; na př. *nestydatý* (nikdy kladné: stydatý) *nestydatější*, *nejnestydatější*, *nedužívý* (nikdy: dužívý) atp. — Kde tvar záporný n e n í významu o p a k o k l a d n é h o, tu

vyjadřují se stupně **opisováním**; na př. *nevelikký*, *méně veliký*, *nejméně veliký* (poněvadž neveliký není = malý). Mnohdy může při témž adjektivu býti pojetí rozdílné, na př. při *nedůstojný*, *nemilý*; beru-li zde zápor za opakokladný, tedy je komp. *nedůstojnější*, *nemilejší*, a superlativ *nejnedůstojnější*, *nejnemilejší*; beru-li však zápor za pouhý a bez opakokladu, tedy je kompt. *méně důstojný*, *méně milý*, superl. *nejméně důstojný*, *nejméně milý*.

Participia jsou komparace schopna podle rozdílného významu svého měrou nestejnou; čím více se blíží významem svým k adjektivům, tím jejich schopnost komparace je větší. Stupně vyjadřují se dílem kmenoslovně, dílem opisem. Na př. abychom byli dokonaleyſſe Modl. 31ᵃ, čím bude zprznilejši tiem bude méně vzácna ŠtítOp. 314ᵇ; rozkvetlejší a více rozkvetlý Us.; bývát u překladiech cos buď drzymyeyſſe Štít. uč. 149ᵇ, aby to v paměti bylo drzymyegie Štít. ř. 218ᵃ; mój sluha vczenyegi jest Kat. 46, svatý Jan powyſſenyegy jest než proroci Pass. 277, i jeden tak svrchovaný by ſwrchowanyegij nemohl býti Štít. ř. 59ᵇ, bych umřela utieſſenyeyſſy Hrad. 59ᵇ, aby dobří v dobrém byli zapalenieyſſie BrigF. 56ᵃ; chválenější a více chválený, více ubitý, více zpitý Us.; více vynikající, nejvíce vynikající (ve Světoz. 1885, 686 počítá se N. „k nejvynikajícím učencům našim“; výraz nečeský).

Číslovky jsou schopny komparace jenom pokud mají v sobě význam realní. Toho způsobu jest jenom číslovka řadová *prvý*, *první*, pokud znamená tolik co *přední*, a číslovka základní *jeden*, když se béře ve významu simplex nebo unicus. Na př. prvější, prvnější Us., z těch jeden naiprwnieiſſi veče OtcB. 90ᵇ, (bůh) jest najjednější Štít. Rozb. 677, (bůh) nadjednější (sic) jest nad to nade vše co kdež jest jedno t.

Superlativní *na-*, *naj-* přidává se též ke tvarům nekomparativním a dodává jim významu superlativního. Na př. *najpředy:* Judáš naypřiedy jdieše ML. 109ᵇ; *najposledy* atp.: křest pokánie a naypoſledy svatý olej Štít. uč. 114ᵃ, naypoſledy věděti jest Alb. 99ᵇ, naypoſledy Kruml. 52ᵃ a 65ᵃ, naypoſledi novissime Koř. Mat. 25, 11, těch ješto jsú budúcí naypoſledy in novissimo Ol. Ekkl. 1, 11, každý naypoſlee všecko ztratí Štít. ř. 43ᵃ, v naipoſlednie vlasti OtcB., by naipoſlednie prozřěli novissima ŽKlem. Deut. 29, až do naypoſlednye chvilky Brig. 115, w naypoſlednych dnech in diebus novissimis Ol. Gen. 49, 1, od naypoſlednych počne sě řád odplaty Štít. ř. 109ᵇ, nayposledny čásek Kat. 196 atd.: sem ovšem nepatří tvary *najposlednější*, *najposléze*, poněvadž zde tvar s *naj-* složený má tvar komparativu; — *najprvní* atp.; duchem naʸprwnym spiritu principali ŽKlem. 50, 14, nayprwnye poznánie (seznámení) apostolské Krist. 34ᵇ, nayprwnye suché dni ODub. 121, nayprwnym kazatelem Hrad. 64ᵇ, nayprwnyeho člověka Kat. 110, nayprwnye (měsiec) Mill. 61ᵃ, naiprwnij den OtcB. 97ᵃ; — *najvrchní:* hospodin naywrchny excelsus ŽKlem. 98, 2; t. 72, 11 a 49, 14; — *najpotom:* naypotom

přídú děvicě novissime Ev. Víd. Mat. 25, 11; — ***najsvatosvatý***: nayſwatoſwate svatosti pane Hád. 56[b]; — ***najspieše***; jednoduché ***spieše*** je vlastně positiv = rychle, jak svědčí doklady: dvanáct vrabcóv upadechu, u mistrovo lóno ſpyeſe Dět. Jež. 2[b], (člověk) dobrého ſpyeſe poběhne ve zlem jsa pak sě nehne AlxV. 549 (jsou tu opposita: spieše t. j. rychle poběhnúti, a pak sě nehnúti), poď pane ſpieſſe a učiň súd BrigF. 70[b], protož przyd ſpieſſe mrtvit jsme Brig. 172, pánku mysl o sobě ſpieſſe Hrad. 143[a], (švec) sadi druhý (kroš) ſpieſſe t. 125[b], kdy chcvě ty škorně ſpieſſe prodati t. 126, juž hrad na ztraceňú bieše by sě byla ciesařovna nedomyslila ſpieſe na zábradlech státi a volati DalH. 39, spomoz nám ſpyeſſe Modl. 166[a], veléc jemu ſpieſſe za ním běžěti Pass 374, (císař) káza svým rádcém k sobě sě přibrati ſpyeſe Kat. 86, ať ſpieſſe pojdem velociter Ol. Num. 20, 19 atd.; tento positiv ***spieše*** pojímá se však záhy za komparativ, jak svědčí opět doklady: ſpies mohú přičiniti mé bolesti než umniti Hrad. 37[a], tiem ſpijeſſe Štít. ř. 109[a], vyjda ſpieſſe vzdajž jemu dieku egredere celerius Otc. 182[b], čemu ste ſpieſſe než jindy přišli velocius Ol. Ex. 2, 18 atd.; z tohoto pak za komparativ pojatého tvaru ***spieše*** utvořil se pak ovšem i superlativ: to jest nayſpieſs proto že ŠtítOp. 180[b], čímž nayſpieſſe muož Mill. 81[b], a jakož nayſpieſe ona svú prosbu skona hned sv. Jan promluvi Hrad. 56[b], nayſpieſſ mi sě to přihodilo Pass. 374 atd., nč. spíše kompt., nejspíše.

V srbštině a bulharštině někdy také substantivum, ano i sloveso se stupňuje. Na př. *junak* komp. bulh. *pojunak,* pojunak ot mene Mikl. 4, 226 (z Milad.), srb. *voljeti* — *najvoljeti,* koga bi ti brata najvoljela Vuk II (1841), 289, ja bi burmu najvoljela Vuk Rječnik s. v., ja bi Janka najvoljela t., bulh. *počita-* — *najpočita-*, jego naj počitachъ eum maxime colebant Mikl. 2, 359 a 4, 213. V češtině případů takových není. Nepatří sem komp. *tměji*, *ziměji* a superl. *nejtměji*, *nejzimněji*. Tu jenom zdá se, jako by byla stupňována substantiva *tma*, *zima;* v pravdě však subst. *tma*, *zima* stlačena jsou ve význam adverbialní, jak viděti ve rčeních bylo tma, bylo zima; při pojetí pak adverbialním jest pak ovšem možna i komparace a vyvinuly se i zvláštní jednoduché tvary pro komparativ a superlativ. —

Gradace jest adjektivum a adjektivní adverbium též schopno u míře veliké, ale není to tak jeho vlastností a známkou zvláštní, jako komparace, nýbrž schopnost tato shledává se při jiných významech realních, na př. jako jest stupňované adjektivum *přěblažený*, *rozmilý* atd., tak jest i stupňované substantivum *přěmnožstvie*, *přěradost*, *rozjablunka* atd., a odtud přenáší se i na slova významu formálního, na př. *přěkterak*, *roznaša* (už jsi ty Aničko roznaša Suš. 432). O té věci, o graduaci vůbec, chci pojednati jindy. —

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

(Dokončení).

Výňatky textové, ke kterým v části předešlé poukazováno.

Předmluva k rkp. 17. F. 1.

Poczynagi ſie knyhy vzyteczne Swate Brygitty o zgewenich.[1])

Dywne [2]) ſlyſſano geſt wnaſſi zemi/ drziewe/ buoh w zakonie ſtarem s weliku hrozu mluwil k lidu mocz ſwu lidem vkazuge A ted gyz tiſſe mluwj chtie ſwe vkazati miloſrdie/ A tot geſt widienie ono Eliaſſovo/ geſſto widiel Ano gde nayprw duch hrozny hory a ſkaly przewraczuge Potom widiel pochotne tiche poczeſſye/ a tu byl hoſpodin/ Neb hoſpodin wſſemi cziny ſwych zwolenych hleda/ aby zli den ſudny omluwy negmieli/ geſſto ni gednuoᵛ ni druheᵛ nedadie pohnuti ſebe/ by hledali hoſpodina Az tep w tyto czaſy ſwe nam vkazal miloſrdie koſtel ſwoy ſkrze zenu napomenul/ Skrze ſwatu Brigittu vkazaw gi w gegym nabozenſtwi mnoha widienie a chtiel, aby pſana byla/ a ohlaſeyl ſwatoſzt gegij/ ze geſt wzdwizena w koſtele Rzymſkem/ a mezy ſwate przipſana leta od Bozieho narozenie po tisyczi letech a po trzech ſtech po dewietidczat prweho *[1ᵇ]* A den gegi polozen geſt na zatrzie po dny Swate Marzie Magdaleny/ ze gi yalko ſwate wdowie ſluzy koſtel/ a bylat geſt za mne ziwa neznal gſem Ya gie/ ale ſlychal gſem o ſwatoſti gegi/ a widali gi znami mogi Y rzekl gſem diwne geſt ſlyſſano w naſſi zemi Czaſto gſem ſlychal, ze rziekagi/ Nikdy dobreho nicz neſlyſſeti/ kee kdy ſlyſſeti tento ſie oſwietil Ay toſſt ted ſlyſſeti Ze ſie tato oſwietila milugicz boha milugicz dobre ſwych bliznich/ hrziechuow w lidech nemilugicz Proti nymz geſt z knyhy pſala Yakoz w tom byla wuole bozie A gſut ty knyhy pilnie miſtry vczenymi opatrzeny a nenie w nich blud nalezen acz gſu wyſſly ſkrze zenu A zdali buoh nemoz czo chcze/ ano toho plno piſma (!) ze buoh czaſto mdle a potupne wywoluge aby ſylne pohanyl A zdali y zeny nebywaly prorokynie a geſſto buoh ſkrze nie znamenitie czinil welike wieczi Yudyth Heſter Anna wdowa ony Sybyllу Protoz az y nenie [3]) duchu *[2ᵃ]* wierziti wſſelikeᵛ/ wſſak ne wſſech ſproſtnych neuczenych aneb y zen zawrczy geſt kdyz takeho czo prawie/ Ale ſluſſie zkuſyti od bohali to gde Bit Pharao nebyl vwierzil Yozfowi/ (sic) nebyl by ſie ohradil przed drahymi letmi A opiet

---

[1]) v rkp. červeně.
[2]) Inicialka červená ornamentalní v 5 řádcích.
[3]) opraveno z „nynie".

gyny Pharao by byl Moyzieſſowu widieni vwierzil, nebyl by tolik ranami Egipt nanien (sic) A take byt nechtiel buoh. aby y zenam bylo niekdy w takych widienich vwierzeno/ Nebylo by w ſwatem czteni tak ſlawnie to polozeno ze gſu zeny ony w boziem hrobu Andiely widiely a poſlany ſtiem k apoſſtolom a k Petrowi a Aby nebalí ſie zklamanie kniehami teto ſwate zeny znamenayte kakt yſu przed tiem ohrazeny A byla zena vrozena z pokolenie Gotſkych kralow Daruow ſkrze to nehledala/ a wzdy bydlila bohoboynie/ A po muzy oddala ſie v welike miloſti w ſluzbu bohu A yakz poczala ta widienie miewati/ wieczez wieczez pokorna byla bogeczi ſie tiezkeho ſudu czym gij buoh wiecze darow miloſti ſwe [2ᵇ] vkazuge/ a magicz za to ze takeho nicz nenie duoſtoyna A byla by rada w ſwe pokorze w tayno to miela/ czo geſt tak bohem vkazano Ale buoh chtiel aby to popſala on wie k ktereᵛ vzitku aneb koᵛ Pak Miſtr Remundus Miſtr piſma ſwateᵒ a zakona predykatoroweho zporziedil ty knyhy zgeweni tiech A rzekl o ni tuto rzecz neb znal gi wſſiczknu/ az do prwe kapitoly rzka/ kto ſmie rzeczy by taka duſſe byla w takych widienich obluzena odſtup ta drzoſt Ale chwalu wzdayme bozy miloſti geſſto tiem gi wietſſi widime czym to zda ſie nepodobniegie by tolik gie buoh wſſemohuczy nam hubenym miloſti vkazowal O welike bzoie miloſti ze nas tiem czo zgewowal teto zenie tak napomenul/ tahna nas k tomu/ abychom hledali miloſti geho A oni od nieho dalecze zaſſli acz gedwa kde oſtalo ſyemie krzeſtianſke ſprawedlnoſti Ale czo gyneho rzeczy k toᵛ. pro ſwe zwolene czini to hoſpodin aby ſie k nieᵛ nawratili Diwnet ĝt [3ᵃ] czo ſie ſtalo ſkrze tu zenu ſwiedomat mi geſt toho plna prawda kterymt ſie to duchem dalo/ Acz hruby lid v prwe ſnad toᵛ y neuwierzy/ gemuz nenie ſwiedoma te zeny ſwatoſt/ Ale za tot mam yakoz piſmo prawi o wſtany z mrtwych pana naſſeho Jezucriſta/ ze zponenahlu ſkrze mnoha kazanie wznikla wiera geſſto obecz hrubeho ſrdcze nemohla ſpolu wſſeho pochopiti/ ze ſnad takehoz w prodleni czaſu mnohym to bude oznameno czo buoh chtiel ſkrze tuto zenu vcziniti Awſſak welikat geſt wſſem prziczyna wierziti rzeczeni te ſwate zeny/ ze tolik rzeczi tolik diwow neukazugi nam wiery gyne gen tu geſſto gy nam vkazal criſtus Ani gyneho noweho Kriſta gen toho geſto trpiel a vmrzel pro ny Nicz te prawdy neugymagi geſſto geſt w kriſtu/ ani czo wiecze prziczyniegi gedine ze nas wyſtrziehagi hniewu bozieho a abychom w propaſt rozpaczy newpadli W tiechto zlych poſlednych czaſyech Y to geſt prziczina [3ᵇ] wierziti tyeem rzeczem/ ze gedna ſproſtna zena wyneſla geſt geſſtoby tolik gich neumiela wymyſliti a takowych ani by ſpileti chtiela/ gſucz vrozena a daruow ſkrze to nehledagicz/ boha milugicz a prawdu geho tahnucz y gyne k toᵛ A gſu ta widienie gegie mudrymi vczenymi opatrzena Zda by byla ze mdloby hlavy/ neb zuoklamanie ducha zleho A ona mile ſneſla v welike pokorze/ A nalezeno ĝt, ze wſſeczka ta widienie

gegie tahnu ne ke zlemu ne k marne' ale k rzadne' wſſech polepſſeni a k chwale bozy/ A to geſt tiem hledala s praczy ſwu y s ſwu potupu Diegicz poſelſtwie podle bozieho przikazanie k niekoliko Papezom .k. Biſkupom k cziefarzowi k kralom y k gynym A ktoz pilnie znamena gegie wſſeczky rzeczy gymyz prawila nietczo buduczieho/ mnoheho geſt prawda wyſſla/ A to ſiegeſt ſtalo z welike bozie miloſti/ ze geſſtie ſwych nezapomina a ne netba Ano ſwiet tak dalecze zaſſel od nieho/ aby Gý (?) ktoz magi diediti nebeſke ralowſtwie (!) geſſtie gmieli/ napomenutie aby wſtali z hrziechuow a k bohu ſie nawratili gemuz czeſt a chwala wieky wiekom Amen.

Rukopis 17. C. 21. chová se v císařské universitní bibliothéce pražské. Opatřen jest deskami dřevěnými, jež polepeny na stranách vnějších koží; polepení vnitřní odtrženo. Na deskách jsou patrné stopy pěti kovových knoflíků na každé, a dvou spon. Při vazbě užito ostřižků z latin. tiskopisu. Na hřbetě napsala ruka pozdní několik slov, vztahujících se na bývalého některého majitele. Předeštných listů není. Celý rukopis, jak nám zachován, skládá se z 5 sexternů, jednoho quinternu, (jenž v rukop. i Hanušem udán chybně za sextern), jednoho septernu a jednoho okternu.

Počet listů měl by býti 100, však zbývá pouze 95; ostatní jsou vytrženy. Výška listů jest 32 cm., šířka 21 cm. Prvních několik listů (hlavně 3) zmazáno, potrháno a pokaženo od molů a týž osud potkal listy poslední; však čísti možno přece. Na stranách jest po 2 sloupcích, vymezených liniemi, sloupce mají 36—49 řádků vylinkovaných v prvních dvou sexternech, později nikoliv.

Písmo v prvých dvou sexternech jest dosti úhledné, řádky slušně odděleny, však dále mění se forma k horšímu s rukou píšící, řádky stěsnány, písmo nepěkné, až zase v druhé polovici rukopisu psáno úhledněji, ač vždy ještě velmi nedbale a nesprávně.

Celý rkp. rozdělen v kapitoly (číslované po různu jen), kteréž označeny jsou červenými inicialkami prostými, beze vší umělosti. Sem tam červeně vypsáno: Capitola gina atd. Velká písmena v textu pobarvena též. Červeně popsány také sexterny, opravovány chyby a podtržena slova neb věty. Papír jest velmi pevný s vodním znamením na listu 92.

Předmluva k rkp. 17. C. 21.

Y Protoz trzieba geſt opatrneho rozeznanýe a rozſuzenye w takowich dywých a zgewenich ne wſſielykemu wyerzity duchu A take ne wſſiech y ſproſtnych neuczenych aneb y zzen zawrczý geſto prawie takoweho nyeczo Ale wzkuſyty a opatrnye rozſudyti ot boha ly du .·. (takowe wieczy) by byl (pharao nevwye)rzil yozephowý geſto gemu ſny wykladal nebyl by ſie ohradyl prz(ied zly)mý drahymy letmý A opiet gyny by (byl) (pharao) (moyzie-

ſſowu w)ydieny uwÿerzyl a po(ſtu)pil potom czo ge moyz(ieſs) w boziem gſa poſelſtwÿ prawil nebylt by tolyk ranamy Egypt ranyen A pak potom y ſam vtonul v morzy ſ(e) (w)ſſim ſ(wym woy)ſkem A takz yakoz ſe(m rzekl kto chcze) wyerzitÿ taky(m) (wye)czem vwyerzyti czaſto blud wezme myeſto prawdy

Capitola trzetie. *A*[1]) dawagit ſwiety otczy navczenye aby toho nayprwe (ktoz prawy) by takowa (wydanie wydal) neb zgewenye pylnye a ſnaznye a patrzÿtÿ (sic) kakeho ĝt polozenye duchownyly ĝt myſly welyky ĝt myloſti k bohu a take k blyznym geſtly v poſelſtwy mudreho a dobreho nyektereho otczye *[1ᵇ]* Duchownyeho A dale vmiely rozumnym vczÿnem rozſudity a patrzyty ta ſwa wyedomye (sic) neb zgewenye bogiecz ſie by w ſobie nebila oklamana a w pokorzie ly. te (!) vczynyty czyly w kakey chlubie wazily ſie nad gyne w tiech wydienych a hrdaly gyny (my) hledaly (z) toho od lydy chwaly czty neb daruow/ a maly dobre a ſſlechetne czyny w obycziegÿ/ a take maly dobry (r)ozu(om) k duchownym wieczem czily mdle hlawy na ſmyſle kterym czinem/ magy take ta wydienye neb zgewenye ſſlechetnymy mudrczy uczenymy bity opatrziena kak ſu ſie ſtaly na gyewiely czyli we ſnye tieleſnym ly wydienym czyly w myſly obra (z) kamy tieleſnych poſt(aw) czili gie w rozuomu kakem nad obeczny byeh przirozenye ſwie . . . . tom wybiehnuti neb wztrzeny myſly nad ſie ten ktoz prawy bÿ to myewal/ czyly ĝt pochotnoſt kter(e) duchownie ſladkoſti w boziey myloſti wydiel ly ĝt koho/ neb ſliſſal geſto by gemu ſkrzite (!) wieczy zgewyl a wyprawyl wydienye toho a myenymt wydienym (y to) czoz by ſliſſal neb wony (czil) *[2ᵃ]* Chut vſti nebo czil dotczenym takeho nyeczo A tak mudrzy rozuomy vczenye magy takowa wydieny rozſudyti magÿ take opatrzena byty pilnye ta wydienye k czemu tahnu gſuly k vzitku kteremu oprawenÿ lydſkich czynowe w ſſlechetnoſti k ſpaſeny duſſye czily w tom nyeczo gyneho nepotrziebneho noweho nyeczo wydieny w lidu proty rozuomu dobremu Magy take opatrziena byty (ta) wydienye geſto gie prawy(. . .) nyekto nyeczo buduczieho wzdyly gſu prawa czily chybugy nyekdy w ſſwem prorocztwy a czo prorokugy to ly geſto k ſwietu ſluſſie/ czyly k duchowenſtwy a k uzytku ſwate czierkwy A magy y w tom ta wydieny bity rozſuzeᵃ od ktereho duchu od zleho ly czyly ot dobreho pochazegy ktoz bez takoweho rozſuzenye a neopatrzenye wieczy tiechto brzczie aneb przymu aneb odwrhu zgewenye taka mohut w obem byty oklamana.

Cap. (IV.) *A*lle aby nebaly ſie tiemy zgewenymy geſto ſu pſana w niehach (!) tiechto okla(ma)nye znamenyte (!) kakt gſu (y nad) tu chlubu ohrazeny knyehy *[2ᵇ]* Tito a ta zgyewenye w nych popſana/ Nayprwe ta ſwata zena ſkrzie nyz dana gſu ta zgyewenye byla geſt rodu knyezieczieho z pokolenye kralowa

---

[1]) Červená inicialka neornamentalní ve řádcích.

w koſtis kralowſtwy bila knyeznu w gedne kraginye geſto Swieczia ſlowe gegiez ſtaroſti cznye bydlyly a ſſlechetnye a ſama bydlecz s muzem (giſtie bohoboynye) wzdy zywa byla (mu)zie byla przywedla ze mnoho let czyſtie y bez ſkutku tieleſneho bydlyly ſpolu. A kdyz muz (gegy) vmrziel roznyetywſſy ſie w bozzie myloſti wſſieczka ſie poddala gezucriſtu a on gy myloſtywie wzal za ſwu chot wlaſtny tak ze gy dywnye ſwym vtieſſenym nawſtiewowal a (rzyekal) k nye ya ſem tie wzwolýl w chot at bich (Vkazal ſwa) tagemſtiw(ye neb tak ſie mnye) A ona az poczala myewaty ty wydienye wyeczez wyeczez w ſwem duchu pokorna bila wzdy ſie bogecz tiezkeho ſudu bozieho Czymz gie wiecz daruow buoh z ſwe myloſti wkazowaſſe (!)/ a tehdy by nebyla zwlaſſczie s ſynem bozym przynuczena aby dala poſelſtwie geho k czyſarzowy k kraluom k papezuom a pſala ty wieczy byla by rada aby to taynye myela g̃t dwa ſſlechetna a pocztywa *[3a]* knyeze wzdy cziſta od gych mladoſti k ſwe podobye przied tyemy geſt ſwich wydieny netagila a býla w gych poſluſſenſtwy yakoz naypokornyeyſſie pokorna Gieptiſka ſwich prelatow neb w pokorzie w poſluſſenſtwye w chudobie chtila pana criſta naſledowati a drzala ſwate pokory ſkutek kdiz gſu myſtrzy ſwateho pyſma prziemyetaly ot dobreº ly duchu gdu ta wydynye gegie czyly ge to kak gynak a kdiz gſu wyneſly tak z ſweho potaza ze takowa wydienye a zewenye nemohu ot zleho duchu wydiena byty nycz g̃t nebyla tyem hrda ta ſwata zzena alle yakoz ſem rziekl bala ſie tyem (tiezſſyeho) ſudu bozieho czymz g̃t wiecze (dary bozie) wydiala w ſobie a magicz za to ze tak welyke wyeczy nenye duoſtoyna A tak dywyla ſie tomu w ſwe modlitbie mluwyeczy k yezucriſtu a takz yako w ſrdeczne myloſti karagicz (gey ze) gy tak neduoſtoynu wolil k tak welike wýeczy aby wydiala gey taynye wyeczy dala poſelſtwye geho a pſala gieho ſwate rzieczy Nebo pſala geſt ty rzieczy nayprwe w ſwem yaziku *[3b]* Potom gſu popſany latine A pak ten myſtr ſwateho pyſma geſto gy znal ſſlechetny muz yakz ſliſſym onyem myſtr zakona ſwateho przedicatoroweho zporziedyl ge w knyehach nyekolik az ted mnye ſie doſtali czieſky popſaty kakzkoly ty ktoz mye znagy wiedie to ze nerad o dywych pyſſy.

Kap. V. *T*en pak myſtr geſto latynye ſlozzil a zrziedil knyehý tito prawy ſſlechetnoſt teto panye geſto gy znal Die kto ſmy rzieczy by taka duſſie bila w takych wydienych obluzena odſtup drzoſt ſudu nemudreho/ a chwalu wzdayme bozie myloſti geſto gey tiem wieczſſy wydyety muozem czym ſie to zda nepodobnyegie male wyerzie naſſie czo buoh wſſemohuczy myloſty ſwe nam hubenym vkazuje o dywne bozie welike myloſti Pana naſſeho yezucriſta ze nas tak dywnye tyem czo g̃t zgewowal teyto zenye napomanul a tahne nas abychom hledaly myloſti geho a my tak daleczie oſtaly criſta tak gey hnyewamy hrziechy ſwymy ze acz gyedwa kde *[4a]* oſtalo geſt ſieme krzieſtanſke ſprawedlnoſti O kak

to geſt hodne/ proneſti wſſemu lidu czo geho geſt pod nebem kak pochotnye kak myloſtywye ty geſto nan netbagy a nemohucze dobrzie bity odwolana k ſwey myloſti a wyeda gegich newdiecznoſt toho Ale czo mohu gyneho rzieczy k tomu genz pro ſwe zwolene czyny to hoſpodyn aby wyerzily ſlyſſiecze nalezly myloſt geho Dywnyet geſt ſie ſkrzie tuto zenu ſtalo geſto gedwa wyerzino byty neb kakzkolywiek rozuom muoz w tiech rzieczech a w ſkutcziech byty geſto gſu w tiech wiezeny/ nalezly plnu prawdu wſſakz lidſka krzehkoſt nepopadne toho geſto rozom tiech ktoz tu rziecz pozna ſlyſſy a wydy wſſeczko ge byeho (sic) tu vkazuge zena tomu wierzino byty ma Die opiet ten myſtr ano ya ſem geſto gſem latynye popſal toto gyedwa mohu popadnuty geſto wſſak wyedie ze geſt duoſtoyna aby to wierzieno a przygato bylo neb plna my geſt prawda ſwiedoma w rzieczech y w ſkutcziech kterym geſt *[4ᵇ]* Sie to duchem dalo kakz by wſſichný gyedyne tu rziecz vſliſſiecz mohly tomu tak dywnemu vwyerzyty gymz nenye ſwiedoma te zeny ſwatoſt Ale yakoz pana naſſech naſſeho ihû criſta z mrtwich wſtanye prawy pyſmo zponenahlu ſkrzye mnoha vkazanye wznykla geſt wyera geſto ge wſſeho ſpolu nemohla obecz hrubeho ſrdczie pochopity tak (mnym) ze ſnad ſie y tuto ſtane ze w prodleny czaſu welykoſt dywu tohoto mnohym bude oznamena/ gehoz oczy tme hrziechuow przywykly nęmohu poznaty ſpaſenye Awſſak tot geſt wſſyem welika prziczyna aby przygiely rziecz teto (ſwate) zeny ze tolyk rzieczy tolik dywuow neukazugie nam wiery gyne giedno tu geſto vkazal criſtus (Any nam) gýneho criſta vkazuge noweho Ale wzdy toho ĝt trpiel a vmrzyel pro ny nycz te prawdy neugyma/ geſto geſt w kryſtu any czo wiecz prziczynugicz/ gedno ze tiem wieczie myloſrdenſtwie geho w nych muoz poznano býtý czym geſt wieczie hubenſtwie naſſie nad to nez ĝt kdy bilo w hrzieſſyech naſſich pro nyezto chwala a dyeka hoſponu (sic) *[5ᵃ]* Genz nas tyeſſy a pomaha hubenſtwu naſſemu tolyk nam czyny a wyſtrzieha abichom rozpaczý w proſt (sic) neupaly w tiechto zlych poſlednych czaſiech y toto geſt prziczyna wierzyty tiem zgyewenym o nychz prawie knyehy tyto ze gedna zena neuczena ſproſtna wýneſla ge geſto by neumyela tolyk o takowich wieczech ſobye zamyſlyty/ any wyſſpylety chtiela/ gſucz ſlowutna vrozena nad gyne gſucz bohoboyna mylugicz a p̄wdu geho/ a tahnuczy gyne k tomu y ſwu dczeru byla geſt przywedla k tomn ze geſt y ſny we wdowſtwy bohu ſluzila a take ten geſto latynye to pſal gſa muz pokorný a ſſlechetny neſmyel ſie o to pokuſity geliz buoh gey k tomu przynutyl A ten take myſtr ſwateho pyſma myſtr zakona predikatoroweho gmenem Reniundus/ chwalny geſt czlowiek/ ſlychal ſem o geho ſſlechetnoſty A ten geſt znal tu pany A ta wydienye gegie/ po nye gyz zporziedil w knyeh nekolyk a ſſlechetny myſtr Mathuſs z Krakowa y ten take ĝt muz nematny toho znamy a geſt myſtr ſwateᵒ piſma gezto ty knyehy tak zporzie*[5ᵇ]*zene

do praby przynesl a sluzil gie yako gyne swate wdowye slowutnu vczynyw sluzbu na swatey mssy ke czty bohu w gegie meno bohu otczy prziedrahu obiet krwe a tiela geho syna w kostelnye swatosti na oltarzy obietuge a tot gest y muye sie dalo ponuklo mne abich k twey wuoly ma myla dczy poczal ty knyehy psaty czesky zdalyt snad y po nas budu nyekomu k uzitku

Kap. (VI.) Kakzkolýwyet zrziecz na tuto swatu zenu bylo by dosty aby bylo wierzity tomu czo gest popsano w knyehach tyechto awssak ze bych rziek za ta wydienye neb zzeweny kdyzto prawy myela by byty mudrymy a rozomnymy opatrzena kak sie stala Chczy to rzeczy ze swaty Augustyn a swaty Jeronym vkazuge ze takowe wydienye bywa trogie tielesnymy postawami giedna/ druha w mysly kakymyss obrazkamý tielesnich postaw Trzety bywagý giedno tak w rozomu boziem wnytrznym poswieczenym ku poznaný prawdy gesto ĝt to drziewo skryto bylo *[6a]* Ta trzy wydienye gsu naydustoynieyssýe a kterym czynem miela ta swata zena/ swa wydienye to sie vkaze/ kdyz bude kto czysty knyehy tito neb czo gest psano o nye a o zywotie gegym Neb nyekdy tielesnye wydiala nyekake sobie vkazanye a nyekdý w mysly wuobrazkach nyekakich postaw Ale wssak naywiecz kdyz bywa na modlytwach w rozomu oswieczenem swa wydienye yakozto y sama vkazuge rzkuczy pokornye k bohu w nabozenstwy O naymyleyssy boze sladssy wsseho/ wssem gest to dywne czo ti se mnu czynyss/ neb kdiz sie to lyby/ yako vspiss me tielo ne tielesnym snem ale duchownym kakyms vpokogenym a kaks w tu chwyly probudiss mu dussy yako ze sna/ aby duchownye wydiala y slyssala/ to czo ty kdy racziss vkazaty/ O kak su mym vstam twa sladka slowa Az tot my gest welmy dywne/ ze tehdy kdyz twa slowa slyssým/ budu sita y laczna spolu/ sita budu ze my sie nycz gýneho nechcze w tu chwyly/ A budu laczna ze wzdy przybywa my zadosti k tomu To gest pak zrzyeyme/ ze wssieczka wydienye popsana na knyehach tiechto a zzewenye te swa*[6b]*te zeny ne ke zlemu tahnu any k marnemu ale k radnemu (!) wssiech poleppssieny a k bozie chwale/ Neb ĝt tyem hladala y swu potupu tak diegýcz bozie poselstwye yakz gie rozkazal A ktoz chcze pylnye ta zziewenye opatrzyty/ A ta slowa rozwazity w nychz gest prawyla nyeczo buduczieho mnoheho gest prawda wyssla.

Kap. (VII.) Gyz pak mam take vkazaty ze ta zziewenye nebila su gie duchu zleho oklamanym Ale bila su swatym duchem a kakzkoly dobrzie gest to zywot a pokora te swate zeny vkazala az ĝt kostelem zdwyzena a przicztena mezy swaty poczet Ale mnoho mystruow swateho pysma a duchowny lide Mudrzy prelaty gesste az zywota gegieho plnye to znamenagicz ta wydienye a zgewenye te swate pany opatrzyly/ ze neysu obludy ale su duchem swatym z bozie mylosty Wssak chczy tuto tiech sedm gystich znameny polozity gymyz muoz byty rozeznanye wydienye takich od zleho ly gsu duchu czyly od dobreho a tyemy znamenymy matka

bozie v wydieny pofililila gie to fwate panye aby gifta byla a nechibila ze gie to wffe czoz ĝt wydila fwatym duchem/ a to bude dale w knyehach [7a] nyekterych z tiechto vkazano prwe z tiechto znameny geft kdiz ten gefto ma ta widieny/ geft rzadnye zywota dobreho a w pokorzie w boziey mylofty/a to fie gest wffe vkazalo na teto panye Ze gfuczy urozena bohata nediedila ge fobie fwieta tohoto Ale oftawffy po muzy dyedycztwo przybuznym k nyemu oftawyla/ A chudym niektere rozdala A klaffter pannam w tom fwietfkem kralowftwy vczynila a fobie malo oftawyla z nyehoz by fkrownu potrziebu myela/ yako putnycze w rzymye bila fluziecz bohu gfucz pofluffna otczie fweho duchownyeho/ yako mudreho poczeftneho a fflechetneho czyfteo byl gie buoh dal/ gemuz to w pokorzie wffieczka fwa wydienye zziewowala gefto y pak yakoz fem rziekl to drziewe/ y bil popfal gie A ktoz taky podle fwiedecztwye fwatich otczuow ten nemuoz zlym duchem y w takich wydieny oklaman bity Die s tom onen flawny opat moyziefs/ nykakez ten nemuoz zlym duchem oklaman bity ktoz ne podle fudu/ ale przikladu fwich wyffich chcze zyw byty any bude chytry neprzietel geho fie pofmyewaty neumyetedlnofty ktoz wffieczka myfflenye kteraz gev przigdu/ vkaze wyffymu fwemu netagie gich a podle fwich ftarffich rady/ aneb fie gich drzy aneb fie gich odwrze/ a to ĝt myela do febe tato fwata zena zet ĝt pokornye dawala mudrym wydienye fwa rozfuzowaty ne fwe chwaly w tom hledagicz ale vzitka obecznyeho Protoz nebyla gfu obludna wydienye gegie. Druhe znamenye ze nenye duffye w takowem wydieny oklamana kdyz w tu chwyly gefto ma wydienye czygie fladkoft w fobie bozzie mylofty/ w nyez ma k bohu roznyczenye/ Neb diabel ponyewadz te pochotne mylofty k bohu nema w fobie/ take w nyey gyneho nemuoz podnyetity Ale acz uczyny taku pochotnoft/ to gedno tyelefna a fwietska bude acz ĝt to bozzie nawfftiewenye kdyz w duffy ta pochotnoft bude w bozzie mylofty/ a w rozuma (!) pochotna yafnoft ku przìemey prawdie To hugo w fwych knyehach vkazuge/ gefto w nych s fwu duffy rozmluwa/ Neb tu dye k nyemu duffie geho y czo ĝt tak fladkeho kdyz na buoh zpomyenu gefto mye dotyka tak ochotnye tak prudke (sic) [8a] Ze kakos wffiecka otftupym fama ot febe a promyenym fie a lep my poczne byty nezly mohu powiedyety Potom Hugo odpowieda rzka/ tot geft twuoy myly/ totyz buoh/ gefto tye tak nawfttiewuge A kdyz ĝt tato fwata panny myewala tu fladkoft pochopnofty (!) w bozzie mylofty wffiech wydienych yakozto flowa gegie vkazugy doliczeny geft ze ta wydienye nebyla gfu zabluzenye zleho ducha takowa wydienye Trzietye znamenye kdyz duffie vczige w nitrz w fobie ofwieczenye fwietla toho duchownyeho nadobecznebo lidem przyrozeneho rozuma fwietla gymz pozna prawdu tiech wydieny neb flowo myeny gefto wydiela neb fliffala w tielefnem wydieny neb w uonom gefto y wobrazkach myfly poftaw A tak tiem wnytrznym pofwieczenym widucz nyeczo tielefnye ro-

zuomyely/ czo to myenye A nyekdy gey obrazky poſtaw nyekakich magicz w myſly ſeznaly prawdu czo ſie tiem myeny Ale yako die ſwaty Thomaſs z a wynye (sic) Dyably to czoz wydie lydem zgewugy/ ne tak by mohly we wnytrz rozuom/ [8b] na przierozeny bych oſwietýtý Ale mluwiecz tieleſnye neb ty obrazky poſtaw tieleſnych ʽwzbuzigicz w myſly vtiſknu nyeczo w przyrozeny czlowieku rozuom Ale nemohu rozuomu czlowieczieho nad biech przyrozeny ſwietlem prawdý oſwietyty A tak yakzto ſwyedczye knyhy tyto gmyewala ĝt tato paný rozuom bozzym ſwietlem oſwieczìny nad przyrozeny bieh obeczny Pro nyez to nenýe chybowaty neb gſu bohem gyey vkazowana wydienye gegie Cżtwrte znamenye ze ĝt od ducha ſwate° to wydienýe neb zyewnye (!) kterez kdyz ten ktoz prawy z nych a z krzieſtanſke czyny y vmyſly wzbuzugye/ neb dyabel kdyz chcze obluditý/ acz nyekdy vkaze prawdu neb powye/ yhned take wmyeſy krzywdu A tak pſano geſt w patych knyehach moyzieſſowich Dieſſly ſobie na miſſly po czem znaty mohu nenyelyt to ot boha geſto nyeczo prorokuge/ to gmyey znamenye/ ze kdyz to neprzigde czo geſt prorokowano nebilo ĝt to ſlowo bozzie A kdyz ta ſwata pany/ ktoz chcze ſlowom dobrze rozomyety/ wzdy to prawyla geſto geſt prawe a czne a wyerzie krzieſtanſke vziteczne/ gyſtý geſt [9a] duowod ze to nebylo z uoklamanye ducha zleho Pate kdyz ſkrzie ta wydienye geſto gie kto wydy poleppſſy ſie/ y bude czynity dobre cziný a gýný wezmu tyemto polepſſienye/ znamenyet geſt zet geſt to od boha/ Neb zle drziewo owotce dobreho neſty nemuoz A kdyz tato paný ta myewagicz widienye wzdy ſie lepſſila a ſtala w pokorzie/ a w krzieſtanſkych obycziegich/ zgieweno geſt ze gſu ta wydieny gegie od boha byla Neb gyny mnozy k umyſlom krzieſtanſkym ſu ſkrzie to obraczeny/ Seſte znamenye kdyz ten ſkrzie kohoz ſie dyegý tak dywne wyeczy wezme ſkonanye kraſne w prawem[1]) ſtawye ne w bludne wyerzie/ dobre nadiegi/e a w ſwatey myloſty/ ze gſu ſkrzie ny neobludny dywowe bywaly/ ale bohem zpoſobeny A to ĝt o zywotie teto ſwate pany vkazano/ kak geſt kraſnye ſeſſla ſ ſwyeta/ ano gie buoh zziewýl kdy ma vmrziety Sedme znamenye kdyz ten ſkrzie kohoz ſie dyegy za zywa ſ kterymz kdyz y po ſmrty geho vkaze buoh rzadnymy dywy ſwatoſt geho A tak geſt vczynyl panye teto/ yakozto w rziemye dobrzie y w kralowſtwu Czylyczkem y na mnohich myeſtech gynde/ tak ze y zdwyhana a pocztena mezy ſwate protoz nemyey tý toho za to byt ktery byl to lydſky zamýſl nebo ktereho zleho ducha obluzenye Ale geſt to z welike bozie myloſty napomanute/ aby lid bozzy powſtal z hrziechuow a nawratyl ſie k bohu gemuz czeſt y chwala bud na wieky Amen.

---

[1]) rkp. má prawen.

Klasobraní po rukopisích.

XXIII. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16. srov. Listy filol. 1886, 308 sl.).

Tehda ſwati Bernart chtye yeho w dyrziem ſweliczieny shonyty a ez tak nenye iakz on prawi nalezty propowiedye k tomu ſedlaku a rzka Odgie*[453]*da maleczko od naſſ ſe wſſy myſli iakz mozes paterz yeden ſpiey. Spiegeſli yey beze wſſye prziekazi nycz gyneho nemyſle; tento kon tobie ynhed dâ ale tak tye zaklinagy. aby mi giſtu prawdu powiedyel. To ſedlak uſſlyſſaw weſele yakzto by yuz kon ziſkal malo odſtupiw paterz ſnaznye piety poczal. a prwe nez na poly byl az prziſſed k ſwatemu bernartu wecye Tohoto ya konye myety nebudu; neb iakz ſem brzo paterz piety poczal. tak ſem ynhed pomyſlil aby mi ſie i ſedlem kuon doſtal. pro nezto ſie wiecz ten ſedlak ſweliczíety neſmiel. Yeden take czas ſwati Bernart u poſlany pilnem papežê poſlan aby wewodu equitanſkeho s ſwatu cierekwi ſmirzil. yemuzto equitanſki wewoda welmi ſie branyeſſe nechtye ſie ſmirzity Tehda ſwati bernart ſſed do kaply mſſyu chtyeſſe ſluzyty. a wewodu ez klet bieſſe przied kaplu oſtawil. a kdiz mſſyi [1]) czta bozym tyelem ſwateho krzyzie znamenye nad kalichem czynyeſſe a rzka Pax dñi ſit ſemp̱ vobiſcū. to yeſt czeſky rzeczeno Pokoy bozy bud wzdi ſ wami. W tu hodinu sſwati Bernart w zem tyelo bozie na ſtrziebrnu patenu gijzto kalich przykrywagy ohnem ducha ſwateho zazzen wynyde y promluwi k wewodye a rzka proſili ſmy tebe aby ſie ſmirzil s ſwatu cierekwi a tis naſſy [2]) proſbu potupil. ay hleday tot k tobie yde; ſam ſpaſitel ſin marie matky bozzie yenzto ieſt prawy pan ſwate cierekwe yemuzti ſie protywiſſ ay tot k tobie yde wſſemohucy ſudcye twoy przied nymzto wſſeho ſwieta pranarod ſpoczeſtnu pokoru kleka. ay tot k tobie yde ſam ſudcie twoy w gehozto rucye mocznye wende *[454]* duſſye twa wiz mozeſli ho tuto potupity iako yeho sluhy tupis. To wewoda uſlyſſaw horkymi slzami zaplakaw przied nym krzizem padl. a potom czoz mu ſwati Bernart kazal wſſeczkno vczynyl. Mnoho rozlicznich dywow ſwati Bernart vczynyl y za zywota y po ſmrty. a potom kdizz ſie k ſwemu ſkonczeny prziblizyl. pozwaw k ſobie ſwe bratrzie k nym promluwil a rzka Pomnyete bratrzie mila abyſte ſie tehoz prziklada dirzieli yakot ſem ya na tomto ſwietye yſa czynyl. Nikoho ſem kde ſem mohl nepohorſil Pakli ſie kto pohorſſyl; kdez ſem mohl to ſem ſtawil. a to ſem take wuobycziegy miel. ez ſem wzdy ciziemu ſmyſlu wiece nez ſwemu dowierzil Pakly mi kto kdi ktere protywêſtwie ukazal nykda ſem ſie nadnym pomſtyty nezadal.

---

[1]) původně: mſſyu.
[2]) původně: naſſyu.

W tyech czaſiech ſwati bernart cztirzidciety ke ſtu klaſterow wzdyelaw a mnoho dywow czynye knyhi mnohe skladagye odpuſczenye wzem od ſwieta bohu duſſy wratyl. To ſie dalo po boziem narozeny po tyſicy paddeſat ke ſtu trzetye leto.

(*S. Timoteus.*)

Swati Thymoteus. kdiz mnoho pro wieru krzeſtanſku trpiel naypoſle rzimſky ſtaroſta kazal ho wſſeho kygy zbity a yeho nowo bite rani wapnem horkym zetrziety. w nyeyzto hrozney boleſty wzdi boha chwaleſſe. A kdiz tak w ſwey boleſty bohu ſie modle kleczie k zemi nyczieſſe. dwa andyely yemu ſie zgyewiſta a rzkucze. Sluho bozie wezrzy k nebeſom a uzrzyſſ. Tehda ſwati Tymoteus k nebeſom wezrziew vzrziel ano nebeſa otewrziena. a yezus criſtus coronu z draheho kamenye w rucye dyrzzy. k nemu takto rzka Tuto coronu tobie chci daty. To *[455]* yeden pohanſky muz yemuzto Apolinaris gmie vzrziew krſtyty ſie kazal. pro nezto ynhed kazanym rzimſkeho ſtaroſti obiema hlawa ſtata a duſſye do nebes wzati.

(*S. Simphorianus.*)

Swati Simphorianus vzrziew ano pohany weliki hod czynye. a modlu sweho boha przied ſtaroſtu yemuzto eraclius rzekli ſ weliku poczſty noſie Tu yſa te ſie modle modlity nechtyel pro nezto dluho kigy bit a potom w zalarz wſazen. Potom odtad wyweden a mnoho mu darow slibugijcz chtyel-ly by ſie po nych obratyty. K nŷzto ſwati simphorianus wecie. Na waſſye dari nycz netbayu. ale odplati od meho yezukriſta czakayu; To ſtaroſta uſlyſſaw u welikem hnyewie yey na smrt otſudyl. A kdiz yey na rozhranye wedyechu. tehda matka yeho na mieſczku zed wzbiehſſy wolaſſe po nem placzicz a rzkucy Synu moy prziemily. Pomny na wieczni zywot. synu moy prziedrahy pomny na to ez tento ſtraſtni zywot ztratye weczas wieczneho zywota duoydeſſ. W tu hodynu ana na to hledy hlawu yemu ſtyeli a to tyelo krzeſtyene pochopiwſſe czſnye pochowali v gehozto ſwateho hrobu tolik ſwatich dywow buoh vczynyl yakz potom y pohany ſu hrob swateho Symphoriana we czty mieli [1]).

(*Sv. Augustin.*)

[461] Swati auguſtinus ſwate cierekwe miſtr potwrzeni. byl rodem ze wlaſty gyeyzto afryca diegy. z mieſta yemuzto Kartago rzekli. Yehozto otci patricius. a materzy Monitha gmeno bylo. O tom ſie tak slowutnye piſſe ez ſwati auguſtin tak miel ſmyſl

[1]) Část v rkp. nyní následující, str. 455—461 (o sv. Bartoloměji), otištěna jest v Ukázkách stč. textů rukopisných (při Listech filol. 1878) str. 15—17.

rozumem obhrazeni. ez czos kdy kakichkoliwiek neſnadnich knyh czetl ſam od ſebe nykym nenauczen wſſeczko rozumiel. yakz to ſam o ſobie w zpowiednich knyhach ſwiedczy. ale ez wſſelike vmienye przy nemzto wlaſczieho miloſty ducha ſwateho wdeſſeñye nenye. wiece *[462]* wnadutie pychy ſrdcze czlowieczie neſe. nez w lidſke polepſſenye. Proto ſwati auguſtin w ſwey mladoſty pro ſwe welike vmienye u welike hirzenye vpadl byl a w tom deviet let hirzil. Tyech czaſow matka yeho welmi bohoboyna wezdi placzicz hoſpodyna proſieſſe. aby yeho buoh k ſwate cierekwe wierzie obratyl. Tehda yednu iakzto piſſe ſam swati auguſtin w knyhach zpowiednich. widyeſſe ſie matcie yeho by ſtala na yednom prawidle welmi zaloſtÿecz. W tu dobu prziſtupiw k nyey yeden nadobni mladecz otaza gye procz by ſie tak mutyla. K nemuzto kdiz ona wecye. Ztracenye meho auguſtina placzy. K tomu gyey ten mladecz wecye. Bud bezpeczna pany mila. neb kdestos ti tu on bude. A iakzto ten mladecz wecie tak ona wezrziewſſy. vzrzie ſina ſweho auguſtína podle ſebe na têz prawidle ſtogyece. A kdiz to widyenye na zaytrzie ſinu ſwemu matka poczye prawity. K tomu gyey syn auguſtin wecie. Hirzis matko ne takt ye rzeczeno. ale kde ſem ya tu ti maſſ byty k tomu ona. Ne ſinu. ale kde ſem ya tu ti maſſ byty; Toczys tu kde ſem ya u prawey wierzie tu ti. odſtupie od ſwych bludow ſe mnu byty maſſ u prawey wierzie. Toho czaſu bieſſe yeden biſkup ſwati w tyech wlaſtech yehozto matka ſwateho auguſtina ſ welikim ſnazenſtwim proſieſſe aby za gegye ſina auguſtina obracenye poproſil. k nyeyzto ten otecz ſwati yako proroczky odpowiedye a rzka; Nerozpakuy ſie bud bezpeczna. neb kak to moz byty; a ti tak mnozie k bohu pron placzes. by kdi twoy ſyn mohl zahinuty. Za tyem ſwati auguſtin nedaw viedyety materzy z ſweho mieſta Karthago do rzyma ſſel a tu k ſobie mnozſtwie vczê*[463]*nykow ſebral. Toho czaſu z mediolana toho mieſta poſel poſlan k rzymſkemu ſtaroſtye yemuzto Symacus rzekli proſiecz aby gŷ miſtra leczktereho poſlal. yenztoby w umieny porzadne rzieczy zakowſtwo uczyl. Tehda ſwati auguſtŷ rzimſkym ſtaroſtu do mediolana poſlan. a tehda bieſſe tu swati ambroſius biſkupem yamzto prziſſed ſwati auguſtin yeho kazanye rad poſluchal. Tehda matka ſwateho auguſtina po nem dluho tuzywſſy. do mediolana k nemu prziſſla. a tu yeho yakzto na wazie, any naproſto krzeſtanem. any owſſem yuz bludyecz nalezla. A kdiz yednu swati ambroz proty tyem bludom dluho kazal a rozliczneho piſma rozumem toho doliczyl. ez ta wiera manicea kacierzie bludna yeſt To ſwati auguſtin znamenaw poczie w ſwem ſirdci tu zlu wieru tupity. a prawe wieri ſnaznye hledaty s prawym ſrdcem gye zadagye. Kako yemu potom ta ſwata zadoſt w ſrdci ieſt padla. o tom ſam ſwati auguſtin w knyhach zpowiednych piſſe a rzka. Kdiz ſem tye nayprwe mily hoſpodyne poznal. obrazil ſi prwa ma nemoczna wezrzienye dywnym ſwym oſwieczenym

we mnye prziewyſocie ſwietlymi poprſlky [1]) poſwieczygie. A ynhed ſem ſie potrzasl. w twem ſwatem milowany. Tu hruozu magye w ſobie nalezl ſem u wlaſty meho ſtawu welike newrownoſty. A w tu dobu yakzto bych zaſlyſſal hlas wolagyci ke mnye od tebe z nebes rzkucz. Krmie ſê wſſyech weliczkich lidy.;. Wzroſty auguſtine a gyeſty mie budeſſ. Any ti mie obratyſſ w ſie yako pokrm tyeleſtwie tweho. Ale ti ſie obratys v mie. Potom yakoz ſwati auguſtin ſam o ſobie piſſe. Kdiz ſie yemu velmi krzeſtanſke wieri cieſta libieſſe. Ale w kacieyſi *[464]* teſknoſty lenoſt welika od toho yey tyehnyeſſe. da yemu buoh yednu to na myſl aby ſſel k gednomu ſwatemu otcy yemuzto ſimplicianus gmie bylo chtye od neho nauczenye przygiety kteru by cieſtu bohu ſluzyl. na nyeyzto cieſtye rozliczny rozlycznie bohu sluziecz chodye. yemuzto ſwati ſimplician poczie radyty a rzka znamenay auguſtine Ano mala robatka mlade dyety w koſtele bohu ſluzye. a zda ti tehoz nemozeſſ vczynyty yeſto dyety mohu czo ſie pozdyſſ. czo ſie w ſwei lenywey myſli pozdyſſ. wirz ſie mocznye u buoh tent ynhed pomozze. ten tye ſpaſi Tu rziecz swati auguſtin uſlyſſaw do koſtela ſſel a tu yemu yako ſtidliwemu taynye knyhi w nychzto wiera krzeſtanſka napſana bieſſe dal. Tehda ſwati auguſtin wyſoko wſtupiw poczie swatu wieru wolaty a rzka. Wierzy u buoha otcye wſſemohucieho. y w gezukriſta syna yeho yedyneho yenz ſie narodyl z ſwate marzie dyewicie. potom w tyech dnech przyſſed z te wlaſty affriky yeden przietel ſwateho auguſtina gemuzto gmie bylo Poncianus. y poczie rozprawiety o welikich dywiech yeſto ye czynil weliky Antonius w egyptye za cieſarzie conſtantina. gijzto rzyecz swati auguſtin uſlyſſaw welike skruſſenye w ſwe ſrdcze przygem yako s uotrapenu myſli na ſweho towarzyſſie yemuzto alipius (?) rzekli s nahlym pokrzykem ſie oborzil. a rzka. Y czo trpimy. widyſſ czo ſlyſſymy. procz ſie lenywie pozdymy. Ay widyſſli nawſtawagi neuczeny. ſproſtny. a nebes ſie chapagi. a my s ſwym miſtrowſtwem do pekla budê ſwrzeny. To rzek ſwati auguſtyn Yakzto ſam o ſobie piſſe wſſed do yednoho ſadu pod yednyem ſie drzyewem padna swinul. y poczye proty ſwemu lenywe *(mezera; ostatek schází).*

[465] bydlil. A potom w yponenſkem biſkupſtwi kakozkoliwiek nerad biſkupê vczynen. Pro nezto czaſto ſam o ſobie rziekal. W nyczemz tak welmi hoſpodyna na ſie ſie hnyewagyce neczyyu yako w tom ez mie neduoſtoyneho u wyſſy vrzad ſwate cyerkwe powyſil yeſt. Tak byl take welike pokory ſwati auguſtin y tak ſwateho ſwiedomie yakz netoliko welikich ale y naymenſſich hrziechow az y toho yeſto z dyetynſtwa z dyetmi na wardu hragie Skolu zameſkawal. ſie zpowiedal. A toho take ez nyekdi s ſtola chleba ukradna dyetem dal a yeſto baſnyy rad poſluchal. az y z toho ez yſa ſſeſtnadzte let w ſtarzz s gednoho drziewa hruſky

---

[1]) či: poprſſky?

krada gyedl. A kdiz auguſtin ducha ſwateho oſwiecenym rozliczne knyhi skladagye mnoho praczowaſſe. tehda za yeho czaſſow po boziem narozeny po ctirzech ſtech a cztirzidciety letech yedny lidye gijzto Wandali sluli mocznye do tyech wlaſty przietahſſe ſezhli a zborzili. az y to mieſto w nemzto ſwati auguſtyn biſkupem byl. mocznye oblehſſe zkazili y zruſſyli. nykomu neodpuſtyece any zenam any dyetem. any ſtarim any mladim. wſſieczky tepuce. W nychzto zamutciech wlaſcze ſwati auguſtin wida ano nyekterzi zbity. niekterzi zahnany. koſtelowe opuſczeny. za obycziey plakaſſe. A w tom placzy pozwaw k ſobie ſwe duchowne bratrzie k nym promluwil a rzka: ay tot bratrzie ma mila proſil ſem na hoſpodynu. aby anebo nam z tyechto nebezpeczenſtwi pomohl. anebo nam pokornim ſrdcem trpieti dal. anebo mie ſ tohoto ſwieta wzal abych tolik zleho swyma oczyma newidyel. Na nyeyzto proſbie hoſpodyn gey uſlyſſal. Trzety mieſiecz po toho mieſta oblezenym w nemocz [466] upadl. a ſwe ſkonczenye skirzie ducha swateho poznal. yal ſie hoſpodynu ſnazny sluzity a proto aby mu nykte neprziekazal. deſiet dny przied ſwym ſkonczenym przied ſie nykoho puſtyty nedal. Awſſakz yeden nemoczni prziden wſſed geho poproſil aby nan ſwaty auguſtin ruku wlozzye vzdrawil. K nemuzto ſwatí auguſtin wecye. y czo to ſinaczku mluwiſſ. muyſſ bych to moha vczynyty y neuczynil. k nemuzto nemoczni wecye. Otcze ſwati u widieny mi yeſt kazano abych k tobie prziſſel. a ſkrzie twe na mie ruky wlozenye zdrawie przygal. Vzrziew ſwati auguſtin yeho wieri nabozenſtwie zan ſie bohu pomodlil a ynhed od te nemocy vzdrawen. A kdiz tak w ſwey mdlobie ſwati auguſtin lezzie k ſmrty ſie bliziеſſe poſlednyey pamiety rziecz ſwey bratrzy oſtawil a rzka. Kakehoz bud zaſluzenye k bohu czlowiek neſluſſye y zadnemu bez ſwate zpowiedye a bez tyela bozieho przigietye vmrziety. W tu hodynu lezye przied bratrzy ano okolo neho bohu ſie modle. poruczyw ſie bohu ſkonczal. a po ſobie bez czyſla ſwate cierkwi ſweho piſma vtyeſſeneho rozuma oſtawil. Yakzto yemu rozliczny ſwiety ſwiedeczſtwie dawagy. A zwlaſcze ſwati Remigius a ſwati Jeronimus. Tak prawi ſwati Jeronimus. Swati auguſtin ſwietloſt przieſtwucye. obrancie ſprawedlnoſty. Ohrada ſwate vieri. wſſieczkni miſtri ſwate cierkwe u przikladye wſſyech slechetnoſty wzſporoſty vczenye. w rozumu y w umieny ſlawnye prziewyſil ieſt. Opiet ſwati yeronim o nem prawi. Swati biſkup auguſtinus letagye ſmyſla sweho rozumê nade wſſiech hor wrchy. iakzto orel. weliku ſſyroſt nebeſku. wſſyech zemi proſtranſtwie y wſſyech wod [467] okolo ſwieta okruhloſt proſtranim slowem rozumiety dal yeſt. Take ſwati proſper w trzetych knyhach o wzneſenem k bohu zywotye tak o nem ſwiedczy a rzka. Swati biſkup auguſtin. v wyſokem rozumie proſly. w rzieczzy slyſſiety liby. w ſwate cierkwe dyelany praczowity, w hadany ſwateho piſma oſtry. we wſſiech swych obycziegich nrawity. v przіehadany kacierzow opatrni. u wykladany ſwate wiery gyſti. Ale ez obecznie tohoto ſwieta lidye tyechto vieci zadagy.

toczyſ bohatſtvie. czty a rozkoſſy, to ye wſſe ſwati auguſtin potupil . · ., Nayprwe bohatſtwie yakzto ſam w knyhach ſamomluwenye piſſe. Tu yeho rozum tyeze a rzka; A zdali yzadneho bohatſtwie nezadas. K tomu ſwati auguſtin odpowiedye. Netolik ninye nezadayu, ale yuz ye tomu cztrnadzte let yakz na to nycz netbayu. a o ſbozy nycz wiece mimo wezdayſſy potrziebu nemyſſli. Potom yeho rozum tyeze a rzka. Stogiſ li po ſwieczkey czty. K tomu swati auguſtin odpovieda znayu ſie w tom ez nedawno tyechto dny od ſwieczke czty ſem puſtyl. A yuz ſwiecke chwaly nehledayu. Potom yeho trzetye rozum tyeze a rzka. Czo dyes k tomu kraſna hoſpodiny ſtidliwa nrawita bohata slechetna maſſli k tomu liboſt. Odpowieda swati auguſtin a rzka; Okraſny gy yakz chczeſſ. ohrad yu wſſym dobrim yakz mozes przied nyczymz wſſy myſli nebiehayu yako od toho. Jedni knyhy take swati augustin o ſwatey trogici vcynyl. w nychzto yeſt wiece andyelſky nez clowieczsky o ſwietyey trogici pſal y mluwil. Pro nezto ſie o tom piſſe, ez kdiz tyelo ſwateho auguſtina pochowaty chtyeli; yeho ſwate *[468]* ſrdce z neho wynemſſe; w yednom krziſtalowê oſudy na ſtrziebrnich strunach powieſili. a czaſto toho pokuſſieli . · ., kdiz ſu ti knihy swate trogycie wezmucz przied ſrdce przyneſli. tehda wzdi to swate ſrdce radoſcziemi ſie hibalo. Gynich dywow ſlawnich swati auguſtin mnoho vczynyl. Mrtwe krzieſil. Nemoczne vzdrawowal. rozliczne hrzieſne w nuzy utyeſſowal. pro nezto ſie yemu chwala dyege. y zde na ſwietye y w nebeſiech. u wieczney pamiety wieki wiekom amen.

(S. Sczastny a Sbožny.)[1]

Ta dwa ſwata muczênyki ſczaſtni a ſbozni swu krew pro yezukriſta yſta prolila. o tom ſie takto piſſe ez ſta byla yata. A przied dyoclecianem a maximianem poſtawena. z nychžto ſtarzieyſſy do pohanſkeho chrama weden. aby ſie modlam modlil; Tehda swati sczaſtni tey modle w uobliczíey podul a ynhed ta modla spadſſy ſie rozbila. Odtad weden k druhey modle y k trzetyei a wezdi kdiz gyey w twarz podul tehda wzdi modla padla. Nayposle weden k gednomu drziewu geſſto dyablom pohanſkym byeſſe poſwieceno Tu ſwati ſczaſtni poklek bohu ſie pomodlil. a na to drzievo podul. a ynhed to drzievo z korzen padlo a tu y chram y modla y oltarz wſſe tyem drziewem kdiz padlo zetrzieno. To ſtaroſta cieſarzow uſlyſſaw kazal yemu ynhed hlawu ſtiety. W tu dobu yeden mezy nye wſtupie zawola a rzka. Krzeſtan ſem A tomu take ynhed hlawa ſtata. Tehda krzeſtene[2]) newieduce kako yemu dyegy gemu gmie wzdyeli przyſporzeni. to ye czeſkym obycziegem rzeczeno sbozni. ta tyela krzeſtycne pochopiwſſe; pochowali. To pohane zwie*[469]*dyewſſe na potupu wieri krzeſtanſke kdiz ta tyeła

[1]) Připsáno teprv v době nové. Původní nadpis stal se nečitelný.
[2]) při *e* rasura.

wikopaty chtyeli, dyablový ohromenyny (sic!) ſu poſiedeny. Dało ſie to po boziem narozeny dwie ſtye oſmdeſat ſedme leto

S. Sawiniana a S. Sawiny.

Swati Sauinianus aſſwata sawina ſeſtra yeho mieli ſu otcye pohana. yemuzto gmie bylo Savin Byl muzz mudry. a rodu znamenyteho. S prwu zenu miel ſyna saviniana. a ſ druhu ſawinu dceru. A kdiz ſie savinianowi yeho ſynu udalo yednu czyſty to. yeſto dauid prorok w zaltarzy piſſe a rzka. Pokrop mie hoſpodyne. yzopem a oczyſczen budu. wmygeſſ mie a nad ſnyeznu bieloſt biel budu. To ſlowo ſobie ſilnye na myſl wezma poczye s weliku zadoſty chtyetyu tomu slowu rozumietyu. Pro nezto zawrziew ſie w ſwem pokogy w zyny na popele lezal. ſobie tak rzka w ſrdci. Radyegy chci vmrziety nez bych toho ſlowa neurozumiel. W tu dobu ſie yemu andyel zgyewil a rzka. Nezahubuy ſebe na ſmrt. Wiezto ez ſi nalezl miloſt u hoſpodyna. A iakz ſie brzo pokrſtys ynhed bielegi nez ſnyeh budeſſ. A tehdy vrozumieſſ tomu slowu. yemuzto ninye vrozumiety zadaſſ. To andyel rzek ſuoczy yemu ſplanul. a ſvati savinianus u welikem obweſeleny dyabelſkych modl ſie odrzekl. a pohanſku wieru potupil. Pro nezto od ſweho otcye weliku nenawiſt trpiel. A kdiz yemu otecz czaſto rziekal procz ſie naſſym modlam nemodliſſ Prwe ti ſam vmrzy nez bychom my w twê bludye wſſyczkny vwaleny byli. To ſwati Sawinian uſlyſſaw taynye odtad biezal. A do yednoho mieſta yemuzto Krezma dyegy przyſſel. A kdiz byl u te rzieky gyeyzto Sekana dyegi tu pozadal na bozie ſwateho krſtu. A na tom uſlyſſan. [470] Tu yndet ſwati krzeſt przyyal. W tu hodynu hlas od boha przyſſel. a rzka. Tos yuz nalezl yehoztos dawno ſ praci zadal. To uſlyſſaw ſwati sauinian. huol w zemi wtekl. A tu yakz ſie bohu pomodlil tak ynhed ta huol od ſebe ratoleſty puſtywſſy wzkwetla pro nezto (sic) dyw tyſicz a oſm ke ſtu pohanow w gezukriſta uwierzili: Ti nowini cieſars uſlyſſaw ſwe rytierzſtwo aby yey gmucz przywedli poſlal. gijzto k nemu przyſſedſſe. na modlitwach yey nalezſſe ſ nym ſie ſpolu bohu pomodlili. A kdiz ſte modlitby wſtal. tehda mu ty rityerzy rzekli. Ciesarz tebe zada widyeti. S nymzzto kdiz pokornye przied cieſarzie ſſel. a modlam dyabłowym modlity ſie nechtyel. Kazal ho cieſarz ſwyezycz zeleznimi zaworami bity. K nemuzto ſwati Savinianus wecye. Przypraw muky yakez chczes. Tehda ho kaza cieſarz proſtrzyed mieſta na yedney lawici przyprawity. a pod nym ohen skropugycz oleyem. aby lepe horzal vczynyty. A kdiz na to cieſarz. an ſie proſtrzied ohnye ſtogye bohu modli. hledaſſe. Tomu ſie podywiw wecye. zla zvierzy nemas na tom doſty ezs tito ſire duſſye obludyl. yeſcze ſie na to ſnazys aby y nas swymi czary omylil k nemuzto ſwati savinianus wecye. Yeſcze mnoho duſſ y ti ſam skrzie me nauczenye swatu wieru przygmes To cieſarz uſſlyſſaw hnyewem bozzie słowo y gmye złorzeczyl. a nazaytrzie swateho saviniana k ſoſſye przywiezicz ſe wſſiech ſtran

nan ſtrzielety kazal. Tehda bozy mocy ty wſſyckny ſſipy ſwateho saviniana nedoletyewſſe u powietrzy powiſli. Na zaytrzie k nemu cieſarz prziſſed wecye Kde yeſt twuoy buoh procz neprzide. at by z tyechto ſſypow pomohl. A yakzto cieſarz wecye. tak [471] yeden ſſyp z powietrzie cieſarzowi w oko vhodyw yey oſlepil. Pro nezto rozhnyewaw ſie cieſarz. kazal yeho w zalarz wſadyty a na zaytrzie hlawu ſtyety. Tehda ſwati savinian poczie hospodyna proſity aby byl przieneſen na to mieſto yeſto krſczen. A ynhed rzetyezi ſie zlamali. dwerzy ſie zalarzowe otewrzielý. Odtad swati savinian ſkrzie wſſyczku ſtrazy bezpecznye proſſed na to mieſto yeſto krſczen przyſſel. To cieſarz uſlyſſaw rityerzſtwo po nem aby ho gieli opiet poſlal. gijzto yeho nalezſſe ſieci yeho neſmieli. Gymzto ſwati sawinianus wecye. Vczynte nade mnu czo chczete a me krwe swemu cyeſarzy przyneſte. at ſie gy pomaze. slepym okem prozrzy. a ſkrzie to bozzy mocz pozna. Tehda ony ynhed mu hlawu ſtyely a ſwati savinianus ſwu hlawu swyma rukama zdwih. bez yedne paddeſat krocyegy wzdal gy neſl. A cieſarz yakz yeho krwi oka pomazal ynhed gym widyel. a tu inhed rzekl zagiſte wizy. ez yeſt dobry a weliky buoh krzeſtanſky. To yedna zena chuda yeſto byla cztyrzidciety let slepa. uſlyſſyewſſy. kazala ſie tam weſty. a tu ſie bohu pomodliwſſy ynhed prozrziela. A kdiz yeho ſeſtra sawyna po wſſye dny plakaſſe proſiecz zan swych bohow zgyewil ſie giey yedne nocy andyel. a rzka. Sawina neplacz. ale ode wſſeho czoz mas w ſtanuci dyzz prycz naleznes bratra ſweho an v weliciey czty. Z toho widienye Sawina ſie wybrawſſy k ſwey yedney przietelnycy wecye. Przietelnyce ma mila znamenalalis czo. K nyeyzto ona wecie. Pany mila znamenala. Wydycha ſem ano czlowiek s tobu mluwi. Ale nerozu[472]miela ſem czo ye mluwil. Tehda gyey Sawina poczie rozprawiety ale proſiecz aby nykomu neprawila. a tak na zaytrzie obie wſtawſſe pricz ſie brale. A kdiz yegye otecz dluho gye ptagicz hledaty kazal. y nalezl wzweda rucie k nebeſom zaloſtywie wzdech wecie. Yſili wſſemohuci buoh na nebeſiech me modly zlamay ez ſu mi mych dyety zachowaty nemohli. Netahl toho dorzecy. azz w nebeſiech pohrzmielo a ynhed wſſyeczky modly padſſe ſie zlamaly. Pro nezto mnoho pohanſtwa na wieru ſie obratyli. Tehda ſwata sauina do rzyma sla a tu od papezye yemuzto euſebius rzekli ſwati krzeſt przygemſſy slepe a chrome vzdrawowſſy (sic) w rzymie piet let bydlila. A potem ſie gyey andyel zgyewyl; a rzka. Sauina czo tu czynyſſ. zdas proto od ſweho sbozie zaſſla. aby tuto w dobrem bydle bydlila. Wſtan brzo Ydy do tohoto mieſta yemuzto tregas dyegy. a tu ſweho bratrcie sauiniana nalezneſſ To savina uſlyſſyewſſy k ſwey przietelnyci wecye. Nebydlwa tuto dele. Gyeyzto ona odpowiedye. Pany ma mila a kam chczes gyty wſak to dobrzie widyſſ. ano tye zde wſſyczkny u bozie mylugy, a ti pak nyekam na ſmrt gyty chceſſ. K nyeyzto swata savina wecye. boh naſſye nadyegye. a to rzekſſy bochnecz gyeczni

s ſobų wzemſſy s ſwu przietelnyci z rzyma prycz zaſla. A tak yducz do toho myeſta yemuzto Rauenna latynye czechowe rziekagi przyſſla. A kdiz chtyela u gednoho bohateho mieſczenyna yehozto dcy w tu hodynv duſſy sbieraſſe. hoſpǫdi proſity Tehda toho domu poſelnycie. K ſwietyey sawinye wyſſedſſy wecye. Pany mila kaka twa hoſpoda tuto dnes muoz byty ano mei panyey dci wetczas mrze *[473]* a nad ny przietele welyku zalost paſſy. K nyeyzto ſwata sawina wecie. pro miet ona nevmrze. A to rzekſſy te nemoczne ruku wzemſſy yu zdrawu nahoru wzwedla. A potom czoz gye proſili aby tu na hoſpodye oſtala nykakz nechtiela. ale odtad ſſedſſy az k tomu mieſtu yamzto gyey andyel gyty kazal za mili bliz byla. powiedye ķ ſwey towarzyſczye a rzkuc Czas yeſt odpoczynwa tuto A kdiz tak odpoczywagycz ſedyeſta. Yeden muz wzaczni ymenem Literius z mieſta yda k nyma przyſtupiw otazal. okkad yſta. yemuzto ſwata sawina wecye. Ya yſem z tohoto mieſta. k nyezto ten muz wecye proczs mentys. ano po rzieczy znaty ez ſi hoſty. K tomu ona odpoviedye. Zagyſte pane putnycie ſem a hoſty. A bratrcie meho saviniana dawno ztratywſſy chozy hledagici. Gyeyzto ten muz wecye. Ten czlowiek yehozto ti hledas przyed malymi czaſi ſtat yeſt. a na takemto mieſtye pochowan yeſt. Tehda swata sawina na zemi padſſy poczye ſie bohu modlity zaloſtywym ſrdcem a rzkucz. Moy mily hoſpodyne yenztos mye do dneſnyeho dne v mey czyſtotye chowal bez oſkwrni racz mi yuz tak z pracznich cieſt pomocy. abych ſie yuz wiece netrudyla. a twei ſwatey myloſty poruczyegy tuto towarzyſku mu: yeſto ye pro mie mnoho trpiela. a bratrcie meho yehoz ſem zde hledawſſy nenalezla. Racz my ho daty w ſwem ſwatem nebeſkem kralowſtwi widyety. A iakz tu modlitwu brzo dokonala tak na tom mieſtye klecziecy duſſy puſtyla. To gegye towarziſka vrziewſſy zaloſtywie poczye plakaty nemagycz ſwe panye zywa czym pochowaty. Tehda ten muz czni Literius yenz ſ nyma na cieſtye bieſſe *[474]* mluwil to vzrziew birzyci po wſſem mieſtu wolaty kazal. aby ſie wſſyczkny ſenducz ſire putnyczki tielo pochowali. yakzto ſie y ſtalo Lidye ſie sſedſſe s weliku czty gy pochowali. a gegie towarziſka malo czaſow po nyey pobywſſy bohu sie doſtala.

S. Lupus.

Swati Lupus z naroda kraloweho byl. yehozto ſwate nrawy kanownyci ſenowſkeho koſtela ſeznawſſe. yeho arcibiſkupem vczynyli. A kdiz yednoho czaſu ſporzie ſwe sbozye rozdal a za tyem mnoho hoſty k ſobie pozwal na tyech hodech wina ſie nedoſtalo. Tehda swati lupus pozwaw yednoho sweho sluhy k nemu wecye. Wierzy ſ prawym ſrdcem yez ten mily hoſpodyn yenzto krmi ptaczky y wſſeliky narod. naſſ nedoſtatek nahrady. a yakz to wecye tak poſel przieden wſtupiw wecye. Otcze ſwati kam vino kazes dyety yeſto przied wrati twei miloſty yeſt przywezeno. To ſwati lupus

uſlyſſaw bohu chwalu wzdal. Yeden czas take uſlyſſaw ſwati lupus ano o nem yedny lidye zawiſtywi zle mluvie. Propowiedyel a rzka. Nemagi ſ prawem ſkodyty cizie rzieczy tyem yeſto przied bohem newinny yſu. Kdiz take yednyech czaſow kral franczky Klotarius na ſwateho lupa ſie rozhnyewaw yeho zwych (sic) wlaſty welikim hnyewem zahnal. Tehdi po mnohich czaſiech ſenowſkeho mieſta mieſczene zan krale pocziechu proſity aby ho zaſie nawratyl k tomu kral dobrotywie odpowiedyew pon poſlaty kazal. A kdiz ſie ſwati łupus wratyl. vzrziew yeho kral an w tyech dalekich wlaſtech ſtraſtnye bydliw chwor ſie wratyl. skruſenim ſrdcem ſie rozzaloſtyw przied ſwatim lupê padna poczye proſity aby mu swu winu odpuſtyl; *[475]* yemuzto ſwati Lupus miloſtywe pozehnanye daw do ſweho ſie mieſta wratyl. A kdiz skrzie mieſto parzizſke ydyeſſe bozym dywê wſſyczkny ſie zalarzy otewrzieli. z nychzto wſſychny wiezny wyſſedſſe ſwatemu lupu witanye dali. A kdiz yedne nedyele mſſy sluzieſſe vpadl z nebes w geho kalich kamen drahi yenzto kamen po mſſy kral wzem. mezy swymi ſwatinyemi ſchowal. a ten kamen w ſenowſkem koſtele yeſt do dneſnyeho dne. Potom ſwati lupus ſwati zywot weda mnoho dywow czynye ſkonczal. a bohu ſie doſtal.

Swati Mamertinus nayprwe pohanem byl. A kdiz yeden czas ſwŷ ſie modlam modleſſe tu ſtogye yednyem okem oſlnul. a yedna mu ruka uſchla. Odtad ſie tak domow wratyw poczie myſlity a tak rzka. ſnad ſu ſie mogy bohowe na mie rozhnyewali a toto na mie prziepuſtyli. Tehda tak pomyſliw do chramu chtye ſie bohom pokorzyty pogide. tu yey utka yeden muz pocztywy. Yemuzto ymie bylo sawinus. a ten yeho poczie tazaty kak by ſie yemu to bylo przyhodylo. Yemuz ſwati Mamertyn odpowiedye. ſwe ſem bohy rozhnyewal ydu tam chtye ſye gym modlity. zda by ſye nade mnu smilugycz mie yeſcze uzdrawili. K tomu savinianus wecye. Bludys bratrze bludyſſ. wzywagie dyably bohy. Ale razit aby ſſel k ſwatemu yermanowi altyſiodorockemu biſkupu yehoſto radi upoſluchaſli zdraw budes. To ſwati Mamertin uſlyſſaw ynhed na tu cieſtu ſſel. a toho dne przyſſel k tomu koſtelu yeſto ſwati amator biſkup hrzbi. tu ſie poklonyw yez weliki deſcz w tu dobu ydyeſſe. do yedne peleſſy gyez nad hrobem ſwateho *[476]* Corcodia bieſſe wſſel. Aby te nocy tu odpoczywal. a kdiz ſwati mamertin ſpaty poczie zgyewilo ſie yemu yedno dywne widyenye. Widyeſſe ſie yemu ez yeden muz przyſſed prziede drzwi te peleſſy poczye zwaty ſwateho corcodia iehozto ſwate tyelo mrtwo lezieſſe w hrobie a takto rzka. Pod na hodi tu yeſtot ſu ſie ſebrali ſwaty peregrŷ a ſwati amator. ſe mnohimi swatimi biſkupy. Yemuzto ſwati corcodius z hrobu odpowiedye a rzka. Nemohu ninye tam gity neb mam yednoho hoſty yehozto muſſy strzieci aby yeho hadowe gijzto zde bydle nezahubili Tu odpovied ten poſel uſlyſſaw prycz ſſel. A po malem czaſu zaſie ſie wratyw poczie wolaty a rzka. Swati corcodiane

wſtâ zowu. tye na hodi. A poymi s ſobu wiwiana ſtarzieyſſyeho y mlazſſieho. at ſweho vrzada ſluzbu czynye a oſtaw doma allexandra at tweho hoſty ſtrzieze. A yakzto ten poſel poviedye tak swati corcodius vgê za ruku ſweho hoſty mamertina w tom widyeny yey k tyem ſwatim biſkupom przywedl. Yehozto ſwati amator vzrziew otaza. Y koho to ſiem s ſobu wedeſſ. Swati corcodius vecye. Sweho hoſtye mamertina wedu. K tomu ſwati amator wecye nahle yeho wen wyzen nenyet czyſt. protot ſ nami zde byty nemoze. A kdiz yeho wen hnachu. Mamertin przied nymi padna poczie s placzem proſity aby ſie nad nym ſmilowali. Tehda swati Amator k nemu wecye Nahle wſtana. ydy k ſwatemu yermanowi a czozt ten kaze to vczyn. A yakzto brzo wecye; tak ſwati Mamertin z toho widyenye ſie probraw k ſwatemu yermanu uprziemo ſſel a przied nym pokornye padna yemu ſwe wydyenye powiedyew od neho ſwati krzeſt przyyal. A *[477]* odtad oba ſpolu ſie zdwihſſe y sſla k hrobu ſwateho corcodie. a tu ſta mnoho dyablow w hadowey poſtavie nalezla. gymzto hadom swati yerman na puſczy gyty kazal. aby wiecz y zadnemu neſkodyli. Potom ſwati mamertinus w zakon ſwateho benedicta wſſel a po nyekterich czaſiech opatem vczynen. za yehozto opatſtwie byl yeden duchowni w tom klaſterzie ymenê ſwati marianus. Skrzie nehozto buoh mnoho dywow czynyl. neb bohu ſluzie na ſwietye u welikem ſproſtenſtwi bydleſſe. Yednoho czaſu kdiz yeho lotrzy na cieſtye oblupili. yedyni plaſczik zedrani yemu oſtaviwſſe prycz s geho ruchem ydyechu. poczie po nych volaty swati marianus a rzka. Wratte ſie zaſie aytot ſem nalezl penyez u plaſczku zawazani. wezmiete ſnad wam yeho trzieba bude. Tehda ſie lotrzy ynhed nawratywſſé plaſczik y ſ penyezem wzieli. a yey naha oſtawiwſſe prycz zaſſli. a tak te wſſie noci y ſiem y tam bludywſſe k ſwatemu ſie marianowi wratyli. gŷzto ſwati marianus witanye daw gych nohy pokornye vmyw a yakuz mohl potrziebu daw ku pokany gye obratyl. Potom ſwati mamertinus a ſwati marianus mnoho czaſow swati zywot weduce bohu ſie doſtala.

(S. Adriana).

Swati adrianus vmuczen yeſt od maximiana cieſarzie O tom ſie tak piſſe. ez kdiz maximianus cieſarz w tom slowutnem mieſtye yemuzto Nicomedia gmye bylo dyablowym modlam obiet obietowawſſe tak welika pohroma tehdi na krzeſtani bieſſe. yezz druh druha. ſuſied ſuſieda nyekterzy pro ſtrach vmuczenye. nyekterzy pro dari. nyekterzŷ cieſarzowi k liboſty. na ſmrt krzeſtani wodyechu. Mezy nymizto trzy. a ttrzidciety krzeſtanow poha*[478]*ny yemſſe przied cieſarzie przywedli gymzto cieſarz wecye A zda ſte neſlyſſieli kak welika pokuta w tôto mieſtie na krzeſtanſtwo uſtawena ieſt. yemuzto krzeſtyene odpowiedyechu dobrzietz ſmy ſlyſſyeli ale tomu smy ſie uſtaweny poſmiewali. To cieſarz vſlyſſaw

kazal gye nemyloſtywie biczowaty. a gich uſta kamenym zbity. a potom gye w zalarz wſadyty. K nymzto yeden znamenyty rityerz na cieſarzowie dworzie ymenem adrianus przi∬ed wecye. Zaklinayu was ſkrzie wa∬eho boha yezukriſta powiezte mi ktere odplati czakate za tito wa∬ye tirpke muky.

Úvahy a zprávy.

Homérova Ilias, převedená od Antonína Škody, gymn. ředitele. V Praze v kommissi E. Petříka. Tiskem dr. Ed. Grégra. Nákladem vlastním. 8°. XVI. + 432 str. Cena 1 zl. r. č.

Ačkoliv p. překladatel teprve r. 1881 vlastním nákladem vydal prvních dvanácte zpěvů Iliady, neváhal přece, pokračuje u překládání, vydati nyní opět vlastním nákladem nejen druhou polovici básně, nýbrž epos celé. Obětavost tato, s kterouž nám nyní podává Iliadu celou v úpravě velmi pěkné, zasluhuje uznání tím většího, ježto také překlad prvých dvanácti zpěvů částečně přepracoval a na mnohých místech opravil, dbaje hlavně pokynů daných v recensi toho díla z péra J. Krále v těchto listech, ročn. IX. str. 149—161, a to tak hojnou měrou, že změnil a opravil svůj překlad na př. v I. zpěvu na 44 místech.

Ježto pak i druhá polovice nejenom prvé co do správnosti obsahu se rovná, nýbrž na mnohých místech stopy toho nese, že časem rostla obratnost páně překladatelova, platí tedy o celém překladě ještě více všeobecný úsudek, vyslovený v dotčené recensi: jest to překlad celkem velmi plynný, každému vzdělanci přístupný, jenž podává nám Iliadu v českém rouchu prostém, nelíčeném, ale důstojném.

I neváhali bychom nikterak míti pevnou důvěru, že jím arciepos řecké vnikne v nejširší vrstvy našeho národa, kdyby se časové neměnili a my v nich. Ale kdežto buditelé naši, jichž jméno tak často nadarmo béřeme, vší silou a vší duší svou o to se snažili, aby alespoň v úryvcích díla klassických národů řeckého a římského převedena byla v naši mateřštinu a překlad i jednoho zpěvu Iliady pokládali za událost literarní: my podobné události si nevšímáme a veřejné listy naše, které prvotiny různých snílků dosti svědomitě zaznamenávají a často nad míru příznivě posuzují, nemají ani slova pro zjev tak důležitý, pro několikaletou práci záslužnou.

Překlad ovšem v jednotlivostech jeví leckteré větší i menší vady a nedopatření, na kteréž ref. upozorňuje. Nejasně neb nesprávně zdají se ref. přeložena býti tato místa.

I. 31 *ἱστόν* stávek místo stav (VI. 491); 76 nad všemi velí; 116 nazpět dát (germ.); 166 přijde-li někdy na dělbu (dojde-li);

196 jsouci; této neobvyklé formy užívá p. překladatel častěji: tak 209 jsouci (VI. 205, XVII. 571, XXIII. 107); VIII. 486 táhnouci, XIX. 288 jdouci, XVIII. 617 nesouci (XXIV. 304), a to všude za příčinou metrickou; 347 skytl jim do rukou (strojeno); 470 *ἐπεστέψαντο* obroubili (IX. 175); příliš věrně a z části i nesprávně, ježto obruba zevně obíhá; 542 *κρυπτάδια* koutné; 581 *πολὺ φέρτατος* nejmocnější o mnoho; 593 v Lemně (na).

II. 18 *ἐκίχανεν εὕδοντ'* zastihl spát, kterážto nečeská vazba často se opakuje; srv. IV. 89, V. 794, 824 a j.; 48 *ἠώς* Jitřena (jinde všude Zora); 226 *πλεῖαι* nacpány (zbytečně užito výrazu trivialního); 237 rovněž trivialně *πέσσεμεν* (*γέρα*) požíval, naproti tomu jinak a zase příliš slabě IV. 513 *χόλον θυμαλγέα πέσσει* uchovávaje hněv dušebolný, rovněž I. 81 žluč — ukonejšil; 241 nobrž (zastaralé); 294 *ὀρινομένη τε θάλασσα* zdmutí moře rozčeřeného (rozvláčně); 517 *Φωκέων ἦρχον* Fockých obranu vedli; 684 a 685 opakováno zase; 856 *ἦρχον* upřed stál.

III. 39 *Δύσπαρι* ó Zloparis, srovn. XIII. 769 (m. Zloparide); 60 *πέλεκυς* topořisko; III. 65 *θεῶν ἐρικυδέα δῶρα, ὅσσα κεν αὐτοὶ δῶσιν* obdary božské, jichž oni (kdo?) poskytnou; 80 kameními (!); 104 G a i i a slunci (třeba přeložiti oboje); 222 *νιφάδεσσιν* pavločkám (na místě „povláčkům" v prvém vydání, kteréžto slovo se však i v druhém vydání zase vyskytá XII. 278, XV. 170); 246 *καρπὸν ἀρούρης* výrobu země (prosaické); 296 *ἔκχεον* lili ven (germ.); 372 *ὀχεὺς τέτατο* řemen — p r o s t í r a l s e.

IV. 10 *εἰσορόωσαι τέρπεσθον* baví se zíráním; 17 mélo za metrem jako 345, VII. 387 a líbo IX. 429, XIV. 101, 337, XXIII. 894; rovněž za metrem 437, 543 (XIII. 11, XXI. 532) nebtě; 132, 134, 135 *ζωστήρ* překládáno jednou opasek, podruhé pás a *μίτρη* nepřeloženo (jakož i 187, 215 a 857); jinde *ζωστήρ* přeloženo slovem závěsník, jako V. 539, VI. 219, VII. 305, XVII. 578, takže se o téže věci mohou utvořiti různé názory; 230 zunavení; 478 *ἀπέδωκε* nezplácel (o výsledku); 482 topolisko.

V. 9 *Τρώεσσι* Trójì a tak často; 122 se shora (a často); 157 anto; 161 *ἐξ αὐχένα ἄξῃ* šíji přeláme; 267 *ὑπ' ἠῶ τ' ἠέλιόν τε* pod sluncem a září; 269 *ὑποσχών* snoubiti (o klisnách příliš básnicky); 282 *τῆς δὲ διὰ πρὸ αἰχμὴ χαλκείη πταμένη θώρηκι πελάσθη* oštěpu hrot kovový proletěv pancíři se blížil; 308 kămen; 351 b y ť o ní zaslechla j s i vzdálí; 437 zodrážel; 495 *κατὰ στρατόν* po táboře; 564 *ἵνα χερσὶν ὑπ' Αἰνείαο δαμείη* by rukou Aineie ho proklal; 598 *ἅλαδε* do tůně (mořské); 637 rodstvem; 740 *ἐν δ' Ἔρις, ἐν δ' ἀλκή, ἐν δὲ κρυόεσσα ἰωκή* tam (na aigidě) jest svár, tam síla a hrůzyplný tamo útok; *ἀλκή* znamená zde obranu, poněvadž kontrast jest *ἰωκή*; 749 brána zapraskla sebou (VIII. 393); 763 ztepavši (ztepajíc); 773 za metrem přistaly místo přistály (VII. 467, IX. 49, XXIII. 745); 777 vypučil (učinil, aby pučely).

VI. 131 *θεοῖσιν ἐπουρανίοισιν* má býti stejně přeloženo jako ve v. 129 a nikoliv jednou s bohy nebešťany, po druhé s blahými nebešťany; 182 *δεινὸν πυρὸς μένος αἰθομένοιο* strašnou sílu ohňů plápolajících (každý čtenář takto bude rozuměti sílu = množství); 261 *κεκμηῶτι* zemdlevšímu (v. recensi IX. r. l. těchto str. 163, 3. ř. zdola); 391 střídami.

VII. 39 zdaž-li (VIII. 111 a j. častěji z příčiny metrické); 90 *ἀριστεύοντα* výtečníka; 243 vyčíhav (— je); 323 zukájeli (I. 469 a j.).

VIII. 86 *κυλινδόμενος περὶ χαλκῷ* kolem se potáceje šípu; 189 *ὅτε θυμὸς ἀνώγοι* co by žádalo srdce (až by); 195 *θώρηκα* brň (XVI. 130 brní): 318 bratu; 340 *δοκεύει* pohlíží (slabě); 448 v bitvě (zbytečně opakováno *v*).

IX. 7 řásy m. řasy z příčiny metrické; 115 vylíčil (nevylíčil); 122 trojnoh (gen. plur.), srv. 264, XVIII. 373; XI. 700 zase trojnož (nom. sing.); 311 *τρύζητε* neskuhrali (trivialní); 503 chromé, svrasklé, v zraku šilhavy; 522 *μῦθον ἐλέγχεσθαι* zmarniti řeč; 591 *λίσσετ' ὀδυρομένη* prosně (!) lkajíc; 608 n. *φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς αἴσῃ, ἥ μ' ἕξει παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν* že mě dost Dia poctila vůle, jež mi při zakřiveném zbude loďstvu (nejasně).

X. 5 choť Héřin krásnokadeřné (snad lépe licencí Héry); 44 kterakážto;. 246 tento-li (Odysseus) nás provodí; to praví Diomedes a přece jde jen on sám s Odysseem; v originálu není zájmena osobního; 303 přislíbiv (přislíbě).

XI. 56 na pláně pahorku (loc.); 70 vytrhše a vraždili; 109 *ξίφει* pleknem; 147 *ὅλμον δ' ὣς* válcem; 162 více milejší (mnohem); 242 *μνηστῆς* snubené; 342 a jinde často z příčiny metrické „v řavě“ místo „ve vřavě“, tak XVI. 789, XVII. 149, 365, 471, XIX. 31, XX. 114, 412; 383 *αἶγες* kozky; 416 *γναμπτῇσι γένυσσιν* skráněmi zakřivenými (o kanci, čelistmi); 574 *λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι* v mase hýřiti dychtivy jsouce, srv. XV. 317, XXI. 70, 168 (hyperbol.); 628 *ἐπιπροΐηλε* přistavěla (přistavila); 744 n. voj — rozprchli se; vazby *κατὰ σύνεσιν* užívá p. překl. příliš často, v originalu jest *Ἐπειοὶ ἔτρεσαν*; podobně 799 ač-li by zaň tě majíce upustili od boje Trojské vojsko (kde opět proti originálu slovo vojsko přidáno); rovněž XVII. 723 lid — houkali; XVIII. 523 dvé — číhali; XXI. 10 lid plovajíce — se otáčeli; 810 jen za metrem „byl“ vstoupil (*ἀντεβόλησεν*); srov. XIII. 205.

XII. 38 *ἐελμένοι* zaklíčeni; 46 žásu; 170 *ἀμύνονται περὶ τέκνων* brání se za dítky robátka; 192 *αὐτοσχεδίην* s blíže samé; tamtéž se sklátil; 207 *κλάγξας* s křehotem; 259 *ἐμόχλεον* vypáčeli; 273 *ὁμοκλητῆρος* pobízeče svůdce; 342 *κήρυκα* věstníka m. hlasatele; rovněž tak XXIII. 567, 897, XXIV. 573, 674, 689 a XXIV. 701 *κήρυκά τε ἀστυβοώτην* provolávače města; místo obvyklého slova cimbuří, jež ovšem do verše se nehodí, užívá pan

překladatel řídkého a nepěkného cimbuř (258, 263, 308, 375, 381, 397, 430, 444, XXII. 3), ano i cimbur (424), kterážto slova, třebas byla ve slovníku Jungmannově, nezasluhují, aby byla oživována; 456 *κληίς* zátka.

XIII. 48 *ἀλκῆς μνησαμένω* jestliže pomněte; 162 *ἐν καυλῷ ἐάγη δολιχὸν δόρυ* dlouhé dřevce v kopišti (se) mu zlámalo; zde a XVII. 60 zdá se, že podivným slovem „kopiště" míní p. překladatel *καυλός*, totiž konec hrotu, do něhož dřevce se nasazovalo; ale na mnohých jiných místech překládá tím slovem již docela zbytečně *δόρυ*; na př. 241, XX. 479 a XXIII. 821; 257 *τό νυ γὰρ κατεάξαμεν, ὃ πρὶν ἔχεσκον, ἀσπίδα Δηιφόβοιο βαλὼν ὑπερηνορέοντος* zlomilit jsme kopí, jež jsem prve míval, stihnuv štít; dle mínění ref. nebylo zde ani třeba ani radno napodobovati vazbu řeckou; 291 *προμάχων ὀαριστύν* voj společenstva předáků; 344 *οὐδ' ἀκάχοις* jest postaveno proti *γηθήσειεν*, neznamená tedy „nežásl", než „nezarmoutil by se"; 361 *Δαναοῖσι κελεύσας* vládna Danajským (pobídnuv Dan.); 389 se skátí (XIV. 415, XVI. 482, XXIII. 394); 486 *φέροιτο κράτος* aneb jeho věnčila sláva (metafora nehomerská); 609 *ἔελπετο νίκην* vyhrati doufal (nebásnické); 611 *καλὴν ἀξίνην εὔχαλκον* teslice od kovu krásné.

XIV. 221 *ἄπρηκτόν γε νέεσθαι, ὅτι φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς* s nezdařilou že se nevrátíš, čeho v srdci si žádáš (k čemu se vztahuje čeho?); 372 *κεφαλὰς κορύθεσσι κρύψαντες* po hlavě vložíce přílby; 415 *θείου ὀδμή* od síry pára (!).

XV. 17 *ἱμάσσω* nestluku (trivialní); 72 od hněvu nenechám (za pouhý gen.); 113 *θαλερὼ πεπλήγετο μηρώ* na mohutná tloukl se bedra (sr. XII. 161, XVI. 125, 397); 282 *ἐπιστάμενος ἄκοντι* v dřevci dovedný; 430 *Λυκόφρονα, Μάστορος υἱόν, Αἴαντος θεράποντα Κυθήριον* protkl Lykofrona, Mastora plémě, druh to milý Aianta Kythéřan (acc.); 456 *ἴσχειν ἵππους* by vůz třímal; 476 ať — by (m. aby); 537 n. a přerazil mu chochol koňský, že na zem padl veškeren do prachu, jenžto (kdo?) se leskl nachem; 686 a XVIII. 214 *αἰθέρα* klenba (nebeská); 708 v řeži (trivial.).

XVI. 28 *τούς* ho; 152 *ἐν δὲ παρηορίῃσιν ἵει* po té řemením spolu Pédasa spřáhl (nevystihuje smyslu); 170 *ἐπὶ κληῖσιν* u hřebu vesla (plural a pak *κληίς* = kolík); 198 zaroveň; 282 *φιλότητα θ' ἑλέσθαι* přijal zase lásku družebnou (má znamenati smířil se); 319 sklátil se; 341 *παρηέρθη κάρη* hlava svisla; 354 *ἀφραδίῃσι* nedbou; 370 *ἐρυσάρματες* korbotahounů; 392 *μινύθει δέ τε ἔργ' ἀνθρώπων* a lidská pohřbena díla; 429 oproti válčí; 487 *ταῦρον* — *στενάχων* dobytče — sténaje; 518 říne (bez se); 733 s přežení (se spřežení).

XVII. 165 jenž je z Achajských nejlepším při korábech a soudruzi blízkobojovní (nom. vedlé instr.); 449 takť; 517 mrskl oštěpem; 524 v nitřnostech; 531 *εἰ μή σφω' Αἴαντε διέκριναν μεμαῶτε* jenže je v zápolení Aianti přetrhli udatní;

599 *γράψεν* škrtem (i jinde); 637 *φασί* nemyslí — prý (dvojím slovem; srv. XIX. 273); 688 n. *ὅτι πῆμα θεὸς Δαναοῖσι κυλίνδει, νίκη δὲ Τρώων* že valí na Danajské zhoubu nebešťan a Trojanům vítězstvo (nepěkné zeugma): 732 *οὐδὲ ἔτλη* nevážil (srv. VII. 151 nechtěl).

XVIII. 15 *ὀχθήσας* pohnut (na většině míst tento překlad nejméně se hodí; srov. XI. 403, XXI. 53), ačkoliv třeba, aby stejně se překládala podobná stereotypná místa a nikoliv zas, ač smyslem správně, jinak; na př. XXII. 14 rozhorliv se; 190 než nespatřím (spatřím); 556 *βασιλεύς* pán (věrný překlad žádoucí, aby poznal čtenář, že králové za oněch dob často nebyli víc než hospodáři); řiče (o býku; srov. XX. 404, 406); 593 spolem (XXIII. 639).

XIX. 14 zbroje (plurál); XIX. 61. *ὀδὰξ ἕλον ἄσπετον οὖδας* do půdy se nevrylo kusmo (srv. XX. 17 v zem se vrylo a zase XXIV. 738 zahryzlo se kusmo do země); 259 *ὑπὸ γαῖαν* dole země; *μνησάμενος* naň vzpomenuv (na koho?); 393 *λέπαδνα* držadla (V. 730 opasky).

XX. 169 *περί τ' ἀφρὸς ὀδόντας γίγνεται* chrup se kolem mu pění (!); 305 byli pocházeli.

XXI. 122 *οἵ σ' ὠτειλὴν αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες* jež nedbale ránu krvutnou lízati tobě budou (bez ohledu); 123 neoplače; 141 Asteropaios byl syn Pélegonův a vnuk Axiův (srv. 169) a ne „Axiův rozenec"; 201 duch militký (acc.); 262 *κελαρύζει* silně říčí (o vodě zahrady svlažující; srv. XI. 812 o krvi „se prýštila"); 379 *οὐ γὰρ ἔοικεν* vždyť to nehezky (prós.); 482 *κύον* tisto; 611 *πόδες καὶ γυῖα* údy kolenní.

XXII. 305 něcos (pro metrum); 414 *κατὰ κόπρον* na půdě kalné; 445 ana nevěděla*ť*; 451 tchýně.

XXIII. 201. chutnali sobě v hodech; 285 kdožtě (za metrem); 386 jaktě; 474 *λαβρεύεαι* tlacháš (triv.); 518 rovinou se napínaje (XXII. 23 po pláni uháněje); 519 *τοῦ μέν τε ψαύουσιν ἐπισσώτρου τρίχες ἄκραι οὐραῖαι* dosahují k obrubě koles jeho končiny chvostu žíní; 660 rukou zdvihnouce (nesprávný gen.); 698 *εἷσαν* umístnili (pros.); 766 *ῥίμφα* rouč; 773 *ἐπαΐξασθαι ἄεθλον* cíle dopadnouť; 845 kdosi pastucha.

XXIV. 124 snídaň (jindy často večeř); 239 *λωβητῆρες ἐλεγχέες* darebáci hanební (přílišné); 329 byli jeli; 652 *βουλὰς βουλεύουσι παρήμενοι* úrady podle sedíce berou; 696 postenujíce; 714 z předu kvílili brány (před branou); 795 *ὀστέα* ostatky; 804 *ἀμφίεπον* nabírali.

Za doplněním verše přidával pan překladatel zhusta zvláště epitheta, ovšem taková, jaká se jinde vyskýtají, a také jiná slova; tak na př.:

I. 1. reka (X. 229, XVI. 140), II. 620 čacký (III. 216, VI. 197, VIII. 87, IX. 543, X. 435, XII. 190, XVI. 195, XXI. 169), 590 hojní, III. 423 družka, VI. 350 družebná, IV. 151 (337)

[illegible]

XXI. [illegible]

II. [illegible]

XX. [illegible]

Za [illegible]

XIII. 373. XVI. [illegible] XVIII. [illegible]

Pořádek [illegible] Srovn. V. [illegible] IX. 3[illegible] [illegible] XI. [illegible] na [illegible] se [illegible] XIII. 4[illegible] Peisandros jeho [illegible] hod. [illegible] XV. [illegible] jsi podal [illegible] boků mě [illegible] XV[illegible] 4[illegible] stále kolem [illegible] v ruce dřevce [illegible] Hektor [illegible] na pleci své [illegible] se Achillea vladce: XV[illegible] dále [illegible] jeho [illegible] 4[illegible] [illegible] na [illegible] přikládal [illegible] XX. 500 n., XXII. 62, XXIII. 1[illegible].

Rovněž pořádek a souvislost vět [illegible] někdy [illegible] libě se čte minulý čas v druhé větě po čase přítomném a na opak; na př.: I. 511 nerce — seděl, V. 417 se ho[illegible] — se [illegible] 775 stane — vypřáhla a j.

Stále se opakující frase snažil se p. překladatel skorem vždy, jak dlužno, stejným způsobem překládati, jenom tu a tam od této zásady se uchýliv; tak verš *ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν* přel. VI. 253 hned ruky máť se chopíc slovo řekne a takto se ozve, 406 za ruku jej vezmouc..., XVIII. 423 hned ruky jí se chopí...

Z nečeských neb méně případných slov u p. překl. zvláštní oblibě se těší tato: bodrý, úporný, věkožizný, militký, rozmilený (!), též a medle; slovo „militký", ač zavedeno zvěčnělým mistrem překladu Niederlem, mělo by časem zase vymizeti, ježto zavedeno z nouze.

Genitiv possesivný vlastních jmen, pokud jen možná bylo, měl býti přeložen přisvojovacím adjektivem; často jest to sice věc zhola nemožná, ale pan překladatel toho někdy opominul, kde není třeba měniti ani slůvka, na př.: XXIII. 860 Ídomenéa (ův), 888.

Za to pan překladatel zhusta patronymika překládá dialektickým a sousedským -ovic; na př. VII. 47 Hektore Priamovic, 14 a 15 Ifinoa Lexiovic, VIII. 276 Polyaimonovic, 257 Fradmonovic, XVI. 554 Menoitiovic a j. zhusta.

Z příčin rovněž metrických často vokalisovány předložky, kde toho netřeba, jinde zase nechány vazby velmi tvrdé; tak na př. II. 716 se Thaumakiou, III. 281 ve půtce, 31 ve srdci, (V. 826, 243), V. 387 ve žaláři, VI. 653 ve paláci, XII. 140 se Thoónem, XIV. 114 ve Thébách, XV. 190 ve siném, XXI. 105 ze Priamovců a j., a zase I. 580 z sedadel, II. 700 v Fylaku, II. 551 z Salamíny, VI. 172 k Xanthu, IX. 479 v Fthíji (IX. 439 z Fthíje), X. 298 skrz zbroj a skrz krev černou, XIII. 696 v Fylace (XV. 335), XV. 81 v své.

Jména vlastní skláněna celkem správně; nesprávné jsou tvary Apolla I. 13, 21, 370, 385, 390, XX. 295, XXI. 278, a to nejen na konci verše, nýbrž i uprostřed, jako I. 86, VII. 83; Apollu XV. 55, XXIII. 872; dokonce pak Apollinu IV. 101, IX. 405; II. 502 Eutrésis (akk.); V. 609 Sarpédonta (Sarpédona), XII. 379; XIII. 92 *Πηνέλεων* Péneleóna, XIII. 428 Anchisea, 433 Troiadě (Troadě); II. 695 *Φυλάκην* ve Fylacku; VII. 414 *Δαρδανίωνες* Dardaneovci (VIII. 154); II. 621 *Ἀκτορίωνε* Aktoreovce; XIII. 185 *Κτέατον υἱ' Ἀκτορίδαο* Amfimacha syna Aktoriovce; IV. 517 *Ἀμαρυγκείδην* Amarynkéovce; VIII. 11 *Δαναοῖσι* Danaovcům.

Za metrem psáno příliš často *j* místo *i*, někdy zbytečně; srvn. II. 830 Amfjos, II. 838 Asjos (XII. 95, 110, 163), II. 732 Podaleirjos (XI. 833), V. 707 Aresbjos, XVI. 308 Arejlykos; rovněž za metrem psáno II. 856 Hali*dz*ónům; nesprávně jsou tvořena adjektiva II. 681 Pelasgickém (XVI. 233) m. Pelažském; XX. 390 Gygajském (srovn. zase II. 865 Gyžská, 862 Fryžské); III. 185 Fryžanů (m. Frygů), XXI. 43 Imbeřan (m. Imbřan).

Nepřeložena zůstala řecká slova I. 4, VIII. 391 a V. 747

heróů (jinde reků, bohatýrů a p.), falangy (XIX. 158), plether (XXI. 407), a zvláště všude slovo hekatomba až na jedno místo (I. 65 sterožertva).

Konečně dlužno promluviti o epithetech, jež překládaje pan překladatel obyčejně volí již obvyklá aneb užívá dosti šťastně tvořených; nesprávně přeložena neb nešťastně tvořena jsou tato: I. 147 *ἑκάεργος* dálnoměrce (V. 439, XVI. 706), 599 *ἄσβεστος γέλως* hrozný, II. 308 *δαφοινός* rudný, II. 106 *πολύαρνος* bravitý 387 *παλαιγενής* dlouholetá (má znamenati stará), IV. 167 *ἐρεμνήν* tmavočerným (jako by mohlo býti něco bledočerné), IV. 421 *ταλασίφρονα* ostražitého (na tom místě statného, odvážného), 533 *ἀκρόκομοι* čuprynatí, V. 724 pověčná, 358 *χρυσάμπυκες* zlatozdobné (neurčito, viz 363, 720, VIII. 382); VI. 205 *χρυσήνιος* zlatolesklá (144), VIII. 211 *φέρτερος* větší (o Diu, mocnější), IX. 90 *μενοεικέα* srdcelahodný (XIX. 144, IX. 207), 528 *βροτόεντα* zabrocenou, 567 *εὐτμήτοισιν* krásnořezým, XI. 88 *δένδρεα μακρά* dlouhá stromoví, XI. 105 *μοσχοῖσι* junym, XI. 256 *ἀνεμοτρεφής* větrochový, XII. 374 stejnootecký, 437 *κλέος ὑπέρτερον* slovutná sláva, 134 dlouhánskými, XVI. 413 *βριαρῇ* tížnou (srv. 579; proč ne těžkou?), 126 *ἱπποκέλευθε* koněvlado, 136 *χάλκεον* pevnokový, 639 *φράδμων* ostražitý (na tom místě znalý, zkušený), 651 *πόνον αἰπὺν* náhlou práci, 767 *τανύφλοιον* táhlolykým, XXIV. 451 *λαχνήεντα* vlasatou (rákosinou), 785 *φαεσίμβροτος* světlosvětlá. Nestejně na různých místech přeložena jsou tato, ačkoliv opakování týchž epithet jest význačnou zvláštností homerských básní:

δαΐφρων I. 23 bohatýr, XI. 138 velechrabrý, 450 chrabroduchý; *πολύμητις* I. 311 věhlasný, 440 důmyslný; *κελαινεφής* II. 412 mračný, XVI. 667 tmavý, XXI. 167 mrakočerný, XXI. 520 černomraký; *ἐρίβωλαξ* III. 374 velehrudný, IX. 479 veležírný, XVII. 172 mnohoživný; *μελίινος* V. 655 jasanný (dobře), jinde špatně XIII. 597 jesení, XVI. 114 jasaní, XXII. 294 jasanní (XX. 272); *διογενής* IX. 106 jasnorodý dobře, špatně zévorodý, IV. 489, VII. 234, IX. 644, božský IX. 308, 624, X. 144, XXIII. 723, X. 144, XI. 465; *δῖος* XI. 719 jasnorodý, 767 veleslavný; a zase *διοτρεφής* XVII. 702 přejasný, XXI. 223 velejasný; *ἀντίθεος* XII. 408 bohorovný, ale IX. 623 a velmi často jasnorodý, rovněž *θεῖος* špatně jasnorodý XV. 25, XVIII. 199, XIX. 279; *ἐυμμελίης* IV. 165 oštěpometce a j., ale zase XVII. 9 chrabrokopinný, 23 dobrokopinný, ano i dlouhokopí (XXI. 185); *ἐυπλόκαμος* jindy krásnopletená, XVII. 48 krásnorusá; *τερπικέραυνος* II. 781 bleskomilovný, XI. 73 bleskovládce; *νεφεληγερέτης* obyčejně mrakosběratel, XX. 10 a j. mrakosvodný; *ἱρός* posvátný, XVI. 658 mohutný; *βοὴν ἀγαθός* v ryku statný, XVII. 651 chrabrý slovem; *ἧνις* VI. 275 tučný, X. 292 roční a j.

Na některých, poměrně málo místech nahrazena epitheta jinými, a to na př. I. 21 *ἑκηβόλον* lukoslavného, IV. 101 (119) *κλυτοτόξῳ* střelčímu, IV. 333 *ἱπποδάμων* chrabroduchých, V. 811

πολύαιξ trudnoplná, VI. 299 *ἱπποδάμοιο* zmužilého, VIII. 215 *θοῷ* krutému, X. 112 *ἀντίθεον* hradbu mužův, XV. 301 *ἄνακτα* statný, XV. 641 *ἀμείνων* bezvadný (lepší než otec), XVI. 812 *ἱππεῦ* rekovný, XIX. 318 *ἱπποδάμοιο* oštěpometce, XXIII. 588 *ἄναξ* zévorodý, 747 *ἥρωι* jarému, XXIV. 257 *ἱππιοχάρμην* válečníku; záměna taká jest tím nelibější, jsou-li to epitheta constantia.

V metrické příčině jest překlad pečlivý; p. překladatel řídí se pravidly, jež naposled stanovil ve svém překladu Odysseje vyšlém roku 1885.; od nich odchyluje se jenom tím, že uznává již slabiky obojetné, alespoň ve slovech složených. Chybně měřeno jest krátkověký (I. 417, XVIII. 458), předě mnou (VIII. 149), nejlakomější (I. 122).

Vlastní jména jsou chybně měřena v těchto případech: II. 676 Kāsos (ă), III. 187 Sangária (ă), VIII. 121 Thēbaiova (η), IX. 223 Foiníku (ῐ, srovn. 607, 621, 659, XIV. 321, XVII. 555, 561) XIII. 793 Askánie (ă), XIV. 229 Átha (ă), XIV. 326 Diónýsa (ῡ), XV. 528 Fȳlēovci proti v. 535 Fylĕovec, XVI. 416 Pȳris (ῠ), XVIII. 433 Aiākovic (ă), XXIV. 278 Mýsové (ῡ).

Velmi zhusta počíná verš spojkou *a*; ref. shledal to více než na 130 místech, a to hlavně v druhé části překladu; ne sice tak často, ale dosti zhusta slovy že, my, ni, či atd. Nanejvýše lze připustiti, aby začínal verš významným slovem o několika krátkých slabikách. Jindy zase končí se verš bezdůrazným slovem jednoslabičným, jako I. 235 svůj, 299 můj, IV. 324 tu, V. 51 byl, VI. 128 jsi, IX. 342 jsem, IX. 670 se, X. 33 byl, 354 jich, XI. 739 byl, 790 však, XIV. 53 tvým, XXIII. 60 svých, XXIV. 86 měl.

Spondejské verše se vyskýtají bez příčiny na těchto místech: I. 157, II. 305, 345, III. 184, 397, V. 200, 654, VI. 357, 408, VII. 10, 138, 247, IX. 575, X. 317, XII. 339, XIII. 342, 541, 696, XVI. 483, XVII. 14, XIX. 103, 311, XX. 472, XXII. 210, XXIV. 28. Nesprávná jest diairese ve verši: III. 187 již tenkráte polem byli | blíž Sangária proudů; tak i srv. XIX. 379.

Nepěkný jest verš II. 755 neb strašné styžské přísežné jest vody výtok.

Hexametry chybné jsou I. 320 nýbrž Talthybiu, spolu Eurybatovi přikázal, XVI. 699 pod ramenem Patrokla; příliš zuřil oštěpem ostrým; pentametr kromě těch, jež p. překl. sám v opravách opravil, našel ještě referent IX. 389 byť zlatité Afrodítě se rovnala krásou.

Chyb tiskových jest poměrně málo; smysl rušiti by mohly II. 592 výstupné m. výstavné (*ἐΰκτιτον*), XXIV. 88 vedoucí (vědoucí), 91 nesměrné (nezměrné). Překlad opatřen poznámkami dosti hojnými, stručnými a případnými; stojí však za uváženou, nebylo-li by lépe, poznámky připojovati hned pod text, poněvadž hledati je vzadu čtenáři působí mnohé nepohodlí. To bylo také

příčinou, že některé se opakují; tak na př. 19. pozn. v II. zp. a 5. v VII., 35. v I. zp., 10 v II. a j.

Závažná chyba tisku jest v pozn. 13. VI. zpěvu, kde má býti Artemidě m. Afroditě.

Úprava jest velmi slušná, cena (1 zl.) neobyčejně mírná. Ku konci úvahy dodává ref., že právě uznání díla v pravdě záslužného jej přimělo k tomu, aby tak obšírně zmiňoval se o menších vadách jeho; učinil to dále proto, že jest přesvědčen, že p. překladatel, jenž tolik překážek tak pěkně přemohl, i vytčeným vadám snadno vyhnouti se může a že pak se mu podaří, obohatiti naši literaturu překladem v každém ohledu dokonalým.

Vojtěch Viravský.

Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním, Jaroslav Gustav Schulz, c. k. gymnasijní professor. V Praze. 1886. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec.[1])

Z knížky právě jmenované mají žáci vyšších tříd opakovati nejtěžší část attického tvarosloví — sloveso řecké v přehledech. Celkem ovšem možno jest říci, že pomůcka ta vytčenému účelu vyhovuje; nicméně, má-li se státi rychlou, dokonalou a přehlednou pomocnicí žákovou, je třeba několika změn.

1. Bylo by bývalo rozhodně praktičtější, kdyby byl p. spisovatel slovesa hned seřadil dle abecedy. Třídu slovesnou mohl prostě označiti římskou číslicí u každého slovesa. Tím bylo by možná rychle hledati a objem knihy by se byl o 16 stran zmenšil.

2. Seznam sloves (mělo-li býti nadpisu knihy vyhověno) mohl býti obmezen na ta slovesa a na ty tvary, které jen v attičině se vyskytují, a to ve spisovatelích ve škole čítaných. Jen tak lze se zdarem opakovati. V úvodě (str. 4.) p. spis. ovšem zásadu tu vytýká, ale v seznamu se jí důsledně nedrží. Tak mohlo býti vypuštěno na př. *ἡδύνω*, *τρώγω*, *χάσκω* atd.

3. Tvary a slovesa básnická označuje p. spis. hvězdičkou; tvary pozdější okrouhlými závorkami. To se však nestalo na př. u *ἔκλαγξα* (č. 479), *κλάγξω*, *χανοῦμαι*, *ἐτύπην*, *ἐλεύσομαι*, u optativu *δύην* (86), z něhož žák potřebuje jen *δύη* a *δῦμεν*, *ἀπόδραθι* (658) a jinde. Pod *φθάνω* je part. aor. *φθάς*, ač Attikové užívali místo něho *φθάσας*. — *θέω* mohlo býti vůbec vynecháno, ježto v att. užívá se jen v praes. a imprf. — *θεύσομαι* nemusí žáci znáti. Časy ostatní pocházejí od *τρέχω*. — U *ἐπαινέω* (11) mohlo býti vynecháno perf. pass., ježto vyskýtá se zřídka a to mimo četbu školní.

4. Tvary, které nevyskytují se u klassiků (na př. *σαλπίγξω*), mohly raději vůbec býti vypuštěny.

---

[1]) Viz článek „O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí“ na str. 354.

5. Sestavení sloves a forem jejich není dosti přehledné. K takovým opakovacím tabulím je dobře užiti většího formátu (jaký mívají řecké grammatiky). Stejné časy sloves měly přijíti pod sebe, jako to shledáváme u Kaegiho v jeho „Repetitionstabellen“ a u Hensella v jeho „griechisches Verbalverzeichnis.“

6. K jednotlivým slovesům třeba přidati poznámky, ze kterých by hned byla patrna vazba slovesná a často i zvláštní význam některých složenin. Kdyby se to stalo se zvláštním zřením ku Xenofontovi, Demosthenovi a Platonovi, bylo by to velmi prospěšno žákům. Omyly tiskové jsou řídké a z části opraveny vzadu.

G. Šuran.

Slovník k Caesarovým pamětem o válce Gallské. Podle Prammera, Eicherta a j. pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan. S 23 obrázky. V Praze, 1885 F. Tempsky. Cena 95 kr.

Novou touto pomůckou značně usnadní se práce našim žákům. Měli jsme ovšem dosud slovník Slavíkův, který celkem dostačoval. Slovník však Skřivanův mnohými přednostmi daleko vyniká nad onen.

Slovník tento, jak předmluva i nadpis hlásá, složen je dle Prammera, Eicherta, Ebenlinga a j., hlavně však spočívá na výborném slovníčku Prammerově r. 1884. u Tempského vydaném. Až na některé změny, na př. že čísla citovaných míst jsou někde vynechána, tu tam některá frase přestavena, přidána nebo českým překladem stlumočena, jest to vlastně překlad díla Prammerova. Výhody, kterými vyniká slovník ten nad Slavíkův, jsou tyto:

1. Slavík vynechal ve slovníku náměstky, číslovky, spojky, předložky, odkazuje to vše do mluvnice. Ve slovníku Skřivanově zvláště předložkám a spojkám věnována veliká píle a to právem, ježto právě tu často žák přichází do nesnází a mluvnice, nemohouc přihlížeti ve všem ku zvláštnostem klassiků, nepodává dosti vysvětlení.

2. Slavík přidává dosti často ku slovesům při rozličných významech jen číslo místa, nepřidávaje substantivného předmětu. (srv. seco, are VII, 14.). Skřivan čísla ta z pravidla vynechal, za to ku slovesům přidal vždy předmět. (Tedy s. v. seco, are — pabulum). Číslo ponechal u předmětu jen tam, kde vazba se vyskýtá jen jednou. To jest ovšem opět výhoda pro žáka.

3. Ve slovníčku novém shledávám větší přesnosť u vyvíjení se významu od původního ku přenesenému, což je ovšem uznanou výhodou slovníčku Prammerova (Srv. čl. absum, gratia a j.).

4. Také jest tu všude velmi bedlivě přihlíženo ku fraseologii latinské. České frase, které se tu staví proti latinským, jsou správny a případny. (Srv. excipio impetum, adaequare, impedire, intercludere).

Vytýkám pouze nepěknou frasi českou s. v. agger „násep snášeti." Počet frasí přeložených dostačí úplně pro překládajícího žáka.

5. Mnohé předměty ze starožitností (j. scutum, tuba, vexillum a j.) jsou ve slovníčku tomto podrobněji a přesněji popsány než ve slovníku Slavíkově. Zvláště pak je chvalitebno, že bylo přidáno 23 obrazců, kterými se předmět do paměti žáků snadno a trvanlivě vštípí. U nás je něco podobného prvý pokus, který zasluhuje hojného následování.

6. U Skřivana přihlíženo i tiskem ku přehlednosti; delší články, ve kterých se těžko hledá, jsou rozděleny na odstavce (srv. s. v. ad). Tisk sám je velký, latinská slova a frase liší se od českých většími literami.

Tyto přednosti a jiné, které vytkla již německá kritika posuzujíc slovník Prammerův, jsou pro školu váhy nemalé, i zasluhuje slovník ten, aby byl žákům doporučen na místě prvém.

G. Šuran.

Denkmäler des klassischen Alterthums zur Erläuterung des Lebens der Griechen u. Römer in Religion, Kunst u. Sitte. Lexikalisch bearbeitet von B. Arnold, H. Blümner, W. Deecke, K. von Jan, L. Julius, A. Milchhöfer, A. Müller, O. Richter, H. von Rohden, R. Weil, E. Wölfflin und dem Herausgeber A. Baumeister. Erster Band. Gross-Oktav. 48 Bogen Text, mit 821 Abbildungen, 3 Karten und 14 Tafeln. Preis broschiert 20 Mark, elegant in Halbjuchten gebunden 25 M. München u. Leipzig, R. Oldenbourg 1885.

Díla tohoto, jež do konce r. 1886 mělo býti ukončeno, vyšlo posud 33 sešitů. Prvních 20 sešitů, polovici celého spisu, lze dostati též pohromadě v jednom svazku. Úkol, který si vydavatel i nakladatel vytkli, jest dle vlastních slov prospektu „von den überlieferten Schätzen antiker Kunstdenkmäler eine wohlüberdachte Auswahl in getreuester Form vorzulegen und mit sachgemässem, dem heutigen Standpunkte der klassischen Alterthumswissenschaft entsprechendem Texte zu begleiten." Dle prohlášení v témž prospektu má obsahovati dílo to 1. Dějiny umění (stavitelství, plastiku, malířství, hudbu, scenické starožitnosti) v hlavních epochách a v hlavních zástupcích, zejména dle zachovaných památek. 2. Svět bohů a heroů, pokud jeví se v zachovaných památkách uměleckých. 3. Soukromé starožitnosti v celém objemu, pokud památkami doličiti je možno. 4. Hodnověrná vyobrazení historických neb jinak vynikajících osobností (bez úvah historických). 5. Numismatiku zvláště s hlediště umění a památek. 6. Topografii s obmezením na vynikající naleziště jako Řím, Atheny, Pompeji, Mykeny, Troji, Syrakusy atd. 7. Vojenství a námořnictví. 8. Písmo a palaeo-

grafii. Dílo to rozpočteno jest na 40 sešitů (cena jednoho sešitu 1 marka) a asi 2000 vyobrazení.

Jak zřejmo, hodí se dílo to výborně pro kollegy, kteří, vzdáleni jsouce velikých knihoven, nemohou vzácných a drahých děl a časopisů archaeologických si opatřiti, avšak poslouží náležitě i tomu, kdo, nejsa odborníkem v důležitém tom odvětví vědy klassické, bez mnohého hledání poučiti se chce o té či oné stránce antického života. Není zde na místě, abychom dopodrobna posuzovali, jak vydavatel a nakladatel dostáli úkolu, jejž si vytkli; učinily to již mnohé listy cizozemské (zejména německé a francouzské), s pochvalou promlouvajíce jak o obrázkové tak textové části podniku toho. A skutečně nelze upříti, že co do vyobrazení dílo to plné chvály zasluhuje, část pak textová, přes to, že cena všech článků není stejná, stojí v celku na výši nejnovějšího bádání vědeckého, a ježto i příslušná literatura vždy jest uvedena, poskytuje každému možnost k podrobnějšímu studiu. Vydavatel sám vzal na se vedlé všeobecné redakce celého díla články mythologické a ikonografické; avšak nejsa archaeologem z povolání, jak sám na 7. stránce předmluvy k prvému dílu se vyznává, prosí za shovění.

Z velikého bohatství jak vyobrazení tak textu posud vyšlých sešitů, obsahujících písmeny A — P (Peiraieus), uvedu jen některé příklady.

Mezi články, jež psány jsou s vědeckou důkladností a pochopitelnou jasností, zaujímají první místo statě Dr. H. Blümnera, professora na universitě v Curychu, výtečného znalce soukromých starožitností řeckých a římských. Od něho pocházejí články Ackerbau, Amulett, Astragalen, Aushängeschilder, Baden, Bäckerei, Ballspiel, Barbiere, Barttracht, Bestattung, Betten, Bibliotheken, Brettspiele, Briefe, Brunnen u. Quellen, Bücher u. Buchhandel, Chiton, Faustkampf, Fussbekleidung, Gabeln, Gaukler, Gymnastik, Haartracht, Himation, Kinderspiele, Kopfbedeckung und Kopfschmuck, Leuchter atd. atd.; vše pak vysvětleno případnými a velevhodnými obrázky.

Z topografických článků vyniká veledůkladná stať Athen, již napsal A. Milchhöfer. Článek ten se zevrubnou podrobností a znalostí psaný zaujímá str. 144—209; k textu připojeno několik zdařilých mapek a celá řada vyobrazení. Dále sluší s uznáním vytknouti články Baukunst (str. 256—295) s mnohými plány a budovami; Bildhauerkunst (str. 318—350), Amphitheater, Erechtheion, Gräber, Gymnasion atd. od L. Julia; Festungskrieg u. Geschützwesen (str. 525—551) od A. Müllera, Flöten (str. 553—569) od K. von Jana, Chor u. Choregie (str. 383—395), Lustspiel (str. 818—832) od B. Arnolda. Důkladný a mnohými vyobrazeními zajímavý jest článek Malerei (str. 851—880), jejž napsal Hermann von Rohden, Münzkunde (str. 934—968) od R. Weila, Olympia (str. 1053—1088, posud nedokončen) od

A. Flasche, Palaeographie (1126—1143) od Wölfflina, Parthenon (str. 1171—1188) od L. von Sybela atd. Z vyobrazení zasluhují zmínky na př. borgheský šermíř, skupina Laokoontova, Apollon belvederský, farneský býk, apotheosa Homerova, Mars Ludovisi, spící Ariadne, Diana versaillská, Dariova vasa, tabula Iliaca atd. atd. Z vyobrazení vynikajících mužů uvádím na doklad jen některé jako Aischyla, Aristofana, Aisopa, Alkibiada, Alexandra Velikého, Aischina, Augusta, Aristotela, Cicerona, Demosthena, Epikura, Euripida atd.

Karel Cumpfe.

Der Dialekt der homerischen Gedichte. Für Gymnasien und angehende Philologen bearbeitet von Dr. J. van Leuwen Jr. und M. B. Mendes da Costa. Aus dem Holländischen übersetzt von Dr. E. Mehler. Leipzig, Teubner 1886. VIII a 158 str. Cena 2 m. 40 pf.

Po kratoučkém úvodě, obsahujícím stručné vylíčení, kterak básně Homerovy povstaly (spisovatelé drží se novějších theorií, dle nichž Homer dle starých zpěvů národních sbásnil epos o hněvu Achilleově, jež pozdějšími přídavky rozšířeno bylo v nynější naši Iliadu; podobné mínění mají i o povstání mladší Odysseie) následuje výklad o textu básní homerských. Spisovatelé drží se mínění, že básně psány jsou dialektem staroionským, jak z celého dalšího výkladu jest vidno, žádných tvarů z jiných dialektů přijatých v původním textu básní homerských nepřipouštějíce. [1])

Dále ukazují, jakým způsobem dostaly se do textu homerského tvary v starém dialektu ionském nemožné (na př. *ἕως* a *τέως* místo *ἧος* a *τῆος*, *βείομεν* místo *βήομεν*), kterak mizelo ϝ a náslovné *σ* (na př. čtou v *A* 532 *εἰς ἅλα* — aneb raději *ἐς σάλα ’σάλτο βαθεῖαν* . . ., *Ζεὺς δὲ σεϝὸν πρὸς δῶμα* a j. v.). Po krátkém výkladu o metru básní homerských následuje velmi praktický a obšírný přehled hláskosloví a tvarosloví mluvy homerské. V přehledu tom užito jest novějších badání hojnou měrou (škoda, že účel knihy tomu bránil, aby literatura ta uváděna nebyla jmenovitě); spisovatelé ovšem souhlasí s těmi, kdož nespokojují se dosavadním stanoviskem značné části kritiků homerských, jichž cílem jest stanoviti text Aristarchův, nýbrž snaží se upraviti text tak, jak původně asi zněl. Zdá-li se komu toto

[1]) Bylo by i u nás již na čase, aby se nyní již silně otřesená theorie starší, dle které promíšen jest text Homerův tvary různých dialektů, neuváděla jako faktum nepopíratelné. Taký nemístný a přílišný konservatismus jest velice pokárání hodný. — Za příčinou poznání tohoto stanoviska spisovatelů srovnati jest zvláště str. 6 pozn. 6 a str. 55 p. 3. „Die Formen *ἄμμες, ἄμμε, ἄμμιν* . . . finden sich später **nur** in dem aeolischen Dialekte.“ Ježto spisovatelé na str. 3 text básní homerských pokládají za složený v čistém dialektu staroionském, jest patrno, že stojí na stanovisku těch badatelů, kteří mnohé zdánlivé aiolismy homerské pokládají za vlastní původně všem nebo několika dialektům hellenským.

stanovisko snad býti ještě příliš idealní, aby je schvaloval docela, může aspoň tam souhlasiti se spisovateli, kde odstraňují z textu Homerova tvary za jeho doby naprosto nemožné, jež lze odstraniti bez značných změn zachovaného textu. Spisovatelé odstraňují na př. koncovku dat. plur. subst. prvé deklinace *-ῃς* a *-αις*, vyskytující se místo správného *-ῃσ'* (t. *-ῃσι*), gen. *δου*, *ἀδελφεοῦ* (m. *δο*, *ἀδελφεόο*), *νοῦς* a pod. m. *νόος*, *σῶς* m. *σάος*, tvary nevysvětlitelné *δείους*, *σπείους*, *σπῃί* m. *δϝέεος*, *σπέεος*, *σπέει* atd., stažené tvary adj. na *-ης* místo nestažených (na př. *ἀκληεῖς* m. *ἀκλεέες*), *εὖ* m. *ἐύ*, *Λητοῦς Λητοῖ* m. *Λητόος* a *Λητόι*, *πουλύς πουλύν*, *πουλύ* m. *πολλός*, *πολλόν*; *ἡμεῖς*, *ὑμεῖς*, *ἡμῖν*, *ὑμῖν* m. *ἄμμες*, *ἄμμιν*, *ὔμμες*, *ὔμμιν*, inf. na *-ειν* m. inf. na *-έμεναι* neb elid. *-έμεν'*, *βούλεται* (konj.) m. *βούλητ'*; *βείω*, *στείῃ*, *μιγείῃς* a t. pod. místo *βήω*, *στήῃς*, *μιγήῃς*; nemožný tvar *δείδω* m. *δέδϝια*, *αἴρω* m. *ἀείρω*, *γείνομαι* m. *γίγνομαι*, *εἷς* (2. osob. praes. slov. *εἰμί*) m. *ἔσσ'* (t. *ἐσσί*) a j. v. K části, jednající o slovesu, přidán jest i abecední rejstřík sloves; ku konci pak připojeny jsou první zpěv Iliady a Odysseie s textem, podlé zásad spisovatelů upraveným. Spisek ten, obsahující na svou stručnost velmi mnoho, doporučuje se zvláště k praktické potřebě rychlé orientace v hláskosloví a tvarosloví homerském.

Josef Král.

K. F. Hermanns Lehrbuch der griechischen Antiquitäten. Dritter Band. Zweite Abtheilung. Die griechischen Bühnenalterthümer von Dr. Albert Müller. Freiburg J. B. 1886, XII a 432 str. Cena 10 mark.

Tento díl doplňuje podstatně starožitnosti Hermannovy, nyní v novém přepracovaném vydání vycházející (dosud mimo svazek ten vyšly ještě svazky obsahující starožitnosti právní a soukromé). Ježto starší díla jednající o starožitnostech scenických jsou nyní z velké části nepotřebná, novější pak bádání roztroušena jsou po monografiích a programmech často i nedost přístupných, jest zajisté bedlivé toto spracování Müllerovo látky během mnoha let nakupené velmi vítaným. Müller dotýká se všech otázek, starožitností scenických se týkajících, a počíná si při řešení sporných punktů velmi střízlivě.

Kniha Müllerova jest nyní nejlepším spracováním těchto starožitností i může býti všem přátelům dramata řeckého i odborníkům co nejvřeleji doporučena.

Josef Král.

Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Kurzgefasste Darstellung der Geschichte des Altindischen, Altiranischen (Avestischen und Altpersischen), Altarmenischen, Altgriechischen, Lateinischen, Umbrisch-Samnitischen, Altirischen, Gotischen, Althochdeutschen, Litauischen und Altkirchenslavischen. Von Karl Brugmann, ord. Prof. d.

vergl. Sprachwissenschaft in Freiburg i. B. Erster Band: Einleitung und Lautlehre, Strassburg (Karl J. Trübner) 1886.

Konečně vyšla aspoň část díla, jehož potřeba se živě cítí od několika let, díla, v němž by stručným spůsobem podány byly hlavní výsledky jazykozpytného bádání posledních let, jedním slovem spisu, jenž by nahradil zastaralé Schleicherovo Compendium. Jako toto má Brugmannův Grundriss býti příruční knihou odborníkovi, ještě spíše však má nahraditi začátečníkovi a tomu, jenž jazykozpytem srovnavacím neobírá se ex professo, pracné probírání se nepřehlednou dnešního dne literaturou monografií, roztroušených po větším díle po časopisích ne každému přístupných. A řekněme hned, tomuto úkolu že Grundriss vyhovuje tolik, kolik dnes lze slušně žádati: aby někdo snad podal dílo, v němž každý jazykozpytec by spatřoval ve všem všudy vtělení svých mínění, je dnes pro nehotovost vědy naší právě tak nemožno, jako to bylo nemožno za dob Schleicherových.

Mimoděk naskýtá se nám pokušení, srovnati Br-ův Grundriss se Schleicherovým Compendiem. Srovnání to však by bylo vlastně historií jazykozpytu posledních let a proto musíme se obmeziti jenom na nejstručnější rysy. Již material empirický, o nějž se opírá Br.-ovo dílo, svědčí o veliké práci, která na tomto poli během posledních let byla vykonána. Již z titulu samého viděti, že v kruh jazyků Schleicherem srovnávaných přibyla armenština; zbývá tedy jenom ještě vyplnit jedinou mezeru, připojiti i albanštinu, které Br. mohl se dotknouti pouze v místech, věnovaných indoevropským hrdelnicím, aby ensemble repraesentantů různých známých kmenův indoevropských byl úplný. Ale toto, abych tak řekl, nejmakavější rozmnožení materialu skoro mizí před tím, co vykonáno bylo ku podrobnějšímu poznání jazyků již dříve dosti známých. Pohleďme jenom, co se vykonalo na poli jazykův indoeranských, v jak netušeném světle jeví se nám řečtina září nálezů a studií epigrafických, jak krok za krokem vynořují se z mlhy jazyky keltské, co dnes víme o dialektech litevských! To jsou ovšem věci, jichž účinek musí být znáti krok za krokem i na dílech jako je Br.-ovo.

V míněních týkajících se historie jazykův indoevropských, události se ovšem od dob Schleicherových veliké změny. Na první pohled vidíme, že Br. odložil Schleicherův rodokmen jazykův indoevropských. Nalézáme tu místo něho pouhý výčet osmi kmenů jazykových (arský, armenský, řecký, albanský, italský, keltský, germanský, baltskoslovanský); rozdíly a shody v jazycích jednotlivých kmenů ve shodě s theorií Schmidtovou a Leskienovou uvádějí se z části již v dobu jednoty indoevropské, kde zajisté již jazyk byl rozlišen v dialekty, v nichž ani shody ani neshody nezasahovaly všude stejnou měrou. O otázce této jednal Br. zvláště v Techmerově Internat. Zeitschr. f. allg. Sprachw. 1, 226 n.

Ve zvukosloví samém největší změny dostavily se v náuce o samohláskách. Jazyk indoevropský měl dle Br. v době jednoty samohlásky *i ī u ū e ē o ō a ā ə*; tento poslední vokál, o němž asi nehned panovati bude shoda, býval v kořenných slabikách před hlavním akcentem (p ə t é r- otec) i bezprostředně za zavřenými kořeny (střídnice jeho n. př. v *θυγ-ά-τηρ ἐμ-ε-τός* d o m - i - t u s a p.); střídnice vokálů těchto i difthongů (spojení samohlásek mimo ī ū *ə* s konsonantickým *i u*) v jazycích indoevropských vykládají se str. 31—106. Následují výklady o kontrakci již v dobách indoevropských, v nichž přirozeně je leccos pochybno (106—110), o konsonantickém *i u* a jeho střídnicích (110—164), o nosovkách jakožto konsonantech (164—209), liquidách (209—246), o stupňování (246—261). Nejpochybnějšími zdají se mi výklady (Osthoffovy) o *ī ū* n̄ *r̄* atd. Následují výklady o indoevropských explosivách a jich střídnicích, v nichž poměrně nalézáme méně změn od výkladů Schleicherových (261—408). Indoevropský prajazyk měl dle nich tenuis, znící medii, a obě aspirované: labialní *p b ph bh*, v artikulaci linguopalatalní zubnice *t d th dh*, palatalní *k' g' kh' gh'*, velarní *k* (*q*) *g kh gh*. Nejzajímavější jsou ovšem výklady o zvucích palatalních a velarních (289—346), jež tvoří i nyní nejtemnější stránku konsonantismu indoevropského. Jako v jiných spisech nenalézáme ani u Br. výkladů o tom, že jazyky, které za palataly indoevropské mají spiranty, mají labializovány přečasto tyto spiranty (srv. četná slova ārská a baltskoslovanská s náslovím sk. *çv* av. *sp* lit. *šv* slv. lot. *sv*, sk. *ǧv* av. *zb* lit. *žv* slv. lot. *zv* atd.): obě skupiny, v něž se jazyky indoevropské v příčině palatalních a velarních zvuků rozpadají, stojí v příčině labializace proti sobě v diametralním odporu. Přisvědčíme ovšem Br.-ovi, že střídání obou řad v jazycích ārských, arm. a baltskoslovanských nemůže být čistě fonetické (344—345), nýbrž vzniklo jednak analogií, jednak míšením jazyků a dialektů: výklad Schmidtův (KZ. XXV, 114 n.) nebyl než posunutím nepravidelnosti o stupeň dále. Dále následují výklady o indoevropských spirantech (*s z*, temné dosti *j* [*v?*], jež nesmí se másti s konsonantickým *i u*, 408—454), o podmíněných změnách zvukových (kontrakce, krácení, dloužení samohlásek, anaptyxis = svarabhakti, vysouvání samohlásek, mouillování, labializování a epenthesis, ztráta slabik dissimilací, změny slov ve styku ve větě, 453—530), posléze o indoevropském přízvuku (530—565).

Br.-ův spis ovšem není posledním rozhodčím slovem o zvukosloví indoevropském, ani sám se za ně nevydává: sp. jak v předmluvě tak i passim v díle samém jest si vědom vrátkosti půdy, po níž se béře. Bylo by tedy tuším velmi zbytečným počínáním, aby referent chtěl snad při každé jednotlivosti se zastavovati, se kterou nesouhlasí: již proto, že ani rozbor podobný není ve skrovném rámci krátké úvahy možný.

Čtenář snad jest dychtiv věděti ještě, jak asi se jeví m l a d o-

grammatik Br. v díle, jako je Grundriss. Na štěstí hroty obou sporných stran jazykozpytných — aspoň pokud věci se týče — znamenitě již otupěly a stále se otupují: rozdíl obou stává se stále povrchnějším (v skutku zvrhl se spor obou stran v době poslední skoro úplně ve spor osobní). Mladogrammatikové sice stále ještě operují s větou, že jazyk in abstracto nepřipouští zvukových změn bezvýminečně neprovedených, pozvolna však, ale jistě domáhají se práva názory o jazyce, plynoucí z jeho socialní povahy. Názor, že jazyk není majetkem ani dílem individua ani jediné chvíle (ve smyslu Delbrückově, Einleitung in das Sprachstudium 129. Die neueste Sprachforschung 12), že udržuje se tradicí, že vlastně není jazyka in abstracto úplně čistého a nesmíšeného (i vliv mluvy rodičů na mluvu dítek a naopak jest míšením dialektů), jenž stále větší určitosti nabývá, nemůže zůstati bez významu na principielní otázku o moci změn zvukových. Nehledě k momentům psychickým, které jednak zabraňují a priori provedení zvukové změny, jednak změnu jednou provedenou opět ruší. A proto i u Br.-a se shledáváme dosti často — ač ne tak často, jak by to mohlo a mělo být: právě konstatování nesrovnalostí jest prvním krokem k hledání pravidla, existuje-li jaké — s výklady, které nejsou spolu určitými zákony zvukoslovnými (i lat. bibo se tu srovnává se skt. pibāmi stir. ibim, § 325). Často ovšem pokouší se nesrovnalosti zvukoslovné vyložiti: (srv. § 68, Anm. 2. § 84, Anm. 2. a j.): ale právě nejistota výkladů těchto nejlepším je důkazem, že smíme i musíme býti v jazyce připraveni na zvukoslovné nesrovnalosti, které zajisté jako vše na světě nějakou příčinu míti musí, o nichž však zatím anebo snad nikdy nedovedeme říci ničeho jiného, než že jsou nesrovnalostmi.

Josef Zubatý.

Studien auf dem Gebiete des Griechischen und der arischen Sprachen von Johannes Baunack und Theodor Baunack. Erster Band, erster Theil, Leipzig 1886.

Počátek tohoto společného podniku bratří, známých hlavně spracováním nápisů gortynských, obsahuje jen práce Jana B-a. V drobných Epigraphisch-grammatische Analekten (1—76) podává nejprve některé výklady k nápisům gortynským, z nichž zvláště pozoruhodno pravidlo stvrzené i nejstaršími nápisy ionskými, že konjunktiv aoristu sigmatického má v 3. os. sg. *-σει*, jiné konjunktivy *-ηι*: zmatkem povstalým mezi konjunktivy thematickými a bezesponovými vykládá se kolísání koncovek *-ει -ηι* v konj. (3 n.). Otištěny zlomky kretských nápisů nalezených v Karii s výklady (7 n.). V Cyprica (16 n.) m. j. srovnána kyperská předložka *ὐ*, *ὐϝ*, *ὐϝ-αις* s ārským úd, us. Thessalica (18 n.) vykládají zejména některá jména zeměpisná, v první řadě různá jména Thessalie. Dále tu nalézáme některé výklady etymo-

logické a lexikalní (*φίλος* **σφίλος* uvedeno ve spojení s indevr. sebhā = družina, 25), pozoruhodné výklady vzniku zájmen *ὁδεῖνα ὅδε* (*δ* jako v lat. idem je vl. neutralní koncovkou, neorganicky zpovšechněnou 46, n.), výklady jmen *Σαπφώ* (hypokoristicky m. *Ψαλλεφίλα* 59 n.), *Δημήτηρ* (doplňkem k Rhein. Mus. XXVII, 474 n.), *Ἀφρική* a *Εὐρώπη* (první, vl. jenom území karthaginské = země kultu Afroditina, *Εὐρώπη* vl. „širé moře" [-*ωπ*- = skr. āp-], 66 n.), *Εἰλείθυια* a j. (70 n.; *ευ* v *Εἰλεύθυια Ἐλεύθυια*, vl. part. perf. kořene *ἐλυθ*-, nemusí býti vniklé z praes. *ἐλεύθω*, které beztoho sotva kdy bylo vůbec běžno; srv. t. Listy 1886, 251 n.), řidších variac jména Dionysova (71 n.), *Πὰν Πάμπανος Εἴσπανία* (73 n.) a osobných jmen jednoslabičných (75 n.); ve výkladech těchto je lecco pochybno, ale podávají hojně materialu ku poznání libovolného měnění jmen vlastních, jež v každém jazyce v příčině té stojí mimo vlastní zákony jazykové asi jako slova cizí. — Větší část knihy (79—160) zajímá soubor nápisů, vykopaných přičiněním *Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία* v údolí epidaurském, v místech proslaveného v dobách starých chrámu Asklepiova. Nápisy ty vesměs jsou původu dosti pozdního (nejstarší jsou z 4.—3. st. př. K.), ale za to zejména obsahem druží se k nejzajímavějším řeckým vůbec. Zejména platí to o votivních deskách, vyprávějících o nejrůznějších zázračných uzdraveních, při jichž čtení žasneme nad nestoudnou podvodností kněží Asklepiových i nad tupostí tehdejších zbožných duší; zázračná moc boží dovedla uzdraviti až i rozbitý džbán. Z nejedné příčiny, byť ne cenou básnickou, jsou důležity nápisy a paian Epidauřana Isylla, jimž již věnován jest obšírný spis (U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Isyllos von Epidauros, Phil. Untersuchungen 9. Heft, Berlin 1886). Mimo stálý výklad nápisů přidán je přehled jich jazykových zvláštností (160 n.) a úplný index slov, rozmnožený i z jiných nápisů nalezených v Argolidě (177 n.); doplňkem otištěn tu delší nápis nalezený v Troizeně s některými poznámkami (163 n.). Upozorňujeme také na výčet spisů i pojednání, věnovaných důležitým nápisům gortynským, otištěný na str. 173 a 174.

J. Zubatý.

Sanskrit-Wörterbuch, nach den St. Petersburger Wörterbüchern bearbeitet v. Carl Cappeller, Prof. in Jena. Lief. I. II., Strassburg 1886.

Upozorňujeme na toto dílo, jež bude asi na dlouho jediným příručným slovníkem vyhovujícím dnešním potřebám. Jest sice slovník tento sestaven především se zřením k obmezenému počtu nejdůležitějších děl literatury staroindické, ale pojata jsou v něj i všechna ostatní slova slovníků petrohradských, vyjmouc slova posud nedoložená i lehko srozumitelné odvozeniny a složeniny. Vyjdou 4 sešity po 3 markách.

J. Zubatý.

Τὰ Μουσεῖα τῶν Ἀθηνῶν. **Les Musées d' Athènes.** En reproduction phototypique de Rhomaïdès frères. Publication de C. Rhomaïdès, Dr. ès-sciences physiques. Fouilles de l' Acropole. Texte descriptif de P. Cavvadias, directeur général des antiquités. Athènes 1886. Ière livraison. Prix 7 fr. 50 c.

Skvostná publikace, která zajisté přijata bude s radostí v kruzích odborných. V prvé části, jejíž prvý sešit v rukou máme, počíná generální ředitel starožitností a spolu i všech tří velikých museí athenských, p. Kavvadias, zprávu o výsledku kopání na Akropoli, jehož početí nařídil r. 1883 ministr vyučování kabinetu Trikupova p. Vulpiotis. Bylo to prvé kopání systematické, které vůbec uvnitř Akropole bylo podniknuto. Započato s očistěním propylaií, kdež odstraněny turecká zeď i cisterna pozdějšího původu, tak že pohled na propylaie ze strany severní (z nynějšího města) tím velice získal. O příspěvcích k poznání propylaií, tím shledaných, jinde bude zpráva dána. Když v listopadu 1885 po odstoupivším p. Stamatakovi ujala se prací výkopných archaeologická společnost za řízení páně Kavvadiova, počalo kopání od sev. strany propylaií přímo k Erechthei, tedy v krajině, jejíž historická povaha posud nejméně byla známa. 5. a 6. února letošního roku nalezeno ve hloubi 3—$4^1/_2$ m. pod nynější plochou 14 archaických, namnoze ženských postav, jichž fototypická reprodukce, nádherně provedená, činí přílohy této publikace. Sochy jsou vesměs dílem umělecké práce attické a zachovaly značné zůstatky někdejší své barvitosti. Vyskytuje se na nich barva rudá, modrá, světlošedá, zelená, tato nejlépe patrná. Nad to objeveny některé hlavy archaické, nápisy, střepy a zbytek sloupu z předperského chrámu Atheny Poliady, o nichž se šíře zpráva podává a spolu mínění pronáší, že jest nám vesměs činiti se zbytky výše zpomenutého chrámu. Dle jeho domnění Peršané spálili r. 480 chrám Athenin a (nejspíše r. 479 po odtažení Mardoniovu z Attiky, Her. IX. 13) rozbili sloupy i sochy, které oheň přetrvaly. Athenští po vítězství svém chrám Atheny Poliady prozatímně obnovili, trosek však potřebovati nemohli. Spolu za opravy Kimonovy, který posunutím hradeb až na samý sráz skály vnitřní prostranství hradu rozšířil, nastala potřeba, aby vnitřní plocha hradu pokud možná do též úrovně byla uvedena. K tomu při rozsáhlých stavbách Themistokleových a Kimonových a při chvatu, se kterým podnikány, nedostávalo se hmoty, pročež nepotřebné trosky do násypu vloženy. Jmen umělců vyskytuje se 6, z nichž toliko znám odjinud Antenor, původce soch Aristogeitona a Harmodia, Xerxem do Babylona odvlečených (Paus. I, 8, 5). Sochy ve spise zobrazené jsou pro poznání staršího umění velice důležity a podobají se svým způsobem sochám aiginským. — Ve spise bude rychle pokračováno. Vedlé Kavvadie přejal prof. Kumanudis

oceňování objevených starožitností, p. Tzuntas kritiku shledaných nápisův.

J. V. Prášek.

Proceedings of the Society of Biblical Archaeology. Zpráva o sedění 1. června 1886. F. G. Hilton podal zprávu o starožitnostech, které shledány byly průběhem r. 1885 v Ekhmínu v horním Egyptě, tam kde bývávalo starověké město Khem neboli Chemmis, za doby hellenistické Panopolis zvané. Byly nalezeny dvě rakve ze dřeva javorového, podoby pylonů, s ozdobami zvláštními, které posud se nevyskytly na památkách jiných. Hieroglyfské nápisy odnášejí se ku králi posud neznámému, jehož H. klade do doby římské (?). Mimo to nalezen podstavec sochy Ptaha-Sokara-Osirida, zajímavý a krásně provedený. — Le Page Renouf četl o egyptském bohu Apuatovi, který byl do nedávna stotožňován s průvodčím mrtvých Anubem, kdežto dle důvodů jím podaných jest Apuat identifikací Osiridovou — A. H. Sayce opravuje dle autoptického shledání text kyperského nápisu Howského, ve shodě s Eisenlohrem, a podává zprávu o novém nápise kyperském, shledaném v Setiově chrámu v egyptském Abydu. Čtení jím upravené zní: *Φιλανο(ς) ὁ ϝόρθρον ..... κὰς ἐθαφήσατο* ... — Cope Whitehouse dotvrzuje mínění své o jezeru Moiridovu, kteréž proti Linantovi, opíraje se o své zkušenosti a studia na místě konaná, shledává v nynější prolákline Wadi Rajan zvané. — Prof. Wright pojednal o 7 punských nápisích, které nejnověji z Karthaginy dodány byly britskému Musei. — Týž předložil dva rozřešené hebrejské nápisy, nalezené v Adenu v Arabii, datované 1644 Sel. (1333 po Chr.) — A. Wiedemann prokazuje existenci egyptského krále XVII. dynastie, zvaného Ahmes-sapaar, proti míněním dříve vysloveným, které krále toho jména, v nápisích častěji se vyskytujícího, pokládaly za syna krále Amenhotepa I. z dynastie XVIII., jenž před otcem zemřel, avšak vedlé cartouche i všech jiných poct královských požíval. — V sedění dne 2. listopadu podána A. H. Saycem zpráva o nejnovějším nálezu dra. Maxe Ohnefalsche-Richtra na ostrově Kypru. V okolí osady Polis tis Chrysoku, antické to Arsinoy, objevil r. t. dotčený archaeolog tři značná pohřebiště, položená v severozápadní části ostrova, v okresu pafském. Vedlé četných předmětů různé ceny nalezeny byly kyperské nápisy, některé psané na kameni, jeden na topase prstenovém; na velmi četných vásách jsou jména původců, která po výtce skládají se z jednoho nebo dvou znaků rovných prvé a druhé slabice jména. V některých případech jsou znaky spojeny na podobu číslic (+△△△△|||| snad = 144). Ohnefalsch-Richter odeslal kopie nápisů dru. Deeckeovi[1]) a Sayceovi, kterýž uveřejňuje 16 nápisů. — Wallis Budge podává zprávu o papyru egypt-

---

[1]) Viz Berlínskou Philol. Wochenschrift ze dne 9. října 1886.

ském, uloženém pod číslem 10188 Bremner v British Museum, z něhož části některé publikoval Dr. W. Pleyte (Recueil de travaux III. 57). Papyros jest 20 stop zdélí a $9^3/_8$ palců zšíří, úprava vnější jest velmi vkusná. Některé dolejší linky prvých čtyř kolumen jsou porušeny, ostatek však podivuhodně dobře zachován. Počáteční slova nových odstavců, jména běsův a jméno zloboha Apepa, jsou psána červeně, některé znaky jsou demotické. Z poslední kolumny dovídáme se, že byl papyros psán pro proroka Nesi-Amesa, syna proroka Pe-ta-Amen-Suten-taiu, a to ve XII. roce a IV. měsíci po nastoupení krále Arksenṭres-a, syna Arksenṭres-ova, t. j. ve XIII. královském roce Alexandra IV. Aiga. Z obsahu jde, že byl psán papyros pro potřebu ženských pěveckých sborů ve chrámě thebském; rozdělen jest v řadu krátkých kapitol, z nichž každá věští nová muka Apepovi, nepříteli boha Ra. — Budge klade XIII. rok Alexandra Aiga = r. 305 př. Kr., což jest ve shodě s kanonem astronomickým, dle něhož XII. rok Alexandra Aiga = 306 př. Kr. Poněvadž však kanon r. 305 klade na roveň I. roku Ptolemaiovu, vidí se z toho, že před měsícem Choiakhem r. 305. t. j. před 7. únorem — 7. březnem 305. královská prohláška Ptolemaia Sotera se nestala. Poněvadž však egyptský rok 305. (ab 7. list. 306) prvým rokem Ptolemaia Sotera v kanonu se nazývá, jest na bíledni, že prohláška jeho stala se mezi 7. březnem a 6. listopadem 305, načež Ptolemaios XIII. rok zavražděného krále do svého I. roku započítal.

J. V. Prášek.

Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte. Herausg. v. Dr. Max Koch, Prof. a. d. U. Marburg i. H. I. Bandes 1. Heft. Berlin 1886.

Časopis tento má vycházeti v ročnících po 6 sešitech o 5—6 arších a obsahovati větší samostatná pojednání, důležité texty rozl. literatur v něm. překladě, drobné příspěvky a úvahy o spisech sem slušících. 1. sešit má tento obsah: M. Koch: Zur Einführung (1—12). — M. Landau: Das Heiratsversprechen (13—33). Sp. sleduje motiv bezděčného, ale závazného slibu manželství různými literaturami. — R. M. Meyer: Über den Refrain (34—47). Refrain jest prvotně zvuk neartikulovaný, označující jednotlivé oddíly, strofy primitivní „písně": pozdější je refrain artikulovaný, buď čistě onomatopoetický anebo utvořený jedním nebo více slovy, označujícími především základní myšlénku písně. Zejména zpěv chorický podporuje vznik refrainu. — H. Oesterley: Die Abenteuer des Guru Paramártan (48—72); povídky tamulské. — O. Boeckel: Beitr. zur Literatur des Volksliedes (73—80); rozšíření ballady o návratu milence dlouho vzdáleného a mezi tím povzneseného v rozl. prostonárodních literaturách. — Str. 81—90 úvahy.

Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen. Begr. v. A. Kuhn, herausg. v. E. Kuhn und J. Schmidt. Band XXVIII. Neue Folge b. VIII. 3. heft. Berlin 1886.

Dr. R. Meringer: Beiträge z. geschichte d. idg. declination (217—239). I: Nejstarší dualní flexe o-kmenů byla: nom. m. -ō (před souhláskami a před u-) -ōu (před samohláskami), g. -aus, d. abl. inst. -ābhjām, acc.? voc. -ă? (jakost samohlásky -a- nedá se často určiti), tedy vl. singularní flexe jména odvozeného na -ōu. II. Flexe číslovky 2 a p. — A. Ludwig: Über dhâman- und svadhâ (240—249). Význam důležitých t. jmen vedských jest: dh. = manifestace, s. = vlastní jakost. — H. Jacobi: Über unregelm. passiva im Prâkṛit (249—256). Sp. předvádí velezajímavé ukázky působení analogie; na př. ku part. pf. pss. sitta- (skt. siktá-, kořen sič-) utvořeno pass. sippaï m. siččaï (skt. sičjate) dle analogie tvarů jako khippaï (skt. kšipjáte, koř. kšip-) khitta- (skt. kšiptá-). — K. Geldner: Yasna 32 (256—266); překlad s výkladem. — W. Schulze: Das lat. v-perfectum (266—274). Lat. perf. na -vi je rčení vl. perifrastické, spojení part. praet. act. na -ves se slovesem esse, ovšem zatemnělé vlivem analogií různých i změn zvukových; prvotně se říkalo na př. sēves smos (sēvimus) sēves eso (sēvero) atd. — Týž: Das suffix des nom. pl. masc. u. fem. (275—279). Nejst. koncovka nom. pl. vůbec byla -esas (kvalita druhého vokalu není určita), jež se krátilo vlivem přízvuku v -ess -es. N. př. *patéresas *patéress patéres, *dató-a-esas *datáesas (nebo *datóāsas) *datáess (*datóass) datás (nom. pl. fem.), ale *dató-esas *datősas skt. datásas (nom. pl. msc.). — F. Hartmann: Wieder einmal das *κ*- perfektum (284 – 289). Sp. hledá slovesa, jichž analogií mohlo vzniknouti ř. perf. na -*κα*, především u kmenů otevřených. Nalézá tak na př. slovesa na -*ασσω* -*ησσω* -*ισσω* (*σσ* = *κ*j); *βέβηκα* v. *βάσκω* analogií na př. *λέληκα* v. *λά(κ)σκω* a p. — Wh. Stokes: Irish feminine stems in *î* and *n*, and neuter stems in *s* (289—294). — J. Schmidt. Schleichers auffassung der lautgesetze (303—312). Prvním hlasatelem bezvýminečnosti zákonů zvukoslovných byl Schleicher. — Drobné výklady etymologické a p. podali W. Schulze (279—289; n. př. *λυκτο*- v *ἀλυκτοπέδῃσι* Hes. Th. 520 skt. ruğ-, lit. lúžti, nezlomitelnými pouty; *δάμαρτ*- = *δάμ* + *αρ-τ*-, pořadatelka domu), F. Holthausen (282—284, především z území germ.), W. Geiger (skythská jmena na lat. nápise Ovandam Ovania jsou eranská, asi huvantamahuva(i)nja-, 294. 295), P. v. Bradke (295—301, skt. heḍ hel, med) a K. Geldner (301—303, stpers. thakatā, av. hišas hīšasaṯ).

Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen herausgegeben v. Dr. Adalbert Bezzenberger. X. band, 3. 4. heft. Göttingen 1886.

Bruno Liebich: Die casuslehre der indischen grammatiker verglichen mit dem gebrauch der casus im Aitareya-Brāhmaṇa (205—234). Účelem spis. jest nalézti skupinu literatury indické, která je v nejplnější shodě s učením Pāṇiniovým, a tak určiti poněkud věk tohoto grammatika. Vyloženo zatím Pāṇiniovo učení o užívání pádů. — Hermann Brunnhofer: Über das gegenseitige verhältniss der beiden kâṇḍagruppen des Çatapatha-brâhmaṇa nach massgabe der in ihnen verwendeten infinitivformen (234—266). Podlé častosti jednotlivých forem infinitivných vyhledává spisovatel stáří jednotlivých knih ÇBr. a udává je v tomto pořádku: II, I, III, XII, XIII, V, IV, XIV, XI — VI, VII, VIII, IX, X; kriterion jeho nezdá se mi nepochybným, jednak pro přílišnou vzácnost některých infinitivů, jednak pro to, že spisovatel málokde měl volbu volnou, protože různé infinitivy z veliké části zastávají různé funkce infinitivné. — Chr. Bartholomae: Beiträge zur altiranischen grammatik. IV. (267—280). M. j. výklad o eranských spojeních dualných (dvandva: na př. Ahura Mithra, Ahuraēibja Mithraēibja), dle něhož oba dualy nesmí býti odděleny ničím, leda částicí ča; výčet vṛdhovaných sek. derivat; dlouhá nasalis sonans v ster. = ā. — F. Bechtel: Parerga (280—289). Mimo jiné mluví o ionských gen. sg. na -*ευ* mužských kmenů na -*η*, dokázaných nápisy (-*ηο* -*εω* -*εο* -*ευ*); *πός* *πρός* z *πότ-ς* *πρότ-ς* (srv. lat. abs ex obs, osk. az puz, *ἄψ* *ἐνς* *ἀμφίς* a p.); v exkursu nové čtení nápisu CIG. 3140. — Chr. Bartholomae: Beiträge zur armen. lautlehre (289—294). Arm. pʿ = indevr. ph, c = k'h; indevr. ō = arm. u. — F. Froehde: Etymologien (294—301). Mimo jiné germ. beran- (medvěd) — lit. bėras, skt. babhrú- (hnědý); částice *εἶεν* není opt. plur. √*ἐς*, ale skt. ēvām (tak); *χορός* prvotně vl. řada, pořádek (lit. žáras, srv. *χόρτος*, hortus, cohors). — S. Lefmann: Zur etym. v. leo, löwe (301—303). *levont- = skt. rávant-, řvoucí; etymologie stará (na př. Miklosich s. v. lьvъ), ale ne pravděpodobná, protože evropské jazyky mají v odvozeninách kořene ru- r, ne l. — K. Lugebil: Eine ältere form des griech. namens der Karier (303—304): **Καήρ* **Καέρος*, podlé *Κάειρα*. — Hermann Collitz (304—307): Nachtrag zu S. 34. ff. (srv. L. F. 1886, 77, 3. ř. zd.), uznání priority G. Meyera (v KZ. XXIV, 248). — A. Bezzenberger: Zur žemaitischen grammatik (307—314), o koncovkách gen. pl. a akk. sg. — Eugen Wilhelm: Zum übergang von der unthematischen in die thematische conjugation (314 až 318). Doklady přechodu toho z Avesty, doklady sloves sktské 1. a 6. konjugace s koncovkami kausalnými bez významu kausalného

(úkaz, který lze sledovati i v sktě, zejména v eposu, a v prākṛtě). — Alfred Hillebrandt: Berichtigung zu s. 7. anm. 1 (318—322). Seslabování kmenu ve slabých pádech není vlivem kolísání akcentu, nýbrž jenom vlivem těžké, ale prvotně nepřízvučné koncovky. — A. Bezzenberger: Die namen Litauer u. Semgallen in altnordischen quellen (323 až 324). Stnord. Laesar (Laesir) = Litvané (vl. lot. Leiši), Seimgaler, Seimgala- = lot. zemi-gal. — Constantin Angermann: Georg Curtius (325—340). — Na konci rejstříky celého svazku.

Id. XI. band, 1. 2. heft. Göttingen 1886.

Sophus Bugge: Beiträge zur erforschung der etrusk. sprache II (1—64). Výklady o tvoření kmenů jmenných i o jménech příbuznosti (srv. L. F. 1886, 78). — Whitley Stokes: Celtic Declension (reprinted from the Transactions of the Philol. Soc. for 1885) (64—176). Úkolem tohoto výtečného pojednání jest podrobný výklad staroirské deklinace, zbytků staré keltské deklinace v jazycích britských, výklad nejstarších památek keltských, a konečně pomocí těchto památek a záslovných zákonů zvukoslovných restaurace prakeltské deklinace. — Richard Meister: *Δέμνιον* und *ἀδμενίς* (176). **Δεμνὰ λέχη* (m. *δεμεμνα*, od *δέμω*. srv. *ψ*, 192) = *τρητὰ λέχη*, *πυκινὰ λέχη* bylo označením lože vystaveného, proti loži na podlaze upravenému; odtud *δέμνιον*. *Ἀδμενίς* (srv. *ἄ-λοχος*, *ἄκοιτις*) v Et. M. bylo vlastně označením souložnice. — Erik Brate: podrobná úvaha o spise Fritze Burga, Die älteren nordischen runeninschriften, Berlin 1885 (177—202).

Id. XI. band, 3. 4. heft. Göttingen 1886.

Hermann Collitz: Die neueste sprachforschung und die erklärung des indogermanischen ablautes (203—242). Historie převratu v náhledech o indoevropském vokalismu, bohužel nikoliv prostá polemiky osobní o prioritě některých výkladů; komu by šlo o nechutné hádky, panující dnes mezi německými jazykozpytci, srovnej i odpověď Osthoffovu, vyšlou s týmž titulem v Heidelberce 1886, a dupliku Joh. Schmidta v Deutsche Litteraturzeitung 1886, 1645 n. — A. Fick: Die sprachform der altionischen und altattischen lyrik (242—272, práce neukončená). Spisovatel pokračuje ve svém podniku, ve staré poesii řecké zavésti všude dialekt jednotný. Snaha tato, do jakési míry zajisté oprávněná, vedla již Ficka k tomu, že staré části poesie homerské přeložil do aiolštiny: a přece již attická tragoedie jest nepochybným důkazem, že umělí básníci řečtí neštítili se míšení dialektu (nehledě k míšení podobnému u Isylla epidaurského, jehož výplody, zachované v nápisech, se vymykají konjektuře; v. Baunack, Studien etc. I, 1, 158); důsledné provedení principů Fickových snad ukáže, jak by poesie řecká byla vypadala, kdyby básníci řečtí byli jak se sluší a patří

psali každý svým dialektem, ale pochybuji, že povede k výsledkům více než problematickým. — Bruno Liebich: Die casuslehre der ind. grammatiker etc. II (v. X, 205 n.) (273—315). Spisovatel shledává, že užívání pádů v Āit. Br. shoduje se s učením Pāṇiniovým znamenitě, více, než s učením grammatiků pozdějších, i více, než jazyk pozdější literatury, a soudí správně, že jsou obě díla i časem sobě blízka. Slovům, jimiž praecisuje svoje mínění na str. 309, bohužel pro nejasnost pojmu „vedisch“ nerozumím: „Das Aitareya-Brāhmaṇa ist älter als Pāṇini. Es gehört noch der vedischen epoche an, aber ihrem ausgange und steht Pāṇini ziemlich nahe (ohne zweifel viel näher als nach der andern seite hin dem Ṛigveda).“ Chce-li snad říci, že Āit. Br. patří k nejmladším částem vedské prosy, je tuším na omylu, a musel by dříve dokázati, že se liší dosti znamenitě od ostatních brāhmaṇ jazykem. Přesné datování doby Pāṇiniovy má veliký význam v historii jazyka indického: snad Liebichovo pojednání aspoň z části zabrání, klásti velikého tohoto grammatika v dobu tak pozdní, jak je zvykem (v době nedávně byl hledán dokonce až v několikátém století po Kr.). — W. Deecke: Zu den epichorischen kyprischen inschriften (315 až 319). — Th. Zachariae: Sanskrit visaṃsthula (320 až 327). Sp. vykládá slovo to nesprávným sanskṛtizováním prākṛtského visaṃṭhula- = skt. *viçranthula-. — Karel Geldner: Conjectanea vedica (327—331); kšoṇī = žena. — John B. Bury: Miscellen (331—333). M. j. srovnává lat. pecco s κακός (?), προπρεών (Pind. Nem. VII, 126) s lat. proprius, μάργος s morbus, cassus (*cattus) s τητάομαι; t. zv. prothetické vokály řecké jsou mu vl. reduplikací násloví: ἀμέλγω = ṃμέλγω, ἐρεύγομαι = ṛρεύγομαι atd., jako δίδωμι (ι = vl. šva mobile). — Na konec rejstříky k XI. svazku.

Josef Zubatý.

Zpráva o jednání odboru filologického při prvním valném sjezdu učitelstva středních škol českých v Praze dne 13. a 14. června 1886.

I. Dne 13. června odpoledne od 4.—7. hodiny

jednáno o návrhu učebné osnovy a instrukcí pro jazyk český. Za předsedu zvolen byl ředitel Ondřej Franta z Rychnova, zapisovatelem byl dr. Jan V. Novák.

Základem jednání byl návrh zvláštní kommisse, zvolené k tomu účelu od filologického odboru Ústředního spolku, jenž byl před sjezdem tiskem vydán a rozeslán, tak že většině přítomných byl též znám.

Referentem byl člen kommisse ředitel Karel Doucha ze Smíchova, jenž vysvětlil, jak návrh povstal, že totiž po vydání

instrukcí pro jazyk německý počali se ozývati hlasové o osnovu pro jazyk český, a proto zvolena také skutečně ve filologickém odboru Ústředního spolku zvláštní kommisse, jež sledujíc týž cíl, který vytčen jest osnovou a instrukcemi pro jazyk německý, a spolu přihlížejíc k organisaci z r. 1849. a z r. 1876. vypracovala návrh, aby shromáždění na jeho základě mohlo se usnášeti. Proto táže se referent, zdali se všickni přítomní shodují s hlavními jeho zásadami.

Jest pak osnova od kommisse pro jednotlivé třídy navržená tato:

a) Nižší gymnasium.

Třída první, v témdni po 4 hodinách.

Mluvnice: Skladba věty jednoduché. Paradeigmatické opakování pravidelného tvarosloví s nejpotřebnějšími odchylkami a tím pořádkem, jehož vymáhá parallelní vyučování latině. Pouze empirické vysvětlení souvětí souřadného, podřadného a vět stažených jen potud, pokud jich při vyučování latině jest potřebí. Praktická cvičení pravopisná, jež se vztahují hlavně k učivu mluvnickému.

Čtení podlé čítanky s případnými věcnými i mluvnickými vysvětlivkami a poznámkami. Memorování a přednášení článků poetických i prosaických.

Písemní práce jsou prvých osm neděl výhradně diktata, cvičení pravopisná, a konají se každého téhodne; později (avšak ještě v 1. běhu) střídají se s úkoly slohovými.

Třída druhá, v témdni po 4 hodinách.

Mluvnice: Doplňování elementarní nauky tvaroslovné, přihlížejíc zvláště k oněm partiím, jež se uchylují ode vzorů ve sklonbě a časování; věta stažená a souvětí, zvláště podřadné, skracování vět. Praktická cvičení v interpunkci.

Čtení jako ve třídě I.

Písemní práce. Slohové úkoly ob týden (za pololetí 6 domácích a 3 školní); pravopisná cvičení.

Třída třetí, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice: Soustavný přehled nauky tvaroslovné, nauka o pádech se zřením k významu slov ve větě, cvičení fraseologická.

Čtení v čítance s vysvětlivkami a poznámkami. Vedlé věcného a mluvnického výkladu jest hlavně přihlížeti ke stilistické stránce článků čtených vzhledem k celku i jednotlivostem. Memorování a přednášení.

Písemní práce. Za pololetí 9 úkolů, z nichž je 6 domácích a tři školní.

Třída čtvrtá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice: Soustavná nauka o souvětích, o periodě; základové prosodie a metriky.

Čtení jako ve třídě III. Poznámky stilistické při čtení učiněné, zvláště o tropech a figurách, koncem roku přehledně se sestaví. Memorování a přednášení.

Písemní práce. Za pololetí 8—9, z nichž tři školní.

b) Vyšší gymnasium.

Třída pátá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice 1 hodinu ob týden. Přehled hlásek a roztřídění jich dle původu fysiologického; hlavní zákony hláskové, jako: přehlasování, spodobování, dloužení, stupňování samohlásek, rozlišování, změkčování souhlásek; tvoření slov.

Čtení v slovesnosti s vysvětlivkami a poznámkami. Stručný výklad nejdůležitějších tvarů slohových v próse (povídky, popisy, líčení, úvahy); stručný výklad básnictví a básnického slohu, přehled druhův a tvarů básnických, důkladnější rozebírání básní epických — vše na základě četby. K výkladu věcnému, mluvnickému a slohovému druží se aesthetický. Memorování a přednášení.

Písemní práce, za pololetí 6—7, z nichž 2 školní.

Třída šestá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice. Jakožto úvod ke staré češtině roztřídění jazykův indoevropských, jazyk český mezi jazyky slovanskými, o písmě slovanském a pravopise českém, přehled staročeského skloňování a časování.

Čtení básní lyrických a didaktických v čítance. Uvedení v literaturu českou čtením vybraných článků z věku starého. Přehled nejdůležitějších zjevů literarních doby té. Memorování a přednášení.

Písemní práce, za pololetí 6—7, z nichž dvě jsou školní.

Třída sedmá, v témdni po 3 hodinách.

Čtení. Analyticko-aesthetický rozbor dramatického básnictví na základě čteného dramata. Stručný výklad pojednání a řeči. — Důležitější zjevy literatury věku středního a nového až po Jungmanna dle anthologie. Čtení a výklad Komenského „Labyrintu světa."

Cvičení řečnická.

Písemní práce, za pololetí 6, z nichž dvě školní.

Třída osmá, v témdni po 3 hodinách.

Čtení některého většího básnického díla a rozbor některého doma čteného dramata (zvláště veselohry). Přehled básnických druhův a tvarův. — Čtení dle anthologie ukázek ze spisovatelů novověkých od Jungmanna až po dobu nejnovější. Přehled dějin literatury české.

Cvičení řečnická.

Písemní práce, počtem 9—10 za obě pololetí, z nichž 3 školní. —

K *osnově* tuto podané učinilo shromáždění některé poznámky, přijímajíc v celku jednomyslně zásady v ní vyslovené.

Co se týče učebných hodin, navrhuje se pro češtinu ve třídách I. a II. po 4 hodinách v témdni, ve třídách ostatních po třech.

Dle přání řed. A. Fleischmanna z Kolína a zvláště z ohledu na gymnasia realná navrhuje však referent, aby se při tř. I. a II. k určenému počtu vyučovacích hodin (4) připojilo „po případě tři", což i shromáždění přijímá.

K navržené osnově tř. III. podotýká prof. Frant. Hrbek z Mladé Boleslavě, aby se nauka o pádech probírala v I. pololetí.

Při osnově tř. VII. navrhuje prof. Fr. Bílý z Přerova, aby v této třídě pojato bylo do výkladu literárně-historického ještě také působení Jungmannovo. — K mínění prof. Fr. Bílého přidává se i ředitel Karel Tieftrunk z Prahy, jenž se domnívá, že by se vylíčení života Jungmannova ve tř. VIII. nahraditi mohlo čtením životopisu Josefa Jungmanna od V. Zeleného, jímž by se celá doba vzkříšení literatury české náležitě objasnila. — Návrh prof. Bílého se po tomto objasnění přijímá.

Potom následují poznámky k návrhu instrukcí, z nichž tuto jen hlavní věci vytýkáme, pokud od instrukcí pro jazyk německý se odchylují.

a) Nižší gymnasium.

1. Mluvnice. Ve tř. I. při větě jednoduché probrány buďtež stručně částky věty a jejich shoda; při vyučování latině budiž také přihlíženo ke zvláštnostem jazyka českého. Při větším formalním bohatství jazyka českého zamlouvá se ve tř. I. probrati pouze tvary pravidelné. Doplněk tvarosloví připadá tř. II., jak tomu i v latině. Všude dbá se pilně pravopisu, ale kromě toho konají se i pravopisná cvičení, a to prvých osm neděl týdně, potom jednou za 14 dní, a to hlavně v souvislých článcích v souhlase s postupem mluvnickým.

Ve tř. II. doplní se tvarosloví jmen zvláštnostmi v jednotlivých pádech a různým od vzorů skloněním, rovněž proberou se i náměstky neurčité, adjektivné a souvztažné. Sloveso opakuje se dle tříd a přiberou se slovesa bezpříznaká, nepravidelná a kusá. V II. pololetí probírají se způsoby vět složených, hlavně podřadných. Pravopisná cvičení dějí se ve třídě této příležitě.

Ve tř. III. při nauce o pádech netřeba se pouštěti do příliš podrobného rozlišování funkcí pádových, spíše sluší přihlížeti ke zvláštním vazbám a úslovím českým; po nauce této přejde se ke jménu podstatnému, přídavnému, příslovci, číslovce, náměstce, spojce a mezislovci a skončí se slovesem. Pak následuje soustavné opakování tvarosloví.

Ve tř. IV. v I. pololetí jedná se o souvětí a to složeném a periodě jakožto uměleckém celku. V II. pololetí se vykládá prosodie a metrika (časoměrná i přízvučná), nejdůležitější slohy a formy básnické. — V obou těchto třídách grammatice po 1 hodině v témdni se věnuje.

2. Čtení děje se týmž způsobem, jak předpisují instrukce (str. 79—85) pro jazyk německý.

Sešity poznámkové (Instr. str. 83 sl.) již ve třídách nejnižších se zakládají; zprvu obsahují jen poznámky grammatické, biografické a věcné, od třídy III. také stilistické, jež se ke konci tř. IV. přehledně shrnou, a kde bude potřebí, doplní (z toho přehled tropů a figur). — Domácí příprava na četbu nemá se žádati písemně.

3. Při písemných úlohách třeba přidržovati se předpisů instrukcí (str. 85—90, 101—104). Toliko zvláštnosti jazyka českého vymáhají některých odchylek. Tak při diktandu (ve tř. I.) dbáti třeba hlavně výslovnosti hlásek tvrdých a měkkých vůbec a obojetných ve slovostředí zvláště; k tomu přibírají se věci pravopisně důležité, vytčené při výkladě tvaroslovném.

b) Vyšší gymnasium.

1. Mluvnici vyučuje se samostatně ve zvláštních hodinách, a to ve tř. V. hláskosloví a tvoření slov.

Ve tř. VI. Za úvod k výkladu staré češtiny podá se rozdělení jazykův indoevropských a zvláště slovanských, přehled vývoje pravopisu českého a výklad o písmě slovanském. Tvarosloví staročeské podá se jen ve vzorech, přihlížejíc stále k rozdílům od češtiny nové (dual, aorist); substantivum rozdělí se dle kmenů (samohláskových a souhláskových), slovesné tvary se tvoří na základě kmenů prostých a přítomných (themat); pak se čte nějaká ukázka textu staročeského, nejlépe překlad částí písma sv. Taková průprava vykoná se za 12—16 hodin, jednotlivosti tvaroslovné a syntaktické, jako užívání participií, význam a původ ustrnulých částí řečí, hlavně předložek a spojek, a s tím spojený poměr vět souřadných a podřadných, negaci staročeskou atd. možno vyložiti příležitostně při čtení.

2. Čtení v těchto třídách týká se především literarních plodů doby staré a nejnovější, jakožto poměrně nejdokonalejších. — Třída V. shrnuje stilistické zvláštnosti tvarů a druhů básnických i přihlíží zvláště k básním epickým, jejichž nejdůležitější tvary žáci na dobrých vzorech poznávají. Před čtením článků poetických obírají se žáci základními tvary prósy. Metrika se v této třídě dle potřeby jen doplní. Pak se probírají druhy básnictví epického: báchorka a pověsť (původ a motivy, typické povahy osob), legenda, epos, k jehož objasnění poslouží dobře čtení a výklad Niederlova článku „O původu básní Homerových", epos umělé, romantické, duchovní, idyllické, ballada a romance, povídka, román a novella. Četba školská doplňuje se četbou domácí. Za přípravu se žádá, by žák uměl báseň dobře čísti, znal obsah její a dovedl i jednotlivá místa vysvětliti; části obtížnější přečtou a vyloží se ve škole, o nichž si žáci do svých sešitů poznámky činí.

Ve třídě VI. náleží vyložiti na vzorech podstatu a vlastnosti básnictví lyrického a didaktického, kromě toho však seznámiti žáky s literaturou staročeskou.

Ve třídě VII. pokračuje se v rozboru nejdůležitějších zjevů literatury věku středního a nového až po Jungmanna (incl.); při tom učiní se potřebná zmínka o významu literarní činnosti Husovy, o působení humanismu a Jednoty Bratrské, vytkne se důležitosť Komenského a přečte se prvá čásť jeho „Labyrintu světa“ ve škole. Věk nový počne se výkladem vzkříšení jazyka a literatury české i čtou se některé ukázky z A. J. Puchmajera a J. Nejedlého. Na konec vylíčí se literarní působení Jos. Jungmanna. — Vedlé toho jest úkolem této třídy seznámiti žáky s podstatou a vlastnostmi básnictví dramatického; vyloží se tedy stručně jeho význam proti epickému a lyrickému, jeho rozdělení a ostatní ke čtení potřebné věci. Pak se čte některé původní nebo přeložené drama.

Ve třídě VIII. dokončí se literatura věku nového a to až do doby nejnovější, neb alespoň do r. 1860. Pro vylíčení doby vlastenecké velmi poslouží čtení životopisu Josefa Jungmanna od V. Zeleného. Pro doplnění básnictví dramatického čte se některá vzorná veselohra (Scribeova „Sklenice vody“, Jeřábkova „Veselohra“ a j.), neb se veselohra taková z domácí četby známá pouze ve škole rozebírá.

3. Úkoly. Na vyšších gymnasiích českých, kde mají žáci kromě úloh z latiny a řečtiny také úlohy z jazyka německého, ukládati se jim může pololetně pouze 6—7 úloh z jazyka českého, a to také z látek jiným předmětům příslušných, aby obor úloh těch nebyl příliš úzký. Postup themat pro jednotlivé třídy navrhuje se tento: Ve tř. V. úkoly obsahu věcného, případné k četbě školní a domácí a k tomu, čemu se žáci naučili v jiných předmětech, jmenovitě: vypravování historické, volné vzdělání čtených básní epických, líčení, přirovnání, úvahy o užitku neb škodě některých věcí, překlad. — Ve tř. VI. Stručné líčení větších oddílů z historiků, volné zpracování řečí hlavně ze Sallustia, povahopis, povahopisné přirovnání, samostatnější úvaha, překlad. — Ve tř. VII. Disposice řečí Ciceronových a Demosthenových, pojednání historická a didaktická, řeč. — Ve tř. VIII. Disposice dramatického děje, povahopis osob v něm jednajících, pojednání, řeč.

II. Dne 14. června dopoledne od 8.—10. hodiny

jednáno o některých potřebných změnách v osnově a instrukcích pro jazyk latinský a řecký. Přítomno bylo přes 60 účastníků. Za předsedu zvolen ředitel Fr. Višňák z Kroměříže, zapisovateli byli gymn. učitelé Petr Hrubý a Jindřich Neudert.

Referentem pro jazyk latinský byl prof. dr. Petr Durdík, pro jazyk řecký prof. dr. Ed. Kastner.

Prof. dr. Petr Durdík domnívá se, že ve dvou směrech při instrukcích třeba jest opravy. Jednak obsahují mnoho podrobností a ustanovení příliš idealných, jinak nehledí k jiným národnostem a jazykům vyučovacím nežli k jazyku německému.

Počíná se latinskými klassiky pro střední školy určenými. Při Corneliu Nepotovi navrhuje, aby vedlé ostatních životopisů v instrukcích vytčených četl se i životopis Hannibalův a Alkibiadův, třeba až ku konci roku.

Ovidius dle návrhu referentova měl by se čítati ve tř. V. v prvém pololetí; můžeť mnohému žáku napraviti zálibu a zvýšiti náklonnosť k jazyku latinskému, jestliže snad ve tř. IV. nešťastnou náhodou ochladla. Vedlejší čtení Livia, jako vůbec střídavé čítání dvou klassiků zavrhuje. — Při té příležitosti upozorňuje prof. dr. Ed. Kastner na odpor mezi starší osnovou, jež takové čtení nazývá „unstatthaft" a novými instrukcemi, jež k tomu radí, ba je i nařizují. — Prof. Vilém Žabka žádá, by se v instrukcích vytklo, že i ve tř. IV. sluší čísti aspoň jeden článek z Ovidiových „Fastů." — Za návrh ten přimlouvá se také prof. Robert Beer z Chrudimě. I přijímá se toto znění: „Ovidius nechť se nečte ve tř. IV. vedlé Caesara, nýbrž výhradně v posledních dvou měsících školního roku." A dále: „Ovidius budiž čten již v I. pololetí třídy V."

Livius nechť se čte ve II. pololetí tř. V. Dvě knihy však za tu dobu přečísti zdá se referentovi příliš mnoho. Proto navrhuje, aby se četla celá kn. XXI., z kn. I. pouze úryvky.

Prof. Vil. Žabka srovnává se s tím, co bylo řečeno o četbě kn. I., nerad by však v zamyšlené anthologii pohřešoval některé knihy celé, zejména by tam měla býti kn. XXI. a XXII., po případě i kn. XXIII. a XXIV., jež obsahují mnohé skutky lásky vlastenecké.

Když se hlasuje o učiněných návrzích přijímá se: 1. návrh „četba Liviova položena budiž do II. pololetí třídy V." Dodatek Bartošův, aby se Livius četl již koncem I. pololetí aspoň po čtyři neděle, přijímá se rovněž všemi hlasy proti třem. — 2. Návrh: „Livius čítán budiž z anthologie" se také přijímá.

Sallustius, Caesaris Comm. de bello civili a Ciceronis in Catilinam oratt. ustanoveny jsou pro tř. VI. Četba ta zdá se býti referentovi příliš rozsáhlou; budiž tedy „Bellum civile" odkázáno četbě domácí. Ježto pak Sallustii Catilina jest téměř o polovinu kratší než Jugurtha, nechť se tedy ustanoví: V I. pololetí ať se čte „De bello Jugurthino" a I. řeč Ciceronova „in Catilinam", anebo „Coniuratio Catilinae" a 2 nebo 3 Ciceronovy řeči proti Catilinovi s některými výpustkami.

Cicero. Na čtení řečí Ciceronových klade se dle mínění referentova přílišná váha; proto navrhuje, aby bylo nutno čísti pouze jednu řeč delší nebo dvě kratší. Z filosofických spisů Ciceronových ať se čtou „De senectute,“ „De amicitia,“ „De officiis“ neb i výňatky z ostatních spisů, avšak nechť se úplně vypustí spisy rhetorické jakožto pro gymnasisty příliš nesnadné.

Návrh druhý, aby z filosofických spisů sestavena byla anthologie, jež by se čítala kromě řečí, přijímá se všemi hlasy proti třem.

Vergilius čítati by se měl ve tř. VII. již v I. pololetí. Co se z něho čísti ukládá (zpěv I, II, IV, VI), zdá se býti referentovi příliš mnoho a přece není v tom ještě obsaženo vše nejdůležitější. Zajisté důležita jest i kn. III., VII., IX. a j., v nichž čerpáno z pověstí domácích; proto míní, že by bylo dobře zůstaviti učiteli volnost ve volbě jednotlivých knih jakož i v rozsahu toho, co míní čísti. — Oba ty návrhy se jednomyslně schvalují.

Horatius také by toho zasluhoval, aby čítán byl v I. pololetí. Jestiť pro gymnasisty mnohem důležitější nežli Tacitus a v II. pololetí bývají obyčejně maturitanti roztržitější. Spolu připomíná referent, že rozhodně schvalovati sluší mínění instrukcí o čtení listu „de arte poetica“; žádný učitel by neměl opomenouti čísti ten list se žáky, byť ho i nepřečetl celý. — Schvaluje se.

Tacitus. Germanie nemá pro žáky české té důležitosti ani zajímavosti jako pro německé, proto budiž učiteli zůstaveno na vůli, chce li čísti buď Germanii neb životopis Agricolův, jenž — a to zajisté neprávem — z osnovy byl vypuštěn.

V grammatice zdá se referentovi nejdůležitější otázkou býti zřizování vokabulářův. Jak se navrhuje v instrukcích, jest i nepraktické i přetěžovalo by žáky; proto není snad učitele, jenž by nebyl proti vokabulářům. Postačujíť úplně slova v sešit vypsaná a tak řeč. „praeparace“ ve všech třídách až do oktávy a poznámky ve škole na založené části stránky zapisované stručně, pouze několika slovy. Mnohem prospěšnější by však bylo pro ethické i aesthetické vzdělání žákův, kdyby si poznamenávali (rovněž jen vedlé slovíček) krásné myšlénky a sentence ze starých spisovatelův; ty utkví v paměti po celý život, a když si na ně člověk časem vzpomene, jako by se mu rozbřesklo v hlavě světlem i teplem. —

Tu ozývá se z mnoha stran přání, aby se přistoupilo k jednání o jazyku řeckém, což se hned přijímá. —

Referent, prof. dr. Ed. Kastner upozorňuje rovněž na některé nedostatky instrukcí, a to zejména: 1. místy jsou příliš temné, jako zvláště při určování učiva hodin grammatických ve třídách V.—VIII.; o tom praví se jen: „1 Stunde Grammatik zur Erweiterung und Befestigung der Kenntniss des attischen Dialektes“; 2. naproti tomu jinde, a to zvláště v lektuře, příliš obmezují svobodnou volbu učitelovu; 3. některých požadavkův

osnovy a instrukcí nelze učiteli vyplniti i při vůli a snaze nejlepší; 4. někde se osnova s instrukcemi neshoduje, jako na př. při určování lektury dialogů Platonových; 5. i toho jest litovati, že instrukce pro realná gymnasia platnosti nemají a že v té věci zvláštních instrukcí očekávati nelze.

Potom přechází referent k určení učiva pro třídy jednotlivé:

Třída III. Osnova tu žádá pravidelné tvarosloví kromě sloves na -μι. Že se však tato látka nevyčerpá při větším počtu žáků ani na gymnasiích pouhých, jest všeobecně známo; tím nesnadnější, ba přímo nemožný jest úkol ten pro gymnasia realná, kde se do roka o 40 hodin méně řečtině věnuje. Proto navrhuje se, aby do tř. IV. položena byla také ještě verba muta a verba liquida.

Třída IV. Ve třídě této po ukončení pravidelného tvarosloví a nejdůležitějších nepravidelností jest učiteli seznámiti žáky s hlavními body (Hauptpunkte) skladby. Slova „Hauptpunkte der Syntax“ znamenají patrně, aby žák příležitostně byl upozorňován na řecké vazby, zvláště ty, jež se od latinských odchylují, nikoli že by se měla nauka o skladbě probírati soustavně. Tak asi rozumí tomu každý učitel a zajisté správně a tak bude asi každý učiti; neboť není ani možno, aby si nevšímal toho, co se mu v překladě poprvé naskytne, na př. slova ἐάν, optativ s ἄν a pod. Proto by mohl snad tento dodatek odpadnouti, neb se rozumí sám sebou. Byla by tedy osnova pro tř. IV. tato: „Dokončení pravidelného tvarosloví připojením sloves s kmenem němým a plynným a sloves na -μι; nejdůležitější nepravidelnosti ve sklonbě;“ úlohy jako ve tř. III.

Třída V. K osnově této třídy, dle níž se žádá 1. aby se v II. pololetí přečetly 2—3 knihy Iliady, podotýká referent, že 3 knihy přečísti s třídou zvláště četnější nelze při obtížích, jež Homer s počátku žákům působí; docela pak to nelze učiniti v Praze, kde končí školní rok často již počátkem července; proto navrhuje maximum 2 knih; 2. aby se v II. pololetí této třídy a v I. pololetí třídy VI. četl Xenofon 1 hodinu v témdni; proti takové aforistické četbě Xenofonta jsou mnohé důvody didaktické i paedagogické; má-li četba tato býti jen k tomu, aby žák nezapomněl attický dialekt při četbě Homera a Herodota, jak se tomu skutečně podobá, není četby takové ani třeba, poněvadž má ten účel také hodina grammatická, která dle slov zákona má sloužiti „k rozšíření a upevnění znalosti nářečí attického.“ Je-li tedy o to již postaráno — a to jest zajisté již s dostatek — může četba Xenofontova v II. pololetí odpadnouti; 3. referent upozorňuje i zde, že slova zákona o učení syntaktickém jazyka řeckého na vyšších gymnasiích v osnově i v instrukcích jsou velmi neurčitá, pročež se obává, že podají častěji příležitost k libovolnému jednání v této důležité příčině. Proto navrhuje, aby se v této třídě v hodinách grammatice věnovaných probraly

hlavní nauky syntaktické, týkající se členu, zájmena, adjektiva, přívlastku, číslovek, a nauky tyto aby se pilně vhodnými příklady žákům v paměť vštěpovaly.

Třída VI. K osnově třídy této podotýká referent: 1. požadavek, aby se v I. pololetí přečetlo 5—6 knih Iliady, jest veliký: přečte-li učitel se školou četnější 4—5 knih, učinil zajisté dosti. 2. co se Herodota týče, velice si jest přáti, aby vysoké c. k. ministerstvo vyzvalo někoho k utvoření chrestomathie z Herodota, v níž by se hledělo i k prvním jeho knihám; 3. při hodině grammatické měl by zde vytčen býti požadavek, aby se tu dokončila skladba jazyka řeckého, jež se ve tř. V. probírati počala.

Třída VII. Osnova třídy této žádá, by se přečetly 3—4 státní řeči Demosthenovy (na str. 62. instrukcí se výslovně jmenují řeči olynthské a proti Filippovi). K tomu poznamenává referent: Bude-li učitel nucen přečísti vždy 3—4 řeči, vybere si zajisté nejkratší, a to olynthské a proti Filippovi II., z čehož povstanou u žáků dědičné překlady; proti tomu nelze vyrozuměti, proč se nedoporučuje také řeč „O míru“ a „O věcech chersoneských.“ Proto navrhuje, aby se připustily veškeré řeči, jež jsou na př. obsaženy ve vydání Kastnerově (I, II, III, IV, V, VI, VIII, IX), a aby se četly buď 3—4 menší nebo místo dvou menších jedna větší (VIII. neb IX.). Proti přervané četbě Demosthena ve II. pololetí této třídy, jíž osnova žádá, uvésti lze totéž, co proti Xenofontovi ve tř. V. a VI. — Konečně úkol hodiny grammatické v této a VIII. třídě měl by se vytknouti slovy: „Překládání z vhodné cvičebné knihy k upevnění a rozšíření grammatických a syntaktických vědomostí žákových.“

Třída VIII. Osnova této třídy žádá, by se v I. pololetí četla Platonova Apologie Sokratova jakožto úvod do Platona, potom buď 2 menší dialogy (Laches, Euthyfron, Lysis, Charmides) nebo jeden větší (Protagoras, Gorgias). — K tomu podotýká referent, že se tu mezi osnovou a instrukcemi jeví neshoda, neboť osnova doporučuje četbu Protagora a Gorgia, instrukce však jí nedoporučují (str. 65 a 66). Četbu Gorgia referent rovněž neschvaluje, avšak přimlouvá se vřele za četbu Protagory, jenž vyniká mnohými přednostmi nad jiné dialogy Platonovy. Důvody, které uvádějí instrukce na místě řečeném proti Protagorovi, zvláště zdánlivé neukončení výzkumu, nejsou platny a správny i mohly by se uvésti také proti dialogům, jež instrukce doporučují. Kromě toho jest referentovi s podivením, proč se nedoporučuje četba Kritona, Iona a Menona, ač zvláště tento dialog obsahuje základní nauky Sokratova učení o ctnosti a jest velmi dramatický. — Konečně měl by také v této třídě vytčen býti úkol hodiny grammatické jako ve třídě VII.

Jan V. Novák.

Výtah z výroční zprávy „Jednoty českých filologů"
za správní rok 1885—6.

I. Zpráva jednatelova.

Jednota měla v roce 1885-6 šest členů čestných, 131 zakládajících, 31 přispívajících, 70 činných, celkem 238. Ve výboru byli: starosta prof. Dr. J. Král, jeho náměstek prof. Petr Hrubý, pokladník prof. Karel Himer, správce skladu prof. Vojt. Viravský, pořadatel přednášek prof. Jan Jursa (po odstoupení prof. Jos. Třesohlavého), jednatel Alois Pokorný, účetní J. B. Hanuš, knihovníci Fr. Groh a Fr. Čáda, administrator Fr. Überhuber, zapisovatel Karel Svoboda. (Pp. Pokorný, Hanuš, Svoboda povoláni do výboru za odstouplé pp. Fab. Taťáka, Vl. Kalouska, Břet. Foustku, Tom. Snětivého).

Knihovna spolková měla v odboru A. čísel 498 (svazků 653), v odb. B. čísel 459 (sv. 602), v odb. C. čísel 235 (sv. 265), v odb. D. čísel 173 (sv. 156), v odb. E. čísel 359 (sv. 326), v odb. F. čísel 318 (sv. 318), celkem 2265 čísel (sv. 2370), rozmnožena byvši během r. 1885-6 o 222 čísla (248 svazků).

Nákladem „Jednoty" vydány byly v tomto správním roce tyto spisy: Homerovy Iliady díl II. od prof. Viléma Steinmanna, druhé vydání Sofokleovy Antigony kommentované od J. Krále a text Antigony od J. Krále (Bibliothecae scriptorum Graecorum et Romanorum fasc. III.), Listů filologických a paedagogických ročník XIII.

Snaha o zvelebení schůzí vědeckých vedla k tomu, že jednak zvoleny velice příhodné místnosti v Katolické Besedě, jednak že programm přednášek rozšířen z dřívějších výkladů monografických též na podávání přehledů o nových výzkumech v jednotlivých oborech filologie klassické, slovanské i jazykozpytu.

Schůze vědecké byly celkem tři. Přednášeli pp.: Dr. Hynek Vysoký: O nynějším stadiu otázky Homerské. — Dr. Josef Zubatý: O nynějších výkladech verše saturnského. — Prof. Dr. Josef Král: O novějších výzkumech v oboru grammatiky attického nářečí.

Josef Weigèrt, t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1886.)

Základní jmění	184 zl.	48 kr.
Fond na vydávání knih filologických	3 „	55 „
Vydajné jmění	85 „	24 „
Menclův fond	179 „	49 „
Niederlův fond	65 „	74 „
Úhrnem	518 zl.	50 kr.

		činí letos			zmenšil se o		
Deficit	X. ročníku časopisu . . .	34 zl.	66 kr.		125 zl.	50 kr.	
„	XI. „ „ . .	362 „	36 „		265 „	16 „	
„	XII. „ „ . .	702 „	45 „				
„	Kastnerova Demosthena	164 „	20 „		219 „	52 „	
„	prvního dílu Homerovy Iliády	426 „	96 „		235 „	35 „	
„	druhého vydání Rissa .	483 „	88 „		218 „	40 „	
„	překladu dramat Sofokl.	49 „	03 „		64 „	61 „	
„	Ajanta s poznámkami .	326 „	06 „		63 „	60 „	
„	textu Králova Ajanta . .	136 „	32 „		8 „	93 „	
„	Ciceronových řečí proti Catilinovi	151 „	37 „		72 „	67 „	
	Úhrnem	2837 zl.	29 kr.		1273 zl.	74 kr.	

Pozn. Fond Niederlův činí vlastně 875 zl. 85 kr., základní jmění 547 zl. 28 kr. Vydluženo z fondu Niederlova na výdaje časopisné 810 zl. 11 kr., z jmění základního 362 zl. 80 kr. Předplatného na ročník XIII. dosud vybráno pouze 417 zl. 41 kr., činí tedy dosavádní deficit ročníku toho i po započtení subvence c. k. ministerstva kultu a vyučování (400 zl.) přes 800 zl.

K. Himer, t. č. pokladník.

III. Zpráva správce skladu.

Na skladě jest dosud:

1. Sofokleova Aianta (vydání textové) od Jos. Krále z nákladu 3000 výtisků 2767
2. Sofokleova Aianta s poznámkami od Jos. Krále z nákladu 1500 výtisků 1242
3. Sofokleovy Antigony s pozn. od Jos. Krále (I. vydání) z nákladu 1500 výtisků 229
4. Sofokleovy Antigony (vydání textové) od Jos. Krále z nákladu 3000 výtisků 2960
5. Sofokleovy Antigony s poznámkami od Jos. Krále (II. vydání) z nákladu 3000 výtisků 2980
6. Ciceronových řečí proti Catilinovi od R. Nováka z nákladu 3000 výtisků 2244
7. Výboru řečí Demosthenových od Ed. Kastnera z nákladu 3000 výtisků 1566
8. Latinské cvičebné knihy pro VII. a VIII. třídu gymn. od Jos. Rissa I. vyd. z nákladu 2000 výtisků . . . 4
9. Téže druhého vydání z nákladu 3000 výtisků . . . 2409
10. Výboru ze spisů Xenofontových od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 379
11. Homerovy Iliady I. dílu od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 1922
12. Homerovy Iliady II. dílu od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 2980

13. Překladu tragoedií Sofokleových z nákladu 2000 výtisků 678
14. Legendy o sv. Dorotě 47
15. Sborníku prací filologických z nákladu 520 výtisků . . 130
16. Listů filologických a paedag.

Ročníku	I.	výtisků	85
„	II.	„	211
„	III.	„	206
„	IV.	„	98
„	V.	„	150
„	VI.	„	191
„	VII.	„	209
„	VIII.	„	98
„	IX.	„	154
„	X.	„	160
„	XI.	„	163
„	XII.	„	163

Všecky ročníky najednou od I.—IX. dostati lze ve snížené ceně 12 zl.; ročníky jednotlivé mimo I., IV. a VIII. v ceně po 1·50 zl.; pp. studující mohou dostati ročníky II., III., V., VI., VII. a IX. po 50 kr.

Poznámka. Mimo to jest na skladě hojnost sešitů jednotlivých (mimo sešity 1. I. r., 2. 3. a 4. II. r., 1. 2. a 3. III. r., 1. a 2. IV. r., 1. V. r., 1. VI. r., 1. a 2. VII. r., 1. a 2. VIII. r., 1. a 2. IX. r., 3. a 4. X. r., 1. a 2. XI. r., 1. a 2. XII. r.), kteréžto odběratelům „Listů" dle přání za zapravení poštovného mohou zaslány býti zdarma, pokud zásoba stačí.

Vojt. Viravský, t. č. správce skladu.

IV. Zpráva administrační o XIII. ročníku Listů filologických.

Počet odběratelů právě minulého ročníku Listů proti počtu loňskému jest tento:

1. Odběratelů mimo činné členy na universitě	bylo v loni	322,	letos 368.
2. Činných členů na universitě Listy odbírajících	„	51,	„ 38.
3. Na výměnu zasíláno	„	12,	„ 22.
4. K posouzení nebo zdarma . .	„	12,	„ 20.
5. Do komisse knihkupci Kytkovi .	„	40,	„ 41.
	Úhrnem v loni	437,	letos 489.

Zasílá se tudíž letos o 52 exempláře více než loni, platících odběratelů přímo u administrace přihlášených bylo 406.

Vít Hřivna, t. č. administrator.

Za převzetí redakce klassické části „Listů fil. a paed.“ požádáni byli pp. prof. dr. Robert Novák, prof. dr. E. Kastner, docent dr. Josef Zubatý, prof. dr. K. Cumpfe a prof. dr. Bohdan Jedlička. Ježto nikdo z těchto pánův, ač důtklivě a opětně žádáni byli, v redakci jim nabízenou uvázati se nechtěl, převzal jsem na žádost výboru Jednoty č. fil., jenž přál si míti redaktorem některého z dosavádních spolupracovníků „Listů“ v Praze usedlých, redakci klassické části „Listů“ sám. Ujímám se této redakce maje nejlepší vůli, vyhověti všem oprávněným požadavkům odběratelstva a spravovati klassickou část těchto Listů tak, aby udržovala se stále na výši vědy a srovnávala se také, pokud možno, s praktickými potřebami professorstva škol středních. Z té příčiny přinášeti budou „Listy“ vedlé článků vědeckých z oboru klassické filologie a archaeologie, psaných dílem jazykem českým, dílem latinsky, do roka několik článků, zaznamenávajících přehledně a stručně pokroky, jakých během roku v důležitějších oborech této vědy se docílilo; hojné (ovšem z pravidla stručné) recense a zprávy o důležitějších dílech cizích a všech našich domácích, vyšlých o sobě, v programmech a sbornících; kritiky o všech českých překladech klassiků řeckých a římských, a konečně stručné výtahy ze všech čelnějších časopisů filologických, jazykozpytných a archaeologických slovanských, německých, francouzských, anglických, italských a řeckých. S reformami těmi počato, pokud tomu krátká doba nebránila, již v posledním čísle letošního ročníku. Od prvního čísla příštího ročníku přinášeti budou „Listy“ tyto výtahy pravidelně (počne se prvním číslem příštího ročníku všech cizích časopisů vytčených).

Aby bylo ovšem možno vyhověti tomuto obsáhlému programmu slušnou měrou, usnesla se poslední řádná valná hromada dne 18. listopadu 1886, aby Listy filologické a paedagogické obmezily částečně dosavádní programm — v ten smysl, že by již nepřihlížely také k didaktice a paedagogice, jimž u nás věnováno jest časopisů několik. Ale i při tomto obmezení programmu bude třeba časopis náš — jenž od prvního čísla příštího ročníku bude míti název Listy filologické — značně rozšířiti, má-li požadavkům činěným i potřebám našim vědeckým vyhověti zúplna. Jednota č. filologů, která udržuje časopis tento z pohnutek ryzích a nezištných, nečekajíc z něho žádných prospěchů finančních a již po tři leta i přes ministerskou subvenci jej vydávajíc se značnými ztrátami hmotnými (ztráty tyto a nedoplatky činí dle zprávy pokladní celkem 1099 zl. 47 kr.), nebyla by neochotna rozšířiti bez zvýšení předplatného objem Listů, kdyby dostalo se jí větší podpory hmotné se strany kruhů odborných. Jest to, tuším, všech nás povinností i vědeckou i vlasteneckou, abychom ze všech sil svých hleděli udržeti jediný přesně vědecký list filologický, jenž zjednal si již doma i v cizině jméno trvám zvučné. I prosím jménem Jednoty všech pp. kollegů, kteří dosud přes opětovné prosby naše neodhodlali se k předplacení na náš list, aby ne-

zdráhali se přinésti nepatrnou oběť peněžní (obnášíť předplatné na jeden ročník 30archový pouze 3 zl. 50 kr. r. č., pro členy Jednoty 3 zl., pro akademiky a studující 2 zl. r. č.), záleží-li jim na věci dobré. Ježto náklad roční obnáší 1600—1650 zl., předplatné pak 406 platících odběratelů 1180 zl., nedostává se i po započtení ministerské subvence 400 zl. r. č. dosud ročně as 20—50 zl., aby náklad uhražen byl docela. Spolu prosím snažně pp. předplatitelů, aby si neobtěžovali předplatné posílati p. pokladníkovi prof. Karlu Himerovi (Pětikostelní nám. č. 29 n.) co možná v čas. Nedoplatky, jak z pokladní zprávy vyplývá (za r. 1886 splaceno dosud jen 417 zl. 41 kr. předplatného), dostupují také výše, že fond časopisný jest nyní již docela vyčerpán, ba že musí si pokladník dlužiti z fondu Niederlova, Menclova a z jmění základního, aby uhraditi mohl běžné výdaje. Činnost Jednoty se tím ovšem valně oslabuje. Mohlať Jednota vydati mimo knihy již vydané celou řadu knih jiných vedlé „Listů“, kdyby skrovný výtěžek z knih těchto nemusila obraceti k zapravení výdajů na „Listy“ a k uhrazování deficitů s vydáváním jich spojených. Spolu prosím pp. předplatitelů, aby si neobtěžovali oznamovati administraci Listů (Klementinum, Praha) změnu bydliště a reklamovati v čas (nefrankovaným dopisem) nedošlá čísla jinak při největší bedlivosti administratorově nelze se vyvarovati nepořádkům, Jednotou nezaviněným.

Vedlé dostatečné pomoci hmotné jest však třeba „Listům“ i zvýšené pomoci mravní, aby programm slíbený mohl býti prováděn trvale. Prosím tudíž pp. kollegů, aby při pracích svých vědeckých na list náš nezapomínali, zvláště pak, aby díla a překlady o sobě nebo v programmech vyšlé zasílali redakci, jež se o spravedlivé posouzení jich postará.

V Praze, dne 15. prosince 1886.

Dr. **Josef Král**,
(Praha, Ječná ul. č. 11 n.)
t. č. starosta „Jednoty“.

Tiskem dra. Edv. Grégra v Praze 1886. — Nákladem vlastním.

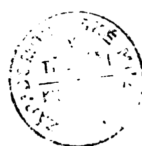

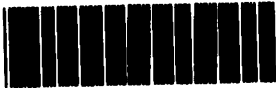
U. C. BERKELEY LIBRARIES
C042633019

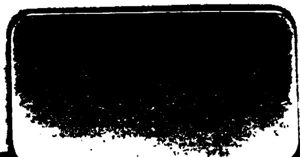

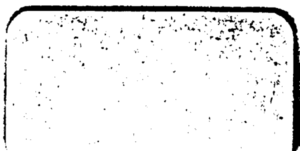

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

Jan Gebauer, Fr. Groh, Jos. Král,

Fr. Pastrnek, Jar. Vlček.

ROČNÍK DVACÁTÝ SEDMÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti »Unie«.

1900.

Obsah ročníku dvacátého sedmého.

Pojednání

Strana

Domnělý ablativ sg. v řečtině. Napsal Josef Zubatý . . . . 1—6

O nynějším stavu bádání mythologického. Napsal Josef Král. 7—17, 87—101, 165—215, 323—334, 401—437

Studie o české kvantitě. Píše F. Černý . . . . 17—22

Krameriovi ‚Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské.‘ Podává Jaroslav E. Šťastný . . . . 23—30

Rukopis Alchymie Antonína z Florencie z roku 1457. (Mus. 23 B. 28.) Rozbor literarně-historický a grammatický. Napsal Hynek Hrubý . . . . 30—44

Dva nálezy. Referuje Frant. Groh . . . . 81—87

Několik slov o Štítném, jež při slavnostním uvedení v úřad rektorský na c. k. české universitě Karlo-Ferdinandově dne 25. listopadu 1899 promluvil J. Gebauer . . . . . . 101—109

Český Macpherson. (Příspěvek k rozboru literární činnosti Josefa Lindy a k provenienci RK a RZ.) Od J. Hanuše. 109—134, 241—291, 337—356, 437—457

Kdy sepsán byl Minuciův dialog »Octavius«? Příspěvek k rozřešení této otázky podává Karel Wenig . . . . 161—165

Příspěvky epigrafické. Napsal Fr. Groh . . . . . 216—219, 321—323

K odsutí *t* ve 3. osobě praesentní ve slovanštině. Podává J. Horák . . . . 219—222

Další příspěvky kmenoslovné ze spisů Husových. Napsal K. Novák . . . . 222—233

O české postille mistra Jakoubka ze Stříbra. Napsal Hynek Hrubý. (Ukázka z větší práce o českých postillách.) . . 233—240

Hlaholský zlomek Cerroniho. Otiskl F. Černý . . . . 335—337

Z české dialektologie. Podává Josef Kubín . . . . 357—365

Úvahy.

Strana

Jar. Šťastný: Macedonien. Die geschichtliche Entwickelung der makedonischen Frage im Alterthum, im Mittelalter und in der neueren Zeit. Von Dr. Cleanthes Nicolaides 45—46

Em. Peroutka: Wilhelm Fritz, Die Briefe des Bischofs Synesius von Kyrene. Ein Beitrag zur Geschichte des Attizismus im IV. und V. Jahrhundert . . . . 46—48

Frant. Groh: De Flori codice Cracoviensi, scripsit Petrus Passowicz 48

Jos. Němec: Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia. Díl I. pro III. a IV. třídu gymnasií. Sestavil Petr Hrubý . . . . 48—52

Jos. Král: Římské reálie. Sepsal V. Kubelka, professor c. k. českého gymnasia v Uh. Hradišti . . . . 53—64

Fr. Pastrnek: Beiträge zur slavischen Syntax. Von Vatroslav Jagić . . . . 64—67

Jos. Zubatý: Quaestionum grammaticarum atque etymologicarum series altera. Scripsit Joannes Michael Rozwadowski 67—68

Jos. Zubatý: Evald Lidén, Ein baltisch-slavisches Anlautgesetz . . . . 68—69

Fr. Pastrnek: M. Speranskij, Замѣтки о рукописяхъ Бѣлградскихъ и Софійской библіотекъ . . . . 69—70

Fr. Pastrnek: Апокріфи і легенды з україньских рукописів Зібрав, упорядкував і пояснив Dr. Јван Франко . . . 70—71

J. Polívka: Молитва на дьявола. Церковно-славянскій текстъ западно-славянскаго происхожденія. Съ предисловіемъ проф. А. И. Соболевскаго . . . . 71—72

Fr. Pastrnek: Типик Хиландарски и његов грчки извор испоредио и оцијенио акад. В. Јагић . . . . 72—74

J. Jakubec: Fr Ad. Šubert, Klicpera dramatik. Jeho profil a místo v české dramaturgii . . . . 74—76

Ot. Kádner: Dr. Ivan Kržanić, Jezik Homerovih pjesma. (Program c. k. državne velike gimnazije u Kotoru za školsku godinu 1898—99) . . . . 134—135

Jos. Král: Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848—1898. Vydala česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění . . . . 136—149

Jan Urban Jarník: Praktisches Lehrbuch der altfranzösischen Sprache. Mit Bruchstücken altfranzösischer Texte, Anmerkungen dazu und einem Glossar. Von Dr. E. Nonnenmacher . . . . 149—151

Strana

Jar. E. Šťastný: Adressbuch der Bibliotheken der Oestereich-ungarischen Monarchie. Von Dr. Johann Bohatta und Dr. Michael Holzmann, Amanuenses der k. k. Universitäts-Bibliothek zu Wien . . . . 151—153

Fr. Pastrnek: L'évangéliaire slavon de Reims dit Texte du sacre. Edition fac-simile en héliogravure publiée sous les auspices de l'Académie Nationale de Reims précédée d'une Introduction historique par Louis Leger . . . . . 153—154

Dr. Vatroslav Oblak. Spisal dr. M. Murko. Izdala »Slovenska Matica« . . . . 154—155

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. I. Zvezek. Uredil L. Pintar . . . . 155—156

Zgodovina slovenskega slovstva. Spisal prof. dr. Karol Glaser 156

Beneška Slovenija. Prirodoznanski in zgodovinski opis (15 podob.). Spisal S. Rutar 156

Fr. Groh: Bacchylidis carmina cum fragmentis. Iterum edidit Fridericus Blass . . . . 291—292

Fr. Groh: Select fragments of the Greek comic poets. Edited by A. W. Pickard-Cambridge . . . . 292—293

Fr. Drtina: The first philosophers of Greece. By Ar. Fairbanks . 293—294

Fr. Groh: Paul Aucler, Les villes antiques. Rome, restauration archéologique. — Athènes, restauration archéologique. . . . . 294—296

Fr. Groh: Josef Kubik, Pompeji im Gymnasialunterricht . . 296

E. Peroutka: Wilhelm Koch, Kaiser Julian der Abtrünnige. Seine Jugend und Kriegsthaten bis zum Tode des Kaisers Constantius . . . . 297—299

Fr. Čáda: Wilhelm Windelband, Platon (Frommann's Klassiker der Philosophie, IX. svazek) . . . . 299—301

Fr. Drtina: Aristoteles von Hermann Siebeck (Frommann's Klassiker der Philosophie, VIII. svazek) . . . . 301—302

Fr. Groh: Bájesloví řecké a římské. Vypravuje prof. Fr. Ruth. (Česká knihovna zábavy a poučení, čís. 9) . . . 303

Fr. Groh: Aischylos, Sedm proti Thebám. Tragoedie. Přeložil Dr. František Loukotka 304

Fr. Groh: Vybrané básně P. Ovidia Nasona od H. St. Sedlmayera. K potřebě českých škol upravil Alois Breindl. Přízvučně přeložil Otmar Vaňorný . . . . 304—305

Fr. Groh: Hippokratovy Aforismy. Vydal Dr. Ondřej Schrutz 305—306

J. Polívka: Polnische Grammatik von Dr. Asmus Soerensen. Erste Hälfte . . . . 306—307

Strana

Emil Smetánka: Korrespondence Jana Amosa Komenského. Listy Komenského a vrstevníků jeho. Nová sbírka. Vydává Dr. Jan Kvačala. Svazek druhý 308

Fr. Pastrnek: Записки наукового товариства імени Шевченка. Томи XXXV i XXXVI, p. 1900 кн. III i IV . . 308—310

J. Brant: Fr. O. Novotný a Fr. Patočka, Latinská cvičebná kniha pro druhou třídu gymnasijní . . . . 367—386

Jos. Němec: Mluvnice řeckého jazyka pro gymnasia česká. Sepsal Jindřich Niederle . . . . 386—387

E. Peroutka: Wilhelm Vollerth, Kaiser Julians religiöse und philosophische Überzeugung . . . . 387—389

K. Novák: Dr. V. Flajšhans, Literární činnost mistra Jana Husi . . . . 389—392

V. Novotný: Dr. V. Flajšhans, Literární činnost M. Jana Husi . . . . 457—504

Hlídka programů středních škol r. 1899. . . . . . 76—77, 310—312

Drobné zprávy . . . 77—80, 157—160, 312—320, 393—400, 504—506

Domnělý ablativ sg. v řečtině.

Napsal **Josef Zubatý.**

Až do nedávna hledány stopy původního abl. sg. v řečtině, jak známo, skoro jen v adverbiích na *-ω -ως*, odvozených od kmenů zájmenných a přídavných, s jistotou brzy větší brzy menší (srv. na př. Meyer § 303, Brugmann Grundriss II, § 241). Původní koncovka abl. *-ōd* dle hláskoslovných zákonů řeckých má se jeviti jako *-ω*; běžnější tvary s *-ως* bývají vykládány brzy za větové dvojtvary, vzniklé z **-ωδ* před slovy počínajícími se zubnicí, brzy v jejich *-ς* hledán přídavek podobný, jako v *ἄχρις μέχρις ἐγγύς ἰθύς εὐθύς ἀμφίς ἐνς* (= *εἰς ἐς*) *-κις* atd. vedlé *ἄχρι μέχρι ἐγγύ ἰθύ εὐθύ ἀμφί ἐν* (s akkus. v sev. dorštině) *-κι* (*πολλάκι* u Hom. Her. a básníků, chalked. *ἑκαστάκι*, arg. *τετράκι*; při tom lak. *τετράκιν ἑπτάκιν ὀκτάκιν*: srv. *ἄνευ* v. el. *ἄνευς* arg. *ἄνευν*). Výkladu starého, hláskoslovně nemožného, dle kterého původní ablativná koncovka rovnou cestou se změnila v ř. *-ως* libovolnou změnou koncové zubnice v *-ς*, bychom se zde ani nedotkli, kdyby bohužel u nás výklady podobné, dávno pochované, posud ob čas nestrašily. Jsou-li adverbia na *-ω -ως* opravdu ablativy, z hořejších výkladů koncového *-ς* zdál by se nám podobnějším druhý (*οὕτω : οὕτως* = *ἄχρι : ἄχρις* *).

Není ovšem jisto, jsou-li všecka řecká adverbia na *-ω -ως*, anebo aspoň některá z nich, opravdu původními ablativy. Srv. Brugmannův Grdr. l. l., kde se ukazuje i na možnost vyložiti koncovku *-ω* za původní instrumental (Wiedemann, KZ. XXXII, 122 vidí v *-ω* koncovku inst. sg., v *-ως* koncovku inst. pl.). Nejspíše na snadě by ležel ablativný původ u oněch adverbií na *-ω*, která mají i význam ablativný. Tak v dorských glossách Hesychiových *κηνῶ · ἐκεῖθεν* (ale i *ἐκεῖ*), *πῶ · ὅθεν*, *πόθεν* (ale i *ποῦ*),

*) Je to výklad Brugmannův (KZ. XXIV, 294 nn.). Bréal v Journ. des Sav. 1876 pomýšlel na analogii ablativných slovcí na *-ς ἐξ, ἄψ*, též i *ἐντός ἐκτός*.

v lokr. *HO*, t. j. *ὥ* »odkud« (Samml. 1478, 21), kret. *τούτω*, *τῶδε* »inde« (boi. *τῶδε* v *ἔκβαθι τῶδε κἠπιχάριττε τῷ ξένῳ* Ar. Arch. 884? rpp. mají *τῷδε*). Pochybný však jest již ablativný původ zájmenných adverbií na -*ω* s významem lokálným, na otázku »kde«. Sem patří uvedené již dorské glossy *κηνῶ*, *πῶ* (*πῶ* = *ποῦ* i u Aischyla, snad jako dorism), lokr. *HOΠO*, t. j. *ὅπω* »kde« (Samml. 1478, 9, 18; v. *HOΠOΣ* t. j. *ὅπως* »jak«), sem i *ὧδε* »zde, sem« u Homera, Theokrita i u attických spisovatelů, zvláště dramatiků. Kdyby nebylo tohoto *ὧδε*, bylo by asi na snadě, viděti v koncovce -*ω* tutouž koncovku, kterou mají att. místná adverbia *ποῦ*, *ὅπου*, *οὗ*, *αὐτοῦ* a j.: měli bychom činiti s »nepravou dvojhláskou« att. -*ου*, v dorštině psanou -*ω* (nebo *ο*), jako v gen. sg. *αὐτοῦ*, dor. *αὐτῶ*. Možno jest ovšem, že *κηνῶ πῶ* atd. na otázky »odkud?« i »kde?« jsou tvary totožné, s významem původně buď ablativným nebo lokalným: právě adverbia zájmenná lehko nabývají významu odchylného.*) Pokud není vyjasněn poměr vzájemný obojích tvarů, jest nesnadno je vykládati a hledati, pokud v nich vězí původní ablativy či co jiného.

Že by v *κάτω ἔξω ἄνω* vězely staré ablativy, věř, kdo můžeš srovnati význam těchto adverbií s významem ablativu;**) k nim druží se adverbia na -*τέρω* -*τάτω* (tato snad i v koncovce jsou příbuzna se stind. příslovci podobnými na -*tarām* -*tamām*). Ani pro adverbia způsobu *οὕτω*, *ὧδε*, dor. *ὥ* či *ὥ*, o němž v. Meister k Samml. 4564 (též u Pindara *ὥτε* = *ὥστε*), s toužekoncovkou, o -*ς* rozšířenou, vězící v běžných tvarech na -*ως*, nezdá se mi výklad z původního ablativu příliš pravdě podobným.***) Původ všech těchto tvarů jest ovšem záhadný: ale aspoň při místných adverbiích na -*ω*, než bude čas vyhledávati jim příbuzné jiné, bude vyložiti střídání mezi koncovkami -*ω* -*οι* se strany jedné (*ἔξοι* Theokr., *ἔχθοι· ἔξω* Hesych., srv. *ἔχθω* id. delf. 2561 *C* 43; *ἔνδοι* Theokr., srv. *ἔνδω*, *ἡμετερόνδω*) a mezi -*ω* -*ου* se strany druhé (*ἔνδω*, *ἔνδον*). Ale nejde nám dnes o tyto otázky: stačí nám, ukázali-li jsme, na jak slabých nohou stojí ablativná koncovka pův. -*ōd* v jazyce řeckém.

Nový doklad ablativu, a sice substantivného, předvádí Solmsen Rh. Mus. Neue Folge LI 303 nn. z delfského nápisu

*) Tak na př. stind. *itás* »odsud« (časem i jiná adverbia, odvozená příponou -*tas*, specificky ablativnou) v pozdějším sanskrtě dosti často stává na otázku »kde?« či »kam?«

**) Mimochodem upozorňuji na odvozeniny *τὸ ἀνώπιον* »místo nade dveřmi«, *ἐξώπιος* »mimo dům jsa« (*ἐξώπιος δωμάτων βέβηκε*, *ἦν* u Eurip.), v nichž někteří hledali koř. *ὀπ-* *ὠπ-*. Vězí v nich adverbiové odvozeniny příponou -*pi*, o jakých jsem mluvil ve Věst. Král. Č. Spol. N. 1892, 8 n. (lat. *prope* z *pro* + *pi* a j). Jiného rázu jest ovšem *κατωπός* »oči klopě« (*κατωπιάω*).

***) K příslovcím způsobovým patří asi i *πω* (též v *οὔπω μήπω οὐδέπω μηδέπω οὐπώποτε οὐδεπώποτε*).

Labyadů (Samml. č. 2561 *C*). V předpise, omezujícím zbytečný přepych pohřební (obsahem podobá se mu kejský nápis z pátého stol. př. Kr., u Bechtela č. 43, u Hoffmanna, Griech. Dial. III, 22 nn., č. 42, na který již Baunack ukazuje), čteme hned za úvodní větou zákaz: *μὴ πλέον πέντε καὶ τριάκοντα δραχμᾶν ἐνθέμεν μήτε πριάμενον μήτε ϝοίκω*, dle Solmsenova překladu »man soll nicht mehr als (für) 35 Drachmen (in den Sarg oder das Grab) hineinthun, weder an gekauften Gegenständen noch aus dem Hause«. A *ϝοίκω* není prý nic než ablat. sg. jména *ϝοῖκος*. První vydavatelé nápisu stačili genitivem sing.: ale Solmsen vidí, že v nejstarších delfských nápisech v gen. sg. 2. dekl. všude psáno *ου* (leda občas starým pravopisem *O* = *ου*), a proto *ϝοίκω* nemůže býti gen. sing. Baunack v poznámce (Sammlung II, str. 728) mu přisvědčuje, a ukazuje na *Ψ* 558:

Ἀντίλοχ', εἰ μὲν δή με κελεύεις οἴκοθεν ἄλλο
Εὐμήλῳ ἐπιδοῦναι, ἐγὼ δέ κε καὶ τὸ τελέσσω.

Rovněž A. V. Nikitskij v obšírném svém pojednání o důležitém tomto nápise a o fratrii Labyadů (Дельфійскіе Лабіады v Жур. Мин. CCCXV a CCCXIX, str. 51; dříve četl *μήτ' ἐξ οἴκω*); touž koncovku ablativnou -*ω* (mimo dor. *οὕτω ὅπω ὦ*) vidí v delf. *ἔνδω ἔχθω*.

Semasiologicky i syntakticky ovšem bychom stačili, i kdybychom viděli ve *ϝοίκω* gen. sg. Znamenáť *οἶκος* i domácí, rodinné zboží: tak častěji v Od. *φθινύθουσιν ἔδοντες οἶκον ἐμόν* a pod., u Herod. *ὅς καὶ ἐκδιδοὺς τὴν θυγατέρα Δαρείῳ τὸν οἶκον πάντα τὸν ἑωυτοῦ ἐπέδωκε ὡς μούνου οἱ ἐούσης ταύτης τέκνου* VII, 224 a j (v. lexica). A genitivu se užívá tak, aby *μήτε πριάμενον μήτε ϝοίκω* mohlo znamenati »ani koupě, ani z domácího zboží (z toho, co doma jest)«: srv. *οὐκέτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπεθύμει, ἀλλ' ἐδίδου τῶν ἑαυτοῦ* Lys. a p. (Krüger I, § 47, 15, 3; II, § 47, 15, 5, 6); pro Delfy vazba zaručena opětovaným spojením *τούτου ἐδόθη* »z toho (ze summy před tím jmenované) bylo dáno« v amfiktyonském účtě o stavbě chrámu Samml. č. 2502, 45, 61, 96 (= [*ἀπὸ*] *τούτου* 26, *τούτων* 86). Je zajisté svůdné, tvaroslovný materiál řecký rozmnožiti zajímavým dokladem pádu aspoň u substantiva v řečtině sice neslýchaného, ale methodicky správněji je, právě pro tuto neslýchanost hleděti vystačiti věcmi v řečtině zaručenými. Jest ovšem otázka, dovolují-li to ohledy epigrafické. Solmsen, Baunack a Nikitskij aspoň si k ní odpověděli záporně: ale pro důležitost věci není na škodu, zkoušeti, učinili-li tak právem.

Nápis Labyadů (Samml. 2561) je z doby přechodu od písma starého k novému, t. zv. ionskému: proto klade jej Baunack asi do prvého desítiletí IV. stol. př. Kr., Homolle raději na

konec století V. Z písma předionského má označování ostrého přídechu, *ϝ*, zejména však, ač pravidlem rozeznává *ε ει η*, *ο ου ω* způsobem attického písma poeukleidského, několikrát způsobem starým nepravá dvojhláska *ου* naznačena písmenem *O*; tak v *ΤΟΣ ταγούς*, *κὰτ ΤΟΝ* (= *τούν*, assimilací z *τούς*), *νόμους* vedle *κατὰ τοὺν νόμους*, *ἐπαινεούσας καὶ ΠΛΗΘΥΟΣΑΣ*, *ΜΕΙΟΣ* (*μείους*). Podobně má o něco mladší nápis amfiktyonský č. 2501 (o zákoně z r. 380 př. Kr.), psaný celkem »ionským« pravopisem, ještě genitivy sg. *ΤΟ*, *ΠΥΘΕΟ*, *ΛΑΤΟΣ* (*Λητοῦς*), pak *κατὰ ΤΟΣ ΝΟΜΟΣ*, *ΖΑΜΙΟΝΤΩΝ* (*ζημιούντων*). Pozdější nápisy delfské píší již důsledně *OY*. Jen jako reminiscence z dob starého pravopisu objevuje se v účtech o stavbě chrámu (2502; archontové v nápise jmenovaní dle Baunacka jsou z let 356—326 př. Kr.) pravopisná nedůslednost v psaní ztrnulých frasí účetních *τοῦτο ἐδόθη* (o sumě před tím jmenované, byla-li vyplacena na jedinou potřebu; srv. 40, 65, 93, 106? a 117: ... *μνᾶς ἑξήκοντα· ταῦται ἐδόθεν* ...) a *τούτου ἐδόθη* (o summě před tím jmenované, rozpadá-li se u více položek, 45, 61, 96; srv. [*ἀπὸ*] *τούτου* 26, *τούτων* 86 v témže smysle). Frase tyto píší se celkem správným pravopisem attickým, ale jednou čteme i *ΤΟΥΤΟ* = *τούτου* (111: ... *μνᾶς δύο, στατῆρας τριάκοντα· ΤΟΥΤΟ ἐδόθη Κεφάλλωνι τοῦ ξυλίνου ἀστέρος τοῦ παρδείγματος στατῆρες τέτορες, δραχμά· Πυθοδήμωι Ἀθηναίωι βολίμου τέλος μνᾶι δύο, στατῆρες ἴκατι πέντε, δραχμά*), a jednou, na doklad nejistoty pravopisné, i *ΤΟΥΤΟΥ* = *τοῦτο* (54: ... *μνᾶς δέκα δύο, στατῆρας ἕξ, ὀβολοὺς τρεῖς· ΤΟΥΤΟΥ ἐδόθη Ὀνασίμωι κατὰ θάλασσαν λιθαγωγῶι*). Vzpomínáme si při tom na účet stavby epidaurského chrámu Asklepiova (Samml. III, č. 3325) z doby přechodného pravopisu (dle Prellwitze proto asi z doby kol 400 př. Kr.), který má dosti často *O* za nepravou dvojhl. *ου* (ob. píše ji spůsobem nedorským, attickým, na př. v gen. *τοῦ* vedle *ΤΟ*, jako nepravou dvojhl. *ει* v *εἰς* vedle *ἐς* a j.); ustrnulé účetnické *εἵλετο* »obdržel« objevuje se zde také v pozoruhodné nestálosti pravopisné: pravopisem předionským *ΕΛΕΤΟ*, pravopisem starodorským *ΗΛΕΤΟ* i pravopisem attickým *ΕΙΛΕΤΟ*.

Podobné věci nalézáme ovšem i na jiných nápisech severodorských. Mimo nápisy boiotské, v nichž (patrně pro rozdíl od boi. *ου* = att. *υ*) píše se velmi důsledně *ω* za att. nepravou dvojhlásku *ου* (*βωλά*, gen. sg. -*ω* atd., Meister I, 230 n.), nalézáme jako v nápisech delfských na nápisech severodorských písma ionského skoro naskrze *ου*. Zbytky starého pravopisu (*O*) jsou na př. aitol. gen. sg. *ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ* (att. -*οῦς*) v nápise dosti pozdním 1425 (není ovšem proto potřebí hned mysliti, že kamenník prostě udělal chybu), nápis *ΟΠΟΝΤΙΩΝ* na mincích opuntských: teprv od r. 197 př. Kr. objevuje se *ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ*, ale jest míti na mysli, že právě v podobných případech drží se starý pravopis dosti houževnatě, a není třeba se domnívati

(jak se děje), že Opuntští si říkali dříve Ὀπόντιοι a později teprve Ὀπούντιοι.*)

Na ochranu gen. sg. ϝοίκω bychom ovšem potřebovali delfský anebo aspoň vůbec severodorský doklad z doby přechodného písma, kde by Ω mělo platnost nepravé dvojhlásky ου. Takového dokladu nepochybného nevidím. Lokerský nápis 1503 z doby dosti pozdní (předřímské) má gen. sg. ΔΑΜΟ vedle ἄρχοντος ΕΡΟΔΑΜΩ. Ale nápis zdá se býti dosti porouchán a čtení jeho není zcela nepochybně reprodukováno: k tomu, i kdyby ony genitivné koncovky na něm byly nepochybny, měli bychom činiti asi s úmyslnou archaisující affektací, nikoli se skutečným kolísáním pravopisným. V nápisech jihodorských z nejstarší doby ionského písma ovšem ω (jakož i η) v platnosti nepravé dvojhlásky je běžno (na př. v gen. sg. -ω, jako η v inf. ἦμεν), záhy ustupujíc (vlivem pravopisu attického) dvojhláskovému znaku ου (v gen. sg. -ου, jako ει v inf. εἶμεν a j.). Pro písemnictví severodorské však podobného postupu pravopisného zachované nápisy nám nezaručují, a výklad genitivu ϝοίκω, jaký v dorském území Peloponnesu nebo na ostrovech dorských byl by kolem r. 400 př. Kr. normálním, pro Delfy hledati se musí jiným způsobem. Pravopisné posloupnosti ϜΟΙΚΟ - ϜΟΙΚΩ - ϜΟΙΚΟΥ zdálo by se i pro severní Dory nasvědčovati sice, že v gen. sg. ženských jmen na -ώ vedle archaického pravopisu delf. ΛΑΤΟΣ (v. sh.; srv. pozdní aitol. ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ 1425) a vedle attického pravopisu -ΟΥΣ (delf. Δαμοῦς Ἀγαθοῦς Ξενοῦς Μνασοῦς Ἀριστοῦς a m. j., fthiot. Ἀριστοῦς Ξενοῦς Λυσοῦς Τιμονοῦς) objevuje se i -ΩΣ (delf. Σωσῶς Μνασῶς, fok. Καλλιστῶς): ale analogie tato sotva má plnou platnost. Uvážíme-li, že v nové řečtině jména na -ω mají v gen. sg. koncovku -ως, s ω přeneseným z nom. sg. (Meyer, § 343), že týmže vlivem v Boiotii již ve starověku vyvinul se dat. sg. Κλιῶι Φιλλῶι Εἰσῶι (m. att. -οῖ), podobně na Kretě v ἐν Λατῶι (jméno vsi, Boisacq 154 n.; byla i hypokoristika jmen míst na -ώ, v. Meister 11, 18), shledáme možným, ne-li pravděpodobným, že i v dialektech severodorských týmže způsobem vedle Ξενοῦς vyvíjelo se Ξενῶς. A nebylo-li zde analogie jazykové, při nejmenším bylo by předpokládati aspoň grafický vliv nominativu Ξενώ. Zcela podobným postupem objevují se u sloves na -όω u jižních Dorů v době, kdy nepravá dvojhláska ου stále již u nich se píše ου, analogií jazykovou anebo aspoň grafickou (vlivem aoristů -ωσα atd.) praesentní tvary s ω; jako ἀξιῶντες ἠξίων Mess., ἐξορκώντω Kalym., στεφανῶν στεφανώτω Astyp., ἱερώσθω ἱερῶσθαι Kos (čistě grafická analogie způsobila

*) Tak na př. drží se na thebských mincích dlouho archaické Ε m. pozdějšího boi. ει (z η): ΘΕΒΑΙΟΣ, ΘΕΒΑΙΟΝ, ΘΕΒΗ a p. Na spartských mincích ještě v polovici II. stol. př. Kr. objevuje se ΛΥΚΟΡΓΟΣ pravopisem předionským vedle ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.

ἀξιῶι Kalym., *στεφανῶι* Astyp., Gel., Eleus.: v dvou posledních stoletích př. Kr. bývalé dlouhé dvojhlásky, na př. *ωι*, jistě již vůbec byly vyslovovány buď krátce, *οι*, anebo bez druhého komponentu, *ω**).

Bezpečného dokladu pro severodorské *ω* za att. nepravou dvojhlásku *ου* vskutku není. Ale proto přece delf. *ϝοίκω* může býti gen. sg. Je známo, že znak *Ω* místy se psal za *O*. Vždyť písmeno *Ω* se i vyvinulo diakritickým rozlišením z *O*: a jako, když v Římě z původního *C* (= *c* i *g*) diakritickým rozlišením se vyvinulo *C* a *G*, tu i tam v starší době se objevuje i *G* v platnosti *C*, tak v starší době písemnictví řeckého i nový znak *Ω* místy kladen, kde později opanovalo *O*. Srv. Blass Ausspr.[3] 24. Na Paru, Thasu, Sifnu psalo se dokonce v VI. a V. stol. př. Kr. pravidlem *Ω* za att. *ο* i za nepravou dvojhl. *ου* (pravá dvojhláska psána *ΩΥ*) a *O* za att. *ω*; ojediněle psáno i jinde týmže způsobem. A právě i v delfském, již jmenovaném nápise 2501 čteme *ΕΠΡΑΣΣΩΝ* = *ἔπρασσον*, na důkaz, že v první době zavádění nového písma i v Delfech nebylo nemožno napsati — třeba jen způsobem neobvyklým a výjimečným — *Ω* m. *O*, a tedy i na př. *ϜΟΙΚΩ* m. *ϜΟΙΚΟ* = *ϝοίκου*. I v Athenách, kde znak *Ω* za nepravou dvojhlásku *ου* zajisté aspoň tak je divný, jako v Delfech, v době neustáleného pravopisu objevují se i gen. sg. s *Ω*: *ΛΕΥΚΟΛΟΦΙΔΩ* (před 444 př. Kr.), *ΘΕΩ* = *θεοῦ* (ne před 420 př. Kr.); zvl. poučno je *ΧΟΡΙΟΩ* = *χωρίου* (před 480 př. K.) svým tápáním mezi *O* a *Ω*. Srv. Meisterhans Gramm. der att. Insch.[2] 4[16], 21[119].

Jest ovšem rozdíl mezi gen. sg. *ΑΣΦΑΛΙΩ ΠΑΡΙΩ* z Paru, *ΘΕΩ* z Athen, *ϜΟΙΚΩ* z Delf. Parské doklady zakládají se na pravopise v době jejich vzniku ustáleném, doklady attické s delfským na pravopisném kolísání. Attické doklady pocházejí dále z dob, kdy za *ο* i *ω* i nepravé *ου* psalo se v Athenách obyčejně, ač ne vždy *O*, doklad delfský z dob, kdy *ο* a *ω* i nepravé *ου* se obyčejně, ač ne vždy, již rozlišovalo. Rozdíly zde jsou, ale nikoli tak zásadní, aby po stránce epigrafické delf. *ϜΟΙΚΩ* z doby kolem r. 400 př. Kr. nemohlo býti genitivem *ϝοίκου*. Po stránce jazykové tomuto výkladu nic není v cestě. Položíme-li proti této možnosti epigrafické i jazykové, stačiti bez ablativu, neslýchanost ablativu *ϝοίκω* v památkách řeckého jazyka, nedovedeme než nový tento doklad ablativu v řečtině míti při nejmenším za svrchovaně pochybný.

---

*) Podobný tvar hledá Bechtel v liparském vl. jm. *Φιλωμένα* 3554, jakoby od **φιλόω*. Dialekt ostrovů dorských v pozdější době by ovšem žádal *Φιλευμένα* (*ευ* vlivem ionským): ale právě ve jméně vlastním mohlo se udržeti staré, správně dorské *ω* z *εο*.

O nynějším stavu bádání mythologického.

Napsal Josef Král.

V Listech fil. XV (1888), str. 224 n. v článku »O nynějších směrech bádání mythologického« podal jsem kritický přehled všech důležitějších prací a směrů, vzniklých do té doby při řešení otázek mythologických. Není, myslím, nezajímavo ohlédnouti se po delší době opět po tomto oboru lidského zkoumání a vyšetřiti, pokud pokročilo řešení těchto otázek a pokud se zkoumání ke konečnému cíli, úplnému a uspokojujícímu jich rozřešení, přiblížilo.

Přihlížeti budu ovšem hlavně k pracím, týkajícím se mythologie řecké a římské; ale přes to článek můj nebude snad bez zajímavosti i pro ty, kdož se obírají některou jinou mythologií inodoeuropskou; nebo methody, jichž se užívá k řešení sporných otázek kterékoli mythologie indoeuropské, jsou tytéž, a o methodu nebo o methody, jimiž bychom se při řešení těchto otázek měli říditi, jest právě až dosud spor. V té příčině hoví se jinde i u nás, kde se dosti času a píle věnuje těmto otázkám, zpravidla velmi neblahé jednostrannosti; jeden míní, že všecky tyto otázky hravě lze řešiti způsobem Tylorovým a Langovým, druhý jest přítelem směru Spencerova a Lippertova, třetí třeba se vůbec o moderní methody nestará a vykládá o mythologii, jakoby se v tomto oboru za našich dob téměř nic nebylo pracovalo. Velmi mnozí mythologové drží se tedy směru jednoho a jeho methodou hledí všeliké báje vyložiti, ani se netážíce, zdali ke správnému řešení mythologických otázek nevede cest několik, z nichž každá v určitém případě může vésti k cíli.*)

Úmysl, podati přehled veškeré činnosti v oboru mythologie za dobu mezi r. 1888—1898, nelze provésti snadno, i když přihlížíme pouze k mythologii a nevšímáme si otázky o vývoji náboženství, úzce souvislé s otázkou o vývoji mythologie. Vycházíť nyní takové množství spisů, jednajících o otázkách mythologických, že je lze těžko přehlednouti, dokonce pak nelze shrnouti výklad o nich všech v stručný nějaký přehled. Příčina, proč v poslední době toto takořka úžasné množství spisů mythologických vychází, spočívá nejen v zajímavosti před-

*) Článek můj přihlíží k době mezi r. 1888—1898. Připomínám tuto při příležitosti, že v článku mém prvním »O nynějších směrech bádání mythologického« v Listech fil. XV, 1888, str. 228 zůstala nemilá tisková chyba »biskup Avranches Huet« m. »biskup v Avranches Huet«. Kdo ví, že Avranches je jméno města, snadno si tu chybu opravil.

mětu, nýbrž i v jeho nesnadnosti; čím těžší jest úkol, kterýž rozřešiti předsevzala si vědecká mythologie, tím více jest, jak přirozeno, cest, po kterých bádání vědecké snaží se dojíti vytouženého cíle, tím větší také úsilí a horlivost, k tomu cíli se dostati. Zajímavost látky láká mimo to také mnoho dilettantů (dilettanti, jak známo, nejraději se pouštějí do řešení problémů nejtěžších), kteří tuto literaturu, samu o sobě bohatou, rozmnožují hojnými spisy, často velmi pochybné ceny.

Z uvedených příčin přestaneme v tomto přehledu na vytčení a posouzení spisů nejvýznačnějších, hlavně takových, které se týkají celé otázky mythologické, anebo ze kterých nejlépe lze poznati různé ty směry, jimiž bádání mythologické se béře. Úplnosti tedy naprosté nikdo v tomto článku nehledej; nebyla by ani dobře možna. Přes to však, že článek můj má především účel, poučiti čtenáře o nynějším stavu mythologického bádání, není pouhým referátem: nechci v něm pouze vykládati o cizích míněních, nýbrž je také posouditi a posouzením jich přispěti k rozřešení otázky, který nebo které z dosavadních směrů mythologických jsou správné, a je-li vůbec oprávněno, otázky tyto řesiti vesměs s jediného hlediska, jak se velmi často děje.*)

Látku, o níž nám jednati jest, rozdělíme si pro velikou její obsažnost na několik oddílů. Označil jsem v prvním svém článku v Listech fil. XV, 1888, str. 427 jakožto jednu z prvých otázek, kterouž po kritickém sebrání a roztřídění látky při výkladech mythů rozřešiti třeba, šetření o tom, je-li mythus, o kterém se jedná, domácí či cizí. Teprve po rozřešení této předběžné otázky lze přistoupiti k srovnávání mythů s mythy jiných národů indoeuropských, po případě i národů nepříbuzných, konečně pak lze přistoupiti k výkladu smyslu mythu. Pořadí tohoto chci se přidržeti i v tomto článku. Proto v oddílu prvním pojednávám

*) Přehledy o mythologických pracích posledních let obsaženy jsou v Jahresbericht über die Fortschritte der class. Alterthumswissenschaft sv. 81, 1894, str. 54 n., sv. 83, 1895, str. 143 n. a sv. 102, 1899, str. 132 n. Pocházejí od Gruppe. Ale přehledy ty jsou téměř jen dosti suchopárný seznam mythologických děl, ne všude pořízený tak, aby účelu vyhovoval. Z toho přehledu nikdo si neučiní jasné představy o směrech, jimiž nyní zkoumání mythologické se béře. Co podávám svrchu, podáno jest, pokud není připomenut opak, na základě vlastního čtení dotyčných děl. Vytýkám to tu zřejmě a schválně pro ty, kdo své mythologické vědomosti váží ze studnice Gruppovy. Článků, které podávají přehled a posouzení mythologických studií za posledních let, vyšlo ostatně několik. Tak R. Fritzsche »Zur Geschichte der mythologischen Wissenschaft« (Festschrift des Gymn. von Schneeberg 1891) vykládá prý přehledně a správně o dějinách mythologie až do Buttmanna. O těchto starších pracích mythologických promluvil jsem již v prvním svém článku. Lituji však, že není mi přístupen Roscherův článek »Über den gegenwärtigen Stand der Forschung auf dem Gebiete der griechischen Mythologie und die Bedeutung des Pan« v novém časopise »Archiv für Religionswissenschaft, Freiburg in B. I, 1, 1898.

o tom směru mythologickém, který mythy indoeuropské snaží se odváděti z pramenů cizích, v oddíle druhém o srovnávací mythologii směru Kuhnova a Müllerova, v oddílu třetím o spisech směru Mannhardtova a Schwartzowa, v oddílu čtvrtém o srovnávací mythologii směru Langova, v oddílu pátém o různých methodách, jichž užívá se dosud k pouhému výkladu smyslu bájí, v oddílu šestém konečně o theoriích animistických, nyní moderních, jež s některými theoriemi předešlými jsou leckde v značném odporu.

I.

Theorie o přejímání mythů europských z východu.

Bylo vyloženo již v prvním článku (Listy fil. XV, 1888, str. 228 n.), že hned na samém počátku studií mythologických mythy řecké a římské pokládány byly nekriticky za zkaženou tradici biblickou; asi od začátku tohoto století, hlavně příkladem Creuzerovým (ib. str. 231 n.), dosti hojní učenci odvozovali mythy ty aspoň z východu, soudíce z jistých známek, že původní místo, kde báje vznikly a odkud se rozličnými cestami dále, také ovšem do Europy, šířily, byl orient.

Tento směr — snad můžeme jej zváti Creuzerovým —, dle něhož mythy a náboženství europská vyšla z orientu, má dosud stoupence, a to dosti četné a horlivé. Nejpřednější z nich je O. Gruppe, jehož dílo »Die griechischen Culte und Mythen in ihren Beziehungen zu den orientalischen Religionen« I. Einleitung, Leipzig 1887, jsme v těchto Listech XV, 1888, str. 288 n. již posoudili. Dle tohoto spisu Gruppova vyšla náboženství europská i mythy s nimi spojené z jednoho střediska na východě, z něhož šířila se do Řecka, Indie, severní i střední Europy. Při tomto svém stanovisku shledává ovšem Gruppe v mythických bytostech řeckých (aspoň mnohých) odlesk mythických bytostí východních.

Zásady své provádí Gruppe netoliko v jednotlivých svých článcích, nýbrž v i nejnovějším svém díle souborném. Methodu jeho lze poznati a posouditi nejlépe přesnějším rozborem aspoň některých jeho prací.

V článku »Typhon-Zĕphōn« ve Philologu 48 (1889), str. 487 n. odvozuje Gruppe řeckou báji o Tyfonu z východu. Shodu jmen Tyfon a Zephon, kterou zastával již dříve, převzav ji od Moverse, pokládá Gruppe za jistou a za neklamný důkaz o shodě starší »sakrální literatury Hellenů a Kanaanských.« Jazykově prý není při shodě té obtíží. Jméno Ba'al-Zĕphōn vyskýtá se dvakrát v bibli jako jméno místní; ze jména toho vyplývá prý, že byl nějaký bůh Zĕphōn původu kanaanského, jehož jméno

jest snad totožné s hebr. zāphōn ‚temnota'. Bůh tento jest prý totožný s aigyptským bohem Setem a řeckým Tyfonem; neboť jméno této bytosti mythické prý z řečtiny vyložiti nelze, a vůbec prý tato bytost mythická nebyla ani v Řecku samém lokalisována. Tyfon řecký je zkrátka původně foinický bůh Ba'al-Zěphōn.

Tyfon, jak známo, jest dle Iliady 2, 782 n. obr, ležící v kraji Arimů pod zemí, již naň Zeus uvalil dle Hesiodovy Theog. 820 n.; je to stohlavý netvor, syn Gaie a Tartara. I jiné zmínky za rodiště jeho pokládají Kilikii. Nebylo by tedy nemožno, že Tyfon je nějaká bytost mythická původu asijského. Ale pak by se to musilo zcela jiným způsobem dokazovati, než činí Gruppe svou domnělou shodou Typhon-Zěphōn. A že ta shoda je bez podstaty, ukázal E. Meyer v témž časopise 48 (1889), str. 762. Jméno Ba'al-Zephōn neznačí totiž, jak mínil Gruppe, »Zephon als Baal bezeichnet«, nýbrž »Herr (Inhaber, Besitzer) von Zephon«. Co však toto Zěphōn vlastně znamená, nevíme. Jméno boha Ba'al-Zephōn klade se, jako často, na dvou místech bible k označení místa, kde byl ctěn. Jakého však rázu a významu tento bůh byl. o tom nevíme pranic. Lze tedy takou neznámou bytost vůbec s nějakou známou bytostí řeckou srovnávati a vyvozovati z toho velmi závažné výsledky, když ani významu srovnávaného jména zephōn neznáme? Dobře praví E. Mayer: »Da wir über diesen Gott gar nichts wissen, steht es einem Jeden frei, über ihn so viel Vermuthungen aufzustellen wie er Lust hat: nur darf er nicht verlangen, dass man seine Autoschediasmen als wissenschaftliche Untersuchungen ansehen soll.«

Jak povážlivými kombinacemi dochází Gruppe svých výsledků, ukazuje také jasně jiný jeho článek »Aithiopenmythen« (Philologus 47, 1889, str. 92 n. a 328 n.). Proti Tümpelovi, jenž hájil řeckého původu báje o Andromedě, soudě, že byla teprve později Řeky v Jope lokalisována (není vskutku nikterak nutno. nějakou pověst proto, že se její děj odehrává mimo hranice Řecka, bez dostatečných důvodů pokládati za neřeckou), dokazuje Gruppe, že naopak tato báje dostala se k Hellenům z Asie. Jest naprosto nemožno stručně podati jeho spletité a nejasné výklady, které vesměs opřeny jsou o důvody, visící takřka na nitce; připomínáme proto z tohoto článku jen hlavní věcí.

Báj o Andromedě jest prý původu foinického, a řecká jména bytostí v ní vystupujících jsou vesměs překlady jmen foinických; na př. jméno matky Andromediny *Κασσιέπεια* neb *Κασσιόπεια* (od kořene slovesa *καίνυμαι* a koř. *ὀπ*) jest prý překladem jména Jope (»krása«), značícího známé město a patrně prý i heroinu, v tom městě ctěnou. Legenda o Andromedě totožna jest s hebrejskou legendou o Jonášovi (jona značí foinicky holuba), jenž byl nějakou potvorou mořskou pohlcen. Hebrejský vypravovatel spracoval prý foinickou legendu, lokalisovanou v Jope a jednající arci

o panně, na niž se jméno jona (holub) lépe hodí, a přetvořil při tomto spracování tuto pannu v muže; že Jonáše ona obluda mořská pohltila, Andromedy však nepohltí, stalo se prý působením jemnějšího vkusu řeckého! Jona jest tedy foinickým aequivalentem řecké Andromedy. K této legendě o Jonášovi - Andromedě náleží prý i legenda o Derketo-Leukothee a o Semiradě. Otec Andromedin Κηφεύς má své jméno od foinického slova keph ‚kámen'. Ve spojení s legendou o Andromedě jest i báj o Faethontovi (foinicky slove prý Helel ‚skvoucí') a báj o potopě atd.

Gruppe původní foinickou legendu, z níž vyvinuly se ony legendy řecké, hledí znova v původní podobě sestrojiti. Zajímavo jest, že sám kloní se k fysikálnímu výkladu bytostí mythických. Faethon je mu na př. dle výkladu Hirschfelderova »červené vycházející ranní slunce« (str. 103).

Gruppe — jako M. Müller — rád při svých vývodech vychází od výkladu jmen; nalézá snadno shody mezi jmeny řeckými a semitskými, a nalezne-li je, hledí spolu spojovati i mythy, které v obsahu svém mají podstatné neshody, a činí to často způsobem velmi povážlivým. Či postačí někomu Gruppova omluva neshod mezi legendou o Jonášovi a legendou o Andromedě? Takovými smělými, na chabých důvodech založenými kombinacemi lze však, tuším, dokázati odvislost řecké mythologie od kterékoli mythologie cizí, jen podaří-li se najíti mezi bájemi aspoň nějakou shodu, zvláště ve jménech, třeba jen zdánlivou. V počínání Gruppově lze viděti mnoho odvahy, ale málo vědecké methody; zdá se mi, že by bylo lépe vyznati po případě, že ten neb onen mythus vysvětliti nedovedeme, než vyplňovati mezery našich vědomostí takovými odvážnými kombinacemi. K tomu všemu zdá se, že Gruppe přese všecku svou nepopíratelnou sčetlost přece není dostatečně obeznámen s literaturou jazyků semitských. Aspoň i tomuto článku A. Socin (ib. 47, 1889, str. 575) vytýká omyl, jímž jedna část Gruppových vývodů padá.

Při posouzení A. Jeremiasova spisu »Izdubar-Nimrod. Eine altbabylonische Heldensage nach den Keilschriftfragmenten dargestellt« (Leipzig 1891) Gruppe (v Jahres. ü. d. Fortschr. d. Alterthumswiss. 81, 1894, str. 69 n.), hledě ke shodám, které jsou mezi legendou o Izdubarovi a řeckými básněmi epickými, dochází k mínění, že mezi epopejemi řeckými a starobabylonskou básní o Izdubarovi jest jakýsi vztah. Ale nevyjadřuje se po svém zvyku jasně a určitě. Jeremias sám v článku »Izdubar« v Roscherově Ausführliches Lexicon der griech. u. röm. Mythologie, II, sl. 773 n. srovnává sice tohoto babylonského reka Izdubara-Nimroda, dle pověsti mocného lovce, jenž kdysi usmrtil lva a Babylonii od cizího panství osvobodil, s Herakleem, ale vyjadřuje se (sl. 821 n.) v té věci dosti střízlivě, tvrdě jen tolik, že nelze upříti vlivu pověstí semitských na pověst řeckou

o Herakleovi. Shody mezi Herakleem a Izdubarem, jež vytýká (oba hrdinové na př. zabijí lva, obra, sestoupí do podsvětí a přemohou smrt, dostanou se do zahrady bohů), jsou vskutku nápadné, ale vedle nich jsou také patrné neshody. Otázka o celém kruhu bájí o Herakleovi dosud by vyžadovala nového, soustavného, ale střízlivého probrání. Že v bájích těch, a tedy také na osobě Herakleově, jest mnoho semitského, o tom nemůže býti sporu; ale dosud nejsou tyto semitské součástky řecké báje dosti ostře ohraničeny, a proto ovšem jest dosti těch, kteří celou osobu Herakleovu pokládají za semitskou původem. Stanovisko Gruppovo, jenž mluví dokonce o vztazích starobabylonské básně o Izdubarovi k řeckým básním epickým, jest i tu sotva správné.*)

Gruppe vydává nyní v známé příruční knize Iwana Müllera nové dílo »Griechische Mythologie und Religionsgeschichte«, jehož první část vyšla r. 1897. O díle dosud neukončeném těžko pronášeti soud; nicméně i z té části, která již vydána byla, vychází dostatečně na jevo, že se Gruppe svých dřívějších názorů ani v tomto díle nezřekne.

V díle tom Gruppe vytýká si (velmi nejasně) za svou úlohu, netoliko podati přehled kultů a mythů jednotlivých obcí řeckých, nýbrž také zkoumati, které představy náboženské, od počátku Řekům jsouce společné, staly se základem pozdějšího náboženství řeckého, které jsou pozdějším majetkem Řeků, povstalým po příkladu velikých středisk náboženských a působením děl uměleckých, zvláště básnických (str. 2).

Z přehledu díla Gruppova stane se nám stanovisko jeho jasnější.

Attické kulty nelze prý vyložiti přejetím od osad foinických v Attice, ani pokládati za vzniklé v době stěhování národů, ale lze dokázati, že mnohé jsou převzaty z Krety (str. 16. n.; srv. i str. 48 n.). Tento vliv kretský působil prý v devátém století př. Kr. V osmém století mají na kulty attické vliv kulty boiotské a eubojské, jež rovněž přejaty byly z Krety (str. 17 n., 50 n. a j.). Později působily na Attiku Argos (str. 18 n.), Delfy (str. 21) a j. Také Euboia a Boiotie obdržela nejstarší kulty z Krety (str. 58 n.), ale vedle nich jest prý zříti tu též vlivy východní, přejetím mythů a kultů z Berytu a Byblu (kult Kabeirů, Adonida, Afrodity a spojené s ní pověsti o Atalantě a Parthenopaiovi; str. 61 n.). Kulty eubojské a boiotské rozšířily se kolonisací po větší části pobřeží řeckých, po Italii, Sikelii, Thrakii (str. 62). Také Lokris a Fokis obdržela nejstarší

*) Jisté vztahy řecké mythologie k mythologii assyrsko-babylonské stanoveny byly, někdy arci na základně dosti povážlivých domněnek, již dříve. V novější době vykládá leckteré mythy řecké na základě mythů assyrsko-babylonských P. O. Schjoett ve spise »Mythologiske studier«. I. Christiania 1891. Ale dílo to není mi přístupno.

své kulty z Krety (str. 89 n.), částečně však převzaty tu některé kulty, původem kretské, také z Boiotie a Euboie (str. 91). Podobně jsou z Krety přejaty kulty thessalské (str. 109 n.), aiginské a kulty obcí na Isthmu (str. 121 n.), ač i na těchto místech později měly veliký vliv kulty eubojské a boiotské (str. 123 n.), později i lokridské (str. 126 n.). Achaia obdržela ve velmi staré době kulty z Euboie a Boiotie (str. 139 n.), později i z Argu (str. 141 n.), Elis z Krety (str. 141 n.), ač působila na ně i Euboia, Boiotie (str. 142 n.) a Argos (str. 146 n.). Podobným způsobem dostaly se kulty kretské, po případě eubojské, lokridské a argejské do Messenie, Pylu (str. 151 n.) a do Lakonie (str. 155 n). I Argolis má kulty své z Krety, Euboie a Boiotie (str. 168 n.); kretské kulty dostaly se i do Arkadie, ač ani Arkadie neubránila se vlivům eubojským a boiotským (str. 193 n.). Podobně vykládá Gruppe na str. 207 n. o kultech v Makedonii, Thrakii a ostrovech jim blízkých, o kultech na Kykladách (str. 232 n.), v Kyreně (str. 255), v Doridě (str. 257), Ionii (str. 270), Teuthranii a Pergamu (str. 293), na Lesbu (str. 296 n.), v Troadě (str. 301 n.), v Propontidě a Bithynii (str. 316 n.), Paflagonii a Pontu (str. 321), na jižním pobřeží Malé Asie (str. 326 n.), v Aitolii a Akarnanii (str. 340 n.), Epeiru (str. 349 n.), Dodoně (str. 353 n.), na ostrovech ionských (str. 356 n.), v Illyrii (str. 358) a v zemích západních, osazených Řeky (str. 359 n.).

Ponechali jsme v tomto přehledu schválně pořadí, ve kterém o kultech jednotlivých obcí řeckých Gruppe pojednává; jen výklad o Kretě a Kypru jsme z něho vyňali.

Kreta (str. 247 n.) byla prý východiskem, z něhož na mnohá místa rozšířil se kult Diův. Tento Zeus kretský kladen prý byl na roveň bohu deště, ctěnému v Gaze a zvanému Marna (»náš pán«) neb Aldos. Spojení Krety se zemí filistinskou ukazuje pověst o Kassiopeii, kteráž heroina je v čele mnohých genealogií kretských (v. výš str. 10 n.). Kult v Gaze a kult kretský jeví prý veliké shody; tak na př. kretský kult Apollona Delfinia odpovídá prý kultu boha, v Gaze ctěného, Dagona (str. 250). Patrně knížata z Gazy kdysi v dávné době měla osady na Kretě, když kult jich obce tak mocně na Kretu působil (str. 251). Ale Kreta jeví v kultech svých i vliv ze Sidonu, jak ukazuje na př. pověst o Europě, bytosti totožné v Astartou (str. 251 n.).

Podobným důležitým místem, kde stýkal se živel řecký a semitský, byl Kypros (str. 334 n.), na němž ovšem od pradávna byly kulty foinické; od dávných dob měl také Kypros styky s Kretou, jež rovněž na Kypros působila (str. 335 n.).

Gruppe ve vyšlé části svého díla jedná obšírně o jednotlivých lokálních kultech řeckých, a ačkoli připouští možnost, že mohly některé vzniknouti samostatně, odvozuje je přece valnou většinou z Krety. Kreta byla jakýmsi střediskem, z něhož pře-

nášeny byly kulty řecké do jiných obcí, buď přímo buď nepřímo, na př. cestou přes Boiotii a Euboii, někde přes Lokridu a jižní Thessalii, konečně pak přes Argos. Tyto obce staly se později také jakýmisi středisky náboženského kultu a s ním spojených mythů, a z těchto nových středisk kulty kretské proudily se do ostatních částí Řecka. Teprve v šestém století nabývají v té příčině převahy Atheny. Již tedy v době předhistorické vtisklo několik obcí řeckých, politicky pokročilých, svůj ráz kultuře i náboženství řeckému, zvláště ovšem Kreta, jako později v době historické Atheny. Kultura a s ní také náboženství brala se tedy od východu k západu. Nejprve Kreta, pak Boiotie a Euboia, Lokrové a jižní Thessalové, konečně Argos stávají se středisky, z nichž náboženská osvěta, původem kretská, prýští se do ostatních obcí řeckých. Kretou a částečně i Boiotií a Euboiou působí na Řeky orient; z obcí filistinských, ze Sidonu, z Byblu a Berytu postupují náboženské idee do Krety a Boiotie a odtud do ostatního Řecka. Přímému působení východu vydán jest i Kypros, ač i tento ostrov nezůstal ušetřen ve svých kultech působení kretského. Četné čistě řecké prvky náboženské v tomto proudu kulturním, proudícím z východu, byly prý docela utlumeny (str. 376 n.).

Souvislý výklad o dějinách náboženství Gruppe zamýšlí podati teprve v třetí části svého dosud nedokončeného díla (srv. i velmi stručný výklad Gruppův o jeho vlastním díle v Jahresb. ü. d. Fortschr. d. class. Alterthums., sv. 102, 1899, str. 136 n.).

Jiná jest ovšem otázka, jak Gruppe k těmto zajímavým sice a pracným, ale nejvýše překvapujícím výsledkům došel. Ex oriente lux! Většina kultů a mythů dostala se do Řecka z orientu, a to z onoho koutu foinicko-kanaanského, který je dosti blízký Kretě.

Pochybnost ovšem vzbuzuje již veliká rozsáhlost tohoto cizího působení. Čím to, že Řekové, kteří dle vlastního mínění Gruppova přece také měli nějaké své mythy a kulty (které to byly, snad později Gruppe vyloží soustavně), podlehli tak působení východu, že vlastní jejich majetek v tom proudu cizích náboženských idei utonul, a že valná většina jich kultů a mythů jeví se nám cizí? Byla ta vlastní jejich kultura tak chatrná, že úplně podlehla proudu cizímu? Čím to, že takřka z jediného koutku orientu (ze zemí foinických a filistinských) řine se tento kulturní proud, a takřka jen dvěma směry, na Kretu a Euboii, odkud rozšiřuje se dále po celé oblasti řeckého jazyka? Proto arci má Gruppe důvody, bohužel důvody málo závažné, poněvadž shledávány jsou na základě mylného, předpojatého mínění, jemuž leccos zdá se důvodem, co vůbec důvodem není. Gruppe užívá k odůvodnění svých názorů jednak starověkých zpráv, vypravujících o přenesení určitého kultu z jednoho místa na druhé, zpráv, jichž je poměrně po řídku, jednak velmi hojnou měrou odvážných

kombinací, z nichž některé, ve zvláštních článcích vyšlé, posoudili jsme již výše. Při nich počíná si dosti nekriticky; i sebe mladší zpráva je mu hodnověrná, jen potvrzuje-li jeho předsudek. A jaké opatrnosti třeba při posuzování všelijakých těch genealogických zpráv, lokálních legend a tradic, jimiž spisy starověkých spisovatelů se hemží! Na konkretních příkladech nejlépe poznáme jeho methodu.

Pro zavedení kretských kultů v Attice svědčí na př. (str. 16 n.) pověst o Minoovi a o dani, záležející z lidí, kterou Attice uložil. Pověst ta svědčí ovšem pro předhistorické styky s Kretou, ale nikoli pro zavádění kultů kretských do Attiky. V Marathoně ctěna (Athena) Hellotis, na Kretě, kde též bylo místo Marathusa, (Europa) Hellotis: ale je příjmení, které mohlo náležeti i několika bohům, a jména míst podobná nebo totožná, která mohla povstati za podobných podmínek i na nejrůznějších místech Řecka zcela samostatně, dostatečným důvodem pro mínění Gruppovo? Mezi předky attických Buzygů jmenuje se i kretský Epimenides. Rhamnus, známé sídlo bohyně Nemesis, vyskýtá se mimo Attiku jen na Kretě; i v Thoriku musila prý býti nějaká filiálka svatyně kretské, poněvadž odtud utekla Kefalova manželka Prokris na Kretu k Minoovi atd. Ani jeden z uvedených důvodů neobstojí: leccos (ne vše) z toho dokazuje sice pradávné styky Athen s Kretou (a bylo by velmi podivné, kdyby takových styků nebylo bývalo), ale nedokazuje to, že by nějaké kulty z Krety do Athen byly bývaly přeneseny. Jediná zpráva, která pro Gruppovu myšlenku svědčí, jest zpráva Diodorova 5, 77, dle níž Demeter (a tedy její kult, přidává Gruppe) do Eleusiny přišla z Krety. V homerském hymnu na Demetru v. 118 n. vypravuje o sobě sama Demeter, když přišla do Attiky, hledajíc svou dceru, že loupežníci násilím ji unesli z Krety; vypravuje to, nechtíc se dáti poznati, jako svou fikci. Gruppe arci věří Diodorovi, ač není nikterak vyloučena možnost, že zpráva kretská, kterou čteme u Diodora a dle níž kult a mysterie rozneseny byly bohy z Krety na jiná místa Řecka, obsahuje holé nadsazování Kreťanů, jež třeba prve kriticky zkoumati, než se mu slepě uvěří.

Takovými důvody, při nichž se ani jednotlivé zprávy starověké s náležitou obezřetností neodvažují, lze arci dokázati všecko. Vskutku nemá Gruppe pro kretský původ attických kultů důvodu žádného, aspoň žádného důvodu závažného.

A tak je tomu i jinde. Že kult Apollona a Atheny v Lokridě pošel z Krety, soudí Gruppe (str. 91) z toho, že Aiakos (prý = Aias) dle vypravování Serviova ve výkladu k Vergiliově Aeneidě 6, 566 byl syn Europin; o působení Krety na kulty lokridské a fokidské soudí i z toho, že na Krétě byla *Κώρυκος ἄκρα* a na Parnasu *Κωρύκιον ἄντρον* a z jiných podobných důvodů. Ale kolik klamných zpráv máme zajisté v genealogiích heroů (docela v pra-

menech pozdních a neřeckých) a kolik týchž jmen místních vzniká na různých místech samostatně!

Gruppe užívá tedy starověkých legend, zpráv genealogických, jmen místních k dokázání své theorie svrchovaně nekriticky. Neoceňuje pramenů, staví často i nejméně spolehlivé spisovatele na roveň se spisovateli hodnověrnými; neprovádí vůbec kritiky pramenů, nýbrž přijímá ze starověkých zpráv to, co se mu hodí. Není snad druhé knihy, kde by se výrazy jako zdá se, nejspíš, snad, pravděpodobně, asi a p. v pravém slova smyslu hemžily. Jakou cenu mají pak takové výklady?

Leckde pomáhá si Gruppe také etymologií jmen, a to dosti povážlivou. *Πελασγοί* (str. 109) značilo prý původně jistou družinu šlechtickou, »die nahe geborenen« (patrně odvozeno dle Gruppa od *πέλας* a kmene slovesa *γίγνομαι*). Illyrie (str. 358) má prý jméno od vinoucího se (*ἰλλύομαι*) boha, který v ní v podobě hada sídlil; *ἰλλυρός* značí prý »had«, a odtud odvozeno jméno země. Ale odkud ví Gruppe, že je to jméno řecké? Má právo odvozovati je od kořenů řeckých?

Rozumí se samo, že Gruppe to, co vyložil již ve svých článcích, bez rozmyslu přejímá i do svého díla; na př. výklad báje o Andromedě a Perseovi (str. 168 n., 248 n.).

Jak si představuje Gruppe poměr mythů k náboženství, není mi úplně jasno. Dle str. 1 zdá se, že odvozuje mythus z náboženských legend, tak že by byl jaksi vznikem svým podružný; dle str. 3 n. v čele mythické literatury stojí prý legendy o založení posvátných institucí; opírajíce se o tyto legendy, vznikly pověsti o bozích, v theogonických básních pěstované. První popud k pověstem těm vyšel z orientu; jimi rozšířeny do Řecka theogonické spekulace východu.

K legendě připojuje se v epopeji, lyrice a dramatě pověst herojská. Hlavním jejím pramenem je legenda; jednotlivé rysy béře však také z báchorek a novell, jež prý, jako v orientu, tak i v Řecku zajisté byly nejstarší literaturou zábavnou. Rozšířené mínění, že básníci brali pověsti herojské také z pověstí lidu, je bludné: taková rozsáhlá a souvislá pověst lidová byla by prý možna jen jako zbytek veliké, zaniklé literatury. Také nečerpá prý pověst herojská z upomínek historických (str. 4). Pověst, v mythus proměněná, tedy vznikla z legendy, jejíž úkolem bylo vyložiti původ jistých svatyň a jich obřadů; kvetla pak tato pověst od osmého do šestého stol. (str. 5).

Všecky tyto překvapující výklady podává Gruppe takřka bez odůvodnění. Před ukončením díla těžko o nich pronášeti konečný soud. Ostatně i z dalšího výkladu vysvitne, pokud jsou správna jeho tvrzení, že pověst božská i herojská vyvinula se z náboženské legendy, částečně také působením báchorek a novell, mezi lidem kolujících. Kdyby tomu tak bylo, nebyla tato pověst ovšem příliš starého původu.

Není mou vinou, nepodal-li jsem snad úplně správný výklad o vývodech Gruppových. Dílo jeho psáno jest slohem těžkým a nejasným, zaplněno množstvím zpráv a jmen a přerýváno tolika poznámkami, že čtoucí s namáháním udrží si pásmo jeho výkladů. K tomu Gruppe buď neumí, buď nechce mínění svá vykládati jasně; zdá se, že slabost svých vývodů zakrývá příliš učeným slohem. Proto nelze se diviti, že mnozí recensenti přikládají Gruppovi mínění, kterých nemá, buď že dílům jeho náležitě neporozuměli nebo jich ani náležitě nečtli.*) Neznám díla nechutnějšího a lituji, že zpracování výkladu o mythologii a náboženství řeckém v známé příruční knize Müllerově svěřeno bylo Gruppovi, muži, jemuž se nedostává kritické střízlivosti a brání předsudek. Jeho vývody lze snadno vyvrátiti: vyvrátiti je všecky, k tomu by bylo ovšem potřebí nové, obšírné knihy.

(Pokračování.)

Studie o české kvantitě.

Píše F. Černý.

III. Přízvuk a kvantita u substativ kmenů souhláskových.

Druhá část těchto studií, totiž přízvuk a kvantita u adjektiv jmenných, vyšla v »Rozpravách filologických věnovaných Janu Gebauerovi« 1898, str. 117—123. Pro úplnost uvedu stručně výsledky.

Adjektiva jmenná měla původně přízvuk na koncovce. Ve slovanštině pak máme buď oxytona nebo paroxytona s dvojí kvalitou přízvuku, čímž vznikají opět tři třídy jako u substantiv primarních. Ku př.: I. *bos*, s. *bôs bòsa bòso* (čak.), r. *bosъ bosá bóso*. II. *chud*, s. *hûd hûda húdo*, r. *chudъ chudá chúdo*; *křiv*, s. *krîv kríva krívo*, r. *krivъ krivá krívo*; *slep*, s. *slȉjep slépa slépo*, r. *slěpъ slěpá slěpo*; *blah*, s. *blâg blága blágo*, r. *blagъ blagá blágo*. III. *mil*, s. *mȉo mȉla mȉlo*, r. *milъ milá mílo*; *práv*, s. *prȁv*, *-a*, *-o*; r. *pravъ pravá právo*; *zdráv*, s. *zdrȁv*, *-a*, *-o*; r. *zdoróvъ zdorová zdoróvo a j.*

U neuter jest pak pozorovati, že mají a měla většinou původně přízvuk na kořeni. O tom svědčí ruština (v. příklady

---

*) Někteří posuzovatelé děl Gruppových nevytýkají správně podstaty jeho zásad; na př. P. Weiszäcker v NPhR. 1899, str. 298 řadí ho neprávem podle Roschera; shod mezi směrem Roscherovým a Gruppovým je málo, ale za to tím více podstatných a nesmiřitelných rozdílů.

uvedené), srbocharvatština, zvláště nářečí dubrovnické, kde jest přízvuk na kořeni, a konečně adverbia a substantiva, která povstavše z adjektiv rodu středního, zachovala původní přizvukování. Ku př. adv. r. *právo*, *čísto*, *mílo*, *málo*, *chúdo* — *dobró*, *ostró*; srb. *živo*, *lijepo*, *mȁlo*, *drâgo*, *slȁbo* — *dòbro*, *skòro*; subst. r. *právo*, s. *blȁgo* a j.

V češtině u adjektiv jmenných jest kráť, někdy však, a to zřídka, délka: *mlád*, *práv*, *stár*, *rád*, *sláb*, *zdráv*, *málo*, stč. *křív*, *léň*, *náh*, *číst*, *míl*, neut, *tícho*, *žívo*. Délka jest výsledkem přízvuku, u *tícho* a *žívo* jest však analogická.

1. R-kmeny.

Ve slovanštině můžeme mluviti o těchto kmenech pouze u slov, která znamenají příbuzenství: máti, dci a j. Všecka ostatní, totiž -er a -ter kmeny jazyka staroindského, řeckého, germanského, jsou v jazycích slovanských tvořena příponou -tel*) a přešla k jo- kmenům.

Kmeny na -r jsou v indoevropštině dvojí: a) se samohláskou *e* a b) se samohláskou *o*. Ku př.

a) stind. pitá, ř. *πατήρ*, stind. *mātá*, ř. *μήτηρ*, lit. *motẽ*.

b) stind. *bhrátā*, ř. *φράτωρ*; stind. *svásā*, lit *sesů*, stind. yáta, *jętry*, srb. *jêtrva*. Stupeň *o* jest nejlépe poznati v akkus. sgl.: stind. svásá má v akkus. dlouhé ār: svásāram proti krátkému u jiných: pitáram, mātáram. Také jazyky evropské nasvědčují kmenovému *o*: lat. *soror* proti pater, frater, mater, řecky *ἔορες*, lit. *sesů* vedle motẽ.

Rozdíl však není pouze ve stupni, nýbrž také v přízvuku. Jména na *-er* jsou oxytona, na *-or* paroxytona.

Suffix v nominativě singul. má délku, která vznikla z původní kráti, jež jest v jiných pádech: *πατήρ* — *πατέρες* atd.

V češtině máme pouze tyto r- kmeny: dci, máti, bratr, sestra.

Dci, stsl. *dъšti*, srboch. *kćî* kćëri stind. duhitá, lit. *duktẽ* ukazují zřejmě, že přízvuk byl na konci. Od toho odchyluje se řecké *θυγάτηρ*, jehož přízvuk jest nepůvodní většinou. V ostatních pádech ve slovanštině jest přízvuk kořenný: srbch. kćëri, r. *dóčeri*.

V češtině kráť v nominativě odpovídá srbocharvatské délce táhlé a litevskému *ẽ*. Jinde *e* jsouc od původu krátké, zachováno jest v této kvalitě také v češtině.

Máti, stind. matá, ř. *μήτηρ*, lit. *motẽ*, sch. *mȁti*, r. *matъ*, sthněm. *muoter*. Kořenné *a* bylo dlouhé; viz staroindičtinu,

*) V indoevropštině byl také vedle suffixu *-ter* suffix *-tel*; řec. *ἄντλον*, sthornoněm. *sedal* svědčí o tom. Suffix *-ter* ve slovanštině zanikl nahrazen byv suffixem *-tel*.

řečtinu a němčinu. Přízvuk ostrý ve slovanštině jest nepůvodní na svém nynějším místě, ježto povstal z koncového (Hirt, § 74, 1). Také řečtina jej pošinula. Poněvadž přízvuk ostrý v češtině uchovával délku, zůstává *a* dlouhé: máti, jakož i akkus. *máteř*.

Brat, stind. b h r á t ā akkus. bhrātāram řec. *φράτωρ*, rus. *bratъ bráta*, srbcharv. *brȁt brȁta*. Slovo to jest zachováno pouze v dialektech východních. Odkud krátké *a*, nesnadno jest vyložiti, zrovna jako u *bratr*.

Sestra, stind. *svásā* akk. *svásāram*, řec. *ἔορες*, lit. *sesů*, r. *sestrá* akk. *sёstru*, srbocharv. *sèstra*, česk. akk. *sestrŭ*. Různost v přízvuku ve slovanštině dá se vysvětliti tím, že slovo to velmi záhy přešlo k a-kmenům a akkomodovalo se jim; ruský akkusativ *sёstru* mohl by býti pokládán za zbytek původního akcentování. Co se týče k v a n t i t y, viz Listy Filol., 1897, str. 348.

2. S - k m e n y.

Ve slovanštině v souhlase se stindičtinou, řečtinou a germanštinou jest v nominativu sgl. přízvuk na kořeni. Ku př.: r. *slóvo*, srbocharv. *slȍvo*, stind. ś r á v a s, řec. *κλέος*; r. *nébo*, srbocharv. n ȅ b o, stind. *nábhas*, řec. *νέφος*; r. *óko*, srbocharv. *ȍko*; r. *télo*. srbocharv. *tȇlo*; r. *úcho*, srbocharv. *ȕcho*; r. *čúdo*, srbocharv. *čȕdo*; r. *kólo*, srbocharv. *kȍlo*.

V češtině zachovaly se jen sporé zbytky s- kmenů (Gebauer, Mluv. III., 1. str. 419 nn.): plur. *nebesa* atd, *kolesa*, dual *kolesě*; nomin. sgl. *nebe*, které má *e* místo *o* analogií; nom. sgl. *slovo*, *tělo*, *ucho*, *kolo*, *oko*.

Přízvuk byl ostrý, vyjímaje *tělo*.

V češtině jest kořenná samohláska všude krátká, a to buď proto, že *o*, *e* jest jest již od původu krátké, nebo ve slově *tělo* vznikla přízvukem táhlým anebo ve slově *ucho* jinak (viz Listy Fil, 1897, str. 425.)

Jako jinde u neuter (srv. mou rozpravu I.), tak i u s- kmenů má plural v některých případech přízvuk na koncovce: r. *nébo* - *nebesá*, *tělo* - t ě l á; srbocharv. n ȅ b o - *nebèsa*, *tȇlo telèsa*; blh. *nebesá*. V češtině toto střídání nemá vlivu na kvantitu, ježto před přízvučnou slabikou jest *e*.

3. N - k m e n y.

Rozeznávati jest kmeny se suffixem *-en* a se suffixem *-men*. Suffix jest v indoevropštině prodloužen, ku př. řec. *ποιμήν*, *τέκτων*, stind. u k ṣ á. (Srv. Streitberg, Dehnstufe 347 nn.). Tato délka jest také v srbocharvatštině: *kȍrên*, *plȁmên* atd.

A. Suffix -en. V přízvuku není v jazycích indoevropských všude shoda (srv. Hirt 234 nn.), ač většinou jest přizvukován suffix: stind. ukšá, ř. ῥήν, αὐχήν proti stind. tákšā, řec. τέκτων. Ve slovanštině jest akcent na kořeni: r. *grébenь grébnja*, srbocharv. grëbēn grëbena, blh. *grében*, čes. *hřeben*; r. *kórenь kórnja*, srbocharv. *kȍrēn kȍrēna*, blh. *kòren*, čes. *kořen*; r. *denь dnja*, srb. *dân*, čes. *den dne*; rus. *pérstenь pérstnja*, srbocharv. přstēn přstena, č. *prsten*; č. *stržeň*, *jelen*.

Slovo *jelen* má v srbocharvatštině přízvuk na koncovce: *jèlen jèlena* v souhlase s ruštinou: *olénь*. Také oxytonon jest *den*, stbuh. *dьnь*, genitiv *dne*.

V češtině některá přešla již k jiným kmenům: *jelen*, *prsten*, *sršeň*, *stržeň*, *stupeň*. Všecky r-kmeny v češtině mají v kořeni *e*, *o*, které jest krátké, nebo *r*, jehož délka se v jazyku spisovném nezachovala, ale v starším byla (srv. Listy Fil. 1897, str. 353.)

B. Suffix -men. Jím jsou tvořena ve slovanštině masculina a neutra.

1. Masculina. Staršího tvaru na *y*, jako jest stslov. *kamy*, *ječьmy*, jinde není, nýbrž všude analogický nominativ na *-men*. V srbocharvatštině jest všude přízvuk na kořeni: *ječmên*, jèčmena, *kȁmên kȁmena*, krëmên krëmena, *plȁmên plȁmena*, *prȁmên prȁmena*, rëmên rëmena, strëmên strëmena. Ne tak v ruštině. Tam jest *kámenь kámnja*, *plámenь plámnja*, ale *jáčmenь* má již *jačmenjá*, jest *kreménь kremnjá*, *reménь remnjá*. V češtině jediné *kámen* ukazuje délku, kterou bychom očekávali také u *pramen*, *plamen*, *ječmen*. Že zde není, toho příčinu hledati jest v analogickém vyrovnávání. Kámen má v jiných pádech krátké *a*, ač má přízvuk ostrý. Avšak pravidla, která jsme stanovili pro substantiva primarní, neplatí již takovou měrou pro více slabičná. Snad v ostatních pádech přízvuk byl oxyton, jako u ruského *jáčmenь*, *kreménь*, *reménь*, a proto nemohl udržeti délku až na třetí slabice. Proto také spíše podobá se pravdě, že *kámen*, co se týče délky, jest původu pozdějšího.

2. Neutra. Přízvuk jest na kořeni: *berémja;* srbocharv. brëme brëmena, blh. *bréme*; r. *výmja*, srbocharv. *vȉme vȉmena*, blh. *vìme*; r. *plémja*, srbocharv. plëme plëmena; srbocharv. *rȁme rȁmena*; r. *sémja*, srbocharv. sjëme; r. *témja*, srboch. tjëme; srboch. šljëme, čes. *slémě*; r. *ímja*, srboch. *ȉme ȉmena;* r. *vrémja*, srboch. *vrijème* (*vréme*) vrëmena, blh. *vrème*.

Zachováno jest také střídání přízvuku: v pluralu jest na koncovce. Plural neuter jest vlastně kollektivum tvořené příponou *mōn*, kdežto singular má koncovku *mn̥*. Kollektiva jsou v indoevropštině přizvukována na koncovce: χειμών, lit. jůsmů, *sselmů*,

proti řec. *ζῶμα*, *σέλμα*; stind. bhumá proti bhúma (Hirt. 236.) Takové střídání mají: srboch. *ìme* - *imèna*; brëme - *bremèna*, *vìme* - *vímèna*, a ostatní; r. *ramená*, (singl. *ramó*), *sěmená*, *bremená*, *vymená*, *imená*, *plemená*, *temená*.

Přízvuk byl v nomin. sgl ostrý, a ten v češtině délku uchoval. Proto jest *břímě* z *břiemě*, *výmě*, *rámě*, *símě* ze *siemě*, *slémě*, stč. *tiemě* nyní *témě*. *Plémě* má kořenné *e*, stsl. *plemę*, mělo by býti tedy *plemě* (s krátkým e), ale přizpůsobilo se ostatním.

Imě vzniklo z *jьmę*, jako *jhra* z *jьgra*, *jdu* z *jьdą* a j. V jiných nářečích slovanských z *jь* povstalo *i*: stsl. *imę*, *igra*, *idą*, *srboch*, *ime*, *igra* atd. České *jmě* nás poučuje, že pro češtinu musíme předpokládati přízvuk na koncovce, jako jsme to učinili se slovem *hra* (Listy Fil. 1897, str. 352.). V ostatních jazycích, které mají *i* za *jь*, bylo tomu naopak, přízvuk byl na kořeni. Proto také vyvinulo se *i*. Nyní v češtině jest ktátké *ě*, ale není vyloučena možnost, že bylo dlouhé. Máme totiž slovo *příjmí*, které stč. znělo *příjmie* a skloňovalo se podle vzoru znamenie. (Doklady v Geb. Mluv. III. 1. 174.) *Příjmie* má za základ slovo *jmě*. Nelze je klásti na roveň tvarům jako příhořie, přímořie, násilé, pořiečie atd. Již původ těchto tvarů tomu odpořuje: od km. hor- příponou -ьje a předponou při- vzniká příhořie. *Příjmie* by vlastně tedy mělo zníti *příjmenie*, jak také zní, neboť kmen jest jmen-. Musíme, a význam sám nás k tomu nutí, *příjmie* pokládati za zbytek prastarého dlouhého *jmie*. Dlouhé *ie* působilo k tomu, že se slovo přiklonilo ke vzoru znamenie.

Ze jmie vzniklo také *jméno*. Délka jest pozdější vzniklá přízvukem novým.

Suffix u n- kmenů vyjímaje nominativ sgl. jest vždy krátký, ježto obsahuje samohlásku *e*. Nominativ jest v indoevropštině prodloužen, což se zachovalo v srbocharvatštině. Analogií jest srbocharvatsky kȍrêna. V češtině jest pak ze známých příčin všude krát.

4. T-kmeny.

T-kmeny jsou zvláštností čistě slovanskou (srv. Brugmann, II. § 244.). Z té příčiny nelze bráti ku pomoci srodných tvarů indoevropských, ježto jich není. Musíme tedy z vlastní slovanštiny dobrati se vysvětlení o přízvuku a kvantitě t-kmenů. Poněvadž však vznikly již na půdě praslovanské, jest očekávati, že různá kvalita přízvuku jeviti se bude také v různých výsledcích.

Přihlédneme-li k ruštině, jsou všecka neutra t-kmenů podle vzoru kuře přizvukována na suffixu, ku př. kurjá kurjáti. Ne tak jest tomu v srbocharvatštině. Tu jest přízvuk

buď většinou na suffixu, ve shodě s ruštinou, anebo na kořeni. Tato jsou: *pȉče pȉčeta*, *ždrȉjebe* ž d r ë b e t a, *kȍzle kȍzleta*, *prâse prȁseta*, *jȁgnje jȁgnjeta*, *vȉžle vȉžleta*. Jest snad rozmanitost srbocharvatská původnější než jednostejnost ruská? Odchylku, totiž přízvuk na kořeni, vykazují většinou slova odvozená od jiných, ku př. *pȉče* má za základ *pȉca*, *prâse*-*prâs*, *vȉžle*-*vȉžao*. Tu slovo základní mělo rozhodný vliv na změnu v přízvuku. A tak celá řada nových t-kmenů, povstalých na půdě srbocharvatské, řídí se svými slovy základními, jako ku př. *ȕnuče* jest utvořené z *ȕnuk*, *sŕnče* od *sŕna* a j. Také v češtině se tak tvoří: *ptáče* od *pták*, *lvíče* od *lvík*, *psíče* od *psík*, *Štěpáně* od *Štěpán* atd. Povstala pak ž d r ȉ j e b e, k ȍ z l e, j ȁ g n j e buď analogií anebo z příčin neznámých na půdě srbocharvatské. — Polština má všude n o s o v é *e*, což důkazem, že byl přízvuk ve slovanštině na koncovce, totiž na *ę*.

V češtině musíme rozeznávati jen dvě třídy:

1. s krátkým kořenným *o*, *e* a 2. s dlouhými samohláskami před přízvukem.

1. *kotě* r. *kotjá kotjáti; kozle*, s. *kȍzle kȍzleta*, r. *kozljá kozljáti*.

ščeně štěně, s. *štène štèneta; tele*, s. *tèle tèleta*, r. *teljá teljáti*.

2. *dítě*, s. *dijète dijèteta*, čak. *dētè dētèta*, r. *ditjá ditjáti; hříbě*, s. *ždrȉjebe* ž d r ë b e t a, r. *žerebjá; kníže; zvíře;* s *zvijère zvjèreta; house*, r. *gusjá*.

Odchylkou však jest také kráť: *kuře*, r. *kurjá; prase*, s *prâse prȁseta*, r. *porosjá; jehně*, s. *jȁgnje*, r. *jagnjá*. Pro *kuře* jsou ještě v 16. stol. doklady pro délku u Hrubého a Hájka (srv. Gebauer, Mluv. III. 1, str. 421.) Kráť u *prase* jest také nepůvodní Podle srbocharvatského *prâs prâsa*, r. *pórosъ pórosa* bylo by v češtině *pras* s krátkým a. Ale to se nám nezachovalo, nýbrž pouze jeho odvozenina *prase*, která přijala také kráť, jako ku př. vrabče, kachně od vrabec, kachna. Proč *jehně* má krátké *e* (z ě, pův. jahně), nedovedu vysvětliti. Tím opět rozmnožena jest řada případů, které se nedají vyložiti, a které třeba jest jen konstatovati.

Ke kmenům na -t patří také několik masculin: *loket*, *nehet*, *drobet*, *kropet*, *dehet*, r. *lókotь*, *nógotь nógtja*, srbocharv. *lâkat lâkta*, *nȍkat*. Přízvuk, jak jest viděti, spočívá na kořeni, kdež jest *o*, *e*, které jest v češtině krátké.

Krameriovi ‚Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské‘.

Podává Jaroslav E. Šťastný.

Dle Rybičky (Přední křisitelé, str. I, 13) »vzdělal« Kramerius »několik menších původních i přeložených zpěvů českých, kteréž jednak porůznu, jednak ve sbírce básní českých, r. 1785 skrze V. Tháma s titulem: »Nové básně v řeči vázané« vydané, tiskem u veřejnost podal. Vyrozuměv však, že bude moci jiným způsobem ku vzdělání jazyka národního platněji pomáhati, vzdal se dalšího veršování a skončil dráhu básnickou tím, že sebrav své dosavadní práce veršované, vydal je roku 1788 s titulem: »Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské«.

»Sebrav své dosavadní práce veršované« ukazovalo by na větší počet skladeb, ale zmíněná sbírka obsahuje toliko čtyři kusy.

Ještě v Bačkovského Zevrubných dějinách českého písemnictví z r. 1886 čteme v pozn. na str. 50 slova Rybičkova s dodatkem, že N. č. zp. nejsou v žádné z přístupných knihoven pražských. Rybička asi také neměl N. č. zp. v rukou. Jungmann uvádí N. č. zp. v Hist. lit. 1849, VI. 277 s udajem »1 arch sv. 8 (z Hallera a j.).« Jiné zprávy o N. č. zp. není.

V Thámových Sebr. b. a zp. (dle vyd. z r. 1814) má Kramerius dvě básně: »Wýſtraha kráſnému pohlawj«, a idyllu »Dafnys a Filida« podepsanou M. W. K—s, w Praze; ty obě v N. č. zp. nejsou.

Všecky čtyři básně v N. č. zp. jsou patrné překlady, jeden z Hallera, jiný z Bürgera, ale druhé dva se nám nepodařilo zjistiti, ač jsme prohlédli většinu německých sbírek básnických z konce XVIII. stol. (jako Gleima, Götze, Uze, Jakobiho a j.).

Kterak Kramerius překládal, je z následujícího srovnání patrno. Jsou to přebásnění velmi volná, za originály ovšem daleko zůstávající. Německý text je vzat z »Versuch schweizerischer Gedichte von Herrn Albrecht von Haller. Neueste und vollkommene Auflage. Biel. In der Heilmannischen Buchhandlung 1776« a z »Gedichte von G. A. Bürger«, Leipzig. Ph. Reclam.

Die Holde, die ich meine.

(Bürger, str. 101 - 8.)

O, was in tausend Liebespracht
Die Holde, die ich meine, lacht!
Verkünd' es laut, mein frommer Mund,
Wer that sich in dem Wunder kund,
Wodurch in tausend Liebespracht
Die Holde, die ich meine, lacht?

Wer hat wie Paradieseswelt
Der Holden blaues Aug' erhellt? —
Er, welcher über Meer und Land
Den lichten Himmel ausgespannt,
Er hat wie Paradieseswelt
Der Holden blaues Aug' erhellt.

Wer tuschte so mit Kunst und Fleiß
Der Holden Wange roth und weiß? —
Er, der die sanfte Lieblichkeit
Der jungen Mandelblüte leiht,
Er tuschte so mit Kunst und Fleiß
Der Holden Wange roth und weiß.

Wer schuf der Holden Purpurmund
So würzig süß, so lieb und rund? —
Er, der mit Süßigkeit so mild
Die Amarelle würzt und füllt,
Er schuf der Holden Purpurmund
So würzig süß, so lieb und rund.

Wer ließ vom Nacken blond und schön
Der Holden seidne Locken wehn? —
Er, der in seinem milden West
Die goldnen Halme wallen lässt,
Er ließ vom Nacken blond und schön
Der Holden seidne Locken wehn.

Wer gab zu Liebesred' und Sang
Der Holden süßer Stimme Klang? —
Er, welcher Flötenmelodie
Der Lerch' und Nachtigall verlieh,
Er gab zu Liebesred' und Sang
Der Holden süßer Stimme Klang.

Wer hat zur Fülle höchster Lust
Gewölbt der Holden weiße Brust? —
Er auch, durch den ihr Ebenbild,
Des Schwanes Brust von Flaumen schwillt,
Er hat zur Fülle höchster Lust
Gewölbt der Holden weiße Brust.

Durch welches Bildners Hände ward
Der Holden Wuchs so schlank und zart? —

Obraz Děwčete.

O gak mnohau krásau se stkwj
To Děwče, kteréž milugi,
Žádný nemůž pozorowat,
Aniž ten diw wyprawowat;
Když tak mnohau krásau se stkwj
To Děwče, kteréž milugi.

Kdo dal ragskau swětlost k zřenj,
Gegjmu oku widěnj?
Žádný giný než mocný Bůh,
Ten neydokonaleyšsj Duch;
Ten dal ragskau swětlost w zřenj,
Modrému oku widěnj.

Kdo čerwenost w bělost změnil,
Mé holky ljce ozdobil?
Ten, co wšsecko obžiwuge,
Také růže kwět maluge;
Ten čerwenost w bělost změnil,
Mé holky ljce ozdobil.

Kdo způsobil twáře sljčnost,
Rtů gegjch sladkost, přjgemnost?
Bůh laskawý ten stwořitel,
Wšseho kwjtj ozdobitel;
Ten způsobil twáře sljčnost,
Rtů gegjch sladkost, přjgemnost.

Kdo gj dal wlasů ozdobu,
Steynau k hedbáwj podobu?
Přemilý Bůh, ten mocný Pán,
Genž střjbro, zlato dáwá nám;
Ten gj dal wlasů ozdobu,
Steynau k hedbáwj podobu.

Kdo gj činj hlas přjgemný,
K milowánj vtěšsený?
Bůh ty dary tak rozdáwá,
Genž slawjčkům zpěw též dáwá;
Ten gj činj hlas přjgemný,
k milowanj vtěšsený.

Čj ruka tak mocná byla,
Genž zrůst pěkný holce dala?

Durch ihn, der wol zu jeder Frist,
Der Schönheit Bildner war und ist,
Durch ihn, den höchsten Bildner, ward
Der Holden Wuchs so schlank und zart.

Wſſemohaucý ruka Páně
Ženſkau kráſu tak maluge;
Moc Božſká to způſobila,
Že zrůſt pěkný holce dala.

Wer blies so engelfromm und rein
Der Holden Seel' und Leben ein? —
Wer sonst, als Er nur, dessen Ruf
Die Engel seines Himmels schuf?
Er blies so engelfromm und rein
Der Holden Seel' und Leben ein.

Kdo wdechl tak dobrau duſſi
Do těla mé Neymileyſſj?
Kdož giný než Wſſemohaucý,
Stwořitel, půwod wſſech wěcý;
Ten wdechl tak dobrau duſſi
Do těla mé Neymileyſſj.

Lob sei, o Bildner, deiner Kunst
Und hoher Dank für deine Gunst,
Dass so dein Abbild mich entzückt
Mit Allem, was die Schöpfung schmückt!
Lob sei, o Bildner, deiner Kunst
Und hoher Dank für deine Gunst.

Chwála tobě ſtwořiteli,
Wſſech wěcý ozdobiteli,
Žes twůg obraz tak způſobil,
A wſſj kráſau geg ozdobil;
Za to wſſickni děkugeme,
Čeſt a chwálu ti wzdáwáme.

Doch ach! für wen auf Erden lacht
Die Holde so in Liebespracht? —
O Gott, bei deinem Sonnenschein!
Fast möcht ich nie geboren sein,
Wenn nie in solcher Liebespracht
Die Holde mir auf Erden lacht.

Než pro koho mocný Otče
Stwořil ſy tak kráſné děwče?
Pro mne ſtwořils tuto kráſu,
Ať má geſt každého čaſu;
Tobě vpřjmně děkugi
Za děwče, kteréž milugi.

Trauer-Ode beim Absterben seiner geliebten Mariane.*)

Nov 1736.

(Haller, str. 14)-4)

Soll ich von deinem Tode singen?
O Mariane! welch ein Lied!
Wenn Seufzer mit den Worten ringen,
Und ein Begriff den andern flieht.
Die Lust, die ich an dir gefunden,
Vergrößert jetzund meine Noth;
Ich öffne meines Herzens Wunden,
Und fühle nochmals deinen Tod.

Doch meine Liebe war zu heftig,
Und du verdienst sie allzu wohl,
Dein Bild bleibt in mir viel zu kräftig,
Als dass ich von dir schweigen soll.

Na ſmrt Marye Anny.

Mám gá o twé ſmrti zpjwati,
Má Neymilegſſj těžká wěc,
Když ſlze nechtěgj hlas dáti,
Ani truchliwá vſta řeč;
Láſka, která mne k tobě přiwedla,
Rozmnožuge nynj žaloſt,
Když mé ſrdce tak probodla,
Že nemá wjc žádnau radoſt.

Gakkoli ſem tě milowal,
Wſſak toho ſy zaſlaužila,
Wětſſj láſku bych prokazowal,
Kyž tě ſmrt nepohltila;

---

*) Poznámka vydav.: Aeltester Tochter des Hrn Samuel Wyß., Herrn zu Mathod und la Mothe, und Marien von Dießbach, die der Verfasser den 19. Febr. 1731 geheirathet, und den 30. Oct. 1736 durch den Tod verloren hat, da er eben einen Monat vorher in Göttingen angekommen war.

Es wird, im Ausdruck meiner Liebe,
Mir etwas meines Glückes neu;
Als wann von dir mir etwas bliebe,
Ein zärtlich Abbild unsrer Treu.

Cýtjm nynj ſwé láſky mdlobu,
Genž na ſmyſly ſe wyljwá,
S tau vweden budu do hrobu,
Ginébo nepozůſtáwá.

Ach, což platno geſt naříkati,
Když nenj žádné pomocy,
Komu ſmutný mám naříkati,
Neb negſy wjce w mé mocy;
Gměnj, ſtatek bych wynaložil
Žádné práce nelitowal,
Po horách dolinách bych chodil,
A po tobě ſe wyptáwal.

Nicht Reden, die der Witz gebieret,
Nicht Dichterklagen fang ich an;
Nur Seufzer, die ein Herz verlieret,
Wann es sein Leid nicht fassen kann.
Ja, meine Seele will ich schildern,
Von Lieb und Traurigkeit verwirrt,
Wie sie, ergetzt an Trauerbildern,
In Kummerlabyrinthen irrt.

Řekl bych mé truchlivé duſſi,
Neplač, nekwil, buď weſela,
Přibljžj ſe twá Neymileyſſj,
Spatřjš, které ſy želela;
Tjmbych ſwau myſl vbezpečil
O tvém radoſtném shledánj,
Mým ſmyſlům bych žaloſt vmenſſil
Při tom truchliwém hledánj.

Ich seh dich noch, wie du erblasstest,
Wie ich verzweiflend zu dir trat,
Wie du die letzten Kräfte fasstest,
Um noch ein Wort, das ich erbat.
O Seele voll der reinsten Triebe!
Wie ängstig warst du für mein Leid?
Dein letztes Wort war Huld und Liebe,
Dein letztes Thun Gelassenheit.

Wſſak nic takowého nemůž být,
Neb ſem tě widěl vmjrat,
Gak vkrutná ſmrt přiſſla tě wzýt,
A twoge oči zawjrat;
Widěl, ach! nedá žaloſt mluwit,
Gak ſmutně ſy na mne shljdla,
Kdož gen může wſſecko wyſlowit
A poſlednj Wale dala.

Wo flieh ich hin? in diesen Thoren
Hat jeder Ort, was mich erschreckt!
Das Haus hier, wo ich dich verloren;
Der Tempel dort, der dich bedeckt;
Hier Kinder — Ach! mein Blut muss lodern
Beym zarten Abdruck deiner Zier,
Wann sie dich stammelnd von mir fordern.
Wo flieh ich hin? ach! gern zu dir.

Kam nynj ſmutný ſe obrátjm,
Nenj mjſta, genž mne těſſj,
Gakých boleſtj nepocýtjm,
Nebo wſſecko gen mne děſý;
Zde tento dům, kde ſem tě ztratil,
Tam koſtel, kde odpočjwáš,
Tu djtky — kyž ſem gich neſpatřil,
Zde zde mně boleſt přidáwáš.

O soll mein Herz nicht um dich weinen!
Hier ist kein Freund dir nah als ich.
Wer riss dich aus dem Schooß der deinen?
Du ließest sie, und wähltest mich.
Dein Vaterland, dein Recht zum Glücke,
Das dein Verdienst und Blut dir gab,
Die sind's, wovon ich dich entrücke,
Wohin zu eilen? in dein Grab.

Nepozůſtáwá giná rada,
Než že mne chceš při ſobě mjt,

Dort in den bittern Abschiedsstunden,
Wie deine Schwester an dir hieng,
Wie, mit dem Land gemach verschwunden,
Sie unserm letzten Blick entgieng;
Sprachst du zu mir, mit holder Güte,
Die mit gelassner Wehmuth stritt;
Ich geh mit ruhigem Gemüthe,
Was fehlt mir? Haller kömmt ja mit.

To twá láſka odemne žádá,
Že y gá mám při tobě být;

Wjm, že w twém poſlednjm taženj
To bylo twé promluwenj,
Antoni vmenſſime trápenj,
Když budeš ſemnau ſpogený.

Wie kann ich ohne Thränen denken
An jenen Tag, der dich mir gab?
Noch jetzt mischt Lust sich mit dem Kränken,
Entzückung lößt mit Wehmuth ab.
Wie zärtlich war dein Herz im Lieben,
Das Schönheit, Stand und Gut vergaß,
Und mich, allein nach meinen Trieben,
Und nicht nach meinem Glücke maß.

Ach! nemám bez ſlzý zpomenaut,
Na ten den, který mně tě dal.
Neb bez boleſti připomenaut
Tu radoſt, když ſem ſy tě wzal;
Twé přátelſtwo gakkoli wzácné
Skrze mne ſy opuſtila,
A mé oſoby welmi ſſpatné
Nad mnohými ſy wywolila.

Wie bald verließest du die Jugend,
Und flohst die Welt, um mein zu sein;
Du miedst den Weg gemeiner Tugend,
Und warest schön für mich allein.
Dein Herz hieng ganz an meinem Herzen,
Und sorgte nicht für dein Geschick;
Voll Angst, bei meinem kleinsten Schmerzen,
Entzückt auf einen frohen Blick.

Gak brzo twá mladoſt odběhl·,
Mé ſrdce po tě dychtilo,
Twá ctnoſt hned ge k ſobě přitáhla,
Dřjw než ſe s tebou ſpogilo;
Ano tys o mne pečowala,
Wjc než o twé wlaſtnj ſſtěſtj,
Má nemoc hned tě ſužowala,
Třeba byla ta neymenſſj.

Ein nie am Eiteln fester Wille,
Der sich nach Gottes Fügung bog;
Vergnüglichkeit und sanfte Stille;
Die weder Muth noch Leid bewog;
Ein Vorbild kluger Zucht an Kindern,
Ein ohne Blindheit zartes Herz;
Ein Herz, gemacht mein Leid zu lindern;
War meine Lust, und ist mein Schmerz.

Twa wůle k dobrému zrozená
Ždy na Boha ſe ſkládala,
Gak w křjži tak y w ſſtěſtj ſteyná,
We wſſem ſe gemu poddala;
Žádný hněw, žádné zlořečenj
Mjſta při tobě nemělo,
Z toho ſy dala navčenj,
Coby ſe Bohu ljbilo

Ach! herzlich hab ich dich geliebet,
Weit mehr als ich dir kund gemacht,
Mehr als die Welt mir glauben giebet.
Mehr als ich selbst vorhin gedacht.
Wie oft, wann ich dich innig küsste,
Erzitterte mein Herz und sprach:
Wie! wann ich Sie verlassen müsste!
Und heimlich folgten Thränen nach.

Že ſrdečně ſem tě milowal,
To muſým w prawdě wyznati,
Mnohem wjc než ſem wygewowal,
Aniž to mohu zapřjti;
Neb čaſto ſem ſy w ſrdcy zpomněl,
Když ſem tě z láſky ljbáwal,
Gak bude, kdybych tě ztratit měl,
Ahned ſlze ſem wydáwal.

Ja, mein Betrübnis soll noch währen,
Wann schon die Zeit die Thränen hemmt:
Das Herz kennt andre Arten Zähren,
Als die die Wangen überschwemmt.
Die erste Liebe meiner Jugend,
Ein innig Denkmal deiner Huld,
Und die Verehrung deiner Tugend,
Sind meines Herzens stäte Schuld.

Ano má žaloſt nepřeſtane,
By čaſem ſlze přeſtaly,
Wětſſj auzkoſt zdy mně naſtane,
Než oči oznamowaly;
Srdce, genž w zármutku přebýwá,
Nowau boleſt připrawuge,
Když na twau ctnoſt, láſku zpomjná,
Zdy twau ſmrt mi obnowuge.

Im dicksten Wald, bei finstern Buchen,
Wo niemand meine Klagen hört,
Will ich dein holdes Bildnis suchen,
Wo niemand mein Gedächtnis stört.
Ich will dich sehen, wie du giengest
Wie traurig, wann ich Abschied nahm;
Wie zärtlich, wann du mich umfiengest;
Wie freudig, wann ich wieder kam.

Do puſtých hor a leſů půgdu,
Kde mě žádný nevwidj,
S tebau w myſli ſe těſſit budu,
To mně žádný nezáwidj;
Tam ſy zpomenu na twau láſku,
kterau ſy mě milowala,
Tam rozgjmat budu twau kráſu,
Kteraus mne k ſobě wolala.

Auch in des Himmels tiefer Ferne,
Will ich im Dunkeln nach dir sehn,
Und forschen, weiter als die Sterne,
Die unter deinen Füßen drehn.
Dort wird jetzt deine Unschuld glänzen
Vom Licht verklärter Wissenschaft:
Dort schwingt sich aus den alten Gränzen,
der Seele neu entbundne Kraft.

Při hwězdné nocy ſy pohljdnu
Až do wyſokého nebe,
Tam ſwau myſl k tobě pozdwihnu,
Neb nemohu být bez tebe;
Tjm ſnad mé ſrdce vpokogjm,
Když tě w gaſnoſti vhljdám,
K tobě w naději ſe připogjm,
Že neodepřeš, co žádám.

Dort lernst du Gottes Licht gewöhnen,
Sein Rath wird Seligkeit für dich;
Du mischest, mit der Engel Tönen,
Dein Lied, und ein Gebet für mich.
Du lernst den Nutzen meines Leidens;
Gott schlägt des Schicksals Buch dir auf.
Dort steht die Absicht unsers Scheidens,
Und mein bestimmter Lebenslauf.

Vollkommenste! die ich auf Erden
So stark, und doch nicht gnug geliebt;
Wie liebenswürdig wirst du werden!
Nun dich ein himmlisch Licht umgiebt,
Mich überfällt ein brünstig Hoffen,
O! sprich zu meinem Wunsch nicht nein!
O! halt die Arme für mich offen!
Ich eile, ewig dein zu sein

Neymilegſſj, kterau ſem mnoho,
Wſſak předc nedoſt milowal,
Tam chcy ti wynahradit toho,
Čeho ſem zanedbáwal;
Gen neodepři mé žádoſti,
Přimluw ſe v Boha za mě,
Ať mne powolá k ſwé radoſti,
Bych tě s njm milowal wěčně.

Ztráta Milého.

1.

Tobě Echo! ſy ſtěžowat
Budu mé trápenj,
Tobě budu wyprawowat
Láſky mé ſauženj:
Tys zagiſté ten gediný,
Genž wyſlyſſjš hlas newinný,
A dáš mému
Strápenému
Srdcy vtěſſenj.

2.

Když počjná měſýc ſwjtat
Do zahrady mogi,
Když začjná ſlawjk zpjwat
Bljž ſamičky ſwogi,
Poſadjm ſe w tuto chwjli,
Djwám ſe na ten pár milý,
Autlé ſrdce
Wzdychá trpce,
A myſl má kwjlj.

3.

Kde ho hledat, kde ho nagjt
Gedinkau mám žádoſt,
Celý ſwět kolem obegjt,
Byla by má radoſt:
Kdybych gen mého milého
Mohla widět přjtomného,
Bych ſpatřila,
Wyſſetřila
Stáloſt láſky geho.

4.

Dnes oſm dnj w mém hágečku
Vſnula ſem mile,
W tom ſnu ſtálo w ſtromečku
Pacholátko bjlé:
Smutně na mne ſe djwalo,
Slze ſobě wytjralo
Kročic ke mně
A boleſtně
Mé ruky žádalo.

5.

Wjſſli, dj on, co láſka geſt,
Měg ſe mnau autrpnoſt,
Trpjm muka, ſnáſſjm boleſt
Pro twau welikau ctnoſt:
Mé ſrdce tebe miluge,
Twůg obraz ſy oblibuge,
Mně wſſj mocý
Dnem y nocý
Nedá wjc pokoge.

6

Na to ſe ke mně poſadil,
Vgaw mě za ruce,
Mé červené ljce hladil,
Mně klepalo ſrdce:
Mohuli, ptá ſe, dauſati,
Že mě budeš milowati:
Bez tebe bych
Nemohl žiw,
Nemoh bych žiw býti.

7.

Obličege ſpaniloſtj
Celá omámená,
Řeči geho lahodnoſtj
Celá opogená,
Wztáhla ſem na něg mau ruku
Okolo bjlého krku,
Hned ſem w chwjlce
Na tiſýce
Cýtila zármutků.

8.

Neb hned po prwnj hubičce
Sem ſe probudila,
Můg milý ſe ztratil prudce,
Radoſt ſe zmizela:
Echo hleď mně powěděti,
Mohuli geg kdy widěti,
Neb mně bude
W každé době
Mrzet žiwobytj.

Vpokogená Myſl.

1.

Bratřj! negſau wjc ty čaſy,
Když wěrnoſt, láſka ſlaula,
Newěra s lſtj ſe zapaſý,
Předků láſka zhynula:
Přjſahau ſe potwrzuje,
Skutky wſſak newyplňuge,
Ať láſka, ať láſka panuge!

2.

Kdo prwnj wjno preſowal,
Noc bez pochybnoſti,
Kmeny geho rozmnožowal,
Sſtěpowal s wſſj pilnoſtj;
Teď ho potomcy w radoſti
Vžjwagj w neſtřjdmoſti,
Milůgme, milůgme mjrnoſti!

3.

Přátelſtwj cena prawého
Nemá gen w vſtech hráti,
Přjtel má ſrdce wěrného
Dobrotu nechat znáti;
Wlaſtnj ſſkody nelitowat,
Gi s radoſtj obětowat,
Hleďme to, hleďme to zachowat.

4.

Zůſtane ſwět, ten dobrý ſwět,
Způſobený k radoſti,
Koho nehne w něm wzroſtlý kwět,
Ať přičte ſwé tupoſti;
Takowý Miſantrop ſluge,
An newinný žert zbraňuge,
Ať radoſt, ať radoſt panuge!

5.

Kdo pokladů wyhledáwá,
Sám po ſwé zkáze tau̇žj,
Za otroka ſe wydáwá,
On gen marnoſti ſlau̇žj;
Sám ſobě neſſtěſtj kuge,
Když pokog ſrdce ztracuge,
Ať maudroſt, ať maudroſt panuge!

6.

Hleď z ſſtěſtj bližnjho ſwého
Ždy potěſſenj mjti,
Hladu, žjzně ſproſti geho,
Nahotu přiodjti;
Neodepři potěſſenj,
Wygedney pomoc w ſau̇ženj,
Dokaž twé, dokaž twé tau̇ženj!

Rukopis Alchymie Antonína z Florencie z roku 1457.

(Mus. 23 B. 28.)

Rozbor literarně-historický a grammatický.

Napsal **Hynek Hrubý**.

I. Část literarně-historická.

Rukopis alchymie Antonína z Florencie, chovaný v knihovně Musea král. čes. se sign. 23 B. 28, pochází z r. 1457. Jest to malá knížka vázaná v silných dubových deskách, potažených koží. Na vnitřní straně přední desky, polepené pergamenem, jest vyobrazení týkající se „velebného umění“ alchymického: na zelenavém poli jest vyobrazen nahoře pták (podle vedlejšího popisu orel), dole lev, kolem něhož je ovinut štír; mezi oběma vidíme červeného raka. Svrchu nad vyobrazením jest koruna červenou barvou provedená, nad níž jest napsáno jméno italského alchymisty Antonína z Florencie, kolem vyobrazení pak čteme vysvětlení: Po teyto fygurze ſye znamenawa wſſechno miſtrowſtwo tey welebni ceſti: lew geſt zlatto, Sczyr geſt rtut naſſe, rak ģt Syra mudrich, orel geſt powietrzy. Pod vyobrazením jest napsáno: tato figura geſt nalezena od nebozczyka miſtra. Pod tím pode vším jest pak vročení 1457.

Text, který se skládá z předmluvy a z vlastního spisu alchymického, jest psán na 116 pergamenových listech, z nichž však schází v předmluvě list 2., 3. a 5.

Rukopis psán jest frakturou, černým inkoustem, červenou barvou pak jednotlivé odstavce, které počínají se často inicialkou. Při předmluvě inicialka schází; jest pro ni prázdné místo. Písmo jest poněkud neúhledné, avšak čitelné. Na mnohých místech shledáváme rasury a na listě 72ª jest psáno in margine; o tom se zmiňuje též přepisovatel tohoto rukopisu hned na počátku přepisu, který byl pořízen za panování císaře Leopolda: „Hic processus est descriptus ex originali iam corrupto, quibusdam erasis et aliis substitutis."

O rukopisu i o přepisu podává zprávu J. Jungmann v Historii lit. čes. III, 246, str. 72 (2. vyd. z r. 1849). Z rukopisu uvádí slova, jimiž se rukopis počíná („Tuto sě počíná cesta spravedlivá v alchymii .... popsal jsem právě a spravedlivě tak jakož jsem viděl"), praví, že jest psán na pergameně v 16°, že má 116 str., udává starou signaturu 1024 knihovny musejní a podává chybné vročení 1475, které jest také v přepise na titulním listě chybně připsáno červeným inkoustem ku správnému vročení 1457, které jest tam původně napsáno. Pak píše Jungmann o přepise, který opsán jest za panování císaře Leopolda na papír sv. 8, str. 111. Pak vypočítává Jungmann, co mimo přepis jest ještě ve společném kodexu obsaženo.

Tiskem vydal rukopis p. Otakar Zachar v elegantní úpravě (v Praze, u Šimáčka, 1899).

Spisovatelem rukopisu byl sluha mistra Antonína z Florencie, italského alchymisty, jenž pánu svému při provádění alchymických processů pomáhal a od tohoto asi mnohému „ve velebném tom umění" se přiučil. Píše při každé příležitosti nadšeně o svém nebožtíku mistru, jemuž prý není v alchymii rovného; také „umění" alchymické mnohdy nadšeně chválí; píšeť o alchymii často jako o díle velebném, o velebném mistrovství, o umění velebném, o daru všemohoucího spasitele, atd. Rozšíření svých vědomostí alchymických nabyl asi spisovatel též od jiného mudrce, jenž slul Gades (?) (viz předml. str. 1ᵇ); tento asi vnikl hluboko v tajnosti dílny alchymické a měl mnohé zkušenosti, které sluhovi mistra Antonína sdělil. Jungmann uvádí v poznámce ke své zprávě o rukopise, že Zlobický (ve svých sbírkách) píše, že původce rukopisu byl onen Jan Lašnior, který dle Balbína Boh. docta II, 296 vydával se za školáka Antonína z Florencie a jehož pojednání chemické o kameni mudrců vyšlo r. 1611. Vyhledal jsem označené místo v Boh. docta, kde Balbín píše takto: Joannes Lassnior inter tractatus chymicos, qui summe ab ejus farinae hominibus commendantur, editus est an. 1611 de lapide philosophico Joannis Lassniori Bohemi opusculum. Quis scriptor ille fuerit, quem summum Philosophum titulus libri nominat, dicere non possum; discipulum se ipse Lassnior fatetur

měnem k srovnání s jinými výplody potřeštěného ducha středověkých alchymistů, zvláště pro kulturního historika; také se z něho dá těžiti leccos pro poznání jazyka té doby, kdy jest psán, což vysvitne z následující části grammatické.

II. Část grammatická.

1. Hláskosloví.

a) *Samohlásky:*

a 1. Přehláska a - ě často; á - ie - é: gedna czeft na mnoho fet czefti uczynye 57^{a-b}; pod. 16^a, 91^a atd.; á - ie - í: když wytyhnefz wffechnu wlkoft 29^b—30^a a j.

2. aj - ej, zvratnou analogií aj (ej) -ý: a) v imperativech: dymy 99^b, hyby fkleniczy 86^a, hechy 12^b, tak my buoh pomahy 1^b, fchuowy 14^a, 17^a, wybyry 9^a, znameny 38^a atd. b) v předponě naj (nej) -ný: ný-mileyffy brattrze 1^a, nyprwe 103^a atd. c) ohnyê wzdy gednoftynym 38^b.

Pozn. Tvary imperat. -*ý* jsou patrně *dialektické*; v mor. nářečích na př. z -*ej* se vysouvá často j, *e* se dlouží v *é* a toto se úží po tvrdých souhl. v *ý*: dej - de - dé - dý.

e 1. *é* úží se po tvrdých souhl. v *ý* (jako nyní v mluvě obecné): wleyg wuody wlazny 16^b atd. často. Pod. klýnoty m. klénoty: na paffy bud na klynoty 101^a.

2. *é* není zúženo v *í*: vhle 6^b, 15^a, fhrzeti 112^b, po trzech nedielech 91^b, vdiely fobye peczku malu 29^a, do peczky 106^a atd.

3. *e* vkladné: offem dny ... offemkrat 37^b, offem lotu 99^b, dial. Gen. pl. wrstw bez *e* 72^b.

4. Odchylka v pravidle o pohybném *e*: ztrzy (prach) 78^a, m. zetři; jindy vždy správně: zetrzy 12^b, zetrzy to kurrentem 26^a.

5. Nč. v*e* vodě, s*e* zlatem atd., stč. v vodě, s zlatem atp.; předložka se často mísí s následující hláskou stejné jakosti v stejný zvuk: czoz fye wuodye myge 47^b; po cztwrtem dyftyllowanye wlkofti dyftillog w fuchofty 32^{a-b}; ftud ten oleyg fyole 87^b; wleyg nan wuodu zlattem 89^a atd.

ie *ie* - *í* kolísá: at fye rozpuft*ie* 6^b, at fye rozpuft*í* 84^a a j.; k to^v d*y*elu 18^b, nefmyerne d*y*lo 4^b.

ě kleslo v e: zaff*e* 13^a, proti: zaff*ie* 12^a a j. Naproti tomu ě trvá veskrze v f*ye* = sě, vyjma jediné fe: fprawufe (= spravů se, spravuj se) 71^a.

o 1. o - e: jak*o* - jak*e*: iak*e* trawa 96[a].

2. ó - uo: w*uo*nye 34[b], b*uo*h 1[b], od mydlarz*uo*w 103[b] atd. o - ó - uo - ů: fr*u*ftl (= srůstl) iako fanitr 104[a] a j. — Naproti tomu *o* nerozšířeno: at malo z*o*ftane 16[b], nyzadne[o] pr*o*duchu 52[a], w*o*nye 39[b], prach*o*m 17[a] atd.

3. Jest často psáno *uo* místo *o*: wezmyz w*uo*fku 25[b], do fuch*uo*fti 30[b], w*uo*da 89[b] často. To se zakládá dílem na *dialektické* výslovnosti, dílem jest to v četných případech pouhou manýrou písařskou.

4. *o* na počátku slova se dlouží, předchází-li předložka *v*: wftaw w*uo*hen 20[b].

u 1. Přehláska *u* - *i*, *ú* - *í* dokonala se již na sklonku 14. stol.; náš rkp. pocházející z 2. pol. 15. stol. má tudíž tvary přehlášené; ale přece čteme některé tvary nepřehlášené, patrně *dialektické*: wloz kamen na zem*u* wlku 25[b], wkopy gey w zem*u* 106[b], nech tak ftati chuil*u* 76[a], fol*u* czyfczenu (instr.) 7[a] atd.

2. Imperativy 6. tř. -uj -ůj, zvratnou anal. -uoj, -ój: calcin*o*y 38[b], znenahla wyffuff*o*g 99[a], war*o*y fye 10[a] atd.; příčina jest ve dloužení imperativů 6. tř., na př. prac*u*j dloužilo se v prac*uo*j, prac*ů*j mylným domněním, že mezi kup*o*vati a kup*u*j je táž souvislost jako mezi pól - puol - půl; rovněž tak se mohly změniti imperativy kalcinuj, varuj se, vysušuj podobnou mylnou domněnkou v kalcin*ů*j -*uo*j, vysuš*ů*j -*uo*j atd., a pak zvratnou analogií *uo* dalo *ó*: varój se, vysušój atd.

3. V nářečích bývá také *y* místo *u*: do pol*y* 15[a], at by fklenycze gedno byla do pol*y* 77[a] (na jiném místě však: do pol*u* brzicha fklenicze 29[a]).

y 1. Dialekticky *e* místo *y*: precz 22[a], 27[b].

2. ý - aj (ej) kolísá: ohen tich*ay* 86[b], ale i: ohen tich*y* 86[b] dlely ohen fuch*ay*m drzywym prudcze hork*y* 80[b] atd.

Slabikotvorné (samohl.) *l*, *r*. l: dlha cesta 24[a], hrdlo dlhe 23[b], převelmi dlho 59[a], dial. mor., naproti tomu často též: dlúhý, dlúho. *l* s průvodnou samohláskou *u*: w*u*lkost 6[b], 8[a], 20[b] atd., mimo to také výjimkou: wffechna wlhkoft 66[b], tu wlhkost 90[a], též: zadna wlkoft 9[b], wlkofti (= ve vlhkosti) 13[a]. *r*: ve slabice *čr*: k crwenofti 51[b], crwene 79[b] atd.; crnyffy 32[a], crnoft 32[a], crny 77[b].

b) *Souhlásky*:

l změněno v *n*: dial. leda - neda: zakry nedaczymfy 15[a]. Neměněné, původní *l* ve slově a-lebo = anebo (lebo mor.,

Gen. pl. wrstw dielage 72b, ale také vrství (podle kostí), k nom. sg. vrstev (ū-kmen): budu ſeſt wrſtwy 74a, niekolik wrſtwy 72b.

Dialektické mor. šatą: czyſtu ſątu (= čistú šatú) 7b.

ja-kmeny: acc. sg. -u dle „ryba", dial.: na zemu wlku 25b, nech tak ſtati chuilu 76a. — Subst. krópě (= krůpěj): tey wuody gedyna kropie 112b.

i-kmeny: sg. instr. -ú (podle a-km.), dial.: zetry ſolu czyſczenu (= s solú čiščenú) 7a.

n-kmeny: den, týden, gen. dně, dial.: nech ſtaty za pul dnye 15a, za pul dnye 10a, nech gych staty do tehodnye 73a.

b) *Adjektiva.*

Vzor „dobrý": sg. gen. loc. fem. úžení é-ý: teply wuodicky, czyſty wuody 8b, wuody wlazny 16b atd.; w gyny wuodye 8b atd., často, ale i: w czyſte perniczy 13a. Pl. masc. adj. svatý s přehl. světí: wſſechny ſwieti 1b.

c) *Zájmena.*

ten loc. sg. masc. po tem dny 26b, 50b, v tem potye 33b, dial. sg. gen. fem. odch.: mistrovstvo tey welebni ceſti (zadní strana přední desky); jinak vždy správně, na př. ty (é zúženo vulg. v ý) ſyry try loti 67a.

tenže: instr. sg. masc. tyemz obyczegem, 54b, 102a atd.

tento: gen. sg. masc. ſameho tohto prachu 98b.

náš: sg. nom. fem. správná jotace vždy: naſſye ſyra (= našě sira) 14a, atd.

veš: pl. nom. masc. wſſechny (= všechni) ſwieti 1b, wſſechni zemſczi produchowe 111a.

d) *Skloňování cizích slov.*

Lat. neut. -um neskloňováno: wezmi vitõllum (= vitriolum) wyſuſſeneho 17b; wezmi vitriollum trzi phunty 6b atd. V pl. lat. -a: wſſechni cztyrzy elementa 22b. Jinak často slova cizí jsou skloňována s koncovkami českými: tolykez ſanitru 17b, k tov armoniaku phunt 17b atd.

e) *Sloveso.*

Třída I.

Z 1. vzoru:

matu, impt. měť: wmyet ten praſſek wuoſk 56a, zmyet gey (chléb) 45a.

padu, inf. pásti: at nycz nan nemuz vpaſti (= upásti) 26a.

rostu, part. -l: iako by ſye ſpolu fr*u*stli (= srůstli) 68b, ſruſtl iako ſanitr 104a, coz ſruſtlo 104a.

Z 5. vzoru:

vyjmu, imperativ vynmi, vymni, pt. vynma, viz v Hláskosloví ujmu, inf.: kdy ohnye vgyti (= ujíti) a kdy powyſſyti 38a.

Ze 7. vzoru:

čúti, přehl. číti: tu (studenost) dobrze vczygeſz 31b.

krýti impt. krý: wrz na ſtrzibro a zakry ſtrzipkem 90a—b; zakry nedaczymſy 15a.

kouti, impt. zkuoy olowo drobnie 91a.

líti impt. lí (lьji): otewrzy ſkleniczy a wly tam wuodu 41b.

mýti impt. mý, maj, mej, mé: wymy a zber kwieti 80b, wiber a zmag 100b, tehdy ſmey w randlik 65a, zmegy czyſtie 15a, 17a. — Odch. smuoj: ſmuog neczyſtotnzuody 8b.

Třída II.

táhnu, tiehneš - tíhneš: az prawy kwiet wytihneſz 88a, kdyz wytihneſz wſſechnu wlhoſt 29b—30a. Part. -l: odch.: takſz tepru prawe kwieti wytihl 83b.

Třída III.:

ptýleti: aby (ty) prachem neptilel 59b.

mnieti 3. pl. ind. praes. mnie, dle III. 1. mnějí: ſproſtny alchymiſty mnyegy 34b.

Třída IV.:

činiti; sčiniti: to wſſechno ſczyn weſpolek 23a, wſſechen prach ſczyn w hromadu 78a; včiniti: wczyn do kucurbita ſklenicze 104b atd.

mařiti-mořiti: rtut morziti 85b, rtut marziti 101a—b.

saditi: impt. to ſad (= saď) weſpolek 24b, 58a.

uhoditi (= uhodnouti) = ſlepy by vhodil 71b.

Třída V.

Ze vzoru 1a:

chovati se, impt. chuow ſye (se zdlouženou hláskou); podle V. 2.

nechati impt. nechaj: ponechay 11a; vedle toho: nech: nech ſklenicze otewrzyno 12a.

otřísati, iterat. k třasu I. tř.: czez ſwrchu naydeſs to neottrzyſſage ſchuowj 82b.

Ze vzoru 1^{b}:

krájeti, impt. zkrag gie dobrze tencze 88^{b}, dle V. 1^{a}.
míšeti, impt. miſſeg (= míšej) 6^{b}, 7^{b}, 8^{b}; ſmiſſeg 17^{b}, niekolikrat zamiſſeg 99^{b} atd. Part. míšeje: miſſege 16^{a}, 20^{a} atd.

Ze vzoru 2.:

kopati, impt. wkopy (podle V. 1^{a}) gey (hrnec) do pinwice 106^{b}.
metati, impt. mec!: nemecz wicze prachu 56^{b}.

Ze vzoru 3.:

tkáti, zatkati, impt. dle V. 1^{a} zatkaj -ej -ý; zatky ſkleniczi a day ohen 12^{a}, pod. 11^{a}, 88^{b}, 89^{a}, 95^{a}, 95^{b} atd. často; pt. -n: wſyp do ſklenicze .. a nech odetkano 21^{a}.

Ze vzoru 4.:

léti: inf. wleti a diſtillowati 89^{b}; pt. -l: iakz by do ... ſklenicze wlel (= vlél) ſtudeny pot 34^{a-b}.
síti: adj. od pt. -n: witriollum dobrze ſaneho 101^{b}; adj. od pt. -t: w pyſku ſatem 10^{b}.

Třída VI.:

distillovati: impt. -ój: diſtillog 30^{a}, 33^{b}.
kalcinovati: impt. -ój: calczynoy a ſuſſz! 31^{a}.
pamatovati: impt. -uoj: pamatuoy ſye 44^{b}.
pokrapovati: pt. praes. octem pokrapuge 74^{b}.
povětšovati (= sesilovati): pt. praes. nycz nepowieczſuge ohnye 33^{a}.
připravovati: impt. -ój: prziprawog 67^{a}.
scezovati: impt. -uoj: zcezuoy 27^{a}.
spravovati se: impt. -ů, -uoj: zprawu ſe tyem 71^{a} (= spravů); tak ſye tyem ſzprawuoy 59^{b}.
sražovati se (= srážeti se): at ſye neſrazuge 16^{b}.
varovati se: impt. -ój: waroy ſye 10^{a}, 11^{b} atd. O imperativech zde uvedených v. výklad v hláskosloví.

4. Skladba.

Věta předmětná; spojení anoť (= že): kdiz vzdrzyſz anot ſul ſye ze dna ſady 9^{a}; az vzrzyſz anot duchowe ydu 18^{a}; spojení ať: waroy ſye at twoy prach nebude ... 13^{b}, waroy ſye at newrze wkotliku 29^{a}.

Věta časová; spojka když již (= jakmile): kdyz gyz vzryſz 46^{b}.

Věta účelná; spojení: ať se slovesem fin., nebo aťby, nebo aby: zamaz ... dobrze ... at by nykudy para wen ne-

mohla 29^{a-b} atd. často; powiſz ohnye a t ſklenicze tepleyſſy b u d e 30^{b} atd. často; protoz opatrz ſye a b y ſkody newzal 27^{a}.

Věta podmínková: ... geſtli z e t geſt geſcze wlko 10^{b}; ten den nechay dyela a c z (ač = jestliže) chczeſz ſwe^{r} dobre^{r} 28^{b}; neſwierzuy ſye zadne^{r} alchymyſtu l e c z gey prwe dobrze ſkuſſyſz 23^{a}.

Věta přípustková: nedbay nato b y t (= byť = i kdyby) pak nicz wicz neostalo 65^{a}.

Attrakce: 1. při kolik, několik: w kolik ſkleniczich 116^{a}; kolikmy barwamy 115^{a}; w nyekolik randliczich 72^{b}, po nyekolich (asi chybou místo několikých) dnech 76^{a}; po nikolika (m. niekolika) dnuow 72^{a}. Správně: zgedny ſobye ... nyekoliko phuntu 72^{a}.

2. Při subst. verb.: k to^{r} welebne^{r} kameny ſpogenye 29^{b}, przyprawu ke rtuti czyſczenye 9^{b}, po barwach mynuti 48^{a}, k cymentowanye zlattu 75^{a}, 76^{a}, vedle toho také: k cymentowanie zlatta 93^{a}; atp.

Grammatické číslo.

Dual zachován v těchto příkladech: powiſſe ohnye d w i e m a v h l o m a d o b r y m a k o w a r ſ k y m a 34^{a}; day gy nyetery zenye neczyſti w r u c z e a vzrzyſz zet ſye gy w r u k u roſkoczy 28^{b}; zmyet gey mezy r u k a m a 45^{a}; miedy d w i e h r z i w n i e 99^{b}; od tiech d w u p r a c h u 81^{a}.

Odchylka od náležité shody v čísle: ſwymy oczyma 1^{a}.

Grammatický rod:

m o č masc.: ten mocz 15^{a}, mocz czyſtie diſtillowany 64^{a}, gyne^{o} mocze 16^{b}, mocze czyſteho 64^{b} atd.

r ú c h a, fem. (= roucho), d i a l. m o r.: ſkrze c z y ſ t u r u c h u 27^{a}.

š a t a, fem. (= šat), d i a l. m o r.: ſkrze h u ſ t u ſ a t u 95^{a}.

š a t k a, fem. (= šátek) d i a l. m o r.: wezmy c z y ſ t u ſ a t k u 45^{b}, chuowati w ſ a t c z e 45^{b}, obtocz c z y ſ t u ſ a t k u 45^{a}.

Odchylky od shody v rodě: kdyz vzryſz g e y (t. železo) a n t rzerzewy 61^{a-b}, na w ſ ſ e c h n i tiela mrtwa 54^{a}; iako by b y l y trzi zrna hrachowa 61^{b}; o n y nebozzatka 69^{a}; dwie tiela k e r e z gſu z o ſ t a l y 92^{b}, atd.

Adjektivum.

Adj. zastupuje příslovečné urč.: z e m n y e zlatto (= zlato v zemi jsoucí) 55^{a}; w t e p l e m dyſtillowanye 35^{a} (= dist. v teplotě, za tepla).

Adj. zastupuje přívlastkový gen.: wuonye balſamowa 43[b]; w teplotie pyſſeczny 76[b], 77[a].

Příklady na adj. tvaru jmenného: bud pilen a vſtawiczen 42[a], pod. 22[b], 54[b], 115[a]; bud tagen ſny (t. se sírou) 70[a]; nuz bude ſuch 11[a]; nuz bude mokr 11[a]; prach lezy ... ſypek 13[b], budet crno (stříbro) 100[a]; bude krzehko (zlato a stříbro) 56[a]; geſt mieko (zlato) 57[a]; nebud tefkliw 16[a]; w ſuſſye 7[a]; geſto gy (vodě) w ſwietye rowno nenye 25[a]; (ale na jiném místě subst.: gyzt (vodě) w ſwietye rownye nenye 27[b]); hrnec bude rzeraw (= řežav) 106[a]; bude iako vhel rzerzew 64[a]; nyzadny mudrzecz nemuz tak mudr byti 105[a]. Jinak jest obyčejnější adj. tvaru složeného.

Gradace utvořená skládáním adj. se subst. stejného kmene: to geſt prawa prawda 57[b]; subst. se subst.: na wieky wiekoma 55[a], 62[b], 71[b] atd.

Zájmena.

Zájmeno přivlastňovací; odchylné od nč.: rozpuſtiz twu materygi 41[a] (ale správně: rozpuſt ſwu materigi 40[b]); vzrzyſz wſſechnu twu crnoſt 46[b]; wiſtud twuog oleyg 89[a] atd.; ale také správně: acz chczeſz ſwe[v] dobre[v] 28[b];

svůj = svůj pán: procz chczeſs byti robotnykem gyneho moha byti ſam ſwym 4[b].

Relativum absolutivum: 1. ſyru ... prawu genzt ... 67[a]; ſtrzibro genz gt lepſy ... 55[a]; ti gyſty geſtot ... 13[b]; prach geſto ... 14[b]; k zlattnikowi geſtot vmy ... 19[b] atd.

2. czeſta ... geſte gye neſlichano ... 6[a]; bazyliſk, gehoz ony onyem newiedy 35[a]; wſſechny barwy gehoz na nye nycz nedbay 47[a]; kamen ... geſto na nyem tru barwy 65[a]; wuodu ... geſto gy zlatto rozpuſczy 102[a].

3. Gen. jehož ve významu nč. neboť, ježto, poněvadž: zprawuſe tyem coſz widel odêne gehoz netrzeba gedno gyti wedle meho pſanye 71[b]; czeſta vzyteczna malym nakladem gehoz prawa alchymyge nepotrzebuge nakladuow 72[a].

Relat. jehož = nč. čehož: at ſye ſpogy welmi dobrze gehozt (= čehož, oč) netrzeba pecze mity 58[a].

jeho = nč. relat. čehož: pakli by chtiel dielati na ſtrzibro gehot (= čehož, k čemuž) neradym ... 67[a].

Číslovky:

Základní: 5040: pyet tyſſicze hrzywen a cztyrzydczeti hrziwen 60[a]. Attrakce: w dewateſſati

dnech nebo we ſtech 46^b. Místo věty bezpodmětné podmětná (podm. číslovka): tak ſye dokonaly trzynaſte otazek 116^b.

Řadové; na otázku po kolikáté?: diſtillog pyetkrat, pate w pyſku 31^b; diſtillog ſeſtkrat ſedme w pyſku ... 35^b, 36^a, atd., pod. ſublimoy druhe, trzeti... 82^b.

Druhové: ſe dwoge przehrſle 14^b, 15^a; wſſech tre (t. tělo, duše, duch) 44^a; wſſechny cztwery wieczy 113^a (= zákl.).

Jiné výrazy číslovkové: všejeden: we gmeno ... wſſegednoho hoſpodyna 63^a; jednostejný: ohnyẽ gednoſtynym 38^b; po jednou, po dvakrát: geſtli ze nebudeſz moczy po gednu wydyſtillowati ale po dwakrat 77^a; několikokrát: to vczyn niekolikokrat 84^b.

Pády:

Nominativ jmenovací: muz gmenem Anthony 6^a; ſkrze... ſluzebnika... ygmenem Gadeſz 1^b.

Genitiv. Přestati s gen. odluky: kdız przeſtaneſz dyſtillowanie 102^{a-b}. Gen. partitivní přesně zachováván: wezmi ſylny wuody 25^a, atd. vůbec při „vzíti".

Instrumental příčinnosti: czeſta vzyteczna malym nakladem 71^b (= pro m. n., ale může býti i ve smyslu připouštěcím).

Pády předložkové:

do: až do (jak dlouho?): nech tam ſtati az do trzi niedel 94^a.

na: waz na wahu (m. na váze) 83^a.

v: s acc. (děj se nese v nitro předmětu, nč. do...), při slovesích: vsypati: wſyp *w* pernyczy 6^b; wſyp *w* ſkleniczy 10^a; vstaviti: wſtaw *do* peczky *w* perniczy a *w* pyſſek 13^a; wſtaw *w*uhle 15^a; vedle toho i do: wſtaw *do* peczky 12^a, 13^a, 23^b; slíti: ſleyg to *w* rendlyk 15^b.

Říkáme „ve jménu otce"; v našem rkpe vždy „ve jméno": wegmeno otcze 1^a (wegme° buozy 26^a) atd.

za s acc. na označení míry časové: nech ſtati za pul dnye 15^a; nech stati za cztirzy dny a noczy 23^b, trzy to za trzy hodyny 23^b; ſuſz za cely den 31^a; nech tam lezeti za hodynku 79^b.

Sloveso:

Jednodobé místo trvacího: tuto ſye poczyna cztwrty prach prziprawyty (m. připravovati) 20^b.

Jednoduché místo složeného: vzdrzyſz anot ſye ſady kamen 86^b (sadí m. usadí, usazuje, ale snad též m.

ssadí [?]); ſklenicze iakoz tam naprzed ſye pyſſy (m. popisují) aby gedna w druhu ſla 52b; gyz ſye chcze puſtiti (m. rozpustiti) 26a.

Perfektum zachovává také ve 3. os. pomocné sloveso „býti“: geſt raczil 1b; neſmiel ſye geſt pokuſſyti 69b—70a; dwie tiela gſu zoſtaly 92b.

Vazby participialní: Part. jest souřadným doplňkem k předmětu: vzryſz na dnye crne tyelo iako opylky zelezne lezycze 35b (zde zároveň assimilace k subst. opilky); naydeſz ſwrchu iako pupencze lezicze 79b. Obvyklá vazba: iakoz mudrczy prawy *a rzkucze* 74b. Hromadění participií: a to vczyn (a) pyetkrat naleuage a warze a miſſege, ſlewage 20a; calcynoy... ſeſti vhly a to tak diſtilluge, calcinuge, rozpuſczege a to vczyn oſſemkrat 39a; zber kwieti a to tak czynye namaczege opilky a pale a kwiety zbyrage tak dluho, az... 80b. — Zvláštní vazby: nech ſklenicze otewryno 12a, nech ſklenicze otewrzynu (sic!) 10b, 23b, nech ſtati za hodynu otewrzyno ſklenicze 11a.

Příslovce.

Slovce příklonné -ť velmi často se přivěšuje: naydeſz prach ant... 12b; pod. anoť (= že), kdyžť a j.; pod. tutoť dawamť wyedeti 33a; a zwlaſczeť przikazugiť 52a.

Spojky:

a hromaděno při participiích, v. t.
anoť = že.
jakožto = jako: on (prach) ſye mige od ſwe neczyſtoty yakozto ditye w materzynye zywotye 33b.
jedno = jen, jenom: at gedno prach oſtane 20a; gedno wiez ze... 24b.
když = nč. kdy, kdykoliv: neb tu muzeſz dielati kdyz chczeſz 111a—b.
když již = jakmile: kdyz gyz vzrzyſz 46b.
kdyžkolvěk = kdykoliv: kdyzkolwiek vzdrziſz anot... 86b.
neb — neb = buď — buď: neb vicze neb mene 108b.
než = ale: nekwap w diſtyllowanie, nez w kalczynowanye neſkody 47b.
tak — jakož: tak iakoz ſem widiel 6a.
totižto = totiž, yſu wnyem cztyrzy wieczy totizto.. 22b.
tož, dial. mor.: az vzryſz... toz przeſtan 18b, to ſad weſpolek iako zlatto a tozt przyde kamen 24b.

Úvahy.

Macedonien. Die geschichtliche Entwickelung der makedonischen Frage im Alterthum, im Mittelalter und in der neueren Zeit. Von Dr. *Cleanthes Nicolaides.* Berlin 1899, Joh. Räde. Str. 267. S národopisnou mapou. Cena mk. 4·80.

Hlavní část knihy zabírá vylíčení pestrých poměrů národnostních v nynější Makedonii a bojů, jež jednotlivé národnosti tam vedly a vedou s Řeky. Tendence spisovatelova jest hájiti historických práv hellenismu na Makedonii. Bohužel jest autor skoro vždy ovládán nemírným chauvinismem, jenž nedbá skutečných poměrů nynějších a svádí jej k tvrzením patrně nepravdivým (obrana Fanariotů, str. 92, 106; Bulhaři prý ještě v 10. stol. mluvili mongolsky, str. 103; sofistické zaměňování národnosti a řeči obcovací, str. 129, 130; nynější obyvatelstvo slovanské do Makedonie prý se přistěhovalo teprv za dob tureckých, str. 129; Bulhaři nemají prý národních písní, str. 158; města Vodena, Ostrovo a j. nikdy prý nebyla slovanská, str. 190) a k nespravedlnosti k národům jiným (srv. str. 95, 134, 147). Nemile dotýká se čtenáře nechutná *captatio benevolentiae*, jíž hledí si získati (v otázce vědecké!) sympathie Němců (str. 19, 96, 97 o českých poměrech!).

O Makedonii v starověku jedná autor jen na str. 30—35, 48—58, 61—66, 197—200. Podává tu pouze výsledky, k nimž vědecké zkoumání o starověké ethnografii makedonské dospělo, nepouštěje se do bližšího rozboru jednotlivých otázek. Výsledky ony podány správně; právem souhlasí spisovatel s míněním, že Makedonové vlastní byli kmen severořecký, nikoli thracký, jak jest mínění obyčejné (i u nás rozšířené); správně posuzuje zachované glossy makedonské a výroky Demosthenovy o »barbarských« Makedonech.

Nedopatření jsou: Hesechios (str. 55); Pierie nesprávně připočtena k Horní Makedonii (str. 30); Perdikku I. nesprávně nazývá (ib.) prvním králem. Pravdě nepodobno jest, že Horní Makedonie již za Perdikky I. byla uvedena v odvislost od království v Edesse (ibid.); L. Aemilius Paullus neprohlásil Makedonie za římskou provincii (str. 33). I ve starověkých dějinách tendence spisovatelova svádí jej k nepravdě. Tak tvrdí, že Karanos, zakladatel dynastie makedonské, pocházel z Argu v Peloponnesu (str. 30), kdežto přece již Abel (Makedonien vor Kön. Philipp, str. 95) dokázal, že byl to vůdce hornomakedonských Orestů z města Argu v Orestii. Alexander I. prý, za jásotu veškerých Řeků, účastnil se her v Olympii (str. 31); to lze asi sotva srovnati s Herod. V, 22. Poměr mezi řeckými osadami na

k cifrám a výpočtům percentuálním. Nepostačí mi, čtu-li: Ten neb onen jev jazykový vyskýtá se u Synesia na těchto místech, nebo vyskýtá se hojně či zřídka, nýbrž nutno říci: »Ten neb onen jev jazykový vyskytuje se v celku na př. osmdesátkrát; dvacetkrát přesně atticky, ostatek podle řeči obecné.« Z toho může pak činiti platné závěry každý, ne toliko spisovatel. Daleko důležitější a také časovější bude vydání listů Synesiových samo. Přejeme si, aby Fritz hodně brzy a s nejlepším zdarem tento svůj úmysl provedl. *Em. Peroutka.*

De Flori codice Cracoviensi. Scripsit *Petrus Passowicz.* Cracoviae 1898. (Seorsum impressum ex XXVII tomo Classis philologicae Academiae Litterarum Cracoviensis.) Str. 24.

Autor snaží se dokázati, že k přesnému stanovení textu Florova nestačí prozkoumati toliko rukopisy starší, nýbrž že třeba přihlížeti též k rukopisům pozdním. Za tím účelem podjal se namáhavé a nevděčné práce; srovnal totiž rukopis universitní knihovny krakovské (č. 416) s nedávno vyšlým vydáním Rossbachovým (v Lipsku 1896) a ukázal, že i z tohoto velmi nedbale psaného rukopisu těžiti lze pro kritiku pokaženého textu Florova. Z pojednání toho můžeme si utvořiti jasný obraz o povaze rukopisu krakovského: pochází ne ze 16. stol., jak tvrdí Rossbach, nýbrž již ze začátku stol. 15., psán jest od člověka latiny i palaeografie jen málo znalého a velmi nedbalého. Za to však není v něm libovolných změn, jako v rukopisech jiných. Passowicz ukazuje podrobně, že patří do třídy t. zv. Nazarianské, a že archetypus jeho zaujímal střední místo mezi rukopisem Palatinským č. 894 (N) a Leydenským, někdy Vossiovým, č. 14 (L). Na str. 21 a 23 vytčena jsou místa, kteráž lze dle rukopisu krakovského opraviti. Zisk ovšem není veliký; neboť většinou opraven tak text již z dohadu. Nicméně zavděčil se Passowicz svým důkladným a přehledným srovnáním rukopisu dosud málo známého všem, kdož obírají se kritikou textu Florova.

Frant. Groh.

Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia. Díl I. pro III. a IV. třídu gymnasií. Sestavil *Petr Hrubý.* V Praze, 1899. Nákladem Dr. Ed. Grégra. Str. 190. Cena 2 K.

Tato cvičebná kniha hledí upřímně odpomoci steskům, jež se od dávných let ozývají ze řad učitelů řečtiny, ukazujíce na nevhodnost dosavadní řecké cvičebné knihy pro III. a IV. třídu gymnasia, a jež již r. 1883 došly výrazu resolucí sjezdu professorů středních škol východních Čech v Hradci Králové.*) A jeví

*) Viz L. fil. roč. X., str. 457—461.

se v ní skutečně veliký pokrok jak proti dosud nejvíce užívané knize Lepařově, tak proti Jar. Schulzem přeložené knize Schenklově.

Cvičivo rozděleno ve tři oddělení. První obsahuje pravidelné tvarosloví do sloves na -μι, druhé opakování a doplnění deklinace a konjugace, slovesa na -μι a slovesa nepravidelná, třetí způsoby ve větách hlavních a vedlejších. Oddělení první, zabírajíc právě polovici knihy, určeno pro III., druhé a třetí pro IV. třídu. Že vyloučeny nepravidelnosti deklinace a konjugace (subst. stažená, deklinace attická, defectiva, heteroclita, heterogenea, nepravidelné stupňování, zvláštnosti v přímnožku, ve zdvojce a j.) z cvičiva určeného pro III. třídu, jak toho vlastně i instrukce žádají, uvedena rovnováha v požadavky, kladené pro obě třídy, a látku obou tříd pak možno snadno v určené době probrati. Tato možnost dochází podpory i tím, že jednotlivá cvičení obsahují jen nejnutnější počet vět pro nacvičení pravidla, tak že všecky možno probrati dílem ve škole při výkladu, dílem jako domácí přípravu; a s tím souvisí dále zase výhoda, že při každém cvičení jen nevelký počet nových významů se naskýtá, tak že se žák všem významům, uvedeným při každém cvičení, může naučiti a všech později užiti, a učitel není nucen při novém cvičení pracně vybírati věty jen s významy známými z vět dříve probraných. Stejné zjevy tvaroslovné probírá Hrubý najednou; na př. po druhé deklinaci substantiv následuje sklonění adjektiv a zájmen trojvýchodných; podobně se děje při třetí deklinaci a analogicky při slovese. Tím jednak počet cvičení se menší, jednak uvádí se ve cvičebné věty hned z počátku více rozmanitosti. Proto sluší také schvalovati, že již při deklinaci učí se žák ve zvláštních cvičeních tvořiti imperfektum sloves (cvičení 11. a 17.) a že již záhy se seznamuje se syntaktickými vazbami, známými z latiny (j. ve cvičení 9. s vazbou po slovesech dicendi), v čemž se v přiměřeném postupu ponenáhlu pokračuje, tak že v oddělení třetím, určeném na konec IV. třídy, vlastně se pouze systematicky pravidla již známá opakují. Předložky uvádějí se vždy jen v příkladech a frasích, což pro pochopení jich významu jest s velkým prospěchem. Učivo ovšem, hledíc k min. nařízení z r. 1887, jest omezeno; jeť základem této knihy 6. vydání Niederlovy grammatiky, změněné a zkrácené Vil. Steinmannem působením právě onoho nařízení.

Kniha obsahuje nejprve cvičivo, pak seznam slov a poznámky k jednotlivým cvičením, konečně slovníček řecko-český a česko-řecký.

Cvičivo záleží v jednotlivých větách a souvislých řeckých článcích, jež položeny po delších partiích pro opakování. Cvičebné věty jsou vzaty z různých oborů, jsou obsahu plného a netvoří příliš dlouhých period; hojně jsou zastoupena i přísloví a sentence; věty české nejsou pouhou obměnou vět řeckých, nýbrž

obměňování jich ponecháno právem cvičení školnímu.*) Pilně dbáno, aby neobsahovaly grammatických úkazů dosud neznámých a aby nebylo třeba vysvětlivek. Nedopatřením se vloudilo ve cvičení 10. slovo ἦσαν, ve 12. ἦν, v 54. ἔπεμψεν, v 60. καθέξεις, v 89. nepřijde, vesměs to tvary, o nichž jest řeč teprve v pozdějších cvičeních. Dále užito ve cvičení 93. substantiva ἥρως a v 95. ὄφελος, jichž opominuto při deklinaci.

Méně spokojen jest referent s uspořádáním souvislých článků. Jest jich v celku 24, a sice v první části, určené pro III. třídu, 11, v druhé 13 s textem vesměs řeckým, obsahu většinou historického. První souvislý článek položen hned za II. deklinaci. Jest zcela správno, že se počíná se souvislými články co možná brzy, ale počet jejich by měl býti daleko větší, za to rozsah některých skrovnější (již článek η′ zaujímá celou stránku); a poněvadž celou látku i se žáky prostředního nadání snadno lze v čas probrati, doporučovalo by se, aby na konec přidáno bylo několik delších souvislých článků jako průprava pro V. třídu. Články v druhé části s obsahem, vzatým z peloponneských a perských válek, unavují spoustou vlastních jmen, jež nemají pro žáka pro další dobu namnoze významu; proč nevzíti více článků obsahu mythologického a herojského, jenž jest daleko zábavnější a pro budoucnost s větším prospěchem? Souvislý článek má sloužiti pro kontrolu, jak žák nejen zažil předcházející pravidla grammatická, nýbrž i jak ovládá zásobu slovní; proto má obsahovati, pokud možno, jen známé významy, aby byl takový článek zároveň vítaným oddechem a mohl býti čten bez přípravy; toho se však v článcích Hrubého nedbá. Konečně by nebylo na závadu, přes to, že jiný jest cíl vyučování řečtině na gymnasii než latině, aby byly sem tam i české články vetkány, jimiž by se jednotvárnost pouhých vět cvičebných mírnila; i za úlohy by mohly sloužiti.

Uspořádání látky učebné, jež hledí k tomu, aby zjevy podobné nebo příbuzné pohromadě byly probírány a cvičeny a tím aby se látka zjednodušila a soustředila, třeba vůbec chváliti.

Při seznamu slov k jednotlivým cvičením udány jsou příslušné §§ Steinmannovy i Schulzovy mluvnice. Odkazovati při cvičeních tvaroslovných také k syntaxi (cv. 9., 13., 15.) jest, tuším, zbytečno; neboť příslušné syntaktické úkazy se vysvětlují na příkladech v poznámkách, což lze provésti všeobecně; ostatně tertián nedovede v syntaxi hledati a snad jí ani nemá. Slova k jednotlivým cvičením jsou seřaděna abecedně; na přehlednosti by se získalo a učení žákům usnadnilo, kdyby jednotlivé druhy

---

*) Některé věty v druhé části budou se snad zdáti tu a tam obtížnými; já jich nevytýkám, protože se mi zdá, že již trochu daleko zacházíme, předpokládajíce u žáků co nejméně soudnosti a tím jí právě zanedbávajíce; proto se jí pak ve vyšších třídách skutečně nedostává.

slov byly odděleně uváděny (subst., adj., pron., verb. — částice). Praktické jest, že při řeckých slovech jsou udávány významy dle slovníku Lepařova, a sice v témž pořádku jako tam, základním významem počínajíc; ovšem i zde mnoho dobrého někdy škodí; tak na př. k cvičení 1. uvedeny při slov. ἄρχω významy: jsem náčelník, vládnu, ovládám, velím, ač ἄρχω ve smyslu prvním vyskýtá se teprve ve cvičení 47. Vazba slovesa θαυμάζω uvádí se teprve při cvičení 6., ač je jí potřebí již ve cvičení 4.; podobně vazba slov. πείθομαι měla býti uvedena již ve cvičení 5., nikoliv až v 7.

Poznámek užíváno vhodně, a, jak připomenuto, všem vazbám a zvláštnostem řečtiny učeno na příkladech. Při cvičení 3. budiž poukázáno i na ml. § 20. 4. a 19. b) (οὐκ ἔστιν); při 4. na § 18. 1.; při 12. na § 25. 2. b) (οὐ na konci věty); při 15. místo § 156. a) b) β) stůj § 156. 1. a) b), 2. a) β); při 16. při slov. νομίζω (považuji) buď uvedena vazba (někoho za —); při 17. dodej § 182.; při 19. k πρέπω slušim dodej neos. πρέπει sluší se (29.); při 22. dodej § 115.; při β' buď přidána poznámka k slovům ἐπιέζετο ὑπὸ δίψης, podobně při 53. ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, při 29. k slovům κρίνω ἐκ τῶν λόγων; při 36. přidej § 120., při 38. poznámku k ὡς ἄριστα, při 43. pozn. k slovům pro všechny; při 51. při μηδείς ve větách žád. a rozkaz. dodej i podm. (srv. 52. 4.); při 52. přidej pozn. k slov. νίκας ποιοῦ. při 57. k slov. Μιλτ. παῖδα κατελείπετο, při ζ' k slov. ἐν τῇ ᾠδῇ ἀπηγάγετο; při 58. k slov. ἠγγέλλοντο οἱ Ἀθ. dodej §§ 185. a 186.; při 65. pozn. k 2. části 14. věty; při 68. přidej § 249.; při 73. bohyně Athena appellat. se nepřeloží; při 83. pozn. k slov. μισθὸν οὐκ ἀπεδίδου, k pozn. 22. buď uvedeno při větě táz. i řídicí slov. hist. času; při ιδ' pozn. k slov. πρὶν εἰσβαλεῖν κτλ.; při 90. 5. pozn. k opt. εἰ προσθεῖντο αὐτῷ; při 92. 2. k slov. ὅτι ὀλ. χρ. βιώσεται; při ιϛ' k slov. ἐλ., ὅτι ἀφήσοιεν; při 96. k slov. εἴ τις εἰς Ἅιδου εἰσίοι; při 95. m. § 261. 5—8 stůj § 261. 5—7, 269; při 100. pozn. k slov. ἃ μὴ οἶδα, k 106. 6. (dat. auct.), k slov. vzrostl ve velikého; při 114. 3. ὧν σοι ἐδ. θεός — τούτων κτλ., při 114. 3. k slov. εἰ νικήσειε, při 115. 5. k slov. ὅπως ... ἐροῦσιν; při 123. do přehledu vazeb vět časových buď přidán příklad na πρίν s inf. Seznam slov přidán ovšem jen ke cvičením, určeným pro III. třídu; při cvičeních pro IV. třídu udány příslušné §§ mluvnice a poznámky, zpravidla syntaktické.

Přes to, že s velikou pozorností jest sestaven seznam slov k jednotlivým cvičením, stalo se, že tu a tam schází v seznamu slovo, ve cvičení se vyskytující, a teprve při pozdějším cvičení bývá uvedeno; tak při cvič. 9. slov. těším (až při 21.), při 10. bráním (až při 16.), při 14. čin (ἔργον při 9. = dílo, skutek; v slovníku čin = πρᾶξις, jehož ještě v 14. nelze užiti), při 17. a 19. po-

sílám (až při 29.), při 23. vypravuji (*λέγω* dle 1. říkám, mluvím, pravím), při 34. než (*ἤ*), při 39. *βασιλεύω* (až při 49.), nesmrtelný (až při 43.), při 41. *μανθάνω*, při 44. *οἷός περ*, při 47. brána, při 55. žoldnéř (*ὁ ξένος* dle 45. cizinec), při 57. prožívám (*διάγω* dle 49. trávím), při 67. doslýchám, při 68. *καταβάλλω*, zpozdilý (*μῶρος* dle 60. hloupý), při *θ′ σφάττω* (při *ζ′* uvedeno *κατασφάττω*).

Slovník obojí pořízen s velkou pílí a pozorností. Výhodou jest, že v slovníku českém uvedeny též předložky. Frasí a vazeb řeckých pilně dbáno; přáti by si bylo, aby všecky vazby, pokud jsou rozdílny od češtiny, po případě pokud nejsou stejné s latinou, byly uváděny, což by se ovšem z předu poznamenalo. Tak na př. by měly býti udány vazby i při *ἀπελαύνω* (vylučuji), *ὀνίναμαι* (mám prospěch), *ἐπιτίθεμαι* (činím útok), *ἐπιμέλομαι* (starám se). Mimo to při *μέταλλον* doplň i pl., při *παρίσταμαι: τινά* přemáhám, podrobuji (*ιη′*), při *στορέννυμι* dláždím (103.), při pravda: pravděpodobno (*εἰκός*). Slova, jichž ve slovníku užito, tvoří potřebnou zásobu pro vyšší gymnasium; méně užívaná a většinou básnická slova jsou: *δυνάστης, ἄλυπος, κοιμίζω, πειθαρχία, κρύφα* (= *κρυφῇ*), *πέργαμον*.

Správnosti jazykové dbá spisovatel plnou měrou; vytýkáme pouze ve cvičení 19. 2. naděje *k* vítězství, cvič. 49. 11. od ovcí.

Neopravených chyb tiskových jest poskrovnu; uvádíme: str. 2 ř. 13. sh. *και* m. *καὶ*, str. 13 ř. 14. sh. hnadbou m. hradbou, ř. 18. sh. *ίχθύς* m. *ἰχθύς*, str. 50 ř. 5. zd. *ωφέλησαν* m. *ὠφέλησαν*, str. 66. ř. 12. sh. *τῆν τῶν τ. φ. βίαν* m. *τὴν τ. φ. βίαν*, str. 75 ř. 20. sh. *ἀνεντες* m. *ἀνέντες*, str. 116 ř. 14. sh. 231 m. 233, str. 126 ř. 17. sh. úst m. ústí.

Vnější úprava jest velice pečlivá a škole příhodná; cena mírná.

Z toho, co řečeno, jasně, tuším, jde na jevo, že kniha Hrubého skutečně značí pokrok a že pokrok uvádí do počátečného vyučování řečtině. Cvičivo přiměřeně rozděluje pro III. a IV. třídu, neobsahuje vět zbytečných, udává po každém cvičení počet významů, nepřesahující sil žáků, zkracuje látku cvičebnou, přiměřeným způsobem od počátku seznamuje se zjevy syntaktickými a zakončuje soustavným cvičením ve vyjadřování řeckých vět hlavních i vedlejších. Výtky nejsou toho druhu, aby se nedaly snadno v 2. vydání napraviti, a třeba-li v tomto vydání tu a tam pozornosti učitelovy, jíž vůbec nikdy nesmí chyběti, nevyžaduje se jí v té míře, jako na př. při knize Lepařově. Proto možno s dobrým svědomím knihu Hrubého doporučiti našim gymnasiím.

Jos. Němec.

Římské reálie. Sepsal *V. Kubelka*, professor c. k. českého gymnasia v Uh. Hradišti. V Uh. Hradišti 1898. (Dodatek k recensi v Listech fil. XXV, 1899, str. 282 n.)

O této knize napsal jsem na uvedeném místě »Listů fil.« úvahu; kdo ji četl, připustí (je-li prost předsudků), že byla psána s tím úmyslem, aby přečetné nesprávnosti této knihy mohly býti aspoň v druhém vydání opraveny a aby ty, kdo snad užívají knihy té ve vydání prvním, nesváděly na scestí. Úmyslu mému naprosto neporozuměl p. K., uveřejňuje v ČMF. V, 1899, str. 439 n. k úvaze té poznámky, jimiž může býti u těch, kdo ani jeho knihy ani mé úvahy neznají, vzbuzeno zdání, že jsem se dopustil na něm křivdy. P. Kubelka se horší, že jsem knihu jeho vyhlásil za »nepotřebnou«; zamlčuje ovšem, že jsem ji dokonce nezavrhl tak naprosto, ježto jsem napsal, že chyby knihy té třeba opraviti, má-li býti k potřebě (str. 294), což se přece, tuším, od úplného zavržení liší; lituje dokonce, že jsem napsal úvahu »po jediném přečtení« knihy (!) atd.

Chyb (a mezi nimi mnoho velmi hrubého zrna) vytkl jsem arci mnoho; z nich p. Kubelka velmi mnohé uznává za skutečné chyby a je mi za ně »povděčen« (str. 447), jiné pokládá za chyby jen domnělé a omlouvá je, ale způsobem, který nesvědčí v jeho prospěch. Bude tedy zajisté také povděčen, když ukáži, jak vědecky nepřípustný je způsob jeho obrany.

Leccos v jeho obraně ostatně není naprosto vyvrácením mých výtek, nýbrž přiznáním k chybě. Na př. k § 3 připsal jsem: »Co značí vykřičník ve slovech ,dále údolí (!) Subura?'«, poněvadž jsem jist, že ani jeden z žáků, pro něž kniha jest určena, a snad i mnozí dospělí čtenáři významu jeho nepochopí, zvláště když p. K. při zmínce hned následující o úvalu Fatugal, jenž se také k Septimontiu počítal, vykřičníku nepřidal. P. Kubelka nyní (str. 440) vykládá, že vykřičník ten má upozorniti na to, že v Septimontium se také údolí Suburra čítalo. Jakou křivdu jsem mu tedy učinil, táže se po významu toho vykřičníku, když sám uznává nyní potřebu jej vysvětlovati? V § 51 jest podobný vykřičník po slovech »comitiis tributis«. I o tom jsem pravil, že nebude žáku jasný. P. K. odpovídá na str. 442, že prý jej pochopí každý žák, který pročetl § 40, neb i § 43 a 44. A což ten žák, který si těch paragrafů nepročetl neb, pročet je, na věc zapomněl? Kniha ta není přece určena k soustavnému studiu, nýbrž k občasnému nazírání, a je to docela makavá didaktická chyba, když se žák na něco upozorňuje vykřičníkem, čemu nemůže z místa samého porozuměti, a když se mu ani nenaznačí, kde poučení o významu toho vykřičníku nalezne. To by přece p. Kubelka, jakožto učitel střední školy, mohl věděti a nemusil by mi vytýkati, že

ho upozorňuji na tyto věci neprávem. V § 132 čteme, že Consův oltář byl u k r y t pod zemí. Vytkl jsem tento nepřesný výraz »u k r y t« (je v mém textu proložen). P. K. hájí se proti mé výtce takto (str. 444): »Oltář Consův nebyl o v š e m u k r y t pod zemí, nýbrž zemí z a s y p á n a jen třikráte do roka se odkrýval při obětech a slavnostech.« P. K. tu zřejmě chybu svou o p r a v u j e. Proč mi tedy vytýká, že jsem ho na chybu upozornil?

Příklady ty bylo by možno r o z h o j n i t i; p. K. se vlastně na četných místech k chybám svým z n á, přece však tyto své chyby, mnou správně vytčené, uvádí tak, jako by to byly chyby jen d o m n ě l é, a jako bych mu byl vytčením jich křivdil. A to je nějaká v ě d e c k á obrana?

Často p. K. uvádí ve své knize latinské výrazy, kterých n e v y s v ě t l u j e; na př. v § 26 slovo l u n u l a. Je to didaktická chyba, proti které se brání p. K. takto (str. 440): »Slovo ‚lunula' vyloženo v § 174., jejž si snadno čtenář v podrobném abecedním seznamu na konci knihy vynajde. Jako zde, tak i na mnohém jiném místě pokládal jsem za zbytečné o p a k o v a t i, co vyloženo vhodněji jinde.« Naproti tomu tvrdím: je to didaktická chyba, mluví-li se v § 26 o slově lunula b e z v ý k l a d u, protože se vysvětluje m n o h e m d á l e v § 174. Nechtěl-li p. K. slovo to vykládati dvakrát, měl je vyložiti n a p r v n í m místě a na druhém k výkladu odkázati, anebo, chtěl-li je vyložiti na místě jiném, aspoň upozorniti na toto místo; ba i tam, kde slovo dříve vyložené později se vrací, měl na první místo odkázati. Že by žák, nenašed výkladu na jednom místě, vždy hledal v indexu, není-li o slově ještě jinde řeč, pochybuji; mnohý zajisté tak neučiní. Každým řádem byla tato má výtka (i jiné podobné výtky) správná. Takovým způsobem ohrazuje se na př. p. K. ve své obraně i proti mým výtkám k § 45, 68, 76, a j.

Kniha p. K. má mnoho n e p ř e s n ý c h v ý r a z ů, které jsem vytkl. Každá kniha, a zvláště kniha určená žákům středoškolským, má býti j a s n á a p ř e s n á. P. K. některé tyto nepřesnosti, zcela po právu vytčené, vymlouvá způsobem, ve vědecké polemice n e d o v o l e n ý m.

K § 36 e) jsem napsal: »Dle mínění spisovatelova mohla se sedění senátu konati k a ž d ý den; ale o dnech, kdy se tato sedění konati mohla, není nám nic u r č i t é h o známo.« Žádám tu místo příliš určité stilisace stilisaci o p a t r n ě j š í, z níž by vycházelo na jevo, že naše vědění o té věci spočívá na hypothesách, jež se opírají o známá nám dáta četných sedění senátu. Kdyby p. K. znal vskutku aspoň starou knihu L a n g o v u, o které, jediné z větších knih příručních, zmiňuje se ve své předmluvě, mohl aspoň z ní II³, str. 390—395 poznati, jak těžko lze tu mluviti určitě; mohl to poznati i z H e r z o g a I, str. 909,

kterýž zmíniv se o tom, že různost dní kalendářních, jak konstatoval již Lange, sedění senátu nebránila, že tedy senát mohl se konati na dies fastus i nefastus, comitialis atd., přidává: »wenn trotzdem von Tagen die Rede ist, an denen es verboten gewesen, Senat zu halten, so lässt sich dies aus unseren Quellen nicht mehr konstatieren.« Podobně Mommsen III, 2, str. 921 n., jehož se ve své obraně dovolává p. K. (připomínám, že na Mommsena musil jsem p. K. teprv upozorňovati), vyjadřuje se v té věci opatrně, na př. ve větě: »Gleichzeitige Abhaltung der Comitien und der Senatsitzung verbietet sich schon aus Rücksicht auf die beiden gleichmässig betheiligten Magistrate und ist sicher immer, sei es nun nach Herkommen oder nach positivem Gesetz, unstatthaft gewesen«. Očekával-li tedy magistrát, že komitie (na př. volební) potrvají dlouho, sotva mohl konati téhož dne sedění senátu. Podobně opatrně se vyjadřuje Schiller[2], str. 124: »Über die für Senatssitzungen zulässigen Tage ist wenig Sicheres bekannt.« Překážky tedy (ne ovšem kalendářní nebo náboženské), které mohly zabrániti sedění senátu v určitý den, byly a dávno byly, a jest úplně nesprávné, tvrdí-li p. K., »že dnem zasedání (senátu) mohl býti den kterýkoli.« Takovým velmi určitým tvrzením věc tuto vyříditi nelze. Přes to neváhá p. K. napsati: »Tvrzení mé, že sezení senátu se mohla konati dne kteréhokoli, jest správné; z té příčiny právě nebylo zvláštního ustanovení ve věci. Teprve r. 71 (?) zákon Pupiův zakazoval senátu zasedati ve dnech, na něž byl svolán sněm.« P. K. zapomíná při tom, že zmínkou o zákonu Pupiově sám svá slova, o něž jde, usvědčuje z nesprávnosti; neboť, ježto p. K. jedná zároveň o senátu doby královské i celé doby republikánské, jest jeho věta, že za té doby senát mohl se sejíti každý den, zajisté aspoň pro poslední dobu republiky nesprávná, jestliže zákon Pupiův vskutku zakazoval konati sedění senátu v den, kdy zasedal sněm. P. K. ovšem zase neví, že i obsah zákona Pupiova znám je nám nedostatečně, a že i o něm vznikla různá mínění (srv. Herzog I, str. 910 p. 2).

Zdržel jsem se u této věci déle, abych aspoň na jednom příkladě jasně ukázal, že mé výtky proti některým určitým stilisacím p. K-ovým jsou docela oprávněny. V úvaze své nemohl jsem se arci o věci šířiti a musil jsem se spokojiti pouhým naznačením; ale p. K. měl povinnost, prve než mé výtky vyhlásil za nesprávné, aspoň se důkladně dříve o věci poučiti. Ale tak to již bývá: právě ten, kdo věc zná povrchně, mluvívá zpravidla o ní nejtroufaleji.

V témž § tvrdí p. K.: »všichni senátoři — nejprve princeps senatus — tázáni po pořádku dle své důstojnosti na mínění.« Vytkl jsem mu tuto nesprávnost. P. K. odpovídá (str. 441): »Netvrdím, že byl princeps senatus vždy o své mínění tázán«. S dovolením: pravil-li p. K. beze všeho omezení,

že (v době královské i za republiky) tázán byl nejprve princeps senatus na své mínění, tvrdil, že byl tázán vždy, třeba slova toho v té větě nebylo.

Je to naprosto nevědecká výmluva, podkládá-li nyní p. K. té větě smysl, kterého nemá, a vytýká-li mně nesprávnost. Další jeho výmluvy, proč se nezmínil o tom, že tázáváni později napřed konsulové designovaní (p. K. to zamlčel prý proto, že, jak mne poučuje, netázával se jich Caesar) nestojí ani za to, abych se o nich šířil.

V § 52 tvrdil p. K., že titul císařů byl Imperator Caesar Augustus. Nijak tvrzení svého neobmezil; patrně mínil, že titul ten měli císařové všichni. Vytkl jsem to, poněvadž ne všichni císařové užívali titulu imperator. Na to odpovídá p. K. (str. 442), neuváděje mých slov: »Titul císařů obsahoval zpravidla slova: ‚Imperator Caesar Augustus'; na tom nemění ničeho, že jich všech neužívali císařové všichni.« P. K. velmi obratně ve své obraně vsunul do svého výkladu slovo zpravidla. Kdyby je byl měl ve své knize, nebyl bych mu zajisté nic vytkl, ježto právě podobného slova se v jeho knize nedostává, má-li býti výrok ten správný. Ale je taková polemika, která se k chybě přiznává, ovšem tak, že ji zakrývá a recensenta vrhá v podezření křivého posuzování, dovolena?

Na str. 444 dokonce praví p. K.: »Netvrdím, že vojevůdce oslovoval vojínů před každou bitvou; to mi p. recensent supponuje.« V § 106 čteme: »Před započetím boje objížděl vojevůdce celý šik a napomínal ke statečnosti, načež zatroubeno polnicí k útoku.« Tu nepotřebuji supponovati nic; věta ta beze všeho obmezení musí každého čtenáře sváděti k domnění, že napomínání vojska před bitvou bylo pravidlem. P. K. se tuto, jako na mnohých jiných četných místech, neobratně vyjádřil a horší se, když mu to někdo vytkne. Ale čtenář (a nejméně žák) není povinen, sám si opravovati jeho stilistické chyby.

Přidáváním slov, která v původním textu jeho nejsou, pomáhá si p. K. i jinde; na př. ve větě (str. 445): »Že oběti lidské se vyskytovaly u Římanů — ovšem v případech jen mimořádných — ještě za 2. války punské, svědčí Livius v knize XXII, 57«. Na tom místě vypravuje Livius o obětování Galla a Gallky, Řeka a Řekyně, kteří dle pokynu věštby byli na forum boarium za živa zakopáni. Takové obětování cizinců je v mimořádných případech dosvědčeno i z pozdější doby (srv. Plin. 28. 2. 12). Livius sám na u. m. praví, že je to minime Romanum sacrum, zřejmě nazývá také oběti mimořádnými, a tím nezvyklost té oběti sám jasně dotvrzuje. Jestliže však p. K. v § 158 praví: »Lidské oběti vymizely po 2. válce punské,« není to předně správné a za druhé každého čtenáře

(neřku-li žáka) musí to vésti k domnění, že až do 2. války punské lidské oběti byly v Římě cosi praobyčejného. Preller-Jordan Röm. Myth. I³, str. 130 zrušení obětí lidských přičítá již Numovi, ačkoli je si dobře vědom, že i mnohem později vyskytovaly se ojedinělé oběti lidské (sv. I³, str. 118, 215, II³, str. 423).

K § 159 poznamenal jsem, že »o ludi Cereales byly 19. dubna hry v cirku«; poznamenal jsem to, hledě k slovům p. K-ovým: »Vrcholem (slavnosti) byl 19. duben, kterého konány oběti a vzájemná podarování«, ježto z té věty každý souditi musí, že toho dne se v cirku hry nekonaly. Na to odpovídá p. K. (str. 445): »Že o hrách Cereřiných byly hry v cirku, neopomenul jsem podotknouti.« Ale o to přece nešlo, zdali se p. K. při výkladu o ludi Cereales vůbec zmínil také o hrách v cirku, nýbrž o to šlo, že se o nich nezmínil při programu posledního dne této slavnosti, t. 19., jejž podrobně uvádí. I tu p. K. svou zřejmou chybu zastírá.

K § 202 vytkl jsem, že román Petroniův přes svůj název není vlastní satirou a že je vůbec od p. K. nedostatečně charakterisován. Na to odpovídá p. K. (str. 446): »O románu Petroniově praví Teuffel: ‚Seiner Form nach ist es eine satira Menippea'«. Kdo pak to popíral, že formou je spis Petroniův menippejskou satirou, t. j. sloučeninou prósy a veršů? Obsahem však je to román, jak jej Teuffel i sám p. K. nazývá; proto neměl býti zařaděn Petronius mezi vlastní satiriky, jak učinil p. K., stavě jej mezi Persia a Juvenala. Ale p. K. tak učinil, poněvadž patrně píše o spisovateli, jehož nečetl, jako nečetl ani komoedií Plautových.

Přímé porušování mých slov panem K. vyskytá se na str. 445, kde p. K. praví: »Že by se pohřby konaly vždy v noci, netvrdím, řka: ‚obyčejně'; z pravidla toho vyjímám pohřby slavnější. Denní pohřby ovšem nabývaly časem vždy více převahy.« Tak odpovídá p. K. na má slova k § 169: »Že pohřeb konal se obyčejně v noci, aspoň pro pozdější dobu neplatí.« Vytýkal jsem snad p. K., jakoby nesprávně tvrdil, že se pohřby konaly vždy v noci? Pan K. i tu výrok svůj opravuje přidáním slov »Denní pohřby ovšem nabývaly časem vždy více převahy«, ale tak, že se zdá, jakobych mu křivdil.

Jiný příklad. K § 27 poznamenal jsem, že poznámka o zvláštních místech jezdců v divadle a při hrách je nepřesná (p. K. vůbec tu nepraví, kdy jim byla povolena); tuto výsadu že zjednal si stav jezdecký dosti pozdě (Mommsen III, 1, 519 n.). K tomu odpovídá p. K. (str. 440): »Jako výsadu senátorů uvádím proedrii v divadle nezmiňuje se, kdy jí dosáhli, leč až v § 159; podobně jsem pokládal za zbytečné uvésti to při rytířích, kteří jí nedosáhli tak pozdě, jak myslí

p. recensent, nýbrž nejspíše již za Grakchů (Mommsen I. 519)«.*) Já jsem svým neurčitým výrazem dosti pozdě mínil ovšem dobu Gracchů, jak to vyplývá zřejmě z přidaného mnou citátu »Mommsen III, 1, 519 n.«; nebo na tom právě místě Mommsen vznik proedrie jezdců klade (arci hypotheticky) do doby Gracchů.

P. K. mne potírá tímž místem Mommsenovým, na které jsem ho teprv já upozorniti musil, ježto on sám dle vlastního přiznání na str. 439 díla Mommsenova prý »použiti nemohl«; troufá si mne poučovati a opravovati, ačkoli sám ve své polemice tvrdí totéž, co já. On dle Mommsena klade vznik proedrie jezdců do doby Gracchů, já též: nicméně mi moje tvrzení vytýká jako chybu slovy: »kteří jí nedosáhli tak pozdě, jak myslí p. recensent«!

Každý zajisté se podiví, jak je možno, že p. K. vytýká mi chybu na základě téhož místa Mommsenova, jehož i já se dovolám. Stalo se to tím, že, neznaje patrně celého výkladu Mommsenova o stavu jezdeckém, místo Mommsenovo »sicher aber ist sie (t. die Proedrie des Ritterstandes) zugleich mit dem Ritterstande selbst in der gracchanischen Epoche geschaffen« špatně si vyložil. Mommsen totiž zákonné zavedení stavu jezdeckého jakožto zvláštního stavu, ostře ohraničeného od stavu senatorského, klade do doby C. Graccha, jenž zvláštním zákonem porotu odevzdal výhradně jezdcům, odňav ji senatorům, a tím oba stavy, mezi nimiž nebylo dříve ostré hranice, od sebe přesně oddělil (Mommsen III, 1, str. 458 n., 506 a 529). Že již před tím stav jezdecký dávno existoval a měl svůj určitý census, připouští arci i Mommsen zcela zřejmě (sv. III, 1, str. 258, 478, 499). Kdo, jako Mommsen, počítá vznik jezdeckého stavu od doby Gracchovy, kdy teprve zákonem mezi senatory a jezdci určena přesná hranice, ten ovšem řekne, že proedrie jejich, byla-li zavedena C. Gracchem, zavedena byla zároveň se vznikem stavu jezdeckého. Kdo však má na mysli dlouhý vývoj jezdeckého stavu, jehož členové původně byli skuteční jezdci, později však i ti, kdo měli qualifikaci k jízdě, třeba ani v jízdě nesloužili, a kdo hledí k tomu, že stav jezdecký existoval fakticky již dávno před C. Gracchem, před svým zákonným oddělením od stavu senatorského, ten vším právem může tvrditi, že jezdci došli proedrie dosti pozdě, ba mohl by třeba říci: velmi pozdě.

P. K. osvědčuje tu zase naprostou neznalost celé otázky, když mi, nepochopiv významu slov Mommsenových, vytýká chybu, kde jí není. Patrně, nahlídnuv na uvedené mnou místo Mommsenovo, ze slov zugleich mit dem Ritterstande selbst usoudil, že Mommsen před dobou C. Graccha stavu jezdeckého nezná, zapomenuv při tom, že sám ve své knize § 26 nepo-

*) Je tu chyba; má státi III, 1, 519 n., jak jsem citoval já.

čítá vznik stavu jezdeckého od dob C. Graccha, nýbrž že dokonce praobyčejné jezdce 18 centurií Serviových pokládá za »rytíře«, tedy za příslušníky zvláštního stavu, ovšem zcela nesprávně. Vůbec poznávám, přečet si tento odstavec p. K-ovy knihy podruhé, že je v něm více vad, než jsem v úvaze své vytkl. P. K. mluví zase příliš určitě, kde určitě mluviti nelze: na př. census jezdecký 400.000 sesterciů, který dle p. K. zavedl C. Gracchus, o kterém však se zmiňuje poprvé teprv zákon Rosciův z r. 67 př. Kr., byl snad již od dob mnohem dřívějších (Mommsen III, 1, str. 499; Herzog I, str. 1046) a byl snad C. Gracchem i zákonně zaveden (Herzog I, str. 1050).

Takových míst v odpovědi p. K-ově, kde polemisuje se mnou docela nesprávně, vyhýbaje se věci, o niž šlo, a mluvě o slovech, jimž jsem nic nevytýkal, anebo opravuje sice své výroky, ale při tom přece mi vytýkaje křivé posuzování, jest ještě více. Ale místa uvedená postačí, tuším, k posouzení způsobu, jaký si p. K. v polemice oblíbil. Takovým způsobem lze hájiti každou chybu, i největší. Ale obrana to není; jsou to pouhé výmluvy.

»Podivné« nedopatření jeví prý se v mé výtce o ius auxilii tribunů (§ 43). Pravil jsem: »Ius auxilii tribunů mohlo býti užito nejen proti imperiu konsulskému (jak tvrdí p. K.), nýbrž proti všem magistrátním aktům.« Pan K. namítá na str. 442: »Avšak akty těmi mohly býti dlouhý čas jen akty konsulské, ježto jiných úředníků nebylo. Co však se dalšího vývoje moci tribunské týče, pravím doslovně: ‚Právo to (t. ius auxilii) rozšířili tribunové na ius intercedendi...: jím mohli zabrániti každému jednání konsulů i jiných úředníků a zmařiti konání sněmů a senátu.‘ Toť přece zřetelné? Proč tedy výtka?« Odpovídám: To není zřetelné, výtka je oprávněna, a ne já, ale p. K. dopustil se »podivného« nedopatření.

Nehleděl jsem a nechci hleděti k tomu, že ius auxilii a ius intercedendi nejsou práva různá, ježto zakročení proti dekretu magistrátově (ius auxilii) a zakročení proti magistrátu, jenž hodlá provésti nějakou rogaci nebo způsobiti senatusconsultum (ius intercedendi), jsou jen dvě různé stránky téhož práva*); nehledím také k tomu, že sotva asi je správno, že tribunové původní právo auxilii rozšířili na ius intercedendi (srv. o tom Mommsen II, 1^3, str. 290 p. 2), a přijímám stanovisko p. K., jenž vedle ius auxilii rozeznává z něho prý povstalé ius intercedendi. Ale potom teprve nelze to, co je řečeno o ius intercedendi, přenášeti jen tak zhola na ius auxilii, ze kterého

*) Pro žáky mohlo býti jasněji ius auxilii a ius intercedendi odlišeno poukazem k tomu, že auxilium tribun kterémukoli občanu (nejen plebejovi!) poskytuje jen na appellaci, t. j. je-li od něho žádán, kdežto ius intercedendi vykonává ze své vlastní iniciativy.

dle p. K. ius intercedendi se vyvinulo, a p. K. není oprávněn, právě proto, že obě práva ostře liší, žádati na čtenáři, aby to, co řekl o ius intercedendi, domyslil si také k jeho definici práva auxilii. Mimo to definuje p. K. ius auxilii (a to pro celou dobu republiky) docela špatně, tvrdí-li, že je to právo chrániti každého plebeje proti imperiu konsulskému. Nebo není pravda, že akty magistrátními, proti nimž směřovalo ius auxilii, mohly býti po dlouhý čas jen akty konsulské, ježto jiných úředníků nebylo. Quaestoři vyskytují se již aspoň od počátku republiky (Mommsen II, 1³, str. 523 n.), censura velmi záhy po vzniku republiky (dle obyčejného mínění r. 443 př. Kr.), a také proti quaestorům a censorům bylo možno tribunům užiti práva auxilii, totiž práva veta ve prospěch jednotlivce proti jich dekretu. Tak zakročují na př. tribunové proti quaestorům, kteří zavedli r. 459 kriminální process s M. Volsciem (Liv. 3. 24. 7); mohli auxilium ferre ve všech fásích processu, a to nejen proti quaestorům, nýbrž i proti jiným úředníkům, na př. proti jinému tribunovi (srv. Liv. 3. 13. 6). Mohli užiti svého ius auxilii nejen proti úřadníku s imperiem, nýbrž i proti magistrátu, jenž imperia nemá (na př. proti censoru; srv. Liv. 43. 16. 5). Je to naprostá neznalost věci, definuje-li p. K. ius auxilii způsobem svrchu naznačeným (i z jiných ještě příčin vadným) a soudí-li, že po dlouhý čas mohlo se týkati jen aktů konsulských. Nechť prostuduje nejprve dobře p. K., co o té věci vyložil na př. Mommsen v I³, str. 274—288 a v II, 1³, str. 290—297 (srv. i Herzog I, str. 1155 n.) a pak ať o věci mluví. Zatím postačiž mu moje ujištění, že dosud nemá jasného ponětí o tom, co bylo ius auxilii a ius intercedendi, a že o obojím podal výklad nesprávný a zmotaný.

Podobná je obrana p. K. i jinde; na př. to, co vykládá o pomeriu (str. 439 n.), svědčí jen o tom, že mu celá ta otázka není jasná a že přesvědčivých výkladů Nissenových, na něž jsem ho upozornil, dosud si nepřečetl; totéž platí o výkladu písmene C, jež se v senatusconsultu vyskytuje (str. 441), o jeho obraně nejasného a nesprávného výkladu soudnictví ve věcech trestních (str. 443), o době, kdy zavedeno postavení po manipulech, při čemž slova »buď od Kamilla nebo za válek samnitských« obsahují povážlivé tvrzení (str. 443), ježto Camillus vůbec, jak je pravdě podobno, reformy té nebyl původcem, nebo o slově dilectus (str. 444), jehož pojmu a správného překladu dosud nezná (není to »odvod« ani »výzva«) atd. atd. Ale nebudu se o těchto věcech tu šířiti. Poučuje-li mne p. K., že tak, jako on, i jiní před ním tu neb onu věc vyložili, má pravdu, ale nepovídá mi tím nového; jde ovšem o to, kdo ji vyložil správně a koho se měl p. K. držeti, chtěl-li, aby dílo jeho odpovídalo nynějšímu stavu vědy. Proto jsem ho na novější výklady ovšem spolehlivých badatelů, ne pouhých kompilatorů upozorňoval, aby

se místa některá této knihy aspoň v druhém vydání mohla opraviti. Pan K. však, jak se zdá, ani nechce ani neumí jednotlivá mínění odvažovati a voliti to, co je pravdě nejpodobnější, kde není jistoty: jemu postačí převzíti bez kritiky to, co z díla, z něhož čerpá, vyčetl. Takové nevědecké stanovisko snad vyhoví p. K. a těm, kdo jeho počínání schvalují, ale pravému filologu zajisté nevyhoví.

Vytkl jsem p. K. mnohé nesprávné etymologie (jako odvozování l. ara od αἴρω, jména Augustus z »avium gustu electus« a j. v.). Z těch aspoň některé p. K. také brání. Moje tvrzení na př., že Quĭrites nemůže souviseti s cūria, je prý poněkud »smělé«; citovaným mnou Stolzem, že sestavení l. plebs s ř. πλῆθος není jisté, také není přesvědčen (str. 440). Rovněž tak zastává staré odvozování slova haruspex od haruga = arviga + spicio (str. 444) a slova ovatio od ovis (ib.).*) Kdo nynější grammatiku zná, ví, proč jsem tyto věci vytkl. Etymologie ty mají vesměs jisté obtíže, kterých může nehleděti jen ten, kdo vůbec o nynějším stavu grammatických studií nic neví. K takovým filologům náleží patrně i p. K., a bylo by úplně zbytečno s ním polemisovati, dokud tuto mezeru svého vědění nevyplní. Odvolávati se na Langa anebo třeba na Mommsena, je nemístné. Mommsen není přece grammatik a novějších výsledků studií grammatických vůbec si nehledí.

Brugmann v nejnovějším třetím vydání své řecké grammatiky praví na str. 246: »Als völlig antiquiert darf wohl heute die Meinung bezeichnet werden, dass ὁ- und σφο- aus demselben *σϝο- hervorgegangen seien, wenn sie auch noch von Kvíčala, Bádání 1, 196 befürwortet wird«, a podle toho výroku Brugmannova pravím: Zastaralost a povážlivost těch etymologií se neodčiní, drží-li se jich p. K.

Zrovna takovým mistrem, jako v grammatice, je p. K. v metrice. Dle § 149 knihy Sibylliny složeny byly »šestistopými verši«. Ptal jsem se, jaké to byly verše ony »šestistopé« verše. Na to odpovídá p. K. (str. 444): »Překladem ‚šestistopé verše' mínil jsem ovšem hexametry, netuše, že by slova ta připouštěla pochybnosti.« Z toho přiznání p. K-ova musím usuzovati, že hexametr jest jediný šestistopý verš, který p. K.

*) Stará etymologie slova ovatio od ovis vznikla proto, že při tomto malém triumfu obětována byla ovce. Ale zvyk obětovati ovci mohl se také vyvinouti na základě jména ovatio, jež lid uváděl nesprávně v souvislost se slovem ovis. Srv. Keller, Lat. Volksetymologie und Verwandtes, Leipzig 1891, str. 113: »Während ... beim grossen Triumph ein bos geopfert wurde, opferte man beim kleinen (t. při ovaci) ein einfaches Schaf, ovis, gewiss nur wegen etymologischer Spielerei.« Uvádím toto místo jen na doklad, že etymologie p. K-ova nikterak není v novější době obecná.

zná. — V § 151 vyložil p. K. *tripudium* slovy »*třítaktový* tanec«. Pravil jsem, narážeje na tento docela špatný výklad, že by to byl krátký tanec. K tomu poznamenává p. K., poznávaje patrně chybu, ale chtě ji nějak omluviti (str. 444): »Nebude tripudium též krátkým tancem, nazvu-li jej *tříkrokovým*?« Odpovídám: Ne; tříkrokový tanec byl by tanec, při němž v jistém rhythmickém oddílu (v taktu) noha třikrát na zem dopadne, a taký tanec může býti třeba velmi dlouhý, *třítaktový* tanec může býti jen tanec o třech taktech, jaký asi nikde neexistoval a neexistuje. *Ten* překlad je pro slovo tripudium, ať by si je kdo vysvětloval jak chtěl, naprosto nevhodný.

Největší skvost metrických a rhythmických vědomostí p. K-vých jest však na str. 445. V § 188 p. K. nazval saturnský verš správně *přízvučným*, uvedl ukázkou jeden saturnius: Virum mihi, Camoena, insece versutum a do závorky přidal toto jeho schema:

⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏓

Vytkl jsem mu, že příklad saturnia měří (proti svému vlastnímu tvrzení, že saturnius je verš *přízvučný*) *časoměrně*; nebo čten přízvučně (Vírum míhi, Caména, ínsecé versútum) musí míti tento saturnius následující schema:

–́ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

To byla výtka jistě oprávněná; ale i proti té hájí se p. K. na str. 445, a to takto: »Základním živlem verše saturnského bylo, jak myslím, střídání kladu a dvihu, *jež také v uvedeném příkladě naznačuji*.« Ano, ale *špatně*, právě *opáčně*. Že střídání these a arse je základem *každého* verše, nejen verše saturnského, p. K., jak se zdá, také neví. Jinak by nedefinoval saturnský verš tak, že by podle jeho definice všechny verše byly saturnské.

V § 205 definoval p. K. Horatiovy epody jako sbírku »básní, v nichž *se jambický trimetr střídá s veršem kratším* a to nejčastěji s jambickým dimetrem (Ep. 1—10); kratší ten verš sluje *ὁ ἐπῳδός*, odkudž i název básní.« Pravil jsem, že s tím výměrem báseň XI—XVII epod nesouhlasí, ježto mezi těmi básněmi jsou básně, v nichž kratší verš nenásleduje po jambickém trimetru, nebo v nichž vůbec druhý verš není kratší, ba v nichž někdy vyskýtá se i verš *jediného druhu*. Definice jest tedy úzká a proto špatná, ježto z ní každý musí vyčísti, že ve všech básních té sbírky první verš je jambický trimetr, druhý pak verš kratší, v prvních desíti epodách dimetr jambický, ačkoli vskutku název *epodon* liber vzat je a potiori. Na to odpovídá p. K. (str. 446): »Epody Horatiovy, v nichž se verš delší střídá s kratším, *jsou přece uvedeny*, t. 1—10, *takže netřeba se mýliti*.« Co mám na takovou obranu odpověděti?

Tak lze vskutku každou stilistickou nebo věcnou chybu »obrániti«, ale vědecký a správný takový způsob obrany není.

Někde p. K. ani nepochopil, čeho se má výtka týká. Na př. k § 196 jsem pravil, že ani Plautovo jméno Maccius není jisté. Na to odpovídá p. K.: »Jméno Makcius místo dřívějšího Akcius přikládá se Plautovi téměř všeobecně.« Ale o jméno Accius tu vůbec nejde (to je u rozumných lidí dávno odbyto), nýbrž o to jde, byl-li Plautus zván jménem Maccius či přezdívkou Maccus. Jméno Maccius zjištěno ovšem u Osků, ale Plautus byl z Umbrie; v lepším rukopisném podání zachován mimo to pouze tvar Maccus a gen. Macci, který nerozhoduje, ježto může pocházeti od nom. Maccius i od nom. Maccus, nikde není zachován tvar Maccius. Koncová věta v tom odstavci, kterou p. K. přidává: »Ostatně věci nejnovější nebývají vždy nejsprávnější«, mne zajímá. Ani by člověk nevěřil, že ji p. K. napsal, kdyby nebyl pod odpovědí podepsán; nebo právě jeho kniha hlubokou pravdu té věty nejlépe dokazuje. Bohužel, užívají této pravdivé věty mnozí badatelé k tomu, aby zakryli a jakž takž omluvili svou neznalost novější literatury.

Ani tomu, co jsem k § 101 vyložil o převádění staré měny na naši měnu, p. K. dobře neporozuměl. Jinak by nebyl napsal na str. 444 větu: »Námítka p. recensentem uvedená hodí se i na naše poměry, a přece na př. cenu marky, franku atd. vyjadřujeme bez rozpaku penězi rakouskými a naopak.« Ovšem, poněvadž kupní sílu marky a franku každý okamžik můžeme určiti, kdežto na př. kupní sílu starého sestercia nebo drachmy přesně určiti nemůžeme. Ale p. K. věc patrně není jasná; nebo by nebyl napsal holou nesprávnost, že se moje námítky hodí i na naše poměry! Řekne-li někdo, že sestercius platil našich 10 kr., budí u žáka docela špatnou představu, ježto určuje cenu sestercia podle skutečné ceny stříbra a stanoví tedy jeho nominální hodnotu. Hodnota a kupní síla jeho skutečná mohla býti a byla jiná, zpravidla větší, poněvadž se zaň mohlo koupiti mnohem více než za našich 10 kr. Nepochopuji, proč by se to žákům vyložiti nemohlo, a proč se máme držeti starých nesprávností, ač ty právě žáka svádějí k docela špatnému nazírání na věc. Jak uvěří žák, že na př. někdo v Athenách, kdo měl 10 talentů (nominálně asi našich 24.000 zl.), byl velice zámožný muž, kdežto by nyní kapitál 24.000 zl. úroky svými poskytl rodině málo skvělého postavení?

P. Kubelka má jen na dvou místech pravdu, že v § 46 uvádí jako dobu, kdy zřízena byla druhá praetura, r. 242, což jsem vskutku přehlédl, a že tiskovou chybu na str. 35 sub 17) egum m. legum, kterou jsem jako tiskovou chybu vytkl, opravil ve svých opravách. Tyto dvě veliké křivdy, které jsem p. Kubelkovi učinil, tuto kajícně a skroušeně odvolávám.

Všecky ostatní výtky, které jsem učinil (a byla jich velmi slušná řada, zabírající 12 plných tiskových stran, ač jsem šetřil slov a k odůvodnění jich odkazoval jen na spolehlivé spisy), tedy nejen ty výtky, o kterých v této odpovědi opět mluvím, nýbrž i ty, kterých pomíjím mlčením, jsou úplně správné, jak se může každý snadno přesvědčiti, rozumí-li věci.

Pan K. ovšem tvrdí (str. 446), že by i proti leckterým ze zbývajících výtek mohl podati námítky, a já mu úplně věřím: takovým způsobem, jakého užívá p. K., lze omluviti a vymluviti každou i sebe hrubší chybu. Jiná je ovšem otázka, koho takou polemikou p. K. přesvědčí: snad neodborníky, na př. ty theology, historiky, chemiky a mathematiky, kteří dle Hlasu národa r. 1899, č. 352 účastní se hromady filolologického spolku, ale žádného filologa, jenž věci rozumí a jemuž jde vskutku o pravdu.

Ale každý má konečně právo, aby sám sobě škodil, jako to činí p. K., když svou polemikou každému ad oculos snaží se ukázati, jak chatrné jsou vědomosti jeho v starožitnostech římských, v grammatice a metrice, a částečně i v literatuře. Já z jeho polemiky poznávám, že jsem jeho práci posuzoval až příliš benevolentně, míně, že by byl schopen četné chyby své knihy aspoň v druhém vydání opraviti. Svou odpovědí dokazuje p. K., že by k tomu potřeboval ještě dlouhých a pracných studií. Dobré římské realie, je-li knihy té na středních školách potřebí, musí nám napsati někdo povolanější. Nebo kniha p. Kubelkova, jenž hojných makavých svých chyb urputně, ale nesprávně hájí, není nyní a nebude, jak lze souditi, ani v druhém vydání, dojde-li k němu, k potřebě.

Že sl. redakce ČMF. takovou odpověd p. K. uveřejnila, se ovšem nedivím: v ČMF. vyskytlo se již dost takových článků.

Josef Král.

Beiträge zur slavischen Syntax. Von *Vatroslav Jagić.* Zur Analyse des einfachen Satzes: Erste Hälfte. Wien, 1899. Denkschr. d. kais. Akad. d. Wissensch. in Wien, philos.-hist. Cl. Bd. XLVI. 4°. 88 str.

Jagić již častěji příležitostně se vyslovil, že jest potřeba, aby grammatická studia na výklady hláskoslovné a tvaroslovné se neobmezovala, nýbrž aby též kmenoslovné a jmenovitě syntaktické části věnován byl náležitý zřetel.

Nyní sám předchází dobrým příkladem a přikládá jako vždy čile ruce k dílu. V posledních svazcích Archivu f. slav. Phil. XX. (1898), 519—556 a XXI. (1899) 18—44 podal velmi poučnou studii »o slovanských složeninách« (srv. str. 309 těchto

Listů); a nyní následují »Příspěvky k slovanské skladbě«, jejichž důležitost pro všechny slovanské jazyky jest na jevě.

Skladba zároveň s kmenoslovím jsou ony části srovnávací mluvnice Miklosichovy, které tomuto názvu a této theorii odpovídaly, jsouce skutečně způsobem srovnávacím spracovány. V tomtéž směru pohybují se i výklady Jagićovy. Každý jednotlivý jev syntaktický jest doložen ze všech slovanských jazyků, jak vnitřní povaha toho vyžaduje.

Již Miklosich podal ve své skladbě hojnost dokladů ze všech dob slovanského písemnictví, jak umělého, tak lidového. Jagić i tento poklad rozmnožuje, přidávaje všude nové doklady. A při tom vyhýbá se ovšem i mnohým nesprávnostem, které u Miklosiche vznikly z názoru jeho na vzájemný poměr nářečí chrvato-srbských, malo- a velikoruských atd.

Jagić liší se od Miklosiche celým pojímáním úkolu skladby, klada větu a hlavní její členy, podmět a přísudek, v čelo své rozpravy. Obsah těchto prvních »Příspěvků« jest tudíž následující.

Napřed čteme »úvod« a »kriticko-bibliografický« přehled rozprav o slovanské skladbě. Netřeba zajisté připomínati, že již tento přehled Jagićův má velkou cenu pro svou úplnost a pro krátké ocenění každé jednotlivé práce. Vynikající místo uprostřed této literatury zaujímá, rozumí se, Miklosich, jehož skladba je dílo ceny nehynoucí. Jagić tu právem hájí Miklosiche vůči Delbrückovi, jenž filosoficko-grammatické hloubky Miklosichovy soustavy syntaktické a důslednosti, kterou při tom (jakož i jinde) osvědčil, — nedocenil. Vedle Miklosiche upozorňuje Jagić zvláště na důmyslného ruského filologa Potebnju, jehož badání zůstávají stále nepovšimnuta, tak že ku př. Delbrück ani jména jeho neuvedl.

Z »úvodu« Jagićova vynímám pozoruhodná slova: »Oživení vědecké činnosti v oboru slovanského jazykozpytu padá rozhodně do doby, kdy v popředí stála nauka o hláskách a tvarech. Tím se vysvětluje, že v menších slovanských literaturách, které neměly ještě upraveného, hluboce vyrytého směru, rozmohl se trvalý pravopisný rozruch, přes potřebnou míru přehnaná snaha, odloučiti se na základě zcela nepatrných růzností v zásobě hláskové a tvarové, zkrátka pěstování hláskosloví a tvarosloví působilo odstředivě. Doufejme, že větší zřetel ke skladbě bude míti účinek opačný a že obrátí mysli na množství toho, co v syntaksi slovanských jazyků je všem společné.«

Následuje pak krátký výklad »o dvou hlavních směrech v badání syntaktickém.« První a starší směr považuje větu za hlavní úkol vědecké skladby, kdežto druhý (Miklosich) větu jako útvar logický z grammatiky vyjímá a skladbu definuje jako nauku o významu slovních a tvarových kategorií. Jagić přidává se, jak jsem již připomenul, k směru prvnímu.

V duchu této theorie vychází z »nejjednoduššího útvaru větného« a pojednává předně »o větách bezpodmětných«, dále

pak »o podmětu ve větě«. Nejčastěji bývá předmětem jméno podstatné anebo přídavné, někdy též číslovka anebo kterákoliv jiná část řeči. Proto připojeny zde krátké výklady o rodě a čísle jména podstatného, dále o jméně přídavném a o číslovce. Zakončena je tato část poznámkami »o vokativě místo nominativu jako podmětě« v lidové poesii. Jagić tu opětuje své mínění, vyslovené již r. 1865 (Književnik II, 180), že tu působily zřetele metrické, totiž snaha, získati slovo dvou- a víceslabičné. Tím končí první, menší část »Příspěvků« (str. 1—32).

Druhá, objemnější část (str. 32—88) týká se přísudku. Zásada grammatické shody poskytuje příležitost k výkladům o čísle dvojném, o spojování čísla množného s pojmy hromadnými a o jméně přídavném tvaru jmenného. Dále následují podrobné výklady o přísudkovém instrumentále, jehož základní význam určuje se (podle Potebnje) jako modalní, kdežto Miklosich idealní pohyb označuje za původní pojem toho instrumentalu. Jagić při tom opravuje mínění Miklosichovo, že tato vazba má vynikající ráz slovanský, který částečně vlivem cizím, ku př. v staroslověnštině vlivem řeckým, v novějších slovanských jazycích vlivem evropským, ustupuje přísudkovému nominativu, připomínaje, že právě srbština, která vlivu evropskému zajisté méně podléhala nežli polština, instrumentalu přísudkového málo užívá.

Po poznámkách o sponě (copula) následují pak obšírné výklady o participiích v přísudku, jmenovitě o rozšířenosti opsaného spůsobu času minulého (partic. *-lъ* a sloveso pomocné) a též o jiných příčestích v této vazbě.

Poslední kapitola je »o slovese jako úplném výroku přísudkovém« a jmenovitě o povaze dějové čili o významu kmenů slovesných podle dokonavosti děje (str. 72—88). Miklosich věnoval této nad jiné karakteristické vlastnosti slovanského slovesa ve své skladbě velkou pozornost (str. 274—340). Ale výklady Jagićovy znamenají tu nejen v provedení ale i v základním názoru pokrok. Miklosich mínil (str. 302), že soustava tvarů slovesných byla kdysi ve slovanštině mnohem úplnější nežli jest nyní. V tomto nazírání jeví se vliv theorie, kterou uplatňoval zejména Schleicher, že vývoj jazykový v podstatě není než nenáhlé klesání, zánik a ztráta z bohaté někdy zásoby původních tvarů. Jagić vůči tomu dobře připomíná, že různé kmeny slovesné, které v jednotlivých slovanských jazycích se vyskytují (srv. tvorby rusky *-yvať*, *-ivať*, pol. *-ywać*, *-iwać*, česky *-ovati*, *-ávati*, *-ávávati*) podle nečetných vzorů základních samostatně se dále tvořily a rozšířily. Miklosich dále v této části snažil se podati co možná úplný přehled a výčet sloves dokonavých a nedokonavých a následkem toho upustil od obvyklých dokladů větných. Jagić i zde podává doklady větné, jmenovitě ze staroslověnštiny, a připojuje hned parallely jinoslovanské.

To jest krátký obsah prvních »Příspěvků« Jagićových »ke slovanské skladbě«. Úkol jejich vzhledem na základní dílo Miklosichovo vytčen hned na počátku slovy: »Jak známo, přesahuje (skladba) všechny ostatní části (srovnávací slovanské mluvnice Miklosichovy) nejen objemem, nýbrž též vnitřní bohatostí, která je toliká, že ještě delší čas bude trvati, než ohromná látka tohoto díla úplně bude spracována. Proto nemůže býti cílem dalších příspěvků hromadění nové látky, nýbrž více rozdílné skupení a plynoucí z toho vytčení nových hledisk. V tomto smyslu mají se pojímati i tyto příspěvky.« A tento úkol vykonán dokonale. Nacházíme zde nejen nová hlediska, nýbrž i bohatost dokladů ze všech literárních jazyků slovanských v novém seskupení.

Fr. Pastrnek.

Quaestionum grammaticarum atque etymologicarum series altera.*) Scripsit *Joannes Michael Rozwadowski.* Cracoviae, sumptibus Academiae Litterarum. 1899. 15 str. v. 8° (ot. z XXVIII sv. Rozpraw Krak. Ak., tř. fil.).

I. De verbis denominativis in *-tāi̯ō* cadentibus: doplňky k pojednání o lat. slovesech na *-tāre* v XXI. sv. Rozpraw. Sp. uvádí další doklady, že tvoření podobné bylo již v prajazyce (lit. *stataũ*, sthň. *gi-statōn*; stir. *ethaim*, lat. *itō*, ř. *ἰτᾱ-*; stsas. *haftōn*, stir. *cachtaim* »capio«; snad i ř. *ὀνοτάζω* lat. *notō*), pak zvl. doplňky tvoření podobného germ. a lat. Vedle denominativ na *-tāi̯ō* druží se ke kmeni part. na *-to-* (a kmenům příbuzným) i denominativa jiná.

II. De instrumentalis casus usu praedicativo. R. uvádí doklady, podobné baltskoslovanskému výrokovému instrumentalu, z jazyků jiných, zejména z jazyků keltských a staroindického. O vlastní vysvětlení konstrukce této se nepokouší (z Ludwigova pojednání Über die absoluten verbalformen des Samskṛt und den praedicatsauszdruck im allgemeinen, Věstn. Kr. Č. Spol. Nauk 1897, VII, str. 33 byly by doplniti doklady jiné stind.).

III. De consonarum *vr-* in principio vocabulorum positarum in linguis slavicis fatis. Jako Lidén vykládá R., že počátečné *vr-* ve slov. se změnilo v *r-* (Lidéna nemohl R. ještě znáti: Quaestiones předběžně jsou ohlášeny již v čcových Sprawozd. Ak., Lidénovo pojednání vyšlo později). Východištěm je R-ému Baudouina de Courtenay etymologie sl. *rota* (: stind. *vratám*, v. nah.); mimo to má doklady sl. *rana*, csl. *ręgnąti* »os distorquere«, *rągъ*, *rągati sę* (: ags. *wringan* atd.).

IV. Etymologica. 1. Pol. jm. řeky *Drwęca* (pův. **druventī* **druvontī*) je totožno s gall. *Druentia* (dnes *Durance*), »řeka prudká« (: stind. *drávati* »běží«). 2. Pod. jm. ř. pol. *Brzura*

*) Srv. L. fil. XXV., 238 nn.

(*rz* zde není *ř*) *Bzura* srovnává s gall. *Βϱίγουλος* (k sl. *bъrzъ* »rychlý« : pol. pův. **barz brza brzo*). Snad nemusíme přidávati, že tyto shody etymologické nejsou důkazem slovanskosti staré Gallie (srv. LF. XXI, 154[10]). 3. Sl. *žuríti* »mrzeti, rmoutiti« (v rušt., srb., slvin.): got. *gáurjan* (*žur-* z *geur-*; got. *gaur-* shodno s sl. *gur-* v srb. slvin. *gúrati*). 4. Sl. *leléją leléti* »kolísati«, (stp., stč. Gebauer Mlv. III, 2, 268, blh., srb., russ.): stind. *lēlājati*. K tomu odvozeniny dosti hojné, ukazující druhdy i na tvar **lilěti*, bližší staroindickému slovesu. Tvoření patrně reduplikované, intensivní, čímž vysvětlí se nestejnost samohlásky v první slabice (srv. i stind. *līlā* »hra«, *līlājatē* »hráti si«). Slova tato ostatně patří k druhu slov, při nichž nesnadno jest hledati hranici mezi útvary starými a mladými, spontanně vznikajícími. 5. Sl. *krinica* »pramen« (rus., pol., slvin., srb.), *krinъ krina okrinъ* »nádoba« atd.: slova cizí, snad z řečtiny vzatá. Sl. *černъ* »rukojeť, střenka«, o němž zde je též řeč, pojil bych raději s kořenem, vězícím v lit. *kìrnas kìrna* »vrbový prut« (asi »houžev« ?), »otep roští«, pr. *kirno* »keř« atd.; srv. zvl. mr. *čéren* »kmen« i »rukojeť«, srb. *kore* (plur.) »pochva, střenka, vazba knihy«, pod. *korice* (*korica* »kůra«); též srb. *krnja* »pochva«, č. *krně* »střenka« Mikl. Et. Wört. 143 (**kъrnja*). 6. Sl. *motriti* »viděti«: lit. *matýti*, arm. *matn* »prst« (mimo uvedené analogon sl. *palьcь* lat. *pollex* : něm. *fühlen* srv. i sl. *pьrstъ* : stind. *spṛśáti* »dotýká se«, *sparśas* »dotek, hmat, smyslový pocit vůbec«). 6. Sl. *por-porъ* »prapor« : lit. *spar̃nas* »křídlo«, arm. *phołphołim* »mihám se«. K sl. *praporъ* patří lit. *papartis* (s jinou reduplikací) »prapor« (Geitler Stud. s. v., často v Auszře a j.; *praparczia*, *praparczus* v Bezzenbergerových Beitr. z. Gesch. d. lit. Spr. s. v. je ze slovanštiny). Toto *papartis* jest asi totožno původem s lit. *papártis* »kapraď«, k němuž zase patří původně reduplikované a všelijak poměněné slovanské jméno »kapradí« (Mikl. Et. Wört. 231), a ovšem i sthň. *varm varn* atd. Vše k rozšířenému kořeni *sper- per-* (i *spher-* ?). 7. Sl. *kropíva kopríva* »kopřiva« : s. *krop*, p. *ukrop* »vřelá voda«, č. *úkrop* (pojmenování od palčivosti).

Jos. Zubatý.

Evald Lidén, **Ein baltisch-slavisches Anlautgesetz.** (Göteborgs Högskolas Årsskrift 1899.) Göteborg, Wettergren & Kerber. 1899. 31 str. 1 kr. 25 öre.

Dokazuje se, že v jazz. baltských i slovanských na začátku slova za pův. *vl- vr-* stojí *l- r-*, a změna tato domněnkou klade se v dobu baltskoslovanskou. V jazycích baltských skutečně žádné slovo nepočíná se skupinou *vl- vr-*; hojná slova toho způsobu jsou ovšem v jazz. slov., ale *v* setkalo se v nich na začátku slova s *l r* později (metathesí, ztrátou *ъ ь*, pozdním přejetím z cizího jazyka a p.): tak při csl. *vlajati sę* starší tvar je *vъlajati sę*,

csl. jsl. (a rus., ovšem zde nepůvodní) *vračь* »lékař« (vl. »mumlající zaříkadla«) má koř. **vork-* atd. Tak vykládá L. i csl. jsl. č. (a strus.) *vraska* z **vorskā* (koř. pův. nejednotný, **vres[q]-* i **vers[q]-*), a p. j. Etymologie, o které L. svoji thesi opírá, jsou většinou přesvědčivé. Ze slovanských uvádím *rota* »přísaha«: stind. *vratám* »náboženský slib a p.«; *rodъ* (i csl. *redъ* »potrava«): koř. **vredh- vrodh- vrōdh-* (go. *gawrisqands* »τελεσφορῶν«, stind. *vrādhant-* »vzmáhající se, mocný« a j.) vedle **verdh-* (stind. *várdhatē* »roste«); k témuž kořeni pojí i *ranъ* »ranní« (**vrōdhnos*); *raziti* z koř. **vrag'h- vrāg'h-* (ř. *ῥάσσω ἔρραξα ῥηχία*); *lěska* »líska« z *vloiskā* (stind. *vlēška-s* »oprátka«, stir. *flesc* »prut«). *Jos. Zubatý.*

***M. Speranskij*, Замѣтки о рукописяхъ Бѣлградскихъ и Софійской библіотекъ. Москва, 1898. 8°. 87 str. Při XVI. sv. Izvěst. istor.-filol. inst. kn. Bezborodko v Něžině.**

Tato rozprava prof. M. Speranského jest opět, jako všechny práce tohoto vynikajícího slovanského filologa, plna důležitých zpráv bibliografických a poznámek literárně-kritických.

Napřed srovnává Speranskij tři rukopisné parimejníky nár. knih. Bělehradské (č. 300, 86 a 162), vesměs redakce srbské, s vydáním Brandtovým (srv. L. fil. 1896, 234—235) a nalézá, že mezi rukopisy parimejníků třeba rozeznávati aspoň dvě skupiny, jichž představitelé jsou na jedné straně parim. Grigorovičův (bulh., XII. stol.) a na druhé straně parim. Lobkovský (bulh., XIII.—XIV. stol.), který je snad výsledkem nového srovnání s textem řeckým. Srbský text v rukopise č. 300 je z XIII. stol. — Speranskij rozebírá i jazyk této památky — a ukazuje již pozměněnou redakci parim. Lobkovského. Tím se dosvědčuje, že opravený text vznikl již na jihu v XIII. stol., odkudž teprve na Rus přenesen byl. Druhý srbský parimejník (č. 86) je z XIV.—XV. stol., tekst ukazuje mnoho samostatných změn. Třetí rkpis (č. 162) je papírový a přibližuje se současným tiskům (XVI. stol.)

Dále podává Speranskij několik poznámek o rukopise z r. 1558, který obsahuje osm knih starozákonních a čtyry knihy královské. Tyto »kъnigy carьstvъ« patří mezi teksty t. zv. »resavské«, se všemi pravopisnými zvláštnostmi, které zavedl do srbských rukopisů Konstantin Kostenecký.

Evangelských rukopisů má nár. knihovna Bělehradská veliké množství. G. A. Voskresenskij Характеристическія черты ев. отъ Марка, Москва, 1898 (srv. L. fil. 1897, 42—44) uvádí 32 rukopisy; Speranskij našel jich tam více než 40. Některé z nich popisuje podrobněji: č. 69., zlomky aprakosu z XIII. stol., bulh., o nichž krátce podal zprávu již Voskresenskij;

č. 426, zlomky čtveroev. z pol. XIV. stol., srb.; č. 92., čtveroevang. bosenské z XIV. stol., z něhož již Daničić uvedl různočtení při Nikolském evang. (toto čtveroev. probírá Speranskij jako typ starých bosenských rukopisů nejbedlivěji, připomínaje dobře, že bosenská evang. jsou vesměs čtveroev. menšího formátu, a že aprakosů bosenských dosud neznáme); č. 509., jednotlivé listy z XIV. stol., bulh.

Zvláštní pozornost věnuje Speranskij rukopisu č. 104. z konce XIV. anebo z poč. XV. stol., srb. se stopami původu bulharského. Je to sborník různých pověstí, nejvíce apokryfních, namnoze již uveřejněných od St. Novakoviće, částečně též od V. Jagiće a V. M. Istrina. Podobný obsah má rkp. Tikvešský, vyd. od N. A. Načova (Sbor. za nar. umotv. VIII, 1892 a IX, 1893); je pozdější, ze stol. XVII., ale též srbský a ukazuje též bezpečné stopy předlohy bulharské, která snad byla oběma rukopisům, Bělehr. a Tikv., společna. Z téže předlohy čerpal snad i bulh.-rum. sborník XVI.—XVII. stol., z něhož P. Syrku vydal pověst o Theofaně. Tuto krátkou pověst otiskuje Speranskij z rkp. Bělehradského a srovnává s teksty v obou uvedených rukopisích. Podobně otiskuje a srovnává s varianty dosud uveřejněnými od A. N. Veselovského též »slovo o Solomoně a jeho ženě«.

Dále rozebírá »pověst o pádu Cařihradu« z rkp. č. 306. (XVII. stol.), podávaje nové a hojné doklady, že tato pověst jest vůbec původu ruského a nikoliv překlad z řečtiny, jak předpokládali hlavně Pypin (Očerk 214) a Jagić (Arch. XI, 157).

Ku konci připojuje Speranskij několik krátkých výpisků z různých rukopisů Bělehradských: z č. 555. nár. knih. (XVIII. stol., bosen.) »molitvu otъ neprijatelja«; z č. 558. nár. knih. (1752 r., bosen.) »slovo svete Anastasije«, jakési dosud neznámé vidění, jež souvisí s duchovními stichy o soudném dni; z č. 27 akad. knih. (z poč. XIX. stol.) »molitvu sv. Sysona« (srv. M. J. Sokolov, Materijaly); ustanovuje, že synodik bulharského cara Borila (rkp. v Sofii) vznikl r. 1393; a podává konečně obsah rkpisu Sofijského č 62 (XVIII. stol.), psaného lidovým jazykem bulharským: jsou to »slova a životy svatých«, ale dosti volně vyložené a úvody opatřené, v nichž se vyskytuje ku př. i výčet »lživých knih« (apokryfů).

F. Pastrnek.

Апокріфи і легенды з українських рукописів зібрав, упорядкував і пояснив Dr. Јван Франко. Том II. Апокріфи новозавітні. А. Апокріфічні євангелия. У Львові, 1899. 8°. LXXVIII + 443 str. Nákladem vědecké společnosti jména Ševčenkova.

V lonském ročníku (1898) těchto Listů, str. 155, ohlášeno bylo souborné vydání starozákonních apokryfů rusínských, které pořídil dr. Ivan Franko. Nyní leží před námi druhý svazek jeho díla, s toutéž vzornou důkladností sestavený, který podává »apokryfů novozákonních« první část, totiž »apokryfní evangelia«, s obšírnou předmluvou, vyličující celý rozvoj této literatury jak na východě tak na západě, jmenovitě ovšem u Slovanů.

Látka pak sama je uspořádána takto:

I. Proroctví o Ježíšovi: Hermes Trismegistos, proroctví v chrámě Apollonově, slovo Afroditiana a jeho přepracování, Sibylly, proroctví řeckých mudrců. II. Rodičové Ježíšovi: Protoevang. Jacobi, jeho varianty a podobná skládání. III. Narození Ježíšovo. IV. Dětinství Ježíšovo: Evang. Pseudo-Matthaei de ortu beatae virg. Mariae et infantia Salvatoris a jeho různé ohlasy. V. Křest a pokušení Ježíšovo. VI. Ježíš jako učitel a divotvůrce: Abgar a jiné pověsti. VII. Muky a smrt Ježíšova: pašije (z polštiny), Veronika, Acta Pilati. VIII. Ježíšův příchod do pekla, jeho vzkříšení a nanebevstoupení. IX. Nepřátelé a přátelé Ježíšovi: list Pilátův, potrestání Židů, o dřevě kříže, Jidáš, Longinus a j. X. Smrt Panny Marie. Doplňky a opravy. Rejstřík jmen.

Texty jsou vesměs maloruské z různých dob, XVI.—XVIII., ba i XIX. stol., takže i po stránce jazykové je toto vydání důležité. Jsou tu též kusy v nářečí Kerestturském, které stojí slovenštině mnohem blíže nežli maloruštině (srv. L. fil. 1898, str. 405 až 406).

F. Pastrnek.

Молитва на дьꙗвола. Церковно-славянскій текстъ западно-славянскаго происхожденія. Съ предисловіемъ проф. А. И. Соболевскаго. Фотолитографическое изданіе при С. Пб. Археологическомъ Институтѣ М. И. и В. И. Успенскихъ. С. Пб., 1899.

Text to z rkp 2. pol. XIII. v. velice zajímavý a původem svým záhadný. Prof. Sobolevskij ukazuje v krátké, ale velice obsažné předmluvě na některé jeho zvláštnosti, které zdají se nasvědčovati tomu, že vzešel z předlohy latinské, a sice na slovanském západě, na území českomoravském, v dobách, pokud se tu ještě udržovalo písemnictví círk.-slovanské. Prvému nasvědčuje, že se mezi mučedlníky a světci uvozují také osoby, západní církví uznávané a ctěné: **Флѹріанъ**, **Лѹціꙗ**, **Вальпѹрга** a j., zvláště pak **божественный Витъ**, s titulem to v západní církvi obyčejným; sv. Pavel má latinské příjmí **еремита**. Neshoduje se však s tím úplně řecká forma jména proroka **Амьвакоумъ** (str. 9. č. 8 sl.), **амвакоуме** (voc. sg., str. 16, ř. 5—4 sd.) místo obyč. **Аввакѹмъ**. Na důkaz západoslov. původu uvozují se některé zvláštnosti lexikalní. Z těchto některým by se asi mohl připisovati význam rozhodnější pro řešení otázky této, tak zvláště

epithet sv. Anastasia: **потворонꙁвавникъ, хвалнвый ꙁмии многоглаватыи и многохоботиыи** a snad ještě některým jiným. Leckteré ze slov vytknutých v předmluvě prof. Sobolevského nalézá se také v strus. textech. Sreznevskij cituje ku př. ve svém díle „Матер. для словаря др. рус. яз“. **Ꙁмиıа остоупьнаго съкроушилы-ıесте** z Mineje r. 1096. Překlad sám byl vykonán zajisté v prvních dobách cslov. písemnictví, jak ukazují grammat. formy, zvláště hojné part. perfect. na -*ъв* **оухрань** a p., **иꙁбавлеше** (str. 2, ř. 2—1 sd.). **прнражешихъ** (str. 6, ř. 11 sd.) s *e* za *ь*, který i jinde hojně nalézáme, kde bychom ho neočekávali: **ѵерменѣмь** (str. 7, ř. 7. sh.), **ревенниıемъ** (str. 11, 2—1 sd.), **непрестаненъıми** (str. 19, ř. 6—5 od.). . Zvláštní jest **нстергъше** (str. 18, ř. 1. sh.) s. *e* m. *o*. — V předmluvě své zmiňuje se prof. Sobolevskij ještě o jiné modlitbě západního původu, naskytující se v rkpp. od XIVého věku a již vytištěné. Také v této připomínají se světcové západní latinské církve a jména papežů, zvláště pak jména západoslov. světců Václava i Vojtěcha, kterýžto poslední není uznáván církví pravoslavnou. Prof. Sobolevskij domnívá se, že byla celá řada modliteb přeložena z latiny v česko-moravských krajích ještě za doby církevněslovanské bohoslužby. Protože pak v druhé této modlitbě se uvozují mimo jiné světce Kanut a Alban, zemřelí v 2. pol. XI. v., možno ji klásti do doby činnosti sv. Prokopa i květu kláštera Sázavského.

Na posledním archaeologickém sjezdě v Kijevě přednášel prof. Sobolevskij ještě o řadě jiných památek, zachovaných v pozdějších přepisech círk.-slovanských, ve kterých shledal řadu lexikálních a jiných zvláštností, jež činí pravděpodobným, že vznikly na půdě česko-moravské. O těchto pro staré písemnictví círk.-slovanské a české vysoce důležitých studiích bude možno promluviti, až budou vytištěny, což doufáme, stane se v době co možná brzké. *J. Polívka.*

Типик Хиландарски и његов грчки извор испоредио и оцијенио акад. В. Јагић. Биоград, 1899. 4°. 66 str.

Mezi spisy zakladatele samostatné církevní organisace srbské a prvního arcibiskupa sv. Savy uvádějí se též tři typiky čili domácí řády, které pro postnici v Karejích a pro klášter Chilandarský na hoře Athonské, pak pro klášter Studenici sestavil. Z nich byl typik Chilandarský již třikrát vydán: r. 1866 od Janka Šafaříka v XX. sv. Glasniku, r. 1868 od archim. Leonida v XXIV. sv. Glasniku a nejlépe r. 1898 od biskupa Dimitrija v XXXI. sv. Spomeniku srbské akademije.

Myslilo se ovšem, že všechny tři typiky, jmenovitě ale typik Chilandarský, jsou v podstatě vlastními spisy Savovy. Z nedávno

vydané knihy prof. Aleks. Dmitrijevského: Описаніе литургическихъ рукописей, хранящихся въ библіотекахъ православнаго востока. Томъ I. *Τυπικά*. Часть первая. Памятники патріаршихъ уставовъ и ктиторскіе монастырскіе типиконы. Кіевъ, 1895, vyšlo však na jevo, že typik Chilandarský až na několik doplňkův a oprav je doslovný překlad jedné části typika Cařihradského kláštera p. Marie Euergetidy, a sice menší části, t. zv. prologu: *Ὁ πρόλογος τοῦ τυπικοῦ*.

Jagić v přítomné rozpravě srovnává podrobně předlohu řeckou s překladem slovanským a dospívá k výsledkům následujícím. Překlad je dosti chatrný, tak že bez řeckého originalu zůstává namnoze nesrozumitelným. Původcem překladu byl nejspíše některý mnich svatohorský, jemuž sv. Sava tento úkol svěřil. Očekávali bychom, že vyvolen byl k tomu mnich srbský. Ale jazyk typiku Chilandarského vedle zřejmých srbismů, jako: 1. pl. -мо : волимо, ѣмо, вькоушамо, бисмо, изидосмо atd.; -е za -ы: рыбе, прьве годние, прѣсвете владычице, безь вине atd.; zájmenného gen. -га : тога, сега, вашега, доуховнога atd.; оу- za въ- : оузимати, оузети, вѣроую оу бога atd.; ере místo иже : ништоре, нищѣмре, никомоуре; dokonce i ojedinělé doklady pro ћ a ђ, psané ovšem к a г: аке ли místo аще ли l. 29 b a о наслѣгени místo о наслѣждени l. 6 a; má řadu vážných odchylek, s kterými se setkáváme v památkách středobulharských, jako: záměnu nosovek v part. гредоу místo греды nebo греде, сьблюдаю místo сьблюдаѥ, v 3. pl. оубоють се místo оубоѥть се, лѣжоуть místo лежеть; zájmenné částice нга místo ѥгда, кьгн místo къгда, тьгн místo тъгда, сьгн; hlavně ale nesprávnosti v užívání pádů: ѡ етерѣхь нинѣхь страстен (gen.) místo страстехь (lok.), о оусопьшихь ѿць (gen.) нашнхь místo отьцнхь (lok.), anebo прѣсвете владычице богородице (tedy gen.) наставници нашѣн (tedy dat.) a j. Z těchto jazykových odchylek vysvítá tedy zřejmě, že překladatel byl rodem z Makedonie, jenž znal jazyk řecký a též církevní slovanský, ale při tom podléhal vlivu řeči lidové, srbské i bulharské.

Úpravu tohoto překladu pro klášter Chilandarský pořídil pak nejspíše sv. Sava sám. Jmenovitě připojil na počátku (v I. kap.) delší poučení bratří klášterních, protkané hojnými citáty z písma svatého, zvláště z listů apoštolských. Řeč těchto vsuvek vyniká prostotou a srozumitelností a dokazuje zároveň, že sv. Sava dobře a z paměti znal slovanský tekst písma svatého.

Jagić srovnal dále i typik Studenický a ukázal, že pochází z téhož pramene. Úprava stala se tímtéž způsobem jako při typiku Chilandarském. Základem položen opět překlad prologu Euergetidského a k tomu připojeny, snad opět od sv. Savy, některé vhodné doplňky. Začátek typiku Studenického zachován není, tak že právě největší vsuvky nelze srovnati.

Rozpravou Jagićovou o typiku Chilandarském, jak vidíme, velmi podstatně se opravují představy, které dosud o literární činnosti sv. Savy platily. Srv. na př. Šurminovu Povjest književnosti hrv. i srpske, u Zagrebu 1898, str. 230.

Fr. Pastrnek.

Fr. Ad. Šubert, **Klicpera dramatik.** Jeho profil a místo v české dramaturgii. V Praze 1898, nakl. F. Topič. Str. 158, za 90 kr.

Oč spisovateli při Klicperovi zejména šlo, označil již vysvětlujícím přídavkem k hlavnímu titulu: chce vystihnouti básníka Klicperu a oceniti jeho význam v české literatuře. Proto životopisu je věnováno poměrně málo místa (v odstavci »Doba a místa básnické činnosti Klicperovy«, str. 7—23). Podav v následujícím odstavci, nadepsaném »Klicperova díla dramatická« (24—49), chronologický postup jednotlivých děl básníkových, vylíčiv, kdy a za jakých okolností který spis Klicperův vznikl, jak byla díla Klicperova vydávána za života básníkova i v pozdějších letech, vykládá dále o »Básnické plodnosti Klicperově« (49—59), hledě ji vysvětliti základními vlohami básníkovými a silou jeho tvořivosti dramatické. Skoro dvě třetiny spisu p. Šubertova jsou věnovány vlastnímu rozboru básnické činnosti Klicperovy. Rozbor tento autor založil si tím způsobem, že oceňuje o sobě Klicperovy »Veselohry« (str. 59—96), i »Dramata vážná« (96—135). Klicperův význam nachází v jeho veselohrách. Nehynoucí život v české literatuře podle spisovatele pojišťují básníkovi hlavně tyto tři věci: jeho humor; že dovedl mistrně zachycovati postavy z lidu; živá fantasie dramatická.

Spis p. Šubertův posuzován byl hned, jak vyšel, mnohostranně; kritika vyslovovala se o něm v celku s uznáním a pochvalou, jak toho také zasluhuje. V čem se kritika s autorem rozcházela, nebyl materiál literárně historický, nýbrž základní pojímání a methoda. Proto chci obojímu věnovati několik poznámek.

Spisovatel provádí svou analysi tím způsobem, že charakterisuje napřed veškery veselohry i vážná dramata celkově, pak probírá každé dílo o sobě a na konec zase shrnuje úsudek, jejž hledí dotvrditi míněním rozličných spisovatelů, kteří o Klicperovi psali.

Spis p. Šubertův vzešel ze slavnostní příležitosti; nese také některé stopy tohoto původu. Věříme rádi, že spisovatele vedla pouze snaha naprosto »objektivného vypozorování a vyzkoumání, jež ani neubírá ani nepřidává, nýbrž prostě konstatuje co nalézá« (str. 138). Ale který biograf nebo kritik dovede při monografii zachovati pravou míru objektivnosti? Proto asi sotva dojde souhlasu poměrně veliký počet retovaných děl básníkových, stálého života básnického schopných. Sotva asi přijmou se do literárních historií dosti hojné superlativy, oceňující Klicperu jako

dramatika. Sotva asi uzná kritika tolik originality při Klicperovi, kolik jí u něho vidí spisovatel. Nechci tím tvrditi, že by p. Šubert vyvoleného básníka jen slepě přeceňoval. Nikoliv! Vyloučil z cenných děl básníkových značnou řadu děl slabých, zejména z dramat vážných, našel u něho též nedostatky a chyby; ale i tak zdá se mně, že Klicpera postaven v české literatuře trochu vysoko.

Zaviňuje to nepevné stanovisko spisovatelovo v posuzování básníka. Není všude zachováván týž zorný úhel: nejčastěji dívá se na něho se stanoviska české literatury v té době, kdy Klicpera působil (s povědomím uvedeno to na str. 93 a n., 126 a j.), jinde měří jej názory naší doby (na př. na str. 98), staví jej v rozvoj celé české literatury, vystihuje jej podle ceny absolutní (str. 100); jinde spouští se docela domácí půdy a Klicpera postaven v měřítko světové literatury (na př. na str. 126, kde přiznáno, že Klicpera nebyl velikým básníkem). Tím ovšem nemá býti řečeno, že by básník všemi těmito měřítky neměl býti v literární historii měřen, ale celou monografií musí pronikati určitý, pevný, jednotný názor, k němuž ostatní stanoviska přidávají se jakožto podružná. Odtud asi je si vysvětliti neshody v nazírání na Klicperu mezi p. Šubertem a kritikou: každý přinášel jiný svůj zorný úhel.

Rozpor vysvětluje se dále literárně historickou methodou p. Šubertovou; spisovatel předpokládá totiž po způsobu starších literárních historikův u čtenáře příliš mnoho víry. Přisuzuje-li na př. spisovatel Klicperovi jakožto nejvýznačnější rys humor, požaduje čtenář podrobnější charakteristiku toho humoru, nežli vytčeno na str. 60, že »jeví se stejnou měrou ve slově jako v situacích« (str. 60). A podobný je úsudek o řeči, že je »jasná, naprosto lidová duchem a pravidelně i slovem« (str. 67). Tuto charakteristiku nutno demonstrovat příklady a doklady z básníka samého. Na str. 129—132 podává se »několik krátkých výňatků« na dotvrzenou o různé řeči Klicperově ve veselohrách i dramatech vážných — ovšem v souvislosti. »Příklad prosté a jadrné řeči Klicperovy v pravdě lidové« z »Ptáčníka« má málo »lidového«. Spisovatelovu methodu v rozboru charakterisuje zajisté to, že kromě těchto tří souvislých výňatků nikde není k rozboru užito ukázek a citátů z dramat Klicperových samých, ač jinak spisovatel dosti rád cituje.

A rovněž přál by si čtenář míti prokázáno tvrzení, že Klicpera svými vážnými dramaty měl vliv na Tyla, Mikovce, J. J. Kolára, V. Vlčka, Jeřábka atd. (str. 127). Patří to nutně do rozboru básnické činnosti Klicperovy a spisovateli nedělalo by to obtíží, když by mu »bylo snadno napsati o tom celou samostatnou a zajímavou studii«.

Nejsilnější při rozboru p. Šubertově je charakteristika dramatických osob Klicperových. Tomu věnoval nejvíce pozornosti a to je také nejzdařilejší.

ani jediné. Ke konci (str. 145—194) připojen kommentář kritický, kdež o porušených místech methodicky pojednáno. Škoda, že pěkné toto vydání postrádá ukazatele a seznamu příslušné literatury.

Michelova sbírka nápisů řeckých, o níž referovali jsme v těchto Listech již r. 1898, str. 284 n., dospěla právě k svému ukončení (Recueil d' inscriptions Grecques par Ch. Michel. Préface par B. Haussoullier. Bruxelles 1900, Lamertin. XXVI a 1000 str.). Jest to nyní nejobšírnější výbor nápisů řeckých; obsahujeť 1426 nápisů, jež týkají se ústavy, náboženství a soukromého práva řeckého od dob nejstarších až do I. stol. př. Kr. Poněvadž v čele každého nápisu udán stručně obsah a vročení, a připojen seznam dosud uveřejněných příspěvků k jeho výkladu, nelze pochybovati, že bude kniha vítanou pomůckou ke studiu řeckých starožitností. Nemálo přispěje k tomu též konkordance (str. 951—973), dle níž snadno lze tu nalézti nápisy, jinak citované. Nakladatelství ohlašuje, že míní vydávati dodatky, kdež budou otištěny nejdůležitější nápisy z doby císařské, jakož i nápisy, v nejnovější době objevené a dosud nikde neuveřejněné. Tam mohly by býti vloženy též nápisy pohřební, na něž ve sbírce své Michel úplně zapomněl.

Známý Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft, vydávaný Ivanem Müllerem, vstupuje ještě před svým ukončením již do třetích vydání. Po Christově literatuře řecké vydány po třetí obě oblíbené grammatiky, řecká od Brugmanna a latinská od Stolze a Schmalze (II. Band, 1. Abteilung: Griechische Grammatik von K. Brugmann. 3. Aufl. Mit einem Anhang über Griechische Lexikographie von L. Cohn. München 1900. Str. XIX a 632. Cena 12 mk., váz. 14 mk. — II. B., 2. Abt.: Lateinische Grammatik von Fr. Stolz und J. H. Schmalz. Mit einem Anhang über Lateinische Lexikographie von F. Heerdegen. 3. Aufl. München 1900. Str. XIV a 574. Cena 11 mk., váz. 13 mk.). Jak již z počtu stran patrno, jest vydání nové proti dřívějšímu (z r. 1889) značně rozšířeno. Latinská skladba jest dokonce úplně přepracována dle návodu Riesova (ve spise Was ist Syntax? Marburg 1894). Lexikografii řeckou nově spracoval Cohn; v latinské lexikografii vypsány přehledně přípravné práce k monumentálnímu Thesauru linguae Latinae.

O náboženství starých Římanů vydány krátce po sobě dvě pěkná kompendia. Ve sbírce »Darstellugen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte« vyšla jako XIII. svazek kniha Emila Austa, Die Religion der Römer (Münster i. W. 1899, Aschendorff. Str. VIII. a 268. Cena váž. 5 mk. 25 pf.). V úvodu podána charakteristika náboženství římského, načež vypsány jeho dějiny, nastíněna víra vlastní a vylíčen kult státní a soukromý. Aust měl příležitost poslouchati akademické čtení prof. Wissowy v Halle n. S. o tomto předmětě a dle nich spracoval svou rukověť. Pokud nevyjde tedy dávno očekávané dílo Wissowovo o římském náboženství, bude kniha Austova nejlepším spisem v tom oboru. Leč i potom bude pro své praktické uspořádání a pěkný sloh dobrou a spolehlivou pomůckou ke studiu, třebas nepodávala potřebných dokladů. — S jiné stránky osvětluje náboženství římské W. Warde Fowler v knize The Roman festivals of the period of the republic, an introduction to the study of the religion of the Romans (London 1899, Macmillan. Str. XII a 373. Cena 6 sh.). Probírá totiž a vykládá dle zachovaných kalendářů, Ovidiových Fastů a jiných zpráv obřady a slavnosti římské den po dni, 1. březnem počínaje. Prozkoumav tak skutečné náboženství starých Římanů, podává ke konci nástin dějin náboženských ideí a ukazuje, jaký vliv měly na život a povahu národa římského. Svědomitá tato práce, v níž doklady hojně

jsou uváděny, poskytne zejména pro hlubší pochopení básně Ovidiovy dobrých služeb. — Při té příležitosti upozorňujeme stručně na pěkné dílo L. Campbella, Religion in Greek literature (London 1898, Longmans, Green and Co. Str. X a 423. Cena 15 sh.), kdež učiněn jest zdařilý pokus vypsati dějiny náboženství řeckého, pokud to možno, dle zachované literatury.

Nová pomocná věda klassické filologie a historie, papyrosloví, právě se ustavuje. Za úkol svůj stanovila si zkoumati papyry aigyptské a sestaviti dle nich jasný obraz o politickém a soudním zřízení, jakož i o poměrech soukromých, jaké byly v Aigyptě za doby hellenistické i římské. Dosavadní pěstitelé vědy té přestávali na vydávání papyrů právě objevených; nyní přikročeno již k sestavení první učebnice, kterou napsal Otto Gradenwitz, professor na univ. v Královci (Einführung in die Papyruskunde. I. Heft. Erklärung ausgewählter Urkunden. Leipzig 1900, Hirzel. Str. XV a 197. Cena 5 mk.). Nechav stranou palaeografii, přistupuje autor hned *in medias res* a ukazuje prakticky, jak lze listiny neúplné doplňovati, probírá četné smlouvy a vykládá společné znaky jejich. Jako nová pomůcka k doplňování porušených textů objevuje se ke konci (str. 167—189) tak zvaný »Conträr-Index«, t. j. slovníček slov řeckých, spořádaný ne dle počátečních, nýbrž dle konečných písmen. Ještě vítanější byl by slovník takových slov, která jen v papyrech se vyskytují aneb mají tu význam jiný než v ostatní literatuře. Praktická rukověť Gradenwitzova usnadní, doufáme, i mnohým našincům vstup do nového oboru, kdež možno ještě objeviti mnoho nového. – Současně přikročeno i k vydávání zvláštního časopisu; u Teubnera v Lipsku počal právě vycházeti Archiv für Papyrusforschung, řízením U. Wilckena.

V druhém svazku papyrů z Oxyrhynchu (The Oxyrhynchus papyri. Part II. Edited with translations and notes by B. G. Grenfell and A. S. Hunt. London 1899. Str. XII a 358, 4°) obsažen jest mimo jiné nový zlomek Menandrovy komoedie *Περικειρομένη*, a sice z konce kusu, a pak seznam vítězů ve hrách olympijských z l. 480—468 a 456—448. Podrobnější zprávu o těchto velmi důležitých nálezech musili jsme z nedostatku místa odložili do sešitu příštího.

Dne 10. prosince m. r. zemřel v Olomouci zemský školní inspektor v. v. Jan Kosina, známý skladatel »Malé slovesnosti«, »Hovorů Olympských« a latinské grammatiky. Ostatní jeho práce netýkaly se filologie. — Dne 21. prosince m. r. zemřel František Lepař, c. k. gymn. ředitel a školní rada ve v., pilný pracovník v oboru klassické filologie a bývalý přispěvatel »Listů fil.«, do nichž napsal několik článků a úvah. Vynikl jako skladatel »Řecké cvičební knihy pro česká gymnasia« a svým »Homérovským« a »Nehomérovským (sic!) slovníkem řecko-českým«. Přeložil také do češtiny bájky Aisopovy. Oba tito zemřelí filologové byli členy III. třídy české akademie.

V »Národních Listech« dne 20. ledna t. r. byla tato zpráva: »Rukopis Zelenohorský. Z našich dobrých lidí jeden dal si práci a přeložil zprávu »Časop. Filologického« o známém kryptogramu v rukopise Zelenohorském, jejž prof. Dolanský vysvětliti se snaží jakožto Hanka fecit (a jiní však jakožto Linda fecit), a poslal je po Německu. Redaktor »Kölnische Volkszeitungu« vytiskl pražskou zásilku, jenom, maje v hlavě dobrou logiku, přidal ze svého toto: Je-li německý překlad, který máme před rukama, správný, zdá se, že jmenovaný časopis (Zeitschrift für tschechische Philologie) plete rukopis Královédvorský se Zelenohorským. Tu máš!« »Nár. Listy« ovšem svou zprávu,

že prof. Dolanský si RK plete s RZ, brzo (23. ledna) odvolaly, nicméně je první jejich zpráva v nejedné příčině zajímavá; předně, že znalost české literatury filologické čerpají z »Kölnische Volkszeitung«, za druhé že jim kryptogram v RZ byl již dříve znám, ale že o něm své obecenstvo nezpravili. A přece bylo jejich přední povinností svému obecenstvu o novém nálezu podati zprávu, když v rukopisném boji s takou junáckou horlivostí táhly do boje proti těm velezrádcům, kteří RZ vyhlásili za falsum. Ale »Národní Listy« dosud obecenstvu svému nevyložily obsahu článku Dolanského, jako ani článku Máchalova o RK, jenž vyšel již před rokem. Jenom v »Šípech« dostalo se prof. Dolanskému čestného názvu »mudrc«.

K poslednímu sešitu ČMF. přiložen jest lístek s provoláním redakce k příznivcům tohoto časopisu, v němž čteme mimo jiné toto: »Z pěti dosud vydaných ročníků tohoto vědeckého časopisu nabyli zajisté všichni nepředpojatí posuzovatelé toho přesvědčení, že časopis tento zásadu ***přísné nestrannosti a spravedlivosti****) bedlivě zachovává. Kdokoli důvody věcnými snaží se dokázati, že jeho práce jinde nebyla posouzena správně, tomu v »Českém Museu filologickém« poskytnuta bude možnost obrany, nechť patří ke kterékoli straně.«

Někteří páni předplatitelé tázali se listem redakce, proč neopatřuje si do »Listů fil.« také práce učenců cizích. Odpovídáme, že tak činiti nebudeme. »Listy fil.« mají býti obrazem české práce filologické; pracemi českými jsme tak zásobováni, že nemusíme ani nemůžeme vyplňovati svůj list pracemi cizími.

Výtahy z časopisů.

Věstník českých professorů. Ročník VI. (1898—9) čís. 4. Frant. Groh: Divadelní představení ve starých Athénách. — Ročník VII. (1899—1900) čís. 1. Fr. Hromádko: Řecký mathematik Diofantos. — Jos. Němec: Ukázka přízvučného překladu Homérovy Iliady (velmi pěkný a obratný překlad I. zpěvu).

Knihy redakci zaslané.

Aischylos: Sedm proti Thebám. Tragoedie. Přeložil Dr. František Loukotka. (Sborník světové poesie, sv. 67). V Praze, A. Wiesner (bez roku!). — Vybrané básně *P. Ovidia Nasona* od H. St. Sedlmayera. K potřebě škol českých upravil Alois Breindl. Přízvučně přeložil Otmar Vaňorný. V Praze, Dr. Ed. Grégr, 1899. Cena 2 K. — *Mythologie Řeků a Římanů.* S použitím stejnojmenného spisu Sasky-Groha zkráceně upravil Frant. Acler. S četnými vyobrazeními. V Praze, Kober, 1900. — *Příruční kniha dějin umění.* Malířství. Sochařství. Stavitelství. Hudba. Napsal Bedřich Mach. Se 194 pův. illustracemi. V Praze, Kober, 1900.

---

*) Slova vytčená jsou tištěna v originále tučně.

Dva nálezy.

Referuje **Frant. Groh.**

Mezi četnými, novými papyry, jež vydány byly v právě vyšlém druhém díle »Papyrů z Oxyrhynchu«*), mají dva obzvláštní zajímavost pro klassické filology. Jest to nový zlomek Menandrův a seznam vítězů v hrách olympijských. Neváháme proto čtenáře těchto Listů o nich zpraviti.

Papyros, na kterém napsána byla komoedie Menandrova, byl neobvykle vysoký (33·4 *cm*), tak že mohlo býti po 51 verších v každém sloupci. Bohužel nalezen byl sloupec pouze jediný, a tu ještě konce veršů chybějí. Ze sloupce předcházejícího zachováno několik bezvýznamných písmen koncových. Soudě dle písma, okrouhlé to unciálky, pochází rukopis náš z konce 1. neb ze začátku 2. stol. po Kr. Psán jest velmi pečlivě a nad to ještě druhou rukou přehlédnut a opraven. Střídání osob naznačuje se t. zv. *παράγραφοι*, t. j. vodorovnými čárkami nad prvními písmeny ve verši; je to způsob velmi nedokonalý, jak z papyru toho zvlášť dobře poznati můžeme. Zajímavo však jest, že vyskytují se se tu též některé scénické poznámky, jako *ἐξέρχ(εται) Δωρίς* (v. 15), *εἰσέρχ(εται)* [*Πολέμων*] (v. 28), *Πολέ(μων) εἴσεισι* (v. 49); také jména osob jsou někdy vypsána (v. 22, 35, 37, 43, 46, 49).

Obsah nalezených scén jest tento. Polemon, voják, chce se ze zoufalství utopiti, poněvadž se na něj rozhněvala milenka jeho Glykera. Otrokyně jeho Doris směje se mu a nabízí se, že ho s Glykerou smíří. Polemon slibuje, že ji za to zítra propustí na svobodu. Nečekajíc dalších rozkazů, odejde Doris, a Polemon naříká nad svou žárlivostí. Mohl prý si pomysliti, že to byl bratr a ne sok, jehož viděl u Glykery; neměl se dáti hned strhnouti

*) The Oxyrhynchus Papyri. Part II. Edited with translations and notes by Bernard P. Grenfell and Arthur S. Hunt. With 8 plates. London 1899. XII a 358 str. 4°. Cena 25 sh.

vínem. Doris se vrací a zvěstuje, že Glykera přijde; už prý se strojí. Polemon umíní si obětovati za tu šťastnou zvěst; když slyší, že také otec Glykeřin hodlá přijíti, odchází kvapně do domu. Doris jde za ním. Vystoupí Pataikos s dcerou svojí Glykerou. Chválí ji pro její smířlivost, načež dá vyvolati Polemona. Polemon omlouvá se, že obětoval, poněvadž Glykera nalezla svého otce. Pataikos oznamuje mu, že mu dává dceru svou za řádnou manželku a s ní 3 talenty věna, a vybízí ho, aby pro příště zapomněl, že jest vojákem, a nečinil již nic zbrklého. Polemon prosí Glykeru za odpuštění a dochází ho zcela snadno. Po té vybízí Polemon Pataika, aby súčastnil se s ním oběti, Pataikos však praví, že nemůže, poněvadž se bude ucházeti o dceru Filinovu pro syna svého. Glykeřiným zvoláním: »ó Země a bohové« zlomek náš se končí.

Ač ani jméno básníka ani název kusu v rukopise nejsou označeny, přece můžeme obojí s plnou určitostí stanoviti. Ve svém monologu pronáší Polemon (v. 11 n.) mezi jiným slova: *ὁ δ' [ἀλάστωρ ἐγὼ] καὶ ζηλότυπος ἄνθρωπος*, kteráž i v Bekkerových Anecd. 374, 29 i v Etym. Magn. 57, 35 přičítají se Menandrovi, arci bez udání kusu. Leč již A. Meineke (Fragm. Com. Gr. IV, str. 186) vztahoval tento zlomek k Menandrově komoedii *Περικειρομένη* (Ostříhaná), dovolávaje se epigrammu Agathiova v Anthol. Pal. V, 217. Epigrammatik zle se tu horší na jakéhosi Polemona, jenž manželce své Rhodanthě vlasy ostříhal, poněvadž ji dopadl v jeho společnosti; tím napodobil prý

τὸν σοβαρὸν Πολέμωνα, τὸν ἐν θυμέλῃσι Μενάνδρου
κείραντα Γλυκέρας) τῆς ἀλόχου πλοκάμους.*

A ke konci, užívaje vtipně názvů komoedií Menandrových, dodává:

ἀλλ' ἔμπης τελέθει Μισούμενος· αὐτὰρ ἔγωγε
Δύσκολος, οὐχ ὁρόων τὴν Περικειρομένην.

Z toho patrno, že v Menandrově komoedii *Περικειρομένη* byl hlavní osobou Polemon, jenž ze žárlivosti ostříhal vlasy milence své Glykeře. Glykera totiž zajisté nebyla u Menandra manželkou Polemonovou; volnost tu dovolil si epigrammatik, aby své dobrodružství s provdanou Rhodanthou přirovnati mohl ke známé, slavným básníkem spracované látce. Že výklad náš jest správný, potvrzuje Filostratos, jenž praví v dopise 16.: *ὁ τοῦ Μενάνδρου Πολέμων . . . αἰχμαλώτου μὲν ἐρωμένης κατετόλμησεν ὀργισθείς, ἣν οὐδὲ ἀποκείρας ἠνέσχετο· κλαίει γοῦν κατα-*

*) Rkp. anthologie Palat. má čtení *γλυκερὰς*; anth. Planud. *γλυκεροὺς*. Neprávem dal Stadtmüller ve svém vydání přednost čtení druhému. Již Scaliger poznal, že *γλυκερὰς* jest jméno ženy, a opravil chybu pravopisnou.

πεσὼν καὶ μεταγινώσκει. Poněvadž pak i v novém zlomku vyskytuje se Polemon, jenž lituje toho velice, že ublížil milence své Glykeře, nelze pochybovati, že máme před sebou část Menandrovy komoedie *Περικειρομένη*, a sice část ze samého konce kusu.

Leč právě tato věc velice nám stěžuje poznati blíže osnovu komoedie. Při kusu dříve objeveném (*Γεωργός*), kde zachován začátek aktu druhého, byla věc mnohem snazší (srv. Listy fil., XXV, 1898, str. 280 nn.); nyní však musíme se spokojiti výsledkem daleko skrovnějším. Glykera byla dívka svobodná, pocházející z rodiny zámožné; zajetím však dostala se do domu lenonova. Zde poznal ji Polemon a učinil ji svou milenkou. Zmizelou Glykeru hledá bratr a také ji šťastně najde, leč žárlivý Polemon pokládá ho za svého soka a pomstí se v opilosti na domněle nevěrné milence tím, že jí vlasy ostříhá. Potupou tou jsouc rozhořčena, zapudí ho Glykera od sebe. Vystřízlivěv naříká Polemon nad svým skutkem, a uslyšev, že je Glykera dívkou svobodnou, nabízí jí sňatek. Glykera smíří se s ním, a otec její, jenž právě sem přibude a od lenona ji vykoupí, dá mu ji za manželku.

To jsou arci jen nejhrubší rysy, pokud můžeme je dle skrovného materiálu svého zjistiti. Nelze pochybovati, že v komoedii důležitou úlohu hrál bratr Glykeřin, jenž (soudíme-li správně ze závěrečných slov Pataikových) vystupoval jako zamilovaný mladík. Byla-li milenkou jeho dcera Filinova, či chtěl-li ho otec jen proto s ní zasnoubiti, aby ho z jiné lásky vyléčil — o tom těžko pronášeti domněnky. Jak se stalo, že Glykera nevyložila Polemonovi, kdo jest onen mladík, na nějž nevražil, dříve než přikročil ke svému skutku, zůstává záhadno; rovněž pozastavujeme se nad tím, jak snadno dochází ve zlomku novém Polemon odpuštění. O těch věcech mohli bychom žádoucího poučení nabýti pouze tehdy, kdyby našly se další zlomky oné komoedie; neboť z kratičkých citátů u Stobaia, Ecl. II, 33, 6 a v Bekkerových Anecd. 427, 23 nedovídáme se ničeho.

Literárně ne tak cenný, za to však věcně mnohem zajímavější jest nález druhý, seznam to vítězů ve hrách olympijských z olympiady 75.—78. a 81.—83., t. j. z roku 480—468 a 456—448 př. Kr. Zlomek zachovaný psán jest drobným, polokursivním písmem na zadní stránce nějakého účtu, podobně jako papyros Aristotelova spisu o ústavě athenské. Poněvadž účet onen pochází z konce druhého století po Kr., můžeme napsání Olympioniků klásti asi do polovice století třetího. Původně byl papyros as 28 *cm* vysoký a obsahoval 68—69 řádek v každém sloupci; výška nynější obnáší však jen 18 *cm*, poněvadž dole značný kus byl utržen. Textu zachovány dva sloupce o 44 a 34 řádcích, avšak v sloupci prvním chybí levý kraj, vdruhém pravý.

Seznam spořádán jest tímto způsobem: každé olympiadě věnováno 13 řádek, na nichž zaznamenáno jméno vítěze, jeho vlast a druh zápasu, ve kterém zvítězil. Na počátku uvedeno vždy číslo olympiady. Za příklad uvedeme olympiadu 76. (r. 476 př. Kr.), při čemž užijeme též doplňků Robertových (Hermes XXXV, 1900, 164 nn.):

[ος'. Σκά]μανδρος Μιτυληναῖος στά[διον].
[Δά]νδις Ἀργεῖος δίαυλον.
[Λάδας] Λ[ά]κων δόλιχον.
[Ἴκκος] Ταραντῖνος πένταθλον.
[. . . . . . Μα]ρωνείτης πάλην.
[Εὔθυμος Λοκ]ρὸς ἀπ' Ἰταλίας πύξ.
[Θεαγένης Θ]άσιος παγκράτιον.
[. . . . . Λ]άκων παίδων στάδιον.
[Θεόγνητος Αἰγι]νήτης παίδων πάλην.
[Ἀγ]ησί[δα]μος Λοκρὸς ἀπ' Ἰταλίας παίδων πύξ.
[Ἀστ]ύλος Συρακόσιος ὁπλείτ. ō κρατις. ᾱ.
[Θήρ]ωνος Ἀκραγαντίνου τέθριππον.
[Ἱέρ]ωνος Συρακοσίου κέλης.

Srovnáme-li těchto 13 druhů závodních se zprávou Pausaniovou (V, 8 a 9), shledáme, že papyros uvádí závody v tom pořádku, v jakém v Olympii během let byly zavedeny, až na to, že čtverospřež a závodní kůň, jež bychom dle chronologie očekávali na místě 7. a 8., vyskytují se zde až na konci. Leč právě tato úchylka jest velice cenná; neboť poučuje nás, že seznam vypočítává závody v tom pořádku, ve kterém o hrách olympijských byly pořádány. A to jest věc nová. Nepočínaly tedy hry olympijské závodem jinochů, jak často se soudilo, nýbrž zápasem mužů.

Prvním závodem byl běh prostý (*στάδιον*), jenž stupňován v *δίαυλος* a *δόλιχος*. Pětiboj (*πένταθλον*) nekonal se až ke konci celé slavnosti, jak obyčejně se vykládalo, nýbrž následoval po běhu. Než došlo k závodům hochů, pořádáno ještě zápolení, pěstní boj a pankration. Potom teprve závodili hoši, a sice v běhu, zápolení a v boji pěstním. Běh ve zbrani (*ὁπλίτης δρόμος*) nebyl spojen s během ostatním, nýbrž položen až na samý konec závodů gymnických. Ke konci slavnosti pořádány v hippodromu závody hippické, a sice závoděno nejprve čtverospřeží, pak koni závodními. Tak asi musíme si nyní představiti pořad závodů v Olympii. Karel Robert, uznávaje též zásadu námi hájenou, sestavil (na m. uv. str. 156) tento velmi pravděpodobný programm závodů:

I. den: 1. *στάδιον*. 2. *δίαυλος*. 3. *δόλιχος*.
II. „ 4. *πένταθλον*.
III. „ 5. *πάλη*. 6. *πύξ*. 7. *παγκράτιον*.

IV. den: 8. παίδων στάδιον. 9. παίδων πάλη. 10. παίδων πύξ. 11. ὁπλίτης.
V. „ 12. τέθριππον. 13. κέλης.

Leč ještě jinak odchyluje se nově objevený seznam od zprávy Pausaniovy. Kdežto Pausanias (V. 9. 1) tvrdí, že od ol. 70. (= 500 př. Kr.) závodily též vozy, do nichž mezkové byli zapřaženi, a od ol. 71. (= 496 př. Kr.) klisny, a že oba tyto závody, zvané ἀπήνη a κάλπη, potrvaly až do ol. 84. (= 444 př. Kr.), není v seznamu Olympioniků, ačkoliv týče se právě té doby, o nich ani zmínky. I tato věc jest důležitá. Poznáváme z ní, že nový pramen náš není opis úředního záznamu, nýbrž že jest to spracování literární. Proč skladatel vypustil závody, které byly v platnosti jen dobu krátkou, nevíme; zdá se však, že ho vedla k tomu lichá snaha po stejnoměrnosti.*) Že však ne všichni, kteří vydali za starověku seznamy Olympioniků, řídili se tou zásadou, toho důkazem jest nám zpráva Pausaniova, čerpaná (ať přímo, ať nepřímo) ze seznamu úplného. To vede nás k otázce, kdo jest autorem seznamu nalezeného. Pokud víme, složil první seznam vítězů ve hrách olympijských sofista Hippias z Elidy, po něm Aristoteles a snad i Eratosthenes, za doby císařské pak Flegon Trallský (v 2. stol.). Mimo to připomínají se podobné spisy od Euanoridy Elejského a Stesikleida Athenského; kdy však mužové ti žili, není známo. Někteří přikládají díla taková též Timaiovi a Filochorovi, avšak to jest omyl, jak přesvědčiti se může každý, kdo přihlédne k pramenům samým. Dle povahy věci podobaly se ovšem seznamy ty sobě navzájem; hlavní rozdíl spočíval v tom, že následující autor doplnil seznam předchůdce svého až do doby nejnovější. Že vedle toho mohly býti též odchylky menší, právě jsme shledali. Bohužel zachován ze všech seznamů těch přímý zlomek pouze jediný u Fotia (Bibl. cod. 97 = Fr. hist. Gr. IV, str. 606), a ten vyňat jest ze seznamu Flegontova. Týče se olympiady 177. (= 72 př. Kr.) a podává jednotlivé závody v témž pořádku, jako seznam nově objevený; arci vyskytují se tu též závody později zavedené. Leč ze souhlasu toho nelze ještě souditi, že bychom měli před sebou dílo Flegontovo, jakkoli jinak by bylo pochopitelno, že jeho seznam (Ὀλυμπιονικῶν ἐπιτομή ve 2 knihách), za té doby nejúplnější, měl ve 3. stol. po Kr. praktický význam největší; neboť v témže pořádku musili býti uváděni vítězové i v seznamech ostatních. Že by však vydáním seznamů novějších pozbyly úplně ceny své podobné spisy starší, tvrditi nelze; komu jednalo se o periodu klassickou, tomu nejen postačili, nýbrž dokonce vyhovovali lépe na př. Aristotelovi Olympionikové. Proto nepřipisoval bych nový zlomek s takovou určitostí Flegontovi, jak to činí Robert (na

*) Zajímavo, že též scholiasta k Pindarovi Ol. V, 19 měl před sebou seznam vítězů, ve kterém chyběla ἀπήνη.

uv. m. str. 143 nn.). Snad podaří se dalšími výkopy objeviti ještě jiné části onoho papyru, a tak rozřešiti tuto otázku.

Význam nového nálezu jest značný. Již to, že v malém, odlehlém místě venkovském, Oxyrhynchu, měl kterýsi literát v knihovně své seznam Olympioniků, ukazuje zřejmě, jak rozšířeny byly podobné pomůcky a jak snadno bylo učencům starověkým podati přesná a spolehlivá data i o dobách dávných. Tím stoupá, jak dobře vytkli již vydavatelé, cena zpráv starých grammatiků a scholiastů, na něž dosud pohlíželi mnozí příliš s vysoka. Ale s druhé strany bohužel poznáváme též, že byli již za starověku někteří vykladatelé, kteří, ač mohli věděti o spolehlivých pomůckách, přece jich neužili a raději spoléhali na své domněnky. Nový nález dal nám důležitý pokyn, jak bychom ve spoustě scholií, zachovaných v rozličných rukopisech, rozeznávali scholiasty svědomité od povrchních. Poznání to bude zejména cenné pro nové vydání scholií Pindarových.

Tím vedeni jsme již k nejcennější stránce seznamu Olympioniků, totiž že jím rozřešena chronologie sedmi nejspornějších Olympijských epinikií Pindarových. Pindaros složil, jak nyní jasně vidíme, r. 476 (= ol. 76) pět básní: Olymp. I. na počest Hierona Syrakusského, jenž zvítězil koněm závodním, Ol. II. a III. na počest Therona Akragantského, vítěze čtverospřeží, a Ol. X. a XI. na počest Agesidama z Loker epizefyrských, tehdáž nejlepšího pěstníka mezi hochy. Divíme se nyní nové stránce Pindarovy Musy: její plodnosti. O tom dříve se pochybovalo; Bergk na př. (Poetae lyrici Gr. I, 5 n.) jen z toho důvodu (proti svědectví nejlepšího scholiasty) položil epinikia X. a XI. v olymp. 74., že byl Pindaros zaměstnán skládáním mnohých básní jiných. — Z r. 468 (= ol. 78.) pochází Pindarova báseň Ol. IX., věnovaná Efarmostovi Opuntskému, jenž zvítězil v zápolení. A konečně epinikion Ol. IV., složené pro Psaumida*) z Kamariny, vítěze čtverospřeží, klásti jest do r. 452 (= ol. 82.). Nyní vidíme zřejmě, jak nesprávno bylo následovati Boeckha, jenž proti svornému čtení všech rukopisů i scholiastů změnil v titulu epinikia toho slovo *ἅρματι* v *ἀπήνῃ*, aby mohl též následující báseň (Ol. V.), složenou též pro onoho Psaumida, vztahovati k témuž vítězství. Nyní však vidíme, že Ol. V. týče se vítězství jiného, jehož dobyl Psaumis nejspíše v olympiadě následující 83. (= r. 444), jak s velkou pravděpodobností soudí Robert (na m. uv. str. 182).

Mimochodem dovídáme se též, že nesprávné je udání scholiastů o epinikiu Ol. XIV., složeném na Asopicha Orchomenského, vítěze v běhu hochů. Ve scholiích klade se toto vítězství v ol. 76. nebo 77., avšak v obou případech zvítězil, jak nás poučuje pa-

*) V papyru psáno mylně *Σαμίου Καμ[αριναίου τέθριππον]*; písaři zdálo se nejspíše neobvyklé jméno *Ψαῦμις* korruptelou.

pyros, někdo jiný. Smíme-li vítězství to klásti v ol. 73. (= r. 488), jak činí Robert (na m. uv. str. 183), nechávám nerozhodnuto.

I pro chronologii básní Bakchylidových získali jsme některá dáta nová. Velmi potěšitelné jest, že skvěle se potvrdilo Kenyonovo datování epinikií III. (r. 468) i V. (r. 476), na počest tyranna sicilského Hierona složených. Nové však jest poučení, jež přinesl nám papyros o básních, věnovaných krajanu Bakchylidovu, Lachonovi Kejskému (VI. a VII.). V olymp. 82. (≐ r. 452) totiž čteme: *Λάκων Κε[ῖος παίδων στάδιον]*; že místo *Λάκων* třeba čísti *Λάχων*, o tom pochybovati nelze, zejména když na nápise kejském, uveřejněném u Pridika (De Cei rebus, str. 160) čteme dvakráte tento tvar (*Λάχων Ἀριστομένεος παίδων*). Tím nejen zjištěno, z kterého roku ony básně pocházejí, nýbrž i dáno jest důležité datum ze života básníkova. Poznáváme totiž, že Bakchylides žil déle, než jak jsme dosud soudili; aspoň do r. 452.

I pro dějiny plastiky řecké podává nový nález určitá data chronologická. Leč v příčině té odkazujeme čtenáře své ke článku K. Roberta (na m. uv. str. 184 nn.), kdež tato stránka probrána až k nejzazším důsledkům.

Než řádky tyto dostanou se do rukou čtenářstva, vrátí se do vlasti své neunavní zkoumatelé angličtí, Grenfell a Hunt, z nové cesty, kterou podnikli do Faijumu k vůli papyrům. Doufejme, že se jim opětně podaří nalézti mnoho nového a že v brzku potěší nás třetím, rovněž tak důkladně spracovaným svazkem Papyrů z Oxyrhynchu.

O nynějším stavu bádání mythologického.

Napsal **Josef Král.**

(Pokračování.)

Také Arnošt Curtius i za posledních let své činnosti držel se tohoto směru. Ve svých »Studien zur Geschichte des griechischen Olymps« (Sitzungsb. der königl. preuss. Akad. der Wissensch., phil.-hist. Classe 1890, 2, str. 1141 n.) soudí, že řecký Olymp bohů vznikl dlouhým stykem Řeků s národy jinými. Foinikové přinesli do Řecka velkou bohyni semitskou, a její spojení s Diem bylo základem rodině bohů olympských; foinický je i Herakles. Jednotlivé kmeny řecké přejímali pak i bohy

kmenů jiných (na př. severních), až vznikl onen široký, všemi Helleny uznávaný kruh bohů olympských, jejž známe.

Curtius vychází při tom od starého pozorování Buttmannova, dle něhož jména olympských bohů jsou nám nevysvětlitelna proti jménům bohů jiných (Ge, Uranos, Helios), kteří pocházejí patrně z jiné doby (str. 1141). Tito druzí bozi náleží náboženství přírodnímu, bozi prvnější kruhu bohů olympských, jenž povstal teprve stykem s národy jinými (str. 1142).

K původním domácím bohům Curtius počítá ty, jimž i později obětovaly se plodiny domácí (med, mléko, koření a p., tak zv. *νηφάλια ἱερά*), tedy především nymfy pramenů, ale také bohy těles a zjevů nebeských (Helios, Selene, Eos), jimž přinášeny podobné »střídmé« oběti. K nim řadí se i Zeus, jakožto neviditelný původce vodstva a potravy. Bozi ti ustoupili částečně některým později přijatým bohům olympským (1142 n.).

Netřeba ani snad připomínati, že takovéto dělení řeckých božstev na základě různých obětí, které jim byly přinášeny, je neodůvodněno. Protože některým bohům konány oběti jiné, jejichž dary nepřestávaly na primitivních plodinách zemských, máme je pokládati za cizí, přišlé do Řecka stykem s cizinci? Myšlenka Curtiusova by musila býti daleko lépe odůvodněna, kdyby měla býti pravděpodobna. A nelze právě z jasnosti některých jmen bohů, jako Eos, Selene, Helios, a nejasnosti jmen bohů jiných, jako Apollon, Artemis, Hera, souditi o opaku, totiž že právě tito bozi s nejasnými jmény jsou starší?

Domácímu bohu Diovi dostalo se dle Curtiusa manželky z ciziny; dána mu po bok bohyně původu semitského, foinického. Foinikové, zakládajíce za příčinou obchodu osady na pobřeží Řecka, přivezli s sebou i kult své bohyně, kterou Řekové od nich přejali. »Handelsverkehr mit Fremden erfolgte immer unter religiösen Formen und dazu gehörte die Anerkennung von ausländischen Gottheiten«, praví Curtius na str. 1146, pronášeje tu tvrzení, jemuž as málokdo uvěří. Tito bozi olympští, kteří jsou původu cizího, dostali se mezi původní bohy řecké jako božstva plně vyvinutá (str. 1156). Proti fysikálnímu výkladu bytostí božských staví se Curtius příkře (str. 1154 n.), ač není čtenáři jasno, jak si vlastně vznik těchto bohů představuje.

Pojednání Curtiusovo založeno je na velmi sypkém podkladě a sotva koho, kdo nespokojí se pouhými tvrzeními, plně přesvědčí.

Podobné názory pronáší Curtius i v článku »Topographie und Mythologie« (Rhein. Mus. 50, 1895, str. 373 n.). Něčeho v podstatě nového se však z článku toho nedovídáme, a proto spokojuji se pouhým jeho uvedením.

Rovněž Otto Keller ve spise »Lateinische Volksetymologie und Verwandtes« (Leipzig 1891) velmi rád odvozuje jména my-

thických bytostí řeckých a římských od kmenů semitských, a to i tehdy, kdy mythus sám neobsahuje podstatných znaků, které by ukazovaly k tomu, že přejat byl od Semitů.

Pověst o Herakleovi upomíná ho na syrské legendy o Simsonovi; tak zvaný Herakles tyrský je mu jedním z nejstarších typů řeckého Heraklea, jehož zvláštní jméno samo, »Herou proslulý«, ukazuje, že původní obsah jména tohoto heroa byl asi jiný. Ježto Herakles tyrský byl lukostřelec, jako Herakles homerský, a proto jistě bohem slunečním, odvádí Keller jméno Ἡρακλῆς od hebr. rākal »obcházeti«. Herakles je tedy »na nebi obcházející« bůh sluneční, podstatou totožný s Baalem-Melkartem. V první slabice jména *He*rakles tají prý se nejspíše semitský člen *ha-* z *hal-* (str. 236 n.). Na jisté styky pověstí a kultů Herakleových s některými pověstmi a kulty semitskými bylo dávno poukazováno; připusťme, že tento národní hrdina řecký vskutku převzal některé rysy některých podobných hrdin semitských, ba připusťme (ač se mi to nikterak nezdá pravděpodobno), že celá jeho bytost přejata byla od Semitů: jméno Ἡρακλῆς má však zvuk čistě řecký, a je těžko spřáteliti se s myšlenkou, že je to vlastně jméno cizí, dle Kellera semitské, lidovou etymologií změněné. Zajisté není myšlenka Kellerova dostatečně dokázána: musilo by nejprve býti jisto, že Herakles jest bytost úplně cizí, přejatá, anebo že aspoň jméno jeho není původní, řecké. Pak teprve měli bychom právo, pátrati po jeho původním jménu cizím. Keller vlastně ani toho původního jména nevypátral, nýbrž uvádí jen slovo hebrejské, s nímž prý řecké jméno Herakleovo souvisí. Pochybuji, že toho, kdo myslí střízlivě, tento Kellerův výklad přesvědčí.

Foinického původu jest prý nejen řecké jméno Melikertes, nýbrž i jméno Meleagros; obě jsou obměnou foinického jména Melkart. Pověst o Meleagrovi a lovu na kance kalydonského jest jen jiným tvarem pověsti o Herakleově lovu na kance erymanthského. I Meleagros jest bůh sluneční, původu foinického, totožný s Herakleem (str. 187 a 237 n.). Semitského původu jest dále jméno Χίμαιρα (sem. chēmār ‚nafta'; str. 219), Μακάρων νῆσοι (ostrovy blažených, vl. sídlo slunečního boha Makara-Melkarta na západě, kde slunce ukládá se k odpočinku; str. 218), Παλλάδιον (odvozeno od pālath ‚zachraňovati'; značilo prý původně jakoukoli věc posvátnou, jež místo některé chránila, a bylo později užíváno pouze o obraze kopí metající Pallady Atheny). Jméno bohyně Παλλάς, odváděné obyčejně od slovesa πάλλω, souvisí s týmž kmenem. Pallas Athene je »ochranná« bohyně ilijská Ate (str. 187, 218 a 228).

Podobně vykládají se ze semitštiny jména Εἰλείθυια (str. 229), Ἀμάλθεια (str. 190 a 225 n.), Περσεφόνη (str. 239), Ἔρεβος a Orcus (str. 248 n.) a j. v. Semitský tvar jich původní změněn

prý byl často lidovou etymologií tak, že na první pohled zdá se řecký.

Také νέκταρ, jež prý odvozováno od slov νε a κτείνειν, je, jak již Movers vyložil, původu fonického: jajin niqtār znamená ,kořeněné víno', a nektar bylo prý původně jemné víno (str. 217 a 226 n.). A přece nemůže býti pochyby, že pověst o ambrosii a nektaru je původu indoeuropského. Lze ji stopovati u všech téměř národů indoeuropských zcela jasně, tak že vším právem můžeme ji klásti do pravěku indoeuropského (srv. můj článek »Soma (madhu, amṛtam) — ambrosie a nektar« ve Sborníku prací filologických, v Praze 1884, str. 1 n.). Ambrosie a nektar neznačily také původně víno, nýbrž vláhu nebeskou; je-li tedy nektar vskutku semitské niqtār, přeneseno bylo, jak je pravděpodobno, na pojem čistě řecký slovo cizí za doby, kdy nektar pojímáno již jako víno. O semitském původu mythu bychom také ze jména nemohli souditi. Keller sám přestává na výkladu jména, výsledků, které z jeho výkladu by plynuly, nedbaje.*)

Uvedl jsem tu některé etymologie Kellerovy. Myslím, že málokterá je pravděpodobna; schází jim zpravidla podklad věcný, jistota, že bytosti a zjevy mythické, jmény těmi označené, jsou cizí, aneb aspoň pravděpodobný důkaz, že nějaké bytosti nebo nějakému zjevu domácímu dáno později cizí jméno. Takový skutečný podklad má na př. mínění Kellerovo (str. 31), že jméno Semele je původu fryžského; neboť Dionysos a bytosti s ním úzce souvisící jsou, jak je svrchovaně pravděpodobno, do Řecka přeneseny od Frygů (srv. o té věci nyní Kretschmera, Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache, Göttingen 1896, str 195). K pravděpodobným výkladům Kellerovým počítám i mínění, že pověst o zrození Afroditině z moře povstala chybnou etymologií tohoto jména z ἀφρός a δύω (str. 189 a 219), dále výklad pověsti o povstání Myrmidonů z mravenců (μύρμηκες, str. 220), mínění, že podobnou etymologií vznikla pověst o jednom oku Kyklopův (jméno odvozovalo se od κύκλος a ὤψ; str. 190 a 219), třeba bychom se nepřiklonili k jeho mínění, že toto jméno vzniklo z onomatopoetického kořene klap, klop (»malebně« prý reduplikováno kuklop neb kiklap), z něhož je i hebr. kēllapāh ,kladivo', a že značí »Klopfer, Hämmerer, Bergmann« (str. 190 n. a 274). Ale takových pravděpodobných výkladů jmen mythických je u Kellera málo. Jeho zásada, hledati původ jmen mythických v jazycích semitských, nelze-li je vyložiti z jazyků indoeuropských (str. 225), často ho svedla na scestí.

---

*) Jeli nektar semitského původu, snadno bychom si vysvětlili, proč u Řeků pro potravu bohů jsou jména dvě: ambrosie a nektar. Na závadu je mi ovšem, že Keller nikde neuvádí dokladů, kde se toto slovo (jajin) niqtār ve smyslu ,kořeněné' (víno) vyskýtá.

Keller ovšem uznává, že do latiny a řečtiny přecházela i slova z řečí indoeuropských. Uznává také i původní mythy indoeuropské; na př. Kentaury klade se srovnávacími mythology na roveň indickým Gandharvům, soudě, že Řekové původní daemony (u Indů jsou Gandharvové daemoni větru, kteří loupí oblačné krávy) stotožnili se severními národy stepními a jméno Gandharvů změnili na základě chybné etymologie v *Κένταυροι* (*κεντεῖν* a *ταῦρος*: 'bodači, lovci býků'). Podobně indské Saraṇjū a řecké *Ἐρινύς* jsou prý z nějakého slova indoeuropského, které nemělo v násloví eri, ježto počátek slova *Ἐρινύς* změněn prý lidem přikloněním k *ἔρις*, *ἐρίζω* (str. 206 n.). Keller tu známé názory některých srovnávacích mythologů po svém způsobu sice modifikuje, ale patrně přece — kde, jak myslí, etymologie to připouští — vykládá některá jména mythická z indoeuropštiny.

Pokusy, odváděti mythologická jména řecká nebo italská z jazyků semitských, jsou dle mého mínění teprve tehdy oprávněny, když naprosto je vyloučena možnost, že by byla původu domácího, a když také mythus sám, k němuž jména se pojí, ukazuje zřejmě, že nepovstal na půdě domácí, nýbrž přejat byl od Semitů. S takovou opatrností však zástupci tohoto směru nejednávají: velmi často vycházejí po způsobu Kellerově od pouhého jména, pro které hledají původ v jazycích semitských. Chci to ukázati ještě na článku H. Lewyho »Mythologische Beiträge« (Jahrb. f. class. Phil. 145, 1892, str. 177 n.).

Pověst o podsvětí a o sídle blažených (*Ἠλύσιον πεδίον* Od. 4, 561 n. a Hes. *ἔ. κ. ἡ.* 170 n.) mohla se zajisté i se jménem vyvinouti také u Indoeuropanů. Lewy soudí, jako již jiní před ním, že *Μακάρων νῆσοι* jsou ostrovy Makarovy, t. j. Melkartovy, kterýmž jménem se označovaly nějaké ostrovy nebo poloostrovy foinické na západě, o nichž donesla se pověst až k Řekům; ti jejich jménem označili sídlo blažených po smrti, o kterém již dříve bájili. Jméno *Ἠλύσιον* uvádí Lewy v souvislost s biblickým 'Ĕlīšā, jež prý ukazuje k Sicilii a jižní Italii. Na Sicilii bylo též město Makara, jehož jméno souvisí s jménem Melkartovým. Tato jména donesena Foiniky na východ a přenesena Řeky na jich sídlo blažených.

Každý zajisté pozná strojenost toho výkladu. Jméno *Ἠλύσιον* jest ovšem temné; ale třeba při jménu *Μακάρων νῆσοι* (ostrovy blažených) utíkati se vůbec k semitštině?

V tomto případě připouští Lewy, že aspoň pověst řecká jest domácí, a že připjalo se k ní jen jméno cizí, které patrně — jak můžeme souditi — zatlačilo (nevíme, proč) nějaké původní jméno domácí. Ale jinde, jak se zdá, se jménem pokládá za semitské i mythy samé.

Tak jest prý semitského původu jméno ostrova Faiaků Scheria (Lewy klade odvážným způsobem tento ostrov blízko

ostrova 'Ηλύσιον πεδίον), jméno Kimmeriů (kteří dle Odysseie 11, 13 n. bydleli v oblacích a mlze — dle Lewyho však bydleli u Cum v Italii, a ježto dle Odysseie nikdy na ně slunce nesvítilo, byli havíři, žijící stále v temnotách země), jména Seiren, Skylly a Charybdy, Bellerofonta (= Ba'al raphōn, 'Ba'al der Heilung, der Rettung'; jest prý původně lyckým rekem slunečním a světelným), Sarpedona, Nioby a j. Z těchto etymologií Lewyho ještě nejvíce pravděpodobna jest etymologie jména Σειρήν = hebr. Šīr-chēn 'Gesang der Gunst, d. h. gunstverschaffender, bezaubernder Gesang'), ač zajisté i tu by se musilo dříve nepochybně dokázati, že Seireny jsou původu semitského. Nebo měli-li Řekové své Seireny, jež zajisté nějakým jménem označovali, proč později domácí jich jméno zaměnili za semitské?*)

Jména dosud uvedená náleží bytostem mythickým, jejichž působnost Řekové kladli mimo Řecko a u nichž aspoň cizí původ je myslitelný. Ale Lewy přikládá semitský původ — téměř bez důvodů — i jménům takových bytostí mythických, které zdají se čistě řecké; tak na př. jméno Eileithyia je semitské (hebr. chīlīth, což značí prý 'bohyně, působící porodní bolesti', jsouc odvozeno od slova chīl 'úzkost, hlavně úzkost žen rodících'); podobně Ogygia (= hebr. chōgēg: 'kruh tvořící'), Amaltheia (= chōmālt z chōmělěth 'mající slitování'), Acheron, Erebos, Minos, Rhadamanthys, Endymion, Orion, Priapos, Leto a j.

Zdá se, že by Lewymu a jeho stoupencům nebylo těžko, vyložiti všecka řecká a snad i italská jména mythická ze semitštiny. K takým koncům zavádí předsudek.**)

Podobným směrem berou se i za nejnovější doby hojní badatelé, z nichž dotknu se ještě jen několika.

Na styky mythologie řecké s aigyptskou ukazuje v novější době C. Krauth v článku, jenž se vlastně obírá otázkami jinými: »Verschollene Länder des Alterthums« (Jahrb. f. Phil. u. Paed. 147, 1893, str. 689 n.). Vycházeje od argejské genealogie, dle níž Aigyptos, Danaos, Belos, Libye, Epafos, Io a Inachos jsou přímí potomci Okeanovi, soudí, že od břehů dálného okeanu přišel národ jakýs za vedení Aigypťana Inacha do

---

*) G. Patroni, Intorno al mito delle Sirene (Riv. di fil. 19, 1891, str. 321 n.) srovnává Seireny s avestskými Pairikami, s indskými apjás jōšanās neb Apsarasami Rgvedu, přikládá jim tedy původ indoevropský. Částečnou různost mythů těch zavinily prý různé klimatické poměry zemí, v nichž mythy tyto byly. Uvádím jeho mínění dle referátů.

**) Sám Gruppe (Jahresb. über die Fortschr. der class. Alterthums, sv. 102, 1899, str. 147) opírá se zneužívání této methody (ale, jak jsme viděli, zneužívá jí sám): »Namentlich der Versuch, semitische Namen im Griechischen in grösserer Menge nachzuweisen, scheint mir bei der Abneigung des Griechischen gegen Fremdwörter wenig hoffnungsvoll.«

Argu. Národ ten přinesl sebou aigyptský kult měsíce; proto Arkadové, staré obyvatelstvo Peloponnesu před příchodem Aigypťanů, nazývají se později προσέληνοι. Přes Řecko a zvláště přes Peloponnes dostali se Aigypťané do své pozdější vlasti na Nilu. Původní vlast Inachova, a tedy i Aigypťanů, je prý Kaukasos (ukazuje k tomu na př. bloudění Ioe od Kaukasu k břehům Nilu). Na Kaukasu vznikl také kult Herakleův a Dionysův (str. 692 n.). Ježto bozi homerští rádi meškají u Aithiopů, soudí Krauth, že jsou vlastně bohy Aithiopů, kteří byli sice od Danaů přejati, ale přece za svůj pravý domov pokládají Aithiopii. Ježto pak Herodotos II, 50 n. vypravuje, že dle podání kněží aigyptských bozi řečtí pošli z Aigypta, jsou prý Aithiopové homerští vlastně Aigypťané kaukasští; neboť že by v tak staré době byla bývala kultura řecká podléhala vlivům krajin nilských, nelze prý si mysliti. K tomu dle Herodota II, 104 n. Aigypťané byli prý na vlas podobni jihokaukasským Kolchům. Ilion bylo město aithiopsko-aigyptské, Helene, zmizevši dle báje Menelaovi, meškala ne v pozdějším Aigyptě na Nilu, nýbrž v původním Aigyptě na Kaukase (str. 696 n.). Na Kaukase bylo tedy jakési kulturní středisko (Thebe nebo Ilion), jež podlehlo později Danaům (str. 698). Danaové sami jsou národ s aigyptským bratrský, ježto v pověsti Danaos a Aigyptos jsou bratří (str. 699). Oba tito národové později proudily ze zemí kaukasských na západ. Pověst o výpravě Argonautů, Odysseia, jednotlivé νόστοι původně prý líčily dobrodružství těchto výprav na západ. »'Ankunftslieder' und nicht Rückkehrlieder sind sie von Haus aus gewesen« (str. 700).

Není na prosto možno spletité vývody Krauthovy vyložiti stručně a přehledně. Ale i z toho, co jsem z článku jeho uvedl, vyplývá, jakých odvážných kombinací k dokázání svého mínění užívá. I Odysseia a νόστοι, jež přece vypravovaly o n á v r a t u hrdin do Řecka, jsou mu svědectvím pro p r v n í v ý p r a v y Danaů z pravlasti do Řecka. Takovým nestřízlivým způsobem, jímž lze dokázati všecko, sestrojil si Krauth staré jakés kulturní středisko na Kaukase (tedy opět jiné než to, které si sestrojil na př. Gruppe), z něhož prýštila se kultura do Řecka a s ní i mythy a bozi řečtí. Myslím však, že ani pro sestrojení dějin dob předhistorických nemají jeho kombinace ceny.

Podobným směrem béře se V i c t o r B é r a r d ve spise (mně nepřístupném) »De l'origine des cultes arcadiens. Essai de méthode en mythologie grecque« (Paris 1894). Vycházeje od kultů arkadských, jež prý podobny jsou semitským a vznikly působením Foiniků v době předhistorické, věří, že mythologie a náboženství řecké vyvíjelo se za vlivu východu. Zeus Lykaios na př. je mu totožný s Baalem.

Zcela podobné myšlenky pronáší také P h i l i p p e B e r g e r v článku »Les origines orientales de la mythologie grecque«

(Revue de deux mondes 1896, sv. 138, str. 377 n.). I dle něho většina bohů a mythů řeckých pochází z východu, hlavně z Malé Asie, a dostala se do Řecka prostřednictvím Foiniků (str. 380 n.). Dokazuje to shodou některých kultů řeckých s kulty východními. V Thebách, Delfech, Mantinei, na březích jezera kopajského, na hoře Lykaiu, v starých svatyních Boiotie a Arkadie třeba prý hledati počátků řecké mythologie (str. 380), a ty jsou (aspoň velkou většinou) původu asijského: Afrodite, Herakles, Zeus, Demeter, Amfitrite, Seirenes (od hebr. šîr 'zpěv'), Nereidy (nahar 'řeka'), Athene, Hermes a j. jsou bytosti původu východního (str. 388 n.). Berger ovšem nepopírá, že jména některých bytostí mythických jsou původu řeckého, a také nepopírá, že Řecko mohlo své mythy vážiti i z jiných pramenů (str. 394). Ale i řecká jména (srv. *Ζεὺς Κεραυνός*, *Μελίχιος*, *Λύκαιος*, *Ὕπατος*) jsou prý překladem jmen cizích: *Ζεύς* jest na př. řeckým výrazem za semitské Baal, i jeho epitheta jsou dílem překlady, dílem přeměny jmen cizích, označujících rozličné typy tohoto boha. »La forme seule est grecque, son contenue — les anciens le savaient déjà — est une importation d'Orient« (str. 388).

Velký vliv semitský na mythologii řeckou uznává i Robert Brown. Nedávno vyšel od něho o té věci spis souborný »Semitic influence in Hellenic mythology with special reference to the recent mythological works of . . . F. M. Müller and . . A. Lang.« London 1898.*)

Brown obrací se ve spise tom proti theoriím Müllerovým a Langovým, sám pak velikou část mythických bytostí řeckých (ne všecky, ježto uznává některé výsledky srovnávací mythologie Kuhnovy a Müllerovy, již klade nad anthropologickou methodu Langovu) pokládá za přejatu od Semitů: Kronos, Poseidon, Dionysos, Demeter, Afrodite, Artemis, Herakles, Ino, Athamas, Kirke, Kabeiři, Kadmos, Hekate, Ilijská Athena jsou vesměs bozi a bytosti původu semitského. Ve spise svém uvádí také podmínky, za kterými některou mythickou bytost řeckou můžeme pokládati za semitskou původem; z podmínek těch mnohé jsou dosti povážlivé. Jestliže na př. jméno některé bytosti mythické v jiných mythologiích indoeuropských nemá analoga, nemůžeme-li její jméno a mythy s ní spojené vhodně vyložiti na základě jazyků a názorů indoeuropských, nevyplývá z toho ještě, že pro výklad musíme se utíkati k nějakým jazykům a mythologiím neindoeuropským. Kolik indoeuropských slov, a zvláště jmen vlastních, je dosud etymologicky temno! Kolik mythů vůbec dosud vzdoruje pravděpodobnému výkladu! Lze z toho hned činiti takové dalekosáhlé závěry? Mimo to etymologie jeho dle úsudku znalců ne-

*) Znám spis ten jen z recensí v Litt. Centralbl. 1898, str. 1081, DLZ. 1899, str. 1097, Berl. phil. Woch. 1898, str. 913 n., Anzeiger für indog. Sprach- und Altertumskunde 9 (1898), str 175.

isou asi nikterak založeny na pevných základech, nýbrž většinou holé fantasie; na př. Kronos jest prý totožné se semitským qarn »roh« (str. 115); Perseus je prý vlastně Bar-sav (foinické prý slovo bar značí »syn«, sav souvisí prý s Esau; str. 141).*)

Vybral jsem schválně některé charakteristické ukázky prací tohoto směru, aby jasně vyšlo na jevo, jak se může pokaziti myšlenka, v jádru dobrá, tím, že se provádí do krajnosti. Nikdo rozumný zajisté neupře, že i mythy a kulty se stěhují z místa na místo; že tedy i v Řecku samém některá místa přejala jisté kulty i mythy z jiných, a že Řecko ani ve své mythologii a ve svém náboženství nezůstalo nedotčeno vlivy okolních národů, hlavně pokročilejších národů východních. Máme-li na mysli, jak mocně působil východ na společenské i umělecké poměry řecké, v jak živém obchodním styku byl s Řeckem, zajisté nepodáme se myšlence, že vše, co v náboženství a mythologii řecké zdá se nám čistě řecké, jím také vskutku jest. Měliť Řekové neobyčejnou schopnost to, co odjinud přejali, přetvořovati svým duchem a vkusem tak, že známky cizího původu takřka zmizely. Zpomeňme jen, jak je závislé umění řecké na umění národů východních, a jak má přece svůj, zdánlivě čistě řecký, osobitý ráz.**) Nemůže proto býti pochyby, že i v mythologii a náboženství řeckém je mnoho cizího, a na tyto cizí, hlavně semitské, živly v nich bylo již dávno ukazováno: kdo by na př. mohl pochybovati o tom, že Afrodite, Dionysos, Kabeirové — abych uvedl jen několik příkladů — jsou bytosti mythické buď zcela, buď z části neřecké? Hledati však v mythologii řecké všude a všude živly cizí a pokládati je za tak četné, že jimi domácí mythologické prvky takřka docela byly utlačeny, a při tom místo důvodů aspoň pravděpodobných užívati často krkolomných kombinací bez náležité kritiky pramenů, je po mém soudu počínání nekritické. Netřeba ani připomínati, že zkoumání mythologické touto migrační theorií se nemůže spokojiti; neboť i když určitě dokážeme, že ta neb ona báj nebo kult vskutku jest původu cizího, je tím vykonána jen první část práce: výklad o vzniku a významu jich nebývá tím ještě podán. Bádání se tím přesunuje jaksi jen na jiné pole; stanoví se touto theorií, odkud ta neb ona báj neb kult do Řecka nebo jinam vnikla; jak povstala na své půdě domácí a jaký má význam, třeba dále vy-

*) Ostře zavrhuje tyto Brownovy výv0dy M. Lidzbarski v DLZ. 1899, str. 1097. Směrem tímto berou se, jak jsem pravil, dosud mnozí badatelé, zvláště při výkladu jednotlivých mythů. Hojně podobných prací lze shledati na př. z výše uvedených přehledů Gruppových.

**) Přes to však, že působení východu na Řecko upříti nelze, soudím, že se míra tohoto působení velmi často značně přeceňuje. V novější době i v této příčině soudí někteří odborníci střízlivěji.

šetřovati. Vlastnímu úkolu mythologie tedy tato theorie migrační sama vyhověti nemůže. Dobře jsouc užita, schopna jest vykonati jenom práce předběžné.

II.

Srovnávací mythologie směru Kuhnova a Müllerova.

Srovnávací mythologie tohoto směru založena jest, jak jsem vyložil v prvním svém článku (Listy fil. XVI, 1888, str. 332 n.), na myšlence, že vznik mythu jest přirozený, a že mythy jednotlivých národů indoeuropských právě tak jsou si příbuzny, jako jich řeči. Srovnáváním jednotlivých mythů indoeuropských lze stanoviti, že některé mythy, jež lze stopovati u několika národů indoeuropských, pocházejí již z indoeuropského pravěku, z doby, kdy Indoeuropané tvořili ještě národ jeden, týmž jazykem mluvící. Za nezbytný požadavek, aby který mythus mohl býti pokládán za pravěký, pokládala se shoda jmen bytostí mythických. Etymologie jmen hrála v tomto směru vynikající úlohu. Mythům pravěkým — jak to s sebou přinášel již názor této školy o vzniku mythu — přikládán z pravidla význam přírodní, ač i jiný způsob výkladu mythů nebyl vylučován.

Shod ve jménech mythických bytostí našlo se tolik, že pravěká mythologie Indoeuropanů pokládána byla za velmi bohatou a v ní tkvící náboženství za velmi vyvinuté. Indoeuropané měli dle mínění těchto mythologů již za svého pravěku nejen hojně mythických bytostí nižšího řádu (všeliké daemony, jako jsou Nymfy, Kentaurové atd.), z nichž mnohé nedocházely vůbec náboženského kultu, ale také slušnou řadu bytostí vyšších, božstev. Měli tedy Indoeuropané náboženství polytheistické, které málo se lišilo stupněm svého vývoje od náboženství jednotlivých národů indoeuropských, jak je známe z pozdějších dob.

Je neobyčejně zajímavo stopovati, jak tento směr, v nějž kladeny byly veliké naděje a od něhož očekávalo se rozřešení všech nesnadných otázek mythologických, nyní bývá posuzován nejen od mythologů, nýbrž i od jazykozpytců, z jichž řad zakladatelé tohoto směru vyšli.

V článku prvním ukázal jsem na mnohé vady tohoto směru a již tehdy nepokládal jsem jej za správný; vizme nyní, co z hojných prací mythologů tohoto směru nyní pokládá se za cenné, které výsledky tohoto bádání obstály před pozdější kritikou a mohou býti pokládány za jisté a nezvratné.

Jeden ze spoluzakladatelů tohoto směru jest F. Max Müller, který i v posledním desítiletí vyvinul právě v tomto oboru lidského bádání velmi značnou činnost.

Max Müller učinil sice v posledních svých dílech některé ústupky směrům novějším, ale v podstatě hájí dosud svého zvláštního stanoviska mythologického. Vydal v posledním desítiletí několik spisů, jež problému mythologie a náboženství se týkají: Natural religion, London 1888 (německý překlad od E. Schneidera vyšel v Lipsku 1890); Physical religion ib. 1890 (německý překlad od O. Franke v Lipsku 1892); Anthropological religion, ib. 1891 (německý překlad od M. Winternitze v Lipsku r. 1894); Theosophy or psychological religion ib. 1892 (německý překlad od M. Winternitze v Lipsku 1895) a konečně dílo, jež se hlavně naší otázky týká, Contributions to the science of mythology, 2 sv., London 1897 (v německém překladě H. Lüdersově v Lipsku 1898 a 1899).*)

Názory své o mythologii a své etymologie jmen bytostí mythických opakuje Müller i v posledním vydání známého svého díla »Science of language«, v německém překladě »Die Wissenschaft der Sprache. Vom Verfasser autorisierte deutsche Ausgabe besorgt durch Dr. R. Fick und Dr. W. Wischmann. I. II. Leipzig 1892 a 1893«, v druhém díle, str. 409—682.

Spisy Müllerovy, týkající se problému náboženství, pojednávají na mnohých místech (někdy i zbytečně) také o vzniku mythu a otázkách čistě mythologických, o které nám tu především jde. Ale neřeší těch otázek způsobem jiným než poslední dílo Müllerovo, týkající se výhradně mythologie; proto přihlížím k nim pouze tam, kde toho nezbytně třeba, nebo kde to z jakýchkoli příčin výhodno. Vrátím se k těmto spisům a k názorům v nich uloženým až v poslední části tohoto článku, v níž pojednám o poměru mythu k náboženství; otázce té se při posuzování theorií animistických vyhnouti nelze.

Z tohoto posledního spisu Müllerova »Contributions to the science of mythology« (v německém překladě, kterýž cituji, »Beiträge zu einer wissenschaftlichen Mythologie«) lze nynější stanovisko Müllerovo nejlépe poznati. Ovšem přehlednosti díla brání podivné, takřka feuilletonisticky rozhárané spořádání látky:

*) Druhý díl tohoto díla Müllerova obsahuje šestou kapitolu celého díla, nadepsanou »Vedische Mythologie« a jest jaksi dokladem k tvrzením dílu prvního; jest tu shrnuta v dosti neladném pořádku — řada podrobnějších výkladů nejen o jednotlivých indských bytostech božských a mythických, nýbrž také o řeckých a italských. Zásady svého nazírání na mythologii shrnul však Müller v díle prvním; k poznání jich podává druhý díl jen podrobnější doklady. Připomínám, že vyšel i francouzský překlad tohoto spisu s nepřípadným názvem: Nouvelles études de mythologie par Max Müller, traduites de l'Anglais par Léon Job (Paris 1898). — Výše uvedená díla Müllerova cituji všude na základě německých překladů. Nedůležitý jest článek Müllerův »The different schools of comparative mythology« v Athenaeum 1896, str. 514 n. Článek ten obsahuje téměř jen polemiku.

spis ten je vlastně řada článků, někdy zdánlivě i nesouvislých, ale nesoucích se ovšem vesměs za jediným cílem. Ale taký způsob výkladu je M. Müllerovi vůbec oblíben.

I v tomto spise Müller vykládá mythus z řeči. Dokud lidstvo nemluvilo, nemělo mythů: mythus jest první pokus, vyjádřiti myšlenkami zjevy přírodní (úvodu str. V). Jest tedy mythus původu a rázu přírodního (fysikálního). Základ mythologie je fysický; mythologie vznikla z filosofického a poetického pojímání všehomíra a jeho zjevů (str. 49). Teprve po vývoji mythů dospívá člověk k poznání mocných bytostí mravních, konečně k poznání jediné takové bytosti, která jest nade vší přírodou. Po vzniku náboženství objevuje se filosofie (úvodu str. V n.).

Mythy jsou Müllerovi hlavně přírodního původu, a proto i bozi hlavně přírodního významu; zřejmě to prý ukazují Vedy (str. 21; srv. II, str. 17 n.). Řecká Athene na př. není sice zoře, ale její jméno značilo původně zoři, a tomuto úkazu nebeskému třeba přičísti její vznik; teprve později stala se bohyní světla vůbec a moudrosti (úvodu str. XIV; II, str. 245 n. a 285 n.).

Mythy rázu přírodního měli již nerozdělení Indoeuropané; aby se pravěký původ nějakého mythu indoeuropského dokázal, dostačí, lze-li jej stopovati u dvou národů indoeuropských, jednoho z větve severozápadní, druhého z větve jihovýchodní (str. XI). K vysvětlení mythu nejsnáze prý dospějeme analysí mythických jmen (str. 19 n.). Otázka mythologická jest otázkou psychologickou; ale ježto duše jeví se řečí (mluva a myšlení jsou od sebe neoddělitelny; str. 36), jest otázka mythologická vlastně otázkou jazykozpytnou (str. 66).*)

Müller vykládá a omlouvá svůj známý výrok, v dřívějších spisech pronesený, že mythy vznikají chorobou řeči. Ježto řeč a myšlení jest nerozlučitelno, značí tento výraz »choroba řeči« totéž, co »choroba myšlení«. Bozi, páchající všeliké zločiny, jsou právě důkazem takové »choroby myšlení« (str. 66 n.; srv. str. 36 a Nat. Rel., str. 20).

Müller, ježto většinou mythy pokládá za přírodní, pokládá také bohy a jiné osoby mythické za personifikované zástupce vynikajících zjevů přírodních (str. 72 n.). Chudoba řeči i myšlení způsobila, že Indoeuropané o jednotlivých zjevech přírodních (jako o hromu, bouři atd.) mohli mluviti jen jako o osobách jednajících. Slovo k jich označení musili odvozovati z kořenů týmž způsobem, jako slova jiná; poněvadž však většina kořenů znamenala nějakou činnost, musila i jména od nich odvozená

*) Myšlení není možno bez řeči; myslíme ve slovech (Nat. Rel., str. 341). Mythus je jen zvláštní způsob řeči (str. 369), přirozený a nevyhnutelný stupeň jejího vývoje (str. 395).

býti nomina agentis. Vítr byl jim na př. vanoucím, oblak zvlažujícím. Nebo každá činnost předpokládá někoho, kdo jest činný, každý pohyb někoho, kdo jej působí. Kdo tato jednající, pohyby a různé činnosti působící bytost jest, o to se člověk zpočátku nestaral. Vznik takové bytosti, jež byla tedy za zjevy přírodními, jsouc ono agens, které je působilo, jest nutným následkem řeči (Anthropol. Rel., str. 59 n.).

Rozdíl mezi jednajícím člověkem a oním agentiem na nebi, na př. mezi obyčejným člověkem tlukoucím a onou bytostí, tlukoucí na nebi bleskem, musil býti arci záhy pozorován. Ona bytost tlukoucí v blesku, hrozná a mocná, musila býti nutně pojímána jako bytost od lidské rozdílná, jako bytost nadlidská (Anthrop. Rel., str. 70 n.). Na konkretním příkladě věc stane se jasnější.

Ve Phys. Rel., str. 115 n. ukazuje Müller jasně a obšírně na vedském bohu Agnim, jak dlouhým psychologickým postupem z počátečních prostých a čistě materiálních představ duch lidský veden byl až k nejvyššímu pojmu boha. Oheň, ať povstalý bleskem, ať třením dvou dřev nebo jiskrou z kamene, mohl pojmenovati člověk jen nějakým kořenem, a kořeny všecky (s nepatrnými výjimkami; srv. Anthr. Rel., str. 65) značily úkony, které člověk na onom stupni svého vývoje vykonával. To prý není theorie, nýbrž jistota. Běžící, skákající, živě se pohybující světelné zjevy ohně označeny byly jménem, vzatým z kořene ag, jenž značil úkon chůze, běhu, skoku a pohybu vůbec; jméno ohně ag-ni-s znamená původně »pohybujícího«, nic víc (str. 118 n.). Jakmile však oheň (agnis) pojímán byl jako nějaké agens, nějaká bytost jednající, bylo na snadě pojímati jej jako něco, co jiným aktivním subjektům, člověku známým, se podobalo, jako nějakou jednající bytost zvířecí nebo lidskou. Kdežto však někteří národové (na př. Aigypťané) takým způsobem dospěli k tomu, že si bohy představovali v podobě zvířecí, v Indii Agnia i jiné bohy představovali si vždy jako nějakou jednající bytost lidskou, v podobě tedy člověka (str. 122 n.; srv. Anthr. Rel., str. 70). Představa Agnia a jiných bohů jakožto osoby podoby lidské vznikla z pouhé řeči, ježto řeč jména pro úkazy přírodní mohla tvořiti jen z kořenů, značících nějakou činnost, nějaké úkony (str. 125). Jmény tedy bohů, jako Zeus, Djāuš pitā a j., nebyl míněn úkaz přírodní sám, tedy na př. nehybné a mrtvé nebe, nýbrž byla to jména pro činný nějaký princip, jenž byl na př. v nebi nebo za nebem nebo nad nebem (str. 326 n.).

Podobně na základě pouhé řeči vznikly i jiné bytosti mythické a bozi. Na př. jméno Indra znamená původně »zvlažujícího«, Ušas (bohyně zoře) »osvěcující« atd. Další jich vývoj třeba si představiti podobně, jak Müller podrobně vylíčil při výkladu o přirozeném a nenáhlém vzniku vedského boha ohně Agnia.

Takým způsobem, na základě řeči, její chudobou a jakous chorobou jsouce takřka donuceni, stvořili si Indoeuropané své mythické bytosti i své bohy. Agni (bůh ohně) znamená proto původně »pohyblivý, pohybující«. Indra »zvlažující«, Ušas »osvěcující« a j. (str. 74, 109 n.). Ježto přírodních zjevů, které budily jich pozornost, jest mnoho, vznikl u nich přirozeně polytheismus (str. 134). Z bohů tak četných v některých krajích některý se nad ostatní vyvýšil a byl obzvláště ctěn a vzýván; úkaz ten Müller nazývá henotheismem (str. 136 n.). Hlavně poutaly prý Indoeuropany přírodní zjevy světelné a bouře, vítězení zjevů světelných nad oblaky a bouří; z těchto zjevů povstali bozi světelní, nad bouří a mraky vítězící, a proto také neprávem od některých vykládaní za bytosti oblačné (str. 137 n.). Ježto se však na základě personifikace meteorických zjevů nemohl vyvinouti pojem eudaimonie božstva, proto Müller (ve shodě s Mehlisem) bohy pokládá za bytosti světelné; mythické bytosti »meteorické« jsou prý podružného a pozdějšího původu (str. 139 n.). Müller tedy z těchto dvou směrů v mythologii, »solárního« a »meteorologického«, schvaluje, jak činil již dříve, první. Tito bozi přírodní byli nejprve anthropomorfisováni, pak přikládány jim i ethické vlastnosti; nicméně však jejich původ přírodní vždycky se jevil a s jejich výše je strhoval (str. 143 n.).

Müller uznává i mythy historického rázu; ale takové mythy předpokládají prý mythy fysikální. Tak na př. Herakles jevil se později heroem ethického rázu, ochráncem stísněných, práva a pořádku, zakladatelem měst a j. Snad v pověstech o něm jsou dokonce i některé rysy historické (str. 50); ale dříve musil existovati světelný, solární heros Herakles, než činy nějakého skutečného heroa začaly se opěvovati jako činy Herakleovy (str. 61). Bozi vznikli tedy personifikací zjevů přírodních; teprve po jich vzniku a vývoji začaly se i činy skutečných lidí stavěti na roveň činům bohů, a také mythy o bozích přenášeti na osoby historické (str. 72 a 76 n.). Ale ne všichni heroové jsou pokažení bozi; někteří vznikli i s bohy parallelně (str. 102). Čistý euemerismus Müller zamítá: z lidí nemohli se vyvinouti bozi, dokud nevznikla idea bohů. Proto jest dle něho také animismus, dle něhož lidé všem přírodním předmětům kolem sebe přikládali duši, nesprávný; představa o duši mohla prý vzniknouti jen po dlouhém přemýšlení a nemůže tedy býti východištěm k výkladu mythů (str. 149 n.).

Müller uznává i některá zcela abstraktní božstva, jako Psychu, Erota, Themidu a j. Ale i taková božstva, jsou-li starého původu, bývají významu fysikálního, jsouce totožna s jinými bohy; na př. Dius Fidius i Sancus je prý Juppiter, Lucina Juno, Eileithyia Hera a j. Příjmení některých bohů způsobila vznik takovýchto zdánlivě zcela ethických bytostí (str. 146 n.). Nejstarší předměty

mythologického myšlení měly tedy vždy podklad fysický (str. 148; srv. II, str. 375 n).

Aby se výklad mythu podařil, k tomu, jak Müller dosud soudí, je třeba, aby se jména bytostí mythických v srovnávaných mythech shodovala (str. 16). Poněvadž již Indoeuropané před svým rozdělením měli jistý kruh mythů, proto u jednotlivých národů indoeuropských jména bohů a heroů se často shodují; rozřešení a výklad určitého mythu nejlépe se daří analysí mythických jmen (str 19 n). (Pokračování.)

Několik slov o Štítném,

jež při slavnostním uvedení v úřad rektorský na c. k. české universitě Karlo-Ferdinandově dne 25. listopadu 1899

promluvil **J. Gebauer.**

O životě zevním Tomáše ze Štítného víme málo, a to skoro všecko z narážek a zmínek, které sám na různých místech svých spisův uložil; jenom několik, ovšem veledůležitých zpráv vyhledali z pramenů jiných Tomek a Aug. Sedláček. Životopis z toho ze všeho sestavený nehodlám zde opakovati, nýbrž uvedu z něho jenom několik dat, jenom čeho je potřebí, abych Štítného takořka osobně představil.

Narodil se asi r. 1331 a zemřel nejspíše r. 1401; obou těchto roků dobíráme se jen kombinací, máme je za data nejpodobnější, ale nemůžeme o nich tvrditi, že by byla zcela bezpečná*).

---

*) Štítný praví o sobě v jedné své rozpravě, kde dotýká se učení o transsubstanciaci: »*aj již mi jde léto sedmdesáté*, avšak ješče sú mnú někteří mistři pohnuli tak, že neuměl bych za jisto pověděti, jest-li v té svátosti (t. oltářní) ješče chléb, pod nímž by bylo také božie tělo, či-li tu již zhyne chléb a obrátí sě v tělo božie«. — Sborník Opat., ve kterém (na str. 252) tato slova čteme, hlásí se palaeograficky do počátku století XV. Jsou v něm chyby, které lze přičítati jenom mechanickému opisovateli; je to tedy opis, a jde o to, kdy slova ta byla napsána poprvé čili kdy recense zde dochovaná byla pořízena. To se nemohlo státi před recensí z r. 1400, dochovanou ve sborníku Mus., neboť v té podává se (v kap. 421, ve vyd. Vrťátk. na str. 319) o transsubstanciaci ještě učení staré. To se také nestalo po 28. květnu r. 1403; neboť toho dne zavrhla pražská universita spolu s jinými články Wiklifskými též nové učení o transsubstanciaci (Pal. III. 1, 64), a Štítný, který opětně vyslovuje, že se ve věcech víry poddává kostelu (církvi) a škole pražské, nebyl by proti autoritě této upadal v pochybování.

Ale události právě dotčené a vůbec roku 1403 Štítný sotva se dožil. Dcera jeho Anežka, o kterou se nejvíce a nejněžněji staral a

Rod jeho byl zchudlá haluz některé z panských větví mocného kmene Benešoviců̊v, a rodový majetek, jejž Tomáš svým časem přejal a držel, byl dvůr ve Štítném (u Žirovnice, okr. Pelhřimovského), polovice vesnice téhož jména a některé platy, z čehož ze všeho byl ok. r. 1380 roční důchod $23^1/_2$ kopy grošů; z toho mohlo se za těch dob asi tak žíti, jako za našich dnů ze 3000 zlatých.

Ztráviv své mládí v domě otcovském a potom několik let na učení v Praze, Štítný ve svém roce asi 24tém se oženil. Ovdověl pak kdysi před r. 1376 a z patera dítek zbývaly mu za prvních let panování Václavova na živu jen dvě, Anežka a Jan; k nim mluví v závěti toho času (asi r. 1381) složené, k Anežce pak ještě jinde, zvláště důvěrně a něžně ve sborníku skládaném r. 1401.

Ze statku svého odcházel Štítný časem do Prahy a pobýval tu, a r. 1381 pronajal statek na věčné časy za roční plat 14 kop grošů panu Zbyňkovi z Kamenice, bezpochyby proto, aby se na dobro mohl usaditi v Praze, kdež jej také r. 1401, na samém sklonku jeho života zastihujeme. —

Tolik o Štítného životě zevním. Více týká se nás zde jeho vývoj vnitřní, duchovní, jejž opět a jenom z jeho spisů poznáváme.

Vzdělání prvního Štítný nabyl, spolu s vychováním křesťanským, od svých rodičů. Pro další pak byl v Praze, kdež, jak píše, v učení ztrávil prvá léta své mladosti; tedy některou dobu mezi r. 1348 (založením university Pražské) a 1355 (svým oženěním), mezi svým rokem 17tým a 24tým. Mistrem se tu nestal, nebylo mu to účelem. Ale na přípravě té Štítný nepřestal, nýbrž množil a prohluboval své vědomosti stále, po celý svůj život; a to jednak pilným čtením, jednak posloucháním kazatelů, zvláště Konráda Waldhausera a ještě více Jana Milíče, za jehož duchovního syna sám se pokládá, a jednak rozmluvami s muži učenými, zvláště s mistrem Vojtěchem (Albrechtem Ranconis). Ještě ve svém roce 70., když poznal nový výklad o svátosti oltářní, hledal poučení u mistrů. Za tím účelem, aby totiž mohl

---

pro niž i připravoval recensi, dochovanou v opise Opat., jest asi od října r. 1401 majetnicí domu vedle kaple Betlémské a bydlí tu spolu s jinými matronami životu pobožnému oddanými; nelze si mysliti, že by byla otce starého opustila, a proto smíme míti za to, že Štítný tou dobou byl již mrtev, — že zemřel před říjnem r. 1401.

Recense dochovaná ve sborníku Opat. je tedy pořízena po recensi dochované ve sborníku Mus. z r. 1400 a před říjnem 1401. Je to práce sama sebou veliká a nelze se domnívati, že by byla všecka anebo část její, jdoucí do str. 252, kde místo citované se čte, vykonána ještě téhož r. 1400, jako recense dochovaná ve sborníku Musejním; zbývá nám pro ni jen rok 1401. Toho roku šlo Štítnému léto sedmdesáté; narodil se tedy, je-li zde vyložená kombinace správná, r. 1331.

své vědomosti dále množiti a prohlubovati, opouštěl časem své sídlo venkovské a pobýval v Praze, a za týmže zajisté účelem svůj statek na konec na věčné časy pronajal.

Takto připraven spisoval Štítný rozpravy a knihy nábožně poučné a vzdělavatelné, vše jazykem českým. Skládal spisy dílem původní, dílem »vyložené« t. j. z latiny vzdělané. A činil to především pro své dítky, pak také pro čtenáře jiné.

Práce jeho docházela pochvaly, ale budila proti němu také odpor. Protivníci vytýkali dvě věci:

jednak, že píše knihy *„takové“* t. j. náboženské a vzdělavatelné, nejsa ani kněz ani mistr a tedy podle domnění protivníků nemaje povolání a oprávnění ku práci »takové«;

a jednak vytýkali, že píše jazykem *českým*, kdežto o věcech takových bylo dotud obyčejem a na pohled výhradním právem psáti latinsky.

Štítný však nedal se odporem svých protivníků másti a zpořídil drahně spisů původních a »vyložených«, které byly a ještě po staletích jsou a budou jeho ozdobou, a které jsou a budou skvosty našeho starého písemnictví a jazyka.

Maje o těchto *spisích* promluviti, nehodlám se zdržovati při stránce bibliografické, nýbrž uvedu odtud jen co je nejnutnějšího; a chci hleděti jenom k těm, které nejsou pouhými, třeba volnými překlady z latiny.

Jsou to dílem celky větší, dílem rozpravy drobnější (traktáty).

Celky větší jsou:

Řeči besední, vzdělané ve dvou recensích, poprvé před r. 1374, po druhé okolo r. 1385, a dochované v opisích století XV; obsahují takořka tresť učení filosofického a křesťanského ve formě výkladů, přiměřených chápavosti dospívající a dospělé mládeže. Pak druhý větší celek

Řeči nedělní a sváteční, dochované v opise z r. 1392; obsahují výklady a poučení podle neděl a svátků, jako bývají v pozdějších postillách a kázaních.

Rozpravy drobnější jsou mnohé, mezi nimi na př.: *o víře, naději a lásce; o stavu panenském, manželském a vdovském; o hospodáři, hospodyni a čeledi; o devíti stavích lidských; o svátostech; o šlechetnostech (ctnostech); o hříších; o desateru božích přikázaní; o dvanácti radách* atd. Co tu kde bývá hlavním obsahem a takořka jádrem, okolo něhož se výklady Štítného otáčejí, jest napověděno v samých názvech.

Drobnější tyto kusy nevyskytují se jednotlivé o sobě, nýbrž vždy několik pospolu, t. j. ve sbornících. Sborníky ty jsou většinou značně objemné a obsahují kusy namnoze stejné, dílem také rozdílné, podle čehož různé jich druhy a recense rozeznáváme.

Štítný sám pořídil sborníků takových — pokud poznáváme — *šestero*, a to v době asi od r. 1374 do 1401. Z nich zachoval se v originále jeden. totiž sborník z r. 1376 *(Knihy šestery o obecných věcech křesťanských)*; tři dochovaly se v opisích; a o dvou jenom z narážek a kombinací se dovídáme.

Prací jiných a většinou po smrti Štítného vzniklo *osmero* sborníků dalších, vlastně jen opisů a kompilací.

Ze čtrnácti sborníků a opisů, o kterých víme, je jich zachováno *sedm*, totiž: sborník Knih šesterých, Vyšehradský, Opatovický, Musejní, Jesuitský, Sázavský a Vávrův, z let 1376 až 1492; — a nedochováno též *sedm*, dosvědčených z let 1374 až 1454.

Co se obsahu týká, jsou spisy Štítného vesměs nábožensky poučné a vzdělavatelné. K témuž druhu, nábožensky poučnému a vzdělavatelnému, hlásí se však staročeské písemnictví většinou, a hlásí se k němu rovněž tak současné písemnictví latinské; i nebylo by v této věci samé nijaké příčiny, pro kterou bychom spisy Štítného nad jiné cenili a za skvosty našeho starého písemnictví pokládali, kdyby zároveň nevynikaly jistými vzácnými *přednostmi*.

A tu dlužno na *prvním* místě vytknouti přednost, že spisy Štítného podávají úplný, scelený názor světový. Z úhrnu jejich vysvítá, že Štítný se obíral otázkami: kdo jsem? kde jsem? jaký má býti život vezdejší? a jaký v něm má býti život můj? Otázky zajisté filosofické, a Štítný tedy právem nazýván bývá českým mudrcem; ale nemíní se tím, že by byl zakladatelem nějaké nové filosofické soustavy.

Odpovědi, které Štítný k otázkám vytčeným podává, jsou ovšem obecný majetek středního věku: vesmír je pojat geocentricky, výklady filosofické opírají se o filosofii scholastickou, a k otázkám o člověku a jeho životě odpovídá Štítný veskrze podle učení křesťanského. Život má se s učením křesťanským srovnávati, lidé mají býti křesťané nejen podle jména, nýbrž také podle skutkův svých. Tak hlásají všichni učitelé a karatelé společnosti křesťanské, tak hlásá i Štítný.

S touto však theorií život skutečný velmi často se neshoduje, a Štítný nalézá drahně příčin a příležitostí, aby mnohé jeho zjevy káravě vytýkal, tu krátkou narážkou, tu vypsáním někdy dosti podrobným. Jsou to zjevy třeba ne specificky staročeské, ale přece charakteristické pro české poměry středověké; a co Štítný při takových příležitostech píše, jsou příspěvky ku poznání života staročeského velice poučné. To je *druhá* přednost spisů Štítenských.

Některé z narážek a výkladů sem hledících (o kroji, o některých lidových obyčejích, o pověrách a j.) uvozují se ve spisích kulturněhistorických a jsou odtud více méně známy; ale všecky

a v přiměřené soustavě, jak by náleželo, dosud vybrány a předloženy nebyly. To se nestane ani v řeči mé dnešní, ve které jen pro ukázku několik příkladů uvedu.

Král míval povolenou berni, za Štítného po léta stejnou. Dával ji vybírati, ale při vybírání děly se mnohé nesprávnosti. Vládykové totiž odbývali své úkoly málem, t. j. platili za sebe díly menší, než-li náleželo, a na lidech svých pak vymáhali tím více, aby žádaný daňový celek sehnali. Vybírali bez milosti, v dědinách chudých stejně jako v úrodných a zámožných. Neříkali králi pravdu na berni, nepřiznávali pravdivě, kolik berně vynesla. Dále, berčí vybírali těžké zámazné, poplatek za potvrzení v knihách, že daň byla zaplacena; při známé dani bramburské brali zámazného pátý a i čtvrtý groš, 20 až 25% samé daně, a vedle toho ještě »písařóm zvláště«. Berčí vybírali však někdy také úkoly nesprávné a pomáhali si při tom podvodem, dvojími knihami (záznamy): jedny knihy sami si udělali, podle těch vybírali daň větší než náleželo, a když někdo se zpouzel, ukazovali mu knihy tyto a říkali: »hlédaj, čti sám, žeť jest tolik úkola tvého! co mluvíš proti knihám?« druhé pak knihy měli úřední, a podle těch vydávali královi počet a berni. Lidé proklínali krále, dokládá Štítný, že kázal bráti »těžší berni než jindy«, a král o tom nic nevie! V recensi, dochované ve sborníku Vávr., píše Štítný, že jej toto podvodné počínání berčích potkalo r. 1375.

Na jiném místě ukazuje Štítný, jak těžko bývalo přísahou něco dokázati. Kdo měl přísahati, tomu byla předříkána »rota« t. j. slova, jimiž přísahati měl; rota byla druhdy dlouhá a stilisticky spletitá, a přísahající měl ji do slova a do slabiky věrně opakovati; chybil-li v čem, tedy ztratil při (pro sebe nebo vůbec pro tu stranu, pro kterou měl přísahati). Karel IV. polepšil v té věci něco, a prý aby sprostní lidé viděli, z čeho mají císaři (Karlovi) děkovati, uvodí Štítný příklad skutečný, kterak kdosi na Kamejku byl žalován, že věci kradené přijal a měl; měl se očistiti přísahou a byla mu uložena rota tohoto znění (ve sborníku Vávr. 89[a] sl.):

»na tom přísahám, jímž mě Vilém viní, když Kalenýmus odnikudž Pešek odnikudž Ješek ze Lhoty učinil mu škodu svú mocí bezprávně v Jesenici . . .*) na Martinově dědině ze Zvěřince na jeho příchodném noclehu tehdy, když se byl tu přihodil; a ta škoda by byla na koních, na hotových penězích, na rozličných stříbrných věcech vzebráním bez lota za deset hřiven střiebra: bych tu škodu od nich přijem i žil, tím jsem jemu nevinen, tak mi buoh pomáhaj i všickni světí!«

*) V rkpe místo nejasné; snad čísti jest: u mašteli.

»Ať takú rotú projde sprostný člověk!« volá Štítný, a věru i člověk sebe učenější a zkušenější sotva by dovedl tuto stilistickou pletenici bez zvláštní přípravy odříkati. — V jiném případě, též ze skutečnosti vzatém (»a tu sem byl«, doloženo při tom), měl jeden říci: »Tato dědina jest Svatomírova *ale* ne Přibíkova«; řekl však: »Svatomírova *a* ne Přibíkova«; smysl na vlas stejný, jak i Štítný dokládá; že však přísahající řekl *a* místo *ale*, ztratil při!

Zajímavá je narážka na klesající cenu českého groše. Groš byl peníz stříbrný, ražený poprvé od Václava II. r. 1300. Ze hřivny (nebo-li $^1/_2$ libry = 16 lotů) stříbra mělo býti 60 grošů = kopa grošů. Za hřivnu stříbra bylo v nedávné konvenční minci 20 zl., což jest 21 zl. nynějšího rak. čísla; groš měl tedy původně cenu nedávného našeho dvacetníku nebo-li nynějších 35 kr., hledíc ovšem jen k ceně stříbra v něm obsaženého a nikoli k síle kupní, která se podle drahoty věcí kupovaných časem i místem velice mění.

Z příčin technických dávala se při ražení grošů ke stříbru také měď; a aby byla náhrada za náklad na ražení, dělalo se již r. 1303 ze hřivny stříbra grošův více než 60, totiž 64. Ale na tom se nepřestalo, nýbrž zrno českého groše horšilo se přes potřebu a časem víc a více. Král měl z toho značný důchod; ale jiní zase měli škodu, zejména ti, kteří měli úroky a platy ujednané v době starší v kopách a groších: dostávali ročně summy stejné, ale zrno a cena těch peněz byly rok od roku chatrnější.

Štítný vidí tuto škodu — ano sám ji také cítí, jelikož mezi svými důchody má také platy ujednané v době starší —, a volá, co tu prý bylo zloupeno pánův a vládyk po vší zemi! Při tom spolu ukazuje ve sborníku z r. 1376, kterak groš český za jeho paměti klesal:

od lidí starších slýchal, že za Václava II. stálo 64 grošů za hřivnu stříbra;

potom, »za našich otcův«, šlo jich na hřivnu 72;

pak, »nevelmi dávno« před r. 1376, bylo jich na hřivnu 80;

a »již« (nyní), totiž r. 1376, jedva za 90 grošů dostane se hřivna stříbra!

V recensích pořízených později, pokud se v nich tato narážka opakuje, je český groš ještě více kleslý; zejména:

v době kdysi po r. 1378 (za prvních let Václava IV.) jde na hřivnu 96 grošů, a r. 1400 dokonce již 113 nebo 114 grošů.

Důchod ujednaný za Václava II. v kopách klesal tedy ve XIV. stol., a zvláště během druhé jeho polovice velmi rychle. Vezmeme-li za základ cenu, kdy na hřivnu šlo 64 grošů, tedy je to klesání v procentech ze 100 na 89, dále na 80, na 71, na 67, a do r. 1400 až na 56%! Štítný pronajav r. 1381 své zboží žil otdud ze stálých platů; ale cena těchto platů sklesla za 20 let — do r. 1400 — ze 100 na 85 procent! —

Kulturně historické narážky a zejména výtky nalézáme také ve mnohých jiných spisích starých; ale karatelé často patrně upřílišují: zvětšují vadu, aby tím více mohli kárati. U Štítného zvětšování takového nenalézáme. A čím více se včítáme do jeho spisů, tím více poznáváme, že jako ve výtkách, tak také v radách a vůbec ve všem se drží skutečnosti a možnosti. Dalek všelikého doktrinářství hledí vždycky k tomu, jaké jsou věci ve skutečnosti a co je v daných poměrech lidských možné a prospěšné. Je to jiným slovem vzácná mírnost a střízlivost, kterou se Štítný před jinými kateli a učiteli vyznamenává, a to je další, *třetí* přednost jeho.

Tomu opět některý příklad.

Štítný vytýká nástrahy, které se dály ukládáním spletitých rot přísežných; ale negeneralisuje, nýbrž s chválou připomíná, kterak jsou také páni, kteří na svých dvořích soudíce ke zmatkům nehledí, a kterak za jeho doby, po nápravě Karlem IV. provedené věc není již tak zlá, jako bývala dříve.

Proti přepychu mluví téměř všichni karatelé. Ale Štítný praví výslovně, že skrovná okrasa není škodná, nýbrž jen upřílišená; že každý má dbáti, aby měl roucho, ztravu a čeleď podle svého stavu, jen se v tom nemá kochati srdcem; Bůh stvořil nejen věci, které jsou nutné pro naše živobytí, nýbrž i takové, které jsou pro pohodlí, pro příjemnost a vzácnost, a užívati jich není tedy proti Bohu, jenom nemá člověk příliš veliké péče na ně nakládati.

Proti postům Štítný není, ale pokládá za nerozum posty přílišné, jakým oddávají se někdy staří nemocní, v nichž jest potuchla tělesná bujnost; tělo má se postem krotiti, ale ne hubiti.

Dobré jest pro Boha trpěti a i zemříti. Ale Štítný dokládá, že člověk nemá žádati, aby jej to potkalo; neboť žádati sluší, aby byla ve všech lidech vůle boží, aby všichni byli dobří, a to by nebylo, kdyby někdo druhému učinil smrt nebo jiné protivenství.

Bližního má člověk milovati jako sebe sama. Štítný však žádá, abychom v té příčině dávali přednost příbuznému před bližním cizím.*)

K přátelům máme se chovati s důvěrou. Ale Štítný napomíná, abychom se přátelům nedávali oklamati; přítel (totiž přítel pravý) ovšem nikdy neoklamá, ale, prý, kdo jest ten? mnohý se ukáže přítelem a nejsa, a mnohý se promění, byv přítelem i bude potom nepřítelem! a v čem jsi jemu věřil, oklamá tě a podvede. Žel mi jest srdečně, volá Štítný, že proti lásce přátelské toto píši, že proti spoléhání na lásku přátelskou takto psáti musím! Pro tuto nestálost lásky přátelské dobré jest, aby přátelé, dokud

*) Stejně smýšlel o věci té Palacký, v. Památník Palackého 230.

jsou spolu v dobrotě, smlouvy psali a deskami i listy potvrzovali, clara pacta boni amici! Zejména věno, podle Štítného, má se před svatbou ustanoviti a dobře smlouvou utvrditi.

Každé životní pravidlo dopouští dvojí krajnost: dbá se ho buď příliš mnoho, buď příliš málo; v obém jest chyba a proto Štítný souhlasí — jak výslovně vyznává — se starými, kteří říkají: »lišice (krajnost) není dobrá, vše vhod dobro« —, tou zásadou se i spravuje a tím liší se od poučovatelů a karatelů jiných, kteří obyčejně v zelotické horlení upadají.

To jsou přednosti na straně obsahové. K nim druží se znamenitá přednost formální; jazyk Štítného je vzorně správný; jeho stilisace je podivuhodně obratná, a je jasná, jako bylo jasné jeho myšlení; a zvláštní ozdobou spisů Štítenských jsou trefná přirovnání a dále jadrná a významná pořekadla a přísloví.

Z hojných přirovnání je nejkrásnější přirovnání *světa ke knihám*; otiskuje se mnohonásobně a jest obecně známo.

Z pořekadel, přísloví a podobných průpovědí, které u Štítného nalézáme a z nichž některé snad sám utvořil, uvedu pro příklad:

Někteří páni říkají: »chlap (sedlák) jest jako vrba, čím častěji ji obrubáš, tím houšť se obalí«; podle Štítného jsou to páni bláznoví, kdo tak říkají.

Pán chce vládnouti podle vůle své a neobmezeně nejen dědinou, která jest jeho majetkem, ale také člověkem (sedlákem), který jest na ní usazen. Štítný proti tomu namítá: »Jest-liť páně dědina, člověk jest boží« — dědina je vlastnictví pánovo, ale vlastníkem člověka je Bůh.

Pán má býti štít dobrým a kladivo zlým.

Lidé světští říkají: »Aneb musíš lidem nepokoj činiti, aneb od lidí nepokoj jmieti«; Štítný se s tím ovšem nesrovnává.

Přítele jest i bolejíc chovati, — přátelství máme držeti, i když je to spojeno s nějakým naším utrpením, nějakou obětí! Atd.!

Spisy Štítného dílem již za jeho života, zvláště však po dlouhou dobu po jeho smrti — v celém století XV. — v hojných opisích se obnovují; v tom je svědectví, jak velice byly oblíbeny, když se tolikerému jich opisování tolik namáhavé a nákladné práce věnovalo.

Z doby pozdější, po století XV., opisů již není; byltˇ jazyk Štítného již zastaral, byly mezitím pohotově knihy tištěné, ke čtení pohodlnější než psané, a byla pronikla záliba ve čtení jiném, více časovém, než byly spisy Štítného. Ale i z této pozdější doby jsou svědectví, že spisy Štítného přece ještě byly čítány. Svědectví ta jsou v poznámkách, jež nalézáme připsány po krajích ve sborníku Sázavském (z r. 1465) a Vávrově (z r. 1492); přípisky tyto pocházejí od různých čtenářů stol.

XVI. až XVIII. a svědčí svým obsahem, kterak jejich původcové slova Štítného pozorně čítali a druhdy kritisovali.

Konečně pak o pracích Štítného badá se a píše také v době nové, od samého začátku našeho probuzení. Tu ovšem studujeme o každé památce staročeské; studujeme o ní, poněvadž je to památka česká a poněvadž pochází z doby staré; a ceníme ji tím výše, čím je starší.

Ale to činíme často, a při památkách nábožně vzdělavatelných valnou většinou ne pro obsah, nýbrž jen pro starý jazyk, a pak také proto, abychom zjistili a věděli, že v starém našem písemnictví byl také spis ten a ten; vzhledem k obsahu však bývají tyto texty i tomu, kdo se jimi z povolání obírá, čtením valnou většinou neutěšeným. Výjimky jsou řídké a mezi nimi je na předním místě Štítný — vzácný příklad myslitele a spisovatele staročeského, jehož památka již půl tisíce let vlastní zásluhou opět a opět se obnovuje a jemuž proto byla věnována také moje řeč dnešní.

Český Macpherson.

Příspěvek k rozboru literární činnosti *Josefa Lindy* a k provenienci *RK* a *RZ*.

Od J. Hanuše.

I.

Roku 1760 vyšla v Edinburce malá knížka básní, která v několika letech rozvířila celý literární svět evropský. Byly to *Fragments of ancient poetry, collected in the Highlands and translated from the Gaelic or Erse language.* Překladatelem a vydavatelem byl James Macpherson, mladý Skot, veřejnosti sotva známý z několika drobných básní. Teprve knížka tato rozhlásila jméno jeho po celém Skotsku a brzo potom i po celé Evropě, zvláště když ku prvním zlomkům přibyl *Fingal*, epos v šesti zpěvích, v němž Ossian, syn Fingalův, pěvěc a hrdina zároveň, opěval vítězství svého otce nad Swaranem, králem lochlinským (vyd. 1762), epos *Temora* v osmi zpěvích, slavící jiné vítězství Fingalovo a zároveň hrdinskou smrt Oscara, syna Ossianova (vyd. 1763) a ještě další nálezy. Dojem těchto ‚Ossianových' zpěvů byl ohromný. Jejich pěkné, citem provanuté obrazy horské, lesnaté, nedotknuté přírody, idyllická nálada stupňovaná kouzlem dávnověku, láska k svobodě, postavy národních hrdin, jichž kultura sotva se dotkla, drsné jako ta příroda a přece s ci-

tem rozohňujícím se každým nárazem, jenž dodává celku zvláštního nádechu teskllivě bolného — to vše uchvacovalo nejen krajany Macphersonovy, nýbrž všechen vzdělaný svět tehdejší. Nacházeliť tu v cizím rouchu obraz vlastních tužeb a zálib, obraz vlastního nitra, právě tak, jako jej nacházeli v Rousseauovi, Gessnerovi, Thomsonovi, Youngovi a j. Již r. 1763 nastoupil Ossian svou pouť po Evropě. Vedle četných drobnějších článků a rozborů, vyznívajících skoro vesměs v obdiv a chválu — Ossian kladen někdy až nad Homéra! — objevily se všude překlady veršované i prosaické a záhy také hojná napodobení.*) Ossian stal se heslem všech a zůstal jím přes půl století, třeba že porůznu ozývaly se hlasy nedůvěry hned po objevení. Někteří soudili, že vše je novým padělkem, jiní, že snad jen několik zlomků je opravdu starých. Macpherson vyzván, aby předvedl svědky, načež on dokládal se rukopisu uloženého u nakladatele v Londýně. Nevraživostí mezi Angličany a Skoty stávala se diskusse vždy palčivější. Když Macpherson 1796 zemřel, zvláštní komité sestaveno ku prozkoumání zpěvů Ossianových. Jím po 8 letech zjištěno, že Macpherson velmi volně vzdělal pověsti a zpěvy skotské, tudíž že jsou to nové, umělé ohlasy lidové poesie skotské. Uveřejnění originálů z pozůstalosti Macphersonovy (1807) potvrdilo názor ten. Rukopisu opravdu starého nenalezeno, pouze Macphersonovy přepisy s množstvím chyb v jazyku i anachronismy v obsahu; Macpherson tudíž své anglické ‚přeložení' pouze převedl do gaelštiny. Posléze rozbor pí. Talvj (Die Unächtheit der Lieder Ossians, Lipsko 1840) spor dokonal a vynesl nové podrobnosti k psychologickému procesu celé této mystifikace. Při všech básních prvého dílu opíral se Macpherson o vzory staré, psal pouze ohlasy. V těchto ohlasech průběh událostí, děj a jména celkem souhlasí, avšak kolorit, mluva, obrazy a p. pocházejí od Macphersona. Pro básně druhého dílu není již takových opor. Patrně zdar padělku a sláva, jíž se mu dostávalo, dodaly padělateli více odvahy, tak že se ani nepídil po autoritě svých básní a spokojil se pouze tím, že vedle hojných reminiscencí z básníků starých (Homéra, Vergila, bible) vetkal ve své básně rozmanité zlomky a jmenovitě jisté stereotypní obraty a epitheta z gaelské poesie, jež rozpoznání padělku činily velmi nesnadným.

Zvláště od tohoto rozboru sláva písní Ossianových náhle klesá. Jako padělek upadají úplně v zapomenutí až nezaslouženě. U nás změnu tuto v oceňování Ossiana dobře charakterisuje soud Palackého (Radhost I. 436). Roku 1817 byl přesvědčen, že tyto básně, pokud jen vkusu pro krásu přírody stávati bude, pro svou jakousi lepotu hlubokých a vroucích citů, pro výtečnost myšlenek, představení důstojnost, pro přirozenou krásu a živost

*) Viz Ossians und Sineds Lieder. Wien 1791 sl., 6 svazků, předml.

fantasie, — summou, pro vtlačený na ně všude genia ráz, — vždy v té největší vážnosti zůstanou. A když r. 1871 v Radhostu znovu otiskoval překlad ‚Písní Selmských‘, ukazuje pouze na ‚chorobnou citlivost a něžnost, ba i uplakané hrdinství‘, jež jen krátce dovedou poutati cit a obraznost a doznává, že není již pochybno, že domnělé zpěvy Ossianovy zrodily se z péra Jakuba Macphersona, spisovatele málo proslulého.

Nastínili jsme obšírněji*) proces této mystifikace, jedné z největších v dějinách světové literatury, nejen pro jeho obdobu s celým vznikem a vývojem naší rukopisové otázky, nýbrž hlavně proto, že domnělé zpěvy Ossianovy přímo působily na ni, že byly jedním z motivů, jež povzbudily a vedly českého, či správněji řečeno české Macphersony ke složení RK a RZ. Jistě právem a lépe poučeni než my již současníci a svědci objevení RK a RZ spatřovali v nich obdobu a příbuznost se zpěvy Ossianovými (Hanka, Svoboda, J. Jungmann a j.).

II.

Nejvýznačnějším z těchto českých napodobitelů Macphersonových byl Josef Linda. Co Palacký napsal o Macphersonovi v Radhostu (I. 436 pozn.), že byl spisovatelem málo proslulým, hodí se dobře i na Lindu. V dějinách naší literatury jest téměř neznám. Zneuznán, polozapomenut, odstrkován byl již za posledních let života, pak na dlouho docela skoro zapomenut neb podceňován, a nejmladší generace nemá proň jiného soudu, než že byl ‚konfusním pohansko-romanticko-fantastickým mythologem titěrné květnatosti.‘ (Jiří Karásek v Moderní revue 1900, str. 173.) A přece Linda nejen tím, oč se snažil, ale také tím, co opravdu vykonal, patří k význačnějším zjevům v literatuře našeho probuzení a také v dějinách básnictví českého v l. 1816 sll. má čestné místo. Bylť jedním z prvních českých romantiků původních a to svou ‚Záři nad pohanstvem‘ i ‚Jaroslavem ze Šternberka‘ a dále *svou nepochybnou účastí na složení epických básní RK a RZ.* Dokázati obé — toť úkolem této rozpravy.

Životopisné zprávy o Lindovi jsou celkem skrovné a sebrány Jos. Jirečkem v Osvětě 1878. Narodil se v říjnu 1789 v Nových Mitrovicích na Blovicku z rodiny chudé. Otec jeho, Emanuel Linda, za mládí byl hutníkem, pak měřičem uhlí a kromě toho obdělával malé hospodářství (chalupu). Josef, jeho nejstarší syn, musil tudíž na studiích, jež skončil z neznámých příčin dosti pozdě (až 1816!), projíti trpkou dráhu chudého studenta. Studie konal Linda nejspíše na gymnasiu a filosofii v Plzni.

*) Hlavně dle Hettnerovy Literaturgeschichte d. XVIII. Jahrhunderts I[5], 493 sl.

Jaký dojem tato zůstavila v duchu Lindově, zřejmo, tuším, z jeho vypsání vlastenecké činnosti Vojtěcha Sedláčka (ve Vlasten. Zvěstovateli 1820. str. 166 sl.): ‚V zapomenutí někdejších otců svých ležela Plzeň v dřímotě. Od r. 1776 v Plzni pouze německé školy i pro českou mládež byly ... Pro jazyk někdejších otců nebylo citu, české knihy ledva k spatření, ale přec sem tam vroucnilo mnohé srdce k Vlasti ... O českých divadlech nebývalo v Plzni ani slýcháno a tak zvaný vzdělanější lid domníval se, že v češtině ani nic dobrého se provozovati nedá.‘ Národní probuzení Lindovo tudíž sotva spadá do jeho plzenských studií.

R. 1812 Linda jako mladík 23letý přišel do Prahy dokončit třetí ročník filosofie, t. zv. metafysiku, načež studoval od r. 1813 do r. 1816 práva. Jako o plzenských, tak také o těchto studiích nemáme přímých zpráv žádných, ač doba tato patří k nejvýznamnějším v životě Lindově. Jeho národní uvědomění, osvícenské názory, pronikající později jeho životní zásady i spisy, směr a cíl jeho studií, tudíž hlavní formace ducha i povahy spadají v tuto dobu. Pokud působila tehdy na Lindu škola, těžko určiti. Z pozdějších spisů a životních zásad patrno, že mocně ho asi dojímaly — jako dvě léta dříve jeho přítele V. A. Svobodu — výklady ideálního lidumila a myslitele B. Bolzana, jenž se své stolice náboženství na filosofii a od r. 1813 také v tištěných akademických řečech uchvacoval studentstvo svými smělými, originálními, křesťanskohumanními myšlenkami o náboženství a vědě, ideálně šlechetnou povahou i pronásledováním od četných nepřátel. Lindovy názory o křesťanství a životě, jež vkládá do úst Václavovi v ‚Záři‘, projevují zřejmě příbuznost s názory Bolzanovými, a sama osobnost Václavova, tak rozdílná od Václava Hájkova a starších i novějších legend, upomíná některými tahy na Bolzana!

Také po jiné stránce staly se studie a pobyt Lindův v Praze významnými pro všechnu jeho budoucí činnost a život. Praha a národní ruch v ní soustředěný a vždy hlasitěji se ozývající probudily v Lindovi Čecha, učinily jej uvědomělým, nadšeným vlastencem. Vedle Bolzana, jenž i v tomto ohledu mocně působil na české probuzení na počátku XIX. století, účinkoval v tomto směru na Lindu zvláště kroužek studentů-vlastenců.*) Působil již aspoň od r. 1808, a přední snahou jeho bylo všímati si českého jazyka i literatury, cvičiti se v něm, usilovati o jich rozšíření a povznesení. Za tím účelem čítali společně knihy české, vypisovali z nich kusy i frase, překládali ukázky z cizích jazyků, pokoušeli se v českém veršování, kteréžto pokusy na společných schůzkách kritisovány. Vynikající místo mezi těmito mladými vlastenci měl již kolem r. 1810 V. A. Svoboda a důvěrný přítel jeho, Václav Hanka. Svoboda vedle svých studií aesthetických, filolo-

*) Viz Rybička, Přední křisitelé, II. 377 sl.

gických (filologie klassická i moderní) a historických byl již tehdy básníkem uznaným od samého Jungmanna. A rovněž o Hankovi psal Jungmann již r. 1811, že ‚má býti výborný český básník, avšak censura prý jeho nejnovější práce nepřijala.‘ Tato převaha v básnickém nadání a také ve vědomostech — Hanka byl již tehdy do jisté míry znalcem slovanských jazyků — dodávala oběma přátelům zajisté značného vlivu na soudruhy. Jimi vnesen nový duch do vlastenecky skromného kroužku a rozšířen jeho úzký program. Jaký to byl duch, patrno z tehdejších básní a překladů Svobodových. Boj za svobodu politickou i sociální, odpor proti bezprávím a nátiskům, jež národové trpí od vladařů, a podobné myšlenky ozývají se z většiny tehdejších čes. i něm. veršů *Vladyboře, z Vůlemilova, Wahrlieba Freimutha*, v kteréž pseudonymy halil tehdy Svoboda své jméno. *Oda na Švýc, Zlí mocnářové* (ze Schillera), *Hrobka knížecí* (překlad Schubartovy ‚die Fürstengruft‘), *Budova's Schatten* (An B. Bolzano), *Am Grabe Al. Waldsteins, Herzog von Friedlant* a j. charakterisují dobře tuto politickou poesii i probouzení se nového ducha v pražském studentstvu a označují zároveň zdroj hnutí toho, týž zdroj, z něhož přímo čerpali i P. J. Šafařík a Jan Kollár za svých studií v Jeně.

V jiném směru, ač tomuto ne cizím, působil Hanka. Jeho zvláště přičiněním opustili přátelé jeho přednášky Nejedlého a počali docházeti na soukromé výklady Dobrovského o českém jazyku a literatuře a vůbec o slavistice. Také na venek rozšířen program slavnostními přednáškami deklamačními, ovšem českými, před posluchačstvem vybraným z úřednictva, šlechty, literátů a založením českého ochotnického spolku divadelního pod řízením J. N. Štěpánka. Rybička,*) přední pramen našich vědomostí v tomto oboru, udává sice, jaké účastenství měli tu Hanka a Svoboda, ale mlčí, jako jiné prameny, o Lindovi. Že však Linda měl v tom účast, nelze pochybovati. Byltˇ s oběma náčelníky v důvěrném přátelství. S Hankou seznámil se Linda jistě již před jeho odjezdem do Vídně (na podzim rokn 1813), jak patrno z jeho dopisu Hankovi z 15 dub. 1814 (otištěného částečně z musejního originálu v Zeleného Životě Jos. Jungmanna na str. 180 v poznámce), v němž oznamuje mu nepříznivý dojem, jakýž jeho novoty pravopisné v ‚Listech‘ Hromádkových v Praze způsobily. Dovídáme se odtud, že Linda převzal po Hankovi byt a také jeho praeceptorství v jedné pražské rodině, dále že hlásil se již tehdy k novotářům nejen v pravopise (dle Hanky píše v za w, x za ch atd.), ale také v jazyce, spatřuje v tom prvý krok ‚k oné tak žhoucně žádané všeobecné Slovíně‘ a bránu ‚k slovanské všeobecnosti.‘ Taková shoda v názorech utvrdila poměr obou soudruhů do té míry, že po návratu

*) Přední křisitelé II. 377. sl.

Hankově do Prahy bydlili oba v jediném bytě, společně studovali starší knihy české zvláště po stránce jazykové (v Museu zachován list popsaný frasemi, větami, slovy z Trojanské kroniky a odjinud, vidovaný Lindou 15. srp. 1815 a zaslaný Hankovi!), společně vyvedli na svět padělanou Píseň pod Vyšehradem, patrně výsledek tohoto studia (o ní později budeme jednati) a společně chodili také do soukromých přednášek Dobrovského. Dobrovský vedle Bolzana byl nejvýznamnějším učitelem Lindovým. Snad jako Bolzano působil naň filanthropismem a osvícenstvím, ale bezpečně a rozhodněji účinkoval naň svými vědomostmi. Valná část vědomostí Lindových o českém, ruském, staroslovanském jazyku, o českých a slovanských starožitnostech pochází prvotně od Dobrovského; v Lindovi zabarvily se však silně romanticky.

Potvrzuje to sám Dobrovský (viz Brandl, Život Jos. Dobrovského, str. 207), doznávaje, že Linda chodíval na jeho výklady a dle nich spracoval hymny ve své ‚Záři nad pohanstvem'; rovněž V. A. Svoboda napsal v obraně RZ (Archiv Hormayrův 1824 čís. 64.), že Linda mnoho čerpal z výkladů a spisů Dobrovského, a rozbor spisů Lindových, zvláště jeho ‚Záře', též to zřejmě dosvědčuje.

Hankovým prostřednictvím seznámil se, tuším, Linda s V. A. Svobodou, jenž ještě r. 1824 dle vlastního doznání vystoupil proti Dobrovskému na obranu RZ, jen aby prý zastal se cti svých přátel, Lindy, Hanky a Jungmanna. Jak osobní styky se Svobodou působily na Lindu, těžko stanoviti. Neníť o tom žádných zpráv. Do jisté míry mohla by vlivu tomu přičtena býti svobodomyslnost prorážející z některých zpráv o politických událostech amerických v Pražských novinách r. 1817 (str. 139), kteréž, ač nepodepsány, pocházejí dle jazyka a slohu asi od Lindy, a pak pro tu dobu významná poznámka na str. 154, zavírající zprávu o popravě kazičů strojů v Leicesteru: ‚Velicí kaziči strojů, jenž stroj celých království ruší a kazí, tiše a v pokoji požívají svých nesmírných platů a penzí.' Také některé názory příbuzného obsahu v ‚Záři' mohly by býti téhož původu.

Bezpečněji usuzovati lze na vliv a příklad Svobodův při literárních studiích Lindových. Jako kdysi Svoboda tak také Linda opustil r. 1816 dráhu právnických studií a pomýšlel na gymnasijní professuru, pročež odbyl předepsanou k tomu zkoušku. Již z tohoto plánu zřejmo, že soukromé vzdělání Lindovo bralo se asi týmž směrem jako Svobodovo. Filologie klassická i moderní (uměl anglicky a rusky) vedle studií starožitnických byla jeho oblíbeným polem.

Z pozdních zpráv známe také zamilované Lindovy spisovatele a spisy. Ve Vlasten. Zvěstovateli r. 1820 str. 160 vyčítá Linda (patrně od něho, ač nepodepsáno!), co by vše činil, kdyby jeho mladý věk se vrátil, a tu píše: »Žádného jiného básníka

bych nečetl, než Homéra, Osiana, Šekspíra, Cervantesa, Králodvorský rukopis, Igora, Šilera a Goethe. V historii žádného bych si nevzal za vzor než Tacita a Polybia. V muzice jen do Mozartových bych se zabíral citů a staročes. chrámových písní.« V témž smyslu vyslovil se i jindy, přiznávaje klassičnost jen hudbě Mozartově, staročes. chrámovým písním, básním Homérovým, (»nejvýbornější básník řecký a dosavád po tisících letech bezpochyby bez rovného sobě na celém světě; a jak výborný básníř, také takový filosof, znatel člověka a všecko ve všem.« t. 1822. 392) a Osianovým (RK schází!) a napsav o Shakespearovi (t. 1822. 127), že jest »nejvýbornějším anglickým básnířem, jehož duch ohromný, průmyslný ve všem a znatel lidských povah až k podivení«. Na jiném místě (t. 1823. 62) zmiňuje se Linda opět o Miltonově Ztraceném ráji; vytýká současným básníkům českým a také jemu, že »hejří v podobenstvích vzatých z předmětů a zvířat, která tisíce mil vzdálená ani básník ani čtenáři jakživi neviděli a neuvidí, a z pohanských bohů a bohyň, jak jsou na Olympu nebo tu nebo tam, kde nyní nebyli a nebudou.«

Jinde nalézáme ještě citát z Tassa, celkem bezvýznamný a snad s kontextem odjinud přejatý (Vlast. Zvěst. 1820. 71) a zmínku o Montesquieuovi »důvtipné, hlubokomyslné hlavě, otci veškeré právní a zákonní moudrosti, znamenitém fran. spisovateli,« jež je asi reminiscencí z jeho studií právnických.

Posléze odnesl si tuším Linda již z této doby a z tohoto kroužku přátel svou zálibu v divadle. Shledáváměť v počtu pozdějších přátel Lindových leckteré jméno, jež uvádí Rybička mezi účastníky tehdejšího studentského spolku ochotníků: V. A. Svobodu, Štěpánka, Františka a Václava Klicperu — v dramat. bájce tohoto, zv. Blaník, měl Svoboda již kolem r. 1814 hráti úlohu Zbyhoně! — a j. V. Klicpera dopisoval pak do Lindova Zvěstovatele a pro Štěpánka pracoval Linda dle listu Jungmannova Markovi z 8. května r. 1824 dramat. překlady, na př. Kouzelného střelce (dle přízvuku, což se Jungmannovi nelíbilo), Schillerových dramat Fiesco a Úklady a láska, jež zbyly v rukopise. Také Štěpánek býval dosti častým dopisovatelem do Lindova Zvěstovatele v l. 1820 až 1823 a r. 1821 (str. 125) vřele tu oceněna jeho činnost a zásluhy.

Zamlklost přímých zpráv o Lindovi a jeho životě vnějším i vnitřním nahrazuje nám asi od r. 1816—1817 jeho literární činnost. Když totiž naděje na pražskou professuru se nesplnila, oddal se Linda cele literatuře a žurnalistice. V této pokusil se tuším již r. 1817 a to v »Císařských královských nejmilostivější vyjímací svobodou Jeho cís. král. Milosti obdařených Českých Pražských novinách«, jež dvakrát týdně vydával J. rytíř z Šénfeldu. Noviny ty byly tehdy v úpadku. Větší část čísel (pravi-

delně jen čtyřstránkových) vyplňovaly stručné a obyčejně suchopárné přehledy politických a podobných příběhů z Čech i jiných zemí, pak všeobecný oznamovatel tax, návěští, kursů, úředních nařízení, čísel vyšlých v loterii a pod. Zbývající místo teprve věnováno »literatuře«, jež tu zastoupena drobnými anekdotami, citáty a sentencemi (»ovoce z čtení«), stručnými poučnými povídkami a »podivnými příběhy«, ještě stručnějšími a řidšími zprávami o nových českých spisech, humoristickosatirickými rozjímáními a pod. Z dopisovatelů tohoto druhu zajímavější jsou příspěvky M. A. (Marka Ant.?), R. J., V. R. Krameriusa, Kubelky (jenž tuším vedl do r. 1817 redakci), Vlasty Hekové a zvláště V. Hanky odpověď neb »ponapravení« Palkovičovy kritiky jeho Pravopisu, psaná s neobyčejným sebevědomím.

Pokud Linda byl tu účasten, nelze bezpečně stanoviti, protože nikde není podepsán. Přítomnost Hankova a hlavně účast na ročníku následujícím (1818), kde byl již »spolupracovníkem, neřkuli redaktorem« (viz Jireček v Osv. 1878. 895), činí však jeho účast více než pravděpodobnou, ježto sotva by mu svěřena byla redakce, kdyby byl nějak veřejně se neosvědčil. Na tuto změnu zdá se také narážeti ohlášení v Novinách 1817 (v čís. 50 a 51), že »nový spisovatel v druhém půlletí vše si na práci dá, tak milovným čtenářům posloužiti, by v nedostatku nejdůležitějších politických zpráv vždy něco pro vyražení, poučení a obveselení nalezli,« ač není-li tu míněn V. R. Kramerius, jehož příspěvky objevují se koncem I. půlletí četněji. Vedle těchto svědectví nalézáme leccos i v obsahu Novin 1817, co dobře se hodí na Lindu: »Ovoce z čtení«, citáty a sentence (bez udání pramenů!) docela se shoduje s ‚pochoutkami' v pozdějším »Zvěstovateli«; rovněž humoristickosatirické rozjímání »Všecko jen na čas trvá« je dosti příbuzné podobným věcem ve Zvěstovateli (ač by mohlo také pocházeti od Kubelky); posléze slohem a jazykem zdají se ukazovati k Lindovi zprávy o politických příbězích z Ameriky, hlavně o bojích za svobodu, k nimž Linda svou znalostí angličiny dobře se hodil, ač v obsahu kromě nadšení pro svobodu nic není pozoruhodného.

Pokud s Lindou souvisí delší článek *O původu Slovanského národu* (Praž. Nov. 1817 56 sll.), nelze opět bezpečně rozhodnouti, ač pro autorství Lindovo místy svědčí jazyk, pozdější podobné články z českého dávnověku (o Samovi a j.) a zvláště ‚Záře', jež na mnoha místech vykazuje Lindovo studium staroslovanských dějin. Z obsahu, v němž převládají zprávy z řec. a řím. literatury o Slovanech, zajímavý jest úvod: veliké rozšíření Slávů v naší době, mohutnost a sláva Rusů, kteří nyní mezi nejstatečnější a nepoctivější národy se počítají, slavné dějiny Poláků budí obecnou touhu po poznání jejich původu. U Čechů, Rusů a Poláků přistupuje k tomu ještě vábící vnada, aby poznali své předky.

Bezpečněji známe účast Lindovu při Pražských Novinách r. 1818. Bylť tu nejen veřejným spolupracovníkem, nýbrž téměř redaktorem a zůstal jím až do konce Novin, t. j. do června r. 1819.

Báseň *Jiří Poděbrad* (otištěná 25. února 1818, opět s některými změnami ve Zvěstovateli 1823 str. 362, v Macháčkově Krasořečníku 1823, posléze ve Světozoru 1878), zpráva o nalezení RK pod názvem *Starobylý rukopis český* (teprve 11. dub. 1818!), rozpráva o *Samovi* a *Krátký obsah vzdělanosti v Čechách* (str. 139 sl. a 165), toť významnější literární příspěvky Lindovy v celém tomto ročníku.

Jak rozsahem, tak významem drobnosti tyto daleko zůstávají za jiným dílem v září 1818 o sobě vydaným, prvou větší prací Lindovou, zvanou *Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav, vyobrazení z dávnověkosti vlastenské* (vytišť. u Frant. Fetterla). Tato práce nejvýznačněji a nejplněji charakterisuje Lindu jako spisovatele i člověka, nejlépe osvětluje jeho studie a snahy, vnější vlivy a nárazy i vlastní jeho fond básnický. Kromě toho obsahem i formou, básnickou technikou i jazykem, názorem na dávnověk český i tendencí tolik světla vrhá na celou tu dobu a tak nerozlučně souvisí se vznikem, formou i duchem básní RK a RZ, že rozbor její stává se středem a jádrem celé rozpravy o Lindovi, čekém Macphersonovi. Vše ostatní jen podružně se řadí kolem tohoto čelného díla. Vzhledem k této významnosti netřeba nám tudíž omlouvati, podáváme-li obsah »Záře« obšírněji, tím spíše, že »Záře« jest dnes bibliografickou vzácností, známou a přístupnou jen nemnohým, a obsah s charakteristickými ukázkami, podaný pokud možno slovy originálu, má tento nedostatek nahraditi.

III.

Celku předeslána stručná apostrofa minulosti: »Dávní věkové! vy uplynutí do mrákotné věčnosti jako páry shluklé v jeden mrak, zaobalený v mlhy nad dalekým mořem — vám odnímám dny, dny bývalé nad vlastí a obnovuji potomstvu . . .« Pak vlastní děj: Den se skláněl k západu, mrákota večerní vystupovala z lesů v dlouhých stínech, nastával svatvečer velikého boha Svantovíta. Stínem lesů, zelenem luhů a hájů brali se sborové předků našich do svatého háje, svatyně celého národu; »každý otec byl vůdcem rodiny své, každý praotec svého potomstva. Ženky nesly navázané potravy, mužové se leskli ve zbrani. V radostném hlaholu a v prozpěvování kráčeli na přívrší k svatému háji« a skrze řídké jalovčí, břízky a chvoj v temné stromoví, v němž nikdy neslýchány rány od seker ni zhoubný lomoz; dnes však tu všudy hlučno od zpěvů, ode strun a píšťal.

Cílem všech bylo svaté místo uprostřed háje, sídlo Svantovítovo. Na okrouhlém prostranství zastíněném vůkol dvanácti věkovitými duby, jež své zavalité vrcholy mocně pnuly nade všecko stromoví, vyvyšovalo se kamenné místo, jakoby skála svým vrcholem byla se prodrala ze země. Tu stál bůh Svantovít. »Podoben mládenci mocné velikosti, milostivá jeho tvář, oko hrdé do vzdálí jako po bitvě, v pravé napřahoval meč, v levé pozdvihoval kopí, prsa v železe, nohu napínal v rychlý krok, pohnut celým tělem jako do boje; vůkol sebe měl zbraně množství, sedlo a uzdu a černého kohouta. Před ním opodál vydutý kámen co ohniště k žertvám, v zadu jeskyně zarostlá temným doubím, obydlí nejvyššího kněze v národu: z předu zavřený průchod skrze skálu do příjemného prostranství jako zahrady, vůkol obmezené svatými mezemi a neprostupným houštím; místa toho nedokročil žádný z národa aniž kdo se opovážil tam napnouti zvědavého oka.«

Vypsav takto dobu i místo děje, předvádí nám Linda jeho přední nositele a zaroveň typické představitele národa shromážděného ke slavnosti Svantovítově. Přede všemi jest to Chasoň, stařec velebný dávným, šedivým věkem, jenž v lůně četné rodiny své podobal se šedivému dubu obrostlému mladistvým doubím. Jako kněze ctil jej národ a nazýval jej otcem ve svantoháji. Oděn v medvědí kůži a maje připásaný starověký meč vešel do svatyně podpíraje se na kopí. Tam již Vlastislávka, vnučka jeho, písní a hrou na huslarině (nikoli varytu!) slavila bohy. Objevil se i Vesmír s rodinou, »v níž prokvětaly modrooké dívky, poklony činil bohu podepřen o své dlouhé kopí a poklonu činil ku všem čtyrem stranám.« S jiné strany přicházel Horboj, »zašlý i se syny svými do daleké věkovitosti, mezi nimiž byl podoben vrchu za vrchu v dalekosti modravé«, a dále vážný Ratibor, z jehož »rodiny pnuli se temnovlasí mládenci vyrostlí v podobu stromů«. »A aj ode všech stran hrnulo se zborů z temného háje a jako lesa stálo tu lidu ... Prozpěvování tu a tam ještě přicházejících odevšad zmítáno od ohlasu ráz co ráz bylo jako jednostejný hlahol kolébající se v rozlehlém háji a jako houpání vodních vln v hlučně bouřícím větru.«

Zatím zapadlo slunce, »stávalo se temno a temněji«, stromové zastřeni nocí; dva mužové »prudkou silou« třeli dřevo o posvátný pařez, a když se jiskřilo mezi dřevama, Chasoň zapálil práchnivé dříví a na obětnici vzplápolal oheň. S rukama vysoko pozdviženýma modlil se Chasoň »před Svantovítem« a každý »hotovil obět: otcové a matky načátky potrav, a mladistvo chystalo vonnodýmné byliny polní.«

Bohu však nelíbí se oběť od těch, kdož mají hněv v srdci. Proto postoupil Ratibor a proti němu Vesmír, oba lesklý meč v rukou a celou rodinu za sebou, k obětnici a Ratibor promluvil: »Když letošní listí se pučalo z poupat, v těch dnech

přišla hořkost do mého srdce proti Vesmíru — pohaněl mne trpkými slovy . . .« Vesmír vytýká mu, že také jeho slova byla trpká, avšak rád chce učiniti první ránu do drsného trní na znamení smíření. Chasoň potěšen tím oznamuje jim i všemu lidu vůli bohů: přikazují pohostinství k příchozím, ale »povstal-li by někdo proti tobě a srdce měl by proti tobě jako napřažený meč nebo kopí, nebo jazyk svůj jako střely nebo vypnul-li by se jako had lstí proti tobě, jako hromová rána buďiž tvá ruka proti němu a dychtivost a klopot, abys jej rozdrtil co červa, buď podobna neskrotlivému blesku — tako jest vůle bohů. Ale když se vybouří srdce tvé, budiž podobno jasnému nebi po bouřce; aniž vycházej ze svatého háje od slavnosti, maje pelynek v srdci svém. Bratří! hlasy a oběti těch, jenž proti sobě napřažené meče pomsty schovali v pošvy a vztáhli k sobě ruce k obejmutí, hlasy a oběti těch jsou bohům nejlíbeznější.« Teprv po tomto smíření vystoupil Chasoň k bohu a počal »silnými slovy«: »Ty nejvyšší z Bohů všech lidí, kteří mluví jazykem rozumným! Tvoje mocnost jest od jedněch hor až za hory třetí a od jednoho moře až k moři druhému — Ty dalekomocný! slyš slova naše a oko své obratiž na nás: neboť tvému uchu jest slyšán šust listí stromů až za pátým vrchem a oku tvému jest viděti ptáka od jednoho moře až k moři druhému . . .« A položil na oheň plást medu a po něm přistupovali všichni k ohni hlásajíce bohu a kladouce oběti: »V záři posvátného ohně šediví starcové v tiché modlitbě, za sebou zbory potomstva, stáli tu jako na pomezí věčnosti, tam kde se září budoucnost, stojí zašlí věkové a za nimi síla roků i dnů všecko množství i nesčíslných hodin,« a modlili se k bohu, po nich prosby bojovných jinochů jako bouře prorážely tichou temnotu noční, při čemž dotýkali se zbraní boha, a posléze bělorouché, krásnověké dívky jako skřivánčím hláskem zpívaly vůkol Svantovíta a děvčátko položilo věnec z dubových ratolestí na hlavu jeho. Když skončeny oběti, nastalo obecné plesání, jen starci »hověli oudům a dívali se mládeži, jak se řádala ke hrám, jak rozkoš pohybovala každým.« Posadili se vůkol ohně, Chasoň nalil medoviny do volského rohu, připil Svantovítovi, jenž živí včely po lesích, vodí k nim lidské kroky a naučil dělati medovinu, jež činí člověku blahost. I připíjeli všichni a volali Svantovítu »sláva«, až ozýval se ohlas, jejž ženka a Vesmír vykládají za volání bůžků lesních. V tom »kvapným krokem probíral se skrze zástup hrdina Zbyslav« a silnými slovy, jakoby nynějších lidí hlásalo padesát, hlásal Svantovítu dík, že mocným ramenem zachránil jej z rozlícené Vltavy. Zároveň chtěl obětovati berana, avšak Horboj odkázal jej na zítřek, protože jest vůle bohů a bývalý obyčej předků, aby žertvy teprve druhý den se konaly, a obyčej otců má věčně zůstati zvykem národa, ježto pamatuje na zlaté věky, v nichž bohové svou vůli zjevovali praotcům našim. Zbyslav vypravoval pak svou příhodu

jež se mu stala »na strašném místě na Vltavě, tam kde voda v rozvztekleném jeku proti sobě bouří, nedaleko jak to zkamenělé stádo.«

Tam zahlédl medvídě i »bral se za ním na strom a meč jeho srazil je dolů;« chvátaje za ním neopatrně spadl do proudu a »voda zmítala jím, jako zmítá bouře větrů pírkem vypadlým ptáku v povětří.« Hlásal k Svantovítovi a v tu chvíli cítil, »an kdosi z bohů polehčil mu z propasti vod.« Mezi tím dívky a jinochové bavili se hrami, jež doprovázeli písněmi, v obsahu i formě až titěrnými a nechutnými. Patrně chtěl jimi spisovatel charakterisovati naivní prostotu starověku, ale nepodařilo se mu to. Přestávky mezi hrami vyplňoval »mnohopamětný« Chasoň vypravováním »o časech o uplynulých jako voda do zapomenutí, ... o věcech, které jsou naší paměti, jako jsou našemu oku vrchové a lesi tam v míjecí mrákotě, kde nebe se skloňuje k zemi.« »Již vojvoda Čech — počal ukazuje na Svantovíta — příchozí do krajin našich postavil sem tohoto boha přineseného za trojími horami a přes čtyry řeky. A ještě za trojími horami od těch míst bydlel národ před věky, kterým není počtu, a národ ten byli první předkové předků našich. Bohové chodívali tehdáž mezi lidmi... a protož byla krajina ta krásná a stromové tam kvetli a nesli ovoce bez přestání ... Ale neprávosti rozmohly se v národu a hněv bohů uvalil se na národ jako tma, a bohové ustanovili trestati národ: tu kráčel jeden z bohů mocných ku pomstě: jeho kroky byly jako od vrchu do vrchu, jeho noha drtila skály a překročovala široké lesy, a hlasem jeho otřásaly se hory rozlehlé. Ten bůh pozdvihl celé moře nad lid, ale bůh Svantovít mocný uchvátil trestající ruku boha pomsty a držel, dokud nevyšlo deset otců se svými syny a vnuky a pravnuky, i se ženami i s čeledí i s dobytkem. Nejznamenitějšímu z desíti těchto praotců bylo jméno Sláv ... Lid ten polepšil se a laskavost bohů vzešla nad ním jako slunce i učinili bohové krajinu tu plodnou a krásnou, jako byla prvnější a lid oplýval v hojnosti. Ale bohové nechodívali více mezi člověky ... Měli své byty v hájích nebo na horách nebo v jeskyněch u vod; ale Svantovít bydlel ještě mezi člověky a mocně odháněl nepřátely jejich ... sedě na jedné vysoké hoře sekal po nepřátelích cizincích mečem svým dlouhým, a dosahoval meč ten s hory té až na nejzazší končiny vůkol a vůkol, a blesk meče jeho zářil strach a hrůzu do všech okolních krajin. Když spal a nepřátelé vrazili do krajin lidu jeho, tu probuzoval jej jeho kohout.« Vypravování Chasoňovo opakují Vlastislávka a Jaroslav zpěvem.

Dále vypravoval Chasoň, jak lid se rozmnožil, až mu nebylo důstatek mléka, ni zvěře, ni žaludů, ni medvědích koží, a jak tudíž Svantovít přikázal, »aby desátý odešel k západu do jiných krajin: i štěstili o to, a odešlo jich co třikráte deset zborů, každý zbor z tolika mužů, jako dnů jest v živobytí lidském až

do mužského věku.« A ti byli praotcové naši, vůdcem jim byl hrdina Čech, veda je do těchto úrodných, překrásných krajin. Vzavše bohy své a zbraně drahé svých otců, odebrali se do krajin, kteréž byli bohové poukázali Čechovi vůdci. I nastoupil tu Čech na jednu vysokou horu, s níž přehlídl krajinu veškerou. Lid postavil bohy, kam bylo jim libo. Čech postavil tohoto boha sem, posvětiv mu svou zbraň.

Mlčení, jež po zpěvu nastalo, přerušil Ratibor, promluviv sladkými slovy k libohlásné Květence: ‚Dcero vlasti! tvůj zpěv posilnil ducha mého, on zavedl mne do věků vojvody Čecha příchozího ze záhorních krajin . . .‘

Věkovitý Horboj opět vzpomínal, ukazuje na Čechovo kopí a meč, na Krokův štít a na Bivojův luk, jak mohutní byli tehdy otcové naši, a jakou sílu měli; »tehdáž také ještě nebylo cizotin v krajinách našich.« Předkové naši neznali cizokrajného vína, medovinu jen o slavnostech, a vodu mívali každodenním nápojem, vodu, jejížto silou všecko roste i ti nejsilnější dubové; a pokrm svůj mívali tak, jak jim ho dávali bohové, neodnímali mu mocnost cizokrajným přepravováním.

Horboj prořekl se, že bohové nyní nemají již takovou radost nad lidem. Tomu odpíral Chasoň ze své zkušenosti v krajinách cizích; tam zanechali bohové lid v trápení zlým bohům: »jejich obydlí jsou města zaprášená, dýmem a mlhou zastřené hromady domů, odkudž není viděti oku do rozlehlosti rozkošných krajin, a kdežto lid starostliv svého zlata a zboží a všemi starostmi trápen a jako zavřen do věčných žalářů a duch jeho jako zaobalen podzimní mlhou ani neví, kdy jest v krajinách rozkošný máj, jak krásno jest podívati se do krajin široko vůkol, a ani neví, jak velebně vychází slunce a jakou krásou zapadá. Dítky! kdokoliv z vás přijde do krajin cizích, vždy se budete ohlídati k té straně, kde posledněkráte viděli ste vrchole hor nebo lesů našich svatých krajin, a strana ta vám bude nejradostnější, a vystoupí-li kus oblaku k straně té tam ve výsosti nebes, oh! jak drahý bude vašemu oku, an nad vlastí se vznáší, snad to dým z krajin vlastenských, a oko vaše nespustí ho, dokavad, měníce se v neustálé podoby, nezajde do dalekosti oblaků.«

Opět nastaly hry a ples. Zbyslav poučuje svého synka o obyvatelích země před příchodem Čechovým: národ žádný nebýval tu, jen u potoků žili porůznu lidé, jejichž hlasy nebyly podobné hlasům lidským, neboť němotou byli je potrestali bohové; z útrpnosti popřál jim Čech obydlí. Příchozí Slované usadili se u toku vod nebo na návrších neb v tučných údolích. Do dětských her a hovorů vetkány opět narážky na všeliké pověry, starodávné obyčeje, slavnosti a p. (kdo byl přeskočen, neporoste, proto jalovčí je nízké, ježto je přeskakují lesní bůžkové; klasy bývaly jako jedle, až jeden z bohů zlých poslal černobohy, aby popálili

všecko obilí, ale dobrá bohyně Živa zachytila klas hořící; kam šlápli bůžkové, vyrostly kvítky; bůžkové chrání děti; skákání přes oheň; vodění krav přes oheň; večer kupalo; tryzny duchům zemřelým; vynášení Marany; slavnosti Ladiny (májové); slavnosti mocného hřímatele Peruna; chození na vysoké hory při prvním zahřmění; slavnosti Živy, bohyně polní úrody; pastýřské slavnosti Volosovy; zkamenění stáda za trest, že pastýři podťali strom v háji Radhostově.)

V rozmluvách starců opět narážky na život posmrtný, blaženější, kde sejdou se s předky a budou s nimi pospolu, dokud oni zase neodejdou do krajin ještě blaženějších (»člověku vyměřili bohové cestu, po které prv kráčeti musí, než jest schopen kráčeti po cestách v krajinách blaženějších — nedojde-li konce, musí jeho duch dozráti v mrákotě duchů«).

Pak narážka na jiného Svantovíta, na kříži, avšak Čechové budou se klaněti vždy jen prvému.

Chasoň vypravuje opět o Libuši: Byla nad jiné dívky jako mladistvá lípa nad vrbami v údolí. Bohové rozšířili rozum její a zostřili jej a znala mocnosti bylin i kamení i vod, hvězd v oblacích a tajemství v přírodě. Vědomá své krásy byla hrdá jako mladá sosna strmící na vrcholi pahrbku nad jiné a pohrdala každým jinochem; ale bohové trestali ji: zahlídlať jednou na lovu mládence nevídané krásy (každá dívka znala zpívati o Přemyslově kráse!) a tu bohové rozpálili srdce mladistvé kněžny láskou:

Duch Libušin byl podoben tomuto dubu,
když s něho opadá listí,
a mysl její byla pustá jako tento háj,
když jest pokrytý sněhem
a zasněženi všichni vrchové naši . . .

(V obsahu celého zpěvu ani narážka na obsah RZ; mnoho vzato z Hájka).

Potom vypravuje Chasoň o dívčí válce a zvláště o Šárce (opět dle Hájka!); vypravování jeho prostupuje zpěv dívek (»znáť každé děvče zpívati o dívkách mocných«), na př. o Ctiradovi (prosté, humoristicky-posměšné, dosti pěkné verše!). Tu děj vlastně končí. Dodatek podává povšechný obraz země a obyvatelstva té doby: »Tehdáž v krajinách našich ještě hučelo mnoho starověkých lesů, a v hlubině své chovali mrákotu od rána až do večera. Mraky dýmu vídány vyrážeti z nich, slyšívány rány od seker a dříštění padajících stromů. Země se odkrývala v rozhledné pastviny; tam bujná stáda brodila se travou. Silných jinochů zborové vůkol stád klátili holemi, na plecech jim toul, na toulu visíval luk a od pasu meč dlouhý. Pod šírým nebem tu na všech větřích byl jim každý vítr jen chládkem, každý déšt jen příjemnou vláhou a slunečné parno neunavilo jejich síly. S pahrbků dívávali se

do rozlehlých krajin, do vzdálí ke všem vrchům a lesům zašlým do oblak, nebo cvičívali se ve zbrani nebo ve zpěvu, nebo v hudbě kratochvílíce, nebo v chladném stínu leželi po zemi, jedli prostá jídla zdravá, a mocná země pudila do nich sílu, jako pudí do všech stromů a zvířat, jenž nevzdalují se od ní, a povávání větérků letacích přes všecky krajiny, přes všecky květiny vonné podymovalo k nim vůni odevšad. Co tak tu mnozí vedli volný, radostný život, nebo jiní co lovili v divokých lesích všudy po skalách, nebo vedle kouřících lesů vzdělávali pole, povstal-li nepřítel proti vlasti, a vojvoda s Vyšehradu velel k bitvě, počítával otec všechny své po krajinách vůkol. A kudy synové jeho ještě včera vyprovázeli příchozího cizince dávajíce mu ze své potravy a vyvádíce jej z neznámých krajin, z neprostupných houštin, dnes mnohdykráte tudy skrze známé jalovce, okolo známých stromů zmítali se na bujném oři, krutost nesouce v sobě proti nepřátelům cizincům tam za horami. Často koho včera poslouchala stáda, poslouchali dnes zástupové v lesknoucí zbrani, a když zahnán nepřítel, vraceli se zase do pastvin nebo k pluhu. Tak sobě býval každý lovcem ve všechněch lesích, pastýřem u svých stád, a kde vyplanil kdo les, nebo zasel zemi, to místo bylo jemu na vždycky; pro vlast byl každý bojovníkem, an každý měl své místo ve vlasti; svůj statek by hájil, každý táhl do boje. Otcové panovali nad svou rodinou, nad otci panoval vojvoda pražský s Vyšehradu slavného, z otců každý mu byl radou. — V slavné paměti buďte potomstvu, blazí věkové.«

* * *

V druhém oddílu obrazu mění se scenerie i osoby. Od pohanské slavnosti vede nás básník na Vyšehrad, ozářený světlem nové víry, ke knížeti Václavovi a jeho křesťanské družině.

»Za časů těch rozléhal se Kristův hlas v krajinách našich; jemná jako větérkové jarní podivné líbeznosti nebeské, a velebná co na východě slunce a jako mocnost jarní síly v krajinách, tak mocná od východních končin docházela našich krajin Kristova slova, a národové ve zbrani proti sobě s o p t í c e n a s e b e z u ř i v o s t a zkázu, uslyševše božský hlas ten, aj, div! odvrhovali od sebe zbraň nepřátelskou — objímali se bratrsky, — piali ruce, by objímali celý svět.« Pokřtěn byl již Bořivoj i Vratislav i Václav a na Vyšehradě i v krajinách na mnohých místech konaly se čisté oběti k pravému Bohu. I staroslavné sídlo Libušino, jež básník se svěží obrazností popisuje obšírně, změnilo se vlivem nové víry; jako v celé zemi i zde splývá křesťanství s pohanstvím a ono vítězí.

Stejně zajímavě jako ‚velekrásy' vyšehradské, kreslí Linda i Václava. Není to ovšem Václav středověké legendy, nýbrž ideál

křesťana z poč. XIX. stol., ideál, jejž poznal u Bolzana a snad i u Dobrovského. Jako Dobrovskému kniha tvorstva byla nade všecky theologické traktáty a všecku sofistickou scholastiku (Brandl, Život J. Dobrovského 34), tak také tento Václav vystupuje na vyšehradské věže, »aby se díval divům božím všudy do rozlehlosti krajin, na doliny, pahrbky i lesiny, na bujná stáda, lesknoucí Vltavu, vážně plynoucí pod Vyšehradem, »když jemný větérek dotýkaje se její lesknoucí hladiny ji kadeřil v načernalé vlnky nebo když se proletoval po krajinách tam po polích po žitě, bělinu za bělinou honil. A míval zalíbení dívati se do vzdálí krajin, když pálilo slunce s polední výsosti, a rozpálené podnebesí chvělo se palčlivým horkem a všickni i pastýřové i stáda pokryli se ve stínech zavalitých dubů nebo hustého smrčí, a všecko zdálo se ustupovati slunečné prudkosti, jen sosny na skalách rostlé a pnoucí se k oblakům jedliny hleděly k palčlivému slunci, vůkol nich se třásla povětrnost horká; a samotno a smutno bývalo, a rozkošno v krajinách; nepohnutě stávalo všecko v poledním vedru, jen z oken vyšehradských vídati kolébající se slunce v hlubině Vltavy a po skále po vysokých zděch poskakoval leskot z houpavé vody. Nebo když povstávali mrakové a přeháněli se v povětří a stínové chodili po krajinách světlých přes hory přes lesy — míval Václav zalíbení dívati se s vyšehradských výsostí až k večerní době, když vyšehradské věže stínily daleko stranou, když slunce tratilo jasnost a zvětšeno, podobné zžavému uhlu bralo se za hory; když se stávalo temno v dolinách temněji, a skály sivé a lesové černali se večerem, a Vltava tratila leskot. Tu vídávaná stáda z tučných pastvin brala se zvolna k domovům: v krajinách se tratíval hlukot a krajiny se tratily do mrákoty noční; líbá vůně sosen vůkol Vyšehradu kynula ve večerním soumraku z veškerého větví. A když noc již všecko pokryla všude pustou temnotou, tu Václav blažíval se pohledem tichého měsíce, jenž s vysokotemných oblaků zdál s libostí se dívati tichým krajinám nočním a poslouchati hučící vody. Tenkrát Václavův pohled býval k hvězdnatému nebi a jeho plnozvučný zpěv a znění harfy rozplynoval se v tichosti noční, provázen od hučení vody pod Vyšehradem, a když vítr silněji kolébal Vltavou a vlny hlučněj se obrážely o skálu, tu mocněji zněly zvuky v dutosti harfy a jeho duch z temné pozemskosti čelil jen tam k nebeským světlům. I tu Václav vídán zabírati se blaženým okem do výsosti oblaků, když vůkol se černaly po nebi rozvěšené mraky, nimiž míchal mocný vítr a přívaly větrů silnějších zmítaly nimi, jakoby se váleli vrchové po bouřlivém nebi, pod ním se temnily krajiny a kolébali začernalí lesové všemi vrchy i všemi ratolestmi, a rozčeřená voda po Vltavě plašila se v bázlivém poskoku v natemnělých lukách. Když se shlukli mrakové co závaly černého dýmu, v nichž jakoby seděla noc, a pohřimovalo silněji a silněji, až se rozbouřila výsost v neskrotlivé rány na rány — když sy-

kotem zamlče se dřištěl hrom — řinknul a rána se rozléhala v bouři a provalovala po nebi temném: tu Václav chodíval očima po obloze strašné opojen blahostí k Bohu... A když sesul se déšť s hromy z rozbouřeného nebe a šustěl v povětří a chřestěl po Vyšehradě rozlehlém, tu zvučným hlasem hlásával zpěvy k Bohu... Dnes ještě temnotou byly zastřeny krajiny; toliko vrchové jakoby povstávali z mrákoty noční zdáli se dívati k začervenalému východu, jakoby budili vůkolí a očekávali vycházející slunce. Ještě jen slabě z černa zelenali se zatemnělí lesové; světlý a světlejší východ činil je zelené a zelenější: tmy ustupovaly na západ a mrákota bělošerá mizela z dolin a břehů — světlala se Vltava klikatá daleko krajinami a kouřila se tiše plynoucí. Tu v červené záplavě prozářilo se velebné slunce a duté nebe rozkrásnilo se nade všemi krajinami; slunečná záře dotýkala se vrcholí hor na půl temných, na půl od východu světlých, a rozsvěcovala zlaté báně na všech vyšehradských věžích...' Nadšen tím pohledem ubíral se Václav do chrámu pokořit se Hospodinu, z chrámu kráčel k svým vladařským povinnostem:

»Uprostřed dvanácti starců, vládyk, usedl na knížecím stolci ve světi, neboli v radě. Dokonavše svěť, povstalo dvanácte starců, jalo se odcházeti a Václav s trůnu knížeckými slovy« je napomínal, aby vždy činili spravedlnost vdovám a sirotkům. Vládykové poklonivše se pravou rukou k zemi odešli.

Přichází Podivín dvořan se zprávou, že opět pokřtěn zbor lidu. Václav raduje se vida, jak víra pravá šíří se po celém národě a bůh vstupuje do srdce všem k rozkoši i útěše. Vnitřní proměnu tu a veliký účin křesťanství mravně tak vznešeného pěkně charakterisují vzpomínky Podivínovy a ještě vroucnější Václavovy: »Cítil jsi, že jsi bratr každého člověka, a každý člověk bratr tvůj, a cena člověka že veliká jest, jsa on každý předraze vykoupen na kříži! — Velebnost boha stkví se nade všemi nad námi, a duch náš není tak mocný, aby pochopil velebnosti té nebo pocítil, a všichni se vidíme v prachu země před ní, a žádný nad druhého povýšen; všickni bratří, nízcí před velebností jeho, všickni stejnou měrou obdařeni z jeho milosti, které nesesílá nám za skvostné oběti, ale jako dobročinné slunce svou jasnost a teplo všem uděluje na stejnost...« Jako na potvrzení slov těch káže Václav propustiti z vězení Zrosta a jeho společníky, kteří pokusili se zavraždit svého knížete, a city své rozvlněné vyslovuje písní, obměnou žalmu (viz Stero žalmů r. 1876, str. 130).

V tom temný dupot ozval se po vyšehradských mostech, cinkot podkov rozlehl se v příkopech a mezi dalekotáhlými zděmi. Boleslav to přijel s družinou svou na Vyšehrad.

»Stříbro se třpytilo po všech, po mnohých se jiskřilo zlato. Chocholové po hlavách klátili se na přílbicech stkvoucích, pod

přílbicemi po ramenou vítr pohrával bělavými vlasy... Jiskrooké koňstvo zpínalo se pod nimi.«

Nade všecky vynikal Boleslav. »Silnorostlý vysoko, muž vzezření mocného, věkem ve třicátém roku; pod stříbrnou přílbicí hrdě se mu temnaly oči, po jeho mocné šíji a po silných ramenou se kroužily temné závaly vlasů. Široká prsa kryl třpytící pancíř, přes pancíř s ramenou až pod pás červený pláštík; meč dlouhý od boku dotýkal se mocného stehna, odrážel se od silného lejtka až na zem, kde řinčel. Aj ohlídal se, zdaž tu nějakého boha, by mohl se pokloniti na Vyšehradě', ale ohlédal se marně. »Vyšehrade slavný! — mluvil, truchlivě tím dojat — vůkol tebe panovala rozkoš a blahost, ve tvých zděch bývala útěcha, sláva. Hluboko pod vodu zasazená skála jest základ tvůj, vrchole tvých věží podobné zlatým sosnám strmícím až do oblaků výsosti, jako od mocných bohů vytesán z nesmírné skály prorostlé zlatými a stříbrnými žilami, tak silný, tak stkvostný jsi každému oku všudy do vůkolí krajin! — vůkol tebe rozkošné krajiny, v krajinách národ samostatný, slavný Slovanů národ. Ale cizinci hleděli sem na nás závistivým okem přes všechny vrchy a lesy, a chytře nastrojili svou lest; smutek a zkáza jest nyní ve tvých zděch. Kdyby byli povstali mocnou rukou proti tobě, Vyšehrade slavný, věděli, že leskot mečů ze všech krajin našich byl by prudkostí blesku vyrazil na ně, a sílou lvů rozlícených, a žeby od tvé pevnosti jim bylo zase ustoupiti tam, odkud je byla vypudila závist. Síla člověka má co přemoci medvěda sílu, ale malé pachole přelstí jej podvodným pískáním; tak i oni snaží se prv podrobiti nás bohům svým . . .« (a slyše, že Václav jest v chrámě, pokračoval), »V stanu Boha křesťanů! — kam jej přivábila cizinců lest! tam kníže, celým národem mocný uvrhuje se na zem před cizotou co otrok, spíná k ní ruce, jako by je podával k otrocké vazbě ruce, nima jen pokyna s Vyšehradu do krajin shromáždil by národa celou sílu, na jehož slovo by se stala podobna bouřlivému nebi.« Vzpamatovav se, že dnes slavnost Svantovítova, prosí bohy otců, aby odvrátili dnes od něho všecku hořkost, dnes v den rozkoše, aby ochraňovali lásku mezi ním a Václavem. Objevil se Václav. »Ale Boleslavův duch byl podoben všudy rozpálenému lesu, a plápol v prsech svých nemohl skrotiti v bratrská slova;« trpce vytýkal bratrovi, kam poděli se bohové z hrdého Vyšehradu, kam »národnost Slovanů«? Václav mírně mluví o záři křesťanství, jež zapudila tmy pohanství, a když namítal mu Boleslav, že světlem nazývá šalbu cizinců ze západních končin, již vplazili se do krajin našich co hadí plémě, že od západu nepřichází světlo, nýbrž noc a tma, ukazuje Václav, že záře křesťanství zňala se v krajinách východních, že »blahost a bratrství uvádí do všech národů, jež posud bouřily válkami proti sobě...« Boleslav povídkou z mládí odpovídá. Vidí ve všem jen lákání cizinců lestných, jež bouří národ a vede do zkázy; chtí porušiti národ-

nost naši, samostatnost, proto chytře k nám posílají své bohy a jejich schytralé sluhy s hadími jazyky a medovými ústy, pak sami ve zbrani přirazí na nás a nebude jim těžko učiniti z nás otroky . . . »A národ tvůj bude cizích národů otrok, samostatný Slovan bude se kořiti cizotě cizotou porušen, zavrhna, co mu zanechali slavní otcové jeho. Jako draci přitekou sem cizinci, aby ssáli národa krev — budou si osvojovati všecko. Role ta, luhy, pastviny, jež syn po otci svatě dědí, bude vzdělávati naše bídné potomstvo cizincům, a bude od nich žebrati chleba; vyzáblé jako stínové bude se vláčeti tudy, kde jindy radovánky držívali statní otcové jeho, — jeho hlas bude jen sípot a jeho pohled jen bázlivé šílení, a jeho život jen v prachu před cizinci. — Vyšehrad, k jehož báním vysokostkvoucím dívati se jest blahost každého z národa, bude jen podzemnice chovati v sobě a lidomorny pro ty, jenž by se opovážili směle podívat se cizincům do očí nebo z otroctví pozdvihnouti své hlavy . . .«

»Bratře, vůdce národa vojvody Čecha! pokyň s vyšehradských výsostí do rozlehlých krajin, do všech větrů, ať se shlukne síla národa s lesknoucími meči v mocných pěstěch, vysopti cizotu jako prach — jako plevy, jako podzimní bouře zmítá listím se stromů! — Václave, tam za lesy bydlí národ jeden, rozdílný od národa našeho, ten se klaní bohům jiným, a jeho jazyk jest nerozumný nám. My jsme Slované, a byli bychom ještě Slované, kdybychom opustivše jazyk svůj, mluvili jazykem těchto cizinců? Byli bychom ještě Slované, národ samostatný, kdyby cizinci ti rozprostřeli vládu knížat svých nad krajinami našimi, a národ náš kořil se jejich trůnu? Vysopti bratře vše to hadí plémě křesťanů, co se vplazilo do krajin našich, jako červy rozdrť jejich bohy, a ty dáš národu blahost . . .«

Václav mírně domlouvá bratru, ale Boleslav zastřen hněvy, neslyší slov jeho i vytýká mu, že nehoden jest panovati nad národem Slovanů jsa otrok cizinců . . .

Příchod Podivína ohlašujícího bitvu mezi křesťany a pohany přerušil spor, ježto obě knížata spěchala na místo boje. S druhé strany přicházela knížat máti Drahomíra, podobná nádherné lípě ve dnech podzimních. Vzletnými slovy líčí rozkoš slavnosti Svantovítovy, slaví bohy otců, jimž koří se všechen národ — jen ne kníže Václav . . . Do síně vrazil Boleslav; »skrz jiskřící oči, skrz hořící tváře veliká zlost bouřila mu z prsí.« Matka jej mírní a snaží se usmířiti s Václavem, jemuž činí tytéž výtky (nevlastenectví) jako Boleslav. Vzpomíná, jak »ouskokem cizinců« pokřtěn byl Bořivoj a Ludmila, jak mezi zděmi, bez poznání rozkošné přírody vychován od křesťanských kněží Vratislav a jak zatím, co na Vyšehradě panovalo cizí kněžstvo nad vojvodami pražskými, radili se otcové v krajinách proti lesti cizinců« a jak tito starcové v krajinách vyvolili ji jako nástrahu na mladé

kníže Vratislava; pročež na oko přijala křesťanství (»z návodu vladyk otců v krajinách«) a s ním dlouhý zármutek. Vrácení Boleslava vlasti, vlastenkým bohům, toť ovoce její oběti . . . Boleslav zve ji na svůj hrad, kde jsou bohové otců, kde najde bývalou rozkoš. Sám jako by prchal před klatbou visící nad Vyšehradem »náhlým krokem pokročil odtud, beze slov bral se ke svému dvorstvu.« Václav stěžoval si, že bratr dnes vlil trpkost do srdce jeho. Matka však činila jej vinným, »an jediným jím zhořčili se dnové všech a dnové nad vlastí.« Již při jeho narození věštili bohové hroznou budoucnost: »temná noc jako hluboko pod zemí, hrozný vítr zaléhal do oken, nimiž strašně otřásal — a rána co rána praskal led po Vltavě, jakoby praskala skála pod Vyšehradem . . . když se rozjasnilo ránem, bylo nebe veselé modravosti, ale k straně za Petřínem stála hustá tma narovnaná od země až do oblak jako černá zeď, nebo jakoby bohové mocnou rukou zasadili noc vedle světla pod polovinu dutého nebe. Tři havrani divného způsobu přiletěli od strany té temné a všichni tři sesedli se na nejvyšší věž, na Neklánku a strašným krkáním předpovídali budoucnost nad Vyšehradem.«

Václav těší ji dobrotou boží, jež neděsí člověka, ale Drahomíra nevěří jeho bohu, skládajíc všecku důvěru a naději v bohy své. Odchází jim obětovat a seznat jejich znamení na ohni i dýmu.

Václav smuten bral se do chrámu žádat za útěchu nebes... Podivín přemítá o truchlém stavu rozdvojeného národa; tu přikvapí Zrost, snědý, přesilný lovec, hledaje Václava. Vypravuje o své mstě nad Václavem a jeho zázračném zachránění od boha křesťanů, o své bolesti a hrůze před smrtí, když vzpomněl na nářek ženy a dětí a na bídu a strach a žalost na obličeji jich lačnících. A Václav sytil rodinu tu, pokud byl vězněn, a jemu dal nyní svobodu! Jaké to srdce dávají křesťanští bohové člověku, že může odpustiti vrahům svým a dobro činiti rodinám jejich? Takoví bohové musejí býti bohové praví, těm budu se já i což mého jest, klaněti »a hlásati k nim a jim konat oběti.«

*

V části třetí děj vrací se opět do Svantoháje, kde dnes hlučno radostí, an slavností nejvyššího z bohů jest den první. . .

Všude ozývaly se písně, pohráváno zbraní, páleny oběti, předpovídáno z krve zvířat a kynutí dýmu. A když den se skloňoval v mrákotný večer, snímány pečené kýty a plece s dřevců, rozveselilo se hodování, naléváno medoviny do velikých rohů. »A čím více temnota hustla a množily se po nebi třpytící hvězdy, tím více zazžínáni ohňové ve vysoký plápol a radost rozjasňovala se v usmívání, v povídky a zpěvy; i věkovití starcové prozpěvovali své písně z dávnominulých časů . . .«

Ratibor vyprávěl o setkání s Václavem na bojišti a o souboji Václava s knížetem kouřimským Druslavem, v němž Druslav jako omráčen bleskem kořil se vojvodě Václavu; a stejná hrůza pojala i vojsko jeho s Ratiborem. Mužové vykládají to za čin svých bohů, ale nikoli Krystuslava, přibitého na kříži. Přemítají svým způsobem o jeho moci (myslí, že nehodí se Slovanům, již proto, že tento bůh »ani jedné hory nehodil na nepřátely svého národa«), jak vykoupil národ od zkázy, o jeho dobrotě atd. Tu z temného lesa vystoupil Zrost a vyprávěl užaslým mužům o svém propuštění, o lásce Kristově k lidstvu, jež nadchla také Václava. Chasoň ukazuje na výbornost Václavovu připomíná, jakým nebezpečím je pro domácí bohy, ježto za ním hrne se množství národa k cizotě.

Episodicky vypravuje ženka dítěti, že dva dny potrvají ještě slavnosti, že přinesou si ratolesti ze Svantoháje, jež chrání před bohy zlými a před mračny plnými hromobití; dále povídá o boji bohů dobrých a zlých (bohové zlí házeli kusy hořící smoly na bohy dobré a činili před nimi hustou tmu. Z bohů dobrých do nich tříštil hromy Perun, Svantovít po nich mrskal svým dlouhým mečem a bodal kopím, a bůh Horan vyzdvihl vždy celou krajinu až hluboko ze země a hodil na zlé bohy: tak povstaly hory, skály, údolí), o schůzkách všech bohů ve Svantoháji za noci, kdy nesmí sem nikdo z lidí, (i bůžkové sem se sletují, když na večer rozsvítili všecky hvězdy, odtud padající hvězdy!) atd.

Když blížil se již čas kuropění, vyzval Chasoň národ, aby odebral se již k libým snům, a obrátiv se hlásal k Svantovítu dalekomocnému, širokovolanému prose zejména za ochranu vlasti proti cizincům:

»Napřáhni meč svůj na nepřátely naše — vyžeň bohy cizinců — aby každý otec a praotec mohl se radovati nade krásou jara...« Dokonav, »poklonil se kolenem i rukou až hluboko k zemi« — a po všem národě zavzněla hlučná hymna:

Daj nám radost
daj nám blahost...

»Druhý den k slavnosti zítřejší kráčel počínati se na bělavém východě« a Chasoň s několika muži vracel se do háje, když tu proti nim přijížděl zbor s plápolajícími pochodněmi: »Boleslav kníže tu, bledý co smrt, beze slov, rozvlasatělý, a strach a lekání mu v oku a ve všech oudech, s ním Drahomíra máti, pečlivá o něho, smutná... Poklonu činili oba a pozdravení hlásali k bohu, a kořilo se všecko k bohu, a kořili se na vše čtyry strany do temného lesa.« Boleslav vypravuje noční vidění, příčinu svého zděšení.

Drahomíra těší syna a přičítá sen zlému bohu, jenž chtěl zkaziti radost Boleslavovu nad narozením syna. Upomenut tím posílá Boleslav Chasoně na Vyšehrad, aby pozval Václava na kvas

ke dni pozejtřejšímu, an bohové seslali mu novorozence. Lituje, že se přenáhlil vůči bratrovi, jejž miluje, a hořkost nedošla prý s ním do Boleslavě. Chasoň má tudíž býti také poslem smíření. Aby dověděl se smyslu svého snu, zavolal Boleslav třikráte na kněze. »Starec vysokorostlý vystoupil v dlouhém bílém oděvu, na hlavě věnec dubový, v pravici proutek s ratolestí dubovou, v levé kopí; hluboce se poklonil před Svantovítem. S Boleslavem rozmlouval divnou řečí, smíšenou z ruštiny, staroslovanštiny i češtiny:

»Pristupi *) blíže, synu, do svatyně, kde ljubezná vůně vznášísje k bohům — oznami, co vedlo kroky tvoje do svantyně sej!«

B. tázal se, »jaký osud zavěsili bohové nad zemí otcův našich — nad krajinami od sněžných vrchů na východ až k hustému temnému lesu k západní straně...«

Kněz: »Stupujecí semo neslyšal jesi nočněho ptáka?...« Aniže neprjeběhl zajec cestu tvoju? Ani neviděl jesi padajecí hvězdu v ohnivém pažaru?«

Když B. odvětil na vše záporně, pokračoval kněz:

»Šťastná byla tvoja cesta; ucho tvoje uslyší budúcnost!« A aj! ze vzdálí ozvalo se jako líbezné znění strun, zvonků a hlasů, kněz rozohnil zápal, mocnými slovy i rukou učinil oheň posvátným, přeťal krk černému kohoutu, pozoroval třepetání jeho a tečení krve, vylil krev na oheň a přiložil načátky obětí... »Klaněl se hluboce k zemi a klaněli se všickni, překládali ruce přes prsa a tváří až hluboce k nohoum...«

Pak »starověkými slovy« počal kněz-věštec hlásati k bohu:

»Pobědonosný**) Svantovíte! mohuščí mečem i kopěm dalekobystrý okomže, uchomže! Tvoj meč jedním rázom razkoliti možet velije hory i kopě tvoje možet pronzati kamenye (sic) hory tvrdeje i dochnovenje tvoje, imže puščaeš strach na vrahy Slavian, možet naduti rozpiataja nebesa v trojaku vyšňu i širinu kako bublinu vodňuju. Prijmi žertvu seju tobě přijatný, ljubezný pětuch; i otvori očam mojim strany budusčaho věka, daiže jazyku mojému slovesa izjasňajušča volju tvoju! Ty Boh širokovladen!«

Pozoroval bedlivě tažení dýmu, vystoupil na vyvýšení k Bohu, »činil prutem kola vůkol sebe do všech stran a dorážel ním v pravo, v levo a na zad na vše tři strany, dotekl se třikrát boha a prutem tímž dotekl se svého čela,« pak prsí a jazyka a pak zděšen u vytržení počal mluviti:

»Vidju množstvje jelenov pasúcjechsje v krajině tučnej po stráněch i po vrších, a scházejúsje v udolje k čistej vodě,

*) To psáno latinkou, ostatní švabachem!
**) Po straně překlad!

a pijú a lízajúsje ochotno i nikakoe nevole mezi nimi. — Ai, se! tam ot lesa pricházejú jeleni jini: ale není jim vjece podoba jelenov krásných pasúcjechsje v krajině rozkošnej, a kakoby dychali jeleni ti cuzie lásku a prjátelstvje jelenom pasúcjemsje v krajině; ale jich dech jest jedovat, a jeleni v krajině ním nakaženi tratje krásu svú, a zdajúsje, kakoby neběchu vjece jeleny; — i stanúsje potvorami, jeden drtje druha, a krajina ta krásná, ta rozkošná stávásje pustinú jako bahnem: viděny zděs potvory neznámy, a žížaly a draci. A bohové seslú oheň, ten spalje všechno a seslú vodu, a učinja propasť z krajiny sey!« Vzdálená hudba zněla zatím v strašných proměnách. B. tuší dobře, že pomsta bohů jest nad lidem, i žádá kněze, jak možno upokojiti bohy, načež ten mluvil dále:

»Povětrje nakaženo jedem a zkázú, — sivá hustá mlha stoije nad propastěi černú, a vsaký pták a živočich vsaký mženju padá zachvácen jedem. I letje hejno orlov do jízliny sey, a jeden letje pred ními, jenž jesti najvyšší z nich a jest mu zlato na hlavě, a Bohové napjenajú oheň a vodu, aby spálili vsje a vsje potopili. — A se! tu priletí jiný orel zlatohlav, a z jedné matky s orlem prvým, a rozrazí hlavu orla letěcjeho pred hajnem; — i spadne orel ten na zemju zabit a druzje vracujusje ot propasti do svojich krajin blahosti a Bohové milujú je.«

Němý stál tu Boleslav a divoce hleděl k nebi... Z mužů vystoupil Zbyslav a řekl, kdo jest orlem, jenž zahynouti musí: jest to Václav, a Boleslava určili bohové za mstitele. Boleslav klesaje pod touto *horou bídy* přísahá, že jeho mečem zahyne bratr. Marně snaží se slzící Drahomíra zadržeti tento hrozný slib na vysvobození národa.

* * *

Dějiště čtvrté části jest opět Vyšehrad.

Chasoň a s ním dva z dvořanů Boleslavových přicházejí s poselstvím od Boleslava. Za nepřítomnosti Václava, jenž mešká v chrámě, nastane rozepře mezi Podivínem a Chasoněm o bohy (psychol. dost dobře kreslená, ač trochu rozvláčně!), již přeruší příchod Václavův. Podivín ohlašuje, že kníže hlohovské poslal posly, jimiž dává mu svou krajinu v manství; Václav chce však dříve vykonati světější povinnost, účastniti se založení nového chrámu. V tom předstoupí dva bratři, Domar a Radov, žádajíce spravedlnosti. Václav, ač spěchá, vyslyší je a rozsoudí, (»vystoupil po stupňech na stolici soudnou pod rozpatá zelená nebesa zlatostkvoucí; meč držel v ruce, a vystoupili dva oděnci ke knížeti, stavili se po boku, v pravicech vzhůru meč, a v levé drželi kopí«), načež dal se na cestu se skvělým průvodem křesťanů, s mnohými korouhvemi, zpěvem, »hlučnými« bubny a

troubami, s kněžími, dvořany, s dlouhým řadím lidstva. Průvod i slavnost založení obšírně vypsány, plasticky, s poesií.

*

Jako předchozí tak i tato část s vlastním dějem souvisí pouze episodicky, ale dobře charakterisuje Václava.

Rozkošné svěží ráno v krajině; v pravo návrší s hustým smrčím, v levo kolmá suchá hora s prořídlými, starými borovicemi, za nimi ve vzdálí vysoký kříž. Ku předu u cesty malé návrší, tu rozkošný trávník a pod vysokou jedlí bůh hřímatel Perun. Jinoch spanilotvárný Jaroslav klaněl se tu k Perunu a konal před ním modlitbu jitřní, načež citům svým ulevoval písní a hrou na píšťalu. Tím přilákán Zrost nedaleko vzývající Boha na kříži; pohněván, že pravý Bůh stojí bez pocty, dotíral na jinocha nejprve slovy, pak zuřivě vytrhl proti němu meč a uchvátiv jej silnou rukou mrštil jím a meč napial mu k prsům. V tom dupot koně, Zrostovi zadržena ruka — Václavem (tato scena zobrazena na titulní rytince Záře!).

Václav laskavě vymlouval mladíku, že není Svantovítem, za něhož jej tento pokládal, přísně vytýkal Zrostovi, že chtěl spáchati vraždu. »Vypjav se« potom na koně chtěl dále k Boleslavi, ale Zrost zarazil mu koně, pravě, že smrt naň čeká tam od bratra. Ale marná byla slova jeho; rozmlouvaje s Podivínem o šíření a budoucnosti křesťanství v Čechách, bral se k Boleslavi, odevzdán zcela do vůle boží.

*

Skvělá, hlučná hostina na hradě Boleslavově. Václav s Podivínem jsou tu jediní křesťané. Den již hodováním ušel a večer již ušel na polo. Víno a medovina daly všem radost do srdcí a bystrost do očí a do tváří zápal; zněly písně a hudba .. Jen Boleslav sklíčen smutkem a hrůzou dlel mimo hosti, samoten ve světně, a přemítal o hrozící pomstě bohův a o skutku hrozném, k němuž bohové jej určili. Krutý boj, jakýž v nitru jeho vede slib, bohům učiněný, a povinnost k národu na jedné a láska bratrská na druhé straně, pěkně, psychologicky vylíčen a působí mocným dojmem; stejně vypsány jsou i muky Drahomíry, jež z lásky k Boleslavovi sama chce být místo něho nástrojem bohů. Avšak marně se nabízela. Chasoň musí Boleslavovi vypravovati o bratru, co činí mezi hostmi, a znova vypravovati, jak jej zastihl na Vyšehradě — a slova jeho, plná obdivu a chvály, tím více bolesti vlévají v Boleslava. V rozčilení marně pokouší se modliti k Perunovi a jen mlčky lomí rukama, dívá se do šeré země jako pohřížen do hlubiny trápení. Pěkně psychologicky vystižena je také rozmluva s Václavem a po ní sledující scena mezi Zbyslavem i druhy jeho, kteří přišli upomenout Boleslava

na slib a přísně pobídnout ho k bezohlednému vykonání. »Jděte — volal za nimi B. — a řekněte skřítkům každý v domově svém, aby v tom okamžení pověděli bohům nejvyšším, že když si pozdvihnou slunce na východě, aby viděli, co se stalo v rozlehlosti krajin, že jejich oko spatří můj čin, nad kterým se otřesou vrchové a skály, a zděšené ptactvo klikatým letem bude se plašit na vše strany odtud, jakoby je honili dravci . . .«

Aby ulevil zoufalství svému, odešel Boleslav do hodovní síně, nutil se k veselosti a vypíjel rázem plné číše vína, aby hasil v prsou bouřící plápol.

V jiné síni Podivín varuje Václava, že bratr jeho má mysl vrahů proti němu, ale Václav mní se dosti bezpečen u bratra a v ochraně boží. Sotva odešel Podivín, prudce vrazil do síně Boleslav. Tvářil se vesel, velmi vesel, ale na slovech jeho i pohybech bylo znáti zoufalou divokost a účinek vína. Ty pudí jej do hádky s bratrem, vždy mírným, laskavým, pudí jej k urážlivým slovům (»Bratře, kdyby ten národ tam za horami, jehož bohům ty co otrok se klaníš, kdyby národ ten povstal proti nám a hrozil mečem národu našemu, aby opustil bohy své — Bratře! byl by si vůdcem proti bohům těm cizím?«), vždy k větší zuřivosti. Pod záminkou, aby se přesvědčili, kteří bohové jsou mocnější, vyzývá Václava k souboji a tasí proti němu meč. Avšak Václav pevným hlasem připomíná, že bratr nebojuje proti bratru a hrůzou vypadl Boleslavu meč. Vzpamatovav se, žádal opět vína, nutil Václava píti spolu a ze slov jeho vyznívala zároveň láska k bratrovi a lítost i odhodlání k vraždě (»kdož ví bratře, kdož ví, budeme-li tak více pospolu . . .«). Václav odešel, čin nevykonán. B. dodával si nové odvahy vínem, a také Zbyslav a s ním čtyři mužové opět vyzývají Boleslava přísně k činu.

Hrozí, že všude budou hlásati jeho neposlušnost k bohům a »všecka hrdost národa se slítí nad hlavu jeho« a bouře lidu bude otřásati jeho hradem, v němž »on i jeho manželka i dítě poznají ukrutnost prchlého národa v zbouření.« B. slibuje, že brzy uvidí, jak se budou hvězdy zahalovati a temniti měsíc nad skutkem jeho . . . a vzpomínaje, že Václav klaní se bohům cizinců, koří se cizotě, uvádí sem cizotu, dává cizotě krajiny, jež našim otcům dali bohové, vypuzuje národnost, samostatnost národa, blahost národa — že není Slovan, nýbrž zhoubce Slovanů, K a z i s l o v a n — vyrazil podoben vzteklému lvu odtud, až zahřměly dvéře a zařinčela zatemněná okna, za Václavem.

*

Pustá mrákota noční, všude hluboké ticho. Václav s očima bloudícíma po rozhvězděném nebi ubíral se k chrámu a unesen velebností nebes vroucně se modlil k Hospodinu. Za ním poháněn vztekem i hrůzou Boleslav. Spatřiv Václava lekl se na okamžení,

pak jako rozlícen tisícerým vztekem vytrhl meč, doskočil Václava a ťal jej v hlavu. Užaslý Václav se slovem »Bratře« obrátil se k vrahu, ale ten po chvilce znova ťal se slovy: »Zhyň, otroku cizinců, cizotě se nekoří Slovan!« »A klátil se Václav do mrákoty smrti.« Ale Boleslav ještě třetí ranou »hnal bodmo meč, vrazil bratru do tyle — skrz jazyk až ústy vyšel na polo ku předu a zase zpět táhl oběma rukama a na šíji zapřel se nohou, — sekali zubové po meči, svírali se a skřípěli po něm. Václav padl a v chrapotu potrhoval sebou; krev kypěla z něho, tekla se stupně na stupeň a stříkala po zdi...«

S prchajícím životem bratrovým prchla také vášeň mstitele bohův i národa; v jeho nitru ozval se opět bratr, člověk, a s nimi dostavila se lítost, bolest a hrůza, jež děsivými přízraky honí jej po hradě. Marně vzývá bohy, jichž nástrojem byl, za pomoc a útěchu; opustili jej, zapomněli v jeho zoufalství. Bůh Václavův však nezapomněl. Ústy Podivínovými, pak slovy kněze modlícího se za vraha vlévá útěchu v jeho kající duši, budí v něm jiskru poznání i touhu po nové víře. Od té chvíle Boleslav kráčel k branám nebeského světla. (Pokračování.)

Úvahy.

Dr. Ivan Kržanić: **Jezik Homerovih pjesma.** (Program c. k. državne velike gimnazije u Kotoru za školsku godinu 1898—99.)

Nehledíme-li k stručným výkladům v úvodu k překladu Odysseie od T. Maretiće a ve spisku »Povjest grčke književnosti« od téhož, jest to první charvátské pojednání o otázce homerské, o níž právem tvrdí autor, že nelze ji řešiti bez náležité analyse jazyka (str. 7). Autor na základě hojné literatury odborné jedná o aiolismech, atticismech i domnělých dorismech. Také vznik zpěvů homerských u Aiolů a převedení jich k Ionům vykládá, a to známým způsobem (viz L. fil. 1899, str. 426), vyslovuje se při tom proti theorii Fickově, že by básně ty sepsány byly celé původně v dialektu aiolském.

Co toto pojednání činí zajímavým, jsou mnohé analogie, které k jistým zjevům mluvy homerské uvádějí se z epické národní poesie Jihoslovanův. Že u Homera ve shodě s prvotní aiolskou vlastí zpěvů hrdinských zůstaly četné aiolismy, má úplnou obdobu svou v tom, že junácké písně jihoslovanské většinou jsou složeny v nářečí jekavském a dvojhláska ije trvá

v nich, i když pěvec jinak užívá svého nářečí jiného (str. 22). Podobně udržely se z příčin metrických mnohé ustálené výrazy ve formě původní, archaické, nepodléhajíce zákonům hláskoslovným, jež zatím nastaly; hojné doklady uvádí Kržanić na str. 38 n. (nela = nosila, dažda m. dažd = déšť, tri nizije = nize, šnůry a p.); ba některým slovům starým už patrně ani Vuk Stefanović Karadžić nerozuměl (divor). Také pro některé tvary homerské, hláskoslovně nemožné, které snad pěvci pozdější (dle domněnky Kržanićovy) tvořili analogií (tak *ἐληλέδατο* η 86 dle blízkého *ἐρηρέδατο* ib. 95) uvádí podobné nestvůry jazykové v písních jihoslovanských (str. 56: indžijele = indjil, evandjelje). Překvapující je však zvláště výklad o známé epické ektasi (srv. Listy fil. 1899, str. 422). Kržanić shoduje se s výkladem Wackernagelovým (v Bezz. Beitr. IV, str. 259) i upozorňuje na to, že i »slepci« jihoslovanští, když se na některou píseň dobře nepamatují aneb když s patra chtějí nový verš přidati, v němž jim vyjde jen devět slabik místo obvyklých deseti, tak prý hlasem jednu slabiku doplní, že i cvičené ucho to nepozná. Kržanić podobného případu, kdy pěvec dokonce několik veršů tak »doplnil«, sám byl svědkem s několika přáteli: slabik bylo devět, ale rythmus prý byl, jakoby jich bylo deset (str. 51), při čemž guslar prý také smyčec pokaždé trochu silněji popotáhl. Mimo to jest prý v poesii jihoslovanské hojně dokladů, že pěvec dle potřeby si slovo rozšíří o slabiku, nestaraje se o zákony hláskoslovné, smí-li tak učiniti. Tak slovo djevojka po případě mění se a vysloví čtyřslabičně (dijevojka), odsjeći — odasjeći, místo dok (dokud) čte se též doka, doke, ba i dokale, místo jedanak dokonce jedanakak (str. 52). Jest tedy dle toho na snadě domněnka, že homerské tvary jako *ὁρόωμεν* vznikly takovým protažením staženého tvaru *ὁρῶμεν*. Wackernagel ovšem této analogie jihoslovanské neznal.

Zdá se mi, že by dle těchto ukázek ještě leccos zajímavého bylo lze z poesie jihoslovanské vytěžiti pro vnější i vniterní stránku homerské otázky.*) Ovšem musilo by se vyjíti od textu co možná lidového a nesmělo by se nikdy zapomínati, že jest přece jen mezi Homerem a poesií tou veliký rozdíl: tam totiž veliké dílo, na pohled úplně scelené, zde větší či menší epyllia, vzniklá v dobách a na místech velmi různých.

Ot. Kádner.

---

*) Tak k faktu, že o činech Odysseových při dobytí Ilia pěje se již několik let potom za jeho pobytu u Faiaků, mohlo by se uvésti jako analogon, co vypravuje se na str. 18, že totiž u Jihoslovanů vznikají písně ještě za života hrdin opěvaných; tak Vuk Stef. Karadžić slyšel již r. 1815 písně o boji s Turky v letech 1804—1813, ba někdy hrdina opěvuje i sebe sám, jako jistý Vuković složil píseň sám o sobě, že pobil několik Turků, kterouž píseň Vuk přijal do své sbírky

Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848 až 1898. Vydala česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Filologie klassická. V Praze 1898.

Tento oddíl celého obsáhlého Památníku jubilejního obsahuje mimo úvod 20 statí, napsaných od 12 různých spisovatelů; 8 ze statí těch věnováno jest jednotlivým částem dějin řecké literatury, jediná literatuře římské, ostatní starožitnostem, archaeologii, mythologii, grammatice a lexikografii, metrice a výkladu o cvičebnicích jazyka latinského a o českých překladech z literatury řecké a římské. Od koho pochází výklad o řecké komoedii a o básnictví bukolském (str. 21), není vůbec uvedeno, ani v obsahu. Redakci tohoto oddílu obstarali dle str. VIII úvodu Dr. J. Kvíčala a Dr. Rob. Novák.

V úvodě jedná J. Kvíčala o pokroku, jaký nastal v oboru klassické filologie v letech 1848—1898 proti dobám dřívějším, a shledává, že pokrok ten překvapuje nejen svou velikolepostí, nýbrž také svou rychlostí (str. III). Ukazuje to zejména na rozvoji studia jazyka řeckého, kterýž před tou dobou pěstován byl nedostatečně, jak viděti z tehdejších středoškolských učebnic. Hovoří o důležitosti školských reforem hraběte Lva Thuna, jimiž rychlý tento pokrok stal se možným, a končí zmínkou o tom, že prvním českým professorem klassické filologie na pražské universitě byl J. Kvíčala, uváděje jménem některé žáky své, kteří v literatuře vynikli. Čtenář by si ovšem přál, aby úvod nepřestával na těchto poznámkách, aby bylo také vyloženo, které toho byly příčiny, že se filologie klassická začala v této době pěstovati česky horlivěji a soustavněji, jak po zčeštění škol středních začala pomalu vznikati z potřeb praktických nejprve literatura školská a vedle ní překladová, jaké byly první přesně vědecké pokusy v tomto oboru, jaký vliv mělo na př. založení české university a akademie, jak i v tomto oboru (jako v oborech jiných) iniciativa k zakládání vědeckých časopisů odborných vycházela ze spolků studentských a j. v.*)

*) Myšlenka, založiti čistě vědecký časopis filologický, vznikla na př. v Jednotě českých filologů, spolku to tehdy čistě studentském, počátkem let sedmdesátých a byla horlivě šířena a podporována tehdejším starostou Jednoty Ant. Truhlářem. Teprve když Jednota usnesla se vydávati časopis ten (nastřádavši pracně peníze k tomu potřebné), požádáni prof. Kvíčala a Gebauer, aby se ujali redakce. Nevím, proč A. Truhlář sám v Jubilejním památníku na oslavu čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. (Bibliotheka mládeže studující I. 5), str. 66 tvrdí, že Listy filologické uvedeny byly v život prof. Kvíčalou, a proč také tento spis na str. 37 nesprávně tvrdí, že »Listy fil.« založil Kvíčala a Gebauer. Zásluha toho náleží plně tehdejšímu studentstvu (je to zajisté velmi charakteristické), a není příčiny mu ji odpírati.

Také by čtenář rád snad věděl, jaké působení na povšechný vývoj klassických studií u nás měli jiní professoři a docenti, kteří — částečně již 20 let — na pražské universitě působí. Spis o tom mlčí, mluvě jen o žácích prof. Kvíčaly, tak že čtenář musí se domnívati, že učitelské působení ostatních nemělo výsledků. Nepřinesli ti jiní docenti vskutku žádného nového ruchu do studií klassických? Pisatel tohoto referátu sám je na př. v mythologii, metrice, starožitnostech a ještě v jiných disciplinách klassické filologie holý autodidakt. K metrickým studiím dal mu popud Kastner. Pražská universita tyto disciplíny za doby jeho studií pěstovala velmi neúplně, a jinde nebylo mu dopřáno v nich se zdokonaliti. Čím to je, že se přece u nás pěstují? Uvádím to jen na doklad, že na vývoj naší literatury staroklassické působily ještě jiné momenty než ty, o nichž se děje zmínka v úvodě.

Že by za doby našich českých humanistů klassická filologie bývala pěstována s velikým zdarem, nelze tvrditi. Kdo literaturu té doby zná, ví, že naši humanisté téměř jen a jen básnili, a že o nějaké přesně vědecké odborné literatuře klassické za té doby u nás nelze téměř ani mluviti. Gelenius, jenž ani ve vlasti nepůsobil, činí tu čestnou výjimku, a jiných filologů českých, které mu lze postaviti aspoň po bok, je velmi málo.

Zajímavý (a soudím z vlastní zkušenosti, že pravdivý) je výrok na str. VII, že »universitní profesoři klassické filologie, kteří z Němec byli povoláni na universitu Pražskou, ... jevili k českým kandidátům nejen spravedlivost, nýbrž i laskavou ochotu a přízeň.«

O jednotlivých oborech klassické filologie a pracích, které v nich vykonány byly, jednají rozliční spisovatelé. Z toho vzešla veliká nesouměrnost a nestejnost výkladu. Jeden jedná o své věci obšírněji, jiný stručněji (velmi stručně, ale přece instruktivně R. Novák), jeden všímá si i recensí, druhý jich nedbá, jeden uvádí i universitní přednášky, druhý nikoli, jeden podává z jednotlivých prací dosti obšírné výtahy, druhý spokojuje se téměř s pouhými tituly atd. Nevytýkám této nesouměrnosti, ač někde vybočuje naprosto z mezí; na př. v článku »Řecká filosofie« (str. 28 n.), pocházejícím od Kvíčaly a Pražáka, jedná se obšírněji jen o pracích Kvíčalových a pojednání Pražákově o Aristotelově *Ἀθηναίων πολιτεία*, o kterémž článku stala se již zmínka na str. 24 a děje se ještě na str. 42 n., tedy celkem třikrát! Všecko ostatní je v pravém slova smyslu odbyto, a ještě připomínají spisovatelé, že nepřipomněli všeho, co kde bylo o Platonovi od našinců napsáno (str. 28). Z práce Korcovy o překladech řeckých auktorů uveřejňuje se jen část (srv. str. 77), úvahy o cvičebnicích jazyka řeckého, které bychom čekali po úvaze o cvičebnicích jazyka latinského (str. 66 n.), vůbec tu není, poněvadž, jak redakce (str. 66) poznamenává,

»z příčin všeobecně známých důležitost tohoto druhu školních kněh jest daleko menší.« Takého výroku by čtenář po úvodu Kvíčalově, kde se právem vytýká chatrnost starších školních grammatik řeckých, věru nečekal. Ale konečně pro všecko se najde omluva. Opomíjení některých spisů je tím nápadnější, že se uvádějí i články v encyklopaediích, ba i články, které se zřejmě vydávají za výtahy z jiných děl (na př. jeden článek Vrchlického o Aischylovi, pořízený dle díla Pavla de Saint Victor, na str. 11; srv. i str. 13).

Úplnosti tedy látky kniha nehledí, a také ani hleděti nechce (srv. str. 28 a 64). Proto arci schází dost toho, co by kdo v tomto díle hledati mohl. Také posuzování prací v díle, určeném k slavnosti tak významné, nemohlo se dáti bez jakýchsi ohledů. V takém díle nebyla by přípustna bezohledná kritika, a proto také cizinec, který by tuto knihu četl, musil by dojíti úsudku, že máme knihy a články vesměs dobré. Jen někde (na př. na str. 32, 53 a 76) ukazuje se na některé z těch četných mezer, které v literatuře staroklassické máme, a zřídka, takřka jen výjimkou, naznačuje se nesouhlas s prací, o níž je řeč. Zřídka děje se někde přímá výtka (na př. V. Hanusovi na str. 34, nebo J. Masaříkovi na str. 53, J. Branišovi na str. 55, J. Schulzovi na str. 56).

Dle jakých zásad články některé a práce se excerpují, jiné uvádějí pouhým titulem, nesnadno říci. Čtenář má ten dojem, že články, uvedené pouhým titulem, nemají asi valně ceny. K článkům takovým náleží také značná část pojednání referentových. Toto pomíjení některých prací bije proto v oči, že při výkladu o jiných zachází se až do velikých a zbytečných podrobností; na př. na str. 5 uvádí se i jedno rukopisné čtení, které hájí Vysoký, a konjektura Nauckova, kterou zavrhuje; podobně na str. 21 cizí konjektura, kterou hájí Velíšek (srv. i str. 7, kde se podobným způsobem excerpuje jeden kritický článek Kvíčalův). Na str. 13 dokonce se vypočítává, že Kvíčala v jednom svém pojednání udělal 24 konjektur nových, doporučil 9 konjektur cizích, na 6 místech vyslovil souhlas s určitým čtením rukopisným a na 32 místech čtení rukopisné skvěle obhájil. Na str. 18 připomíná se, že probral Kvíčala 597 míst dramat Sofokleových a Euripidových atd. Konjektury R. Nováka nejsou sečteny. Já na př. dovídám se (str. 15), že jsem ve svých vydáních Sofoklea přijal do textu 11 konjektur Kvíčalových a 17 vlastních, což jsem dosud sám nevěděl. Vzhledem k této akribii věru nechápu, proč na str. 18 se tvrdí, že jsem podal »velmi cenné« příspěvky ke kritice a výkladu Euripidových dramat v Listech fil. VI, str. 184 až 193, ale proč se z této mé obsáhlé práce, kterou jsem pro Listy fil rozvrhl na články, uvádí pouze článek první, a ne také ostatní, které jsou uveřejněny v ročníku VII, VIII, IX a XI.

Snad tyto konjektury a výklady nejsou cenné, a proto je redakce přikryla pláštěm milosrdenství: odpočívejtež tedy v pokoji!

Ale jinak může býti každý klassický filolog se spisem tímto spokojen: nebo každému dostalo se nějaké větší nebo menší pochvaly, kterou se nikterak neskrblí. Největší chvály dostává se ovšem jednomu z redaktorů tohoto spisu, Kvíčalovi: »náš první kritický pěstovatel klassické filologie« (str. 1); »náš věhlasný učenec« (str. 9), píše »ve formě klassicky přesné« a »slohem takměř lapidárním« (str. 9); »nehynoucích zásluh v oboru kritiky a exegetiky získal si v první řadě Jan Kvíčala« (str. 13), »neocenitelná zásluha professora Kvíčaly (str. 14), »nejpilnější a nejzasloužilejší pracovník« (str. 63), »chvalně známý učenec« (str. 67), »znalec na slovo vzatý« (str. 83); jeho díla, příspěvky, výklady, překlady nazývají se často důmyslnými (str. 11 a 30), výtečnými (str. 9), skvělými (str. 16), vzácnými (str. 17), výbornými (str. 22), důležitými (str. 63), jeho soud jemným a bystrým (str. 32), jeho činnost je »velice utěšená a plodná« (str. 18) atd. atd. Méně chvály dostává se druhému redaktoru této práce, R. Novákovi: »náš slovutný učenec« (str. 19), »znalec na slovo vzatý« (str. 83), jeho práce nazývají se »zajímavými a důkladnými« (str. 7), jsou »pozuruhodné a zajímavé, bystré a důmyslné« (str. 19), mají »velikou cenu a vynikající důležitost« (str. 63), jeho pokyny, dle nichž Patočka vzdělal cvičebnou knihu Novotného, jsou »důkladné« (str. 69), jakož si Novák o zdokonalení latinských cvičebnic zjednal »platné zásluhy« svými »věcnými úvahami« (str. 70). H. Vysoký je »velenadaný archaeolog náš prof. Dr. Hynek Vysoký« (str. 10), jeho práce jsou velmi znamenité (str. 10) nebo znamenité (str. 17), důkladné a zajímavé (str. 19). K. Cumpfe je »na slovo vzatý znalec starožitností klassických« (str. 11), K. Doucha »muž v oboru didaktiky a paedagogiky gymnasijní na slovo vzatý« (str. 66). Edvard Novotný byl »klassický filolog velmi nadaný« a vydal jedno »velmi užitečné a důmyslné pojednání« (str. 64), Jakub Škoda byl »výtečný klassický filolog, referentův důvěrný přítel a kollega ze studií universitních« a patřil k »vynikajícím členům semináře filologického« (str. 64). Jméno prof. Mejsnara »zajisté vždy se bude stkvíti mezi prvními« (str. 12), Fr. Loukotka »své ušlechtilé plynné překlady doprovází duchaplnými předmluvami a poznámkami, které svědčí o důkladném studiu vlastním a vytříbeném úsudku samostatném, vynikajíce ve všem pravou filologickou akribejí učenci tomu vrozenou« (str. 12), Timothej Hrubý psal »slohem vkusným« (str. 6), byl »snaživý badatel«, »jehož zásluhy o popularisování klassické filologie jsou nepopíratelny« (str. 9), byl »nadaný a snaživý« (str. 16), »velečinný a obratný pracovník« a »neúnavný« (str. 87), Ant Truhlář je »znalec na slovo vzatý« (str. IV a 83), píšící »vzorné« články s »vědeckou důkladností« (str. IV), eho překlady jsou »pilné, svědomité a velmi zdařilé« (str. 86).

Práce J. Pražáka projevují »sečtělost a soudnost badatelskou« (str. 24), jinde nazývá se »učencem« (str. 30), jedno jeho pojednání je »obezřelé a poučné« (str. 36). I jednomu ne-klassickému filologu dostává se příležitostně chvály, M. Hattalovi: »věhlasný náš jazykozpytec prof. M. Hattala největší důraz klade na pěstování syntaktických studií a k tomu poukazuje, že nesmíme takřka utonouti v samém hláskosloví« (str. 62).*)

Uvedl jsem tuto pouhé ukázky, aby každý poznal, jak štědrá byla redakce i přispěvatelé v rozdávání pochval a jak mírná v posuzování cizích i svých prací. Aby snad nikdo nepodkládal mi jiných úmyslů, připomínám, že i já jsem tam podobným způsobem chválen. Hned v úvodě (str. VIII) jsem jmenován na druhém místě mezi žáky Kvíčalovými, kteří vynikli; na str. 10 nazývá se sloh můj »poutavým a průhledným«, o pojednání mém »o satyrském dramatě« (nyní již zcela zastaralém) praví se, že »druží se důstojně po bok Niederlovu pojednání 'O tragoedii řecké'« a že je »cenné«; jinde se dí, že něco probírám »přesným, průhledným výkladem« (str. 11) a že můj spis »uvítán kritikou dle zásluhy vřele« (str. 10), některá místa v Sofokleově Antigoně jsem vyložil dokonce »duchaplně«, »důmyslně« a podal jsem »stkvělé svědectví o své vědecké spůsobilosti« (str. 14), i moje překlady Sofoklea jsou »znamenité« a »výtečné« (str. 16); studiím Kvíčalovým o Sofokleovi a mým vydáním Sofoklea náleží první cena (str. 17); jedna má práce je »velmi důkladná a o samostatném úsudku svědčící« (str. 19), jedno mé pojednání je »záslužné« (str. 29), mé úvahy o některých rukopisech Platonských jsou »pozoruhodny« a některá má latinská vydání rozmluv Platonových mají »nepopíratelnou cenu vědeckou« (str. 29), v jednom svém spisku jednám »populárním způsobem« o nálezech Schliemannových a podávám tu také »samostatné hypothesy«, z nichž jedna »osvědčila se správnou« (str. 55), jiná má studie je »důkladná« (str. 58), v metrice jsem »představitelem kritického eklekticismu«; chválí se tu také »kritičnost, jasnost slohu a průhlednost« mé knihy (str. 72, 73). Každý nepředpojatý musí tedy uznati, že jsem chválen, a to velmi chválen (a toho se mi málokdy v životě dostalo), a že nemám příčiny k nespokojenosti.

Jenom tři věci mou spokojenost a radost kalí. První je ta, že všecky tyto nezvyklé pochvaly mají pro mne cenu velmi problematickou. Může mne a kohokoli jiného těšiti, jestliže se jeho práce nazývají důkladnými, pozoruhodnými, důmyslnými a duchaplnými, když na př. článek Fr. Sal. Kováře »Příspěvky

*) To je svatá pravda; jen že leckdy pouštějí se do syntaktických studií i učenci, kteří nynějšího stavu hláskoslovných studií neznají, ačkoli může se zdarem pěstovati syntax jen ten, kdo hláskosloví, ovšem to nové hláskosloví, dobře zná. — »Náš« je, jak se zdá, v tomto spise superlativem vší chvály; dostává se toho epitheta jen čtyřem filologům: Kvíčalovi, Hattalovi, Novákovi a Vysokému.

k výkladu homerských epithet *μέροψ* a *νῶροψ*«, uveřejněný v ČMF. I (1895), nazývá se důmyslným (str. 3), když i jiné jeho články prý jsou »důkazem důmyslného zkoumání« a on sám nazývá se »velmi horlivým a nadaným badatelem v oboru skladby« (str. 64)? Články Kovářovy, hodné Dankovského, vydávají jasné svědectví o tom, že tento badatel nezná pranic z nynější vědecké grammatiky, tak že prof. Zubatý v Listech fil. XXVI (1899), str. 102, pozn 2 o něm mohl napsati: »Největší záhadou jest, že věci (Kovářovy), prozrazující tak úžasnou nedokonalost vzdělání jazykozpytného, ještě vůbec mohou se dnes objevovati.« Nemusí tedy nikdo býti sváděn bledou závistí, jestliže pochvalným oněm epithetům »důmyslný«, »duchaplný« atd., bylo-li jich o něm užito, nepřikládá mnoho váhy.

Pravil jsem již svrchu, že úsudky o jednotlivých spisech a spisovatelích jsou zpravidla příznivé; proto, že nedějí se zpravidla výtky, odpadá také všecka polemika. Jenom pět přispěvatelů nemohlo se zdržeti, aby si také v tomto slavnostním spise nezapolemisovali: Prášek, Vysoký, Doucha, Velíšek a Korec. Nejmírněji polemisuje K. Doucha proti V. Hrbkovi (str. 70) a také Prášek. Prášek staví na str. 23 proti mínění Korcovu o cestách Herodotových jistá mínění svá, zcela zbytečně, poněvadž jinde se tak neděje. Vysoký zase, mluvě o některých pojednáních, odkazuje na některé spisy pozdější, kterými, jak on soudí, mínění, v oněch pojednáních obsažená, byla vyvrácena. Tak na př. na str. 51 proti Hostinskému, jenž si r. 1877 v jednom pojednání ve shodě s tehdejšími názory představoval antické dekorace příliš skvostně, cituje jeden článek Krollův z r. 1897, na str. 52 proti jednomu pojednání Grohovu v Listech fil. z r. 1897 některá pojednání z téhož roku, kterých ještě Groh znáti nemohl, proti mínění Tyršovu, jenž r. 1872 pokládal Laokoonta za dílo doby římské, uvádí několik spisů z doby mnohem pozdější, ačkoli přidává, že »ani není tak vinou Tyršovou jako spíše zásluhou nově přibylého vzácného materiálu vědeckého, jenž nás rozhodně nutí viděti v Laokoontovi dílo školy rhodské« (str. 56 n.). Proti jisté domněnce v jednom článku mém z r. 1878 uvádí se na str. 59 n. několik děl z poslední doby (na př. z r. 1896 a 1897). Dejme tomu, že všude tu v novějších dílech jsou mínění správnější, — jaký to má účel opravovati starší mínění novějšími v tomto spise? Bylo by smutné, abychom na konci tohoto století o leckterých věcech nemohli souditi lépe než na př. před dvaceti lety. Jestliže tedy některý starší článek nyní nevyhovuje, je to zcela přirozeno, ale článek takový nemůže se posuzovati podle nynějšího stanoviska vědy, nýbrž musí se posuzovati dle toho, vyhovoval-li vědeckému vývoji té doby, za které byl psán. A konečně by zajisté nikdo proti tomuto počínání nic neměl, kdyby se to dálo všude, a ne jen u spisovatelů některých. Dle toho stanoviska zajisté větší část všech prací

starších, o nichž v díle tomto je řeč, je zastaralá. Proč na př. při výkladu o článku Vysokého ze »Sborníku prací filologických« z r. 1884 na str. 5 není mimo jiné vytčeno, že nyní je úplně nesprávné jeho tvrzení na str. 215, že v *'Ηλεκτρύων* před skupinou *κτρ* je posice opominuta, ježto v tom a podobných případech, jak nyní víme, čísti třeba *υ* jako polovokál? Proč na str. 59 není řečeno, že Kvíčalovy »Příspěvky mythologické« z r. 1874 (podává se z nich obšírný výtah) neodpovídají také všude dnešnímu stavu mythologického bádání, nebo proč při zmínce o téhož spisovatele »Badání v oboru skladby jazyků indoevropských« na str. 63, které vyšlo r. *1894*, není řečeno, že tento spis vůbec stavu grammatických studií, jaký byl roku 1894, neodpovídá a že se v něm novějších pokroků v jazykozpytu nehledí?*) Při veliké jinak laskavosti, s jakou chovají se k jednotlivým pracovníkům spisovatelé toho díla, není zajisté dílu na prospěch, když se takovým způsobem poučují jen někteří vyvolení pisatelé. I u jiných badatelů by takové poučení bylo bývalo na místě.

Docela mimořádná je výtka H. Vysokého, učiněná na str. 56 L. Niederlovi, že s míněním Boetticherovým o troskách Troje (byly dle něho nécropole à incinération) zachází »se šetrností, které Boetticher nikterak nezasluhuje«; »místy« prý »se skoro zdá, jakoby mu Niederle dával za pravdu, konečně se arci proti němu rozhoduje«. Virchow nazval prý mínění Boetticherovo »drsně, ale spravedlivě hrozným nesmyslem«. Pro mne je to potěšitelné; vidím, že bych byl směl drsně sice, ale spravedlivě na př. mínění, že Lucilius básnil, stoje při tom na jedné noze, jež v ČMF. hájil Timothej Hrubý, také nazvati nějak podobně, a že jsem přece vlastně velmi mírným recensentem, když jsem s tím míněním zacházel s nezaslouženou šetrností. Ale Niederle patrně se vůči Boetticherovi, jakožto staršímu, držel zásady H. Vysokého, kterou hlásal v ČMF. I (1895), str. 373 n., stěžuje si, že někteří mladší filologové vůči starším užívají příkrého tonu. Vytýká totiž na onom místě Grohovi, že nepolemisuje s Doerpfeldem zdrželivým a šetrným způsobem, užívaje proti němu patrně nezdrželivých a nešetrných výrazů: »jak jsme svrchu dokázali«, »nutně«, »chci vyvrátiti výklad opačný« a j. Vysoký uvádí podobných Grohových výroků více a přidává na konci: »Filologu, a zejména mladému filo-

*) Prosím, aby mi nikdo neměl za zlé, že jsem tohoto svého úsudku nepotlačil. Svedl mne k tomu příklad přispěvatelů do »Památníku«, o němž je řeč, jakož i příklad ČMF., redigovaného J. Kvíčalou, v němž se mi vytýkala »nedostatečnost studií«, »smělost« a pod., a v němž se zcela neprávem a nevěcným způsobem brojilo proti některým mým posudkům, ačkoli by již každý mohl věděti, že jich nepíši lehkovážně, nýbrž po zralé úvaze. Právo, které mají jiní, mám zajisté i já, a proto nemám příčiny, abych se s tímto úsudkem, který bylo by lze odůvodniti velmi hojnými doklady, déle tajil.

logu, takovýto způsob mluvení velmi málo sluší.« Patrně L. Niederle držel se podobné zásady, přejaté z byzantské doby, jakou schvaluje i H. Vysoký, když s Boetticherem polemisoval tak slušně a šetrně, ač napsal takový »hrozný nesmysl«.

Rovněž tak vynechati bylo všecky neodůvodněné odsudky, které zase týkají se jen vyvolených osob. Na př., že Kuretové náleží k nejstarším bytostem mythologie řecké a římské, což jsem dokazoval podrobným jich srovnáním s vedskými Maruty v jednom článku r. 1884, nezdá se Vysokému na str. 60 »nikterak pravděpodobno«. Co značí takový úsudek, který proti důvodům neklade důvodů, nýbrž spokojuje se pouhým tvrzením? V slavnostním spise, zvláště takovém, kde skoro všecka díla posuzují se velmi příznivě, takový neodůvodněný odsudek zvláště není vhodný. Odsudek mohl by se provésti jen vyvrácením důvodů: měli by tu aspoň někteří filologové, kteří trpí nedostatkem samostatných myšlenek, látku k celému pojednání. Podobně se odsuzuje na str. 57 i jedno mínění Tyršovo.

Polemiku si oblíbili také K. Velíšek a J. Korec, a u této polemiky musíme se pozdržeti déle.

Kastner (str. 72) ve svém pojednání »o daktylu trojdobém« oceněním Aristoxenových zásad rhythmických na základě prací Westphalových, jakož i vědomím, že t. zv. anakruse byla starým rhythmikům neznáma, razil prý cestu kritickému eklekticismu českému v metrice. Jako Kastner, tak i já jsem Velíškovi »představitelem kritického eklekticismu českého v oboru metrických studií«. To však mohl napsati jen ten, kdo o různých dosavádních směrech v řecké metrice pranic neví. Neboť nemůže býti o mém metrickém stanovisku výroku bludnějšího. Eklektikem nazýváme toho, kdo z různých směrů nějaké vědy volí brzo to, brzo ono, neváže se přísně směrem jediným. Já však stojím — jako Westphal, Gleditsch a j., jsa v tom v naprosté neshodě s jinými filology, na př. nejnověji s Wilamowitzem — na stanovisku Aristoxenovu. Od něho, jako rhythmika nejstaršího, vycházím a dle jeho theorií pozdější theorie metrické, staré i moderní, posuzuji. Jsem tedy čistý Aristoxenovec nebo, chtěl-li by kdo, Westphalovec. Mohl by mi tedy snad někdo vytýkati jednostrannost, ale vytýká-li mi kdo eklekticismus, jako Velíšek, dokazuje jen, že píše o něčem, o čem by psáti neměl. Ale nedivme se: Velíšek si ani mé rhythmiky mimo předmluvu náležitě nepročetl; nejvýše listy v ní zobracel. Nebo kdyby ji byl četl, nemohl by mi činiti výtku eklekticismu, ač nemyslí-li, že eklektikem je každý, kdo nedrží se slepě jedné autority.

Velíšek uznal také za dobré polemisovati proti mému tvrzení, že časomíra pro češtinu se nehodí, a polemisuje (str. 73) takto: »Čeština . . . má (podle mého tvrzení) přízvuk exspiratorní, tak že, veršujeme-li časoměrně, máme ve verši dvojí akcent, slovní ex-

spiratorní a rhythmický, rovněž exspiratorní; a čteme li rhythmicky správně, nečteme správně dle přízvuku slovního a naopak. Třeba tedy překládati přízvučně. — Že praemissy jsou správny samy o sobě, jest nepochybno; ale z nich vyplývá závěr toliko pro básnění samostatné, a to má čeština přízvučné.« Jaké logice se to Velíšek učil?. Z mých praemiss vyplývá (jsou-li správné, jako že jsou), že český verš vůbec pro povahu českého přízvuku nesmí se skládati na základě časomíry, a tedy ovšem kterýkoli verš, ať je v básni samostatné nebo přeložené. Nebo jinak musili bychom souditi, že v básních přeložených povaha českého přízvuku je jiná, je-li v nich princip časoměrný v skutku přípustný, - jak míní Velíšek. A k tomuto závěrku na základě svého prvního zcela nesprávného úsudku vskutku Velíšek došel, pravě dále: »Latinská poesie, toto volné napodobení poesie řecké, jest časoměrná, ač její slovní přízvuk byl jako náš rovněž exspiratorní, to znamená: 1. že básnické slovo má akcent toliko rhythmický, 2. že časoměrné překládání české jest theoreticky zcela oprávněno.«

Kdyby byl Velíšek mé pojednání »o prosodii české« náležitě pročetl, věděl by, že domácí prosodie latinská byla původně i později, jsouc v úplné shodě s povahou přízvuku latinského, vskutku přízvučná, a že časoměrná prosodie v latině zavedena byla otrockým napodobením prosodie řecké, pro latinu nevhodné, podobně jako u nás. Za druhé by nebyl pronesl podivuhodného výroku, že básnické slovo má akcent toliko rhythmický, t. j., že v básni (Velíšek snad míní jen v básni časoměrné) slovo svůj přirozený přízvuk ztrácí, že smí se přízvukovati jakkoli. Kdo nesprávně a libovolně slova přízvukovati chce, může tak ovšem činiti, ale prohřešuje se proti pravidlům správné výslovnosti a mluví směšně a barbarsky. A k tomu nutí časomíra každého, kdo časoměrně veršuje, a proto právě hřeší se jí v češtině (jako i v latině) proti duchu jazyka. Velíšek — chtěl-li by býti důsledný — neměl by tuto volnost v přízvukování slov v básních obmeziti na verše časoměrné: proč by té volnosti nemohl užiti básník v básni vůbec? Proč ztrácejí slova svůj přirozený přízvuk jen při veršování časoměrném? Takové zásady vedly a vedou dosud k naprosté anarchii v prosodii. Té anarchie zastává se také Velíšek, snaže se vyvrátiti mé tvrzení o nepřípustnosti časomíry v češtině starými »důvody«, o kterých jsem ve svém článku často a často a obšírně mluvil. Toho mého vyvracení oněch důvodů Velíšek nedbá, nejspíše proto, že ani mého (arci velmi dlouhého) článku o prosodii české nečetl, ačkoli si troufá o něm pronášeti úsudek. Nebo kdyby jej byl četl, byl by přece musil poznati, že ty důvody, kterými snaží se mé mínění vyvrátiti, jsou samy již dávno vyvráceny a poraženy.

Daleko věcněji polemisuje se mnou v této otázce J. Korec (str. 80 n.). Jemu vadí, že dle mých návrhů nelze všecka metra

antická napodobiti zcela přesně; na př. tribrachys ⏑ ⏑ ⏑, proceleusmaticus ⏑ ⏑ ⏑ ⏑, pentabrachys ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ nelze vskutku v češtině napodobiti přesně, jak jsem i já připustil. Ale, nemůžeme-li napodobiti přesně jistý *tvar* taktu, je pravda, že nemůžeme napodobiti přesně *metrum*?

Na př. ⏑ — — | ⏑ — —

a

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑

jsou dvě řady po dvou dochmiích. Druhou vskutku nelze přízvučně napodobiti. Ale je *metrum* jiné, když, zaměníce *tvar* taktu (takt sám zůstane pořád týž), přeložíme druhou řadu taktem sice týmž, ale jiným jeho tvarem, tedy ⏑ — — | ⏑ — —? Je *tvar* taktu něco, čím se rhythmus a metrum mění?

Kdo požaduje, aby se překladem vystihl v partiích lyrických pokaždé i *tvar* taktu a nebyl zaměňován tvarem jiným, měl by důsledně žádati, aby při překládání hexametru všude za daktyl kladl se zase daktyl, za spondej zase spondej, měl by důsledně žádati, aby iambický trimetr také překládal se časoměrně, poněvadž v něm při překládání přízvučném různé tvary taktů nemůžeme napodobiti (na př. ⏑ ⏑́ ⏑, — —́ místo ⏑ —́). Nežádá-li však toho Korec v trimetru iambickém nebo hexametru, nesmí toho důsledně žádati ani při překladu jiných meter.

A myslí kdo vskutku, že zachrání vlastní tvar rhythmu, jestliže šetří přesně tvaru taktů v zachovaných nám *slovech* starých básní, jež přece zpravidla byly zpívány? Nové nálezy hudební poučují nás o opaku; na př. Seikilova píseň (srv. Listy fil. XXIII, 1896, str. 40 a 185) má, hledíme-li k rhythmu, jak se jeví na pouhých *slovech*, v prvních dvou verších tento tvar taktů:

⏑ — — — —
— ⏑ ⏑ — ⏑ — —,

v *melodii* však tento tvar:

⏑ — ⏗ ⏑ ⏑ ⏑ ⏗
— ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ — ⏑ —.

Z *melodie* vidíme, že jsou to *dipodie iambické*. Tvar taktu v *melodii* se tedy ne vždycky kryl s tvarem taktu v slovech: jaký má tedy smysl pokládati *tvar* taktu za něco *nedotknutelného*, co se měniti nesmí, když ani Řekové tak nesoudili, a na základě toho zavrhovati přízvučné překládání?

O všech těchto věcech jsem již obšírně a často mluvil: vracejí-li se takové zdánlivé důvody proti mé theorii opět a opět, je to jen důkazem, že i nejzastaralejší přežitky těžko se odstraňují. Takovým, mnou dávno vyvráceným přežitkem je na př.

tvrzení Korcovo, že hexametr přízvučný musí míti četné diaerese (str. 81). Zdánlivých bude míti snad dost, ale skutečných, pravých velmi málo; nebo mezi slovy v proudu řeči není přestávky, a skutečná diaerese jest jen tam, kde je možný na konci taktu oddech v řeči. A v trochejských a iambických verších přízvučných ty četné »diaerese« nejsou? Tam nejsou závadné? Rovněž tak je nesprávno, vytýkati českému hexametru přízvučnému, že nemůže napodobiti spondej. Ovšem; musí zaň klásti trochej. Ale v přízvučných iambických trimetrech nebo v trochejských tetrametrech také klademe za spondeje trocheje, a tam nám to nevadí. Proč by to tedy vadilo v hexametru?

I v přízvučném hexametru mohou býti caesury velmi rozmanité, jak dokázali novější překladatelé, na př. Vaňorný a Šimáček. Vůbec o těchto věcech bylo v Listech fil. mnou i jinými již tolikrát a obšírně jednáno, že se věru divím, jak může kdo zase vystupovati s těmito »důvody« proti mému mínění, toho, co jsem k vyvrácení jich uvedl, naprosto nedbaje.

Docela nesprávné je tvrzení (str. 81), že přízvučné veršování iambické je nesnadnější než časoměrné, zvláště hledí-li se logického přízvuku. Pak prý, jak praví prof. J. Kvíčala (v ČMF. II, 1896, str. 317), musí překladatel pracně vyhledávati jednoslabičná slova bezpřízvuká, a těch prý jest, šetří-li se zásady, že jednoslabičné slovo, mající ve větě logický přízvuk, za bezpřízvuké pokládati nelze, velmi poskrovnu. Toto tvrzení je však zhola nesprávné a zakládá se na nezkušenosti ve veršování. Kdo se sám pokusil o časoměrné iambické verše, ví, že časoměrný iambický verš činí neobyčejné obtíže. Prosím Korce, aby se podíval na př. na časoměrné iambické verše Šírovy, Chmelovy, Herzogovy, Jungmannovy a jiných (srv. Listy fil. XXI, 1894, str. 351). Já sám ze zkušenosti vím, kolik mne stálo namáhání několik iambických trimetrů časoměrných v dochmických partiích Antigony. Jednoslabičných slov bezpřízvučných jest i v češtině dost, a právě ten logický přízvuk působí, že i mnohé přízvučné slovo jednoslabičné pro silný větný přízvuk následujícího slova svůj přízvuk téměř ztrácí a že se stává způsobilým, aby bylo kladeno na začátek iambických řad. To je také příčinou, že iambických veršů přízvučných (a správných) je v naší literatuře na tisíce, ba že jsou (zvláště v poslední době) velmi oblíbeny. Jestliže tedy kdo tvrdí, že iambické verše přízvučné v češtině jsou nesnadnější než časoměrné, nemluví ze zkušenosti a opakuje jen stará, jinými a také často mnou dávno vyvrácená tvrzení.

Jak viděti, Velíšek, Korec i Kvíčala jsou velikými odpůrci přízvučného překládání. Jen to je mi divno, proč se pak v ČMF. V (1899), str. 198 n. uveřejňuje přízvučný Čapkův překlad choliambů Herondových. Nebo právě choliamb je jeden z těch veršů, který, vykládá-li se správně, nemůže býti co do

tvaru posledního taktu přesně přízvučně napodoben. U jiných je tedy, jak se zdá, přízvučné překládání časoměrných meter antických, které nelze napodobiti při přízvučném překládání přesně, docela přípustno.

Praví-li Korec na str. 81, že o tom, jak se mají překládati časoměrné básně, rozhodne praxe budoucnosti, odpovídám: v theorii jest nevyvratitelnými důvody a definitivně rozhodnuto, že prosodie časoměrná je v češtině nepřípustna. Rozhodne-li praxe (při naší tvrdošíjnosti je i to možno) pro překládání časoměrné, rozhodne se pro princip prosodický, který se duchu jazyka našeho naprosto příčí, rozhodne tu zkrátka umíněnost nebo naprosté nepochopení věci.

A tato mně věnovaná nemístná a nesprávná polemika je druhá věc, která mou radost nad nezaslouženými pochvalami, jimiž jsem v tomto spise zasypán, kalí a umenšuje.

Třetí věc, která mou radost kalí, je to, že moje myšlenky a výsledky mé práce přičítají se na dvou místech jiným.

Na str. 29 n. vykládá J. Pražák, že Kvíčala ve svých »Kritických a exegetických příspěvcích k Platonovým rozmluvám« dokázal, že rukopis Venetus t »nejen jest samostatným základem kritiky, nýbrž i že na četných místech autorita tohoto rukopisu jest větší než autorita rukopisu Bodleianus (sic !), kteráž dle úsudku Dra Kvíčaly se přeceňuje.« Totéž opakuje se na str. 30. Že Venetus t jest samostatným základem kritiky Platonské, ví se již dávno, a nebylo toho třeba dokazovati. Že se Bodleianus leckdy přeceňoval, také se již dříve tušilo, ale dokazoval a dokázal to, tuším, již r. 1892, dávno před Kvíčalou, Josef Král v článku, jenž je plodem namáhavé práce, »Über den Platocodex der Wiener Hofbibliothek suppl. phil. gr. 7« (Wiener Studien XIV, 1892, str. 161 n.). Dokázal to srovnáním čtení Bodleiana (= 𝔄), Veneta (= t) a Vídeňského rukopisu (= 1), a naznačil tam jisté zásady, dle nichž se třeba při užívání těchto tří rukopisů říditi; srv. str. 203, kde se podává výsledek konečný: »Nach meiner Meinung hat man den Wert des 𝔄 (t. j. Bodleiana) überschätzt. Selbst Schanz, der doch dem Venetus t die ihm gebürende Stellung neben 𝔄 zugewiesen hat, lässt sich noch immer an vielen Stellen durch 𝔄 irreführen ... Vielmehr müssen wir den Satz aufstellen, dass, wo zwei von den drei Quellen 𝔄 1 t übereinstimmen, die übereinstimmende Lesart von zwei Quellen in der Regel für die Lesart des Archetypus angesehen und nur dann zu Gunsten der Lesart einer einzigen von den drei Quellen aufgegeben werden muss, wenn sie aus gewichtigen Gründen ganz und gar unzulässig ist. Besonders die Stellen, an welchen 1 und t übereinstimmen, müssen sehr genau untersucht werden.« Je to jen důkazem, jak zná Pražák literaturu Pla-

tonskou, když Kvíčalovi připisuje nález, k t e r é h o o n p r v n í n e u č i n i l. Abych já byl se tak něčeho podobného dopustil! Charakteristické jest, že se tento můj německý článek ve výkladu o pracích Čechů, jež týkají se řecké filosofie, n e u v á d í, ačkoliv na př. Kvíčalovy německé články a spisy uvedeny jsou s velikou podrobností. P o k l á d á m z a s v é p r á v o i z a s v o u p o v i n n o s t prioritu tohoto nálezu, jež se v tomto spisu přičítá Kvíčalovi, r e k l a m o v a t i p r o s e b e.

Podobně se mi děje i v K o r c o v ě výkladu o překladech řeckých auktorů (str. 77 n.), jehož ovšem dle poznámky redakce značná část byla škrnuta, ač z toho, co uveřejněno, mohl naprosto odpadnouti výklad o starších překladech Homera, který vymyká se úplně z rámce jubilejního spisu a dle vlastního přiznání spisovatelova vzdělán jest dle článku Bartochova, vyšlého v Listech fil. r. 1881.

V tomto článku vykládá se o způsobu překládání, zavrhuje se na př. přílišná doslovnost nebo zase volnost překladu, mluví se o tom, že překlad má věrně tlumočiti m y š l e n k y originálu (na př. str. 82) atd. způsobem, s kterým já úplně souhlasím. Jak bych také nesouhlasil? Tyto zásady o překládání hlásám v četných svých recensích českých překladů, za něž se mi věru dostalo více potupy a urážek než vděku a uznání, po dvacet pět let. Nepravím, že by na tyto zásady nemohl připadnouti také jiný, na př. Korec, zcela samostatně, ale jisto je, že jsem je já mnoho let vytrvale hlásal a také ve svých překladech dle možnosti prováděl, a že se tedy s l u š e l o, aby to p r á v ě v t o m t o s p i s e bylo uvedeno; zvláště když se to děje u jiných, na př. u R. Nováka, o jehož recensích se vykládá, jaký měly velký vliv na zlepšení latinských knih cvičebných, nebo když se pro způsob překladu cituje na str. 83 n. výrok z jedné recense Kvíčalovy. Z mých recensí cituje se na str. 80 jedna, o Mejsnarově překladu Batrachomyomachie, a i ta s p o t l a č e n í m mého jména! Vůbec z tohoto výkladu Korcova poznávám, že jsem přes hojné své klopotné a nevděčné recense, v nichž jsem se nebál leckterým špatným, ale domýšlivým překladatelům říci pravdu, a přes své překlady, jimiž, jda po stopách svého učitele Niederle, chtěl jsem působiti příkladem na změnu ve způsobu našeho překládání — na zlepšení našich překladů n e m ě l a n i n e j m e n š í h o v l i v u. Je to pro mne sice smutné, ale je to pravda: ve spise, vydaném akademií, to sice černé na bílém nestojí, ale ex silentio si to možno vysouditi.

A to je t ř e t í věc, která kazí mou radost z nezvyklých pochval, jichž jsem se v tomto spise i já stal účasten.

Byl bych si ovšem přál, aby v tomto slavnostním spise byla podána raději ú p l n á a p o d r o b n á bibliografie, jíž potřebujeme jako soli, bez oslavování jednotlivých spisovatelů, a

aby se byly přesně rozlišily práce, které jsou čistě vědecké, podávajíce výsledky vlastního studia, od prací jen referujících a od prací, určených pro praktickou potřebu školskou nebo pro poučení širších vrstev, tak aby zjevno bylo, pokud jsme k pokroku filologických disciplin samostatně přispěli, co jsme vykonali a co nám ještě vykonati zbývá. To by se bylo mohlo státi stručnými nárysy asi toho způsobu, jaké předeslány jsou jednotlivým oddílům bibliografickým v literatuře Jungmannově. Ve spise, o němž jednáme, jsou k tomu pouhé náběhy; ovšem bychom při takovém způsobu výkladu zbaveni byli radosti z pochval a oslav, jichž se všem spisovatelům českým více nebo méně dostalo. Musíme tedy býti spokojeni i s tím, co podáno. Až někdo látku probéře znovu a důkladně, až doplní, co tuto pro nedostatek místa nebo z jiných příčin bylo vynecháno, bude moci na základě tohoto spisu sestaviti nový, jenž by všem požadavkům vyhovoval. Žádné lidské dílo není bez vad; a proto se věru divím, jak mohla »Osvěta«, orgán, který přece jinak smýšlením svým je smýšlení sl. třetí třídy akademie blízký (na př. v hájení makavých pro filology falsifikátů Hankových), napsati o tomto oddíle »Památníku« krutý a hrozný odsudek (1889, I. díl, str. 886): »Na některých místech hlásí se i nemístná polemika (viz stať o metrice) a stranné nadržování spisovateli jednomu proti jinému, přílišné vyvyšování prací jedněch a pomíjení druhých. Zcela po nicotném, malicherném způsobu německých filologů plýtvá se tu a tam kadidlem »učeneckým« tak, jak jsme toho v Památníku nikde jinde nepostřehli.« *) *Josef Král.*

Praktisches Lehrbuch der altfranzösischen Sprache. Mit Bruchstücken altfranzösischer Texte, Anmerkungen dazu und einem Glossar. Von Dr. *E. Nonnenmacher.* Wien-Pest-Leipzig. A. Hartleben's Verlag. Str. 182 a VIII.

Kniha tato tvoří 61. svazek známé Hartlebenovy sbírky: Die Kunst der Polyglottie. Jsou-li všechny svazky sbírky sdělány s takovou obratností a svědomitostí jako tento, lze podnik ten označiti jako velice záslužný. V kratičkém jasném úvodu jedná spisovatel nejprve o zákonech hláskoslovných vůbec, pak o oněch, jež pozměnily jazyk latinský v ústech lidu; konečně podává stručný nástin dějin tvoření jazyka francouzského, jak spisovného tak i nářečí. Na to následuje hláskosloví; tu věc zařízena tak, že každé pravidlo předcházejí příklady, z nichž se pravidlo dotyčné abstrahuje. Po nauce o hláskosloví a tvarosloví činí se

*) Dodatkem připomínám, že podpis pod podobiznou J. Niederle je nějaký falsifikát: jméno je jeho, ale tahy písma jsou jeho syna Lubora. Podpis Jindřicha Niederle, mně dobře známý, to není.

zmínka o nejdůležitějších pravidlech a zvláštnostech syntaktických, načež následují texty: úryvky z legendy o sv. Alexiovi, z písně o Rolandovi a z románu o rytíři se lvem; k textům jsou přičiněny některé poznámky a celek jest uzavřen slovníčkem, zahrnujícím nejenom ukázky textové, nýbrž i slova uvedená v části grammatické. V případě tom připojeno číslo, označující odstavec (ne stránku).

Knížka jest určena pro začátečníky. V případech podobných bývá dosti nesnadno nalézti pravou střední cestu mezi přílišným bohatstvím a přílišnou chudobou. Spisovatel, jak se zdá, dal se cestou pravou: místo systematických abstraktních pravidel spokojuje se (zejména v nauce o skladbě) tím, že cituje četné příklady, připojuje vždy správný překlad. Také tím jest pro začátečníky postaráno, že jest tisk proveden velmi pečlivě. Chyb tiskových jest poměrně velmi málo; tak str. 47 Vereinigungen m. Verneinungen, 22 (§ 77) p*r*ocare m. precare, str. 24 (§ 89) mamme*l*a m. mammella, 71, 76 (e) de quel*e* parenz m. quel*s*, 87, 214 Si m. Li, 142, 6126 Lor m. Sor, 115, 1170 son*s*t m. sont, 117, 1606 rend*r*e m. rende, 113, 1095 cuido*r*ient m. cuidoient. Na str. 45 (§ 144) jest esté (k ester a estre) nesprávně zařazeno mezi silná participia na -*t*; str. 16 (§ 59 d) není správno tvar ferté prohlašovati pouze za takový, který by byl z lat. firmitatem povstati měl; vždyť tvar ten nejenom že existoval v stfr., nýbrž udržel se ve jménech zeměpisných až dosud; tak na př. rodiště La Fontaineovo jest la Ferté Milon. V glossáři chybějí některá slova: při remanoir, removoir (srv. 115, 1194), remposne (srv. 112, 894), renc (srv. 89, 263), renge (srv. 69, 15b), zdá se, že nedopatřením vypadlo několik po sobě jdoucích slov; ačkoliv jest hauberc, přece by mohl býti zaznamenán i tvar osberc 100, 1946; ressurrexis 107, 2385 jest sice latinismus, ale felix jest rovněž a přece jest zaznamenáno. Dále postrádám deslicer 110, 821, jakož i esclicer 110, 822 a eslaissier 112, 877, kdežto substantivum esclice a eslais glossář má. V příčině významů v glossáři jest ovšem nach m. noch pod encor(e) chyba tisku právě tak jako sel, Satz, prest, breit (m. Salz, bereit), ale derompre, zerbrechen, zerstreuen se nehodí ani k derompt sa barbe 73, 78 (b) ani k ses crins derompre 75, 86 (c), despensier pouze »Verschwender«? (srv. 115, 1170), enemis 116, 1220 značí zajisté »ďábla«, kdežto glossář mluví pouze o »nepříteli«; bor ne »gut, glücklich«, srv. opak toho mar(e) zum Unglück.

Neshoda mezi glossářem a textem se jeví v esgruner, text esgru*m*e 105, 2302, rovněž embruignier, v textu 111, 842 embuignent a 142, 6120 embuignié; že ciesemus glossáře jest pouhá tisková chyba m. cisemus (srv. 114, 1115), o tom svědčí zařazení jeho pod cis-; rovněž vynecháno ná-

slovné *a* v apoiier, ačkoliv slovo pod *a* zařazeno; za to jest pořádek slov porušen mezi parent a parenté, hesla dementer a dementres jsou vzájemně zaměněna; luir m. správného luire; pod heslem nom zaznamenáno rčení por nom d'ocire, kdežto text 81, 43 má předložku par a p.

Jedné věci si mohl spisovatel všimnouti. Slovníček jest zároveň indexem pro část grammatickou a udává tudíž původ slov pouze tam, kde o nich učiněna zmínka v pojednání mluvnickém, i jest to, jak se zdá, ponecháno náhodě, o kterých ze slov, v textech obsažených, to má platiti. Je-li jedno ze slov odvozeno od druhého, o jehož původu dle připojené číslice se lze poučiti, není závady, tak menacer k menace 86, merveilleus, merveillier k merveille 61, 63, mescheance k mescheoir 60, matine k matin 38, 60, mulet k mul(e) 51, meslee k mesler 60, 84, noal, noauz k noaudre 114, raiier k rai 79, quas ku quasser 70, plaiier k plaie 78 atd. Jinde jest nadbytek po této stránce: buď se vyskytuje totéž slovo na několika místech, dle jednotlivých hlásek, z nichž se skládá v jazyce původním, aneb o dvou slovech odvozených od téhož kmene se podává zpráva na obou místech, tak raim 15 a raime 109, pre 14 a pree 109, oreille 33, 58 a oreillier 59, jakož i orillier 61, jovent 69 a jovente 107 a p. Za to tím četnější jsou případy, kde čtenář začátečník jest nucen ohlédnouti se po jiných pomůckách. Zejména tam, kde etymologie není na první pohled patrna a kde přece jest zajištěna, by takové poučení bylo žádoucí; tím spíše tam, kde následují po sobě dvě slova, ve frančtině homonyma, původu naprosto různého, jako maille »Masche« a maillier »schlagen«, první od macula, druhé pak od malleus = mail, kdežto kniha nás nepoučuje o původu ani jednoho z obou. Uveřejněné zde texty obsahují téměř 3000 veršů, lze tudíž očekávati, že se mezi nimi bude nalézati s dostatek dokladů ku pravidlům hláskoslovným a k těmto slovům by se mělo přihlížeti v první řadě. Teprve tam, kde by texty nestačily, mohla by se vyhledati slova jiná, z nichž by se dala odvoditi důležitá pravidla hláskoslovná. V části týkající se skladby se spisovatel touto zásadou, jak se zdá, skutečně řídil. Kdyby spisovatel při novém vydání dílo své v tomto směru pozměnil, zavděčil by se tím zajisté velice svým čtenářům a cena jeho práce, jinak skutečně velmi dobré, by se tím značně zvýšila. *Jan Urban Jarník.*

Adressbuch der Bibliotheken der Oesterreich-ungarischen Monarchie. Von Dr. Johann *Bohatta* und Dr. Michael *Holzmann*, Amanuenses der k. k. Universitäts-Bibliothek zu Wien. Wien 1900. Carl Fromme. Cena 8 zl. 8° stran I.—VI. a 573.

Vydavatelé dotýkají se v předmluvě vzniku knihy, jež se jevila nutnou, ježto od Petzholdova »Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss Oesterreich-Ungarn und der Schweiz« 1875 a Schwenkova »Adressbuch der deutschen Bibliotheken 1893 žádné podobné dílo nebylo vydáno.

Zmiňují se o četných nesnázích, zejména o nezodpovídaných dotaznících a přímo odepřených zprávách. V řadě ústavů, jež na dotazníky odpovědí nedaly (jak vydavatelé praví, ani po pětinásobných urgencích), jsou četná česká gymnasia a realky.

Obsah knihy jest bohatý. V první části jsou zařazeny abecedně (ovšem německy) všecky (I) rakouské a ve zvláštních částech (II) uherské knihovny a (III) knihovny zemí okkupovaných. Zprávy o nich jsou nestejně obšírné; někdy velmi stručné, jindy rozsáhlejší (na př. o strahovské, pražské universitní, plzeňské musejní a j.), vždy dle toho, jakou zprávu pořadatelé obdrželi od bibliothekáře více méně horlivého.

Zprávy obsahují tato data: jméno knihovny, počet svazků knih, rukopisův a inkunabulí, dotací, jména úředníků, katalogy, užívání knihovny, stručnou zprávu historickou, odbory, literaturu o knihovně.

Ve druhém oddílu jsou spořádány knihovny dle majetníků s udáním pořad. čísel v prvním oddílu. Jsou tu zastoupeny dle pořadu knihovny řádové, úřední, dělnické, archivní, okresní učitelské, israel. nábož. obcí, zednářské, obch. gremií, obch. a živnost. komor, nemocniční, dvorní, obecní a zemské, půjčovní, vojenské, musejní, parlamentní, soukromé (jednotlivé a panské), městské, studijní, divadelní, universitní, středních škol, spolkové, lidové a j.

Ve třetím oddílu jest seznam jmen osob. Dodatky jsou dva, jeden na str. 533—539 a druhý samostatně stránkovaný 1—5 na konci knihy, obsahující jen okkupované země.

Knihoven jest zastoupeno celkem rakouských 1014, uherských 656, ze zemí okkupovaných 23.

Material, jak vidno, přebohatý, a proto bylo tím nesnadnější při prvním vydání dosíci úplnosti.

Jsou-li na př. umístěny mnohé menší knihovny spolkové dolnorakouské, neměly scházeti knihovny průmyslového musea plzeňského, Měšt. besedy plzeňské, okresní učitelská plzeňská, pražské divadelní, Radnická musejní a čten. spolku, Náchodská zámecká, knihovna klášterní v Novém Městě nad Metují, knihovna kapuc. kláštera v Linci a j. a j.; farní knihovny jsou převzácny.

Český text je dosti správný, kromě nedopatření, jichž se vydavatelé lehko mohli vystříci, kdyby byli požádali své české kollegy o korrekturu tisku. Tak čteme na př. Vysoky Myta, Jičin, Klatov, Kral. Dvora, Kolin, Kroměřic, Loun, Melnik, Pardubic, Plzen, Pisek, Roudnic, Slan, Želio, Smečna, Domažlic, Kral. Vinohrad, Votic, Třebon; mnohá města nemají českeho názvu, na př. Deutschbrod, Rakonitz, Wal. Meseritsch, a moravská většinou.

Nemile také působí: realný a vyšší gymnasium (166), gymn. česky (166), český statní gymn. (167), české akademie (m. česká), Landesausschus d. k. B. Výbor král. Č. (171), v Ječně Ulici, na malé straně (184), škola divča spolku Minervy (173) a podobných hrubých nedopatření více. *Jar. E. Šťastný.*

L'évangéliaire slavon de Reims dit: Texte du sacre. Edition fac-simile en héliogravure publiée sous les auspices de l'Académie Nationale de Reims précédée d'une Introduction historique par *Louis Leger*. Reims — Prague. 1899. fol.

Evangelistář Remešský byl již jednou s největší pílí úplně a věrně reprodukován, a sice na útraty cara Mikuláše I. skrze Silvestra (v Paříži, 1843). Podle tohoto skvostného vydání pořídil pak V. Hanka otisk r. 1846. Omyly, vzniklé u Silvestra z nedostatečné znalosti obou písem slovanských a též obsahu, opravil podle originálu J. Łoś v Arch. f. slav. Philologie IX (1886), 478 a násl.*) Nyní objevilo se, zásluhou chvalně známého slavisty Pařížského, prof. L. Legera, nové fototypické vydání ev. Remešského, které dokonalostí a ušlechtilou krásou i starší dílo Silvestrovo překonává a filologii slovanské může nahraditi original.**)

Prof. Leger v předmluvě, která podává jasný výklad pestrých a zajímavých osudů této vzácné knihy, sám uznává, že obsahová a jazyková hodnota ev. Remešského tak neobyčejné přízně vydavatelské nevysvětluje. První kyrillská část, 2 složky o 32 stránkách, podává čtení evangelská a psána byla někde na jižní Rusi, asi v XII. století, podle předlohy (ovšem nikoliv bezprostřední) jihoslovanské. Srv. Čas. Mat. Mor. 1891, 331—340.***) Druhá, chrvatsko-hlaholská část obsahuje různá čtení z písma svatého, celkem 61 stránka, a připojena byla r. 1395 v zdejším klášteře »na Slovanech«. Písařem této části byl bezpochyby některý »klášterský bratr« Čech, jak souditi můžeme nejen z toho, že český přípis ku konci rukopisu je psán touže rukou,

---

*) Ne všechny ovšem, jak připomíná a dokládá V. Jagić v Arch. XXI (1899), 636.

**) V obsahu části hlaholské (Introd. str. 44—45) jest mnoho nedopatření, ačkoliv již v Arch. IX, 484—485, místa správně byla stanovena. První čtení jest z epištoly sv. Pavla k Filip. II, 5—11; na str. 14. je čtení ev. Mark. XVI, 14—20; na str. 18. je čtení ev. sv. Jana XV, 26—27 a XVI, 1—4, což není vůbec zaznamenáno; na str. 25. je čtení ev. Luk. XII, 32—34 (tu je chyba i v Arch. IX, 485); na str. 27. je čtení Luk. X, 38—42; na str. 26. čte se Eccles. XXIV, 11—20 a na str. 28. Proverb. VIII, 22—25; na str. 37. Apok. VII, 2—12; na str. 42. Luk. II, 1—14 atd.

***) P. Syrku v Arch. XXI, (1899) 187 z tohoto článku vyrozuměl, jakobych já myslel, že kyr. část byla psána v Čechách. Jak se to stalo, nevím. V onom článku aspoň není ani slova, z něhož by se takové mínění vyčísti mohlo.

jako ostatní část, nýbrž i z některých hláskových odchýlek, ku př. umivadlnicu sg. acc. (str. 5.) za původní **оумꙑвальницѫ** (Mar. Jan XIII, 5), jež se čte i v chrv.-hlah. misálu r. 1483 u Brčiće (Ulomci svetoga pisma, u Pragu 1864). Tato druhá část ev. Remešského je tedy kus pěkné práce české, ukázka, jak pečlivě v slovanském klášteře Emauzském plnili šlechetná přání císařského zakladatele svého.

Dr. Vatroslav Oblak. Spisal dr. *M. Murko.* Izdala »Slovenska Matica«. Ponatisk iz VI. zvezka »Knezove knjižnice« str. 142—313. V Lubljani 1900.

»Záhy se cvičí, co chce mistrem býti.« Pravdivost těchto slov ukázal opět vývoj Oblakův. Byl hotovým slovanským filologem již na gymnasiu. Léta universitní nebyla přípravou, nýbrž dobou plodnou, v které mladý učenec, pod blahodárným vlivem svého učitele Vatroslava Jagiće, jako bystrý kritik a bádatel již se uplatňoval. Tak vzrostl záhy, jsa zcela neobyčejně filologicky nadán a při tom neúmorně činen, lépe řečeno svým velkým nadáním neustále puzen, na předního znalce a pěstovatele nejen své mateřské slovinštiny, nýbrž i jazyka staroslověnského (círk. slovanštiny) a bulharského, jenž stále všímal si též ostatních slovanských jazyků. Bohužel stejně záhy zachvátila jej zhoubná nemoc (plicní tuberkulosa), která síly jeho podrývala, až životu jeho v 32. roku učinila konec. Oblak, co vstoupil na universitu Vídeňskou (1886), zůstal dokonale oddán slovanské filologii, nevěnuje otázkám veřejným a politickým žádné pozornosti. Vlastně odbyl si dobu blouznění politického již na gymnasiu, kdež za to i pykal vyloučením, tak že poslední třídu a zkoušku maturitní v Záhřebě konati přinucen byl. A přece škaredá politika ještě dvakrát zcela nevinně jej zasáhla. Jednou zahraniční a podruhé vnitřní. Od listopadu 1891 do března 1892 studoval Oblak makedonská nářečí v okolí Solunském. Ale nedokončiv započatého díla, byl jako nebezpečný politický emissař tureckou vládou násilně vypuzen. Srv. mé poznámky o spise jeho »Macedonische Studien« v L. fil. 1897, 48—50. Když pak byl již tři léta pohřben, stalo se, že při odhalení jeho pomníku, postaveného od slovanských filologů, v Celji, kde Oblak se narodil (1864) a též zemřel (1896), opět vznikly politické demonstrace (9. srpna 1899), když studentstvo slovinské kollegy své české, prodlévající návštěvou v Ljubljani, ku slavnosti té pozvalo. Tak podivně zahrál si osud s životem a jménem Oblakovým. V dějinách slovanské filologie zůstane mu však zachováno čestné místo. Dr. Murko byl nejdůvěrnějším rádcem a přítelem Oblakovým od příchodu jeho do Vídně a prokázal mu mnoho vzácných služeb, jmenovitě přičinil se velmi, aby Oblak dosáhl stolice slovinské řeči a literatury při universitě Štýrsko-Hradecké, která pro něho určena byla a kterou pak jako honorovaný

docent od zimního sem. 1893/4 zastával, až v březnu 1896 navržen byl za mimoř. professora; nejkrásnější však pomník postavil svému mladšímu soudruhu a rodákovi tímto životopisem, psaným s láskou a věrností dojemnou, ku kterému čerpati mohl též z dopisů Oblakových, psaných prof. Baudouinu de Courtenay a P. St. Škrabcovi.

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. I. Zvezek. Uredil *L. Pintar.* 1899. 8°. 259 str.

Hned první svazek nového »Zborniku«, který je pro původní naučné práce určen, má pro nás nemalou důležitost, protože přináší článek pod názvem: Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci. Nabral † Ivan Kunšič. Po pisateljevi smrti uredil Vladimir Levec. Str. 72—214. Tyto »příspěvky k dějinám literárních styků mezi Čechy a Slovinci« jsou ovocem pilné práce, kterou blahé paměti nebožtík Ivan Kunšič vykonal v knihovně Musea král. Českého, když po dva roky (1896—1898) u nás studoval slovanskou filologii. Úvodní poznámky jsou ještě datovány »v Pragi, dne 17. rženega cveta 1897«. Přítel Kunšičův, Vladimír Levec, upravil a doplnil rukopis k tisku, předeslav krátký, ale vřele psaný životopis záhy zesnulého druha. Obsah je následující:

I. List Jos. Dobrovského Frant. Metelkovi, z Prahy 12. srpna 1826 a odpověď Metelkova, z Lublany 29. srpna 1826. Oba listy otiskl též V. Jagić, Новыя письма, str. XX a 167.

II. List Stanka Vraza P. J. Šafaříkovi ze Štýrského Hradce 24. února 1838 a připojená rozprava Vrazova: Geo-, ethno- u. topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark.

III. Sedm listů Čopových P. J. Šafaříkovi (1831—1832), s několika připojenými listy Kopitarovými, dále poznámky Čopovy při dějinách slovinské literatury, pokud v Šafaříkově Gesch. der slaw. Spr. u. Lit., vyd. od J. Jirečka, otištěny nebyly.

IV. Dvacet listů Oroslava (Jiří) Cafa Václavu Hankovi (1846 až 1860), psaných z počátku slovinsky, později »všeslovansky«, na konec německy. Caf byl hlavním pramenem Hankovým při polemice s Miklosichem.

V. List Jern. Francelja Václavu Hankovi, slovinsky psaný, ve Varaždinu 25/9 1859.

VI. Dvacet šest listů Kopitarových V. Hankovi (1837—1846), z nichž výtahy podal V. Jagić v Новыя письма, str. LXI sl. Písma tato obsahují mnoho ostrých poznámek proti Šafaříkovi a zvláště proti Palackému.

VII. List Jos. Jungmanna Valentinu Vodniku, dat. Prag den 16. Okt. 1817, a odpověď Vodnikova, dat. Laybach den 4. Jänner 1819, oba listy jsou něm. psány a podávají krátce zprávy o spisech, které se tenkráte u obou národů připravovaly.

Jak viděti, snesl Kunšič vzácný material k »dějinám liter. styků československých«. Plán jeho byl ovšem mnohem obšírnější. Ale nebylo mu popřáno, aby jej provedl, aniž stačil, připojiti potřebné rejstříky a poznámky. Než i tím, co vykonal v několika málo letech studentských (zemřel nenadále ve Vídni 16. února 1899 v 25. roku věku svého), pojistil si čestnou vzpomínku nejen ve své vlasti, nýbrž i u nás. Zde dlužno též vděčně uznati zásluhu prof. Dr. K. Chodounského, který Kunšičovi umožnil studia filosofická a tím i všechnu jeho horlivou činnost ve slovanské filologii.

První svazek »Zbornika« přináší dále (str. 215—259) úplnou bibliografii slovinskou za rok 1898, kterou sestavil R. Perušek.

Zgodovina slovenskega slovstva. Spisal prof. dr. *Karol Glaser.* Založila in izdala Matica slovenska v Ljubljani.

Těchto dějin slovinské literatury vyšel právě (1900) čtvrtého dílu druhý sešit (str. 156—312), v kterém se vypisuje naučné písemnictví. Spisovatel v krátké předmluvě dobře připomíná, jak ještě před 20 lety Slovincům, žádajícím střední školy, se odpovídalo: Nemáte knih, jazyk váš nemá naučného názvosloví atd. Dnes takové výtky naprosto umlkly. Utěšený rozvoj sahá do všech odborův, a není daleka doba, kdy Slovincům ani náležitého vybudování středního školství ani vysokého učení nebude lze odpírati. V přítomném sešitě vyloženy jsou práce dějepisné, jazykozpytné a literárně-historické, dále přírodovědecké, filosofické, bohoslovecké, částečně ještě i paedagogické. Hlavní zasluha knihy Glasrovy spočívá v pečlivé bibliografii.

Beneška Slovenija. Prirodoznanski in zgodovinski opis (15 podob.). Spisal *S. Rutar.* Ljubljana 1899. Izdala Matica Slovenska. 8⁰. 188 str.

Jako třetí svazek »Slovinské země«, podávající popis slovinských krajin po stránce přírodovědné, statistické, kulturní a dějinné, vydán »Maticí slovinskou« země- a dějepisný obraz »benátské Slovenije« čili území slovinského, které náleží do království Italského. Popis jazykový čerpán hlavně z rozprav prof. Baudouina de Courtenay. Náležitý zřetel béře se též k ostatní, již dosti značné literatuře o této větvičce národa slovinského, která je vydána nebezpečí, že zanikne. Srv. též dojmy cestovné, které »z údolí Resie« ve svém Slovanském Přehledu (1899) podal Ad. Černý.

Fr. Pastrnek.

Drobné zprávy.

O poloze agory athenské nový výklad podává A. Milchhöfer v Berl. philol. Wochenschrift XX, 1900, čís. 9, 11 a 12. Vycházeje od chrámu, obyčejně »Theseion« zvaného, dokazuje přesvědčivě, že mylná jest domněnka Lollingova, za poslední doby téměř všeobecně rozšířená, že by to byl chrám Hefaistův, připomínaný od Paus. I, 14, 6. Milchhöfer naopak vidí v něm po příkladě učenců jiných (Rossa, Köhlera a Loeschcka) chrám Apollona Patroa, o němž zmiňuje se Pausanias hned v kap. 3, 4. Hlavním důkazem jsou mu zachované skulptury. Bojovník, ve středu vlysu východního stojící, jenž poráží řadu divých útočníků, kteří marně metají balvany proti němu — jest Apollon Patroos sám. Protivníci jeho jsou Kyklopové, ovšem ne Kyklopové homerští, nýbrž t. zv. Cheirogastores, kteří pomáhali Thrakům eleusinským v boji proti Atheňanům, na jejichž straně stál Apollon. Znázorněn tu tedy lokální mythus, jehož jednotlivosti arci jsou nám neznámy. Je-li výklad Milchhöferův o Theseiu správný (a zvláštní náhodou téměř současně s ním pronesli totéž mínění K. Robert v 23. Hallském programmu Winckelmannově, str. 33 a A. Furtwängler, Sitzungsber. d. bayr. Akademie, 1899, II, str. 293), plyne z toho nutně, že musíme si polohu agory v Kerameiku představovati jinak. Poněvadž dle Pausaniova svědectví (I, 3) ležely před chrámem Apollona Patroa ještě stoa královská a stoa dvanácti bohů, musila agora athenská rozkládati se daleko severněji než dosud jsme se domnívali; za to však nešla tak hluboko na jih, jak se obyčejně soudilo. Dle Milchhöfera nesáhala jižněji než nynější kostely sv. Eliáše a sv. apoštolů (srv. plány VI. v Curtiusově spise Stadtgeschichte von Athen). Co se týče poloh budov veřejných na agoře, uznává Milchhöfer, že sochy tyrannobijců stály na straně východní; tím přijímá celkem touž úpravu agory jako Curtius, ovšem se změnou, danou jiným názorem o významu t. zv. Theseia. Místo na jižní straně mezi agorou a akropolí zabírala orchestra, Lenaion, Eleusinion a chrám Triptolemův. Též studna jakási tu byla, kterou Pausanias (I, 14) omylem pokládal za Enneakrunos. Milchhöfer právem opírá se rozhodně výkladu Dörpfeldovu, u nás Práškem rozšiřovanému, jako by Lenaion a Enneakrunos ležely západně od akropole mezi Areopagem a Pyknou. S čím však s Milchhöferem nesouhlasíme, jest, že by u Andokida I, 38 míněna byla orchestra u agory; udavač Diokleides sotva by byl našel víry, kdyby byl tvrdil, že spiklenci umluvili si noční schůzku poblíže samých budov úředních. Spíše míněna zde orchestra divadla Dionysova, kteráž svou odlehlostí a opuštěností k účelu tomu dobře se hodila. K agoře takto určené pojila se dle Milchhöfera na východní straně část obchodní, skutečný trh, jenž sáhal nejspíše až tam, kde zřídil později Andronikos z Kirrhu horologion, známé pode jménem »věž větrů«.

»Theseia« athenského týče se též pojednání A. Furtwänglera v Sitzungsber. d. bayr. Akad., phil.-hist. Cl. 1899, II, str. 279 nn. Furtwängler pronáší zde domněnku, že v kodaňské glypthothece Ny-Carlsberg, založené Jacobsonem, chovají se originály, pocházející ze štítu »Theseia«. Má na mysli sochy jinocha a dívky, uveřejněné v publikaci řečené sbírky tab. 38—40 a 51—52; pokládá je za děti Niobiny a za tvůrce jejich Kresila. Je-li překvapující objev ten správný, musí se ovšem dalším, podrobným zkoumáním potvrditi.

Rob. Koldeway a Otto Puchstein vydali před krátkou dobou důležité dílo o řeckých chrámech v jižní Italii a Sicilii.

(Die griechischen Tempel in Unteritalien und Sicilien von Robert Koldeway und Otto Puchstein. I. svazek: text, VII a 233 str. se 165 obr., karton., II. svazek: atlas o 29 tab. v mapě. Berlin, 1900, A. Asher & Co. Cena 150 marek.) Zde zobrazeno a popsáno jest celkem 40 chrámů a mimo to oltáře pro oběti zápalné. K většímu pohodlí čtenářů vřaděny v atlas pouze půdorysy, kdežto části architektonické položeny do textu. Autorové, z nichž první jest architekt, druhý archaeolog, prozkoumali památky na místě samém, ač ovšem, nemajíce dosti peněžitých prostředků, nemohli podniknouti výkopů samostatných Nicméně jest dílo jejich cenné jak proto, že jest tu soustředěn veškeren materiál, jenž dosud shledávati se musil u Serradifalca, Hittorffa, Labrousta a v rozličných časopisech, zvláště však, poněvadž i věci dříve známé podány s takovou podrobností a důkladností, jakou vyžaduje archaeologie doby nynější. Zvlášť zavděčili se nám autorové tím, že ve zvláštním oddílu shrnuli vše, co dosud známo jest o řecké architektuře chrámové ve Velkém Řecku. Zejména těm kollegům, kteří chystají se na studijní cestu do Italie, budiž dílo toto vřele doporučeno.

Nového vydání Dittenbergerovy Sylloge inscriptionum Graecarum vyšel právě svazek druhý (V a 825 str. Lipsiae, S. Hirzel 1900. Cena 18 marek). Počet nápisů, nově ve sbírku přijatých, jest značný: proti dřívějším 61 nápisům, objasňujícím zřízení státní, stojí nyní 125 nápisů, proti 78 sakrálním nyní 267, proti 38 soukromého života se týkajícím 93. Čísla tato jsou poučná; neboť v nich zračí se dobře, v jakém poměru rozmnožil se náš materiál nápisný za posledních let. Výklady Dittenbergerovy podány jsou jasně a zajímavě; příslušná literatura uvádí se až do doby nejnovější. Ke konci podán pod č. 910—940 přídavek nápisů, v posledních letech objevených. Nápisy, odnášející se k ústavě a kultu, rozděleny jsou dle věcných kategorií; to jest praktické a správné. Bohužel zapomnělo se však na to, označiti rozdělení to buď na hořejším okraji nebo v obsahu, tak že kdo hledá ve sbírce na př. věštby, potřebuje k tomu mnoho času. Rovněž bylo by se doporučovalo, dáti každému nápisu titul a připojiti vročení, jak to k radosti všech epigrafiků zavedl Michel. Svazkem třetím, jenž obsahovati bude ukazatele a tabulky srovnávací, bude záslužné dílo ukončeno.

Aus den Papyrus der königlichen Museen zove se knížka, kterou nedávno ve sbírce rukovětí král. museí berlínských vydali Adolf Erman a Fritz Krebs (VII a 291 str. se 13 obr. a 24 tab. Berlin, W. Spemann 1899. Cena 3 mk. 50 pf.). Úkolem jejím jest v první řadě býti průvodcem těm, kdož navštíví aigyptské oddělení berlínského musea a blíže povšimnouti si hodlají papyrů tam vystavených, leč poslouží dobře i těm, kdož vůbec o obsahu papyrů, nyní v Aigytě tak hojně nalézaných, hledají poučení. Po krátkém úvodu, jednajícím o papyru a psacím náčiní, probírají se jednotlivé druhy papyrů (hieratické, demotické, řecké, koptické, arabské a j.), při čemž podávají se charakteristické ukázky v překladu. Část o řeckých papyrech, spracovaná od Krebse, jest obzvlášť podrobná (str. 113—236). Z ní seznáváme, jaká byla organisace Aigyptu v době římské, a zejména podrobně nahlížíme do veřejného i soukromého života okresu faijumského. Velmi zajímavá knížka tato budiž proto vřele doporučena.

Ve sbírce »Codices Graeci et Latini photographice depicti«, vycházející u Sijthoffa v Leydenu, vyjde v době nejbližší Plautův codex Heidelbergensis 1613, Palatinus C. (Cena váz. výt. 225 marek.) Přáli bychom si raději, aby byl býval zvolen vetus codex Camerarii (B), chovaný ve Vatikáně, poněvadž má pro kritiku textu Plautova daleko větší význam a není tak snadno přístupný. Leč zají

mavo bude zvěděti, je-li správna kollace rukopisu heidelberského ve velkém vydání Ritschlově a jeho žáků, o níž hned po vydání 1. sešitu Chatelainovy Paléographie des classiques latins pronášeny byly různé pochybnosti.

J. E. Sandys dokončil právě své vydání Demosthenových řečí Filippických. (The first Philippic and the Olynthiacs of Demosthenes with introduction and critical and explanatory notes by J. E. Sandys. LXXVIII a 246 str. 12°. London 1898, Macmillan and Co. Cena 5 sh. — Demosthenes on the peace, second Philippic, on the Chersonesus and third Philippic. LXXII a 260 str. 12°. Tamtéž 1900. Cena 5 sh.) Upozorňujeme na ně nejen pro obšírný úvod historický a literární a pro přesný apparát kritický, nýbrž zejména pro hojné poznámky jak grammatické a rhetorické, tak starožitnické. Je to práce pečlivá, která zasluhuje uznání.

Ve vyšlých právě »Forhandlinger paa det femte nordiske Filologmöde i Kristiania 12.—15. August 1898« (Jednání pátého sjezdu severských filologů v Kristianii) čteme mezi přednáškami sekce klassické úvahu lundského professora Alexandersona »O starořeckých lodích veslových«, v níž tato slova čtenářům »Listů fil.« budou zajisté zajímavá: 'Čest, že první správně pohleděl na pravý význam trierv akropolské, náleží rakouskému kapitánu J. Kopeckému, který ve své příliš málo povšimnuté knize »Die attischen Trieren« (1890) z důvodů nahoře vyložených aspoň principiálně správně rekonstruoval veslový systém triery.' (Srv. »Listy fil.« XIV, 46 a XV, 89 nn.)

O ČMF. uveřejnily »Nár. Listy« dne 31. března t. r. velice pochvalnou úvahu, podepsanou —p—. Škoda, že není podepsána plným jménem; nebyla by vznikla v Praze pověst, že pochází od hlavního spolupracovníka ČMF., gym. prof. Dr. Justina Práška, píšícího také s pseudonymem Max Dlouhý.

Nová realistická neboli lidová strana, k níž arci z oněch tak zv. realistů, kteří kdysi vystoupili proti RK a RZ, skoro nikdo nenáleží, uznala za dobré vystoupiti ve svém programu proti vyučování řečtině na gymnasiích; chce se spokojiti pouhými překlady (Čas 13. dubna t. r.).

Výtahy z časopisů.

Eos, czasopismo filologiczne. Rocznik V., 1898/9. Kazimír Morawski: Observationum de rhetoribus latinis auctarium. Upozorňuje na rhetoričnost některých spisovatelů římských, zejména Liviovu. — Leo Sternbach: Christophorea. Otisk několika básniček byzantského básníka Christofora Mitylenského, jež nalézají se v rukopise pařížském č. 690. — Stan. Witkowski: De patria Megasthenis. Otčinou Megasthenovou byla Ionie maloasijská. — Th. Zieliński: Bacchylidea. Kritické i exegetické příspěvky k Bakchylidovi. — Edv. Porębowicz: Důležitost synkopy v tvoření tvarů románských. — St. Siedlecki: O daemoniu Sokratově. Obsah spisu du Prelova, Die Mystik der alten Griechen. — Leo Sternbach: Observationes in Georgium Corcyraeum. Doplňuje C. I. Gr. IV č. 8751 z rukopisu, chovaného v Grotta ferrata (cod. Cryptensis), a naopak jiné mezery rukopisu tohoto z nápisů v C. I. Gr. IV č. 9438. — P. Passowicz: De Lucani codicis Cracoviensis fragmento. Rukopis, chovaný v krakovské knihovně universitní, č. 2685,

pochází z 12. stol. a obsahuje Pharsal. IX, v. 520—736. Co se ceny týče, kolísá mezi M (cod. Montepessulanus) a V (Vossianus I), jest však tomuto bližší. — Joannes Kopacz: Quantum Andriae compositio ad Terentii artem comicam illustraudam conferre videatur. Výsledek: Terentii Andria non est fideliter conversa . . ., sed a poeta suo iudicio uso libere retractata et conformata. Retractatio magna ex parte auctori laudem affert. — M. Jezienicki: Platonská otázka v světle nejnovějších badání Vinc. Lutoslawského. — A. Danysz: Paedagogická theorie Quintilianova. — Stan. Witkowski: Jak přihlížeti ke klassické archaeologii na školách středních. — Alex. Radecki: O názorných pomůckách klassické filologie na gymnasium. — L. Ćwikliński uveřejňuje dosud neznámý list Mikuláše Hussovského ze dne 11. února 1531, psaný biskupu přemyšelskému. — Úvahy a zprávy.

Филологическое обозрѣнiе. Томъ XVI. Книга 2. Москва 1899. A. I. Sonny: Ad thesaurum proverbiorum Romanorum subindenda. Pokračování: lingua — vulturius. — Th. E. Korsch: Ad Tibullum. III, 13 (IV, 1) n. čte: Tandem venit amor, qualem texisse pudori (m. pudore) Quam nudasse alicui sit mihi fama magis. — Ad Ionem. Ve zlomku u Athen. X, p. 447 D. (Bergk 1, 15) čte *αἰἐν* m. *αἰῶνα*. — Ad Anthologiam Palatinam. VII, 492, 5 čte *οἶμα* m. *αἷμα*. — Ad Ciceronem. U Quintil. VIII, 6 čte: Fundum Cotta (m. Vetto) vocat. — B. V. Varneke. Columella. O životě a literární činnosti. — I. V. Netušil. Ruminalský fík a vlčice bratří Ogulniův. Podání o zachránění blíženců víže se jednak ku Germalu, jednak k fíku Ruminalskému. Různost tuto Livius a Varro urovnávají každý svým způsobem. Dle Livia (I, 4, 5 n.) pohozeni byli bratří tam, kde stál později fík R. na komitiu, zachráněni však u Luperkalu. Památný fík byl jistě vždy jen jediný, a to na komitiu; sochu kojící vlčice tudíž Ogulniové postavili na komitiu (Liv. X, 23 ad ficum Ruminalem). Ježto pak za Augusta vlčice stála blízko Luperkalu, byla tam patrně později přenesena, nejspíše při stavbě nové kurie Juliovy, počaté Caesarem. Toto přenesení mohlo vzbuditi otázku, kde stál fík, vzpomenutý Enniem, u něhož jest však pouhou přízdobou vypravování, vzatou přímo z komitia, kde tehdy stála již vlčice. Vzniklo mínění (Varronovo), že to byl fík jiný než onen, jenž stál posud na komitiu, a tento starší fík že stával u Luperkalu. Mínění toto nabylo vrchu právě přenesením vlčice. Lid konečně přibájil legendu, že nový fík na komitiu jest totožný s domnělým starým fíkem luperkalským, a na komitium že se dostal zázrakem k modlitbě Atta Navia. V nejstarší zprávě Fabia Pictora, zachované u Dionysia I, 79, o fíku není ještě ani zmínky. Podání o narození a vychování blíženců vůbec jest poměrně mladá legenda literární. — S. A. Žebelev: Athenští epimeletové na ostrově Paru. Nápis, nalezený nedávno na Paru, nasvědčuje zprávě Liviově (XXXIII, 30, 11), že Atheňané r. 196 obdrželi od Filippa III. ostrov Paros. — M. I. Rostovcev: Nový typ Annony. Tesserae nummariae, na nichž vyobrazena žena v chitoně vysoko podpásaném, držící v pravici dva klasy, v levici dvojitý chléb (nebo snad spíše mísu s ovocem), jsou známky k podělování obilím. Podoba ženská není Ceres, nýbrž Annona. — N. I. Kornilov: O systematickém vyučování řecké skladbě. Pokračování. — Archaeologický sjezd v Kievě. — Kritika a bibliografie.

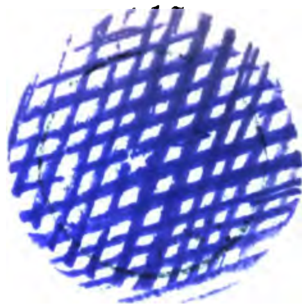

Kdy sepsán byl Minuciův dialog „Octavius"?

Příspěvek k rozřešení této otázky podává **Karel Wenig.**

V dějinách nejstarší literatury křesťanské naskýtá se zajímavá otázka o době sepsání Minuciova dialogu »Octavius«. Dosud řešila se otázka ta pro úplný nedostatek zpráv dle návodu Ebertova (Tertullians Verhältnis zu Minucius Felix. Abhandl. der phil.-histor. Klasse der sächs. Gesellsch. d. Wiss. 5, 1870, str. 320 násl.) tím způsobem, že přirovnával se Tertullianův Apologeticus (sepsaný r. 197 po Kr.) s Octaviem. Mezi oběma spisy jsou totiž nápadné shody myšlenkové i slovné, tak že jistě jeden autor čerpal z druhého. Dle různých známek snažil se Ebert vypátrati, čí provedení prozrazuje kompilaci, a dospěl k přesvědčení, že Tertullianus vypisoval z Minucia.

V celém rozsahu methodu Ebertovu přijmouti nelze, ježto mnohá jeho kriteria jsou příliš subjektivní a nespolehlivá; ale přece podal Ebert a mnozí jiní po něm dosti přesvědčivých důkazů pro svoje tvrzení, tak že většinou nyní za správné pokládá se mínění, že Octavius je první latinsky psaná apologie křesťanství, ač dosud vážní odpůrci (Harnack, Neumann) hájí priority Apologetiku Tertullianova.

V nejnovější době pokusil se dokázati thesi Ebertovu jinou methodou Schanz v článku: »Zur Abfassungszeit des Octavius des Minucius Felix« (Rheinisches Museum 1895, str. 114 násl.). Poněvadž výsledky tohoto článku přejal i do své římské literatury (III, str. 233), a tím věc nabyla většího významu, chci tuto poukázati k tomu, že celá hypothesa Schanzova zakládá se na nesprávném výkladu jedné věty Octavia (c. 14, 1).

Schanz vychází od účelu tohoto spisu a postupuje takto: ukazuje na komposici dialogu, který rozděluje se ve dva myšlenkově přesně symmetrické oddíly. V části prvé (c. 5—13) útočí pohan Caecilius na křesťanství, v části druhé (c. 16—38) Octavius vyvrací útoky jeho slovo za slovem (v. pečlivé a přehledné sestavení obsahu u Eberta, str. 332—340) Je tedy odpověď Octaviova myšlenkově úplně odvislá od části prvé (c. 5—13);

a dokážeme-li, praví Schanz, že útoky Caeciliovy přejaty jsou ze spisu nějakého pohana, vyplývá z toho nutně, že Octavius není apologií křesťanství v širokém rozsahu, nýbrž jen odpovědí na určitý útočný spis pohanský. To byl tedy účel tohoto dialogu, a onen útočník pohanský byl dle Schanze F r o n t o. Z Octavia (c. 9, 6 a 31, 2) vskutku vyplývá, že Fronto napadl křesťanství v nějakém spisu, který měl formu řeči; leč ze spisu toho nic se nezachovalo, a ani z oněch dvou narážek není jasno, do jaké míry Minucius řeči té užil.

Schanz snaží se tedy jinak mínění své odůvodniti, poukazuje na kap. 14, 1: »Sic Caecilius et renidens, nam indignationis eius tumorem effusae orationis impetus relaxaverat,: Ecquid ad haec, ait, audet Octavius, h o m o P l a u t i n a e p r o s a p i a e, u t p i s t o r u m p r a e c i p u u s, i t a p o s t r e m u s p h i l o s o p h o r u m?« Schanz uvádí slovo pistorum ve spojení s předchozími slovy homo Plautinae prosapiae a myslí, že se tu naráží na známou zprávu Gelliovu (3, 3, 14), dle níž Plautus byl nějaký čas dělníkem ve mlýně a sepsal tam některé ze svých komoedií. Slovy »homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum« charakterisován je prý nějaký vynikající přívrženec archaisujícího směru literárního a špatný filosof. To vše výborně hodí se na Frontona. Fronto byl vskutku hlavním zástupcem onoho směru literárního, jemuž ideálem a vzorem byli staří básníci Ennius, Naevius a hlavně Plautus. Myšlenkově byl ovšem Fronto, jak vidíme z jeho korrespondence, celkem obmezený, jednostranný rhetor. Poněvadž však dle podání rukopisného slovy těmi Caecilius charakterisuje Octavia, uchyluje se Schanz k násilné emendaci, aby mínění své učinil možným. Pokládá totiž (str. 124) slovo Octavius za interpolaci písaře, jenž prý neporozuměl jemné narážce na Frontona, a vylučuje je z textu. Caecilius prý slovy těmi obrací se proti slohu Frontonovu, a stavě řeč svou za vzor, vyzývá ho k zápasu posměšnými slovy: »Zda by dovedl takovou řeč sepsati Fronto?« A na tomto chatrném základu staví Schanz dále (str. 131): vyzývá-li Minucius těmito slovy Octaviovými Frontona k zápasu, byl Fronto ještě na živě, a j e s t t e d y d i a l o g s e p s á n z a ž i v o t a F r o n t o n o v a.

Schanz sestrojil celou svou hypothesu na špatném výkladu jediné věty, nedbaje nijak souvislosti její s tím, co předchází a následuje. Na konci řeči, jež celá je vášnivým útokem na křesťanství, byl by takový výpad literární nepřipravený a nemístný. Minucius, který ve sporu mezi Octaviem a Caeciliem je rozhodčím, praví po oněch slovech Caeciliových: »parce in eum plaudere; neque enim prius exultare te dignum est concinnitate sermonis quam utrimque plenius fuerit peroratum,« což by dle Schanze značilo: »ustaň se posmívati Frontonovi, dokud nevyslechneš jeho zastance«! Caeciliovi odpovídá Octavius; byl by tedy Octavius zástancem Frontonovým a jeho rhetoriky. Octavius však v celé

své řeči ani slovem neodpovídá na tento útok Caeciliův. Schanz přiděluje výkladem svým útok na Frontona, pohana, Caeciliovi, také pohanu, který se Frontona dovolává (9, 6: Cirtensis noster), a obranu jeho svěřuje křesťanu Octaviovi, který na Frontona útočí (31, 1 Fronto tuus). Již z toho jest, myslím, patrna nepravděpodobnost hypothesy Schanzovy.

Schanz tvrdí dále, že řeč Caeciliova formou svou a svým slohem je přímo opakem slohu Frontonova. Všimněme si tedy, jak charakterisována je řeč ta ve spisu samém. Na počátku kap. 14 nazývá se effusa, Minucius pak jako rozhodčí vytýká s pochvalou jen pěknou její formu (concinnitas sermonis 14, 2) a rozmanitost (subtilis varietas 14, 2), ale zřejmě naznačuje, že nijak nesouhlasí s tím, co a jak mluvil Caecilius. Praví výslovně: quamquam magnum in modum me subtili varietate tua delectaverit oratio, tamen altius moveor... Minucius obrací se v dalším výkladu nejen proti Caeciliově řeči, nýbrž proti celému onomu směru v řečnictví (totum genus disputandi 14, 3), které hledí si jen formy a nedbá především pravdy, které pravdu lesklými slovy zakrývá a překrucuje, a tím posluchače odvádí od pravého poznání. Myslím, že v tomto zajímavém intermezzu literárním (14, 3—7) útočí Minucius na modní tehdy směr rhetoriky Frontonovy. Neboť Fronto to byl, který v rhetorice hlásal kult slova; jemu šlo vždy o pěknou, neobvyklou frasi a uhlazenou formu, kdežto obsah, věc sama byla mu vždy něčím vedlejším. Že takový směr sám o sobě byl velmi nebezpečný křesťanství, které usilovalo vždy o pravdu, je samozřejmo. Nad to pak byl Fronto osobně nepřítelem křesťanství a vystupoval útočně proti němu. Není tedy divu, že Minucius rozhodnými slovy obrací se proti odpůrci tak nebezpečnému. Že to vše, co bylo řečeno proti Frontonovi, míří i proti Caeciliovi, vycítil tento dobře a doznává to sám, právě Minuciovi, když skončil: »decedis officio iudicis religiosi; nam periniurium est vires te actionis meae intergressu gravissimae disputationis infringere« (c. 15, 1). Z toho všeho, myslím, vyplývá nesprávnost emendace Schanzovy, s níž padá ovšem i celá jeho hypothesa.

Zbývá ještě vysvětliti čtení rukopisné. V jakém významu praví se o Octaviovi, že je *a)* homo Plautinae prosapiae, *b)* pistorum praecipuus?

Správný výklad slov homo Plautinae prosapiae podal, myslím, již Goetz (Rhein. Mus. 1879, str. 496), jenž uvádí dvě místa z Hieronyma, kde svárliví a hádaví lidé nazývají se homines Plautinae familiae. Goetz vysvětluje též, jak vzniklo toto rčení, které je velmi starého původu. Dle Festa (p. 238) nazýval se slovem plauti (t. j. ploskonozí) zvláštní druh psů. Stejnost jmen (plautus sc. canis a Plautus, jméno vlastní) dala příležitost lidu k vtipkování. Plautus sám naráží na to v prologu Casiny v. 32:

Diphilus
hanc graece scripsit, postid rursum denuo
Latine Plautus cum latranti nomine.

Caecilius dobře mohl nazvati Octavia hádek milovným; neboť on způsobil tuto při, jak dočítáme se na začátku dialogu. Když totiž Caecilius vzdal božskou poctu obrazu Serapidovu (c. 2, 5), odsoudil Octavius rozhodnými slovy toto jeho počínání a dal tím podnět k rozmluvě. Norden (De Minucii Felicis aetate et sermone, Progr. Greifswald 1897, str. 6) myslí, že Octavius nazývá se proto svárlivým, že byl advokát. Výklad ten je sice také možný, ale výklad, který jsem podal, zdá se mi býti přirozenějším.

Zbývá výklad temných slov pistorum praecipuus.

Kromě veřejných mlýnů (pistrinum) byl i v každé zámožnější rodině domácí mlýn, a otroci, kteří v něm pracovali, sluli pistores. Práce ta byla velmi namáhavá, tak že těžce provinilí otroci byli odsuzováni pracovati ve mlýně (dari in pistrinum). U básníků komických máme hojně dokladů toho, jak pán vyhrožuje otroku tímto trestem; na př. Plaut. Bacch. 781 ferratus in pistrino aetatem conteras, Most. 17 te in pistrinum scis actutum tradier, Terent. Andr. 199 verberibus caesum te in pistrinum, Dave, dedam usque ad necem. Zajímavý doklad je též u Plauta, Persa 420, kde leno Dordalus přezdívá otroku Toxilovi mezi jiným i pistrinorum civitas.

Křesťanství šířilo se z počátku nejvíce mezi nejnižšími vrstvami lidu a hlavně mezi otroky. Proto byli křesťané u pohanů všeobecně v opovržení, jak vidíme i ze slov Caecilia, který je charakterisuje takto (5, 4): studiorum rudes, litterarum profani, expertes artium etiam sordidarum; a na jiném místě (8, 4) praví: qui (sc. Christiani) de ultima faece collectis imperitioribus et mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibus plebem profanae coniurationis instituunt, ... latebrosa et lucifuga natio, in publicum muta, in angulis garrula. Myslím tedy, že slovem pistores naráží Caecilius posměšně na nízký původ křesťanů, mezi nimiž ovšem jest Octavius, muž vzdělaný a pocházející z lepšího rodu, skutečně praecipuus. Tentýž výklad podali již dříve někteří badatelé (první Rigaltius ve svém vydání z r. 1613), rozličně ho odůvodňujíce. Svoboda (Listy fil. XVII, 1890, str. 20) vysvětluje původ přezdívky pistores tím způsobem, že prý křesťané ke schůzkám svým přinášeli chléb, z něhož část kněží podrželi pro sebe, část určili k oběti při mši. Výklad ten zdá se mi býti málo pravděpodobný.

Nejasný na první pohled význam slova pistores přiměl některé vydavatele ke konjektuře. Stieber (Observationes nonnullae criticae in quaedam P. Vergilii et Minucii Felicis loca. Programm von Ansbach 1791, str. XIII) prvý pokládal PISTORVM za porušení, vzniklé ze zkratky XPISTORVM, t. j. Christianorum.

Čtení Stieberovo, které, což je zajímavo, smyslem shoduje se s naším výkladem, přijímá se od mnoha vydavatelů, na př. i od Halma ve vydání, vyšlém ve vídeňské sbírce církevních otců latinských (Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum vol. II.). Konjektura tato je dle mého domnění palaeograficky nemožná: neboť Christianorum nezkracovalo se, pokud vím, XPISTORVM, nýbrž v VIII. a IX. století, z něhož pochází jediný rukopis Octavia, codex Parisinus čís. 1661, XPIANORVM nebo se zkratkou koncovky XPIANOR. Z toho nemohlo ovšem nikdy vzniknouti PISTORVM.

Schanz nepodal tedy článkem svým rozhodného důkazu, že Octavius byl sepsán za doby Frontonovy, jak sám tvrdí na konci svých vývodů: »damit ist der Satz zum erstenmal erwiesen: Der Dialog Octavius ist zu Lebzeiten Frontos geschrieben« (str. 131). I na dále odkázáni jsme na srovnávací methodu Ebertovu, jíž ovšem nutno užívati jen velmi opatrně, asi tak, jako to činí Norden ve svém pojednání De Minucii Felicis aetate et sermone. Jediný výsledek práce Schanzovy je ten, že upozornil (ovšem jen mimochodem, klada větší důraz na slova Caeciliova v kap. 14, 1) na zajímavé literární vývody Minuciovy v kap. 14, 3—7, jež pokládám za časovou polemiku proti rhetorice Frontonově a jeho přívrženců, a jež s důkazy, podanými Ebertem a jinými, svědčí, že Minuciův Octavius sepsán byl před Apologetikem Tertullianovým. Přesněji však dobu sepsání dialogu toho stanoviti nemůžeme.

O nynějším stavu bádání mythologického.

Napsal Josef Král.

(Pokračování.)

Ježto Müller stanoviska svého v podstatě nezměnil, nýbrž hledí ho opakováním a částečně jiným formulováním starých svých myšlenek proti novějším námitkám obhájiti, nelze se diviti, že hájí a znova opakuje své staré výklady jednotlivých mythologických jmen a s nimi spojených mythů; na př. výklad mythu o Endymionu a Seleně (str. 87), shodu *Χάριτες* a haritas, velmi povážlivou (str. 125; v. Listy fil. XV, 1888, str. 342), shodu Varuna a *Οὐρανός* (II, str 72 a 114 n.), jež zdá se mu nepochybná, a j. v.

Mnohé z těchto shod arci právě novějšími pokroky jazykozpytu brány byly v pochybnost. Nyní, kdy jazykozpytci drží se zásady, že i zákony hláskoslovné mají svou pravidelnost, a, že

výjimky z nich musí býti náležitě vyloženy, kdy se tedy nepřipouští mínění, že táž hláska i za podmínek týchž může podlehnouti bez obzvláštní příčiny rozličným změnám, nelze vlastně mnohých etymologií Müllerových hájiti. To znamená i sám Müller, jenž při vší své konservativnosti nemohl přece výsledků nového bádání jazykozpytného docela nedbati. Ač očividně nerad, přece některé z těchto novějších nauk přijímá (na př. novější nauku o vokalismu jazyků indoeuropských, o stupňování, Schmidtovu nauku o assimilaci a j ; str. 285 n., zvlášť 326 n., 331 n.). Praví-li ovšem (str. 306), že uznávaná za novější doby bezvýjimečnost zákonů hláskoslovných a nauka o hojném působení analogie není vlastně nová, má do jisté míry pravdu; přece však rozdíl mezi jazykozpytným směrem starším a novějším je tak podstatný, že nelze je tak snadno slučovati, a že nelze ukazováním na domnělou podstatnou shodu mezi směrem starším a novějším brániti etymologií, s nynějšího stanoviska jazykozpytného nepřípustných. A zajisté jen za tou příčinou pronáší Müller toto své tvrzení.*)

Se stanoviska nynějšího jazykozpytu jsou tedy velmi hojné etymologie Müllerovy pochybné; proto Müller, háje jich a nechtě jich opustiti, nucen jest utíkati se k povážlivé zásadě, že pro jména vlastní hláskoslovná pravidla bezvýjimečné platnosti nemají (str. 290 a 347 n). Tuto zásadu, je-li takto vyslovena, zajisté nesprávnou, hledí Müller ovšem opříti některými důvody: foneticky prý klesají nejdříve ta slova, která se stala etymologicky neprůhlednými, jak prý lze pozorovati na jménech místních (str 348); řecká i novější hypokoristika (srv. na př. Dick = Richard a j. v.) jeví proti jménům, z nichž povstala, často veliké nepravidelnosti (str. 350 n.), a tak tomu bylo i v leckterých, podobným způsobem povstalých jménech bohů a heroů (srv. Herakles = Heryllos, Demeter = Demo a j. v.; str. 353). K tomu leckteré nepravidelnosti ve vlastních jménech mythologických mohou býti dialektickými zvláštnostmi (str. 353 n.; srv. o té věci i výklad v Nat. Rel., str. 411 n.).

To, co Müller k odůvodnění své zásady, shora vytčené, pronáší, je vše pravda, a přece se tím zásada ona, že ve vlastních jménech zákony hláskoslovné neplatí, nikterak nepodporuje. Zajisté platí hláskoslovné zákony i tuto, a kde jsou vskutku porušeny, třeba porušení toto náležitě vysvětliti. Toho však Müller nečiní, míně, že pouhým pronesením a jakýms takýms odůvodněním své zásady obhájí beze zvláštních výkladů každé nepravidelnosti svých etymologických shod. Proto jsou mu dosud

*) Jak se Müller má k otázce o bezvýjimečné platnosti hláskoslovných zákonů a k uznávání tak zv. sporadických změn hláskových, o tom lze srovnati i jeho výklad v předmluvě k poslednímu vydání jeho díla »Die Wissenschaft der Sprache« I, str. IX n. V theorii Müller s novým směrem v grammatice jakž takž souhlasí, v praxi se však starých svých názorů vlastně nespustil.

i nejpovážlivější takové shody, j. Erinys = Saranjū, Athene = ahanā, Οὐρανός = Varuṇa, Dafne = dahanā a j. v. (str. 362, 364 a 389, 371, 372, 388, 408) správné a platné. Také deva, deus a θεός prý souvisí (str. 290 n.). Čím se stalo, že v těchto jménech, domněle shodných, jsou odchylky od přísných pravidel hláskoslovných, jakým způsobem vznikly, Müller nevykládá. Jeho zásadou o neplatnosti hláskoslovných zákonů ve vlastních jménech lze tedy omluviti všecky možné odchylky hláskoslovné a tak hájiti i etymologií, nynějším zákonům hláskoslovným naprosto se příčících. V doslovu (na str. 408) jest si ostatně Müller vědom, že toto jeho stanovisko vzbudí odpor; zdá se tedy, že o vrátkosti svých etymologických výkladů má přece nějaké tušení.*)

Müller jest o správnosti tohoto svého etymologického nebo linguistického směru v mythologii, jenž arci přestávati musí na srovnávání mythů národů jazykově příbuzných (Nat. Rel., str. 409 n.), dosud pevně přesvědčen. Nicméně přiznává nyní také jistou oprávněnost i směrům jiným, zvláště směru, jak on jej nazývá, analogickému těch četných mythologů, kteří srovnávají také mythy, v nichž jména se neshodují, jsou-li si podobny obsahem, pokládajíce na základě obsahu leckteré mythy i při nestejnosti jmen za pravěké. Müller vytýká ovšem tomuto směru analogickému (Nat. Rel., str. 466 n., zvlášť str. 471 n.), že nedovede si představiti, jak by některá bytost pravěká, která přece, již v pravěku musila míti nějaké jméno, mohla pozbýti tohoto jména a mohla býti jmenována v jednotlivých jazycích různým jmenem. Vznikli-li na př. Rudra, Wuotan, Apollon z téže bytosti pravěké, jak se stalo, že pozbyli původního svého jména? To však bylo by lze si vysvětliti. Polemika Müllerova proti tomuto směru jest dosti mělká, ač neupírá mu do jisté míry svého uznání. Lépe by ovšem bylo, co žádá on, aby se v mythech srovnávaných i jména shodovala. Pak by arci shoda takových mythů byla naprosto jistá. I tato škola analogická prý přestává na srovnávání mythů národů příbuzných (Nat. Rel., str. 410; srv. i str. 466 n.).

Za rozšíření tohoto směru analogického pokládá směr třetí, jak jej nazývá psychologický neb ethnologický, kterýž shledává mythy podobné i u národů neindoeuropských a podobnost mythů u různých národů, často i nepříbuzných, vykládá ze stejného nadání člověčenstva (str. 172 n.). I tento směr (v. o něm Listy fil. XV, 1888, str. 421 n.) může prý leccos dobrého vykonati, a Müller zřejmě dává na jevo, že není naprostým jeho nepřítelem (str. 177; srv. o té věci i jeho výklad v Nat. Rel., str. 401 n.).

---

*) Odpor vskutku vzbudilo; srv. na př. nepříznivou celkem recensi, kterou o francouzském překladě toho díla uveřejnil Ferd. Justi v Berl. phil. Woch. 1898, str. 1489.

Jak vidno, Müller z výlučnosti svého stanoviska mnoho slevil, a nechtěl-li naprosto nedbati toho, co po něm v mythologii bylo vykonáno, sleviti musil; jeho kniha je patrně posledním pokusem, zachrániti z jeho vlastního směru tolik, co ještě zachrániti lze, a pojistiti mu aspoň stejně oprávněné postavení vedle směrů ostatních. Směr třetí, ethnologický, se s vlastním jeho směrem arci nejméně snáší, a není tedy divu, že proti tomuto směru, třeba ho nezavrhoval naprosto, obrací se nejostřeji.

Langův směr ethnologický vůbec jeví značnou povrchnost. Lang, srovnávaje mythy nejrůznějších národů, pokládá i takové mythy za podobné nebo totožné, které jen v základních rysech se shodují, v jednotlivostech značně se lišíce, tedy mythy více zevně, než podstatou svou podobné. Proto vidí shody i tam, kde jiní shledávají hojné a podstatné rozdíly. Tuto povrchnost Müller právem Langovi vytýká, ukazuje k tomu, že jeho methodou mnoho rysů bájí se vůbec nevysvětluje. Že na př. lidé proměňují se v kameny, květiny, stromy, věří a bájí nejrůznější národové (str. 3). Ale co pomůže nám — táže se právem Müller na str. 3 (srv. i str. 213 n.) — toto poznání k vysvětlení mythu o Dafně, Myrrze nebo Narkissovi? Dobře ukazuje také na to, že Langova škola, srovnávajíc mythy nejrůznějších národů a nejsouc vždy znalá jazyků těch kmenů, jejímiž mythickými názory se zabývá, musí spoléhati často na prameny velmi nespolehlivé, nemajíc při tom možnosti kontroly (str. 26, 177 a j. častěji).

Podobně staví se Müller proti theoriím animistickým: fetišismem a totemismem, jejž mnozí pokládají za původní náboženství, nelze vznik všech bájí vysvětliti. Kult předků předpokládá prý kult bohů, a že by bozi přírodního významu byli zbožnění duchové zemřelých, pokládá Müller za neodůvodněné (str. 189 n. a 196 n.). Také tomu směru, dle něhož mythy indoeuropské jsou původu cizího, není Müller přízniv; styky na př. indoeuropských mythologií se semitskou jsou prý malé (str. 208 n.). Srv. i Nat Rel., str. 438 n., kde uznává na př., že Herakles, Hera, Afrodite, Zeus mají v sobě i živly semitské; ukazuje však tu velmi poučnými příklady, zvláště na str. 440 n., jak leckdy i shody jmen a mythů mohou býti nahodilé. Vůbec varuje Müller před jednostranným vykládáním mythů, na př. směrem historickým nebo fetišismem, totemismem nebo ctěním předků; hlavní část mythů zakládá se prý na zjevech přírodních (II str. 14 n.).

O tomto srovnávacím směru v mythologii mluví se dosti často jako o směru překonaném, zajisté neprávem.

Přese všecky námítky, které z nejrůznějších stran činěny byly proti oprávněnosti tohoto směru Müllerova (vzpomeňme jen polemiky Langovy a Gruppovy), drží se tento směr

dosud, a i nejodvážnější etymologie Kuhnovy a Müllerovy těší se dosud oblibě. Tak stojí prý na stanovisku Kuhnovu a Müllerovu populární, mně neznámé dílo »Mitologia Greca e Romana con metodo comparativo de' miti indo-greci-latini«, vydané od Danesiho a Dal Lago v Palermě 1891 a Arnolda Forestiho »Mitologia Greca« I, II (Milano 1892; v. recensi Roscherovu v Berl. phil. Woch. 1893, str. 1298). V Italii vůbec tento směr v pravém slova smyslu ještě kvete, jak libuje si ovšem zvláště Müller sám při zmínce o podobném mythologickém díle Canizzarově (Beiträge zur wiss. Myth. I, str. 48).

I v Americe má tento směr dosud stoupence. Přítelem tohoto směru — a to velmi rozhodným — jest na př. Edwin W. Fay; srv. jeho článek »The Aryan god of lightning« (Amer. Journal of Phil. 17, 1896, str. 1 n.). Vedské epitheton boha ohně Agnia, jakožto boha blesku, apām napāt (»syn vod«) obráží se dle něho v lat. Nept-unus (Nept 'syn', *udnos: skrt. udnas 'vody') a v řec. *Ποτ-ῑ-δᾶν* m. **Νε-ποτ-ιδάων* (str. 1). Ř. *Πάν* vzniklo z **κϝᾶν* 'pes'. Zvířecí povaha Panova je prý známa Byl bohem ovčáků; a co je pravděpodobnějšího, než že ovčáci ctí božského psa? Pan jest synem Hermeiovým; *Ἑρμείας* dle Kuhnovy domněnky jest totéž slovo, jako vedské Sārameja, jenž je jedním ze psů podsvětních. Pan, syn Hermův, jest tedy roven vedskému psu Sāramejovi (çvā Sāramejaḥ; str. 9). *Ἀπόλλων* = prý Atharvan; významem svým je roven prý ten bůh Agnimu (str. 21 n.) atd. Jakožto stoupenec Kuhnův jest Fay ovšem přízniv fysikálním výkladům mythů a kloní se k uznávání »nubilárních« bytostí. I Zeus a Juppiter jsou mu personifikacemi blesku (str. 28). Z jeho smělých etymologií při střízlivém zkoumání neobstojí ani jediná. Jaké ty etymologie a shody jmen řeckých s vedskými jsou, viděti z několika výše uvedených příkladů.

Ve Francii kloní se silně k tomuto směru v srovnávací mythologii V. Henry; srv. na př. jeho článek »Quelques mythes naturalistes méconnus. Les supplices infernaux de l'antiquité« (Revue des études grecques 5, 1892, str. 281 n.), v němž jedná o Danaovnách (jsou to bohyně deště, nymfy, které sesílají lidem vody nebeské — to je smysl pověsti o jich nabírání vody v podsvětí děravou nádobou), Sisyfovi, Tantalovi a Tityovi. Báje o těchto bytostech jsou prý vesměs solární. Všecky ty báje odvozuje Henry patrně z indoeuropského pravěku, třeba nenacházel shodných bájí na př. u Indů. Vidno to z rozličných míst jeho článku. Henryho články vynikají přesnou methodou a střízlivostí a jsou i pro toho, kdo by se jeho směru mythologického nedržel, pozoruhodné.

Podobně u Němců má směr tento ještě příznivce, jak lze se přesvědčiti z přehledu o pracích mythologických, uveřejných za posledních let, v Jahresberichte über die Fortschritte der class.

Alterthumswissenschaft, kde prací tohoto směru, vydaných v různých končinách světa, lze shledati dlouhou řadu.*)

Kdybych chtěl posouditi obšírněji tento směr mythologický, musil bych opakovati vše, co jsem proti správnosti tohoto směru uvedl v článku prvním. Nebo základních zásad tohoto směru drží se všichni stoupenci jeho, i Müller sám, také v dílech svých nejnovějších, přese všecky ústupky, které činí více slovy, než vskutku směrům jiným. V podstatě Müller stanoviska svého nezměnil; jen některá svá tvrzení poněkud jinak formuloval, a abych tak řekl, některé příliš ostré hrany své mythologické soustavy obrousil.

Směr ten právem kladl a klade důraz na *přirozený* vznik mythu; že by však mythus byl se vyvinul z řeči, z jakési její neschopnosti a nedostatečnosti, jež nedovolovala člověku mluviti o neživých předmětech a zjevech přírodních jinak, než jako o osobách živých, tato myšlenka přese všecko nové dokazování Müllerovo sotva kdy nabude pevné půdy. Müller dříve (srv. Listy fil. XV, 1888, str. 340 n.) soudil, že mythus vznikal teprve tehdy, kdy člověk jménům neživých předmětů a zjevů přírodních, jimž pro jakous chorobu řeči mohl dáti pouze jména, značící nějakou *bytost* jednající, nějaké *agens*, začal nerozuměti, kdy *zapomněl* již na to, že jimi označoval původně jisté zjevy a předměty neživé. Mythus mu vznikal tedy vlastně *neporozuměním* obrazným, tropickým výrazům. Nyní Müller nepronáší již této myšlenky, že mythus vznikal *neporozuměním* jistým výrazům v řeči, a zřejmě slovu tomu se vyhýbá; klade také nyní zvláštní důraz na to, že choroba řeči, o níž jedná, je zároveň chorobou myšlení. Nicméně jeho výklad o vzniku mythu zůstává přece v podstatě týž, třeba ony stránky jeho, jež zdály se nejvíc závadné, zmírnil nebo odstranil. Mythus i dle jeho nynějšího mínění vzniká tím, že člověk nemohl zjevům a

*) M. Müller mythus, jak jsme viděli, odvádí z mluvy. Z mluvy, arci způsobem naprosto jiným a zcela nevědeckým, odvádí mythus také Fr. *Wendorff*, Erklärung aller Mythologie aus der Annahme der Erringung des Sprachvermögens, Berlin 1889. Dle zprávy v Jahresb. ü. d. Fortsch. d. Alterthumsw., sv. 66, 1892, str. 241 — dílo samo dle ní nestojí ani za to, aby se kdo po něm sháněl — soudí Wendorff, že mythy aspoň částečně zobrazují tělesné a fysické pochody, kterými člověk zjednával si schopnost mluviti, jednotlivé bytosti mythické že jsou takřka repraesentanty vzniku jisté hlásky. »Enkelados heisst auch der von Athene überwundene Gigant, — d. h. der bei der Aussprache des Wortes Ἀθήνη anfangs hervortretende Widerstand« (str. 162, p. 1). — Adrastos byl prý dle Pindara »heraufgesandt als ein ἵππιος aus dem starken Kampfgeschrei« — »eine recht anschauliche mythische Schilderung der Erringung des Sprachvermögens« (str. 177, p. 2) atd. Nejžalostnější jest, že Wendorff s takovými dilettantskými nápady není osamocen. Právě v mythologii, více než v kterém jiném oboru, vychází hojně prací naprosto nemethodických a nevědeckých, o nichž se v tomto výkladu, spokojiv se uvedením této jediné, ani nezmiňuji.

předmětům přírodním dáti jiná jména než jména agentis, že nemohl mluviti na př. o blesku jako zjevu neživém, nýbrž jen jako o »bytosti tlukoucí«, kterou vzhledem k jejím mocným účinkům záhy začal pokládati za nadlidskou. Ale jak se stalo, že člověk tím nedostatkem řeči sveden byl k tak nedostatečnému nazírání na přírodu, jak se stalo, že začal předměty a zjevy neživé, poněvadž nemohl o nich jinak mluviti než jako o bytostech živých, pokládati za bytosti živé? Müller vykládal dříve nápadnou tuto věc zapomněním na původní význam těchto jmen; teď se výrazu tomu sice vyhýbá, ale proto přece vlastně mlčky myšlenky té dosud se drží. Člověk zajisté předmětům a zjevům neživým mohl dáti jméno agentis a při tom přece býti si toho vědom, že neznačí to jméno něco živého. Jak se stalo, že se mu toto původní vědomí ztratilo? To Müller nyní jasně nevykládá, a tu je v novějších jeho výkladech proti starším patrná mezera. Jestliže člověk, věda původně, že předměty neživé označuje jmény bytostí živých nesprávně, došel na základě toho k poznání bytostí nadlidských, za těmi zjevy stojících, mohl toho dosáhnouti vskutku jen zapomněním na to, že jmen těch užívá vlastě obrazně. Nebo míníme-li, že povstaly jakousi chorobou myšlení, proč pojímal neživé jako živé? Věc jest tu zkrátka dosud postavena na hlavu: člověk neživé předměty a zjevy přírodní proto nazval jmény, značícími bytosti jednající, že je — patrně z nějakých příčin psychických — pokládal za živé, a ne naopak; nedošel k poznání nadlidských bytostí živých proto, že ho k tomu svedl nedostatek, choroba řeči a myšlení.

Druhou význačnou zásadou školy Kuhnovy i Müllerovy jest požadavek, aby shodovala se v mythech srovnávaných i jména, mají-li mythy srovnávané pokládány býti za pravěké. Na výkladu, etymologii mythologických jmen závisí i výklad mythů samých. Etymologie hrála a hraje při tomto směru mythologickém dosud největší úlohu. Uvedl jsem již v prvním článku, že skoro všecky tyto etymologie a na základě jich uznávané shody různých bytostí mythických jsou povážlivé, poněvadž příčí se nynějším přísnějším zásadám jazykozpytným. Jest proto zajímavo stopovati, kolik z těchto hojných etymologií a shod vskutku obstálo před soudem nynějších srovnávacích jazykozpytců.

Spokojujeme se tu uvedením prací několika málo badatelů, kteří této otázky nedotkli se jen mimochodem, nýbrž zkoumali systematicky její oprávněnost.

O. Schrader v známém svém spise »Sprachvergleichung und Urgeschichte. Linguistisch-historische Beiträge zur Erforschung des indogermanischen Altertums«, 2. Aufl., Jena 1890 má na str. 586—615 odstavec o náboženství nerozdělených Indoeuropanů v pravěku.

Jestliže se Schrader již v prvním vydání této své knihy r. 1883 (srv. str. 430 p.) k výsledkům školy Kuhnovy a Mülle-

rovy choval dosti skepticky, ač leckteré přijímal a schvaloval, nyní skoro všecky jejich etymologické výklady pokládá (ovšem právem) za nepřípustné. Známé a často uváděné shody Sarameja — Ἑρμείας, Saraṇjū — Ἐρινύς, apām napāt (potomek vod) — Neptunus, Manu — Μίνως, Οὐρανός — Varuṇa, Mars (Mamers, Mavors) — Marut a j. zavrhl (str. 596 n.). I shoda, která zdá se dosti pravdě podobna, poněvadž nezakládá se pouze na jméně, nýbrž i na podstatě těchto bytostí (v. Listy fil. XV, 1888, str. 129 n.), Gandharva — Κένταυρος, může se dle jeho mínění hájiti jen tehdy, jestliže soudíme, že slovo řecké obměněno bylo později etymologií lidu, jenž je spojoval s κεντέω a ἀήρ nebo s ταῦρος (str. 598). Také shoda Pardžanja, lit. Perkunas, slov. Perunъ má své hláskoslovné obtíže (str. 597).

Jsou však některé shody v appellativech, označujících přírodní zjevy; na př. skrt. djāuš (nebe, bůh nebe), Ζεύς, Juppiter, germ. Tiu, Zio; ušas — ἠώς, aurora; agni, ignis, ognь a j. (str. 599). Ale z těchto shod nelze souditi, že tato jména v pradobě indoeuropské znamenala již bytosti božské. Ζεύς a Juppiter jsou arci u Řeků a Římanů bohy; ale skrt. djāuš jest vlastně appellativem a znamenalo snad v arijské i indoeuropské době pouze nebe (str. 604; srv. i str. 201). Jestliže však v několika náboženstvích indoeuropských týž zjev přírodní, nebe, vzrostl v nejvyššího boha (u Řeků, Římanů, Germanů), jest z toho, jak soudí Schrader, přece pravděpodobno, že společným základem jednotlivých náboženství indoeuropských byl pravěký kult sil přírodních (str. 605).

Schrader nezná tedy žádného boha určitého, který by se s jakous takous pravděpodobností mohl přičítati nerozděleným Indoeuropanům. Že však již nerozdělení Indoeuropané nějaký kult a nějaké náboženství měli, to usuzuje Schrader ještě z jiných důvodů než z toho, o kterém jsem se právě zmínil. Svědčí prý o tom shoda skrt. deva s lat. deus, lit. dēvas, stnord. tívar, jakož i shoda skrt. kmene jadž (obětovati) s kmenem řeckého slovesa ἅζομαι, ἅγιος, ἅγος, shoda (arci nejistá) skrt. brahman s lat flamen a j. Shody ty jsou svědectvím, že Indoeuropané již v pravěku měli jistý kult, že tedy musili míti také jisté své bohy, kteří byli zosobněním přírodních zjevů a sil (na př. nějakého boha nebe, k němuž ukazují jména Ζεύς, Juppiter a skrt. djāuš; str. 600 n.). Kult předků. jenž se vyskýtá u některých Indoeuropanů, na př. u Indů (u Řeků dle Schradera ještě za Homera ho nebylo), není prý z doby pravěké (str. 611 n.).

Etymologické shody školy Kuhnovy a Müllerovy rozplývají se tedy Schraderovi téměř v niveč. I kdyby theorie jejich o vzniku mythu byly správné, praktické výsledky, kterých na základě svých theorií došli, jsou nad míru problematické; o tom, jaké a jak vyvinuté mythy, bytosti mythické a božské měli Indoeuropané

v pravěku, nevíme dle Schradera určitě nic a kombinacemi na základě jmen mythických bytostí nemůžeme se domoci ani hypothetické představy o tom.

Podobně, ale jestě rozhodněji, vyslovuje se o tomto směru mythologickém Pavel Kretschmer v zajímavé a neobyčejně pěkné své knize »Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache« (Göttingen 1896).

Indoeuropané, dokud tvořili ještě jeden národ, byli již rozděleni na kmeny, mluvící sice ještě týmž jazykem, ale již dialekticky zbarveným (str. 10 n.). Do dob, kdy jazyk jich byl zcela jednotný, nemůžeme bádáním svým již doniknouti (str. 59 a 64). Těžko je také stanoviti, jaká byla kultura Indoeuropanů, dokud tvořili národ jeden (str. 48 n.); proto také není možno sestrojiti si určitý obraz o jich mythech a jich víře, není možno vypátrati, zdali v jaké bohy věřili. Srovnávací mythologie Kuhnova a Müllerova dle Kretschmera úlohu svou dohrála a mimo Italii nemá již téměř stoupenců (str. 76 n.). Jazykozpyt ukázal, že etymologické shody školy této, až na řídké výjimky, neobstojí (str. 77 n.).

Za nejjistější pokládána byla shoda Djāuš, *Ζεύς*, Juppiter, sthornoněm. Ziu, anglosas. Tīʒ, stnord. Týr. Ale Bremer prý dokázal, že Ziu s Zeus, Djāuš atd. nemá nic společného. Anglos. Tīʒ (gen. Tíwes) vzniklo z *tīwaz, jež shodno je s indoeuropským *deivos ('bůh'; srv. stlat. deivos, gall. devos, na př. v Devognata, lit. dēvas, skrt. deva; str. 78 n.). Shodna jsou tedy pouze jméno řecké *Ζεύς*, italské Juppiter a skrt. djāuš. Toto poslední slovo ve Vedech jest appellativem, značícím »nebe, den, světlo«. Kde vyskýtá se Djāuš jako bůh, nemá osobitého rázu, jest bytostí málo jasnou a určitou, jako by jen nějakou básnickou prosopopoiií (str. 78 n.). Ale spojeniny Djauš pitá, *Ζεύς πατήρ*, epeirot. *Δει-πάτυρος*, lat. Diespiter, voc. Juppiter, umbr. Jupater, zdá se, ukazují přece k tomu, že kdysi nějaký takový jednotlivým kmenům indoeuropským společný bůh byl. Nikterak však — tak soudí střízlivě sice, ale právem Kretschmer — z toho nevyplývá, že tento bůh (*Djēus) byl kdys společný všem kmenům indoeuropským, že tedy pochází již z doby, kde Indoeuropané tvořili národ jeden, nerozdělený. Jen tolik lze z této shody souditi, že v době praehistorické kult nějakého boha nebes, jménem Djēus, rozšířil se u té části Indoeuropanů, která později jeví se nám jako Řekové, Italové a Indové (str. 78 n.).*)

Podobně skepticky, jako Schrader, vyslovuje se Kretschmer o shodě jmen Perkunas, Perunъ, Pardžanja. Jméno skrt. Pardžanja sotva lze sloučiti s předešlými z příčin hláskoslovných.

*) Kretschmer pronáší tu myšlenku, kterou jsem vyslovil dávno před ním v prvním svém článku o této věci v Listech fil. XV, 1888, str. 420 n.

S Perkunas, Perunъ srovnává Pedersen albanské slovo persadí »nebe, bůh, císař« a soudí, že převzato jest slov. Perunъ z illyrštiny. I tu tedy vyskytuje se bytost mythická, která rozšířena a ctěna byla jen na jisté části území indoeuropského, odkud dále se rozšířila (str. 82).

Takových částečných shod při slovech, týkajících se kultu, lze uvésti několik; srv. starosl. bogъ, staroperské baga, avest. baγa 'bůh', skrt. bhaga (příjmení na př. Savitara 'dárce blaha'); avest. spenta, lit. szveñtas, starosl. svętъ 'svatý' (str. 81).*)

Shod etymologických mezi jmény mythickými a kultu se týkajícími jest tedy v jednotlivých jazycích indoeuropských pramálo. Z výtěžků školy Kuhnovy a Müllerovy nezbývá jistého anebo pravděpodobného skoro nic. Naproti tomu více shod, ač často také klamných, lze dle Kretschmera dojíti, srovnáváme-li obsah a podstatu mythů a bytostí mythických. Nesmíme ovšem srovnávati mythicke postavy, národně zbarvené; bytosti na př., podobné řeckému Apollonu, nenajdeme ani u Indů ani u Germanů. Srovnávati lze pouze základní živly náboženské, jednotlivé představy, jež se pojí k božským a mythickým osobám, sakrální zvyky, motivy pověstí a báchorek: celá tak zvaná nižší mythologie (dle terminologie Schwartzovy a Mannhardtovy; v. Listy fil. XV, 1888, str. 413 n.) vykazuje prý mnoho shod (str. 84): na př. pověst o božském jídle a nápoji, jevící se u Indů, Peršanů, Hellenů, Germanů, je takovou skupinou mythických představ, shodných u různých národů indoeuropských (str. 85).

Ovšem některé takové mythy mají analogie i u národů, s Indoeuropany nepříbuzných, a proto lze takové shody často vyložiti i shodou náboženského nadání, týmž směrem mythického myšlení, vyvíjejícího se u nejrůznějších národů týmž způsobem (str. 86). Přes to však, že některé ty shody třeba vysvětlovati tímto způsobem, zbývají prý i takové případy, kde ze zvláštního rázu mythu nelze usuzovati, že na různých místech vznikl samostatně (str. 88 n.). Tak na př. indští Aśvinové, kteří jsou nápadníci a manželé dcery slunce Sūrjā, upomínají tak na řecké Dioskury a Helenu (Helene jest ovšem u Řeků sestrou Dioskurů), že sotva myhus ten vznikl u těch národů, u nichž se vyskýtá, samostatně. Může se tedy tato shoda zakládati na tom, že již v době předhistorické jeden národ indoeuropský od druhého mythus ten přejal (str. 88 n.).

Kretschmer stojí tu celkem na stanovisku Schwartzovu a Mannhardtovu: shody třeba hledati v obsahu mythů (ne ve

---

*) Proti Schraderovi zavrhuje Kretschmer shodu jadžāmi = ἅζομαι; shodu brahman = flamen pokládá za přípustnou, ale neklade ji do indoeuropské pradoby; srv. str. 127.

jménech) a jen v nižších jejich vrstvách; vyšší bytosti mythické a božské jednotlivých kmenů indoeuropských nejeví většinou shod. Indoeuropané byli již v těch předhistorických dobách, do nichž můžeme bádáním doniknouti, rozděleni nejen svou kulturou, nýbrž i svým náboženstvím a svou vyšší mythologií. Pranárod indoeuropský, který jazykem, kulturou a zvyky i náboženstvím úplně byl jednotný, je pro nás v mlhavé dáli (str. 89 n.). My můžeme rozeznati jen skupinu kmenů, kteří sice týmž jazykem, dialekticky zbarveným, mluvili, snad i leccos společného měli v náboženství a kultuře, ale byli již silně od sebe odlišeni (str. 92).

Na podobném stanovisku, jen málo odchylném, jako Schrader a Kretschmer, stojí i Hermann Oldenberg ve spise svém »Die Religion des Veda« (Berlin 1894), ač se blíží více ke Kuhnovi a Müllerovi, než oni dva učenci.

Stanovisko Mannhardtovo, dle něhož nerozdělení Indoeuropané neměli ještě bohů vyšších, nýbrž věřili v pouhé daemony, jest mu příliš skeptické (str. 33 n.). Indoeuropané prý, majíce již název pro boha deivos (»nebeský«), ctili boha nebes, ač jej, jak se zdá, brzo převýšil a zastínil bůh hřímatel. Do pradoby klade Oldenberg i jakéhos boha cest a poutníků, jenž u Indů jeví se jako Pūšan, u Řeků jako Hermes (srv. str. 230 n.) a bohy jitřenky a večernice (Aśvinové a Dioskurové; str. 34 n.). Bohy indoeuropské pokládá za bohy přírodního významu. Mythy ve Vedech, jichž vznik klade mezi r. 1200—1000 př. Kr.*), správně při tom podotýkaje, že již v nich není úplně čistého podání lidového, nýbrž mnoho kněžské spekulace a okamžitých nápadů básnických (str. 1 n.; str. 13), jsou valnou většinou přírodní (str. 53 n.). Proto také většina bohů indských a všech srovnalých s nimi jiných indoeuropských má význam přírodní: Indra jest bůh bouře (str. 134 n.), Marutové bozi větru (str. 224 n.), Aśvinové bozi jitřenky a večernice (str. 50 a 207 n.), Agni bůh ohně (str. 102 n.) atd. Již v pradobě (a sice na jejím konci) byli prý bozi anthropomorfisováni; od přírodního substrátu, z něhož vznikli, se již více nebo méně vzdálili (str. 40 n., 48 n.).

Stanovisko Oldenbergovo jest, abych tak řekl, spíše quantitativně než qualitativně rozdílné od stanoviska Schraderova a Kretschmerova. I tito oba badatelé neupírají, že by v pradobě Indoeuropané nebyli mohli míti vyšších bohů, ale určitých takových bohů na základě svých kombinací nemohou shledati, buď že vědecké prostředky naše k jich objevení nedostačují, buď že víra ve vyšší bytosti božské byla v pradobě indoeuropské v pouhých počátcích.

*) Podobně nejnověji Müller, Beiträge z. e. wiss. Myth. II, str. 1 a Phys. Rel., str. 20, kde vznik Ved kladen mezi r. 1500—1000 př. Kr.; srv. i str. 91 n.

Stanovisko jich jest vskutku střízlivější a kritičtější než Oldenbergovo. Aśvinové a Dioskurové, Hermes a Pūšan jsou bytosti sobě velmi podobné, ale přece ne úplně totožné: není vyloučena možnost, že u Řeků a Indů vyvinuly se po rozdělení Indoeuropanů na základě týchž, již z pradoby zděděných společných názorů bytosti podobné, a že tedy jich vznik nelze klásti do pravěku indoeuropského. Nebo nesnadno si pak vysvětlíme, proč u jiných národů indoeuropských, i u těch, jichž mythologii lépe známe, shodných bytostí není. Indra má s Diem, Jovem Thonarem, Perkunem a Perunem jisté shody, ale také hojné i značné neshody. A právě tyto hojné a značné neshody musí nás vésti k poznání, že jsou to bytosti, které svého zvláštního rázu nabyly teprve u jednotlivých kmenů: měli-li nerozdělení Indoeuropané bytost podobnou, byla asi prosta tak individuálních rysů, jaké mají uvedené božské bytosti, byla — abych tak řekl — jen jakýmsi surrogátem pozdějšího Indra, Dia, Thonara a j. Zkrátka při dostatečně střízlivé rozvaze dojdeme k poznání, že o vyšších božstvech nerozdělených Indoeuropanů nevíme téměř nic. Náboženství a kult Indoeuropanů v pravěku zahalen jest nám nepronikrutelnou rouškou.

Více shod — a to shod, které nepřestávají na dvou, třech kmenech indoeuropských — shledati lze, jak i z výkladu Oldenbergova patrno, v oboru tak zvané nižší mythologie: pověsti o jídle a nápoji bohů (str. 175 n.), o přemáhání rozličných oblud od jistých bohatýrů (srv. na př. podobné pověsti o Indrovi a Herakleovi), o sňatku smrtelníka s vílou (srv. pověst o Urvaśī, Thetidě, Melusině a j., str. 35) atd. lze stopovati ve všech skoro mythologiích indoeuropských, nám lépe známých, a proto arci je pravděpodobno, že takové pověsti, aspoň ve svém jádru, vznikly již v pravěku indoeuropském. Ovšem soudí Oldenberg (str. 37), že právě při pověstech, v nichž vystupují takovéto nižší bytosti, nebo při víře v duše a zvycích, s ní spojených, nalézti lze shody i s pověstmi a zvyky národů nepříbuzných, a to dosti odlehlých. To je správné: přece však vždy zbude, tuším, dost takových prvků nižší mythologie, které svým zvláštním rázem od podobných mythických prvků u národů neindoeuropských ostře se liší a tím právě jeví původ indoeuropský.

Částečně týká se této otázky spis A. Fickův »Die griechischen Personennamen nach ihrer Bildung erklärt und systematisch geordnet«, 2 Aufl. bearbeitet von F. Bechtel u. A. Fick. Göttingen 1894.*)

Pozornosti zasluhují oddíly »Heroennamen« (str. 361 n.) — kult heroů Fick a Bechtel odvádějí z kultu mrtvých (str. 362)

*) Srv. i jeho článek »Die griechischen Götterbeinamen« v Bezzenbergers Beiträge XX, 1894, str. 148 n., kterýž však obsahuje jen výklad hojných epithet bohů, mythologie se vlastně nedotýkaje.

— a »Götternamen« (str. 436 n.). Ze shod, vytčených srovnávací mythologií Kuhnovou a Müllerovou, uznávají počet jen nepatrný: Djeus patēr, ind. Djāuš pitā, ř. *Ζεὺς πατήρ*, ind. Ušas, ř. *Ἠώς* a snad Trito-; klade-li se na roveň ved. Trita a ř. *Τριτο-* v *Τριτο-γένεια*, *Ἀμφιτρίτη*. Jiných božských jmen prajazykových stanoviti nelze. Všecky další pokusy, stotožňovati ještě jiná jména vedská a řecká, jsou prý pochybeny. Zavrhují výslovně shody *Ἐρινύς* - Saranjū, *Ἑρμείας* - Sārameja, *Χάριτες* - haritas (slovu tomu by musilo odpovídati ř. *χέλιτες*; str. 436 n.), *Οὐρανός* - Varuṇa (str. 441). Shodují se však dle nich jména ř. *Ἑστία*, l. Vesta, *Ἥλιος* (*Ἀϝέλιος*, Sāvelios) s got. sauil, lit. sáulė, *Μήνη* se skrt. māsa, got. mēna. Kult Hestie a Vesty přičítají jen západním Indoeuropanům; o kultu slunce a měsíce soudí, že je pradávný. Dle nich tedy z řeckých jmen božských zděděna jsou z dob starších pouze tato: *Ζεὺς πατήρ*, *Τριτο-*, *Ἠώς*, *Ἥλιος*, *Μήνη* a *Ἑστία*.

Hledíme-li k tomu, že *Ἑστία* - Vesta není bytost z indoeuropského pravěku, ježto vyskýtá se jen u některých Indoeuropanů, dále i k tomu, že jména *ἠώς*, *ἥλιος*, *μήνη*, ač pocházejí z pravěku, nemusila ještě v té době znamenati osoby božské, nýbrž pouze přírodní zjevy (shodou pouhých jmen vskutku není dokázáno, že v té době jména ta značila již bytosti božské), konečně hledíme-li k tomu, že i shodu Trita - *Τριτο-* skladatelé sami pokládají za nejistou, zbývá i Fickovi a Bechtlovi jediná jistá shoda: *Ζεὺς πατήρ* - Juppiter - Djāuš pitā, indoeur. Djēus patēr.

Celkem lze z prací novějších jazykozpytců zřetelně poznati, že ze shod mythických jmen, uznávaných přívrženci směru Kuhnova a Müllerova, obstojí vlastně jen jediná (Djāuš pitā — *Ζεὺς πατήρ* — Juppiter), a že i tuto lze stanoviti jen pro jistou část té oblasti, kterou zajímali nerozdělení Indoeuropané. Linguistický směr Müllerův neprokázal a nemůže prokázati mythologii valných služeb. Ale i druhý směr této srovnávací mythologie, jejž Müller nazývá analogickým, poněvadž, nehledě ke jménům mythickým, hledal analogie v obsahu mythů a při srovnávání mythů indoeuropských jen k obsahu jich přihlížel, nevedl k výsledkům, kterých bylo lze zpočátku od něho čekati. Shledalo se, že obsahem značně se shodují jen mythy a bytosti oné nižší mythologie; u velikých božstev jednotlivých kmenů indoeuropských není shoda jich podstaty taková, aby vznik jejich mohl býti, vyjmouc jediného Diva-Zeva-Jova, kladen do dob indoeuropského pravěku.

Pokusy o důkaz toho, že i veliká božstva jednotlivých kmenů indoeuropských pocházejí z pravěku, dějí se sice i v době nejnovější, myslím však, že valného výsledku nemají. Učinil takový pokus Arnošt Siecke ve spisku: »Die Urreligion der

Indogermanen« (Vortrag, gehalten im Vereine für Volkskunde, Berlin 1897).

Siecke pokládá sice mnohé výsledky školy Kuhnovy a Müllerovy za pochybné, ale nicméně srovnávací methodu schvaluje. Chyb methody té lze prý se vyvarovati, jestliže srovnávání hleděti bude i mythů národů necivilisovaných a bude-li se díti vždy s náležitou střízlivostí (str. 1 a 3 n.).

Siecke soudí se Schraderem, že původní náboženství Indoeuropanů bylo kultem sil přírodních, jak prý vyplývá ze shody všech náboženství indoeuropských (str. 7), a nevěří tomu, že by náboženství ta v podstatě přejata byla z ciziny, jak soudí Gruppe (str. 8). Všichni Indoeuropané mají určité a shodné představy o dvou mocích přírodních, slunci a měsíci (str. 8 n.). Slunce i měsíc byly také Indoeuropanům, jako jiným národům v jich věku dětském, nejzajímavějšími a nejdůležitějšími bytostmi; hlavní bozi všech kmenů indoeuropských byli bozi sluneční a měsíční, a již ta věc sama o sobě prý dokazuje, že začátek jich kultu padá do indoeuropského pravěku (str. 16 n.). Indra (str. 17), jako Apollon a Helios (str. 19 n.) i Zeus (str. 20), jest bůh sluneční, podobně Thor (str. 26), Herakles, Meleagros, Ion (str. 21 n.), Ares (str. 34); Rudra a Ṛbhuové jsou snad bozi měsíční (str. 18). Afrodite (str. 17), Hera, Athene, Helene (prý = Selene), Artemis, Kallisto, Io, Eurydike, germ. Freyja a Gerdha jsou bohyněmi měsíce (str. 18 n.). Také řecký Hermes a Dionysos jsou bozi měsíční (str. 14); pro tuto platnost Hermovu uvádí Siecke důvody, jež zasluhují aspoň pozornosti.

Slunce a měsíc pojímáni někdy jako bratr a sestra (Jama a Jamī, Apollo a Diana, Foibos a Foibe; str. 22) nebo jako ženich a nevěsta, muž a žena (Zeus a Hera, Freyr a Freyja, Dianus a Diana, Liber a Libera a j. v.; str. 23 n.), někdy však i jako bytosti nepřátelské. Představováno si, že na nebi jest boj, při němž měsíc, ať si jej myslili jako muže nebo Amazonku, podléhá; nebo že na nebi koná se hon, při němž »lovec sluneční« »zvíře měsíční« zabíjí a jeho kůži stahuje. Zápasy se saněmi a jinými potvorami (srv. zápas Apollonův s Pythonem, zápasy Indrovy, Perseovy, Bellerofontovy, Herakleovy, Siegfriedovy) jsou obrazem zabíjení měsíce; teprve později byly vykládány tak, jako by tu šlo o zápas v bouři, ježto bůh sluneční aspoň u Indů, Řeků a Germanů změnil se v boha blesku a bouře (str. 24 n.). Vše to Siecke hledí odůvodniti názory, které staří o působnosti a vlastnostech slunce a měsíce měli.

Siecke vykládá dále o tom, jak slunce a měsíc působí na vzrůst všeho na zemi; proto jest mu i Demeter původně bohyní měsíce (str. 27 n.). Praindoeuropskou jest i představa, že bohyně měsíce přede: stopy toho názoru nesou na sobě Rākā, Afrodite, Athene, Artemis, Kirke, Penelope, Frigga, Berhta, Klotho a bohyně osudu (str. 29 n.). I bohové podsvětní jsou původně bohy měsíč-

nimi, ježto měsíc dle starých představ zapadal v podsvětí; proto jest i Hermes původně bůh měsíční (str. 31).

Také nebe a země pojímány byly jako dvojice bohů, ale jejich platnost se dříve přeceňovala (str. 32); Siecke uznává i indoeuropského boha ohně, jakým je Agni, Hefaistos a Hestia, ač Hefaistos i indický Tvaštar a germ. Völundr mají i rysy bohů slunečních (str. 36 n.). Ctěna i zoře (Ušas, Eos, Aurora), ač její kult jest dosvědčen jen u Indů a Řeků, naproti tomu sotva jakou úlohu v mythologii indoeuropské měl vítr (str. 37).

Že vedle té víry v bohy měli Indoeuropané i víru v mnohé bytosti nižší, v duchy bydlící ve stromech, horách, pramenech, v obry a trpaslíky a pod., že »tedy byl u nich nějaký kult předků«, jest prý dle toho, co pozorujeme u jiných národů, pravděpodobno, a lze to částečně i dokázati. Ale tato víra v bytosti nižší byla již vedle víry ve veliké bohy světelné a snášela se s ní; již nerozdělení Indoeuropané, je-li tato nižší mythologie starší, povznesli se k oné mythologii vyšší, k víře v bohy (str. 37 n.). Zcela jistě lze prý pronésti větu, že ani jediný veliký bůh indoeuropských kmenů nevznikl z bytostí oné mythologie nižší; všichni vznikli z představ o slunci, měsíci, nebi a podobných zjevech přírodních (str. 38).

Siecke v tomto malém, ale obsažném pojednání objevuje se tedy jako stoupenec srovnávací mythologie, střízlivý sice, ale také dosti jednostranný.

Dejme tomu, že Sieckův výklad podstaty jednotlivých bohů indoeuropských přese všecku svou jednostrannost jest správný; jsou však závěry, které Siecke na základě toho výkladu činí o náboženství pravěku indoeuropského, nutné a správné?

Jednotliví kmenové indoeuropští ctili za doby, kdy již byli rozděleni, bohy sluneční a měsíční; lze však z toho souditi, že tito bozi vznikem svým sahají až do indoeuropského pravěku? Názory o působení slunce, měsíce a jiných zjevů přírodních na člověka a přírodu vskutku u jednotlivých kmenů indoeuropských se shodují tak, že jich původ na základě této nápadné shody pravděpodobně lze klásti do dob pravěkých; ale bohové, na základě těch starých názorů povstalí, přes to, že se významem svým shodují, jeví v jednotlivých vlastnostech svých a v celém svém rázu takové neshody, že patrně aspoň konečný jich vývoj, ne-li vývoj celý, udál se již za té doby, kdy jednotlivé kmeny indoeuropské žily životem samostatným. Lze vskutku dokázati, že na př. Apollon jest jen dalším stupněm vývoje nějakého pravěkého boha slunečního nebo Hera jen dalším stupněm vývoje nějaké pravěké bohyně měsíční? Mohli zajisté vzniknouti také samostatně u Řeků na základě názorů o slunci a měsíci, zděděných z pravěku.

Je možno a snad i pravděpodobno z důvodů výše uvedených, že Indoeuropané již v pravěku dospěli ke kultu bohů; ale

jací ti bozi byli, byli-li to na př. bozi sluneční a měsíční, je nám dosud a bude snad na vždy zahaleno neproniknutelnou temnotou. Tu, myslím, ani sebe pečlivějším a střízlivějším srovnáváním jednotlivých bohů indoeuropských rozptýliti nelze.

III.

Srovnávací mythologie Schwartzova a Mannhardtova.

Shledali jsme již svrchu, že nápadné a nepopíratelné shody vyskytují se v nižších vrstvách mythologií indoeuropských: všelijací ti daemonové lesní, polní a domácí, víly a šotkové, obři a trpaslíci vyskýtají se ve všech mythologiích indoeuropských a jsou si (nehledíme-li arci k jich jménům) tak podobni, že stává se právě touto podobností pravěký jich původ pravděpodobným. Také rozličné tradice lidové o působnosti jednotlivých sil přírodních na člověka a přírodu jeví u jednotlivých národů indoeuropských nápadné shody (srv. o tom všem širší výklad v Listech fil. XV, 1888, str. 413 n.). Je dosud mnoho mythologů, kteří při srovnávání mythů přestávají na tomto oboru nižší mythologie, srovnávání vyšších bytostí mythických, božstev, jímž by byl dokazován jich původ z pravěku indoeuropského, zamítajíce.

Zakladatel tohoto směru mythologie W. Schwartz zůstal arci svým zásadám i v pozdějších pracích svých věren. V novější práci své »Nachklänge praehistorischen Volksglaubens im Homer« (Berlin 1894) opětně bojuje proti stanovisku J. Grimma, jenž soudil, že ony »nižší« mythy vznikly pokažením mythů vyšších (str. 3 n.; v. Listy fil. XV, 1888, str. 414 n.), a hledí vyzpytovati, co v básních Homerových jeví se ještě zbytkem oné původní, primitivní víry lidu, na základě které vyvinuly se teprve mythy a mythické bytosti dokonalejší. I u Homera jsou prý ještě zřetelné zbytky těchto starých tradic, i praindoeuropské víry v čáry, čarodějnice a strašidla (str. 10 n.). K takovým zbytkům počítá Schwartz Homerovy zmínky o zaklínání (*ἐπαοιδή*) krve, tekoucí z rány (Od. 19, 455 n.), o čarovné bylině *μῶλυ* (Od. 10, 302 n.), o létání bohů na kouzelných sandálech (Od. 1, 96 n.), o čarovném, postrach budícím meči v ruce Poseidonově (Il. 14, 384 n.), o lodích Faiaků, jež plují zahaleny mlhou a oblaky (Od. 8, 555), o nápoji, působícím zapomenutí, který připravuje Helene (Od. 4, 220), víru v *εἴδωλα*, objevující se ve snu (Od. 4, 795) a j. v. (str. 12 n.).

Leccos v těchto výkladech je správného a odůvodněného, leccos také pochybného. Bozi u Homera létají vzduchem; Afrodite, když hodlá jíti k Anchisovi (hymn. na Afr., 45 n.), a Hera, chystajíc se jíti k Diovi (Il. 14, 170 n.), natírají se vonnou mastí. S tím srovnává Schwartz známé pověsti, dle nichž čarodějnice

(oblačné a větrné bytosti, 'Wolken und Winddämonen') maží se mastmi a létají k svým milostným pletkám (str. 37 n.). Staré tyto pověsti o čarodějnicích připjaly prý se později k bytostem božským (str. 42). Ale let bohů a natírání se vonnou mastí, jak činí Afrodite a Hera, aby se zalíbily Anchisovi a Diovi, lze vyložiti i bez této strojené domněnky způsobem daleko jednodušším a přirozenějším.

O jiných novějších dílech Schwartzových, která však neobsahují nových hledisk, srv. stručnou zprávu Gruppovu v Jahresb. sv. 102 (1899), str. 140.

Shledali jsme již výše, že s výsledky tohoto směru souhlasí mnozí mythologové i jazykozpytci (srv. na př., co vyloženo na str. 173 n.); methody jeho, srovnávati tradice lidové jednotlivých národů indoeuropských a na základě jich srovnání význam mythů a bytostí mythických vykládati, drží se i tací mythologové, kteří konečných výsledků, k nimž směr tento došel, nehledí, kteří totiž původ shodných oněch tradic nekladou do indoeuropského pravěku. K mythologům takovým náleží na př. W. H. Roscher (srv. co o něm vyloženo v Listech fil. XV, 1888, str. 414).*)

Roscherovi jde hlavně o výklad mythů a bytostí mythických. Toho pak hledí dosáhnouti srovnáváním všech představ, v určitém mythu a kultu obsažených, s představami, které měli staří o jistém zjevu přírodním; při tom hledí si i podobných představ u národů jiných, příbuzných a také nepříbuzných. Jeho výklad mythů bývá po přednosti, ač ne všude, fysikální. Takovým způsobem v dřívějších svých pracích vyložil Heru a Junonu za bohyně měsíce, Apollona a Marta za bohy slunce, Herma za boha větru, ambrosie a nektar je dle jeho mínění vlastně med atd.

Tétéž methody užívá i v novějších svých pracích, z nichž vytýkáme zvláště monografii »Über Selene und Verwandtes« (Leipzig 1890) a dodatky k tomuto spisu »Nachträge zu meiner Schrift über Selene und Verwandtes« (Leipzig 1895).

I tu vychází Roscher od nejstarších představ prostonárodních o měsíci; aby dokázal, že představy takové jsou staré a prostonárodní, užívá právě methody srovnávací, hledě k podobným představám o témž předmětu přírodním u národů příbuzných i nepříbuzných (str. VII n.). Na základě velmi hojného a pracně sebraného materiálu dokazuje Roscher v tomto spise, jak postava bohyně měsíce vyvinula se z oněch prostonárodních představ o měsíci. Měsíc pokládán za skvělý, zlatý, krásný, byl

*) Proti směru Kuhnovu a Müllerovu vyslovuje se Roscher rozhodně v jedné recensi v Berl. phil. Woch. 1893, str. 1298 n.; srv. i jeho článek »Über den gegenwärtigen Stand der Forschung auf dem Gebiete der griechischen Mythologie und die Bedeutung des Pan«, Archiv für Religionswissenschaft I (1898), str. 43 n., zvláště str. 48 n.

pojímán jako deska, roh atd.; proto i Selene (jako jiné bohyně měsíce) mívá nad hlavou kulatou desku nebo srpek měsíce a pokládá se za bytost zvlášť spanilou; zářnost měsíce způsobila, že zobrazována s pochodní v ruce (str. 18 n.). Selenu buď si představovali létající nebo jezdící na voze, na býku nebo na koni, rovněž podle představ o měsíci (str. 36 n.). Selene, jako Helios, vystupuje z okeanu a potápí se do něho (str. 44 n.) Ježto měsíc dle starodávné víry jest původcem rosy a tím, jakož i svým přibýváním, přispívá ke zdaru a vzrůstu rostlin, jsou bohyně měsíce i bohyněmi úrody (str. 49 n. a 61 n). Měsíc působil i na menstruaci žen a na porod; proto bohyně měsíce jsou i bohyněmi porodu (str. 55 n.); působil i na kouzla, a proto bohyně měsíce bývají i bohyněmi kouzel a magie (str. 84 n.). Ježto pak lov konal se v starověku, zvláště v létě, v noci a za svitu měsíčního, jsou bohyně měsíce i bohyněmi lovu (str. 92 n.). Takovým způsobem probírá Roscher i kult, attributy a symboly Seleniny a ukazuje, že vše to svědčí o jejím původním přírodním významu jakožto bohyně měsíce (obr. 102 n.).

Ale nejen Selene sama, nýbrž i Artemis a Diana, Hera a Juno, Afrodite, Hekate, ba i heroiny některé, Europe, Pasifae, Antiope, Prokris, Medeia, Kallisto, Atalante, Ifigeneia jsou původně bohyněmi měsíce, skleslými na stupeň pouhých heroin (str. 126 n.). Ovšem u jednotlivých bohyň a heroin všecky vlastnosti onoho přírodního substrátu, z něhož vyšly, nevynikají stejně, nýbrž některé vystupují zvlášť do popředí (srv. Selenu, Hekatu a Artemidu.).*)

Že tyto výrody Roscherovy velkou většinou jsou správné, nepochybuji; jsou zajištěny hojnými důkazy, z tradice lidu řeckého čerpanými. Pochybnosti mohly by vzniknouti jen při Roscherově výkladu o významu některých heroin, jež pokládá za původní bohyně luny.

Přes to však, že Roscher sám se vyhlašuje za srovnávacího mythologa, jest dosti nesnadno, chceme-li býti přesni, přiřaditi ho k nějaké určité mythologické škole. Stoupenec Kuhnův a Müllerův není; ač srovnává i pověry a mythy nepříbuzných národů s mythy a pověrami řeckými a italskými, liší se přece v celém pojímání mythologie i od stoupenců anthropologického směru Langova. Nejvíce styků má Roscher právě se směrem Mannhardtovým.

Jaký však jeho poměr k tomu směru vskutku jest, poznáváme jasněji z jeho článku v »Archiv für Religionswissenschaft«

*) Mnoho materiálu, kterého dočítáme se u Roschera, sebral jsem sám před lety a došel jsem na základě jeho k podobným výsledkům v článcích svých »Studie z oboru srovnávací mythologie« ve Sborníku prací filologických, v Praze 1884, str. 1. n. a »Báje o zrození Athenině« v Listech fil. XII, 1885, str. 1 n Ale články ty, psány jsouce česky, nedošly povšimnutí. Ostatně i jiní po mě pronesli některé výrody, které se s výrody oněch mých článků shodují.

I (1898), str. 48 n Tuto rozeznává Roscher v mythologii dva směry, jeden srovnávací, druhý filologicko-kritický. Druhý přestává prý na sbírání a kritickém pořádání mythologického materiálu, ale otázky o vzniku a významu jednotlivých kultů zpravidla neřeší a mythů ani náboženství různých národů nesrovnává. Roscher sám pokládá se sice za přívržence srovnávací mythologie, ale ne směru Kuhnova a Müllerova, nýbrž směru Mannhardtova, jenž prý dobré stránky methody srovnávací spojoval s filologickou kritikou, a stal se takto zakladatelem třetího směru mythologického (str. 50 n.).

Roscher nazývá se tedy sám stoupencem směru Mannhardtova; nicméně si úkol, který si Mannhardt vytkl, obmezuje. Kdežto Mannhardt na základě své srovnávací methody dospěl k mínění, že Indoeuropané již před svým rozdělením měli jakýs základ náboženských představ a jistou řadu mythických bytostí nižších i mythů, k nim se vztahujících (v. Listy fil. XV, 1888, str. 418), nejde Roscherovi o rozřešení otázky, zdali ten či onen mythus, ta či ona mythická bytost je již z indoeuropského pravěku či pozdější: on srovnávací methody užívá jen k výkladům o vzniku a významu mythů a mythických bytostí.

Toto jeho stanovisko zřejmo jest částečně i z jednoho výroku jeho ve spise »Nachträge zu meiner Schrift über Selene und Verwandtes«, str. 13, kde podotýká výslovně, že představy o měsíci, které jsou společné Indům a Řekům, nepokládá za dědictví z indoeuropské pradoby; pro něho mají prý podobné shody i tehdy cenu, nejsou-li v nijaké historické souvislosti, nýbrž jestliže se třeba vyvinuly od sebe neodvisle; proto prý srovnává s řeckými i podobné představy národů nepříbuzných, chtě tím pouze ukázati, že takové představy řecké jsou původní, lidové a významné. Také jeho mínění o vzniku heroů řeckých, které pokládá za skleslé bohy, nesvědčí pro to, že by schvaloval daemonologický směr Mannhardtův úplně.

Roscher tedy neužívá srovnávací methody k tomu, aby vyložil, kdy určitý mythus a určitá mythická představa vznikla, je-li z doby pravěké či z doby, kdy jednotliví kmenové indoeuropští žili již životem samostatným, nechává zkrátka nerozřešeny ony veliké problémy mythologické, jež nyní mysli tolik zajímají: jeho srovnávací methoda má pouze ten účel, aby vyložen byl význam mythu nebo nějaké určité mythické bytosti a jejího kultu. Roscher stanoví si tedy úkol obmezený; nicméně střízlivým a opatrným postupováním i tu prokázal mythologii již platné služby.

Roscher právem je nakloněn přírodnímu výkladu mythů; ale neužívá ho výlučně. Na př. Pan jest dle něho pouze božský nebo daemonský typus starořeckého ovčáka a kozáka, jaksi ztělesněním celého antického života pastýřského; proto všecky původní

funkce tohoto boha lze prý vysvětliti z omezeného sice, ale poetického kruhu představ antických pastýřů (Selene, str. 149 n.).*)

Roscher vydává již po delší řadu let obšírný a důkladný mythologický slovník »Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie«, Leipzig, I, 1884—1890, II, 1890 až 1897. Slovník ten dospěl sešitem 42. až k heslu Orestes. Jednotlivé články pocházejí od rozličných skladatelů, a proto arci nejsou psány s téhož stanoviska mythologického.

Ke stoupencům směru Schwartzova a Mannhardtova lze jakýms, a snad větším, právem připočísti také H. Usenera, jenž v poslední době vydal obšírný spis, kterým snažil se vskutku novým způsobem objasniti nesnadnou otázku, jak veliká božstva povstávala a vyvinovala se z mythických bytostí nižších. Spis ten má název »Götternamen. Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung« (Bonn 1896).

O podstatě bohů, míní Usener, lze bezpečně souditi jen ze jmen jich; ze jmen bohů lze prý poznati, jak se tvořila představa o nekonečném (str. 5).

Usener ukazuje na to, že mezi jmény bohů jsou hojná homonyma, t. j. stejná jména různých tvarů pro touž bytost božskou, povstalá na různých místech a v různých dobách; na př. jméno *Κρόνος* a souznačné s ním *Κρονίων*, *Κρόνιος*, *Κρονίδης*, odvozené od kmene slovesa *κραίνω* a značící »dokonavatel (der Vollender), bůh, jenž vše, co člověk podniká, přivádí k dobrému konci«, je prý jen jiným jménem pro Dia (jak soudil již Welcker; v. Listy fil. XV, 1888, str. 235). Teprve z tvaru *Κρονίων* souzeno, že byl Kronos otec Diův (str. 25 n.); dle Usenera bytost Kronova jest v skutku s bytostí Diovou totožná (str. 26 n.). Podobná hononyma, někdy jen suffixy rozdílná, jsou na př. Marmar - Mamurius, *Ἀθήνη* - *Ἀθηναία*, *Πέρσης* - *Περσαῖος* - *Περσεύς* (str. 8. n), *Ἀχιλλεύς*, původní bůh vod, a *Ἀχελῷος* (str. 14) a j. v. Hononyma, značící původně bytost touž, začínají značiti různé bytosti teprve tehdy, když rozličné suffixy, jimiž jsou tvořena, svádějí a nutí k novému užití některých hononym (srv. na př. výše uvedený příklad *Κρόνος*, *Κρονίων*; str. 29).

K homonymům náleží i ženské tvary jmen božských, utvořené z tvarů mužských. Indoeuropané mimo asi dvě neb tři božské bytosti ženské, jejichž podstata sama sebou způsobo-

*) Věci té týká se i článek, výše připomenutý, v »Archiv für Religionswissenschaft« I (1898) str. 54 n., kde myšlenku svou o podstatě boha Pana, již dříve vyslovenou, obšírně odůvodňuje a na str. 84 právem tvrdí: »Im Grunde sind die Mythen weiter nichts als mehr oder weniger getreue Spiegelbilder des gesammten antiken Lebens, Fühlens und Denkens. Nichts würde einseitiger sein als mit früheren Forschern anzunehmen, dass nur gewisse Naturerscheinungen, wie das Gewitter, Sonne, Mond, Regenbogen, Flüsse, Winde u. s. w. oder nur die Thatsachen des 'Seelenkultes' Anlass zur Entstehung von Mythen gegeben hätten.«

vala, že pojímány byly jako ženy, uctívali původně jen bytosti mužské; ale tvořivým pudem jsouc vedena, řeč ke jménům božských bytostí mužských tvoří i jména ženská, jež nabývají samostatného života, a takovým způsobem, zvláště po oddělení europské větve Indoeuropanů, k božským bytostem mužským přibývají homonymní a parallelní bytosti ženské (str. 29 n.): v indigitamentech vyskytovala se jména Limentinus a Limentina, Volumnus a Volumna; srv. Faunus a Fauna, Lupercus a Luperca, Liber a Libera a j. (str. 33), u Řeků *Ζεύς* a *Δία*, *Διώνη*, *Τρίτων* a Athena *Τριτωνίς*, *Τριτώνη*, *Τριτωνία* (str. 36), *Πέρσης* a *Πέρση*, *Ἕκατος* a *Ἑκάτη* (str. 37) a j. v.

Ale hojná jsou mezi jmény bohů také synonyma, t. j. totéž božstvo označuje nebo označovalo se také různými jmény. Složením s novým kmenem nabývá jméno některé nového rázu a zbarvení (srv. *Ἑκάτη* - *Ἑκαέργη*, *Ἕκατος* - *Ἑκηβόλος*; Artemis *Ἀρίστη*, *Ἀριστάρχη* a *Ἀριστοβούλη*; str. 48 n.). I jednotlivé důležitější představy o bozích, abych tak řekl, různé stránky jich bytosti vynesly na jevo často i nová slova (str. 56 n.): *Ζεύς*, jak můžeme souditi z názvu jeho slavnosti *Πάνδια*, slul prý i *Πάνδιος* (heros *Πανδίων*, což je jen jiný tvar jména *Πάνδιος*, byl původně bohem Diem; str. 61 n.) a j. v.

Bývali tedy titíž bozi označováni hojnými jmény, homonymy a synonymy (str. 72), jež, jak vidno, přese všecku svou hojnost týkaly se božských bytostí, počtem poměrně nehojných. Jak se tyto božské bytosti vyvinuly, o to jde především Usenerovi v tomto spise, a k výkladu toho přistupuje po uvedených mnou výkladech úvodních.

Někteří bozi jsou co do pojmu svého jasni; jsou to bozi, bdící nad jednotlivými činnostmi a poměry v životě (str. 75 n.). Bozi ti (Varronovi dii certi), které Usener nazývá »zvláštními, speciálními« (Sondergötter; str. 75), mají velmi úzce omezenou působnost. U Římanů jsou na př. takovými bohy Veruactor (úhor orající), Seia (bdící nad zasetým obilím), Proserpina (bdící nad klíčením), Flora a j. v. (str. 76 n.). Italikové vůbec tyto bohy dlouho udrželi (str. 79). Hojnost podobných bohů mají prý také Litvané a Lotyši (str. 79 n.); z jich bohů prý vůbec jen Perkunas (slov. Perunъ) pochází z pradoby indoeuropské, ostatní náleží době samostatného vývoje prusko-litevsko-lotyšského kmene (str. 109). Ale takových bohů speciálních měli i Řekové mnoho, mnohem více než se obyčejně soudívá (str. 122 n.): Damia a Auxesia v Peloponnesu a na Aigině, Charites (prý = haritas dle M. Müllera; str. 131), Auxo a Hegemone, Thallo a Karpo, Aglauros, Pandrosos a Herse, Erechtheus a Triptolemos (bůh trojího neb třetího orání; str. 141), Iatros, Paian, Iasos, Iaso, Panakeia, Akeso, Epione, Hygieia a j. v. jsou vesměs takoví bozi speciální.

Náboženské city a představy budilo zvláště nebeské světlo, jemuž — jak to vidíme na př. na řeckém Diovi — připisovány všeliké blahodárné účinky (str. 177 n.). I mezi zvláštními bohy shledáváme se proto s bytostmi světelnými; na př. jméno *Λύκος*, *Λυκάων*, *Λυκηγενής* značilo prý původně samostatného boha světelného (»osvětlovatele«; str. 199); stopy jeho kultu zachovaly prý se v Athenách (str. 211 n. a 214 n.). Ale jméno jeho přeneseno bylo později na Dia a Apollona, když tito bozi v kultu se vzmohli (str. 211); po té době samostatný kdysi bůh Lykos ustoupil do pozadí (ib.). Podobně v příjmeních (epithetech) bohů tají se často původní samostatní bozi; na př. v příjmení Artemidině *Ἀριστάρχη*, *Καλλίστη* a j. (str. 218), Atheniných *Νίκη*, *Ὑγίεια*, *Ἀλαλκομενηίς* a j. v. (str. 220 n., 235 n.) tají se vesměs samostatné původně bytosti božské, které s jinými většími bohy později se spojily. Z epithet božstev velkých lze tedy stanoviti značný počet takových božstev menších, speciálních. Když zmohl se kult velkých božstev, tato menší božstva klesla mezi daimony a heroy (str. 247 n.).

Heroové jsou částečně zemřelí předkové, jak soudí také Usener (str. 248), ačkoli zavrhuje výlučné uznávání animismu, ježto kult předků nemůže pokládati za jediný pramen náboženských představ (str. 254); ale splynuli časem s daemony (str. 253; o pojmu daemonů dle Usenera srv. str. 248), a dostali se mezi ně i mnozí bohové, oni bohové speciální, kteří ve svém významu byli oslabeni. Heroové, jejichž historičnost nelze dokázati, byli prý původně vesměs bohy (na př. Herakles, Dioskurové, Helene a j.; str. 255). Ze ctěných předků bozi se nevyvinuli (str. 254). Tedy oni bozi speciální jednak splynuli s bohy vyššími, jména jich stala se epithety bohů vyšších, jednak klesli v řadu daemonů a heroů (str. 272 n.).

Jak se však vyvinuli oni bohové vyšší?

Do indoeuropského pravě ku vzniku těchto vyšších bohů Usener zpravidla neklade; ještě za doby, kdy rozštěpili se již Indoeuropané na východní a západní, a kdy již západní Indoeuropané rozštěpeni byli v jednotlivé národy, takových bohů nebylo, nýbrž byli pouze bozi speciální, jakými z počátku byli i všickni pozdější bozi vyšší (str. 279). Tyto vyšší bohy, vzniklé z bohů speciálních, nazývá Usener osobními bohy (persönliche Götter).

Mezi bohy speciálními, pojmově jasnými, byli někteří důležitější (na př. bůh nebeského světla), kteří hned předem nad ostatní vynikali, a z těch vyvinulo se několik, poměrně málo bohů s plnou, plastickou osobností, kteří pak byli středem soukromého i veřejného kultu. Jak se vyvinuli, ukazuje Usener na jednom bohu, Apollonovi (str. 303). Apollon, jistě bůh sluneční a světelný (str. 303), znamená prý »abwendender Gott«, odvratitel, *ἀλεξίκακος*, Averruncus (str. 309 n.). Teprve když toto jméno v jazyce osamělo a stalo se nesrozumitelným, mohl se z původ-

ního speciálního boha světelného, Apollona, vyvinouti bůh osobní, ovšem také světelný (str. 312).

Vznik bohů osobních jest podmíněn tedy řečí, jistým postupem jazykovým (»sprachgeschichtlicher Vorgang«). Tím, že jméno důležitějšího boha zvláštního hláskovými změnami nebo odumřením příslušného kmene ztratí souvislost s živou mluvou a srozumitelnosti pozbude, stane se vlastním jménem. Teprve když vázán jest vlastním jménem, nabude bůh schopnosti, aby se vytvářil v osobu, a to v mythu, kultu, básnění a umění. Ale ježto pojem, s vlastním jménem spojený, trvá i sám o sobě a stále a stále se lidem vnucuje, bývá nevědomky obnovován: tak vznikají noví bozi zvláštní, kteří jméno, jež se ve vlastní jméno změnilo, mají nahraditi. Apollon na př. obnovuje se jako Alexikakos, Apotropaios atd. Vznikání osobních bohů z hojných bohů zvláštních značí duševní pokrok od představ jednotlivých k vyšším a obsažnějším pojmům. Jakmile který bůh zvláštní stane se osobním, přitahuje k sobě příbuzné bohy zvláštní. Tito buď zaniknou, nemají-li významu; jsou-li důležitější, žijí dále jako příjmení osobního boha nebo jako podřízené bytosti v jeho družině (str. 316 n.).

Dokud bůh nezmění se v osobního boha, jest netělesný a neosobní (srv. str. 315). 'Světlý otec' (*Ζεὺς πατήρ*, Juppiter), jejž Řekové a Italikové postavili v čelo božstva, jest pojem již v dálném pravěku jazykově stanovený, jak vidíme z toho, že i u Indů jest shodný bůh Djāuš pitā. Ale již v Ṛgvedě zastiňuje jej Indra. Že Djāuš nevyvinul se u Indů v boha osobního, toho příčina jest právě v jasnosti jeho jména (djāuš značilo 'nebe, den'); naproti tomu jméno Indra, jež záhy stalo se nejasným, hodilo se k tomu, aby na základě jeho nejasnosti vyvinul se tento bůh v mocného boha osobního (str. 315 n.).

Jakmile kterýkoli osobní bůh v kultu nabyl většího významu a dostávalo se mu moci i snahy, všecky jiné božské síly k sobě připoutávati, pozbývají tito jednotliví bozi samostatného kultu, polytheismus přechází v monotheismus (str. 338)

Usener, jak z celého díla je viděti, je přívrženec fysikálního výkladu, ač zřejmě uznává, že někteří bozi jsou jen jakýmsi zbožněním pojmů abstraktních (str. 364 n., zvlášť str. 368 n.). Není přívržencem ani srovnávací mythologie Kuhnovy a Müllerovy z dobrých důvodů (str. 324 n.), ani, jak jsme viděli, neuznává animismu a kultu předků za jediné a výlučné východisko řeckého náboženství. Ale ani jeho nelze bez obtíží, přes to, že jest také srovnávacím mythologem, zařaditi přesně k některému z dosavadních směrů srovnávací mythologie: hledíme-li k tomu, že vyšší bohy neodvádí z indoeuropskéko pravěku a že pokládá je za vzniklé ne sice z daemonů, ale z jakýchsi božstev nižších, daemonům ne nepodobných, nejsnáze lze jej přiřaditi ke stoupencům směru Mannhardtova.

Usener vychází ze zásady, že o podstatě božstev lze bezpečně souditi ze jmen jich. Tato hlavní jeho zásada, upomínající živě na zásady M. Müllera, je však velmi povážlivá. Musí jméno božstva vskutku přesně naznačovati celou jeho činnost a podstatu, nemůže naznačovati jen nějaký význačný jeho rys? Usener ovšem soudí, že podstata jeho božstev »zvláštních« vskutku jest vždycky vyčerpána tím, co jménem jest naznačeno. U leckterých (srv. na př. jména Seia, Veruactor, Iatros a j.) snad tomu vskutku tak bylo. Ale je na př. jisto, že božstva jiná se jmény, která připouštějí i poněkud širší význam, na př. Paian, Hegemone, Flora atd., vskutku měla tak omezený obor působnosti? A jestliže taková božstva, na př. Paian, měla již původně širší působnost, čím liší se pak tito »zvláštní« bohové od bohů »osobních«?

Dále dlužno uvážiti, že leckterá jména nejsou vskutku tak jasná, jak se Usenerovi zdá. Vychází-li kdo v mythologických výkladech z výkladu jmen bohů, nehledě toho, že o jich podstatě třeba také souditi na základě jich vlastností a jich působnosti, měl by se snažiti, aby podal všude výklad jmen aspoň pravděpodobný. Toho však právě Usener leckdy nečiní. Jeho etymologické výklady jsou často chybné, a nelze je s nynějším vývojem grammatických studií uvésti ve shodu.

Drží se na př. na str. 14 Forchchammerovy a Welckerovy domněnky, že *Ἀχιλλεύς*, ježto jméno to je etymologicky totožné se jménem *Ἀχελῷος*, je původně »bůh vodstva« (Wassergott); na str. 64 odvádí druhou část jména *Πάν-δημος*, příjmení Diova, (jako - *δημος* v *Ἑκάδημος*, *Ἀκάδημος*) od kořene djev (t. j. djeu, od něhož i jméno *Ζεύς*). Ale *δη* v *δη-μο-ς* nemůže souviseti s tímto kořenem. Kam zmizelo na př. beze stopy j?; srv. lepší etymologii slova *δῆμος* u Brugmanna, Griech. Gramm.[3], str. 300. Také *δυσ-* v *Δύσποντος* a *Δυσποντεύς* odvádí od koř. dju, tak že mu jméno onoho syna Pelopova neb Oinomaova *Δύσποντος* značí vlastně »nebeské vody«. Heros ten by se tedy významem svým podobal vodnímu bohu Acheloovi (str. 70).

Původní tvar jména *Ἀπόλλων* je *Ἀπέλλων*; za pratvar pokládá Usener tvar *Ἄπ(π)ελλος*. Jméno to odvozuje od kořene latinského slovesa pello = prý řecky *πέλ-jω* (srv. *πέλω*, *πέλομαι*); *Ἄππελλος* vzniklo z *ἀπ(ό)-πελλος*. Značí tedy jméno to tolik, co odvratitel, *ἀλεξίκακος* (str. 309 n.). Ale pellere nesouvisí s *πέλειν* (= lat. colere!; řecké *π* jest přece jen střídnicí za velární q!), a celá tato etymologie tím padá. *) Spisovatel, který za základ svých mythologických výkladů béře etymologický výklad jmen, měl by ovšem znáti nynější stav grammatiky. Té znalosti u Usenera

*) Ani Fröhdova etymologie, kterou přijímají Fick a Bechtel, Griech Personennamen[2], str. 438 (*Ἀπόλλων*, dor. *Ἀπέλλων* značí prý »der Verkünder«, a jméno jeho souvisí prý s *ἀπειλή* a appellare) není, tuším, správná.

není, a proto mnohé jeho vývody, pokud založeny jsou na podobných etymologiích, třeba přijímati s velikou opatrností. Jestliže linguistický základ, na němž Usener svou theorii buduje, je chybný, padá tím vlastně i celá theorie.

Jednu věc pilnými sbírkami svými Usener dokázal nezvratně: že také Řekové (jako Italové) měli veliké množství menších božstev a heroů. Ale že tato božstva vesměs jsou starší velikých bohů, kteří prý se z nich vyvinuli, dokázáno není; není dokonce vyvráceno mínění starší, že některá taková božstva menší naopak vyvinula se z božstev vyšších. Kdyby mínění Usenerovo, že bohové vyšší vyvinuli se naznačeným způsobem z božstev nižších, mělo býti pevně dokázáno, nesměl by Usener spokojovati se jediným příkladem takového vývoje. On vlastně způsob toho vývoje ukazuje jen na Apollonovi. O ostatních velikých bozích řeckých není v jeho spise tak podrobného, systematického výkladu. Pro vývoj všech velikých božstev z bohů nižších Usener naznačil cestu jedinou; nemohla se tato božstva vyšší vyvinouti i několika způsoby? Celkový výsledek tohoto bádání Usenerova neuspokojuje: naznačen tu způsob, jakým se vývoj velikých božstev bráti mohl, není však podrobným zkoumáním proveden důkaz, že vývoj jednotlivých velkých božstev řeckých vskutku tak se bral. Jen takovými podrobnými výklady o vzniku a vývoji velikých božstev mohli bychom posouditi, pokud methoda Usenerova je správná.

Mimo to způsob, jakým Usener představuje si tento vývoj »osobních« bohů, je v nejedné příčině mlhavý. Proč nejsou ti »Sondergötter« také osobními bohy, proč jsou to jakási prázdná schemata bez krve a masa? Mohou nabýti určitější podstaty vskutku jenom tím, že jméno jich časem stává se nezřetelným?

Obšírnou, ale dosti nepřístupnou úvahu o této knize Usenerově, kterou tuto zvláště vytýkám, uveřejnil S. J. Trubeckoj, »Новая теорія образованія религіозныхъ понашій«, *Χαριστήρια*, Сборникъ статей ... въ чесмь Θ. Е. Корша, Moskva 1896, str. 299—332. Trubeckoj není předpojatý mytholog; zavrhuje na př. srovnávací směr Müllerův, směr Spencerův i Gruppův (str. 301 n., 306 a 329) a sám kloní se k směru daemonologickému, soudě, že polytheismus vyvinul se z polydaemonismu (str. 308, 324; srv. však i str. 330). Posuzuje dílo Usenerovo střízlivě. V mnohých stránkách se s kritikou jeho shoduji. I on právem Usenerovi vytýká, že vychází z výkladu jmen božských (str. 305 n.; srv. str. 312 n.), ježto bůh může býti starší svého jména. Hlavní zřetel třeba míti k podstatě bytostí mythických; etymologie jmen může v té příčině hráti jen úlohu podružnou (str. 309). Proti mínění, že před osobními bohy byli bozi zvláštní, speciální, rovněž se vyslovuje (str. 313 n.); ukazuje na nespolehlivost pramenů, z nichž Usener čerpal svou znalost litevských

a lotyšských božstev (str. 315 n.). I on za největší zásluhu tohoto díla Usenerova pokládá odkrytí onoho množství malých božstev v řeckém náboženství (str. 322). Dobře ukazuje na nesprávnost terminu »osobní« bůh, ježto termin ten nutí nás uznávati bohy »neosobní« (str. 328). Celkem tedy s výsledky Usenerovými právem nesouhlasí. Jak on sám představuje si rozvití individuálních božských typů, vykládá na str. 330 n.; myslí, že při tom velké působení měly kulty cizí, odjinud do země přišlé. Ale myšlenka ta je toliko nadhozena, ne dostatečně dokázána.

Synonym jmen božských, o nichž jednal Usener již ve spise právě posouzeném, týká se také jeho článek »Göttliche Synonyme« (Rhein. Mus. 53, 1898, str. 329 n.), jenž jest do jisté míry doplňkem předešlého spisu.

Z prvého spisu mohlo by se prý souditi, že vznik určitého osobního boha závisí na té pouhé náhodě, že jméno boha speciálního stane se nesrozumitelným a tím schopným, aby nabylo platnosti jména vlastního. Třeba prý tedy výsvody první knihy doplniti důkazem, že pozdější vlastní jméno osobního boha jest vždy jen jedním z m n o h ý c h výrazů, které si duch lidský pro pojem jistého božstva utvořil (str. 330 n.). Usener hledí proto stanoviti novou řadu synonym pro touž původně bytost božskou. Ukazuje k tomu, že mnozí heroové mají dle pověsti d v a otce, jednoho božského, druhého lidského. Obyčejně jméno smrtelného otce jest jen jiné, starší jméno onoho boha, jenž se pokládá v pověsti rovněž za otce heroova (str. 332).

H e l l e n je na př. dle pověsti syn buď Deukalionův, buď Diův; ale Zeus a Deukalion je prý totéž. Slovo Deukalion odvozeno prý od téhož kmene, jako jméno Diovo (str. 333). H e r a k l e s jest syn Diův i Amfitryonův. Ale jméno *Ἀμφι-τρύων*, odvozeno jsouc v druhé své části od kořene, který se vyskytuje v *τείρειν*, *τέρετρον*, *τρίβειν*, *τρύμη*, *τρῦμα*, *τρύος*, *τρυπᾶν* a j., a z *ἀμφίς* (pův.: »na obě strany«), značí prý boha hromu, vysílajícího klín bleskový na východ i na západ a jím vše prorážejícího (str. 336). Jméno otce Amfitryonova *Ἀλκαῖος* neb *Ἀλκεύς* (*Ἀλκείδης* nazývá se často i sám Herakles) značí »silného« neb »odvratitele« a bylo prý v kultu thebském synonymem jména Herakleova (str. 337 n.). K a s t o r a P o ł y d e u k e s pokládají se za syny Diovy (*Διόσκουροι*) nebo Tyndareovy. Ale jméno *Τυνδάρεως*, odvozeno jsouc z téhož kořene jako *Τυδεύς* (srv. sanskrt. kořen tud, lat. tundere, tudes, 'kladivo'), značí »bořitele«, »roztřišťovatele«, tedy lakonského boha blesku (str. 340 n.). A m f i o n a Z e t h o s jsou buď synové Diovi nebo Epopeovi. Tento Epopeus jest rovněž Zeus, bůh, který na nebi pozoruje vše, co na zemi se děje (srv. epitheta Diova *Ἐπωπέτης*, *Ἐπόπτης*, *Ἐπόψιος* a p.; str. 342 n.). P e i r i t h o o s jest rovněž syn Diův, ale i Ixionův, jenž opět je roven Diovi. Jméno jeho značí prý »Radmann«, t. j. pán kola slunečního (str. 345 n.).

Podobně značí původně touž bytost jména Aiolos a Zeus (str. 346 n.), Poseidon, Glaukos (str. 350 n) a Aigeus (str. 356 n.) a j. v. Uvádíme tu jen některé příklady z hojného materiálu Usenerova.

Když se z takových bohů speciálních vyvinul bůh osobní, ostatní bozi speciální buď jsou mu podřízeni, jestliže jméno jich bylo podobno adjektivu nebo snadno v adjektivum mohlo býti změněno (srv. *Ζεὺς Λύκαιος* anebo *Ἀπόλλων Λύκειος*), anebo, měli-li jména, která pro svou nejasnost činila dojem jmen vlastních, zůstali sice samostatnými, ale klesli na stupeň heroů, kteří s bohy osobními uváděni často v genealogickou souvislost (str. 378).

Usener při těchto smělých a leckdy důmyslných kombinacích zase hlavně se opírá o etymologie jmen, z valné části nesprávné anebo aspoň pochybné. Proto také jeho výv ody přese všecku důmyslnost jsou málo přesvědčivé. Kdo jeho etymologiím nemůže věřiti, pozbývá všeho pevného podkladu pro jeho theorie.

Mohli bychom snad k mythologům, o nichž jednáme v tomto odstavci, přiřaditi i muže, jehož činnost věnována byla jiné vědě, a jenž takřka jen při příležitosti zavadil také o výklady mythologické.

Rudolf v. Ihering, známý romanista, ve spisu »Vorgeschichte der Indoeuropaeer (Leipzig 1894) odvádí jisté náboženské instituce Římanů (tak zvláště instituci tak zv. ver sacrum na str. 309 n.) z indoeuropského pravěku aneb aspoň z doby stěhování jednotlivých kmenů indoeuropských. Avšak na každé téměř straně této knihy jest viděti, že ji psal právník, který se současnými pokroky studií jazykozpytných a mythologických není obeznámen. Odtud pocházejí i vady a leckteré podivné názory knihy; na př. římské ver sacrum je napodobením předvěké výpravy »Ariů« z jejich pravlasti (str. 319 n.). Z té příčiny nebudeme k této knize dále hleděti, ačkoli jedná také o věcech (na př. o kultu předků), kterých se v pozdějším výkladu svém dotkneme.

Srovnávacím mythologem, ale zcela zvláštního rázu, je P. Regnaud, skladatel spisů »Le Rig-Véda et les origines de la mythologie indoeuropéenne« (Paris 1892), »Les premières formes de la religion et de la tradition dans l'Inde et la Grèce« (Paris 1894; srv. úvahu v Lit. Centralbl. 1895, str. 1250 a Jahresb. üb. d. Fortschr. d. Alterthumsw., sv. 102, 1899, str. 145) a »Comment naissent les mythes« (Paris 1897).

Regnaud uznává sice jakés náboženství Indoeuropanů v době, dokud byli ještě nerozvětveni, ale jen velmi primitivní. Z tohoto starého náboženství indoeuropského nejvíce živlů udrželo prý se v Ṛgvedě. Proti anthropologickému směru Langovu i proti směru Müllerovu staví se příkře, sám však ve svých výkladech zabíhá do holých fantasií. Užívám tu k posouzení jeho názorů spisu

třetího. Ve spise tom (str. XIX) methodu Langovu — ne neprávem — nazývá summární, zběžnou a approximativní, a soudí o folkloru vůbec, že má »methodu vědecké fantasie«. Ale jeho vlastní methoda je rovněž fantastická.

Pohádky mají prý pramen v ideách a textech liturgických a vyvinuly se v době prajazykové při obřadech a uctívání svatého ohně (str. 1). Vykládá větu tu na pohádce o Palečku, již celou takřka větu za větou vyvádí z Ved; na př. začátek její: »Byl kdys drvoštěp a jeho žena, kteří měli sedm synů« vykládá z Ṛgvedy I, 164, 1, kde čteme: »viděl jsem tu hospodáře (pána domu), majícího sedm synů« (str. 3) atd. Ve formulích hymnů vedských jsou dle něho stopy té pravěké pohádky (str. 54). Jak k těm výkladům dospívá, o tom nebudeme se tu šířiti; je také těžko takové fantastické výklady předložiti čtenáři jasně, když v nich samých jasnosti není. Regnaud bludištěm svých vývodů dostává se k přesvědčení, že Paleček je Agni, jako Perseus a Oidipus (str. 11 a 33).

Podobně fantasticky vykládá báchorku o Popelce, o potopě světa (str. 54 a 59 n.), báj o Urvaśī a Purūravasovi (str. 153 n.). Pohádky a báje vznikly dle něho z formulí liturgických, jež zvláštním způsobem byly vykládány: slova formulí těch zbyla, ale podložen jim jiný smysl (str. 153 n.). Báj vzniká dle něho tedy také — upomíná to poněkud na M. Müllera — z řeči a omylem. Podobným způsobem vykládá v jiných spisech svých i vznik bohů indoeuropských (v. Gruppe v Jahresb. sv. 102, 1899, str. 145.). I bozi vznikli prý z písní, které zpívány byly při zapalování a udržování ohně.

Co je ve spisech Regnaudových positivního, je vše špatné, a lze to těžko zařaditi na místo jiné. Tím budiž zmínka o jeho směru na tomto nedosti vhodném místě omluvena.

IV.

Anthropologický směr mythologický.

Jako směr Kuhnův a Müllerův, tak také tak zv. směr anthropologický, mezi jehož přední zástupce náleží Andrew Lang, jest, myslím, v úpadku. Směr tento, jak známo (v. Listy fil. XV, 1888, str. 293 n. a 421 n.), na základě praemissy, že život psychický u všech národů vyvinuje se stejným způsobem, zastává větu, že shoda mythů nesvědčí o jich společném původu, poněvadž i mythy úplně shodné mohly se na základě týchž podmínek psychických v téže podobě vyvinouti i u národů, kteří nikdy ve vespolném styku nebyli. Proto na př. Řekové i Aztekové mají touž pověst o potopě světa, Australové a Indoeuro-

pané touž pověst o ukradení ohně, proto nejrůznější národové věří v stěhování duší, v proměňování se člověka ve zvířata atd.

Lang vykládal si vznik mythu velmi rád ze zvyku; zvyk na př. různých národů, jenž zakazoval muži, aby s ženou svou do jisté doby nestýkal se bez jistého obmezení, způsobil prý pověst o Urvaśī a Purūravasovi, Erotu a Psyše a j.

Vyložil jsem již, že směr tento vyznačuje se jakous povrchností. Lang spokojuje se tím, stanoviti při bájích i velmi odlehlých, jsou-li si vůbec nějak podobny, jisté shodné rysy, nehledě k hojným rysům neshodným. Přestávaje tedy jen jaksi na hlavních rysech bájí a nehledě k ostatním, vidí shody i tam, kde převládají vlastně neshody. Báje na př. řecká o Prometheovi upomíná poněkud na báji Murriů v jižní Australii o Toverovi, jenž měl dvě ženy, které nenáviděly černochů. Muž jakýs, jenž černošky miloval, dvořil se jim, ukradl jim oheň a byl proměněn ve ptáka. Shoda těch bájí přestává na ukradení ohně: vše ostatní jest neshodno. Báj indoeuropská o ukradení ohně s nebes má tak zvláštní rysy, že srovnáním s bájí Murriů ji vlastně nevyložíme. Třeba ovšem připustiti, že mohou u různých národů vzniknouti i úplně shodné báje: proto však přece lze souditi, že i Indoeuropané měli jisté báje, které u nich z pokolení na pokolení se dědily a udržely se i po rozdělení jich v jednotlivé větve. Anthropologická theorie možnosti zvláštní mythologie indoeuropské vlastně nevyvrací.

Lang sám arci na svém starém mínění trvá. Jeho spis »Myth, ritual and religion«, o jehož prvním vydání referoval jsem v Listech fil. XV, 1888, str. 293 n., vyšel před nedávnem (r. 1899) v druhém vydání; francouzský překlad jeho vydal L. Marillier s názvem »Mythes, cultes et religion« (Paris 1896). Nejnovější spis Langův »Modern mythology« (London 1897) je vlastně z největší části polemika proti Müllerovým »Contributions to the science of mythology«, v níž Lang, jako činil již často dříve, zastává své zásady proti zásadám Müllerovým. Znám spis ten jen z referátu v Athenaeum 1897, 2, str. 151.

Jak jsem již v prvním článku naznačil, není schopna tato methoda vyložiti uspokojujícím způsobem všecky mythy, zvláště ne složité mythy indoeuropské, nicméně, užívá-li se jí řádně, zajisté může také vykonati dobré služby. Chci to ukázati aspoň na jednom příkladu. U rozličných, někdy daleko od sebe odlehlých národů jsou pověsti o potopě světa. Tyto pověsti zajisté nevyvinuly se na základě téléž tradice, nýbrž, pokud snad k některým národům nedostaly se z ciziny, vznikly vskutku samostatně na základě týchž podmínek, vzniku jich příznivých.

Richard Andree sestavil ve spise »Die Flutsagen, ethnographisch betrachtet«, Braunschweig 1891, 88 pověstí o potopě, hlavně pověstí národů necivilisovaných. Nejstarší pověstí

o potopě, jež jest originálem pověsti hebrejské, zachované v bibli, jest pověst chaldejská (str. 1 n.). Zakládá se asi na zátopě mesopotamské nížiny na dolním toku Eufratu, jež vznikla nejspíše značným zemětřesením v oblasti perského zálivu (str. 11 n.). Aigypťané a Arabové podobné pověsti nemají, za to však Peršané; pověst perská je starým mythem indoeuropským (str. 13 n.). Také Indové mají pověst o potopě (str. 15 n.). Andree přehlíží pak pověsti o potopě, vypravované v Asii (str. 24 n.), a přechází (str. 39 n.) k pověstem europským. Řekové (str. 39 n.) měli dvě pověsti o potopě, z nichž v jedné vystupuje král attický nebo boiotský Ogyges, v druhé Thessal Deukalion. Tato druhá pověst, vzniklá prý rovněž na základě skutečné povodně, způsobené zemětřesením, byla v pozdějším podání, jak Andree přesvědčivě dokazuje, změněna a doplněna spojením s pověstí chaldejsko-hebrejskou (str. 41 n.). Na to následuje výklad o pověstech jiných národů, v Europě bydlících, o pověsti, zachované v mladší Eddě, litevské, finnské (str. 43 n.). Podobně vykládá Andree o pověstech afrických, australských, amerických atd. (str. 47 n.).

Jak vidno, seřadil Andree jednotlivé pověsti ne podle příbuznosti kmenů, u nichž se vypravují, nýbrž dle principu místního, úplně jsa ve shodě s naukou toho směru, jehož se drží. Zajímavé jsou konečné vývody Andreeovy. Pověsti ty nevyskytují se všude: u Arabů, ve vnitřní Asii, v celé Asii severní, v Číně a Japanu jich není. Europa má vlastně jen pověst řeckou; ostatní pověsti europské jsou buď z pramene biblického aneb aspoň pověstí biblickou změněny. V Africe pověstí takových téměř ani není; naproti tomu hojné jsou v Australii, Nové Guinei, Melanesii, Mikronesii, Polynesii, na ostrovech Sandwichských a v celé Americe (str. 125 n.).

Pověsti mají svůj vznik v povaze lidského ducha a ovšem také putují od národa k národu; i jest úkolem kritiky, aby odloučila od sebe to, co v nich je původního, co přejatého (str. 129). U mnohých pověstí o potopě jsou patrny nepopíratelné vlivy pověsti biblické, které patrně povstaly působením křesťanských missionářů, a jimiž původní tvar domácích pověstí býval často změněn (str. 130). Tak nemůže býti pochyby, že mladší pověst řecká (zachovaná u Plutarcha a Pseudo-Lukiana) má jisté rysy biblické; na př. Deukalion dle tohoto mladšího tvaru pověsti vypuštěným holubem hledí zvěděti, trvá-li dosud dešť či nikoli (str. 41). Ale i mnohé pověsti národů necivilisovaných mají takovéto biblické rysy (str. 138 n.). Vznikaly pak tyto pověsti, pokud nejsou odjinud přejaty, na základě skutečných událostí, hlavně zátop, povstalých zemětřesením nebo povodní řek, ovšem nenadálých a neočekávaných, ježto povodně, pravidelně se vracející, nemohly zavdati příčiny k jich vzniku (str. 146). I povodně, povstalé protrháním břehů jezer, způsobovaly vznik takových pověstí (str. 147); podobně cyklony, působící zátopy a jiné spousty

(str. 150 n.), ba i nálezy zkamenělin mořských zvířat, učiněné tu a tam od necivilisovaných národů novověkých a také za starověku (str. 149 n.).

Podání o potopě není jednotné (str. 152); pověsti ty jsou lokální a vznikaly samostatně na základě podobných podmínek, jež k nim vedly.

Nemůže býti po mém soudu pochybnosti o tom, že se Andreeovi podařilo dokázati úplně samostatný původ mnohých pověstí o potopě; nelze tedy z toho, že se podobná pověst vyskýtá na různých místech, hned usuzovati, že pověsti ty jsou v nějakém příčinném spojení. Jestliže na př. dle pověsti řecké lidé po potopě povstávají z kamení, které Deukalion za sebe hází, a jestliže zcela podobná pověst o povstání lidí z kamení, za záda házeného, je u některých Indiánů jihoamerických (str. 121 n.), nemůžeme býti na pochybnostech, že mezi pověstí řeckou a jihoamerickou není pražádného spojení, a že nápadná jich shoda jest čirou náhodou. Ale ovšem z výkladů Andreeových zároveň vyplývá, že jinak podoba takových pověstí o potopě přestává na hlavních rysech: nastane potopa, jeden nebo více lidí zachrání se v člunu nebo lodi, dostihnuvše často nějaké hory. To jsou téměř jediné rysy, ve kterých pověsti se shodují, a ovšem, i když povstaly samostatně, shodovati se musí. Nebo co je přirozenějšího, než že při potopě hledají lidé spásy v člunu nebo lodi a že zachrání se, dostavše se na nějaké místo vyvýšené? Jinak však podrobnějšími rysy pověsti se zpravidla značně liší. Třeba ovšem dodati, že také indoeuropské pověsti o potopě, indská a cikánská (str. 15 n. a 21 n.), perská (str. 13 n.), řecká (str. 39 n.), eddská (str. 43 n.) a litevská (str. 44 n.), značně se rozcházejí, tak že jsou jistě původu samostatného: z indoeuropského pravěku jistě nejsou; vznikly teprve později z lokálních příčin v území některých jednotlivých národů indoeuropských.

Tyto vývody Andreeovy, zajisté střízlivé a přesvědčivé, mohou býti každému důkazem, že i tento směr v mythologii, dobře-li se ho užívá, může dojíti výsledků cenných a zajímavých. Střízlivost vývodů Andreeových objeví se v jasném světle, srovnáme-li je s nejnovějšími vývody Usenerovými o témž předmětě, o nichž — pro srovnání a zajímavost věci — tuto se zmiňuji, ač Usener celým svým pojímáním mythologie k této škole nenáleží.

H. Usener jedná o této věci ve spise »Die Sintfluthsagen«, Bonn 1899.

Pověsti o potopě, pokud nejsou přeměněny tradicí biblickou, jsou také dle Usenera na sobě většinou nezávislé. Usener chce však jednati jen o pověstech indoeuropských a semitských, z indoeuropských vlastně jen o indské a řecké; pověst litevskou pokládá za podezřelou (str. 2 n.). Vykládá nejprve o bájích semit-

ských, pak o indské, jež pochází dle něho již z doby vedské (str. 27), konečně o řecké.

Aby báj vyložil, vychází opět z výkladu jmen. Ukazuje na to, že vlastní jména na *-κλης* mají i tvar na *-κλος* (srv. *Πατροκλῆς—Πάτροκλος*; str. 51 n.); *-κλης* (z *-κλεϝες*) vzniklo prý z *-κλο-*; středním stupněm jest *-κλεϝας*. Jména na *-κλος* pokládá za deminutiva (na př. *Μάντικλος* značí prý »malý věštec«; str. 57). Tvary na *-κλης* místo deminutivních tvarů na *-κλος* vznikly působením jmen, jež vskutku složeny byly s *κλέος*, j. *Πασικλῆς* a p. Starší koncovka *-κλο-* (= l. -culo-, -clo-) má tedy význam deminutivní (str. 58). *Ἡρακλῆς* — u Sofrona *Ἡρύκαλος* — odvozeno prý od koř. *ἡρϝα-* nebo *ἡρυ-* (srv. vlastní jméno *Ἧρυς*) a plnějšího tvaru deminutivního onoho suffixu, *-καλο-* (str. 58). Od kmene *ἡρϝα-* odvozeno *Ἡρϝάκαλος*, *Ἥρακλος*, *Ἡρακλῆς*, od kmene *ἡρυ*: *Ἡρύκαλος*. Značí tedy toto jméno »malý heros«, »ten, jenž již ve svém dětství osvědčil se jako heros« (str. 58 n.) a je jen deminutivem slova *ἥρως* (str. 60 a 63).

Ježto potomci Deukalionovi slovou *Δευκαλίδαι*, je původní tvar jména Deukalionova *Δεύκαλος* (str. 65), a toto jméno *Δεύκαλο-ς*, tvořené týmž deminutivním suffixem *-καλο-*, značí prý »Zeva-dítě« (»Zeusknäblein«; str. 66). Souznačné jest i jméno *Δίοκλος* (str. 70) a *Διοσκόρινθος* (*κόρινθος* = *κόρος*, »Zeus-dítě«; str. 72). Deukalion jest »novorozený bůh nebeský, světelný« (str 74). Jeho přistání na Parnassu po potopě jest jen obrazem pro východ a rozlévání světla (str. 76 n.).

Tyto jazykozpytné výklady jsou úhelným kamenem, na kterém stojí celá velmi uměle sestrojená budova dalšího Usenerova výkladu pověstí o potopě; ale ten základ jest ze stanoviska jazykozpytného naprosto špatný. Jména na *-κλος* jsou jen jiné tvary jmen na *-κλῆς* (srv. Fick a Bechtel, Die griech. Personennamen, 2. Aufl., Göttingen 1894, str. 29, 165 n., 376 a 391); l. suffix -clo- odpovídá ř. *-τλο-*, a Deukalion neboli Deukalos nemůže značiti Dia jako dítě. O tom netřeba ani tomu, kdo nynější vědeckou grammatiku zná, šířiti slov.

Usener ukazuje dále na hojné pověsti, dle nichž bůh nějaký zmítán byl po vlnách ve skříni (*λάρναξ*); nejznámější jest v té příčině pověst o Perseovi, jenž hozen byl s matkou svou Danaou od Akrisia v jakés truhle do moře, až přistál u Serifa (str. 80 n.). Perseus jest jistě původně bůh sluneční (str. 85). Ale takých pověstí měli Řekové mnoho; podobně vysazen byl dle báje v truhle a hozen do moře Telefos (str. 86 n.), dle jedné pověsti i Oidipus (str. 90), Tennes (str. 90 n.), Anios (str. 96), Dionysos (str. 99 n.). Všecky tyto bytosti mythické jsou prý původně bozi světelní (str. 99). Podobné pověsti o dítěti, ve skříni v moři zmítaném, mají i jiní, s Řeky příbuzní národové evropští (str. 108 n.). Vedle toho jsou pověsti, které bájí o těchto bozích,

plujících po moři ne ve skříni, nýbrž v lodi (str. 115 n.) nebo na rybě (u Řeků na delfínu; str. 138 n.), čehož uvádí Usener hojné doklady. Truhla, loď i ryba mají v mythu týž význam, jsou jen obrazem téže věci (str. 185). Vše to zakládá se na představě o východu světla: bůh, ať již nese jej truhla, loď nebo ryba, vynesen jest vlnou na nějakou horu nebo zanesen k nějakému ostrovu nebo skále a povznáší se k nebi, k bohům (str. 213). Představa o Deukalionovi ve skříni, lodi, musí tedy býti vztahována k východu světla. Deukalion jest nově narozený Zeus, plující na výšinu oblohy (str. 233).

Ovšem nastává otázka, jak představa malého Dia, plujícího po vodách, mohla býti vsunuta v pověst o potopě (str. 234). To ovšem Usener nemůžé tak snadno vysvětliti. »Ich möchte glauben, dass ein Sinneneindruck dazu mitgewirkt hat, dass man das Aufsteigen des neugeborenen Lichtes mit einer Fluthwelle, die den Sonnenball wie mit einem Rucke emporzuheben scheint, in Verbindung setzte« (str. 234). Teprve spojením této představy s obrazem boha, v truhle, lodi nebo na delfínu vodou neseného, dán byl podnět k povstání pověsti o potopě (str. 239). Všude rozšířeny byly pověsti, které povstání jezer nebo propadnutí měst a osad pokládaly za trest bohů, seslaný na lidi pro jich zločiny (srv. pověst o Filomenu a Baukidě; str. 246 n.). Tyto pověsti mají s pověstmi, které chce vyložiti Usener, jednu věc společnou: v obojích mluví se o vodě a vlnách. Proto prý se obojí spojily, a tak vznikla pověst o potopě za Deukaliona (str. 247 n.).

Pověst řecká je úplně samostatná, v starším svém tvaru nedotknutá vlivy cizími (str. 248 n.); také indská pověst je samostatná a nedotknuta působením pověsti semitské (str. 241 a 256). Významem svým jsou si ovšem rovny; i Manu v pověsti indské (str. 241) i Xisuthros nebo Sīt- napištim v pověsti semitské (str. 6 a 257 n.) mají týž význam přírodní, jako řecký Deukalion. Pověst biblická přejata jest z Babylonie (srv. str. 4.).

Podal jsem jen hlavní myšlenky tohoto díla Usenerova, bohatého sneseným materiálem a hojností smělých kombinací. S výsledkem jich arci souhlasiti nemohu. Usenerovi i tu jde hlavně o výklad pověsti. Nepředpojatý čtenář zajisté mi přisvědčí, že prostý výklad Andreeův má do sebe mnohem více pravděpodobnosti než spletité a odvážné kombinace Usenerovy, jež rozpadávají se v niveč, jakmile podklad jich — jazykový výklad jmen — jsme nuceni zavrhnouti.

Proti stanovisku Langovu — ovšem také proti stanovisku tak zv. srovnávací mythologie — obrací se v naší literatuře J. Polívka velmi zajímavým a poučným článkem »O srovnávacím studiu tradic lidových« (Národopisný sborník československý II, 1898, str. 1 n.). Výklad jeho netýká se arci mythologie vůbec, nýbrž jen té její části, která vskutku nebo dle domnění některých badatelů uložena je v lidových pohádkách a báchorkách. Studiu

těchto pohádek, v nichž na př. Grimm a po něm jiní shledávají pokažený mythus vyšší, stoupenci školy Schwartzovy a Mannhardtovy zbytky oněch »nižších« mythů, z nichž teprve mythy vyšší se vyvinuly, věnována byla v době novější veliká péče; seznati lze ji dobře z hojné literatury, které Polívka v článku svém užívá. Shledána studiem tím často shoda i v pohádkách národů jazykově i zeměpisně vzdálených (str. 3), a to shoda, která netýká se jen prvků těchto pohádek, nýbrž i kombinace ideí a motivů (str. 10). Ale právě proto, že i pohádky takto shodné vyskytují se u národů od sebe velmi vzdálených, nelze souditi, že by byly vznikly v jediném centru, na př. v Indii, jak soudil Benfey, ani nelze souditi, že zakládají se na nějakých starých, společných názorech mythických, jež měli Indoeuropané již ve své pravlasti a jež se v pohádkách uchovaly, nýbrž třeba předpokládati určité prototypy pohádek, jež z původního místa, kde vznikly, šířily se na místa jiná ústně i písemně (str. 12 n.). Anthropologická škola, ač připouštěla také stěhování pohádek, vykládala tuto nápadnou shodu pohádek nejrůznějších národů tím, že vznikaly na základě týchž názorů, zvyků a obyčejů, jež za týchž podmínek na nejrůznějších místech země mohly se vyvinouti samostatně (str. 18 n.); škola ta neshledávala tedy v nějaké shodě nejrůznějších pohádek svědectví o vzájemné jich souvislosti. I tento směr Polívka rozhodně zavrhuje; ukazuje právem na to, že shoda pohádek jde někdy do takových podrobností, že na tento výklad Langův nelze pomýšleti (str. 20). Proto nutno se domnívati, že pohádky stěhovaly se z místa na místo, jak to folkloristé, ba částečně i sama hlava směru anthropologického, A. Lang, nyní obecně uznávají (str. 24). Pohádky, báchorky, bájky vznikají více méně ve všech krajích světa, ale ne u všech národů stejnou měrou; vznik jich můžeme připisovati jen určitým centrům, národům kulturně vyspělým, starým Aigypťanům, Indům, Řekům (str. 40). Polívka sám jest přívržencem theorie migrační; theorie mythologická a anthropologická — jimž i Polívka jistou správnost přiznává (str. 44 n.) — prý může při řešení otázky o původu a vlasti té neb oné látky brána býti v potaz, když theorie migrační nemůže svými prostředky otázku rozřešiti (str. 49).

Neupírám nikterak velmi poučnému článku Polívkovu správnosti, ale ukazuji na to, že theorie migrační a theorie »mythomanů« jakéhokoli odstínu nemůže býti vůbec stavěna v jednu řadu. Theorie ty nejednají přece o zcela týchž věcí. Dříve činila se chyba — která i v mythologii byla osudná —, že se vůbec nepátralo, zdali ta neb ona pohádka nedostala se k určitému národu odjinud. V té věci tak zv. theorie migrační učinila nápravu; jí jasně bylo dokázáno, že se pohádky stěhují ústně i písemně z místa na místo, jako se stěhují mythy, kulty a vůbec všecky vymoženosti kulturní. Ale, bude-li jednou pravděpodobně rozřešena otázka, odkud jednotlivé pohádky se vzaly, a

které byly jejich prototypy, budeme přece ještě státi před otázkou, jak tyto pohádky, jež se z určitých center dále šířily, vznikly. Nebo několik středisk, z nichž se šířily, vždy bude třeba stanoviti. A na otázku o vzniku a významu pohádek theorie migrační odpovědi nám nedá. Ona jest schopna vykonati jednu, předběžnou část úkolu, uvésti pohádky shodné na původní jich podobu a stanoviti místo, odkud se prototyp té neb oné pohádky dále rozšířil. Jak pohádka vznikla, má-li vskutku nějaký obsah mythologický či ne, to rozřešiti nemůže. Zbudou tu přece ony staré otázky. Jsou aspoň některé pohádky indoeuropského původu dědictvím z pravěku indoeuropského, jak soudila na př. škola Schwartzova, a obsahují vskutku zbytky nějaké nižší mythologie? Či snad přece (ač to je méně pravděpodobno) jsou některé zkaženým mythem vyšším, jak soudil Grimm a jiní »mythomanové«? Polívka to sám připouští v článku »Rybář a zlatá rybka«, Národopisný sborník I, 1897, str. 49 n.; srv. zvláště str. 62. Či jsou tyto pohádky vesměs jen ryzími pohádkami, skládanými pro pouhou zábavu a bez hlubšího jádra? Není vskutku naprosto možno, že i pohádky dosti podobné vznikají na nejrůznějších místech samostatně, jak soudil Lang? Theorie migrační tyto otázky řešiti nemůže; k rozřešení jich přece zase třeba se uchýliti po případě k methodě těch nenáviděných »mythomanů« nebo anthropologů a jíti jich stopami.

Polívka jest si dobře vědom, že theorie migrační těchto otázek řešiti nemůže, a zřejmě přiznává, že theorie mythologická a anthropologická mohou platně přispívati k řešení otázky o původu a vzniku tradic lidových, ovšem jen v jistých mezích (str. 44 n.). Ale neprávem staví theorii migrační proti theoriím druhým. Theorie migrační řeší jen předběžné otázky; vlastní jádro otázky rozřešiti lze jen způsobem a methodou jinou. Pokud jsou pohádky jen pouhým vypravováním zábavným, třeba otázku řešiti methodou literárně-historickou, obsahují-li a pokud obsahují také nějaký materiál mythologický, methodou mythologickou, po případě anthropologickou (srv. pověst o potopě). Která z různých těch method vede ke správnému výkladu jich vzniku, ukáže budoucnost: snad jedna, snad všecky. Toto stanovisko — v článku Polívkovu jen letmo naznačené — přál bych si míti důrazněji vytčeno. Methoda migrační vzniku pohádek a jich významu nerozřeší, zrovna jako se nevyloží vznik a význam na př. nějakého mythu nebo kultu řeckého, dokáže-li se, že je původu semitského, nemůžeme-li zároveň vznik a význam tohoto kultu semitského vyložiti.

O témž předmětu vykládá Polívka i v článku »O zlatém ptáčku a dvou chudých chlapcích« (Národopisný sborník VI, 1900, str. 94 n.), polemisuje tu proti St Cziszewskému, jenž hájí školy anthropologické a míní, že jest menší provinění proti kritice vědecké, připouští-li se nezávislý vznik jednotlivých motivů a

celých pohádek, než hledají-li se prameny jich vzniku a cesty jich šíření (str. 94). Polívka dokazuje správnost theorie migrační podrobným rozborem pohádky o zlatém ptáčku, jejíž vznik klade hypotheticky do Persie a jejíž šíření z místa jejího vzniku na místa jiná podrobně sleduje (str. 143).

Nemohu se tuto pouštěti do podrobnějšího výčtu a ocenění všech hojných prací směru anthropologického, jichž valná část v úzký rozsah našeho pojednání, jež hledí si především mythologie starých národů klassických, ani nenáleží. Šlo mi jen o vystižení nynějšího nazírání na tento směr anthropologický nebo ethnologický. Myslím, že i tento směr se přeceňoval a že není schopen řešiti všecky otázky mythologické. Že však lze ho v jistých případech také užiti s prospěchem, hleděl jsem ukázati výkladem o Andreeově spisu, týkajícím se pověsti o potopě. Užívati tohoto směru výlučně a jednostranně je právě tak veliký blud, jako užívá-li se jednostranně tak zv. srovnávací mythologie. Ale v tom spočívá takřka kletba mythologických studií, že každý téměř mytholog chce řešiti všecky otázky mythologické skoro vždy jedním způsobem, ač k řešení celého komplexu mythologické látky vede cest několik.

V.

Směr filologicko-kritický.

Nezdar, jenž potkal srovnávací mythologii Kuhnovu a Müllerovu, částečně také směr daemonologický a anthropologický, způsobil v novější době přirozeným způsobem reakci. Mnozí filologové proto vůbec všeliké srovnávání mythů zavrhli anebo, jestliže ho přece užívají, neužívají ho proto, aby touto methodou vyzkoumali, jak staré jsou jednotlivé mythy a mythické bytosti, zdali jakou mythologii a jaké náboženství měli nerozdělení Indoeuropané, a co je v jednotlivých mythologiích a náboženstvích indoeuropských dědictvím z pravěku, nýbrž užívají ho jen jako prostředku k výkladu mythu a k stanovení jeho významu. Škola ta vytýká si tedy úkol daleko obmezenější: jí jde jen o výklad mythů určité mythologie (na př. řecké a římské).

Poněvadž směr tento užívá k rozřešení svého úkolu všech prostředků filologické methody, vycházeje právem zpravidla od kritického probrání zachovaného materiálu, nazývají jej mnozí (na př. Roscher; v. výš str. 183) ne zrovna nejpřípadněji filologicko-kritickým. Viděli jsme již výše, že vlastně i Usener a Roscher, jakkoli mohou se pokládati ještě za stoupence method srovnávacích, jsou příslušníky této školy. Není to směr nový; je to pouze návrat k oněm směrům, které byly již před vznikem srovnávací methody, a o nichž jsem obšírněji

pojednal v prvním svém článku (Listy fil. XV, 1888, str. 230 n.). Směr tento nepouští se tedy do řešení velikých oněch problémů mythologických, ale může při své větší střízlivosti a opatrnosti, která ho právě od řešení temných otázek odvrací, pro kritické probrání látky a pro výklad mythu vykonati mnoho cenného.

Třeba se v tomto odstavci nejprve zmíniti o té třídě mythologů, která s oblibou stopuje mythy původně lokální, jež teprve později u všech částí národa sevšeobecněly. Neboť poznání, kde mythus vznikl, může také jistým způsobem přispívati k jeho výkladu; na př. mythy o pádu Hefaistově na Lemnos, mythy o Tyfoeovi a pod. vznikly jistě na určitém místě, kde podmínky pro jich vznik byly příznivy.

Pozornost k takým mythům lokálním obracel již K. O. Müller (v. Listy fil. XV, 1888, str. 234), jenž si právě přenášením mythů lokálních na místa jiná vykládal bohatost a spletitost mythologie řecké. Rovněž tak H. D. Müller vycházel rád při svých výkladech od mythologie jednotlivých kmenů řeckých (ib. str. 235 n.). Původně prý každý kmen činil náboženskou obec, ctící jedinou nebo několik málo bytostí božských; kulty i mythické bytosti stěhováním jednotlivých kmenů šířily se i na místa, kde jich původně nebylo. Mythologie řecká stává se při tom nazírání jakýmsi souborem mythologií a kultů kmenových, jež se navzájem pronikají, až jich pronikáním vzniká mythologie a náboženství všeřecké.

Stanovisko to vlastně ani nepřipouští, aby se mohl mythus stopovati do dob starších, snad až do pravěku indoeuropského. Mythy a kulty, vzniklé na určitém místě, nemohly býti arci na to místo přineseny z pravlasti indoeuropské, nýbrž mohly vzniknouti nejvýše na základě jakýchsi pravěkých mythických názorů. K učencům tohoto směru blíží se také, jak jsme viděli, O. Gruppe, třeba všecky skoro kulty a mythy řecké odvozoval na konec z východu.

I tento směr obou Müllerů má dosud mezi klassickými filology přívržence, ač není prost jisté jednostrannosti.

H. D. Müller drží se ho i v novějším svém spise »Historisch-mythologische Untersuchungen« (Göttingen 1892). Soudí, že mnozí heroové jsou historického původu a vlastně repraesentanty určitého kmene; na př. Diomedes že je repraesentantem maloasijských Doriů, pošlých z Arga, Oinomaos praobyvatelů Elidy, Pelops jich protivníků achajských. Má tedy původně heros platnost jen lokální, jež rozšiřuje se přes původní své hranice. U mnohých heroů, kteří mají nějaké historické pozadí (a k těm především přihlíží Müller), jest tomu asi vskutku tak; u heroů, kteří na historickém podkladu nevznikli, sotva bychom s výkladem tím vystačili.*)

*) Spis tento není mi přístupen. Výklad o něm podán jest dle zpráv cizích; v. Jahresb., sv. 85, 1895, str. 177.

Tétéž otázky o vzniku kultu heroů řeckých dotýká se také F. Deneken v čl. Heros v Roscherově Ausf. Lex. der griech u. röm. Mythologie, I, sl. 2441 n. a řeší ji také se stanoviska theorií o původním lokálním významu heroů. Slovo ἥρως značí prý v Iliadě »bojovníka«; teprve později nabývá významu »starověký rek«, a ještě později téhož významu, jako ἡμίθεος (sl. 2442 n.). Heroové mohou povstati tím, že na lidi přenášejí se některé pro ně vhodné rysy mythů o bozích, tak že některé pověsti hrdinské jsou splynulinou živlů mythických a historických, nebo tím, že některý bůh ztrácel svou původní platnost (na př. šířením kultu jiného boha, jenž pomalu nad ním nabýval převahy), bral na sebe povahu lidskou, až klesl na heroa (sl. 2445 n.). Až posud jsou vývody Denekenovy, zakládající se arci na výkladech starších, zajisté správny.

Ionové, jak vidno z básní homerských, prý kultu heroů neměli; u Homera jich úkol vykonávají bozi, jsouce stále v hojném styku s lidmi; ale vznikl kult ten u kmenů neionských, a to buď klesnutím některých původních božstev na nižší stupeň (srv. Amfiaraa, Trofonia a j.; mnohá jména heroů byla původně příjmeními bohů) nebo tím, že u těchto kmenů nabyl důležitosti kult mrtvých, jenž způsobil leckde kult heroů (sl. 2447 n.). Důkazem pro tato tvrzení je Denekenovi, že kult heroů a mrtvých v ionských básních homerských je velmi nepatrný. Kultu mrtvých v starších dobách u Ionů prý vůbec nebylo; ten jeví se teprv v mladších částech těchto básní epických. Tedy se u Ionů buď vůbec nevyvinul buď brzo zanikl (sl. 2452 n.). V Iliadě není také stopy kultu heroů; stopy jeho shledati prý lze teprve v Odyssei. Staré ionské epos zná jen hrdiny z pověstí, ne heroy, podléhající kultu (sl. 2455 n.). Kult ten vznikl prý hlavně v Boiotii a u Doriů, a to, jak bychom mohli souditi dle zachovaných zpráv, teprve asi v osmém nebo sedmém století, vskutku již asi o století dříve. Aiolské a dorské kmeny byly jeho původci (sl. 2458 n.).

Na těchto vývodech je, jak se mi zdá, pouze tolik pravdy, že rozkvět kultu herojského padá vůbec do dob pozdějších. V starých částech Iliady — ačkoli v nich bylo málo příležitosti dotýkati se tohoto kultu, jestliže již byl — vskutku heroové (Herakles a j.) vystupují ještě jako pouzí hrdinové z pověsti, jimž se ještě kultu nedostává. Ale souditi z tohoto mlčení o kultu heroů v Iliadě, že kult heroů i kult mrtvých a předků byl Ionům cizí, je po mém soudu nesprávno. Poněvadž ionské básně (jiných z té doby nemáme) o kultu heroů mlčí, nelze souditi, že kultu toho jen u Ionů nebylo; spíše bychom snad mohli souditi, že ho vůbec (tedy ani u Doriů a Aiolů) v té době nebylo: heroové sami ovšem již byli, ale jako pouzí heroové pověsti. Nevím však, zdali takové soudy, jež se opírají o pouhé mlčení básníků o jisté věci, jsou vůbec závazné.

Nápadné té věci, že o kultu heroů a duší zemřelých u Homera se téměř neděje zmínky, všiml si také E. Rohde v známé knize »Psyche, Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen« (Freiburg in B. u. Leipzig 1894, 2 vyd. r. 1898), str. 21 n. (prvního vydání), ale soudí naopak, že u Homera jsou jen stopy původního živějšího kultu duší; neboť Ionové, vystěhovavše se z Řecka do Malé Asie, nemohli kultu duší svých zemřelých předků, jenž připínal se k hrobu jich, v nové své vlasti hověti (str. 39) A vskutku lépe jest zajisté souditi, že i u Řeků (všech, nejen u některých jich kmenů) kult duší a předků byl všeobecný a starý, než že se vyvinul v době téměř historické. Tím ovšem nevyvrací se ještě to, co svrchu bylo tvrzeno, že nejmohutnějšího rozkvětu kult předků a také heroů došel teprv takřka na prahu dob historických. Obmezování kultu heroů na řecké kmeny neionské není po mém soudu odůvodněno. Měli-li Ionové své hrdiny v pověsti, a o tom nelze pochybovati, mohl se i u nich vyvinouti kult jich, jako se vyvinul u kmenů neionských. Každým řádem zajímavá tato otázka, jíž se dotknu ještě v poslední části tohoto svého pojednání, potřebuje ke konečnému rozřešení dalšího bedlivého zkoumání.

Do velké míry hoví těmto theoriím známý filolog U. Wilamowitz-Moellendorff. Již před lety ve svém spise »Isyllos von Epidauros« (Philologische Untersuchungen, neuntes Heft, Berlin 1886, str. 101 n.) vyhlásil Asklepia, jejž pokládal za boha podobného Trofoniovi a Amfiaraovi, za místního daemona thessalského; z Thessalie se kult jeho prý rozšířil na jiná místa Řecka. Podobně na základě důvodů naprosto nedostatečných, někdy pouhých tvrzení, ve svém vydání Euripidova Heraklea (Euripides Herakles, Berlin, 1889; 2. vyd. — jež tuto cituji — v Berlíně 1895), I, str. 19 n. vyhlašuje Heraklea za mythickou bytost dorskou. Aiolové, Ionové, Elejové, Achajové a jiné kmeny jí původně neznali. Herakles byl prý zprvu ctěn jen u Doriů, Boiotů a Thessalů, kteréž kmeny kdysi tvořily jednotu (str. 27 a 33). Wilamowitzovi nevadí, že právě u Ionů jeho kult je dosvědčen (str. 20). Herakles prý byl ideálem Doriů, jaksi jich zástupcem, v němž se význačné vlastnosti tohoto kmene jasně obrážely (str. 27 a 33); je původem člověk, jenž stal se bohem (str. 33), a proto právě, že jest původně člověk, neměl u kmenů dorských téměř kultu, kdežto u Ionů, k nimž přenesen byl již jako heros, o jehož původu lidském se již nevědělo, měl kulty velmi hojné (str. 34 n.). U Ionů vyvinul se teprve jeho kult jako boha (str. 36 n.).

Podobným způsobem v monografii »Hephaistos« (Nachrichten von der kön. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse 1895, str. 217 n.) i Hefaista pokládá za boha, který vznikl teprv u Řeků, když bydleli již v Řecku, a to jen u některé jejich části.

Nepopírám dokonce, že jsou heroové a snad i božstva, která vznikla teprve v Řecku na určitém místě a teprv odtud jinam byla přenesena: ale není správné s jakousi oblibou a na základě nedostatečných důvodů vyhlašovati za božstva původně lokální i božstva taková, která mají nepopíratelný všehellenský ráz, jako na př. Herakles. Způsobem Wilamowitzovým, jejž ihned o něco níže poznáme důkladněji, bylo by lze snadno celou mythologii řeckou i jinou rozštěpiti na řadu mythologií jednotlivých kmenů a obcí. Co pak zbude v těch jednotlivých mythologiích všem Řekům společného? I tu zachází se rozhodně daleko.

Při výkladu mythu užívá i tato škola filologicko-kritická dosud těch method, kterých se užívalo dříve; i fysikální i historický i tak zv. ethický a rationalistický výklad školy Lehrsovy těší se dosud oblibě. Bohužel i tuto těžko vystříhají se mythologové jednostrannosti; jedni s oblibou volí u všech téměř mythů výklad fysikální, jiní opět výklad historický nebo rationalistický. Zvláště výklad historický, po případě i rationalistický, těší se právě nyní u leckterých filologů oblibě, a proto pojednáme o něm na předním místě.

Popříti nelze, že jsou mythy, a to velmi hojné mythy (zvláště v pověsti hrdinské), které mají jistý historický podklad, v nichž se nám odráží jisté vskutku kdysi sběhlé děje a činy. Je na př. dobře možno, ba i pravděpodobno, že v pověsti o výpravě sedmi vůdců proti Thebám je jakési historické jádro, jak soudí Wilamowitz-Moellendorff v článku »Die sieben Thore Thebens« (Hermes 26, 1891, str. 191 n.; srv. zvlášť str. 240 n.), že pověsti o sporech mezi Aigeem a Lykem, mezi Theseem a Pallantovici jsou jen ozvěnou bojů, které kdysi zuřily mezi přistěhovalými Iony a původním obyvatelstvem Attiky, jak vykládá R. de Tascher v článku »Les cultes ioniens en Attique et les origines de l'histoire athénienne« (Revue des études grecques 4, 1891. str. 1 n., zvláště str. 17 n.). Ne tak jest již pravděpodobno, co tvrdí G. Kaibel v článku »Theokrits *Ἑλένης ἐπιθαλάμιον*« (Hermes 27, 1892, str. 257), že v zápasích Herakleových s peloponneskými bohatýry tají se vzpomínka na zápasy domorodých Achajů s přistěhovalými Dory. Osoba Herakleova jeví se nám jako skrz na skrz mythická; proto však přece jest aspoň myslitelno, že tomuto herou přičtěny byly od Doriů, jej zvláště ctících, později i činy některých osob historických. Ale je to zajisté přepínáním a sotva správným užíváním historického výkladu, jestliže na př. Maximilian Mayer, jenž ostatně dokonce fysikálního způsobu výkladu mythů nezavrhuje (srv. níže uvedeného díla str. 91, 129, 135 a j.), soudí v monografii »Die Giganten und Titanen in der antiken Sage und Kunst« (Berlin 1887), že Giganti, synové Gaie, země, jsou v mythické osoby obrácení původní obyvatelé Řecka, kteří od Řeků po těžkých bojích

byli přemoženi (str. 17 n.; srv. str. 48 n.). Nebo že by pověst o Gigantech měla nějaké historické jádro, toho není určitých stop.*)

Nesprávné je asi také, co vykládá Wilhelm Müller v monografii, obracející se proti spisům E. H. Meyera, »Zur Mythologie der griechischen und deutschen Heldensage«, Heilbronn 1889, míně, že ani Kentauři ani Achilleus nemohou býti pojímáni jako daemonové, nýbrž že významné události řecké historie tvoří podklad mythů o nich. Z toho mu následuje, že nejsou mythy ty z pravěku (str. 12, 16). V pověsti o Kentaurech naznačeny jsou prý jisté boje a stěhování kmenů. Boj mezi Kentaury a Lapithy má za základ boje národů, jež sběhly se v Thessalii (str. 21). Lapithové jsou lid thessalský (ib.; srv. str. 27). Kentaurové (slovo to odvozuje od κεντεῖν a αὖρος 'kůň'; str. 24) jsou prý pouze jízdní Thessalové, kteříž dle pověsti brzo po pádu Troje vpadli do Thessalie, tamní kmeny řecké vytlačili nebo podrobili a v mythu přetvořili se v obludy, při nichž kůň i jezdec srostl (str. 23 n.). Je-li mythus ten historický, není zajisté příliš starého původu; a v době stěhování kmenů řeckých byl by vznikl mythus o Kentaurech, k němuž zavdal podnět nezvyklý některým Řekům zjev jezdce na koni? Nepředpokládá takový výklad přílišnou naivnost nazírání za dob, kdy Řekové zajisté byli již kulturně dosti pokročilí, kdy již koně (srv. básně Homerovy) zcela jistě znali?

Mnohem zdařilejší je polemika Müllerova proti mínění E. H. Meyerovu, dle něhož mythus o Achilleovi a Peleovi, pocházející již z pravěku indoeuropského, vykládati třeba z úkazů, jež se objevují při bouři (str. 40 n.). Müller dobře tu ukazuje na slabé stránky výkladu Meyerova a sám pokládá daleko větším právem mythus ten za historický; podkladem jeho je obsazení Troady a osazování Řeků na pobřežích maloasijských (str. 47 n.). Mythus o Achilleovi, jejž Meyer od historické pověsti o oblehání Troje odděluje, není tedy rázu meteorického (str. 50). Ani Hektor není daemon, jenž vody nebeské uzavírá (»der die Wasserburg oder den Wasserstall verschliesst«; str. 62), ani Achilleus, jej přemáhající, daemonem blesku (str. 64 n.). Nemá tedy mythus o Achilleovi nic společného s mythem o Indrovi a jeho bojích s Vṛtrem nebo Ahim (str. 66). Výklad Meyerův jest vskutku násilný a málo přesvědčivý.

Müller v praindoeuropské mythy nevěří, ač připouští, že srovnávání podobných mythů indoeuropských k výkladu jich je prospěšno (str. 8). Mythy indoeuropské mají obdoby i u národů

*) Lepší jest výklad Mayerův o Titanech, které pokládá za bytosti mythické, vyšlé z podstaty jednoho boha slunečního, Titana (str. 71 n., 85, 134), a jeho tvrzení, že starší pověst o Titanech působila na pověst o Gigantech (str. 98 n., 156 n.). Ale i ten výklad podléhá v některých svých částech pochybnostem.

neindoeuropských; podobnost jich vznikla tím, že povstaly za podobného stupně kultury nebo také přenášením tradic od národa k národu. Ať si však soudí kdo o srovnávací mythologii Kuhnově a Müllerově, jak chce, jisto prý jest, že žádná pověst bohatýrská, která tkví v historii jednotlivých národů indoeuropských, po rozdělení Indoeuropanů vzniklých, nepochází z mythů praindoeuropských (str. 9).

Mythus dle Müllera nevznikl také na základě představ o duši; není prý to dokázáno a dokázatelno. Také právem vytýká Meyerovi, že nikde nevykládá, kterak z duchů a daemonů vyvinuli se bozi a heroové, jak Meyer ve shodě se směrem daemonologickým tvrdí (str. 10). Co se výkladu mythu týče, připouští arci i Müller výklad fysikální (srv. str. 32).

Historicko-rationalistickému výkladu hoví také ve svých pracích Wilamowitz-Moellendorff, ač jeho nazírání na mythologii třeba si teprve pracně sestavovati na základě jednotlivých zmínek a narážek, ježto systematického výkladu o svém názoru mythologickém nikde nepodal. Mám tu na mysli hlavně mythologické výklady jeho ve vydání Euripidova Hippolyta (Euripides Hippolytos, griechisch und deutsch. Berlin 1891) a Euripidova Heraklea (Euripides Herakles. I. Berlin 1889; 2. vyd. ib. 1895), jakož i jeho článek »Hephaistos« (Nachrichten von der kön. Ges. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse 1895, str. 217 n.).

Srovnávací methodě mythologické Wilamowitz není přízniv; ale spíše se jí vysmívá než uvádí důvody, z nichž by jasně vyplývalo, že srovnávání mythů je neprospěšné. Rovněž tak posmívá se fysikálním výkladům bájí. Na př. v Hipp., str. 24 posmívá se výkladu báje o Hippolytovi, dle něhož Hippolytos je nějaký heros sluneční, posmívá se i srovnávání mythů, tvrdě, že srovnávací methoda našla Hippolyta i u Eskimáků. Rovněž tak v úvodu k vydání Euripidova Heraklea, str. VIII n. polemisuje mělce proti srovnávací mythologii, zvláště proti Oldenbergovi a jeho spisu »Die Religion des Veda«, o němž jsme již promluvili, a zase proti fysikálnímu výkladu mythů. Báje o Herakleovi, zápasícím s Kakem a Geryonem, jimž odnímá krávy, upomínají na báje indské, dle nichž Indra osvobozuje nebeské krávy ze zajetí. Podobnost mythů těch je nápadná a zavdala příčinu k fysikálnímu výkladu těch bájí. Podobnost mythů se neodčiní vytčením několika neshod, jak činí Wilamowitz, dokonce pak se nevyvrátí fysikální výklad těchto mythů způsobem, jakým se on o to pokouší. Ze shod oněch prý jen vyplývá, že i Indové i Řekové měli pověsti o bozích nebo hrdinách, kteří zápasili s obry, a že měli rádi krávy, skutečné krávy (str. X)! Ale kdo četl Vedy, ví, že ony krávy, které osvobozuje Indra, nejsou skutečné krávy. Kdo si to z Ṛgvedu nevyčetl, je buď poražen naprostou slepotou, nebo mluví o něčem, čeho vlastně nezná. O obrazném vý-

znamu krav v bájích o Indrovi nemůže býti na základě textu Ṛgvedy pochybnosti. A na základě nápadných shod bájí indských s bájemi o Herakleovi není fysikální výklad bájí o Kakovi a Geryonovi nikterak tak nemožný a směšný, jak se Wilamowitzovi zdá.

Wilamowitz vykládá tedy mythy řecké beze všeho srovnávání, jaksi z nich samých, a s odporem k často užívanému výkladu fysikálnímu. Vizme na konkretních případech, jak je vykládá.

Mythus o Hippolytovi, jeho poměru k Faidře a jeho smrti vykládá ve vydání Euripidova Hippolyta takto. Osoby mythické, jako Linos a Hymenaios, jsou pouhé personifikace určité písně (str. 28). Hippolytos ctěn byl v Troizeně také od dívek, jež mu před svatbou obětovaly kadeř. Tedy jest Hippolytos bytostí, podobnou Linovi a Hymenaiovi: »Nach diesen Analogien kann es nicht befremden, dass das trozenische Hochzeitslied sich einen Träger seiner Empfindungen erzeugt hat, den für seine Unschuld sterbenden Jüngling« (str. 30). Jakožto jakýsi cudný daemon sňatku (»Hochzeitsdaemon«; str. 38) dostal se pak Hippolytos v mythu ve styk s Artemidou (str. 33). Vypravování o jeho poměru k Faidře, choti Theseově, nemá prý smyslu symbolického, nýbrž je to novella (t. j. vypravování o nějaké události, mezi lidmi sběhlé; str. 35), která dříve vypravována byla o jiných, a teprve později připoutala se ke jménu troizenského »daemona sňatkového« (str. 38 n.). Pověst o jeho smrti (byl vlastními koni usmýkán) vznikla prý špatným výkladem jeho jména Hippolytos (str. 31).

Jest tedy Hippolytos jakási bytost symbolická, jakýsi zosobněný symbol svatební písně, k níž se připojilo vypravování o poměru k Faidře zcela zevně, náhodou, z nějaké novelly; báje o jeho smrti je původu etymologického. Pochybuji, že kdo tomuto dosti mělkému výkladu uvěří. Důvod pro to, že Hippolytos jest jakýmsi daemonem sňatku, jest vlastně jediný: zvyk nevěst troizenských, obětovati mu před sňatkem kadeř. To mohly nevěsty troizenské činiti i tehdy, nebyl-li Hippolytos původně daemonem sňatku; osoba jeho, která dle báje vynikala vskutku panenskou cudností, mohla obdařena býti touto poctou i bez domněnky, že byla nějakým obsahu prázdným daemonem sňatku. A uvěří kdo tomu, že jméno Hippolytos (»koně od vozu odpřahající« ; Wilamowitz na str. 31 myslí arci, ježto v starověku vykládáno bylo to jméno ve smyslu »von Pferden gelöst«, že tím povstala pověst o jeho smrti) zavdalo příčinu k pověsti, že byl koňmi k smrti usmýkán?

Kdyby Wilamowitz tvrdil, že celá báje o Hippolytovi není nic jiného než prostá pohádka o záletné ženě a cudném mladíku — pohádek takových má každý národ dost —, byl by zajisté výklad jeho pravděpodobnější než výklad jeho nynější, dle něhož sestavena ta celá báje vlastně ze tří pramenů, z novelly,

symbolického daemona sňatku a špatného výkladu jména. Ovšem, kdo by vykládal báj tu jako pouhou pohádku, stál by opět před otázkou: jakého původu je ta pohádka a nemá přece nějaký hlubší význam? Není přece na starých fysikálních výkladech té báje (dočísti lze se jich na př. v slovníku Roscherově s. v.) něco pravdy? Tvrzeními Wilamowitzovými, kteréž postrádají náležitého odůvodnění, se výkladu toho mythu vlastně neprospěje.

Podobným mělkým způsobem vykládá Wilamowitz v článku »Hephaistos« i mythy o Hefaistovi, bohu zcela jistě přírodního významu. Wilamowitz toho také nepopírá. Již básník Iliady 2, 426 a po něm básníci jiní pokládají Hefaista za boha ohně, a jen na základě tohoto mínění o jeho podstatě lze prý vyložiti společný kult Hefaista a Hestie. Ale to prý bylo do původní podstaty toho boha teprv interpretací jeho podstaty vloženo (str. 226 n.). Kultu požívá prý Hefaistos jen někde; nikde na př. v Boiotii a na Peloponnesu (str. 228 n.). Vlastním sídlem tohoto božského kováře jest prý východní část zemí řeckých, hlavně Lemnos (str. 229 n.). Není to tedy bůh, jejž by Řekové byli měli již v původní své vlasti, nýbrž jen bůh Řeků, sídlících na ostrovech aigajského moře, odkud vzalo ho epos. Dokonce pak není snad z pravěku indoeuropského.

Původně nenáležel ani na Olymp; byl kovářem bohů, na zemi sídlícím, jejž si Řekové představovali jako kulhavého mrzáka. Poněvadž pak jako kovář bohů začal býti uctíván nejprve na Samu, kde kvetl kult Heřin stala se Hera jeho matkou (str. 238 n.). Byl představován jako mrzák, a proto vznikla pověst, že Hera, ježto nehodil se k ničemu jinému, určila ho k řemeslu (236 n.). Pověst, že měl za manželku Charitu nebo Afroditu, vznikla jen výmyslem básníků. Hefaistos nedostal prý vlastně ani ženy, »da man ihn sich nur bei seiner Arbeit dachte« (str. 238). Onen výklad báje, že shozen byl Herou s nebe, dle něhož značí toto shození s nebe spadnutí ohně s nebe na zemi, není prý lepší, »als wollte man den Blitz mit einem Cigarrenstummel vergleichen, den ein Gott wegwürfe« (str. 233 n.). Jest také báj o Hefaistovi, že matku svou připoutal na stolec, který zhotovil. Báj tuto vykládá Wilamowitz takto. Tato legenda, tento *ἱερὸς λόγος*, vznikla tím, že nejstarší obrazy božstev byly pouhá prkna (na př. obraz Artemidy *Ὀρθία* nebo *Λυγοδέσμα* ve Spartě). Také idol Hery na Samu bylo pouhé prkno, stojící na trůně, jež, mělo-li státi, musilo býti přivázáno. Ježto pak se bájilo, že trůn její zhotovil Hefaistos, vznikla legenda o připoutání Hery na zvláštní umělý stolec skrze Hefaista (str. 234 n.).

Hefaistos je bohem čistě řeckým, vzniklým prý individualisací bytostí podobného rázu, vyskytujících se vždy v mnohočtu, jako jsou Kyklopové, Pygmaiové, Daktylové, Telchinové, kteří vesměs jsou také umělci (str. 240 n.). Teprve později měněni bozi

v bytosti významu přírodního; proto i Hefaistos stal se později bohem ohně: původně byl pouhým božským kovářem (str. 245).

Vývodům těm věř si, kdo chceš. Mně se při nich zdá, že vše sofistickým způsobem — jenž upomíná na methodu Lehrsovu — postaveno je takřka na hlavu.

Jako všichni velcí bozi, tak ani Hefaistos dle mého mínění nepochází z indoeuropského pravěku: jest bohem řeckým, ale zajisté vše řeckým, jsa ctěn nejen ve východních krajinách Řecka, nýbrž i jinde, na př. velmi horlivě i v Attice. Že původně byl bohem ohně, z něhož později (kdy naučili se Řekové zacházeti s kovy) vyvinul se kovář umělec, s ohněm pracující, jest zajisté pravděpodobnější myšlenka než opáčné mínění Wilamowitzovo. I jiné mythologie indoeuropské mají bytosti podobné (ač samostatně vzniklé); Indové Agnia, Italové Vulcana, Germani Lokiho a Wielanda. I pro ně platí rationalistický výklad Wilamowitzův? Či sestrojeny ty bytosti mythické na základě jistých starých, již v indoeuropském pravěku vzniklých názorů o ohni a blesku, že je při vší různosti přece mezi nimi dosti shod? Výklady Wilamowitzovy jsou sice pohodlné (a při tom apodiktické), řeší hravě velmi těžké otázky, ale pravým obtížím se vlastně vyhýbají. Mnohomluvnost Wilamowitzova a jeho způsob, zdánlivé důvody ukrývati ve vtipech, někde dosti banálních, způsobují, že čtenář musí leckde teprve hádati, co Wilamowitz vlastně hojnými svými slovy chce vyjádřiti. Bez obalu se přiznávám, že mi sebe suchopárnější, ale střízlivý a kritický výklad je milejší než duchaplné povídání Wilamowitzovo, plné prázdných a jalových blyskotek.

Podobně vykládá Wilamowitz i o podstatě a významu Heraklea. Jest to bůh jen hellenský; fysikální výklad podstaty bohů pochází prý teprv od řeckých filosofů (vydání Euripidova Heraklea, úvod, str. XII a str. 103). Ale Herakles není původně bohem všech Hellenů, nýbrž jen Doriů, kteří v něm měli ideálního zástupce svého kmenového rázu (v. výš str. 203). Pověsti, jeho se týkající, mají částečně jádro historické (str. 28 n.); on sám jest původně člověk, jemuž později, a to u Ionů, dostalo se pocty božské (str. 33, zvláště str. 35 n.). Jméno jeho Ἡρακλῆς prý vzniklo teprve v Argu (str. 47 n.). Heraklea pokládali za ideál lidské dokonalosti již jiní mythologové; Wilamowitz arci tuto platnost Herakleovu zúžuje: jemu je původně ideálem dorské dokonalosti.

Výklad Wilamowitzův, jak jsme jej tuto nastínili, není nemožný; ale musil by býti náležitě dokázán a také mínění opáčná vyvrácena. Ale k tomu Wilamowitz při svém rychlém a feuilletonistickém psaní nemá času: on cizích mínění nehledí a jen svoje nápady často bez dostatečných důkazů dekretuje. Konečnému rozřešení sporné otázky se takovým způsobem hrubě neposlouží. Wilamowitz si mimo to úlohu svou příliš usnadňuje. On

soudí, že úkolem řecké mythologie je stanoviti, jaké představy mythologické měli Řekové; zdali nějaké staré pověsti při tom měnili, je prý jiná otázka (úvodu str. XII). Ovšem; ale otázka, které od první odlučovati nelze. Vůbec nelze o mythologii řecké pojednávati, vytrhneme-li ji z kulturního prostředí, v němž vznikla. A to činí Wilamowitz, míní-li, že mythologii řeckou může vysvětliti z ní samé, styků, které měla v době historické i dříve s mythologiemi jiných národů, pranic nehledě.

Fysikálního výkladu mythů drží se po výtce ovšem všichni srovnávací mythologové, ať směru Kuhnova a Müllerova, ať směru Mannhardtova a Schwartzova; také v souborných mythologiích řeckých a římských, ať populárně vědeckých, ať příručních, tento směr dosud převládá. Připomínám na př. čtvrté vydání známé řecké mythologie Prellerovy (Griechische Mythologie. 4 Aufl. von Carl Robert. Berlin I. Theogonie und Götter, 1894), v níž — částečně ze snahy, aby původní ráz díla nebyl stírán — velikou měrou hoví se tomuto způsobu výkladu. I v některých dílech dějepisných, pokud dotýkají se mythologie, jest tento způsob výkladu mythů oblíben.

Nemáme však tu místa, abychom o hojných spisech, vykládajících mythy způsobem fysikálním, i jen stručně jednali. Z přehledu Gruppova lze poznati novějších prací těch hojné množství.*)

Chci tu však ukázati aspoň na jedno dílo, které nestřízlivostí svého výkladu vedle mnohých jiných podobných je zvláště nápadno. A právě takové nestřízlivé fysikální výklady nejvíce zaviňují, že výklady ty docházejí u mnohých filologů odporu, ba posměchu.

K jakým koncům vede někdy nestřízlivé užívání tohoto způsobu výkladu, vidno je na monografii Konrada Sehrwalda »Der Apollonmythus und seine Deutung« (Berliner Studien für class. Philologie und Archaeologie XVI, 1, 1895). Apollon značí dle něho vzduch zemský, a to, jak prý ze jména jeho Apellon 'osvoboditel' (str. 8) patrno, čistý, zdraví působící vzduch na zemi (str. 9, 35). Zeus, jeho otec, jest prý bohem horního vzduchu, Leto, jeho matka, tmavým vzduchem v kůře zemské (str. 8 n.). Z této podstaty Apollonovy vykládá pak Sehrwald všecky jeho vlastnosti i mythy, s ním spojené, způsobem sice důsledným, ale často násilným a strojeným (srv. na př. jeho výklad mythu o boji Apollonově s Pythonem na str. 10 n.). Ale nejen Apollon, Zeus

*) Nevím, jakým právem může Gruppe ve svém přehledu prací mythologických za léta 1893—1897 v Jahresb. über die Fortschr. der class. Alterthumswiss, sv. 102 (1899), str. 140 tvrditi, že mínění, jako by řecké mythy značily jisté zjevy přírodní, a že jich podstatu lze poznati srovnáváním s jinými mythy indoeuropskými, hlavně indskými, je nyní již skoro docela opuštěno. Vlastní jeho přehled svědčí proti tomu. Srv. i str. 141.

a Leto, i Artemis a Hera jsou božstva vzduchu, Artemis opět spodního, nad zemí se vznášejícího, Hera horního (str. 32). I germanský Odin jest bůh vzduchu, povstalý na základě týchž představ o vzduchu, všude stejně působícím (str. 34 n.). Ani Sehrwald, jak vidno, nedrží se srovnávací methody; i jemu jde hlavně o výklad mythu a významu mythických bytostí.

Celou mythologii řeckou ze stanoviska fysikálního výkladu probral nejnověji Otto Gilbert ve spise »Griechische Götterlehre in ihren Grundzügen dargestellt«, Leipzig 1898. Jeho spis v době, kdy výklad fysikální odbývá se často posměchem, a kdy se o něm mluví jako o výkladu nemoderním, zastaralém, jest dvojnásob zajímavý, a proto se při něm déle pozdržíme.

Začátky řecké víry v bohy hledati prý jest »v pradobě řeckých kmenů« (str. 1). Co si tou pradobou řeckých kmenů Gilbert představuje, není mi jasno; je to doba, kdy již Řekové byli od ostatních Indoeuropanů ostře odděleni, či doba ještě starší, pravěk indoeuropský, jenž byl také pravěkem řeckých kmenů? Dle toho, že Gilbert uznává také mythy indoeuropského původu, by se skoro tak zdálo. Náboženství vzniká vědomím a přesvědčením člověka, že je závislý na mocnostech, mimo něho jsoucích. Poněvadž pak člověk závislý byl v pravěku zcela na přírodě, jež mu všeho potřebného poskytovala, proto síly přírodní staly se mu bohy; první bozi byli bozi čistě přírodní. Ale toto stanovisko zbožňování přírody již Indoeuropané celkem překonali. Jejich víra je výhradně víra v bytosti nebeské (Himmelsglaube), ježto člověk hlavně závislý je na nebi a jeho zjevech. Nebe a jeho zjevy pojímal člověk, podoben jsa v tom dítěti, jako osoby, které žijí a se pohybují. Nebeské zjevy staly se mu osobami, majícími tělo i život. Ze smyslných zjevů nebeských vyvinuli se tedy bozi indoeuropští; teprve dlouhým vývojem stali se abstraktními, ethickými, psychickými pojmy (str. 1 n.).

Bozi řečtí jsou tedy jen v nebi, nikoli na zemi. Majíce takové představy o bozích, Řekové tvořili mythy. »Mythen sind Reden, Erzählungen von den Geschehnissen seiner Götter, die 'heiligen Geschichten' von den Personen des Himmels« (str. 3) Mythy mohou ovšem vznikati stále; ovšem se také dědí z pokolení na pokolení, a teprv když se zapomene na význam těchto vypravování o nebeských bozích, jichž se týkají, počnou se vykládati jinak a strhovati jaksi na zemi (str. 4).

Zastavme se hned u těchto úvodních výkladů Gilbertových. Gilbert uznává jakési náboženství indoeuropského pravěku, tedy také bohy a spojené s nimi mythy pravěké Ale definuje zajisté mythus příliš úzce, soudě, že týká se jen bytostí nebeských, bohů. Že mythus má mnohem širší význam, že nemusí se vůbec týkati bytostí a věcí náboženského rázu, dobře bylo již vyloženo, na př. Vignolim (srv. Listy fil. XV, 1888, str. 424 n.). Na

a tmy přistoupila bohyně luny, stala se i ona bohyní času (str. 108). Ježto pak luna má tři fase, báji se často o třech združených bohyních měsíčních (srv. Graie, Gorgony — Gorgonina hlava značí prý úplněk; str. 111 — Moiry, Erinye, Hory, Charity a j.; strana 110 n.). Bohem času stal se ovšem podobně bůh sluneční (str. 133 n.)

Již z toho, co jsme z úvodní části díla uvedli, je patrno, že systém Gilbertův je příliš jednostranný: osoby mythické vznikají jen personifikací jistých zjevů nebeských; všecky lze je uvésti na tři, po případě čtyři původní bohy: boha nebe, slunce, tmy a bohyni luny. I bohové a bytosti mythické, které zdánlivě nemají vztahů k nebi, vyšly z těchto bohů tím, že člověk bytosti nebeské strhoval jaksi k sobě na zemi, po případě, jako boha tmy, i pod zemi (odtud bozi chthoničtí; srv. str. 39). Proto musí Gilbert vedle mythogenie vykládati také o mythopoesii, jíž se mythy, jež původně vesměs týkají se zjevů nebeských, přeměňují v mythy, odhrávající se na zemi. Jak taková jednostrannost vede k výkladům násilným, viděti nejlépe z toho, že i Graie, Gorgony, Erinye vykládá Gilbert za bohyně lunné, aby nápadné jich číslo tří vysvětlil.

V následujích hlavách obsažen jest obšírný a podrobný výklad o bozích řeckých. Zeus je pravěký bůh nebes, bojující s oblačnými bytostmi, Tyfonem, Giganty (str. 143 n.). Chotí jeho je Gaia (str. 163 n.), personifikace země, k níž ve všech theogoniích bůh nebes měl úzké vztahy (str. 26 n.). Z Gaie vzešla Hestia, bytost s ní tatáž, ale pojímaná ve zvláštním vztahu k lidskému obydlí (str. 165 n.). Poseidon (Potidan; Dan = Zeus) jest Zeus vláhy nebeské, pak bůh moře (str. 168 n.). Jemu podobné bytosti jsou Okeanos, Triton, Proteus a j. (str. 176 n.). Zeus a Poseidon jsou jediní řečtí bohové nebes (str. 176). Některé báje jsou společné bohu slunečnímu i bohu oblaků a temnoty (na př. mythy o Dioskurech, Titanech, Aloeovcích Otovi a Efialtovi a j.). Jeden z Aloeovců (str. 181 n.) a Dioskurů (str. 201 n.) je bůh sluneční, druhý oblačný; podobně jsou Prometheus a Zethos bozi oblační, Hefaistos a Amfion bozi sluneční (str. 183 n. a 185 n.). V mythu o Titanech a Aloeovcích prý bozi sluneční a temnoty zápasí s bohem nebes (str. 187). Boj mezi bohem slunečním a tmou naznačen na př. mythem o Apollonovi, potírajícím draka Pythona (str. 189 n.). Dionysos, Herakles, Apollon jsou bozi sluneční (str. 190), Hermes bůh tmy (str. 207) a j. S Hermem totožný je původně Pan i Hades, (str. 229 n. a 238 n.). Kronos, Asklepios, Satyrové, Silenové, Kureti, Korybanti, Nereidy, Nymfy vesměs jsou bozi temnoty (str. 245 n., 250 n., 261 n., 263 n., 265 n.); Leto je bohyně tmy (str. 341 n.), podobně Rhea, Niobe (str. 349 n.), ale i Themis (str. 328), ba i Mnemosyne a Eurynome (str. 329) jsou bohyně noci. Demeter jest bohyně země nebo temnoty, rodící bohyni luny,

Persefonu (str. 333 n.). Jako Apollon, Helios, Dionysos, Hefaistos jsou bohy slunce, tak bohyní luny (a sice úplňku) je Athene, Dione a Afrodite, Hera, Persefone, ba i Metis (str. 331 a 353 n.) a veliká řada řeckých heroin (Io, Deianeira a j.; srv. 353 n.). Láska boha slunečního k bohyni luny vyjádřena jest hojnými mythy (na př. o Apollonovi a četných jeho milenkách; str. 402 n., zvlášť 408 n.). Atd. atd.

Gilbert uznává i cizí živly v řecké mythologii (na př. Ares je mu bůh thracký, str. 474 n.; srv. vůbec str. 428 n.); ale tyto živly prý domácích systémů božských podstatně nezměnily (str. 506 n.).

Vše to vykládá se velmi podrobně a směle, a přece čtenář nebývá při hojných výkladech přesvědčen. Často místo důvodů nastupuje v těchto výkladech živá obrazotvornost. Gilbert, jak je patrno, je vřelým stoupencem názorů Grimmových a solární mythologie Maxe Müllera, ačkoli jeho srovnávací stanovisko velmi málo v knize té prosvítá, a ačkoli vznik a vývoj mythu představuje si podstatně jinak, než Max Müller. Z té příčiny přiřadil jsem ho k stoupencům tak zv. školy filologicko-kritické, ač by mohl býti pokládán i za srovnávacího mythologa. Ale pravé srovnávací methody v díle jeho hrubě není.

V knize Gilbertově jsou mnohé dobré výklady, ale ty jsou většinou staré: že Zeus jest bůh nebes, Apollon, Herakles bozi sluneční, Hera, Afrodite, Athene bohyně luny a j. v., jsou mínění stará; kde však Gilbert na základě své uměle sestrojené myšlenky, že všechny bohy a daemony řecké lze uvésti na čtyři původní typy bohů nebeských, a že všecky mythy točí se kolem nebeského zápasu světla se tmou, podává výklady n o v é, jsou tyto výklady téměř vesměs málo pravděpodobné. Hefaistos jistě má málo známek, že by byl bohem s l u n c e, rozmanité vlastnosti Hermovy nebo Panovy těžko se vysvětlí, soudíme-li, že byl bohem t m y. I bytosti, jichž původ dosti dobře je již vysvětlen, jako Satyrové, Sileni, ba i Nereidy a Nymfy, jsou Gilbertovi bytostmi t e m n o t y a původem bytostmi nebeskými, jež mythopoesií lidu dostaly se teprve později na zemi.

Význačným rysem tohoto díla Gilbertova jest f y s i k á l n í způsob výkladu mythu. I v tom shoduje se s Müllerem, jenž i mythickým bytostem čistě ethickým podkládal nějaký substrát přírodní: Erinye, Mnemosyne, Themis, Metis a jiné bytosti podobného rázu mají základ přírodní. I tu je zajisté pravá míra překročena. Hledíme-li k této takřka naprosté výlučnosti fysikálního výkladu a k naprostému téměř zanedbávání i oprávněných výsledků, k nimž došly jiné směry mythologické, jeví se rozsáhlé dílo Gilbertovo antiquitou; dogmatický způsob výkladu, jenž často zastupuje řádné vědecké odůvodnění, také nevzbuzuje v čtenáři zvláštní důvěry. (Pokračování.)

Příspěvky epigrafické.

Napsal **Fr. Groh.**

I.

O nápise žoldnéřů řeckých v Abu-Simbelu (Ipsambulu) v Nubii jest spor, ze které doby pochází: jedni kladou jej do VII., druzí do VI. stol. před Kr. Pro vývoj nejstaršího písma řeckého jest otázka ta nemalé důležitosti.

Klademe sem nejprve text hlavního nápisu v podobě upravené; neboť o tvar písma nám zde nejde. Faksimile najde čtenář v IGA, 482.

Βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Ψαμ(μ)ατίχου
ταῦτα ἔγραψαν τοὶ σὺν Ψαμματίχῳ τῷ Θεοκλ(έ)ος
ἔπλεον. ἦλθον δὲ Κέρκιος κατύπερθε, υἷς ὁ ποταμὸς
ἀνίη. ἀλλογλώσσους δ' ἦχε Ποτασιμτώ, Αἰγυπτίους δὲ Ἄμασις.
ἔγραφε δ' ἀμὲ Ἄρχων ὁ Ἀμοιβίχου καὶ Πέλεκος ὁ Εὐδάμου.

Z toho dovídáme se, že když král Psammetichos přitáhl do Elefantiny, podnikla část jeho vojska výpravu do Aithiopie po řece Nilu. Žoldnéřům řeckým velel Psammetichos, syn Theokleův, barbarům (*ἀλλόγλωσσοι*) Potasimto, Aigypťanům Amasis. Dospěli za Kerkidu až kam řeka Nil dovolovala, t. j. nejspíše až k vodopádu většímu, odkudž ovšem na další plavbu nebylo lze pomýšleti. Na zpáteční cestě zastavili se před skalním chrámem v Abu-Simbelu a zvěčnili pobyt svůj nápisy na obrovských sochách Ramsesa II. Jménem oddílu řeckého napsali svrchu uvedené řádky Archon, syn Amoibichův, a Pelekos, syn Eudamův; mimo to zaznamenalo ještě osm Řeků sem svá jména. Z toho uvádíme pouze nápis osmý: [*ὁ δεῖνα*] *ὁ Ἰαλύσιος*, *) *ὅκα βασιλεὺς ἤλασε τὸν στρατὸν τὸ πρᾶτον* [*ἐνθάδε ἅμ*]*α Ψαμματίχῳ*. Ostatní vojsko učinilo podobně (srv. CISem., I. tab. 19 n.).

Jde o to, který král aigyptský zde míněn, zda Psammetichos I., jenž vládl od r. 664—610, či Psammetichos II., jehož vláda spadá v léta 594—589 př. Kr.; neboť na Psammeticha III. (526—525) nebo dokonce IV. (400) pomýšleti nelze. Dříve soudilo se téměř obecně, že výprava, v nápise zmíněná, stala se za Psammeticha I., avšak od té doby, co Alfred Wiedemann v Rhein. Mus. XXXV, 1880, str. 364 nn. a Eugen Abel v Arch. epigr. Mittheilungen III, 1881, str. 161 nn. rozhodli se pro Psammeticha II., obrátilo se mínění většiny ve prospěch tohoto krále.

---

*) Tak dlužno zajisté rozluštiti záhadné *Ηομγυσοβ*; srv. Eug. Abel v Arch. ep. Mitth. III, 1881, str 163 n a G. Hirschfeld v Rh. Mus. XLII, 1887, str. 222.

Tak na př. i nejnovější vydavatel nápisu Michel (Recueil d' inscr. grecques č. 1315) klade jej do počátku stol. VI., t. j. do doby, kdy vládl Psammetichos II. Abychom se mohli rozhodnouti, třeba předložiti příslušný materiál.

Oba králové v Elefantině byli. O Psammetichovi I. vypravuje Herodotos (II, 28), čeho se dověděl v Saïdě od vyššího kněze aigyptského, že zkoumal hloubku řeky Nilu mezi Syenou a Elefantinou. Sice nevěří Herodotos, jenž sám přišel též až do Elefantiny, že by tam byly prameny Nilu a že by řeka na tom místě byla mnoho tisíc sáhů hluboká; proto dodává, že onen kněz asi žerty si tropil (*ἔμοιγε παίζειν ἐδόκεε*). Avšak o faktu samém nikterak nepochybuje, sic by ho neuváděl a nepokoušel se jinak vyložiti. A také vskutku nelze uvésti nižádného důvodu, kterým bychom mohli zprávu Herodotovu oslabiti, zejména když i z jiné strany (Klearchos u Athen. VIII, 345 E) se potvrzuje, že král Psammetichos I. skutečně měl úmysl objeviti prameny Nilu. S tím souvisí jiná zpráva Herodotova (II, 30). Král Psammetichos I. ustanovil tři pohraniční stráže: v Elefantině naproti Aithiopům, v Dafnách blíže Pelusia proti Arabům a Assyrským, a v Marei proti Libyi. Když tyto stráže po tři leta nebyly vystřídány, spikli se vojíni v počtu 240.000 mužů, odpadli od Psammeticha a táhli do Aithiopie. Psammetichos, zvěděv o tom, pronásledoval je; když jich dostihl, prosil, aby neopouštěli bohů domácích, žen a dětí, avšak dostal potupnou odpověď. Aigypťané oni usadili se v Aithiopii. Jádro zprávy té — že část vojínů přeběhla do Aithiopie, a že Psammetichos je pronásledoval, avšak marně — jest zajisté správné, jak vidíme i ze svědectví Diodorova I, 67. A o to nám zde právě jde. Že stráž severní (v Dafnách a v Marei), jež byla v samém sousedství residence královy, nemohla se odvážiti k odboji, jest očividné; proto musíme onu vzpouru vztahovati pouze k vojínům, ležícím u Elefantiny. Že počet oněch přeběhlíků je přehnaný, jest věc vedlejší, právě tak jako ona drzá odpověď, kterou prý dali králi. Hlavní věc jest, že Psammetichos přeběhlíky stíhal, a tedy též do Elefantiny přijíti musil. Poněvadž však výprava jeho byla marná, zbylo mu dosti času zkoumati tam hloubku řeky Nilu.

Že i druhý král Psammetichos, jejž Herodotos nazývá Psammis, byl v Elefantině, musíme souditi již z toho, že válčil s Aithiopy (Her. II, 161). Na větší potvrzení toho zachoval se v Elefantině jeho nápis (srv. Wiedemann, Aegyptische Geschichte, str. 633, 4). Nastává nám tedy volba mezi oběma králi.

Rozhoduji se pro Psammeticha I. z těchto důvodů:

1. Ze slov nápisu našeho *Βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Ψαμματίχου* vyplývá, tušim, jasně, že král zůstal s hlavním vojem u Elefantiny, a že pouze část jeho vojska podnikla výpravu po řece Nilu. Kdyby se byl král súčastnil též oné výpravy,

nebyli by žoldnéři mohli napsati, že zůstal na hranicích tehdejšího Aigyptu, u Elefantiny. To hodí se mnohem lépe na Psammeticha I., stihajícího odpadlé vojáky, než na Psammeticha II., jenž podnikl výbojnou výpravu do Aithiopie. I to, že žoldnéři řečtí pluli po řece Nilu, svědčí spíše pro Psammeticha I. Válečná výprava Psammeticha II. vnikla zajisté i do vnitř Aithiopie.

2. Nápis osmého vojína: *δκα βασιλεὺς ἦλασε τὸν στρατὸν τ ὸ π ρ ᾶ τ ο ν* [*ἐνθάδε*] má vhodný smysl pouze tenkráte, pomýšlíme-li na Psammeticha I., jenž po dlouhé době po prvé odvážil se poslati část vojska svého do krajin, které kdysi patřily k říši aigyptské. Kdyby se ta slova měla vztahovati teprve k vnuku jeho, Psammetichovi II., musili bychom souditi, že se v kruzích žoldnéřů řeckých velmi brzy zapomnělo na čin Psammetichův. To však jest při oblíbenosti Psammeticha I., jenž Řekům Aigyptos otevřel, velmi málo pravdě podobno.

3. Herodotos nazývá Psammeticha II. »Psammis« (II, 159, 160, 161). Tento název zajisté slyšel z úst Řeků, v Aigyptě obývajících. Jest velmi pravdě podobno, že řečtí žoldnéřové již za vlády Psammeticha II. užívali onoho jména, aby rozlišovali tohoto krále od jeho děda. Bylo-li tomu v skutku tak, byl by na nápise našem ovšem míněn Psammetichos I. Nazývali-li však oba krále týmž jménem a mínili-li zde Psammeticha d r u h é h o, označili ho velmi nepřesně, což se nijak neshoduje s určitostí a jasností celého nápisu, určeného i dobám příštím. Naproti tomu jest výraz *Ψαμματίχου* zcela správný, mluví-li se o Psammetichovi I.; neboť tehdáž nikdo nemohl ještě věděti, zasedne-li ještě jiný král toho jména na trůn aigyptský.

4. Rozhodující je též srovnání s jinými nápisy ionskými. Pohřební stéla Fanodikova ze Sigeia (IGA, 492) pochází, jak ukázal Kirchhoff (Studien zur Gesch. d. gr. Alphabets[4], str. 24 n.; srv. též Busolt, Griech. Gesch. II[2], str. 249 n.) z první polovice VI. století. Kdyby nápis z Abu-Simbelu týkal se Psammeticha II., byla by tato stela s ním téměř současná, avšak to jest naprosto nemožno. Zde máme již otevřené *H*, čtyřčárkové *Σ* a nad to *Ω*, kterého nápis žoldnéřů ještě nezná. Patrno tedy, že mezi oběma nápisy uplynula delší doba vývoje.

Nápis žoldnéřů kladu s Kirchhoffem (Studien[4], str. 43) do druhé polovice vlády Psammeticha I. Ř e k Psammetichos totiž, syn Theokleův, náčelník řeckých žoldnéřů, dostal zajisté jméno své dle oblíbeného krále, a mohl se tedy teprve za jeho vlády naroditi. Bylo mu zajisté aspoň 30 let, než dosáhl místa tak důležitého. Z toho plyne, že onen nápis pamětný pochází z p o s l e d n í t ř e t i n y s t o l e t í VII. p ř. K r. Poněvadž pak žoldnéři řečtí, od své vlasti vzdálení, sotva se v písmu dále vzdělávali, musíme souditi, že psali tak, jak se v mládí naučili, jinak řečeno, že máme před sebou písmo, kterého se obecně užívalo v polovici století VII. př. Kr. v Malé Asii a na ostrovech okolních.

II.

Na bronzovém plíšku, objeveném r. 1888 na akropoli athenské při vyklízení tak zvaného »rumu perského«, čte se tento nápis (CIA IV, 1, 373[241], str. 199):

Οἱ ταμίαι τάδε χαλκία . . . .
συνλέχσαντες Διὸς κρατερ[όφρονι ϙόρει ἀνέθεταν].
Ἀνάχσίον καὶ Εὔδιϙος καὶ Σ . . . .
καὶ Ἀνδοκίδες καὶ Λυσίμαχ[ος nebo *[ίδης . . . .*

Plíšek upevněn byl na nějaké skříňce, jak svědčí dirky od hřebů v rozích; ve skříňce uloženy byly nádoby bronzové, které bohyni Atheně věnovali pokladníci její, sebravše je. Odkud však je sebrali; o tom nedovídáme se nic bližšího, poněvadž pravá část nápisu chybí. Soudím, že nechybí více než polovice nápisu, poněvadž na plíšku patrny jsou ještě stopy direk ve všech čtyřech rozích. Byl tedy přelomen právě uprostřed. Proto doplňuji řádku druhou, přijímaje návrh Kirchhoffův *κρατ[ερόφρονι ϙόρει]*, ještě slovem *ἀνέθεσαν*, což i smyslem i počtem písmen se doporučuje. Z toho plyne však zároveň, že v seznamu pokladníků nesmíme doplňovati více než po dvou jménech v každé řádce, tak že dostaneme celkem osm jmen.

Je-li tento výklad správný, následuje z něho nutně, že v VI. stol., ze kterého nápis pochází, bylo osm pokladníků Atheniných. Číslo toto jest nejspíše v souvislosti s počtem čtyř fyl před Kleisthenem, tak že můžeme souditi, že bývali voleni po dvou z každé fyly. Prosté označení *οἱ ταμίαι* jest v plné shodě s Aristotelovou zprávou o ústavě Drakontově (*Ἀθ. πολ.* 4, 2), kdež čteme rovněž: *ᾑροῦντο δὲ τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίας οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω δέκα μνῶν ἐλευθέραν.*

K odsutí *t* ve 3. osobě praesentní ve slovanštině.

Podává J. Horák.

Jelikož v živých slovanských jazycích hláska *t* po zániku polohlásky do záslovi přešlá z pravidla se zachovává, vysloveno bylo mínění, že 3. osoba praesentní jednotného i množného čísla v západní slovanštině je tvar injunktivní, z něhož záslovné *t* již v praslovanštině odpadlo.

Avšak mínění toto u slavistů nedoznalo souhlasu a tak v Gebauerově Historické mluvnici přijímají se jak pro 3. os. *sg.*, tak i pro 3. os. *pl.* přítomného času v češtině, a tudy i v ostat-

ních západoslovanských jazycích za základ indikativní formy s příponami prvotnými praslov. *-tь*, *-ątь*, *-ętь*, jichž *t* tu do historické doby dochovalo se toliko v jest.

Správnost tohoto názoru můžeme i, aspoň pro 3. os. pl., neklamnými důkazy doličiti.

Dokazuje to předně délka nynějších přípon: č. *ou* (z *ú*): nesou slc. nesú, *í* (z *ie* *'á*) slc. *ia*: hoří slc. horia, pol. *ą* (= stb. *ą* i *ę*): niesą, cierpią. Z injunktivních (podružných) přípon praslovanských *-ą(t)* *-ę(t)* byly by vznikly přípony krátké: č. *u*, *ě* (z *'a*), pol. *ę*, jak nás o tom poučuje přípona přechodníku přítomného m. r. praslov. *-ę(s)*, jejíž *s* rovněž jako *t* s přípon *-ą(t)*, *-ę(t)* již v praslovanštině se odsulo, čímž *ę* záhy záslovným se stalo a do jednotlivých slovanských jazyků, i když přízvučné bylo (rus. chotjá), střídnici krátkou dalo: č. trpě (z trp'a).

A takový poměr, jaký jest mezi příponou 3. pl. čes. *í* z předpokládaného praslovanského *-ętь* a příponou přechodníku přít. času m. r. *ě* z praslov. *-ę(s)*, jest i v srbštině mezi příponami 3. pl. praes. *û*, *ê* a příponami 3 pl. imperf. *u* a 3. pl. aor. *e*, čes. 3. pl. trpí : přech. trpě — srb. 3. pl. praes. plètû, vȉdê : 3. pl. imperf. pletijâchu, 3. pl. aor. plètoše.

Ukazuje tudy délka přípon stč. *ú*, *'á*, pol *ą*, že hlásky tyto nejsou střídnice záslovných nosovek *ą*, *ę*, nýbrž středoslovných, a že teprve v jednotlivých jazycích po postupně provedeném odsutí koncové slabiky do záslovi přešly, zachovávajíce tu délku svoji, kterou sem z předchozího svého místa přinesly, a musíme je pokládati proto za náležité koncovky indikativní, vyšlé z praslovanských silných přípon *-ątь*, *-ętь*.

Ale ne z každého *ą*, *ę* sledovaného slabikou vznikla dlouhá střídnice, jak na př. z č. kus pol. kęs stb. kąsъ proti č. pout pol. pąć stb. pątь vidíme. Příčina rozdílu ve kvantitě těchto příkladů spočívá zajisté ve přízvuku; v prvém slově byl přízvuk na příponách, ve druhém na kořeni. Že tomu tak, dosvědčuje sám kořen kąs- ve slovesném jo/je-kmeni *kąsje- č. kouše-, kde má přízvuk.

Vznikla tedy délka přípon 3. os. m. č. původně jen v těch slovesích, která měla přízvuk na příponách, na př. č. nesou, hoří z praslov. *nesątь, *gorętь rus. nesútъ, gorjátъ a odtud potom v západoslovanských jazycích a v srbštině zevšeobecněla.

Tento kvantitativní rozdíl mezi přízvučnými a nepřízvučnými nosovkami vyvinut byl zajisté již v nejstarší vývojové fasi jednotlivých slovanských jazyků a délka přízvučných *-ątь*, *-ętь* uchránila se do historické doby odsutím polohlásky. Pozorujemeť v příslušných živých jazycích slovanských, že koncová slabika, za níž vypadla polohláska, je dlouhá, byla-li přízvučná; a proto byly by v jednotlivých jazycích slovanských přízvučné přípony -ątь -ętь neb střídnice jejich po zániku polohlásky ь

musily se zdloužiti, kdyby i v praslovanštině přízvuk tu nebyl měl vlivu na kvantitu a byl nebyl rozlišil kvantitou přízvučné -ątь, -ętь od nepřízvučných.

Jiný důkaz, že západoslovanské přípony 3. os. pl. přítomného času jsou přípony prvotné a nikoli podružné, podává nám horní lužičtina svými střídnicemi za *ę*. Ve středosloví za tuto nosovku nalézáme všude *'a* neb přehlásku *'e*: pal, peć stb. pęlъ, pęti; za záslovné stb. ę ve vzoru brěmę a v přechod. přít. máme tu však *'o*: břeḿo, pijo = stb. piję a podle toho mřo č. mra atd.

Kdyby tedy ve 3. pl. č. hoří slc. horia byla přípona podružná, vzniklá z praslovanského -*ę*(*t*), musila by ve 3 pl. v lužičtině horní končiti se jako v přechodníku na *'o*; zatím však končí se na *'a* : hořa, tedy na hlásku, která, jak jsme viděli, je střídnicí ne za koncové *ę*, nýbrž za středoslovné, což nezvratným je důkazem, že na místě tom ve fasi praslovanské byla prvotná přípona -*ętь*.

Je nyní otázka, kdy ve 3. pl. praes. *t* odpadlo? Jelikož se s ním v historické době již v žádném západoslovanském jazyce nesetkáváme, mohli bychom se domnívati, že stalo se to již v době západoslovanské jednoty jazykové. S tímto míněním bych však nesouhlasil. Slabika -*tь* z přípon -*ątь*, -*ętь* ne sesula se zajisté najednou, nýbrž zanikla jistě napřed polohláska a za ní teprve po nějakém čase souhláska *t*. Podle vzpomenutého tu domnění byla by pak musila polohláska státi se nehlasnou v nerozštěpeném ještě jazyce západoslovanském, čili lépe řečeno v době, kdy toto sesutí se polohlásky na tomto místě bylo by bývalo jedním ze společných znaků, jimiž spoovala se místem ještě těsně souvisící nářečí západoslovanská v jednu vyšší jednotku — oblast jazykovou proti jazykové oblasti jiných nářečí slovanských.

Že polohlásky stávaly se nehlasnými na různých místech v různých dobách a že asi dle vší pravděpodobnosti mizely na konci slov nejdříve po dlouhých přízvučných slabikách, mám za jisté; že by však počátky tohoto zjevu sahaly do tak dávné doby, o tom pochybuji. Kladu proto počátek odsouvání polohlásek až do doby, kdy každé nářečí západoslovanské žilo již svým vlastním životem, ovšem předpokládaje s poukazem na př. na staročeské již případy s odsutým *e* v púšč, húšč atd. proti ostatním v nové češtině ještě obvyklým nominativům s *e* ve vzoru duše, že tu docházelo k odsutí polohlásek na některých místech, na př. ve 3. os. pl. s přízvučnou dlouhou příponou, velmi záhy, kdežto na jiných místech, po krátkých nebo nepřízvučných slabikách došlo k tomu v době daleko pozdější.

Položíme-li pak začátky zanikání polohlásek krátce před dobu rušení nosovek a vyslovíme-li tvary 3. os. pl. s odsutou

polohláskou po dlouhé přízvučné příponě, na př. nesát, gorět, poznáme, že při vyslovování těchto forem souhláska *t* snadno mohla zaniknouti, nejsouc chráněna jako u substantiva jinými formami ohýbací řady.

Tímto odsutím polohlásky dána byla podmínka k odpadnutí hlásky *t* ve 3. os. pl. s přízvučnou příponou ve všech západoslovanských jazycích, a proto není třeba přenášeti sesutí celé slabiky *-tь* do západoslov. jednoty jazykové.

Že týž zjev nenastal také na př. v ruštině, dlužno vykládati jednak pozdějším zanikáním polohlásek, jednak ponecháním v užívání hojných forem 3. os. pl. s nepřízvučnou a tudy krátkou příponou tvarovou, kde k brzkému odsutí polohlásky a k následujícímu na to odsutí souhlásky *t* nebylo příčiny. Tyto tvary pak chránily i *t* v dlouhé přízvučné příponě od zaniknutí po dobu, pokud délka v tom jazyce trvala.

Tak lze si foneticky vysvětliti odsutí koncové slabiky *-tь* s třetí praesentní osoby plurální, která pak v zásloví svém rovněž neměla hlásky *t* jako 3. osoba množná v aoristě a imperfektě, a tato shoda pak mohla býti podnětem, že podle analogie 3. os. pl. praes. a 3. os. sg. aor. také v 3. sg. praes. *t* se po zaniknutí polohlásky odsulo.

Týmž způsobem lze vyložiti i odsutí *t* s přípon 3. os. praes. jed. i množ. č. ve slovinštině a srbštině.

A zanikání tohoto konsonantu v prvotných příponách 3. osoby znamenáme i v těch slovanských jazykových oblastech, jež jej do historické doby dochovaly, důkaz to opět, že z odsutého *t* nesmí souditi se, že přípony ty jsou podružné.

Pro jazykozpytce pak vyplývá z toho poučení, jak opatrný a obezřelý musí býti při stanovení rozsahu bezvýminečné platnosti hláskových zákonů.

Další příspěvky kmenoslovné ze spisů Husových.

Napsal K. Novák.

Článek náš v těchto Listech loni uveřejněný nemohl vyčerpati všechnu látku v úvodě naznačenou; podávajíce její pokračování, omezíme se zase jenom na některé přípony jmenné (*-r-*, *-t-*, *-v-* a *-b-*; srv. L. fil. 1899 str. 248 a nsl.).

I. Přípony s -r-.

Tu máme pozoruhodnější doklady jenom pro koncovky *-ář* (ssl. -arь), *-ař*, *-ieř*, *-éř*. Vznikly z lat. -arius a něm. -âri,

-aere, -er a pak analogií přejímají se k thematům původně českým, jmenným i slovesným. Znamenají obyčejně toho, kdo se obírá předmětem jmenným kmenem vyznačeným, nebo toho, kdo koná děj vyjádřený kmenem slovesným.

Jsou pak u Husa tato substantiva na

-ář:

apatekář (apothekar): od apatekarzow Šal. 102[a];

bakalář (baccalarius): bakalařow Post. 28[b] Bakalařóm Post. 15[a];

Holubář (holub): czech holubař Post. 54[b];

kostkář (kostka): koſtkař nad koſtkáři Post. 188[a];

kuběnář (kuběna): kam by sě děli kubienáři Post. 131[b];

žalář: (z fr. geôle Mikl. Et. Wtb. s. v. žąlari): w zaláři Post. 149[b].

-ař:

bulař (bula): E. 1, 400;

kuchař (kuchati): jednoho kuchařie Post. 45[a];

lékař (lék): lékařóm E. 1, 293;

ludař (louditi): ludarz Post. 40[b], ludaři Post. 71[a], ludařóm E. 3, 252;

ohař (stsl. ogarъ jagdhund Mikl. Et. Wtb. s. v. ogarŭ): ohaři Post. 112[b];

těkař (tiekati): těkaři E. 1, 405;

těžař (těžiti): zbor z panstva, z žákovstva i z těžaróv (sic?) ustavený E. 1, 176;

vladař (vláda): wládaři Post. 103[a], wladařem Post. 188[a].

-ieř:

frajieř, frejieř (frej): frajieři! E. 1, 203 frejieři E. 1, 67 fregeř Post. 15[b];

konieř (kóň): E. 1, 72;

pancieř (Panzer): (Pražené řiekají) pancieř za krunéř E. 1, 134;

šlojieř (Schleier): ſlogieř bělný Post. 111[b] před šlojieřem E. 1, 73.

-éř:

haléř (Heller): E. 3, 147;

krunéř: (Pražené řiekají) pancieř za krunéř E. 1, 134;

Lidhéř: pane Lidhéři E. 3, 290;

maléř (Maler): maleři malugí Post. 109[b] maléře E. 1, 71;

maštaléř: maštaléři E. 1, 405;

mordéř (Mörder): mordeře Post. 131[a] mordéř E. 1, 154 a 157;

pažléř (?): E. 1, 176;

rynéř: rynéřem E. 1, 175;

špehéř (Späher): (zákonníci) poslali sú ſpehéřie neb zpytáky Post. 182[a];

šprechéř (Sprecher): němečtí šprechéři E. 1, 87 (ve smyslu hanlivém);

taléř (Teller): ale chudému i taléře nedadie Post. 112[b].

II. Přípony s -t-.

Přípony s *-t-* jsou mimo jiné v těchto koncovkách: 1. *-ta*, 2. *-tel*, 3. *-tý*, 4. *-st* (*-ost*, -ivost, *-oščě*), 5. *-stv-* (*-stvie*, -enstvie, -instvie, *-stvo*).

1. Koncovka *-ta*.

Koncovkou *-ta* tvoří se substantiva ze základů adjektivních a znamenají vlastnost thematem označenou, na př. jisto-ta (jistý), naho-ta (nahý), němo-ta (němý); dílem i abstrakta ze základů substantivních, na př. pso-ta (pes).

Méně obvyklé je subst. sucho-ta (suchý) E. 1, 293; v nč. neznámé: rohota (rohý?): onde šelma napřěd kóň, kozy táhnúc z zadu puol; hyn potom rohota mrcha kóň nese z zadu E. 1, 78 jest nejspíš omylem m. roh*a*tá.

Subst. podstata je druhotvar k subst. pod-stať.

2. Koncovka *-tel*.

Kmenotvornou příponou *-tel-* (v sing. konc. -teljь, v plur. -telъ) tvoří se substantiva deverbativa, a to od kmene infinitivního; kde se tento končí v *-i*, vzniká koncovka *-itel*, která se pak analogicky přenáší i tam, kde kmen inf. jest zakončen jinak, na př. podle čini-tel a p. utvořeno zdrž-*itel* a j. (km. inf. zdržě-).

Podstatné jméno pokušitel možno však vyložiti z náležitého pokuśiti; *š* mohlo býti pův. dialektické jako v slově spa*š*itel, ale ujalo se pak obecně; ovšem je možný i výklad od pokúšěti (a ten jest i správný Red.), jako při zdrž-itel.

Kořenná samohláska zůstává při tomto tvoření nezdloužena (k*a*zatel, vyk*u*pitel, *ř*editel).

Odvozeniny v -tel znamenají toho, kdo koná děj kmenem slovesným vyjádřený; v nč. nabývá tato koncovka převahy nad stejnovýznamnou koncovkou *-ač*.

Tvoří se jí substantiva ze sloves nedokonavých, v stč. častěji i z dokonavých, zvláště z dokonavých sloves třídy IV.; tato jsou nyní většinou neobvyklá; mají význam minulý a ukončený: ten, kdo stvořil, učinil, uzdravil, přikázal atd.

Z dokladů našich posud se vyskytují: činitel, mučitel, pokušitel, rozmnožitel, spasitel, stvořitel, tvořitel.

Vzácnější jsou:

nuzitel: nuzitelé E. 3, 194 a 195;

odplatitel: trpělivý odplatitel Post. 105[a];

porušitel E. 1, 206;

příkazatel E. 2, 339 a 277 Přikazateli Post. 128b;
učinitel: (věřím v boha) učinitele nebe i země E. 1, 46;
uzdravitel: vzdravitel Post. 166a a 186a;
vysvoboditel E. 1, 356 vedle ‚vysvobodcě' (viz L. fil. 1899 na str. 254);
zachovatel: E. 1, 85;
zbitel: od zbitele, to věz od angela, jenž je zbil E. 1, 228;
zdržitel: (aby chválil) zdržitele, že múdře všechny věci drží E. 1, 85;
zkazitel: zkazitelé E. 1, 195 (tomu kněžie přěvzdějí) zkazitele svaté cierkve Post. 82a.

3. Koncovka *-tý*.

Koncovka *-tý*, pak analogické *-atý*, *-itý* znamená toho, kdo má nadbytek vlastnosti, kmenem základním (jmenným) vyjádřené, nebo kdo má předmět ten v míře plné, veliké, na př. kdo má veliký břich — břichatý; pro tu přílišnost mívá někdy (zejm. -atý) význam nepříznivý.

Tvoří se těmito koncovkami adjektiva denominativa (od podst. i příd. jmen; při těchto význam augmentativní).

Přípona kmenotvorná zní vlastně *-to*; *a* nebo *i* je dílem kmenové (hrana-, žena-, oči-, znamení-), dílem analogické (břich-atý, náklad-itý); rovněž tak v složené koncovce -ovitý jest *ov* původně kmenové (domov-), pak také analogické (prac-ov-).

Běžné jsou doklady: břichatý, nestydatý (u Husa stč. i nestudatý), prsatý, srdnatý, hranatý, zrnatý; očitý, pracovitý, znamenitý.

Zvláště uvádíme:

hrbovatý (vedle hrb-atý, augmentativně s -ov- podle vrchov-atý, kde -ov- je *u*-kmenové): chromí, klécaví, hrbovatí E. 3, 168;

vinovatý (= *vinen*, vin-ovatý): (viny), jimiž jsme vinovati, abychom trpěli za hřiechy E. 1, 334;

lesknatý (leskn-ý): (jablko) leſknate neb stkvělé jest Šal. 71a;

domovitý: prvá chudoba jest domovitá E. 1, 338;

nákladitý: (kněžie) stavějí domy přílišně nákladité E. 1, 442.

4. Koncovka *-st*.

Koncovka *-st* (stsl. -stь, o *s* rozmnožená příp. -tь) tvoří substantiva *abstrakta z adjektiv na -ý* (kmen jich -o + st).

V stč. bývá někdy rozšířena další příponou -ja (-ost-ja), z čehož změnami hláskovými vzniklo *-oščě*. K tomu jsou u Husa doklady dva:

marnoščě E. 1, 79; a
miloščě: pro miloſſtie Šal. 87b; ovšem doklady sporadické, ve výrazích příslovečných, vedle pravidelných jinak forem: marnost, milost.

Z velikého množství dokladů na *-ost* uvádíme jen vzácnější:

bídnost: (Ježíš podstúpil) mnohé bídnosti E. 3, 267;
bláznost E. 1, 271 a 265 a j.;
bližnost: bliżnoſt Post. 155b;
brzkost: w brzkoſti Post. 113b brzkostí E. 1, 21;
dlúhost: pro dlúhost E. 3, 273 dluhoſt Post. 192b;
dobrost E. 1, 34 a 83;
dorostlost E. 1, 116;
drznost E. 3, 158;
držělivost: zemie má ſpolu drżieliuoſt Post. 36b;
hnilost: hniloſt Šal. 84a;
hovadnost: w hovadnoſti Post. 19b;
hroznost E. 1, 21;
jistost E. 1, 41 ve smyslu „bezpečnost" (vedle jistota Post. 138b ve sm. „pravda");
mnohost E. 1, 165;
mokrost E. 1, 293, Post. 49a;
nečistost: neczziſtoſti kterúžto kolivěk Hř. 248b;
neohbitost E. 1, 40;
obižnost E. 1, 57;
oslavnost E. 1, 19, Post. 4b;
pěknost E. 1, 78, 227; Šal. 62a;
poběhlost E. 1, 92;
pochopnost Šal. 151a;
porušitedlnost E. 3, 132;
sporost Hř. 248a;
šietnost E. 1, 116 Šietnoſt Post. 31a;
šťastnost: ſſtiaſtnoſt Šal. 110b;
teplost E. 1, 293;
trpědlivost (vedle trpělivost) E. 1, 84;
trpedlnost, netrpedlnost Hř. 244b a 246a;
truchlost Post. 3a, E. 1, 126;
trvavost Šal. 62a;
voňavost Šal. 57b a 87a;
zlobivost E. 1, 41.

5. Koncovky *-stvo* a *-stvie.*

Koncovkami *-stvo* a *-stvie* (-ьstvo a z toho koncovkou -ьjo vzniklé -ьstvьjo) tvoří se substantiva abstrakta z themat jmenných (substantivních i adjektivních).

V češtině starší měly obě význam stejný: znamenají *činnost* nebo *zaměstnání* předmětu, někdy i předmětem, jenž je thematem

vyjádřen, nebo *příslušnost*, nebo *podstatu* jeho (zejména zpodstatnění přídavných jmen, vlastnost základem adjektivním vyjádřenou) a pod.; na př.:

činnost lékařova — lékařstvie,
zaměstnání lotrovo — lotrovstvo,
zaměstnání trhem — trhovstvie,
užití zlé řeči — zlořečstvie,
zneužití cizího lože — cizoložstvo,
příslušnost hospodářova — hospodářstvie,
úřad příslušný faráři — farářstvie,
podstata člověka — člověčstvie,
podstata panicova — panictvo,
podstata (podstatná vlastnost) poslušného — poslušenstvie atd.

V češtině novější ustálil se však ve významu rozdíl: *-stvo* má význam *konkretní* a *kollektivní*, na př. křesťanstvo = všichni křesťané; *-stvie* pak podrželo význam *abstraktní*: křesťanství = podstata křesťanova. U Husa nalezli jsme z dokladů na -stvo tyto s významem konkretním: kniežatstvo, komoňstvo, královstvo, křesťanstvo, lotrovstvo, pohanstvo, tovařistvo (?), vladařstvo (?) a židovstvo; ale také na -stvie: hospodářstvie, královstvie, panstvie, tovařistvie.

Změny hláskové před těmito koncovkami působením ь (měkčení) a směšováním sykavek jsou tytéž, jako bylo poznamenáno při koncovce -ský; dodáváme jenom několik dokladů složené koncovky -ářstvie bez změkčení *r*: fará*r*stvie, hospodá*r*stvie, kostká*r*stvie, léka*r*stvie — vedle vlada*ř*stvie, kopeřstvie, kacieřstvo; smíšení -šs-: jino*s*tvie, probo*s*tvie, tovařistvo, tovařistvie; zlořeč*s*tvie vedle zlořec*t*vie atd.

Složené koncovky *-ovstvo*, *-ovstvie* mají *-ov-* původně od u-kmenů (synov-stvie, synov-stvo), analogicky pak připíná se i ke kmenům jiným (kmotr-ovstvo), jako to bylo připomínáno již při koncovkách dřívějších.

Od trpných příčestí na -en a od přídavných jmen utvořených koncovkou -ný odvozená jména podstatná koncovkou -stvie vyznívají pak na -enstvie, kterážto koncovka vyskytuje se potom analogicky i tam, kde thema nekončí se na *-n*, na př. podle poslušen-stvie a t. p. je i dobrotiv-enstvie.

Za doklady pro stč. zvláštní pokládáme (nehledíce ke změnám hláskovým a k zastaralým již thematům) jen asi tyto: člověčstvie, dobroděnstvie, dobrodinstvie, dobrotivenstvie, dobrovolenstvie, lahodenstvie, lúpežstvie, modloslužebenstvie, nesvobodenstvie, obecenstvie, snaženstvie, svatokrádežstvie, tělesenstvie, trhovstvie, zabylstvie, zlořečenstvie, zlořečstvie. Ale uvedeme i ostatní obšírněji, poněvadž z kontextu se teprve pozná, v jakém jsou položeny významu, zdali v abstraktním či konkretním.

-stvo:

bláznovstvo: kteraké jest to veliké blaznowstwo Hř. 243ª;

cizoložstvo: (manželé) pro cizoložstwo bývají rozlúčeni Post. 19ᵇ; czzizolozzstwo (sic) Hř. 248ᵇ;

dětinstvo: Skrze ráno rozumie sě věk dietinstwa, jenž trvá do let čtrnadcti Post. 31ª;

kacieřstvo: ta chot... we mnoha kacferzstwa... zawedena bude Šal. 8ᵇ;

kmotrovstvo: a žė tudy mezi sobú příbuznosti z toho kmotrovstva nezavázali sú (Oldřich a Anička) E. 3, 207;

kniežatstvo: kteráž jest kniežatstwo nepřietelkyni své... odjala Šal. 5ª když (syn) vyvrže všechna kniežatstva E. 1, 324 ať vyvrže sě a vyprázdní kniežatstvo (= kniežata diáblové) E. 1, 324;

komoństvo: Komoństwu mému (přirovnal sem tě) Šal. 29ª pýchu vedli v komonstvu a v mnohé čeledi E. 1, 434;

králòvstvo, králevstvo: v nebeském králòvstvě E. 1, 214 v královstvě E. 1, 243;

křesťanstvo: kterak by slavně stálo křesťanstvo E. 1, 143 (královstvie bude dáno) dobrému křiestiaństwu Post. 27ᵇ;

lakomstvo: Hř. 247ª;

lotrovstvo: (spasitel) hrozněje pomrští takých lotryń a lotrovstva, než jest pomrštil z chrámu židovstva E. 1, 303;

manželstvo: E. 3, 270 (viz „panictvo“!);

panictvo: drahé panictvo v Kristovi a panenstvie v jeho matcě jest vysvobozeno a nad vdovstvo a manželstvo velmě povýšeno E. 3, 270;

pohanstvo: pohanstvo... sú páchali E. 1, 204 (= pohané);

pokrytstvo: Pokrytstwo Hř. 239ᵇ;

přietelstvo: zachovánie přikázání jest veliké znamenie přietelstva Kristova E. 1, 53;

smilstvo Hř. 248ᵇ a často (vedle „smilstvie“, oboje ve významu abstraktním);

svatokrádstvo: Swatokradstwo Hř. 248ᵇ;

svatokupectvo: Swatokupeczstwo Hř. 246ᵇ (stranu psaného -cs- viz Gb. Hist. I. 499 a 521);

synovstvo: aby rostl (člověk) w synowstwu božíem Post. 36ª;

tovařistvo (m. tovařišstvo): do towaristwa kralowstwie sweho Šal. 2ᵇ;

účastenstvo (? Red.): v tomto účastenstvě jsú pravoukové E. 1, 456;

vdovstvo E. 3, 270 (viz panictvo!);

vladařstvo: ať vyvrže sě a vyprázdní kniežatstvo, moc

i vladařstvo E. 1, 324 (střídá se tu s tvarem „vladařstvie“ a obé možno pojímati jako konkretní i jako abstraktní);
židovstvo E. 1, 303 (viz lotrovstvo!).

-stvie:

blahoslavenstvie E. 2, 63;
člověčenstvie Hř 249ᵃ;
člověctvie (člověčstvie): o člověctví Kristově E. 1, 3;
dědictvie (m. dědičstvie): po diedicztwí Post. 38ᵇ;
dobroděnstvie, dobrodinstvie (dobroděn-ie, dobrodin-ie)*): dobrodienſtuie Post. 37ᵃ, E. 1, 58 a 108 tělesné dobrodinství E. 3, 163;
dobrotivenstvie: znamenajíce tak veliké jeho k nám dobrotivenstvie E. 1, 317;
dobrovolenstvie: (ten jest dal člověku) plné dobrovolenstvie E. 3, 201;
farárstvie: fararſtuie Post. 148ᵇ;
hospodárstvie, hospodářstvie: veliká hoſpodarſtuie Post. 66ᵇ, hospodářstvie E. 3, 198;
jinostvie (m. jinošstvie): ginoſtuie Post. 31ᵃ;
kanovnictvie (m. kanovničstvie): kanownicztwię Post. 148ᵇ;
kněžstvie E. 3, 242;
koperstvie, kopeřstvie: při jeho koperſtuí Post. 188ᵃ kopeřstvie E. 1, 329;
kostkárstvie: koſtkarſtuie Post. 68ᵇ (E. 2, 145 přepsáno omylem s *ř*);
královstvie E. 1, 324 i králevstvie E. 1, 322 a sl. (= země, místo; kr. nebeské = sbor svatých lidí);
kuchmistrstvie E. 3, 242;
lahodenstvie: lahodenſtwie Šal. 132ᵇ;
lakomstvie: lakomſtuie Post. 35ᵃ;
lékarstvie: lekarſtuie Post. 75ᵇ a 94ᵃ;
lúpežstvie E. 1, 213;
manželstvie: manželſtuie Post. 16ᵃ;
mistrstvie: w miſtrſtví Post. 107ᵃ;
modloslužebenstvie: modloſlužebenſtwie ſweho Šal. 57ᵇ;
nábožnenstvie, nenáboženstvie (= nábožná mysl, *nábožnost*): Hř. 245ᵃ a 246ᵃ;
nesvobodenstvie: a tudy v nesvobodenstvie vcházějí manželé E. 3, 198;
obecenstvie: (zvieřata divoká) varují sě obecenſtwie lidského Šal. 157ᵃ (ižádný) nepožívá obecenstvie svatých E. 3, 295;
opactvie (m. opatstvie): opacztvie Post. 148ᵇ;

---

*) Gb. Hist. 1, 193 vykládá *i* krácením v době po zúžení *ie* v *í*; doklad náš je z textu mladšího (1545).

panenstvie E. 3, 270, panstvie, podobenstvie, pochlebenstvie, poselstvie, poslušenstvie;

probostvie (m. proboštstvie): proboſtvie Post. 148[b];

protivenstvie Šal. 132[b];

snaženstvie: ač nemuožeš snaženství míti E. 3, 185; skrze tvé ſnazzenſtwie Hř. 245[b];

svatokrádežstvie: ſvatokradezſtuie Post. 103[a];

svatokupectvie: ſvatokupecztuie Post. 208[b];

synovstvie: to ſynowſtuie viece váží spasitel Post. 190[b] mé ſynowſtwie Šal. 39[a] jméno toho synovstvie E. 1, 317;

šimonstvie E. 1, 433;

tajemstvie, tajenstvie: zewená tagemſtwie Šal. 79[b] tagenſtuie o mém příchodu Post. 25[b];

tělesenstvie: wedle tieleſenſtwie Šal. 45[b] kterýmž tělesenstvím (syn) menší jest trojice svaté E. 1, 45;

tovařistvie (m. tovařištvie): (slúpové) podali sú mně a Barnabášovi towarziſtwie Šal. 62[a] A mnějíce by on w tovařiſtví (*nadeps.* v zástupu přátel na cestě) byl Post. 14[a] (tu tedy význam konkretní);

trhovstvie: (ktož) pilen jest příčiny trhowſtuie Post. 210[a];

vítězstvie, -žstvie: dva člověky ssědáta o vytiežſtuie (sic) Post. 217[a];

vladařstvie, vladarstvie: daj počet wladařſtuie svého Post. 137[a] (*několikrát a často*); wladarſtuie Post. 139[a] vladařstvie E. 1, 324;

zabylstvie: někto sě směje z závisti, někto z nevěry ... někto z zabylstvie E. 1, 272 (jenž) zabylſtuí (za hřiech nemají) Post. 214[b]; (muž) nehleděl jest na marnosti a nezabylstvie (?) falešné E. 1, 302 (m. na zabylstvie?);

zlořečenstvie: zlořečenſtuie synové Post. 212[a] zlořečenstvie E. 1, 22 zlořečenstvím od otce daným z domu vyděďenie E. 1, 151;

zlořečstvie, zlořectvie: o zlořečství neb o kletbách E. 1, 31 zlořectví E. 1, 238 (Člověk) položí sě sám w zlořecztuie a v kletbu Post. 206[a];

zufalstvie: (Ježíš) zvfalczow necha w zufalſtuí Post. 163[a];

žebráctvie (m. žebráčstvie): žebracztvie Post. 112[b].

III. Přípony s -v-.

Přípony s -v- zajímaly nás v koncovkách *-ový* a *-vý* (-avý, -ivý, -livý, -dlivý, -edlivý).

1. Koncovka *-ový*.

Koncovka -ový má původ od u-kmenů (dom*ov*-ý), i je tudíž -ov- původně kmenové; potom se však přenáší jako

koncovka -ový i ke kmenům jiným. Tvoří se jí adjektiva *denominativa*. Znamená příslušnost ku předmětu jmenným základem vyjádřenému. Přehláskou bývá též koncovka -evý. Zaznamenali jsme tyto doklady: běliznový, cyprešový, červencový, čistcový, domový Post. 16[a], hadový E. 1, 383 a 2, 22, hranostajový, jablkový, králevý Post. 38[a] vedle králový 2, 18, lotrový Post. 188[a], nožový Hř. 243[a], očistcový, omanový, pelynkový, purpurový, sobolový Post. 111[b], stredový Šal. 79[b], sústruhový Šal. 103[a], 126[a], volový Post. 219[a].

Adj. hadový, sobolový, volový nahrazují se tvary *hadí*, *sobolí*, *volí* neb *volský*; za tvary lotrový, králový máme *lotrovský*, *královský*; za domový, nožový: *domovní*, *nožní*.

2. Koncovka *-vý*.

Koncovka *-vý* (vl. příp. kmenotv. -vo) znamená toho, kdo *často* (*dlouho*, rád) koná děj vyjádřený kmenem slovesným. Tvoří se jí adjektiva deverbativa z infinitivního kmene sloves tř. V. (*-a*-vý) a IV. (*-i*-vý): hlt*a*-vý, kús*a*-vý, lap*a*-vý, odplat*i*-vý, pěn*i*-vý, straš*i*-vý, teskl*i*-vý, žiezn*i*-vý a mn. j.

Analogicky podle těchto adjektiv vznikají dále koncovky *-avý*, *-ivý*, kterými se pak tvoří adjektiva *deverbativa* i z themat sloves jiných tříd (bd-ivý, cht-ivý, vř-ivý, zimomř-ivý), dále také adjektiva *denominativa* (kadeř-avý, bázn-ivý, ohn-ivý, žádost-ivý, plačk-y: plačč-ivý, plačtivý), a zejména i adjektiva z příčestí l-ového: trpěl-ivý (kdo mnoho trpěl), mlčel-ivý (kdo často mlčel) a podobně držěl-ivý, nedbal-ivý, spal-ivý a j. Vedle toho jsou adjektiva jako: mysli-vý, bedli-vý, kde celé -li- náleží ke kmeni základnímu. Působením obojích pojímá se dále celé *-livý* za koncovku a připíná se jinam (peč-livý, prch-livý, překáž-livý, styd-livý; ne-li: překáž[ě]livý, styd[ě]l-ivý). Sem patří zejm. i tvar spanlivý ze základu verb. substantiva *span-ie*; vedle toho je spalivý z příč. *spal*. (Viz Gb. Hist. I. 381; ve tvaru učelivý proti učenlivý [z *učen-ie*] jest *n* vysuto).

V některých adjektivech na -livý, j. be*d*li-vý, (bo*d*l-avý), bo*d*-livý, sty*d*-livý bývá před -l- kmenové *d*; odtud přišel podnět k tomu, že se před -l- v těchto koncovkách i jinde *d* vyskytuje, totiž *vsouvá* (srv. Gb. Hist. I. 409): vedle trpěl-ivý čteme trpě*d*-l-ivý, mlče*d*l-ivý ... a od tvarů podobných bere se za koncovku samostatnou i celé *-edlivý*: spas-edlivý.*)

Přídavná jména s koncovkou *-avý* posud jsou hojná, jako: bodlavý, bublavý, hltavý, kadeřavý, kúsavý, lapavý, lekavý, lhavý, reptavý, řehtavý, rúhavý, štípavý, švihavý, zajiekavý; kromě těch můžeme doložiti ze spisů Husových:

*) Adj. spravedlivý Mikl. odvozuje ze stsl. pravьda.

békavý: ovčičku tichú, békawú Post. 122ª;

buřavý: Vyjděte z burzaweho přebyvanie Šal. 64ª;

klécavý: klécavy Post. 127ª, kleczaví chodie Post. 9ª, kleczave vved fiem Post. 116ª;

šeplavý: ač by (ten) řečí byl zajiekavý, šeplavý neb bublavý E. 1, 313;

tresktavý: všecka řeč trefktawá Post. 33ª;

trvavý, nesetrvavý: skutkové trwawí Šal. 8ᵇ (dřievie jest) trwawé Šal. 152ª a 37ᵇ (člověk) nefetrvavy Post. 106ᵇ;

zmeškavý: zlořečený, kterýž činí skutek svój zmeškavě neb nestatečně E. 1, 131.

-ivý:

báznivý (ne-): Czo baznivi gſte Post. 24ª báznivé tresktánie E. 1, 240 nebáznivé srdce E. 1, 22;

bdivý: bdivě a horlivě E. 1, 145;

bolestivý: boleſtiwym Post. 12ᵇ bolestivý E. 1, 17 bolestiv byl buoh E. 1, 335;

odplativý: (pána) trh odplativého E. 1, 59;

radostivý: radoſtivie každý má pracovati Post. 33ᵇ radoſtiviegíe Post. 117ª,

slzivý: po czaſſu ſlziwem Post. 56ª v tomto slzivém údolé (sic) E. 1, 272;

strašivý: (ten) jest ſtraſiwý nad giné Post 81ª dá tobě pán srdce strašivé E. 1, 58;

vřivý: na hrnci vřivóm E. 1, 279 v hrncích vřivých E. 1, 236;

posud slýcháme adjektiva: hněvivý, chtivý, lítostivý, lstívý, lživý, mstivý, ohnivý, pěnivý, plačtivý, poctivý, prašivý, zimomřivý, zlobivý, žádostivý, žalostivý, žieznivý a j.

-livý:

pečlivý, prchlivý, střízlivý, stydlivý (ne-), tesklivý, trpělivý jsou posud v obyčeji; mimo to v Husovi:

držělivý předpokládá subst. držělivost Post. 36ᵇ (posud ve: zdrželivý);

netbalivý, nedbalivý: hluší, jenž sú byli na slovo božie netbalivi Post. 10ª (svědomie) netbalivé Post. 162ª ne strážní, ale netbaliví Post. 128ª netbálivie (čteš) Post. 152ᵇ; nedbalivý sluha E. 1, 466;

překážlivý: (bude-li slib) lepšiemu dobrému překážlivý E. 1, 266;

spalivý, spanlivý: jenž jest bdící k básniem a spalivý k božiemu slovu E. 3, 140; ubudí spanlivé E. 1, 232;

spandlivý: ſpandliwy na božiem modlení Hř. 245ª.

-edlivý posud v adj. spravedlivý; mimo to:

mlčedlivý: mlčedlivá směna E. 1, 395;

spasedlivý: modlitba, jenž by měla býti spasedlivá E. 1, 337;

trpědlivý (ne-): (Jezus) jsa bohem věčným, netrpědlivým, nesmrtedlným, chtěl býti člověkem časným, trpědlivým, a smrtedlným E. 1, 15.

Adj. střiezvý (sobrius) je stsl. trězvъ, a toto původu temného (Mikl.): E. 1, 119.

IV. Přípona s -b-.

Přípona s *-b-* je v koncovce *-ba*. Koncovka *-ba* (vl. *-ьba*) je prvotná a dílem i podružná. Tvoří se jí substantiva *deverbativa* od kmene základního (bez třídní přípony kmenotvorné) a *denominativa* z adj. i subst.; tato mívají význam kollektivní (svat-ba), nebo jsou zpodstatněním adjektiv (chudo-ba), nebo významu jiného, ona znamenají konání děje. Deverbativa jsou hojná z inf. kmenů sloves třídy IV., kdež -ь- je kmenové z pův. -i- (honь-ba); odtud pak přejímá se celé -ьba jako koncovka i jinam (písk-ati, pisk-ьba, piščba, pišťba).

Obdobně podle této koncovky vyvinula se také koncovka *-tba* z původního *-tva* (modli-tva — modli-tba, klé-tva — klé-tba).

Zajímavějších dokladů máme tu jen několik:

klétba (klé-ti, klé-tva, klé-tba): klétba Post. 94[a] (diabel rozmnožil) tu klétbu Post. 82[a];

kolba (klá-ti, *kol-ti, kol-ba): (kteříž sě zaneprázdnie) kolbú E. 1, 121;

pišťba (písk-ati, pisk-ьba): piſtby Post. 113[b] pištěb, hudeb . . . pilni jsúc E. 1, 127;

řězba (řěz-ati, řez-ba): čas rzezby přišel jest Šal. 48[a];

sěčba (sieci, *sěk-ti, sěk-ьba): (pán) raduje sě někdy sěčbě E. 3, 196;

svadba (svatь-ba od subst. svatъ affinis, příbuzný, podle Mikl. vl. s významem „svatební hosté"): Swadba móž býti dobřě Post. 2[a] aby (tetka) na ſwadbie byla Post. 17[a]. (Erben přepisuje svaťba.)

O české postille mistra Jakoubka ze Stříbra.

Napsal Hynek Hrubý.

(Ukázka z větší práce o českých postillách.)

»Jakúbkova česká Postilla čeká ještě vydání a hlavně rozboru.« Tak praví J. Vlček v Dějinách čes. lit. na str. 152. Pokusíme se o stručný rozbor.

Česká postilla mistra Jakoubka *) vznikla snad z kázání, která měl Jakoubek v Praze v kapli betlémské na sklonku svého života († 1429); vyšla tiskem r. 1564 společně s postillou Husovou v Praze u Melantricha. (Univ. knih. sign. 54 A 46.)

Titul její zní: Epištoly nedělní též s výklady přes celý rok Mistra Jakobella, kněze a kazatele zákona Páně, věrného a milého tovaryše (téhož) Mistra Jana Husi. Kteréž jsau ještě nikdy nebyly tisknuté, ale již nyní teprv na světlo jsau vydané. Létha M.DLXIIII.

Následují hned epištoly s výklady na neděle roku církevního. Mimo to jest v postille též kázání na Bílou sobotu a na den Nanebevstoupení Páně. Postilla dělí se na dvě části: 1. část končí se kázáním na 6. neděli po velikonocích (na str. 85[a]: »Konec první strany epištol«); 2. část počíná se kázáním na den seslání Ducha sv. a končí se kázáním na 24. neděli po sv. Duchu. Ku konci čteme: »Vytištěno ke cti a chvále i zvelebení jména Boha všemohaucího, potom pak všech věrných a pobožných v jazyku a v národu Českém, k rozhojnění i nabytí víry pravé, též dojití milosti věčného života a spasení v Kristu Ježíši, Pánu našem. Léta Páně Tisícího Pětistého Šedesátého Čtvrtého.«

Textům jednotlivých epištol předcházejí často předmluvy. Spisovatel činí pak myšlenkový přechod k textu epištolnímu; po tomto následuje výklad.

Ve zmíněných předmluvách rekapituluje se stručně to, co jest obsaženo v evangeliu na příslušnou neděli připadajícím (na př. na 2. neděli adventní). Někdy činí se v nich zmínka o evangeliu neděle předešlé. Často však začíná Jakoubek ihned textem, bez předmluvy.

Výklad dělí spisovatel obyčejně na jednotlivé oddíly podle hlavních myšlenek v epištole obsažených. Na př. o epištole, která se čte na 7. neděli po sv. Trojici (Pavel Řím. 6. k.), praví, že dělí se na tři »strany«: »První učí, abychom rovnost spravedlnosti činili . . . . Druhé, abychom služebnost zlosti obrátili v služebnost života . . . Třetí, abychom užitek obojího, t. hříchu i spravedlnosti, spatřili tu, neb konec těch věcí smrt jest . . . .« (126[a]). Epištolu na neděli 9. po sv. Trojici (Pav. v 1. Korint., 14. kap.) dělí též na tři díly, celé pak rozdělení shrnuje v jedinou myšlenku, která jest jádrem celé epištoly: »A pro rozum jasnější a světlejší této Epištoly sluší věděti, že žádost jest kořen všeho zlého . . .« (134[b].) Místy učí, že příslušná epištola má význam, smysl dvojí, »tělestný«, t. j. doslovný, a »duchovní«, t. j. vyznačující se myšlenkami pro život křesťanský poučnými (na př. 47[a]—48[a]). Ku konci

*) O latinské postille jeho, o rukopise Táborském, podává zprávu Martin Kolář v Kroku (Krok, listy vědecké, vyd. Dr. J. Dastich, prof. Ed. Novotný, Fr. J. Zoubek, roč. 1864; Martin Kolář, Hlídka rukopisů Táborských, str. 222 a sl.)

výkladu připojuje pak Jakoubek často prosbu a napomenutí, na př. konec výkladu na epištolu 2. neděle adv.: »Prosmež Pána Jezu Krista, ať ráčí nám dáti rozum Písma svatého, jímž bychom byli u víře osvíceni, v naději posilněni a v lásce zaměkčeni, abychom tudy došli věčné radosti v království nebeském.« (7ª.)

Slova, o nichž kazatel myslí, že potřebují podrobnějšího výkladu, aby se jim dobře rozumělo, rozbírá důkladně. Na př. vykládá o sobotě, že »sabathum« značí česky odpočinutí, »pro odpočívání těla Kristova v hrobě«, a specielně o velikonoční sobotě, že ji Čechové nazývají bílou pro dvojí věc: »Najprvé proto, že dříve byl obyčej: kteříž jsau se z pohanuov nebo židuov na víru obrátili, ty jsau kněží a jahnové najprvé víře a zákonu křesťanskému učili a jako dnes je teprv křtili a v čechly bílé je oblekli, na znamení čistoty jich vnitřní .... Druhé proto nazývají tuto sobotu bílau, neb tento svatý čas kající mnozí skrze pravé pokání vodau smyli jsau černost hříšnau z svých duší ...« (43ᵇ—44ª.) Jiný příklad: »A dí znamenitě (t. sv. Pavel Effez. 3. k., 16. ned. po sv. Troj.): Po všech národech věky věkuov (t. budiž sláva Kristu). Tu sluší věděti, že to slovo věk druhdy znamená čas života každého člověka zvláště. A tak díme: Tento má tolik let věku svého. Druhé znamená čas, v němžto všickni zhynau, kteříž jsau se v něm narodili. A tak sto let nazýváme věk, neb obecně, kdož se narodil najnižšího věku, ten umře dříve sta let. Třetí znamená tisíce let. Čtvrté znamená veškeri čas světa tohoto. Páté znamená věčnost. V těch ve všech věcech má býti chválen Pán Bůh. Protož buď jemu čest i sláva na věky věkův, Amen.« (169ª.) Vysvětluje též cizí slova, na př.: »Penthecostes jest řecké slovo ze dvau složené. Neb Pentha u nich slove pět, Costes slove deset, a tak Penthecostes slove pět deseti a neb padesáti.« (86ᵇ.)

Jednotlivé rozbory epištol jsou důkladné. O důkladnosti svědčí různé příklady, vhodná přirovnání, leckdy též přísloví, atd. Tak na př. Jakoubek uvažuje »o umění poznání zlého a milování dobrého« uvádí za příklad Solona: »Když byl otázán Solon, pohan a mudřec řecký, od jednoho bohatého člověka, má-li zboží, odpověděl jemu: Ty i já zboží máme, ale mezi mým zbožím a tvým tento jest rozdíl: neb z mého nižádný bez mé vůle nemůž nic vzíti, a když jiným rozdávám, umenšení netrpím. Ale tvé na každaj den k ztracení jest otevříno a bezděky tobě bez tvé vůle bývá pobráno, aniž ho co můžeš udati bez jeho umenšení. Jakoby řekl: Oba jsme bohatí, ty tělestným zbožím, a já duchovním ...« (174ᵇ—175ª.) Solona připomíná též na str. 184ᵇ: » ... opilství ke všem hříchům hotovost činí. A protož Solon ustavil za právo Athenyenským, aby opilý zhřeše dvénásobní měl pokutu.« O Pythagorovi: »Buď každý člověk pozdní k mluvení (Ep. Jak. v 1.

kanonice v 1. kap.) . . . A protož Pythagoras svým učedlníkuom byl ten zákon uložil, aby mlčeli za pět let a jeho učení poslauchali, a tak naučili se mluviti užitečně.« (67^{b}.) Přirovnání, na př.: ». . . . tu byli přivábeni (t. Židé) k Bohu milováním, jakožto dítě jablkem bývá přivábeno k milování otce svého. Byli jsau také malí bázní, neb jedno časné se pomsty bojíce plnili jsau Boží přikázání, jakožto dítě boje se matky učiní, což mu starší káží.« (12^{a}.) »Vídáte obecně, že, když děti do kterého sadu nebo zahrady vejdau chtíc ovotce, jablka a neb hrušky, česati, a zastíhnau-li je tam, svlekau jim šaty, v nichž chodí: tak Adam, otec náš, jest svlečen z raucha nevinnosti, když jest okusil ovotce jemu zapověděného . . .« (21^{b}.) »Zvláště na duši naší jest obraz Svaté Trojice, neb jakož v duši, jenž jest jediná, prostá, duchovní podstata a tři rozdílné moci, kteréžto sau byt jeden, též v Svaté Trojici jest jedna prostá podstata a tři osoby. A jakož v slunci jest světlost, od nížto pochází paprslek a od obau horkost, též od Otce pochází Syn věčným rozením a Duch S. od obau věčným dýcháním . . .« (53^{b}.) »Jakožto oheň rez spaluje, zlato pročišťuje, temnost osvěcuje, studené zhřívá, měkké tvrdí a tvrdé obměkčuje, též Duch Svatý, kohož navštíví, rez hříšnau odejme, ottuší svědomí, očistí chlípnost hříšnau rozkoší tělestných, rozum osvítí, vuoli v lásce zapálí, mdlé a bláznivé utvrdí v dobrém a zatvrzená srdce v zlosti obměkčí.« (88^{a}.) Vše, co působí oheň, přirovnáno k působení Ducha sv. a doloženo z písma. (88^{a}—89^{b}.) »My pohříchu slyšíce hlas jeho (Kristův) v Písmě skrze kazatele, skrze vnitřní napomenutí činíme, jakožto had; když ho zaklínají, jedno ucho přitiskne k zemi a druhé zacpá ocasem, aby neslyšel zaklínání. Též my uši své duchovně zacpáme pečlivostí o zemských věcech a rozkošmi tělestnými, a tak neslyšíme hlasu našeho povolání . . .« (169^{b}.) »Ti opilí jsau podobní k jedné mořské rybě, ješto slove Orex neb Orix, jenž jest tak veliká a těžká, že ledvá deset koní mohau ji vléci. A protož když ji rybáři lapí, dadí jí vína píti mnoho, neb víno ráda pí. A když se opije, tehdy tak znamenitě zlehčí, že ji snadně mohau vyvléci Téžť jest o člověku: dokudž jest střízlivý, nesnadně můž býti tažen pokušením ďábelským k hříchu. Ale jakž se opí, tehdy velmi snadně bývá veden v hřích . . . (157^{a}.) Přísloví, na př: »Sv. Pavel (I. Kor. v 9. Kap.): Tak bojuji ne jako vítr tepa . . . A také jest přísloví, že kdož zle živ jest, ten jako vítr tepe.« (24^{a}.) »Jest přísloví mezi latiníky: když se srdce nemodlí, nadarmo jazyk pracuje.« (116^{b}.)

Výklady Jakoubkovy jsou též doloženy četnými citáty čerpanými z písma sv., pák na př. z Jana Zlat. (na př. 133^{a}); Řehoře (na př. 16^{b}, 22^{b}), Augustina (na př. 15^{a}, 22^{b}, 45^{a}, 45^{b}, 201^{a}, 203^{a}, 203^{b}), Ambrože (na př. 203^{b}), Bernarda (na př. 22^{b}, 62^{a}, 68^{b}), Hugona (Knihy o duši) (119^{b}), Tomáše Aq. (na př. 134^{b}), Boetia (na př. 10^{b}, 176^{a}), Innocencia (z knih »o huben-

ství založení člověčího«, 156ª), atd., též ze starých filosofů, jako z Aristotela: »... dí Aristoteles: Ctnost v střídmosti záleží ...« (9ᵇ); »když vůle a rozum bude ostřežen od zlého, tehdy veškeren člověk jest dobrý. Neb jakož dí Aristoteles v 5 knihách o Duši: Vuole a rozum jsau vozatajové duše«. (10ᵇ), jinde na př. 45ª, 55ª, 63ᵇ, 113ᵇ, 130ª, 130ᵇ (»v 1. knihách o správě městské«), 153ª, 153ᵇ, atd. Ze Seneky, na př.: »... dí Seneka: Snáze jest vlast přemoci, nežli jednoho muže pravého přemuož. A týž dí: Najušlechtilejší plémě svítězení jest trpělivost.« (19ª.) Pod. 55ª (Seneca v 45. epištole k Lucillovi), 130ᵇ, 176ª (»v jedné epištole k Lucillovi«), atd. Na jednom místě cituje Jakoubek též Mistra Pařížského (Matěje z Janova); mluví o utrhání, které prý se děje trojím obyčejem, jakož dí Mistr Pařížský v knihách o hříších a ctnostech: ... (následuje citát.) (61ᵇ.)

Postilla Jakoubkova jest obrazem theologických názorů mistrových: Základem pravého křesťanského života jest Písmo sv.; v něm jest naučení, kterak člověk může dojíti spasení (5ᵇ). V Písmě sv. jest útěcha v protivenstvích (6ᵇ), »skrze čítání a přemyšlování Písma sv. člověk věrný pozná vuoli boží« (15ᵇ). Jest třeba hleděti vždy k »smyslu duchovnímu« Písma sv., nikoli k »smyslu hmotnému, hrubému«, jak to činí »lidé hovadní, v Písmě sv. všemu rozumějíce podlé smysla hmotného a hrubého«. (15ª.) V Písmě sv. jest pravda, které se musí srdcem věřiti a která se musí ústy stále vyznávati (100ᵇ). Věrný křesťan věří všemu, co jest v Písmě sv., nehloubá v tajemných otázkách, jako to činí lidé všeteční, »ješto všech skutkuov Božích chtí věděti příčiny, proč se dějí; chtí zvěděti, co jest Buoh a kterak jest trój a jeden, proč jest stvořil anjely i lidi a věda, že mají zhřešit; chtí také věděti, kterak Kristovo jest tělo v malém chlebě aneb krev pod malau spuosobau vína; a proč nad lotrem na kříži se smiloval a nad Kainem se nesmiloval A tak o mnohých jiných vtipných, ale neužitečných otázkách. A proti těm jest Písmo na mnohých místech ...« (94ª.) Bůh chce, aby člověk byl živ podle zákona jeho, nežádá asketismu: »někteří, ještoť přílišnými posty a nespaními chtí se Bohu slíbiti, a tady mozk vysušují a blázni bývají: neníť to oběť Bohu libá; než hříchuov ostati a jich železi, a ctné skutky ploditi, toť jest oběť jeho libá, rozumná, vzáctná.« (14ᵇ.)

O vůli Boží mají kněží poučovati lid. Tito »služebníci jeho (Kristovi), kteříž drží místo Apoštoluov a učedlníkův Kristových, mají dobrovolnau chudobu trpěti a zboží světských neměti.« (7ᵇ.) Mají býti tiší, pokorní a milosrdní (7ᵇ); jejich život má býti příkladem všemu lidu (51ª). Kněží jsou povinni z úřadu svého lidu kázati pravdu boží darmo, bez peněz (76ª); to, co mluví, mají i skutky dokázati (24ª). »Každý kněz a kazatel má tyto tři vlastnosti míti do sebe: Najprvé, aby spravedlivě kázal ... Druhá

vlastnost, aby darmo kázal, ne pro požitek který tělestný, ani pro přízeň lidskau, ani pro chválu světskau, ani pro kterau zlau příčinu... Třetí, kdož káží slovo boží, má svuoj život srovnati s svým kázaním... (142^b—143^a.) Věrný kazatel má též věděti, »najprvé, komu káže..., druhé, kde má kázati, neb na místě zjevném a počestném..., třetí, kdy má kázati, že v čas hodný..., čtvrté, které řeči má kázati, že užitečné, pravé a spasitedlné..., páté, kterak má kázati, neb má kázati horlivě..., šesté, proč má kázati, t. ku prospěchu sobě i jiným..., sedmé, trestati každého, a toho neopauštěti ani pro strach ani pro přízeň, ani pro který vzatek...« (143^b.) Kněží mají se »modliti za církev křesťanskau«, udíleti »darmo svátosti kostelní«, mají lidi též »ve svatých písních učiti... a příklad dokonalosti jim dávati« (76^a).

O svátosti křtu soudí Jakoubek takto: »... ďábel i se všemi hříchy bývá skrze křest potopen, že tím člověkem nevládne, leč se on sám v jeho moc dá skrz přivolení ke zlému. A z toho máme, že lépe jest dítě celým tělem pohřízití na křtu nežli slíti toliko, lečby úplně oblil, neb to celého těla pohřízení znamená všech hříchuov zbavení a všech umrtvení.« (122^b.)

Hříchy může odpouštěti toliko Bůh, nikoli papež svými bullami: »Majíť se nebožátka, ještoť věří bullám papežským, v nichžto dává odpuštění hříchův i muk zbavení, kdož koho zabí a neb oblaupí, neb to dává, což sám nemá, neb aniž sám se můž hříchův zbaviti ani muk pekelných, a pak to jiným dává za smrtedlné hříchy... A tak chce, aby skrze smrtedlných hříchuov činění byli hříchuov prázdni a skrze muky časné, kteréžto činí svým bližním, pro zachování zákona Božího, aby byli muk věčných prázdni. A to netoliko jest proti Písmu Starého Zákona, i také Nového, ale i proti rozumu, aby t. hříchové smrtedlní hříchy snímali a muky muk zbavovaly. Neb jakož dí Aristoteles: Takové k takovému přidáno činí je více takové neb hořké k hořkému přičiněné činíť je více hořké. A protož jest veliká a neslýchaná slepota i na těch, ješto ty bully vydávají, i na těch, ješto jim věří, neb obojí puojdau na věčné zatracení podlé toho, jako dí Pán Kristus: Když slepý slepému pruovod dává, oba v duol upadnau.« (113^b.) Podobně na str. 124^b.

O svátosti oltářní učil Jakoubek, že jest třeba prostě věřiti, bez hloubání, že v chlebě posvátném, který však chlebem zůstává, duchovně přijímáme Krista, — v jádře stanovisko Wiclifovo, v Čechách tehdy všeobecně sympatické. (Vlček, Dějiny lit. čes. str. 129.) Jakoubek užívá o té věci tohoto přirovnání: »Jakožto paprslek sluneční vodu přijme, avšak jí v svau podstatu neobrátí, neb, ač horký kámen trochu vody na se vzlité zstráví, ale však v svau tělestnost jí nepromění: též toto jídlo a pití, kteréž činil Pán Kristus po svém vzkříšení, neproměnilo se v jeho tělo, jakož se v našem těle děje, ale mocí Božskau zmizalo.« (78^a.)

Jakoubek byl *pokračovatel v snahách Husových*. Když ve hnutí, které po smrti Husově povstalo, utvořily se různé strany náboženské, byl Jakoubek hlavou horlivých kališníků. Jeho *nauku o přijímání pod obojí* způsobou již Hus schválil, a vůbec »kalich jako symbol husitismu nebo utrakvismu jest jeho skutkem.« (Viz J. Vlček, Dějiny čes. lit., str. 127—128.) Na různých místech postilly Jakoubek zmiňuje se o *přijímání pod obojí*, pravě výslovně, že o poslední večeři dal Kristus »tělo a krev svau učedlníkuom svým pod dvojí spuosobau«, (12^b), a že »pod spůsobau chleba a vína jest týž a jeden Pán Kristus, jenž nás krmí svým tělem a napájí svau drahau krví.« (199^b). Horlí *proti nehodnému přijímání těla a krve Páně*, které jest hlavní příčinou »nynějších časů«, příčinou všech bludů, které »vznikly a bojují v křesťanství a zvláště po hříchu v Čechách.« (183^b.)

Husovy stesky na úpadek křesťanského života opakují se u Jakoubka. Úpadek ten zavinil špatný příklad tehdejšího duchovenstva; Jakoubek si stěžuje, že mnozí kněží »o spasení lidu sobě poručeného nedbají« (60^a), »jsau následovníci Jidášovi a Antikristovi« (150^a), »křiví náměstci« sv. apoštolů (170^a), kteří »meč duchovní (t. slovo boží) jsau zavrhli a tělestným věrné hubí« (191^a), kteří »více pečují o zboží než o duše anebo o lidské spasení« (192^a), atd. »Nyní je biskupův mnoho v církvi svaté, ješto jsau v nynějších dobrých věcech, t. časných a tělestných . . . Aby těch časných, dobrých věcí neměla biskupství, málo by bylo biskupuov pro budaucí dobré věci. Neb pohříchu tak jsau porušeni, že nechtí pracovati pro budaucí odplatu, když přítomné a časné nemají.« (39^b.) Ani papež neřídí se zákonem Kristovým (139^a); i pokládá Jakoubek za modlosluhy ty, kteří »snážněji modlí se i klekají před papežem než před samým Pánem Bohem . . .« (135^a). Proti nespravedlivým kletbám »biskupů, papežů a prelátů« »bojují nyní věrní křesťané, nechtíc jich kletbami . . . býti odtištěni od zákona svého Pána Jezu Krista« (188^a; o kletbách v. též 14^a, 170^a).

I jiné stesky Jakoubkovy svědčí o poklesslosti mravů tehdejší doby. Mnozí zlí lidé jsou prý »křesťané jedno jménem a řečí, ale Antikristové svými hříšnými činy (144^b). Není křesťanské lásky k bližnímu, »neboť nejmenšího slova protivného nestrpíme« (41^b), »neb nyní je hanění, laupež, bití, jímání, etc.« (171^b.) »Ó co jest těch lhářův nyní, kteřížto Boha Otcem nazývají a praví, že ho milují, a svých bližních nenávidí, nýbrž je zrazují a laupí, pálí, mordují!« (13^a.) »Sv. Pavel nazývá své učedlníky bratry, ne slauhami, ani chlapy, ani robotězi, ani sedláky, jakožto mnozí činí.« (14^a.) Lest vládne ve světě, zvláště »mezi kupci, kramáři i všelijakými těžáři, kteřížto umějí lstí zboží dobývati a je množiti i zachovati.« (17^b.) Obchodů člověk vůbec nemůže vésti bez hříchu. (138^a.) Pýcha a rozkoš-

nictví vzrůstá. »Pyšní a bohatí . . . nic nechtí trpěti ani pro hříchy, než vždy v rozkošech tohoto světa pasúc se milují se.« (34^b.) Mnozí »své tělo okrašlují, v raucha slušně připravují, měkce a čistě jemu ustlávají, rozkošné krmě připravují a rozličně jemu hovějí.« (17^b.) Pyšní boháči pohrdají chudinou. (181^b.) Vrchnost utiskuje poddané: »Není ustaven král, aby lidi útiskoval a zlé zvelebovál, ale aby dobré ctil, svobodně učinil a jim jich dobroty spomáhal a nedal jich zlým útiskati ani jim překážeti . . . Kterýž král, knieže, pán, vladař, duchovní neb světský, lidi spravedlivé utiskuje a zle s nimi nakládá, jižť zle požívá svého království aneb duostojenství a není úředlník Boží, ale ďáblův, neb vuoli ďáblovu v tom činí, jakožto nyní králové, knížata a biskupové činí tupíc zákon Boží a lid věrný proň a velebíce zlé . . .« (63^a.) Jakoubek naříká též na nemravnost mezi lidem, která prý jest tak veliká, že, »kdyby nyní všichni smilníci a smilnice měli zbiti býti, řídký by dům byl bez zabitce.« (135^b.)

Jakoubkova Postilla svědčí o dobrém kazateli. Není však tak zajímavá a tak znamenitá jako Husova, neboť se jí nedostává tak logického uspořádání látky a není psána tak pěkným, v pravdě řečnickým slohem, jako Postilla Husova. Výklady jsou celkem dosti suché, na mnoze nezajímavé, a nejsou tak srdečné jako u Husa, — nejsou popularní. Hus působil na srdce, Jakoubek více na rozum. Výklady Jakoubkovy jsou často příliš stručné, jsouce spíše základem, vodítkem jinému kazateli, který by je dovedl přizpůsobiti poměrům své doby. Současná doba nezrcadlí se v nich tak jasně jako v jiných postillách doby husitské. Jakoubek jakoby se bál ostřejšího tónu. Byl sice horlivý kališník, ale nemiloval sporů, byl člověk mírumilovný. Hlavním znakem jeho charakteru byla opatrnost, se kterou prostředkoval mezi stranami husitskými. Jeho snahou bylo, aby v české reformované církvi nastala jednota, vzájemné působení všech na základě pravé křesťanské lásky. A opatrnost ta jeví se též v jeho Postille, která co do narážek na současné poměry má ráz mírný, kompromisní. Jakoubek kárá sice též zkázu mravů, ale činí to způsobem celkem klidným.

Úhrnem: Česká Postilla Jakoubkova obsahuje prosté, stručné výklady nedělních epištol, doložené hojnými citáty z písma sv., z církevních otcův a ze starých filosofů, a jest rázu spíše učeného než lidového. Cena její spočívá zvláště v tom, že poznáváme z ní Jakoubkovy názory theologické, které po smrti Husově způsobily pokrok ve vývoji husitismu. —

Český Macpherson.

Příspěvek k rozboru literární činnosti *Josefa Lindy* a k provenienci *RK* a *RZ*.

Od J. Hanuše.

IV.

Jak z předchozího obsahu patrno, jest Lindova Záře dílem zvláštním, na svou dobu významným a pozoruhodným, a to svými přednostmi i nedostatky, obsahem i formou, celým duchem i tendencí. Linda pokusil se básnicky zachytiti a zobraziti jednu z nejdůležitějších fásí v českých dějinách: příchod, boj a konečné vítězství křesťanství, vyššího kulturního prvku cizího, nad domácím pohanstvím kulturně nižším. Již tato idea, ryze romantická, dobře charakterisuje ducha, talent a sebedůvěru Lindovu. Byl̕ problém ten za všech dob jedním z největších a nejobtížnějších svými vědeckými i básnickými požadavky — u nás posud ani básnicky ani kulturněhistoricky plně nevystižen! — a ještě obtížnějším musil býti za dob Lindových, kdy studium českého a slovanského starověku bylo sotva v počátcích, kdy více se kritisovalo, popíralo, co vybájeno bylo jmenovitě Hájkem (Dobner, Dobrovský), než stavělo. Jakým způsobem Linda se vyhnul těmto úskalím, jež v cestu mu kladla sama látka, jest zajímavé jak pro něho, tak i pro literarní kruh, jemuž náležel, a pro básně RKZ, jež v téže době z kruhu toho vyšly.

Látku pro svůj obraz z české dávnověkosti bral totiž Linda hlavně z dvou pramenů: z Karamzinovy Istorije a z Hájkovy Kroniky. S prvou mohl se seznámit buď prostřednictvím Dobrovského, jenž o ní s pochvalou se pronášel (srv. na příkl. jeho posudek Pravdy ruské v Jahrbücher d. Lit. 1824, sv 27), nebo ještě spíše prostřednictvím V. Hanky, jenž Istorijí i jinými spisy Karamzinovými mnoho se obíral, jak patrno z jeho článků v Kroku (I. 81 sll.: Igor Svatoslavič. Výpisky z Karamzina; t. II. 448 sll. a 485 sll.: O Slovanech, dle Karamzina). Z Karamzina, hlavně z třetí části I. dílu, jednající o přirozené a mravní povaze starých Slovanů, přejal Linda význačné rysy a kulturní prostředí pro své typy staročeského pohanstva. Že zprávy Karamzinovy týkají se namnoze doby daleko starší, nevadilo Lindovi ani jeho současníkům, pevně přesvědčeným, že valná většina zvyků, obyčejů, pověr jest dědictvím z pohanského pravěku. Linda sám vyslovil tento názor v Záři (str. 16): ‚Obyčej našich otců budiž věčně zvykem národa, on pamatuje nás na zlaté věky, v nichžto bohové svou vůli zjevovali praotcům našim'; a na str. 112 praví o hymně k Svantovítovi, že ji v národu věk dědů zachovával vždy potomkům!

Parallel mezi Karamzinem a Září jest tudíž množství. Původ Slovanů z Asie, kde bydlili v krásných, horkých, úrodných krajinách, obráží se ve vypravování Chasoňově na str. 26 sl. Popis povahy starých Slovanů rovněž souhlasí celkem se Září (zvl. str. 54 sl.): byli otuženi proti povětří, živili se prostou, hrubou stravou, byli mírní, dobromyslní a pokoje milovní, ale také udatní a proti nepřátelům hrozní (srv. Záře 7 sl.); za zbraně užívali meče, oštěpu, kopí, střel a velkých i těžkých štítů; zachovávali své staré prosté mravy; byli pohostinní, radostně vítajíce i provázejíce hosty; ženy pokládali skoro za otrokyně (srov. ženky v Záři); urážka zasahovala celý rod (srov. scenu mezi Ratiborem a Vesmírem a str. 96: »Pomsta proti vražedníku nepomine, dokud nezahlazen vrah i celá rodina jeho«.); lov, chov dobytka a orba byly hlavním zaměstnáním, dávaly pokrm i oděv; medovina byla oblíbeným nápojem atd.

Rovněž zprávy o počátcích umění souhlasí se Září: znali dělati sochy ze dřeva i kovu (sr. popis sochy Svantovítovy a plastickou výzdobu Vyšehradu pohanského, naplněného množstvím krásnětesaných bohů a sličnětvořených bohyň); milovali hudbu a zpěv, užívajíce za hudební nástroj huslí (v Záři huslarina, nikoli varyto z RK!!) a svistalky (v Záři píšťala); v písních opěvovali bohy (sr. vypravování Chasoňovo a zpěv Vlastislávky o Perunovi, Svantovítovi) a veliké činy předků, takže představovaly do jisté míry nejstarší dějepis slovanský (srv. vypravování a zpěv o praotci Čechovi, Libuši, dívčí válce atd.); vedle těchto vážných zpěvů měli ovšem také písně milostné, žertovné atd. (v Záři píseň Vlastislávky str. 4, píseň provázející hry a tance na str. 18 sll.); stejně oblíben byl tanec, rus. pljaska (v Záři: plesání!), spojený obyčejně s náboženskými obřady a slavnostmi; četné hry, mezi nimi některé představovaly obraz boje (v Záři hra podobná na str. 21 sll.) atd.

Stejná podobnost je i v názorech o socialních poměrech slovanských. Karamzinovy zprávy o lásce Slovanů k svobodě, o neobmezené vládě hospodáře v domě, otce v rodině, jež byla jakýmsi malým státem pro sebe a výhradním držitelem malého území s lesem, polem, potokem, někdy až slovně souhlasí se Září (viz str. 107 sl.). Z téhož pramene mohl Linda čerpati zprávy, jak při obecních poradách ve vážnosti byla rada starců, kteří svými zkušenostmi byli téměř přirozenými učiteli a soudci lidu (Chasoň v Záři!), jak slavné svatyně spojovaly slovanské národy, již se tu scházeli ke slavnostem nebo tázat se bohů pomocí kněží-věstců na radu v důležitých veřejných i soukromých záležitostech (srv. Záři str. 115 sll.). Z Karamzina přejat také název i pojem vojvoda neb vojevoda*) (v staré češtině

*) ‚Pokoj a blaho panovaly ve vlasti naší. — Slované sme byi jako včely z jednoho oulu — každý kníže panoval nad krajinou svou

byl obvyklý pouze vévoda!), ba v dramatě Jaroslav ze Šternberka užívá Linda dle Karamzina i názvu bojaři pro česko-moravské pány!

Posléze i celá mythologie Lindova souhlasí celkem s Karamzinem: Černobohové, již děsí lidi viděními a sny (srv. Drahomířin výklad snu Boleslavova v Záři), ale od věstců (a čarodějů) mohou být usmířeni, při čemž k vůli většímu efektu slýchati bylo i hudbu (srov. popis věštění v Záři!); mezi dobrými bohy nejslavnější byl Svantovít, bůh velmi starý; popis jeho chrámu, sochy a obřadů arkonských byl patrně vzorem i v Záři: věštil budoucnost, dárce úrody, bůh války; socha ohromné velikosti, nedaleko uzda, sedlo a ohromný meč; v Čechách dle Karamzina dlouho se udržela pocta Svantovítova! Rovněž zmíněno u Karamzina Radegasta, Živy, Peruna (boha hromu, jenž u Rusů ctěn jako bůh nejvyšší; v Záři: hřimatel Perun, hromovládce a p.), Dažboga, Striboga, Volosa, slavnosti Kupala, bohů lesních atd. a pak zvláště posvátných hájů, v nichž neslýchány rány seker (týž obrat v Záři str. 2), a kde nejzuřivější nepřátelé neopovážili se vzájemně se napadnouti (v Záři smír Ratibora a Vesmíra); háje takové byly v Čechách sídlem pohanství prý až do Břetislava, jenž 1093 dal je spáliti! Oběti dály se na velikých kamenech před očima lidu v posvátných hájích; tu rozvěšeny i zbraně nepřátel přemožených, obětované bohům, chovány nejcennější věci z obecního pokladu (zcela tak v Záři!) i rohy sloužící za poháry o slavnostech, tu shromažďoval se v určité dni národ k slavnostem (slavnost žní, při níž obětován někdy kohout; slavnost májová; vynášení Morany; tryzna atd.). I víra v nesmrtelnost duše u starých Slovanů, vytrvalost v pohanství, nenávist ke křesťanství a četné jiné podrobnosti v Záři převzaty neb aspoň motivovány Karamzinem, jenž dost možná dal i podnět k titulu knihy Lindovy přirovnáním křesťanství a jeho kulturních darů (písma) k ‚утренная заря‘ (vyd. z r. 1892, I. p. 74.)

* * *

Druhým hlavním zdrojem, z něhož Linda čerpal látku pro Záři, byl Hájek. Přes zdrcující kritiku Dobnerovu a Dobrovského, ba i Palackého kronika Hájkova zůstala v 1. pol. XIX. stol. velmi oblíbeným čtením lidu (r. 1818 znova vydána Šénfeldem věrně dle původního vydání) a co ještě významnější, stejné oblibě, ba značné důvěře těšila se i mezi českými spisovateli. ‚Historická‘ dramata, povídky, romány, básně a p. až hluboko do XIX. stol. (na př. ještě Langer, Koubek, J. J. Marek a j.) založeny

nad vrchami a lesy a byl svému lidu ochranou a soudcem v rozepřech a vůdcem do bojů ... A povstal-li nepřítel vlasti, tu býval kníže pražský vojvodou národu.‘ Záře 164.

na Hájkovi. Kruh pražských romantiků, k nimž patřil vedle Hanky, Svobody a j. také Linda, sdílel stejnou oblibu Hájkovy kroniky, tím spíše, že i němečtí romantikové horovali o ní aneb z ní rádi brali látku ke svým skladbám. Známa jest Herderova báseň ‚Die Fürstentafel', založená na Hájkovi; ještě významnější pak jest poměr Klem. Brentana k Hájkovi, zřejmý z jeho skladby Die Gründung Prags' (1815; srov. také A. Kraus, Pověst o Libuši v lit. něm. v Athen. VI. 261 sll.) a zvláště ze slov, jež v českém znění otiskl Vlastenecký Zvěstovatel, redigovaný Lindou, roku 1822 (str. 309): ‚Později potkal sem se s uctivým, důvěrným Hájkem; já jsem poslouchal a věřil mu jako starému, živě a vesele domácímu povídači příběhů, a co on pověděl, toho od mládí jsem si vážil, a veselého a poctivého Hájka budu si vždy tak vážit, jako při nových přemoudrých spisovatelích historií, jenž jej nazývají starým žvastalem báchor, vždy jen se mi stýskává.'

Jaký div tudíž, když i čeští romantikové čerpali z Hájka své názory o minulosti české, brali z něho sujety ke svým básnickým skladbám. Že Hanka mnoho se obíral Hájkem, jest vůbec známo. Aspoň jedním méně známým dokladem to doložíme. K r. 896 vypravuje Hájek, jak Čechové, stojíce neustupně na své ‚nedovieře' a navyklosti pohanské, místo vyhnaného křesťana Bořivoje dali vyhledati S t u o j m í r a, z rodu Kašina, vypověděného kdysi Hostivítem, a zvolili jej za kníže. V cizině zapomněl jazyk český a ztratil české jméno (Němci říkali mu S s t y l f r y d!); přece však snášeli Čechové 10 měsíců ‚kníže němého', načež se ho zbavili. Hanka z tohoto místa patrně přejal jméno Stojmír do vydání známé kroniky o Štilfrídovi a Bruncvíkovi.

Ještě charakterističtější jest Lindův poměr k Hájkovi. Z pozdějších zpráv (Vlasten. Zvěstovatel 1821, 148) víme, že čítával Hájka a také Beckovského, Balbína Hamršmída a j. Tamtéž na str. 213 doporučuje nové vydání Hájkovy kroniky od rytíře ze Šénfeldu napsal Linda významná slova: ‚V. Hájek jest ten první, jenž nám obšírněji popsal příběhy vlasti naší. Jeho kronika j e s t v ů b e c z n á m á . . . Arci že v ní sepsal mnohé nepravdivosti; — ale kterýž národ na světě, jehož historie z temného počátku nevyvinuje se mnohými bajkami? Historik co který napsal, z potomstva každý čtenář vlastním rozumem si vybírej. A n o i n a s b a j k á c h t ě c h n a l e z á v l a s t e n s k ý b á s n í ř m n o h o s e m e n a k l i b o t v o r n ý m s v ý m k v ě t ů m.'

A na str. 214 pokračuje: ‚Nejvíce se Hájkovi vytýká, že svou kroniku mnoho bajkami naplnil; což arci každého historika činí podezřelého, že buď byl lehkověrný nebo nebystrý v rozeznávání pravdy ode lži, totiž ve zpytování událostí. Ale Hájek psal kroniku českou hned od počátku, a jakož každý začátek každého národa zastřen jakýmsi posvátným temnem, j e n z p o v ě s t í s e m u s í p r a c n ě v y d o b ý v a t, j e n z b á s n í ř s k ý c h o b r a z o t v o r n o s t í, j e n *z národních zpěvů — tak*

také činil Hájek jda přirozeným chodem jako ostatní počáteční historikové každého národa. Život národa jest na světě jako život člověka, z málopamětného dětinství dochází časem teprv dospělosti své. V tom způsobu také Hájek má zásluhy veliké.'

Zvláště dvě místa jsou pozoruhodna v tomto posudku: Hájek jest vhodný a bohatý zdroj motivů pro moderní básníky a dále: Hájek čerpal z národních zpěvů, zpěvy ty obrážejí se tudíž v jeho vypravování. Na poměr prací Lindových z české minulosti i na poměr RKZ k Hájkovi vrženo tím ostré světlo!

Že při takových názorech vliv Hájkův patrný bude na všech skladbách Lindových, čerpaných z české minulosti, jest zřejmo. Všude proráží a jasně dosvědčuje, že Linda mnoho se obíral kronikou jeho.*) Podrobnější srovnání spisů Lindových s Hájkem všude plnou měrou to potvrzuje. V reprodukci pověsti o Libuši, jinak dost originální (Vlast. Zvěst. 1820), ve vypravování o založení hradu Přimdy a j., v básních ‚Jiří Poděbrad', ‚Obdařený otec', v ‚Záři' i v dramatě ‚Jaroslav ze Šternberka', všude opírá se Linda nějak o kroniku Hájkovu. Ale jen opírá: na základech motivů jejích, z materialu z ní čerpaného provádí díla celkem originální v koncepci i provedení. Záře jest toho zajímavým dokladem. Jádro děje, četné podrobnosti, slovem celé historické pozadí a ovzduší, pokud nečerpáno z Karamzina, vzaty patrně z Hájka. Dle jeho kroniky zpracována pověst o příchodu Čechově do Čech, zvlášť vypravování o lidech němých, jež tu prý zastihl. Zmiňujeť se Hájek o podobných lidech ve východních končinách Čech k r. 835 a také označení němý souhlasí patrně s tím, co Hájek vypravuje o ‚němém' t. j. česky neznajícím knížeti Stuojmírovi k r. 896.**) Také narážky na nepřátelský poměr mezi Čechy a Němci, jež činí v Záři Boleslav, obsahem i formou souhlasí s Hájkem, jenž již k r. 733 vkládá do věstby Libušiny výstrahu, aby národ český nedal lidem ‚od západu slunce' nad sebou panovat, jinde vypravuje, jak Čechové stavěli hrady a města na obranu proti Němcům atd.

U Hájka našel Linda doloženy také slovanské doklady Karamzinovy pro pohanství české: povšechné jméno bohové (dajte nám vítězství, bohové neumírající, dajte nám kníže, aby bránil naší země, k r. 873; Vanda mnohé vítězitedlné bohům svým obětovala oběti, k r. 728; vladykové a starší . . . bohům svým vzácnú činili obět, k r. 890; nad hrobem Hostivítovým voláno: bohové naši dajte nám kníže, kterýž by soudil spravedlivě naše hlavy, k r. 890); bohy lesní, vodní, horské (l. 5b,

---

*) Linda byl téže doby, kdy kronika vydávána u Šénfelda, redaktorem Pražských novin Šénfeldských (od r. 1817—1818); dost možno tudíž, že měl na vydání tom účast, odkudž by se jeho podrobná znalost Hájka dobře dala pochopiti.

**) Srov. také: ‚nad těmi němými psy pomstiti' (= Němci). Háj. 40b a j.

13a), zemské (5a), bohy temné a zlé duchy (16b; 303b); oběti krvavé i nekrvavé jim činěné; určování lidského života od bohů (Záře: člověku vyměřili bohové cestu; Háj.: Bohové každému sú cíl položili, 41b); trvání pohanství v Čechách až do dob Břetislavových,*) víru v nesmrtelnost duše (Libuše majíc zemříti, dává povolati všech starších a vzácnějších obyvatel své země na dvůr a oznamuje jim, že ji její osudové táhnou, aby opustíc lidi smrtelné s bohy nesmrtelnými se radovala; Linda v článku Libuše (Vlast. Zvěst. 1820 č. 1) soudí odtud na víru v nesmrtelnost duše u pohanských Čechů!; jinde praví Hájek o umírajícím, že vypouští duši z těla (53b), nebo že duše z těla jeho vyjde (272a); Libuše a Přemysl odešli do návy (22b).

Z Hájka převzata dále zpráva, že výhradním a denním nápojem byla voda, slavnostním medovina (srov. Záře 32), kdežto víno poprvé přivezeno do Čech až r. 892 (darem od Svatopluka);**) že lid nechtěl se usazovati v Praze (‚lid ten divoký raději chtěl při polích a při lesích než v městě bydliti‘, k r. 767; srv. Záře 33). Shodně nazýváni u Hájka i v Záři předkové ‚otci‘; Hájkův obraz prvověku českého (za Čecha) byl také patrně předlohou zlatého věku v Záři (země pokryta hustými, četnými lesy; šťastný to byl věk, lidé dlouho byli živi, skrovně užívajíce pokrmů; potravou byly jim žaludy a ovoce lesní, někdy maso zvířecí a rybí; voda jim byla nejzdravější nápoj, polí a lesů společně užívali jako vody a slunce; za oděv měli kože zvířecí, zvlášť medvědí; kdož v svém rodu neb pokolení osobou, věkem neb mravy vzácnější byl, bez závazku i bez pečeti dobrovolně k němu sú útočiště měli a v rozepřech jeho nálezu se poddávali; srov. Záře 53 sl. a j.).

Pověst a zpěv o Libuši a Přemyslovi rovněž volně a ovšem silně romanticky vzdělána dle Hájka (ani Krosina bohyně, o níž píše Hájek k r. 891, neschází!), taktéž zpěv o dívčí válce.

---

*) L. 1093 rozkázal dle Hájka Břetislav všecky kouzedlníky, čarodějníky, hadače, zaklínače, navazače, ptakopravce, věštce, básníře, snů vykladače, zeměpisce, vodopisce i krasomluvníky (řečníky) z království vyhnati. Též i háje neb stromy, kteréž lid obecný ctil a mnozí se tomu klaněli, kázal posekati a spáliti. Také kázal ty neřádné obyčeje zrušiti, kteréž jsú sedláci ještě někteří na poly pohany jsúce zachovávali. Neb v outerý po Letnicech, též i v středu činili veliké sliby a oběti nad studnicemi a někteří krvavé oběti obětovali, jako zařezané slepice černé (v Záři kohout černý!) neb holuby vzhuoru do povětří mecíce a při tom ďábelská vzývali jména. Mnozí pak po lesích a po polích s rozličnými kouzly a zlým duchuom dary mrtvé své pohřebovali ... Dále píše tu Hájek o činění stánků na rozcestí, kdež duše předkův se prý zastavují a bohové pekelní svou rozkoš mívají; o obětování novorozeněte duchům ohnivým; o obětování za mrtvé Plutovi, o tancích při pohřbu, házení kamení, dříví, trávy, listí nazpátek přes hlavu.

**) ‚neb toho času (k l. 724) jiného lidu obecnému nápoje nebylo, (než voda), kníže také i kněžna téhož nápoje a někdy časem medoviny požívali.‘

Stejně proráží vliv Hájkův v druhé části obrazu Lindova, v níž zachycuje příchod a šíření se křesťanství. Pramen popisu Vyšehradu prozrazuje zřejmě věž Neklanka, zmíněná u Hájka, jenž již od r. 741 má četné zprávy o Vyšehradě, jeho hradbách, výstavnostech, branách atd. Hájkem motivována dále episoda se Zrostem. Hájek (na listě 75) naráží na to, že Václav zvláště rád činil milosrdné skutky lidem ‚žalářným‘. Když mrtvé tělo jeho vezeno do Prahy, uvázl divem vůz před žalářem a nehnuli jím, dokud vězňové nepropuštěni; z vězňů dva, otec a syn, dojati tím divem přijali hned křest. Z této zmínky a jiné (k r. 929), s první nesouvislé, dle níž jakýsi Srost varoval Václava jedoucího k bratrovi, sestrojil Linda dosti obšírnou a psychologicky prohloubenou episodu, jež k hlavnímu ději celkem dobře se pojí.

K Hájkovi ukazuje dále konflikt mezi křesťanstvím a pohanstvím i jeho přední representanti, Václav s Podivínem a Boleslav s Drahomírou, a to v celku i četných podrobnostech (dle Hájka Bořivoj se obával, že by domácí bohy rozhněval, kdyby přijal křesťanství; po křtu Bořivojově skutečně všechen lid se bouřil a vytýkal mu, že mravy a obyčeji svých otců opovrhl a nové věci zde neslýchané se přichytil; jinde (list 61b) naráží na ‚tvrdý‘ český lid, jenž mocí k víře křesťanské musil býti nucen; k r. 899 píše, že kolem Prahy bylo mnoho křesťanů (v Záři: kolem Vyšehradu!), ale v jiných krajích té země ještě pohanóv neustupných mnoho; půtky mezi pohany a křesťany v Praze; Drahomíra prý chtíc Vratislava za manžela míti, pokřtíti se slibovala, ale potom prý ke křtu pohnouti se nedala jsouc tvrdší než skála, ježto v celé zemi nebylo tvrdších pohanů než v krajině lučanské, vlasti Drahomířině, a těžce i naposledy ke křesťanství přistoupili; Boleslava vychovala na pohana, pronásledovala křesťany, jezdila na voze atd., čin Boleslavův, jeho hrůza po činu a výčitky svědomí; obrácení; nucení Zbyslavovo, aby čin vykonal, motivováno schvalováním pohanů, že Boleslav dobře jednal; hrozné vidění ve snu (viz list 75b a m. j.). Ale jaký rozdíl tu mezi Hájkem a pojetím i vypravováním Lindovým!

Jako v episodě se Zrostem proniká i zde všude Lindův značný talent kombinační a vypravovatelský. Hájek podává pouze hrubý materiál, spracování jeho a celá stavba jest Lindova. V tomto spracování hlásí se pak nejen originalnost jeho, ale také názory ne ovšem X. století, nýbrž z druhého desítiletí stol. XIX, vlastnost, která Záři dodává nové zajímavosti literarněhistorické (také vzhledem k povaze RKZ), jakkoli historičnost obsahu tím trpí.

Celý tento děj u Hájka jest úryvkovitý, skrz na skrz legendární (ve smyslu středověkém), vyplněný nejpodivnějšími a často malichernými zázraky, bez psychologické motivace; a v témže duchu kresleny i postavy Václava, Drahomíry, Boleslava, tu nadlidské, tu bestialní, ale vždy nelidské. Z narážek Hájkových sestrojil Linda zajímavý, soustředěný, jednotný děj, slušně motivo-

vaný, psychologicky prohloubený a čistě lidský, jímž kreslí veliký historický rozpor. Kde kronikář-kněz zná jen ohyzdný blud a pravou víru, spatřuje básník-vlastenec očima své doby, zbystřenýma ideou národnosti a slovanství, veliký boj mezi dvěma stejně významnými a jemu stejně sympatickými principy: na jedné straně posvátné dědictví vlastních otců, odkaz praslovanské doby, k němuž se pojí sláva minulosti, nezávislost a svoboda národa a způsob života opravdu slovanský, na druhé straně křesťanství, kulturně a ethicky vyšší, ale nenárodní, cizinské, ohrožující svou vnější pokorou i cizími hlasateli slovansky veselý život a samostatnost národa. Zázraky a vše nepřirozené, pravdě nepodobné vynecháno (tento racionalismus charakteristický pro Lindu proráží ve všech jeho pracích a upomíná na racionalistická místa v RKZ!) nebo nahrazeno sny a viděními, psychologicky zdůvodněnými. A stejná proměna stala se i s osobami. Jsou to vesměs lidé, Václav, Boleslav také bratří a synové, Drahomíra milující máti. Jestliže již v tomto povšechném pojetí prorážejí názory charakterisující poč. XIX. stol., hlásí se ještě více v podrobnostech. V pojmu křesťanství skoro nic o dogmatech, za to položen důraz na jeho ethický a socialní význam: jest to náboženství lásky, bratrství, smiřující nejkrutější nepřátele, činící z lidí bratří, rovnocenné a stejnoprávné členy jediné společnosti. Přední jeho representant, Václav, snivý romantik a lidumil dle vzoru Bolzanova, spatřuje úkol křesťanského vládce v tom, aby všecky oblažoval, bídným a lačnícím dobře činil, utlačené chránil, nepřátelům odpouštěl a všechen život věnoval ke blahu národa, za nějž je hotov potýkati se osobně s Druslavem, aby nebyla prolita krev nevinného lidu (103; vladař pro národ, ne národ pro vladaře!); rovněž výrok Václavův: »Bůh dal mi mocnost, abych obhajoval národ a ochraňoval každému, což jeho, nad srdcem člověka ale on sám si zanechal vládu« (str. 156), a jeho snášenlivost vůči pohanům dobře charakterisují toleranční názory konce XVIII. a poč. XIX. stol.; týž Václav docela v duchu romantismu v podvečer, v noci za svitu měsíce dívá se s věží vyšehradských do krajiny vůkolní a horuje o krásách přírodních, jež nejlépe (jako Dobrovskému) staví mu před oči mocnost, dobrotu a krásu Stvořitelovu.

Jeho kontrast, zračící se již ve vylíčení tělesné postavy, jest Boleslav. Kdežto Hájek vytýká hlavně jeho bestialní povahu a touhu po vládě jako popud k bratrovraždě, kreslí Linda pohana hrdého na starou slávu pohanstva a samostatnost národa, jež mu jsou nerozlučně spojeny, na své bohy, dědictví po otcích, bohy vlasti, bohy slovanské, na svůj slovanský původ („čestno nám Slovany býti!"); v křesťanství s tohoto stanoviska vidí Boleslav jen cizotu a lest, již nastrojili závistiví cizinci ze západních končin netroufajíce si zbraní na Čechy; smutná, pokorná, cizojazyčná bohoslužba v temných chrámech jest mu vnějším příznakem toho otroctví, jež čeká na národ; křesťanství porušuje národnost naši,

ničí svornost, podkopává samostatnost; Václav, křesťan, podporuje, vida v křesťanství jen nový, vyšší kulturní princip, tento rozklad národního těla českého (v Záři psáno vždy: ‚slovanského‘!), proto staví se Boleslav, jenž pro idealní názor Václavův nemá posud smyslu, proti němu proto po vidění, takto psychologicky napřed zdůvodněném, stává se po krutých bojích duševních za bohy a národ svůj bratrobijcem.

Touto ryze moderní ideou národnosti však nejen starověký děj prohlouben, osvěžen, přiblížen čtenářům XIX. stol., užitím jejím chtěl Linda patrně také naopak působiti na svou dobu, buditi české uvědomění, vlastenectví, a to tak, aby slídící censura nepostřehla toho. Proto asi tak temnými slovy dotýká se Němců, jež nikde přímo nejmenuje (proti Slovanům, kteří ‚mluví jazykem rozumným‘, jsou oni národ, jenž mluví jazykem nerozumným, jejž bohové potrestali němotou!), a ústy Boleslavovými ukazuje na nebezpečí se strany jejich. Truchlivý obraz budoucnosti české, jejž kreslí Boleslav pro dobu, kdy cizinci opanují národ český, v tak mnohém upomíná na politický, národnostní i socialní stav, jenž vyvinul se u nás v XVII—XVIII. věku a trval ještě za dob Lindových (str. 80 a 173). Měl patrně, klada před oči zrcadlo té doby, působiti nepřímo v témž směru, jako národní hrdost a láska k vlasti, k minulosti české a k svobodě, prorážející s takým důrazem ze slov Boleslavových.*)

Vedle humanity, osvícenství, vlastenectví zůstavila doba Lindova i jiné sledy v jeho Záři: současná obliba v idyllismu přírodním i socialním zřejmě proráží z obrazu pohanského dávnověku, pro povahu a vzdělanost**) našich praotců až příliš romanticky pochlebného (Linda vybíral jen příznivé zprávy ze svých pramenů!). O romantismu přírodním pak svědčí četná místa (str. 33, 95, 112) a zvláště svěží, charakteristické, citem oživené

*) ‚Kdybychom přijali jazyk cizí, nebudeme Slovany!‘ (83, podobně na str. 32, 33); 113: vytluč cizozemce, bohy cizince, prosba k Svantovítovi. ‚Takovým slovům naučili tě podvodníci z národa toho, jenž uvádí šalbu do národa našeho; oni chtí od nás pokoře, nízkosti bohům svým, aby porušili národnost naši, naši samostatnost, pak by nás podrobili vládě své. Chytře oni k nám posílají dříve bohy své a schytralé jejich služebníky s hadími jazyky a medovými slovy, pak sám ve zbrani přirazí na nás jejich národ a nebude mu těžko učiniti z nás otroky své, an již budem otroci jeho bohů‘ (75—76).

‚A co bude z našeho jmena Slovan? co z národnosti naší? Ať každý národ si ostane národem svým, i my Slované chceme vždycky Slovany býti; čestno nám Slovany býti... Slovan nikdy nekřiví kolena cizotě, bohům neznámým, jako pokrytým šerem, jichžto služebníci sami i v našich krajinách k nim hlásají jazykem neznámým; smutku, bídě, cizotě, neznámosti, temnotě nemá se kořiti Slovan!‘ (76.)

**) (na př. na Lindově Vyšehradě vše se leskne zlatem a stříbrem, plno krásných dvorů, hrdých oblouků a vysokých věží, sloupořadí, krásnětesaných soch bohů a bohyň a malování podivné krásy, skvostný křesťanský chrám s vysokými okny z broušených kamenů prohledacích, kamenné hradby, železné brány, padací mosty atd.)

obrazy přírodní, jimiž dává se unášeti Václav. Že i zřejmá sentimentalita milostná, prorážející v milostných písních a hrách (viz také str. 114), tolik rozdílná od milé prostoty a jadrnosti lidové, obliba v lidové poesii (pověsti tu přebásněny), zvycích, obyčejích, pověrách, rytířství, jež vkládá již do doh Libušiných (na Vyšehradě již tehdy odbývány na zvláštním dvoře kratochvíle a kolby, a rytířstvo tu přijímalo dary s vysoké pavlače z Libušiných rukou!, str. 57), má týž pramen a původ, netřeba ani dokládati.

* * *

Stejně významná pro Lindu, ‚českého Macphersona‘, i pro vznik RKZ jest forma jeho Záře, a sice jak po stránce básnické techniky a dikce, tak i po stránce jazykové.

Čím pro obsah Lindovy Záře byla Karamzinova Istorija a Hájkova Kronika, tím byly pro ducha a formu, hlavně dikci její domnělé básně Ossianovy a do jisté míry i Homér, Atala, Ztracený ráj (obé v překladu Jungmannově) a sloh biblický. Tento proniká přirozeně zvláště v řečech Václavových, do nichž vsunuta i parafrase jednoho žalmu jako modlitba (právě jako v Jaroslavu RK!). Ostatně od vlivu dikce Ossianovy těžko vliv biblický a také vliv básní Homérových i Ztraceného ráje rozeznati, poněvadž i Macpherson-Ossian hojně napodobil všecky ty vzory.

Výše bylo zmíněno, že Ossian patřil k nejoblíbenějším knihám Lindovým a že hojně v něm čítal. Míval-li tu originał či spíše německý překlad, jest těžko rozhodnouti; ale zajisté užíval vydání, k němuž připojena byla H. Blairova kritická rozprava o básních Ossianových. Dost možná, že to bylo nádherné vydání Denisovo (Vídeň, 1791), obsahující překlad v hexametrech (téhož rozměru užil Linda v některých zpěvích své Záře!) s poznámkami Macphersonovými i překladatelovými, zmíněnou rozpravu Blairovu, pojednání o hexametru, o rýmu a jiný kritický apparát, z něhož nacházíme u Lindy reminiscence (exemplar v musejní knihovně pochází z knihovny Kolovratské, z téže, z níž pochází i zelenavý rukopis Březnický, jehož již Svoboda užíval k obraně RZ!). Že Linda znal rozpravu Blairovu, jest nepochybno. Četné reminiscence Lindovy zřejmě to dosvědčují. Blair píše tu o významu starodávných zpěvů a písní pro poznání povahy jednotlivých národů a rozbírá také jejich formu; řeč opravdu básnická, plná enthusiasmu, ohně a síly kvetla prý jen v těchto starých zpěvech. Zjev ten vysvětluje Blair jmenovitě také tím, že v dětství společnosti žili lidé rozptýleni, že jejich přední zábavou byly krásy přírodní (stejné názory v Záři!), že tehda vládl cit, vášeň, obrazotvornost. Z této půdy, v tomto ovzduší starověku (nikoli uměním rhétorů a p.) rozkvetla ma, lebná, obrazná řeč plná figur a tropů, opisů, metafor, personifikací, přirovnání, za to postrádající abstraktních slov, určitosti-

přesnosti atd. Mluva orientalních básní, zvláště biblická, dobře prý vyznačuje tuto básnickou fasi v dějinách jazyka, básně Ossianovy jsou toho novým dokladem. Slova tato jsou theoretickým podkladem a zároveň klíčem k celé básnické dikci Lindově, jež jest skrz na skrz ossianská.*) Linda chtěl takto patrně napodobiti tón dávnověku, starobylosti, k čemuž slouží i četné archaismy v Záři a rusismy.

Stejně zajímavé jsou s ohledem k Lindovi také jiné Blairovy náhledy: v nejstarších básních jest verš volný, neumělý (srov. verše v Záři a v RKZ!); jejich obsahem jest chvála bohů slavné činy předků atd.; mezi starobylostmi všech národů, lze prý doufati, najdou se také básně a důkladnější badání vyšetří asi, že mezi všemi nejstaršími básnickými výtvory, ať odkudkoli pocházejí, jest zřejmá příbuznost, ježto lidé dávnověku byli si nejvíce podobni . . . Nejen pro Lindovu Záři máme tu zajímavé motivy, ale také pro vznik i povahu RKZ, jenž má hojně takových příbuzenských svazků i s Ossianem a s Homérem i s písněmi srbskými, ruskými. Také co Blair vypravuje o bardech, o důležitosti jejich zpěvů, jež pronikaly všechen život, byly vzpomínkou a pamětí minulé slávy a ostnem i školou přítomnosti (zpěv o Záboji rozpaluje vojsko k neskrotné bojechtivosti v Lindově Jaroslavu!), o poměrech kulturních za Ossiana (nebylo lakoty, změkčilosti, málo potřeb a tudíž i málo starostí; válka a lov hlavní zaměstnání; zpěvy bardů a hostiny s pitkami nejmilejší zábavy atd.), o poměru Homérových básní k Ossianovým (zvl. co se týče mythologie), o Aristotelových předpisech pro epos (děj jednotný, úplný a veliký, ne docela historický, nýbrž setkaný z pravdy a smyšlenek, oživený charaktery i mravy a povznešený zasahováním nadpřirozených bytostí), o přirovnáních Ossianových (kdo líčí, zobrazuje dle přírody, bere z ní obrazy; cizí obrazy svědčí o napodobení cizích básníků; docela obdobné místo u Lindy, viz L. fil. str. 115) a jejich stručnosti proti Homérským, o vynášení hexametru atd. zanechalo více méně zřetelné stopy v Záři i v jiných básnických výtvorech Lindových, ať již nesou jeho jméno nebo ne.

Vliv samých básní Ossianových jest převážně formalný. Jest to zcela přirozené, povážíme-li, že věkem, místem atd. tolik se liší Ossian od poměrů časových, národních i místních v něž Linda kladl svou Záři. Odtud věcných reminiscencí jest

*) Stejně vyslovil se J. Jireček v Osvětě 1879 str. 914: ‚Ale nejvýraznějším charakterem Záře jest snaha napodobiti zpěvy Ossianovy, jichžto čtení takovou měrou bylo dojalo mysl Lindovu, žeť všecken jimi byl unešen . . . Důkazem toho jest i celá povídka a v podrobnostech každá její stránka.‘ Stejně vyslovil se po přečtení našeho obsahu Záře v minulém sešitě i Dr. Jan Jakubec.

málo a ještě by mohly býti jiného původu: cizí, cizinec ve významu nepřítel; víra v duchy, jimž připisovány neobyčejné zjevy v přírodě (I. pozn. 1. str. 9); rekové obrovské postavy, hrozné síly a mohutného hlasu; štíty z koží zvířat i kovové; zbraň otců (= předků!) chována v úctě a dědí se s otce na syna; teskná touha po rodných horách a lesích (Oscar prosí otce, aby mrtvolu jeho dopravil k ‚jeho vrchům' II. 14; Swaran po bitvě naslouchá šepotu větru, jenž zdýmá jeho moře a přikouzluje mu v mysl zelené háje jeho vlasti, I. 18 a často; srov. Záře str. 33 sl.) Zřejmé reminiscence jsou v Záři (také v Jaroslavu ze Šternberka a v RKZ) na místech, kde děje se zmínka o hrdinských zpěvech a jejich účinku. V Ossianových básních zpívají bardové při všech slavnostnějších příležitostech: při hostinách, po bitvách (v noci po nerozhodném boji dává si Cuthullin zpívati o ‚činech minulého věku'. I. 18; jinde rovněž po bitvě hodují rekové rozložení kolem ohně a při tom bardové zpívají o dávných činech a hrdinách, I. 77); zpěvy ty dojímají jako lahoda jarní, plyne z nich rozkoš (I. 19 a 37), hrdinové naslouchajíce jim zamyšlují se ve dny minulých let (Fingal; srv. Záře 31); kmet Ossian pěje cítí radosti časů minulých (Oss. Pal.*) 443); starci často mluví o uplynulých letech, o činech svého kvetoucího věku (III. 61); také dívky zpívají hrdinské písně (I. 74; III. 39; podobně v Záři); písně ty posléze nejen vlévají útěchu zarmouceným, nýbrž jsou nejpůsobivějším prostředkem k povzbuzení bojovníků k udatnosti před bitvou i v ní (Fingal posílá barda Ullina, aby písní rozohnil jeho syna podléhajícího v boji se Swaranem: ‚Führ' ihm die Thaten der Väter in's Herz! mit deinem Gesange stütze den wankenden Kampf; denn Lieder beleben das Schlachtfeld.' I. 56; Ossian v kritické chvíli, v krajním nebezpečí pěje píseň o recích dávnověku [I. 53]; podobně v Lindově Jaroslavu ze Šternberka a ovšem i v RK v Záboji).

Mnohem rozhodnější vliv shledáváme v duchu Záře a ve formě. Celé to romantické zabarvení (srov. milostné scény v Záři!), svěží, procítěné obrazy přírodní, elegický idyllismus dávnověkého pohanství českého, horování pro svobodu a dávnověk, mohutné postavy hrdin, samorostlých synů přírody. vznětlivých, ale při tom s názory humanními a citem rozvlňujícím se až v bolnou sentimentalitu — to vše v jádře jest ossianské. Ještě více učil se Linda básnické dikci a technice od Ossianových básní řídě se tak docela theoretickým příkazem Blairovým. Jeho dikce jest samý obraz, básnický opis, přirovnání, samé tropy a figury, vše oživuje, personifikuje. Většinou jsou obrazy pěkné, charakteristické. dobře vystihují věc i náladu a svědčí jak o bystrém pozorování přírody a člověka, tak o bohaté poměrně obrazotvornosti Lindově. Místy však nahrnuto jich přes míru, a dikce činí pak dojem, jakoby

*) Ukázky překladu Palackého v Radhostu.

po chůdách chodil (dle Jirečka). Že při tom Linda slovně nenapodobil Ossiana, rozumí se při jeho poměrné samostatnosti, jakou osvědčil na př. vůči Hájkovi, samo sebou; doslovných parallel nesmíme tudíž čekati, ale shoda je přece zřejmá.

Docela ossianská jsou přirovnání. U Ossiana jsou proti Homérovi stručná a obrazy brány z nejbližšího okolí: slunce, měsíc, hvězdy, oblaky, blesk, hrom, (moře), řeky, potoky, větry, led, dešť rosa, mlha, oheň, kouř, stromy a lesy, pláně, 'tráva a květiny, skály a hory, hudba a písně, tma a světlo, (duchové a strašidla), zvířata, jako orel, kůň, jelen, včely — jsou předměty Ossianových přirovnání. Tento obsah jejich i stručnost a celou prostou stavbu přejal Linda v theorii svou (viz L. fil. str. 115) a prakticky napodobil je v Záři a j. Několik dokladů — dalo by se mnohem více doložit — zřejmě to dosvědčí: V Ossianu často, až typicky užívá se některých přirovnání. Všimněme si na př. zvláště charakteristických míst, kde se líčí hrdina a jeho zbraně, vojsko, boj a p. Ossian s oblibou přirovnává je k hromu, blesku, bouři, vichru, k hluku řeky (I. 13), k srážejícím se mračnům, mlhám a p.: ‚Dann gleichet mein Arm dem Donner des Himmels (I. 12); ähnlich dein Eisen dem Strahle des Himmels (I. 16); gleich sei dem Donner dein Arm (I. 57, 12); rek Cuthullin žene se jako bouře (I. 14); Krieger! seid Wetter im Kriege, seid Stürme. Furchtlos bekämpfen sie felsige Spitzen und wurzeln den Wald aus (II. 9, II. 11); die (Swaran a Cuthullin) gleichen zweien Gewölken, ihr Schwert dem Strahle des Wetters (I.); sie (dvě nepřátelská vojska) gleichen Hagelgewölken, den Schoos mit drängenden Winden belastet, wenn sich ihr prasselnder Sturz nun untereinander verwirret, unten das dunkle Geroll der Tiefen der Wasserwelt aufschwillt (III. 16); hinter ihm (Lathmon) rollte sein Heer, gleich düsteren Wolken (III, 37); sie (bojovníci) folgen den Führern wie stockende Regengewölke hinter rothbrennenden Himmelserscheinungen (I. 8); wie Bäche zu tausenden rauschte sein Kriegsvolk hinter ihm (I. 37); so wie ein schäumender Strom von Cromlachs finsterem Hange stürzet . . . eben so stürmen itzt alle dahin die Söhne von Erin grimmig, entsetzlich und furchtbar (I. 13); ähnlich der schwarzen und stürmischen Wolke mit Blitzen des Himmels röthlich besäumet, die morgenher kommend gen Abend sich hinwälzt, schreitet der König hinweg (I. 55).

V Záři máme přirozeně méně příležitosti k přirovnáním a obrazům toho druhu. Ale zřejmá příbuznost všude tu patrna: jako hromová rána budiž tvá ruka proti němu (nepříteli) a tvá dychtivost a klopot, abys jej rozdrtil co červa, buď podobna neskrotlivému blesku (8); leskot mečů našich byl by prudkostí blesku vyrazil na ně (t. 71); Druslav jako ohnivý hrom (t. 101); ze zbraně ať chřestí strachy, strachy jako hromů třeskot (t. 11); tamo Perun přesilný po horách, tamo přes vrchy

kráčí, hrůza z očí jako noc, jak nad námi když hromové mračno, neskrotlivá co blesk tam míří do lidu bouřit; skála pod ním se drtí, jeho hlas všecky hory otřásá (t. 26.; v prose: jeho kroky byly jako od vrchu do vrchu, jeho noha drtila skály a překračovala široké lesy; srovnej s tím objevení ducha Trenmorova v Oss. I. 44.: Eichen erbrausen auf ihren Gebirgen und felsige Spitzen stürzen vor ihm Weitschreitend von Hügel auf Hügel erhellt ihn schwächlich der nächtliche Blitz . . .); duch (Boleslavův) proti Václavu stal se jako vystřelený šíp a jako ohnivý hrom (t. 101); jako temný mrak za vysokými jedlemi, v němž sebou mrskají bleskové, tak za vyzdviženými kopími hleděl hněvivý Druslav (t. 102); a bylo jich (nepřátel) tu jako mraků držíce nad námi meče (Záře 173); sraženého vojska mraky (Vlast. Zvěst. 1820. 102); kopí blesk, blesk třesavý (Záře 12; Oss.: ein zitternder Lichtstreif I. 29).

Od Ossiana učil se Linda patrně také popisům hrdin, bojů a p. Srovnejme na př. popis Boleslava (L. fil. XXVII. 126) s následujícím místem z Ossiana: Die nervigen Glieder schwollen empor, so wie er in seinem Vermögen einhergieng. Seine Lenden umgürtet das Schwert, das niemals die zweite Wunde versetzet. Sein Schild ist furchtbar und ähnlich dem Monde, wenn er mit Blute gefärbt im Wetter heraufsteigt (Fingal); sein (Oscars) glänzendes Antlitz umfliegen die Locken, rollen ihm über die Schultern hinunter. Die trotzige Stirne decket ihm Staal. Ihm rasselt zur Seite sein fertiges Eisen. Wie er sich reget, so blitzet sein Spiess (II. 8). Anebo srovnejme časté obrazy bitvy u Ossiana s jediným dokladem v Záři: ‚Wie schäumend zween Ströme von felsigen Hängen stürzen, sich unten vermengen und laut die Gefilde durchrasen; eben so brausend, so stürmisch und finster wirft Lochlin und Erin sich aufeinander zur Schlacht. Schon wechselt Führer mit Führer, Kämpfer mit Kämpfer die Streiche, schon prellt von getroffenem Staale tönender Staal, und Helme zerbersten den mächtigen Hieben. Blut strömt dampfend umher. Die Sennen der eibenen Bogen schwirren, und Pfeile durchzischen die Luft, und fallende Speere gleichen den Kreisen des Lichts, die das Antlitz der Nächte vergölden. So wie das Brüllen des störischen Meeres, das Wogen emporrollt, so, wie der letzte der Donner, so rast der Schlachtschall . . . . zahlreich und dicht bedeckten die Starken das Schlachtfeld, also verschwenderisch strömte das Blut der Versuchten . . . (Kůň) Sifada plätschert im Blute, (kůň) Dusronnal brauset dahin auf Körpern der Helden . . . Mit jeglichem Rachen brüllet der Tod und mengt das Getös der Schilde darunter. Jeglicher Held ist ein finsterer Thurm, und jegliche Klinge streifet wie Blitz . . .‘ (I. 15, 16); Záře 81: ‚když vztek hrne dva zástupy v bitvu, když křik proráží celé vůkolí, když mečové se lesknou v prudké rány smrtící, hřmotí, silná ruka rozráží zástupy a poráží k zemi, spínavé, řičící koňstvo

očima jiskře drtí lid po zemi, jezdcové jej bodají, tasí. Když v lomozu zbraně, dupotu koňstva, v divokém křiku řičí hlasy umírajících na krvavém bojišti, kde krev se chlípí a kouří, mezi bledými, modrými, zčernalými těly, v nichž ještě zaražené šípy, nebo oštípy těžké a jejich oudy se třesou, když ještě od předu kvapí rozbouřené zbory jako hejna draků — vztek je žene, zkázou hrozí a smrtí, a rozdrtit všecko‘.

Táž shoda zřejmě se hlásí i v jiných neméně charakteristických příkladech: wie den ergriffenen Hain die prasselnde Flamme durchirret, eben so steigt das Getös des flüchtigen Heeres zum Himmel (III. 35: Ale Boleslavův duch byl podoben všudy rozpálenému lesu a plapol v prsech svých nemohl skrotiti v bratrská slova. Záře 73). Zpěv o činech dávnověku dojímá jako lahoda jarní (I. 19); wie die mitthägige Sonne, so schwebt (Agandecca) vor meinem Geiste (I. 80): slavnost Svantovítova působí rozkoš jako den jarní vzešlý jasným sluncem (Záře 85); rozkoš byla na obličeji jeho jako jarní krása v krajinách smíšená s velebností vycházejícího slunce (94 t.); jemná jako větérkové jarní podivné líbeznosti nebeské a velebná co na východě slunce a jako mocnost jarní síly v krajinách, tak mocná od východních končin docházela Kristova slova (t. 56). V Ossianu často mužové přirovnáni ke stromům, otec a rodina ke stromu a jeho mlází (I. 102 k dubu, až typické). Podobně v Záři: Chasoň v lůně rodiny své byl podoben šedivému dubu obrostlému mladistvým doubím a mlází (3); věk mne učinil podobna stromu, z jehož zelena prohlédá mnoho suchých větviček a jehož listí žloutne, opadává (t. 101); vy jstę dva stromové vyrostlí na srdci mém, ale vy se rozrážíte od sebe a tím rozvíráte srdce mé v ukrutnou bolest (t. 87).

Stejná shoda je také jinde mezi Ossianem a Září: tvrdá srdce, pevnost hrdiny v boji přirovnává se ke skále (I, 12, II, 11; srov. Záře 132: máš srdce podobné skále; t. 11: učiň naše hlavy jako skály proti zbrani nepřátelské a j.); hrozný, hněvný pohled k noci (I, 12: hrůza z očí jako noc, Záře 27); rychlost mužů k jelenu (I, 29 často!; Záře 14: nožky ohebné jako nohy jelenů!; t. 43: jako jelen rychlých údů, a často!).

Podobně v epithetech shledáváme mnoho parallel: Ossian i Záře s oblibou jmenují lesy černými, temnými, štíty černými, černavými, tmu hustou, reka mocným, silným, (der mächtige Starno, Fingal atd. I, 37; III, 35), rámě mocným (die gewaltige Faust von Swaran I, 15: rámě mocné Záře 11), meč silným, jitro šedým (der grauende Morgen I, 104), skálu šedou, řeku hučící a m. j. Že také k složeným adjektivům téměř nutil Ossian, dosvědčuje zřejmě ‚der Gesänge langdenkende Sohn‘ (I, 17, obdobný mnohopamětnému Chasoni v Záři), der langsamsprechende Connal (I, 20), die weissarmige Tochter (I, 51), feinlockiger Jüngling (I, 79), libohlasý Alpín (Palacký Oss. 437), slaběznící bylí (t. 437),

libozvučný hlas (t. 437) a m. j. Podobně mnohé jiné obraty v Záři buď souhlasí s Ossianem neb tvořeny za jeho příkladem, popudem, v jeho duchu: im Blitze meines Staales (= meče, I, 45); es hat sich mein Eisen den Starken öfter entgegen geschwungen (I, 79); die trotzige Stirne decket ihm Staal (II, 8); kein stälener Busen konnte bestehen vor ihm (II, 13.); der Krieger decket die Glieder mit Staal (III, 31); verdicht euch (volá Swaran k svým bojovníkům) um eures Herrschers leuchtenden Staal (kolem mne!) I, 15 a často. V Záři čteme podobně: prsa v železe (3); i vyjel proti němu oželezněný Druslav (103); z okovaných prsí hlásal (102).

Ossian: Wer kühn mir im Felde begegnet, dem blitzet mein Eisen ins Aug (I, 78); im Blitze meines Staales war immer den Schwachen Erholung bereitet (I, 45); von ihrem Geschmeide (Cormaka a jeho družiny) flammte die Gegend (I, 52); schon glänzen auf einmal zum Himmel Zehntausend empörte Schwerter (I, 105); ni temný les osvítí se bleskem ocele tvého (Os. Pal. 440). Srov. Záře: od té strany, kam se leskla zbraň jejich (14); blesk meče jeho zářil strach a hrůzu do krajin (27); veliký blesk ze všech nich zářil . . . až do stinného lesa (t. 65); itzo sanken die mächtigen Wolken des düsteren Cromlach Abschluss zu Decken (Oss. I, 77; srv. a když noc již všecko pokryla všudy pustou temnotou. Záře 62).

Čas: Aber nun hob sich beglänzt zum drittenmale der Morgen über die Jagdbahn der Eber empor (38, I); srv.: když nad východem hořelo třetí slunce (Záře 128), třidcetikráte bylo vzešlo slunce (t. 99); im Lenze der Jahre (39, I, III, 38 a často); srv. v listopadu svého věku (Záře 88); v zimě věku člověka (t. 132); jaro mého věku obrátilo se v pustou, smutnou zimu (Záře 89).

Velmi význačné pro Lindu jsou obraty následující: Šárka měla kyselou dychtivost proti Ctiradu jinochu (Záře 50); mohla by pomsta bohů bouřiti nad národem (t. 126); před sebou nesl hněv proti jinochu (t. 148); tichost očekávala hlasu knížat (t. 102); vyjdiž hořkost z prsou našich (t. 8); uváděti hořkost do lidu (Záře 82); přišla hořkost do srdce mého proti Vesmíru (t. 7); Boleslava odvrátila zlost a bouřila z úst mu (t. 82); naše zlost spěchala jeleními skoky . . . a číhala naň (Václava) pokrytá v houští (t. 94); prudkost zmítala ním (t. 82); nikdy nebývalá radost proletuje se ve mně (t. 100); věčně v něm (srdci) přebývej radost (t. 8.); radost rozjasňovala se v usmívání, v povídky a zpěvy (t. 46); tysi mi dal dnes do srdce rozkoš (t. 15); Václav vypouzí rozkoš ze srdce mého a učinil je dnes podobné pelyňku (t. 87); rozkoš pohybovala každým (t. 14); (otcové) požívali (v pokrmu) celou tu sílu a čerstvost, kterou bohové vložili do všech plodin a potrav, aby

rostly, a ta síla a čerstvost a zdravost přecházela do jejich údů (Záře 32); (synové) zmítali se na bujném oři, krutost nesouce v sobě proti nepřátelům cizincům tam za horami (Záře 55); (národové) soptíce na sebe zuřivost a zkázu (t. 29) a j.

Vesměs tvořeny jsou v duchu Ossianově, ba mají i slovné parallely v jeho básních:

in unseren männlichen Busen brannte Vergnügen empor (I, 52); nun blickte Vergnügen aus Oscars Gesichte (I, 55); Freude! wann wohnest du wieder in Selma? wann scheidst du von Morven endlich? o Schmerz? (II, 13); doch stralet aus jeglichem Blicke Kühnheit der Seele (II, 17); doch sasz ihr in Mitte des Herzens der Hochmuth (I, 31); denn Kummer besasz ihr die Seele (III, 9; srv.: vlil trpkost do srdce jeho, Záře 90); Sie breiteten Verderben rings um sich her (III. 34, srv. uvádí do národa zkázu, Záře 75); Vernichtung der Helden die sitzt ihm auf dem Gewehre (Gaulovi, I, 56, srv.: blesk meče jeho zářil strach a hrůzu do krajin, Záře 27); Es flammt von seinem Geschmeide Schrecken (I., 55; srv. ze zbraně ať chřestí strachy [Záře 11.], z mečů ať se leskne hrůza [t. 11]); so war auch öfter schon Tod auf der Spitze von ihren Klingen gesessen (I, 18); die Furcht entnervt der Gewaltigen Arme (III, 35); aus jeglichem Blicke stralte Verderben (I. 66; srv., oko mé mířilo proti němu zkázu [Záře 93]) a m. j. I rysy, jimiž Ossian charakterisuje pohnutí mysli, hněv, bolest atd., mají příbuznost s podobnými místy v Záři: Er (posel) zitterte, wälzte rund den verwilderten Blick. Noch schlug ihm sein Herz in dem Busen (13); da steht er (Starno), die Stirne düster umwölket, den Blick gleich nächtlichen Flammenbildern (39, I); Swaran voran im erschrecklichen Stolze der Waffen; sein braunes Antlitz befeuert der Zorn. Sein Auge sprüht Funken des Muthes (43, I); Cuthullins Busen entflammte der Anblick (na bitvu!). Die Stirne des Helden wölkte sich ein. Ihm eilte die Rechte zum Schwerte der Väter, und zum Feinde sein glühendes Aug (60, I); er (Starno) rollte nach mir in Liebe sein Glutaug, Schatten wallten herab von büschigen Augenbrauen auf sein gezwungenes Lächeln. (III. 10.) Srov. v Záři: Zbyslav mocně koulil očima (17); bouřila slova ze zlostných úst mu pod jiskřícíma očima, pod zamračeným obočím (85); pod stříbrnou přilbicí se mu temnaly oči (71.); hořely mu oči i tváře (97); rozohnil se okem proti knížeti (166); rozpálen v hněvy (90). Der König brauste nicht ungleich der Flut (Oss. I, 56; srv.: jejich duch bouřil proti knížeti (Záře 94), jak pomsta bohů by bouřila nad námi (160 t.), Perun co blesk tam míří do lidu bouřit (t. 27).

Jak zmíněno, dalo by se takových parallel, reminiscencí, motivů z Ossiana uvésti ještě dlouhá řada, avšak již uvedené stačí zajisté k důkazu, že charakteristické zvláštnosti slohu a dikce v Záři povstaly pod mocným vlivem zpěvů Ossianových

(a ovšem i Ataly, Ztraceného ráje, Homéra a bible) a theorií s nimi vydávaných. Téhož původu jest i hojné užívání interjekcí, význačných vůbec pro romantickou poesii poč. XIX. stol. (hej, hee, hau, hle, ha, a aj, ajhle, oh, aj tuto atd.), dále až typicky častá přípona -ové u maskulin neživotných (k vůli oživení, personifikaci), ba i pověstné obraty s e m t a m, v p r a v o v l e v o (užito jich docela v duchu theorie Blairovy o neurčitosti jazyka starých básní), údaje věku ap.

* * *

Stejně pozoruhodna jest posléze i slovesná forma Lindovy Záře. Jak již svrchu řečeno, byl Linda spolu s Hankou žákem Dobrovského. Jemu, tuším, měl děkovati za p o m ě r n o u grammatickou správnost svých spisů (proti starším dopisům, v nichž čteme tvary jako: vaše orthografie [gen. sing.]; řícti; nerozumě; Kopitarové přání a j.). Přes to však v theorii i praksi zdá se, že podlehal více vlivu svého spolužáka Hanky a ovšem také jazykových novot Jungmannových, repraesentovaných překlady Ataly a Ztraceného ráje, jež Linda jako celá doba pilně čítal a studoval. Docela po Hankovsku vypadají již některé etymologie, jež Linda spáchal (Karlštein vykládal na Karlův teyn t. j. Karlovo tejné místo; hacíř odvozoval od káceti atd.). Na Hanku ukazuje také aspoň jako na nejbližší pramen několik theoretických poznámek Lindových, týkajících se hlavně jeho poměru k novotářství v jazyce. V Pražských Novinách 1817 (str. 203) odpověděl Hanka na Palkovičovu kritiku svého Pravopisu a tu mezi jiným napsal proti Palkovičovi tvrdícímu, že řeč naše došla již své dokonalosti: ‚Ukrýme honem takové pošetilé domnění, ať se toho sousedé naši nedozvědí, sice si z nás střapají smích a budou pochybovati, že národu našemu ve vzdělanosti vzniknouti lze. Na světě i ta nejdokonalejší věc ještě dokonalejší býti může. Není však také na světě jediné věci, která by vždy zůstávala tatáž. Jak se zdokonalila řeč naše? Psával Veleslavína tak jako Dalimil? . . . A musíme my smýkati se po kolenou a líbati toliko ty stupně, po kterých chodil Veleslavína, byť i fedrováním, retováním, šturmováním a jiným hnusem zkáleny byly? Že ta neb ona věc jest již dokonalá, může říci toliko takový duch, který budoucnost zná, by nahlédal, bude-li jí opravování třeba či nebude . . .‘

V témž duchu, ba místem i týmiž slovy psal později o této věci také Linda. Nejprve ve Vlast. Zvěst. 1821, str. 46.

Tu podal Linda (?) satirický obrázek literáta českého své doby. Pafnucius, tak slove ten literát, tázán, jak se mu vede, naříká zle a uvádí příčiny, jimiž Linda ironicky charakterisuje svou dobu a svůj poměr k ní:

‚Spisovatel český za nynějších býti časů, živobytí hořkosti peprné plné jest. Jakožto někdy lehce kněh českých psát bývalo, tak nyní těžké psáti jich jest. Gramatiky kousek člověk jen když věděl, item když pak také ještě několik slov dobropísebně postaviti a napsati uměl jest, a konečně když svou řeč a spis neb knihu nebo cokolivěk psal, klassickými slovy, ku př. nobrž, anobrž, jelikož, jelikožto, jakkolivěk . . . atd. prohazovati v stavu byl, za výborného již českého platil spisovatele, ano znamenitě učeným sloul mužem . . .‘ Nyní však prý se nahrnulo holobrádků k čes. jazyku, ti nejen blázni, ale i zpozdilí lidé jsou. Na důkaz toho cituje Pafnucius psaní jednoho z nich, v němž stojí: ‚Čechové se změnili, Čechové nyní chtějí, aby spisovatel byl trochu více než jen pouhý gramatykář. Něco jiného jest: slova podle jakéhos pořádku napsat v řádky, a něco jiného: své myšlenky jasně, zkrátka a rozumně písmem vysvětlit; k tomuto jest třeba, aby člověk sám rozmýšlel, sám věci zkoušel, sám rozvažoval a zpytoval, chce-li vůbec poučovati, t. j. chce-li býti spisovatelem.‘ Vzhledem k řeči žádal dopisovatel srozumitelnost, krátkou jadrnost. ‚Gramatika není všecko; ona jest jen pravidlo, aby byla jakás jednota v jazyku, ale předpisovat: až potud a dále nechoď! k tomu není. Gramatika jde za jazykem, ale ne jazyk za gramatikou . . . Před několika sty lety mluvili jináče praotcové naši, a tehdejší gramatika musila také jiná býti než naše nynější; jazyk se přeměnil a gramatika musila za ním; všecko na světě se mění, a kam jazyk dostoupne, kdož ví? i tam za ním musí gramatika. Kdož v stavu zastavit světa běh? kdož v stavu držeti v poutech ducha lidského? Od předků se učme; ale kdybysme výš nesnažili se, nebyli bychom jich hodni. Až se dřív dokáže, že již v našich praotcích byla dokonalost, a až se dříve dokáže, že k větší dokonalosti postoupiti nelze, teprv ostaňme v lenosti při dokonalosti jejich; ale důkaz ten nemožný — tedy nepřestávejmež vzdělávati, zvelebovati tu hřivnu, kterou stvořitel nám ke vzdělávání dal. A tak i v jazyku každý spisovatel rozmejšlej, vzdělávej, postupuj k dokonalosti, a nejen podle pravidel gramatiky, ale také spolu podle pravidel rozumu piš.‘

Stejně zajímavé jest i místo druhé. Cituje ve Vlast. Zvěst. 1822, 221 výrok Pelclův o Veleslavínovi, čelící také proti novým škůdníkům jazyka, ohradil se Linda takto: ‚Dokonalost jest, kde žádného zlepšení přimysliti se nedá. Ten nejbohatší a nejhojnější jazyk na světě jest nedostatečný k vyjádření každého hnutí myšlínek a zvláště také k pojmenování věcí čas od času nových. Nemůže se tedy myslit, že jazyk pokračovati nemůže nebo nemá — a dokad pokračovati může, není dokonalý. Nová slova si tvořit, jen když jsou zdařilá, není zkáza jazyku . . . A pak Čech, protivník nových slov, musil by býti veliký neznalec povah svého slovanského jazyka, jenž skutečně tak plodný a v sobě již má tisíce připravených, ale ještě pokrytých slov a významů, tak že není

třeba je teprv dělat, nýbrž jen již hotové nalézat. Starodávní spisovatelové zasluhují uctivost a všimavost, ale žádné modlářství; také oni postupovali s věkem, a kam oni až zlepšili jazyk, tam nechtěli, aby ostal stát, a jejich potomci aby ho jen tak ve sevření drželi. Žeby který jazyk nepotřeboval žádného zlepšení, jest nádherná lež, jest jen mluviti proti zkušenosti i proti rozumu; a žeby ani zlepšení nemohl trpět, jest slepě do budoucnosti sahat.' Slova tato (modifikuje je také jindy, na př. ve Vlast. Zvěst. 1824, 87 a j.) jsou jistě tak zřetelná, že nepotřebují výkladu. Poměr Lindův ke staromilcům zřejmě jimi vyznačen a rovněž způsob, jak Linda snažil se obohacovati čes. jazyk: zamítaje cizí slova (známý purismus, jenž však nedovedl zvláště v syntaksi vymaniti se z pout němčiny), tvořil Linda slova nová rozmanitými obměnami slov z jazyka staršího i běžného*) (ve Vlast. Zvěst. 1824, 87 jmenuje to: mláz nový z českého starého kořene), dále přebíráním slov, úsloví, frasí z jazyka lidu a posléze přejímáním slov jinoslovanských, zvl. ruských. Vyjadřovati se stručně, rázně, malebně, charakteristicky bylo vždy jeho snahou, v překladech pak a napodobení cizího slohu (na př. v Záři Ossianova, v dramatě Jaroslav ze Šternberka i Shakespearova a j.) snažil se vystihnouti i ty nejjemnější nuance. Že při tom ne vždy setkal se se zdarem, rozumí se při jeho nevelkém vzdělání jazykovém samo sebou a výtky Palackého mají značnou část pravdy.**)

*) Příklad theoretický takových obměn podal Linda v článku O českém jazyku (Vlast. Zvěst. 1821. 415). Hájí český jazyk proti výtce, že jest chudý: 200 let byl zanedbán; rád sám si ze sebe pomáhá a nerad dělá dluhy a má v sobě velikou zásobu a úrodnost. K dosvědčení toho podává derivata od jiskra a píše: ‚Byťby mnohé z těchto slov nebylo ještě v obyčeji, přec dokazuje se tím plodnost našeho jazyka a odepříti se nemůže, že ve všelikých způsobech řeči, zvl. v básnictví užívati se mohou všecky... Budoucně bude pod nápisem tím někdy dále jednáno o zvláštnostech a vlastnostech, neb o výbornostech a přednostech našeho jazyka, a tak doufám, že s jeho seznáváním lásky k němu přibývati bude.' Linda tento slib vskutku splnil již r. 1822, str. 112, dále t. str. 184 (o vidu sloves a skládání s předložkami); t. str. 278 (o stupňování adjektiv s předp.: pře a roz; předponou nej chtěl stupňovati také substantiva); t. 303 a j.

**) 17. listopadu 1829 psal o něm Palacký Kollárovi: ‚Nám nyní o to činiti jest, abychom chtivost ke čtení knih československých ve svém národu rozšířili, což nikoli možná není, jestliže ještě na další novoty nastupovati budeme, protože lid náš jich nenávidí; všickni spisovatelé zdejší, vyjmouce snad jen pp. Hanku a Lindu, již pilně se štítí všeho toho, coby čtenářstvu našemu na urážku býti mohlo.' A opět 1. října 1830: ‚O Lindovi Vám žádné zprávy dáti nemohu, neměv s ním nikdy činiti, aniž toho kdy chtěje. Ten nadutý svéhlavec ani napomínáním, ani prosbou, ani pohrůžkami oblomiti se nedá, i vyloučen jest dávno ze spolku věrných vlastenců; Haase však mu přeje, ten jest pánem jeho a má privilegium novin českých; ten pak jen o peníze stojí, nic o Rozpravy, pokud mi vědomo. Já se hněvám při každém naň pomyšlení; on nemotornou řečí svou velice nám škodí, avšak se za reformatora řeči české pokládá.'

Celou tuto theorii prakticky a důsledně provedenou shledáváme ve spisech Lindových od počátku až do konce jeho činnosti. První písemná památka po Lindovi jest výše zmíněný list k Hankovi z 15. dub. 1814 a ten již má stopy tohoto novotářství v jazyce (úmysl nebo zřed; Slovína m. slovanština, žhoucně; nejsou u Jungmanna!) a zároveň i v pravopise (v m. w, x m. ch a pod.) a napovídá také poslední cíl této snahy, směřování totiž k oné tak žhoucně žádané všeobecné Slovíně' a ,k slovanské literární všeobecnosti', jež i Lindovi jako Hankovi bylo sympatické a žádoucí.

Novot pravopisných Linda později zanechal a psal díla svá pravopisem bratrským, patrně proto, že pokládal spory o ně za malichernost (viz Vlast. Zvěst 1821, 360; srovn. také t. 368, kde ohlášeno třetí vydání Nejedlého České gramatiky pro Němce, ovšem bez posudku). Tím horlivěji přidržel se novot jazykových a sice až do konce svého života. Již v příspěvcích v Praž. Novinách z r. 1817 shledáváme nová slova j. vrchník (m. plukovník), obchodniti (u J. není), ohlas (m. ohlášení), zvědačnost (u J. není) zatmělost, zavěčniti si (u J. není) a j. (doklady nejisté, ježto články nepodepsány).

V Záři nalézáme celkem týž stav, ač v poměru k některým básním i některým místům ve Vlast. Zvěstovateli Linda se tu patrně mírnil.

Uvádíme, co se nám pro jazyk Záře zdálo nejcharakterističtější:

Běloň, kůň Libušin (Záře 46; Jungmann zná jen doklad z Kollárových Znělek!); přípona -oň jest pro Lindu vůbec charakteristická; srov. Chasoň (v Záři), pan Škraboň (= Škrabal, Vlast. Zvěst. 1820, 47); pan Slavoň (t. 1821. 6); hlupoň (t. 1821. 159, 182); Bedroň (t. 1822. 143); Blivoň (t. 1822. 159); truchloň (t. 1822. 310) a j. Jungmann dokládá jen Chasoně = Phoebus z Rosova Slovníku, Slavoně z Musejníka, hlupóně z Veleslavína, blivoně z Veleslavína,

bývalost: bůh má libost na bývalostech minulých časů (Záře 16).

dříštění (Jungmann dokládá z usu): slyšívány rány od seker a dříštění padajecích stromů (t. 54); když dříštěl hrom (t. 63); ale také: do nich tříštil hromy Perun (t. 109),

dvorstvo (Linda přejal je, tuším, ze sv. Václavské písně, pro niž jako pro staré hymny české vůbec horoval): Boleslav beze slov bral se ke svému dvorstvu (t. 90),

důtaz (J. zná jen dotaz): Chasoň odpovídal na důtazy dětské (t. 3),

dvorkyně (u J. nedoloženo): dvorkyně Vlasta (t. 46),

hustota: v hustotě lesů (t. 44; J. má doklad v tomto smyslu jen z RK!)

keřoví: přes vonné keřoví (t. 100),

kmitot (u J. není): kmitot rozličných her (t. 24),

kratochvíliti (arch.): jinochové kratochvílili zbraní (t. 99),

lesina: do hustorostlých lesin (t. 61); konc. -ina oblíbena u Lindy a dává nuanci ve významu: obkrouhlé (obklíčené) horami, dalšinami horyn Taurus (Vlast. Zvěst. 1822, 12; obé u J. nedoloženo),

mladi*stvo* (u J. nedoloženo): starcové dívali se mladistvu (Záře 24); hejno mladistva (t. 25),

mrákotný (v Ztraceném ráji častěji): do mrákotné věčnosti (t. I.),

mrskati (se) (vlivem dikce Ossianovy?): do lesa, kam se kolouch zděšený v les mrskal ve mžikavé skoky (t. 45); mrak, v němž sebou mrskají bleskové (t. 102); Svantovít po nich mrskal svým dlouhým mečem a kopím (t. 109),

mužestvo (u J. není): síla mužestva (t. 30; množství mužů!),

načátek (u J. doloženo jen z Rosy); otcové a matky (hotovili k oběti) načátky potrav (t. 6),

napnouti, napínati: napal silnou nohu k rychlým krokům (t. 97); mladistvo napínalo nožky k hravým poskokům (t. 14); aniž kdo se odvážil tam napnouti zvědavého oka (t 2); meč napial mu k prsům (Zrost jinochovi, t. 150),

nastoupiti: i nastoupil tu Čech na jednu vysokou horu (t. 30),

neskrotlivý (u J. není): neskrotlivá jest hrůza v pomstě prchlivých bohů (t. 126); neskrotlivým ohněm (t. 146),

okolování (v tomto významu u J. nedoloženo): v povlovném okolování otáčely se (= v tanci, t. 22),

ovětvený (u J. není): pod přílbicemi ovětvenými (t. 102),

oželezněný (u J. není): i vyjel proti němu oželezněný Druslav (t. 103),

podnebesí (u J. doloženo jen z RK a Čelakovského): rozpálené podnebesí chvělo se palčlivým horkem (t. 61); pod poledním podnebesím (Vl. Zvěst. 1821. 69, 167 a častěji),

podymovati (u J. není); povávání věterků letacích přes všecky květiny vonné podymovalo k nim vůni odevšad (Záře 54),

podzemnice (= vězení, u J. v tomto smyslu nedoloženo): Vyšehrad bude jen podzemnice chovati v sobě t. 79),

pokrýti se (m. obvyklejšího skrýti se, až typicky): (Šárka) dívkám velela pokrýti se v houští (t. 50); naše zlost tam číhala naň pokrytá v houští (t. 94); pokryt večerními temnostmi (t. 153); znáš velikomoc pokrytou ve všem (t. 130); pastýřové i stáda pokryli se v stínech dubů (t. 61 před horkem!); pokrytý milovník (= tajný, Vlast. Zvěst. 1821. 190); druzí pokrytí tmou vyrazí (t. 1821. 318),

polodenní (u J. není): všecko se zdá kořiti polodenní na nebi kráse (Záře 156),

poskok (= poskakování, v tomto smyslu J. dokládá jen z Čes. Včely): v rozkošném poskoku (t 4),

poskrovný (u Jung. není): okno pouštěla jen poskrovné světlo (t. 59),

přesilniti, přemocniti (u J. není; t. 143),

převšudy (u J. není): hledal sem jej převšudy (t. 192),

příchozí: vojvoda Čech příchozí do krajin našich postavil sem (t. 26),

prozářiti se (u J. není): v červené záplavě prozářilo se velebné slunce (t. 64),

řádati: všecko se řádalo ke hrám (t. 34),

rolan (u J. není): rolane ctný (t. 47, = rolník, zeman Přemysl),

rozkoliti se (nejspíše rusismus): kýž se byla dnes rozkolila země v propast (t. 184),

rozkrásniti se (u J. není): nebe rozkrásnilo se nade všemi krajinami (t. 64),

semto (analog. dle tamto): vyslyšel hlas jeho až semto do háje (t. 16),

sipot (u J. není): jeho hlas (bídného potomstva) bude jen sipot (t. 79),

slítiti se (u J. není): všecka krutost národa se slítí nad hlavou jeho (t. 176),

sopot (u J. není); viděl sem sopot hněvu na jeho tváři (t. 153),

strašlivizna (u J. není): ať nespatřím strašliviznu boha hrůzy (t. 183),

suk (arch.): a se chápal rukama v suky (rytíř lezl na strom! t. 46); slon odtrhl se stromu suky, které ani dvacet mužů nemohlo sehnout (Vl. Zvěst. 22. 88),

svěť (arch.): Václav uprostřed dvanácti starců, vládyk, seděl na knížecím stolci ve světi neboli v radě nynějším slovem. Dokonavše svěť, povstalo . . . (Záře 65),

světleti se (u J. v tomto smyslu není doloženo): světlela se Vltava klikatá daleko do krajin (t. 63),

světna (= světnice, u J. není): ve světně (t. 159),

sykot (u J. doloženo jen z RK a Čelakovského): když sykotem zamlče se dřištěl hrom (t. 63),

šlechta: spěšným klusem viděl lesem kvapit šlechtu Ctirada (t. 50),

štěstiti (u J. v tomto významu není): i štěstili o to (metali los: t. 29),

takově (u J. doklady z Troj Kron. a Ráje): takově hlásal dolů (t. 46),

temnati se (u J. není): pod stříbrnou přílbicí hrdě se mu temnaly oči (t. 70),

věkovitý, věkovitost (u J. není): do daleké věkovitosti (t. 5),

veleba (u J. doklad z Kroka): slunce ve své velebě (t. 156),

vpnouti se: mžitkou vpal se na svůj kůň (t. 46),

výzov (u J. není): přijal šlechetný výzov (vyzvání, t. 102),

záhorní (u J. doloženo z Let. Troj.): do záhorních krajin (t. 12*).

Charakteristickou zvláštností jazyka Lindova, souvisící, tuším, s jeho vzory, zvl. s Ossianem (Homérem), jsou hojná složená slova, zvl. adjektiva (proložená nejsou u J.): dalekobystrý (Záře 30), dalekoměrný (t. 30), dalekomocný (t. 111), dalekovládný (t. 56), dalekostrašný meč (t. 28), dalekotáhlými zděmi (t. 70), vysokoširý (t. 181), vysokostkvoucí báně (t. 79), s vysokotemných oblaků (t. 62), vysokorostlý starec (t. 119; J. dokládá jen z RK!), vysoko-klenuté oblouky (t. 58), vysokohřímající bože (t. 149; u J. doklad z Nejedlého Iliady!), lesiny širokorostlé (t. 60), širokorozlehlé nebe (t. 102), širokovolaný Svantovít (t. 111), širokobouřný hromovládce (t. 146), k širokojasnému nebi (t. 141), rovnoletné šípy (t. 11); silnorostlý Boleslav (t. 70); do hustorostlých lesin (t. 61); krásnorostlé chvojky (t. 13), luky prudkomrštné (t. 11), rychloletací slova (t. 45), z dávnominulých časů (t. 99), bohům věčnomocným (t. 4), mnohopamětný Chasoň (t. 24),

*) Srov. také: bedliví se (= dává se pozor, Vl. Zvěst. 63. 1820); sami sebe dolají (t. 23. 237); nedorostá, nedosilní, nedosrdnatí (lev, t 22. 381); hnědina (t. 21. 389, = hnědá skvrna; srov. žlutina!); chytřejšincové (t. 21. 150); japnost (opak nejapnost; t. 1824, 180); koupěj (t. 20. 47); lakvivé řeči (lakotivé, t. 20. 190); lepota (t. 23. 104); počátek historie mrákotá se před Kristovým narozením (t. 22. 13); mrzouš (= mrzout, t. 21. 45), nejdálost, nejšíř (t. 21. 167); nejsíla (t. 22. 12), nejvřelost (t. 1822. 204), nesnázná cesta (t. 22. 261); neštěslivost (neštěstí 22. 22); o nezáležitých věcech (t. 22. 182); obkrouhlé horami (= obklíčené, t. 22. t.); osedliny (= kolonie, t. 20. 12); požívají jakousi ponepoddanost (t. 22. 12); ploské porovinné střechy (t. 20. 70); polkovník (= obršt, t. 20. 10); přemladost dcery (t. 22. 255); málo potoků neb řečic (t. 22. 12); rozchlastem hýřila společnost (t. 22. 270); rozpověstnilo se (t. 22. 229); rozpověstnění = rozšíření pověsti (t. 22. 8); rozrůzeň (= různice, t. 22. 13); staroušák (= stařec, t. 20. 109); každá část města je strážena vojskem (t. 20. 10); bylo upravděno (t. 23. 13); uzdravujičnost (t. 22. 278); vážeň (= vážnost, t. 20. 10); dal je vězet (t. 24. 263); zavězil tam strýce (t. 24. 28); vysvobodnili se Peršanům (= vyprostili se, t. 22. 13); zámělost (= zámožnost, t. 23. 341); zdravota (t. 22. 197 a častěji); zemninstvo (= mineraly, t. 20. 71); znepřátelniti se (t. 21. 141); žlutina (= žlutá skvrna, t. 21. 389) a j.

mocněvelebná tvář (t. 174), k dívkám milostnookým (t. 30); modrooké dívky (t. 5); starcové stříbrnovlasí (t. 30), zelenovlasé bohyně (t. 17); velebnověký služebník (t. 143), krásnověké dívky (t. 12); starověkých lesů (t. 53), stověkým starcům (t. 187), vonnodýmné kadidlo (t. 142), lesův temnohlučných (t. 1), plnozvučný zpěv (t. 62), bělorouché dívky (t. 12; J. dokládá jen z Hlasatele); libohlásných dívek (t. 13; J. dokládá z Ráje a Chmelenského); libochřestný (t. 182), spanilotvorný Jaroslav (t. 28); jinoch spanilotvárný (t. 146; J. dokládá z Nejedlého II. spanilotvářný), krásnětesaných bohů a slíčnětvořených bohyň (t. 58), cizosvatá slova (t 142), bělošerý (t. 63), věkostálé duby (t. 146; J. dokládá z Ráje a Panny jezerní), zlatostkvoucí (t. 138; J. má jen zlatostkvoucí z RK), hromohlukých bubnů (t. 144); vítězoslavný (t. 11) a vítězoslavnost (t. 14); jiskrooké koňstvo (t. 70), hromobleskomocný (t. 147). bleskotvůrce (t. 146); bleskostřelec (t. 146), hromovládce (t. 146); velikomocnost (t. 130), velemocnost (t. 64); velekrása (t. 56, 60, 169*).

Rovněž oblíbená a charakteristická pro Lindu jsou substantiva hromadná na -stvo: mladistvo, u J. bez dokladu (starcové dívali se mladistvu, Záře 24; hejno mladistva, t. 25); ženstvo (mužové nechtěli býti poddáni ženstvu, t. 49); mužestvo, u Jung. není! (síla mužestva, t. 30); dvorstvo (hojné dvorstvo dívek, t. 49) v. dvořanstvo (t. 45); lovstvo (zmizelo lovstvo, t. 46; lovstvo se dalo stranou t. 46); družestvo, u J. není! (s jeho družestvem t. j. družinou, t. 50); koňstvo (t. 81), lidstvo (t. 60) a j.

Dále má Linda některé zvláštní přípony adjektivní: -atý: bělinatý (Záře 128. u Jung. nedoloženo!); -livý: neskrotlivý blesk (t. 8, u Jung. nedoloženo!); neskrotlivá jest hrůza v pomstě prchlivých bohů (t. 126); neskrotlivým ohněm (t. 146); učiň naše meče dorážlivé (t. 11, u Jung. nový doklad!); pálčlivé horko (t. 61, u Jung. nedoloženo!); hrozlivým okem (t. 177, Jung. má jen doklad z Lindova Slov. pol.!)

Z jiných zasluhují zmínky: v hemživých hejnech (t. 100, u Jung. nedoloženo!); na květinném seně (t. 182, u Jung.

*) Srov. také: vítězoposel, vítězopředchůdce (Vlast. Zvěst. 1820. 10), světobouřný (t. 1820. 85); světohlavní moře (t. 1822. 12); Kristospurný pronárod (t. 1820. 102), krvoseč (t. 1820. 102), býkoboj (= zápasy s býky ve Špan., t. 1820. 135), bystrooký (t. 1822. 272), šedooké jitro (t. 1822. 278), zlato- a stříbrnotkaniny (t. 1822, 12); velerozumný (t. 1822. 222), břichobolný prostředek (t. 1822. 270), stříbroleskla zbraň (t. 1822. 294), hromotřeskné vády (t. 1822. 416), bubnotřeskný trubovřesk (t. 1823. 39, v žertovně satir. slovníku) a j.

nedoloženo); vnadá (m. vnadná, t. 51, rýmem potvrzeno, u J. nedoloženo*).

Rovněž charakteristická jest Lindova záliba v iterativech: probleskovati se (Záře 30, u J. doloženo jen z Krokal); prohlukovati (t. 30, u J. nedol.); prohybovati se pod kopím (t. 31, u J. doklad z Rosy); probuzovati (t. 27); na hladké zdi prokynovaly vypodobněné oblaky (t. 57, u J. nedol.); rozplynovati se (t. 62, u J. nedol.); provalovati se (t. 63 a 141); dotrapovati se (t. 159, u J. nedol.); chodívati (t. 26); podymovati (t. 54, u J. nedol.); povávati (t. 54); proletovati se (t. 100, u J. nedol.); protrubování (t. 141, u J. nedol.); skloňovati se (t. 99); srov. také: vyhyboval se (Vlast. Zvěst. 22. 206); rozhemžovati se (t. 22. 45); přibihovati (t. 22. 21). Dále libuje si v substantivech verbálných: nechoď v zahynutí (154); padl na své sezení (= sedadlo, 163); pohřížen do hlubiny trápení v mlčení seděl (163) a j. často.

V syntaktickém ohledu význačný jest gen. subst. místo poss. adjektiva (Šárka z dívek bojovkyní Vlasty 50; šust listí stromů 9 a často, téměř důsledně); vazby: jal se k ní sednouti (52), jmi se ctíti bohy (14), jal se jíti do krajin našich (30) a častěji; je-li nám zlá budoucnost (91); nám silné meče, nám silné rámě (21 t. j. máme!); kde vyplanil kdo les, to místo bylo jemu na vždycky (55) a j.

Posléze zasluhují zmínky četné rusismy, palaeoslovenismy a archaismy, avšak o těch jednáno bude níže při rozboru poměru Záře k RKZ, pro jehož jazyk jsou velmi důležity.

V.

Jak zřejmo z posavadního rozboru, jest Lindova Záře nad pohanstvem zajímavým a významným dílem literarním a dobře charakterisuje Lindu, jeho studie a názory o starověku českém, jeho vzory a literarní záliby, jeho talent vypravovatelský a malebný i jeho novotářství v jazyce. Významnost tato roste poměrem jejím k RKZ. Příbuznost Záře s epickými básněmi RKZ (a také s písní Vyšehradskou) jest překvapující, nápadná, zřejmá v celku i v jednotlivostech, v pramenech, rázu, tendenci, obsahu, básnické dikci i slovesné formě tou měrou, že již při prvém čtení

*) Jak charakteristická jest tato zvláštnost pro Lindu, svědčí doklady z pozdějších jeho prací: bujnatá hojnost (Vlast. Zvěst. 1820. 71), silnaté průpovědi (t. 1822. 182); kůže černatá (t. 1823. 13); lakvivé oči (= lakotivé, t. 1820. 190); na Prušany loupežnivé, na pohany Kristu zapurnivé (t. 1820. 102); s málem spokojenlivý (t. 1822. 264); pokojnivý (t. 1823. 165); zaplašit drážlivce ty (t. 1822. 110); neustuplivost (t. 1823. 357), smělisky otrok (t. 1820. 110).

zaráží. Podrobný rozbor paralell mezi Září a RKZ přesvědčivě tò dokazuje.*)

Nápadná shoda jest již ve volbě pramenů, z nichž v obojím případě čerpáno. Jako při Záři, tak také při epických básních RKZ dodávali hrubý materiál hlavně K a r a m z i n a H á j e k.

S Karamzinem souhlasí celkem kulturní pozadí RK (a RZ), jako jsme to viděli v Záři; povaha pohanských Čechů, otužilost, mírnost, dobromyslnost, pokojemilovnost, udatnost v boji, zbraně, velkomyslnost k poraženým, poměr k ženám, zvl. mnohoženství, jež Karamzin Čechům přikládá; zaměstnání (lov, chov dobytka, orba); zřízení společenské, prosycené láskou k svobodě; úcta k starým obyčejům, posvátným zvykům, jež zastupovaly zákony, k bohům, hájům i stromům jim posvěceným; obětování zbraní zvl. nepřátelských bohům; posvátné skály, na nichž obětováno; víra v nesmrtelnost duše; vytrvalost v pohanství; směnný obchod (srov. Čest., kde Vojmír koupil jalůvku za koně i s uzdou); boj pěšky (srov. Záb., Čest. a j.); úcta k praporcům, jimž přikládána zvláštní moc (sr. Oldř.: chorúhvy tu zbory na most vrazia) a j.

Z jednotlivostí přesvědčujícím svědectvím o odvislosti RKZ od Karamzina jest slovo v o j e v o d a, v o j e v o d i t i. Dle Karamzina sluli vládci v o j v o d (v o j e v o d a), původně vůdce ve válce, k ň a z, p á n, k a r o l nebo k r á l. V RKZ přichází v o j e v o d a v Jaroslavu, v Záboji a v Čestmíru (v prvotním významu, právě jako v Záři, ve významu, o němž píše Hanka v článku O Slovanech [Krok II. 488. dle Karamzina]: ‚v o j e v o d a m i n a z ý v a l i s e d ř í v e j e d i n í v o j e n š t í ú ř e d n í c i; než když v čas pokoje uměli přisvojiti si panství nad spoluobčany, to jméno znamenalo už vůbec velitele i vladaře českých a saských Vendů‘; t. na str. 490: ‚zemřelého vojevody čili krále‘): kóň vleče v střemnech v o j e v o d u, Jar.; však imě vieru k v o j e v o d ě, Záb.; (Kruvoj) zaje v o j e v o d u nám, Čest.; otvecechu v o j e v o d ě Čsmíru, Čest.; rovněž RZ: však ot svéj čeledi v o j e v o d í. Nestažený tento tvar není v staré češtině doložen (Gebauer Arch. f. sl. Phil. X. 508), jest tudíž do RKZ zřejmě

*) Pokud otázka pravosti RK(Z) byla sporná, vysvětlovala se tato překvapující shoda napodobením RK aspoň s jistou pravděpodobností. Dnes, kdy padělanost RK(Z) zřejmě dokázána diskussí z r. 1886 sll. a skvěle potvrzena Máchalovým nálezem předloh pro lyrické písně RK (L. fil. 1899 str. 30 sll.), jest výklad ten nemožný a poměr byl právě opačný, jak níže doloženo bude. V e s h o d ě s t í m n e j d e n á m t u d í ž p ř i r o z b o r u n á s l e d u j í c í m o d ů k a z p a d ě l a n o s t i R K Z, j e ž b e z p e č n ě p r o k á z á n a, n ý b r ž o z j i š t ě n í p ů v o d c ů R K Z, j e ž s l o ž e n y v l. 1816—1818, c o ž z d e k v y v a r o v á n í n e d o r o z u m ě n í v ý s l o v n ě k o n s t a t u j e m e. Ovšem že při tom objeví se také leckteré svědectví falsifikace, a také nález původců — neznalostí básníka, jenž by dovedl složiti RKZ, hájeny často a posud oba rukopisy — vrhne na novodobý vznik jejich ostré světlo.

přejat z Karamzina. Král = Karol přejato buď odtud nebo z Dobrovského. Že i Starý Kyjev souvisí asi s Karamzinem, ukázal již Goll (Hist. rozbor 79). Pro poměr Karamzinovy Istorije ke kruhu Hanka-Linda a k RKZ významné jest také přeložení Hankovo zpráv ‚O Slovanech‘ dle Karamzina v Kroku II. 448 sll. a 485 sll. V překladě tom nalézají se totiž jednak četné reminiscence na jazyk RKZ (semže, 462; bodrý, 460; podávali druh druhu ruce, 463; učením křesťanskej víry, 464 a často; unášeli čili chvátali děvice, 465; bídné chyžiny, 465 častěji!; plukovůdce, 489; blahodějné rozdělení, 490; s velikou upornosti odvrhovali dobrodiní Kristovo, 509; uporstvo, 509) a pak některá místa obsahem vysoce zajímavá. Jedno, o vojevodech, poznali jsme výše; ještě důležitější však jest druhé (Krok II. 3, 469 sl.): ‚Některé národní písně slovanské v Lužici, v Luneburaku, v *Čechách*, v Uhřích, v Srbště a v Dalmacii zdají se starobyly, tak i staré přípěvy ruských, v kterýchž veličejí se jména bohův pohanských i řeky Dunaje, líbezného našim předkům, nebo na březích jeho zkoušeli druhdy vojenského štěstí. Podobá se, že ty písně, mírné v prvobytné vlasti Venedův, ještě neznavších slávy i vítězství, obrátily se ve vojenské, když národ jich přiblížil se k císařství i vstoupil v Dacii; podobá se, že písně rozplameňovaly srdce ohněm mužství, představovaly mysli živé obrazy bitev i krveprolití, schraňovaly pamět skutků velikodušných i byly v nějakém smyslu nejdřevnější historií slovanskou. Tak všudy rodilo se básnictví vyobrazujíc hlavní náklonnosti národní; tak písně samých nynějších Charvatův nade vše slaví mužství i paměť velikých předkův; než druhé vzbuzují toliko k veselí a k šťastnému zapomínání hořkostí života; jiné zcela nemají smyslu, podobně některým ruským, líbíce se jediným souhlasím zvukův i měkkých slov, působíce toliko v sluch i nepředstavujíce ničeho rozumu‘. Jak patrno, máme tu celý program RKZ. Doznal to také sám Hanka, *vpašovav do textu, jinak z Karamzina slovně přeloženého, slova ‚v Čechách‘*, jimiž patrně jako celou rozpravou chtěl pro všechny případy podepříti RKZ. S Karamzinem souvisí tuším i jiný pramen RKZ, Lindovi opět dobře známý (viz str. 115), totiž Slovo o pluku Igorově, z něhož reminiscence rozpoznal již Dobrovský (vzhledem k RZ), Vašek a posléze sběratelé parallel v Athenaeu 1886 str. 265 sl. Vydalť Hanka již v prvním svazku Kroka (str. 81 sll.) článek ‚Igor Svatoslavič‘, a to opět dle Karamzina, v jehož úvodě i v ‚znamenitějších místech, ježto dávají znáti chuť a básnický jazyk *našich slovanských předků*‘, ozývá se opět obrana RKZ. Již tito ‚naši slovanští předci‘, jež Hanka spatřuje ve staroruském pěvci Igora, jsou významní a dobře vysvětlují, proč Hanka i Linda zprávy o starobylosti hledali u Karamzina, proč libovali si tolik v rusismech, proč z Igora, jenž ‚v rodu svém jest jediné pro nás dílo jako RK‘, převzal

vzor Lumíra, ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i všě vlasti (Záb.; srov. pěvce Bojana, jenž hlásal slávu ruských Vítězů [Krok l. c.], jehož písně u veliké vážnosti a jako vzorem pozdějších bývaly [Hanka, překlad Igora str. 43]), proč z tohoto vzoru ‚chuti a básnického jazyka našich slovanských předků‘ tolik čerpali. Zvláště zmíněná rozprava Hankova v Kroku a pak překlad Hankův — obého neužito posud dosti — podávají nám zajímavé doklady o této odvislosti RKZ od Igora. V rozpravě vedle četných jiných parallel nacházíme srdnaté Vítěze (reky; sr. RZ; vyučené věščbám Vitězovým), krásné děvice (srov. Jel. Lud) atd. V překladu shod takových jest celá řada:

Igor.	RKZ.
načíti starými slovesy pověstí . . . (3 str.)	tichými slovesy hovorichu (Oldř.), vetchými slovesy nad sím vspěchu (Jar.)
Bojan roztěkával se myslí po dřevu (3)	Tamo i vele duš těká sěmo tamo po dřevech (Záb.)
Bojan roztěkával se šerým vlkem po zemi, sivým orlem pod oblaky (3, častěji)	zarve jarým turem (RZ.)
vsjademъ na svoji brъzyja komoni (Hanka: vsednem na svoje rychlé komoně 4/5)	i vsěde Vojmír na ručie koně (Čestm.), vskoči Vojmír na svój ručí komoň (t.)
Igorь ždet mila brata (H.: Igor čeká mila bratra, 6)	Poždi milá v pochládečce (Jah.; o jmenných tvarech adjekt. v RKZ a jich odvislosti od ruštiny bude řeč níže)
otňa zlata stola (12)	s otňa zlata stola (RZ)
Bišasja denь, bišasja drugyj, tretьjago dni kъ poludniju padoša stjazi Igorevy (16—17);	I minu deň prvý, i minu deň vterý, i kdaž za třetiem luna v noci bieše, sněchu sě mužie sěmo v les črn (Záb.)
Hanka: bili se den, bili se druhý, třetího dne ku poledni padli praporci Igorovi	I minu deň i minu deň vterý, i po třetiem dni, kehdy sě zatemníše noc, bra sě Záboj v les (Záb.); váleno deň, váleno deň vterý (Jar.)
Děti Běsovi přehradili pole křikem (Erb. 7)	Běs v tě (Záb.)
Ó, daleko zaletěl sokol k moři, stíhaje ptactvo! a však udatného vojska Igorova vzkřísiti nelze (Erb. 9.)	I po krajinách vezdě v šíř i v šíř lutý ostřiež rozepě svoje křiedle, bystro léta za ptactvem (přirovnání k vojům Zábojovým) Záb.
Za ním křiknul svár a zloba poskočila po zemi ruské (Erb.	s niem ze stienov lesniech vyrazi Třas, Třas osěde četné

9; H: za ním křiknul Karna i Žla ...	voje vrahóm (Čest.); Třas je hnáše z bojišče, strach z hrdl jich vyráže skřeky (Záb.)
nъ nečestno odolěste (24)	i již by jim byli odoleli (Jar.); i nečestno, jinde mutno (13) jsou významny pro adverbia na -o v RKZ).
zastoupiv královi cestu (27; míní se král uherský!)	zbraň bystru na král (Záb.) srdce úporno králu (Záb.)
jedinъ že izroni žemčjužnu dušu izъ chrabra těla črezъ zlato ožerelije. (H.: jeden že vyronil perlovou duši z chrabra těla skrze zlaté okruží)	Sě (duše) vyletě pěkným táhlým hrdlem, z hrdla krásnýma rtoma (Jel.)
mlátí cepy ocelovými, vějí duši od těla (Erb. 15): vějutъ dušu otъ těla	uderi (vrah) těžným mlatem v prsi, vyrazi z junoše dušu, dušicu (Jel.), letě mlat, rozskoči sě ščít ... i uleče sě duše těžka mlata, i mlat i dušu vyrazi i zanese pět siehóv u vojsku (Záb.)
Vseslav (také Hanka tak píše dle rus.; Erben: Všeslav!)	srovn. v RK. tvary vse-, vsě- m. vše, všě (Arch. f. sl. Phil. 516 sll.)
Vseslavъ vъ nočь ryskaše (Hanka: v noc vlkem trčíval, E.: těkával)	vz Tatary trčí (Jar.) davem trčiu ke bráně (Oldř.); Jungmann má doklady toho smyslu jen z RK!
nъ rozъno sja jimъ choboty pašutъ (H.: než rohonosi jim choboty oří, 35).	mužie pašú (RZ.)

Shodná jsou také četná jednotlivá slova: trudný (3); chrabrý (3); um (5); krepostiju (u Hanky: silou, 5; viz Lud: křepce v helm mu vrazi ránu); braň (13); voj (8); svoje, moje užívá H. v překladu patrně vlivem ruštiny, o čemž níže; tur (buj tur 6), jinde jar tur (13; sr. RZ: zařve jarým turem; Čest.: tur jarohlavý); jískajíce sobě cti (iščuči 9, rus.: iskati 24; sr. RZ: iskati pravdu); tehdá vstoupil Igor kněz (sr. Vlaslav kněz); černé tuče s moře jidou (idutъ 11 a 37; srov. tuča v Jar. a RZ, jinak v stč. nedoloženo); řeky rmutně tekou (mutno! 13; sr. če mútíši vodu RZ a mútiti, mutný v RK); netrudný (36; Hanka: netrudný, Erb.: lehounký [o křídle]; sr. trudný v RK); žirný (6; sr. RZ: žirné vlasti); děvy (10; sr. děvě súdně v RZ). Slovo končí téměř obrazem: Slunce svítí se na nebese, Igor kníže v Ruskej zemi (41); sr. Vstane jedno slunce po vsiem nebi, vstane Jarmír nad vsiu zemiu opět. Old.

* * *

Zcela týž poměr, jaký jsme shledali mezi Hájkovou kronikou a Září, nacházíme podrobnějším srovnáním také mezi Hájkem a RKZ. Pravdivě napsal v této příčině o Hájkovi Goll v Historickém rozboru RK (1886): ‚Hájek pozbyl vší vážnosti jako dějepisec, ale také jako kronikář upadl v zapomenutí, kteréhož, aspoň co se týče RK a Lib. Soudu litovati lze. Snad by lepší známost kroniky Hájkovy k rychlejšímu vyřízení sporu přispěla‘ (str. 71). Nejen k tomu, i k nalezení původců RKZ jest Hájek dobrým průvodcem.

Z něho hlavně vzato kulturní pozadí a ovzduší pohanské a křesťanské, z něho přejaty hlavní historické události, tvořící obsah jednotlivých básní epických, i přečetné motivy drobnější. Ovšem spracování tohoto hrubého materiálu, koncepce, duch i provedení básnické jest opět dílem básníka či básníků RKZ úplně tak jako v Záři.

Tyto četné nitky svazující RKZ s Hájkem nezůstaly ovšem tajné. Vzhledem k RZ rozpoznal je a veřejně na ně ukázal s příslušnými, pádnými důsledky již Dobrovský (v Hormayrově Archivu 1824, str. 435 sl.), po něm vzhledem k Oldřichu Tomek (v Čas. Mus. 1849), později Nebeský, Büdinger, Feifalik, a j. Ale nejobšírněji probrán poměr RK (také částečně RZ) k Hájkovi v důmyslné rozpravě Gollově, Historický rozbor básní RK: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava (1886). Výsledky rozboru tohoto jsou asi tyto: báseň o Oldřichovi vedle Dalimila a Kosmy (také Dubravia) vzdělána hlavně na Hájkovi, odkud vzaty hlavní rysy i mnohé podrobnosti, zvláště ty, jimiž se Hájkova kronika liší od Kosmy a Dalimila. Shoda ta jest tak značná, že nemohla povstati náhodou a nedá se vysvětliti ani společnými prameny, leč jen přejímáním z Hájka. To přiznal ostatně již Svoboda, kommentuje r. 1829 (ve druhém vydání RK) záhadná místa z básně Hájkem, ač ho nejmenoval.

Podobná závislost v motivech jeví se i v básni Beneš Heřmanóv, ač zde shoda není tak pronikavá; za to tím zřejmější jest v skladbě o Jaroslavovi, v níž vedle něm. legendy o sv. Hedvice, Millionu (i jeho zpráva doplněna z Hájka!), Dlugoše (jehož vliv obráží se také zřejmě v dramatě Lindově o Jaroslavu ze Šternberka, o čemž níže), Dubravia (i toho Linda užil ve zmíněném dramatě), Crugera, Paprockého, Pešiny, Pubičky užito hlavně Hájka, u něhož také poprvé jmenován (až k r. 1253) Jaroslav ze Šternberka.

Pro náš účel vlastně by stačily tyto výsledky rozboru Gollova. Nicméně dokládáme ještě shody další, jež jsme shledali sami a jež tu příbuznost činí ještě bližší.

Shoda mezi RKZ a Hájkem jest v podstatě již v mythologii, ač právě tu zdají se býti největší rozdíly.

Hájek souhlasně s RK většinou píše jen všeobecně o b o z í c h (‚bohové každému sú cíl položili, kteréhož žádný nezná‘, 41b);

viz i k r. 890; k r. 873: bohové neumírající (věkožizní RZ) dávají vítězství (bozi ny vícestviem dařili Záb.) k r. 728: Vanda mnohé vítězitedlné bohům svým obětovala oběti (sr. v Záb., Čest. atd.), nebo o bozích lesních (Čest.), vodních, horních, zemských, temných (již od dob Tetky; viz list 4b, 5b, 13a, 5a a j.), o zlých duchách, skřítcích neb diblících (jež straší lidi, viz list 303b; též k r. 878). Kromě těchto bohů připomíná ovšem Hájek několik zvláštních jmen: Zelu (k r. 734), obraz (socha), jejž dali rypákovi udělati Přemysl a Libuše, Klimba, jíž postavené na vysoké skále Tetka obětovala (list 6b), Dyrees (20a), Kyhalú (k r. 822), Krasatinu (k r. 775), Krosinu (k r. 891), vesměs hmotné modly osobní, jež prý vyprošovaly na bohu nejvyšším Jupiterovi všeliké dary (k r. 892). Užívati těchto bohů bránil vedle toho, co o nich Hájek píše, zajisté již podivný, místy neslovanský útvar slovní; vskutku také kromě Krosiny v pověsti o Libuši nezná jich ani Záře, tolik sledující Hájka. Kritický Dobrovský i Karamzin byli toho asi neposlední příčinou. Z téže příčiny, nemohli skladatelé RK (a Záře) užiti klassických názvů, jež uvádí Hájek (Jupiter, nejvyšší bůh, k r. 892; list 5a: dcery Krokovy vzývají po smrti svého otce Merota, aby jej vedl po světlé cestě, Radamaše, aby vedle jeho spravedlivosti soudil jeho hlavu a nedal jeho Tasanuom zahubiti). Také o bohoslužbě jsou u Hájka hojné zprávy o obětech rozmanitých (5a: oděv zemřelého Kroka spálen bohům zemským v oběť; jindy oběti krvavé i nekrvavé při volbě knížete, po vítězství; sr. Záboj, Čest.), o vzdávání chvály (4b: dajte bohům lesním chválu; srov. Záb.: Kamo k nim hlásat chodíváše; Čest.: bohóm slávu hlásáše).

O posvátných hájích, stromech, trvání pohanství až do dob Břetislavových, o zatvrzelém odporu proti křesťanství, jenž souvisí s vážností ke všem starým obyčejům, bylo řečeno již výše; rovněž o víře v nesmrtelnost duše, o mnohoženství (k r. 965 zmiňuje se Hájek o knížeti polském Měškovi, že obyčejem pohanským mnoho žen měl; srovn. Záboj: i jedinu družu nám iměti), podávání ruky na důkaz přátelství (l. 148a, často) atd.

Podobné stopy vlivu Hájkovy kroniky dají se shledati také v sociálních názorech RKZ, ač i zde ovšem jako všude nesmí se zapomenouti na kontrolující kritiku Dobrovského a Karamzinovu. *Kmety* (RZ) Hájek zná již v době nejstarší. Již Lech prý se radil se staršími o založení Hnězdna (3a); Krok maje konati důležitý soud povolává starších (t. 3a); po smrti Krokově sešli se starší k volbě nového knížete (5b); Přemysl zavolal všech starších a vzácnějších obyvateluov své země na dvůr (vyšehradský), a tu Libuše oznámila, že ji její osudové táhnou, aby opustíc lidi smrtelné s bohy nesmrtelnými se radovala; starší (a vládyky) přišli k rozkazu Nezamyslovu na dvůr jeho, aby tu rokovali o rozšíření

a opatrování země; r. 804 starší (lopotové a jiní vládykové) volili Vojna za kníže; ještě k r. 1171 vyskytají se kmetové ve smyslu ‚pánů a rytířstva‘; k r. 1224 vykládá však již název kmetové jinak: ‚někteří a zvláště chudší‘ (proti bohatým pánům) a později staví je na roveň ‚obecnému lidu‘ (srovn. rozdíl mezi kmety v RZ a v Beneši!).

Původ *vládyk* klade Hájek k r. 720: Když prý Libuše si stěžovala na obtíže vlády, znamenitější z národu vyvolili ze sebe k její pomoci a radě 12 mužů nejmocnějších a nejsilnějších. ‚A ti slali od spravování země zemané, někteří však jmenovali je vládyky, že jsú zemí vládli‘. Od té doby píše často o vládykách a sice většinou ve spojení s lopoty a staršími, ale význam není dosti určitý: r. 751 sjeli se vládyky a lopotové na dvůr knížete Nezamysla radit mu k sňatku (kníže jim říká: milí otcové); r. 769 radí lopotové a vládyky Nezamyslovi k sňatku. Když se N. zdráhal, odpověděli vládykové, že nebezpečno jest, všemu lidu jedné osobě se svěřiti, a kdyby Mnata dříve zemřel, že by jim snadno žena panovala aneb nový boj s ženami nastal. ‚Věziž vuoli — dokončili — svých lopotuov i všeho lidu; že se toho více nechceeme dopustiti.‘ Po smrti Nezamyslově rozkázali vládyky, lopotové a zemané i starší, aby se sešlo všecko množství lidu k vratům dvora Vyšehradského k volbě knížete (783; rovněž 804). Lopotové, to jest starší zprávce, dřív než se rozešli, spolu s vládykami vzavše radu, dali sú knížeti za ženu Baňku, dceru Kvasoňovu. (804 r.); 827 Vojen obeslal k sobě na Vyšehrad všecky lopoty, mnohé také a zvláště starší vládyky a povyšenější zemany a když sú se sjeli, mnohé budúcí věci jim předkládal (také o své smrti) . . . pak kníže obeslal oba syny, a lopotové s vólí knížete vzali sú Libušku, dceru Redmilovu, a dali ji za ženu Křezomyslovi; 832 sebralo se všecko množství lidu českého na dvuor hradu Vyšehradského a tu mezi staršími a vládykami rozličná byla uvažování, kterak by ta země Česká mohla před Němci bezpečná býti; 833 vládyky, lopotové a zemané a zvláště ti, jenž knížat obé v své zprávě měli, spolu na dvoře Vyšehradském ssedše se spolu v radu vešli, tak že z jednostajné vuole všechen lid český obeslali; (protože však jich bylo bez počtu), tu starší a vládyky některé znamenitější vyvolivše, jichž bylo v počtu sedm set a třidcet, jinému lidu obecnému do příbytkuov jich rozkázali se navrátiti. (Zvolení) sešli se k jedné přečisté studnici, jenž slula Jezerka. K l. 849 dal Křezomysl lopotuom a starším uschovati staré dubové desky, do nichž sepisovány nálezy knížecí; 852 Neklanovi (po volbě vykonané vládykami, lopoty a staršími, sr. RZ: kmeté, leši, vládyky) druhého dne skrze lopoty přivedena panna a dána za ženu a tu jsú lopotové všemu lidu učinili krásné hodování; ř. 873 definuje toto temné slovo nejasného obsahu: lopotové, jenž byli najvyšší starší a jako hajtmanové v krajích,

kteříž netoliko lid obecný aneb zemany ale i vládyky zpravovali; ale definice ta opět trochu zatemněna zprávou k r. 937, že za Boleslava sluli prý vládyky ti, kteří po knížeti první místo drželi a jinými obecními lidmi vládli!

Lopoty RKZ neznají; místo nich jsou v RZ podobně nejasní *lechové.* Obráncové RZ soudili odtud, že RZ nesouvisí s Hájkem, jinak jistě prý by byl přejal i jeho lopoty. Ale důvod tento neplatí: skladatelé RZ z opatrnosti netroufali si užiti Hájkových lopotů, ježto již starší spisovatelé (viz Jungmannův Slovník s. v. lopota) pokládali tvar ten za omyl Hájkův místo logota (logotheta?). Místo nich jsou v RZ Dalimilovi lechové. Dost možná, že i tito lechové souvisí s Hájkem slovně i významem. Část družiny Lechovy, jež pak v Polště slula Lechy, zůstala dle Hájka na Kouřimsku;*) tu připomíná se ještě r. 730 muž z rodu Lechova, bratra Čechova, jménem Wrſs (Vrš), jenž vyžádal si od Přemysla dovolení, aby směl založiti ves a dům blíže Vyšehradu; dal tak základ k Vršovicům a knížeti byl jako první rádce a pomocník. K. r. 720 povolala Libuše znamenitějších, žádajíc rady jejich a pomoci, jak by lid spravovati měla. I přidáno jí pomocníky některé k správě země, dvanácte počtem, z nichž přední slul hrabě Vršovský, tak aby on i oni radou Libušinou se spravovali a jejímu soudu poddáni byli (Goll l. c. 72). Nedaly by se tyto zprávy kombinovati s dokladem z Dalimila k vysvětlení lechů v RZ, stejně temných jako lopotové Hájkovi?

Další shodu mezi Hájkem a RK(Z) shledáváme ve zmínkách o zbraních a v popisech bitev. Z Hájka znali skladatelé RK štít, meč, kopí, oštíp (Háj 113a; v Záři oštip!), střely nebo šípy (Háj. 233b) a luk, cep (v době pohanské), dřevce (dívky cvičily se s dřívím na koni harcovati, Háj. 16a; srov. také: toho svým hrotem v bok uhodiv naskrze jej prohnal, Háj. 191a: vzasta dřevce ostrú hrotú, Lud.), palici (Čechové mají za zbraň kyje a kyjanice neb palice, Háj. k r. 1082), kladivo nebo mlat (Němci jej palicemi a kladivy železnými umlátili, Háj. 285b), kyj (H. 33a: Moravané kázali sobě mnoho kyjuov nasekati, pravíce, že chtí ne meči, ale kyji z té země Čechy vyhnati). Že také při popisech bitev mnohé místo v RK upomíná na motivy Hájkovy, ukázal již Goll (Histor. rozbor 71). Nezávisle od jeho dokladů sebral jsem z Hájka celou řadu takových motivů a teprve později viděl jsem, že doklady naše většinou se kryjí — patrné svědectví tudíž, že stejný na nás dělaly dojem, dojem reminiscencí: Vlasta na svém bílém koni přitočivši se k Samoslavovi tak silně na jeho helm svým mečem udeřila, až on tu hned spadev s svého koně umřel (Háj. 17b;

*) Vocel, Pravěk 412, připomíná obětní kámen u Kouřimě, zvaný ještě r. 1843 ‚Lechův kámen'!

sr. Lud.: Lubor kopie mečem přětě, křepce v helm mu vrazi ránu); (Vlasta) Šťasoňovi, štít jeho rohový napoly přeťala (Háj. 20a; sr. Záb.: Luděk uderi silným mečem, přětě třie kóžě ve ščítě); Dýna hned jej v hlavu svým mečem uhodil, až jej jako vepře napoly rozpoltil (Háj. 190a; sr. Jaroslav mečem Kublajevica zachváti, ot ramene šúrem kyčlu protče, takož spade bezduch mezi mrchy, Jar.); s obú stran veliká bitva byla, tak že vítězství sem i tam se nachylovalo (Háj. 20a; sr. Jar.: vícestvie sě nikamo nekloni); napřed knížata, margrábové a rytíři v bojích zvyklí, tak jako by se led valil s té hory doluov a blesk slunečný od zbroje až dříví osvěcoval (Háj. 117b; srv. Záb.: podnebesie bě plno osvěty ot slunce, v osvětě plno blska z králevých vojev); tu byl veliký třeskot od mečuov a ještě větší od cepuov (Háj. 118a); hřmot od lidu, loskot od mečuov, dusot od koní daleko slyšán byl (t. 53a; sr. Ben. v. 53 sl); bitva tak veliká, že hřmot a ř v a n í koňské a třeskot od zbroje, mečuov i jiný dusot slyšán byl více odtud než za míli (Háj. 207a; sr. boj Čestmírův s Vlaslavem a j.); Přemysl Otakar stanovil dle Hájka (249a), aby 25 mužů slulo spolek, 52 spolků h l u k, 10 hluků tém atd. (sr. Čest. 230: zástup bě čtyří hlukóv četný; podobně v Záb.).

S Hájkem souhlasí také zmínky RK o jídle a pití. V Lud. vypisují se slavné hody, při nichž ‚nosichu jedenie divá, i nosichu pitie medná'. Podobně Hájek vypravuje o velikém veselí při sňatku Libušině s Přemyslem, jak všichni hodovali, chleba, zvěřiny, ptákuov a ryb (= jedenie divá) za pokrm a medoviny za nápoj požívajíce (t. 11a); stejné bylo ‚veliké hodování' i při sňatku Tetky se Slavošem: ‚zvěřiny, ptákuov i ryb bez nedostatku, od medoviny a marce žádná žížeň nebyla' (k l. 732; srov. také k r. 751 a co bylo pověděno výše).

Že i k narážkám na ‚súsedy Němce' mohl Hájek dobře podati motivy, vyplývá z toho, co uvedeno již při Záři. Hájek často mluví o nebezpečném tom sousedství, proti němuž stavěny četné hrady, města (k r. 827) atd.

Všimněme si nyní jednotlivých básní. Začneme s L i b u š i n ý m s o u d e m (RZ).

Souvislost mezi RZ a Kronikou Hájkovou poznal již Dobrovský a doložil ji jak v Hormayrově Archivu 1824 str. 435 sl., tak zvláště v Jahrbücher der Literatur 1824 str. 88 sll. sv. 27.

Rovněž Goll (Hist. rozbor 71 sll.) hádá na nepochybný ‚nějaký poměr' mezi RZ a Hájkem a vypisuje místa nápadně příbuzná.

Vskutku celý děj a přečetné jednotlivosti hlásí se rozhodně k Hájkovi. Ten vypravuje, jak již v krajině Charvatské byly ne ustálé v á d y o meze i d ě d i n y mezi příbuznými. A proto Čech a Lech spolu se o to snesli, že se vystěhují s dětmi, přátely i příbuznými . . . Za nimi pak jeli hrabata a páni z té Char-

vatské země znamenití (srov. RŽ: jenže přide s pleky Čechovými). Oúředníci a zprávce lidu jich na každém nocléhu zemi, která by úrodnější byla (sr. RŽ: v sěže žirné vlasti), uhlédovali.

Rovněž o moudrosti Libušině píše (k ř. 715), že i lidé poddaní sestrám jejím k ní se utíkali v rozepřech a za nález spravedlivý žádali. Libuše prý také vždy radila lidu, aby se usazovali u řek (sr. RŽ: Chrudoš na Otavě krivě, Štaglav na Radbuze chladně a j.).

Hlavní děj básně souvisí patrně s událostí, o níž píše Hájek k ř. 721, sleduje silně Kosmu i Dalimila.

Toho času stala se s v á d a (RZ: kegdy sě vadíta rodná bratry... o dědiny otnie) mezi Rohoněm, synem Kalovým, a Milovcem, synem Přeslavovým,*) ve vsi, kteráž slove Chuchel, o meže a o d ě d i n y (t. j. pole vzdělané, viz t. 8a a 22a), kteréž vedle (sebe měli); j s ú c e z n a m e n i t í a j a k o z p r á v c e j i n ý c h l i d í (RZ: roda stara Tetvy Popelova), tak se proti sobě rozzlili, až jeden druhého za bradu chytil; rvačka a bitva mezi nimi tak dlouho trvala, až jeden druhého pěstem pod nos pohanbil (RŽ: vadíta sě kruto mezi sobú). Mladší jich přiběhše je jsú na různo rozvedli, kteříž hanebně sobě domlúvajíce, jeden i druhý k rozeznání na dvuor Libuše jsú přišli a za spravedlivý rozsudek žádali, kterážto na vyšší místo vstúpivši na koberci se na zemi posadila, tu při jest slyšala a uznavši býti křivého v té při Rohoně, jej té dědiny odsoudila a, aby se pokojně chovál, rozkázala. Tu on vida, že jest svú při soudem Libušiným ztratil, počal velmi hanebně o ženách mluviti, třikrát a čtyřikrát sebe samého pěstí neb články v hlavu bíti, vedle na ten čas jich obyčeje v zemi třikrát kyjem udeřil a bradu nad obyčej usliniv vzkřikl (RZ: žleč se jemu rozli po útrobě, třasechu sě lútostiu vši údi; máchnu rukú, zarve jarým turem) a řka: O křivdá veliká a mužům všem nesnesitelná, že žena bídná nás súditi má; zdaliž nevíme, že žena má dlúhé vlasy a krátký rozum? ona umí lépe přísti a jehlou šíti (RZ: ženy ruby strojá) nežli muže súditi. Jistě pravím, že lépe jest mužuom zemříti, než takovou křivdu trpěti, neb my toliko sami jiným národuom sme za posměch, zprávce svého pohlaví nemajíce, již nás sužují ženská práva. (RZ: Gore mužem, im-že žena vladě! Mužu vlásti mužem zapodobno...) Ona pak Libuše jsúci paní všeho lidu takové nemírné hanění (RZ: poganěnie moje) v své uši slyšeci, ač s žalostí a bolestí srdce svého to snášejíci všecko mlčením pominula a jeho slov těch štipavých přetrhnúti nechtěla, ale jako by to dobrou myslí snášela, zasmávši se řekla: Takť jest, jak pravíš, žena sem a žensky živa,

*) Hájek také k r. 742 připomíná podobnou nevoli a různici o dědiny mezi dvěma muži znamenitými (níže je nazývá z e m a n y !) totiž Mladem, synem Dobrovojovým, a Smělouš em, synem Chabrovým; zajímavé jest, že C h a b r ý užívá Hájek u Boleslava Polského místo C h r a b r ý; není tu souvislosti s ‚Štaglav chraber' v RŽ?

snad se vám zdá, že málo smýšlím, protože vás metlou železnou nemrskám (kýby vládl vám po železu, RZ), jako jiní činí svým poddaným při soudu. A jakož vy bez bázně živi jste, dobře jest, že mnou pohrdáte, neb kde jest bázeň, tu jest i poctivost. Jistě jest toho potřebí, abyste měli zprávci nad ženu ukrutnějšího (RZ: velte muža mezi sobú rovna . . . dievčie ruka na vy k vládě slaba). Jako někdy holubi luňákem, kteréhož za krále sobě zvolivše, jím pohrdali, tak i vy mnú pohrdáte (v RZ jest také narážka na bajku o ptácích a hadu: Gore ptencam, k nim-že zmija vnori!!).

Máme-li na mysli, co vytvořil Linda z Hájkova Boleslava a jak národnostní ideou zabarvil a zostřil konflikt křesťanství s českým pohanstvem, pochopíme že tento příběh stačil mu k básni o Libušině soudu (dle vzoru Herderovy Fürstentafel, a s přibráním i jiných pramenů, hl. Igora!) a že dost skrovný motiv z Hájka stačil mu i v RZ k témuž zabarvení děje. V Hájkovi takové motivy jsou. Již r. 713 připomíná Kasuřany z něm. rodu, svářící se s bratřími Domabojem a Haldanem; tito prý z obavy před Němci požádali K l e n ě (to jméno jest i v RZ!), strýce svého, a syna jeho Sudiroha, aby se vedle nich usadili (u dvora Radlice).

Podobně i k ostatním místům v RZ shledáváme v Hájkovi četné motivy nebo shody. Sněm vypisuje již k r. 720 a pak často; Vyšehrad již od r. 713 jest jako dědictví otce jejího sídlem Libušiným, nejprve pod jmenem Psáry, pak od r. 714 zván Libín a posléze od r. 741 ‚Vyšší hrad'.

stúpi (kněžna) na s t ó l o t e ň;
poče kněžna s o t n i a z l a t a s t o l a.

Tu forma je patrně z Igora, ale Hájek dal k ní motiv. Háj. 10a: Libuše posadivši se n a v y s o k é s t o l i c i, drahým kobercem přistřené, rukou pokynutím učinila mlčení; t. k r. 738: kníže (Přemysla) jsú n a s v é s t o l i c i k n í ž e t s k é seděti uzřeli; k 783: zvolili Mnátu a posadivše ho n a s t o l i c i o t c e j e h o jemu se klaněli; t. 31b: chce-li je on (Mnáta) jako předkové jeho opatrovati a súditi i také n a s t o l i c i o t c e s v é h o,. to j e s t n a V y š e h r a d ě seděti, že oni chtí rádi jemu poddáni býti; t. 16a: Vlasta jako kněžna na k r á s n é s t o l i c i se posadila; t. 38a: Rohovice, an sedí n a z l a t é s t o l i c i*) (knížecí) jali; a tu jest přinesena z l a t e m o k r á š l e n á L i b u š i n a s t o l i c e, na kteréž vladyčím rozkázáním Křezomysl se posadil (t. k r. 833); rovněž Neklan posazen na s t o l i c i L i b u š i n ě (t. k r. 852).

---

*) Zlato dle Hájka nalezeno již za Kroka v písku (srovn. zlatopieská glina v RZ); t. list 31a připomínají se také ryžovníci, kteříž ‚drobna zlatta z pískuow prali'; r. 714 nalezeno stříbro.

stúpi kněžna v bělestvúcí rize.

H. 10a vypravuje, jak Libuše posílala posly k Přemyslovi a kázala jim vzíti ,mú dlúhú sukni a plášť a to ať jest proměnné, jakž na kníže sluší.'

Dvě věglasně děvě (vystupistě) | vyučeně věščbám Vitězovým. | U jednej sú desky pravdodatné...

Tu již Dobrovský spatřoval ohlas Hájkovy Kroniky; tať vypravuje, jak již Krok kázal na korách březových napsati jakýsi vodo-, horo- a zeměpis své země (4a) a jak učiniv bohům lesním, vodním a horním oběti, dostal od nich věštby o věcech budoucích i minulých, jež rozkázal sepsati a dcerám svým dal je schovati (4a). K r. 717 vypravuje Hájek o Libuši, jak mnoho budúcího o tom (pražském) vrchu oznamovala, všecko to kázavši pisákovi svému, kterémuž Žák jméno bylo, slovanskými literami a slovy na korách březových napsati a služebnici své Vlastimile pro budoucí paměť dala to schovati. Podobně r. 730 kázal Přemysl proroctví Libušino v listy památné zapsati. K r. 876 vypravuje se o narovnání mezi Mstibojem a Hostivítem a ,smlúvu tu (o posloupnost) zemané kázali jsú pro budoucí paměť a zachování pokoje v knihy pamětné zapsati: tu kdež jsú práva od předešlých knížat, totiž od Přemysla a od Libuše i jiných popsána byla. To zapsání stalo se skrze Rosana žáka a písáka velmi opatrného na knihách telecích dckami dubovými upevněných, kteřížto spisové věcí zemských velmi pilně a opatrně v jednom tvrdém sklepě před božnicí chováni byli. Starší lopotové toliko od nich klíče měli.' K r. 752: Starší a vládyky přišli (na rozkaz) na dvůr Nezamyslův, aby tu rokovali o rozšíření a opatrování země. Rozhodnuto, aby kníže zemi a lesy rozdělil a každému z vládyk něco země udělil; ti měli lesy káceti a obilím osívati a z té ochoze službu knížeti konati. Po smrti jejich měl díl spadnouti na knížete. Nezamysl s volí lopotuóv rozkázal to pro budoucí paměť na dckách dubových zapsati (desky zemské). Jak patrno, motivuje dobře Kronika Hájkova nejen věštby Vitězovy a desky pravdodatné v RZ (i ,dvě věglasně děvě vyučeně věščbám Vitězovým', dají se odtud vysvětliti, viz Goll l. c. 74), nýbrž i pozdější padělky, Libušino proroctví, Evangelium sv. Janské a počátek legendy o sv. Prokopu (sr. Háj. k r. 898: po pokřtění Bořivoje lid mnohý se učil latinským literám, žáci a kněží velmi se množili a v miestě Budči veliké se učení začínalo).

,po Svatoslav ot Lubice bielé' souvisí snad také s Hájkem, jenž k r. 710 píše, že Libuše založila hrad Libeč a ves Libici, jež dle srbských písní zvána asi bílá.

,po Lutobor s Dobroslavska chlemca, iděže Orlicu Labe pije'. Litobora má Hájek (146a); rovněž Dobroslava uvádí

k r. 782, kdy (za Nezamysla) opustiv dvůr Stohoslavice, usadil se ‚na jedné překrásné hoře mezi Labem a Orlicí‘ a nazval hrad Dobroslav, jemuž jiní říkali Červený Hrádek neb Cihelný Hrádek neb Hradec (srov. kamenný hrádek v RK!).

‚klaněchu se lesi i vládyky‘. Háj. 2b: Krokovi křivajíce svá kolena poslušenství slibovali; t. 10a: před kterýmž člověkem (kůň Libušin) zařehce a poklonu učiní (ten měl býti knížetem); k r. 783: zvolili Mnatu a posadivše ho na stolici otce jeho, jemu se poctivě klaněli.

Aj Vletavo, če mútíši vodu... kako bych jáz vody nemútila	Hájek často má mútiti, zámutek m. rmoutiti, zármutek (104b, ve vypravování o Přimdě, jež Linda znal; 125a, 255b, 252b a j.).
kegdy sě vadíta rodná bratry vadíta se o dědiny...	když se knížata vadí (Háj. 252b); až je spolu (bratry) zkyselili a svadili (t. 161a); páni vešli v nevoli a svadili se o to (t. 181a) (i rozvaditi má Hájek, ale ve významu správném a pouze na prvý pohled shodném s RZ; nedorozuměním, vlastně novým pojetím mohlo býti přejato z Hájka do RZ).
juže prinesechu otci naši	otcové = předkové, oblíbeno u Hájka (viz t. 61b).
Chrudoš	U Háj. 59a: Chrud, muž opatrný na Kouřimsku (častěji); koncovka analogicky dle Slavoš (k r. 732), Krboš (k r. 890), Prkoš (117a); Radoš (21b) a j.
Ratibor	Hájek připomíná to jméno na l. 140b, 205b.
Samorod	Hájek uvádí na l. 157b.

Jiná jména dají se z Hájka aspoň vyložiti: Svatoslav může být kombinace ze Svatoboj (63a) a Dlúhoslav (58b), Miloslav (28a), Dobrovoj (19a): Dobroslav. Svatoslav jest ot Lubice bielé; nesouvisí s významem jeho jména (svato — slav; srovn. výklad Hájkův slova Vácslav t. j. větší sláva, 65b) nějaká narážka na sv. Vojtěcha?

Rovněž Střezibor dá se dobře kombinovati ze Střezislava (30a) jako Prostibor (172b) a Prostislav (37b).

oba bratry, oba Klenovica	Hájek uvádí na listě 2b Klené, syna Čechova (dle něho zvána první ves Klenač); také k r. 713 připomíná Klené.
iděže Trut pogubi saň lutu	u potoka, jenž slove Trutuow (161b); dle etymologie Hájkovy (dle Rodislava prý zván Rodov, což Čechové změnili na Ronov!) dobře mohl býti vztažen na Trutnov!
v Vyšegradě	Háj. 225a: w Welehradě (srovn. do Vyšehradu, Záře 70)
ustavite ima nový nález	za nález spravedlivý prosili (Libuši). Háj
i chváliti výpovědi jejie	aby (biskup a arcibiskup) na tu při biskupovu nález a výpověď učinili. A cožkoli jich vyrčením vypovědíno bude, že na tom orteli kníže i biskup (mají) 173b. Viz i t. 271b; schváliti usnesení, záměr, nález často u Hájka (158b): jiné tu radu schválili (18a); jeho pře velmi schválena a spravedlivá učiněna (t. 161a).
mužu vlásti mužem zapodobno	jest za slušné aby (často!) 268b; oznámímť ne pro přízeň ani nepřízeň, ale to, což za slušné jest i za spravedlivé (150a); vidí se za slušné býti (t. 242b); i onomu mudrci zdálo se to býti zapořadné, kterýž pověděl .. (123a).
dievčie ruka na vyk vládě slaba	jenž jest dívčí ruka zmordovala (Háj. 86b).
nechvalno nám v Němciech iskati pravdu.	múdřejší to vidúce (jak král jednal s mrtvým Benedou) toho skutku nechválili (Háj. 141a).

Také některé slohové obraty Hájkovy připomínají RZ: oba bratry, oba Klenovica, roda stara Tetvy Popelova, jenže pride s pleky s Čechovými v sěže žirné vlasti přěs tri rěky sr. Háj. 168a: někdy z Hynchvoje pošlý, jenž byl vnuk Storohuov (který přišel s Čechem a Lechem); t. 144b: Zderad byl z starožitných hrabat,

ještě někdy z Charvatské země do této vlasti s knížetem Čechem přišlých; t. 10a: veleslaveného knížete (srovn. slavná kněžno v RZ), kterýž tě uvedl do této země.

moji kmeté, lesi a vládyky: Háj. 123a (a často, až typicky v oslovení!): moji věrní milí přátelé; rovněž Libuše oslovuje shromáždění (k r. 720): Moji věrní milí!

gore ptencem, k nimže zmija vnori: Háj. 282a: běda zemi, v kteréž jest král dítě . . .

volte muža mezu sobú rovna, kýby vládl vám po železu: Háj. 225a: vládni ty a buď mužem a vol sobě za biskupa muže hodného, kterýž by se bál Pána Boha.

* * *

V RK největší vliv Hájkovy Kroniky prozrazují básně o Oldřichovi, Jaroslavovi, Čestmírovi, menší ostatní epické skladby. Rozhodnou shodu básně Oldřich a Boleslav s Hájkem (a ovšem také s Dubraviem, Dobnerem) prokázal přesvědčivě J. Goll v Historickém rozboru básní RK (1886 str. 9 sll.). Že skladatel RK zřejmě čerpal z Hájka, přisvědčí každý, kdo srovná list 100b—101a a 103b jeho kroniky s básní RK a má na mysli způsob, jakým Linda zpracovával motivy z Hájka ve svých skladbách.

Také závislost básně o Jaroslavu na Hájkově Kronice známa byla již dávno. V letech padesátých a šedesátých Büdingrovi, Feifalikovi. Nejdůkladněji probrána opět Gollem v díle zmíněném (str. 75 sll.). Odvolávajíce se zatím prostě k vývodům Gollovým — níže uvidíme, že Lindovo drama o Jaroslavu ze Šternberka staví je i báseň samu a tím celý RK v nové ostré světlo — dodáváme zde jen několik parallel věcných, jazykových i slohových.

potlačiti chtějú dušu našu Jar.	ale dlouholiž naše duše tito Němci zpravovati budou a naším zbožím se žíčiti (198b)
máti božia dodáše jim chrabrost Jar.	zmužilost i smělost dávala jim sestra Štěstí jmenem Bellona (118a).
Ajta rozmnožie sě tatar mnosivie Jar.	Tamberlanus velmi Tatary rozmnožil (217b).
na rovni sě valnéj položichu Jar.	ač žádná walnij bitva nebyla (218a).
bóh nám sešle pomoc úfajícím Jar.	pastuchové v svú mužnost úfajíce táhli (219a; tyto tři doklady nabývají váhy tím, že jsou ve vypravování o Tatarech, jež Linda pilně pročítal).

věnčena (Kublajevna) kameniem i perlami; juž (Kublajevnu) křestěnští ludé pro kamenie, pro perly i pro zlato zabili Jar.

Hroznata nesl kápí, kteráž byla zlattem, perlami a drahým krumpována kamením (186a)

Zvláště nápadny jsou shody mezi Jaroslavem a Hájkem (také Jaroslavem Lindovým!) tam, kde tento popisuje bitvu mezi Otokarem a Bélou, svedenou r. 1260, v níž opět připomínají se Tataři:

obklučiuce ny vňuž vlci ovce (Jar.)

milostivý pastýř, když jsou jeho ovce od vlkuov vysvobozeny, z toho rozkoš má (zpráva Otokarova papeži o bitvě; 243a).

shlaď je u věk, a věky věkoma (Jar.)

že král český zahlazen bude (243a).

Ot boha na milost ždáti chvalno atd.

s boží pomocí boj jsme obdrželi a z nebe od jeho milosti svaté nám vítězství dáno (zpráva Otokarova k papeži, 243a); tu my v takovém saužení jsúce postaveni v jiném žádném neměli jsme naděje, než v Pánu Bohu, naučení majíce z víry křesťanské, že on neopouští těch, kteříž v něho doufají, ale činí jim pomoc s huory a on že dává vítězství (243b).

roznosi sě hoře v zemiech (Jar.)

kterak tak velikého vojska od Bély a syna jeho shromážděného, všudy v okolních zemích se pověst roznesla a rozhlásila (243a).

tu kóň vleče v střemnech vojevodu (Jar.)

Jindřich, polský wywodicz, sebrav sedmdesát tisíc Polákuow statečně se potkał s Tatary (232b).

nosúce na kopiech napíchané hlavy křesťan (Jar.)
otmetáše dřevce siehodlúhé (Jar.)
Tateré (několikrát), Taterech (Jar.)

Tatarové vedle svého obyčeje jemu hlavu sťavše a na jezdecké dřevo vstrčivše s sebú ji do Tater nesli (v boji s Jindřichem) 232b.

vícestvie sě nikamo nekloni Jar.

I sešla se vojska, dlúho bojováno bylo, vítězství jednak

tábor sěn (tatarský) bě strašný kolkol chluma až do nedozírama daleka Jar.

k Uhruom, jednak k Němcuom se nachylovalo (233a). Uherského krále vojsko také velmi široce se roztáhlo, tak že jeho žádný nemohl přehlednúti (k r. 1260, vojsko Bélova z Uhrů, Tatarů, Kumánů a j.).

Srov. také popis bojů s Tatary v RK a vypsání Hájkovo k r. 1260, jež zřejmě vykazuje motivy věcné i slohové k prvému:

‚A v tom ti špehéři uherští počali utiekati a oni je honili až k vojsku jich uherskému. Toť někteří z toho vojska vyrazivše se zaskočili je. A když z toho křik zšel, z Přemyslových každý svú zbroji pochytiv svým na retuňk biežel, avšak bez šiku, ale mužným srdcem jeden každý žádostiv sa bitvy pospíchal, ano již slunce vycházeti počalo. Na té cestě uzřeli jsú, ano hrabat předpověděných, též i Radolta rytíře i jiných mnohých těla mrtvá na zemi leží a některá i do nahoty svlečena. A více rozlítivše se žalostí na nepřátely se valně řítili . . .‘ atd.

Hájek mohl pozdějším letopiscům i RK dáti popud ke spojení Hostýna s bitvou u Olomouce; píše totiž:

i bylo jest na ten čas (za obležení Olomouce od Tatarů a Uhrů r. 1253) velmi mnoho lidu vnitř hostinského, kterýž se tam sběhl (237b); host (= cizinec!) omylem vyloženo snad na Hostýn!!

Méně známa jest shoda básně o Čestmírovi s kronikou Hájkovou. Nutno tudíž obšírněji o ní promluviti. Vedle pohanskočeského ovzduší, o němž byla již řeč, založen patrně celý příběh básně na Hájkovi, ač tím nechceme vylučovati také prameny jiné (srv. Jaroslav!), jmenovitě Kosmu, jehož se tu Hájek silně přidržuje.

Hájek častěji již v době starší vypravuje o rozepřích mezi knížaty pražskými a Lučany (na př. k r. 748). K r. 851 pak píše o vpádu Moravanů do Čech a tu prý Vlastislav, kníže lucký (vnuk Vojnův), odmítl žádost Křesomyslovu za pomoc proti Moravanům, řka: jestliže král moravský od východu slunce bude zemi Křesomyslovu pleniti, že on od západu tolikéž chce učiniti, proto neb jest jemu skrze věštce a věštkyně povědíno, že on má Lucké, Pražské i Kouřimské knížetství svou mocí zpravovati. Křesomysl odhodlal se tehdy k obraně proti oběma stranám. Moravané však vpádem Uhrů zdrženi. Křesomysl v zimě zármutkem zemřel.

854 kázal Vlastislav město Lucko velikou druhou zdí ohraditi a oznámil svým poddaným, že chce netoliko Bilínskú krajinu, ale i Plzensko i Písecko a naposledy i Prahu k Luckému knížetství připojiti. A dále píše Hájek: Roku toho Vlastislav zuo-

řivosti plný nechtěl se upokojiti a na svém knížetství dosti míti, znamenav Neklana býti muže pokojného, umínil najprve knížetství jemu Pražské mocí odjíti. Již roku následujícího někteří z Lučanuov počali okolo Tajnice a Budynice s povolením knížete svého Neklanovi knížeti škody činiti, ale on to slyše, byl z toho nemálo teskliv, ale nesměl té křivdě nikoli odpierati.

856: Lučané dobyli Pacova a pána na něm javše, jemuž jméno bylo Lofbuď, poslali jej knížeti svému, kteréhož on kázal hned oslepiti. Odtud táhli k jednomu hradu přetvrdému jménem Zlonic a ten spálili a příkopy jeho zametali (sr. púščáše meč i oheň v krajiny Neklaniny, Čest.); taková věc když byla skrze Boymíra, pána hradu toho, Neklanovi oznámena (zde patrně motiv i rek episody s Vojmírem!), hned poslal své věrné posly, Nevoje a Loskota, k Vlastislavovi, strýci svému, aby jeho prosili, pokoj s Neklanem aby zachoval Vlastislav vyslyšev posly hned se v náhle rozhněval a každému poslu jedno oko vylúpiti dal a tak je poslal domů.

857: Sešli se všickni vládyky a zemané, tak i z měst obyvatelé na Vyšehrad, oznamujíce mnohé těžkosti a nevole, při tom žádajíce, poněvadž Vlastislav takovú záhubu činí, aby také vojsko sebral a týmž se jemu odplatil; jinak prý Vlastislav knížetství Vyšehradské popiení a snad i Neklana zahubí. Neklan byl velmi strašliv, uslyšev to a pravil, že chce Vlastislavovi dary poslati a jimi jej ukrotiti. Zemané, ač neradi, mu v tom povolili.

858: Lučané okolo Slaného vrchu a Chodžova i Kladna vsi plenili a pálili a lidi vraždili. Vlastislav s velikým vojskem oblehl Buděč, dobyl ho a vypálil. ‚Neklan před Vlastislavem jako myš před kocourem nesměl z své díry vyhlédnúti.‘

859: Krasník, kníže Kouřimský, mládenec více všetečný než statečný, Neklana znaje býti od Vlastislava súženého, počal v jeho knížetství škodu činiti Neklan poslal k němu posly o pokoj a chtěl mu něco mezí svých ustúpiti Krasník odpověděl, že ne o meze, ale o celé knížetství chce s Neklanem boj vésti a obořiv se na jeho knížetství, dobyl slavných dvoruov Drastiny, Škvorče a Židomíře

861: Zemané a vládyky radí Neklanovi, aby táhl na Krasníka a jej jako nepřítele svého skrotil. Neklan poslechl a dal lidu za vůdce Všeboje, syna Kladovcova Ten nemeškaje a chtivě táhl a dobyl Hruobova, Zásmuka a Vitice a pevného hradu Třišova a pána, kterýž na něm byl, jmenem Zlobec, jal (patrně motiv k episodě s Kruvojem, na nějž i jméno smyslem ukazuje: Kruvoj škaredý, jeho zloba krutá, Čest.)

863: Vlastislav zbaven obav před Němci, umínil si pomalu hubiti menšími tlupami knížetství Pražské (púščáše meč i oheň v krajiny Neklaniny, Čest.) a pak teprv větší houfy vypraviti k dobytí Vyšehradu a Prahy. Vypálil lid jeho mnoho tvrzí a dvorů a Neklan pod Koldojem poslal proti nim mnoho lidu, aby je

s knížetství vyplenili. Vlastislavovi sešli se v jedno u Tuhaně a ve veliké bitvě Neklanovi přemožení a Koldoj padl (sr. Čest.: koledbaše se Vlaslav knez vicestviem nad Neklanem?).

867: Vlastislav rozkázal všemu lidu na široké louce se postaviti a sám sedě na místě velmi vysokém a jako nad lidmi na stolici (i hlásáše nad hrabivými meči svojich vojnóv pohaněnie Neklanu, Čestm.), ptal se jich, chtěli-li by jemu všickni věrně pomáhati, že by on chtěl s Neklanem v boj vjíti a jej zahubiti. Všickni byli hotovi k tomu, řkouce: ‚Protož pospěš se s Neklanem zavražditi.‘

868: Vlastislav kázal sobě meč udělati a ten po všem svém knížetství rozkázal ten celý rok nositi, přikazuje, aby všickni jeho poddaní kázali sobě takové meče dělati, nic kratší ani delší. Druhého roku kdožkoli mužského pohlaví byl na meč vzdyli neb zvajší, měl na zavolání knížete se dostaviti s mečem a rozmanitou zbrojí, kdož mohou, i s masojednými ptáky, že budou je masem nepřátel svých krmiti (srovn. Háj. 18b, jak mužové ptákům a psům z dívek svačinu udělali; Čest.: (z vojska Vlaslavova vycházelo) lánie psóv přemnoha mnostvie). Pak poslal posly k Neklanovi s trojím dotazem: 1. chce-li jemu dobrovolně knížetství postoupiti (sr. hadlivě ny pozývá badutý Vlaslav, Čest.), 2. chce-li se s ním osobně sám toliko o knížetství bíti, 3. chce-li v jakémkoli počtu lidu se s ním potkati. Neklan, muž nad ženu strašlivější, velmi se ulekl. S vládykami a zemany se uradiv, odpověděl poslům, chce-li Vlastislav vojenský do Prah. knížetství vtrhnouti, že se mu budou brániti. Vlastislav tak se rozhněval, až na sobě oděv trhal.

869: Času jarního rozkázal Vlastislav lidu, aby pohotově byli a na zavolání se postavili. Neklanovi vzkázal, aby ho desátý den máje na Turském poli čekal. Neklan svolal všecky zemany i měšťany i vesníky t. j. sedláky a všem hned bez meškání pohotově býti rozkázal (Čest: Neklan káže vstáti k vojně, káže knieže̋cieṁi slovy, protiv Vlaslavu.) Všickni opatřili se náležitou zbrojí a braní a 8. máje položili se na rovině nad potokem Bruským. Téhož dne Vlastislav s svými houfy položil se okolo spáleného Budče a nazajtří ráno v stúpiv na vyšší místo a nahý meč v rukú drže svému lidu napomenutí učinil: jak častokrát již zbarvili meče krví tohoto strašlivého lidu, že vítězství jejich je jisté, ježto bohové hněvají se na Praženy (!); přísahal skrze meč, že jakž nad nimi svítězí, z mužského pohlaví ani jednoho nenechá i děti povraždí a místo dětí štěňata k prsům jich mateří přisazovati bude, zbité nepohřbené nechá p s ů m z a k ö ř i s t (Čest.: ‚lánie psóv‘ ve vojsku) a tak zlé a nezbedné sausedy vyplení. (Čest.: hlásáše nad hrabivými meči svojich vojnóv pohaněnie Neklanu.) Neklan povolal ‚Sſtyra z Chaynova, muže velmi statečného a v bojovných věcech dobře zvyklého‘, i oznámil jemu tajně svého srdce nedostatek a žádal jeho, aby vezma na

se lsknutú. knížecí zbroji (Čest.: by sě lsknula braň jich . . .), byl vůdcem lidu bojovného (Čest.: V boj Čstmíře vedi mé zbory!). Štýr vyžádal si, aby, padne-li, kázal mu udělati v tom přívrší hrob, s něhož by mohl býti viděn Chejnov. Štýr vzav na se knížecí zbroji, v s e d e na výborný knížecí kuoň, jel s některými vládykami a zemany s Vyšehradu až na Brusku. I h n u l i s e pražští houfové k řece. Tu na veliké skále stála baba, jež kázala jim obětovati oslici bohům, chtí-li zvítěziti, a každý z vojínů okusil masa, čímž divné zmužilosti nabyli (místo toho užito v Čest. racionalisticky jen lsti; právě tak nakládal Linda se zázraky v Záři!). Táhnúce položili se při jednom výborném přívrší u Turska a opatřivše se strážnými, celou noc veseli byli. Ráno dřív než slunce vzešlo, ukázala se vojska Vlastislavova a na n i ž š í m m í s t ě s e p o l o ž i v š e, šikovali se hned k bitvě (tamo na rovni očekáváše je vojivný Vlaslav, Čest). Štýr s e z ř e v vojska nepřátelská, k r á t k ý m i s l o v y své r y t í ř e napomenul: jak se oni slavně připravili k boji pro pýchu, kdežto my bojujeme pro vlast a své životy. Protož posilňte sebe a buďte m u ž i, neb bohy vaše, které jste prvé měli nemilostivé, ukrotili jste tím, čímž oni chtěli býti ukroceni (mythický prvek v Čest.). Budete-li muži, mužnost ta vám bude jako zeď. Neb mužným oni bohové pomáhají a nestatečné strach trápiti má obyčej . . . Vlastislav upřímo táhl proti Pražanům a vida, že se nehýbají s místa, kázal vojsku maličko se pozastaviti a aby zostřil mužnost jeho, řekl: Ó b í d n á n e b o ž á t k a, ó strašlivá srdce, nic vám ten v r š e k neprospěje (i hrnu sě vojska kolkol hory, Čestm.); nesmějí prý se s nimi (Lučany) p o t k a t i v r o v n i . . . Pohleďte, zdá mi se, že se již utiekati strojí, jakž k nim maličko blíže přistúpíme, tak se s kým potkati míti nebudeme, leč jsú se za nohy přivázali. Jestli že nás dočekají, nebíte jich meči, ale tlačte je nohami jako strniště, abyste sebe ani mečóv svých ani šípóv krví lidu toho nestatečného nepoškvrnili. Nyní pusťte ptáky . . . již je těmi do konce zastrašíte. To když jsú učinili, tu ti ptáci ne jinak než jakoby černí a dešťoví oblakové přišli, slunce a nebe svým létáním zastínili . . . Když již od sebe vojska velmi blízko byla, Štýr uhlédav čas i zpuosob příhodný, vzkřikl na své a hned hnul se s svého místa a Pražané za ním velmi prudce, jako by včely za svou matkou letialy, na Lučany se s toho vršku valili, všecko s čím se potkali, porážejíce bili. A Štýr nejinak než jako by někdo ostrou kosou v zahradě potínal makovice, hlavy stínal svých nepřátel. Bitva se dlúho prodlevala, vítězství sem i tam se nachylovalo, hřmot od lidu, loskot od mečuov, dusot od koní daleko slyšán byl (aj řiče les řvaniem iz úvala, jak by hory s horami válely i vse drva v sebe rozlámaly, Čest.). Štýr spatřiv Vlastislava, pospíšil k němu se přiblížiti, ale že jsou ho zemané statečně bránili, za dvě hodiny se k němu probíti nemohl, až mezitím na sto mužuov Lučanských jest od jeho ran padlo. Ještě se počal Vlasti-

slav od Stýra uchylovati a za jinými krajti. I zvolal Štýr a řka: Vidímť já tě tu, zkrvavý ukrutníče, a ty tu jakožs chtěl našimi těly své ptáky krmiti, shledáš to, že ty musíš dnes svým ptákuom za pokrm býti, hned mój meč tvú krví napojím... V tom naň s svým koněm doskočil, štít jeho na dvé přeťav, druhou ranou jemu hlavu jeho i s přílbicí na dvé rozvrátil a on upadl s koně na zemi (sr. Čest.: i vyrazi Čsmír proti Vlaslavu v lutú seč, ránu, opět ránu — srazi Vlaslav dolóv; proč dolóv, když nebojovali [shodně se zprávami Karamzinovými] na koni? U Hájka je ovšem Vlastislav na koni!). Tu všickni Lučanští se na Štýra obořili a mnoho ran jemu učinili. Pražané ho statečně bránili a byla tu veliká hromada zbitých a Štýr svrchu na ně upadev umřel. A tak tu mnoho Neklanových zbito a z Lučanských málo jich ušlo... Nazejtří na tom bojišti přátel i nepřátel těla spolu jsú pohřebována (sr. Záboj!). Štýrovi u jednoho dubu hrob učiněn... (Dub silného rytíře.)

Máme-li na mysli, jakým způsobem Linda zpracoval některé motivy z Hájka v Záři a j., pochopíme, jak z uvedených motivů mohl povstati i Čestmír a jeho pověstná episoda (dobývání hradu Kruvojova), zarážející znalce stčeského vojenství již od dob Palackého Lindovo drama o Jaroslavovi ze Šternberka svými fantastickými válečnými operacemi jest pendantem k tomu a zároveň — nejlepším vysvětlením nejen této ekvilibristické scény, ale i mnohých jiných válečných obrazů RK.

Jiné drobnější shody Čestmíra s Hájkem jsou:

uzřieš krváceti Kruvoj pod sekerú mestnú (Čest.)	Podle Hájka stínáni Vršovci za Jaromíra sekerou (a často!).
Kruvoj Neklanu oběce vieru (Čest.)	aby Zbihněvovi víru zrušil (t. 154a).
Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí, by sě lsknula braň jich v zrace vrahóm. I by leskem naplněna hora (Čest.)	snésti nemohouce hřmotu odění vašeho a blesku, kterýž se obráží na zbroji vaší od slunce (117b); a blesk sluneční od zbroje až dříví osvěcoval (117b).
i zdieše v dědinách hoře ohněm i mečem (Čest.)	(Mstiboj) počal velikých škod činiti ohněm i mečem (t. 55b, často!).
před Čsmírem Vlaslavobojcem (Čest.)	poněvadž jsi bratrobigecž (t. 74a, 75b).
Morena jej sypáše v noc črnu (Čest.) (lze čísti šípáše!)	až je (Němce) Čechové zssypili a zmláceli (k r. 825).
v krajiny Neklaniny (Čest.)	Křes dal dvoru jmeno Křesov neb *Křesyn* (t. 58a).

k Neklanu radostnu uchu (Čest.)	pod pokutú hlavy ztracením (246b); neb sem nikdá po odjití otci mém tělesném s tohoto světa takovými tesknostmi nebyl obtěžován (95b).

Některé jazykové shody Čestmíra a Hájkovy Kroniky budou doloženy níže:

Posléze uvésti lze i několik parallel mezi Ludiší a Hájkem, jenž rytíře a rytířské zábavy (kolby) zná ovšem již z časů Libušiných:

Bieše druhdy kněz zálabský (Ludiše)	Hájek k r. 917 vypravuje o rozdělení země mezi Václava a Boleslava; tomuto připadly ‚krajiny puolnoční všecky, které sú za Labem'. Linda, jak ze Záře patrno, zvl. tuto část Hájka dobře znal.
sedieše kněz s starostami (Lud.)	Hájek 68a: kníže polský Zemanyslav povolal mnohých ſtaroſtuow a vládyk a jim hody slavné připraviti dal:
za předlúhé stoly sedú prekní rozenie - dle svého (Lud.)	Svatopluk posaditi rozkázal za stuol každého vedle jeho důstojenství (Háj. 61a).

Že vzhledem k této úzké souvislosti RK s obsahem Hájkovy kroniky také četné, přečetné obdoby jazykové mohly by míti týž pramen, ač na mnoze doloženy také jinde než v Hájkovi, jest více než pravdě podobno. Uvádíme aspoň několik nápadnějších:

Hory Kutny stříbrem se blštěly (Háj. 278; sr. blsket v Jar.); bludná ovce (Háj. 188a; sr. loveč bludný ve Zbyh.); Vltava místo rozšířiti brání (Háj. 33b; sr. druha druzě postúpati brání, Jar.); lidu branného (Háj. 80a; sr. lud náš branný, Ben.); bráti se, dobrati se někam u Hájka tak typické jako v RK; panny na ten čas děvice sluly (Háj. 16a; sr. děvicě v Jel., Lud.); sám se svými se přihotoval (Háj. 16a, 51a; sr. hotovati sě, Čest.); hotovi jsúce s svou braní (Háj. 68b: hotovi všici nohú v krok, Záb.); Hájek k r. 793 zná hrad řečený Hrádek u čes. branic proti Kyjovu (sr. hrádek, Skřiv.); dvéře hradové (Háj. 255a); za zdí hradovú (t. 236a; sr. k vrchu ku hradovu, Čest.); hrubého psa (= velkého, Háj. 161a); z dříví hrubého (t. 41b; sr. pod hrubú skalú, Ben.); chasa (Háj. 205b; tu vysvětluje to jako ‚lid zběřiený'; sr. chasa v Oldř.); aby lidé raději peníze chvátali (Háj. 112b); některé chvátajíc za hrdlo škrtila (t. 312b; sr. chvátati v Oldř.); knížecí (Háj. k r. 869; sr. Čest.); v knížetské čepici (Háj. 43a; sr. Kyt.); kra-

iina v též charakteristické oblibě u Hájka jako v RK (a v Záři); boj ukrutný (Háj. 118a; sr. pótka kruta, Jar.); Zdoběna Horšovna (Háj. 18b; sr. Kublajevna, Jar.); pára až nad lesy se kúřila (Háj. 118a; sr. Vltava sě kuřie v raniej páře, Old.); v císařství uznává se kvísti pokoj (Háj. 262b); od té chvíle počal v Čechách pokoj ruosti (t. 263b; sr. obih mezi ľudem ktvieše, Jar.); se Zaleskými vývodami (Háj. 243; sr. zvěř leský, Ben.); vezma na se lsknutú knížecí zbroji (Háj. k r. 869; sr. lsknúti sě v Čest.); měl velikou krajinu a také lidnou (Háj. 27b; sr. na ľudné jich vlasti, Jar.); kázala ruce jeho lýky svázati (Háj. 39a; sr. kto tebe lýkem hebúčkým sváza, Kyt.); neb by mému milému i mně nastala svoboda (Háj 104b, v pověsti o Přimdě, již Linda dobře znal; sr. milý v Jah., milá v Zbyh.); zbouřilo se všecko množství lidí (Háj. 38a; sr. mnostvie všeho ľuda, Jar. a j.); bylo se tak velmi slunce zatmělo a umrklo (Háj. 147b; sr. nad mrkavy šumy, Jar.); mrzkost (Háj. 216a a Jar.); zámutek (Háj. 104b; 125a; 255b); zamúcen (t. 252b, 260b, 281b; srov. mútiti, mutný v Záb., Zbyh., Jel.); když příde k věku mužskému (Háj. 65b; sr. jejú hlasi přecházesta v muska, Záb.); že se tomu nemohu nadiviti (Háj. 137a; sr. nadivno vám sluchu, Jar.); chudí a súžení nebožátka (Háj. 262a, 10a, sr. Ben.: dajte, nebožátka); ana již bídná nebožička byla (Háj. 300a; sr. nebožka v Róž.); budou stříbra obihem mievati (Háj. 12b; sr. dlúho obih mezi ľudem ktvieše, Jar.); obludnost (Háj. 109b), obluda (t. 105b), ludař (119b), louditi (t. 277a; sr. oblúditi v Čest.); aby opět tíž poslové poselství své opačili (Háj. 269b; sr. opač chody, Čest.); vsedavše na své voře jinak koně (Háj. 58b; sr. oř v Lud., Jar.); osidlo (Háj. 211b a Jar.); Břetislav byl v této zemi jako slunce v svém osvětě (Háj. 157a; sr. plno osvěty ot slunce . . . v osvětě plno bleska, Záb.); metati, zametati, rozmetati, vymetati (Háj. 22b, 23a, 27b); štíty, pancíře i zbroje pomítali (t. 117b); Uhří zbrojí pomítajíce pryč běžali (t. 164b; sr. otmetáše dřevce, Jar.); páni a rytířstvo (Háj. 155b, typicky; dle toho snad analogií: panstvo, Lud.); jehož (Čecha) sú všickni plakali (Háj. 2a; sr. junoše plakachu vše děvice, Jel.); dva koně plachá (Háj. 98a; sr. zvěř plachý, Jar., Záb.); aby po Lecha, bratra Čechova, poslali (Háj. 2b; sr. doběhnu po konieček, Jah.); svému panství podmanil lid (Háj. 11b; sr. dvě královstvě sobě podmanichu, Jar.); pokrýti se = skrýti (často u Hájka, jako v RK a Záři); Jindřich Kunráda s pole hanebně sehnal (Háj. 233a; sr. tažechu polem protiv němu, Jar.); berně na lid časté pokládal (Háj. 304b; sr. vz křesťany daň četnú položichu, Jar.); spravedlnost zlatem potlačili (Háj. 115b; sr. potlačiti chtějú dušu našu, Jar.); jeho svatú mocí jest potřína a poražena (Háj. 129a; sr. potřieti v Záb., Jar., Čest.); potvora (nadávka muži, Háj. 133b; sr. potvoro hadóv v Záb.); velicí povodňové (Háj. 39a; rovněž

v Jar. masc.); že tak dlúho mše slúžiti prodlil (Háj. 178a; sr. prodli v službě bohóm, Čest.); sukně červená jej proradila (Háj. 157b; sr. prorada v Jar.); císař za jedním nad míru rohatým zvířetem (jelenem) běžal (H. 104a; sr. krásnýma rohoma [o jelenu] Jel.); že jsi ty kníže český rozený (Háj. 210b: rozenú krású, Jar.); někteří z nich předkládali prvorození (Háj. 43a); aby lidského rození plemeno zahynulo (t. 18a; sr. rozenie dle svého, Lud.; prokní stúpi rozenia — dle svégo, RZ); král i kníže na různo běží, kdo kam ví (Háj. 164b; sr. rózno ke všem dřevóm, ke všem stranám brachu sě lesem, Záb.); Svatoplukovo srdce víc a více rozpalovali (Háj. 157; sr. rozpálímy krutost, Čest. 45); Čechové se jim (Uhrům) rozstúpili (Háj. 81b; sr. rozstúpiti sě v Záb., Jar., Čest.); rozváleti se (Háj. 299a; Jar., Oldř.); až všechen oděv jeho byl brozený v lidské krvi (Háj. k r. 1109; sr. Záb.: vše kolem zbrocesta krviu; Jar.: veš ve krvi sbrocen); shluknouti se (Háj. 152a: Jar., Čest., Ben., Jar.); sirá vdova (Háj. 127a; sr. sirá vlastice, Ben.); tys spása všeho mira (Háj. 89b v písni Hospodine pomiluj ny; toto čtení schvaloval Dobrovský m. spase (Jahrb. d. Lit. 1824 sv. 27, 117 sl.); sr. bohóm svým spásám, Čest, Záb.); hlavu jemu sraubil (Háj. 168a; sr. srubeně stě ruce obě, Jar.); že se spolu tepú vojska (Háj. 164b); nechť se se mnou sám osobně tepe (t. 71b; sr. stepati Vlaslav, Čest.); tu se budete nepřátelům brániti a nad nimi svítěziti (Háj. 41b často; sr. svíceziti v Jar.); hnuli se jako jedním cukem (Háj. 190b; obdobné jest: dlúhým tahem Němci tahú, Ben.); aby vaší velebnosti tajné nebylo (Háj. 243b; sr. nebudi vás tajno, Lud.); tepruv (Háj. 177a, častěji; Záb.); tuhý luk (Háj. 25b: Jar.); zámek přetvrdý (Háj. 6b); tvrdé vězení (t. 168b); hrad přetvrdý (t. k r. 856; sr. tvrdý hrad ve Zbyh. Čest.); událo se mu pohleděti (Háj. 182b; sr. když mu teplú krev sě uda zřieti, Jar.); Uhří (Háj. 80a, 195b a pravidelně skoro vedle Uhři; srov. Uhřie v Jar.); prudkost vody zachvátila všecky (Háj. 56a; sr. vody uchvátichu mnostvie cuzích, Záb.); ukrutníče (dí Štýr Vlastislavovi, Háj. k r. 869; sr. ty rci svému ukrutníku, Záb.); úrod dáno bez nedostatku (Háj. 272; sr. úrody tučných polí, Jar.); úval, houžev; v nově (Háj 3b; Jar.); neb ti dva císařové váleli spolu (Háj. 284b; sr. váleti ve Zbyh., Čest, Jar.); tu tepruv Přemyslovi houfové jako hory na ty své nepřátely se valili a řítili (Háj. 242a; sr. jak by hory s horami válely, Čest.); s valným houfem (Háj. 158a; sr. čtyřie valné voje, Jar.); vetchost díla (Háj. 174; sr. vetchých dřev, Ben., také Jar.); víru zachovati (Háj. 123b, oběce vieru, Čest.; jmě vieru, Oldř. Záb.); (Bořes praví Otokarovi): budeš-li se chtíti s ním zavražditi a boj vésti (= znepřáteliti, Háj. 251b); nevražiti na koho (t 223b; sr. vrah v RK); vskočiti do města (Háj. 38a, často; sr. vskoči kněz na most, Ben.); rytíř meč vydřel

komorníku (Háj. 141a); pána svého jim z rukú vydřeli (t. 37b; sr. ty bysi byl vydřel krahujcu svú drahú, Zbyh.); že jsem jeho z knížetské stolice vysadil (Háj 157a; sr. vysadi jej z tvrda sedla, Lud.); Záviš vezen jest do kláštera, jenž Wiffniowý jinak Vyšší slove (Háj. 263b; sr. k vyšňu hradu, Čest.); hradu i městu Budeč převzděli (Háj. 3b; sr. prvej póle Kublaj imě vzděchu, Jar.); v tom zšel křik (Háj. 164b; sr. vznide chřest i drnket, Jar.); velmi se zradovala (Háj. 69b; sr. vzradova sě Vojmír, Čest.; také v Zbyh., Jar.); Angličané otočivše se vozy, tu se zakopali a tu hned šikovali se k bitvě (Háj. 313b; sr. náspy zakopané, Jar.); velmi se hněvem zapálil (Háj. 118b; sr. Tateré sě vele zapolechu, Jar.); tak se proti sobě zazlili (Háj. k r. 721; sr. zazli sě Čsmír na Kruvoje, Čest); zlatohlav (Háj. k r. 1164; sr. Jar.); zlobivá mysl (Háj. 172b; sr. Záb.) a m. j.

* * *

Nalézajíce tolik shod, bezděky tážeme se, proč právě podezřelého Hájka vybrali si skladatelé RKZ za hlavní pramen? Odpověď plyne, tuším, jasně z názorů o Hájkovi již dříve uvedených: Hájek — tak napsal o něm Linda — byl vhodným a bohatým zdrojem motivů pro básníky vůbec, a co pro poměr jeho k RKZ ještě pozoruhodnější, Hájek čerpal z národních zpěvů. Snadno mohlo se z toho dále soudit, že zpěvy ty obrážejí se tudíž v jeho vypravování a daly by se snad i reprodukovat. Zajisté i tento motiv — vedle zmíněné a doložené obliby Lindovy i Hankovy — pronikavě působil při shledávání materiálu pro RKZ, jež takové ‚národní zpěvy‘ měly české literatuře nahraditi.

(Dokončení.)

Úvahy.

Bacchylidis Carmina cum fragmentis. Iterum edidit *Fridericus Blass.* Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1899. LXXV a 207 str. Cena 2 mk. 40 pf.

Jaké oblibě Blassovo vydání Bakchylida se těší, o tom svědčí nejlépe, že již za jediný rok musilo vydáno býti po druhé. Rozšíření to jest zároveň chvalným svědectvím, s jakým nadšením přijaty byly básně nově objevené. O vydání prvním zmínili jsme se již v ročníku minulém těchto Listů (XXVI, str. 124 n.); můžeme tedy zde tím spíše přestati na vytčení hlavních rozdílů, poněvadž podstata zůstala nezměněna.

Pro druhé vydání srovnal Blass nově papyrus a pokusil se vykázati zlomkům nejistým určité místo v básních samých.

Vycházeje od zásady zajisté správné, že jednotlivé útržky papyru nemohou patřiti nikam jinam než k prvnímu nebo druhému svitku, totiž buď k epinikiím nebo k dithyrambům, vřadil je všechny do textu, přihlížeje při tom buď k barvě papyru nebo k metru. Tak zmizela z tohoto vydání úplně »fragmenta chartae«, jichž ve vydání předešlém bylo 13, u Kenyona pak dokonce 40. Nelze ovšem říci, že by všechna umístění byla evidentní, avšak pokus ten dlužno zajisté jen s povděkem uvítati. Tak rozšířeno na př. epinikion první na začátku o tři, arci neúplné strofy, a sedmé o 14 veršů. V text přijaty rovněž četné doplňky, jež buď Blass sám navrhl aneb od jiných převzal. Též úvod rozhojněn. Blassovi bylo možno užiti též nově objeveného seznamu olympioniků ještě před vydáním, tak že mohl vřaditi epin. VI. a VII. do r. 452 př. Kr. Co se týče doby, ze které papyrus pochází, nevřaďuje ho Blass již s takovou určitostí do stol. 1. p o Kr. jako dříve, nýbrž připouští možnost i datování Kenyonova (kol. r. 50 p ř e d Kr.). Ke konci úvodu podána přehledně dosavadní literatura, při čemž vzpomenuto i článku, uveřejněného v těchto Listech XXV, str. 161 nn.

Ref. neschvaluje sice ani nyní, že Blass spojil báseň VII. a VIII. v jedno, čímž způsobil velké obtíže v citování; neboť že by epinikia ta tvořila jediný celek, o tom nového důvodu se tu nedočítáme Leč to jest jediná stinná stránka tohoto velmi pečlivě upraveného vydání. *Frant. Groh.*

Select fragments of the Greek comic poets. Edited by *A. W. Pickard-Cambridge.* Oxford, Clarendon press. 1900. Str. XXIII a 204 malé osmerky. Cena 5 sh.

Jak z předmluvy se dovídáme, vznikl tento výbor z potřeb university oxfordské. Při druhé universitní zkoušce (Honour Moderations) jevili prý kandidáti malou znalost zlomků komických básníků řeckých a nemohli nikterak přivedeni býti k tomu, aby se zevrubněji seznámili se sbírkou Meinekovou nebo Kockovou. Aby nedostatku tomu odpomohl, sestavil Pickard svůj výbor, jenž přijde zajisté vhod i těm, kdož nebudou ze zlomků těch skládati zkoušek; neboť podobné kniby dosud není. Sbírka jeho obsahuje přes 500 zlomků z komoedie staré (str. 1—33), střední (str. 34—104) a nové (str. 104—171), a k tomu stručné poznámky (str. 173—203). Výbor je zcela případný; z každého básníka zvoleny ukázky, jež nejlépe ho charakterisují; zlomky velmi porušené neb smyslem záhadné úplně vypuštěny. Stará komoedie zastoupena poměrně malým počtem příkladů, poněvadž zachované kusy Aristofanovy postačují, abychom si utvořili pojem o komoedii té doby. Dobře učinil též Pickard, že pojal po příkladě Kaibelově (Com. Gr. Fragm.) ve svůj výbor 33 zlomků z Epicharma, jenž chybí úplně u Meineka i Kocka. Hojnější

výbor podán z komoedie střední a nové, při čemž vždy dávána přednost hlavním zástupcům. Při Menandrovi otištěn i nový zlomek z jeho Georga, vydaný naposledy od Grenfella a Hunta (srv. Listy filol. XXV, 1898, str. 280 nn.), ovšem s některými změnami, nově navrženými. Kritický apparát, pod textem umístěný, jest stručný, ale pro první čtení postačuje. Za to poznámky vysvětlující zdají se mi velmi skoupé. Předpokládá se sice užívání slovníku, avšak nevím, zda Liddell-Scotův slovník poskytne všude žádoucího vysvětlení, a nebudou-li musiti kandidáti oxfordští i příště hledati poučení v Meinekovi a Kockovi.

Nápadno mi bylo, že zlomky z Menandrova Georga, u spisovatelů zachované, položeny jsou před zlomek nově objevený, ač kromě jediného zl. 15, jenž jest variantou k ř. 35 nn., všechny pocházejí z pozdějších scen kusu. Jinak však jeví práce vydavatelova náležitou obezřelost a znalost odborné literatury.

Zmínky zasluhuje, že v úvodu sestaven jest seznam látek, o kterýchž se v komoediích pojednává (náboženství, smrt, život lidský, filosofové, bohatství a chudoba, ženy, láska atd.) s označením příslušných zlomků. Tak usnadněno čtení zlomků těch i se stanoviska kulturně historického. V jiném seznamu srovnávají se čísla tohoto výboru se sbírkou Kockovou a udává se, kde který zlomek jest zachován. Dva seznamy básníků, jeden chronologický, druhý abecední budou rovněž vděčně přijaty ode všech, kdož užívati budou praktického, vkusně upraveného výboru Pickardova.

Frant. Groh.

The first philosophers of Greece. By *Ar. Fairbanks.* An edition and translation of the remaining fragments of the presocratic philosophers, together with a translation of the more importants accounts of their opinions contained in the early epitomes of their works. Londýn, 1898, Paul, French, Trübner & Co. Stran VII a 300. Cena 7 sh. 6 d.

Pro pramenné studium filosofů řeckých jest v literaturách evropských dosud málo pomůcek účelně upravených a spolehlivých. Mullachova Fragmenta philosophorum Graecorum (3 sv., Paříž, 1883—88) nejsou dokončena, a text často upraven bez náležité péče a kritické obezřelosti. Mimo zachované zlomky jsou nám ovšem pramenem důležitým doxografové řečtí (t. j. ti, kdo podávali krátký nástin nauk a názorů jednotlivých myslitelů), jimž dostalo se zasloužené pozornosti a mistrného, kritického spracování vydáním H. Dielse (v Berlíně 1879). Pro akademické studium stále jest velmi výhodná Ritterova a Prellerova Historia philosophiae Graecae, jež učení jednotlivých myslitelů sestrojuje z příslušných míst autorů samých neb ze starověkých zpráv o nich; loni vyšla v novém (8.) vydání. Dílu tomu nejvíce se podobá kniha Fairbanksova, určená studentům anglickým a družící

se důstojně k pěkným pracím, jež o dějinách řecké filosofie napsali Angličané Benn (Greek philosophers, 2 sv., 1883 a n., The philosophy of Greece 1898), J. Marshall (A short history of Greek philosophy 1891) a Burnet (Early Greek philosophy 1892). Obsahuje řecké myslitele až po Anaxagoru a podává při každém krátký životopis s příslušnou literaturou a fragmenty v originále i překladě anglickém; části básnické z Parmenida a Empedoklea přeloženy prosaicky. Po té následují — avšak toliko v anglickém překladě — místa z Platona a Aristotela, k filosofu určitému se vztahující, a vybraná místa z doxografů. V přídavku spisovatel oceňuje kriticky prameny zlomků dochovaných. Index pramenů a index řecký i anglický zvyšují praktickou cenu spisu, jenž zajisté stane se i mimo Anglii každému, kdo studuje počátky řeckého filosofování, pomůckou nezbytnou. *Fr. Drtina*

Paul Aucler: **Les villes antiques. Rome, restauration archéologique.** 50 str. malé osmerky s obrazem formátu 210 : 75 *cm* a vysvětlovací tabulkou. — **Athènes, restauration archéologique.** 28 str. malé osmerky s obrazem téhož rozměru a tabulkou vysvětlovací. V Paříži 1899, Ch. Delagrave. Lakováno a na plátně napjato po 25 francích, nenapjato po 10 fr.

Mezi novějšími pomůckami ke studiu topografie a historie starého Říma a starých Athen přísluší čestné místo rekonstrukcím, o něž s nemalým zdarem pokusil se francouzský archaeolog P. Aucler. Opíraje se o četné výkopy, jež za doby poslední s nemalým zdarem byly provedeny, a užívaje hojných prací systematických i monografických, sestrojil, seznav z autopsie krajinu i památky dosud zachované, názorné a poučné panorama obou měst antických.

Pro Řím položil si za základ veliký plán Lancianiův, ve formátu 1 : 1000, kdež s největší zevrubností zaznamenány jsou veškeré zjištěné zbytky staveb antických; i do sešitů dosud nevydaných bylo mu dovoleno nahlédnouti. Vedle Lancianiho přispěl mu ve sporných otázkách radou i Hülsen. Řím vyobrazen, jak asi vypadal při smrti císaře Constantina (r. 337 po Kr.), kdy vedle nádherných budov doby císařské a prostších zbytků slávy republikánské počaly se zvedati již první chrámy křesťanské. Diváka svého myslí si Aucler na thermách Karakallových, t. j. 400 *m* nad hladinou Tibery; je to stanovisko zvlášť vhodné, poněvadž orientace zůstává táž, na jakou jsme zvyklí z plánů Říma. Panorama provedeno perspektivně asi ve čtyřech pasech: jižní, střední, severní část města, okolí. Měřítko je postupně čím dále, tím menší, tak že ke konci obzoru vše splývá v jedno. Tím dodán obrazu ráz přirozenosti a pravdivosti. Pohled pozorovatele jde — abychom jen nejvýznačnější památky vytkli — od

therm Trajanových přes Colosseum, chrám Venery a Romy, stavby na Palatinu, circus Maximus až ke chrámu Diany na Aventině, pak k mostům přes Tiberu, na Capitolium, forum římské, fora císařská až k chrámu Junony Luciny na Cispiu a konečně od kasáren praetorianů až k četným budovám na poli Martově, Mausoleu a cirku Hadrianovu. Z okolí Říma nejzajímavější jest pozorovati, jak malebně se vine Tibera krajinou; i přítok její, prudký Anio, možno viděti. V dáli spatřiti můžeme i Fideny, ba i horu Soracte. Ze žádného plánu nemůžeme si utvořiti tak názorný obraz o rozsáhlosti a velkoleposti starého Říma, jako z panoramatu Auclerova. Třebas by leckteré jednotlivosti se zakládaly, jak to jinak ani býti nemůže, na pouhé domněnce, přece celek vystižen jest jistě šťastně a správně. Při tom provedeno vše tak názorně, jak si jen přáti lze; na př. na foru římském, ač téměř mizí ve spoustě nádherných staveb doby císařské, můžeme zcela dobře pozorovati všechny jeho památky.

Aby rekonstrukci bylo snadno rozuměti, k tomu slouží vysvětlovací tabulka. Zde načrtnut jest v měřítku menším ještě jednou celý obraz barvou modrou, a přes to vytištěno červeně, co která budova představuje. Mimo to jest tabulka rozdělena čarami příčnými i podélnými ve čtverhranná pole, tak že dle ukazatele na konci knížky lze každou stavbu na obraze snadno najíti. Knížka sama obsahuje malý plán Říma, na němž označeno, kterou část města, a s kterého stanoviště obraz představuje. Pak následují stručné dějiny města Říma a abecední seznam těch památek, při kterých uznal autor za dobré rekonstrukci svou vysvětliti neb odůvodniti.

Podobným způsobem upraven jest též obraz starověkých Athen, jež zpodobeny dle stavu, v jakém asi byly r. 130 po Kr., za vlády císaře Hadriana. Aucler opírá se tu hlavně o Curtiusovo dílo Stadtgeschichte von Athen. Diváka svého myslí si na hoře Lykabettu, severovýchodně od Athen, asi 300 *m* nad městem. Tím mohl v obzor svůj zahrnouti plochu co největší, ale orientace jest ovšem právě opačná než jakou známe z map. Při této rozsáhlosti, když zříme na jedné straně Akademii, na druhé Kynosarges a Lykeion, musila arci akropolis i agora ustoupiti v pozadí. Přední část panoramatu zaujímá tedy krajina severně od Athen a soukromé domy ve čtvrtích Diomeia, Kollytos a Kerameikos, pak přijdou k platnosti stavby doby Hadrianovy a naposled teprve akropolis, areopag, agora, pnyx. Obzor zakončen jest velmi pěkně pohledem na moře, v němž pozorovati můžeme ostrovy Aiginu, Salaminu a Psyttaleiu; též zálivy athenské a Peiraieus s dlouhými zdmi dobře znázorněny. Ač Aucler (na str. 9) vysvětluje, že rozhodl se pro takovouto úpravu panoramatu proto, aby bylo možno na obraze stopovati veškeré události dějinné i literární, přece zdá se nám, že by byl lépe učinil, kdyby byl

vypustil okolí athenské, aby mohl znázorniti nejdůležitější místa starověkých Athen ve větším rozměru. Neboť chrámy na akropoli dle tohoto obrazu není možno jasně sledovati, z divadla Dionysova zříme pouze podpůrnou zeď, agora naprosto nepřichází k platnosti, za to však všude plno soukromých domů a vinic. Myslím, že by i při větším měřítku bylo možno zachytiti rozkošný pohled na moře, jenž jest pravou ozdobou obrazu.

Vysvětlovací tabulka i text upraveny jsou týmž způsobem jako u Říma; netřeba tedy o tom se šířiti.

Kromě Říma a Athen sestrojil Aucler ještě obraz Karthaginy ke konci vlády punské (r. 146 př. Kr.) a Jerusalema z r. 29 po Kr. Nemůžeme jich posouditi, ježto nebyly nám zaslány; avšak doufáme, že provedeny jsou s touž pečlivostí a názorností jako předešlé. *Fr. Groh.*

Josef Kubik: **Pompeji im Gymnasialunterricht.** Wien 1900. A. Hölder. Str. VI a 59. Cena 1 *K* 80 *h.*

Spisovatel sebral z klassiků antických, na gymnasiích našich čítaných, veškerá místa, kde lze k vysvětlení a k oživení četby přibrati na pomoc výsledky výkopů pompejských. Nesestavil jich však dle jednotlivých autorů — tak by bylo vzniklo dílo nezáživné —, nýbrž spořádal je dle hlediska věcného, aby ukázal, že při četbě lze zmíniti se téměř o všech stránkách života římského, pokud jej známe z Pompej. Promlouvá tedy nejprve o ulicích a jejich vzezření, pak o domu a jeho zařízení, o nářadí, o stavbách veřejných a konečně o hrobech. Je to tedy jakýsi popis Pompej, vhodně pro četbu upravený. Psán jest velmi zajímavě a svědčí, že spisovatel nejen svědomitě v Pompejích studoval, nýbrž i že požadavky školy dobře zná. Připojený seznam autorů (str. V n.), dle něhož lze snadno nalézti, co k výkladu kterého místa spis obsahuje, dobře poslouží praxi školní.

Právem uznává K. (str. 58), že příležitostné zmínky o Pompejích nepostačí, nýbrž že třeba jest podati žákům též soustavný přehled v souvislé přednášce, spojené se skioptickými demonstracemi. Že by však přednáška ta měla se konati mimo vyučování, toho nenahlížím; žákům hodiny vyučovací rozmnožovati nelze, a učiteli přednášku tu v jeho učebný úkol nepočítati, nebylo by ani slušné ani spravedlivé.

S výklady jednotlivých míst souhlasím; avšak nemohu uvěřiti, že by »*purae plateae*« u Horatia (Epist. II, 2, 71) znamenalo »čistě dlážděné ulice«. »Alexandrovy bitvy« lépe užiti při Xen. Anab. II, 5, 23 *τὴν μὴν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν* než při Anab. I, 8, 6 *Κῦρος ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν μάχην καθίστατο.* *Frant. Groh.*

Wilhelm Koch: **Kaiser Julian der Abtrünnige.** Seine Jugend und Kriegsthaten bis zum Tode des Kaisers Constantius. Eine Quellenuntersuchung. Leipzig 1899. Separatabdruck aus dem 25. Supplementband der Jahrbücher für classische Philologie. Str. 333—488. Cena 5 marek.

Spisovatel slíbil ve své dissertaci »De Juliano imperatore scriptorum, qui res in Gallia ab eo gestas enarrarunt, auctore« (Arnheim 1890), že brzy vydá v hollandském jazyku vylíčení života Julianova až do smrti Constantiovy. Když spis byl hotov, autor obávaje se, že by kniha v Hollandsku měla málo čtenářů a v cizině nedošla povšimnutí, odhodlal se spis svůj přeložiti do němčiny.

Veliká literatura o císaři Julianovi vyrůstá každým téměř rokem o několik pojednání. Viděti z toho jednak zajímavost předmětu, jednak asi vědomí toho, že posud nepodán obraz, který by ve všem vyhovoval. A bohužel třeba vyznati, že pro povahu pramenů nebude nikdy možno za všecky rysy žádného příštího obrazu císaře Juliana se zaručiti. Přes to Kochova práce zasluhuje plnou měrou povšimnutí a uznání. Jest daleko kritičtější než Mückova (Flavius Claudius Julianus, Gotha, 1867 a 1869) a svědomitější než pojednání Allardova v Revue des questions historiques 1897 a 1900.

Spisovatel pojednává nejprv o pramenech k době Julianově, potom o jeho mládí, o válkách, které Julianus vedl v Gallii proti Allemanům a Frankům, o válkách, které v téže době vedl Constantius, o poměru mezi Julianem a Constantiem a odboji Julianově proti císaři.

Prací Kochovou může se pokládati rozbor pramenů o této době života Julianova za ukončený. Zbývá ještě podniknouti podobný rozbor pramenů pro leta 362—363.

Prvý, který zabýval se studiem pramenů k letům 355 až 361, byl H. Hecker (Zur Geschichte des Kaisers Julianus. Eine Quellenstudie. Programm des königl. Gymnasiums zu Kreuznach 1886) a došel závěru, že všecky zprávy, které máme o Julianovi z této doby, pocházejí od něho samého, a že jsou tudíž tendenční Hecker, jak myslí, dokázal, že svědku do té doby nejváženějšímu, Ammianu Marcellinovi, nesmíme již tou měrou věřiti. Heckerovou studií byli povzbuzeni k nové revisi pramenů Koch v dissertaci své již jmenované a v práci této a E. v. Borries v Hermu 1892, str. 170—209. Právem uznávají se některé these Heckerovy za pevné. Takovými cennými výtěžky kritického rozboru jeho jsou tyto věci. Z 8. a 9. zl. Eunapiova vychází na jevo, že Julianus o bitvě, u Strassburku r. 358 svedené, napsal zvláštní spisek (*βιβλίδιον*), který byl snad určen pro císaře Constantia. Z 33. listu Libaniova i z jiných vidíme opět doklady toho, že Julianus o svých činech válečných sám psal. Ze srovnání zpráv Marcellinových s Libaniem, jenž užil onoho *βιβλίδιον* pro

svůj epitafios, lze s největší pravděpodobností tvrditi, že Ammianus čerpal z tohoto ztraceného spisku Julianova, a nikoli z jeho listu k Athenským, kde mluví se o týchž věcech; neboť postup vypravování a celý tón jeho shoduje se se zmíněným listem, ale slovné nějaké shody není. Nad to vypravování Ammianovo je obšírnější.

Až sem Borries i Koch srovnávají se s Heckerem, ale pak již jeho tvrzení jednak obmezují, jednak dále rozvádějí. Borries myslí, že v Ammianovi lze zjistiti dva prameny; jeden je ono *βιβλίδιον*, ale jaký je druhý? Na to Koch odpovídá: Julianus vylíčil netoliko onu bitvu u Strassburku, ale i ostatní své válečné činy v Gallii, jak o tom svědčí zmínka ve jmenovaném již zlomku Eunapiově. Zápisky tyto byly psány po smrti Constantiově a byly tudíž bezohlednější než onen spisek, který měl čísti sám Constantius. Odtud by se mohla vysvětliti ona různost v Ammianovi. Avšak, dí Koch, jest ještě jiná možnost. V Eunapiových Vitae Sophistarum je též životopis Oribasia, tělesného lékaře a důvěrného přítele Julianova. Tam čteme, že muž ten provázel Juliana do Gallie a že měl vynikající účast v odboji proti císaři Constantiovi. Ten napsal též *ὑπόμνημα* o životě Julianově (Eunap. zl. 8). Z Oribasia pocházejí, jak Koch soudí, ony intimní a od Ammiana odchylné zprávy o Julianovi u Zosima a Zonara.

Zásluhou jmenovaných prací jest, že vyložen pravděpodobně vznik a vzájemná závislost pramenů o určité době života Julianova. Ale výsledky, které z toho se činí, nepokládám za stejně nepochybné. Výsledky ty jsou: Stalo se vinou Julianovou, že máme o poměru císaře Constantia k Julianovi nesprávný (»grundfalsch«, Koch) obraz. Od Juliana je zcela odvislý Ammianus Marcellinus. Tedy i jeho líčení je křivé a nesprávné.

Julianus zůstal ovšem, i když byl jmenován caesarem, vůči Constantiovi stejně nedůvěřiv, a proto posuzuje každé opatření jeho v Gallii nepříznivě. I Hecker i Koch přiznávají, že subjektivně Julianus měl k tomu právo. Myslím však, že měl k tomu Julianus právo i objektivně. Srovnávám se sice úplně s Kochem, že Julianus naříká si neprávem, že Constantius mu nesvěřil hned velení v Gallii. Jak měl císař svěřiti samostatné velení mladíku, který dosud byl živ jenom v knihách a o vojenství nikdy se nestaral? Když Constantius se během prvního roku přesvědčil, jak Julianus chrabře a moudře si vede, svěřil mu hned skutečné velení. Ve sporech, které Julianus měl s jednotlivými vojevůdci, Constantius zachoval se vůči Julianovi docela taktně, odstranil na př. Barbatia. Ale jak věřiti upřímnosti Constantiově, vzpomeneme-li si, jak strana dvořanů, nevražící na Juliana a bojící se ho, s kleštěncem Eusebiem v čele měla stále na Constantia veliký vliv, jak Constantius teprv po dlouhém kolísání mezi důvody Eusebiinými a našeptáváním dvořanů se rozhodl učiniti Juliana caesarem? Constantius nebyl zlý člověk, ale byl

slabý, a proto hlavně žárlivý na svou panovnickou moc. V té slabosti Constantiově pak bylo pro Juliana stálé nebezpečenství. A proto měl Julianus právo také skutečně nedůvěřovati Constantiovi.

V příčině hodnověrnosti Ammianovy dlužno na paměti míti toto. Ammianus Marcellinus jeví se nám všude jako soudný, spravedlivý a nezávislý člověk. Co na Julianovi se mu nelíbilo, povídá bez zastírání. Ač sám je pohan, neschvaluje na př. Julianova zákazu v příčině vyučování křesťanských dětí. Znal osobně Constantia i Juliana, s tímto byl i na výpravě proti Peršanům. Kdyby byl shledal, že Julianus Constantiovi křivdí, byl by to jistě řekl, jakož ochotně uznává i dobré vlastnosti Constantiovy.

Myslí-li Koch, že smí na základě nových topografických studií popisy bitev v Gallii u Ammiana leckde prohlašovati za nesprávné, třeba tu opět míti na mysli, že Ammianus byl vzdělaný a schopný důstojník a že čerpal z pramene nejspolehlivějšího, z Juliana. Pravdomluvnosti Julianově může každý klidně věřiti. Lze to dokázati. Ale postačí i psychologický důvod: onen dojem, který zanechá v každém četba spisů Julianových.

Podrobně proberu výklady Kochovy na jiném místě.

E. Peroutka.

Wilhelm Windelband: **Platon** (Frommans Klassiker der Philosophie, IX. svazek). Stuttgart 1900. Str. 196 (s podobiznou Platona).

Ve spise uvedeném podán jest stručný, promyšlený nástin života, učitelského působení, spisovatelské činnosti, nauky filosofické a významu Platonova. Příslušná literatura filologická a filosofická se neuvádí, jakož vůbec do podrobností se nezachází — tak vyžadoval účel sbírky Frommanovy, ve které uveřejňují se monografické nástiny učení nejpřednějších filosofů starověkých i novověkých. Ovšem jednotlivé svazky této sbírky nemají úplně stejný ráz, ale celkem přece vesměs předpokládají užší kruh ne sice odborně, ale opravdově vzdělaných čtenářů, nejsou »populárně« psány v obvyklém smyslu toho slova. To platí především o spise Viléma Windelbanda, historika filosofie z dnešních ne-li nejpřednějšího, jistě z nejpřednějších. Windelbandův spis nehodí se snad jako jakési kompendium úvodní začátečníkovi; tomu by podal jednak málo, jednak asi byl by v nejedné příčině nejasný. Ale s velikým prospěchem přečte si jej každý, kdo aspoň poněkud ohlédl se v hojné oné literatuře platonské a obeznámen jest s hlavními otázkami, jeho filosofie se týkajícími. Proto také činíme o dílku tom v těchto Listech zmínku a doporučujeme čtení jeho právě filologům.

Celý spis (mimo úvodní a závěreční stať) rozdělen jest v sedm kapitol, v nichž postupně probírá se život Platonův (»Der

Mann«, str. 12—29), působení jeho v Akademii (»Der Lehrer, 30—38), činnost spisovatelská (»Der Schriftsteller«, 39—63), nauka filosofická (»Der Philosoph«, 64—123), význam Platonův pro vývoj náboženského myšlení řeckého (»Der Theologe«, 124—148), sociologická učení (»Der Socialpolitiker«, 149—176) a konečně snaha Platonova obroditi vnější i vnitřní život člověka řeckého, jakož i vliv jeho na věky pozdější (»Der Prophet«, 177—187). Základní myšlenka, vinoucí se celým dílem, jest, že Platona nesmíme pokládati za jakéhosi »tichého filosofa«, který by se byl obíral filosofií jen pro ni samu, nýbrž že Platon chtěl býti reformátorem mravního, sociálního i politického života řeckého. Se životem vrstevníků svých, a to jak soukromým, tak společenským a politickým jsa nespokojen, Platon vědomě staví se proti němu a účinně (nejen theoreticky) usiluje o nápravu jeho. Při tomto úsilí východisko i konečný cíl jeho vtiskuje celé filosofii zvláštní, dosud nedoceněný ráz náboženský — Platon jest dle Windelbanda »první theolog« v pravém slova smyslu, jenž (jak již Rohde naznačil) zdokonaluje nauky, které s sebou přinesl do Řecka kult Dionysův.

Filology ovšem i tu zajímati bude především II. a III. kap. spisu, jednající o působení v Akademii a literárních plodech Platonových. Odtud (i z jiných kapitol) připomínáme tuto aspoň tolik. Windelband klade narození Platonovo do r. 427; v jádře aspoň přijímá za pravdivé zprávy, které dochovány především listy platonskými, o cestách a vyučování v Akademii; obvyklým způsobem vykládá Platonovu theorii ideí naukou o dvojím světě (Zweiweltentheorie): pěkně upozorňuje, že nesmějí se »mythy« platonské šmahem jediným a týmž způsobem vykládati. Pokud se týče otázky, tak často přetřásané, o pravosti a pořadí dialogů platonských, Windelband (rozváděje tu, co naznačil v dějinách filosofie řecké, vyšlých ve známém Müllerově Handbuchu) takto třídí Platonské rozmluvy:

1. Spisy z mládí (»sokratické«), vesměs asi záhy po smrti Sokratově (sotva ještě za života jeho) sepsané, a to snad za pobytu v Megarách: Laches, Charmides, Euthyfron, Hippias menší, Lysis, Apologie, Kriton. Pochybná jest authentičnost dialogů Hippiů a »více než pochybný« Alkibiades I.

2. Spisy proti sofistice, složené nejspíše před první cestou sicilskou: Protagoras, Gorgias, Menon, Euthydemos, Kratylos a Theaitetos (jenž však sepsán po návratu z cesty sicilské); z pochybných náleží do této skupiny Hippias větší.

3. Spisy z doby vrcholu Platonovy tvorby: Faidros (prý »program nově založené Akademie«), Symposion (»der glänzendste aller Dialoge«), Politeia; »nezcela zjištěny« jsou Menexenos, Ion, pochybné Sofistes, Politikos a Parmenides.

4. Hlavní spisy metafysické: Faidon, Filebos, z Politeie kn. VI. a VII., Timaios, Kritias.

5. Zákony, torso to nedokončené, obsahující dle mínění Windelbandova zlomky ze dvojího spracování téhož předmětu.

V otázce o jednotném složení Politeie Windelband jest rozhodně v táboře protivném: »Pro nepředpojaté zkoumání není pochybno, že nemůže býti řeči o původním jednotném složení celku Politeie; naopak jednotlivé díly její patrně vznikly ve velice různých dobách a prozrazují také rysy rozličných stadií vývoje svého auktora.« Nejjednodušší prý jest předpokládati tři »vrstvy«: 1. Politeia I. a první část II. knihy (dialog o spravedlnosti) — nejspíše asi z doby, kdy složen byl Protagoras a Gorgias. 2. Asi od prostředka II. knihy až do konce IV. knihy (ústava ideálního státu) a s nimi asi zároveň kn. VIII.—X.; nicméně tyto knihy obsahují leckteré doplňky a změny pozdější v jednotlivostech a zvláště vložku v první polovici X. knihy. 3. Vrstva poslední: V. až VII. kn.

Nezřetelno jest, co vlastně Windelband soudí o auktorství dialogů Sofistes, Politikos a Parmenides. Kdežto na str. 34, vyloživ, že začátečníci v Akademii Platonově musili projíti jakýmsi kursem v definování a logickém třídění, označuje dialogy Sofistes a Politikos jako »téměř pedantickou karrikaturu dialektických cvičení toho druhu«, soudí na str. 59, že dialogy ty pocházejí z kruhů elejsky vzdělaných žáků platonské Akademie, ale dodává, že třebas není Platon jejich původcem, přece náležejí nutně ke sbírce jeho spisů, a na str. 88 pozn. a 101 pozn. dopouští aspoň napolo možnost autorství Platonova.

Z mnoha příčin spis Windelbandův jest pozoruhodný a zajímavý jak v podrobnostech, tak pro duchaplnou základní myšlenku; ovšem není možno pokaždé se spisovatelem souhlasiti. Referentovi na př. nezdá se správným pojetí Faidona 96 nn. (str. 98 n.), vysvětlení příčiny, pro kterou Platon chtěl v ideálním státě rovnost úplnou obou pohlaví (str. 165 n.); upřílišeným zdá se výrok, že Platon jest »první theolog« (129) atd. *Fr. Čáda.*

Aristoteles von *Hermann Siebeck* (Frommann's Klassiker der Philosophie, VIII svazek). Stuttgart, 1899. Str. 142.

Siebeck jest dobře znám směrodatnými svými příspěvky k dějinám řecké filosofie a zvláště svými dějinami psychologie řecké. Pro Frommannovu sbírku historicko-filosofických monografií napsal tento nástin filosofie Aristotelovy, jejž upřímně můžeme doporučiti každému, kdo snadně a bez učeného apparátu chce se poučiti o významu a povšechném rázu díla Aristotelova v celkovém vývoji myšlenky lidské. Spisovatel maje cíl tento na zřeteli, snaží se spojiti dvě hlediska: posuzuje myšlení Aristotelovo v duchu doby a kulturního ovzduší, v němž vzniklo, ale ukazuje zároveň k poměru, jejž zaujímá ke změněným poměrům

Aischylos: Sedm proti Thebám. Tragoedie. Přeložil Dr. *František Loukotka.* (Sborník světové poesie č. 67.) V Praze, A. Wiesner (bez roku!). Str. 84. Cena 1 K.

Překlad tento vyšel původně v programech akademického gymnasia v Praze r. 1896 a 1897 a byl posouzen v těchto Listech (XXIV, str. 297 n. a XXV, str. 142 nn.) jako překlad správný, jenž čte se pěkně, aniž postrádá básnického vzletu. Pro nové vydání byl překlad znova přehlédnut a místy poopraven, úvod značně zkrácen, poznámky omezeny a kritický dodatek zcela vypuštěn. Číslování veršů též odpadlo, ač v úvodu zbylo ještě několik odkazů číselných. Z výtek, které referent první části původního překladu učinil, opraveny toliko dvě vážnější. Pětislabičná slova na konci iambických trimetrů zůstala i zde, provozování trilogie Oidipodeie kladeno i nyní do r. 468 (místo do r. 467). Recensi druhou, zdá se, že p. překladatel úplně přehlédl, jinak by byl zajisté odstranil aspoň některé nevhodné výrazy, jako: »bezdna zhoubná«, »muži holemí«, »bohoslané trudy« a j. a omezil užívání mnohovýznamného slova »charý«.

Části chorické zůstaly i nyní přeloženy časoměrně; snad odhodlá se p. Loukotka v jiné tragoedii Aischylově učiniti pokus s překládáním přízvučným. Doufáme od jeho obratnosti, že se mu to podaří právě tak pěkně, jako nyní. *Frant. Groh.*

Vybrané básně P. Ovidia Nasona od H. St. Sedlmayera. K potřebě českých škol upravil Alois Breindl. Přízvučně přeložil *Otmar Vaňorný.* V Praze, Edv. Grégr, 1899. Str. XII a 272. Cena karton. 2 K.

Nová kniha p. Vaňorného jest opětným toho dokladem, že antická metra lze překládati přízvučně, a že tento způsob jest modernímu čtenáři mnohem přístupnější než překlad časoměrný, při kterém musí se činiti přízvuku českému násilí, má-li metrum vůbec býti patrno. Proti překládání přízvučnému zejména se namítalo, že nemá čeština dosti jednoslabičných slov důrazových, jimiž by se tvořila caesura mužská v hexametru a zakončovaly obě části pentametru. Avšak p. Vaňorný, jenž byl, nemýlím-li se, k překládání básníků antických povzbuzen právě články Jos. Krále o této methodě překládací, přesvědčil se, že takových slov jest naopak veliká hojnost v jazyce našem, a dokázal to nyní prakticky, užívaje s oblibou caesury mužské. Jest sice pravda (p. V. uznává to též na str. VIII), že, když následuje po sobě delší řada distich, budovaných tak, že první část hexametru a obě části pentametru končí důrazným slovem jednoslabičným, vzniká jakási monotonie, avšak zde šlo p. překladateli především o to, zlomiti zbraň, kterou proti přízvučnému distichu bylo bojováno, a to se mu také skvěle podařilo. Tomu, kdo by

překládal po p. Vaňorném Ovidiovy elegie, bude snadno, nahraditi některé mužské caesury v hexametru ženskými, a vpraviti tak do metra více rozmanitosti. Ostatně, že i p. Vaňorný tak překládati dovede, ukázal v č. 3.—5. Zpěvů milostných a ovšem i celým překladem Proměn, kdež obojí druh caesur měrou náležitou jest zastoupen.

Než nejen se stránky metrické potěšil nás překlad p. Vaňorného, nýbrž i s hlediska poetického. Podařilot se mu šťastně vystihnouti nenucenou mluvu Ovidiovu a zachytiti poetický její ráz. Poukazuji v té příčině na př. na krásný převod Trist. I, 3.

Jak z titulu, ovšem poněkud dlouhého, vyplývá, přeloženo zde z Ovidia pouze to, co vřaděno bylo do školního výboru, na našich školách zavedeného. Příčinou toho byly zajisté jen okolnosti zevní; doufáme, že p. Vaňornému naskytne se později možnost, přeložiti aspoň některé dílo Ovidiovo celé.

Z omylů tiskových nejzávažnější jest na str. 188: »Metamorfosy byly do r. 8. před Kr. celkem hotovy« (m. po Kr.).

Frant. Groh.

Hippokratovy Aforismy Vydal Dr. *Ondřej Schrutz.* V Praze 1899, nákladem vlastním. (V komm. knihkupectví Bursíka a Kohouta.) Str. XLI a 96. Cena 1 zl. 35 kr.

Pan překladatel, docent dějin lékařství na naší universitě, zabývaje se horlivě studiem Hippokrata, přeložil již mnohé ze spisů, pod jeho jménem zachovaných (srov. Listy fil. XXII, str. 380 nn., XXIV, str. 293). V knize této podává poprvé v českém rouše nejslavnější spis Hippokratův, jeho Aforismy, základní to kámen vší vědy lékařské. Překlad jest správný a čte se velmi pěkně. Stůjtež zde některé toho doklady. I, 1: Život je krátký, umění dlouhé, příležitost prchavá, zkušenost klamavá, rozhodnutí obtížné. Nejenom lékař má poskytnouti, čeho třeba, nýbrž i nemocný, pomocníci a vůbec okolí. II, 1: Způsobuje-li spánek v nemoci bolest, zvěstuje smrt; osvěžuje-li však, pak nikoliv. II, 33: V každé nemoci je dobře zachovati si jasný rozum a dobrou chuť, opak je však zlý. III, 10: Pro souchotináře je podzim zlý. IV, 39: Kdekoliv na těle je horko nebo zima, tam jest i nemoc. Již z těchto ukázek patrno, že tu velmi šťastně zachycen aforistický ráz těchto poučk.

Aby se Aforismům dobře rozumělo, předeslal p. překladatel v úvodu delší přehled lékařských nauk Hippokratových (str. IX—XL) a povšechný obsah spisu (str. XL—XLI). Mimo to v hojných poznámkách pod textem uvádí vše, čeho k věcnému neb historickému výkladu třeba. Jsou to zejména parallelní místa z ostatních spisů Hippokratových, kommentář Galenův a příslušná místa ze spisu Celsova de medicina. Samostatných poznámek jest

rovněž dosti. Proto jest spis Schrutzův nejen vítaným příspěvkem k dějinám lékařství, nýbrž i cenným obohacením naší literatury překladové. Pro poměry naše jest zajisté charakteristické, že vydán byl nákladem vlastním. *Frant. Groh.*

Polnische Grammatik von Dr. *Asmus Soerensen.* Erste Hälfte. Leipzig, E. Haberland 1899, str. 256.

Grammatika určena jest v první řadě a hlavně pro Němce, není ale přece ani pro slovanské slavisty bez významu. Spis. vyšel v líčení jazyka polského se svého německého stanoviska a postavil do popředí právě hojné zjevy jazyka polského Němci úplně cizí a zvláštní, jmenovitě u slovesa, poskytujícího Neslovanu značné obtíže, kteréžto v dosavadních grammatikách slovanských jazyků vůbec nejen polského po výtce Slovany psaných nebývaly vždy s dostatek vysvětlovány.

Spis svůj, aspoň 1. jeho polovici, rozdělil spisovatel ve dvě části: v první, velmi krátké (str. 32), podává přehled pravopisu i hláskosloví polského, v druhé shrnul »tvarosloví a skladbu«. V předmluvě odůvodňuje to spisovatel tím, že v pol. větší ještě měrou než v jiných slovanských jazycích dle jeho mínění — flexe jména i slovesa podléhá vlivům syntaktickým a semasiologickým. Spisovateli jde tu ovšem o to, aby nejen stanovil, jakých různých tvarů nabývá jméno a sloveso, než také o to, aby zároveň určil zvláštní syntaktický význam jednotlivých tvarů. Zvláště u slovesa stanovil velmi pečlivě význam tvarů slovesných, uvádí slovesa perfektivní a imperfektivní, jak se z perfektivních tvoří imperfektivní atd., připojuje také celé zvláštnosti fraseologické se značnou důkladností, a tímto, zvláště seznamem, posloužil také slavistům. Ve své grammatice vyličuje spisovatel ovšem pouze dnešní polštinu, velmi zřídka poukazuje na nějaký stpol. tvar, ale myslím, že by hojnější poukaz na stpol. více byl přispěl k jasnějšímu výkladu. Spisovatel vyličuje pouze, jakým stslovanským hláskám a tvarům odpovídají dnešní polské hlásky a tvary, ač »praktická« grammatika, za kterou spisovatel svou knihu považuje, toho sotva vyžadovala. Více by bylo posloužilo věci hojné odkazování na bližší živé jazyky slovanské, na češtinu jmenovitě, ale spisovatel toho se asi zřekl proto, že česká grammatika vědecká dosud příliš málo pronikla i do těch filologických kruhů německých, které neignorují slovanské jazyky.

Spisovatel podal nové rozdělení slovesa slovanského, Miklosichovo mu nevyhovuje s vědecké stránky, Leskienovo jest mu příliš složité a málo přehledné pro »praktickou« grammatiku. A tak rozdělil spisovatel slovesa ve 4 skupiny čili 9 tříd, z »praktických« pak ohledů, jmenovitě na vidy slovesné, jinak opět třídy seřadil. A tak nalézáme u něho: I. skupina: slovesa odvozená: Třída 1. kmeny na *i*, 2. kmeny na *a*, 3. kmeny na *u*,

4. kmeny na *ê*. II. skupina 5. třída: slovesa kořenná, a sice A) souhláskové, končící a) *α*) na sykavky, *β*) na zubnice, *γ*) na hrdelnice, b) na *m*, *n*, *r*, *el*, *ol*, *er*, *α*) ъm, ьm, ьn, ьr, *β*) *el*, *ol*, *er*. B) samohláskové. — III. Skupina: slovesa s dvojitým kmenem: 6. tř.: na *n*, inf. kmen -ną-, praes. kmen *n*; 7. tř.: slovesa s rozšířeným infin. kmenem na *a* A) kmeny souhláskové *α*) s praes. kmen. nerozšířeným (bьrati, berą), *β*) s praes. kmenem rozšířeným na *j*. B) kmeny samohláskové. 8. tř.: slovesa s inf. kmenem na -ê, praes. km. -*i*. IV. skupina 9. tř.: zbytky starých kmenů slovesných, t. j. zavřené kmeny dad- atd. Rozdělení to jest, jak patrno, také nemálo složité. — Místy nejsou výklady některých hláskových změn a zvláštností ve flexi uspokojivé a správné. Výklad, že jistá změna hlásková děje se z příčin »eufonických« (str. 17, 24, 102), nezamlouvá se zvláště. Z pravidla, že souhláska se měkčí před měkkou souhláskou, jsou hojné výminky: spisovatel různé případy zaznamenává, ale nevysvětluje, proč *t*, *d* se nemění v *ć*, *dź* před *n* (t ń e, d ń a), vysvětlil uspokojivě O. Broch; v d m i e zachováno *d* nezměkčeně pod vlivem ostatních tvarů. O *ie*, *ia*, *ię*, *ią* možno mluviti jako o praejotovaných samohláskách (str. 20) leda se stanoviska polského pravopisu; že by po *l* byla za stslov. *e* tvrdá hláska *e* v pol. (str. 20), nelze tvrditi, v l e c i není přece *e* tvrdé! Nepochopitelný jest výklad, že prý c z y n i ą, c h v a l ą jest »in Wirklichkeit« z c h v ą l j ą t ъ, č i n j ą t ъ (str. 23, 29, 176). Tvary k s i ę g ą, k s i ą d z jsou »Verstümmelungsformen« z k ъ n i g a, k ъ n ę z ь (str. 25), ale tím zajisté nevysvětleny. Tvary z e j ś ć, w z e j ś ć (str. 26) vyloženy zcela mechanicky, *i* přešlo v nich po předložkách v *j*, kdežto přece jsou to tvary dle praes. vъzъ-jьdą utvořené. O s t ь d z a nelze říci »im Polnischen nicht vorhanden« (str. 32), stpol. (ŽFL) dobře znala slovo toto. Chybně počítají se slova g r z b i e t, t e ś ć (str. 48) mezi slova, ve kterých jest »*e*, *ie* stammhaft (= altslov. e)«.

K tomuto spisu byl vydán jako zvláštní doplněk »G r a m m a t i s c h - a l p h a b e t i s c h e s V e r z e i c h n i s s d e r p o l n i s c h e n V e r b a m i t B e d e n t u n g s a n g a b e, B e i s p i e l e n u n d N o m i n a l a b l e i t u n g e n«. Leipzig. E. Haberland 1900, str. 206. Slovesa seřaděna etymologicky, rozdělena do určitých tříd, pořádek tříd jest poněkud jiný než v grammatice. Napřed jsou slovesa kořenná (tř. V.), souhlásková a 2. samohlásková; následují 3. slovesa na -*n* (ną), tř. VI.; 4. slovesa s rozšířeným kmenem infin. -*a* (tř. VII.); 5. infin. kmen ѣ, praes. kmen -*i* (tř. VIII.); 6. slovesa na -*i* (tř. I.) atd.; 7. odvozená slovesa -*a* (tř. II.); 8. slovesa na -*u* (tř. III.); 9. slovesa na ѣ v inf. praes. (tř. IV.). Uvnitř těchto oddělení jsou menší skupiny pominuty, i b r a ć i p i s a ć a p. pomíchány. Všude uvedeno hojně příkladů, ale pramen příkladů nepřipomíná se. Grammatikům může býti seznam tento velmi vítán, bude-li ho však učící se užívati pro praktické své studium, pochybuji. *J. Polívka.*

Korrespondence Jana Amosa Komenského. Listy Komenského a vrstevníků jeho. Nová sbírka. Vydává Dr. *Jan Kvačala.* Svazek druhý. Nákladem České akademie (ve Spisech J. A. Komenského). 1898. 373 str. (se svazkem prvním).

Je to pokračování publikace, o jejímž prvním svazku jsme se v L. fil. již zmínili (1899, str. 151). Obsah je zase nesmírně bohatý. Vydáno tu celkem dílem v otiscích, dílem v regestech 154 listů neb aktů týkajících se Komenského, z doby mezi červnem 1655 a počátkem r. 1671. Z nich je Komenského prací asi 76, Komenskému bylo posláno 22, vrstevníky jeho psáno 56 kusů. Dílu předeslán je zevrubný úvod (XXXIV str.) o osudech materiálu — o tom, jaký osud měla asi sbírka Komenského a sbírky osob, s nimiž si Komenský dopisoval —, o místech, kde všude vydavatel své předlohy nalezl — ve zbytcích bratrského archivu, v britském museu a knihovně Bodlejanské, ve sbírkách uherských a švédských, ve státním archivu v Curychu, ve sbírkách hollandských, král. knihovně kodaňské a sbírkách německých — a o principech, jimiž se při vydávání řídil Na konci připojen 13stránkový rejstřík osob, v němž u jmen důležitějších přidána hlavní data životopisná a naznačeno povolání. Rejstříkem takto založeným jest čtení korrespondence velmi usnadněno.

Bude značným obohacením vědomostí našich jak o Komenském, tak o jeko době, až hojný a spolehlivý materiál, obsažený v Kvačalově edici, bude zpracován. Komenského běh životní, jeho poměry hmotné a osudy jeho spisů; jeho myšlenky paedagogické, filosofické a irenické; jeho obrovská sčetlost a názory o přírodě (perpetuum mobile!) i vlastních pracích; náramně čilý vědecký ruch 17. století a živé internacionální i interkonfessijní styky tehdejších učenců; zavité poměry politické a účast i naděje posledního bratrského biskupa ve víru jejich; úsudky doby o pracích Komenského — to všecko dostává se dílem Kvačalovým do jasnějšího světla. Zpracování výtěžků těch slibuje vydavatel sám.

Než bylo dílo dotištěno, objevil Kv. nových 60 listů komeniologických. Ty zároveň s jiným materiálem listinným, různými to excerpty k životopisu Komenského, posud neznámými, a některými menšími pracemi Komenského vyjdou v krátké době, a ony výtěžky s nimi. Prací tou bude umožněno i čtenářům, jimž je latina Komenského těžká, seznámiti se s novy, jež Korrespondence přinesla, a posouditi, jak značný krok učinilo zkoumání o Komenském novou edicí Kvačalovou. *Emil Smetánka.*

Записки наукового товариства імени Шевченка. Томи XXXV і XXXVI, р. 1900 кн. III і IV.

Tento svazek »Rozprav vědecké společnosti jména Ševčenkova« je zvláště zajímavý, a to ze dvou příčin. Předně je to

druhý dvojsvazek, přinášející vědecké referáty, které vypracovány byly pro poslední archaeologický sjezd (1899) Kijevský, avšak pro vyloučení »ukrainsko-ruské« řeči předneseny nebyly. V prvním dvojsvazku (XXXI—XXXII) byly referáty archaeologické, historické a ethnografické, v tomto jsou články a zprávy z nauk filologických. V obou dvojsvazcích mohla jen část referátů, pro sjezd Kijevský připravených, umístěna býti. Jiné byly uveřejněny ve sv. XXXIII a XXXIV, ostatní budou následovati. Jak viděti, chystali se členové společnosti Ševčenkovy přispěti velmi vydatně k pracím sjezdovým a zvýšiti jeho vědecký význam a lesk. Můžeme jen upřímně litovati, že záměr tak ušlechtilý nebyl uskutečněn. Z referátů filologických, které přítomný svazek přináší, zasluhují naší pozornosti: obšírný popis nářečí dolského (v okolí Przemyšlském a Jaroslavském) od Ivana Verchratského (str. 1—127), rozpravy dra Ivana Franka, týkající se některých apogryfů, jmenovitě evang. Pseudo-Matoušova, nejvíce však dotýkají se nás — a to je druhá příčina, proč tento svazek je pro nás zvláště zajímavý — výklady Vlad. Hnatjuka o »Rusínech Prešovského biskupství a jejich nářečích« (str. 1—70). Nacházíme zde velmi cenné zprávy o národnostních poměrech východoslovenských, totiž ze stolic Spišské, Šaryšské, Zemplinské (částečně), Abauj-Torňanské, Boršodské a Gemerské. Statistická data, čerpaná z šematismů církevních, jsou pozoruhodna. Pan Hnatjuk počítá koncem r. 1890 v bisk. Prešovském (řecko-kat.) t. j. v uvedených stolicích: Slovanů 483.674 duší, Němců 74.566, Maďarů 428.602, dohr. 986.742 duší; podle náboženství: lat.-kat. 502.984, řecko-kat. 166.454, luter. 113.816, kalv. 148.936, židů 54.552, dohr. 986.742 duší. Slovany třídí na Rusíny (383.395), Slováky (75.498) a Poláky (24.781); Rusíny pak dělí na Rusnáky (97.436) a Slovjáky (285.959). Jak pozorovati, rozlišuje p. Hnatjuk Slováky (adj. slovácký) od Slovjáků (adj. slovenský), počítaje tyto za Rusíny více méně »poslovenštěné«, kdežto čisté Rusíny nazývá Rusnáky. Dále podává p. Hnatjuk jmenovitý seznam všech obcí, a to podle národnosti, sestavený od kněze J. Stavrovského v Čerteži (Zempl.): 1) v Zemplinské stol. (pokud náleží do bisk. Prešovského) rusnáckých 99, slovenských 104, slovensko-maď. 5, maď. 4; 2) v Šaryšské stol. rusnáckých 134, slovenských 244, slov.-maď. 1 (město Prešov), slov.-něm. 3; 3) v Spišské stol. rusnáckých 20, rusn.-polskou 1, slovenských 101, slov.-něm. 40, polských 38, německých 29; 4) v Abauj-Torňanské stol. rusn.-maď. 5, slovenských 46, slov.-maď. 58, slov.-něm. 4, slov.-něm.-maď. 1 (město Košice), něm. 2, maď. 153. K tomu připojuje se velmi cenná část linguistická, totiž ukázky nářečí (v delších a kratších lidových pověstech) z těchto obcí: Sulina, Krempachu, Litmanovy, Jakubjan, Orjabiny a Velikého Lipniku ve stol. Spišské, Šambronu, Vyšního Svidniku, Kružlova a Malcova ve stol. Šaryšské, Čerteža ve stol. Zemplinské.

Uvedené obce počítají se vesměs mezi obce »rusnácké«, totiž takové, které mluví prý čistě »ukrajinsko-rusky«. Zkoumáme-li blíže tyto ukázky, přesvědčíme se záhy, že jazykové měřítko p. Hnatjukovo dosud není správné. Nejpatrněji se to jeví při popise nářečí obce Malcova (Šaryš). Spisovatel praví tu doslovně: »Toto nářečí je nejvíce poslovenštěné z těch, o kterých dosud řeč byla (t. j. všech ostatních desíti), ale přece ještě stojí blíže k nářečím rusnáckým, nežli nářečí Bačvanských Rusínů; co pak se týče bližšího označení, tož náleží již do skupiny slovenských nářečí, *) mezi nimiž nejkrásnější a nejčistší jest vlastní Bačvanské.« Odkazuji na krátký rozbor tohoto nářečí Bačvanského, který jsem, podle ukázek téhož p. Hnatjuka, podal v L. fil. 1898, 405. To je nářečí čistě slovenské. Podobně mohu nyní prohlásiti ukázku z obce Malcova za slovenskou, ostatní pak ukázky za rusnácké, které v různém stupni ukazují vliv slovenštiny, vystupující zde vždy jako živel expansivní. Z té příčiny nemůže třídění p. Stavrovského vzbuzovati velké důvěry. Počet obcí slovenských a »Slovjáků« vůbec bude tedy v biskupství Prešovském ještě větší. V biskupství Mukačovském jsou též »Slovjáci«, které p. Hnatjuk počítá mezi Rusíny, ale tam prý jich není mnoho. Nejvíce žijí v jižním Zemplíně a místy též ve stolici Užské (Ung). Zprávy o jazyce těchto Slováků nacházíme v obou »Studiích« prof. Brocha, o kterých jsem promluvil v L. fil. 1898, 406—407 a 1899, 302—304. *Fr. Pastrnek.*

Hlídka programů středních škol r. 1899.

Úryvek z Appianových dějin římských. Podává Dr. Jos. Sedláček. (I. výroční zpráva obecního českého gymnasia v Kyjově na konci škol. r. 1898—99.) Str. 22.

Mimo některé výňatky v Kořínkově cvičebné knize neměli jsme dosud z Appiana přeloženo nic. Proto byla to zajisté dobrá myšlenka vzpomenouti si na muže, jenž pokusil se napsati populární dějiny římské. Pan překladatel volil k ukázce překladu svého onu část knihy VIII. (kap. 95—136), kdež vypisuje se třetí válka punská. Leč právě tato kniha hodila se nejméně k tomu, aby seznámila čtenáře české s Appianem, ježto jest tu mnoho nejasného a nepřesného. Spíše by se bylo doporučovalo přeložiti část válek občanských. Leč nehledě k tomu, dlužno vyznati, že p. Sedláček přičinil se všemožně, aby zdařilým překladem zjednal

*) To jest, podle terminologie p. Hnatjuka, nářečí takových »Slovjáků«, kteří náleží k Rusínům.

autoru svému u nás přízeň. Překlad jest správný a čte se jako dějepis, pro širší kruhy psaný. Mnohdy však mohl se věrněji přimykati k originálu.

Opraviti třeba zejména tyto věci: kap. 103 *σπεῖραι* jsou *manipuli*, po 200 mužích, nikoliv kohorty, kap. 104 *οἱ σκευοφόροι* nejsou »soumary« (*τὰ σκευοφόρα*). Poznámka 3. na str. 12 o *lex Villia annalis* platí sice pro dobu Ciceronovu, nikoliv však pro třetí válku punskou.

Bude-li p. Sedláček v překládání Appiana pokračovati, doporučoval bych, aby se poohlédl též po literatuře historické. Wachsmuthova kniha Einleitung in das Studium der alten Geschichte, str. 601 nn. a článek Schwartzův o Appianovi v Paulyho a Wissowově Realencyklopaedii, II, sl. 216 nn. mohou mu v té příčině býti vodítkem. Dle těchto pomůcek a vlastního studia mohl by p. S. podati též kritické ocenění Appiana.

Ke konci poznamenávám, že v kap. 132 přeloženy pěkně dva verše z Iliady (VI, 448 n.) způsobem přízvučným.

Lukianův Sen, Charon, Prometheus. Přeložil Dr. Václav Petřík. (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Slaném za školní rok 1898—99.) Str. 24.

Pan překladatel podal již r. 1895 ve zprávě gymnasia přerovského pěkný rozbor Lukianova dialogu Anacharsis, provázený překladem četných míst (srv. Listy filol. XXIII, str. 479 n.), nyní pak přeložil tři zajímavé spisy Lukianovy. Překlad se podařil; lehký, satirický ráz mluvy Lukianovy dobře napodoben. Jen v prvním spise, Snu, jenž ovšem poskytuje překladateli větší obtíže, zbyly ještě některé tvrdosti. *Ἄριστος ἑρμογλύφος* (§ 2) přeloženo rozvláčně »nejlepší sochař a kamenník daleko nejproslulejší«. V překladě slov *δίδασκε … λίθων ἐργάτην ἀγαθὸν εἶναι καὶ συναρμοστὴν καὶ ἑρμογλυφέα* (tamtéž) »uč jej, aby byl dobrým kamenníkem, spojovatelem a sochařem« není pěkný výraz »spojovatel«; lépe rozvésti celou větou. V § 3 *καὶ τό γε πρῶτον ἐκεῖνο καὶ σύνηθες τοῖς ἀρχομένοις ἐγίγνετο* neznamená »a to, co jest první a obyčejnou prací začátečníků, i já jsem dělal«, nýbrž: a s počátku dařilo se mi, jak se obyčejně vede začátečníkům. V § 11 *ἀρχὴ καὶ προεδρία* nepřekládal bych »vrchní úřad a předsednictví«, nýbrž: úřad a přední místo. *Οὗτος ἐκεῖνος* možno též přeložiti stručně: To je on! »Toť onen slavný muž« zdá se mi rozvláčným. — Char. 1 *τὰ ἄνω πράγματα* lépe přeložiti: věci tohoto světa než »záležitosti nadsvětí«.

Od p. Petříka můžeme se, tuším, nadíti překladu i jiných dialogů Lukianových.

Isokrates: VI. Archidámos. — VII. Areopagitikos. Do jazyka českého překládá Jan Evang. Jirka. (Pátá výroční

zpráva o obecném vyšším gymnasiu Františka Josefa v Králové Dvoře n. L. za školní rok 1898—99.) Str. 28.

Překlady tyto provedeny jsou opětně manýrou, před kterou jsem p. Jirku marně varoval obšírnou recensí v těchto Listech XXIV, 1897, str. 460—466. Proto překlad jeho zde prostě registruji.

Frant. Groh.

Drobné zprávy.

B. Grenfell a A. Hunt, vrátivše se z výzkumné cesty, kterou podnikli do Aigyptu, podávají v londýnském Athenaeu ze dne 12. května t. r. (str. 600 n.) první zprávu o nových nálezech řeckých papyrů. Tentokráte kopali v Umm el Bagarat, v jižním Faijumu, kdež leželo nejspíše staré město Tebtunis. Objeven nejprve posvátný okres Seknebtunise, jedné to z četných bytostí boha krokodilího Sebeka, s malým chrámem. V chrámu nenalezeno nic zvláštního, za to příbytky kněžské, po stranách zbudované, poskytly značný počet řeckých papyrů z prvních tří století po Kr. s několika svitky z doby ptolemajské. V domech soukromých pak nalezeno ke 200 dobře zachovaných řeckých papyrů druhu nejrozmanitějšího; zlomků literárních však jen po skrovnu. Největší kořist však učiněna objevením hřbitova z doby ptelomajské. Zde odkryta řada mumií z II. stol. př. Kr., jež zaobaleny byly papyrem místo plátnem; as 50 mumií nalezeno v dobrém stavu, ostatní jsou více méně poškozeny. Jaký jest obsah papyrového obalu, nemohlo býti ještě zjištěno; písmo jest většinou řecké. Vedle tohoto hřbitova bylo pohřebiště krokodilů, jimž v Tebtunis božská pocta byla vzdávána. Nalezeno několik tisíc těchto zvířat, od nejmenšího až do největšího, ba i jednotlivé údy, zvlášť pochované. I tyto mumie opatřeny byly papyrovým obalem; prázdná místa, na př. v hlavě, vycpána byla rovněž papyrem. Papyry tyto jsou rovněž z největší části řecké a pocházejí z I. stol. a z druhé polovice II. stol. před Kr. Poněvadž pro každou mumii bylo potřebí značného množství papyru, patrno, jak veliké objeveno tu bohatství! Doufejme, že nebudou to samá úřední akta, nýbrž že se tam nalezne také několik dosud za ztracené pokládaných plodů literatury řecké. K uveřejnění ovšem nedojde tak brzy, poněvadž úprava papyrů pro čtení zabéře mnoho času.

Z téže zprávy dovídáme se zajímavé věci o podobiznách na dřevě malovaných, jimiž některé mumie byly okrašlovány. Tyto obrazy, jejichž objevení budilo svého času všeobecný obdiv — také v Praze byly r. 1892 vystaveny —, pokládány byly dosud za věrnou podobiznu nebožtíka. Avšak nyní objevili Grenfell a Hunt na rubu jedné podobizny v Tebtunis popis osoby zemřelé, dle něhož měl malíř obraz provésti. Z toho patrno, že »podobizny« ony jsou více méně výtvorem fantasie umělcovy.

Nový názor o tom, který z ostrovů moře ionského jest Homerovou Ithakou, má Vilém Dörpfeld. Soudí, že Homeros mínil svou Ithakou ostrov, zvaný nyní Leukas. Hlavním důvodem jest mu, že na Ithace nebyly nalezeny žádné stopy mykenského osazení, a že

poloha Ithaky nevyhovuje tomu, co o ní pěje básník v Odyss. IX, 25: *αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ* π α ν υ π ε ρ τ ά τ η *εἰν ἁλὶ κεῖται.* Proto hodlá letos v létě na Leukadě kopati, aby našel zbytky paláce Odysseova. Snad objeví tam neunavný badatel zbytky nejstaršího osazení, ale že by tím zjednán byl souhlas s Homerem, nebo dokonce, že by odkryt byl palác Odysseův, té naději se neoddáváme. Vždyť Homeros praví hned ve verši následujícím, že Ithaka leží *πανυπερτάτη* π ρ ὸ ς ζ ό φ ο ν, avšak Leukas položena jest n a s e v e r. Bude tedy i na dále odpor mezi Homerovou a »novou Ithakou«. Proto neslibujeme si pro výklad Homera mnoho z nových výkopů, ač jinak musí býti každé zkoumání půdy řecké jen vítáno.

V dubnové schůzi archaeologické společnosti berlínské podal A. Michaelis zprávu o nově objeveném papyru, jejž zakoupila knihovna ve Strassburku. Je to výtah nějaké Atthidy; mezi jiným obsahuje zcela určitou zprávu, ž e s e s t a v b o u P a r t h e n o n u p o č a l o s e j i ž r. 450/449. To však neshoduje se s nápisy, jež týkají se stavby Parthenonu (CIA I, 300—311 s doplňky v díle IV.). V nich připomíná se k r. 434/3 čtrnáctá, a k r. 433/2 patnáctá výroční schůze (*βουλή*) stavební kommisse; dle toho musili bychom počátek stavby klásti do r. 447/6. Problém ten luští Michaelis výkladem velmi pravděpodobným, že stavba byla po tři léta přerušena; stalo se to nejspíše za války samské.

A r c h a i c k ý n á p i s l a t i n s k ý, objevený lonského roku na foru římském pod černou dlažbou (srv. Listy fil. XXVI, str. 392), vydán v přesné reprodukci zároveň s plánem a pohledem celého naleziště od D. Comparettiho v monografii Iscrizione arcaica del Foro Romano (Firenze-Roma, 1900, Bencini, 24 str. fol.) a opakován v podobě zmenšené v příloze k 1. sešitu časopisu Arch. Anzeiger. Čtverhranný cippus, jehož hrany jsou též sříznuty, popsán byl na všech čtyřech stranách, jednou směrem ze zdola nahoru, po druhé shora dolů, a poněvadž místo nedostačovalo, dokončen nápis na jedné z oříznutých hran. Co se smyslu týče, zdá se nyní, že na první straně obsažen byl zákaz znečišťovati to místo (sakros esed sord[es]), na ostatních pak že se zapovídalo jezditi tudy se soumary (iouxmenta). Bližší určení obsahu narážeti bude ovšem na nepřekonatelné překážky, poněvadž ani jediný řádek není úplný a poněvadž ani přibližně nelze zjistiti, jak cippus byl vysoký. Nápis neklade se nyní již do VII. neb VI. stol., nýbrž do první polovice století V. př. Kr.; O. Keller na př. (v Berl. phil. Wochenschrift, 1900, č. 22—24) ukazuje, že jest mladší než nápis na sponce praenestinské (Manios med vhevhaked Numasioi), jejž klade do doby kol r. 600.

Ve v ý k o p e c h n a f o r u ř í m s k é m učiněn opět značný krok ku předu. Strženy domy mezi kostely S. Adriano a S. Lorenzo in Miranda, a zjištěna tak poloha basiliky Aemiliovy. Z nápisů při tom objevených nejzajímavější jest nový zlomek fastů kapitolských, jenž obsahuje seznam nejvyšších úředníků římských z l. 380, 331 a 330 př. Kr. K r. 380 uvedeno jest devět vojenských tribunů. kdežto Livius VI, 27 uvádí jich šest. — Nedaleko regie, sídla pontifika maxima, byla úřední místnost (schola) služebnictva kněžského, jak zjištěno nápisem z části dříve známým (CIL, VI, 900), z části nově objeveným: in honorem domus Augustae kalatores pontificum et flaminum. Polohu určiti však dosud se nezdařilo. — Bezvýsledné bylo pátrání po nových zlomcích starověkého plánu Říma, podniknuté za kostelem sv. Kosmy a Damiana (srv. Listy fil. XXVI, str. 316).

N o v ý p ř í s p ě v e k k u p o z n á n í RK. podal v 5. sešitě Osvěty 1900, str. 427 sl. dr. H e r m e n e g i l d J i r e č e k. »Zabral se« do Půhonů cúdy Brněnské a Olomoucké, jež »pocházejíce z konce atd.

otištěny jsou V. Brandlem v Brně.« I bylo mu »dosti s podivením,« že v Půhonech cúdy Brněnské z r. 1405—1410 »narazil na formy a rčení, ano i na způsob psaní, ježto se nacházejí ve zpěvích rukopisu Kralodvorského«. A vypočítává sedm shod; předložiti je čtenářům Listů je úkolem těchto řádků.

Především budiž konstatováno, že citáty z Póh. nejsou vždy správné:

Póh. II, 29 mají všeckno, Jireček všecko; Póh. II, 125 mají platných, Jireček poplatných; doklad Póh. II, 12 není z r. 1405, nýbrž z r. 1406; póhon Ofčin není v Póh. II na str. 95, nýbrž 94; Póh. II, 137 má dci Jimramova z Vranína, Jireček dci Jimrama z V., a je z r. 1409. nikoli z r. 1408. Také není korektní, tvrdí-li se, že shody »tuto vypočtené« vyskytují se »jen v letech 1405 až 1410«, když doklady z Póh. jsou z let 1406—1409.

Shody jsou pak tyto:

1. Z RK. citují se dva příklady, kde je předložka ve výraze složeném opakována: za dušicu za otletlú a se všiem se svým ludem. H. Jir. nalezl v Póh. Brněnských 1406—1409 také několik dokladů opakovaných předložek *na*, *s*, *v*, a praví (str. 428): »shody tuto vypočtené (tedy i tato) zjevují se toliko v půhonech Brněnských (ne tak v Olomouckých) a tu zase v letech 1405—1410«. Nepravda: na gruntech na mých, Póh. Olom. VI, 310, na lidi na mé, ib. z r. *1493* atd. — Opakovati předložku je starý, mnohonásobně dosvědčený usus, ve zbytcích dochovaný až do nynějška, který zná každý, kdo jen poněkud pozoroval starý jazyk, který znal i Hanka — jenom Herm. Jireček myslí, že ony jeho doklady z Póh. jsou bůh ví jaká unika, nalézající teď jeho zásluhou oporu rovněž v unicích »zpěvů rukopisu Kralodvorského«.

2. V RK. stojí: pro kamenie, pro perly i pro zlato a ňadra věnčená kameniem a perlami. Z Póh. uvodí H. Jireček: Franěk pohání matku svú, že . . . pobrala jemu v jeho domu v Brně rozličné klenoty, peníze, koflíky stříbrné, prsteny zlaté a perly, a odjinud: zastavila své klenoty, to jest perly, zápony, zlato a kamení. Slyšme výklad H. Jirečkův (str. 428): »naše domněnka jest, že při cúdě Brněnské v l. 1405—1410 byl notář neboli písař takový (t. j. veřejný, notarius publicus), který znal zpěvy RK., a to tak důkladně, že mu jednotlivé fráse a rčení utkvěly v mysli a že mu zase vyplývaly z péra, když stranám psal text půhonů jejich.« Musíme si tedy věc mysliti asi takto: Franěk z Morkovic přišel k notáři Brněnskému a dal si od něho napsat póhon na svou matku pro to, že mu po smrti otce jeho pobrala v domu rozličné klenoty: peníze, koflíky stříbrné a prsteny zlaté, nic však více. Notář psal póhon, a jakmile došel k slovu zlaté, nemohl se už zdržet a zapsal také perly, neboť v tom momentu vzpomněl si na »zpěvy rukopisu Kralodvorského«. Co by tomu byl Franěk říkal, kdyby se pak bylo ukázalo u stání, že žádných perel v domě neměl a že matku svou v té věci viní křivě, a co by se bylo stalo, kdyby se bylo shledalo, že mu ty perly připsal do póhonu zpěvumilovný notář Brněnský? Podobně v případě druhém: póhon byl vznášen jen pro perly a nějaké zápony, a týž (podle H. Jirečka) notář byl by vepsal také zlato a drahé kamení, jen proto, že ho ty »perly« upomenuly na »zpěvy rukopisu Kralodvorského«, i zacitoval si z nich beze všeho. K takovým směšnostem vede supposice nějaké shody mezi právní, úřední listinou a básněmi!

3 V RK. prý stojí: Ku provodu (!) jejé a v Póh. Brn. II, 1406 až 1407 jsou prý též doklady neskloňovaného její. Věc, která nestojí ani za výklad. Vzhledem k Jirečkovu tvrzení, citovanému nahoře, srv.: do rybníka její, chci lidmi její pokázati, s její příslušenstvím Póh. Olom. VI, 315 z r. *1493*. Jaká je tu shoda nebo reminiscence?

4. a 5. V RK. je nom. sg. d c i a v Póh. Brn. II, 1401–1407 také; dále vok. pl. n e b o ž á t k a a v Poh. Brn. nom. pl. n e b o ž á t k a. To jsou takové shody, jako že je v RK. subst. d ě d i n a a v Póh. Olom. 1475—1494 také.

6. V RK. prý psáno: *k*oniem svojim m. *k k*oněm — a hle, H. Jireček nalezl v Póh. Brn. 1406—1407 dvakrát s v ý m m. s s v ý m a třikrát s v ý m i m. s s v ý m i! Až »se zabere také do Póh. Olom.« z r. 1494, nalezne ještě: k t e r ý m ž já lepší právo mám, str. 327, 329; k t e r é m u ž já lepší právo mám, str. 337, a pod. místo k k t e r -; dále Kateřina S l a v k o v a m. z S l., Póh. Olom. IV, 39 z r. 1455; že jsem u něho i s v ú mateří nebožičkú položil sto zl., Póh. Olom. IV, 4 z r. 1459; *V*ážanech, ib. 270 z r. 1463 atd. atd — Tomu také říká H. Jireček »s h o d y« a »r e m i n i s c e n c e t y t o«. (Osv. str. 428.)

7. V Jaroslavu 217 je jednou: n a d s o b ú a v Póh. Brn. je prý také na dvou místech s o b ú! Nehledě ani k tomu, že sám Flajšhans v Podrobném seznamu slov v RK., 1897, str. 72 uznává, že ono s o b ú v RK. je »opraveno původním písařem [= Hankou] ze s e b ú«, je to asi taková shoda nebo reminiscence jako s o b ě v RK. (v. Flajšhans) a s o b ě Póh. Olom. V, 461 z r. 1481.

To jsou tedy všechny ty shody, které H. Jirečka vedly k následujícímu kombinovanému soudu: »Jest-li tomu tak (t. j. byl-li při cúdě Brněnské v l. 1405—1410 notář nebo-li písař takový, který znal zpěvy rukopisu Kralodvorského, a to tak důkladně, že atd. ut supra), t e d y r u k o p i s K r a l o d v o r s k ý e x i s t o v a l n e j m é n ě k e k o n c i XIV. s t o l. a b y l z n á m p ř e d e v š í m n a M o r a v ě, v B r n ě n s k u.« Nehoda však ta, že to, co nalezl H. Jireček, nejsou pražádné shody ani reminiscence — tedy není »tomu tak«, jak chce H. Jireček, RK. neexistoval nejméně ke konci XIV. stol., nýbrž (jak svědčí řada svědectví jiných a všeobecně známých) teprve v XIX. stol. a nebyl znám především na Moravě, v Brněnsku, nýbrž především v Čechách, v Praze.

Jednu však nepopíratelnou cenu mají přece »shody« a »reminiscence« H. Jirečkovy: každému se dává do rukou faktum, že Hanka znal před r. 1817 starou češtinu lépe nežli ji zná Dr. Hermenegild Jireček r. 1900. Co Hanka poznal a znal jako zvláštnost starého jazyka proti novému, všecko na svých místech (někdy vhodně, někdy i post festum) umístil ve svých padělcích, aby jen měly tvářnost starobylou — a nyní po tolika letech přichází učenec a z neznalosti věci, v níž však chce také míti slovo, vykládá zřejmé Hankovy implantace opravdu jako známky starobylého původu!

Ale s objevy H. Jirečkovými nejsme ještě u konce: nalezl, že napsal arcibiskup Jan z Jenštejna v l. 1381—1386 list odkudsi z venkova pražskému mistru Kunšovi, v němž mimo jiné si stěžuje na fadessu venkovského života, neslyší prý nežli řeči o hospodářství nebo c a r m i n a r u s t i c o r u m. H. Jireček moudře dodává: »slovem carmen mínil arcibiskup básnické skladby ústně přednášené«, a tedy »c a r m i n a r u s t i c o r u m n e b y l a n i c j i n é h o n e ž l i v e r š o v a n é (jaké byly jiné?) b á s n ě, k t e r é ž s e p ř e d n á š e l y ú s t n ě (jak se měly jinak přednášet?)«. H. Jireček sice nejmenuje zde RK. výslovně, ale ze všeho je patrno, že se nálezem tímto mají podporovat dřívější jeho slova »RK. existoval nejméně ke konci XIV. stol.« (srv. nahoře). — Tam dospělo hájení věci dávno ztracené! *T. B.*

»Důmyslné zkoumání« Fr. Sal. Kováře nese ovoce: jeho etymologická methoda našla nadějného žáka v p. E m. K. Z e i n e r o v i, který v Rozhledech (r. X., č. 16, 614 nn.) vydal stať »O původu jména Prahy«. Methoda je, jako vše, co nad úroveň všednosti vyniká, nad pomyšlení jednoduchá; je k ní ovšem bohužel potřebí daru vyšší divinace, kterého nelze dosíci mozolným studiem hláskosloví a podobných

zbytečností. Napíšeš jméno, které chceš vyložiti, a divinací poznáš, co by v něm asi mohlo vězeti; pak vezmeš nějaký seznam jmen, jde-li o jméno zeměpisné, třebas index Andreeova atlantu, a vypíšeš z něho, co by mohlo býti příbuzno. Tím jsi hotov; dedukce historické se podájí samy. Pan Zeiner tak poznal, že P r a h a je »prajazykové« p a r a-g a m »opevněná země«, které po Keltech zbylo ve jméně Prahy; v keltštině sice slova toho není (také by v keltštině vypadalo docela jinak), ale posud žije v slovích p a r g á n, p a r k á n. Příbuzna jsou jména zeměpisná Baar (lantkrabství v Němcích), Barra (ostrov hebridský), Parma, Bar-sur Osnain, Bar na Č. Hoře, Bárásat v Indii, Bremy, Berlín atd. Mistra svého p. Zeiner ještě nedosáhl. Co všecko je ještě v Andreeově indexe sub Bar-Ber-Bir-Bur, Par-Per- atd. (na př. krásné doklady reduplikace, jako Santa Barbara a p.); a pak neumí ještě tak dobře p. Zeiner manipulovati hláskovými obměnami, jako p. Kovář: ani mu nenapadlo ještě hledati i pod Bal- atd., neřku-li, aby byl se pokusil o důmyslnější zkoumání. Ale příští ukázky svého snažení měl by p. Zeiner ukládati v odborném listě; v Rozhledech ujdou odborníkům a brzy zapadnou. *Z.*

K poznámce na str. 149 tohoto ročníku »Listů fil.«, týkající se falešného podpisu † prof. J. Niederle na podobizně, uveřejněné v Památníku akademie, zaslal Dr. L. Niederle redakci »Listů fil.« následující sdělení: »Poněvadž by se mohl čtenář ze slov uvedené poznámky domnívati, že jsem já podpis svého otce pro Památník sfalšoval, sděluji, že jsem na vyzvání Akademie zaslal do kanceláře výstřižek s pravým podpisem otcovým a jeho fotografii, jejíž zadní stranu jsem označil, aby se neztratila, jménem otcovým. V kanceláři však patrně pravý podpis založili nebo ztratili, a vypomohli si pak jménem, na fotografii m o u rukou napsaným. L. N i e d e r l e.«

Na naši poznámku v předešlém čísle »Listů fil.« (str. 159), že nová realistická nebo lidová strana, k níž arci z oněch tak zv. realistů, kteří kdysi vystoupili proti RK a RZ, skoro nikdo nenáleží, uznala za dobré vystoupiti ve svém programu proti vyučování řečtině na gymnasiích, odpovídá »Čas« v č. 58. ze dne 13. května t. r., str. 6. Upozorňuje nás, že nestopujeme věcí veřejných »s tou akribií, která bývá ozdobou filologů«, ježto prý název r e a l i s t ů nepatřil nikdy filologům, kteří vystoupili proti RKZ. Nemáme nic proti tomu, myslí-li »Čas«, že nám nevhodný název »realisté« nikdy nepatřil. Jen tomu se divíme, proč je mu nemilé, když konstatujeme, že k nové realistické straně nepatříme, kdežto dle jeho mínění jsme nikdy realisty nebyli. Kdyby ostatně »Čas« stopoval věci veřejné s tou akribií, která bývá ozdobou žurnalistů, poznal by snad, že i těm filologům - »nihilistům«, kteří vystoupili proti RKZ, šlo o více než o spor vědecký, že i oni »v útoku na svobodu vědy viděli symptom celého převráceného života českého«. Mimo to myslí »Čas«, že vystoupení lidové strany proti řečtině nevzbudilo zájmu »Listů fil.« o tuto stranu. Neboť otázka o řečtině měla by prý význam pro »Listy fil.« teprve tenkrát, kdyby vyšetřily, jak politické strany české vůbec stojí ke studiu klassickému nebo k řečtině. Při náležité akribii poznal by »Čas«, že otázka o studiu řečtiny na gymnasiích má pro »Listy fil.« význam sama o sobě bez ohledu na mínění p o l i t i c k ý c h stran, ježto politika k jejímu rozřešení ani není způsobilá, a věděl by, že »Listy fil.« již delší dobu všímají si hlasů, které ozývají se v naší veřejnosti proti pěstování jazyků klassických vůbec a řečtiny zvláště; nedivil by se tedy, že jsme zaznamenali i jeho námítky proti řečtině a že jsme při té příležitosti projevili to, co jsme dávno projeviti chtěli, ale při jiné příležitosti projeviti nemohli, totiž, že z těch, kteří kdysi proti RKZ

vystoupili, ke straně lidové skoro nikdo nenáleží; a to je ryzí pravda, třeba je »Času« nemilá. »Čas« vytýká také jeden můj výrok, pocházející z jisté recense v »Listech fil.« XIX, 1892, str. 153 n., v němž jsem pravil, že i po mém soudu všeobecné vzdělání člověčenstva nebude jednou vyžadovati znalosti latiny a řečtiny, že však tato doba je ještě daleká, velmi daleká (poslední slova, proloženě tištěná, »Čas« vynechává). Z toho vyvozuje »Čas«, že pokládám všeobecné vzdělání bez řečtiny za možné. Čtenář mohl by na základě toho souditi, že jsem se kdysi vyslovil proti klassickému vzdělání vůbec a proti pěstování řečtiny zvlášť. Kdyby znal »Čas« to, co »Listy fil.« píší a co sám kdysi napsal (přinesl z oné mé recense obšírný výtah r. 1892, str. 230 n.), s tou akribií, která bývá ozdobou žurnalistů, věděl by, že ona má recense, jakkoli odmítala některé liché důvody, uváděné pro podržení latiny a řečtiny na gymnasiích, vřele se studií klassických na gymnasiu zastávala, věděl by, že onu dobu, kdy klassicismu nebude všeobecné vzdělání potřebovati, nepokládám za blízkou, že tu zkrátka nepočítám ani roky ani desítiletími, nýbrž mám na mysli onu velmi dalekou dobu, kdy naše kultura od kultury starověké, v níž dosud tkví, naprosto bude vzdálena; věděl by, že všeobecné vzdělání bez řečtiny nepokládám nyní za možné, a nepsal by o mně tak, jako bych byl odpůrcem řečtiny a její literatury, ačkoli, jak každý ví, kdo mne zná, výchovnou moc literatury řecké kladu výše než výchovnou moc literatury latinské. »Čas« je tu v nápadné shodě v ČMF., které mi také onen výrok vytýkalo, ačkoli mi jej vytýkati může jen ten, kdo hledí pouze k němu samému, a ne také k souvislosti, z níž je vzat.

J. K.

Pan Karel Velíšek uveřejňuje v ČMF. VI (1900), str. 144 n. odpověď na mou »polemiku« (t. j. kritiku) v Listech fil. XXVII (1900), str. 143 n. Odpovídati šíře na tuto »odpověď« není vůbec třeba; kdo dosud neví, co je eklekticismus, kdo myslí, že »k rozhodnutí se pro ten či onen směr (v metrice) není zapotřebí zvláštního důmyslu a kritiky (!)« a že »přívrženců Aristoxenových jest v Německu nepoměrně více« (než čeho, nebo než kde? Tu se p. V. ani neumí dobře vyjádřiti), kdo tvrdí, že »v češtině« nelze si již mysliti, že by přízvučný hexametr nebo pentametr se udržel atd., ten píše o věcech, o kterých by psáti neměl, poněvadž v nich patrně nekonal hlubších studií. To vyplývá také z odvážného výroku p. V.: »Něco takového (t. že časoměrná prosodie je pro latinu nevhodná, jak tvrdím) nenapsal dosud žádný metrik na světě«. Zdá se, že by p. Velíšek, jenž se snad dosud pamatuje, že sám kdysi v jedné své netištěné práci anapaestické tetrametry překládal — horribile dictu — přízvučně, potřeboval nějaké cizí autority, aby uvěřil, že tvrzení mé je správné. A takových autorit mohl by se snadno dohledati, kdyby metrických svých vědomostí nečerpal z nejobyčejnějších příručních knih. Nebo s tímto svým tvrzením dokonce nejsem osamocen, jak při své znalosti odborných prací soudí p. V. Totéž tvrdil na př. muž, požívající ve vědeckém světě zvučného jména, F. Skutsch, jenž k tomuto tvrzení svému přidal ještě výrok: »Unseren heutigen Metrikern geht es meist ebenso wie Caesius Bassus: an die quantitierende Metrik sind die von den Griechen und den graecisierenden Römern her so gewöhnt, dass sie sich ein anderes Princip nicht als ursprünglich denken können.« Kde tato slova Skutsch napsal, metrikovi p. V., jenž mluví o mně jako metriku s pohrdáním, nemusím snad ani vykládati. Jak p. V. myslí, musím nyní dokázati, že mistrové ve veršování Horatius a Ovidius svému umění nerozuměli. Takový nápad p. V. dokazovati však nemusím a nebudu. Římané (jako Řekové v době byzantské, v pozdější době Indové, u nás Kollár a jiní) mohli vládnouti pravidly časoměrného veršování velmi mistrně a skládali přece verše, s duchem jazyka se nesnášející. —

P. V. také tvrdí, že uvádím v »polemiku« pana c. k. zemského školního inspektora Dra. Kastnera a že stilisuji tu citaci způsobem, jenž má ráz podivný. Rozumí-li prý dobře účelu, jejž jsem při tom měl (při tom p. V. po známém vzoru podotýká, že i na »jiné« — nejmenované — učinil způsob ten »nemilý« dojem), pak prý by musil prohlásiti, že něco takového ve vědecké věcné kritice není přiměřeno. Z následujících slov vysvítá, že mi činí p. V. výčitku nějaké denunciace. Já jsem ve své kritice (str. 143) napsal: »Kastner (str. 72)« — dle p. V. — »ve svém pojednání o daktylu trojdobém oceněním Aristoxenových zásad rhythmických na základě prací Westphalových, jakož i vědomím, že t. zv. anakruse byla starým rhythmikům neznáma, razil prý cestu kritickému eklekticismu českému v metrice.« V tom může shledávati denunciaci jen ten, kdo, jako p. V. a ti »jiní«, vskutku té větě nerozumí. Vytkl jsem ten výrok p. V., poněvadž je nesprávný, jak ze slov mnou proložených vysvítá. Nebo Kastner v onom pojednání na př. o anakrusi vůbec nejedná, ba k otázce o neoprávněnosti anakruse chová se při příležitosti (str. 125) dosti skepticky, o rhythmických pak zásadách Aristoxenových zmiňuje se jen, pokud jich k svému výkladu potřebuje. Je zřejmo, že p V. ani tohoto pojednání Kastnerova náležitě nečetl, ačkoli o něm pronáší úsudek. Je vytknutí věcné nesprávnosti denunciace? P. V. ujímá se také Timotheje Hrubého; ale mýlí se, míní-li, že jsem podal na něho stížnost proto, že se hájil proti nájezdům »Času«, a proto, že sliboval další obranu. Stížnost podal jsem na něho proto, že mne pro velmi věcnou a spravedlivou recensi jednoho svého překladu nazval zákeřníkem, podlým, bezectným lhářem a utrhačem, prašivou ovcí, podlým vyvrhelem, padouchem, srovnával mne se psem, mluvil o mé nevědomosti, drzosti, potměšilosti, padoušství atd., a podal jsem ji teprve tehdy, když jsem ho již nemohl žalovati soudně, prominuv mu poprvé tyto urážky, a když přes mou pohrůžku, že má trpělivost je již vyčerpána, jakmile věděl, že ho nemohu stíhati soudně, začal se svou »polemikou« znova. Jak se věc měla, mohl se i p. V. přesvědčiti, kdyby byl chtěl. Vyložil jsem o tom již dříve. P. V. se T. Hrubého nyní zastává; nemohu míti nic proti tomu, když se mu toto počínání T. Hrubého líbilo, a když je mu osoba jeho tak sympathická. Do další polemiky se s p. V. pouštěti nemohu; taková polemika, která jádru věci se vyhýbá, ale za to libuje si v osobních útocích, hodí se dobře do ČMF.; ale »Listy fil.« mají vážnější úkol a nemohou se obírati vyvracením bezcenných tvrzení. *J. K.*

Na obálce druhého sešitu šestého ročníku ČMF. čte se toto prohlášení, kteréž, aby nepřišlo na zmar, tuto otiskujeme:

»P. prof. Král uveřejnil v »Listech filologických« o části Jubilejního Památníku, která se týká klassické filologie, »kritiku« rovněž tak nespravedlivou jako urážlivou. Jeden ze spolupracovníků, pan Dr. K. Velíšek, podal již v tomto sešitě odpověď; já pak sám za nedlouho podám náležitou kritiku této kritiky. Ovšem míní někteří moji přátelé a spolupracovníci, že bych mohl i nyní opět kritiku z oné strany pocházející klidně ignorovati, poněvadž každý nepředpojatý odborník úsudek náležitý a spravedlivý o této záležitosti si utvoří. Jsem však v tomto případě, jenž se také České Akademie týká, jiného mínění. Upřímně míněna byla slova, která jsem na obálce 4. 5. sešitu ročníku III. ČMF napsal: 'Podotýkám ještě, že by mi bylo trapné, před společnými našimi posluchači se potýkati s bývalým svým posluchačem a nynějším kollegou, a nad to ještě s odborným kollegou'. Ale sunt certi denique fines! P. prof. Král byl sám ode mne vyzván, aby vstoupil do řady spolupracovníků Jubilejního Památníku, později zřekl se spolupracovnictví z příčiny, kterou já dle pravdy a skutečnosti vyložím. Když dlouho a dlouho žádná kritika o řečeném oddíle Jub. Pa-

mátníku nepřicházela, myslilo se již, že p. prof. Král poznal, že v této věci nemá náležité nepředpojatosti, a že proto taktně upustil od zamýšlené kritiky. Lituji toho, že se jinak rozhodl. Dr. *J. Kvíčala.*

Na toto prohlášení odpovídám toto. Upřímně lituji, že pan dvorní rada prof. J. Kvíčala na zásadu, které se v prohlášení svém dovolává, že je totiž trapné potýkati se s kollegou, vzpomíná již po druhé tehdy, kdy jsem nucen proti úsudkům jeho a jeho spolupracovníků se hájiti, a že jí nehledí také tehdy, kdy uveřejňuje sám proti mně útoky, proti nimž — jak je mé právo i povinnost — já stále se jenom bráním. Pan dvorní rada Kvíčala, ač v »Prohlášení redakce« v ČMF. I, 1895, str. 88 oznámil, že z jeho časopisu »vyloučena jest všecka osobní polemika«, a že »připouští se jen polemika věcná«, uveřejnil hned v druhém ročníku (1896), str. 276 n. proti mně nevěcný a vědecky naprosto bezcenný článek Timotheje Hrubého, s nímž ani sám co do věci nesouhlasil, článek, který obsahoval prudkou a neoprávněnou osobní polemiku, v němž se mluvilo posměšně o mé »učenosti« a »důmyslnosti«, vytýkala se mi jízlivost a lehkomyslnost, která vážnému muži nesluší, dále i smělost a j. v. Ač jsem prof. Kvíčalu nejprve písemně na nepříslušnost takových útoků proti kollegovi upozornil a později v Listech fil. XXIV (1897), str. 73 n. bezcenná tvrzení Hrubého vyvrátil, uznal p. dvorní rada Kvíčala přece za dobré ve svém časopise III, 1897, str. 190 n. uveřejniti druhý podobný, věcně naprosto bezcenný, ale svrchovaně útočný článek T. Hrubého (srv. o něm Listy fil. XXIV, 1897, str. 384 n.). Může kdo správně souditi, že ty články byly neurážlivé a spravedlivé, a že bylo vhodné takové věci proti kollegovi před společnými posluchači vykládati? Bylo vhodné uveřejňovati proti vlastnímu kollegovi články, psané člověkem, který tohoto kollegu hrubým způsobem urážel, vytýkaje mu neprávem ignoranství, nepoctivost, drzost a nazývaje ho padouchem, prašivou ovcí, nihilistou, vyvrhelem atd.? Myslím, že článek takový neměl býti od p. dvorního rady Kvíčaly přijímán, třeba T. Hrubý, jeho původce, jak později p. dvorní rada Kvíčala sám se přiznal (ČMF. IV, 1898, str. 80), byl jeho přítelem. Upřímně lituji, že nehleděl p. dvorní rada Kvíčala oné zásady, když uveřejňoval pověstnou, zcela neobjektivní kritiku V. Flajšhansovu a A. Truhlářovu o »Rozpravách filologických«, vydaných na počest Gebauerovu (ČMF. V, 1899, str. 152 n.), v níž se o celém tomto spisu mluvilo zcela neprávem jako o díle špatném, v němž se mně a jinému kollegovi, prof. Pastrnkovi, vytýkala »nedostatečnost studií«, jiným přispěvatelům »povrchní« práce atd. Lituji, že p. dvorní rada Kvíčala nevzpomněl oné zásady, když v ČMF V (1899), str. 439 n. uveřejnil proti mně neoprávněnou polemiku Kubelkovu, ba ani když dopustil p. Velíškovi, bývalému mému posluchači, aby polemisoval se svým bývalým učitelem tak, jak polemisuje, a že vzpomíná zásady té již po druhé teprve tehdy, když jsem nucen hájiti se proti úsudkům, které o mé literární činnosti uveřejnil v »Památníku«. Já tuto již po druhé na toto neobyčejné a militantní počínání pana dvorního rady Kvíčaly ukazuji. Divím se ostatně, proč p. dvorní rada Kvíčala mou kritiku »Památníku« shledává nespravedlivou a urážlivou a proti ní se ohrazuje, ale proč se neohradil proti velice ostré kritice, vyšlé v »Osvětě«, 1899, I, str. 886 již před rokem, v níž se onomu oddílu »Památníku«, který jedná o klassické filologii, přímo vytýkala strannickost. Na konec připomínám, že na kritiku své kritiky, kterou p. dvorní rada Kvíčala chystá, odpovím ovšem antikritikou, a že mně k mé kritice (nevím, proč bych se tím tajil) bylo zvelmi mnoha stran gratulováno: patrně vyřkla jen to, co všem tanulo na mysli.

P. dvorní rada Kvíčala také slibuje, že vyloží, proč jsem se spolupracovnictví při »Památníku« zřekl. Myslím, že jsem jinak jednati

nemohl, jak vyplývá z dopisu, který jsem v červnu 1897 sl. praesidiu České Akademie o té věci zaslal, a jejž tuto uveřejňuji.

Slavnému praesidiu České Akademie císaře Františka Josefa.

V měsíci květnu t. r. žádal mne pan dvorní rada prof. Jan Kvíčala, abych do sborníku, jejž sl. Akademie vydati zamýšlí k oslavě jubilea padesátiletého panování Jeho Veličenstva, napsal část, jednající o českých spisech a pojednáních z oboru literatury řecké a starověké metriky. Slíbil jsem ochotně účastniti se tohoto podniku, a to jen z toho důvodu, že se mi tím poskytovala příležitost, přispěti také se své strany k oslavě jubilea nejmilostivějšího našeho panovníka, za jehož slavné vlády a šlechetné podpory literatura česká vůbec a vědecká zvlášť došla netušeného rozvoje. Přiznávám se, že bych byl těžce nesl, kdybych po svém dvaadvacetiletém působení v oboru české literatury staroklassické nebyl býval pozván k účastenství při oslavě jubilea tak významného. Bohužel stalo se mi slíbené účastenství v tomto podniku naprosto nemožným, a to pro jednání redaktora tohoto sborníku, p a n a d v o r n í h o r a d y K v í č a l y. Pan dvorní rada Kvíčala uveřejnil ve svém listě »Českém Museum filologické« II (1896), str. 276 n. nevěcné, mé osoby se týkající útoky p. Timotheje Hrubého, k nimž jsem pražádné příčiny nezavdal. Po uveřejnění těchto útoků vyslovil jsem své podivení panu dvornímu radovi Kvíčalovi nad tím, že takové neklidné, militantní výroky o mně ve svém listě uveřejňuje, a spokojil jsem se tím, když pan dvorní rada Kvíčala v soukromé rozmluvě dne 12. prosince m. r. se mi *omlouval* řka, že *nevěděl*, že by výroky ty týkaly se mne. Proto nebylo později pro mne příčiny, abych p. dvornímu radovi Kvíčalovi účastenství v zamýšleném podniku sl. Akademie nesliboval. Ale pan dvorní rada Kvíčala, ačkoli nyní *ví*, na koho p. Timothej Hrubý útoky svými míří, uznává přece za dobré v nejnovějším čísle svého listu III (1897), str. 190 další nesprávné a nevěcné, zcela osobní výklady onoho pána uveřejňovati, ba na obálce toho čísla slibuje, že nějaké výklady, s věcí tou souvisící, uveřejní s á m v nějakém jiném listě nevědeckém. Takové jednání proti kollegovi a toho času děkanu fakulty činí mi naprosto nemožným, abych s panem dvorním radou Kvíčalou měl nadále jiné než zcela úřední styky a abych se tedy účastnil díla, jehož on jest redaktorem, a jehož řádné provedení vyžaduje nutně častých a úzkých styků s redakcí.

Oznamuje toto své rozhodnutí sl. praesidiu Akademie, želím toho opravdově, že mi pan dvorní rada Kvíčala učinil nemožným, abych svou nejhlubší úctu a oddanost k Jeho Veličenstvu projevil účastněním se zamýšleného podniku sl. Akademie, jehož bych se byl jinak účastnil rád a ze všech sil. Ale nezbývá mi rozhodnutí jiné, ježto sl. Akademii nemohu ovšem míti k tomu, aby v čelo podniku postavila osobu jinou, jež by své spolupracovníky více si hleděla udržeti. Přípravné práce (sbírání materiálu), nutné k sepsání té části díla, kterouž sepsati jsem se uvolil, dal jsem po úradě a se schválením pana dvorního rady Kvíčaly vykonati dvěma posluchačům filosofie, p. G. a N. Prosím, aby sl. Akademie je za obtížnou tuto práci, nezbytnou i pro toho, kdo za mne vypracování oné části převezme, laskavě odměniti si neobtěžovala.

Aby snad tento můj krok nebyl vykládán od někoho, poměrů neznalého, jinak než z pohnutek, jež mne k němu vedly, oznamuji sl. Akademii, že, bude-li třeba, list tento uveřejním. —

Po odeslání tohoto dopisu vyjednával se mnou člen Akademie prof. Mourek. Ale vyjednávání vůbec nebylo dokončeno, a odpovědi nějaké se mi na můj dopis od sl. Akademie nedostalo. *Josef Král.*

Příspěvky epigrafické.

Napsal **Fr. Groh.**

III.

Na velikém nápise attickém, jednajícím o odvádění prvotin obilních do chrámu eleusinského (CIA, IV, 1, čís. 27 b, str. 59 = Dittenberger, Sylloge² čís. 20 = Michel, Recueil čís. 71), čteme mezi jiným toto ustanovení (ř. 26 nn.): *ἀναγράφσαντες* (totiž *οἱ ἱεροποιοί*) *δὲ ἐ[μ] πινακίοι τὸ μέτρον τõ καρπõ τό τε παρὰ τõν δεμάρχον κατὰ τὸ[ν δε͂]μον* h*έκαστον καὶ τὸ παρὰ τõν πόλεον κατὰ τὲν πόλιν* h*εκάσ[τεν κ]αταθέντον ἔν τε τõι Ἐλευσινίοι Ἐλευσῖνι καὶ ἐν τõι βο[λευτ]ε[ρ]ίοι.* Hieropoiům ukládá se zde za povinnost, vésti seznam přijatého obilí, a sice toho, jež vybrali z Attiky, dle jednotlivých demů, ostatního pak dle jednotlivých měst. Seznam ten má se pořiditi dvojmo: jeden exemplář má býti v Eleusině v Eleusiniu, t. j. v chrámě bohyň Demetry a Kory, druhý v Athenách na radnici. Ustanovení to jest zcela rozumné. Kněží eleusinští musili míti seznam ten při ruce; potřebovali ho nejen při skládání účtů, nýbrž i proto, aby v čas mysterií mohli upomenouti liknavé obce řecké na posvátnou povinnost k bohyni Demetře. Vždyť usnesli se Atheňané zároveň, aby nejvyšší úředníci mysterií, hierofantes a daduchos, vybízeli o mysteriích všechny Helleny, by dle mravu oteckého a výroku boha delfského přinášeli prvotiny obilí za obět do Eleusiny. Rada athenská pak žádala onoho seznamu k vůli kontrole, a tu byla nejvhodnějším místem proň radnice. Že rada skutečně kontrolu nad vybraným obilím vykonávala, patrno i z jiných ustanovení téhož nápisu. Z ř. 40 nn. dovídáme se, že obilí, které zbude po vykonání určitých obětí, mají hieropoiové v e s r o z u m ě n í s r a d o u prodati, a za peníze tak stržené zříditi dary obětní, na jakých se lid usnese.

Podal jsem šíře výklad místa toho, abych tím stručněji mohl promluviti o návrhu, který podal Vilém Dittenberger již v prvním vydání své Sylloge, a který ponechal i ve vydání druhém. Pozastavuje se totiž nad výrazem *ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ Ἐλευσῖνι*, soudí, že se zde kamenník dopustil omylu, a navrhuje čísti *ἐν τε τῷ Ἐλευσινίῳ καὶ Ἐλευσῖνι ἐν τῷ βουλευτηρίῳ.* Změna

tato je sice lehká — pouze slovo *καὶ* změní místo své —, avšak smysl jest již zcela jiný. Dle toho čtení měl by seznam vybraného obilí býti uložen jednak v athenském Eleusiniu, ležícím pod Akropolí, jednak na radnici eleusinské. To však jest ustanovení naprosto nevhodné. Rada athenská, kdyby chtěla nahlédnouti do onoho seznamu, musila by poslati proň do Eleusinia, a kněží chrámu eleusinského zase do radnice eleusinské. To by bylo nejen nepohodlné, nýbrž i nepřirozené zařízení. Co by měla rada eleusinská se seznamem tím dělati, jest zcela nepochopitelno.

Že chrám eleusinský může se nazývati prostě též *τὸ Ἐλευσίνιον*, jest svědectvím Aristeidovým (XIX, p. 421, 3 Dind.) s dostatek dokázáno, jak ostatně uznává i Dittenberger. *Τὸ Ἐλευσίνιον Ἐλευσῖνι* pak řečeno jest tu na rozeznání svatyně eleusinské a athenské její filialky, Eleusinia. Proto nemohu uvěřiti, že by písař nápisu mohl se dopustiti tak velkého, věcného omylu. A kdyby se tak stalo, nemohla by chyba ta ujíti tajemníku rady, jehož péčí nápis ten na obecní útraty byl postaven.

K potvrzení své domněnky dovolává se Dittenberger též nápisu v CIA, II, 176 (Sylloge[2] č. 151), kdež prý táž chyba se vyskytuje. Jest to pochvalné uznání, jehož r. 330/29 př. Kr. k návrhu státníka Lykurga dostalo se Eudemovi Platajskému za to, že poskytl 1000 přípřeží k stavbě stadia a divadla panathenajského, a že je poslal všechny před Panathenajemi, jak byl slíbil (*[ἐπ]ι[δέδ]ω[κεν] εἰς τὴν ποίησιν τοῦ σταδ[ί]ου καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Παναθη[ναϊ]κοῦ χίλια ζεύγη, καὶ τ[α]ῦτα πέπομφεν ἅπαντα π[ρὸ Π]αναθηναίων καθὰ ὑπέσ[χετο]*. I zde jest Dittenberger toho mínění, že omylem kamenníka pořad slov byl změněn; mělo prý býti vryto *τοῦ σταδίου τοῦ Παναθηναϊκοῦ καὶ τοῦ θεάτρου*. To by znamenalo, že Eudemos přispěl k stavbě stadia panathenajského a k stavbě divadla Dionysova. Že tento výklad jest nesprávný, patrno ze slov následujících, kdež se Eudemovi za zvláštní zásluhu přičítá, že poslal přípřeže své před Panathenajemi, že tedy horlivostí svou způsobil, aby závody o Panathenajích r. 330 již v novém stadiu pořádati se mohly. Tento dodatek byl by zcela nevhodný, kdyby jednalo se též o divadlo Dionysovo. Výrazem *τὸ στάδιον καὶ τὸ θέατρον τὸ Παναθηναϊκόν* míní se stavba jediná: stadion panathenajské. Slovem *στάδιον* označuje se vlastní dráha závodní, slovem *θέατρον* hlediště stadia (srv. Dörpfeld-Reisch, Das griech. Theater, str. 282).

IV.

Na starobylém nápise, objeveném r. 1861 v Delfech, nedaleko pramene kastalského (IGA, čís. 319 = Roberts, Greek epigraphy I, str. 231), zaznamenáno jest, že jakýsi rod delfský, *Λαδυάδαι*, jenž přikládal si čestný titul »spojenců a pokladníků«

zpra [illegible]
[illegible]
Sh [illegible]
z [illegible]
nebo za [illegible]
na př. [illegible]
hlavně [illegible]
indoeuropsk [illegible]
však myth [illegible]
nich nebo [illegible]
k nestřízliv [illegible]
často užívá. [illegible]

Srovnávac [illegible]
[illegible] dohrála: ani [illegible]
[illegible] velká část bozstev [illegible]
indoeuropských vzni [illegible]
[illegible] O mythologii není [illegible]
[illegible]: ani o Divovi — [illegible]
[illegible] v pravěku [illegible]
[illegible] jeho kultu lze zjistiti jen [illegible]

K jistějším výsledkům [illegible]
[illegible] Mannhardtův a Schwartzův, [illegible]

jednotlivých mythů indoeuropských zacházeli leckdy daleko: že mnohé mythické bytosti nižší v jednotlivých mythologiích indoeuropských velmi jsou sobě podobny, jest jisto. Není arci vyloučena možnost, že bytosti takové vznikly jen u některého kmene indoeuropského a od něho že přešly k jiným již v dávných dobách; nicméně poznání, že mnohé z těchto bytostí (na př. Nymfy řecké a římské, indské Apsarasy, rusalky a víly) vyskýtají se téměř ve všech mythologiích národů indoeuropských, a to i takých, kteří již v dávných dobách sídly svými od sebe byli odděleni (na př. Ariové a Řekové), spíše svědčí mínění, že pocházejí již z indoeuropského pravěku.

Méně jistých výsledků došel, tuším, směr anthropologický, jenž mythům sobě podobným přikládá původ samostatný, soudě, že na základě týchž podmínek psychických může i u národů naprosto odlehlých, jež nikdy nebyly v nějakém styku vespolném, vyvinouti se mythus týž. Shledali jsme, že i tento směr jest příliš jednostranný; nelze popříti, že jsou mythy sobě podobné, jež vznikly zcela samostatně, ale podobnost takových mythů přestává zpravidla jen na jistých základních rysech. Naproti tomu jsou mnohé mythy, hlavně indoeuropské, jež netoliko ve svých prvcích, ale i v rysech méně význačných, vedlejších, tak se shodují, že o příčinné jich souvislosti nemůže býti pochybnosti: jsou buď přejaty, buď pocházejí ze společného pramene indoeuropského.

Značné neúspěchy těchto směrů srovnávacích způsobily v novější době reakci: vznikla tak zvaná škola filologicko-kritická, která srovnávání mythů užívá jen jako prostředku k výkladu mythu, nestarajíc se o řešení otázky, kdy, zda v pravěku indoeuropském či později, ten neb onen mythus vznikl. Mythologové tito vrátili se tedy vlastně na to stanovisko, na jakém byla mythologie před vznikem směrů srovnávacích. Mnozí z nich soudí, že pozdější spletitost jednotlivých mythologií a náboženství vznikla spojením a přenášením mythů a kultů, původně čistě lokálních. Ukázali jsme již, že i tito mythologové zabíhají do krajností, pokládajíce bez dostatečných důvodů i takové kulty a mythy za lokální, kteréž dle vší pravděpodobnosti byly majetkem celého národa nebo kmene. Při výkladu mythů a bytostí mythických užívá i tento směr starých method: pokládá mythy a bytosti mythické buď převahou za přírodní, buď vykládá je historicky nebo po způsobu Vossově a Lehrsově ethicky a rationalisticky. I tu zabíhají jednotliví mythologové do krajností, užívajíce jednoho způsobu výkladu s oblibou i tam, kde staví se mu v cestu značné překážky. Zvláště proti naturalistickému pojímání mythů a mythických bytostí jeví se u značné části novějších mythologů odpor, zcela neprávem a částečně zajisté z pouhého nedorozumění.

Ti mythologové, kteří drží se výkladu naturalistického, pokládajíce na př. Apollona za boha slunce, Dia za boha nebes,

Heru za bohyni měsíce atd., nesoudí zajisté, že Řekové ctili samo slunce, nebe nebo měsíc, nýbrž jsou si dobře toho vědomi, že již v nejstarší nám známé fasi řeckého náboženství (a totéž platí i o jiných náboženstvích indoeuropských) bozi přírodní byli osoby, od přírodního substrátu, z něhož vyšli, odloučené a ovšem značnou měrou také zethisované. Ale klásti po způsobu Vossově a Lehrsově na váhu jen a jen tuto pozdější převahu ethických vlastností některých vyšších bytostí mythických a naturalistický výklad mythů naprosto zavrhovati, ba jemu se i posmívati, může jen ten, kdo zcela určitých známek, že ti neb oni bozi vyvinuli se z jistých zjevů a sil přírodních, buď vskutku nevidí nebo viděti nechce.

Kdo četl Vedy, nemůže býti o přírodním významu mnohých bohů a mythických osobností v pochybnostech, ježto jejich původní přírodní platnost jest u mnohých z nich zcela průznačná. Může kdo býti na pochybnostech, že na př. Vāju a Marutové jsou mythické bytosti a bozi větru, Indra bůh bouře, Agni bůh ohně atd? Jakou příčinu tedy máme zavrhovati i v jiných mythologiích indoeuropských podobné výklady, smáti se na př. tvrzení, že Hefaistos byl původně bohem ohně, a pojímati jej rationalisticky jako pouhého božského kováře?

Namítává se také, že přívrženci přírodního výkladu v pojímání téléž bytosti se neshodují, že jedni na př. Athenu pokládají za bohyni měsíce, jiní za bohyni blesku, jedni Heru rovněž za bohyni měsíce, jiní za bohyni vzduchu atd. To jest ovšem pravda, ale pravda snadno vysvětlitelná, hledíme-li k tomu, že na př. bohy řecké, římské, germanské i jiné známe teprve na posledním stupni jich vývoje, na němž původní jich ráz přírodní ethisováním i jinými příčinami značně jest setřen, a že jsme tedy odkázáni na pouhé kombinace. Mimo to dopouštějí se mnozí mythologové té těžké chyby, že o původní podstatě té neb oné bytosti mythické usuzují jen na základě některých význačnějších jejich vlastností, ne na základě celé její působnosti, jejího kultu a pověstí k ní se nesoucích, že dále sváděti se dávají často lichými etymologiemi temných jich jmen, ba na těchto etymologiích zakládají všecky své výklady. Roscher a někteří mythologové jiní šli cestou opatrnější; hleděli vyzkoumati, jaké působení staří tomu neb onomu zjevu přírodnímu přikládali, a srovnávajíce názory ty se starověkými názory o působnosti jistých božstev, hleděli takovým způsobem vypátrati původní jich podstatu. Že na př. Hera a Juno, Artemis a Diana jsou původně bohyněmi měsíce, bylo Roscherem i jinými dobře odůvodněno; nebo všecku jejich působnost lze z působnosti měsíce na zemi i člověka, jak si ji staří představovali, dobře vysvětliti. Že také při této střízlivé methodě dochází se leckdy k různým výsledkům i v téléž otázce, toho příčina jest ta, že staří přičítali jednotlivým zjevům pří-

rodním ze značné části tytéž účinky: i slunce i měsíc i vítr dle jich mínění působí na člověka a přírodu často týmž způsobem blahodárně nebo škodlivě. Všecky na př. týmž způsobem působí na úrodu zemskou, i jest u božstva, jehož přední vlastností jest příznivé působení na úrodu zemskou, vskutku těžko rozhodnouti, ze které síly přírodní se vyvinulo. Z nesnadnosti řešení takých otázek nelze však po mém soudu odvozovati nesprávnost a neoprávněnost takového řešení vůbec.

Zkrátka, dle mého soudu, jejž jsem hleděl výše podrobnějším výkladem odůvodniti, každý ze směrů mythologických, o nichž jsme dosud promluvili, obsahuje v sobě něco dobrého. Jest naprosto nesprávno, domnívati se, že lze všecky mythy anebo aspoň většinu z nich vyložiti touž methodou. Jako mythy mají různý vznik (srv. co o tom bylo vyloženo v prvním článku v Listech fil. XV, 1888, str. 424 n.), tak různé mohou a musí býti cesty, jimiž se nám bráti třeba, abychom v podstatu jich pronikli. Jako všude ve vědě, tak i tuto všeliká jednostrannost jest škodliva. Tím nebudiž řečeno, že tomu, kdo by se uměl vyvarovati této jednostrannosti, bude snadno jednotlivé mythy vykládati. I tak bude řešení otázky o vzniku mythů a mythických bytostí úkolem velmi nesnadným: pokoušímeť se tu rozřešiti a vysvětliti psychologické zjevy, jež z velké části povstaly a se vyvíjely před úsvitem historie v dobách, z nichž nemáme přímých zpráv a jež můžeme si poněkud osvětliti jen kombinacemi, osnovanými na základě sociálních a kulturních poměrů pozdějších dob. A takové kombinace budou vždy jen více nebo méně pravděpodobné, nikdy téměř jisté, ba z velké části i dosti problematické.

* * *

Dříve nečinilo se mezi mythologií a náboženstvím národů na starších stupních jich vývoje přesného rozdílu; proto nebylo také knih na př. o řeckém, římském nebo slovanském náboženství, nýbrž jen o mythologii. Soudilo se, jak praví dobře M. Müller (Nat. Rel., str. 396), že mythologie a náboženství jest totéž, ježto mythologie pokládala se za soubor tradic a nauk, ve které se věřilo. V novější době lepším prozkoumáním otázky, co jest mythus a jak vzniká, a co jest náboženství, shledalo se, že mythologie a náboženství se nekryjí, že jsou také jisté mythické představy a bytosti, které s pojmem náboženství nejsou ve vnitřním styku, nýbrž nejvýše jen v jakémsi styku zevním: proto vedle mythologie vznikla i zvláštní věda o náboženství (science de religion, science of religion, Religionswissenschaft), která nyní velmi horlivě se pěstuje nejen v monografiích a knihách souborných, nýbrž i ve zvláštních, jen této vědě věnovaných časopisech.

Většina mythologů, o nichž jsme v tomto článku jednali, jest si již rozdílu mezi mythologií a náboženstvím vědoma, třeba hranici mezi nimi, leckdy arci (na př. u Reků) dosti těžko stanovitelnou, nestanovila a nemohla stanoviti přesně a ani o otázce, jak ten neb onen národ dospěl k náboženství, se určitě nevyslovovala. V tom právě nad jiné mythology vyniká M. Müller, jenž otázce té věnoval mnoho péče a studia, a také Gruppe, ač vznik náboženství představuje si způsobem jistě nesprávným. Ale tito mythologové, ač jsou směrů tak různých, shodují se většinou v tom, že vznik mythu a mythických bytostí kladou před vznik náboženství, anebo obojí aspoň vedle sebe: v obojím případě vznik představ náboženských není aspoň starší vzniku představ mythických. Vznikl však i směr, který poměr tento obrátil, který klade vznik představ náboženských, jež odvádí z víry v duše nebo duchy, na první místo, mythu pak vykazuje místo více nebo méně podružné. Směr ten nazývá se nyní obyčejně souborně animismem, ačkoli jednotliví přívrženci jeho a i sami předáci tohoto směru, Tylor, Spencer a Lippert, v názorech svých podstatně se liší. Proto i tuto jest přesné rozlišování jednotlivých hlavních mínění, aspoň mínění Tylorova a Spencerova i Lippertova, velmi na místě.

Slovo animismus není k označení tohoto směru právě nejvhodnější. M. Müller (Nat. Rel., str. 375) ukázal dobře, že slovo animare (a tedy i animismus), míníme li jím oživování věcí přírodních, může míti smysl dvojí: animare může buď znamenati prostě »životem obdařiti« nebo také »mente et ratione instruere«, obdařiti duchem a rozumem. Jestliže mluvíme tedy o animismu jako oživování zjevů přírodních, může to znamenati, že jim přikládáme pouze život, ale může to také znamenati, že jim přikládáme duši i rozum (srv. i str. 152). V prvním případě by i takové náboženství a mythologie, která by na př. v slunci, měsíci, vodě atd. shledávala pouze něco živého, také mohla slouti animismem. Ale v tomto smyslu se slova toho, pokud vím, neužívá. Mluví-li se o animismu, míní se tím theorie Tylorovy, Spencerovy, Lippertovy a jich přívrženců, ačkoli, jak řečeno, i tyto theorie mezi sebou podstatně se liší. Proto pokládám za nutné, má-li následující výklad můj býti jasný a zřetelný, nastíniti tu stručně hlavní nauky těchto theorií, ačkoli vznikly již před tím obdobím, o jehož mythologických bádáních v článku tomto jednám, a ačkoli jsem si dobře vědom, že tím opakuji věci mnohým čtenářům dobře a dávno známé.

Edward B. Tylor vyložil nauku svou obšírně ve spise »Die Anfänge der Cultur . . . übertragen von J. W. Spengel und Fr. Poske, Leipzig 1873«, stručně a přehledně ve spise »Einleitung in das Studium der Anthropologie und Civilisation« (deutsche autorisierte Ausgabe von G. Siebert. Braunschweig 1883, str. 412 n.).

Tylor ve spise »Die Anfänge der Cultur« I, str. 269 n. jedná nejprve o mythologii. Vznik a první vývoj mythů připisuje dětskému věku lidského života duševního; vývoj mythů jest částí vývoje kultury (str. 280). První a hlavní příčinou, proč tvoří se mythy, jest víra, že celá příroda jest oživena; víra ta na nejvyšším stupni svého vývoje vede až k personifikaci. Člověk, dokud stál na počátečním stupni svého duševního vývoje, shledával v každém zjevu ve světě působení osobního nějakého života a vůle. Slunce a hvězdy, stromy a řeky, vítr a oblaka stávaly se mu osobními oživenými bytostmi, které žily životem podobným, jako lidé nebo zvířata (str. 281). Toto oživování, animování přírody způsobilo vznik mythů přírodních (str. 284). Na vznik mythů měla však působení i řeč (str. 295 n.). Vše to dotvrzuje Tylor rozborem hojných mythů přírodních (str. 311 n.). Ale i z jiných pramenů prýští se mythy. Touha člověka seznati příčiny, které působí zjev, jejž smysly svými znamená, není výplodem vyšší civilisace, nýbrž charakteristickou jeho známkou již za nejnižšího stupně jeho vývoje a ta vede ho, podle toho, co si chce vyložiti, k rozličným mythům explanatorním nebo filosofickým, jak se Tylor vyjadřuje; mythy jiné zakládají se na špatně pochopených, upřílišněných nebo překroucených popisech skutečných věcí, nebo zosnovány jsou za příčinou morálního, sociálního nebo politického poučení atd. Mythus má tedy prameny několikeré (str. 362 n.).

Vyloživ obšírně, jak vzniká mythus, přistupuje Tylor k výkladu o animismu. Animismem nazývá Tylor (Anfänge, I, str. 419) nauku o duších; animismus jest charakteristický pro kmeny s nízkou civilisací a sahá, arci změněn, až do kultury moderní (str. 420). Člověk záhy přemýšlel o rozdílu mezi tělem živým a mrtvým, o příčinách bdění, spánku, nemoci, smrti, o vidinách lidských postav, které se mu zjevovaly ve snu, a dospěl takto k pojmu duše, souděj, že všecky ty zjevy vysvětliti lze tím, že v člověku jest nějaký netělesný obraz, podobný páře nebo stínu, jenž je příčinou života i myšlení, má vědomí i vůli, může se od těla odloučiti a těkati z místa na místo; ač je neviditelný a netělesný, přece má jakousi fysickou sílu a objevuje se člověku, zvláště ve snách, jako vidina; může vnikati i do těl jiných lidí a zvířat, ba i do věcí, jich se zmocniti a na ně působiti (str. 422 n.). Absolutního fysického rozdílu mezi člověkem a zvířetem, jež často jedná tak, jakoby je řídily lidské myšlenky, člověk neznal, a proto připisoval duši i zvířatům (str. 462 n.); z podobných příčin ji přičítal i rostlinám (str. 468 n.), ba přičítal nejen život, ale i duši také věcem, které my pokládáme za docela neživé, řekám, kamenům, zbrani atd. (str. 470 n.), souděj tak z vidin různých věcí, jež se mu zjevovaly ve snu.

Již tedy na nejnižších stupních kultury, jež jsou nám dostatečně známy, shledáváme se s pojmem duše, která, dokud je v těle, podmiňuje život člověka, a mimo tělo objevuje se ve snu.

a vidinách; duši přirozeným rozšířením theorie o duších lidských přikládal pak člověk i zvířatům, stromům a rostlinám, ba i předmětům zcela neživým (str. 494 n.). Duše trvá ovšem i po smrti člověka (II, str. 1 n.).

Z této víry v duše vyvinula se pak víra v duchy, daemony i bohy (str. 108 n.). Duše zemřelých pokládány byly často za škodlivé duchy (str. 111 n.), ale také často za duchy, kteří pozůstalé ochraňují a mají právo žádati od nich služeb a poslušnosti; odtud vzniklo ctění předků (str. 113 n.). Duchové jsou tedy tétéž podstaty jako duše, ale nenáležejí již jednotlivým bytostem nebo předmětům, nýbrž jsou od nich odloučeni. Jako duše, tak i duchové buď těkají volně po světě nebo mohou dlíti v nějakém tělese hmotném, v těle zvířecím, kameni, obrazu atd.; tak vzniká fetišismus (ctění předmětů neživých, vlastně ducha v nich sídlícího) a idololatrie (str. 122 n., 143 n.). Idol je fetiš, jemuž dána více nebo méně uměle podoba člověka (str. 168 nn.), ač původně snad byl idol jen symbol, obraz nějaké bytosti vyšší, jemuž samému život a moc se nepřipisovala (str. 170).

Člověk utvořil si tedy duchy dle představy o duši lidské a oživil jimi celou přírodu (str. 185); zjevy v přírodě dály se dle jeho mínění působením duchů (str. 186 n.). Věřil v duchy sídlící v horách, vodách, stromech, zvířatech atd. (str. 205 n.). Ale také vyšší, mocná božstva jsou utvořena dle vzoru lidské duše: člověk byl typem božstva. Vyšší božstva různí se sice od duší a duchů nižšího stupně, ale rozdíl ten týká se spíše jich hodnosti než vnitřní podstaty (str. 249). Skoro všude vyskytují se v říši duchů takováto vyšší, vládnoucí božstva (str. 250). Ne sice všecka, ale hlavní z nich jsou ve spojení s přírodou. Nebe a země, hrom a déšť, voda a moře, oheň, slunce a měsíc bývají uctívány buď přímo, buď soudí se, že jsou oživeny zvláštními božstvy, anebo bývají tato božstva od nich odlučována a v lidské podobě ctěna. Všecky tyto představy zakládají se na fetišismu. Všickni ti bohové sice vynikají nad menší fetiše, ale přece jsou jen fetiši (str 256). Mimo takové bohy-fetiše uznává však polytheismus i jinou třídu božstev, jejichž význam zakládá se na vykonávání jistých důležitých činností v přírodě i životě člověka. Nižší kmeny dospívají k víře v takové bytosti, buď že bohům již uznaným uloží vykonávání jistých zvláštních povinností, buď že takové funkce přenesou na bytosti, které si za tím účelem utvoří a obdaří božskou osobností. Tak na př. božstva porodu jsou někde původní božstva měsíce, jinde božské osoby zvlášť vytvořené; podobně božstva úrody, války, smrti (str. 305 n.). U národů, kteří ctí předky, stávají se bohy duše velikých náčelníků a bojovníků nebo jiných slavných osob (Einleitung, str. 432).

Pokusili jsme se tu co možná stručně podati takřka kostru názorů Tylorových, nehledíce k hojným dokladům, kterými Tylor výklad svůj provází.

Tylor vychází tedy od víry v duše, po smrti člověka dále existující. Z této víry v duše vzniklo i ctění předků, rozšířené u větší poloviny lidstva (str. 424). Duše po smrti člověka stává se duchem, jenž na žijící může působiti příznivě i nepříznivě (dobří a zlí duchové). Duchové působí na přírodu zrovna tak, jako duše na tělo; stávají se takto duchy přírodními, v nichž jsou takřka síly přírodní ztělesněny. Nad dušemi a duchy stojí však v náboženství všech národů vyšší duchové, bozi. U národů, kteří ctí předky, stávají se, jak řečeno, bohy duše velikých náčelníků a bojovníků neb jiných slavných osob; jinak vyvinují se z duchů přírodních. Bozi ti přírodní, kteréž si představovali dle vzoru lidské duše (str. 433), takřka duše nebes, země, moře, slunce, měsíce a jiných zjevů přírodních, snadno vysvětlují polytheismus, s nímž se ve všech končinách světa setkáváme. Bozi jsou tedy vlastně duše lidské nebo bytosti, které jsou utvořeny dle vzoru duší lidských. Základem různých systémů duchů a bohů v starých náboženstvích jest právě víra v duše (str. 448).

Vznik všeho náboženství lidského odvádí tedy Tylor z jediného pramene, z víry v duše a duchy; i bozi nepopíratelně přírodního významu jsou mu duchové, jimž jisté zjevy a síly přírodní (nebe, slunce, měsíc atd.) byly sídlem, fetišem, od něhož se později mnozí z nich odloučili. Mythus a mythologii Tylor liší od náboženství velmi ostře; náboženské představy nepryštící se z různých představ mythických, nýbrž z víry v duše. Mythus vedle náboženství hraje tu úlohu podružnou, ač Tylor vznikání mythů vykládá si správně a ač váhy jejich v kulturním vývoji lidstva nikterak nepodceňuje. Největší část mythů vykládá si oživováním přírody. Tento výraz »oživování (animace) přírody« jest ovšem, jak jsme již výše naznačili, dvojsmyslný. Můžeme si zajisté představiti, že lidstvo v prvních dobách svého vývoje představovalo si jednotlivé předměty a zjevy jako živé, přikládalo jim, soudíc tak z jich pohybů a změn, jistý život, ale že nepřikládalo jim ještě duši, že tedy toto oživování přírody začalo již před vznikem víry v duše. Lze však slovo to vyložiti i ve významu druhém, souditi, že mythus přírodní vznikal teprve tehdy, kdy lidstvo přikládalo předmětům neživým i duši, a v tom případě by vznik mythů, aspoň nejčelnějších, byl pozdější než vznik víry v duše, představy mythické (aspoň z valné části) byly by nejen svým významem, nýbrž i dobou svého vzniku primitivním představám náboženským podřaděny. Přiznávám se, že mi není dosti jasno, jak si Tylor sám věc představuje, poněvadž právě na těchto místech nemluví dost určitě. Soudím však z různých jeho výroků (zvlášť na str. 281, 284 a j.) a zvláště z toho, že již

při těchto výkladech užívá výrazu »animismus«, jemuž v pozdějším výkladu přikládá určitý význam »víra v duše«, že vznik mythů přírodních odvozuje z takového oživování přírody, při němž člověk předmětům kolem sebe přičítá nejen život, nýbrž také duši, podobnou své duši vlastní, že tedy mythy dle Tylora, ač o nich pojednává před svým učením o animismu, nejen významem, nýbrž i dobou svého vzniku mají proti představám náboženským místo podružné.

Podstatně rozdílná od nauky Tylorovy je nauka Herberta Spencera (Die Principien der Sociologie. Autorisirte deutsche Ausgabe von B. Vetter. I. Leipzig 1877).

Spencer zakládá svůj výklad na představě, jakou si o primitivním člověku učinil (upírá mu na př. na str. 97 n. a 112 n. všecku tvořivou fantasii a na str. 111 touhu po poučení); k primitivním ideám člověka počítá poznání, že mnohé věci kolem něho a nad ním (slunce, měsíc, hvězdy) brzy jsou zjevny, brzo nezjevny (str. 133 n.), že mění svou podobu (na př. mušle a rostliny mění se v zkameněliny; str. 137 n.), ba i svou podstatu (srv. na př. změnu hmyzu, změnu vejce ve ptáka atd.; str. 139 n.). Každá věc nebyla tedy primitivnímu člověku jen to, čím se zdála, nýbrž mohla býti i něčím jiným (str. 143). I stínu přičítal existenci, soudě, že patří nějak k věci, jež jej vrhá, a že se může také od ní odloučiti (str. 143 n.). Podobně i obrazy lidí a předmětů v zrcadle vodním vzbuzují v něm představu druhé nějaké bytosti, neodvislé od té, která ji vzbudila, bytosti, která sice je obyčejně neviditelna, ale může býti pohledem do vody přivolána (str. 146 n.). Každá osoba i věc má tedy jaksi vedle sebe bytost druhou, jakési své dvojče. V přírodě vládne jakýsi dualismus.

Ježto intelligentnější zvíře dobře rozeznává živé od neživého (str. 154 n.), musíme souditi, že i primitivní člověk, jenž zajisté nebyl méně intelligentní než zvíře, rozeznával živé od neživého, a to lépe než zvířata (str. 159). Mínění, že primitivní člověk měl náklonnost připisovati život i takovým věcem, které nejsou živé, jest prý naprosto nesprávné (str. 160). Přes to však je jisto, že člověk velký počet věcí neživých zosobňoval a oživoval. Spor ten řeší Spencer tvrzením, že nejsou tyto názory primární, nýbrž sekundární, a že k nim primitivní člověk byl sveden při prvních svých pokusech, porozuměti světu jej obkličujícímu; nějaká zkušenost vzbudila prý v něm zárodek tohoto poblouzení (str. 163 n.), a vznik tohoto poblouzení Spencer vykládá způsobem následujícím.

V okolním světě leccos nevysvětlitelným způsobem mizí a opět se objevuje. Proto také sny, po procitnutí mizící, pokládal člověk za něco skutečného (str. 167); soudil, že ve snu dlel někde jinde, že má dvě individuality, z nichž jedna druhou

často opouští, ale zase se může vrátiti, že i on sám má dvojí existenci, jako mnohé věci jiné (str. 168).

Tento názor o snech působí i na jiné jeho názory. Nesprávná představa o nich vzbuzuje systém bludných myšlenek a nedůvěru k správným myšlenkám (str. 173 n.). Sny vzbuzují v něm představu o druhém duševním já; vedou ho k domnění o dvojí bytosti člověka, z nichž druhá od prvé rozeznává se tím, že činna jest v noci sama o sobě, vzdálena od prvé, mezi tím co tato odpočívá. Tato víra v druhé já souhlasí s jeho míněním o dualitě věcí, která se mu jeví v okolním světě, souhlasí s hojnými případy, v nichž věci z viditelných stávají se neviditelnými a naopak (str. 176). I úkazy mdloby, apoplexie, katalepse, ekstase a jiných tvarů bezvědomí podporují jeho mínění o onom druhém já, o druhé té bytosti, která od první může na čas se odloučiti (str. 178 n.). Rovněž i smrt vzbuzuje podobné myšlenky. Smrt pokládána byla jen za dočasné přerušení života na základě zkušenosti, že leckdy i zdánlivě mrtvý opět oživuje (str. 188 n.); z víry, že po smrti nastane opět jednou oživnutí, že ono druhé já do těla se opět vrátí, lze vyložiti zvyk klásti mrtvým do hrobu pokrmy (str. 192), udržovati mrtvoly (str. 202 n.) a j. v.

Toto druhé já představoval si člověk původně jako nějakou bytost hmotnou, tělu podobnou (str. 211 n.), ale také jako bytost vzdušnou, podobnou stínu, k čemuž přispělo hlavně stotožňování tohoto druhého já s dechem a stínem, jež při smrti mizí (str. 215 n.). Podobně jest tomu i u zvířete; i zvíře tedy má duši; ale i rostliny mají stín, a proto i duši. Jsou-li však duše stíny, mají i neživé věci duši, poněvadž i ty mají stín (str. 217 n.). Víra v duši věcí jest nutným výsledkem víry v duši lidskou: k této víře v duše věcí neživých, k oživování věcí neživých, dospěl tedy člověk teprve později, a to, jak vyloženo, omylem (str. 220).

Duše zemřelých dlí buď blízko svého obydlí nebo těkají kolem hrobu. Množí se stále novými úmrtími a tvoří takto četný sbor duchů předků, jenž pozůstalým může buď škoditi, buď prospívati (str. 264). Tato víra v duchy poskytuje člověku i prostředků k rozřešení všelikých záhadných změn, jež v přírodě stále a stále se dějí; působí je duše zemřelých, které brzo činí se viditelnými, brzo neviditelnými, a jichž moc dle mínění člověka nemá mezí (str. 266). Nejen na přírodu, i na člověka duchové tito působí příznivě nebo nepříznivě (str. 269). Jimi vzniká epilepsie, šílenost i smrt (str. 272 n.). Místa, kde se zdržují, vzbuzují v člověku úctu a hrůzu; hroby jich stávají se chrámy (str. 306 n.); místo, na něž ukládají se mrtvým v hrobě pokrmy, stává se oltářem (str. 312 n.), podávání pak jídel duchům zemřelých způsobilo oběti (str. 316 n,). Podobným způsobem vykládá Spencer i vznik náboženských chvalozpěvů a modlitby

(str. 330 n.); vůbec náboženské obřady vysvětlují se prý snadno ze ctění duší zemřelých.

Z přání a snahy, duše zemřelých usmířiti, vyvíjí se ctění mrtvých předků, jež právě vyplynulo z víry v duše zemřelých a v duchy (str. 344 n.).

Z kultu předků vykládá Spencer i původ idololatrie a fetišismu. Duše trvá po smrti netoliko v mrtvém těle, jež proto všelijak uměle se udržuje, nýbrž i v obraze zemřelého. Takým způsobem vznikají idoly a jich kult, idololatrie (str. 369 n.). Ježto však obrazy divochů jsou velmi nedokonalé, vzbuzují také některé předměty přírodní (na př. suchý strom, rozpínající své větve, nebo kámen, jehož povrch připomíná lidský obličej) dojem obrazu zesnulého. Soudí se tedy, že duše zesnulého v nich bytuje, i stávají se takto fetiši. Ctění neživých předmětů (fetišů) jest tedy vlastně ctění ducha, který v nich bytuje (str. 38) n.).

Člověk dospívá však také ke ctění zvířat. Duch zesnulého může na se bráti i podobu různých zvířat a v této podobě vrací se do svého obydlí; shledáván často v hadech a jiných zvířatech, jež za nočního ticha plížila se do domu. Rovněž zvířata, nalézaná na místech, jichž užíváno za pohřebiště (na př. netopýři a sovy), pokládány za duchy předků. Třetí však a hlavní příčina, proč duše předků představoval si člověk v těle zvířecím, bylo prý doslovné vykládání obrazných jmen osobních. Osobní jména, u primitivních lidí obvyklá, j. Tygr, Velký lev a j., zavdala později příčinu k víře, že předkové, mající taková jména, byli vskutku zvířaty, dle nichž obdrželi kdysi jméno (str. 396 n.). Tak vznikl i kult rostlin; i tu jednou z příčin jest doslovné vykládání jmen osobních, totožných se jmény rostlin (str. 427 n.). Ale týmž způsobem vzniklo i ctění přírody, z omylů v řeči. Osobní jména brána byla často ze jmen předmětů a sil přírodních (Hrom, Vítr, Zoře, Slunce, Měsíc atd). Jestliže kdo z lidí, takto pojmenovaných, nějak proslul, nekritický prvotní člověk, jenž všemu věřil, co mu otcové jeho vypravovali, sváděn byl k identifikaci osoby té se zjevem přírodním, dle něhož se jmenovala, a vypravování o jeho činech přeneseno pak na zjev ten přírodní sám; byvši tak uzpůsobeno, aby zjevu tomu přírodnímu se hodilo. Ctění přírody vznikalo však i jinak. U mnohých kmenů byly tradice, že pošly od té neb oné hory nebo řeky, moře atd. Časem vyloženy zprávy ty doslovně, a příslušníci takového kmene začali se pokládati za potomky určitých hor a řek (str. 443 n.). Idololatrie, fetišismus, kult zvířat, rostlin i přírody vůbec není tedy primární, nýbrž sekundární, jest to jen deformace kultu předků.

I bozi jsou vlastně duchové předků, kteří vzbuzovali strach a úctu za živa a ještě více po smrti (zakladatelé a náčelníci kmenů a národů, čaroději, osoby, které měly zvláštní nějakou obratnost); primitivní bůh je vlastně vynikající člověk, domácí

nebo cizí, jenž ctěn byl a usmiřován obětmi za živa i po smrti (str. 473, zvlášť str. 488). Také bozi indoeuropští a semitští jsou téhož původu. Anthropomorfičtí bozi vznikli z lidí; představa zbožněného člověka všude zakládá se na poznání nějakého člověka mocného (str. 500). Zkrátka, za všemi bytostmi nadpřirozenými ukryta jest *osobnost člověka* (str. 502).

I Spencer provází výklad svůj hojnými doklady, vzatými z velmi bohatého materiálu, sebraného z názorů kmenů celého světa.

Nastínil jsem tuto nauku Spencerovu poněkud obšírněji a byl jsem nucen opakovati tuto leccos, co bylo již vyloženo v prvním mém článku. Učinil jsem tak úmyslně, jak již řečeno, aby byl velmi podstatný rozdíl mezi názory obou zakladatelů animismu, Tylorem a Spencerem, patrný. Z theorií jich brali si pozdější badatelé, co se jim hodilo a zdálo dobré. Chceme-li tedy náležitě posouditi práce tohoto směru, musíme mezi názory obou jeho zakladatelů činiti přesný rozdíl.

Oba shodují se v tom, že počátek náboženství odvádějí *z víry v duše*. Ale kdežto dle Tylora z víry v duše vyvinuje se víra v duchy, Spencer spokojuje se vlastně s náboženským principem jediným: vírou v duše mrtvých a spojeným *s ní ctěním předků*. Proto by se také jeho theorie spíše označovati měla tímto jménem než širokým a k omylu svádějícím názvem animismu. Animismus Tylorův a Spencerův je rozdílný, ač výklad jich obou, jak člověk dospěl k poznání své duše a k víře v duše, v podstatě se shoduje. Ale mimo tuto shodu každý z obou jde vlastně svou cestou.

Dle Tylora duchové oživili celou přírodu, a člověk také dle analogie své duše začal přičítati duši zjevům přírodním, ba i předmětům neživým. Ve fetiši a v idolu ctí se duch, v něm dlící. Bozi přírodní jsou tedy duchové, sídlící v jednotlivých zjevích přírodních nebo za nimi stojící. Dle Spencera však i fetišismus i idololatrie i ctění zvířat a předmětů přírodních jest vlastně degenerací kultu duší zemřelých lidí, kultu předků, povstalou různými omyly člověka. Vedle duší zemřelých lidí, předků, neexistují dle něho duchové, od duší oněch rozdílní. U Tylora kult předků jest jen součástí, ale důležitou, kultu duší; u Spencera je vším, jediným a výhradním východištěm všeho náboženství. Dle Tylora mythy přírodní vznikají postupem přirozeným, tím, že člověk na nízkém stupni kultury i přírodním předmětům přičítá duši, že je animuje; u Spencera vznikají omylem lidského soudu a mají, vyvinuvše se tímto omylem z představ o duších předků a jejich kultu, nejen vznik pozdější než prvotní představy náboženské, nýbrž i místo a význam velmi podřízený. Atd. atd. Vidno z toho, že mezi oběma směry jsou vedle některých shod četné a hluboké, nesmiřitelné protivy a neshody.

(Dokončení.)

Hlaholský zlomek Cerroniho.

Otiskl **F. Černý.**

S částí knihovny Cerroniho dostal se do zemského archivu moravského také pergamenový list menšího foliového formátu psaný hlaholsky. Písmo jest spíše hranaté s mnohými ligaturami a zkratkami. Tyto jsou označeny nahoře vodorovnou čarou, která však mnohde schází; naproti tomu vyskytuje se nad slovem *dne* několikráte. Data, jimiž jest text někde přerván, jsou psána červeně, jakož i začáteční velká písmena. Spřežky jsou tyto: *dv* ve slově **днн** ř. 3, 21, 45; *mč*: **мукл** vždy a v podobných slovech; *on*: **леона** ř. 36; *po*: **аполониѣ** ř. 20, 35; *pr*: **пркл** ř. 3, 33, **април’** vždy, **прѣд** ř. 16, **пресбитра** ř. 27, 35, 39, **прѣднкне** ř. 29, **прокора** ř. 31, **прких’** ř. 31; *prd*: **прд** ř. 2; *to*: **вікторa** ř. 1, 9; **пастора** ř. 2; *tr*: **сес’три** ř. 7; **пресбитрa** ř. 27, 35, 39; *vo*: **рождство** vždy; *vr*: **таккроминин** ř. 15; *vt*: **сктаго** ř. 38; *vz*: **кзнкает** ř. 13; *zl*: **низлаженне** ř. 12, 18; *žd*: **рождстко** vždy; *jul*: **юлиѣ** ř. 41. Hlaholské ⰰ, cyrillské ѣ znamená zde i *ja* i *ê*: **грѣшници** ř. 13, **прѣд** ř. 16 a j.

Jazyk jest český, ale promíchaný živly starobulharskými. Pozoruhodné jsou tvary: **з’ прких’** ř. 31; **поути** ř. 40, 51, loc. sgl. bez předložky, zájmene ký: **кн е бил’** ř. 31; **кл грѣшници** ř. 13, acc. pl. **ке ести . . . крстил’** ř. 34, **к еюп’те** ř. 8 a j. Poněvadž pro *h* nebylo značky, užil písař *g*: **лоуг’доун’ского** ř. 12 a j. Podobně *j* před *i* a *e* na počátku není označeno: **ниих’** často; **е** = je ř. 31 a j. Také české *ě* není zvláště označeno: **риме** a j. Jako písař bible hlaholské, ač psal česky, přece znamenal jery, tak jest to i v našem zlomku, ovšem že ne důsledně. Značky jsou dvě: ’ a pak kolmá čára, podobná římské I; ona jest hojná, tato pak jen na konci tří slov: mučenik (2krát), nonas (jednou) a idus (8krát).

Zlomek Cerroniho jest památka latinské liturgie. Jest to kalendář mučenníků po ritu římském, tedy jakési martyrologium, ale ne to, které zavedl Benedikt XIV., nýbrž pouhý výtah jeho.

Pochází dle všeho z kláštera Emauzského, ale ne z prvních let života jeho, nýbrž z pozdějších, kdy mniši Charváti vymírali a nahrazováni byli Čechy. Vysvítá to již z jazyka. K žádosti Cerroniho napsal D. Kinský transkripci, český překlad a latinský výklad ke zlomku (14. ledna 1818). Pokládá rukopis za starší Karla IV. a že jest psán řečí charvátskou.

P o z n á m k a. Při transkripci řídili jsme se způsobem, jehož užil V. Jagić ve vydání codexu Marianského.

онице · рождстко стх' · дом'нина · и виктора · В а
кремикие · настора вскпа · и палатина · прд кл
Амоса пррка · В риме сте ал'бини дви · де ж
цери квирина мука · В афрнце стх' · днодо
ла · и анезив · април' има дни · ѣ · лоуна · и · и · ζ ·
ка априла · В риме муние бжние теодор д
ѣя · сес'три бжиго ер'мета мука · Тогожд
е дне · сго венан'циѣ вскпа и мука · в еюп'те
стх' · виктора · и стефана · г · го · нонас' апри .
В кесарии кападоцие · мунне сте теодосие в
дви · тогожде дне · сго инцециѣ · вскпа лоу
г'доун'скего · В палестинии · инζлажние мрне э
сюнт'ск . .*) ка грѣш'ница вζниает се · к · нисі
В цитни грс . . . . ске . . . . . .**) к
ев'гарнѣ и венигна · В таккромнинии свит
не · бжиго пан'врациѣ · прѣд' нонасі априла ·
В медиолане · сто амброζиѣ вскпа нсид · г
В испалиме · инζлажние сго иζидора вск ·
В еюп'те рождство стх мукі · ма · нисі април д
рициѣна · никанора · и аполониѣ · В тесалони
це · сте ирени дви · В кесарии лицие · сго амфиана ·
В риме · рождство сго ннк'ста · ѕ · го · идсі · април ·
пии и мука · в мацедонии · стх' тимотѣѣ · и диогена ·
В афрнце · рождство стх' еипфании · ж · идсі апр · ж
ѣ вскпа · доната · и иних' тг · Тогожде дне ·
егеζиниѣ моужа сго · В алексн'дрии · стго
пелеоуζиѣ пресвитра · е · го · идоусі априла · а ·
В корин'те · бжиго дионнζиѣ вскпа · В тоуро д
не · стго пер'нетоуа вскпа · прѣднвне ст
ви моужа · и иних' многих' · д · идоусі априла
Рождство сго прокора · ви е вна' · а · ζ'нркых' · ж · в
дивконов' · В синир'ме мунне стх' · ж · дв ·
Еζекиела прка · в риме · бжи · г · го · идсі апри
их' мукі многих' ве естн алкс'ндр' ппа кр
стна' · В алек'сндрии · сго аполониѣ прс'втр ·
В риме · рождство бжиго леона · в · идсі апри · г
пии · в негоже вржс . . . . иж' ест' сти с'нам' ·
калцедонеисн'ски · В никомедни · свтаго еоус

*) poslední písmeno není znáti; **) potrháno.

торик прѣсбитра · прѣд' идоусі априла · л · врние д
поути лоурелнскен · рождство бжиго
юлик иин · тогожде дне сго ꙁенона ппн ·
К пергаме аꙁне граде · рождс · идсі април · є
тво стх · капра бскпа · папира дѣкона ·
и агатоники ч'стне жени · и иних' многих' па
к и еоуфемие дви и муце · ѕі · клидн маѣ · лоуи ·
В риме поути апискен · рождство стх' · тибоу ж

1. Poznámka k řádce 3. Místo Albíny má státi Balbíny, jak jest v Martyrologiu římském.

2. Poznámka: Otisk věrně podává originál.

Český Macpherson.

Příspěvek k rozboru literární činnosti *Josefa Lindy* a k provenienci *RK* a *RZ*.

Od J. Hanuše.

(Pokračování.)

Ne tak patrné, ale stejně významné stopy zanechalo v RKZ jiné oblíbené dílo německých i českých romantiků a zvláště Jos. Lindy, Ossian. Stopy tyto ještě více než při Záři vedou nás ke zmíněnému již přeložení Sinedovu (Denisovu) jako pramenu českého ossianismu. Že ‚dunajský tento bard' byl kol r. 1817 v Čechách a jmenovitě v kruhu Jungmannově znám a slaven, lze bezpečně souditi ze Satýry Kamarýtovy (z r. 1817), v níž v háji Wodanově připomínán Sined vedle Schillera, Klopstocka, Gessnera a Mathissona, vesměs dobrých známých mezi českými literáty. Rovněž co Jungmann napsal r. 1820 ve Slovesnosti (str. XXVI) o souvislosti nejstarších evropských zpěvů, nápadně souvisí se zmíněnou výše rozpravou Blairovou, jež spolu s druhými statěmi, obsaženými v témž vydání, byla asi u nás dobře známa, tím spíše, že překladatel ve stati ‚Von dem Gebrauche des Hexameters bei verschiedenen Völkern' (díl IV.) dotknul se také české literatury, uváděje doklady z Husa a Komenského. Pro vznik a povahu RKZ máme ve vydání tom zajímavá místa. Některá jsme uvedli již (str. 250 sl.). Obsahují téměř popud a návod pro skladatele RKZ: dávnověké písně a zpěvy patří k nejdůležitějším památkám národním (odtud ta touha po nich u nás, jmenovitě u Hanky a přátel jeho, srv. vydání RKZ z r. 1829 str. X. předmluvy Svobodovy, jež nápadně upomíná na Blaira; Palacký, dobrý znatel Blairův, k vůli RK podceňoval všecku starší literaturu českou, srovnej Gedenkblätter pag. 19 sll.);

nejlépe zobrazují staré mravy a obyčeje a vůbec povahu národa (srv. s tím ráz RKZ), jsou vzorem mluvy opravdu básnické, jejich verš je volný, neumělý, stejně neumělé jsou slohové přechody, krátké věty, mnoho přenecháno domyslu a obraznosti čtenářů (odtud květnatá dikce, volný rhythmus a slohové zvláštnosti RKZ); beze vší pochyby existovaly u všech národů, a kde posud nejsou známy, snad se ještě najdou*); mezi všemi starobylými zpěvy z kterékoli země a národa jest zřejmá podobnost, ježto lidé byli si ve starověku nejvíce podobni**) (proto nerozpakovali se skladatelé RKZ čerpati nejen z rus. a srb. písní a ze Slova o pluku Igorově, ale také z Homéra, Ossiana, z bible); době své byly ty zpěvy předním pramenem vědomostí, zvláště o slavných činech předků, a zdrojem nadšení (srv. Lumíra i Záboje v RK).

Také co Blair přímo abstrahuje z Ossiana, nápadně souhlasí s RKZ: bitvy se rozhodují obyčejně soubojem vůdců (srv. Záb., Čest., Jar.); živel mythologický obmezen na nejmenší míru (Blair vytýká to u Ossiana s pochvalou proti Homérovi; týž nedostatek charakterisuje také nápadně pohanské skladby RKZ); stejně souhlasí obsahem, formou a stručností přirovnání, jež Blair opět v Ossianu chválí proti Homérovi. Posléze zmiňuje se Blair také o staré gothské písni z VIII. stol., kde opěvuje se smrt hrdiny, nad nímž lkali všickni supové nebeští (ježto je krmil mnohými mrtvolami!); místo to vedle rus. písní (srv. Athen. 1886, 353 sl.) mohlo dobře býti vzorem Jelena. Aspoň duch básně této, jejíhož skladatele jmenuje Svoboda ‚der uralte böhmische Barde' (RK 1819, 221), jest, jak níže doložíme, zcela ossianský.

Stejně významná místa pro vznik i ráz RKZ shledáváme v jiné rozpravě obsažené v témž přeložení Ossiana (sv. V.); nadepsána Vorbericht von der alten vaterländischen Dichtkunst a pochází od samého Denise. Tak hned horování pro germánský starověk nejen ve vlastní Germanii, ale také ve Skandinavii, Gallii, Anglii, Skotsku a Irsku není bez významu vzhledem k jinoslovanským pramenům RKZ. Také charakteristika nejstarších písní (obsahovaly: Götterlehre, Religionsgepräge, Gesetze, grosze Thaten, Lebens- und Standespflichten)

---

*) Také v Německu vypsána cena na nalezení bardských písní z dob Karla Velikého (Murko, Deutsche Einflüsse str. 39); v Čechách dle Palackého byli nešťastni, že neměli nic podobného rus. a srb. zpěvům, ježto rýmované legendy, přeložené básně nejvíce mravoučné, romány 14. století neměly národního významu (Murko, t. 40).

**) ‚Pohled na tyto předrahé zlomky staročeského básnictví (RKZ), srovnání jich se zpěvy jinoslovanskými, drevným stichotvoreniem, Igorem, a zvláště s prostonárodní Musou Srbskou, připomenutí Ossiana a dávnověkých bardů, druidů a skaldů naskytuje tu důležitou myšlénku, že druhdy po celé Evropě podobné sobě básnictví panovalo, že jestli ne jako nyní mezi národy, aspoň mezi zdařilými hlavami a pěvci jejich obapolná sebe známost více méně rozšířena byla.' Jungmann, Slovesnost 1820. XXVI.

dobře se hodí na RKZ (srv právní obsah Libušina soudu, báseň o sědání!), pro jehož varyto tuším není bez významu zmínka, že *bard* slul sasky *ward*.

Nejvýznamnější jest však místo v 14 paragrafu téže rozpravy, jež pro jeho důležitost citujeme doslovně:

‚... Ich will nun mit einigen Gedanken über die Bardenpoesie schliessen. Dass man bisher in den meisten Gegenden Deutschlandes so tief in der griechischen und lateinischen Erudition steckte, als wenn gar keine vaterländische da wäre, ist meines Erachtens unläugbar. Dies war vorzüglich dort merkbar, wo die römischen Waffen hingekommen waren. Nachher trug die italienische Politik, die allenthalben lateinische Literatur unterschob, nicht wenig bei, die Nationalkunden aus dem Andenken zu entfernen, durch welche, und besonders durch den Gesang, *der Charakter der Nation und die Liebe zur Freiheit* ungemein genähret wurde. Wie weit die Sache gekommen sei, lässt sich daraus abnehmen, dass man schon einige sagen gehört hat: die Deutschen hätten gar keinen eigenthümlichen Charakter, oder er bestünde wenigstens in der Nachahmung alles dessen, was sie bei Ausländern sähen. Wie willkommen müsste also der Nation jedes Mittel sein diese Vorwürfe zu heben und ihren ursprünglichen Charakter wieder zu behaupten! Wenn man nun die Bardenpoesie unter diese Mittel rechnete? Wenn man, sage ich, die Tugenden, Sitten und Thaten unsrer Ahnen in der bilderreichen, kühnen, gedrängten Sprache der Vorzeit, ohne von dem Tande unseres Jahrhunderts und den ausländischen Pigmenten darein zu mengen, der Nation schilderte, würde sie nicht gleichsam vom Schlummer erwachen, das Haupt emporheben, sich fühlen? .... Würde die Bardenpoesie allgemeiner, dann wäre auch Hoffnung mehr Nationalstücke auf unseren Theatern zu sehen. Sollten diese nicht einen grössern Eindruck auf unsre Landsleute machen, als die abgenützten griechischen und römischen Halbgötter und Helden, die man auf das Wort auswärtiger Schriftsteller, die nur ihr Einheimisches gross machen, so bewundert, als wenn die vaterländische Geschichte kaum einen Charakter besässe, der der Nachkunft zum Beispiele aufgestellt werden könnte? — Wir brauchen in unseren Gedichten griechische und römische Mythologie. Sollten wir nicht lieber die vaterländische brauchen? (promluviv pak o tom, že ‚Bardenpoesie‘ má býti protiváhou cizí [franc.] poesie, končí): Harfen, Eichen und Valhalla nennen und dabei durch moderne Ideen, durch aus heutigen Sprachen entlehnte Ausdrücke allenthalben das 18. Jahrh. verrathen, auf den Reim schimpfen und durch willkührlich abgebrochene Zeilen glauben, Bardenrhythmus gemacht zu haben, ist zu einem Barden noch lange nicht genug. Man muss sich

ganz in andere Zeiten übersetzen können. Man muss sich ein reines, einfältiges altes Aug, wenn ich mich so ausdrücken darf, verschaffet haben, und ein Gehör besitzen, das auf alle Töne der Natur ganz aufmerksam ist und dann wird man auf die Ehre des Eichenkranzes Anspruch machen können.'

Pohleďme s tohoto hlediska na Záři a RKZ. Nevypadá to tak, jakoby skladatelé jejich pracovali přímo pod vlivem Denisovým? Obě skladby byly plodem čes. ossianismu, jak si to Denis přál, jejich úkol byl nastíniti přítomnosti povahu čes. národa*) a buditi lásku ke svobodě (také u Čechů zdálo se, jakoby neměli zvláštního charakteru a dovedli jen napodobiti cizí vzory), buditi a šířiti vědomí národní líčením ctností, mravů a činů předků a to ryze národní mluvou, bez cizích přímějšků a tím učiniti přítrž cizímu napodobení — vše docela v duchu Denisově. I na oživení národního divadla měly působiti (srv. Lindovo drama Jaroslav ze Šternberka, provanuté opět ossianismem), býti protiváhou cizí poesii (u nás německé). Že konečně i poslední slova Denisova nezůstala bez vlivu, přisvědčí každý znatel RKZ i Záře.

Co se týče vlivu vlastních básní Ossianových na RKZ,**) byl nepřímo i přímo konstatován a přiznáván ode dávna. Již Jungmann spatřoval v RK docela ducha Ossianova, památku po našich bardech***) (Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik, Graz 1897, str. 38 sl.); také Meinert srovnával RK s Ossianem, podobně Palacký (Murko t. 40 sl.) a Čelakovský stavěl Lumíra do jedné řady s Homérem a Ossianovým Fingalem (t. 62). V poslední diskussi konstatován vliv Ossianův na RK Jar. Vlčkem (v Athen. 1886, str. 355).

Není tudíž potřebí tak podrobně stopy jeho sledovati, jako se to stalo při Záři. Celý ten lyrickoepický duch a elegicko-sentimentální nálada v RK jsou docela ossianské;†) právě tak to ro-

*) Meinert napsal o RK, že jest ,eine Fundgrube alter Meinungen, Sitten und Gebräuche und gewissermaszen Beurkundung des Wesens, Schlüssel der ganzen Geschichte der Čechen' (Murko 41). O Záři napsaly Praž. Nov. 1818, 108: ,že pohanské obyčeje a smýšlení našich předků v nynější rozmanitosti přepěkně vypravuje'.

**) Mimochodem jen připomínám, že Macpherson v poznámkách mluví často o porušení textu, zlomkovitosti atd.

***) Jungmann přičítal tudíž theoreticky bardskou poesii Slovanům; Kamarýt spatřoval bardy docela na vesnici (Murko 70).

†) Srovnejme na př. Jelena a Ossianův popis reka padlého v boji (I. 16): ,Fräulein von Iniflore! . . . neige dein zierliches Haupt auf die Wellen und weine . . . Ach! er ist hin dein Geliebter! er fiel! er lieget erblasset unter Cuthullins Klinge! Nun wird den erhabenen Jüngling nicht mehr sein Herz von Muthe begeistert versuchen, in Schlachten Fürsten entgegen zu stehn. Ach! Trenar, der liebliche Trenar, Fräulein, ist todt! Sein Giebel erschallt vom Geheule der treuen gräulichen Doggen. Sie sehen den Schatten des holden Besitzers. Ungespannt hängt er dahin in seinem Saale, der Bogen. Nimmermehr lautet vom Hügel der Hirschen zum Ohre sein Waidruff.'

mantické splývání s přírodou idyllismus českého dávnověku a p. Ossianský je docela Záboj jako pěvec a hrdina, jenž zpěvem svým rozplameňuje druhy k zoufalému boji proti nepříteli; jako v Ossianovi tak i v RK jména hrdin vyznačují zároveň povahu jejich a vlastnosti (Colmar = silný muž atd.; srv. Slavoj, Čestmír, Kruvoj, Vojmír, Vneslav [Hájek vedle Vněslava uvádí Vnyslava s výkladem: ‚jako by řekl v nás sláva nebo naše sláva' 37 a], Vratislav [Hájek na l. 37 a kommentuje: ‚aby se nám sláva navrátila']; také Svoboda ve vydání RKZ r. 1829 tímto způsobem vykládal jména RKZ!), jako v Ossianovi tak i v Jaroslavu dává se znamení k boji udeřením na štít: ‚Vzhóru bratří! vzhóru!' vola Vneslav, udeři svým mečem na ščít střiebrn a chorúhvu výš nad hlavú toči.

Zřejmý vliv Ossianových básní shledáváme také v dikci RK, jež na rozdíl od lidové české písně jest neobyčejně květnatá a silně upomíná na dikci Ztraceného ráje (viz Athen. 1886, str. 206 sll.). Theorií Blairovou, výše vzpomenutou (str. 250 sl.), i praksí Macphersonovou v básních Ossianových — Macpherson čerpal hojně ze Ztraceného ráje a z bible! — okolnosti ty v RK dobře se vysvětlují; ovšem působil Ztracený ráj (a Atala) také bezprostředně. Zvláště přirovnání, v RK stručná a s obrazy z nejbližšího okolí právě jako v Ossianu, shodu tu zřejmě ukazují. Téměř typicky v obou případech (a ovšem i v Záři) přirovnáván hrdina, vojsko atd. k dubu, hromu, blesku, bouři, vichru, valící se řece, k mračnům, mlhám, rek pádící do boje k orlu, dívka k luně, hvězdě atd. Táž příbuznost proráží dále v popisech přírodních, v líčení bojů a reků, ve strojených opisech času a prostoru a četných jiných obratech.

Místo mnohých parallel (některé viz na str. 253 sll.) aspoň několik příkladů charakteristických:

O Züchtling von Loda! Starnos Worte sind Winde vor Fingal (Oss. III. 7).	Ty rci svému ukrutníku, že dýmem jest nám velenie jeho (Záb.).
Ueber den Nacken von Schnee floss nieder in Locken ihr Haupthaar (t. III. 39).	i po jejéj bieléj šíji vlasi zlatostvúcí vějú, u prsténcech skadeřeni (Lud.).
Der Laut stirbt unten im Thale. Der Hain schweigt (t. I. 39).	vša Praha mlčie v jutřniem spaní (Oldř.); junoše . . . s němým lesem mlčie (Zbyh.).
Die Klinge von Oscar schlug blutige Kreise (t. I. 105).	(Záboj mlatem i mečem) proráže dráhy u vrazech (Záb.).
Die flammenden Blicke schossen umher (II. 12, před bojem).	(Záboj) hořúciema očima v Luděk měři (Záb.).
Ihr glühendes Auge schiesst durch die Flächen den Blick nach Feinden der Heimat (I. 8),	zraky zapolena i křesťan i Tatar protiv sobě (Jar.).

Fingal ist ähnlich jenem Sturme des hallenden Cromlach, der jeglichem Felsen seinen beschattenden Hayn mit allen Zweigen entstürzet (I. 65).	i sěn zeřivý své vrahy mlátí, jak po skalách lútá búřa dřeva (Jar.).
Bitva ležela za nimi, co lesy pokácené na pustině Kromly, kdy vítr probuřuje lada (Oss. Hol. 32).	mrch tu ležieše jako v lese dřievie (Jar.).
(Die Krieger) folgen den Führern, finster entsetzlich zu sehn, wie stockende Regengewölke (I. 8).	voji hrnuchu sě k hradu ... jako ledovití mraci (Čest.).
Endlich stehen die Schaaren .. ähnlich dem hügelbeschattenden Nebel im Herbste (I. 9).	Ajta rozmnožie sě Tatar množstvie, jak sě množie večernie tma v jeseň (Jar.).
ähnlich dein Eisen dem Strahle des Himmels (I. 16).	jak blesk hroma po nebi, tako blesk mečev (Ben.).
die (Swaran a Cuthullin) gleichen zweien Gewölken, ihr Schwert dem Strahle des Wetters (I.).	střely dščichu jako přieval s mrakóv, oščepóv lom jako rachot hroma, blsket mečev jako oheň búře (Jar.).
Smutek pojal syny Erinské, pomalu temno coufali, jako mračna, která dlouho hrozivše deštěm zmizí za hory (Oss. Holl. 243).	Tateré sě hnuchu v pravú stranu, jak mrak črný, kehdy ledem hrozí posúti úrody tučných polí (Jar.).
so wird sich euerer Thaten Gerücht zum Ohre der Jungfrau verbreiten (I. 38).	Zevzni vícestvie k Neklanu radostnu uchu (Čest.).

Posléze shodná jsou i četná epitheta: die schwarzen Wälder (I. 93): v les črn (Záb.); die gewaltige Faust von Swaran (I. 15): v mocnú ruku (Old.), mocná páže (Old.), silnú pěstiu (Zbyh.); der mächtige Starno (I. 37): silný junoše (Zbyh.), silný Záboj (Záb.), ze silna Vlaslava (Čest.); mit Dala dem tapferen (I. 52): udatna Čsmíra (Čest.); der schwarze, schwärzliche Schild (I. 53): črna ščíty (Lud.); am mächtigen Schwerte (I. 82): braňú mocnú (Jel.); der grauende Morgen (I. 104): šedým jutrem (Záb.); rychlé kopí (Ossian v překladu Palackého 441): zbraň bystrú (Záb.); bystrá kopie (Jar.); (des Felsens) graulicher Abhang (III. 35): šedá skála (Čest.) a mn. j.

V poměru k dikci Záře jest vliv Ossianův v RKZ zřejmě slabší, často lze jej spíše vycítiti než doložiti. Starší původ Záře, jež mohla býti prvým pokusem, psaným pod bezprostředním dojmem básní Ossianových, vysvětloval by částečně tento rozdíl, ježto také drama o Jaroslavovi ze Šternberka jest v tom ohledu

střízlivější. Ale vedle toho nesmíme zapomínati také na účast Hankovu, jenž RKZ staročesky textoval, a snad i na účast V. A. Svobody, z celé trojice aestheticky nejvíce vyškoleného.

* * *

Nejen prameny a vzory, také celé pojetí i vypracování, duch moderně romantický i zřejmá tendenčnost souhlasí v Záři a v epických*) básních RKZ způsobem nápadným a překvapujícím. Jak samostatně si básník RKZ vedl, lze dobře sledovati na Libušině soudu, na Čestmíru, Jaroslavu i Zábojovi. Z pramenů svých přebírá pouze hrubý materiál příběhů, četné jednotlivosti a motivy (z nepatrného motivu Hájkova o Bojmírovi utvořil celou romantickou episodu o Vojmírovi a jeho lepé dceři. právě jako v Záři o Zrostovi!); spracování látky a celá stavba básní jest jeho dílem, právě tak jako v Záři a ještě zřejměji v dramatě o Jaroslavovi ze Šternberka, jímž teprve osnova i jednotlivosti Jaroslava v RK nabývají světla.

A stejná příbuznost jest i jinde. Docela v duchu výše zmíněných pokynů Denisových snažil se básník Záře i RKZ vmysliti se do různých století středověku českého a vystihnouti jejich ducha. Podařilo se mu to dosti dobře zvláště při RKZ, založených na starých pověstech; ale individualitu svou, individualitu českého romantika z poč. XIX. stol., cítění, smýšlení, snahy a theorie své doby nedovedl, nemohl (a místy ani snad nechtěl) potlačiti. Ty hlásí se všude, v obsahu i formě, v dikci i v jazyce: táž moderní romantika lyricko-epická, táž romantická idea vlastenectví a humanity ‚hlásící se způsobem tendenčním a sentimentálním, ve staré době neznámým‘, týž moderně romantický smysl pro přírodu, totéž romantické horování pro starověk český a vůbec slovanský, ozářený v duchu doby skvělou národní kulturou, totéž romantické předpokládání bohaté národní epiky, jež jest vtělením nejryzejšího národního ducha, titíž romantičtí bardové a skaldové, kteří nejen hrají na varyto, nýbrž dovedou také statně máchati mečem, totéž křesťanské rytířství s celým příslušenstvím, táž básnická technika (ani obměny žalmů nescházejí!), podivuhodná rozmanitost a volnost rhytmů, sloh, básnická dikce, tytéž theorie jazykové (purismus, záliba v nových slovech a kompositech, tvořených v duchu téhož romantismu), provedení místy fantastické, mlhavé (ve scenách válečných a j.) charakterisuje skladatele Záře i původce epických básní RKZ.

Množství dokladů o shodách věcných uvedli jsme již výše při rozboru obsahu Záře i RKZ. Patrno z nich, že obraz dávnověku českého v obojím případě vyplynul z téhož názoru, z ná-

*) Pouze epické básně máme na mysli, i když níže mluvíme obecně o shodách RK a Záře; lyrické mají zřejmě jiný ráz.

zoru čerpaného hlavně z Karamzina, Hájka, Igora, Ossiana. Jak do podrobností jde tato shoda, takže často i slovní výraz se kryje, a jak místy téměř ukazuje na stejného autora, svědčí několik dalších parallel:

V Záři (40) vzpomíná Chasoň života posmrtného: ‚tam se sejdeme s předky a budeme s nimi pospolu, dokud oni zase neodejdou do krajin ještě blaženějších.'	Záb.: Otčík zajde k otcem . . . i třiedeset jich otjide k otcem (po ráně mlatu Zábojova); v Záři zdá se názor tento, obšírně rozvedený, rozhodně míti prioritu; aspoň na napodobení RK těžko lze pomýšleti.
nad kterým (činem Boleslavovým) se otřesou skály a zděšené ptactvo klikatým letem bude se plašit na vše strany odtud, jakoby je honili dravci (Záře 166); hle jak pták noční děsí se a křičí vida kráčeti duchy (po zavraždění Václava, t. 183).	jich (duší padlých v boji) bojé se ptactvo i plachý zvěř, jedno sovy nebojá sě (Záb.).
Hrdina Zbyslav nesa berana přistoupil před Svantovíta a hlásal silnými slovy, jakoby nynějších lidí hlásalo padesát (t. 16); tím kopím . . klátíval Čech co prutem, a kdo z nynějších věků nemusil by se prohybovati pod ním, byť by i na rameno je vložil; nebo kdoby nyní pozdvihl Čechův meč? Tehdáž byla jiná síla v lidu . . . (t. 31 sl.).	I udeři Záboj mlatem . . . v dřevo vrazi mlat i skoti sě dřevo na voj a třiedeset jich otjide k otcem (Záb.); táž domněnka o veliké síle praotců, převzatá buď z Hájkových zmínek o hrobech obrů nebo z Ossiana a Homéra, hlásí se i v Čest. ve sceně oblehací.
Čech posvětil zbraň Svantovítovi postaviv jej na toto místo (Záře 29); po stromech (kolem sochy Svantovítovy) rozvěšeny zbraně odňaté nepřátelům po všecky věky (t. 3).	i jim (bohóm) oružie pobitých vrahóv (Záb.); o tomto obyčeji zmiňuje se Karamzin (str. 243).
ať nespatřím strašliviznu boha hrůzy (dí Boleslav zděšený po vraždě Václava, t. 183).	Srv. představy Třasu a Strachu v Záboji a Čestmíru a Sváru i Zloby v Igoru.
každý z národa rád jim podával ruku i po zadu hleděl na ně každý laskavým okem (Záře 133—4).	podachu si kolem pravě ruce (Oldř.).

S pahrbků dívávali se (naši praotcové) do rozlehlých krajin, do vzdálí ke všem vrchům a lesům zašlým do oblak nebo cvičívali se ve zbrani nebo zpěvu (t. 54); podobně Václav díval se s vyšehradských věží do okolí (t. 60 sll.).

Srv. poč. Záboje: ‚na skálu vystúpi silný Záboj, obzíra krajiny na vše strany' a dále: ‚Dva syny, jejúže hlasy přecházesta v muska, vycházevasta v les; tamo mečem i mlatem i oščepem učista paži (Záb.).

Bojovní jinoši hlásají slávu Svantovítovi a vyprošují si od něho sílu svým zbraním; při tom vypínají pravice silné a činí zbraní přeohromný třeskot, až se střásalo listí, a dotknuvše se zbraní sochy, ustupují (t. 11).

Prokný ida kol oběti bohóm slávu hlásáše i zacházeje zezvuče nemeškáše (Čest.); i tu jest priorita Záře zřejmá.

(socha Svantovítova) ozdobena věncem z dubových ratolestí (t. 13).

(Ludiše Luborovi) věnec staví z dubového listie (Lud.).

V Záři po oběti pečeny tučné kýty a plece a hodováno (str. 99).

Vojmír vykonav obět bohům tučné kýty i plece naložil šesti jezdcům za vojsky (Čest.).

Hodování v Ludiši má též mnohý rys společný s hody, jimiž Boleslav slavil narození svého syna.

Stejný poměr jest i mezi Září a RZ. Věcných shod (a slohových) mezi Září a RZ jest celá řada. Týž romanticko-národní problém, tendenčně zabarvený a repraesentovaný dvěma muži, jest jádrem obou skladeb. Celý názor na Vyšehrad a jeho národní význam souvisí těsně v Záři i v RZ. ‚Slavné sídlo českých knížat, bývalé Libušino sídlo, slavný dvůr' všude stkví se zlatem (Záře 71; srv. v Lubušině otně zlatě siedle; v Lubušině dvoře), má veliká, rozklenutá okna (Záře 131; srv. na okence rozložito v RZ). Téhož původu — z Hájka — jsou i příbuzné rysy obrazu Libuše a jejího dvora (Libuša samovládkyně měla hojné dvorstvo dívek a jen ženštiny panovaly nade vším a vláda jejich byla povahy jemné, Záře 49; srv. dievčie ruka na vy k vládě slaba; věštec v Záři vystupuje v širokém bílém rouše, věštkyně Libuše v bělestvúcí rizě), dále pověst o příchodu praotce Čecha:

Již vojvoda Čech příchozí do krajin našich postavil sem tohoto boha (Svantovíta) přine-

jenže príde s pleky s Čechovými v sěže žirné vlasti přes tri rěky (RZ); socha Svanto-

šeného za trojími horami a přes čtyři řeky (Záře str. 26.) A ti byli praotcové naši, vůdcem jejich byl hrdina Čech, veda je do těchto úrodných, překrásných krajin (t. 29).

vítova myšlena za Labem někde v okolí Řípu!

Jiné shody ukazují opět ke Karamzinovi:

Každý otec byl vůdcem rodiny své, každý praotec svého potomstva (Záře 2). Otcové panovali nad svou rodinou, nad otci panoval vojvoda pražský s Vyšehradu slavného, z otců každý mu byl radou (t. 55).

Srv.: Však ot svéj čeledi vojevodí (RZ); vládyku si z roda vyberúce, ký plezně dle v sněmy slavny chodí (RZ).

role, jež syn po otci **svatě** dědí (t. 79).

u nás pravda po zákonu **svatu**, juže prinesechu otci naši v sěže (žirné vlasti) RZ.

Kníže Václav vystoupil po stupněch na stolici soudnou (str. 65: na knížecím stolci) . . . a vystoupili dva oděnci ke knížeti, stavili se po boku, v pravicech vzhůru meč, a v levé drželi kopí (Záře 138).

stúpi kněžna . . . na stól oteň. Dvě veglasně děvě (vystupistě) . . . U jednéj sú desky pravdodatné, u vteréj meč krivdy kárajúcí (RZ).

Po soudě vládykové odcházejíce klaněli se pravou rukou k zemi (t. 65).

Něco podobného v RZ: klaněchu sě lesi i vládyky . . .

Jest možno vyložiti tyto shody jistě nápadné pouhým přebíráním, napodobením dle RKZ? Stran RZ jest to zcela nemožné, ježto Záře vyšla o dva měsíce dříve. Sama tato okolnost činí podezřelým také přejímání, napodobení dle RK, blížence RZ a památky padělané, tím spíše, že ani jediná parallela nenutí k takovému výkladu, mnohé naopak ukazují spíše na prioritu Záře proti RK; nutno tudíž i pro RK již na základě věcných shod hledati jiný výklad.

K témuž závěru vede také rozbor ostatních shod.

Co se týče pojetí, zabarvení moderně-romantického, všimněme si vlastenectví v Libušině soudu a v Záboji. V Libušině soudu vrcholí ve slovech Ratiborových:

Nechvalno nám v Němciech iskati pravdu,
u nás pravda po zákonu svatu,
juže prinesechu otci naši . . .

V Záboji vyslovena v písni Zábojově:

I přijide cuzí úsilno v dědinu,
i cuzími slovy zapovída,
i kak sě zdě v cuzéj vlasti
ot jutra po večer, tako bieše zdieti
dietkám i ženám;
. . . .
I vyhánie z hájev vše krahuje:
i kací bozi v cuzéj vlasti,
takým sě klaněti zdě i jim oběcati obět . . .

Záboj vypravuje pak příběh, jak dva synové dospěvše vyrazili na vrahy, i by krutost jich búřiucie nebe, v dědiny vrátíše sě byvšie blahost. Luděka, vůdce nepřátel, jmenuje Záboj parobem nad paroby krále, jindy volá naň: Aj ty zhovadilý, ty veliká potvoro hadóv . . . Aj ty vraže, čemu ty naši krev piješi? Nepřátelé jsou mu stále vrahy, cuzími atd.

Srovnejme s tím, co výše řečeno o vlastenectví v Záři, zvl. Boleslavově, a shledáme patrnou a hlubokou shodu. Ani poučný příběh neschází (Boleslav, aby dokázal Václavovi, že dal se svésti lákání cizinců, vypravuje událost ze svého dětství, srv. Záře 74), ani zahalené označení ‚cizinci ze západních končin', ani narážka na cizí jazyk, na zotročující choutky cizinců s hadími jazyky (charakteristicky často opakováno) a na četné jiné podrobnosti.

Zahalenost, tlumenost vlastenectví a nechuti k Němcům (srv. Lud.: V míře válku múdro ždáti; vezdy nám súsědé němci; Hanka 1819 píše malé *n*, čímž patrně naznačuje týž smysl, jejž jsme našli z Hájka převzatý do Záře!) vykládána bývala za svědectví o přesnosti RK (srv. M. Hattala, O národním smýšlení Královédvorských epiků v Osvětě 1885). Neprávem. Právě naopak ukazuje na nový původ, a zvláště na Lindu a motivy (hlavně ohledy na censuru), jež ho k tomu přivedly. V tomto ohledu Záře i RKZ měly tutéž tendenci buditelskou, jak to o Záboji zřejmě naznačil Linda v dramatě Jaroslav ze Šternberka (str. 8 sll.).

Zvláště překvapující a hlubokou shodu shledáváme v nazírání na přírodu, jak proráží v několika popisech RK a často, téměř na každé stránce Záře. Shoda tato místy jde tak daleko, že souhlasí nejen obsah, ale i výraz slovní, charakterisující stručnými rysy předmět i náladu. Srovnejme na př. známý obraz spící Prahy v Oldřichu, jenž ode dávna zarážel kritiky RK:

Aj vša Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raniej pářě,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy vschod šedý projasňuje.

s podobným obrazem v Záři (L. fil. XXVII, 125). Již toto jediné místo zřejmě charakterisuje blízké příbuzenství RK a Záře. V Záři jest ovšem na místě a obdob jest množství, v dobu RK nehodí se svým moderním rázem, jak ukázal již Jar. Vlček (Athen. 86. 352 a Gebauer v Arch. X, 562). O prioritě Lindově tudíž sotva tu lze pochybovati. Podobnou příbuznost prozrazuje popis bouře v Jaroslavu a v Záři (str. 63) a také popis východu slunce, měsíce, hvězdy (Záře 195; Jar. Čest.).

Stejný poměr mezi RKZ a Září shledáváme také na jiné straně. Dobře poznamenal již Goll, že na př. v Jaroslavu znáti zřejmé stopy moderního racionalismu, ve středověku nezvyklého. Kdežto prameny jen se hemží zázraky, děje se v Jar. vše tak přirozeně... Totéž vytknul pohanským básním Masaryk. Linda byl takým racionalistou všude, a také Záře v této příčině má nápadné obdoby v celém obrazu Václavově (viz str. 248).

Stejně pronikavou a překvapující shodu mezi RKZ a Září shledáváme podrobnějším srovnáním také ve formě, totiž ve slohu, v dikci a v jazyce. Shoda tato váží mnoho vzhledem k Lindovi, jehož jazykové novoty i básnická dikce jsou zvláštní, nápadné a poměrně originální (třeba napodobil tu Ossiana, Atalu, Ztracený ráj a j.), vzhledem k době, kdy u nás spisovný a zvláště básnický jazyk teprve se tvořil, a posléze i vzhledem k RKZ a jeho staročeštině, jež je tak moderní, že asi žádná staročeská památka tak snadno a slovně by se nedala převésti do nové češtiny, jak to shledáváme v prvém vydání Hankově z r. 1819.

Shoda tato v celku patrna je na stručnosti téměř lyrické, kterou vytýkala RK již pí Talvj a J. Vlček (Athen. 86. 352) a jež u Lindy dobře se vysvětluje z jeho theorie i vzoru (Ossiana); ona proráží v popisech, přirovnáních (prozrazujících vliv theorie Blairovy i obrazné, květnaté dikce Ossianovy a ruských i srbských písní na rozdíl od prosté dikce české písně), ve volném rhythmu, v přečetných parallelách drobnějších a posléze nápadně proniká také v řeči.

Všimněme si nejprve rhythmu v RKZ a v Záři. Dobře se nám k tomu hodí přesný rozbor této stránky RKZ v rozpravě O prosodii české (L. fil. 1893, 430 sll.) od prof. J. Krále. Charakteristika jeho koncentruje se v těchto větách:

1. Záboj, Čestmír a Jelen nemají vlastně určitého rozměru až na některá místa; Oldřich a Jaroslav psány veršem desítislabičným, Ludiše osmislabičným, Beneš Heřmanóv pravidelnými strofami, Zbyhoň veršem dvanáctislabičným, básně lyrické metry rozličnými a mimo Růži vesměs strofami; RZ složen jest veršem desítislabičným.

2. Nápadný jest počet veršů, dle přízvučné theorie Dobrovského úplně správných (v Záb., Oldř., Lud, Jar. a v RZ); ‚toto nápadné množství úplně správných veršů v básních, jež mají určitý

rozměr, svědčí, že skladatelé již byli zvyklí básniti dle theorie Dobrovského.‘

3. Prosodie RKZ jest taká, jaká se vyskýtá asi u těch básníků z r. 1795—1818, kteří náleží do třetí kategorie (uvedené na str. 211); mezi ně patří zvláště Hanka svou Prostonárodní srbskou Musou, vydanou 1817 a sice před nalezením RK. ‚Prosodie tohoto překladu písní srbských shoduje se docela s prosodií RK a RZ ... Hanka v překladu tom proti svému tehdejšímu zvyku dopouští se hojných přízvučných chyb, patrně zúmyslně, chtěje napodobiti originál ... Tato makavá shoda prosodie RK a RZ s prosodií Srbské Musy Hankovy sama jest zřejmým důkazem, že RK i RZ jsou podvrženy a že v podvrhu tom Hanka měl vynikající účastenství‘ (str. 433).

Na prvý pohled by se zdálo, že výsledky rozboru tohoto přímo odporují našemu názoru o poměru RKZ k Záři, tím spíše, že Linda patřil k básníkům, kteří dosti přesně básnili dle přízvučných pravidel Dobrovského (l. c. 210). Ale odpor ten jest zdánlivý. Hanka byl bezpečně původcem staročeské formy RKZ — vyplývá to nutně z koincidencí Gebauerových — měl tudíž přirozeně vynikající účast i na úpravě veršů v epických básních — docela v souhlase se závěrem Královým. Na Lindu však výborně se hodí další rys charakteristiky Královy: volnost rhythmu v Záboji, Čestmíru a Jelenu jest význačnou zvláštností epických básní v Záři (o Čechovi, Přemyslovi) a neznám u žádného básníka do r. 1817 obdoby*); Linda touto volností v rhythmu chtěl patrně — jak to vyslovil již Král — působiti dojem dávné starobylosti a jednal tak pod vlivem básní Ossianových i Igora a výše zmíněné theorie Blairovy (str. 338); za týmž účelem napodobil v hymnech na Svantovíta starobylou píseň ‚Hospodine pomiluj ny‘ a v posměšné písni o Ctiradovi strofy a rhythmus rus. (srb) písní, obdobný k Růži v RK.

Veršová uhlazenost RK proti básním Lindovým jest tímto nálezem z valné části vysvětlena: nepocházíť veršová forma od Lindy, poměr textu pro RKZ jím dodaného k nynější formě RKZ byl tuším asi takový, jako poměr prosaického vypravování Chasoňova k veršům v Záři str. 43 sll.; dost možná také, že na tento rozdíl působily ještě jiné vlivy: Záře a její hrdinské písně mohly býti dobře prvým pokusem, tudíž neohrabanějším a posléze není vyloučena i další možnost, že také Svoboda, aestheticky nejvíce vyškolený a druhý důvěrný přítel Hankův, přispěl svou radou.

Charakteristickou vlastností slohu Lindova jest, že do vypravování vedeného ve stručných větách vkládá rád přísloví, sentence, úsloví, pořekadla, bájky, anekdoty, poučné povídky a p. Jmenovitě sentencí, průpovídek a p. nasbíral si množství a oti-

*) Dle zápisků prof. Krále, v této části neobyčejně úplných.

skoval je v novinách, jež redigoval, pod názvem Ovoce z čtení, Pochoutky a p. Sloh RKZ vykazuje podobné vlastnosti, a což zvláště váží, vložky tu mívají velmi příbuzné motivy a často i obsah a slovní výraz:

Síla člověka má co přemoci nedvěda sílu, ale malé pachole přelstí jej podvodným pískáním; tak i oni (cizinci-křesťané) snaží se podrobiti nás bohům svým (Záře 71).

kdaž hada potřieti chceši, na hlavu mu najjistěje (Záb.).

kam nemůže se lvem, musí umět s liškou (Vlast. Zvěst. 22. 206).

Čemu čelo protiv skále vspřieci? liška oblúdí tur jarohlavý (Čest.).

Stejnou příbuznost prozrazují i přirovnání. Výše bylo řečeno, že Linda návod k nim čerpal z Ossiana a z theorie Blairovy a sice pro obsah i pro formu. Stopy vlivu Ossianova nalezli jsme výše i v RKZ. Nelze tudíž pomýšleti na napodobení RKZ a také tuto příbuznost nejlépe a pravděnejpodobněji vyložíme opět stejným vzorem — Ossianem — a týmž duchem tvůrčím, jenž vzorem tím se řídil v Záři i v RKZ, zvláště máme-li na paměti ráz shod jiných.

Srazistě tu obě straně, jakžby les v les sě valil (Ben.);

jako lesa stálo tu lidu (Záře 6); stáli (proti sobě) jako les proti lesu (t. 101).

jak blesk hroma po nebi, tako blesk mečev (Ben.); blsket mečev jako oheň búře (Jar).

leskot mečů našich byl by prudkostí blesku vyrazil na ně (Záře 71); Druslav jako ohnivý hrom (t. 101).

střely dščichu jako přieval s mrakóv, oščepóv lom jako rachot hroma; (voji hrnuli se) jako ledovití mraci (Čest.). Tateré sě hnuchu v pravú stranu, jak mrak černý, kehdy ledem hrozí posúti úrody tučných polí (Jar.).

přívalu, bouře, hromu Linda rád užívá v přirovnáních (Záře 10, 17, 80); a bylo jich tu jako mraků držíce nad námi meče (t. 173); kladba visí nad námi jako krupobitná mračna (t. 90).

(klády) smačkachu Tatary jak črvy (Jar.).

abys jej rozdrtil co červa (Záře 8), jako červy rozdrť jejich bohy (t. 84), hlasy naše budou jak sipot červa pod drtící nohou (t. 166, velmi oblíbeno!);

Rozkacen hna, jako lev drážlivý, když mu teplú krev sě udá zřieti, kehdy nastřelen za lovcem žene (Jar.).

(vyrazili na ně) silou lvů rozlícených (t. 71).

i vyrazi Záboj, v Luděk měři: dub protiv dubu zřieti ze všeho lesa (Záb.; podobně v Čest.).	přirovnání mužů ke stromům (zvl. k dubům, žen k lipám a p.) jest pro Lindu charakteristické (Záře 42, 85, 29 a j.);
aj řiče les řvaniem iz úvala, jakby hory s horami válely i vsě drva v sebe rozlámaly (Čest.).	přívaly větrů silnějších zmítaly nimi (mraky), jakoby se váleli vrchové po bouřlivém nebi (Záře 63).
i vzchopi sě vzhóru jako jelen (Záb.).	jako jelen rychlých údů (byl Přemysl, Záře 43), tvé nožky jsou ohebné jako nohy jelenů skákavých po horách (t. 14).

O popisech přírodních zmíněno již. Stejně charakteristické a příbuzné jsou i popisy hrdin, bojů. Shoda váží tu tím více, že i v RK, oplývajícím bojovností, prosvítá všude neznalost bojů a starého válečnictví (Masaryk, Vlček). Čest.: Vlaslav strašno po zemi sě koti i v bok i v zad, vstáti nemožieše; Morana jej šípáše v noc črnu. Kypieše krev ze silna Vlaslava, po zelené trávě v syrú zem'u teče. Aj, a vyjde duša z řvúcéj huby . . .

S tím srovnejme popis vražděného Václava: ‚klátil se Václav do mrákoty smrti . . . a třetí ranou hnal (Boleslav) bodmo meč, vrazil bratru do týle . . . sekali zubové po meči, svírali se a skřipěli po něm. Drže se kruhu na dveřích Václav — pustil se — padl a v chrapotu potrhoval sebou; krev kypěla z něho, tekla se stupně na stupeň a stříkala po zdi; krev černá v temnotě noční.‘

Také obraz Jaroslava pádícího do boje má leckterý rys společný s obrazem Boleslava přijíždějícího na Vyšehrad (Záře 70).

Nemožné pochody vojsk v Záboji, ekvilibristické dobývání hradu Kruvojova, divná lest v Čestmíru a p., ode dávna zarážející kritiky RK, mají věrné obdoby ne sice v Záři, ale v dramatě Lindově o Jaroslavovi ze Šternberka, jenž ‚válečné umění‘ Lindovo staví do ostrého světla.

Nápadnou neurčitost a strojenost shledáváme v RK i v Záři ve výrazech prostoru, vzdálenosti; černý, temný les, modrý vrch, šedé hory, tři, čtyři řeky jsou v obojím případě až typické:

v krajinách cizích za mnoha modravými vrchy, za mnoha černými lesy (Záře 33). Horboj mezi nimi byl podoben	za Prahú sě promodrujú vrši (Oldř. H. 10); aj Slavoji bratře, tamo k modru vrchu! vrch ten po všech po kraji-

vrchu za vrchy v dalekosti modravé (t. 5); aby vypravoval o věcech, které jsou naší paměti, jako jsou našemu oku vrchové a lesi tam v míjecí mrákotě, kde nebe se sklonuje k zemi (t. 25); tvoje mocnost jest od jedněch hor až za hory třetí a od jednoho moře až k moři druhému (t. 9); tvému uchu jest slyšán šust listí stromů až za pátým vrchem (t. 9).

nách (Záb. H. 44, táhli tam pět dní!).

skřek poplaši veš zvěř leský... až po třetí vrch (Ben. H. 13);

a vrchové rozsázení po krajinách, temní, čím dál temnější, až v nedohledném vzdálí pod nebem zašli v mrákotu míhavou (Záře 61).

Aj bratře, aj šerý vrch (Záb.; šerý označuje velikou vzdálenost!)

Čech postavil sem tohoto boha přineseného zà trojími horami a přes čtyry řeky. A ještě za trojími horami od těch míst bydlel národ (t. 26).

jenže pride s pleky s Čechovými v sěže žirné vlasti prěs tri rěky (RZ).

Sotva možno mysliti, že Linda napodobil tu RK; obraty tyto, patrně v duchu theorie Blairovy a Ossiana tvořené, dobře se hodí k ostatní dikci Záře a také množství a rozmanitost jejich svědčí pro prioritu Záře, či lépe řečeno, pro stejného původce.

Týmž způsobem musíme si vyložiti i shodu další, výrazů totiž pro čas, tím spíše, že výrazy ty nejsou staročeské, nýbrž docela moderní (u Ossiana, v Atale; srv. Archiv f. slav. Phil. X. 564):

zatím bylo slunce k poledni v polovině cesty (t. 70); slunce dnešní na skvělomodré obloze plápolalo mezi východem a polednem (t. 139); než by slunce obešlo oblohu nebes (t. 126); mezitím vystoupilo slunce na polední výsost i sestoupilo zase nad hory západní (t. 99), slunce dostupovalo polední výsosti (t. 143); když pálilo slunce s polední výsosti (t. 61).

slunce pokroči na tvrdosti nebes... slunce postúpi vterým krokem i krokem třetiem (Čest.); tažechu před sluncem... i tažechu přes veš deň i po slunci (t.); kehdy slunce dokročí poledne (t. st. 31); v sěmže kročě slunce (Čest. str. 31). Slunce přějde poledne, i otpoledne na pól k večeru (Záb).

ranním sluncem počnou se veliké slavnosti (t. 16).
pod sluncem nízkým i pod sluncem vysokým (t. 1).

i jdieše vojska všemi kroky slunce, až pod polednie slunce (Čest.); ež nepáli obět v dnešniem slunci (t.); k rannému slunci (Záb.); přijde ranné slunce (Zbyh.).

když nad východem hořelo třetí slunce (t. 128); třidcetikráte bylo vzešlo slunce (t. 99); sotva bylo osmkrát deset slunci (t. 33); na ten dub svítilo šestkráte tolik slunci (t. 24); srv. také: pamatuji devětkrát deset listopadů a tři listopady (t. 14);

I kehdy bieše pět slunci (Záb. 45);

třie sta pól sta vojnóv (Old.).

když den se skloňoval v mrákotný večer (t. 99);
an druhý den kráčel počínati se na bělavém východě (t. 115); noc se již převažovala přes polovinu (t. 110) Kdyby dnové moji pokročili (t. 132); jeho věk a věk můj byly ve stejném kroku (t. 133); počínal kráčeti ve věku mužském (t. 60); až večer byl v půl cestě k půlnoci (t. 100);

den sě rozhořievá na poledne (Jar.);
když na vschodě jutro počínáše (Jar.); noc sě převalíše přěs pólnoci, pokročíše k jutru šedošeru (Oldř.); večer tich tu projde na noc chladnú, noc sě proměnísě v jutro šero (Jar.).

zdráv buď v ranním jitru (t. 128).

pokroč z věže ven vz-rané blaho (Čest.); vznide Vojmír v blahodějné jutro (t. 30); jde pastucha po šerém jutře (Oldř.).

Stejná příbuznost proráží i v opisech času, prostoru, směru a p., jež v RKZ rovně jsou oblíbeny a charakteristické jako v Záři:

v listopadu svého věku (Záře 88); v zimě věku člověka přestává bouře (t. 132); jaro mého věku obrátilo se v pustou, smutnou zimu (t. 89).

i jedinu družu nám iměti po púti všéj z Vesny po Moranu (Záb.).

tam z krajin dalekých, odkud slunce osvěcuje z rána krajiny naše blahé (Záře 30); že by od tvé pevnosti jim bylo zase ustoupiti tam, odkud je byla vypudila závist (t. 71).

palováše tu, kto téci móže, tamo, otkad slunce jasno vstává (Jar.).

Podobně mnohé jiné význačné výrazy, frase, ozdoby slohové a p. vykazují značnou příbuznost:

Zbyslav hlásal silnými slovy (Záře 16); Ratibor v tato si pohovořil slova (t. 24); hovořil k němu taková slovka (t. 41); posvátnými slovy počal k němu takto (t. 119); takto starověkými slovy počal hlásati k bohu (t. 121); Václav k nim mluvil knížecími slovy (t. 65); Druslav házel k Pražanům tato bouřlivá slova (t. 102): tichými slovesy hovořichu (Oldř.); (Lutobor) jě sě tako slovo govoriti (RZ); vetchými slovesy nad sím vspěchu (Jar.). Neklan káže knieżeciemi slovy (Čest.); dávachu slova k slovóm (Záb.).

Tvrdú ocel na mohúcech plecech, pod ocelí chrabrost, udatenstvie (Jar.); srv.: i vyjel proti němu oželezněný Druslav (Záře 103); z okovaných prsí (t. 102); prsa v železe (t. 3).

Toul se mu kolébal po plecech, luk na tomto visel (Záře 128); meč mu po boku visel a toul na plecech, v němž střely (t. 147); na plecech jim toul, na tomto visíval luk a od pasu meč dlouhý (t. 54): těžcí meči po bocech jim visá, plní túli na plecech jim řechcú (Jar.).

Krokem, kde houšť, a ve skok, kudy pláně projížděli lovci, stromy se točily vzad vždy záze do temnoty lesní (Záře 46).	I míjechu (nepřátelům prchajícím) rovně i hory i lesi, v pravo i v levo vše ubieha vzad (Záb.)
(Svantovít) nohu napínal v rychlý krok (t. 2).	Hotovi všici nohu v krok (Záb.).
Boleslav díval se do šeré země, jako pohřížen do hlubiny trápení v mlčení seděl (t. 163).	piesň ide z srdce mého, z srdce najníżeje pohrúżena v hoři (Záb.).
těm (bohům) se klaněti budu a hlásati k nim a jim konat oběti (t. 97).	i kací bozi v cuzéj vlasti, takým sě klaněti zdě, i jim oběcati obět (Záb.).
v prsech mých bouřila žluč (t. 93); bohové mi dali žluč a dali mi bratra, který se odvrací od nich (t. 87); lekl se a na všech oudech se zatřásl (t. 180).	žleč sě jemu rozli po útrobě, trasechu sě lútostiu vši údi (RZ).
jako mraci přitekou sem cizinci, aby ssáli národa krev (t. 79).	Aj ty vraže! . . . čemu ty našu krev piješi? (Záb.).
(Boleslav) na vše strany díval se a odevšad se lekal . . . lekal se ode všech stran (t. 183);	(Záboj) obzíra krajiny na všě strany; zamúti sě ot krajin ote všech (Záb.).

kněz klaněl se hluboce k zemi a klaněli se všickni, překládali ruce přes prsa, a tváří až hluboce k nohoum (121).	i tiščechu jej v přesilna paži, i s prsú na prsi vši kladechu ruce (Záb.).
nářek chudého lidu rozlehal se až do oblak (Pr. Nov. 1818. II. 195).	skřekem řvúce až do oblak strašno (Jar.).
tam blahost kvete (Pr. Nov. 1818. II. 204).	dlúho obih ktvéše (Jar.; o podivnosti výrazu viz Arch. X. 564).
jako muže jímavšího srdce jeho láskou (Pr. Nov. 1818. 99).	pěniem srdce jímáše (Záb.).
kněz mluvíval lidem k srdci, protože od srdce mluvil (t. 159); od ducha k duchu, od srdci k srdci (Vlast. Zv., 1821. 367); kdo nezná vlast a nemá srdce proti nepřátelům (Pr. Nov. 1818. II. 36).	Aj ty Záboju, ty pěješ srdce k srdcu (Záb.); však (jmě) srdce úporno král'u (Záb.).
‚koho milují bohové, tomu dávají do srdce rozkoš‘. dí Chasoň, vybízeje mládež k plesání (Záře str. 14).	‚Pěvce dobra milujú bozi. Pěj, tobě ot nich dáno v srdce protiv vrahóm‘, dí Slavoj, pobízeje Záboje ke zpěvu (Záb).

Až typicky přicházejí v Záři abstraktní výrazy jako: Václav vystupoval na vyšehradské výsosti (60); aby se díval divům božím všudy do rozlehlosti krajin (t. 60); mocněji zněly zvuky v dutosti harfy (t. 62—63); do výsosti oblaků (t. 63) a často; podobně čteme v RK: na tvrdosti nebes (Čest.).

Aby charakterisoval ‚slovanskou srdečnost‘ (viz Pr. Nov. 1818. 7), užíval Linda obratů:

nedivím se ti, Václave bratře (Záře 74); Chasoni bratře (t. 100); Vesmíře bratře (t. 8); slyšte mužové vy bratří (t. 102, často oslovení toto!); podobně v RK: Slavoji bratře, Záboji bratře (Záb.); vzhóru bratří, nerodte bratřie spěti (Jar.).

Shoda jest dále v epithetech, jež v Záři stejně jsou oblíbena jako v RKZ a v Ossianu:

temný háj, les (Záb.; Zbyh.: Záře 6); černý les (Záře 33: Oldř. Záb.); temná noc (Jar, Zab.: Záře 91); černavé štíty (Záře 12): ščít črn (Čest., Lud.); tich večer (Jar.): tichá temnota noční (Záře 10); hustá tma (Jar.: Záře 109); vrchové černí (Záře 30): šerý vrch (Záb.); kravicu bujnú (Čest.): bujná stáda (Záře 54); trúby hlučné (Oldř.: Záře 140); jasné nebe (Lud.: Záře 8); lítý boj (Záře 12): l'utá séč (Čest.); v l'uté boje (Jel.); u vše pótky

ľuté (Oldř.); o ľutých bojech (Jar.); mocná ruka (Oldř.); mocná pažě (Old.): rámě mocné (Záře 11); k modru vrchu (Záb.): za modravými vrchy (Záře 33); široká prsa (Záře 70): z širokú prsú (Čest.); silný Záboj (Záb.); ze silna Vlaslava (Čest.); pod praporci Druslava silna (Záře 102): silná braň (Zbyh.): silný meč (Záře 30); v silnú pažiu (Zbyh): silnú pěstiu (Zbyh.): silnou rukou (Záře 97); silné rámě (t. 21); varyto zvučno (Záb.): huslarina zvučná (Záře 28); šedým jutrem (Záb.): šedivé jitro (Záře 98); bubny hromné (Oldř.): třeskot hromohlukých bubnů (Záře 144); bystrá kopie (Jar.; o podivnosti výrazu srv. Archiv f. slav. Phil. X. 568): bystrý šíp nebo meč nebo kopí (Záře 31); v radostném hluce (Záb.): v radostném hluku (Záře 13); dlúhopustý les (Záb.): pustý háj (Záře 44) a m. j.

Silně rhetorický sloh Záře vyznačuje se dále nápadným množstvím obratů a figur, tvořených opakováním slov (předložek, příslovcí atd.), a i v tom souhlasí se Září RKZ: zpívej nám *o* Čechovi, *o* příchozím do krajin našich (Záře 29); (ptactvo) poskakuje po všech jeho větvích, po všech ratolestech (Záře 34); všecko se řádalo ke hrám, ke zpěvům, ke křepčení a plesům (t. 34); odevšad přes vrchy, přes lesy sem k Vyšehradu (t. 93); (Libuše) jezdívala po lesích... po horách i *v* oudolích i *v* rovině každé (t. 44). Srovnej s tím: o pótkách i o sědání (Lud.); po všech po údech (Čest.); po všech po krajinách (Záb.) a často.

od té strany, kam se leskla zbraň jejich, kam za nimi plakaly dívky (Záře 13): kamo krmě dáváše, kamo hlásat chodíváše (Záb.);

tamo Perun přesilný po horách, tamo přes vrchy kráčí (Záře 27): tamo leṣ temen, tamo si podámy ruce (Záb. často v RK!);

hudba oddalovala se dál a dál (Záře 125), všechno to mizelo dál hlukem, dále do hlubiny lesa (t. 46): davem trčiu ku bráně přiekopy, dále dále přěd udatnú sěčiu (Oldř); stromy se točily v zad vždy záze do temnoty noční (Záře 46); stávalo se temno a temněji (t. 6): ticho, všetichúnko v tichéj Praze (Oldř); od vrchu do vrchu, od lesa k lesu (Záře 31): ot lesa k lesu (Čest.); až se rozbouřila výsost v neskrotlivé rány na rány (Záře 63), rána co rána praskal led (t. 91): ránu na ránu soptichu krutost (Záb.); ráz co ráz (Záře 6): blsky ráz ráz bijú (Jar.); ráz po rázě (Lud.);

pevná pevnost stala se slovem (Záře 102); tichost v zástupech stala se ještě tichejší (t. 103); když se stávalo temno temněji (t. 62); hlahol ulekléno lidu se menšil a menšil (Záře 115): v jednu sílu silnú (Jar.); soptichu krutú krutost (Záb.); hněval sem se hněvem draka (Záře 93): řváše na hradě Kruvoj řvaniem býka (Čest.) atd.

(Dokončení.)

Z české dialektologie.

Podává Josef Kubín.

Vše, co provincialně vypučí na kmeni živého jazyka, ať po stránce hláskoslovné či tvaroslovné, ať v obsahu slov nebo vztahu jejich, illustruje život jazyka národního. Ten dle toho, čím méně jest kde střežen ustálenou formou spisovnou, čím méně jest jí držán na uzdě, tím volněji se rozvíjí. I jest patrné, jak důležito stále a stále si ho všímati a život jeho po vší oblasti míti na zřeteli. V kratičkém zajisté období mnoho v něm vzniká a zase zaniká — často za jediné generace. A povážíme-li, že jazyk jest nejpatrnější projev života národního, a jak tedy vzácnou láskou jest ho šetřiti, nemohou nám býti lhostejné ztráty takové, ať jsou druhu jakéhokoli.

Přítomná sbírka*) má jen znovu dosvědčiti, kolik bohatství dialektologickéko utajeno po luzích českých: zajišťujme je všude!

Ach, achme — abych; Kott: u Mor. Krumlova; taky na čes. jihu. Musím si to vzít, ach vás nevodmrštil — Doudleby; achme začali — Lhenice;
antálek — altánek, Nepomuk.
Báchory — vačky, Střezmíř;
balchuje — sotva dechu popadá, Bechyně;
balviště (= barviště) — tratoliště (taky b. hub), Vodňany;
bamvalec — kláda, po níž se dříví na vůz válí; podval; Sušice;
banditi se — nevěsta se bandí, když si nechce někoho vzít, Sušice;
bedlo — jho, váhy na nošení vody (s obou konců visí nádoba), Milčín;
biják — velký lusek, Vodňany;
bouchořata — vačky, Čer. Kostelec;
bráníti — je tam vítr, až Bůh brání, Jičín;
breberina — kořalka, Jičín;
břečťák — zakyslé mléko, jih;
břemenec — váhy na nošení vody (v. bedlo), Netolice;
brkola — nemotora, Jičín;
brykulka — přídavek k písni národní, Žišov;
budkař — strážník na dráze, Římov;
budlík — kotec pro holuby, Neveklov;
buk — býti nad buka, mnoho se najísti, Jičín;
burák — bouřný vítr, Kamenice;
bůzka — vosa, Dobrá Voda;

*) Prvou »Hrstku provincialismů« přinesl Věstník čes. professorů, č. 3. r. 1900.

bzinkavé mlíko — nasedlé, když se sráží, Plavo.
Carýkem téci — crkotem, Č. Křemže;
cinkavka — úkrop, Bechyně;
čtyrřadák — alej o čtyřech řadách, Jičín;
čulistnej — hezký, Nepomuk.
Dědek (děrek) — snop, který se ohne na vrchu mandlíku, Vodňany;
den — kouká jí pátek přes sobotu; má sobotu delší než neděli (když spodnička je delší), Bukovsko a j.;
dinovat — nalehavě prosit, Lišov;
dítě — dat. dítět: dítět se musí vyhovět, Netolice;
dloubati do někoho — škádliti, Jičín;
dohnouti — to mě to dohnulo, dojalo, Soběslav;
domlatná — obveselení po domlatu, jih;
na dovádilce — vršek, kde je stále větrno, Milčín;
dovazky — dovazná, Červ. Lhota u Tábora;
dráteníček — lucernička pampelišky, Horažďovice;
drdáč — šátek na drdáč, Plzeň;
důl — žito je z důlu pětky, Veselí;
dýšť — déšť, Strakonice;
dzupati — dupati, Řevnovice;
Funíček — sešpulená ústka, Veselí.
Gáz — místo, které zůstane nezorané, kol Budějovic;
Habrový — chlap habrová, Jičín;
halabrána — rozedraný kabát, Jičín;
haluží — křoví, Veselí;
hamonit — mamonit, Jičín; mnoho mluviti — nehamoň!, Budějovice;
hampejště — střecha přečnívající nad zápražím; stáli sme pod h. a přece na nás mrhoulilo, Veselí;
hanichle — nízké, zakrslé smrčí, Č. Křemže;
havlach — valach, Strakonice;
hladem — pole leží hladem (ladem), Vodňany;
hlejždě — červ, Jindř. Hradec,
hlínovník — zamazaná sednice, Jičín;
hlouze — hlíza (již jen staří tak), Netolice;
hniličky má v hlavě — pomateně mluviti, Lišov;
hodičný — co se hodí, sluší, Jičín;
holesky — nezralé ovoce, Opočno;
host — byli jako na hosti (fem.?), hodovali, Protivín;
hosínek — šátek střepnutý v cíp, Hluboka;
houfník — ovčák, Č. Křemže;
hrábře — hrábě, Neveklov;
hrádě — malý ostrůvek na rybníce, Horažďovice;
taky: dřevo mezi koni ve stáji, aby se nekopali, Tábor;
hřejbky — hřibky (hříbky), Borovany;
hříbek, hříbečník — podkobylář (na panských dvorech na jihu);
hříbečna — stáj pro hříbata;

hubno — kde je mnoho hub, jih;
hurati (hárati) — vesele hořeti, Jičín;
huzárna — udilna, Řevnovice;
hvaseňák — srp na tyči, kterým se srážejí suché snítky, Lišov.
Chčasný — časný, obecně;
chochol — vrcholek hory; přejvažiti se přes chochole, přejíti, Vodňany;
cholomet (-ot) — t. j. kolomet, prášivec, Stráž;
chromajzlíky — vačky, Bukovsko;
chroumavka — chrupavka, Sušice;
chrouny — podrost lesní; neúpravné vlasy, Sušice;
chůje (Kott: chuje, chuj) — chvoj;
sekejte chůji zelenou, píseň z Boršova;
chumelka — druh pýru, Řevnovice;
chvala — chvalabohu, Jičín;
chvít (chovít) — košťál nerozv. zelí, Řevnovice.
Jan, páliti jána (na sv. J. Kř.), Třeboň;
jedina — samota (stavení), Týn n. Vlt.;
jetelnička — mám pěknou jetelničku (pole s jetelem), Purkarec.
Kamenka — velká nádoba na vodu (v chlévě), Týn n Vlt.;
kasna, kasínka — velká zástěra, Roudnice;
katit — utíkat, Č. Křemže;
klepiny — dlašky luskové, Volyň; jinak:
kleštice, Heřmaň, klíšťata, Č. Křemže,
klíšky, klešťata, Neveklov;
klibrář, klibrovati — partika člověk, Jičín;
kličky — váhy na nošení vody, Horažďovice;
kníhora — čejka, Tábor;
kočka — chuchvalce pýru slepeného s hlinou;
pole samá kočka, Lhota Horažď.;
kohoutinec — kokotice, Týn n. Vlt;
kominička — černá spodnička, Horažďovice;
kondrátek, kondrlík — popenec, Sušice;
kopřivná neděle — bílá, první po velikonocích, Zbynice;
korsa — řepka, jih;
Kostelec, gen. z Kostelče, u Purkarce;
kotlička — posada, Stráž;
kotrč — ničema, Sušice;
kotrouš — svinutá houska jako hlemýžď, Volyň;
kovít — kladivo, kterým kovají koně, Bechyně;
kozel, trká kozla — podřimuje, Veselí;
Kradluby — Kladruby;
křamcha — střemcha, Stráž;
kramor (-ol) — vyhořelo to do k—u (zúplna), Jičín;
křemelka (škrábek) — oblázky, Horažďovice;
křešně — třešně, Protivín;
krmelec (krmolec, krmolek) — nepodařený plod, obecně;

krubiček — sazenička, jih;
krudlík — kotec na holuby, Veselí;
kupadlo — vypálené místo v jeteli od kokotice, Borovany;
kupříkladně — usus;
kurážek — kámen k vratům, Hartmanice;
kůstra — kostra, Zliv;
kyklej — koukej, hleď, Zl. Koruna.
Lahovinka — hloh, Horažďovice;
lapík — jméno psa, Borovnice;
laskominy — jíti do laskomin, když nedostane jíst, Budějovice;
lemovati — tlouci koho, vulg.;
lepenec — sklep, Veselí;
líceň (líc) — pažba ručnice (mysl.);
limbaba — smůla třešňová, jih;
líto, superl. nejlítěj:
ach, koho mi je nejlítěj,
co má ty vraný koně. (Řevnovická píseň);
lízaná — poslední řad obilí, jih;
luhovec — hloh, Nákří.
Maděra, na maděru (zúplna), Jičín;
mamlati (šaty) — zmačkati, Jičín;
masárna — tlustá holka, Dobrá Voda;
masník — masárna, Planá;
matoul — motýl, Řevnovice;
mednouti, to by ti medlo — svědčilo, kol Budějovic;
mejknouti — šmejknouti, Plzeň;
metelec — prášivec, Třeboň;
michánky — housky, Čkyně;
míchačky — karty, Plzeňsko;
mlejší — mladší, dosud na jihu;
mluvjič — dohazovač, Lišov;
muďál — čmelák, Týn n. Vlt.;
muchla — nepořádná ženská, Jičín;
mušený, mušená věc (nutná), Jičín;
mutlík — balíček peněz, Jičín.
Nábitek — hlava u hrabí (svlak), Bechyně;
nadháňky míti — kdo nemá stání, Jičín;
napruti, Řevnovice; naprůti, Č. Křemže;
narachaný (o ženských) — mnoho nastrojený;
nedodechle — špatný kus dobytka, N. Hrady, Budějovice;
nenasytka — noční můra; snědl nenasytku (když mnoho snědl), Budějovice;
nesvůr, nesvůrnost — je u nich samej nesvůr, Lidmovice u Vodňan;
nevěsta — poslední vůz obilí, Heřmaň;
neživec — nebožtík, od Jičína;
nic, to sou samý nicy, Jičín;

nicátko — odlesk, zlaté prasátko, Římov;
ňopek — přístroj na ubírání smítek, Strakonice.
Očepák — svadební koláč veliký, Horažďovice;
odmehnouti, už mu vodmehlo — zas rozvázal, Jičín;
odvódka — odvod vojenský, Řevnovice;
odvíčerá — podvečer, Č. Křemže;
okruží: přísl podruží, čertovo okruží (prý několik sousedských domků), Bechyně;
ostatek, vod vostatku je to hodný člověk (ostatně), Jičín;
oucně (ústně) — výslovně, zřejmě, Tažovice;
ouvar — mokré místo na poli, kde neroste, Týn n. Vlt.
Padá (s kazatelny) — má ohlášky, obecně;
padlata — sáňky, klečí se na nich a bodci odráží, Červ. Lhota u Tábora;
padlice — nedojná kráva, Jičín;
paličán (-ák) — tvrdohlavec, Jičín;
pečenice — chléb do spiraly, Benešov;
pejřka — udice na mouchu, Vys. Mýto;
pempy (peníze); přísl. kdo chce mít pompy, musí mít pempy, Veselí;
perendit — utíkat, Bukovsko; pelentit, Jičín (huba mu jen perendí).
Pípč — Pepík, Volyň;
pikadlo — místo, kde se při honěné piká (býti v piku), Horažďovice;
placha — pekáč, Bukovsko;
plasy — rozsáhlé vřesoviště, u Budějovic;
plavačky (Schwimmhosen), Budějovice; plavky, Jičín;
plevňák — plevník, Benešov;
plna — je plna (j. je nova), úplněk, Řevnovice;
plucar — baňatá nádoba; taky: zaražený člověk — spusť, plucare, Božejov;
plychýř — puchýř (plyskejř), Polná;
podnehčata — druhá housata, Sušice; jinak podnesky, Týn; podnýsky (husa se podnese), Tábor;
podouště — polštář, Neveklov;
podreštík — nejv. dřevo v krově, Kard. Řečice;
podváděnec — mládenci podváděnci, v písni lidové na jihu;
podvodnec — podvodník (v nár. písni), Týn n. Vlt.
pohled, vod pohledu hodný člověk, Jičín;
poklvalka — poklička, Písek;
popěňák — nicohlav, Veselí;
poratiti — potratiti, Řevnovice;
pošašit — pracně něco málo získati, Jičín;
poutrubí — poltrubí, Lišov;
povejšní — je povejšní, když vystoupne voda nad normál, Hluboká;
povíska — náves, Vožice;

požlutný — vybíravý v jídle, Budějovice;
pramejček — pramének, Řevnovice;
prdlí (brdlí) — přehrada, aby ryby neutíkaly, Val u Veselí;
předevčí den — předevčírem, Vimperk;
přehoušť — bráti přehoušť něco, plnýma rukama, Červ. Lhota;
přejvažiti se — přejíti, Vodňany;
přelka — přadlena, Třeboň;
přes: jeden přene druhýho, Jičín;
přibírka — mléko s brambory (všichni jedí ze spol. mísy), Řečice,
přimda — odr; obilí je narovnáno až po přimdu, Týn n. Vl.;
příti se: 2. os, co se přeješ? přejete? Budějovice;
přítinky — oklesky s pařezů, Budějovice;
proklamaštěný (taky: proklamatý, proklaštěný) — proklatý, Řevnovice;
prť — příloh, Strakonice;
průklest — vysekání v hustém lese, Milčín;
průšky — dát na p., na modlení, Římov;
pružinka — kosa, Bechyně;
psejček — psíček, Budějovice;
pšenka — proso, Sušice;
puťka (pucka) — míč, Polička;
pýření — jíti na p., když se přižíná obilí, Bukovsko; *)
Ranovák — velký hrnec, Tábor;
od řejčka — od zítřka, Řevnovice;
rejl (rýl) — mladý, rovný stromek, na jihu;
rejnička — zadina, Klatovy;
retorika — ta má retoriku, vyřidilku, vulg.;
řimbuchy — druh sliv, Volyň;
rodiče — dřeváky, Horažďovice;
rotyka (taky rokyta), hra, několik se drží za ruce, a jiný proráží řadu. Úsloví: ten mu zahrá rotyku, Budějovice;
rozkoukoliti se — sníh se r., chumelí se;
rožce — rožánky, jih;
rybovati — to se to rybuje! dobře plave, Dubenec;
rymička — rybníček, Č. Křemže;
rymník — rybník; Geb. I. 423 dohaduje se toho tvaru při rymík. Existuje hojně na jihu.
Sád — mezník (Kott: sad), Řevnovice;
sasar, sasarec — peníze, které dostane dohazovač (sasarník), Netolice;
sejvoz — cesta se silnice na pole (vejvoz), Horažďovice;
sekuř — pár rozjivených kluků, Bechyně;
sestřína — sestřenice, Lomnice n. L.;
schlostivý — choulostivý, Č. Křemže;

*) Měkkým retnicím smějí se na jihu průpovědí: V Pjištíně pjil Pjilař za pjilířem pjivo.

sirotky nositi — dělati tchoře (schoře), jih;
skladný pokoj — vejde se mnoho nábytku, obecně;
sklence — sklenice, Ml. Boleslav;
skonilej — rozpustilý, Sušice;
skopováč — kopáč;
skrajní — krajní (s kraje), Řevnovice;
skřivánčí mráz, záhy na jaře, Jičín;
slepá sobota — den před svátkem, Budějovice;
slepák, slepota — ničemná osoba, Jičín;
sleváč — vysoký škopek (nosí dva na bidle), Neveklov;
na slídu jíti — hnáti dobytek na cizí, Č. Křemže;
sňátek — obecné jídlo po vsích kol Nepomuka; o posvícení nesmí chybět: druh nákypu krupičného v mléce;
snopovky — vidle, podávky na snopy, jih;
spasiti něco — rozbiti, Jičín;
spouchle — spálená švestka při sušení (taky dítě, jinak spouchně, výraz mazlivý), Jičín;
sprejsknouti — rychle shořeti, na jihu obecné;
stávalík — bezová duše, v níž cvoček, Malšice;
stinký, stenký — když jsou dvě fazole stejně od jamky (žumpy), při hře o fazole, Budějovice;
stojedenáctka — starý, šosatý kabát, Bukovsko;
strouzek — stroužek (česneku), Třeboň;
střeblíčky — mřínky, Heřmaň;
střeliti (jen konč. tvar) — prodati, Jičín;
svál — kus hrubého dřeva, Jičín;
syp (sejpka) — část obilí, kterou dostane mlatec po vymlácení, dostal syp, u Netolic;
sypati se — staré prádlo se sype, trhá, Jičín.
Šantolina — zadina, Březnice;
šenestr — jalovec, Hluboká;
šesták — kněz, sloužící šestou, Jičín;
šilhalka — pole u Lužice;
šklebenec — kořalka při křtu; poďte na šklebenec, Král. Stachy;
škmořit — spořit, Jičín;
škrompy — noční špatné střevíce, jih;
šmahel, šmahejl — podlitina po ráně, obec. na jihu;
špárek — stroužek, Třeboň;
štěpánovat — na sv. Štěpána házet oves holkám do očí, Plavo;
štilit — břinkati do koule, při dětské hře na svini; kruh dětí honí kouli do středu, Chlumeček;
šťova (cf. šťovka) — suchý člověk jako šťova, Plzeňsko;
štverepec — sveřepec, Netolice;
šubista — kdo vystřídá v noci hlídače na dráze, Planá;
švábka — polévka; usmaží se cibule a chléb, a poleje se vařící vodou, Plavo;
švihovka — pekařská lopata, Horažďovice.

Táha — páka při dobývání pařezů, Bechyně;
tancovák — kdo rád tancuje, od Jičína;
tedáček — kdo říká »tedy«, Netolice;
telík — mladý volek; zapřáh špatný telíky, Sušice;
tchoříkovat — dělati tchoře, jih;
tluč — tluk, tlouček, Neveklov;
touba — dužina u nádob, Volšany u Horažďovic;
trapůrek — drobnost, Veselí;
třesolka — konipásek, Týn n. Vlt;
trojčiti — třeštiti, u Prahy;
trypák — staré osoby strašívaly děti nezbedné: že na tě zavolám trypáka! (Kominík?), u Jičína.
Uctíti se — poď se uctít, připij si, Soběslav;
uhoditi na koho — uhodil na něj, aby zaplatil, Jičín;
ukloužiti, uploužiti — usoužiti, Malšice;
ulmara — almara, Dubenec;
umockovaný — udřený, Soběslav;
ušiditi — ušidil bych ho (nestojí mi za to), Jičín;
užeň — shon, to byla užeň! Budějovice.
Vejheň — instr. pod vejní, Budějovice;
vejklady (kresle) — korálové výšivky na plenách, Bukovsko;
vejměna — je na vejměně, výměnek, Bechyně;
vejměnice — světnička výminkářova, tamže;
vejsek — choditi na v, prosekávati les, Lužice;
vejstřelky — jetel, který teprve vyráží, Veselí;
vejšivek — vyšívání, Bukovsko;
vejtrubek — vodní roura, odvod z rybníka, Římov; taky (huběnka) koneček dechového nástroje, Prachatice;
venkovna — síň domovní, Týn n. Vlt.;
vizuna — protivná ženská, Budějovice;
vížička — věžička, Strakonice;
vlvký — vlhký, Hracholusky;
vocinky — zbytky (jídla), Blatná,
voďák — beran, jenž vede stádo, Louny;
vodatve — už mou milou na vodatve vedou, Božejov;
vodník — mokváček dýmky, Budějovice;
vodraž — sekati na vodraž, t j. s hrabicí, na jihu;
volšovky — mřínky, Kamenice n. L.;
vomlel — omdlel, Sušice;
vopačina — veslo u voru, Tábor; dřevo k rejdování vozu, Jindř. Hradec;
vopelky — pečivo z vejškrabků;

když mu pekla vopelky,
spálila mu dřevěnky — píseň od Kvasejovic;

voplotec — poltrubí, opletené chvojím, aby ryby neutíkaly, Červ. Lhota;
voroteč (vodoteč) — svodnice v poli, Hluboká;

voskominy, voskoviny dostane dobytek po ostré píci, Jičín;
voslejchati se — ostýchati se, Jičín;
vosnice — řezací stolice, Neveklov;
vosník (poříz);
vostenky — páperky, Plzeň;
vostrev — ohrada, mlovina, jih;
votáč, mílí votáč, mnoho práce, Borovany;
votavka — vůz na votavu, Bukovsko;
vráčník — lenivý člověk, Lhenice;
vrhlice — velký ušák (hrnec), Sušice;
vrťák — podmáslí, Protivín;
vrzalky — housle (pej.), Vodňany;
vsíti — ztratiti, Jičín;
vychry — nerozvité zelí, Tábor;
vypatlati — vypiplati (dítě, housata . . .), Jičín;
vyušati — vytáhati za uši, Řevnovice.
Zadněk (zadyněk) — zadina, Třeboň;
zachata — záchuteň, Plavo;
zapnoul se (na knoflík), Brloh;
záručnice — řehtačka kostelní, Protivín;
zastřížit — ledy zastřížily potok, Brloh;
zatracutý — zatracený, Velešín;
zavíčerko — (odvíčerek) držadlo u koštěte, Mydlovary;
zavíral — u nás se říká u zavíralů (když nechá někdo za sebou otevřeno), obecně;
zavráti — prapor zavraje, Týn n. Vlt.
zdířiti se — když projde kule a neporazí ani kuželky (zdířil se), Rakovník;
zdovolení — dyby naši páni
zdovolení dali, Boršov;
zdržky, zdrhovky — páperky, Sušice;
zdvihaná — to bude zdvihaná! (při těžkém předmětě), Jičín;
zdviž — hever, jih;
ze skraje, Řevnovice;
zlodějky — slepice, které se samy nasadí, Čkyně;
zmrtněti, zmrtnělý — umříti, od Budějovic;
zoubíněný (zeď —), když vyrazí jinovatka, Č. Křemže;
zounořiti — rozházeti peníze, Č. Křemže;
zoutrhati — koně se nám zoutrhali, Řevnovice;
žihadlo — čihadlo, tamže

Úvahy.

Fr. O. Novotného a *Fr. Patočky* **Latinská cvičebná kniha pro druhou třídu gymnasijní.** K šestému vydání přepracoval Dr. Frant. Loukotka. V Praze, Höfer a Klouček, 1900. Cena váz. výt. 2 K 40 h.

Rukověť mluvnice latinské pro druhou třídu gymnasijní. Na základech návodné methody otázkové napsal Dr. František Loukotka. V Praze, Höfer a Klouček 1900. Cena váz. výt. 50 h.

Vydání Loukotkovo tvoří patrný pokrok proti vydáním předešlým; v čem, pověděla částečně již kritika a shrnul také autor ve svém doprovodu. Ostatně pokrok ten odborníku, když se obírá knihou, vysvitne sám. Proto také nešířím se o přednostech tohoto vydání; jest plodem úmorné práce, kterou v plné její lopotnosti dovede postihnouti jen našinec.

Připojuji-li řadu poznámek, činím tak proto, že kniha je prací tak opravdovou. Nedotýkám se sporných mezi námi věcí zásadních; měřím knihu jen měřítkem jí samé, pokud totiž autor dosáhl, čeho dosíci chtěl a dosíci mohl.

Zdá se mi především, že kniha trpí nejednotou s ostatním postupem vyučování latinského. Žák naučil se loni pracně spoustě tvarů; z nich mnohé teď dlouho opakováním se neosvěžují — coni. perf. na př. až ve cvič. 65, v. 3. lat., před tím inf. perf. až ve cvič. 33, 9 l. (fuisse), pass. 51, 12 (že nebylo opuštěno stanoviště), inf. fut. act. 33, 3 č. (že pomůžeš), pass. 59, 4 (illum solutum iri). Pochodí to odtud, že spisovatel závislé věty tázací, v primě u Douchy cvičené od třetího časování, vůbec probírá znova, až v § 65, acc. c. inf. pak že jest po prvé v čl. na str. 14 a pak arci často. Než spisovateli snad šlo úmyslně o takovéto zopakování pozvolné. — Ale bylo by jistě s prospěchem, kdyby autor, přecházeje k podrobnějšímu výkladu jednotlivých zjevů mluvnických, byl oživil žáku věci známé některým typickým příkladem z cvičebnice lonské, rovněž jako kdyby byl podporoval souvislost vědění grammatického tím, že by již teď, pokud udá se k tomu příležitost, přizpůsoboval se knihám pozdějším (pořadí knih na gymn., kde je Loukotka v II., je přece zřejmé). Tak na př. lze užiti již zde a nacvičiti s žáky aspoň některé příklady, jež jako

vzory pravidel syntaktických jsou pojaty do Kořínkovy Skladby. Uvádí-li Loukotka — celkem právem — již tuto žáka podrobněji do syntaxe, byl by z praktických důvodů postup pozdější jen zjednodušen a urychlen, kdybychom ustálili se již od nynějška na vzorných příkladech jedněch, o něž by žák své vědění vždy opíral. Týká se to i Rukověti. — Tento odchylný postup jeví se i v podrobnostech. Lze užiti v II. na př. se zdarem Kořínkova rozdělení vět účelových, jež má po Hrbkovi, snad — z mnoha důvodů — jimi i začíti oddíl syntaktický, jako to činí Kořínek (mezi větami spojkovými), a i jinak podržeti jeho pořad, lze přijmouti i jeho rozvrh vět časových atd.

S druhé strany v knize jest roztroušeno množství příkladů na syntaktické zvláštnosti pádové. I zde byl by těsnější styk s cvičebnicí tercianskou žádoucí. Jak ho docíliti, je v daném případě věcí autorů — toť právě v praktických následcích význam toho, vycházejí-li všechny cvičebnice z jedné ruky nebo aspoň z jedné dílny. Kniha Loukotkova je mi do jisté míry ztělesněním hotového odboje od svého okolí a stojí v mnohém, místo vespolného scelení a svázání se sousedním vyučováním latinským v organickou jednotu, osamocena a s ním souvislá jen rozsahem vyměřeného učiva. Při vší úctě k samostatnému pojetí i k výběru látky přál bych si přece, z důvodů školských, jednoty a jednolitosti s ostatní prací vyučovací.

V případě naposledy uvedeném jistě by jen utvrdilo žákovy vědomosti, kdyby byl veden knihou ke shrnování stejných zjevů pádoslovných (staré vydání odkazovalo aspoň k úhrnné poznámce někde za cvičením, autor však poznámky ty i jiné škrtl), nebo kdyby někde význačné příklady zjevů stejnorodých měl z roztříštěných vět vybrány a přehledně srovnány. Pokud by zase příklady tyto byly uznány za vhodný základ, na němž jako východišti by budovala učebnice v tercii, je otázka jiná a otázka budoucnosti, která spadá jinam.

Kniha není ve všem ucelena ani sama v sobě. Neustálená jest autorova praxe se jmény vlastními. Autor značně omezil antický materiál vůbec (má snadné věty ze státního života řeckého a hlavně římského, pokud žák seznamuje se s ním i v hodinách dějepisných, něco i ze soukromého, mnoho ze zeměpisu a dějin politických i kulturních) a buď zcela vypustil nebo obměnil řadu příkladů se jmény vlastními. Důvody k tomu vykládá v Poznámkách 4: chtěl podati věty sekundánu srozumitelné, chápavosti a vůbec celému duševnímu jeho obzoru přiměřené.*)

*) Dodávám, že z téhož důvodu bych posunul § 4 (Vazba vlastních jmen měst), po případě i § 5 (Výjimky o rodě dle významu), také čl. Septem miracula (str. 4) a Hebdomas (str. 10) dále do cvičebnice,

Jak spisovatel někdy prováděl přijatou zásadu, ukazují tyto doklady. Mezi postavami starověkými, jichž netřeba pro sekundána odstraňovati, uvádí i Scipiony, ale sám obsahově plnou větu: Hannibal a Scipio se stejnou slávou, ale s nestejným štěstím za vlast bojovali (staré cvič.[5] 20, 1, 7) setřel v bezbarvou: Dva protivníci se stejnou.... štěstím zápasili (20, 3). Jméno Hannibalovo čte se v článku o osm stran dále (str. 29) a potom ještě aspoň čtyřikrát, Africanus ve větě: Afrikanus jako censor vyloučil z tribue.... (75, 4). (Ve slovníku českém jméno není uvedeno a v lat. ve významu »africký«; ale žák zná je z dějepisu.)

Podobná záměna věty výrazné ve větu obsahově vybledlou, ač zbytečně nebo aspoň ne důsledně, provedena i jinde. Věta: Herodotus multa et magna itinera fecit, in quibus multa vidit et audivit (7, II, 9) zjednodušena na větu: Avus multa itinera fecit (7, 16); jméno dějepiscovo podrženo ve větě 58, 1 l, částečně smyslem shodné, a 79, 3 č. — Podobně spisovatel vypomohl si příbuzenstvím ve větě (21, II, 16): Nemo inferioribus erat benevolentior quam imperator Titus, jež změněna (24, 10): ... quam avus noster carissimus. — Věta (70, 2): Avus noster ita vixit, ut omnibus merito esset carissimus zdělána z věty: Atticus ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus (54 A 2). Znění původní vrývá se zajisté hlouběji a pevněji v duši žákovu než vyznělý jeho ohlas.

Atticus mohl býti žáku znám již z věty: Mezi Ciceronem a Attikem bylo velmi důvěrné přátelství (21, II, 5), kdyby jí spisovatel nebyl změnil ve větu (24, 7): Mezi mým a tvým otcem bylo.... (Cicerona žák již zná z vět 11, 5 č. a 13, 26 č. a později ještě je jmenován v knize aspoň pětkrát). — Z věty o Aeneovi upravena věta (82, 4): Zdárný syn, vloživ otce na ramena, uchvátil ho z plamenů města. Zdálo-li se autoru jméno pro žáka příliš vzdáleno, bylo lépe větu škrtnouti. (Ve slovníku latinském jméno Aeneas zařaděno.) — Podobně věta (13, 3): Pedum celeritate primus es zněla ve vydání starším (13, 10): Pedum celeritate Achilles insignis erat.

Jinak jména nahrazována v příkladech těchto: Když muži o vlast zasloužilému dávali mnoho tisíc jiter darem, pouze sto jiter přijal (15, 7), upraveno z věty o Pittakovi, jenž jmenován již dvě strany před tím v článku, nehledě k pozdějšímu článku na str. 69. — Ani žalář ani jed nepohnuly duchem muže ne-

poněvadž je tu nakupena spousta jmen, při nichž žák u většiny nic si nepředstavuje; obsah vět bude moci v duchu sledovati, a na něm teprve s porozuměním ulpí mu i pravidlo grammatické, až pokročí vědomosti jeho ze starověkého zeměpisu, dějepisu i mythologie.

vinného (44, 5); o Sokratovi podáno výslovně již deset vět a je vůbec z nejčastějších osob v knize. Nezapomínejme také, že přecházíme zde již do druhé polovice knihy, a že žák prostudoval již půl svého dějepisu a stále v něm pokračuje. — Missi sunt delecti cum rege fortissimo, ut angustias occuparent (48, 12), ač později (72, 1) věta čte se plně: Missi sunt delecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, a ač o Leonidovi a Thermopylách žák ví i z této knihy z čl. str. 9 a 20; průsmyk připomenut i jinde — Vir patriae amantissimus omnes suas curas cogitationesque in rei publicae salute defixit (49, 12) místo: Cicero .... defixit; žák do té doby slyšel v knize o Ciceronovi na čtyřech místech. — Vůdce velechrabrý když uslyšel, že nepřátelé rozehnáni (jsou) a vlast utlačená osvobozena jest, vytáhl z rány oštěp, jímž byl proboden (49, 1), jakkoliv o Epaminondovi byl článek na str. 36. A kdyby i žáku nebyl E. ještě teď znám z dějepisu, jistě zná jej, když probírají se příklady 62, 5: Hrdina hrotu z těla nevytrhl. dříve než by zvěstováno bylo, že vlast zvítězila, a 69, IV, 4: Civis bonus non recusavit, quominus legis poenam subiret. Hned ve cvičení následujícím je věta (70, 1): Epaminondas, slavný vůdce Thebanů, tak pravdu miloval, že ani žertem nelhal. — Hrdina útok nepřátel sám zadržel, pokud by ostatní nestrhli mostu (63, 9) a: Severus consul filium interfecit, quia contra imperium cum hoste pugnaverat (66, 4); avšak i Horatius Cocles i Manlius jsou, zvláště v očích žákových, osoby příliš typické, aby měly a směly se škrtati. Ostatně Manlius syn v téže věci výslovně uveden 79, 7 č. a Manlius otec jmenován 82, 5 l. — Quamquam vir praestantissimus ceteris excellebat abstinentia, tamen exsilio decem annorum multatus est (68, 2) a podobně: Vir de patria optime meritus ob eam causam expulsus est patria, quod praeter modum iustus fuisset (66, 11); ale o Aristeidovi žáci již dávno slyšeli a čtou i tuto o něm kousek dále plným jménem (70, 7): Aristides in tanta paupertate de vita decessit... (ale čtyři věty dále zase jenom: Vir patriae amantissimus iustitia sua perfecit, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent) v čl. str. 71 a 86, 10 č.

Na tomto příkladě místo mnohých vidíme zřetelně, jak autor vede si často náhodně, nechávaje i ležeti ladem žákovo vědění dějepisné, místo aby z něho těžil. U nás na př. tato část dějin (války perské) podle knihy Šemberovy probírá se již v druhé polovici února, a první věta Loukotkova o Aristeidovi beze jména je na konci třetí čtvrtiny cvičebnice. A kromě toho, jistě proti svému úmyslu, podal žáku místo příkladů obsahově jadrných a sytých příklady bez prvotní jich rázovitosti, matné a mlhavé.

Podobně o Themistokleovi: Jakýsi muž slávychtivý procházíval se v noci na ulici, protože prý nemohl pro slávu soupe-

řovu usnouti (66, 5), ač o něm i zde vypravovaly již dva články (str. 27 a 39) a věta 50, 15 č., nehledě ku příkladům pozdějším. — Náhrobek muže slavného křovím odevšad zarostlý jsme našli (55, 4), nicméně spisovatel jmenuje Archimeda 75, 4 l., nehledíme-li ani k článku o něm na str. 75. — Persarum rex Lampsacum urbem Themistocli donavit, unde vinum sumeret (72, 5), ale Artaxerxes jmenován v článku o šest stran později (74) a již dříve str. 57. — Vir honestissimus moveri non poterat, ut ad hostem transiret, quarta parte regni promissa (80, 7), než Fabricia i Pyrrha žák zná z dějepisu, tohoto i z cvičebnice, a čte o nich článek na str. 79. — Jakýsi císař římský . . . uchýlil se do soukromného života (88, 5), ačkoli Diocletianus je jméno žáku odjinud běžné. Nehledím ani ku příkladům o Pliniovi (11, 10 vir clarissimus) a Pelopidovi (hrdina 47, 4, leč srv. o něm čl. str. 55; příklad je arci méně charakteristický), nebo o Pompeiovi (vir de patria optime meritus 54, 6, ač Pompeius jmenován 11, 6 č.) a o Caesarovi tak zhusta jmenovaném (90, 8: Duci omnia uno tempore erant agenda: milites ab opere revocandi . . .), nebo Falaridovi (Tyrannus quidam . . . 86, 8), nebo Pythagorovi (87, 6 č., zcela změněno; 88, 5 Vir probissimus non memoriae exercendae, sed virtutis firmandae causa cotidie vesperi cogitavit, quae interdiu dixisset . . .; 86, 13 Doctissimus quidam vir cum in geometria quiddam novi invenisset, . . .).

Jinde čteme větu (69, I, 5): Ante senectutem curavi, ut bene viverem; in senectute curo, ut bene moriar; bene autem mori est libenter mori. Věta ta myšlenkově bude žáku cizí, a jsouc mu vzdálena, nevynikne plně, ale smysl její by mu vysvitl, kdyby byl skladatel podržel z vydání starého větu uvozovací: Cicero dicit. — Podobně chybí úvodní věta známým veršům: Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putavi, emendaturis ignibus ipse dedi 73, 7. — Z řečí proti Catilinovi je vzata doslova nebo přeměněna řada vět, ale všechny, jež tu míním, budou žáku podivné a cizí, poněvadž jsou vytrženy z myšlenkové spojitosti a tím věcné oprávněnosti. Tak s Catiliny svalováno na ubohého osloveného 45, 9: Quotiens tibi, nequissime, iam extorta est ista sica de manibus, quam ad caedem uniuscuiusque nostrum paravisti! Jinde: Egredere ex urbe, homo perditissime! (2, 15). Dlouho tropila si z nás posměch tahle tvá zběsilost! (49, 9). Podobně 65, 3; 72, 8; 84, 9. Catilina utajován žáku opisem 49, 10 (Homo nequissimus abiit, excessit, evasit, erupit) a 50, 7 (Homini nefario venienti nemo assurrexit), ale neskrýván mu ve větách českých 11, 5; 75, 3; 80, 7.

Neucelena zdá se mi kniha i v tom, že předbíhá často vědomosti žákovy, a osvětlujíc nový grammatický zjev, kupí naň temný dosud žáku grammatický zjev jiný. Sem spadají na př. rozsetá po cvičebnici souvětí podřadná, než spojky jsou pro-

cvičeny. Lišil bych ovšem kromě spojek od lonska známých mezi spojkami, které jen svým zněním jsou mu nové, nemajíce pro žáka nesnází ve vazbě, zvláště ve větách latinských, a mezi spojkami s vazbou zvláštní; ale autor má i takové příklady. Srv. 6, 3 c u m fortuna mutatur (žák ví dosud jen o cum historicum — proto také bych již 32, 4 »když někdo z nejmilejších zemře [perf.]« poznamenal: i n d. perf.), čl. str. 16 cum implentur, str. 19 cum rex adest, 32, 3 cum (quando, u b i = když) quis . . . videt, 32, 4 když někdo zemře, čl. str. 38 když odestáti se nemůže [výklad o cum jest až v § 60]; d u m in populos mutatae sunt, čl. str. 31 [cvičí se až v § 63], ač ve čl. str. 37 změnil větu: ‚dum alteri insidior, ipse pereo' ve znění: ‚alteri insidians ipse pereo'; dum procedunt čl. str. 51; s i m u l a c dissensio facta erit v čl. str. 35 [až v § 63 a 61]; q u o a d locutus es 44, 10; u b i quid agere opus erat 38, 13; ubi consulueris 51, 1; u t p r i m u m increpuerunt arma micantesque fulserunt gladii 45, 7, ač snad úmyslně vyhýbal se tomu 41, 1 cum invenum concrepuissent arma gladiique micuissent a měnil proto, méně vhodně, čl str. 19: (sidera) obscurata sunt, cum ille solus apparuisset (místo: ut ille apparuit); non p r i u s cenabis, q u a m manus laveris 41, 10; priusquam ipsum conspicimus 58, 7; dříve než umřeš (praes.) 2, 6; dříve, než (jí) očekáváme 26, 6; a n t e q u a m didiceris čl. str. 54; zvláště však čl. str. 44: nec prius dimisit, quam manum securi amputatam amisisset; toto řídké spojení není ani v § 62 cvičeno, jen připomenuto v Ruk. 20. — Věta výsledková v čl. str. 48: ut nullum vitae vestigium appareret [až v § 66], vztažná: qui illam probaret arrogantiam 33, 9 = 72, 10; co bych ti dal 33, 5 [až v § 72]. — Často čtou se otázky zjišťovací jednoduché, věty důvodové s quod — na rozpacích žák bude ve větách 46, 7: Díky vám vzdávám, soudcové, že mne nevinného sprostili jste obvinění, 59, 1: Zaradoval jsem se, že's odvážil se mínění svobodomyslně pronésti [quod caus. § 66]. — Jestliže k d o opatruje 9, 5 [až v § 32].Ctnost rodičů je d c e r á m věnem nejlepším 7, 8, ač o tom až § 11 (opraveno z ‚dětem'). — Srdce jest položeno na levé straně p r s o u 7, 13, ale subst. to cvičí se až v § 19. O subst. Iuppiter v souvislosti nevyloženo nikde, ač vyskytují se tu tvary Iovis na str. 4, 10, 11, Iove na str. 15 a 73, Jovu 13, 29 č.

Podobně nikde ani poznámkou nedotkl se prohibitivu: noli mentiri, nolito imperare čl. str. 54, noli oblivisci 74, 3, noli turbare čl. str. 75, a místo pravidla pomáhá žáku latinským opisem: Nechtějte mi dávati čl. str. 70, nechtějte mne zabiti str. 85, nic si z nich nedělej (= nechtěj o ně se starati) str. 62, jinde jen: neprodlévej 83, 8. — Bez výslovného shrnutí a roztroušeně se vyskytuje: scito 84, 12 (hned dole: věz 84, 4), vězte 57 a, 5; 59, 4, kde žák bez pokynu pochybí.

Skladatel zabočil někde i v látku terciánskou, kterou buď v závorce usnadňuje (někdy poznámkou neúplnou), nebo opomíjí jako věc známou. Tak z pádosloví (příkladů dostatečně poznámkovaných neuvádím): pro (c a u s a s gen.) dědictví 9, 5 nepověděno nic o postposici; t u a i p s i u s temeritate 28, 12, v e s t r a i p s o r u m temeritate 46, 6, ač nikde o tom nevykládá; cum multa d e suis rebus secum asportarent čl. str. 30; ani slovník žáku nepomůže. Parva mercede hunc laborem non suscipiemus 7, 22; vendere quadringentis milibus nummum 11, 10, ač v následující větě poznamenáno: praedia tribus (za) milibus talentum emit; nostri discessum hostium mille pondo auri emerunt 16, 19 = 48, 7; za velkou cenu havrana koupil čl. str. 43. — Když Řekové Troje dobyli, v d o m o v i n y své se vrátili 62, 1. Užívání subst. r u s nikde nevyloženo, ač vyskytují se v knize tyto příklady: ruri 63, 4, rure 81, 8, na venek 60, 2 a 81, 5. Alcibiades quamquam Athenis, s p l e n d i d i s s i m a c i v i t a t e, natus erat (čl. str. 67), ačkoli bezpředložkový tvar appellativa je řidší a zde myslivého žáka zarazí. Ruk. 2 o tomto případu nemluví.

Skladatel vyloučil právem skloňování řecké, odkazuje je do tercie souběžnému cvičení řeckému, ale tím jsou žáku nepochopitelné tyto tvary porůznu zbylé: Aio te, A e a c i d a, Romanos vincere posse čl. str. 40, mi Cinea str. 87, Perses quidam str. 9, Epirotes, ae ve slovníku ke tv.: Epirotarum str. 40 (s. v. Epaminondas ve slovníku poznamenáno: dle nauta, ae); Xanthippe 86, 12 č, ač v čl. str. 62 Xanthippa (tak v lat. i čes. slovníku); Croesus H a l y n penetrans čl. str. 40, ač s v. penetro: Halym (ale tvar řecký aspoň vyložen s. v. Halys).

Jsou odchylky, ještě dále do budoucnosti sahající: sine ullo negotio čl. str. 35, sine ullo milite str. 87. — Ingenuas d i d i c i s s e fideliter artes emollit mores 25, 18 (inf. perf. v mluvě básnické). Coniunct. potent. ve větě 8, 13: Totum orbem terrarum non accipiam prae patria carissima.

Jsou v knize neshody a nedopatření drobnější, mnohdy aspoň pro žáka. Socrates in septem sapientum numero habitus est 21, 11, ale před tím v čl. str. 14: ‚Hesla sedmi mudrců‘ Sokrates nejmenován. — Možná, Sile, že... ze zlosti to řekl; možná také, že's ty dobře nerozuměl; možná ještě, že's toho ... nikdy jsi (!) neslyšel (čl. str. 67, z latiny přeložený); ale možnému zde jedině konj. perf. ve větách výsledkových žák v knize této se neučí. — Leckdy jest zařadění chybné. Mezi příslovečné věty účelové (69, I) místo mezi věty podstatné (69 II) pojaty příklady: Ante senectutem curavi, ut bene viverem . . . . (v. 5); iustitiae primum munus est, ne cui quis noceat (v. 8). Voluptas non est digna, ad quam sapiens respiciat (72, 15) patří za větu 12. — V čl. str. 68 psáno: quo minus, ač v § 69, IV

všude: quominus. — Nesprávný tvar jest 52, 1: Divitias flagrantiore studio quaesiistis quam virtutem. — Rušivá a nesprávná jest pro postup myšlenkový oprava, ač je patrný její podnět, v známém vypravování o Sokratovi (str 59): Tum illi: »An tu aliter id scire non potes?» ve znění: ‚Nonne tu aliter id scire potes?‘ Také jistě žáka překvapí proti všemu naučenému očekávání odpověď záporná: ‚Nullo modo.‘

Některé zjevy grammatické, v staré knize hromadně a zvláště cvičené, spisovatel vyloučil, ale zbyly mu upomínky na ně. Coniug. periphr. act. od primy, kde jí věnován jeden z posledních §§, mihne se jen v článku na str. 63. Staré vydání opakovalo ji na počátku knihy; spisovatel sám dovolává se jí také v Ruk. str. 22 a 30. — Podobně žák nebude věděti si rady s tvarem: legatos misit consultum Apollinem (čl. str. 76) a nepozná vůbec smyslu supin, jimiž se v sekundě tolik namoří. Také supinum stará kniha cvičila zvlášť; spis. dovolává se ho ještě v Ruk. 18.

Poznámky v závorkách — pod čarou spisovatel ze zásady ničeho nevykládá — vůbec potřebují nové prohlídky. Autor celou řadu starých, dobrých pokynů za cvičeními vypustil, mnohých nenahradil a žáka ponechal náhodě. Tak 3, 7: Život venkovský jest učitelem šetrnosti, pilnosti *a* prostoty; a tak mnohokrát. 48, 5: Zda porozuměli jste slovům našim (bez poznámky). — Neúplná jest pro žáka poznámka: král prosbu jeho vyslyšel (veniam dare), čl. str. 75 Žák uvázne u věty: aqua a cornice contingi non potuit, čl. str. 27 (aspoň pomoc v slovníku!); byl*té* stále chud, čl. str. 63, jsem*té* bezbranný, str. 85. Leckdy bylo by snad s prospěchem, poznámku nebo látku starou aspoň poukazem oživiti: Fines nostri pro multitudine hominum angusti sunt 19, 1 (srv. 8. 7 l.); vere Christiani ne inimicos quidem oderint 39, 12 (srv. 25, 6 č.); že most přes Rýn vystavěný stržen 55, 9 = 84, 1, pod. 85, 6 (srv. 8, 16 č. a 12, 15 č., ještě lépe pojmouti frasi do slovníka); a ničím proti zákonům se neprohřeším, čl str. 55 (srv. § 33). Příkladů podobných shledalo by se více. Šlo mi jen o to, abych ukázal, co tu míním.

Také Rukověť nepřiléhá ke cvičebnici do všech podrobností. Tak na str. 5 u subst. vas, vasis (ke cvič. 8) připomíná se plur. dle II. dekl., ač jest o tom místná pozn. až na str. 8, ke cvič. 15; byl bych raději místo toho srovnal: vas, vadis, jak jest i v cvičebnici. — Ve cvič. 11 není příkladu na gen. denarium, v Ruk. 6 jmenovaný. — Haruspikové vnitřnosti obětovaných zvířat prohlíželi 18, 5, ale v Ruk. 9 ‘exta’ mezi pomnožnými neuvedeno. — Ecquam amoeniorem vidistis terram Italia? 30, 7 = 34, 1, avšak v parallelním výkladu v Ruk. 15 není o tom zmínky. Ostatně jak vůbec žák podle své zkušenosti může odpověděti? — V cvič. 20 a 21 není příkladu na tvary,

v Ruk. 11 vypočtené: superstite, superstitum. — Ruk. 24: quod s konj. = protože prý; ale cvič. 66, 6: Filipp . . . káral syna svého Alexandra, že prý přízeň Macedonů dary získati si hleděl (proč přeměněno určitější znění starého vydání: že prý hledí?). — Quis bonus dubitat pro patria mori? 71, 6, pod. 71, 6 č. (srv. i čl. str. 85: quare venire ne dubitaret), ale o této vazbě v Ruk 29 se nevykládá.

Obsahové stránce cvičiva větného autor věnoval pečlivou pozornost. Ale přece podržel nebo znova utvořil řadu vět, které zdají se mi pro nacvičení grammatiky neplodnými nebo jen málo vydatnými. Ukázkou jedné skupiny jich jsou tyto příklady: Viginti assium mercedem operario dedi 27, 1; hortos ducentis milibus sestertium vendidi 11, 9 a pod. 11, 7 č.; tři sta assů jsme rozdělili mezi chudé (8, 21 a pod. 27, 1 č.); psal jsem ti dva listy, jeden z Vídně, druhý z Padovy 27, 16; omnia, quae habui, ab hominibus nequam mihi erepta atque ablata sunt 35, 18; viděl jsem vůdce z bitvy se vracejícího 37, 2; a magistro egregio non modo exercitatus, sed prope mutatus redii 43, 15 (předěláno z Cicerona); legem suasi omnibus utilissimam 45, 8; když všecky věci v Praze jsem vykonal, domů jsem se odebral 50, 4. Věty tyto mají pravý smysl jediné z úst toho a pro toho, kdo zkušenost jimi vyjádřenou prožil. Žák pronášeje je nevidí jim důvodného oprávnění, a proto také, necítě jich vnitřní pravdivosti, neutkvívá na nich a s jich obsahem mizí mu i stránka grammatická.

Podobně, mluví-li k němu kdo: Pedum celeritate clarus es 13, 3. Dokonce nevhodné jsou výtky: Ea omnia iniussu parentum fecisti 16, 13; lichotníkům příliš sluchu jsi dopřál 43, 1; touhle hněvivostí sobě sám uškodil's nejvíce 43, 2; lež tvou jsme nad slunce jasněji dokázali! 46, 4; magna me offendisti contumelia 47, 1; Deum coluisses, si (Deum) credidisses 53, 4. Nebo oslovení: Domum nostram ingredi iam pridem vetitus es, homo perditissime 86, 18. Jindy zas, ale řidčeji, vyskýtá se zalichocení: Básníkem jsi, jenž vavřínem má býti obdařen 90, 1.

Stejně v jiných osobách: Preces nostrae hominem durum non commoverunt 44, 8; heri multa de amicitia disseruimus 51, 4; dříve byli jsme tací, že jsme tvrdili, že ke všemu pravdivému něco nepravdivého je přimíšeno 72, 7. A zase výtka: Vetita semper cupitis 41, 17, kdežto za sebe bude žák mluviti: Proti věcem zapověděným vždy jsem se postavil a vždy se postavím 41, 10; a také v plur.: Věcí zapověděných nikdy jsme si nepřáli 52, 3. Pochvala: In obsidione urbis audacia vestra eminuit maxime 43, 7. A zase: Vestra ipsorum temeritate in perniciem ruistis 46, 6; fides, quam dedistis, a vobis fracta est 48, 14. Dokonce 53, 5: Non paupertas, sed vitiosa vos impulit desidia ad furta et latrocinia.

K nim kupí se věty, jako: Quam fecundae sunt huius anni segetes! 7, 23; in paucis iugeribus agrorum patris fecundas segetes video 15, 12. Nivy této úrodné krajiny utěšené osení krášlí 7, 22. Hoc anno segetes serius maturuerunt quam anno superiore 54, 15. Obyvatelé tohoto domu byli polekáni náhlým povykem 14, 7. Tato kniha je velmi stará 8, 19 (pod. 15, 11 l. 23, 9 a 11 č.). Atd.

Věty tyto a jim podobné neupoutávají žáka, poněvadž nemá — mimo ojedinělé výjimky — individualní zkušenosti, v nich obsažené; hluše mu zní v uších a slepě míhají se v oku jen prázdná slova, jimiž si nic nemyslí. Na takovém podkladě věcném ovšem neuchycuje a neupevňuje se ani jasné vědění grammatické. Tytéž grammatické osoby cvičí se v této knize jinde na příkladech, v této věci bezvadných.

Uvedu při tom i toto své pozorování, pokud vůbec smím se ho zde dovolávati. Kdykoli v primě na počátku cvičil jsem slovesné tvary bez knihy, na příkladech mluvených žákem o sobě, k sousedovi, za všechny . . . , žáci užívali tvarů správných. Jakmile sáhl jsem ke knize a tytéž tvary začali jen překládati, pokulhávali. Tam žák uvědomil si věcný význam jednotlivých tvarů, a jsa nucen vyjádřiti určitý vztah, volil tvar správný; tuto maje pouhá, útržkovitá slova, bez jich významové spojitosti a věcného oprávnění, vázl.

Vyloučil bych rovněž v nynější podobě příklady, jichž obsahem jsou zažitky a vzpomínky rodinné. Podávám z nich aspoň něco (několik dokladů uvedeno shora, při nahrazování jmen vlastních) : Pater carissimus haec dicere solebat: Concordia parvae res . . . 29, 4; smrt otce předrahého jste nezřídka oplakali 42, 2; utinam patri optimo longior vita contigisset! 53, 2; laudat pater avum nuper mortuum, quod fuerit abstinens 66, 9 (z věty o Scipionovi a Panaetiovi); mater mea carissima anno millesimo octingentesimo undecimo nata . . . 27, 3; kéž vrátí Bůh zdraví matce mé! kéž vrátí se otec, jenž do krajin vzdálených odešel! 37, 5; tuto knihu matka již šestkrát, otec třikráte četl 27, 17 (podobně 27, 4 l.); febri laborat frater 12, 11; ego sum fratrum natu minimus 16, 15; ostatní věci obstaráme já a bratr 22, 3; bratr tvůj je muž velmi řádný 23, 19; vyložím vám krátce totéž, co mi bratr obšírněji vyložil 26, 3; fortunas cum fratre meo partitus tibi libenter aliquid impertiam 58, 2; soror nupsit viro frugalissimo (z věty o Venuši a Vulcanovi) 50, 5; hoc anno avus mihi mortuus est 29, 2; avus noster annos septuaginta duos vixit 50, 2; nad děda tvého nebylo způsobilejší a hodnější osoby, která by o stáří mluvila 72, 11. Avunculus (neuvedeno ani v slovníku) ad me litteras misit, in quibus rem nuper in Italia gestam perscripsit 50, 6; avunculus domum, quam a matre

tua emerat, vendidit 53, 3; několik dní u strýce se zdržev domů jsem se vrátil 56, 6; pocestuju v průvodě strýcově do Neapole 79, 2; amicus Massiliam navigavit 4, 1; amici mortem plus quam aequum erat, luxisti 45, 3; atd.

Věty takové nemohou býti cvičivem účelným. Jsou málo obsažné a svou myšlenkovou chudobou cíle se míjející. A třebas nejsou — pověděl jsem již, že skladatel výběru věnoval značnou péči —, tak nezáživné a nechutné, jako bývají mnohé věty, na nichž jest znáti, jak teprve pracně do knihy byly slepovány, přece nejsou myšlenkově vkusné a hravé, s omamným kouzlem přirozené nenucenosti, a třebas neodpuzují, přece nevábí a k sobě nestrhují. Úspěšný cvik jazykový, vedoucí k uvědomělému chápání jazyka, nebéře se cestou bezduchého přemílání holých slov, nýbrž musí býti současně doprovázen ne-li názorem smyslovým, aspoň — smím-li tak říci — názorem představovým.

Škrtl bych také nebo změnil řadu příkladů, jichž obsah tvoří zloba lidská, nebo jen žákovská. Mnoho jich nasel v knize svým příkladem Catilina, jak již uvedeno. K nim druží se na př.: Parentum amore curaque non es dignus, puer levissime 13, 23; istam tuam ignaviam impune habere non possumus 25, 15; učitel pokáral žáky nedbalé 47, 2; tělo tvé dospělo, jinochu lehkovážný, nedospěl však duch tvůj 54, 4; piger es; nihil facis eorum, quae tibi mandata sunt; num hoc semper impune erit? 64, 11. Srv. 66, 2; 69, I, 5 č.; 69, II, 2 č.; 86, 21 č. Turpe est esse neglegentem; nolo esse neglegens Ruk. 24.

Pokud příklady takové mají působiti na duši žákovu, naprosto neschvaluji ani pro žáka nedbalého těchto pobídek a výhrůžek: Nevyplísníte-li hocha lehkomyslného, sotva se polepší 41, 3. Dokonce: Bití skrocuje nevázanost chlapcův 7, 19 (ostatně věta ani ne stilisticky, při doslovném překladu, bezzávadná). A slavnostní prohlášení: Ceterum autem censeo, ut discipulus malus a schola removeatur 25, 11. Ostatně nedotýkal bych se citu žákova ani těmito slovy: Učiteli pilný žák vloh menších jest milejší, než nedbalý žák vloh velikých 17, 4. Také bych o sobě s žáky nemluvil: Magistri nostri auctoritas apud nos plurimum valet 26, 5.

O účelnosti tohoto cvičiva grammatického mohu jen opakovati, co jsem právě pověděl. Tyto strojené a umělkované věty žáku se jen znudí a znechutí, ale zprotiví mu svou jednotvárností i účel i předmět, pro který se mu vyrábějí, a vyzní asi u něho v každé příčině na plano.

Hledám-li jim podstatného důvodu věcného, napadá mě věta: Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur, hoc posteri querentur: Eversos esse mores, regnare nequitiam, res humanas in omne nefas labi 57, 7 a obměna její: Hoc maiores

nostri queri soliti sunt, hoc etiam nos querimur, res humanas in omne nefas labi 59, 1. Takového názoru na život žákům podle svého přesvědčení bych vštěpovati nemohl a vůbec ani nevštěpoval.

Řekl jsem již, že věty tyto, žáku do svědomí mířené, aby snad budily v něm chuť ku práci a cit povinnosti, asi selhávají. Autor má takovýchto mravoučných a mravokárných vět více; zdá se mi, že si v nich libuje. Pokud zamýšlí působiti jimi účinně i na žákův cit mravní, myslím, že v předpokladu tom je hodně klamu, dokázaného zkušeností i povahou věci samé — samým mluvením o mravnosti nestáváme se již mravnými; a dokonce ještě ta suchá forma příkazu a soudu mravního, vtěsnaného v hledanou formuli grammatickou. Jinak ovšem jest u vět ethických dokonalé ceny obsahové i formálné, které jen někdy, ale za to s tím větší působivostí podáváme žákům. Není-li však tohoto vnitřního pouta obsahového, žáka k sobě strhujícího, není ani výsledku pro vědění grammatické, které na tom se má vytvářeti.

Skladatel vůbec tuto moralisující látku má rád. Pokládám bajku za látku tomuto stupni méně vhodnou. Tento věk má svou zálibu, svůj vkus, s chápavostí, která nás často mile překvapí. Jazyk cizí do jisté míry působí na jeho vnímavost již svou novotou, ale tím, že obleku do latinského roucha látku i nechutnou, tím jí ještě jeho vnímavosti nesblížím, ani dojmu jejího nesesílím. Naopak, abych právě tento první libý zákmit citu novosti zachytil a rozhřál v něm v trvalou disposici, musím sytiti duši jeho dojmy poutavými, přiměřenými jeho světu myšlenkovému, citovému i snahovému.

Než to jsou věci zcela přirozené, spisovatel sám je uvádí; avšak applikace jich, jak se jeví v knize a jak jsem částečně ji charakterisoval, přece jen mi vyloudila tuto poznámku. Patrně známe jen tu jistou summu své učenosti, a neznáme té lačnějící a vydané jí na pospas duše.

Myslím, že žákův obzor duševní je již povznesen nad bajku, bajku toho rázu, jako jsou v knize. Skladatel má jich řadu, z pravidla s obligátním poučením na konci, ale jeví-li tato látka nějaký emoční účin, zpříjemněný záchvěvem libosti ze samočinné obrazivosti, tato neužitečná přítěž jen jej tlumí a dusí. Snad bych sem zařadil i některá podobenství a přirovnání mravní. Divně vyvozena bude žáku morálka čl. str. 85: Trubač chycen byv od nepřátel, pravil: »Nechtějte mne zabiti; jsemtě bezbranný aniž čeho mám mimo tuto polnici!« Než nepřátelé pravili: »Právě proto musíš býti zabit, že, ač jsi sám bojování neznalý, jiné k boji podněcuješ.« Tato bajka učí, že trestati jest nejenom zločince, nýbrž i ty, kteří jiné ke zlému činění podněcují. — Myslím, že našlo by se ještě ledacos jiného. Tak nestavěl bych

žáka do této kollise mravní (má uvažovati o odpovědi a podle toho voliti částici): Není-li lépe němým býti nežli výmluvným na záhubu jiných? 83, 6.

Sáhl bych místo tohoto obsahu více k črtám historickým, vedle látky anekdotové — snad by na př. bylo lze doplniti časem roztroušené věty o osobách, častěji v knize jmenovaných, a sceliti je souvislým vypravováním v jediný představový tlum —, k pověstem, popisům památných činů válečných nebo líčením jednotlivých fasí boje vůbec; žák by takto mohl po částech míti názorné shrnutí jednotlivých skupin výrazových z vojenství, z něhož ojedinělé významy a frase jsou rozptýleny celou knihou, a z něhož je čerpán takový díl jeho příští četby. Také nakreslené rysy ze života soukromého a vůbec ze života starověkého, nejen historické vypravování, by tento věk bavily a věci prospěly. Neostýchal bych se — přiznávám se, že jsem věci v praxi nesledoval a že podávám pouhou myšlenku —, voliti k tomu látku i z autorů nečítaných, pokud by se nevymykala, po případě dala se přizpůsobiti klassické a zvláště nejbližší pro žáka zásobě slovní a stavbě jazykové, ne-li snad i z čítaných básníků. Kde by bylo lze užiti i názoru, působivost i pro vzdělání jazykové jen by se stupňovala.

Autor myslím na tento zdroj jazykového porozumění a výcviku vůbec zapomíná. Jemu jde hlavně o grammatickou soustavu, kterou chce před očima žákovýma rozviti v její sestrojené členitosti a umělé spojitosti. Pro ni pojat sem ještě zde onde zbytečný detail, pro ni mnohde položen na místo jinak nepříležité ten či onen zjev, a pro ni vlastně jako by byl budován znova vedle příruční mluvnice celý jeden oddíl Rukověti. Nemá-li autor hned za cvičivo grammatické článků samostatných, mohl by při úpravě vět kupiti k sobě v témž § věty myšlenkově příbuzné v celky smyslové a tvořiti tak žáku řady představové i výrazové. Věty obsahem podobné jsou však někde, i kde toho není třeba, od sebe roztrhány za obět umělému, až do detailů vypočítanému pořadí grammatickému, místo aby, pokud možná, se kořistilo z přirozeného pouta souvislosti obsahové.

Doplnil bych cvičebnici také pokyny k různým obměnám. Zde čteme tyto: Jáť sám sobě odpouštím (ve všech osobách!) 28, 8. Svou hněvivostí sobě nejvíce jsem uškodil (ve všech os. obou čísel) 28, 11. Vyjádřete příčinné věty (byly čtyři) též spojkou cum! 66 b. Dejte u větách 1., 2. a 3. (před tím překládaných) připouštěcí (nadpis; věty přípustkové) cum, 68 na konci. Nemám na mysli jen takovéto spíše mechanické záměny grammatické, o jakých mluví na př. Instrukce pro realky 62. Obměny ty můžeme učiniti i malou školou myšlení; na př.: Vyslovte větu jako svou zkušenost minulou, jako svůj úmysl, očekávání, jako zkušenost, úmysl nás všech, jako přání, obavu.

O události historické: jak pravil současný pozorovatel? spoluobčané? Jak uvažoval Hannibal sám? Předpověď pozorovatelova, tušení jeho vlastní . . . O ději opětovaném: Vyličte děj jako jednou sběhlý, co by se bylo stalo atd. Smím-li se dovolávati své, nedlouhé arci, zkušenosti, užíval jsem cvičení těchto zvláště v oddíle syntaktickém, pokud sám dovedu posouditi, s dobrým výsledkem; bylo to pro žáky i trochu osvěžení z ustavičného, zemdlívajícího grammatisování. Východištěm byly mi výborné Šubrtovy Učebnice francouzské, které by i spisovateli podaly dobrý vzor. Doporučoval bych i stejně umístiti tyto ústní úkoly z cvičení. Soustavným, co nejhojnějším užíváním tohoto cviku ústního odpomáhalo by se zajisté také oné nevčetlosti v latinský text, která žáka z pravidla doprovází v autory.

Citáty z básní vyloučil bych z pořadí běžného cvičiva a kladl bych je docela samostatně za příslušný paragraf, se jménem básníkovým. Básníci, z nichž verše vyňaty, jsou tuším jinde v knize beztoho jmenováni, a žák je zná jménem i ze styku s těmi, kteří je již čtou. Tak nahromadila by se ponenáhlu žákovi zásoba vzorných citátů. V knize jest jich rozseto hodně. Nesnáším se se změnami těchto: Cede repugnanti; c e d e n s a b i b i s v i c t o r! 17, 10. Gerundium žáci znají od loňska. — Diffugere nives, redeunt iam gramina p r a t i s 48, 4. — O passi graviora, dabit D e u s his quoque m a l i s finem 57, 5 (srv. 19, 2). Pravopis ‚Deus' v originalu není možný, a ‚malis' doplnil bych leda v závorce. — Regia, m i h i c r e d e, res est l a p s i s s u c c u r r e r e 77, 1. — Proč neponechán raději verš Vergiliův místo rozvleklého opisu: Sapientissimus felicissimusque erit, qui veras omnium rerum causas cognoscere potuerit 1, 7? — Nevidím důvodu změny: Moriamur et i n m e d i o s h o s t e s ruamus 2, 13.

Ve vnější formě, jakkoli v poznámkách do vět vtroušených uznávám bezděčné vedení žáka ku překladu volnějšímu, přece neschvaluji, že zvláště některé články jsou jimi přecpány; srv. na př. čl. str. 9. Číslování vět v článcích činí často celek právě nepřehledným a je i pro oko nepěkné. Na př. čl. str. 71: 2. Captus hic a leone experrecto excusarit imprudentiam suam, et: 3. »Magnam«, inquit, »referam... Učme žáka i okem vnímati samostatné celky. Pokud pro praktickou potřebu u článků delších jeví se potřeba označení, počítal bych po straně řádky.

Místy najdeme v obou knihách vedle uvedených ještě různá jiná nedopatření a omyly, také tiskové. Tribunorum plebis C a i u s et Tiberius Gracchi clarissimi erant 15, 5. Podobně v Ruk. 6.: Cai, Caius. Jinde uvedeno zkratkou: C. Julius Caesar 18, 12 č. C. Marius čl. str. 86. O zkratce té žák v slovníku poučení nenajde. Plné jméno zní: G a i u s, C ve zkratce (jako Cn. = Gnaeus) je uchováno v bývalém svém významu = G. — Legistisne librum,

qui inscribitur est »Orbis pictus?« 50, 18 (z prvotného a pak opravovaného: inscriptus est). O některé lidi větší zásluhu si získávají největší nepřátelé (= lidé nejpřátelštější), čl. 34. Neoznačené délky, pokud jsem si je při čtení poznamenal: nātura 15, 6; oriturus 58, 7; suadēs 66, 1; rugītum čl. str. 72; bello čl. str. 85 (De Agesilao); statuerunt čl. str. 88 (De Pausaniae exitio). Zbytečné při důsledném délkování je označení krátkosti: occĭderit čl. str. 76. — Chyba tisku jest scribam at te 61, 5. Ruk. 16: conspicis quidpiam, quod delectat oculos. shlédneš něco, to neb ono. Ruk. 19: Cum munus officii exsequeremur (když... jsme vykonali), de ludo non cogitavimus. Ruk. 20: cum pater venerit = až otec se přijde. Ruk. 26 neve (= et ne) a quo (= ut eo) tištěno v závorkách tak, jako by se kladlo promiscue. Ruk. 31 nn. při výkladě vazeb participiálních, neoperoval bych partic. ‚sens'.

Také stilisace vět i pravidel není vždy bezvadná.

Slovník ukazuje čtenáři knihu s jiné stránky: bohatství slovního a fraseologického. Slovníček zaujímá proti 89 stranám textu 86 stran (53 lat.-český, 33 čes.-lat.). Tímto vnějším rozměrem není ovšem nic řečeno o vnitřním obsahu, nejsou-li na př. v knize výrazy řídké nebo docela ojedinělé, nestoupá-li příliš zásoba slovní proti lonsku, či zase nezanedbává-li kniha výrazů žáku již známých, je-li, i zásobou slovní a fraseologickou, účelnou přípravou pro nejbližší četbu napřesrok a hodí-li se v postupné doplňování žákovy slovní hotovosti atd. Toho všeho jsem tu nezkoumal, částečně ani zkoumati nemohl. Povšiml jsem si věcí více vnějších, ale přece důležitých.

Slovník má některá jména vlastní (na př. Aeneas, Anchises, Claudius ...), jež z vět byla vyloučena, a zase chybí mu některá ve větách uvedená; u některých připojen jest výklad, jinde není. Nikde composita nejsou dělena na části, což by porozumění významu jen usnadňovalo.

Vadný na mnoha místech je pořádek abecední. Na př. docházím, dojímám, dochovám; hluk, hluchý; hrdlo, hrdlička; hřích, hřmím, hřivna; kohorta, Kodrus; král, královna, kraluji, králevic, královský; Lacedaemon, lačen, lačním, laciný; otazuji se, otázka; předpovídání, předpovídám, předpouštím; přihází se, přiháním; skřivan, skřípu; strachuji se, strádám.

Slovník některých významů a spojení slovních v textu potřebných nemá (některé z nich byly již připomenuty), někde nemá vhodných. Na př. rozvážný 1, 9 (žák uhodne z opaku: nerozvážný); laniare čl. str. 1; suscensere čl. 4; putovati 4, 4 (do Jerusalema mnoho křesťanů putuje = migrare?); snodárný 8, 18 (v přírodopise mák nazývá se snodárný = somnifer 3; nejvýše jen: spánkodárný); témě čl. str. 8 = vertex, icis, *n.* (!); kštice 8, 3, bití 7,

19, čtvrt 10, 6 (= tribus), ráz 16, 2, ale vše v Ruk. 4 5, 8; úkol zastávám 16, 3 (proč není poukaz s. v. zastávám?); stařenka čl. 17; přiučiti se 32, 5; nicméně čl. 36; vyplísniti 41, 3; non ignoro 44, 6; nadvládí 46, 6; poslouchati čl. str. 55 (ve slovníku českém obsequi uvedeno tak, jako by se nepojilo s dat.); směšný 68, 7; admiratione afficere čl. 67; corpus levare 69, I, 12; velkodušnost čl. 75 (‚velkodušný' jen v závorce v čl. 36); objetí čl. 86. Až spisovatel příště bude zevrubněji revidovati slovník, najde jistě příkladů jiných ještě více.

Při Rukověti namítá se samo sebou, nevnáší-li se jí do žákova učení složitost, není-li to znehodnocování — mluvím zatím o části tvaroslovné — školní grammatiky, již žák má v rukou, a z níž dokonce některým kusům, v sekundě jen opakovaným a doplňovaným, se již naučil. A zase s druhé strany: Autor píše novou knihu, aby podal sekundanu »látku tvaroslovnou na přesné dose k potřebám cvičiva knihy cvičebné odváženou a přiměřeně, jasně a přehledně roztříděnou, aby nebylo učiteli po vlastním výkladě vzácného ztráceti času poučováním žáků, jak vybrati, po případě, jak seřaditi si mají učivo dle mluvnice« — a zatím žák bez této druhé mluvnice se neobejde; autor velmi často podává kus výkladu svého a pro ostatek odkazuje žáka ke Kořínkovi a Hrbkovi. Kniha chce, jak autor praví, podati látku sekundě a jejímu cvičivu přesně vybranou, takřka vysoustruhovanou, a podle toho býti tedy žáku jediným a jednotným rádcem grammatickým, avšak nutným zde shledáváním z knih dvou vlastně vzniká rozdvojenost práce žákovy a větší roztříštěnost, než kdyby vědění své třebas vybíral, ale z knihy jediné. V praxi objeví se mnohdy účinek, snaze autorově opačný. V sekundě s žáky opakujeme hojně látky primanské a na ni teprve navazujeme látku novou. Opakuje-li žák z Kořínka, z něhož se učil loni a s nímž se již trochu obeznámil, a doplňuje z Rukověti, vlastně tím přehlednost a spojitost soustavy grammatické, o kterou spisovateli šlo, jen se trhá. Na pravidla rodová subst. III. dekl. na př. připravovali jsme si žáka již v primě dle Kořínka, abychom učíce žáka jednotně mohli v sekundě těžiti z práce dřívější, ale Ruk. učí pravidlům těm jinak a žák má pracně nabyté vědění si zpřehazovati a podle nové knihy urovnávati znova.

Ostatně já nejsem zásadní nepřítel větší knihy pro žáka. Nemá-li tu žák všechno po troškách sneseno a do nejmenších drobtů vybráno a pro své pohodlí upraveno, je v tom pro něho i dobrá škola: učí se hledati v knize větší a orientovati se ve větším celku. Dovolává-li se spisovatel nechuti žáků ke knihám větším a pohodlnosti jejich, mají-li si učivo po knize shledávati, neznamená to, že tuto pohodlnost máme podporovati mnohdy i na úkor dobré věci jiné.

Mám pořád na mysli hlavně případ přítomný. Myslím totiž, že Kořínkovo Tvarosloví mohlo spisovateli býti docela dobrým

základem, na němž mohl cvičivo uspořádati. Kde bylo třeba doplňku, na př. ze skladby, mohl jej připojiti. — Ovšem odchylky od Kořínka v Rukověti jsou i v tvarosloví, i v rozsahu i v uspořádání učiva, ale nezdá se mi, že rozhojnění učiva je všude podstatně oprávněno. Pokud pak jde o rozkouskování některého paragrafu na nejmenší částečky (na př. cvič. 33. A a b BCDE a bcdef — 19 vět; taktéž rozdělen je i výklad k tomu v Rukověti), nemyslím, že je vždy nutné a že v praxi ponese očekávané ovoce. Tím nevyslovuji se proti kupení zjevů sourodých k sobě, které naopak je význačnou předností knihy.

Rukověť jest založena na návodné methodě otázkové. Naše indukce ve škole postupuje takto: Řada příkladů, určitý zjev znázorňujících, se přeloží — po případě v paměti oživí — a vyloží, a z nich s žáky vyvodíme a formulujeme grammatický zákon. Látku indukční máme v učebnici. Když vyplynulý nám zákon ještě prakticky procvičíme, sáhneme ke grammatice, kde je přesná a pro zapamatování uložená formulace.

Na tento postup, zdá se mi, nepomýšlí Rukověť. Má před pravidlem na každý zvláštní útvar grammatický po příkladě; tak na př. má po příkladě (s výčtem případů ve větách řídicích) na konjunktivy v závislých větách tázacích a za každým stanoví hned pravidlo. Snad tedy indukční látku tvoří tyto ojedinělé příklady, a když jednotlivé oddíly takto po částech na jediném dokladě se proberou, snad sáhnouti jest ke knize a překládati věty.

Má-li autor na mysli tento postup, neschvaloval bych ho. Indukce je tím působivější, čím více případů je jí podkladem. Zde však, zdá se mi, sotva probleskuje žáku v duchu jaké také porozumění věci jedné, hned se zatemňuje věcí druhou. Vlastně tedy všechny tyto příklady měly by býti rozděleny za cvičivo do cvičebnice a z nich a příkladů ostatních na konec vybráno do grammatiky, co se hodí pro trvalé zapamatování pravidla.

Jsou zde myslím na závadu i některé věci jiné. Autorovy příklady v Ruk. mívají někdy výrazy neznámé, po případě ve cvičebnici ani se nevyskytující. Autor pomáhává v závorce překladem nového slova, z pravidla překládává větu celou, ale indukce zákova, má-li býti vydatná, musí opírati se o příklady obsahově i slovně průhledné a jemu jasné. Také po stránce obsahové bylo by třeba příklady v Ruk. zrevidovati tak, jak jsem naznačil výše.

Typicky zračí se nazírání autorovo na př. ve výkladě inf. c. accus. (Ruk., str. 35). Uvedl příklady s překladem a z toho pravidlo: ‚Visí-li na slovesech uznamenávání . . . věta s že, překládajíce na latinu . . .' — Nebo ve výkladě o spojkách časových (Ruk. 19 n.) po příkladech učí: ‚Cum pojí se s indik. praes. n. fut., je-li v češt. po když praes. n. fut. . . .' ‚Spojky časové ubi,

ut . . . pojí se s indik. perf., je-li v češt. u větě časové . . .' — Toto pojetí grammatického učení není správné. Grammatika je jenom prostředkem, aby žáci porozuměli klassickým textům, a tudíž úkolem jejím v prvé řadě jest vykládati vazby latinské a podávati návod k jejich překladu, a k tomu teprve jakožto podružný cvik přistupuje překlad z češtiny do latiny. Jak jinak a správně vede si v témž výkladě Hrbek II, 64 a 107 n.!

Rukověť je kniha velmi svědomitá a pracná — odkazuji i tu k úhrnnému úsudku svému na počátku referátu —, ale nezdá se mi dosti praktická. Spisovatel je velmi důkladný a v té důkladnosti každý zjev grammatický (mám tu na mysli hlavně skladbu) podrobně a široce — správně — popíše, v pravidle celou řadu věcí pojme do několikařádkového souvětí, nepřetržitě vytištěného, a tak oko žákovo topí se v záplavě slov a řádků, místo aby knížka několika ostrými rysy rozbleskla v něm jasné povědomí grammatických zákonů. Žádá se tu také na žákovi celkem mnoho abstraktního myšlení a takového upětí pozornosti na grammatické abstrakce, že žák ho není schopen.

Knížka zdá se mi mnohoslovná a tím i málo zručná. Jsem jist, že mnohý výklad nynější by daleko účinněji nahradilo stručné znázornění, přehledný obrazec, mluvící sám sebou a vtiskující se svou nepřeplněnou výrazností tím věrněji v žákovu paměť. Také ještě pečlivější rozlišení tiskem bylo by učinilo látku přehlednější a zrakový dojem byl by utvrzoval zapamatování.

Místo zvláštní Rukověti byla by postačila malá vložka do knihy takto zpracovaná, prodávaná i sama o sobě, jež by obsahovala hlavně toto přehledné, ale přece obsažné vědění syntaktické, jak si je žák vytvořil na bojných příkladech v cvičebnici, s doplněním i některých věcí mimo větosloví, — a jež by byla žáku průvodcem, než pozná skladbu velkou.

Nezbytným požadavkem jest, aby grammatické vyučování žákovo v latině opíralo se co nejtěsněji o vyučování české, aby obojí práce byla prolnuta týmž duchem a doplňovala jedna druhou. Tak na př. větosloví bylo možno prohloubiti z Gebauera (v češtině větosloví právě se vykládá), jak učinil ve své mluvnici Hrbek. Docela bylo užívati jednotného názvosloví; autor říká: skláněcí koncovky, přístavka, náměstka, věta příčinná atd.

Neshoda ta uvázla ještě leckde v jazyku částí českých; někde patrně jen chybou tiskovou. Proti pravidlu jerovému psáno: otevíral 12, 8 (srv. Geb. Hist. mluv. I, 180), v slovníku žák najde jen správné: otvírati; odejeti čl. str. 17, tvar analogický dle odchylného: odejíti . . . (Geb. I, 171); přečetli 73, 8 (Geb. III, 2, 127. Krátká mluvnice², 86). — Juž = již 4, 1. 27, 16. 38, 7 a j.; už 15, 10. 38, 10, čl. str. 38 (srv. Geb. I, 277 a 535 n.). Spisovatel píše: udalost, dvakrát v čl. str. 45; Athéňané 50, 15

(jinde délky neoznačuje); druhá válka Púnská 27, 5 a p. Takovýchto neshod pravopisných je v knize několik. Jsou tu také ještě zbytky tohoto pravopisu: věrnosť 37, 7. kořisť 49, 7, čásť 85, 3, příležitosť 88, 1, masť, oběť, závěť (ve slovníku).

Spisovatel překročil míru tvarů jmenných jména přídavného, stanovenou Gebauerem (Mluvn. pro stř. školy II[2], 81 n. a s podrobným předchozím výkladem historickým Hist. mluv. III, 1, 293 n.) dle zvyku dobrých spisovatelů. Strojené jsou podle toho na př. tvary: Zlé příklady jsou záhubny 3, 1, idue byly záhubny 10, 2, povinnosti nejsou snadny 13, 18, práce je velmi snadna 23, 11, námaha byla marna čl. 43, ale níže dvakrát: Marná moje námaha! (adjektivum jest tu doplňkem); námaha naše marná by byla bývala 41, 12; pravidelny jsou útvary, možny jsou Ruk. 39, útvary nejsou obyčejny Ruk. 40.

Je-li doplňkem jméno přídavné a táhne se ku podmětu, je z pravidla v nominativě (Geb. Mluvn. pro stř. školy II[2], 128 a 104). Ale spisovatel má instrumentály: Všech důchodů nejjistějším je šetrnost 13, 1, kteří stručnými býti chtěli 38, 5, víš-li, čím a jakým býti máš 65, 2, praví se, že Aristides byl ze všech Řeků nejspravedlivějším 86, 10; podobně: Není-li lépe němým býti nežli výmluvným na záhubu jiných? 83, 6.

Na češtině spisovatelově v knize vyciťuji silný vliv latiny. U našich učebnic klassických — kromě ojedinělých výjimek — je to pravidlem a vede to někdy k hotovým nepřirozenostem a naprostému znásilňování jazyka mateřského; naše latinská čeština jest hotovým typem vedle češtiny novinářské. Nebudu otázce dávati pozadí historického vývoje a posuzuji prostě stav dnešní. Vliv jazyka na jazyk je dán již stykem obou, ale to neznamená ještě vnucovati jazyku něco, co se příčí jeho povaze a duchu. Bráníme-li se, že ze studia jazyků klassických plyne žáku výtěžek i pro mateřštinu, nesmí to rozhodně znamenati latinisování češtiny; to znamená jen položiti vedle sebe čistou latinu i řečtinu a ryzí češtinu, a srovnáváním vyvíjeti v žáku jazykový cit; nikoli však jazykový cit pro mateřštinu v něm otupovati tím, že mu dáváme češtinu, nečeskou, latinisovanou. Jak toto škodlivé bylí množí se a roste nám zrovna pod rukama, vidíme — nejbližší toho následek — u svých studentů na jazykovém skladu jejich českých úkolů, do nepřirozenosti zkrouceném a prostému duchu jazyka odcizeném. Pokud pak jest to v našich rukou, musíme stejnou nedůtklivost, s jakou bouří se náš filologický cit proti tvaru, výrazu, vazbě nelatinské — ba ještě větší citlivost —, osvědčovati naproti nečeskému duchu mateřštiny.

Loukotka v tomto latinisování daleko není tak zabředlý, ale jsou i toho u něho zbytky, někde skoro pravidelnosti. Sem řadím spisovatelův slovosled. Při vší volnosti českého slovosledu

jest nepřirozené a latinské stále klásti sloveso na konec, jako na př.: Augustus národu a lidu 43,500.000 sesterciův, praetorianům po jednom (!) tisíci sesterciův odkázal 27, 19. V dobách Servia Tullia první měděné peníze raženy byly 17, 5; obec, jež od moudrého krále je řízena, šťastna jest 20, 9; nepatrný dárek od nuzného obdržený milejší nám jest, než drahocenný dar od boháče 20, 11. Nechce-li každý šťasten býti? 64, 8. Jiná ukázka: Hry olympijské bývaly po padesáti měsících slaveny 27, 14. — To je jen znázornění toho, co míním; příklady jsou hustě rozsety celou knihou a myslím, že ne mimoděk. Autor větu starého vydání: Haruspikové prohlíželi vnitřnosti obětovaných zvířat (str. 24) změnil ve větu: Haruspikové vnitřnosti zvířat obětovaných prohlíželi 18, 5. — Srv. ještě za ukázku na př. celý čl. na str. 61.

Postavení genitivův u substantiv jest latinské, na př.: Spravedlnosti, královny všech ctností, základem 3, 19; malých loděk rychlost 13, 5; věštců výpovědi 13, 9 a pod. Velmi časté jest u Loukotky toto postavení přívlastkového adjektiva, jako na př.: Muž výborný svou vlastní přičinlivostí vyznamenání velikého dosáhl 28, 13 = 57, b, 6; vůdce velechrabrý když uslyšel . . . 49, 1. V Rukověti 3 nn. příklady rodových odchylek překládá skoro vesměs takto: humus arida, půda suchá atd. (místo: suchá půda).

Latinismus jest také, klade-li spisovatel — takřka důsledně — společný podmět (nebo předmět) věty hlavní a vedlejší před větu vedlejší: Římané když krále zapudili, počali ročně voliti konsuly 39, 13; Athéňané když k radě Themistokleově lodi zbudovali, srazili se . . . 50, 15 atd. Takových příkladů je řada, ale všechny snad chtějí jen touto cestou, i na ujmu správného jazyka, učiniti žáku překlad co nejpohodlnější.

Jen na tuto stránku zpohodlňování ducha žákova kladu takovéto zjevy, jež vybírám nahodile: To poznav: »Maličko,« vece, »mi sluchu dopřejte«; . . . Zpět byv od nich zavolán a žádán, by událost dopověděl: »Což,« vece, »slyšeti o stínu oslově se vám líbí« . . . (čl. str. 77). — Rovněž pomáhá-li se žáku nezvyklými v češtině plusquamperfekty (srv. Geb. Mluvn. stř. škol II², 165): Lykurgus, jenž Sparťanům zákony napsal, když z vlasti byl odešel, nikdy se již nevrátil 60, 9. Tarquinius když se byl ceny dověděl . . ., ženě se vysmál čl. str. 81 atd. — nebo ellipsí přechodníku: Národ bojovný, nových sídel žádostiv, strojil válku kmenům sousedním 13, 7; Artaxerxes vážnou radou Kononovou pohnut ustanovil se čl. str. 57 atd. — Sem kladu také opis prohibitivu v češtině: nechtěj, nechtějte . . . (v. shora), sem i příklady: Šik nepřátel nemohl býti obstoupen 37, 9; počet lodí našich byl menší než lodí nepřátel 13, 3. Čeština ve veškerém vývoji historickém jeví snahu, přívlastky podřadné měniti v souřadné. — Snad patří sem i věta 65, 3: Co každého dne jsem slyšel, mluvil, konal, večer jsem si připomínal (m. co kterého dne).

Všimnu si ještě čárkování (rozdělovací znaménka jsou v učebném rozvrhu této třídy i v nové osnově). Spisovatel nevedl si tu stejně. Tak hned v příkladech podobných, jaké jsem citoval před chvílí: Slunce, nevychází-li palčivé, okazuje na jasný den 9, 4; Aristides, ač tak vynikal poctivostí . . ., přece neunikl . . . čl. str. 71 a j. — ale: Atheňan Focion ač vojsku často v čele stál . . ., přece mnohem častěji připomíná se . . . čl. str. 63; lhář kdyby nebyl jiných oklamal, sám by nebyl býval oklamán 63, 11, a j. — Nejplněji, ale zbytečně čárkováno: Epaminondas . . . in invidiam civium suorum venit, et, cum ei . . . imperium abrogatum esset, in eorum locum alii duces, successerunt (čl. str. 88); naproti tomu správně: Pro spelunca enim cubuit, et cum reliquae bestiae advenirent ad eum visendum, comprehendebat eas devorabatque čl. str. 83. — Výrazy participiální vůbec oddělovány proti míře a způsobu mluvnice české.

Přes všechny tyto poznámky neváhám prohlásiti, že spisovatel knihu značně zdokonalil, a že leccos z toho, co jsem uvedl, padá na vrub práce původní, jejíhož rázu a ducha nechtěl nebo nemohl setříti úplně. *J. Brant.*

Mluvnice řeckého jazyka pro gymnasia česká. Sepsal *Jindřich Niederle.* K sedmému vydání upravil Vilém Steinmann. Díl I. Hláskosloví a tvarosloví. V Praze. Tiskem a nákladem Dr. Ed. Grégra. 1900.

Toto vydání Niederlovy mluvnice liší se od vydání předešlého, Steinmannem podstatně změněného, poměrně nepatrně. S chvály hodnou svědomitostí opravil spisovatel nemnohé ty nepřesnosti a doplnil nečetné požadavky, jež na tomto místě (L. f. XXIV, str. 207 nn.) o 6. vydání byly učiněny, až na to, že ani nyní do knihy nepojal tvarů perf. *ἔοικα.* Dále přijal znova některé, více formální rysy z předešlých vydání; tak na př. užívá hojněji různosti tiskové, srovnává tu a tam v části hláskoslovné řečtinu s češtinou, upozorňuje hvězdičkou na zvláštnosti přízvuku při vzorech slovesných. Konečně hleděl zdokonaliti knihu v příčině theoretické přesnější stilisací neb menšími doplňky, svědčícími o stálém stopování pokroků v řecké grammatice, v příčině praktické pak častějším upozorňováním a odkazováním při výkladech o stejných neb podobných zjevech grammatických.

Změny tyto nejsou tak veliké ani četné, aby se nemohlo užívati vyd. 6. i 7. vedle sebe, což jest také nepopíratelně nemalou předností knihy.

Vytknouti si dovoluje ref. toto: České gen. m n e, t e b e, s e b e nejsou příklonné, jak by se dle znění § 20 mohlo souditi.

V § 82, 1 slova »*α* trvá ve všech pádech« doplněno správně slovy »vyjma gen. sing.«; to však platí též o § 82, 2 a 83, 1.

Na str. 148 opominuto označiti záhlaví C tučným písmem a na str. 157 ř. 13 sh. opraviti chybu tiskovou *διξιόφιν* v *δεξιόφιν*. *Jos. Němec.*

Lic. theol. *Wilhelm Vollerth:* **Kaiser Julians religiöse und philosophische Überzeugung.** Gütersloh 1899. Str. 111. (Vyšlo jako 6. sešit v »Beiträge zur Förderung christlicher Theologie«.)

Na str. 11 v úvodu praví spisovatel: »Sehen wir zu, ob es uns gelingt, mit Berücksichtigung neuer Momente die wissenschaftliche Kenntnis etwas zu fördern, den Quellen gerecht zu werden und den Ertrag der bisherigen ungemein zahlreichen Arbeiten über Julian, so weit es für unsere Aufgabe in Betracht kommt, zu verwerten«. Referent nemůže leč prohlásiti, že spisovatel žádného ze tří požadavků, které práci své správně vytkl, ani zdaleka nedostihl. Neukázal žádných nových momentů a nepodal nic nového. Co pokládá za nové, je buď věc lhostejná, nebo nesprávná, nebo konečně dávno známá. Starých pramenů neužil ani svědomitě ani správně: leckdy neporozuměl ani textu. A konečně z literatury nové nevytěžil toho, co bylo lze vytěžiti. O Julianovi napsány jsou již také cenné věci. Spisovatel podává vzadu seznam novější literatury o Julianovi skoro úplný, 65 čísel. To však neznamená, jak by někdo mohl se domýšleti, že spisovatel uvedené knihy přečetl a, co v nich dobrého, užil při své práci. Kromě několika článků, v časopisech uveřejněných, viděti jest ze spisu podrobnější znalost jen jedné knihy, Mückovy, tedy spisu, který je sice psán s velikou láskou k věci, ale je zcela nekritický a na mnoha místech i hodně naivní.

Spisovatel uvádí v seznamu dotčeném mezi jinými také příslušný díl Zellera, Harnacka a anglickou knihu Gardnerové. Četl-li Vollerth skutečně rozsáhlý výklad Zellerův o novoplatonské filosofii, nebo krásný nástin Harnackův v jeho Dogmengeschichte o témž předmětě, nebo příslušné kapitoly v Gardnerové, a nedovedl-li vzíti si z nich žádného poučení, je viděti, že není způsobilý k řešení otázky, kterou si zvolil. O náboženství a filosofii Julianově není dosud výkladu úplně uspokojujícího. Nejlépe psala o věci té Gardnerová v VIII.—X. kapitole své knihy. Ukázala aspoň že ví, čeho k řešení otázky té je potřebí, ale neprovedla toho se žádoucí zevrubností.

Pro otázku tu je nutno především pochopiti podstatu novoplatonské filosofie, oceniti její význam pro tehdejší lidi, její poměr ke křesťanství, míti na mysli změny její od Plotina, Porfyria k Jamblichovi a ke spisu o mysteriích aigyptských. Potom je třeba podati správný a podrobný obsah a výklad Julianových řečí nejen 4. a 5. (hymny na Helia a Kybelu), nýbrž i 6. a 7.,

aby se vidělo, čemu Julianus věřil. Práce ta není ještě uspokojivě vykonána a je důležita proto, že zmíněné řeči Julianovy jsou vedle spisu o mysteriích aigyptských jedinou úplnější ukázkou novoplatonské spekulace v té podobě, jak pěstovali ji Jamblichos a jeho žáci Aedesius, Maximus, Chrysanthius, Priscus a jiní. Nutno tedy správně odhadnouti postavení Julianovo v novoplatonské filosofii, a potom teprve lze správně oceniti jeho náboženské a filosofické přesvědčení a pochopiti i jeho jednání. Takový postup vede pak k jinému soudu o Julianovi, než jaký obsažen jest na př. na str. 9.: »Cynische, stoische, neuplatonische Gedanken vereinigte er in einzigartiger Weise zu einer bestimmten religiösen Weltanschauung, die seine tiefinnere Überzeugung war«. Světový názor, o němž se tuto mluví, nebyl prací Julianovou, nýbrž byl přejat od jiných a hlavně od Jamblicha. Vždyť to Julianus sám výslovně praví. (Jul. Orat. IV, 146 A a zvláště na konci řeči 157 D *Κοινῇ θεραπεύωμεν τὸν τῷ θεῷ φίλον Ἰάμβλιχον, ὅθεν καὶ νῦν ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἐπὶ νοῦν ἐλθόντα διεληλύθαμεν. Ἐκείνου δὲ εὖ οἶδα ὡς οὐδεὶς ἐρεῖ τι τελειότερον, οὐδὲ εἰ πολλὰ πάνυ προσταλαιπωρήσας καινοτομήσειεν.*)

Vollerth myslí, že lépe osvětlí smýšlení Julianovo, obeznámí-li nás se smýšlením jeho přátel. Ale předně vybírá k tomu nevhodné osoby: Ammiana Marcellina, Sallustia, Themistia, Libania. Ti neznamenají pro filosofický vývoj Julianův nic. Za druhé je výklad ten naprosto nedostatečný. Z několika nahodile seskupených citátů nenabudeme správného obrazu o světovém názoru některého myslitele.

Bylo by třeba Vollertha na každé stránce vyvraceti několikrát, ukazovati, že neporozuměl textu, že pramenů užívá zcela nekriticky, že nedbale a neúplně cituje. Místo všeho uvádím na ukázku, co napsáno na str. 13.: ». . Julian kam zu seinen Groszeltern auf ein Landgut bei Konstantinopel. Die liebliche Natur mit der entzückenden Aussicht auf das Meer und die Stadt selbst blieb seinem empfänglichen Gemüt eine der schönsten Erinnerungen (Jul. 352, 427), er hat später das Gut eigenthümlich erworben.« Tak Vollerth rozumí jednomu z listů Julianových, nejčastěji uváděných (46), kde je výslovně řečeno, že statek, o nějž běží, ležel v Bithynii nedaleko Nikomedie. O nějakém zvláštním nabytí jeho není tam ani slova. Julianus docela jasně oznamuje svému příteli Euagriovi, že mu dává darem statek, který kdysi dostal od své babičky (*Συγκτησίδιον μικρὸν ἀγρῶν τεττάρων δοθέντων μοι παρὰ τῆς τήθης ἐν τῇ Βιθυνίᾳ τῇ σῇ διαθέσει δῶρον δίδωμι*). Rozumí se, že ani zevnější běh života Julianova není vylíčen správně, nýbrž zmateně.

Jest jenom s podivením, že spis mohl vyjíti redakcí dvou universitních professorů. Bude se nyní uváděti jako nový »příspěvek« k historii Julianově. A zatím bude působiti škodlivě.

Čtenář neznalý vignetou spisu a pseudovědeckým nátěrem bude zmaten, a nesprávný obraz spisovatelův bude bráti za peníz dobrý, čtenář znalý marně se jím bude zdržovati.

E. Peroutka.

Dr. V. Flajšhans: **Literární činnost mistra Jana Husi.** (V pracích bibliografických České Akademie.) 1900.

Spisovatel podává zkratkami a celkem stručně (měrou však ne stejnou a ne vždy vhodnou) jakési repertorium ke spisům Husovým: jich seznam, pak rukopisy, tisky atd., a to podle jednotlivých spisů; zároveň pak je to repertorium omylů v dosavadních pracích o spisech Husových. Abychom si pak díla jeho dovedli náležitě vážiti, připojil přiměřený k tomu účelu úvod.

A tu mimo jiné vykládá, že známo jest dle Nka 20 spisů českých, s nutnou korrekturou dle Jirečka *24**). A naproti tomu se hned chlubí, že v této jeho práci vypočteno jest *36* spisů českých (str. 9). Seznam jich jest na str. 10 a 11; tedy k němu přihlédněme, kolik podává nového. Přejal 23 jistá čísla Jirečkova i s jeho 24. »pravděpodobným« a připojil také opravu bible, jež počítána u mne, u Jirečka však úmyslně vypuštěna. A dále: Kázaní na sv. Trojici je v Post. čt. 33, tedy jsme ho zvláště nečíslovali, ale u p. Flšhsa tvoří zvláštní spis (čís. 21); Kázaní na posv. chrámu připomenul jsem pod č. 2, při Post. na konci, a tedy není zvláště číslováno (Flšhsovo č. 22); Proti radě doktorské (29), Vyhlášky (30), Listy z exilu (31), List rozluční (32), Listy ze žaláře (33), to vše jest u mne i u Jir. pod číslem jedním (»Listy«), ale p. Flšhs si z toho nadělal čísel pět, tedy získal proti nám *čtyři*; Mravoučné průpovědi (34), Píseň panu Skopkovi (35), Zpěvy kostelní (36) — to vše máme zase pod číslem jedním (»Písně«), a p. Flšhs tedy tímto dělením přidělal si čísla *dvě*!

Úhrnem: p. Flšhs přejal od nás 25 spisů, ale tři z těchto »spisů« (Postillu, Listy a Písně) tak dovedně rozdělil, že získal dalších 8 neobjeviv, a nepřidav pranic nového; a jediný spis dříve neuvedený »Kázaní sváteční (je jich 17) naplnil mu podobným členěním další tři čísla (26, 27, 28), aby se mohl pochlubiti, že jest u něho »zpracován trojnásobný material jako dříve«. Řekli jsme ‚neuvedený', nikoli však neznámý, neboť Erben pokládal jej za nejistý (3 E 339).

Takto umí p. Flšhs své seznamy nadouvati.

*) Je to nesprávné: počet záhlaví nekryje se u mne s počtem spisů, a mezi Jirečkovým a mým soupisem v počtu spisů rozdílu vůbec není! (Ukáži to podle potřeby jinde.)

O latinských spisích nechci jej již tímto způsobem sledovati; nemám chuti dokazovati pořád a do nekonečna věc už právě dokázanou. Že je tu methoda táž, jako při spisích českých, patrno již z toho, že z mého jediného »spisu« (čís. 17) vyčetl si pro sebe čísel *13*, dva z nich docela ‚o několika číslech‘; tedy získal touto praktikou o 12 kusů více! Z mého ‚jediného spisu‘ (čís. 20) nadělal si čtyři, z odpovědí k žalobám (u mne čís. 19, tedy zase ‚spis‘ jediný) nadělal si spisů sedm, uvádí kázání pod čísly desíti, uvádí jako zvláštní »spisy« písemnosti Husovy (opisy, záznamy a vyhlášky, 12 čísel); atd.! Pozoruhodné tu také jest, co o těchto písemnostech (na str. 146) sám doznává: nenáležejí vlastně ani mezi »spisy«, a nenáležejí zejména mezi spisy bezpečné!*)

Na víc jest u něho asi 5 ‚kvestií‘ (č. 17—22, ‚De utilibus‘ nesprávně i s nespr. signaturou, jak právě ukázal Jos. Truhlář); 6 »výkladů« (č. 30—35); pak »řeči a kázaní« asi 8 čísel, tedy při jeho vlastním počítání nejvýše o 20 čísel více. Vypočítáno tudíž již u mne jeho kusů (čísel) nejméně 54, »s nutnou korrekturou dle Böhringera-Krummla« *62*; a v těch 12 číslech, o která je takto u Flšhsa více (jsou tu registrovány objevy většinou Jos. Truhlářovy a jen některé Flajšhansovy), ještě jsou chyby a nepřesnosti, jak sám v Rad. L. 9 srpna t. r. ukázal: »z jednoho a téhož díla Husova« udělal dvě: jedno bezpečné a druhé nejisté, a k tomu s názvem chybným. Také je tu charakteristické pro spisy ‚bezpečně Husovy‘ poznamenání (na str. 96), týkající se právě těchto nových partií (řečí a kázání), že ještě zbývá mnoho vykonati »ve příčině zjištění přesnosti jednotlivých kusů«.

Podobně vede si i při vyplňování svých katalogů, nadepsaných »Spisy mylně připisované«.

Jako číslo 7′ (na str. 63) uvádí traktát »Kterak má člověk znamenati své hřiechy“; prý jej připisuji Husovi. Není to pravda, nýbrž dokazuji, že jistě nepochází od Husa, a pan Flšhs tento výsledek mé úvahy vydává tu za svůj, o mně pak pronáší čirou nepravdu, že já jej připisuji! A tuto nepravdu opakuje — jako opakuje z pravidla i jiné — ještě jednou na str. 32. Můj rozbor toho traktátu v Lfil. 1896 str. 55—61 je tak určitý, že je tu pochybnost při čtenáři pozorném nemožná (»celý traktát nebyl prací Husovou, nýbrž sloučením snad písařovým«; »písař originálu bezpochyby kompiloval tu asi 4—5 kusů cizích«; »omluva z ‚neumění‘ nepříslušela by Husovi« atd.).

Stejně smělá nepravda jest, že prý mylně připisuji Husovi ‚Commentarius in Canticum Canticorum‘ (str. 154 č. III′.); pravím,

*) Nedůslednost v třídění jeví se také na str. 150 z poznámky »o spisích nejistých« a chvatná neurovnanost jednotlivých dat a citátů na každé skoro stránce.

že mohl býti Husovi pramenem (Lfil. 1889 str. 125 a 226), nikoli, že jest Husův; pan Flšhs pak mne ještě poučuje: »není Husův«!

Číslo XXVI' De tribus hostibus (na str. 156) měl stejným právem adressovati sobě: jest-li tu totiž »název chybný u Nk. 239«, jest chybný i u Flšhsa str. IX, když odkazuje jen tímto začátkem ku plnému názvu na str. 79. A zcela shodně se mnou cituje ten spisek také na str. 17 při téže signatuře (III G 16) a na str. 13 s. v. »Homo quamdiu«.

Nesprávnost jest i v čísle XXIV', ale toho a jiného nechci již tuto pro nedostatek místa rozebírati.

A při tom při všem troufal si pan Flšhs chloubu o trojnásobném počtu spisů opakovati ještě jednou v Rad. L. l. c. těmito slovy: »Vydal jsem soupis všech prací Husových. Nepotřebuji se chlubiti — ale postačí čtenáři, když mu řeknu, že jsem jich vypočítal *třikrát* více nežli moji předchůdcové«.

Tolik o repertoriu spisů.

Také repertorium omylů vykázalo by se vysokými čísly, kdyby omyly byly číslovány; neboť zásada je tu táž, jako v repertoriu spisů: nadělat toho hodně mnoho! Novotnému už tuším vyčetl, že mu tu opravil na sto omylů, o mně by snad řekl na tisíc. Přihlédneme-li však blíže, není to ani z daleka tak zlé: opakujeť každý omyl, skutečný i domnělý i snad schválně vymyšlený tolikrát, kolikrát jen může, a pak teprve sečítá. Tímto způsobem učinil mi asi 60 výtek a oprav ze skutečných as 20ti; z těch však dobrá polovina spojena je s výtkou neprávem, některé opravil jsem sám nebo jiní, a pan Flšhs ze svého učinil podstatných výtek všeho všudy jen 8, mezi nimi 5 starých a dávno už jinde od něho rozkřikovaných, a 3 nové; z těchto pak ještě jedna ani článku z roku 1889 nenáleží. Ejhle toho hemžení!

Na ukázku mimo uvedenou výtku o hříších (32 a 63) kladu zde jen tento příklad:

Str. 83 »Nk. 219: ‚Husovi přičítané', ovšem nesprávně«.
» *85* »Za ‚Husovi přičítané' pokládá nesprávně Nk. 219«.
» *86* »Nk. 219 nesprávně: ‚Husovi přičítané'.«
» *87* »Tvrdí-li Nk. 219 ‚Husovi přičítané', jest to jen omyl«. [Velmi chytré, neboť vskutku netvrdím!]
» *105* »U Nk. 219 je neprávem řečeno: ‚Husovi přičítané'.«
» *106* »Nk. 219 neprávem dí: ‚Husovi přičítané'.«
» *112* »Nk. 119 (sic!) mylně ‚Husovi přičítané'.«
» *114* »Nk. 219 nesprávně ‚Husovi přičítáné'« (sic!). [V tom i věcný omyl Flajšhansův, neboť u mne

není uvedena tato appellace (ke Kristu), nýbrž jiná (ku papeži); srv. u Flšhsa č. LIII; tam měl tedy (na str. 111) svou poznámku umístiti.]

Věc se má však takto: Na uv. místě (Lfil. 1889 str. 219) stojí ode mne napsáno: »K vůli úplnosti jmenujeme ještě aspoň tituly následujících spisečků v Norimberském vydání Husovi přičítaných: »De arguendo . . .« atd., je jich devět. Při výčtu latinských spisů Husových vůbec zastavuji se poněkud jen při důležitějších, ostatní, zejména drobnější, pouze pro úplnost vyčítám. Nevyslovuji se však vůbec o jich původství, aniž vyslovuji proti Norimberskému vydání na tomto místě jakoukoli pochybnost. Pan Flšhs mi takovou pochybnost zcela neprávem podkládá a v tom smyslu patrně není spokojen se slůvkem ‚přičítaných‘, ač je zcela správné o sobě i v celém kontextu, zrovna tak, jako když on sám (str. 23) nadpisuje spisy české Postillu, Výklad atd. slovy: »Spisy zachované, Husovi bezpečně připisované«. Proto uvedené nahoře výtky připojuje z pravidla k rubrice »Původství Husovo úplně bezpečné«, aby se zdálo, že já tu proti »původství« Husovu něco namítám, a aby mohl vytknouti nesprávnost a omyl. A pan Flšhs si tuto omyl nejen vymyslil, nýbrž jej ihned také zosmeronásobil. Vážný badatel, kdyby opravdu chybu takovou našel, jistě by jí v knížce o 160 stranách neopakoval na 8 stranách brzo za sebou jdoucích, nýbrž spokojil by se opravou jednou; v díle velikém, v repertoriu o tisíci stranách, kde by dotčené tituly byly rozptýlenější, spokojil by se prostým odkazem k jedné a téže opravě, »aby se pozdější pracovníci nemýlili« (Rad. L.); nebo takhle dětinsky nevedou si namnoze ani velké slovníky, kde může někdy opakování býti praktičtější než nové hledání. Ale knížka o půl druha stu stranách jistě přehlednosti ani stručnosti nezíská, když stranu za stranou papouškuje vymyšlené omyly. Tu je patrný cíl zcela jiný, totiž pošpinění předchůdců a sebe vynášení. To pak daří se tím spíše, že leckde jen napovídá, kde by měl pověděti upřímně.

Není možná probírati se tímto literárním zjevem bez dojmu odporného. Ani známý autor ani jeho dílo nebylo by mne přimělo, abych se s ním i jen potud obíral, pokud se právě stalo. Ale tuto knihu vydala III. tř. České akademie pro vědy, slovesnost a umění, od níž národ očekává podporu poctivých literárních snah českých a čestnou repraesentaci české vědy před cizinou! Jí do památníku buďtež věnovány tyto poznámky a pro její informaci, naskytne-li se mi místo, mohu demonstrovati v této její publikaci řady nesprávností a nedostatků dalších.

K. Novák.

Drobné zprávy.

Zajímavé zprávy docházejí z Krety. V ssutinách starobylého Knossu odkryl Angličan Arthur Evans zbytky velikého paláce z doby mykenské. Objeveno rozsáhlé megaron s předsíní, jež měla čtyři pilíře v průčelí mezi antami. V megaru, uprostřed pravé stěny, stál vysoký, kamenný trůn. Při stěně levé, právě naproti trůnu, oddělena byla část megara zábradlím, a tam zřízena nádržka vodní, téměř 2 *m* hluboká, jež, jak se zdá, byla pod širým nebem. Po stranách předsíně i megara obíhají pohodlné, kamenné lavice. Stěny byly omalovány. Z maleb megara zachovány jen skrovné zbytky; za to na stěnách chodby, vedoucí na dvůr, našly se velmi pěkné malby, jež daleko překonávají malby, známé z Tirynthu. Představují ženy i muže obětující. Mimo tyto velké obrazy objevena krásná drobnomalba nástěnná, na níž zobrazeno shromáždění mužů i žen, sedících o nějaké slavnosti. Zvláštní jest kroj žen: kromě dlouhých sukní mají na sobě otevřené kabátky, tak že prsa jsou nahá. — Zvláštní pozornosti zasluhují četné komory, ve kterých stojí v řadách za sebou obrovské hliněné nádoby (*πίθοι*) se zbytky obilí. V podlaze oněch komor byly čtverhranné dutiny, kteréž rovněž sloužily k úkrytu rozmanitých zásob; přikrývaly se kamennými deskami, tak že kdo o tomto zřízení nevěděl, netušil, že by tu bylo něco ukryto. — Pro Evanse nálezem nejcennějším jsou hliněné desky různého tvaru, popsané starobylým písmem; tím potvrzuje se, že správně vykládal jako písmo značky na několika deskách, jiż před šesti lety na Kretě objevených (srv. Journ. of hell. stud. 1894, str. 270 nn , 1897, str. 327 nn.). Nyní snad, když jich nalezeno ke dvěma tisícům, podaří se zjistiti, je-li to písmo řecké, čili nic. Zdá se, že jsou to většinou účty, jež vryty byly do hlíny ještě vlhké; oheň, jenž zničil palác, vypálil cihly a tak nám je zachoval. Pro každé slovo užívá se zde zvláštního znaku; v některých značkách vidí Evans číslice. Řádky odděleny bývají od sebe čarou. Ukázky písma onoho přináší Archaeol. Anzeiger v právě vyšlém 3. sešitu.

Řecká společnost archaeologická hodlá uvésti Erechtheion ve stav původní, jak učinila svým časem již s chrámem Atheny Niky. Zjistilo se totiž, že veškeren stavební materiál antický leží roztroušen na akropoli. Nejprve bude rekonstruována předsíň severní. Zdaří-li se ten pokus, nabude akropolis nového lesku.

Na foru římském objevena mezi domem Vestálek a chrámem Kastora a Polluka statio aquarum, t. j. úřadovna t. zv. *curatores aquarum*. V týchž místech poznáno též jezírko Juturnino (*lacus Juturnae*). Inž. Boni, jenž řídí výkopy, soudí, že se mu podaří jezírko opět vodou naplniti.

Pro otázku o jevišti divadla řeckého velmi důležitý krater malíře Asstea, chovaný v Berlíně, o němž pojednáno též v těchto Listech 1897, str. 420 n., publikován poprvé správně v zajímavém článku Ericha Bethe: Die hellenistischen Bühnen und ihre Decorationen v Jahrbuch d. arch. Inst. 1900, str. 74.

V Journ. intern. d'archéologie numismatique III, 1900, str. 55 nn. podává P. Kastriotis zprávu o divadelní vstupence z divadla

megalopolského. Na jedné straně je nápis *Λυκαία τρίτου*, na druhé *'Απέλλιχος Πολεμαρχίδα*. Platila do kerkidy, určené pro fylu *Λυκαειτῶν* (nebo *Λυκαία*), a sice do 3. oddělení. Jak vyložiti nápis strany druhé, Kastriotis nedodává; nejjednodušší by bylo, pokládati jej za označení roku.

Při závěrce čísla dochází nás zpráva, že Thesaurus linguae Latinae, o němž již šest let úsilovně se pracuje, počne vycházeti v čase nejkratším. Ze zaslaných vývěsků 1. a 6. archu dílu II. (an — Ananis, animal — animus) přesvědčujeme se. že při vší podrobnosti a úplnosti, kterou povaha díla nezbytně vymáhá, vyznamenává se nový Thesaurus velikou přehledností. I nesnadné články, jako na př. an, zpracovány vzorně. Doklady podávají se v určitých, přehledně označených skupinách v pořádku historickém, a vždy se vypisují; opírajíce se o texty kriticky zjištěné, jsou zcela spolehlivé. Co zakládá se na konjektuře. označeno zvláště; po případě udáno čtení rukopisů samých. Hlavní snahou jest podati dějiny každého slova i jeho významu. Kde toho potřebí, podávají se statistické tabulky, tak že zvyk každého autora můžeme zde snadno přehlédnouti. Tvarosloví i etymologii věnována zvláštní péče. Že pro vědecké práce bude Thesaurus pomůckou nezbytnou, netřeba připomínati; upozornili bychom však rádi na to, že hodí se i knihovnám gymnasijním, právě pro svou praktičnost. Nakladatelství Teubnerovo v Lipsku jde v té věci vstříc s chvály hodnou nezištností. Hodlá vydávati Thesaurus v 15archových sešitech velkého quartu po 7 mk. 20 pf.; každý rok vyjde 6—7 sešitů. Vycházeti budou vždy dva svazky najednou; za patnáct let má býti dílo v 12 svazcích dokončeno. Vydaj ročních 48 marek mohou nésti knihovny mnohých ústavů. Přihlášky nutno učiniti co možná nejdříve; neboť po vydání prvního svazku bude cena zvýšena.

Ve sbírce »Codices Graeci et Latini photographice depicti« vydán právě Plautův codex Heidelbergensis 1613 (Palatinus C). Pro příští svazek vybrán Homerův codex Venetus A.

Lucian Müller nedožil se sice svého vydání Horatiových od a epod (Q. Horatius Flaccus, Oden und Epoden. Erklärt von Lucian Mueller. I. Theil: Text und Einleitungen, II. Theil: Commentar. St. Petersburg und Leipzig, K. L. Ricker, 1900. VIII a 319, 479 str. Cena 16 mk.), avšak jeho dílo tím neutrpělo. Rázu nehotovosti, s nímž se obyčejně v pracích posmrtných shledáváme, tu nikde není zříti; autor zanechal rukopis k tisku úplně připravený a obstaral sám krátce před svou smrtí (24. dubna 1898) tisk textu i prvních archů kommentáře. Ostatek vydán od J. Goetze. Jen všeobecný úvod, který autor měl v úmyslu připojiti, nemohl již napsati. O důležitém a cenném vydání tom přineseme co nejdříve úvahu obšírnější.

Před dvěma lety vydal J. G. Frazer obšírný, šestidílný kommentář k Pausaniovi. V prvním díle je všeobecný úvod a anglický překlad, v druhém výklad první knihy (Attika), v třetím až pátém výklad knih ostatních, v šestém index a mapy. Po anglickém způsobu jednotlivé díly se neprodávají, nýbrž každý, kdo chce dílo míti, musí koupiti si je celé za cenu 6 liber 6 sh., čili 151 K 20 h. Proto ovšem »na pevnině« dostal se kommentář Frazerův pouze do větších knihoven. Letos odhodlal se nakladatel uspořádati jakési »menší vydání« (Pausanias and other Greek sketches, by J. G. Frazer. London, Macmillan and Co., 1900. X a 419 stran malé osmerky. Cena 5 sh.). Zde jest obsažen celý úvod hlavního díla, jednající o Pausaniovi a jeho významu (str. 1—159), z kommentáře pak pouze popis nynějších měst řeckých, o kterých pojednává Pausanias. Pro toho, kdo za vědec-

kými účely cestovati bude Řeckem, má i tato knížka cenu nemalou, třebas by postrádala všech vyobrazení a plánů.

Přední filolog berlínské university prof. Jan Vahlen, jenž, než byl do Berlína povolán, působil na universitě vídeňské, slavil dne 27. září t. r. své sedmdesáté narozeniny. K oslavě toho dne vydali bývalí jeho žáci slavnostní spis (Festschrift, Johannes Vahlen zum siebenzigsten Geburtstag gewidmet von seinen Schülern. Berlin, G. Reimer, 1900. IX a 700 str. Cena 24 mk) Obsahuje 35 zajímavých pojednání. Vzletný proslov, v němž po zásluze oceněna kritická methoda Vahlenova, napsal nynější ministr vyučování Vilém z Hartlů.

Dle krá'ké zprávy v červnovém čísle Bullet. de la Soc. de Lingu. de Paris (č. 48 = XI 2, str. LXII n.) referoval ve schůzi Společnosti dne 18. list. 1899 J. Vendryès o zkouškách, jež s Gauthiotem konal v příčině poměru quantity a intensity »v jistých slovích českých. V slovích, počínajících se krátkou slabikou, intensita počátku slova má tendenci prodloužiti slabiku, na niž padá, anebo naopak přejíti na slabiku následující, podle prosodického složení a tudíž podle rhythmické povahy slo·a, o které jde.« Neopomineme čtenáře upozorniti, bude-li o tomto pozorování podána bližší zpráva v Mémoirech Společnosti; o tom, co dosud podáno, nelze pronášeti ještě určitého soudu. Druhé pozorování jest aspoň poněkud pochybné. Ve Francii vůbec studium o činnosti mluvicích orgánů v posledních letech velmi se vzmáhá (v první řadě stojí zde abbé Rousselot), a věnován mu časopis La Parole, vycházející v Paříži již druhý rok (pro tento časopis jest ohlášena stať našeho krajana Dra. Chlumského »Les articulations en tchèque«).

Ve »Věstníku českých professorů« VII (1900), str. 319 n. p. Pavel Váša stěžuje si právem v zajímavém článečku »Jazyk a rhythmus« na častý u nás úkaz, že básníci (a to i dobří básníci), chtíce vyhověti rhythmu, po případě i rýmu, jazyk znešvařují, užívají tvarů nesprávných nebo zkomolených (zcel m. zcela, líc m. líce, čilo m. čile a j. v.), někdy i pravých nestvůr jazykových (z mne m. ze mne, ve ústraní m. v ústraní a j. v.). S článkem tím zajisté souhlasí každý, komu běží o ryzost jazyka a kdo míní, že i básníkům dovolena je jen licentia sumpta pudenter. Na omluvu mohla býti dříve našim básníkům a snad každému, kdo česky psal, veliká nejistota v českém výrazu slovném, která nastala »broušením« našeho jazyka brusiči, historického vývoje češtiny naprosto neznalými. Nyní již té omluvy není; doufejme, že i naši básníci si varovného hlasu p. Vášova všimnou. Pan Váša soudí na konci svého článečku, že sluch spíše promine poklesek rhythmický nežli násilí na ryzosti mluvy, i jest patrně ochoten, dovoliti našim básníkům, aby se dopouštěli třeba rhythmických a prosodických chyb, jen když budou hleděti čistoty jazyka. To jest jednak povážlivé, hledíme-li k tomu, že u většiny našich básníků rhythmická a prosodická přesnost také není valná, jednak po mém soudu zbytečné. I rhythmu i rýmu i jazyku lze zcela dobře vyhověti; ovšem třeba k tomu, zvláště při překládání, kde překladatel vázán jest myšlenkami a formou originálu, větší vytrvalosti a většího tříbení veršů, než jakému mnozí naši básníci a překladatelé zvykli. Nepsalo by se pak takové množství básní a nevycházelo by takové množství někdy velmi ledabylých překladů, ale jen na prospěch naší literatury; byli bychom snad co do počtu básní a překladů chudší, ale co do jich quality zajisté daleko bohatší. Pan Váša dovolává se také mého výroku, častěji mnou v článcích o prosodii opakovaného, že v řeči jest přesný rhythmus nedosažitelný. Mohlo by se z toho souditi, že tedy i já ve verši všeli-

jaké ty prosodické odchylky, dosud obvyklé, schvaluji, ačkoli právě naopak pokládám je za zbytečné a škodné a žádám přesného hledění prosodických pravidel. Ale výrokem svým, jak z článků mých jasně vyplývá, mínil jsem zcela něco jiného, než co by se vyvozovati mohlo z citátu p. Vášova. Materiál jazykový (rhythmizomenon jazyka) jest daleko spletitější než na př. materiál čisté hudby (rhythmizomenon tónů); slabiky, skládajíce se z různého počtu hlásek, mají různé absolutní trvání. Rozdíly jejich co do trvání jsou sice minimální, ale přece jsou. Proto ani při veršování časoměrném ani při veršování přízvučném (a tu ještě méně) nelze docíliti naprosté stejnosti taktů; a to jsem mínil výrokem svým, že v řeči přesný rhythmus jest nedosažitelný. Dokonce nechtěl jsem tímto výrokem schvalovati veliké prosodické licence, jež jsou rhythmu vždy na újmu, a jsou-li hojné a vyskytují-li se v básních, kde se rhythmus mění, způsobují, že nelze někdy ani poznati, jaký rhythmus básník vlastně měl na mysli. O příklady nebyla by nouze. *J. K.*

V časopise »Politik« č. 263 a 265 ze dne 23. a 25. září t. r. uveřejňuje pan gymn. prof. v. v. Dr. Oldřich Kramář jakýsi rozbor výkladů, které jsem měl letos v »Ústředním spolku českých professorů« o jeho návrzích, týkajících se opravy středního školství. Ovšem neodpovídá p. Dr. Kramář vlastně na moje výklady, nýbrž na referát, který o přednášce mé a prof. Setunského, jakož i o rozpravě, jež k přednáškám těm se připojila, vyšel ve Věstníku českých professorů VII, 1900, str. 359 n. V referátu tom, jejž jsem ani nepsal já ani neschválil, není ani přesně od sebe odděleno, co jsem řekl já a co prof. Setunský, a vyskytlo se v něm nevím čí vinou, ale zajisté i ze snahy po stručnosti, také mnoho nesprávností. Já jsem na př. nikde neproslovil myšlenky, že Řekové jsou »hlavními představiteli postupu lidské vzdělanosti«, ani jsem neřekl, že v oboru náboženství, politiky a v státnickém životě Řekové, po případě Římané zůstanou nám vždy vzorem. To jsou myšlenky referenta, který moje myšlenky, zcela jinak pronesené, nesprávně stilisoval. O náboženství řeckém jsem nikde nepronesl podivného názoru, že nám zůstane vždy vzorem, ale ovšem jsem řekl, že bylo na svou dobu dokonalé, poněvadž činím přesný rozdíl mezi mythologií a náboženstvím, kterého filosof p. Dr. Kramář dosud nečiní, ačkoli právě v posledních dobách o poměru mythologie k náboženství mnoho bylo psáno. Jinak by p. Dr. Kramář — což činí i ve své polemice — nemluvil o řeckých mythech a pověstech o bozích, které nelze prý pokládati za rovnocenné s náboženstvím Zendavesty a naukou Buddhovou. Já jsem také nikde neřekl, jak psáno v referátě na str. 359, že srovnávací jazykozpyt nemá tak ohromné ceny, jaká mu byla přikládána, nýbrž řekl jsem, že význam srovnávacího jazykozpytu pro kulturní historii byl dříve přeceňován, jak jej přeceňoval z neznalosti novější literatury ve svých článcích také p. Dr. Kramář. Nikde jsem nemluvil o »nepřístupnosti« aegyptských hrobů a o tom, že absolvent gymnasia může se zdarem pokračovati na universitě v odborném studiu farmaceutickém, což čteme v referátě na str. 360 a 362, atd. Polemika p. Dr. Kramáře netýká se tedy z velké části mne, nýbrž referenta »Věstníka«, třeba p. Dr. Kramář v ní mluvil stále tak, jakoby uváděl má vlastní slova. P. Dr. Kramář mohl a měl, jak jsem si toho přál, přijíti sám na mou přednášku, chtěl-li poznati, co jsem vskutku já (jak mi všichni tehdy přítomní zajisté dosvědčí, klidně) proti jeho článkům uvedl; k přednášce mé však p. Dr. Kramář nepřišel, nýbrž spokojil se pouhým suchým referátem, jehož původ přičítá mně, ač není mnou podepsán.

Na základě této, jak sám praví, »mikroskopické« a k tomu ne ve všem spolehlivé zprávy troufá si p. Dr. Kramář o mně a jiných, kteří

nynější školy střední proti těžkým o neoprávněným obžalobám p. Dr. Kramáře hájili, posměšně mluviti jako o »kapacitách«, povídati o nějakých tajných(!) agitacích, které se proti němu dály, o »nelogické, přímo dětinské a směšné« kritice, vysmívati se mně a jiným »heroickým« zástupcům klassické filologie, že prý bychom beze vší pochyby na otázku, jaký účel má gymnasium, odpověděli, že »gymnasium je hlavně k tomu, aby se žák naučil latinsky a řecky«(!), smáti se mi, že prý z chemie vím snad aspoň tolik, že je to veliká a rozsáhlá věda, na které zakládá se celé moderní zkoumání přírody, ale které jako filologové vůbec naprosto nerozumím, mluviti o urážkách, které prý jsem mu učinil ve »Věstníku« (do něhož jsem nikdy nepsal), o libovolném prý překrucování jeho slov, o tom, že prý jsem články jeho četl nepozorně a povrchně atd. atd. Taková podrážděnost, které nikdy není třeba k hájení věci dobré a správné, je tím méně na místě, že p. Dr. Kramář polemisuje proti výkladům, které poznal ze suchého a místy nesprávného referátu, lépe řečeno, kterých ani náležitě nezná.

Pan Dr. Kramář vylíčil ve své polemice mne a klassické filology vůbec jako obmezence, kteří mimo filologii ničím jiným se snad po celý život nezabývali. On sám ovšem ve svých článcích, které si nemálo cení, mluví znalecky o všem: o aegyptologii, assyrštině a akkadštině, o sanskritu a brahmanech, o srovnávacím jazykozpytu atd. Ale právě tyto jeho zmínky ukazují, že sice p. Dr. Kramář leccos leckdy četl, ale že jeho vědomosti v těchto oborech jsou často zastaralé a nesprávné, že tedy poučuje jiné, o nichž neprávem myslí, že z toho všeho nic neznají, zcela zbytečně. O tom by se byl mohl p. Dr. Kramář snadno přesvědčiti, kdyby byl na mou přednášku přišel. Opakuji, co jsem o p. Dr. Kramářovi řekl v »Listech fil.« XXVI (1900), str. 395 a 478: Kdo mluví o »zbytečných« a »nesmyslných« grammatických pravidlech, jimž se prý mládež při latině a řečtině musí učiti, kdo tvrdí, že čtení starých klassiků je čtení nicotných a frivolních povídaček, jak to činil ve svých článcích p. Dr. Kramář, kdo tvrdí, že klassické vzdělání jest, hledíc k potřebám naší doby, jen klassickou povrchností a nevědomostí, jak se vyslovuje p. Dr. Kramář v nynější své polemice, staví se proti pěstování klassické filologie příkře, nezná starých literatur, nebo jich znáti nechce a neměl by do diskusse o reformě středních škol zasahovati. Proto také není nutno dále se obírati povážlivými reformními návrhy p. Dr. Kramáře; přikládalo by se jim více důležitosti, než vskutku mají.

Josef Král.

K referátu ve »Věstníku českých professorů« VII (1900), str. 362 třeba připomenouti dodatkem, že ve schůzi ústředního spolku českých professorů, v níž se jednalo o článcích p. Dr. Kramáře, týkajících se reformy středních škol, zastával se leckterých tvrzení článků těch klassický filolog Dr. V. Flajšhans. To budiž p. Dr. Kramářovi a všem, kteří s ním souhlasí, k potěše.

V ČMF VI (1900), str. 223 pozn. vytýká se mi, že prý neshledávám neslušnosti v jedné větě klidné, ale rozhodné a velmi oprávněné polemiky p. Karla Nováka v Listech fil. XXV, 1898, str. 361: »Jaký úmysl vedl tedy pana Dra. F., aby sedl a právě tyto tři otázky všechny najednou nachvat podělal, nevíme sice, ale můžeme tušiti« (cituji tu celou větu, poněvadž sl. ČMF mi vytýká, že jsem v Listech fil. XXVI, 1899, str. 79 necitoval místo to celé, ač je samo necituje také celé). Nevím sice, proč sl. ČMF činí tuto výtku jenom mně, když pod oním prohlášením jest podepsána zřetelně celá redakce »Listů fil.«, ale odpovídám toto: Každý si může do kteréhokoli výrazu, který má několikerý smysl, vložiti takový smysl, jaký právě se mu líbí, a nikdo mu nemůže brániti, jestliže se mu zalíbí právě ten smysl, který sám

pokládá za neslušný. Další tvrzení, v této polemice obsažené, že prý mně samému i výraz »arci nesprávně« jest již velice neslušný (kde jsem se tak vyjádřil, sl. ČMF zapomnělo uvésti), nesrovnává se zkrátka s pravdou. *J. K.*

Извѣстія Отдѣленія Русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. С Петербургъ I. (1896) až IV. (1899).

Odborný časopis, který pod tímto názvem vydává »druhé oddělení« cís. akademie Petrohradské, získal si záhy čestného místa ve slovanské filologii. Redakce uložena členům akad. A. Th. Byčkovu a A. A. Šachmatovu. Hlavní péče připadla ovšem hned z počátku Šachmatovu, který po smrti Byčkova i formálně redakci vede sám a má přední zásluhu o zdárný úspěch »Izvěstij«.

Dosud vydány čtyři objemné svazky: I. (1896) má stran 1008, II. (1897) 1164; III. (1898) 1396 a zvláště paginované přílohy »materialu k poznání ruských nářečí« 1—129, 1—67 a 1—42; IV. (1899) 1537 a materialu nář. 1—17 a 1—69. Nejvíce místa zaujímají, jak přirozeno, rozpravy z oboru jazykozpytu a písemnictví ruského. Nacházíme tu výklad Šachmatova Къ исторіи звуковъ русскаго языка (I, 695—743), v němž pojednává o proměnách podnebných souhlásek; N. P. Nekrasova jazykový rozbor »Pověsti vrem. lět« (Nestorových letopisů), podle rkpisu Lavrentijevského z r. 1377 (I, 832 až 927; II, 104—174; III, 358—373); P. N. Šeffera o jazykové stránce sborníku Kirše Danilova (II, 34—48); V. Jagiće zprávu o rkpisném slovníku něm.-ruském XVII. stol. v klášteře minoritů ve Vídni (II, 281—301) a P. Syrku o podobných něm.-ruských slovnících z XVI. stol. (II, 1058—1067); E. Th. Karského popis a rozbor západoruského sborníku z XV. stol. (II, 964—1036); V. N. Ščepkina popis obsahu illustrovaného sborníku ruského z XVI. stol. (starý zákon a válka trojanská podle Guida de Columna) a rozbor jazykové stránky (IV, 1345—1385); poznámky F. Th. Fortunatova »o залогахъ русскаго глагола« (hlavně o slovesech zvratných) (IV, 1153—1158); M. G. Chalanského výklad některých ruských přísloví, jako -стани, -ста, -сте, -су(съ) (IV, 265—276) a j. Hlavní však zřetel obrácen jest v »Izvěstijach« na popis živé řeči ruské. Hned v I. svazku uveřejněny dva obšírné programmy pro sbírání dialektologického materialu (sev.-velikoruského I, 179—234, jiho-velikorus. I, 593—646), k nimž připojen (II, 501—560) E. Th. Karského programm pro nářečí běloruské. Výtahy z odpovědí upravují Šachmatov (I, 335—354, 549—573, 952—1004; II, 232—279; III, 1—129, jako příloha; IV, 1—17, jako příloha) a Karskij (II, 561—575; III, 1—67, 1—42; IV, 1—69, jako přílohy), onen část velikoruskou, tento část běloruskou. Zvláštní rozpravu o některých nářečích v gub. Tulské a Kalužské podal E. Th. Budde (III, 823—904, 1273—1330). Řada příspěvků týká se t. zv. tajných čili smluvených (umělých) nářečí na Rusi: V. N. Dobrovolského (II, 320—352 a 1140—1142, IV, 1065—1087), V. I. Černyševa (III, 247—262), P. V. Šejna (IV, 277—300), N. A. Smirnova (IV, 1065 až 1087). K tomu druží se kritické referaty A. A. Potebni, A. Šachmatova, E. Karského o knihách Sobolevského (I, 804—831; II, 1157—1164) a jmenovitě bibliografický přehled prací o velikoruském jazyce a jeho nářečích, který pečlivě sestavil P. K. Simoni (I, 117—178, 400—437), jenž vyložil též názory mitrop. Evgenia Bolchovitinova o ruských nářečích (I, 396—399). Z lidové řeči čerpány jsou též příspěvky k ruskému slovníku S. K. Buliče (I, 294—334).

Do dějin starší literatury ruské zasahují články: A. A. Šachmatova o vlivu životopisu sv. Savy Osvíceného na Nestorův život

sv. Theodosia (I, 46—65), o vzniku Kijevo Pečerských letopisů (II, 795—844), kritický rozbor rozpravy E. Ščepkinovy »Zur Nestorfrage« (III, 116—130), o ruském putování na východ a chronografu z r. 1512 (IV, 200—222); N. K. Nikolského o poučení metrop. Klimenta Smoljatiče a poučení starce Kyrilla (II, 65—89); M. G. Popruženka o Križanićovi a jeho činnosti na Rusi (II, 302—319); D. Th. Kobeko o popise chrámů a klášterů Cařihradských (z poč. XIV. stol.) (II, 611—628, 1037—1042); N. I. Petrova o spise sv. Theodosia Pečerského (II, 783 až 785); V. M Istrina o původu a pramenech kommentované Paleje (II, 175—209, 845—905; III, 472—531); D. I. Abramoviče o pramenech Nestorova života sv. Theodosia Pečerského, doplňkem k článku Šachmatova (III, 243—246 a 536—540); Ch. M. Lopareva o ruském popise Cařihradu, seps. okolo r. 1321 (III, 339—357); M. V. Bezobrazova o poslání mitrop. Nikifora (III, 1080—85); A. I. Jacimirského o cestě archiep. Antonia Novgorodského do Cařihradu, ke konci XII. stol. (IV, 223—264); V. N. Peretce o maloruských verších a nábožných písních XVI.—XVIII. stol. (IV, 869—938, 1219—1303); M. V. Dovnara-Zapolského o překladateli evangelia na běloruské nářečí, Vas. Tjapinském, XVI. stol. (IV, 1031—1064). K dějinám novější literatury ruské hledí příspěvky a články: M. I. Suchomlinova k biogr. Lomonosova (I, 779—791), o Kajsarovu a jeho družině (II. 1—33); K. J. Grota otisk několika listů kn. Vjazemského (II, 91—99); L. N. Majkova drobné příspěvky k biogr. Puškina a Vostokova (I, 106—109, 574—581); A. J. Kirpičnikova k biogr. Čaadajeva (I, 382—391); A. Th. Byčkova k biogr. Puškina (I, 394—395), E. V Pětuchova k biogr. Žukovského (II, 361—399); V. V. Sipovského rozbor cestopisu Karamzinova (II, 629—721; III, 35—115 a 969—1050); M. P—ého k biogr. slavistů Grigoroviče a Prejsa (II, 722—744); Th. J. Korše o zakončení Puškinovy Rusalky (III, 633—785; IV, 1—100, 476—588); A. J. Markoviče o pseudonymě Gogolově (III, 1269—1272); A J. Jacimirského o písni Zamfiry v cikánech Puškinových (IV. 301—304); A. N. Veselovského o Puškinu jako národním ruském básníku (IV, 781—799); S. M. Lukjanova o posledních dnech Puškinových z hlediska lékařského (IV, 951—1014 ; V. J. Sreznevského otisk tří listů Iv. Pososškova k metrop. Štěp. Javorskému (IV, 1411—1457); A. A. Kočubinského otisk tří listů Vostokova a jednoho listu Köppenova (IV, 626—736). Ke studiu lidové písemnosti přispívají články: Th. E. Korše o ruské národní prosodii, najmě v bylinách (I, 1—45; II, 429 až 500, 501—504); J. A. Ljackého o příslovích a jejich vnitřní i vnější povaze (II, 745—782); N. J. Korobky o maloruské písni »vorotar« (IV, 589—640 ; V. Th. Miller podává nové zápisy bylin v Archangelské gub. (IV, 661—725); N. Th. Sumcov poznámky k maloruským histor. písním (IV, 939—953) a j. Též některé drobné příspěvky k dějinám malířství ruského tu nacházíme: D. F. Kobeko (I, 587—592), N. P. Lichačev (II, 353—355). Srovnávací povahy jsou dvě rozpravy A. N. Veselovského o švedské balladě o únose ženy Solomonovy (I, 66 až 80) a o pověstech o Babyloně a sv. gralu (I, 647—694, s doplňky 1005—1008).

Vedle jazyka a písemnictví ruského velmi horlivě pěstují »Izvěstija« též církevní slovanštinu a uloženou v ní starou bulharskou literaturu. Články sem hledící sepsali: P. A. Syrku z rkpisů P. J. Šafaříkových v Č. Museu uveřejňuje zbytky prologu (srb. red.) o příchodu apošt. Ondřeje na Rus a jeho cestování po Rusi, pak zlomek slova Jana Exarcha na narození Páně (I, 81—92, 258—265); M. V. Speranskij o zářijové mineji z dob předmakarievských (I, 235—257) a o překladu průpovědí Menandrových, doplňkem k vydání Jagićovu (III, 541—559); A. J. Jacimirskij o prvním tištěném slo-

vanském služebníku z r. 1503 (I, 792—797) a jiné drobné příspěvky z rkpisů XVII—XVIII. stol. (II, 356—360; III, 145—156; IV, 423 až 475); P. A. Lavrov o zápisech starých církevně-slov. tekstů (I, 110 až 113) a o zogr. rkpise »slova mnicha Chrabra« (I, 582—586), dále výklad slov алъка a паамъта (III, 532—535) a nové pochvalné slovo Klimenta slověnského (III, 1086—1105 a 1335—1336); N. P. Lichačev o zápise z r. 1292 (I, 114—116); V. V. Kačanovskij podává apokr. modlitbu, red. srbské z XVI. stol. (II, 608—610) a výklady o slovanské krmčiji (II, 1068—1108); A. S. Archangelskij o bulharském žaltáři (pěsnivci) z r. 1337 (II, 786—794) a řadě apokryfů z knih. Sofijské, které se otiskují (IV, 101—147); Al. Belič o žití sv. Paraskevy-Petky, s otiskem tekstu podle srbského rkpisu z XV.—XVI. stol. (II, 1045 až 1057); V. N. Ščepkin o jazyce »Saviny knigy« (III, 157—227, 374 až 471, 1180—1268; IV, 305—348 — rozprava vyšla jako zvláštní kniha); V. Jagić o apokr. protoevang. Jakubově, s teksty, doplňkem ku knize Speranského (III, 315—338) a apokr. listu Pilatově do Říma, s teksty (III, 793—822); M. V. Bezobrazov o výrocích sv. Kyrilla (III, 1072—79); P. E. Ščegolev o apokr. »skazaní Afroditiana« (IV, 148 až 199, 1304—1344); S. M. Kulbakin o jazyce Vlkanova evang. (III, 1140—1172), evang. Bojanského (IV, 800—868) a synodika caře Borisa z XIV. stol. (IV, 1015—1030). O dvojím významu slova длъжьникъ (debitor, creditor) pojednává B. M. Ljapunov (III, 786—792), doplňkem k dokladům, které z ruštiny uvedl A. J. Markevič (II, 1043—1044) Srovnávací povahy jsou rozpravy B. M. Ljapunova o spojce тъ (*te* ve zlomcích Fris.) (III, 1173—1179); A. J. Beliče o duale jmenném (IV, 1159—1191); K. Müllenbacha o genitivu ve významu akkusativním (IV, 1192—1217, nezávisle na známé knize Meilletově).

Několik příspěvků dotýká se též jazyků jihoslovanských, tak rozprava V. Jagiće o dvanáctislabičném verši básníků dalmatsko-dubrovnických (I, 439—466); A. A. Šachmatova o přízvuku srbském (III, 1—34); P. A. Lavrova výklad o jazyce listin tureckého sultana Selima (1512—1564), psaných srbsky (I, 543—548); P. A. Syrku o nářečí Karašebců (v jižních Uhrách), prý bulharském, pokud však pozoruji, více chrvatském (IV, 641—660). Ojedinělé jsou příspěvky, týkající se jazyků západoslovanských. Takového rázu jest rozbor polského listu prvního samozvance, jenž psán byl r. 1604. od S. L. Ptašyckého (IV, 375—422) a zvláště příspěvky ke studiu nářečí kašubských od J. A. Mikkoly (II, 400—428). Výsledky svých studií dialektů litevských na Rusi podává konečně V. K. Poržezinskij (I, 467—494; III, 1110—1141).

Velmi pilně pěstuje se v »Izvěstijach« kritika a bibliografie. Obzvláštní pak zřetel béře se na odborné spisy a časopisy slovanské.

Bohatostí a vědeckou cenou svého obsahu stala se »Izvěstija« předním časopisem pro rusko-slovanskou filologii, která dávno měla zapotřebí organu, jenž by vědeckou práci povznášel, na soudobé výši udržoval a řídil. »Izvěstija« vykonala již nyní zdatný kus této práce; ještě větší jsou naděje, které vážným plněním svého úkolu vzbuzují. *Fr. Pastrnek.*

O nynějším stavu bádání mythologického.

Napsal **Josef Král.**

(Dokončení.)

Velmi blízký Spencerovi je svou animistickou theorií Julius Lippert ve spisích, které jsem uvedl již v prvním článku (Listy fil. XV, 1888, str. 430). Ctění duší pokládá za východisko všech náboženství (Die Religionen der europäischen Culturvölker, Berlin 1881, str. 2). Člověk na nízkém stupni kultury nestaral prý se o vysvětlení přírodních zjevů jej obklopujících, spokojuje se poznáním, že stále týmž způsobem se vracejí; jediná věc, která ho zajímala, protože nebyla všední, a která se mu zdála podivná, byla smrt, jež vedla ho k poznání duše (Der Seelenkult in seinen Beziehungen zur althebräischen Religion, Berlin 1881, str. 1 n.). Duše, kterou původní člověk stotožňoval s dechem, ale i teplotou tělesnou, a za jejíž sídlo pokládal krev, jest podmínkou života; odloučení její od těla příčinou smrti (Die Religionen, str. 5). Duše, opustivši tělo, žije jako duch, kterýž není zcela prost tělesnosti. Odloučené duše představoval si člověk po výtce jako člověku nepříznivé; proto je hleděl usmiřovati a ošetřovati (podáváním pokrmů atd.), a ošetřování toto duše mohla mu spláceti dobrem, jsouc po odloučení od těla volnější, pohyblivější a majíc větší vědomosti než dříve (str. 7 n.). Může-li duše tělo opustiti a dále žíti samostatně, může-li podle libosti vystoupiti z hrobu, ba vstoupiti opět do těla, jest dle domnění prostého člověka též schopna vejíti v jakýkoli předmět, v něm sídliti a z něho moc svou projevovati. Takovým způsobem vznikl fetišismus (str. 10 n.) a z něho totemismus, jestliže duše zakladatele nějakého kmene zvolila si určité zvíře nebo předmět za fetiš, který se pak stal takřka znakem (totem) kmene (str. 12).

Když z rodiny vznikají větší celky (rody, kmeny), vzniká ze ctění duší ctění předků a heroů; ctění duší a předků mění se ve ctění bohů (str. 15 n.). Kult bohů jest v podstatě totožný s kultem duší; obět je totožná s podáváním pokrmů duším, chrám je hrob a sídlo duše atd. (str. 16 n.); vyšší bozi jsou vlastně také jen duše zemřelých.

Na těchto základech vykládá Lippert i vznik jednotlivých vyvinutějších náboženství; každé náboženství jest mu kultem duší. Kult heroů na př. v náboženství řeckém (ale i v jiných) lze ovšem na tomto základě vysvětliti dosti snadno. Ne tak snadno kult vyšších bohů, ač i o to se Lippert pokouší. Kult bohů na př. řeckých není prý od kultu duší a heroů rozdílný (str. 334 n.). Jako rodina ctila duše předků, tak to činily i rody, kmeny, státy. Všichni ti duchové předků sluli *ἄνακτες* nebo *σωτῆρες* (str. 321 n.). Takovým způsobem z duší a duchů menších vyvinuli se vyšší, mocní bohové, všeobecně ctění. Příklad věc lépe objasní.

Zeus (str. 352 n.), jehož jméno prý dosud bylo marně vykládáno, byl »höchster Ahngott«. V nesčetných rodech řeckých prý bůh rodu nebo kmene označován byl slovem *ζεύς*. Slovo to značilo tedy boha vůbec (i bůh podsvětí slove prý na př. *ζεύς*); ochranný duch domu slove *ζεὺς ἑρκεῖος*, *ἑστιοῦχος*. Zeus bylo tedy všeobecné označení ochranného ducha, boha. Tento ochranný bůh rodiny nebo rodu slul *πατρῷος*, *γενέθλιος*, bůh fratrií *φράτριος*, *ἀπατούριος* (str. 353), jako ochránce města slul *πολιεύς* (str. 356) atd.

Jeden z těchto hojných »Diů«, ochránců rodin, rodů a měst, vynikl nad jiné, došel všeobecného uznání, ač každý kmen a rod činy tohoto všeobecného Dia vztahoval k Diovi svému. Jednotlivá ona božstva, jednotliví »Diové«, zanikla v pojmu onoho Dia všeobecného, ač staré kulty a praedikáty místních bohů byly podrženy. Takto tedy i kult nejvyššího boha Dia jest totožný s kultem duší, předků. Tento všeobecně řecký Zeus nabyl pak i významu kosmologického; býval mu přidělován fetiš nějaké hory (*Ζεὺς Ἰθωμάτας*, *Ὀλύμπιος*), t. j. soudilo se, že na této hoře duch ten se usídlil, neb i nejvyšší fetiš nebe (*Ζεὺς οὐράνιος*, *ἀστέριος*; str. 356 n.). Podobně Demetře přidělen později fetiš země (str. 360 n.) atd. Zkrátka všichni bozi jsou dle Lipperta vlastně původně duše zemřelých předků; jeví-li se jako bozi přírodní, stává se to tím, že přidělovány jim byly jisté přírodní fetiše (nebe, slunce atd.).

Lippert při těchto výkladech klade na váhu jen některé vlastnosti božstev, totiž ty, které k theorii jeho se hodí, jiných, které pro ni nesvědčí, zhola nedbaje. Nebylo by se mu jinak podařilo na př. Apollona, jehož vztahy k slunci jsou nepopíratelné (Lippert, Religionen, str. 372 není si ani jist, zdali mu kdy u Řeků přiřčen byl fetiš slunce), Hekatu, Artemidu, Herma a j. tak snadno vyložiti jakožto bohy, vzniklé z duší předků. Přece však jeho výklad těchto bohů přírodních jest daleko přirozenější, než strojený rationalistický výklad Spencerův. Jinak však se Spencerem se v podstatě shoduje, třeba k odůvodnění své theorie bral se poněkud jinými cestami. Jeho kult duší jest v podstatě totéž, co Spencerův kult předků. Oběma

jest základem všeho náboženství kult odloučených duší lidí zemřelých. Od názorů Tylorových jest Lippert přes mnohé shody, které jeho theorie má s theorií Tylorovou, stejně vzdálen, jako Spencer.*)

Nastínil jsem tuto animistické theorie tří předáků tohoto směru, z nichž dva, Spencer a Lippert, názory svými jsou si velice blízci a od třetího, Tylora, velice odchylni. Není mne ovšem tajno, že již před těmito badateli jiní pojednávali o ctění duší a předků; ale zásluha, že na základě již dříve známé látky zosnovány byly ucelené, až do podrobností propracované theorie animistické, náleží uvedeným třem badatelům. Vedle theorií jejich vznikly i theorie jiné, s jejich theoriemi částečně shodné, částečně neshodné, jichž tuto pomíjím mlčením.**)

Prve než přikročím k posouzení těchto theorií a k výkladu o tom, jakého přijetí se jim jinde a hlavně v naší literatuře dostalo, pokládám za vhodné ukázati na jeden prospěch, který přinesly a který zůstane trvalý, i kdyby theorie ty jako celek neobstály. Kult předků u některých národů indoeuropských (na př. u Řeků) nebyl dříve doceňován. Theorie tyto dokázaly přesvědčivě, že v hojných náboženstvích, také v náboženstvích národů indoeuropských, zajímá důležité místo. Skvělým potvrzením této pravdy jest to, že sám Max Müller, jenž theorií animistických jakožto celku neschvaluje a proti jejich zakladatelům bojuje, maje sám o vzniku mythu a náboženství mínění odchylné, vedle náboženství fysického a psychologického nucen byl uznati zvláštní náboženství anthropologické.***)

Přirozené, přirozeným postupem povstalé (ne zjevené) náboženství (srv. Nat. Rel., str. 48 n.) je dle Müllera trojí, podle toho, shledává-li se jeho předmět (t. j. nekonečné nebo božské; srv. Phys. Rel., str. 289 n.) buď v přírodě nebo v člověku nebo ve vlastním já.

1. Náboženství, které hledá nekonečné, božské v přírodě, slove Müllerovi fysickým; předmětem jeho jsou tak zv. bozi

*) Obšírný výklad o animistické theorii Tylorově (tuším podle Karłowiczova překladu knihy Tylorovy), doplněný některými doklady z tradic národů slovanských, podává po několika poznámkách o Spencerovi také Jan Witort v článku »Filosofia pierwotna (Animizm)« v časopise »Lud« VI, 1900, str. 7 n. Článek »Animismus« v našem Ottově Slovníku naučném vykládá o tomto animismu, o němž jednáme, velmi nedokonale; co mělo býti řečeno již v tomto článku, vyloženo jest (ač velmi stručně) teprve v článku »Daemonismus«.

**) Srv. o té věci literaturu, uvedenou na př. v Lippertově spise »Der Seelencult in seinen Beziehungen zur althebräischen Religion«, Berlin 1881, str. III n., v díle P. D. Chantepie de la Saussaye »Lehrbuch der Religionsgeschichte«, Freiburg i. B. I, 1887, str. 26 n. a v níže uvedeném článku Vašátkově.

***) O nevhodnosti tohoto terminu jest přesvědčen sám Müller; srv. Anthr. Rel., str. 113 n. Původce německého překladu té knihy na str. XXI dobře praví, že by vhodnější titul její byl »Der Mensch als Gegenstand der Religion«.

nebe, země, vzduchu, ohně, bouře, blesku, řek a hor; někteří z nich povznášejí se nad ostatní a v proudu dob původní své fysické, přírodní vlastnosti ztrácejí.*)

2. Ale nekonečné lze nalézti netoliko za zjevy přírodními, nýbrž i za člověkem, pojímáme-li člověka jako objektivní realitu a jako repraesentanta všeho, co zahrnujeme slovem »lidskost«. Něco, co bylo nejen lidské, nýbrž i nadlidské, shledáno záhy v rodičích i předcích, zvláště když rozloučili se již s životem. Předkové pojímáni byli čím dále, tím více jako bytosti nadlidské — a nadlidské není daleko božského. Takové náboženství, které zakládá se na úctě předků, slove anthropologickým.

3. Člověk snaží se také vypátrati, co v něm samém je ukryto, a pojímá se při tom ne jako stvoření nebo díl přírody, nýbrž jako sebevědomý subjekt. Toto vnitřní a vlastní jádro člověka, toto já, jež si člověk uvědomuje jako něco odchylného od jeho bytosti tělesné i osoby, označuje se v různých jazycích různě (jako duch, duše, mysl atd.). Vědomí o tomto vlastním já člověka povzneslo se později ku vědomí o nekonečném nebo božském v člověku. Toto individuální já shledalo se také v božském já, jsouc v něm ukryto a s ním spojeno (u Indů ātman, vlastní já člověka, jehož touhy předmětem je parātman, nejvyšší já, Sokratovo daimonion, bůh v něm bytující, svatý duch křesťanských filosofů). Toho týká se náboženství psychologické, jež jest vlastně filosofií.

Tato tři náboženství neexistují každé o sobě tak, že by jeden národ ctil moci přírodní, druhý duchy předků, třetí ono božské, jež v hloubi lidského srdce je ukryto. Všude prý první je náboženství fysické, po něm následuje anthropologické a konečně psychologické (Nat. Rel., str. 1—6).

Šíře vykládá Müller o »anthropologickém« náboženství ve spise »Anthropologische Religion«.

---

*) Müller vykládá si vznik těchto fysických bohů také animováním přírody, ale ovšem svým způsobem (Anthrop. Rel., str. 71 n.). Nemůže pochopiti, že by kdy člověk byl tak naivní býval, aby nebyl mohl rozeznávati bytosti živé od neživých, ač v této věci ani vyšší zvířata se nemýlí, nebo že by byl slunci, měsíci, stromům a řekám připisoval život a duši, ač si byl úplně vědom, že duše a života nemají. I Spencer proti této »urážce lidského rozumu« prý se vzpírá. Na proti tomu lze prý si oživování, oduševňování, animování přírody snadno vysvětliti z řeči, z její chudoby, ježto zjevy přírodní nemohla pojmenovati jinak než jako bytosti živé. Vysvětluje tedy Müller animování přírody z řeči a hlásá také animismus, arci od obyčejného animismu rozdílný. Ale můžeme se tázati: Když řeč svedla člověka k tomu, že mluvil o bytostech neživých jako o živých, čím se stalo, že později si nebyl vědom toho, že oživuje zjevy přírodní neprávem, jen z chudoby řeči, a že dále v takové omylem povstalé bytosti věřil a je ctil? Člověk byl prý tak rozumný, že duši zjevům přírodním přikládati nemohl; a řeč jej k tomu svedla? Námitka, kterou potírá Müller přívržence animismu, může býti obrácena i proti němu samému.

Propast, která nesmrtelného boha dělí od smrtelného člověka, náboženstvím fysickým se nevyrovnává a jest jeho přirozenou slabostí. Pravé náboženství potřebuje však nejen víry v boha, nýbrž i víry v člověka, v úzký poměr mezi bohem a člověkem, a víry v život po smrti; nebo v člověku žije nepotlačitelná touha po pokračování v životě i po smrti (str. 178). Nekonečný nebo nesmrtelný živel v člověku zván byl duší nebo jmény jinými; ale dříve než dospěti mohl člověk k víře v nesmrtelnost duše, musil dojíti k poznání, že duši má (str. 179). Vedle přírody byl člověk sám sobě překvapující záhadou (str. 185). Co člověka nejvíce děsilo a k přemýšlení nutilo, byla smrt. Při smrti mizelo něco, co dříve v člověku bylo a co život působilo, jenž se smrtí přestával. Pátraje po tom, co se životem mizí, člověk, vida na př., jak ze zabitého krev se proudí, odpověděl si na otázku, co v člověku působí život, že to krev, a pokládal ono záhadné něco, život působící, duši, za krev (str. 186 n.). Ale člověk vida, že i krev po smrti člověka hnije a zavání, musil dospěti dále k mínění, že to, co při smrti mizí, není pouze krev (str. 188). Pozorovalo se, že při smrti mizí dech, jistá známka života. Člověk soudil tedy, že dech, který při smrti mizí, je něco od mrtvého těla odděleného; ježto pak s dechem mizí i vše, co člověka činilo člověkem, jeho myšlenky, city i řeč, došlo se k mínění, že dech vzal ssebou vše, co vlastní bytost člověka tvořilo: s dechem odešla duše člověka na místo jiné, kam i jiné duše před ní se odebraly. Tak vznikla víra v dech, duši nebo ducha člověka a víra v duchy, na jiném místě dále žijící, víra v nesmrtelnost; tak vznikla i snaha udržovati památku zesnulého, jistými činy odvraceti jeho hněv a získávati si jeho přízeň (str. 190 n.; srv. str. 204 n.). Duše jest uznána konečně jako nekonečné a božské v člověku (str. 338). Ve všech těchto výkladech shoduje se Müller v podstatě s animisty; přejal je od nich.

Jako tedy náboženství fysické vztahovalo se k oné bytosti jednající, která shledána za zjevy přírodními mimo nás, tak nauka o náboženství anthropologickém ukazuje, jak člověk dostal se k poznání, že i v něm samém je jakás bytost jednající, jakés agens, jež nazval »duší«, »osobou«, »já« a pod. (str. 230 n.). Müller jedná dále obšírně o zvycích pohřebních u různých národů, o jich významu a původu (str. 232 n.) a o tom, jak po vzniku pojmu duše vzniká ctění zemřelých předků, heroů a duší vůbec (srv. str. 271 a 282 n.). Láska k zesnulým a strach, aby pozůstalým neškodili, vzbudily ctění mrtvých a předků (str. 282 n.). Duše předků, jimž prokazují se pocty, nabývají vznešenější povahy, jsouce převyšovány pouze od bohů; tak vzniká náboženství, uctívající bytosti ne již lidské, nýbrž k bohům se blížící, polobožské (str. 284 n). Že by se vyskytovaly národové, kteří ctí jen předky a nikoli také bohů fysických, Müller po-

pírá; při zevrubnějším ohledání shledává prý se, že takoví národové vedle předků ctí také bohy fysické (str. 286 n.). Mezi kultem bohů a kultem předků jsou však (aspoň u národů indoeuropských) podstatné rozdíly (str. 293 n.). Kult duší lidí zemřelých, rozšířený v různých tvarech po celé zemi, musil duši lidskou zvyknouti představě, že jest v člověku něco, co takového kultu zasluhuje. Duše zemřelých pozvedány stále na vyšší stupeň, až dostaly se na výši bohů samých (Divi Manes u Římanů; *θεοὶ πατρῷοι*, původně duchové předků rodin, u Řeků, Pitarové, druhové bohů, u Indů; str. 353).

Ale k poznání božského živlu v sobě dostal se člověk i kultem heroů, kteří jakožto domnělí synové Divi (*διογενεῖς*) začali po smrti své ctěni býti jako bytosti vyšší (str. 355 n.), a kultem daemonů. Kdežto heroové původně byli lidmi, daemonové byli hned původně čistě božské bytosti, jež neměli na sobě nic lidského, ale jež ostříhaly a určovaly osud člověka (str. 360 n.). Třemi cestami dostal se člověk k poznání, že je v něm něco božského: ctěním předků, heroů a daemonů (str. 364 n.).

Müller nepokládá tedy ctění duší a předků za výhradní pramen náboženství, nýbrž jen za jeden ze tří pramenů, z nichž přirozené náboženství vzniklo, a k tomu ani ne za pramen hlavní. Proti jednotlivým tvrzením přívrženců animismu bojuje tu právem, tu neprávem; přece však zůstává pozoruhodným, že i on animismu v náboženstvích indoeuropských postupuje nyní čestné a význačné místo.

Že také u Řeků byl značný kult duší a předků, dokázal ve velmi pěkném a zajímavém spise Erwin Rohde. Sebral všecky zprávy, týkající se tohoto kultu, a vyložil je velmi jasným rozborem ve spise »Psyche. Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen« (Freiburg in B. und Leipzig 1894; 2. vyd. 1898; srv. Čádovu recensi v List. fil. XXIII, 1896, str. 136 n.).

Rohde ukazuje nejprve k překvapující pravdě, že v nejstarší památce řecké literatury, v básních homerských, jsou velmi malé stopy kultu duší. Dle Homera lidé zemřelí buď žijí dále v Elysiu, buď duše jich bez vlády a paměti prodlévají v podsvětí (str. 63 n.). Vlastního kultu duší lidí zemřelých u Homera téměř neviděti; zbyly po něm jen nepatrné stopy (str. 11 n.). Nápadnou tuto věc vysvětluje si Rohde tím, že Ionové, vystěhovavše se z Řecka do Malé Asie, nemohli pokračovati v kultu zemřelých, který vázán byl jich hroby (str. 37 n.).*) Že však i Řekové kult duší, po smrti těla dále žijících, jakož i z tohoto

*) Müller (Anthropol. Rel., str. 313 n.) dokazuje, že v Nekyi Homerově a v básních homerských vůbec nejsou vyjádřeny skutečné názory lidu o posmrtném životě duší; aspoň se od pozdějších básníků a spisovatelů Homeros v té věci odchyluje. Přáli bychom si tu však výkladu hlubšího a obšírnějšího; něco pravdy, jak se mně zdá, v tomto tvrzení Müllerově vskutku jest.

kultu vzniklý kult předků znali, toho důkazem jsou netoliko určité zmínky u Hesioda (v líčení patera věků lidstva; str. 84 n.), nýbrž i hojné místní kulty heroů, kteří jsou vlastně zbožnění předci (jako Amfiaraos, Trofonios, Erechtheus, Hyakinthos a j.; str. 106 n.). Jejich kult, jenž liší se od kultu bohů a podoben je kultu zemřelých, svědčí o tom zcela zřetelně (str. 139 n.). Někteří z heroů povýšeni později i mezi bohy (na př. Herakles, Asklepios; str. 171 n.). Vedle kultu předků udržel se ovšem i nadále mezi Řeky kult zemřelých, jehož způsob (pohřeb, oběti zemřelým atd.) Rohde zevrubně popisuje (str. 187 n.). Ostatní část knihy týká se víry Řeků v nesmrtelnost.

Kult u Řeků vznikl dle Rohde z kultu duší. Duše zemřelých rodičů ctěny byly od pozůstalých jako bozi, a ježto rodina ovšem jest starší než stát, byl tento rodinný kult duší předchůdcem i kultu heroů (= předků) i kultu bohů (str. 231 n.).

Rohdovy představy o vývoji celého náboženství řeckého poznáváme lépe z jeho monografie »Die Religion der Griechen. Rede zum Geburtsfeste des Grossherzogs Karl Friedrich«, Heidelberg 1895.

Ve spise tom Rohde vyslovuje se z dobrých důvodů proti srovnávací mythologii Kuhnově a Müllerově; velcí bozi řečtí nepocházejí z indoeuropského pravěku (str. 6 n.). Více může při bádání o mythologii a náboženství řeckém prospěti anthropologie, jež ukazuje, že u všech národů na stejném psychickém základě vyvíjejí se podobné představy o neviditelných mocích vyšších. V náboženství řeckém jsou prý ještě i zbytky fetišismu; v lesích a na polích, v řekách i slujích hor jest dle víry řecké plno duchů, kteří jsou původně duchy zemřelých. I náboženství řecké zakládá se tedy na kultu duší. Jak se na tomto základě dále vyvíjelo, těžko prý říci; lze prý to jen tušiti. Vyvinuly se místní kulty vesnic, dědin, obcí a kmenů, z nichž, hlavně působením básníků, vznikly kulty bohů všeřeckých, bohů to původně místních, kteří nabyli znenáhla všeobecného rozšíření a uznání (str. 8 n.).

Po tomto stručném nárysu vývoje řeckého náboženství, v němž však právě nejdůležitější část, výklad totiž, jak z kultu duší a předků dospělo se ke kultu bohů, jest jen zhruba naznačena, Rohde charakterisuje ráz pozdějšího náboženství a mystiky řecké.

Rohde jest rozhodný animista; vychází od kultu duší, z něhož odvozuje kult předků, daemonů i bohů, stojí tedy co do hlavních svých názorů asi na tom stanovisku, na jakém stojí Spencer a Lippert. Ale jeho díla, přese všecky výborné stránky, které mají, přece vlastně přestávají na výkladu o kultu duší a předků. Že i tento u Řeků byl, to podařilo se Rohdovi vyložiti přesvědčivě. Rohde z tohoto základu po způsobu Spencerově a Lippertově odvádí ovšem i kult bohů; třeba však s důrazem tuto vytknouti, že tu spokojuje se s pouhým nastíněním věci a hlub-

šímu výkladu se vyhýbá. A přece právě tato otázka, jak z kultu duší a předků vyvinul se kult velkých bohů ve všech náboženstvích indoeuropských a také v náboženství řeckém, potřebuje důkladného a všestranného probrání, a to probrání přirozenějšího, než je Spencerovo, a lépe odůvodněného, než je Lippertovo, má-li myšlenka těch badatelů, kteří všecko náboženství odvádějí z kultu duší a předků, pokládána byti za jistou a nezvratitelnou. Ale dokázati přesně tuto myšlenku se ani Rohdovi nepodařilo: i on dokázal vlastně jen existenci kultu duší a předků také u Řeků.

K animistickým theoriím, jednak Tylorově, jednak Spencerově i Lippertově, jež obě v jádru svém jsou stejné, pozdější badatelé chovali se různě, přikloňujíce se buď k té neb oné téměř výlučně, nebo vybírajíce si z nich to, co se jim zdálo dobré, a takto tvoříce nové theorie, od původních theorií více nebo méně odchylné.

U nás jeví se veliká záliba v theorii Spencerově a Lippertově, té theorii, kterou jsem v prvním svém článku (Listy fil. XV, 1888, str. 428 n.) pokládal za nepřijatelnou. Tři naši spisovatelé Vl. Vašátko, O. Fr. Vaněk a Frant. Krejčí, kteří o animismu psali obšírněji, drží se hlavně této theorie. Pokládám za nutné o názorech těchto tří spisovatelů zmíniti se obšírněji.

Vl. Vašátko v článku »Počátkové náboženství« (Rozhledy sociální, politické a literární, III, 1894, str. 609 n.) zavrhuje všecky »dobrodružné« systémy, které vznik náboženství vykládaly ze strachu, z pocitu závislosti, z anthropomorfisovaných dějů přírodních nebo dokonce »tlaku nekonečna« (Max Müller). »Dnešní věda ethnologická nezná již nějaké zvláštní mocnosti a síly fantasie člověka prvotního. Naše fantasie je výsledkem staleté vzdělanosti a můžeme se každodenně na dětech svých přesvědčiti o naprostém nedostatku jakékoli fantasie čili obrazotvornosti necivilisovaného člověka« (str. 610). »Počátek ideí náboženských nelze hledati v pozorování a výkladu všeobecných a stálých zjevů přírodních. Právě pro všeobecnost a stálost jejich divoch a dítě nikdy si jich nevšímají« (str. 612).

Nízkému stupni všech národů i dob společná byla víra v odloučenou lidskou duši čili ducha Protiva mezi tělem živým a neživým přivedla mysl lidskou k názoru, že k mrtvému tělu musí ještě něco přistoupiti, aby bylo živo; a toto něco jest duše. Toto prvotní přesvědčení, že jsou duchové, kteří existují i po smrti člověka, tato víra v duchy, nazývá se animismem (str. 611). Za projevy duchů zemřelých pokládá primitivní člověk některé mocně na něho působící zjevy přírodní (j. bouři, déšť a j.); pokládá je za projevy nepřízně duchů, kterou hledí překonati obětmi. Náboženství jest tedy kult odloučených duší. Druhým stadiem animismu jest fetišismus; duch zdržuje se v rozličných sídlech (na hrobech, v stromech, kamenech), původně však jen na zemi. V těchto

sídlech lidé ducha ctí, a tak vzniká kult stromů a zvířat. Ale fetiše duchů jsou nejen na zemi (tellurismus), nýbrž promítají se i na výšiny nebeské (uranismus). Jak se stalo, že sídla duchů položena i do nebe, není prý dosud jasně vysvětleno (str. 666). Dalším stupněm fetišismu jest i idololatrie (idol je fetiš, upravený rukou lidskou).

Duchem stal se původně po smrti každý člověk (animismus individuální); ale tento kult duchů vůbec změnil se v kult předků. Potomci ctili duši svého předka, hlavy rodiny; zároveň se poměr člověka k duchům tím zjemnil, ježto duchové předků nebyli již pokládáni vesměs za duchy nepříznivé, nýbrž za duchy, kteří své rodině mohli přinášeti i rozličné prospěchy. Ježto rodiny spojují se v kmeny a kmeny ve stát, v němž rodina ztrácela svůj individuální ráz, nastal mezi duchy zápas o větší nebo menší platnost. V celku státním měl duch jen takovou platnost, jakou mu rodina svou váhou ve státě dovedla zjednati. Z individuálního animismu a kultu předků vyvinul se animismus kollektivní. Z duchů rodinných někteří, všeobecně, od celých kmenů, ctění, stali se bohy, velkými duchy. Stali se jimi duchové osob vynikajících, náčelníků, o kmen a národ zasloužilých. Animismus ostatně záhy přijal formu anthropomorfismu, duchové (a bohové) představováni v podobě lidské.

Vašátko pokládá tedy právem za původní stadium animismu kult odloučených duší, z něhož dále vyvinul se kult předků. Mythy pokládá patrně za podružné, ač se o poměru mythů k náboženství nevyslovuje dosti jasně. Zdrojem mythů byly prý anthropomorfisované zjevy přírodní, ale hlavně rationalistické výklady zachovaného kultu různých bohů, jehož prvotní původ a význam již dávno byl zapomenut. V soustavách mythologických nelze hledati prvotních náboženských záchvěvů mysli lidské, nýbrž ony naopak ukončují staletou historii jejich vývoje (str. 669).

Celkem i z toho stručného nárysu Vašátkova neobjemného článku poznáváme, že spisovatel, ačkoli cituje v poznámce na str. 609 animistická díla různých směrů, přece v podstatě drží se základů theorie Spencerovy, a hlavně Lippertovy. Náležité informace o různých směrech animismu článek nepodává, vyličuje věc tak, jakoby theorie animistické v podstatě se shodovaly, ač tomu není tak. Článek má i tu vadu, že vzbuzuje ve čtenáři zdání, jakoby ostatní theorie o mythu a náboženství naprosto byly odbyty, čemuž, jak uvidíme, nikterak tak není.

Touž chybou trpí i práce Vaňkovy, jenž rovněž, jako Vašátko, přes to, že ve spisech svých cituje rozmanité práce, pokládá stanovisko Lippertovo za správné a nepřekonatelné, nezkoumaje, zdali tomu vskutku tak jest, a nehledě k vývodům, které jsou v odporu s jeho názory, přejatými od Lipperta. Učinil tak

ve spise »Animismus se zvláštním zřetelem ku národům semitským. Ethnologické studie o původu a rozvoji náboženství«. Praha 1898.*)

Pro nás zajímavější jest článek Vaňkův, nedávno vyšlý, »O původu náboženství řeckého« (Osvěta XXX, 1900, str. 534 n.), v němž Vaněk hledá vznik náboženství řeckého rovněž v kultu mrtvých. Jedná tu obšírněji o vzniku víry v duše, o způsobu, jakým si ji Řekové představovali a jak duše mrtvých ctili; v kultu mrtvých »se teprve zračil pocit povinnosti, jenž tvoří podstatu všelikého náboženství« (str. 540). To vše jsou ovšem věci již odjinud známé; hlavní a nejtěžší věc, výklad o tom, jak z tohoto kultu mrtvých vznikl kult velikých božstev řeckých, bude prý obsahem jiného článku (str. 544).

Vůbec je v tomto jeho článku více tvrzení než odůvodňování. Vaněk přejímá i tu prostě Spencerovo a Lippertovo stanovisko, věře mu jako dogmatu, a nepřihlížeje pranic k té literatuře, která svědčí proti jeho správnosti. A přece měl by každý, kdo chce své vývody založiti na pevném základě, napřed vyvrátiti to, co proti theoriím Spencerovým a Lippertovým se uvádí.

Vaněk si svou úlohu také příliš usnadňuje; jestliže nějaký dilettant objevil v nějaké bohyni zosobněný kyslík (str. 537, p. 1), není to ještě důkazem, že původní člověk k úkazům přírodním a přírodě vůbec se choval chladně, jako dosud někteří divoši (máme vskutku plné právo z psychického stavu nynějších divochů nebo dětí souditi o psychickém stavu prvotního člověka?), a že přírodní zjevy a síly nevzbudily v něm představy nějaké vyšší bytosti (str. 537).

K důkazu svých theorií užívá Vaněk také někdy dokladů, neznamenajících nic; na př. na doklad toho, že umírající odnášen byl daleko od sídel živých, uvádí se mimo jiné také vypravování, že Filoktetes, těžce onemocnělý (ale ne proto, že umíral, nýbrž že hnisající noha jeho naplňovala celý tábor zápachem!), zanechán byl od svých druhů na Lemnu (str. 539). Na str. 538 uvádějí se na doklad toho, že *αὐτός* značívá u Homera ono »něco«, jež tělo opustilo, t. j. duši, čtyři místa z Iliady; na třech z nich (11, 244, 262 a 15, 251) není vůbec žádného *αὐτός* a na čtvrtém (14, 456) *αὐτῷ* táhne se k předcházejícímu *ἄκων*, kopí! Snad jsou tu chyby v cifrách — hrubých chyb tiskových jest v článku několik —, ale každým řádem jest to pro čtenáře velké sklamání, když doklady pro některé zajímavé tvrzení jsou nesprávné. Otřásá se tak jeho víra i v doklady jiné.

*) Spis ten vyšel před nedávnem v »novém laciném vydání« pod titulem »O původu a rozvoji náboženství«, Praha 1901, úplně nezměněn; jen na konci přidány některé opravy a dodatky. Tato kniha Vaňkova jedná o náboženstvích semitských; ale zásady své applikuje spisovatel příležitostně i na náboženství řecké a římské (srv. str. 47, 116 n. a j. v.).

Také pochybuji, že duše označuje se někde u Řeků slovem ἐρινύς (str. 542); atd.

Daleko samostatnějším stoupencem Spencerovým a Lippertovým jest Frant. Krejčí. Krejčí, jsa si vědom odporu, jejž theorie tyto vzbudily, hledí je novými důvody opříti a proti možným námitkám ohraditi; nenásleduje jich tedy slepě, nýbrž leccos, co se mu v nich zdá nesprávné, také zavrhuje.

Vyložil stanovisko své několikrát. V článku »Über die ursprüngliche Bedeutung der griechischen Daimones« (Zeitschrift für Völkerpsychologie XVII, 1887, str. 16 n.) soudí s E. Meyerem, že i v náboženství řeckém třeba rozeznávati tři stadia: 1. dobu kultu předků a duší, 2. kultu duchů, 3. kultu bohů. Řečtí δαίμονες jsou duchové, vzniklí ze zbožněných předků: ukazuje k tomu Hesiodos (Erga v. 109 n.), když ve výkladu o rozličných věcích lidstva o lidech zlatého věku tvrdí, že stali se daimony (v. 122). Tito daimonové hráli podobnou úlohu, jako pozdější bozi, kteří se právě individualisací z nich vyvinuli.*) Z hojnosti duchů, kteří oživovali přírodu, vzniklo několik jenom repraesentantů jich, kteří pak se stali bohy přírodními (srv. i Listy fil. XVI, 1889, str. 509, p. 2).

Nejlépe vyložil Krejčí své stanovisko v článku »Ctění předků« v Listech fil. XVI, 1889, str. 201 n. Co jest mythus, vykládá celkem shodně s Vignolim (str. 202 a 205; srv. Listy fil. XV, 1888, str. 424) a velmi ostře liší jej od náboženství, za jehož důležitý a rozhodující znak pokládá kult ve shodě s Lippertem (srv. jeho Allgemeine Geschichte des Priesterthums II, Berlin 1884, str. X). Výklad vzniku mythu vůbec objasní nám sice, jak dospěli lidé k tomu, aby boha představovali si ve způsobě zvířecí anebo fantastické, ale nepoví, proč představa o bohu vznikla, čili proč ty a ty předměty lidé ctili a vzývali (str. 204). Vznik mythu a náboženského citu třeba vykládati od sebe neodvisle.

Je-li mythus výplodem zvláštního způsobu vnímání na nižším stupni vývoje, musil člověk vše kolem sebe pojímati jako sebe, musil přírodu zosobňovati. A tuto víru v oživenou přírodu

*) U Hesioda Erga v. 122 se ovšem zřejmě praví, že lidé zlatého věku stali se daimony Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς, jako vůbec se vznik jednotlivých pokolení lidských připisuje olympským bohům (v. 110 n.). Hesiodos tedy sám daimony pokládá za bytosti, vzniklé po bozích a s jich svolením. Vskutku mohla se arci míti věc i naopak. Na zprávu Herodotovu 2, 52, že Pelasgové dříve (πρότερον) neznali jmen bohů, nýbrž ctili bohy vůbec, až poznali jména bohů z Aigypta, bych mnoho nedal. Herodotos zřejmě se dovolává toho, že o věci té slyšel v Dodoně (ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας); zakládá se tedy toto tvrzení na nějaké legendě dodonské, a týká se snad i poměrů původně neřeckých. Pokud ta legenda měla pravdu či ne, těžko rozhodnouti. Co dále u Herodota následuje, že prý Pelasgové jména svých bohů vzali z Aigypta, je nám pokynem, abychom i první jeho zprávě nepřičítali mnoho váhy.

pokládá Krejčí za starší než vznik představy o duši, a tedy vznik víry v duše (str. 205, p. 3). Ale vznik náboženského citu neodvozuje z víry v oživenou přírodu, jež působila na člověka dojmem tak mocným, že některé zjevy její pokládal za bytosti vyšší, dobré nebo zlé, nýbrž odvozuje jej ze ctění předků. Důvody pro to má tyto: 1. Ctění předků jest tak obecným zjevem v kultuře plemen nižších, že možno je pokládati za stadium kulturního vývoje lidstva vůbec. Bylo by prý sice možno vyložiti polytheismus z víry v oživenou přírodu: »Jestliže totiž člověk všechno kolem sebe zosobnil, co mu zlo neb dobro působilo, mohl později působením dokonalejší reflexe odděliti zjev od ducha jím vládnoucího tak asi, jak to Vignoli vykládá. Proč však ctil předky a činil z nich bohy, když tu byly jiné mocnosti, od nichž závislým se cítil?« »On viděl vše oživeno a bál se toho, co mu škodilo, ale ta bázeň byla docela jiná, než jakou vzbuzovala posvátná vzpomínka na dědy, o potomky své nadpřirozenou mocí pečující« (str. 207).

Ještě jasněji pronáší se o této věci Krejčí v článku »Vignolis Fundamentalgesetz und der Ahnencultus« (Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft XX, 1890, str. 328 n.; srv. str. 335 n.). Ježto ctění předků vyskýtá se u všech národů, starých i nynějších, jest fasí náboženského vývoje a musilo kdysi u každého národa býti hlavní nebo jedinou formou náboženství. Nejvýše by se prý mohlo mysleti, že člověk zároveň ctil předky a zosobněné předměty přírodní; ale z toho by vzešel podivný následek (»Ungereimtheit«), že náboženství vzešlo ze dvou pramenů. »Principien aber zu vermehren, wo eine einzige genügt, verstösst gegen die wissenschaftliche Praxis« (str. 336). Lze říci, že člověk jisté předměty, které mu škodily, zosobňoval, ale předky, jichž nemusil zosobňovati, hned na počátku zbožnil (str. 334 n.).

2. Východiskem náboženského citu může býti jen život rodinný; neboť náboženství jest něco člověku vlastního, čemuž podobného u zvířat neshledáváme, jest instituce sociální a musí a priori míti základ v rodině. 3. Ve ctění předků shledáváme všechny příznaky citu náboženského v zárodku. Poměr člověka k mocnostem vyšším jest analogický poměru dětí k otci. »Dokud otec byl vším a žena ničím, nebylo ženských bohů, nebyla také žena ničím mezi zbožněnými předky« (Listy fil. na m. u., str. 206). 4. Také vznik kultu je pochopitelný z poměrů rodinných. Po smrti žije otec rodiny dále v upomínce v týchž poměrech k rodině, jako byly za živa, jen že se stanou tajemnějšími; i po smrti je ctěn.

»Po stadiu ctění předků následoval daimonismus a z něho individualisováním polytheismus přírodní, aniž by ovšem úcta předků mizela, nýbrž obmezovala se na rodinu, kdežto bohové

mocnější, národu a státu náležející, stali se předními repraesentanty ideje božstva« (str. 210).

Od Spencera — jak Krejčí výslovně připomíná — liší se stanovisko jeho tím, že nepokládá za pravé mínění, jakoby představy mythické byly se vyvinuly z náboženských.

Tytéž názory pronáší Krejčí i v článku »Řeč a mythus« (Listy fil. XX, 1893, str. 358 n.). Článek týká se však vlastně mínění Noiréova, jenž podobně, jako M. Müller, vznik mythu i náboženství vykládal z řeči. Proti tomuto názoru Krejčí právem se vyslovuje. Krejčí i tuto za hlavní známku náboženství pokládá kult (str. 434), a obrací se proti pojímání náboženství, jak si je sestrojil M. Müller (str. 438). Jinak však trvá docela na míněních, která pronesl již ve svých článcích dřívějších.

Stanovisko Krejčího opírá se v základě o theorii Spencerovu a Lippertovu, ježto vznik náboženství odvádí z kultu předků; ale liší se podstatně od jejich theorie tím, že mythu nevykazuje místo podružné, nýbrž souřadné, ba že řadí chronologicky vznik mythu před vznik náboženství. Mythus (přírodní) vzniká dle Krejčího oživováním přírody; v té věci shoduje se Krejčí úplně s Tylorem a Vignolim. Oživováním přírody mohly tedy vzniknouti jisté mythické bytosti, jež mohly sice v člověku vzbuzovati třeba strach, ale nevzbuzovaly v něm náboženských pocitů. Nebo pouhý strach, praví Krejčí (Zeitschrift für Völkerpsychologie XX, 1890, str. 332), není pocit, který nás učí modliti. Theorie Krejčího jest jaksi sloučeninou theorie Tylorovy i Vignoliho a Spencerovy i Lippertovy: vznik mythu a mythických bytostí vykládá dle Tylora, vznik náboženství aspoň v podstatě dle Spencera a Lipperta.

Krejčí jest tedy prost jednostrannosti, kterou se vyznačují někteří naši animisté, nevěří slepě theoriím jiných, nýbrž vážně je zkoumá a schvaluje z nich jen to, co pokládá za odůvodněné. Nedojde-li obecného souhlasu, vinna tím nesnadnost otázky, která po mém soudu připouští i jiné řešení, pravděpodobnější. Nekladu na váhu leccos, co mnozí uváděli proti theorii Spencerově a co by tedy možno bylo uvésti i proti theorii Krejčího. Na př. Müller v Antropol. Rel., str. 125 n. vytýká jí, že je to počínání jednostranné, soudí-li se, že každé náboženství vzniklo ze ctění předků. Kult tento předpokládá prý již kult bohů přírodních (str. 126). Neboť o zemřelých předcích tvrdí se často, že jsou přijímáni ve společnost bohů, nazývají se často polobohy, ba stávají se někdy i bohům rovnými; ale vždy před kultem předků musí prý býti vyvinut kult bohů a pojem božstva. Jak mohlo dojíti ke zbožnění předků, nebylo-li již před tím bohů (str. 126 n.)?

Müller theorii Spencerovu vyvrací dosti obšírně; nicméně rozhodujícím a stále se vracejícím důvodem proti ní je jeho přesvědčení, že dříve vzniknouti musila víra v bohy a vyvinouti se pojem božstva, než mohli i zemřelí lidé docházeti kultu, po-

dobného kultu božskému. Důvod ten jest však spíše pouhým tvrzením než důvodem; nebo že si vznik kultu bohů z kultu předků představiti můžeme, to dokazují právě theorie Spencerova a Lippertova. Běží však o to, zdali tomu vskutku tak bylo a býti musilo. Jestliže kdo, jako Müller, stále tvrdí, že tak vůbec býti nemohlo, není to tvrzení správné, poněvadž možnost takového vzniku náboženství byla vskutku prokázána.

Rovněž tak málo váží, ukazuje-li se na to, že u národů necivilisovaných, kteří ctí předky, vyskýtá se také kult objektů přírodních (srv. výše uvedený spis Chantepieův I, str. 184, 200, 203 a j.).

Jsou však po mém soudu jiné důvody, které toto odvozování všeho náboženství z jediného pramene, kultu předků, činí povážlivým, a na tyto důvody hodlám tuto ukázati při posuzování vývodů Krejčího.

1. Krejčí ukazuje k tomu, že ctění předků jest obecným zjevem v kultuře plemen nižších (nemohu tuto zkoumati, je-li tomu vskutku tak, zda-li vskutku všecka plemena lidská kult předků mají), a proto že je možno pokládati je za stadium kulturního vývoje lidstva vůbec. Připouští sice, že polytheismus bylo by možno vyložiti z víry v oživenou přírodu; ale bytosti z této víry povstalé nebyly prý k tomu způsobilé, aby v člověku vzbudily náboženské city (v. výš str. 412). A to je právě tvrzení, které, jak myslím, není prosto pochybností.

Krejčí tím, že od Spencera se odchýlil a připustil dle Tylora samostatný vznik mythů přírodních z oživování přírody, musí arci připustiti, že mohou mythy a mythické bytosti vznikati i bez víry v duše, ba i před vznikem té víry, což není možno dle Spencera a Lipperta, kteří mythu vykazují místo podružné a prvotnímu člověku upírají všecku tvořivou fantasii a všechen zájem pro přírodu, soudíce tak na př. z toho, že někteří nynější divoši těchto vlastností nemají. Theorie Spencerova a Lippertova jest proto důslednější: odvádí a může vše odváděti z jediného pramene. Jestliže však kdo, jako Krejčí, připustí, že bytosti mythické mohou vznikati i bez víry v duše, oživováním přírody, oslabuje tím základ, na kterém stojí jediný jeho princip, z něhož odvádí vznik náboženství. Proč by příroda a bytosti, v mysli člověka oživováním přírody vzniklé, nemohly vzbuditi jiné pocity než bázeň?

Výmluvně líčí mocné působení přírody na prvotního člověka M. Müller (Phys. Rel., str. 11 n.). V prvních dobách společnosti nic nemohlo prý upoutati mysl člověka tak, jako divy přírody: denní vracení se slunce, světla a tepla, jež činilo možným život a radost ze života, roční obrat slunce, jenž způsoboval vracení se jara a léta po hrůzách zimy, prudké větry, jež mohly zničiti šťastné sídlo domácí, náhlé přívaly, jež mohly zhubiti očekávanou úrodu a způsobiti hlad i smrt atd., musily (aspoň za poněkud

pokročilejšího stadia kultury, i kdybychom Spencerovi připustili — ač se mi to nezdá přípustné —, že zcela primitivního člověka příroda nezajímala) mocně působiti na mysl a cit člověka, jsouce příčinou jeho štěstí i neštěstí (srv. i str. 135 n.). Od sil přírodních závisel život člověka; příroda byla lidstvu v dávnověku překvapením, hrůzou, divem (str. 114 n.).

Také Jevons (An introduction to the history of religion, London 1896), jenž vznik náboženství odvádí, jak níže uvidíme, z totemismu, přece připouští na str. 226 n., že člověk již za té doby, kdy vedl život pastýřský, měl zájem na přírodě, ježto ke zdaru jeho stád důležita byla voda, prameny, nebe i měsíc. Ještě více závisel na přírodě rolník, ježto na zdar plodin zemských velice působilo slunce i země (str. 227 n.). Proto lidé v stadiu života pastýřského a ještě více rolnického začali prý dle analogie staršího kultu, jímž ctili své totemy, ctíti božstva přírodní (str. 228 n.).

Poznáme níže, že i jiní badatelé v nejnovější době soudí podobně. Jakmile však člověk poznal mocný, nejen zhoubný, nýbrž i blahodárný vliv, který na něho měla příroda, jakmile poznal, že život jeho vskutku je na přírodě závislý, musily dle mého domnění síly přírody, vlastně ony bytosti, které v silách přírodních shledával, působiti v něm nejen pocit bázně, nýbrž i pocit odvislosti; blahodárné účinky jich mohly ho vésti i k pocitu vděčnosti, vůbec k pocitu té piety, kterou vyznačuje se každé náboženství: člověk mohl zajisté dospěti i na základě pozorování přírody samé k tomu, aby jisté bytosti přírodní ctil, prosil je za štěstí a za odvrácení neštěstí, mohl dospěti i bez předchozího kultu předků ke kultu bytostí přírodních, povstalých oživováním přírody. I příroda, nejen duše předků, mohla v něm po mém soudu vzbuditi náboženské pocity.

Krejčí první vznik mythů a mythických bytostí klade již před vznik víry v duše; a zajisté můžeme vznik ctění přírody, zosobněných sil přírodních, mysliti si již před vznikem představy o duši. Neboť jestliže přírodu člověk zosobňoval, měl pro ni zájem, a to velký zájem. Jak ji začal zosobňovati, začal jí také přikládati podobné vlastnosti, jako jiným bytostem živým, sobě neprospěšné i prospěšné. Oživená příroda dle dvojí stránky svého působení nemusila v něm buditi pouze strach, nýbrž i pocity opáčné, čistější.

Krejčí, připustiv možnost, že polytheismus vznikl snad i jinak než z kultu předků, hledí oslabiti předem námitku, proč tedy přece polytheismus vykládá z jediného pramene, tvrzením, že by bylo proti vědecké praxi, vykládati něco z pramenů dvou, co lze vyložiti z pramene jednoho. Tedy také důvod jakés vědecké oekonomie vedl jej k tomu, aby ze dvou možných výkladů volil výklad prostší, jednotný. Bojím se však, že taková vědecká oekonomie právě tuto není na místě. Činy lidské mohly bychom

leckdy docela správně vyložiti z jediného motivu, a přece, jak zkušenost a přesnější zkoumání nás přesvědčuje, vyplývají často z motivů velmi spletitých. Vyložiti vznik náboženství jest, jak známo, otázka psychologická; složitost psychického života jest však, tuším, taková, že nemáme práva psychický zjev tak složitý, jako jest náboženství, odváděti z jediného pramene. Mohlo tu býti zajisté pramenů několik, a jest po mém soudu povážlivé tvrditi, že s vědeckého stanoviska musil tu býti pramen pouze jeden. Vůbec zdá se mi, že i duševní život primitivního člověka byl již spletitější a složitější, a že nemáme práva bez dostatečných důvodů z pouhého požadavku vědecké oekonomie mysliti si jej jednostejnější, než býti mohl.

2. Jakmile však padá Krejčího důvod první a musí se připustiti aspoň možnost i jiného vzniku náboženství, padají i důvody následující: že východiskem náboženství může býti jen život rodinný, že ve ctění předků shledáváme všechny příznaky náboženského citu (poměr člověka k mocnostem vyšším jest analogický poměru dětí k otci), a že také vznik kultu je pochopitelný z poměrů rodinných. Neboť vše to lze také vyložiti z dojmů, kterými na člověka působila příroda. My nevíme, kdy vzniklo u prvotních lidí zřízení rodinné, a nevíme, kdy vznikly u něho první pocity náboženské. Mohly vzniknouti až po vzniku rodiny: v tom případě by náboženský cit a kult, vzniklý z víry v duše předků, tedy jaksi z ústředí rodiny, mohl býti starší než ony dojmy, kterými na člověka působila příroda, a mohl city, vzniklé z dojmů přírodních, modifikovati, totiž vtisknouti jim tu vroucnost a pietu, jakou vyznačoval se poměr dětí k otci, rodiny k předkům. Předměty těch náboženských citů a kultu, totiž duchové předků a duchové přírodní, mohly se však přes to vyvinouti různými cestami. Nebo za druhé víra v oživování přírody byla starší vzniku spořádané rodiny. Jestliže, jak jsme vyložili, mocné působení těchto přírodních duchů na člověka nepůsobilo u něho pouze pocity bázně, jak myslí Krejčí, nýbrž i pocity jiné, vznešenější, náboženského rázu, tedy vyvinuly se ony náboženské city, z víry v duše předků vzešlé, jež předpokládají již spořádaný život rodinný, po citech prvních, a snad, samy jsouce intensivnější, i náboženské city k duchům přírodním sesílily. Konečně obojí se mohlo vyvinovati vedle sebe i parallelně. Nutná tedy theorie Krejčího není; i jinak lze, a to stejně pravděpodobně, vznik náboženství vyložiti.

Spencerova a Lippertova theorie nepřipouští zkrátka kompromissů s theorií Tylorovou; kdo náboženství odvádí z jediného principu, kultu duší, musí důsledně i všecko oživování přírody vykládati tak, jako oni, a pokládati je za pozdější, musí upírati člověku primitivnímu všechen zájem na přírodě a všecku fantasii; jakmile toho nečiní, musí připustiti možnost, že na vznik náboženského citu působily i mocné dojmy přírodní.

Vedle toho jsou však i ještě jiné, positivní důvody, které brání nám, abychom vznik náboženství odváděli z jediného pramene, z kultu předků. Teprve po vzniku kultu předků stýkají se dle Krejčího představy mythické s náboženskými, a mythická činnost nabývá, zmocnivši se jich, nového kvasu (Listy fil. XVI, 1889, str. 209). Před tím dle Krejčího mythické bytosti, vzniklé oživováním přírody, již sice byly, ale ani dříve ani, jak se zdá, později ku vzniku náboženských představ a citů nepřispěly. Člověk však oživoval si tehdy celou přírodu duchy předků, z nichž individualisováním vyvinuli se bozi. Ale právě tuto narážíme, zvláště při náboženstvích pokročilejších, na obtíže. Velicí bozi, na př. řečtí, ze značné části mají nepopíratelně přírodní ráz, bývají ve spojení s nějakým zjevem přírodním. Takové bohy přírodní, z duchů předků vyvinuté, připouští arci i theorie Krejčího. Duchy předků myslil si člověk sídlící ve stromech, na vodách, na horách — tak změnily se mu v hojný zástup daemonů. Ze zástupu na př. daemonů lesních individualisováním mohl se vyvinouti jediný repraesentant, jenž jaksi všecky ty daemony shrnoval ve své bytosti, byl jaksi jich typem; na př. nějaký řecký Pan nebo italský Faunus dobře se mohl tímto způsobem vyvinouti z celého množství Panů nebo Faunů. Z daemonů, oživujících oheň v různých jeho způsobách, mohl se vyvinouti jediný bůh ohně Hefaistos, z daemonů, oživujících moře, jediný bůh Poseidon, po případě několik mořských bohů a bohyň atd. Ovšem i tu zůstává nevysvětleno, proč člověk duchům svých předků nevykazoval pouze sídla na zemi nebo v zemi, ale proč za sídlo jim vykazoval nejen celé nebe, nýbrž i také jednotlivá tělesa nebeská (na př. slunce nebo měsíc). Proto již Vašátko po způsobu jiných dobře poukázal k tomu (v. výš str. 409), že není dosud možno vysvětliti, proč sídla duchů kladena i do nebe. Ale i kdybychom si toto vše chtěli jakž takž vysvětliti, zbývá přece jedna záhada. Jest řada bohů ve všech mythologiích indoeuropských i jiných, kteří mají nepopíratelný vztah k jedinému předmětu nebo zjevu přírodnímu, na př. k slunci, měsíci, zoři, hvězdám atd. (srv. Apollona, Artemidu, Hekatu, Junonu, Lucinu, vedskou Ušasu, Aśviny a Dioskury atd.). Jací byli ti daemoni, jichž individualisováním vznikli tito bozi? Máme si mysliti, že člověk pokládal i slunce, měsíc, hvězdy za sídla hojných duchů, z nichž pak někteří povýšeni byli za bohy, tak jako v lesích, vodách a na horách shledával plno duchů? Oživil i tyto jednotlivé předměty přírodní zástupy duchů a proč? Není pravděpodobnější, že učinil je, ať již z jakékoli příčiny, sídlem jen ducha jednoho, jako si jednotlivé stromy, hory nebo řeky myslel obydleny jen duchem jedním? Individualisování není tu zkrátka dobře možné. Pravděpodobnější jest, že takové jednotlivé předměty přírodní také obydleny byly dle mínění člověka duchem jediným. Že se i v téže mythologii vyskytá i několik bohů na př. slunce

nebo měsíce, nevadí. Bozi ti nevznikli najednou, nýbrž po sobě a často jsou jen různými tvary týtéž jediné bytosti. Všeobecně jsa pronesen, takový výklad o vzniku bohů z daemonů nese se dosti dobře. Ale v konkretních případech jistě často sklame. Jsem plně přesvědčen, že se nikomu nepodaří přirozeně vysvětliti na př. vznik slunečního boha Apollona individualisací z nějakých daemonů slunečních, vzniklých z duší předků. Tu nutno buď vrátiti se k strojeným výkladům Spencerovým (v. výš, str. 333) nebo k pohodlnému výkladu Lippertovu, že tomu neb onomu duchu přiděleno to a to sídlo, ten a ten fetiš (na př. nebe), a že se takto stal bohem nebeským, atd. (srv. výš str. 402).*)

Všecky tyto obtíže rázem zmizejí, jestliže si vznik daemonů a bohů představujeme způsobem Tylorovým. Člověk oživoval přírodu nejen odloučenými dušemi zemřelých lidí, nýbrž přikládal duši dle analogie a vzoru své duše také přímo jednotlivým předmětům přírodním, kteréž si mohl již před vznikem víry v duše mysliti jako bytosti živé. Přikládal ji na př. i slunci, měsíci, nebi; předměty ty přírodní byly oživeny duší, byly v nich nebo stáli za nimi duchové. Ti pak duchové přírodní, kteří mocněji na člověka působili, a hlavně blahodárně působili, vyvýšili se nad duchy ostatní a mohli se beze všecho individualisování státi vyššími božstvy. Vedle toho mohly ovšem ze zástupu příbuzných daemonů (na př. lesních, vodních) vyvinovati se individualisací daemonové mocnější i bozi; v rodině pak mohl se vyvinouti a vedle kultu daemonů i bohů dále trvati kult předků.

Že kult mrtvých i předků a kult bohů nevznikl z téhož pramene, o tom svědčí i to známé, ale nedosti oceňované faktum, že obřady obojího kultu bývají rozdílné (srv. o tom na př. spis Chantepieův I, str. 80 n.), ač bychom tu čekali shody, jestliže obojí kult vyplynul z téhož pramene. Vznikly tedy snad ony rozdíly později, a proč vznikly? I to musilo by se náležitě vy-

*) Proto také je po mém soudu těžko sprostiti Spencera a částečně i Lipperta výtky, kterou jim mnozí badatelé činili a činí, že jejich theorie jest moderní euemerismus; dle nich jsou vyšší bozi vskutku vlastně duchové vynikajících předků, a to je v základě myšlenka euemerovská. Krejčí, který při výkladu o vzniku daemonů a bohů spojuje učení Spencerovo a Lippertovo s Tylorovým a Vignoliho, vykládaje si vznik bohů individualisací daemonů, vzniklých z duchů předků, může ovšem na str. 209 uvedeného článku do jisté míry Spencera proti té výtce hájiti. Čisté, neporušené učení Spencerovo však věru toho hájení po mém soudu nezasluhuje. Ostatně celý spor zakládá se také na tom, co si kdo výrazem »moderní euemerismus« představuje. Právě tím přídavkem dává na jevo, že si je rozdílu mezi moderním a starověkým euemerismem dobře vědom. Tím mění se celý spor vlastně v hádku o význam slova, a proto se o této nedůležité věci dále nešířím.

světliti, nesměly by se patrné neshody obojího kultu přehlížeti, kdyby theorie Spencerova a jeho následovníků měla býti uhájena.*)

Jinak zase, ale zajisté nesprávně, upravili si animistické theorie jiní, kladouce na počátek všeho vývoje náboženského totemismus. Činí tak nejnověji na př. F. B. Jevons ve spise »An introduction to the history of religion« (London 1896). Člověk primitivní vše kolem sebe, s čím stále se stýkal a co stále se vracelo, pokládal za přirozené; i sny pokládal za skutečnost (str. 18). Co se dálo pořád, nepřekvapovalo ho. Jen když příroda nečinila, čeho očekával, přičítal to nějaké moci nadpřirozené. Tedy porušení běžného pořádku a sklamání způsobilo víru v nadpřirozené (str. 19). S těmito nadpřirozenými mocnostmi chtěl žíti člověk v dobrém poměru (str. 20). Jak se stalo, že tyto nadpřirozené moci pokládal za duchy, podobné své vlastní duši, vykládá Jevons takto. Člověk přikládal zvířatům, stromům i neživým věcem život. Vše, co se hýbalo (na př. i proud, oheň), bylo mu živé; řízl se třeba o ostrou skálu, byla mu tedy živá i skála, a podobně i jiné věci neživé (str. 21 n.). Toto oživování, animování přírody, jímž člověk všem věcem přikládal život, osobnost a vůli, a tedy také duši, je zcela přirozené. Duše, jež jednotlivým věcem přičítal, staly se mu nadpřirozenými teprve tehdy, když jim mohl přičítati neočekávané a neodolatelné působení na svůj osud. Tyto duše, mající nadpřirozenou moc, kladl pak v nejrůznější předměty a zjevy přírodní (str. 22 n.). Tak dospěl člověk k víře v nadpřirozené duchy, příbuzné jeho vlastní duši, kteří mocí nad něho vynikali (str. 15).

Jevons zkoumá dále, jaký byl původní tvar společnosti. Jediným typem přátelství byl v nejstarších dobách poměr členů téhož kmene k sobě navzájem; byli hotovi sobě pomáhati, dáti za sebe i život a mstíti druh druha (str. 97). Jednotlivé kmeny byly často sobě nepřátelské, často však i spolu spojeny krevním svazkem. Jednotlivec existoval potud, pokud byl chráněn kmenem v boji o život. Celý kmen byl odpověden za činy svých jednotlivých příslušníků a po případě je i mstil; jestliže jednotlivec učinil krevní smlouvu s příslušníkem jiného kmene, byl jí vázán celý jeho kmen. Ježto člověk vše oživoval, soudil, že i společnosti duchů jsou organisovány tak, jako lidé. Vše kolem člověka jest rozděleno v přirozené rody a druhy (genera a species). Proto člověk snadno našel podobnost mezi rody a druhy živočichů, rostlin atd. a jednotlivými kmeny lidské společnosti (str. 99). Jako měl jeden kmen svazky s jinými kmeny, tak hledal také svazku

*) Plním tímto obšírným, ale přece ne úplným posouzením theorie Krejčího slib, který jsem dal v Listech fil. XVI, 1889, str. 201, p. 1. Nebudiž tato diskusse ve věci vážné a nesnadné pokládána některým, jak u nás bývá zvykem, snad za osobní polemiku. Krejčí sám ji zajisté tak posuzovati nebude, a snad naopak novým nějakým pojednáním přispěje ke konečnému vyřízení této otázky.

s rody jiných bytostí, v přírodě žijících (na př. zvířat). Volil si k tomu takový rod nebo druh, který, jak myslel, měl nadpřirozenou moc. Takový druh nebo rod bytostí nadpřirozených, s nimiž člověk se svazuje, jest totem. Totem není tedy individium, nýbrž třída předmětů přírodních, druh zvířat nebo rostlin nebo i předmětů neživých; a s takým totemem není spojen jednotlivec, nýbrž kmen (str. 101).

Umře-li člen kmene, spojuje se s totemem a nabývá jeho podoby (str. 103). Totem je členem kmene lidského, lidé členy toho druhu přírodních bytostí (na př. zvířat), jež jsou jim totemem; proto soudil člověk, že lidé i ony bytosti přírodní (na př. zvířata) pošli od společného předka, jejž proto vždy si představovali v podobě oné bytosti přírodní (na př. zvířete). Tak lze prý si snadno vysvětliti zvířecí nebo polozvířecí podobu některých bohů. Totem stane se takto člověku přátelskou mocí, bohem, kdežto ostatní duchové zůstanou mocnostmi jemu nepřátelskými (str. 104). Totem-bůh stane se lidem otcem, lidé jeho dětmi; proto přestali si lidé představovati boha v podobě totemu (na př. zvířete) a zobrazovali si jej později i v podobě lidské (str. 108; srv. i str. 112 n.: »Survivals of totemism«). Krev jednotlivého zvířete, náležícího k tomu druhu, jenž je totemem, je duší totemu; chce-li kmen, aby nadpřirozený jeho spojenec, totem, byl přítomen, prolije krev zvířete z druhu zvířat, jenž je totemem (str. 130).

Totemismus jest dle Jevonsa původem všeho lidského pokroku (str. 113). Celý druh nebo rod zvířat, který je totemem, dochází úcty a ochrany, a hledí se k tomu, aby se rozmáhal. To vedlo ke krocení a zdomácnění zvířat (str. 114). I zvířata, jichž nebylo třeba k hospodářství, byla, jsouce totemem, chráněna (str. 119). Podobným způsobem vzniklo i pěstění některých rostlin (str. 210 n.). Ježto dříve byly totemy zvířecí než rostlinné (zvířecí krve potřeboval člověk k vykonávání krevních smluv), byl i pastýřský život dřívější života rolnického (str. 115). Totemismus dává prý jedině uspokojující odpověď na otázku, proč některá zvířata a některé rostliny pokládány byly za posvátné (str. 125 a 206); jen totemismem, jenž prý se vyskytoval původně u všech národů, lze prý vyložiti zdomácnění zvířat a rostlin (str. 127).

Veškerá božstva byla božstvy kmene; vedlo-li se jednotlivci špatně, musil se svěřiti buď ochraně božstva kmene nebo hledati pomoci u jiné nadpřirozené moci. Hledal-li pomoci jinde, mohl býti ovšem kmenem trestán (str. 169 n.). Napřirozené moci pro prvotního člověka dělily se na tři třídy: na bohy vlastního kmene, na bohy kmenů jiných, a na duchy, kteří neměli určitých ctitelů a nebyli bohy. Cizí bohové byli zaměstnáni dle mínění člověka vlastním svým kmenem a nemohli tak snadno pomáhati příslušníkům jiných kmenů. Proto obracel se člověk někdy k té třetí třídě duchů; a těch bylo všude dosti v přírodě, v skalách,

temných lesích i jinde (str. 173 n.). Ctění těchto lokálních, ochranných bohů, fetišů, jest prý fetišismus (str. 169).

Rodinné zřízení jest dle domnění Jevonsova pozdější než kmenové, rodina pozdější než kmen; proto také božstva rodinná, vznikající tím, že některý člen kmene s dovolením obce poddá sebe i svou rodinu v ochranu některého boha kmene, jsou pozdějšího původu než božstva kmenová (str. 13, 180). A jako všechen kult soukromý, tak i kult předků jest pozdější než kult veřejný, kult božstev kmenových (str. 13). Kterak si vznik kultu předků představuje, vykládá Jevons obšírně na str. 189 n. (srv. i str. 55). Duše, vyšlá z těla, nemá moci nadpřirozené; závisí po smrti od pozůstalých, kteří musí jí podávati potravu a tak pečovati o další její trvání. City, které pozůstalí mají k zemřelému, jsou rozdílné od vlastního uctívání (str. 189). Měl-li člověk dospěti ke ctění předků, bylo třeba, aby spontánní výrazy citů k zemřelému staly se trvalými, obvyklými. Poněvadž všeliké nehody připisoval působení duchů, soudil, zanedbal-li náhodou obvyklé pocty, vzdávané předkům, že nehody ty (na př. sucho a t. p.) seslal na něho duch některého předka (str. 190). Když pak ještě hody pohřební začaly se vykládati analogicky podle hodů, při nichž bozi sami hodovali se svými ctiteli, postaveni duchové zemřelých předků na roveň bohům (str. 194). Obřady k uctívání zemřelých připodobněny konečně k obřadům, konaným na počest bohů, a od té doby duchům předků připisována i nadpřirozená moc, ač nikterak si je nepředstavovali jako rovné bohům a vždy jim přikládali moc menší (str. 196 n). Proti theorii Spencerově staví se Jevons při té příležitosti velmi příkře. Lidé nikdy nemísili bohů a předků. Jestliže na př. někteří Řekové odvozovali svůj původ od Dia, přece vždy pokládali Dia za svého božského předka; a mezi předkem božským a lidským byl patrný rozdíl. Předkové, kteří byli známi jako předkové lidští, nebyli ctěni jako bozi, a předkové, ctění jako bozi, nebyli lidští. Člověk prvotní mezi dušemi zemřelých a duchy, sídlícími v silách a zjevech přírodních, činil dobrý a zřetelný rozdíl (str. 197). Kdekoli se vyskytuje ctění předků, vyskytuje se vedle něho i ctění božstev kmenových. Oba kulty jsou rovnoběžné. Jinak, kdyby kult bohů byl se vyvinul z kultu předků, byl by tento kult předků absorboval; kult předků byl by úplně zanikl (str. 198).

Povstání chovu dobytka a pěstění rostlin učinilo člověka odvislejším od sil přírodních, kteréž si představoval jako nadpřirozené mocnosti, i začal je ctíti dle analogie kultu, jímž ctil totemy, ježto jiného kultu neznal. Jsou tedy tato božstva přírodní od totemových rozdílná, abychom tak řekli, netotemová (str. 13, 226 n.; srv. výš str. 420). Rolnictví učinilo konec kočovnému životu; za něho kmeny začaly se seskupovati ve státy, politické pak sjednocení způsobovalo míšení kultů. Jestliže se bohové, ctění

dvěma nebo několika kmeny, sobě podobali, začali se pokládati za bohy tytéž; v opáčném případě vznikal polytheismus (str. 13, 234 n.). V obojím případě změny v kultu kmenovém žádaly vysvětlení, i byly vykládány, jako všecky jiné věci člověku záhadné, mythem (str. 13, 249 n.).

Mythus vykládá vše, co potřebuje vysvětlení, ač leckterý je také jen pouhou pohádkou, vymyšlenou pro zábavu (str. 250 n.). Co je člověku v původních dobách předmětem mythu, to je později předmětem vědy. Mythy jsou první spekulace člověka, první řešení všelikých problémů. Mythologie je primitivní filosofie a věda člověka (str. 263); není náboženstvím ani jeho pramenem, ale je jedním oborem lidské činnosti, v níž se i náboženství manifestuje, oborem činnosti lidského rozumu, v nějž náboženství proniká (str. 264). Je dílem lidského rozumu a shodné s primitivní logikou člověka (str. 266).

Uvedl jsem obšírnější výpis z knihy Jevonsovy, ne že bych s vývody jejími souhlasil, ale abych ukázal, že jsou ještě i jiné jednostranné směry, nejen směr Spencerův a Lippertův, jež vyrostly na půdě animismu. I Jevons vychází z nauk Tylorových o animování přírody; animismus není mu ovšem primitivním tvarem náboženství, nýbrž právem primitivním tvarem filosofie (str. 206). Vznik náboženského citu odvádí však Jevons tak, jako Spencer a Lippert, z jediného pramene: pramenem tím je oněm kult předků, Jevonsovi kult totemů. Nemusím snad ani šiře vykládati, jak strojenými důvody musí si Jevons pomáhati, aby totemismus mohl vyhlásiti za původní tvar náboženství. Nehledíme-li ani k tomu, že totemismus vyskýtá se jen u jedné části lidstva, a že u mnohých národů (na př. také u národů indoeuropských) jsou stopy jeho jen nejisté a zdánlivé, že tedy Jevonsovi společný základ pro vývoj všeho náboženství z jediného tohoto pramene vlastně naprosto schází, můžeme nesprávnost jeho mínění poznati již z toho, že jest nucen leckteré úkazy vykládati převráceně a strojeně, chce-li, aby totemismus (kult znaků kmenových, totemů) mohl býti pokládán za původní tvar náboženství: kmen musí vyhlásiti za dřívější zřízení než rodinu, fetišismus nucen jest vykládati zcela nesprávně, ba veden jest nesprávnou svou myšlenkou základní i k tomu, že chov domácích zvířat a kulturních rostlin, k němuž zajisté přiměla člověka dílem potřeba dostatečné výživy, dílem zkušenost, odvozuje z totemistického kultu. Přes to vše kult předků a kult bohů přírodních, jehož nemůže popříti, nepodařilo se mu vyvoditi přímo z totemismu: vznikl prý jen dle analogie kultu totemů. Z podivných následků, k nimž vedla ho myšlenka základní, poznáváme, že základ, na němž staví, je jednostranný a špatný.

Nepochybuji, že velice působil na Jevonsa J. G. Frazer, jenž ve spise »Totemism« (Edinburgh 1887) podal popis totemismu u kmenů, u nichž se vyskýtá (o jeho rozšíření srv. str. 91 n.).

Totem dle něho — jako dle Jevonsa, jenž jeho definici přejal — je vždy třída předmětů, druh zvířat · neb rostlin, řidčeji třída přírodních předmětů neživých, velmi zřídka třída předmětů umělých (str. 2). Ze starověkých národů lze totemismus zjistiti u Aigypťanů, velmi pravděpodobně u Semitů (dle W. Robertsona Smithe) a prý také u Řeků a Římanů. Důvodů pro to uvedeno není. Proto soudí Frazer, že jest již z pravěku indoeuropského; nebo sotva prý se vyvinul u jednoho kmene indoeuropského po rozdělení Indoeuropanů a odtud rozšířil ke kmenům jiným. Pro to prý není důkazů (str. 94 n.). Uspokojující výklad vzniku totemismu není prý dosud podán. Výkladu Spencerova Frazer neschvaluje (str. 95).

Proti jednostrannému užívání totemismu při výkladu o vzniku náboženství vyslovil se Marillier v článku »La place de totémisme dans l'évolution religieuse« (Revue de l'histoire des religions, XVIII, 1897, str. 208). Připojuje své výklady k posouzení uvedené knihy Jevonsovy, podává tu dějiny totemistických systémů a dokazuje, že je to počínání jednostranné, činí-li se totemismus východiskem všech náboženství. Znám toto pojednání jen dle výtahu. Starší ročníky časopisu, v němž vyšlo, nejsou zde přístupny.

Zkrátka, po mém soudu nelze vznik citu náboženského a náboženství vykládati jednostranně z jednoho pramene, ať již je pramen ten jakýkoli. A to je mínění mnohých badatelů starších i novějších.

Tak soudil již A. Reville v díle, mně nepřístupném, »Prolegomènes de l'histoire des religions«, 2 ed., Paris 1881, že počátkem náboženského vývoje nebyl animismus a fetišismus, nýbrž spíše kult přírody a zjevů přírodních. Animismus jest prý stadium pozdější, poněvadž předpokládá mnoho reflexe. Proti odvozování všech fasí náboženství z jediného pramene vyslovil se ovšem i M. Müller (srv. Anthrop. Rel., str. 115), jehož stanovisko jsme již výše (str. 403 n.) dostatečně seznali. A tak soudí i mnozí badatelé poslední doby; o názorech aspoň některých z nich promluvím pro důležitost věci poněkud šíře.

P. D. Chantepie de la Saussaye ve spise »Lehrbuch der Religionsgeschichte« (Freiburg in B. I. II. 1887, 1889) soudí (I. str. 22), že při vzniku náboženství působily rozličné funkce lidského ducha; náboženství vzniká stykem potřeb člověka s jeho zkušenostmi a dojmy. Které náboženské zjevy nejsnáze pokládati lze za primitivní? Mnozí tvrdili, že nynější divoši podávají nám jasný obraz primitivního stavu člověka (str. 24). Ale i divoch liší se od prvotních lidí tím, že již má nějakou minulost, v níž tkví jeho zvyky a zákony, a nemůže jen tak zhola býti stavěn na roveň prvotnímu člověku; rovněž tak dítě nepodává nám obrazu prvotního člověka (str. 25). Chantepie posuzuje pak theorie animistické, zvláště Tylorovu a Spencerovu (str. 26 n.), Spencerovu

právem nepříznivě; potom theorie mythologické, vlastně jen theorii M. Müllerovu (str. 29 n.), jehož do jisté míry, hlavně proti námitkám Spencerovým, hájí. I když animismus pokládáme za způsob myšlení a víru, jež s prvotním stavem lidské společnosti se shodovala, zůstává sporno, zdali ještě něco jiného než animismus nemůže býti původního, a zdali vše ostatní vzniklo jen z animismu. Tylorova theorie animistická, jež sice vše, i vyšší zjevy náboženské, odvádí z jednoho principu, víry v duše, ale nevylučuje uznávání duchů a bohů přírodních, se mu proto daleko více zamlouvá než Spencerova, ač i proti ní má jisté námitky. Nejen prý kulturní národové, ale i mnozí divoši činí přesný rozdíl mezi bohy nebeskými a duchy. Rozdíl ten ovšem je spíše quantitativní než qualitativní: bozi jsou individualisováni a zosobněni, mají určitou postavu i jméno — což vše duchům většinou schází. Duchové vzbuzují u člověka strach, bozi pocity vznešenější. Proto nelze všecko náboženství odváděti z animismu; zvláště náboženství kulturních národů nelze vysvětliti z pouhé víry v duchy a duše mrtvých. I ctění přírody jest tak primitivní, jako víra v duchy a jich kult (Reville nazval toto ctění přírody naturismem). Nejen strach před jistými biologickými zjevy, i povznášející dojmy přírodní vzbudily představu boha. Náboženství nevzniklo tedy z jediného pramene (str. 32 n.).

Tylor pokládal za minimální definici náboženství víru v duchy. Chantepie (I, str. 51) pokládá náboženství za víru v nadlidské bytosti a za jejich uctívání: objektem náboženství mohou býti idoly (idololatrie), kameny, stromy i zvířata (fetišismus), ač leckdy nelze rozhodnouti, není-li idol, zvíře, strom nebo kámen pouze symbolem nějakého božstva či je-li sám předmětem úcty (str. 54 n.). Předmětem kultu jest i příroda sama, jednotlivé její zjevy (naturismus); náboženství to vyskytá se všude tam, kde ctí se samo slunce, země, voda, oheň atd. (str 72 n.). Také však člověk sám stává se předmětem kultu (kult mrtvých, předků a heroů, str. 79 n., ač někteří heroové jsou snad původně bozi; str. 85). Nejvýše stojí bozi, kteří většinou jsou v úzkém spojení s jistými zjevy přírodními (str. 87 n.), z nichž se vyvinuli; byli seskupováni ve větší nebo menší skupiny, tvořili rodiny aneb obce s jednou hlavou. Vše to přeneseno na bohy dle poměrů lidských. Tím, jakož i proto, že byli plasticky znázorňováni a že člověk spojoval s jejich kultem jisté mravní požadavky, stali se ideály lidské dokonalosti; jejich původní přírodní stránka tím byla zatemněna (str. 89 n.). Jsou však i bozi, kteří s přírodou nesouvisí, personifikace abstraktních pojmů, bozi kmenů, národů, lokální a j. v. (str. 91). Tu je nejslabší stránka výkladů Chantepieových. Jeho výklad, jak z bytostí čistě přírodních vznikli bozi, člověku podobní, je nedostatečný. To lze vskutku pravděpodobně vyložiti jen způsobem Tylorovým.

Druhé, přepracované vydání tohoto spisu vydal Chantepie r. 1897 s přispěním šesti jiných, odborných učenců.*) Celkové jeho nazírání na problémy, o kterých jednáme, je však totéž, jaké bylo dříve Všimněme si lépe jeho výkladu o náboženství řeckém, který sepsal společně s E. Lehmannem.

Dějiny řeckého náboženství jsou prý dosud v plenkách (str. 219). Studium týkalo se dříve výhradně mythologie; nyní třeba však hleděti i živého organismu řeckého náboženství, jak se jeví ve zvycích a víře lidu, v kultu a učení kněží a ve zbožnosti užších náboženských kruhů (str. 220). Náboženství mělo u Řeků větší význam, než se dříve soudilo (str. 222). Již v nejstarší době ctěni bozi přírodní, ač jejich přírodní platnost již u Homera je zakryta; na př. Zeus, pocházející z indoeuropského pravěku, jest jistě bohem nebes. A podobně i jinde jsou neklamné stopy původního ctění přírody. Ze živlů přírodních ctěna zvláště voda (řeky a potoky; na př. Nymfy jsou částečně bytosti vodní). Původně ctěny přírodní živly a předměty samy; na př. kameny, jež pokládány za posvátné, stromy a také zvířata, ač jen výjimkou, a hlavně jen hadi (str. 231 n.). Má tedy i náboženství recké stopy fetišismu a totemismu. Ovšem přiznává Chantepie sám, že ne všude věc je jasná; u některých zvířat je prý pochybno, byla-li vskutku původně předmětem kultu, pravé totemy, či jen zvířaty věštnými (jako na př. někteří ptáci) a symboly božstva (str. 233).**)

Rovněž ctěny duše zemřelých, ač možno-li tu mluviti vskutku o vlastním kultu; spíše však, jako u jiných národů primitivních, byly duším jen dávány jisté dary, aby hněv a nepříznivé působení jich bylo odvráceno (str. 234 n.). I v pozdějším Řecku jsou stopy původního kultu předků a spojeného s ním kultu heroů, pokud kult tento vznikl z kultu předků (str 237 n.). Někteří heroové jsou ovšem vlastně lokální bozi, tak že kult heroů nevyplynul z jediného pramene (str. 238). Vývoj jednotlivých vyšších bohů představuje si Chantepie docela po způsobu Usenerově, jejž jsme posoudili již výše na str. 184 n. (str. 238 n.).

U Homera, jenž z mythologie bral, co se mu hodilo, a jehož básně jsou zcela světského rázu a nezakládají se na nějakém náboženském podkladu (str. 242), nejsou již vyšší bohové bytostmi čistě přírodními, nýbrž již anthropomorfisováni, jaksi dokonalejší lidé a podstaty již složité (str. 243 n.). Ale Homeros nezná prý ještě daemonů, jako zvláštní třídy bytostí (str. 251); jako zvláštní třídu vyšších bytostí zná je teprve Hesiodos (str. 257). Vyloživ ještě obšírněji o Hesiodovi, probírá Chantepie jednotlivé

*) Z vydání toho přístupen jest mi pouze druhý díl.

**) Dobře praví M. Müller (Anthrop. Rel., str. 119 n. a 180), že kult zvířat má rozličné prameny a že jej nelze šmahem vyložiti totemismem.

bohy vyšší (str. 260 n.), při čemž leckteré pokládá za bohy pouze lokální, někdy neprávem (na př. na str. 269 Heru, na str. 262 i Hefaista, jehož podstatu vykládá celkem ve shodě s Wilamowitzem; srv. výše str. 208 n.). Vůbec sem tam přes to, že Chantepie přírodní podstatu mnohých bohů uznává, prokmitá výklad rationalistický, za novější doby u některých filologů oblíbený (srv. na př. výklad, proč Poseidon je bohem moře i koní na str. 265 n.). Pak následuje výklad o polobozích, heroích a daemonech (str. 284 n.). Cizího působení na náboženství řecké ovšem ani Chantepie neupírá (srv. na př. str. 285).

Mythy nabyly svého náboženského významu tím, že často spojeny byly s kultem; jiným se toho spojení nedostávalo (na př. mythu o Titanomachii, o sporu mezi Apollonem a Hermem, o láskách bohů atd.; str. 289). Mythologie tedy nikterak netvořila obsah řecké víry (str. 290). V dalším výkladu mluví Chantepie o kultu, věštírnách a hrách, o mysteriích, orfismu a poměru náboženství k filosofii a ethice, jakož i o úpadku řeckého náboženství. Podobným způsobem vykládá Chantepie i o náboženství římském a jiných větších náboženstvích indoeuropských.

Kniha Chantepieova, která obsahuje látku tak rozmanitou, není ani v druhém vydání, při němž podporován byl již odborníky, bez omylů.*) Ale základní myšlenka její, že náboženství jednotlivá nelze odváděti z jediného pramene, že na př. náboženství indoeuropská nevznikla pouze z víry v duchy a ze ctění duchů, nýbrž také ze ctění přírody, jest zajisté správná.

V Gardnerově a Jevonsově spise »A manual of Greek antiquities« (Second edition, London 1898) podává Percy Gardner v knize druhé (Religion and mythology), str. 68 n. výklad o svém nazírání na náboženství a mythologii řeckou. V náboženství řeckém jsou také dle něho živly, povstalé z různých pramenů. Jistá část náboženských představ řeckých vznikla již v pravěku indoeuropském; rovněž leccos přejato z ciziny. Domácí živly v náboženství řeckém vznikly z totemismu, ctění předků a naturalismu (ctění přírody). Stopy totemismu jsou v pozdější době arci nepatrné (svědčí prý o něm na př. pozdější ctění některých zvířat a rostlin; str. 70 n.). I ctění předků proti ctění velkých bohů ustoupilo později do pozadí (str. 72 n.). Kdy došli Řekové ke ctění přírody, těžko říci; nedošli však k němu tím způsobem, jak si představoval Spencer, nýbrž poznáním nadpřirozených sil v přírodě, vzbuzujících údiv člověka a pocit odvislosti od vyšších mocí (str. 76). Cizí živly dostaly se do náboženství řeckého dílem z východu, dílem od původních oby-

*) Na doklad a pro kuriositu uvádím tu jeden z nich; II[2], str. 470 tvrdí se, že rozdělení Slovanů na větev západní a východní jest pro starší dobu neodůvodněno; zakládá prý se na pozdějším faktu, že Lužičané, Poláci, Čechové a Moravané poslouchají papeže, kdežto ostatní náleží k církvi byzantské!

vatelů Řecka (str. 82 n.); cizího původu jsou obyčejně i stopy fetišismu, u Řeků zachovalé (str. 85 n., 164 a.; srv. str. 70, pozn. 3).

Gardnerův výklad o mythu shoduje se v podstatě s výkladem jeho dřívějším, který podal v přednášce »The origins of myth« (Oxford 1896). Mythus dle této jeho přednášky vzniká hledáním pravdy (str. 5) a je to pokus, vyložiti nebo ospravedlniti jistý zjev (str. 6). Nelze tedy všecky mythy vysvětliti touž methodou (str. 4). V knize o starožitnostech Gardner třídí mythy pouze ve více tříd než v onom spisečku (str. 88 n.). Další jeho výklad týká se vývoje náboženství řeckého, povstalého z naznačených prvků.

Jednostrannosti Spencerovy, Lippertovy a Jevonsovy prost jest také C. P. Tiele, ač ve svých výkladech o vzniku náboženství také vychází od animismu. Tielova činnost v tomto oboru je velmi bohatá.*)

Přihlížím tu však pouze ke spisu jeho poslednímu »Einleitung in die Religionswissenschaft«. Gifford-Vorlesungen gehalten in der Universität zu Edinburgh. Autorisierte deutsche Ausgabe von G. Gehrich I, II. Gotha 1899, 1901.**)

Nejnižší náboženství přirozená jsou animistická, ovládána jsou, jako celý život primitivního člověka, animismem, t. j. vírou, že vše živé (i to, co žije jen dle mínění primitivního člověka, ježto se to pohybuje anebo ježto člověk soudí, že vychází z toho nějaká síla) je nadáno duchem myslícím, cítícím a majícím svou vůli, duchem, jenž se od lidského liší jen stupněm a silou (I, str. 61). Člověk připisuje duši všemu v přírodě (zvířatům, stromům, vodám, tělesům nebeským atd.), co zdá se mu podivné a co spojuje s nějakou událostí ve svém životě, zvláště s nějakým neštěstím nebo nebezpečenstvím, jež ho stihlo nebo mu hrozilo. Ale jen je-li přesvědčen, že jsou duše ty mocnější než on sám, že se musí něčeho od nich obávati nebo že může od nich něco očekávati, je také uctívá (str. 62).

Tím nechce Tiele říci, že náboženství vzniklo z animismu nýbrž že jeho první projevy ovládány byly animismem, nutným to způsobem myšlení primitivního člověka (str. 63 n.). Od čistého animismu liší Tiele spiritismus, t. j. víru, že duchové nejsou vázáni určitým tělem, nýbrž že mohou tělo své libovolně

*) Upozorňuji tu na spis jeho »Geschichte der Religion im Alterthum bis auf Alexander den Grossen. Deutsche autorisierte Ausgabe von G. Gehrich. I. Einleitung. Aegypten. Babel. Assur. Vorderasien. Gotha 1896. Druhý díl obsahovati bude výklad o náboženstvích klassických národů.

**) Anglické vydání díla Tielova má titul „Elements of the science of religion. Part I. Morfological. Part II. Ontological.« Edinburgh and London 1897, 1899. Druhý díl německého překladu vyšel právě nyní. Proto cítuji prvního dílu překlad německý, druhého dílu anglický originál.

opouštěti a volně na zemi i ve vzduchu těkati. Tento spiritismus jest vyšším stupněm animismu. Na pokrok představ náboženských spiritismus také působil; neboť duchy odloučil od předmětů, k nimž dříve byli poutáni (zjevů přírodních, člověka, zv.řat atd.), povýšil je nad ně a pozvedl k větší samostatnosti (str. 64 n.). Opakem spiritismu je fetišismus. Ježto duchové mohou se usídliti v jakémkoli předmětu, bývají předměty, jež pokládány jsou za sídlo jich, ctěny (str. 66).

Animistická náboženství náleží stavu dob předhistorických, jejž můžeme sice postulovati, ale nemůžeme popsati. Náboženství nám známá, která ovládána jsou animismem, jsou vesměs spiritistická a fetišistická (str. 69).

Počet ctěných bytostí jest v náboženstvích spiritistických neobmezený, a bytosti ty samy nejsou seřaděny dle nějakého pevného pořádku, ač některé nad druhé vynikají. Nemohou býti ještě zvány bohy, nemajíce osobnosti dosti ostře vyhraněné (str. 70). Náboženství taková jsou polydaemonistická (str. 72).

Tento spiritistický stupeň náboženského vývoje jest také periodou tvoření mythů (str. 69). Celá mythologie má své zárodky v surových, ale často důvtipných představách o mocích přírodních, které si o nich primitivní člověk učinil. Z této mythologie pocházejí také i v náboženství velmi pokročilých národů všelijaké ty zvláštní, nedůstojné rysy osob božských, jež mnohým později byly na závadu. Za základní ideu mythologie vyhlašuje Tiele hledání příčin všeho, co v životě přírody na člověka působí (str. 73 n.).

Z polydaemonismu vzniká polytheismus: za něho tvoří se uzavřený kruh božstev, kteráž stále více se anthropomorfisují a stávají se také mravnějšími. Periodu tu nazývá Tiele také mythologickou. Mythy v ní již celkem nevznikají (pro příčiny zjevů přírodních hledají se již rozumnější výklady), ale přetvořují se v básnická vypravování o bozích, v pohádky a legendy z dávnověkosti; kombinují se také v theogonické a kosmogonické systémy (str. 78 n.).

Rozdíl mezi daemonem a bohem není absolutní. Všickni bozi jsou duchové, ale ne všickni duchové bozi. Těmi stávají se teprve, dostanou-li určité jméno a určité funkce, svůj ráz a svou osobnost, jež je od jiných vyšších bytostí liší. Ctění duchů přírodních a duší zemřelých tím nepřestává, ba nabývá tím více vřelosti. Ale duchové ti jsou bohům podřízeni, tvoří jich posly, sluhy, družinu (str. 79 n.). Bohové bývají genealogicky a hierarchicky seřaďováni, a brzo jeden začíná vynikati nad ostatní (str. 80).

Jak pokračuje anthropomorfisace bohů, tak roste i moc ethických živlů v mythologii (str. 81), ač stále na bozích lpí mythy přírodní, jež původně vypravovány byly jen o mocnostech přírodních,

z nichž bozi vznikli (str. 82). Netřeba připomínati, že k těmto vyšším přirozeným náboženstvím náleží i náboženství semitská, aigyptské i indoeuropská, a ovšem i řecké a římské.

Celkem, jak jest zřejmo, stojí Tiele na stanovisku Tylorovu, třeba jeho nauku dále a podrobněji rozváděl (srv. jeho rozdíl mezi animismem a spiritismem). Proto může i on připouštěti a uznávati přírodní výklad bytostí božských a mythických (srv. o tom i str. 96 n.). Mythus a mythologii definuje arci způsobem poněkud úzkým.

Nehleděti při výkladu kteréhokoli náboženství theorií animistických bylo by nyní ovšem zpátečnictvím. Ale z těchto theorií nelze se držeti po mém soudu takých, které vykládají vznik náboženských představ a citů jednostranně: ani na př. Spencerovy a Lippertovy, ani Jevonsovy. Jedině theorie Tylorova a Vignoliho, o které jsem stručně pojednal již v prvním článku (Listy fil. XV, 1888, str. 424 n.), je taková, která nevzbuzuje vážnějších námítek.

Primitivní člověk pokládal záhy předměty kolem sebe za živé, za bytosti nadané vůlí, dobré i zlé. Již v tomto stadiu, vida blahodárné i škodné jich účinky, mohl dojíti prvních citů náboženských a kultu oživených bytostí přírodních, jejž dle Revilla vhodně můžeme zváti naturismem. Zdali ve kterém náboženství vyskytují se vskutku ještě stopy tohoto naturismu (Chantepie na př. shledává je nejen u Semitů, srv. I, str. 217 a 333, nýbrž i u národů indoeuropských), zdá se mi velmi pochybné. Jestliže na př. se tvrdí na základě starých zpráv, že Řekové a Římané ctili prameny, řeky, hory atd., je to, tuším, tvrzení klamné; za těch dob, z nichž zprávy ty máme, a vůbec v době historické oba tito národové nectili tyto předměty přírodní pouze jako oživené bytosti, nýbrž jistě ctili je jako bytosti oduševněné, ctili vlastně ducha v nich sídlícího.

Teprve později dospěl člověk k víře v duši; vznik představy o duši předpokládá, myslím, příliš mnoho reflexe. Proto vznikla asi, jak soudí dobře Vignoli a Krejčí (v. výš str. 411 n.) teprve později, po té době, kdy člověk začal předměty přírodní zosobňovati.

Poznav duši v sobě, začal člověk přikládati duši i všem předmětům kolem sebe, jak již výše bylo vyloženo. Z tohoto oduševňování přírody — druhého to stadia prvotní filosofie, jež nastalo po prvním stadiu pouhého zosobňování předmětů přírodních —, z tohoto animismu prýští se nový zdroj náboženských představ a citů, který přistoupil k prvnímu, ke ctění pouhých předmětů přírodních. Jakmile vznikla víra v duše, změnily se člověku oživené předměty přírodní, které ctil, v bytosti, nejen osobností, vůlí a životem, ale také duší nadané, změnily se mu v duchy. Ke kultu duchů přírodních přiřadil se pak teprve v tomto stadiu náboženského rozvoje kult mrtvých

a předků. To byla doba daemonismu. Fetišismus, idololatrie a totemismus jsou jen určité tvary, po případě i deformace tohoto daemonismu. Těchto tvarů náboženských (zvláště fetišismu a totemismu) jsou u Řeků a Římanů stopy velice pochybné. Tím, že člověk začal všemu kolem sebe přičítati duši, podobnou vlastní své duši, dán i podnět k anthropomorfisaci duchů. Bez animismu nelze si, myslím, naprosto vysvětliti, jak dospěl člověk k tomu, aby na př. slunce nebo měsíc myslil si v podobě lidské. Jakmile však jim začal přikládati duši, musil jim přikládati i jiné své vlastnosti a také ovšem tělo, podobné tělu lidskému.

Někteří z těchto duchů již svou širší a blahodárnější působností (na př. duch, sídlící v slunci, měsíci, zemi atd.) začali se dosti záhy odlišovati od ostatních, nabývati ostřejšího rázu a větší úcty; ze zástupů jiných duchů méně mocných individualisací začaly se tvořiti mocnější duchové jednotliví (na př. Pan, Silenos, Faunus, snad i Hefaistos a j. v.). Tito mocnější duchové změnili se takto v bohy, kterým ostatní nižší duchové zůstali pak nadále podřízeni. Vedle polydaemonismu vyvinul se tak nenáhlým rozvojem z původního naturismu a daemonismu polytheismus.

Mezi daemony dostali se i duchové vynikajících předků, kteří ctěni pak jako heroové, ač mnozí z heroů byli, jak se zdá, původně bohy, kteří později z různých příčin, o nichž již bylo promluveno, klesli na stupeň heroů.

Vedle kultu bohů, daemonů a heroů trval dále kult mrtvých a předků. Náboženství vyprýštilo tedy ne z jednoho, nýbrž ze dvou zdrojů (naturismu a daemonismu), které dosti záhy spojily se na společné půdě animismu.

Pravěcí Indoeuropané dle toho, co bylo již vyloženo, překročili dávno stadium naturismu; kvetl za té doby daemonismus, ač, aspoň v jedné části oblasti indoeuropské, vznikal již polytheismus.

Theorie Tylorova poskytuje tedy volnosti všem různým výkladům o vzniku náboženství, spojuje je takřka na jediné půdě, a také všem různým směrům mythologickým a methodám k výkladu mythu; hlavní však její předností je, že připouští se svého stanoviska animistického i uznávání božských bytostí přírodních, a že vznik jich vykládá prostě a nestrojeně. Všecky jiné theorie animistické musí tu zabřísti do výkladů strojených a nepřirozených a nemohou toto úskalí obeplouti bez úrazu.

* * *

V této hlavě svého pojednání maně musil jsem se stále dotýkati otázky o vzniku náboženství a nemohl jsem se spokojiti pouhým výkladem o mythologii. Není zajisté nemístno na konci

pojednání pronésti ještě několik slov o poměru mythu a náboženství, jakož i o jich podstatě, a shrnouti tak v jakýsi přehled to, co sem tam v pojednání bylo naznačeno.

Co jest a jak vzniká mythus, vyložil jsem dle Tylora a a Vignoliho již v článku prvním (Listy fil. XV, 1888, str. 424). Mythus jest pokus člověka, vyložiti příčinu jistého zjevu nebo věci, pokus ovšem s výsledkem nesprávným, ježto člověk (prvotní i často pozdější, třeba nynější) dle míry svého vzdělání a své zkušenosti soudí na základě nesprávných praemiss. Mythus má tedy základ psychický, jest výsledkem reflexe, a podle věci, po jejíž příčině člověk se táže, může býti rozličný: přírodní (odpovídá-li si na příčinu jistého přírodního zjevu), historický (vysvětluje-li si nesprávně příčinu jisté události), ethický (hledá-li příčinu pro jisté pravidlo morální) atd. Protivou mythu jest určité, na správných praemissách založené vědění. Mythus jest tedy vědění primitivního nebo nedosti vzdělaného nebo nesprávně soudícího člověka. I naše doba plodí mythy, jež rozplašiti může jen proniknutí správného poznání a vědění.

Někteří badatelé, o nichž jsme jednali, mají názor o mythu správný, ale definují mythus příliš úzce, hledíce jen k mythu přírodnímu (na př. Tiele, jenž zároveň začátky mythu klade příliš pozdě až do doby, kdy vznikl dle něho spiritistický stupeň náboženského vývoje; v. výš str. 428). Praví stoupenci Spencerovi a Lippertovi (jako u nás Vašátko a Vaněk) musí arci dojíti k pojímání mythu naprosto špatnému. Kdo upírá prvotnímu člověku všecku fantasii a smysl pro přírodu, tomu nemůže arci člověk prvotní zdáti se schopným, aby tvořil mythy. Mythus je jim proto pozdější než náboženství (v. výše výklad o Vašátkově článku na str. 409) a má vůbec místo zcela podružné. Tak na př. soudí Vaněk, že u některých kmenů není ani bájesloví; bájesloví že je jen přívěsek k náboženství a má místo druhotné. Báje jsou představy pěvců, básníků a myslitelů, kteří přejali mnohé náboženské živly, podřídili je však své fantasii a tím stali se původci různých bájesloví (Animismus, str. 2). Báj je rationalistický výklad náboženských ideí a liší se od prostých báchorek a pověstí jen tím, že obsahuje náboženský živel (str. 2).

Podobně vyslovuje se Vaněk o mythu a mythologii také v článku »O původu náboženství řeckého« (Osvěta XXX, 1900, str. 534 n.), právě na př., že mythy jsou výtvorem a majetkem vyšších tříd společenských, vědomým básnictvím, částí umělé poesie, mají, nejsouce podstatnou součástí náboženství, jen význam sekundární a »téměř v každém případě« odvozeny jsou z ritu (str. 536). Odůvodnění tohoto nazírání na mythus jest u Vaňka nedostatečné; na př. z toho, že pozdější filosofové horlili proti některým mythům, o nichž čteme u Homera a Hesioda, nevyplývá ještě, že mythy ty jsou »výmyslem« těchto básníků.

Ostatně jsou to myšlenky hlavně Lippertovy, které tu Vaněk hlásá (srv. na př. Lippertovu Allgemeine Geschichte des Priesterthums. II, Berlin 1884, str. VIII n.).

I někteří jiní badatelé nemají o mythu správné představy: na příklad H. Vysoký v článku »Euemeros a euemerismus« (Pelclův almanach z prací bývalých žáků gymnasia rychnovského. V Rychnově n. K., bez roku, str. 220 n.), kde na str. 232 čteme: »Mythus není allegorií ani znetvořenou událostí historickou, nýbrž vzniká ze spojení víry a fantasie«.

Kdybych chtěl jen stručně pojednati o tom, co jest náboženství a jak vzniká, musil bych napsati nové, obsáhlé pojednání a k tomu nejsem dle svého mínění ani dosti povolán. O podstatě náboženství bylo velmi mnoho psáno.*) Tylor (Anfänge I, str. 418) za minimální definici náboženství pokládá větu, že náboženství jest víra v duchy; neboť tuto víru shledáváme u všech nižších kmenů, jež dostatečně známe Jistě je to definice nesprávná. Dle M. Müllera (Nat Rel, str. 181) záleží náboženství v poznávání nekonečna v takových zjevech (manifestacích), které mohou působiti na mravní povahu člověka. Může býti i bez obětí a bylo původně a může býti i bez kněží (str. 176 n.); kult je jenom projev náboženství, ale ani jediný ani nutný (str. 291 n.). Jiní (u nás na př. Krejčí) pokládají právě kult za význačnou a potřebnou známku náboženství. Kult (obět a modlitba) udržuje ovšem poměr mezi bohem a člověkem (Chantepie na u. m. I, str. 101; v. výše str. 424) a jest vedle náboženských zvyků, zpravidla velmi houževnatých, někdy nejbohatším pramenem, z něhož můžeme souditi o náboženských představách některých kmenů (Chantepie I, str. 49 n.). Dogmata vyskytují se tam, kde ustavena jest církev; náboženství, přirozeně vzniklá, jich nemají (Chantepie I, str. 162).

Zmíním se tuto ještě pouze o stanovisku, jaké k těmto zajímavým, ale nesnadným otázkám zaujímá Tiele ve spise výše uvedeném.

Tiele Einleitung I, str. 3 n. pokládá náboženství za projevy lidského ducha v slovech, zvycích a zřízeních, jež svědčí o víře člověka v něco nadlidského a jsou mu prostředkem, aby vešel ve styk s tímto nadlidským.

Náboženství s člověkem stále pokračuje a nutně se vyvíjí (str. 30). Jednotlivá náboženství dělí ve dvě skupiny: v náboženství, která povstala sama bez určitých zakladatelů, a náboženství, založená určitými osobami (str. 54 n.). Tiele je nazývá

*) Dějiny filosofie náboženství, t. j. vědeckého zkoumání a poznávání všech těch zjevů, které v životě člověka tvoří náboženství, podává Otto Pfleiderer ve spise »Geschichte der Religionsphilosophie von Spinoza bis auf die Gegenwart«. Dritte, erweiterte Auflage. Berlin 1893. Tu lze se dočísti o hojných oněch theoriích, jimiž otázka o podstatě náboženství byla řešena. Také M. Müller, Nat. Rel., str. 25 n. jedná obšírně o různých definicích náboženství.

také ethickými nebo spiritualistickými (str. 104 n.); jsou to židovství, brahmanismus, konfucianismus, islam, buddhismus, učení Zarathuštrovo, a ovšem křesťanství.

O podstatě náboženství jedná Tiele ve čtení VIII. druhého dílu (Elements II, str. 182 n.), o jeho vzniku ve čtení IX. (II, str. 208 n.). Jakkoli nezneuznává důležitosti víry v náboženství (str. 191 n.), přece pokládá za jeho podstatu adoraci, jež v sobě uzavírá živly svaté úcty, vděčné uznávání důkazů lásky, naděje plnou důvěru, ponižování sama sebe atd. (str. 198). Adorace je životním principem náboženství (str. 206). Na otázku, ne jak, ale z čeho vzniklo náboženství (str. 208 n.), odpovídá, že jeho prazdrojem je více nebo méně nevědomý pocit nekonečného v člověku, anebo účastenství člověka v nekonečném (srv. str. 237). Vznik náboženství zakládá se na faktu, že člověk má nekonečné v sobě, i dříve než si je toho vědom a ať je poznává nebo ne (II, str. 230). Tielův názor se tedy od M. Müllerova (dle M. Müllera jest náboženství poznávání nekonečného), poněkud liší, ač je mu blízký (II, str. 229 n.).

Celkem však i z těchto několika názorů o podstatě náboženství poznáváme, že náboženství a mythus jsou pojmy heterogenní, jak dobře vyložil Fr. Krejčí v uvedeném již článku (Zeitschrift für Völkerpsychologie XX, 1890, str. 331). Mythus jest prvotní věda člověka a jest věcí jeho rozumu; náboženství však vedle toho také věcí citu. Že mythus tak často (ale ne vždy) jest ve spojení s náboženstvím, stalo se tím, že náboženství vyvíjelo se částečně na představách mythických. Co nedůstojného v sobě mají přirozená náboženství, přejala z mythu a sama toho nevytvořila.*)

O poměru mythologie a náboženství jedná Ludvík Tobler v článku »Mythologie und Religion« (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde I, 1891, str. 369 n.), hledě přesněji stanoviti hranici mezi nimi, ježto oba terminy se často mísí,**) ale pojímá mythus dle Delbrücka příliš úzce jakožto zvláštní pojímání zjevů přírodních. Ovšem mezi zjevy přírodními jsou i takové, které citelně působí na život člověka, vzbuzujíce v něm brzo radost, brzo strach; představy o nich spojily se s živými pocity odvislosti člověka od bytostí mythických. Z těchto pocitů, jež mohou se povznésti až k pobožnosti, úctě a zbožnosti, jakož i ze snahy, bytosti ony si nakloniti, což dálo se úkony kultu, vzniká náboženství (str. 371 n.). Mythologie jest jednak obor zcela samo-

*) Jest zcela chybné, co praví o té věci Dr. Oldřich Kramář v jedné polemice se mnou v časopise »Politik« 1900, č. 298: že prý vznešené názory náboženské nedávají příčiny k frivolním mythům, kdežto náboženství řecké a římské dává k nim příležitost. Náboženství vůbec takových mythů neplodí, máme-li správný názor o mythu a náboženství.

**) Na str. 369 uvedeny jsou i některé starší práce Delbrückovy, které měly týž účel.

statný (původní pojímání přírody), jednak částí náboženství. Jsou tedy mythické představy, které vznikají a trvají bez náboženských pocitů (na př. představy o vzájemném styku a životě bohů, o daemonech, zvířatech, rostlinách a kamenech se zázračnými vlastnostmi, o duši živých i mrtvých, o smrti, životě a nemoci, představy o stvoření světa, o nebi, hvězdách, oblacích, větru, denních a ročních časech atd.). Jiné jsou mythické představy, náležící mythologii i náboženství (o bozích zvláště mocných, na nichž člověk závisí, o polobožských hrdinách, jež jsou prostředníky mezi bohy a lidmi, o daemonech a duších zemřelých, pokud jsou uctívány atd.). Vnitřní stránka náboženství obsahuje víru ve vyšší moci, oddanost v jich vůli a modlitby k nim, vnější jejich uctívání v chrámech obětmi, slavnostmi a tázáním věštíren (str. 373 n.).

O témž předmětě jedná také stručně Th. Achelis v »Archiv für Religionswissenschaft« I (1898), str. 6 n., ač i on pojímá mythus podobně úzce, jako Tobler. Za nutnou součást náboženství pokládá kult.

Živly čistě náboženské nebývají v dosavadních knihách jednajících o jednotlivých mythologiích a náboženstvích indoeuropských, od mythických přesně odlišovány; co v tom dosud vykonáno, jest pouhý začátek. Co na př. vskutku tvořilo podstatu řeckého a římského náboženství, není dosud přesně stanoveno. O vzniku a podstatě řeckého náboženství jedná nejnověji Otto Seeck, ač ne všude správně, v článku »Die Bildung der griechischen Religion« (Neue Jahrbücher für das klassische Alterthum II, 1899, str. 225 n.). Vykládá o vzniku víry v duše a duchy celkem shodně s Tylorem; tím ovšem stává se mu možným, aby spojil své další fysikální výklady božstev s animismem. Mythus vykládá si Seeck zase úzce, řka, že jest to »Darstellung von Naturerscheinungen als menschliche oder menschenähnliche Schicksale« (str. 234), a také o náboženství nemá správné představy, míně že bylo v pradobě totožné s věděním člověka (srv. str. 225, 311 a j.). V kultu začali záhy z hojnosti rozličných duchů a daemonů vynikati ti, kterým přičítána větší působnost, daemoni ohně, hvězd, moře, noci, nebes atd. Tak začal se z hojnosti duchů odlišovati pozdější kruh řeckých bohů (str. 240.) Již v indoeuropském pravěku představovali si nebe jako oživenou bytost (str. 305) V hojných případech uznává Seeck mythy a bohy sluneční a měsíční. Hojnou měrou připouští také vliv cizích mythologií a náboženství na Řeky, hlavně vlivy aigyptské a semitské (str. 310 n.), a bohatost řecké mythologie vykládá si častým splýváním kultů lokálních (str. 318 n.). Heroové jsou dle jeho mínění jednak duchové vynikajících osob, jednak bozi, na nižší stupeň klesli (str. 408 n.).

Lepší cestu k poznání pravého náboženství řeckého volil Lewis Richard Farnell. Místní pověsti a jednotlivé kulty zajisté lépe nás poučují o tom, co třeba pokládati za podstatu řeckého náboženství, než mythy a pověsti o bozích a heroích, které známe z literatury prosaické i básnické. Proto přesné vymezení kultu dob historických a všeho, co s ním souvisí, bylo by zajisté věcí záslužnou, kdyby dálo se na základě správného názoru o podstatě a vývoji mythu a náboženství. Úkol takový snaží se Farnell provésti v knize, nadepsané »The cults of the Greek states«. In three volumes. Vol. I. II. Oxford 1896.

Hlavním účelem jeho díla není otázka o vzniku řeckého náboženství, nýbrž přehled nejdůležitějších textů a památek, jež podávají svědectví o náboženských představách rozličných řeckých obcí v různých historických epochách. Otázky o vzniku náboženství tedy Farnell si nehledí, ač důležitost její uznává; důležitější a přednější se mu zdá stanoviti, co jistého víme o náboženství řeckém z historických dob, než pátrati po praehistorických zárodcích, z nichž náboženství řecké vzniklo (str. 1). Proti filologické škole v mythologii (míní tím směry srovnávací, hlavně Kuhnův a Müllerův), ale také proti naturalistickému vykládání mythů vyslovuje se ostře, proti tomuto z důvodů málo přesvědčivých (str. 2 n.). Theorie ta působila prý jen nedůslednosti a zmatek; nepřipouští prý dostatečnou měrou cizích vlivů a možnosti, že některé božstvo bylo odjinud převzato jako plně vytvářená konkretní osoba (str. 3). Jest prý pochybno, zdali z personifikace přírodních zjevů mohou vzniknouti náboženské představy primitivního kmene. Třeba při tom věřiti, že primitivní člověk vnímal jisté zjevy přírodní a dal jim pak ze své vůle ve své obraznosti osobu a podobu člověka. Personifikace skutečná vyskytá prý se teprve v pozdních dobách, kdy člověk jest si již vědom, že zosobněný zjev přírodní a zjev sám jsou dvě různé věci. Je pochybno, mohla-li duše primitivního člověka takto věci zosobňovati; jí nedostávalo se, jak se zdá, citu pro hranici mezi živým a neživým a pro rozdíl mezi přirozeností lidskou a nadpřirozenými zjevy. Prvotní Řekové snad pokládali horu nebo nebe za něco živého, jež by mohlo jim pomáhati nebo škoditi; snad se pokoušeli i usmiřovati je jistými obřady, aniž věřili v nějakou určitou a jasně pojatou osobu, která by byla v nebi nebo v hoře (str. 5). K tomu dospěli prý teprve později, nejpozději pak k tomu stadiu, v němž předmět kultu byla božská osoba, která sídlila v nějaké sféře přírodní a řídila její zákony, vskutku však byla bytostí velmi spletitou, jež byla neodvislá od onoho zjevu a nemohla býti vyložena vzhledem k němu. Může filologie dokázati, že prvotní Indoeuropané ctili nebe jako oživenou věc, jako fetiš, nebo jako osobní, určitou, anthropomorfickou bytost, jejíž moc a funkce byly omezeny nebem, či jako osobního boha, jenž žil v nebi, ale mohl býti oddělen od tohoto živlu? (str. 5).

Dobře ukazuje Farnell na str. 7 k tomu, že často tito mythologové nečinili rozdílu mezi prvotní ideou určitého božstva a představami, jaké o něm měli Řekové v historické době.

Otázka o vzniku jisté božské bytosti je rozdílná od otázky, týkající se pozdějších historických faktů určitého kultu, a i rozřešení její vrhá málo světla na otázku druhou (str. 8). Více než methoda filologická líbí se mu Langova methoda anthropologická. O jiných methodách (na př. o animistických) se Farnell nezmiňuje. Patrně Farnell, jsa stoupencem školy Langovy, četné té literatury, která se těžkých těchto otázek týká, nezná nebo si jí nehledí. Proto také kniha jeho nemá pevného theoretického základu; co Farnell vykládá v úvodě, je dle toho, co jsme již výše vyložili, z velké části nesprávné.

Shoduje se úplně s názory, projevenými v úvodu, když Farnell při výkladu o kultu jednotlivých bohů, jak jevil se v době nám známé, snaží se zjistiti jednotlivé kulty božstev, vypátrati, pokud jsou domácí a cizí, a když na převahu ethických vlastností jednotlivých božstev klade zvláštní důraz, třeba se dotýkal jejich působení na přírodu a jejich vlastností, abych tak řekl, přírodních: jak jednotlivá božstva vznikla, ponenáhlu se vyvíjela, a jaký byl původní jich význam, o to mu neběží. Na př. z epithet Diových, obvyklých v jeho kultu, sotva které prý svědčí, že Zeus byl pouhým zosobněním jasného nebe (str. 42); zřídka prý byl Zeus uváděn ve spojení se světlem nebeským a měl málo vztahů k slunci nebo neměl žádných; nejspíše a nejdříve prý jestě na Kretě vlivem foinickým; »solární« mythologie může prý se namáhati, aby vyložila význam Apollona, Heraklea a jiných bohů, ale musí nechati Dia (str. 44). Přece však uznává Farnell, že Zeus vládne deštěm, větrem a hromem (str. 44).

Hera v dobách, do nichž nejdále můžeme doniknouti pomocí zachovaných památek, byla ctěna jako žena Diova a ochránkyně manželství. Není ani bohyně luny ani bohyně země; vše, co k tomu ukazuje, vysvětluje Farnell jinak (str. 180 n.), někdy i dosti strojeně. *Ἱερὸς γάμος* Dia a Hery není reflexí života přírodního (v mythu často spojovány manželsky nebe a země, slunce a měsíc), nýbrž života lidského; není v něm symbolismu fysikálního, nýbrž jest jen obrazem lidského sňatku s přežitky původních svatebních obřadů v kultu (str. 185 n., zvláště str. 192). Hera je zkrátka pouze bohyní sňatku v řeckém kultu. Podobně vyslovuje se proti původní fysické platnosti Atheny (str. 262 n., 280 n.). Rovněž připouští sice Farnell na př. ve výkladu o Artemidě (II, str. 425), Hekatě (II, str. 501) jejich nepopíratelné vztahy k přírodě, ale povšechný význam těchto bohyň neodvádí z nich.

Farnell zkrátka hledí nakresliti kult řeckých božstev v dobách historických, a v té věci je dílo jeho velmi cenné; otázky o původu božstev a o jejich vývoji vlastně neřeší, nýbrž

jen sem tam se jí dotýká, a ani jí náležitě řešiti nemůže, poněvadž se sice staví negativně k některým theoriím o vzniku mythu a náboženských představ, ale neučinil si sám určitého positivního názoru na základě pečlivého probrání všech theorií, k této věci hledících. Ale ty otázky rozřešiti by si měl každý, ať tak či onak, kdo podobné dílo píše. Jinak dílo takové zůstane vždy kusé. Kéž také u nás ti, kdo píší o mythologii a náboženství, poohlédnou se vždy po ohromné literatuře, těch věcí se týkající: vyhnou se tak vší jednostrannosti, která právě při řešení těchto otázek svádívá badatele na scestí.

Český Macpherson.

Příspěvek k rozboru literární činnosti *Josefa Lindy* a k provenienci *RK* a *RZ*.

Od **J. Hanuše.**

(Dokončení.)

Charakteristickou a nápadnou zvláštností RK jest epenthetické kladení adverbií tam, ottud, otsud (viz Athen. 1886, 351): v úvale tam u vysokéj trávě (Čest.); proletě lesy jeleniem skokem tamo v dúbravu (t.); horami zdě otsud, horami tam ottud tahú voje (Čest.); vzhóru na stráň otsud (Záb. a j.); totéž stejně nápadně charakterisuje sloh Lindův nejen v Záři, ale také v jiných básních: větérek se proletoval po krajinách, tam po polích po žitě (Záře 61 a často!); zas až k lesu běžel, až ke skále, tam přes užší potoky (Jiří z Poděbrad, několikrát) a j.; vzhůru! ku Praze odtud (Záře 46, často a nápadně).

Ještě nápadnější, až odporná, jsou v RK častá, nikoli stará, prázdná adverbia sěmo tamo, v pravo v levo (viz Arch. für slav. Phil. X, 562): rozprnú sě řady sěmo tamo (Čest. a j.); po tvém slově pójdem v pravo v levo (Oldř.); míjechu hory i lesi v pravo v levo (Záb.) atd. Zvláštnost tato jest také typickou vlastností slohu Lindova vůbec (sem tam čte se již v listě Lindově z 15. dubna 1814!) a v Záři zvláště: každý toulal se semotam očima (Záře 24); bůžkové si poskakují po lukách a sem tam (t. 37); přecházeli sem tam v krajinách (t. 120) atd.; starec vypínal hlavu v pravo i v levo (t. 48); Bůh vyměřil (věcem) nezměnitelné kroky a ty nemohou ni v pravo ni v levo od cesty své; člověku ale dal vůli, on se může dáti sem nebo tam (t. 165) a velmi často v Záři i ve všech básních Lindových.

Na obraty ‚v pravo v levo‘, ‚semo tamo‘ značně upomíná také způsob, jakým se užívá slova strana (vše strany); i v tom shoduje se RK se Září nápadně: ke všem stranám brachu

sě lesem (Záb); lekal se ode všech stran (Záře 183); ty (Svantovít) jsi mocný zbraní na vše strany (t. 11 a často). Jest myslitelno, že by takové individuální nuance slohové přejímal pouhý napodobitel RK? Zajisté nikoli.

Posléze shledáváme v RKZ množství výrazů, frásí, obratů, jejichž novoromantický (ossianský) ráz ode dávna býval nápadný (srov. Arch. f. slav. Phil. X, 562 sl., 564): hněvi rozohnichu zraky jejú (Ben.); (Záboj) hořúciema očima v Luděk měři (Záb.); jarota mu z žhavú zrakú pláše (Jar.); skad hořechu meče (Čest.); pak zvláště obraty: soptati krutost, řváti chrabrost, uváděti bídu a p. Všecky tyto výrazy jsou jmenovitě pro Lindu typické a ovšem dobře přiléhají k jeho ossianské dikci v Záři i jiných básních jeho: rozohnil se okem proti knížeti (Záře 166); skrz jiskřící oči, skrz hořící tváře veliká zlost bouřila mu z prsí (t. 86); hořely mu oči i tváře (t. 97); kam se leskla zbraň jejich (t. 13).

Pak zvláště nápadné a hojné obraty: otcové požívali celou tu sílu a čerstvost, kterou bohové vložili do všech plodin a potrav . . . a ta síla a čerstvost a zdravost přecházela do jejich údů (t. 32); víno a medovina daly všem radost do srdcí a bystrost do očí (t. 159; srov. rozstúpi sě síla v údech, rozstúpi sě bodrost v myslech, Lud.); tys mi dal do srdce rozkoš (Záře 15; srov. bóh ti bujarost da u vše údy, Oldř.); krutost nesouce v sobě proti nepřátelům (Záře 55; srov. ručí koně neste v patách za nimi našu krutost, Záb.); soptíce na sebe zuřivost a zkázu (Záře 56; srov. čemu naše braň má tepruv ot vrcha soptati krutost, Záb.; hluci soptichu krutú krutost, Záb.); Boleslava odvrátila zlost a bouřila z úst mu (Záře 82); mohla by pomsta bohů bouřiti nad národem (t. 126; srov. tamo dobúří naše pomsta, Záb.); prudkost zmítala ním (Záře 82; srov. ajta prudkost vyrazi Luděkem protiv Záboju, Záb.); uvádí do národa zkázu (Záře 75); jenž uvádí šalbu do národa našeho (t. 75); (křesťanství) uvádí blahost a bratrství do všech národů (t. 74); uváděl hořkost do lidu (t. 82; srov. uvádieše biedu na lid, Čest.) a m. j. Že ani v těchto ani v předešlých obratech Linda nenapodobil RK, jest zřejmo již z četnosti a rozmanitosti dokladů v Záři a jinde (viz také výše str. 256 sl.). Pro otázku autorství mají však takové stilistické nuance obzvláštní význam, zvláště v dobách, kdy proud spisovného jazyka není řízen pevnými břehy ustálených zákonů. Čelakovský jen po takových slohových zvláštnostech rozpoznával spisy Štítenské; zde se stejnou určitostí ukazují na Lindovo účastenství ve složení RKZ.

Posléze i rozbor jazykový potvrzuje neobyčejnou, krevní příbuznost mezi Září a epickými básněmi RKZ. RKZ v nynější formě psány jsou ovšem ‚staročeštinou', jež dle nálezů Gebauerových (hlavně koincidencí) jest dílem Hankovým. Ale pů-

vodní složení RKZ bylo najisto novočeské a ta novočeština proráží staročeským pláštěm tolik, že to bylo vždy nápadné. Novočeština tato divným způsobem souhlasí s řečí Záře a vůbec s Lindovou theorií i praksí jazykovou. Vše, co RKZ, abstrahujíc od výrazů speciálně staročeských, ode dávna bývalo vytýkáno: moderní germanismy, neologismy, purismus, podivná a četná slova složená, hojné russismy a p., hodí se jednak na české romantiky kolem r. 1817 vůbec — Lindovi patří, jak jsme ukázali, mezi nimi vynikající místo — a jednak výhradně jenom na Lindu, ježto stejné doklady odjinud než z básní Lindových nejsou známy.

Všimněme si nejprve archaismů v Záři. Výše již bylo řečeno, že Linda, aby dodal Záři své starobylého rázu, napodobil nejen ossianskou dikci, nýbrž užíval také archaismů. Činil tak zejména v hymnech na Svantovíta a pak zvláště ve scéně věští (viz str. 130 sl.), kde věštec-kněz veskrz mluví ‚posvátnými', ‚starověkými' slovy. Archaismy tyto jsou významné. Jednak ukazují, jak si Linda a jeho doba představovali starou fasi češtiny (předkřesťanskou), jednak charakterisují jeho poměr k RKZ a poněkud vrhají i světlo na ‚staročeštinu' těchto i jiných padělků.

Ve zpěvu o Libuši oslovuje starý Návoj Přemysla: Zdravstvůj (!), rolane ctný (str. 47), tedy po rusku!

Ve zmíněných hymnech a věštbě jsou ona ‚posvátná, starověká' slova a tvary téhož původu, ba místy proráží i ruský pravopis a výslovnost: v ohnivém pažaru (121); na vrahy Slavian (122; po straně překládá Linda: na nepřátely Slovanů!); pobědonosný (122; přel.: vítězoslavný); razkoliti (122; přel.: rozpoltiti); razpiataja nebesa (122; přel.: rozpatá nebesa); pronzati (122; přel.: proraziti); dochnovenje (122; přel.: dech); v trojaku vyšňu i širinu (122; přel.: do trojnásobné vejšky i šíře); žertva (122; přel.: oběť; t. na str. 3 praví docela: ‚k žertvám, neboli nynějším slovem, k obětem zápalním'); přijatný pětuch (akk. sing., 122; přel.: libého kohouta); strany buduščaho věka (122; přel.: krajiny budoucnosti); zděs (122), slonce (112); chrabr (113); pasúcjechsje (123; tak pravidelně!).

Totéž shledáváme také ve tvarech, ba i v hláskosloví: aniže (120), dajže (imper., 122), okomže, uchomže (122); kakoby (124), nikąkoe nevole (123); jedním rázom (122); očam mojim (122); slovesa (122),*) bublinu vodňuju (122) atd.; jesi (120, 121); puščaeš (2. sing. 122; ruský pravopis! forma z lidové písně); srov. srážajevě (Jar.), podvíhaje sě (Jar.), poznaje (Čest.), vesměs tvary, jež ve staré češtině mají

*) Téhož původu asi jsou tvary: slovesy (Jar., Oldř.), dřeves (Jar.), v staročeštině vesměs nedoložené; v Praž. Nov. 1818, II. 173 zaváděl Linda docela: jeden kočár koles (asi dle Hájka: kladli je na kolesa, 256 b).

vzácné doklady a zde spíše dle ruštiny (srv. Arch f. sl. Phil. X, 530); možet (3. sing., 122, třikrát); mohuščí (121), buduščaho věka (122); izjasňajušča slovesa (122), pristupi, oznami (2. imper., 120) a j.

Z dokladů těchto zřejmě vyplývá, že Linda předkřesťanskou fasi češtiny stotožňoval (mylně) s ruštinou a staroslověnštinou. Vedle názorů českých romantiků na starou slověnštinu dost možná, že na názor Lindův působila jazyková forma písně ‚Hospodine, pomiluj ny‘, Lindovi velmi milé, již rhythmicky napodobil ve svých hymnech, a snad i některé archaismy Hájkovy (k r. 833: Gospodin, blagoslaviti a j.).

Že tento názor logicky úzce souvisí s jiným, podle něhož Linda bez rozpaku čerpal pro svůj obraz dávnověku českého v Záři z Karamzina, jest patrno. Zároveň vysvětleno tím také, proč tolik russismů jazykových i věcných vykazují RZ i RK (také Ev. sv. Jana, Mat. Verb.) a jak Hanka ve Slově o pluku Igorově mohl viděti obraz chuti a básnického jazyka našich slovanských ‚předků‘ (viz výše str. 268).

Ale také jiný významný závěr vyplývá z archaismů Lindových: ani jediný doklad nedosvědčuje, že by tu byl Linda čerpal z RK, jejichž staročeština jest docela jiná, správnější. A přece starobylost Čestmíra, Záboje musila se téměř vnucovati za vzor a pramen! Máme-li na mysli, že Linda užil za vzor svých pohanských hymnů písně ‚Hospodine, pomiluj ny‘, jest zjev tento nápadný a nelze ho vyložiti jinak, než že Linda tehdáž buď neznal RK nebo spíše, že věděl o jeho falsifikaci.

Posléze vrhají archaismy Záře také trochu světla na některé ‚staročeské‘ chybné tvary a výrazy RKZ, ukazujíce zřejmě na ruský jejich původ.*)

Zvláště pozoruhodné jsou jmenné tvary adjektivní v přívlastku: tu priletí orel zlatohlav (124); v tom tu rytíř jeden mlad se svého stýčil se koně (46, ve verši); houkali stár Návoj (45); bůh mocen Svantovít byl mu vůdcem (28, zpěv o Čechovi); odepnešli svůj meč skrvácen (163); jemu řka truchliv Boleslav (163); pod praporci Druslava silna (102); z hluboka zármutku (160); ty bóh širokovláden (vok.; v překl.: bože širokovládný, 122); muži oslaven září křesťanských bohů (96); viděny zděs potvory neznámy (123); daj nám krásny máje (10, v hymnu) a j.

V Záři tyto jmenné tvary jsou zřejmě russismy, jako všecky ostatní archaismy (srov. Igorь ždet mila brata; v zlat středen, Igor); téhož původu jsou patrně tytéž, v češtině chybné tvary i v RKZ (a jiných padělcích), jak to z jiných důvodů bylo vysloveno již v Athen. 1886, 265 pozn. 6.

*) Podle sdělení řed. Dr. J. Řežábka, jehož rady užili jsme v této části, jest v RKZ mnohem více russismů, než se obyčejně uvádí!

Stejně poučné jsou nestažené tvary zájmena posses.: kroky tvoje (120); cestu tvoju (120); tvoja cesta (121); kopě tvoje (122); jazyku mojému (122) a j. Linda užil jich zřejmě dle ruštiny (srov. na svoji komoni, Igor), aby dodal mluvě své starobylého rázu (v postranním překladě novočeském má vesměs tvary stažené: kopí tvé!); týž původ a účel mají patrně tytéž tvary i v RKZ.

Zájm. veš vyskýtá se v Záři pouze ve formě ves, vsaký: vsaký pták a živočich vsaký (Záře 124); aby spálili vsje a vsje potopili (t. 124; srov. také: ves lid v básni Jiří z Poděbrad!); stejně tak v RKZ (viz Arch. f. slav. Phil. X, 516 sll.). Ve staré češtině byly pouze tvary se *vše-*; v Záři i v RKZ jest tu tudíž chyba. Tvary se *vs* jsou však v ruštině (srov. Igor: Vseslav, v Hankově překladě Vseslav, v Erbenově však: Všeslav); převzaty tudíž patrně z ruštiny.

V Záři shledáváme adverbium: Ai se! (123), A se! (t. 124), jež jest obdobné ajta v Old., Ben., Jar., Čest., Záb., Jel. (Arch. f. sl. Phil. X, 542 sl.); ajta ve staré češtině nedoloženo; známo však v podobné formě v ruštině (vot se, aj se, se); jako aj se v Záři jest tudíž i ajta v RK patrně russismus (jako se v RK, o němž ještě r. 1860 soudil Hattala v Čas. Mus., že správného užívání citoslovce toho okolo r. 1818 nikdo nemohl znáti; Linda, jak patrno, je znal!).

Podávají tudíž archaismy v Záři místy klíč k jazyku RK (RZ, Mat. Verb., Ev. sv. Jan.).

Stejně významné, ba pro naši otázku ještě významnější jsou i ostatní jazykové zvláštnosti Záře a spisů Lindových vůbec. Co bylo řečeno o všech předešlých shodách, platí i zde: souvislost jest nápadná, hluboká, podrobná, ale nikde nutně nesvědčí o napodobení RK. Místo mnohých, velice mnohých dokladů uvedeme tu několik zvláště charakteristických:

V Čest. čteme chybný tvar: ze *vsja* lesa, v stčeš. ani v novočeštině jinak nedoložený (viz Archiv X, 519 sl.); Linda docela v duchu své grammatické theorie i ostatní prakse užívá tvarů blízce obdobných: ze *tva* připomnění (Jiří Poděbrad); až *sva* doběh' údolí (t.); na napodobení RKZ tu nelze mysliti, tvary tyto jsou výhradně Lindovy a svědčí tudíž samy o sobě o účastenství Lindově při složení RK.

Podivnou zvláštností RKZ vždy byla četná a podivná komposita (viz Athen. 1886, 294 sl.). V této zvláštnosti nesouhlasí RKZ snad se žádným spisovatelem tolik, jako s Lindou; i pro nejpodivnější komposita nacházíme u Lindy buď doklady nebo velmi blízké analogie: *vysokorostlá* drva (Čest.; Jungmann dokládá jen z RK); Linda má nejen *vysokorostlý* starec (Záře 119), nýbrž také: širokorostlé lesiny (t. 60), silnorostlý Boleslav (t. 70), do hustorostlých lesin (t. 61), krásnorostlé chvojky (t. 13, vesměs Jungmannem nedoložené!). Ani

zde nelze tuším pomýšleti na napodobení RK; pro prioritu Lindovu svědčí nejen četnost a rozmanitost dokladů, nýbrž úplná jejich shoda s ostatními zvláštnostmi řeči Lindovy; tudíž i ‚vysokorostlý‘ dosvědčuje účastenství Lindovo na RK.

zlatostvúcí vlasi (Lud.; Jungmann opět dokládá jen z RK): *zlatostkvoucí* (Záře 138). Jinde máme aspoň blízké analogie: *dlúhopustý* (Záb.); *chmurnopustý* (Boží Trest), vysokošírý (Záře 181), silnoplný (Jiří z Poděbrad); *lepotvorný* (Čest.); *spanilotvorný* (Záře 28, u Jung. nedoloženo!), libotvorný (Vlast. Zvěst. 1821, 148); šedošerý (Oldř.): bělošerý (Záře 64); svatocudný (RZ): cizosvatý (Záře 142); *hrózonosný* (Ben.): *hrůzoplodný* (Boží Trest) a m. j. (viz výše 264 sl.).

V Čestmíru čte se třikrát příslovce *skad*:

skad hořechu meče (Čest.); skad ve stčeš. nedoloženo, v nové době užil ho Jungmann ve Ztraceném ráji a Marek (Archiv X, 542). Linda nejen Ztracený ráj dobře znal, nýbrž v podobných tvarech nápadně si liboval: odtad (Praž. Noviny 1818, II, 115), z tamtaď (t. 137 a I, 190), z všad (Jiří z Poděbrad), *ztad* (t., třikrát). Na napodobení RK nelze tu mysliti.

Také interjekce *hoj* (Oldř.) nejen ve staré češtině. ale až do RK jest nedoložena; Linda užil jí podle ruštiny v básni Boží Trest, vytištěné sice až 1829, ale sepsané mnohem dříve; patří jistě mezi jeho básnické prvotiny. Dále:

na jich *vrcholi vysokej* (Čest.); ve stčeš. a pravidlem i v nové češtině jest vrchol maskulinum (Archiv X, 543), v RK odchylkou jest femininum; divnou náhodou Linda užívá (spolu s Jungmannem) také feminina (vedle maskulina): skála majíc *na vrcholi své* tři chvojky (Záře 13); záře dotýkala se *vrcholí* hor (t. 64) a j. Ve spolku s jinými dosvědčují i tyto shodné odchylky účast Lindovu při RKZ.

V RZ čteme nedoložený tvar: dúbraviny (Gebauer v Archivu X, 566 a Jung. Slov. dokládají jen slovo ‚dúbrava‘); příponou -ina tvořil Linda se zvláštní oblibou nová slova s nuancí ve významu: lesina, dálšina, horyna (viz výše str. 262), skalnatina (Praž. Nov. 1818, 169), zděnina (t. 166), jedlina (= les jedlový, t. 158) a j.; v básni Jiří Poděbrad čteme docela: přes *vršiny* (sr. nad *vršinú* lesa, Čest.); odchylka v RZ hodí se tudíž obzvláště na Lindu. Podobně oblíbenou příponou Lindovou jest -ot: *jekot* (Záře 29), sipot (t. 79), sopot (t. 153), *sikot* (t. 63; Jungmann dokládá jen z RK a z Čelakovského!), reptot (Jar. ze Šternberga 62), mumlot (t. 63), třpytot (t. 81), křikot (t. 137), *bleskot*, *leskot* (Jiří Poděbrad); mnohé z těchto novotvarů čteme v RK: drnket (Jar.), *siket* (t.), *blsket* (Jar.), *jeket* (Čest.). Lze snad i tu pomýšleti na pouhé přejímání z RK?!

V RK oblibena jest dosti nápadná vazba: jest mi místo mám, na př.: Tobě srdce přeudatno' proti vrahu, *tobě protiv jemu braň silná* . . . (Zbyh.). Linda se zvláštní zálibou užívá této vazby i s vypuštěním slovesa: nám silné meče, nám silné rámě (Záře 21); *zbraň buď tobě jen proti nepřátelům ve* zbrani (t. 11 a často, až typicky); i by Němcem prnúti, i pobitie jim (Ben.): vítězství nám! (Jar. ze Sternberga 143 a často); že neřídil se tu podle RK, svědčí jeho dopis z 15. dubna 1814, v němž čteme: jakž obyčej nám; jakoby jen nám o Vás byla vědomost. Ukazuje tudíž i tato vazba k účasti Lindově v RKZ.

V Jar. čte se nesprávná vazba: již sě jechu náspy rozkotati (srov. Archiv X, 551); Linda jako mnozí jeho současníci užívá jí rád s týmiž chybami syntaktickými: a jal se k ní sednouti (Záře 52); jmi se ctíti bohy (t. 14); zbor se jal cestu nastoupiti (Obdařený otec) a j.

V RK jsou vlastní jména Zbyhoň (či Zbihoň?), *Výhoň*; také tato přípona jest pro Lindu charakteristická (viz str. 261) a Hrdoň, Cukroň atd. (Praž. Nov. II, 44, 60), *Záhoň* (t. I, 177; mimochodem budiž připomenuto, že ve Vlast. Zvěst. 1820, 182 čte se i tvar: paní Luborská; sr. Lubor v Lud.).

Ve Zbihoni čte se třikrát chybný tvar: ty bysi byl válel; podobně a často u Lindy (a ovšem i u jiných současníků): bysi co zlosyn zápolil (Jaroslav ze Štern. 68 a často také v Záři).

byvšie blahost (Záb.), tvar ve stčeš. nedoložený a teprve v nové době z ruštiny přejatý (viz Archiv X, 522); Linda (vedle Marka a j.) s oblibou toho užívá: máme milostivé bohy a byvší milostivými otcům našim (Záře 82); strašíce nás nastávavším (!) zahynutím (t. 77).

hromné bubny (Oldř.; Jungmann dokládá jen z RK, ač ho užil Marek); Linda užívá téhož slova i výrazů analogických: *hromné* zvuky (Obdařený otec); srov. také: hromohluké bubny (Záře 144); bubnů hluboké pohřimování (t. 140).

kamo k nim (bohům) *hlásat* chodíváše (Záb.); *hlásat* milých slov (bohům, Záb. také v Čest. a j.); pro Lindovu Záři jest toto slovo typické a dobře se hodí k její dikci; Jungmann doklady tohoto smyslu má jen z RK: přistupovali k ohni *hlásajíce bohu* (Záře 9); budem tebe chválit všickni, budem k tobě (Svantovítovi) *hlásat* všichni (t. 10) a často i nápadně.

Zvláštní, nápadný dojem činí v RK časté kladení plur. slova *krajina* s patrnou nuancí ve smyslu (v Záb., Ben., Čest., Jar.); docela v témž smyslu a hojně, až typicky užívá slova toho také Linda: v krajinách dnes již všude po práci (Záře 1); okna Vyšehradu hleděla na vše čtyry strany daleko do krajin (t. 58); tu všecko pusto v krajinách dívčině kvílící (t. 12 a m. j.).

drva vysokorostlá v *hustotě* pod skalú (Čest.); Jungmann dokládá jen z RK, ale Lindovi jest běžné: v *hustotě* lesů (Zář e 44); zašel v mračnou *hustotu* lesa (Praž. Nov. 1818, 107).

roda stara *jetví**) Popelova (RZ); o tom psal již 29. ledna 1819 Dobrovský Puchmajerovi: ‚Nur mit der Tetui Popelova wissen sie (Jungmann a Hanka) selbst nicht recht, was sie haben sagen wollen‘ (Denkmäler 169). Hanka, pomáhaje r. 1819 Jungmannovi čísti RZ, ukázal k tomu, že tu chybil písař, napsav ve v. 24 tetui m. ietui, jakož tehda psáno bylo ve v. 95 (později opraveno!!); jetvi že jest dialekticky tolik co větvi, podle čehož objasnil Hanka oba verše velmi trefně takto: větve starého rodu Popelova (Krok I, 3, 54 sl.); podobně Svoboda přeložil místo to r. 1829: von einem Zweig des Popel. Není tudíž pochybnosti, že falsatoři myslili na slovo jetev, nikoli na Tetvu. Výraz ‚roda stara větvi Popelova‘ má Polívka za poklesek Hankův a myslí, že by tu mohla býti písařská chyba místo popelou*i* (Athen. III, 428 sl., také A. Jungmann psal v Kroku I, 3, 48: z jetvi Popelovy!). Obojí tuto záhadu vysvětluje nám důležitý doklad Lindův z Praž. Novin 1818, 145 z 9. května, tudíž šest měsíců před ‚objevením‘ RZ: věnec z dubového jetví. Linda znal toto slovo patrně z domova (na Písecku posud žije, podle zprávy řed. Dra J. Řežábka) a přispěl jím nejen k objasnění textu, ale zároveň také k poznání spolupadělatele RZ.

na popravu ustaviti pravdu (RZ); tak psáno nyní v rukopise; dříve stálo tam ‚na popražiu‘, podle výkladu v Kroku: otevřená síň jako římské atrium (viz Krok 1822, I, 3, 52 a Šembera Lib. Soud 26 a 99); také Svoboda přeložil 1824: In dem groszen Saal, r. 1829: ‚im offenen Saal‘; to docela souhlasí s ‚veřejnou předsíní bývalého Libušina sídla‘ na Vyšehradě v Záři (57). Ovšem již v Kroku t. 3, 60 pozn. 22 řečeno, že p. V. Hanka myslí, že v originalu stojí ‚popravu‘!!

Podobně významný příspěvek k textové kritice RK podává jazyk Lindův také při výraze: vracesta se *rozkošem* (Záb.). Že toto čtení jest správné, svědčí nejen vydání Hankovo r. 1819 a Svobodovo 1829 (něm. překlad: ‚kehrten heim von dort in Freuden‘), nýbrž také usus Lindův, jenž slova toho užívá v témž smyslu jako v RK: k rozkošem chodívali jsme do hlučných společností (t. j. zábavám, Pr. Nov. 1818, II, 43 a často v Záři).

podnebesie bě plno osvěty (Záb.); Jungmann uvádí doklad jen z RK a z Čelakovského; pro Lindu jest však slovo toto téměř typické, se zálibou a často ho užívá i jeho odvozenin: rozpálené podnebesí (Záře 61 a často); pod jiné nebesí (Praž Nov. 1818, 106); podnebeský oheň (t. 1819, 17); pod tvou donebesní výsostí (Jar. ze Šternberga 11) a j. Zvláště tyto odvozeniny zřejmě ukazují na prioritu Lindovu proti RK.

přemnostvie Tatar (Jar.); Jungmann opět dokládá jen z RK, ale u Lindy nejen oblíbena byla tato předpona (v pře-

---

*) Obyčejně četlo se jetv*i* (femin.); jak vidno níže (»věnec z dubového jetv*í*«), autor měl na mysli neutrum.

lítou bitvu, Záře 85; srov. v přelútéj sěči, Záb.; převšudy, Záře 192, přepráce, Praž. Nov. 1818, 157 a j.), nýbrž často užíval i slova toho: jichž ve všech krajinách přemnožství (Praž. Nov. 1818, 14) a j.

za vrchy vzchod šerý projasňuje (Oldř.); za Prahú sě promodrujú vrši (t.); obraty tyto (o podivnosti jich srov. Archiv X, 568) nejen pojetím (viz výše str. 347 sl.), nýbrž i slovním výrazem nápadně se shodují s Lindou: v červené záplavě prozářilo se slunce (Záře 64); bělavé světlo jasnilo vysokými okny (Praž. Nov. 1818. 198) a j. Že ani zde nelze mysliti na reminiscence RK, je zřejmo.

(hněvi) *rozohnichu* zraky jejú (Ben.); Jungmann dokládá jen z RK (srov. také Archiv X, 568), Lindovi však bylo to slovo oblíbené ve významu původním i přeneseném a dobře se hodí do rámce jeho jazykových novot: kněz rozohnil zápal na obětnici (Záře 121); *rozohnil se okem* proti knížeti (t. 166) a j.

smrt sě bude bohem *zaměřena* (Jar.); podle Archivu (X, 565) výraz zvláštní i v nové češtině; Lindova Záře vykazuje opět blízké analogie: cizinci zaměřili k nám lest (78); jiš-li ste k nám zaměřili pomstu (t. 127; u Lindy vůbec oblíbené slovo).

zadní *zapieráchu sě* na kopie (Čest.); Jungmann v tomto smysle dokládá jen z RK; Linda však častěji ho užil: na šíji zapřel se nohou (Záře 181, 58 a j.).

na *zasazenú* patú (Ben.; také v Čest.); v témž zvláštním smyslu užívá slova i Linda: kdežto teprv Makdonald (ustupuje) se zase zasadil (postavil na odpor, Praž. Nov. 1818, II, 137) a jiné. Končíme tento rozbor jazykových shod v Záři a v RKZ odvážnými, ale dobře rozváženými slovy: všecky zvláštnosti a chyby RKZ — pokud nejsou speciálně staročeské, ježto pak spadají na vrub V. Hanky — dají se buď doložiti neb aspoň blízkými analogiemi vyložiti z jazyka Záře a ostatních spisů Lindových*); po stránce pak lexikální sotva bychom našli druhého spisovatele, jenž by tolik souhlasil s RKZ, a to až do nejjemnějších nuancí ve významu, jako Linda**).

* * *

---

*) Srov.: ot (RZ), jun (Jar.), nožny (Oldř.); vid (Čest.), kot (Ben.); zlobný (Zbyh.); pochládeček (P. Vyš.); panstvo (Lud.) s blízkými analogiemi u Lindy: dívky milen (= milenec, Boží Trest), lijav (Jiří Poděbrad); tisíc zbrojnů přijíždělo (Obdařený otec); hlubost (Jiří Poděbrad), v hlubou němotu (Na Mílka); koně k silnu zpětu bod' (Jiří Poděbrad), v tesku bloudil (Na Mílka); zůřně (Boží Trest); zmužný rek (Obdařený otec); k povinnosti pokluzko je (Vědomí; této předpony hojně užívá Linda k nuancování významu), panstvo (Jiří Poděbrad) a j. O hojných iterativech, substantivech verbálných, jež jsou nápadné v RKZ, zmínka stala se již na str. 266.

**) O drobnějších shodách lexikálních aspoň zmiňujeme se pod čarou: blahost, blahý (ty dáš národu blahost, Záře 84; srov. v dě-

V.

Příkladů napodobení RKZ známe v české literatuře několik (v básních Koubkových, Langrových a j.); ale doklad obdobné shody, jaká jest mezi RKZ a Září i ostatními básněmi Lindovými, není nám znám ani jediný. Po této stránce jest Záře v obsahu, v duchu, v tendenci, v dikci i v jazyku unikum v literatuře české, její shody s RKZ jsou bezpříkladně nápadné, hluboké. četné, podrobné, vzájemná příbuznost na prvý pohled pokrevní. Vše, co posud o poměru Záře k RKZ řečeno, zajisté víc než dostatečně dokládá pravdu tohoto výroku.

Jak vysvětliti tuto těsnou, podrobnou, hlubokou shodu, z níž náhoda již předem je vyloučena?

Dokud věřeno v přesnost RK, shoda tato — vždy jen povrchně a summárně konstatovaná — bývala vykládána tím způsobem, že v Záři jsou reminiscence z RK; RK tudíž byl by předlohou a pramenem Záře (Jireček, A. V. Šembera, Fr. Bílý a j.)

Jako tak mnohé, co bývalo psáno u nás o RKZ, tak také výklad tento přijímán bona fide za správný; před kritikou však neobstojí; uvedli jsme celou řadu významných a nápadných shod, jež nelze přesně vyložiti pouhým přejímáním z RK. Tato nepravděpodobnost, plynoucí z povahy shod, stupňuje se téměř v nemožnost od poslední diskusse o pravost RKZ, jíž objeveny

---

diny vrátíše sě blahost, Záb.), bouřiti (národové bouřili proti sobě, Záře 74, tu až typické), číslo (počet), divý, dokročiti (oblíbeno u Lindy; do níž [budoucnosti] dokročejí dnové jeho, 119), dřevce, hluk (Záře 13: ať *v radostném hluku* přicházejí naši bojovníci; srov. Záb.: vojsky (vítězné) búřie . . . *v radostném hlucě*), hovořiti (pachole *hovořilo taková slovka*, Záře; srov. Lutobor jě sě tako *slovo govoriti*, RZ), hromada, chasa, chod. chřestiti (o střelách), jekot (hlasy mnohonásobné jako jekot vody zněly z národa k bohům. Záře 29; srov. Čest.), kouřiti (Vltava se kouřila tiše plynoucí, Záře 64; srov. Vltava sě kúřie v raniej páře, Oldř.), národ (i věčinu provolati v národ, v národ k rozsúzeniu na sněm zboren, RZ; hlasy zněly z národa shromážděného na slavnosti, Záře 29), nebožátko, opačiti, osudí (Praž. Nov. 1818, 38 před objevením RZ!), plápolati (o oběti), podskočiti (často u Lindy), pohaněti (pohaněl mne trpkými slovy, Záře 7), pokročiti, pokrýti se (Šárka dívkám velela pokrýti se v houští, Záře 50), rozkacený, rozstoupiti se (často), ručí (o koni), různo (na různo se mnou se otáčela loďka, Záře 74), shluknouti se, síla (v tomtéž smyslu jako v RK), sipěti, sipot, soptiti, sopot, sraziti (*sraž všecku sílu*, Záře 155; srov. *srazichu sě* všickni *v jednu sílu*, Jar.), srotiti se, stolec, suk (= větev), svěť (Václav seděl na knížecím stolci ve světi neboli v radě nynějším slovem, Záře 65), těkati, valný (o vojsku), vele (prudší byl vele nad mého Běloně jelen, Záře 46), vojvoda (v Záři důsledně; jindy píše Linda vévoda; v Záři chtěl patrně míti starou formu!), všudy (m. všude), vypadnouti, vzchopiti se vzhůru, zatemniti a m. j.

také okolnosti významné, ba rozhodné v naší otázce. Výsledky ty jsou:

1) RKZ jsou památky padělané, jejich obsah i staročeská forma povstaly kolem r. 1817.

2) V. Hanka, falsator usvědčený a uznaný od samých obhájců RK, měl vynikající účast při této falsifikaci; působil jmenovitě, jak zřejmě dosvědčeno Gebaurovými koincidencemi a J. Královým rozborem verše RKZ, při staročeském textování, veršování a při skládání lyr. písní RK.

3) Původce obsahu RZ a epických částí RK je sporný; Gebauer nepřikládá jich Hankovi.

4) RZ a epické básně RK nejsou tak neobyčejně krásné a neobsahují tolik neobyčejné učenosti, aby nemohly býti složeny skladatelem novověkým.

Jak přesvědčivé, pádné a přesné byly důkazy pro tyto věty, ukázal další vývoj rukopisné otázky: RZ všeobecně padl a další diskussí o RK (vedenou hlavně Dr. Flajšhansem) až dodnes nejen nevyvráceno nic podstatného z argumentace Gebaurovy, nýbrž ona zřejmě a hluboce působila i na dvě přední díla obránců pravosti RK, na Flajšhansovo Písemnictví a na jubilejní Památník Akademie cís. Františka Josefa. Co pan Flajšhans píše o původu epických básní RK (stejná škola, ne-li stejný původce!), o rázu jeho i básnické úpravě, jimiž podobně jako řečí, slohem, slovníkem i pravopisem tolik se liší ode všech ostatních básní staročeských, o úplné osamocenosti RK ve XIV. stol., v němž nikde ani stopy jeho vlivu, dále o historickém obsahu některých básní, představujících nejmladší podobu dějů popisovaných a chovajících kulturně historické odpory proti jiným pramenům, o jazyku RK naprosto odchylném od známého dosud jazyka staročeského, o nápadné shodě RK s památkami novými před 1817 vydanými, dále jeho výroky, že nedůvěra v RK zachvacuje čím dále tím širší kruhy vzdělanstva, že přibývá stále nových a nových námitek, a posléze výrok, že RK zůstává tudíž památkou spornou, jsou zřejmým doznáním padělanosti RK z úst předního obránce. Totéž doznáno redakcí Památníku, kde RKZ umístěny rovněž mezi památkami spornými, za jakéž počítáno Evangelium sv.-Janské, Píseň krále Václava, Píseň Vyšehradská a jiná dávno všeobecně uznaná falsa!

Ještě v ostřejším světle ukázala se správnost argumentace Gebaurovy nálezem J. Máchalovým (L. fil. XXVI, 1899, str. 30 sll.). Jím zřejmě dokázáno, že Píseň Vyšehradská, pak všecky lyr. písně RK jsou více méně volnými, někdy až doslovnými ohlasy rus. písní ze sbírky Čulkova a Moskev. Pěsenniku, jež asi od r. 1813 byly Hankovým majetkem, a dále, že i v epických písních RK jsou jazykové i jiné reminiscence (počátek Beneše Heřmanova a Libušina Soudu) z obou rus. sbírek.

Na těchto výsledcích badání Gebaurova a Máchalova zakládáme svou další argumentaci. Jakmile jest zkonstatováno, že staročeské textování RKZ a lyr. písně RK jsou dílem Hankovým, plyne z toho nutně, že skladatelem epických básní RK a RZ jistě byl někdo z důvěrných přátel Hankových. Takovým byl v přední řadě J. Linda, jeho obdivovatel (od 1813/14), spolubydlící, soudruh ve studiích českých a vůbec slovanského starověku (aspoň od r. 1815), ‚spolunálezce‘ padělané Písně Vyšehradské (r. 1816). Pádná svědectví toho uvedli jsme již výše (str. 113 st.), některá nová ještě dodáváme. V knihovně musejní zachován Lindův list z 15. dub. 1814, poslaný Hankovi do Vídně. Podle něho Linda spřátelil se s Hankou r. 1813 před odchodem jeho do Vídně a spolu s ním byl členem společnosti, jejíž údové si říkali bratří (‚a já sám také mnohem míň vím, po pojití společnosti se málo kdy s bratřími sejda než roku předešlého‘). Hanku ve Vídni dával Linda ve všech dopisech, jež přátelé Hankovi posílali, pozdravovati a posléze vlastním listem snažil se přátelství s ním upevniti (‚Množství času uplynulo, co sem buď od Vás docela zapomenut aneb snad v spomenutí všelijakž neprávně posouzen: jedno neb druhé buď, jist jsa své k Vám náchylnosti, nikoli pochybuji též o Vaší ke mně budoucné‘). Náchylnost k Hankovi spřátelila Lindu také se Sklenčkou, důvěrným druhem Hankovým a později účastníkem nálezu RK v Král. Dvoře (‚Velkého pátku putoval sem na Strahov se Sklenčkou, kdež sme hned Vaše psaní k čtění i také domů dostali — druhého dne a ty ostatní, jakž obyčej nám, když sme sem tam chodili, mnozím (!) ze známých se po Vás ptajícím, jako by jen nám Vás byla vědomost, sme toto psaní ze Strahova dílně okazovali‘).

Časem přátelství Lindovo s Hankou stávalo se vždy důvěrnější. Z r. 1815 máme již doklad, že Linda účastnil se jeho staročeských studií. V knihovně musejní zachován totiž list, na jehož konci napsáno Lindou: 15. Aug. 1815. Vidi Linda. List tento, psaný cizí rukou (ne Lindovou), poslán byl někdy dříve Hankovi a obsahuje hlavně slova, tvary a frase z Trojanské kroniky (mezi jinými: *ručí*; *zatvořiti*; buď vám dlouhé zdraví; Trojlus pěš stojí; *nestatenství*; a *s nálepem* střelu naložil: *zorní* jasnost; ústavnou střelbou je *šipěl*; o *tvrdosti* města; král je *rozwadil* vojskem; zlaté *osudí*; v *túhách* teskliv; než se den *prosvítil* a j. z nich mnohá přešla do RKZ!).

Hanka a Linda tudíž si vzájemně sdělovali a půjčovali svá excerpta ze staročeských a bezpečně i jiných spisů.*) Tato

*) V musejní knihovně zachován lístek Lindův Hankovi psaný (kdy?): ‚Brachu! Včera sem byl třikrát pro ty přislíbený kameny, ale Váš kámen vždy ležel; tedy odevzdávatel této cedulky s poledne se pro ně zastaví, by mi je přinesl. Ale vyberte pěkné kusy — zas na odsloužençu.‘ Lístek tento je záhadný. Na prvý pohled zřejmo, že o skutečných kamenech nemůže tu býti řeč. O jakých tedy? Není to

literární vzájemnost, jistě velmi důvěrná, jevila se však také jiným způsobem: společně snovali a usilovali o veliké plány literární a vlastenecko-buditelské. O jednom z nich zmínili jsme se již na str. 118; byla to ‚oprava pravopisu, ‚prvý krok k oné tak žádané všeobecné Slovíně‘ a brána ‚k slovanské všeobecnosti‘, jak o ní psal Linda. Jiným plánem bylo obrození, povznesení české poesie a probuzení národa. Co tu posud bylo, neuspokojovalo nijak těchto ctižádostivých přátel romantismu: ‚Man beklagte — tlumočí city tyto V. A. Svoboda, důvěrný přítel obou — überall den Mangel alter Volksdichtungen, die — man fühlte es — Keime und Grundlagen sein müssten aller neueren Cultur, wenn diese gedeihen und Wurzel fassen sollte im Gemüthe eines so sinnigen Volkes . . . Die matten Klänge einer seltsam bewegten Zeit, der bald Erschlaffung folgte, die hausbackene Weisheit, wenn auch gekrönter Poeten, konnte jenen lebendigen, frischen Sinn unmöglich erzeugen‘ (vydání RK 1829, str. IX—XI). Ideálem jejich byla díla docela jiná: se zřejmou žárlivostí ukazovali na něm. Nibelungy a písně minnesingrů, Ossiana, Igora, rus. byliny, junácké písně srbské, básně Homerovy (l. c. XI). Ale v české literatuře nezachovalo se nic takového. Bylo vždy tak? Zajisté nikoli: ‚Alle Volksbildung ging von begeisterten Sehern, von reich begabten Dichtergeistern aus. Dass das beim Böhmen nicht anders gewesen, das zu schliessen gebot nicht allein die Rücksicht auf die allgemeinen Gesetze menschlicher und nationaler Bildung, sondern hier noch überdies die Eigenthümlichkeit des Volkes, das vor allen sich auszeichnet durch die Liebe zum Gesange. Die thatenreiche Vorzeit konnte unmöglich an so kräftigen Geistern, wie jene waren, die sie schufen, vorübergegangen sein, ohne, wie zu mannhafter That, auch zu erhebendem Preise im Liede und im Worte zu begeistern. Aber Lied und Wort sind verhallt, die Sehersprüche unwiederbringlich verflattert im gewaltigen Hauche der Zeitenstürme‘ (l. c. IX).

Jak vyplniti tyto veliké mezery v literatuře české? Oba přátelé pokusili se o to, každý svým způsobem: Hanka, lyrik, skládal ohlasy lidových písní slovanských, Linda, epik, pokoušel se o epické básně podle vzoru Ossiana, Igora, Schillerových romancí atd. Zamilovaný Ossian v překladu Denisově a německý bardismus vůbec byl mu k tomu mocným popudem a vzorem, výše zmíněná rozprava Blairova a Denisova spolu popudem i návodem. Z rozprav těchto oba přátelé čerpali však bezpochyby také myšlenku, ba podrobný návod (viz str. 338 sll.), aby po-

---

paprsek do duševní dílny, z níž vyšel RKZ i jiné padělky? Aspoň mosaiková povaha RKZ, dosvědčená zvláště diskussí z r. 1886 sll a nálezem Máchalovým, téměř nutí k takovému výkladu, ovšem vždy jen subjektivnímu.

kusili se vyplniti mezeru také ve staré literatuře české: podvržením básní prý staročeských. Také domnění, že v Kosmovi a Hájkovi (v tomto věrnější, ježto česky psán!) zachovány jsou ohlasy starých hrdinských zpěvů, bezděky lákalo k reprodukci jejich. Píseň Vyšehradská byla prvým pokusem.

‚Objevil‘ ji r. 1816 J. Linda, jenž tehdy s Hankou bydlil u Fr. Madla, faktora c. k. knihoskladu. Jest jednak ohlasem ruských písní (viz str. 447), jednak založena jest zřejmě na Hájkovi. Ten totiž píše k r. 724: ‚neb řeka ta, kteráž nyní Vltava od některých jmenuje se, ta jest od nich Whltawa jako Hltava aneb ku pití a hltání jim velmi zchopná aneb žádostivá slúla.‘

A právě týž etymologický nesmysl čte se také ve Vyšehradské písni: ‚valie sě řeka Vhltava jara‘; ‚po kraju řeky Vhltavy čisty‘. —

Že tento prvý pokus o literární falsifikaci pochází od firmy Hanka & Linda, je zřejmo již z nalezení. Shody Písně Vyš. s RKZ v chybách staročeských svědčí patrně, že Hanka dělal také ‚staročeštinu‘ její. S Lindou opět, jenž i novou černí občerstvil vybledlá písmena (podle svědectví Jungmannova v ČČM. 1832), souhlasí celý obraz Vyšehradu, založený na motivech Hájkových: ‚Ha ty náše slunce, Vyšegrade tvrd! Ty směle i hrdě na přiekřě stojieši, na skále stojieši všěm cuzím postrach . . .‘ Podobně v Záři častěji se mluví o hrdých obloucích, hrdém čele Vyšehradu (50, 71, 73), o ‚slavném, pevném, tvrdém, zlatém‘ Vyšehradě (str. 71), jehož ‚černá okna hleděla strašným pohledem do okolních krajin‘ (59) a jenž byl postrachem nepřátelům (71). Jiná, záhadnější shoda jest v jazyce. V Písni Vyšehradské jest tvar: Ha ty naaszye sluncze, tudíž náše, jak také transkriboval Hanka. Totéž shledáváme v Záři v hymnu na Svantovíta (str. 11):

Učiň náše rámě mocné, . . .
prsa náše jako vrchy . . .
náše meče dorážlivé,
náše kopí pronikavé,
náše šípy rovnoletné,
náše luky prudkomrštné.

Hanka právě tak si vedl často ve vydání Kroniky o Stojmírovi a Bruncvíkovi.

Sloveso ‚pomiluj‘ je patrně reminiscence z písně ‚Hospodine, pomiluj ny‘, již Linda napodobil také v Záři.

Zdar prvého pokusu, jímž padělatelé oklamali na čas samého Dobrovského, psychologicky nutně sváděl k padělkům dalším a větším. Vskutku také již v září 1817 ‚nalezen‘ RK, hotová anthologie národní hrdinské epiky a lyriky staročeské z XIII. stol., a o rok později tajemným způsobem zaslán Museu RZ docela až z IX. stol. Jazykem a lyrickými písněmi nové tyto padělky hlásí se zřejmě k Hankovi. Epické básně RK i RZ mají však jiný ráz,

předpokládají tudíž jiného skladatele, epika, jakýmž Hanka, pokud víme, nebyl. Byl jím však druhý společník firmy výše zmíněné, Jos. Linda. I jeho vypravovatelský talent, jak jej známe z básnických jeho prací, i vědomosti o starověku českém stačily na obsah epických básní RKZ. Posavadní literární styky Lindovy s Hankou, jeho zřejmé účastenství na Písni Vyšehradské činí a priori také pravděpodobným jeho účastenství na padělání RKZ. Rozbor Záře a jejího poměru k RKZ dodává této pravděpodobnosti téměř jistoty.

Logicky lze vyložiti shody RKZ a Záře jen čtverým způsobem: 1. do Záře dostaly se napodobením RKZ; 2 do RKZ dostaly se napodobením Záře; 3. zakládají se na týchž pramenech a 4. vyšly z téže duševní dílny. Z důvodů samozřejmých musíme tu uvažovati zvlášť o RZ a zvlášť o RK.

RZ (lépe Libušin Soud) byl ‚objeven' v listopadu 1818, tudíž asi o dva měsíce později, než vyšla Záře tiskem. Pro něj tudíž možnost prvá odpadá. Mohlo by se ovšem namítati, že RZ již před listopadem byl znám, jmenovitě Lindovi; ale pak komédie, jež s ním byla provozována, tím více by svědčila pro naše přesvědčení, že Linda byl účasten jeho falsifikace, nemluvíc ani o nápadných shodách v obsahu i v jazyce a v dikci, jež pouhým napodobením podle RZ nelze vyložiti.

Ani na možnost druhou nelze při RZ pomýšleti. Padělatel jeho jistě by byl nečerpal z pouhého románu Lindova — také doba dvou měsíců byla krátká — pro báseň z českého dávnověku, jíž chtěl oklamati i tak kritického znalce, jako byl Dobrovský.

Ne tak snadno lze o prvých dvou možnostech rozhodnouti při RK, kterýž ‚nalezen' Hankou již v září 1817, tudíž skoro rok před vydáním Záře.

Záře vyšla totiž až na počátku září 1818. Prvá zpráva o ní je v Pražských Novinách 1818 II, č. 21 (9. září), redigovaných Lindou; oznámeno tu ‚Čechům vlastencům, že n e d á v n ý (!) s p i s nazvaný Záře . . . na světlo vyšel . . . a již svázán se prodává za 1 zl. 24 kr., na psacím papíru za 2 zl. 30 kr.' Sepsání Záře jest ovšem starší. Již to podivné označení ‚nedávný' zdá se mně zřejmě ukazovati na nějakou mezeru mezi sepsáním a vydáním Záře. Také tisk vyžadoval při díle skoro o 200 stranách jistě značného času.*) Rovněž censura po většině trvala delší dobu, zvláště u spisů českých. Že jmenovitě při Záři, jež ve mnohé příčině censora uváděla asi v rozpaky, nešlo to tak rychle, smíme s velikou pravděpodobností usuzovati; bezpečné svědectví o tom mohla by podati censurní akta té doby, ale po těch marně jsme se pídili v pražských archivech. Pouze pověst zbyla po nebožtíku J. Svátkovi, jenž prý znal písemný doklad, že Záře přišla

*) Na př. Lindovo drama o Jaroslavovi ze Šternberga bylo již v únoru 1822 hotovo, ale vytištěno až na konci března 1823, ač mělo jen 151 stran. Záře jest o čtvrtinu větší.

do censury před objevením RK; jiná pověst vypráví docela, že censura prvé sepsání Záře neschválila a Linda tudíž místa závadná musil předělati neb vynechati.

Nepřikládaje pověstem těmto více víry, než zasluhují, pokud hodnověrně nebudou doloženy, myslím, že jádro jejich je správné, totiž že Záře sepsána byla buď současně s RK nebo spíše ještě dříve. Vazba, tisk, censura a sepsání Záře, předpokládající tak podrobné studie Hájka, Karamzina, Ossiana, vyžadovaly bezpečně více než jednoho roku, tím spíše, že tuším již v druhé polovici 1817 a jistě po celý rok 1818 Linda jako ‚spisovatel‘ Pražských Novin byl tolik zaměstnán, že o Záři byl by velmi málo mohl pracovati. Také doznání Dobrovského (Brandl, Dobrovský 267), že hymny v Záři Linda zpracoval podle výkladů Dobrovského, ukazuje k době kolem r. 1817 nebo před ním. Že aspoň studie tohoto druhu datují se u Lindy již z r. 1815, 1816, svědčí zřejmě padělaná Píseň Vyšehradská, Lindou 1816 ‚nalezená‘, patrně ovoce těch studií (Hájka) a se Září zřejmě příbuzná. Také pouze na počátku Praž. Novin 1818*) (na str. 7, ze 7. ledna) nacházíme reminiscence slohu a dikce ze Záře, kdežto později mizejí.

Časová mezera tudíž mezi sepsáním Záře a objevením RK jest zřejmě sporná. Podle některých indicií zdá se spíše, že Záře patří s ostatními epickými básněmi k básnickým prvotinám Lindovým a pochází z doby kol r. 1816—1817. Již touto sporností, pochybností o době sepsání Záře stává se také sporným, pochybným posavadní názor na této praemisse založený, že v Záři jsou reminiscence z RK. Rozborem dalších okolností pochybnost tato roste a mění se posléze v holou nemožnost.

Takovou okolností jest předně prokázaná padělanost RK. Mohlo by se ovšem namítati, že Linda nevěděl o padělku a tudíž bona fide čerpal z RK jako z památky přesné. To však není ani myslitelné. Linda, nejdůvěrnější přítel Hankův, jeho spolubydlící a spolupracovník při excerpování staročeských památek (také těch, z nichž čerpáno pro obsah i jazyk RK, jmenovitě Kroniky Trojanské!), spolupadělatel Písně Vyšehradské a RZ, jenž jest ostatně zřejmým bližencem RK, bezpečně věděl o falsifikaci RK a také nepřímo to doznal. Jeho pozdní ohlášení ‚nálezu‘ RK v Praž. Novinách, jež redigoval (až 11. dubna 1818; čekali patrně, až se o nalezené památce definitivně rozhodne Dobrovský!), i uveřejnění básně Volmír ve Vlast. Zvěstovateli 1823, str. 160, jež je zřejmou parodií ‚staročeštiny‘ RKZ, jsou takovým doznáním, jak právem ukázal na to J. Truhlář již r. 1886 v Athenaeu str. 19 sl.

Rozbor některých neshod mezi RK a Září podává toho další potvrzení.

---

*) Starších reminiscencí nemůžeme uvésti, ježto druhé půlletí Praž. Novin 1817, redigované, jak se domníváme, již Lindou, není zachováno v žádné pražské knihovně.

V RK provází Záboj svůj zpěv hrou na varyto; v Záři i ve všech jiných básních Lindových vyskýtá se v témž případě vždycky ruská huslarina. Kdyby byl Linda pokládal RK za památku přesnou, jistě by byl užil varyta jako pozdější napodobitelé RK. To vpraveno do RK asi Hankou, nikoli Lindou, radikálním puristou, zvláště pro dobu Zábojovu. Níže uvidíme, že Záboj složen nepochybně Lindou; v tomto slově máme tudíž zřejmé svědectví, že staročeská úprava pochází od jiného, totiž od Hanky, jak ukázal to přesvědčivě již Gebauer svými koincidencemi, a zároveň, že Linda nepokládal varyto za nástroj staročeský, tudíž také ne RK za přesnou památku.

V RK nalézáme M*o*ranu (Záb.), M*o*renu (Čest.); v Záři přichází však M*a*rana a forma tato tudíž novým jest svědectvím, že Linda nepokládal RK za památku přesnou a raději se řídil Dobrovským, jenž ve Slavínu 1806, 401 a v recensi Pravdy ruské výše zmíněné užívá podle moravské písně a Kajsarova tvaru M*a*rzena, M*a*rzana.

V Záři na str. 3 jest zmínka o ‚žertvách, neboli nynějším slovem obětech zápalních‘; RK zná pouze ‚obět‘ (v Záb., Čest.). Záboj i Čestmír pocházejí od Lindy, ‚obět‘ v nich je tuším jiného původu, od Hanky. Významné je opět, že slovo žertva, převzaté z ruštiny a v češtině před Lindou nedoložené (podle Jungmannova Slovníku), objevuje se mezi padělanými glossami Mater Verborum! Byl i při tomto padělku Linda účasten?

V RK (i RZ a Vyš. píseň) jsou epické i lyrické básně bez rýmu dle vzoru srbských a ruských písní (a v duchu názorů té doby, repraesentovaných na př. Jungmannem a Počátky); v Záři některé písně jsou rýmovány a pouze básně hrdinské jsou bez rýmu. Ovšem lyrické písně RK pocházejí od Hanky.

Posléze i vše, co bylo řečeno o archaismech v Záři, zřejmě svědčí, že Linda věděl o nepřesnosti RK. Jinak nelze si vysvětliti, proč ‚starých‘ forem jeho nenapodobil, ač píseň zapsáním mnohem mladší, totiž Hospodine pomiluj ny, vzal si v pohanských hymnech za vzor! Rovněž nelze pochopiti, proč při příbuznosti jinak tak bezpříkladné nenacházíme v Záři ani jediné výslovné zmínky o RK a jeho básních. Záboje na př. sám Linda jmenuje v divadelní hře o Jaroslavu ze Šternberka ‚hrdinou všem známým, zpívaným po všech polích a hájích, jehož sláva září z nedohledných věků a jehož velikost vystupuje nade všecko zapomenutí‘ — ale v Záři ani dost malá narážka na něho, ač k nim plno příležitosti lákavé! Rovněž po lyrických písních RK nikde ani stopy, ač by jich byl mohl výborně užiti. Toto až úzkostlivé vyhýbání samo o sobě činí podezřelým poměr Lindův k RK. Stran RZ stejně nápadné jest vynechání právě těch příběhů z pověstí o Libuši, jež jsou obsahem RZ, ač podle názoru samého Lindy příběhy

ty byly rozhodné pro poměr Libuše k Přemyslovi, o němž v Záři se vypravuje.

Není tudíž pochybno, že Linda dobře věděl o falsifikaci RK. Lze si pak představiti, že by byl falsifikát (cizí) tak prostudoval, tak do obsahu, do všech podrobností dikce i slohu, do jeho zvláštností mluvnických a lexikálních, jež divnou náhodou jsou většinou novověké chyby, tak se byl vžil, jak jsme to ukázali na nesčetných parallelách? I kdybychom nevěděli, že věcné shody povstaly užitím stejných pramenů, shody v dikci že vesměs dají se svésti na theorii Blairovu a Ossianské básně (také na Atalu a Ztracený ráj), musili bychom odpověditi k této otázce naprostým záporem.

Třeba bychom tudíž nemohli prokázati, že Záře vznikla a byla sepsána již před ‚nalezením' RK, pravděpodobnost první možnosti jest nepatrná. Mezi tolika shodami ani jedna pro ni nutně nesvědčí, mnohé přímo jí odporují, vyžadujíce výkladu zcela jiného.

Stejně, ba ještě více nepravděpodobna jest možnost druhá: RK jest napodobením Záře. Ať byl falsatorem kdokoliv, jistotně nebyl by čerpal svůj názor o českém dávnověku z románovité skladby Lindovy a také v ossianské dikci a místy i v jazyce nebyl by si vzal současné dílo za vzor pro staročeské básně.

Nezbývá tudíž nic jiného, než užiti k výkladu poměru RKZ k Záři možnosti třetí a čtvrté, jež vlivem povahy některých shod zřejmě splývají: shodu mezi Září a epickými básněmi RKZ nelze vědecky vyložiti jinak, než tím, *že pro obě díla musíme předpokládati téhož tvůrce, jenž při obou čerpal z týchž pramenů a řídil se týmiž vzory; tvůrcem tím* (ovšem ne výhradním) *byl skladatel Záře, Josef Linda.*

Výše jsme množstvím dokladů a autoritou Dobrovského (stran RZ) i J. Golla (stran RK i RZ) dokázali, že jádro pověstí a přečetné motivy a jednotlivosti pro epické básně RKZ převzaty z Hájka (viz str. 271 sll.), tudíž z kronikáře, jehož věrohodnost již Dobnerem a opět Dobrovským silně byla otřesena. Jest jistě nápadné, že padělatelé volili pramen tak kalný. Nápadnost tato však snadno se vysvětlí názory českých romantiků z doby kolem r. 1815 sll. a zvláště nejvýznačnějšího z nich, Jos. Lindy. Linda nejen stejným způsobem čerpal z Hájka pro všecky své práce z českého starověku (básnické i historické), nýbrž udal také výslovně důvody toho: v Hájkově obšírném vypravování spatřoval odraz staročeských hrdinských zpěvů, tudíž také nejlepší zdroj pro moderní reprodukci jejich (viz str. 244 sl.).

Mohlo by se ovšem namítnouti, že epické básně RKZ proti Hájkovi jsou daleko střízlivější, že nápadné jest, jak padělatelé dovedli se vyhnouti všem těm smyšlenkám a lžím Hájkovým. Avšak tu nesmíme zapomínati, že měli k disposici dvě kritické autority, jimiž své názory na Hájkovi založené mohli korrigovati:

Dobrovského a Karamzina. Linda (a ovšem také Hanka) byl žákem Dobrovského, mohl tudíž přímo i oklikami v čemkoli užiti jeho obrovských vědomostí; užil jich podle doznání Dobrovského a Svobodova v Záři, mohl jich tudíž také užiti při RKZ, jež vykazují četné stopy bezděčného přispění Dobrovského. Jistě ne bez pádných důvodů měl Dobrovský jmenovitě Lindu za spolupadělatele RK. Rovněž Karamzina a Slovo o pluku Igorově Linda dobře znal, z Karamzina hojně čerpal pro Záři, a tudíž také stopy vlivu Karamzinova v RKZ dají se jím snadno vyložiti.

Mohlo by se nám namítnouti, že této shodě v pramenech přikládáme význam příliš veliký, že není rozhodná v naší otázce. Neprávem. Ve spojení s ostatními okolnostmi má značnou váhu, zvláště když do úvahy přibíráme jiné dílo Lindovo, drama o Jaroslavovi ze Šternberka, jež je vlastně parafrasí Jaroslava z RK. V dramatě tomto jsou nepochybné stopy všech hlavních pramenů Jaroslava z RK. Prameny ty pro RK zkonstatoval teprve Goll r. 1886. Jak o nich mohl věděti Linda? Jediná tato okolnost stačila by k důkazu, že Linda byl spoluskladatelem RKZ.

Stejně určitě, ba výhradně ukazuje na Lindu shoda v použití dalšího pramene, básní Ossianových. O nich mluví častěji Linda jako o knize zvláště oblíbené, klassické (str. 250 sl.); bylo tudíž přirozeno, že duchem i formou jejich byl skrz na skrz tak proniknut, jak to nenacházíme u žádného básníka kolem r. 1817. Záře i ostatní básnické skladby Lindovy jsou toho pádným a zřejmým dokladem v obsahu, celém duchu, ve volnosti rhythmu a zvláště v básnické dikci. Četné, více méně zřejmé stopy ossianismu shledali jsme a autoritou Jungmannovou a j. doložili v RKZ. Je možno se zřetelem k ostatním okolnostem již uvedeným mysliti na jiného spolupadělatele než na autora Záře? Ze všech přátel V. Hanky, jediného posud známého účastníka falsifikace RKZ, jen Lindou lze vyložiti volný rhythmus, květnatou dikci, celého ducha a jiné příznaky ossianismu v RKZ. Ba jsou vážná indicia, že jak Záře a ostatní básně Lindovy, tak i RKZ vznikly nejen pod dojmem domnělých básní Ossianových, nýbrž na popud a podle návodu rozprav Blairovy a Denisovy, Lindovi dobře známých. Plným právem tudíž nazvali jsme skladatele RKZ českými Macphersony. Shodou v pramenech a vzorech vyčerpána jest veliká část shod mezi epickými básněmi RKZ a Září. Jistě nikoho ani nenapadne namítati, že v tomto ohledu Záře jest napodobení podle RKZ.

K Lindovi jako tvůrci vede dále pojetí, zpracování a moderně romantické zabarvení epických básní RKZ. Celou tou moderní lyrickoepickou romantikou, tendencí vlasteneckobuditelskou a osvícenskou, čistě romantickým smyslem pro přírodu atd. RKZ hlásí se nejen zřejmě do doby kolem r. 1817, nýbrž stejně zřejmě

prozrazuje také, že vyšel z téhož ducha, jako Záře. Jinak nápadné, hluboké, často i slovné příbuzenství na př. popisů přírodních, pro Lindu téměř typických, horování vlasteneckého, tlumené nechuti k Němcům, moderního racionalismu atd., nelze vyložiti.

K Lindovi jako spolutvůrci RKZ vede posléze také rozbor shod v básnické dikci a v jazykových zvláštnostech RKZ a Záře. Některá svědectví tohoto druhu jsou zřejmě a nadobro přesvědčující, na napodobení RK nelze v takových případech naprosto mysliti. V tomto směru patří Linda k typickým a dosti originálním repraesentantům snah čelících k utvoření básnické dikce. Pod vlivem básní Ossianových, theorie Blairovy, Jungmannových překladů Ztraceného ráje a Ataly vytvořil si v Záři i v ostatních epických básních z českého starověku, chtě patrně i takto dodati skladbám svým rázu starobylosti, zvláštní, nápadný, téměř typický sloh a básnickou dikci. Ani u Hanky ani u Svobody nenacházíme nic podobného. A právě nejcharakterističtější zvláštnosti dikce, zvláštnosti takřka ossianskolindovské, shledáváme také v dikci a ve slohu RKZ, kde zároveň k celému duchu i formě, třeba jen domněle staročeské, špatně se hodí (viz Archiv X). Zvláštnosti takové jsou: přírodní popisy (viz str. 347 sl.), strojené a nápadné výrazy prostoru, vzdálenosti, směru a času (viz str. 351—353), epenthetické t a m, o d k u d a p., častá a prázdná adverbia s ě m o t a m o, v p r a v o v l e v o, nápadné obraty jako n é s t i k r u t o s t, s o p t a t i k r u t o s t (v. str. 437 sll) a m. j. Vyskýtání takových zvláštností dikce, tak jemných a přece charakteristických nuancí slohových v RKZ a v Záři nelze, zvláště máme-li na paměti jejich hojnost, rozmanitost a souhlas s ostatní dikcí Záře, vyložiti jinak, než stejným autorem Záře a epických básní RKZ, v nichž (nikoli v lyrických písních) shody ty jsou.

Totéž plyne také z rozboru shod jazykových po stránce grammatické i lexikální: archaismy Záře svědčí zřejmě, že Linda nenapodobil RKZ, že nebyl původcem staročeské formy jejich, ale zároveň s četnými neologismy grammatickými i lexikálními jsou pádným, přesvědčujícím důkazem, že měl účastenství v prvotním novočeském složení jejich epických částí. Tak vzhledem k RKZ dovedl nás literární rozbor Záře k témuž závěru, jako Gebaurův filologický rozbor RK a Máchalův literárněhistorický rozbor lyrických písní v RK. P o u z e e p i c k é b á s n ě R K n e s o u z ř e j m é s t o p y a u t o r s t v í L i n d o v a; p í s n ě l y r i c k é a s t a r o č e s k á f o r m a n e j s o u o d n ě h o, n ý b r ž o d H a n k y.

Vzhledem k RZ dospěli jsme stejným rozborem k témuž názoru, který vyslovil již Dobrovský brzo po ‚objevení‘ RZ, později 1878 A. V. Šembera — oba dobře znali Lindu! — a posléze nepřímo napověděl Dr. V. Flajšhans*) (v Radikálních Listech

*) Zřejmé doznání téhož názoru čteme i v posledním sešitě Písemnictví českého Dra V. Flajšhanse: ‚j e d o s t i p r a v d ě p o d o b n o, ž e L i n d a j e p ů v o d c e m b á s n i c k ý c h, H a n k a p a k m e z i ř á d k o v ý c h p o d v r h ů‘ (str. 559).

1900 č. 11), vyčítaje ze známého kryptogramu v RZ jméno Lindovo.

Original RZ (v Museu) připouští opravdu také toto čtení, ale nevylučuje (záhadnost jest právě podstatným znakem kryptogramu!) nijak čtení prof. Dolanského, založeného hlavně na faksimilu (ve spise Die ältesten Denkmäler 1840), podle něhož v kryptogram vepsáno jméno Hankovo. Bylť i Hanka účasten padělání RZ, jako tvůrce jeho staročeštiny, jak zřejmě dokázáno koincidencemi Gebaurovými. Linda, jenž jako krasopisec maloval nepochybně červené iniciálky a ozdoby v RZ, doznal patrně v kryptogramu své i Hankovo autorství při RZ. Co jej k tomuto doznání přimělo, uvedeme ve zvláštní rozpravě, v níž ukázáno bude, jak ostatní literární činnost Lindova a prvé boje o RZ, vedené hlavně Dobrovským, dotvrzují účastenství Lindovo ve složení RKZ.

Úvahy.

Dr. Václav Flajšhans, **Literární činnost M. Jana Husi**. — Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Skupina III č. 3. — V Praze (nákladem Akademie) 1900 — Str. XIII a 159.*)

Kniha Flajšhansova není tím, zač ji spisovatel vydává. Spisovatel v doslovu naznačuje stanovisko, s jakého by chtěl míti knihu posuzovánu, slovy: »Tento soupis spisů, rukopisů, tisků a překladů Husových chce býti úplný.« Věta sama sebou již velmi odvážná. Za dnešních poměrů něco podobného podati není možno, či vlastně není možno v krátké době dvou, tří let Katalogy knihoven a archivů u nás — pokud ovšem jsou přístupny — jsou tak nedostatečny, že nelze na ně se spolehnouti. Bylo by nutno bráti do ruky rukopis za rukopisem, než by se směl kdo odvážiti tvrzení svrchu uvedeného. Spisovatel cítil sám, že první větou řekl více, než měl a směl, proto hned v následující větě připojuje jisté omezení, ale omezení takové, že při něm vlastně věta prvá v celku podržuje platnost, a že se jím ovšem nijak nelimituje věta, kterou čteme v úvodě (str. 10): »Podán souvisle seznam veškerých rukopisů« ...

---

*) Referát tento byl hotov a redakci odevzdán již 18. října 1900, nemohl však pro nedostatek místa býti otištěn v předešlém čísle. Neměl jsem příčiny mnoho podstatného na něm měniti, třeba mezitím vyšel posudek K. Novákův v t. časopise a zdrcující doplňky J. Truhláře ve Věstníku Č. Akad. (1900. říjen). Přidal jsem jen upozornění na několika místech. kde to, co vytýkám já, bylo řečeno již také od nich, a jednu poznámku, k níž mne přinutily »objevy« Flajšhansovy v listopad. čísle Osvěty.

Kdo by knihu posuzoval s tohoto stanoviska, jež spisovatel naznačuje, musil by ji prohlásiti za zcela nedostatečnou a špatnou... Jestliže knihy Flajšhansovy hned předem takto neodsuzuji, jest toho příčinou právě to, že jí neposuzuji se stanoviska, s něhož ji spisovatel posuzovánu míti chce. A právě proto jsem také na začátku řekl, že kniha Flajšhansova není tím, zač se vydává.

Vedle toho, co v doslovu a úvodu řečeno jest výslovně, musí ten, kdo chce zvěděti, jak o knize soudí autor sám, všimnouti si, co o knize autor řekl jinde, v pracech pobočných a polemických — autor mluví o knize jako o »tištěné« již od června r. 1899! V knize samé to všecko sice výslovně řečeno není, ale jest to aspoň naznačeno oním přáním v úvodě (str. 10), jak kniha dopadnouti měla. Dle toho kniha měla býti základem všeho dalšího bádání, měla býti základem pro úplné vydání spisů Husových, jehož bohužel pořád ještě nemáme...

Také tímto základem kniha Flajšhansova není. K tomu bylo by nutno řešiti těžké otázky autorství, času, originálnosti atd. jednotlivých spisů Husových nebo Husovi přičítaných a ne spokojovati se, jako se v knize této často stává, odkazem do budoucnosti, že šetření nutno teprve konati a p. Vím velmi dobře, s jakými obtížemi jest tu zápasiti — jsmeť při studiu spisů Husových teprve v začátcích. Ale všecky tyto obtíže musí býti dříve — aspoň zhruba — odstraněny, než smíme i jen pomýšleti na vydání spisů Husových, chceme-li, aby vydání postupovalo dle správného plánu a vůbec aby odpovídalo moderním požadavkům. Zde čeká ještě veliká práce, práce několika let, práce, k jejímuž umenšení kniha Flajšhansova nepřispívá. Kniha Flajšhansova takovým základem není a nebude; kdo by ji s tohoto stanoviska posuzoval, musil by pronésti soud tak málo lichotivý, jako by byl onen svrchu naznačený.

Také s tohoto stanoviska nechci knihy posuzovati, ačkoliv jest to stanovisko autorovo; ukřivdil bych jí, kdybych ji s tohoto stanoviska posuzoval. Knize Flajšhansově nelze jisté ceny upříti. Jistě bude jí ode všech badatelů o Husovi hojně a často užíváno, ne proto, zač ji spisovatel výslovně i narážkami vydává, také ne proto, že by byla úplná a spolehlivá, ale proto, že jest to zase po dlouhé době soustavný přehled výsledků dosavadního badání o literární činnosti Husově. A s tohoto stanoviska chci také knihu posuzovati. Vím dobře a řekl jsem to již, že kniha často chce býti více — často ke své škodě —, ale úmyslně zmirňuji kritické měřítko, abych mohl být spravedlivý.

Flajšhans ovšem na této dráze není bez předchůdců, kteří mu upravovali cestu. U nás po Palackém a Erbenovi byl to především K. Novák, jehož práce celkové literární činnosti Husově věnované byly před 12 lety pro nás tím, čím má býti dnes — s mého stanoviska posuzováno — práce Flajšhansova. Pracím

těmto sám Flajšhans neopominul vzdáti náležitou chválu, a na jejich ceně nic se nezmenšuje tím, že je Flajšhans opět jinde brutálně odsoudil. Jest ovšem přirozeno, že práce toho druhu novými objevy se antikvují; musilo se tak státi i zde, zvláště když při novém katalogisování rukopisů universitní bibliotheky se ukázalo (zásluhou J. Truhláře), že tato bibliotheka jest vlastně nejdůležitějším pramenem pro poznání činnosti Husovy. Objevy Truhlářovy hlavně to byly, které stále jasněji ukazovaly, že práce Novákovy, jakkoliv svědomité a na svou dobu výborné, dnešní znalosti spisů Husových již nepostačují. Bylo třeba nové revise, kterou chtěl podniknouti Flajšhans ve své knize. Kniha Flajšhansova jest vlastně opravené a rozšířené vydání článku Novákova.

Odborník ovšem mnoho nového v práci Flajšhansově nenajde; co je v ní proti článkům Novákovým nového, jest většinou zásluhou nových objevů. Výsledky vlastního zkoumání Flajšhans předkládá poměrně zřídka a i tu ještě velmi často tyto výsledky nebývají správné. Ale i tak bylo by zásluhou knihy, že dosavadní názory přehledně registruje, a každý by jistě její cenu uznal. Se stanoviska, s jakého knihu posuzuji, spatřuji v tom její cenu také; opakuji, že knihy bude jistě často užíváno. Leč ani při tomto mírném stanovisku nelze knihu uznati za uspokojivou, i při tomto stanovisku jest litovati, že kniha Flajšhansova není lepší, že dopadla tak, jak dopadla.

Dříve než svoje odsouzení podrobně odůvodním, chci několika slovy dotknouti se zevnější, řekl bych technické stránky knihy, tedy toho, co při podobné práci historikovi (tedy i literárnímu historikovi) nedělává obtíží, dostavuje se s prostudováním látky samo. Kniha Flajšhansova po této čistě zevnější stránce až zaráží. Řekl bych, že se v ní jeví naprostý nedostatek této techniky, kdyby se některé sem spadající zjevy nedaly vysvětliti jinou, na první pohled patrnou — a povážlivou — vlastností knihy: přílišným chvatem. Spisovatel ve své knize volil formu pro sebe i pro čtenáře pohodlnou i nepohodlnou. Pohodlnou pro čtenáře proto, že zde najde při jednotlivých spisech hlavní data o nich známá v příručním přehledu, nepohodlnou proto, že data o spisech parallelních (českých a latinských) nebo jinak sobě blízkých musí hledati na několika místech, anebo zase že musí se spokojiti několika slovy tam, kde by čekal obšírné odůvodnění tu a tam se vyskytujících nových názorů spisovatelových, které však při tomto rozdělení obšírné býti nemůže. Pro spisovatele tato věc sama jest výhodnou — zbavuje ho povinnosti obšírně odůvodňovati názory odchylné —, ale zároveň nevýhodou, nutíc ho vyjadřovati se o podobných věcech na několika místech, při čemž se mu několikrát přihodilo, že nepronáší se všude stejně. Ale to, jak řečeno, bylo by lze vysvětliti přílišným chvatem v práci. Ostřeji objevuje se svrchu naznačený nedostatek jinde.

Jest přirozeno, že se každému při práci mohou přihoditi omyly, a jest vždy dobrým svědectvím pro tu kterou práci, jsou-li omyly toho druhu, že si je čtenář sám dovede opraviti. Flajšhans shledává úzkostlivě všecky omyly v pracích cizích — nalézá je leckdy i tam, kde jich není, jak níže ukážu —, jeho práce přináší takořka seznam podobných — leckdy jenom tiskových — chyb.*) Bylo by to docela v pořádku, kdyby takové shledávání chyb mělo za účel zameziti jejich opakování. Ale způsob, jakým to Flajšhans provádí, jest malicherný, někdy přímo dětinský. Flajšhans neopomíjí téměř nikdy nález nějaké chyby provázeti poznámkou »mylně tedy praví X Y...« nebo »ovšem mylně« atd., a to i při věcech docela samozřejmých, jak ještě níže budu míti příležitost ukázati. Při tom jest dosti podivno, že měřítkem, jímž měří činnost jiných, neměří také činnosti vlastní, zejména že nerozpakuje se pronášeti některé názory, aniž se zmínil, že je pronesli již jiní před ním, — čehož by ovšem kritik, k jiným tak přísný, dopouštěti se neměl. Aspoň jeden příklad chci uvésti. Flajšhans na str. 49 vytýká mně, že prý jednu věc, o níž se dříve zmínil Polívka, »mylně vykládám jako novum«, nebo na str. 65 vytýká Nedomovi při jiné příležitosti, že »omylem přičítá nález ten sobě«. V obou případech jedná se o pouhé konstatování nějaké věci, při němž je zcela bezvýznamné, řekl-li to někdo jiný dříve. Na str. 26 Flajšhans při časovém určování Postilly podotýká správně: »s datem souhlasí i narážka textu II, 221«. To před ním již konstatoval Novák, L. fil. XVI, 124. Flajšhans by se jistě velmi ostře — a právem — ohradil, kdybych jeho slovy zde připomenul »omylem tedy Fl. přičítá nález sobě« nebo »mylně Fl. vykládá věc tu jako novum«!

Ale i tato věc dala by se ne-li omluviti, alespoň vysvětliti. Nejhůře objevuje se dotčený nedostatek v roztřídění látky, tedy v tom, co jinde nejlépe ukazuje, jak autor théma své pochopil. Při tom mohlo by se tvrditi, že jest v knize úplná bezprogrammovost, že Flajšhans přistoupil ku práci bez určitého názoru o věci a že ani průběhem práce určitého názoru nenabyl. Flajšhans rozděluje nejprve spisy Husovy na dvě veliké skupiny I) české, II) latinské, tedy rozdělení se stanoviska velmi důležitého, proti němuž nelze mnoho namítati. V obojí skupině přistupuje potom rozdělení podružné, rozdělení, které ohromí svou nemethodičností, nahodilostí a řeknu přímo bezmyšlenkovitostí. Flšhs rozděluje spisy české na *A*) traktáty obšírnější, *B*) traktáty drobnější, *C*) překlady a zpracování, *D*) spisy dogmatické a polemické, *E*) kázání atd. Spisy latinské na *A*) traktáty obšírnější, *B*) traktáty drobnější, *B'*) Quaestiones, *D*) (!) výklady a zpracování, *D*) příležitostné a polemické, *E*) řeči a kázání atd. Tedy

*) Zmiňuje se o tom již K. Novák ve svém posudku v tomto časopise str. 389 n.

jednou je dělidlem forma, po druhé originálnost, po třetí obsah, po čtvrté účel atd.!!! Lze říci, že užito tu všech možných dělidel, ale žádného důsledně.

Methodicky takové dělení nikdy není přípustno, do jisté míry dalo by se však omluviti, kdyby se jím pomáhalo přehlednosti, což ovšem jest vůbec těžko myslitelno a nedostavuje se ani při knize Flajšhansově. V knize jest velmi těžko se vyznati, nevíme nikdy, do které z různorodých skupin Flšhs ten neb onen spis Husův zařadil. Tak ku př. ve skupině *A*) Traktáty obšírnější uveden jest jako č. 1[a] »Výklad menší«, několik kapitol, kteréž ovšem obsahově splývají s předešlým »Výkladem větším«, ale rozhodně nesmějí býti zařazovány mezi traktáty obšírnější Flajšhans zde patrně již dosti záhy viděl nevhodnost svého rozdělení, nicméně neodhodlal se již nahraditi je lepším... O čís. 9 »Devět kusů zlatých« Flajšhans praví (str. 33): »Překlad latinský jest vlastně originálem« (!), nicméně traktát není zařazen mezi výklady a zpracování, nýbrž mezi traktáty drobnější (podobně mohlo by se vytýkati při č. 8 a jinde). Nevím, stačí-li ta omluva, že Flajšhans Husa pokládá také za autora textu latinského. Podobný nelad najdeme také při spisech latinských. Nejsou spisy »Contra Stanislaum«, »Contra Paleč«, »Contra VIII doctores« ano i »de Ecclesia« polemické? Proč tedy zařazují se se stanoviska kvantitavního mezi spisy větší, když rubrika spisů polemických v knize jest? A proč tedy není v rubrice spisů větších uveden ku př. traktát »Contra occultum adversarium«, ačkoli jest dvakrát tak veliký jako spis »De sex erroribus«, který v oné rubrice jest? Vůbec jest v knize Flajšhansově patrna po této stránce taková rozháraností, taková povrchnost, že trvá velmi dlouho, než si čtenář na její zevnější formy tak zvykne, aby dovedl aspoň pravděpodobně tušit, kde který traktát má hledati.

Jinou sem spadající a rovněž velmi nemilou vlastností knihy jest, že Flajšhans v témž pořadí a pod týmž záhlavím »Spisy zachované, Husovi bezpečně připisované« pojednává také o spisech, při nichž o autorství Husově sám pochybuje, ačkoliv má také zvláštní odstavec pro »spisy nejisté«. Vůbec proč ten neb onen spis položen na místo, na kterém ho nacházíme, jest velmi těžko určiti.

Tyto vady ještě leckdy později budeme míti příležitost pozorovati při podrobnějším rozboru knihy, jejíž obsah chci předem několika slovy naznačiti. Nepočítáme-li oprav a rejstříku na začátek knihy položených, knihu zahajuje obšírný seznam zkratek (str. 1—3), seznam velmi nutný, poněvadž Flajšhans znesnadnil užívání své knihy zbytečnými a nesnadno srozumitelnými zkratkami jmen autorů, jichž se v knize dovolává, načež na str. 4 až 12 následuje přehled dosavadní literatury a rozvržení vlastní práce. Přehled literatury zpracován tu dosti dobře, ač ovšem ne

bez chyb a ne úplně ani přesně. Snaha vyvýšiti některé práce, které nemohou činiti příliš vážných nároků, na díla zvláště vynikající, svedla Flajšhansa na str. 6 k výroku: »Výborná a dosud lepší nenahrazená jest úvaha Böhringerova o spisech Husových českých (o těch soudí jen dle Palackého a narážek v textech latinských) a latinských z r. 1858,« při němž druhá část odporuje první. Spíše než Böhringer zasluhoval by zmínky Schwab (Johannes Gerson), jehož zde ovšem marně hledáme. Není také pravda, že by byl Loserth ve svém spise Hus und Wiclif podal »úplný přehled literatury do r. 1883«, rovněž není pravda, že by byl článek Novákův mým jediným pramenem (!!!) při článku Jan Hus v Ottově Slovníku naučném. Každý, kdo dovede o věci soudit, ví, že jsou tam i výsledky mé vlastní práce, ač ovšem článek Novákův byl mi výbornou pomůckou (nikoli pramenem!), jak také výslovně uvádím.

Při rozvržení vlastní práce, kde se naznačuje, jakým postupem se o jednotlivých spisech pojednává, čteme tam, kde se mluví o originálnosti spisů Husových (na str. 9), také tuto hroznou větu, jaké by žádný historik (a tedy také historik literární) napsati nesměl: »kde možno udati pramen několikerý, udán obyčejně jen pramen hlavní«! Při tom hned podotýkám, že Flajšhansovi pojem »pramen« (na tomto místě spisy, z nichž Hus cizí názory i slovně přejímal, často bez udání odkud, což ovšem tehdy bylo zvykem) není zcela jasný; ukážu níže, jak nedůsledně a často nevhodně ho užívá.

Po výčtu spisů Husových následuje pak str. 13—15 nejcennější partie celé knihy, seznam incipitů latinských i českých. Sestavení jejich jest sice práce čistě mechanická, ale — poněvadž se zdá být úplná — bude jistě ode všech, kdo Husem se vědecky obírají, radostně přijata. Pak najdeme obšírný seznam rukopisů (sr. 15—22), na str. 23 počíná pak vlastní rozbor spisů Husových, v němž napřed probrány spisy české (str. 23—67), pak spisy latinské (67—158). Chronologickým přehledem, v němž činnost Husova přepjatými superlativy karakterisována a jednotlivá období bombastickými jmény označena, kniha končí.

Při rozboru spisů postupuje Flajšhans (ač nedůsledně) tak, že probírá α) spisy zachované a bezpečné (o rozdělení podružném a nedůslednostech tohoto oddílu byla již zmínka), β) spisy ztracené, γ) spisy nejisté, δ) spisy mylně připisované. Jednotlivé spisy pak rozebírají se dle schématu v úvodě naznačeného. Že schématu toho nebylo možno vždy úplně se přidržeti, nebude Flajšhansovi nikdo vytýkati, naopak spíše bylo by lze vytknouti, že se ho leckde přidržel zbytečně úzkostlivě (ku př. při intimacích a j.), tak že často působí velmi komicky, když čteme: Rozdělení: 14 řádků o desateré škodě (str. 33) nebo: rozdělení několik řádek (str. 110 několikrát) atd. O tom, jakož i o tom, že leckde (zejména při časovém udání vzniku) Flajšhans vede si velmi po-

vrchně, řekl bych skoro nevědecky nebo aspoň nehistoricky, tak že si mnohdy téměř na téže řádce odporuje, bude ještě řeč níže. Zde bych jenom jedné věci z úvodu ještě rád se dotknul.

Řekl jsem již, že Flajšhans vydává svůj seznam rukopisů za úplný, a vytknul jsem, že jest to tvrzení velmi odvážné, a kdo by to chtěl tvrditi, že by musil probrati rukopis za rukopisem v našich knihovnách, poněvadž jejich katology jsou nedostatečné. Z toho, co hned uvedu, bude patrna oprávněnost mých pochybností o tom, že by to byl Flajšhans učinil. Nelze pochybovati, že v knihovnách našich, až se přikročí k jejich řádné katalogisaci, bude ještě dosti Husitik nalezeno, jak o tom svědčí výsledky provázející začátek této práce v knihovně universitní, a jak o tom svědčí i objevy bibliothekáře Strahovského Dra I. Zahradníka, na něž nověji Flajšhans sám upozornil, jejichž resultát však dosud v jeho knize registrován není. Nicméně — ačkoliv by vysokomyslný a výchlubný ton spisu Flajšhansova k tomu opravňoval — právě pro uvedený nedostatek našich katalogů nekladl bych Flajšhansovi za přílišnou vinu, že některý z rukopisů přehlédnul. Spokojuji se pokáráním onoho nekritického tvrzení a snižuji, jak řečeno, sám kritické měřítko pod míru spisovatelem naznačenou. Ale i při tomto snížení kritických požadavků nelze prominouti, že Flajšhans neměl ani tolik svědomitosti, aby prohlédnul rukopisy, které uvádí. Bylo to jeho povinností, jakou mu ukládalo již samo podstoupení této práce, bylo to jeho povinností tím spíše, poněvadž v úvodu, srovnávaje svou práci s Vlčkovou a Novákovou, sebevědomě podotýká: »je zde tedy zpracován trojnásobný materiál jako dříve« (str. 9). Flajšhans učinil si však toto zpracování velmi pohodlné, neprohlédnul ani všecky rukopisy Pražské, které uvádí. Flajšhans jmenuje v seznamu rukopisů také pět rkp. z kapitulní knihovny (D 50, F 20, N 48, O 13, O 71). O všech těchto rkpech mohu určitě dokázati, že jich Flajšhans před vydáním své knihy v ruce neměl. Udává z nich (zvláště z prvních čtyř) jenom to, co uveřejnil Palacký, nač upozornil Goll, nebo konečně já. Poněvadž však nikomu z nás nejednalo se o podrobný popis zmíněných rkpsů, nýbrž jen o konstatování, že v nich ta neb ona věc jest obsažena, plyne z toho přirozeně, že jsme neuvedli mnohé věci Husovy, které v těchto rkpech jsou také obsaženy. A všecky tyto věci ušly také Flajšhansovi! Flajšhans sice, kdykoliv má podotknouti, že jsem některého z těchto rukopisů užil, nikdy neopomine poznamenati, že naň upozornil prof. Goll, tak že laik může míti ten dojem, jako bych nic jiného z rkpsů těch nevěděl, než nač upozornil Goll, ale přece nikde neměl tolik svědomitosti, aby také sám upozornění Gollova uposlechnul.

Tak se stalo, že v těchto pěti rkpech »přehlédl« traktáty Husovy neméně než 30krát (!) a snad i vícekrát — počítám

dle svých zápisků, které jsou dělány za jinými účely a na rychlo.*) Podobně má se to i s některými rkpsy universitní bibliotheky — mohu tak dle svých zápisků konstatovati aspoň o jednom, nepochybuji však, kdyby někdo probíral všecky rkpsy Flajšhansem citované, že by nalezl dokladů mnohem více.**) —

Přistoupím nyní k podrobnému rozboru práce Flajšhansovy, přidržuje se celkem jeho pořádku a podržuje k lepšímu orientování také číslování Flajšhansovo. Nemohu ovšem Flajšhansa kontrolovati všude, pokusím se o to pouze tam, kde moje vlastní zkoumání — kteréž ovšem ještě ne tak brzo dojde uveřejnění — přináší opravy a doplňky ke spisu Flajšhansovu, abych usnadnil jeho užívání a zabránil rozšiřování nesprávných názorů, k nimž by mohl sváděti. Nečiním tedy po té stránce nároků na úplnost a nepochybuji, že dá se najíti nesprávností mnohem více, než se podařilo najíti mně.

Úvahy o českých spisech Husových, jimž Flajšhans, jak patrno, věnoval píli větší, zahajuje touto větou: »Hus se zálibou vypracovával a piloval svá díla větší.« To jest možné, snad i pravděpodobné, ale nemáme pro to důkazů (neboť není důkazem pro uvedenou větu ta okolnost, že Hus některá themata spracoval několikrát, a při jediném spise českém, kde by se snad důkaz mohl podařiti, Flajšhans se o důkaz nepokusil) — a také to, co Flajšhans dále připomíná, důkazem není. Z toho, co následuje, uvádím aspoň tuto monstrosní větu: »Dcerka, O šesti bludích a Provázek třípramenný aspoň rozdělením v kapitoly hlásí se k důležitějším plodům mistrovým!«

1. Při Výkladu poznámky Flajšhansovy jsou celkem správné, jak jest dosti přirozeno u tohoto nejznámějšího spisu Husova, který již častěji podrobně byl zkoumán. Proto také vývody Flajšhansovy nepřinášejí tu mnoho nového. Zejména co se týká autorství Husova, doklady, které Flajšhans ze spisů Husových podává, uvedli již vesměs (vyjímaje snad jediné upozornění na shodu s Postillou I 329 = II 118) Erben a Novák. Flajšhans se jich tu těsně přidržuje, což je přirozeno; ale mnohdy činí to tak těsně, že opakuje i nepřesnosti u nich uvedené. K. Novák na př. poznamenal, že Hus se Výkladu dovolává také v Postille II, 428 a Flajšhans to po něm opakuje. Ale citované místo není v Postille, nýbrž v kázání o milosrdném Samaritánu, o němž se Hus sám v Postille zmiňuje, ale ne jako o části Postilly, nýbrž jakožto o samostatném. Při Postille bývá jenom vydáváno (ale ne vždycky — chybí na př. také v novočeském Flajšhansově vydání Postilly) . . .

---

*) Že jsem těchto rkpsů kapitulních mohl užiti, děkuji vzácné laskavosti vldp. preláta Dra Krásla, kteréž tu vděčně vzpomínám.

**) Důkaz o tom podává nyní J. Truhlář ve Věstn. Č. Akademie 1900 (říjen).

Také zde již poznámky Flajšhansovy často trpí nejasností slohovou. Při určování chronologie poznámka »pouze místo odchylně na venkově hledá Novotný«, měla vlastně zníti jinak. Musí je na venkově hledati každý, kdo se co do terminů Husova exilu přidrží Tomka, pro jehož názor jsem přednesl také některé nové důvody. Kromě toho lze, tuším, v pozdějších partiích »Výkladu« nalézti narážky, ukazující spíše, že dokončen venku. Také co se o pramenech tohoto díla Husova vypravuje, není zcela přesné. Při zmínce o dolnoněmeckém překladu Rutzově mohlo býti upozorněno, že při podrobnějším zkoumání bude také nutno všimnouti si rkpsu Wolfenbüttelského, jenž dříve náležel Flaciovi a jenž dle katalogu obsahuje: »Ausczugk aus dem Catechismo M. Nikolai Rutze, welchen er in XCV capittel geteilet hat«, což by mohlo ukazovati na Výklad. Z poznámky o Výkladu menším čtenář snadno by mohl míti dojem, že těch několik kapitol, které se také vyskytují samostatně, nevyplynulo z péra Husova, ač nejasnou stylisací Flajšhansovou má býti toliko řečeno, že nebyl to Hus, který dal vyjmouti těch několik kapitol ze svého velikého díla.

2. Podobně celkem správné jsou výklady Flajšhansovy o druhém velikém díle Husově, o Postille nedělní, a také zde lze to vysvětliti tím, že o Postille již častěji jednáno. Také zde citáty a odkazy k dílu samému i jiným dílům Husovým z větší části uvedl již Novák. Flajšhans je, jak přirozeno, opakuje a připojuje některé jiné, ale i po tom bylo by je možno ještě rozhojniti. Při zmínkách o rukopisech Postilly, o nichž víme jen ze svědectví cizích spisovatelů, mohla snad také uvedena býti zmínka u Dačického I, 358 (ač míní-li on zde oněmi »Kázáními« Postillu). Mezi prameny Postilly Flajšhans uvádí také starší kázání Husova, jistě právem. Rozboru Postilly Flajšhans věnoval nedávno zvláštní článek,*) v němž mezi mnohými neslušně přepjatými, odporně bombastickými a nevědecky mnohomluvnými přívaly frásovitosti najdeme i leccos dobrého. Ale hlavní a nejdůležitější otázky, na niž nám u Postilly musí především a nejvíce záležeti, se Flajšhans nedotýká ani v tomto článku, ani v přítomné knize. Naznačil jsem, oč se jedná, ve svém článku v Ottově Sl. Nauč.; nebyl jsem první, ale formuloval jsem to, tuším, nejurčitěji. Mám za to, že lze dokázati, že Hus do Postilly přejal také některá svoje starší kázání úplně, nebo aspoň bez velikých změn. Flajšhans patrně věří příliš konci předmluvy, kde Hus podotýká, že vykládá čtení »ač ne ovšem týmž obyčejem, jako káži.« Přes to zdá se mi, že mínění moje jest správné, a že je lze dokázati. Důkaz ovšem bude velmi otížný a pracný, nutno dříve dopodrobna znáti a probrati všecka Husova kázání, jichž, jak i z knihy Flajšhansovy viděti, počet až dosud známý není malý. Možná, že toto

*) V. Flajšhans, Husova Postila. Osvěta XXX, 1900, str. 429 n.

zkoumání ukáže, že moje mínění jest mylné. Ale buď jak buď, dříve musí býti provedeno, nežli budeme moci svůj úsudek o Postille považovati za definitivní.*)

3. Je-li pravda, že knížky o svatokupectví »kratčeji nazývány prostě Svatokupectvím«, nevím. Že je Hus slibuje ve Výkladu I 287, 344, uvedl již Novák; je velmi pravděpodobné, ale přece ne docela jisté, že by se zde tento traktát ohlašoval. Čas, kdy traktát dokončen, udán v explicitu (2. února 1413). Sotva by bylo správné mínění, že by Hus tento dosti obšírný traktát byl mohl napsati za měsíc (Flajšhans toho také netvrdí, a já mu tedy v následujícím nečiním výtky, nýbrž jenom doplňuji). Pravděpodobnější je, že Hus o něm začal pracovati již r. 1412; důkaz, že aspoň první tři kapitoly byly r. 1412 již hotovy, dá se tuším vyčísti ze začátku místa (I, 399), kde Hus mluví o popravách tří mládenců pro odpustky.

4. Při traktátu O šesti bludích Flajšhans učinil nový objev. Měl jsem až dotud za to — bylo by zdlouhavé vykládati cizí názory o tom —, že tento traktát napsán byl na stěnách kaple Betlemské jenom latinsky. Jest to ovšem dosti podivné; proto jsem také shledával všecky zprávy o tom, ale všecky znějí souhlasně, že napsán byl pouze latinsky. Tak v českém traktátu samém praví se na konci (III, 246) »Tak stojí psáno v Betlémě latině na stěnách.« Svědčí o tom dále titul latinského traktátu v Norimberském vydání (Op. I 191), jenž se zdá býti rukopisného původu, svědčí o tom přípisek při českém traktátu v rkp. Křižovnickém 22 A 4 f. 137: ... jenž sú na stěně v Betlemě napsány latině.« Vůbec nikde, kde se Hus traktátu tohoto dovolává, nedostává se nám dokladu, že by na stěnách kaple Betlémské byl býval napsán také česky. Flajšhans tento doklad nalezl v zamýšleném kázání Husově »De fidei suae elucidacione« (Op. I. 51'), kde prý stojí »describere praecepi vulgariter.« To by ovšem dokladem bylo, kdyby věta skutečně tak zněla, a nemohlo by býti pochybností, že traktát o šesti bludích byl napsán v Betlémě také česky. Věta ona sice na uvedeném místě stojí, jenže

*) Nemohu si odepříti poznámku o nejnovějším »objevu«, na který Flajšhansa přivedla »tvrdá francouzská sedadla«, a který veřejnosti předložil článkem »O rukopisech Husových«, Osvěta 1900 (listop.), str. 1014 n. Flšhs vykládá, nač prý dosud »nikdo z nás nepřipadl«, že prý totiž dobu vzniku některých sbírek kázání lze určiti dle toho, na kolik neděl po sv. Duchu přinášejí výklady. Flajšhans se mýlí, na to jistě připadl každý, ale nikdo dosud nebyl tak »šťastný« jako Flajšhans, aby se mu podařil tento důkaz, který vyniká svou »porážející jednoduchostí«. Jak se to povedlo Flajšhansovi, jest patrno z tohoto: Flajšhans tvrdí, »že Husových 24 neděl po sv. Trojici s osmi nedělemi po božím narození připadá podle Emlerovy Chronologie jen na r. 1413,« ale z Emlerovy Chronologie jest patrno, že r. 1413 měl 24 neděl po sv. Duchu a tedy jen 23 po sv. Trojici (kdežto Husova Postilla obsahuje výklady na 24 neděl po sv. Trojici!!). O tomto svém objevu mohl tedy Flajšhans právem napsati, že »nevyniká přílišným důmyslem«.

Flajšhans vynechal objekt, jenž k tomuto »describere praecepi« náleží, ač na onom místě ve vydání objekt udán jest, nezní však »de sex. err.«, nýbrž »symbolum«. Tím slovem ovšem nikdy nemůže býti míněn traktát o šesti bludích. Co se jím míní, mohlo poučiti Flajšhansa místo za uvedeným citátem ihned následující, z něhož jest patrno, že slovem »symbolum« nemíní se traktát »o šesti bludích«, nýbrž to, co se jím míniti musí, totiž »Věřím v boha«. To tedy bylo napsáno v Betlémě po česku,*) nikoli traktát o šesti bludích. Následkem toho odpadají všelijaké hypothésy o dvojí redakci tohoto traktátu, jaké Flajšhans vyslovuje, a věc jest — jako dříve — úplně jasna. Traktát o »šesti bludích« složen původně latinsky a napsán v Betlémě. Pro poučení svých čtenářů Hus potom složil obšírnější výklad český o jednotlivých bludech, do něhož vložil překlad toho, co v Betlémě stálo latinsky. To je patrno již z čtení českého traktátu a tak také vyložil věc správně již K. Novák (L. fil. XVI, 129). Český překlad dokončen 21. června 1413, spis latinský je starší.

5. Traktát Dcerka, Husovi všeobecně a dle všeho právem připisovaný, nemá určitého vročení. Položil jsem jej asi do poč. r. 1413, Flajšhans klade jej do samého sklonku r. 1412. Rozdíl tedy není tak veliký a také sotva kdy bude lze určitě rozhodnouti, kdo je pravdě blíže. Je-li však pravda, jak jsem výše naznačil, že traktát »o Svatokupectví« psán byl již na konci r. 1412, zdálo by se mi datování moje pravděpodobnějším. Flajšhans, jak se zdá, má za to, že traktát byl napsán před traktátem »o svatokupectví«, ale nevidím pro to rozhodujícího důvodu; mohl býti zcela dobře napsán také později, což jest tím pravděpodobnější, že pak k němu bylo více času, a formální jeho stránka ukazuje, že byl pracován pečlivě. Určitěji lze říci, že psán byl teprve po »Výkladu«. Tak praví také Flajšhans, ale důvody, jež uvádí, nejsou správné. Flajšhans odvolává se na jedno místo (III, 124) podobné jinému místu ve Výkladu (I, 21). Takových podobností jest více (na př. III 121 = I 331), ale z nich neplyne, že by »Dcerka« musila náležeti za »Výklad«. Pravděpodobným stává se to z jiného místa (III. 112), kde Hus slovy »o tom psal jsem mnoho jinde« bezpochyby naráží na »Výklad«, jak již Erben určil a jak Flajšhans po něm (při zjišťování autorství Husova) opakuje. Tomu by neodporovalo, že z III, 114, jak za to mám, lze vyčísti narážku na pokusy o bezživotí Husovo. Udávaje prameny traktátu, Flajšhans vyslovuje domněnku, že vzorem byl nějaký spis latinský. Určitě lze to říci o traktátu následujícím, zvaném

6. Provázek třípramenný. A zde mohou vzniknouti i vážné pochybnosti, je-li český text dílem Husovým. Odborným čtenářům jsou tyto pochybnosti známy, upozornil na ně Menčík

*) Na konci své práce Flajšhans o tom již také ví (srv. str. 148).

zkoumání ukáže … jest spis
dříve musí býti … dokladů
stille považovat … platnost,
3. Je-li … natno
nazývány pros … překlad že
Výkladu I 287 … ikově
ale přece ne … mínění,
Čas, kdy trak … otázky
Sotva by bylo … německý
traktát byl n … článek
a já mu tedy … překlad
plňuji). Prav … jest to
již r. 1412: … erova
hotovy, dá s … též český
mluví o pop … možno
4. Při … srov-
objev. Měl j … ne-
cizí názory … což by
kaple Betle
proto jsem … českého
souhlasně, … tom, jak
samém pra … a při jeho
latině na st … ne-
rimberském … při
původu, s … býti
žovnickém
psány latin
nedostává
byl býval
v zamýšlen
51*), kde
dokladem
býti poch
také česk

---

*) …
na který …
řejnosti …
(listop.), st…
padl«, že …
toho, na …
na to jist…
Flajšhans.
jící jedno
Flajšhans
po bož…
ale z En
sv. Duch
huje výk
tedy Fla…

mezi „Provázek« a »Výklad«, Flajšhans nedokázal, proto tedy není nutno klásti složení do července—srpna 1412; naopak zdá se, kdyby tento traktát měl býti Husův, že by musil náležeti do dob mnohem starších. Při odstavci o pramenech Flajšhans sice tvrdí, že »užito jistě i spisů Viklifových«, ale tím nic se nedokazuje, leda to, že autor této otázky nezkoumal; mělo býti spíše ukázáno, kterých . . .

Ve stručném úvodě, který předeslán rozboru »traktátů drobnějších«, dovídáme se, že jsou zde uvedeny traktáty, »jež snad jsou původní«, ale již o řádek níže »zdá se, že příliš mnoho spoléhají na nějaké vzory latinské«. Že tímto »vysvětlením« se neospravedlňuje, proč některé z těchto traktátů nebyly položeny až do oddělení následujícího (Překlady), řečeno již dříve. Všimnu si zde jenom některých.

9. Při udávání rukopisů traktátu Děvět kusů zlatých mělo býti udáno, že rkp. č. 2, jehož opis chová se v moravském zem. archivu, obsahuje toliko vlastní »kusy« bez výkladu k nim. Také mělo býti vyšetřeno, není-li těchto »Devět kusů« (rovněž bez výkladů) obsaženo v rkpse Roudnickém F. g. 60 na f. 89, což se zdá býti pravděpodobné podle popisu, který o rkp. podal J. Müller, Die deutschen Katechismen etc., str. 91 pozn. Proč Flajšhansovi poznámka Müllerova ušla, lze tuším vysvětliti, a dotknu se toho níže.

10. O božím těle jest přípisek za jedním kázáním Husovým. Erben nevěděl ještě, náleží-li tento přípisek Husovi čili nic. Flajšhans udělal z přípisku drobnější traktát (celý přípisek má 14 řádek!) a původství Husovo jest mu téměř jisto.

Ale důvody, které udává, nepostačují. Může se proti nim uvésti hned začátek textu, jenž zní: »Že ty dobré věci dóstojné a časté přijimánie těla božieho činí . . .« Hus sám ovšem nebyl proti častému přijímání (vždyť vyšel ze staršího reformního hnutí českého, kteréž je odporučovalo), ale nechtěl se vysloviti určitě, jak často kdo má přistupovati ke stolu páně. To by zde ovšem nerozhodovalo, důležitější však jest, že se v kázání, za nímž přípisek následuje, o častém přijímání nemluví. Zdá se tedy spíše, že jest to přípisek někoho jiného, který si tím kázání Husovo doplnil. Odtud také plyne, že nesouhlasím s datováním Flajšhansovým. »Možno klásti do června r. 1413« praví Flajšhans, ale možno také klásti do kterékoli doby jiné, kdy písař, opisuje kázání Husovo, tento přípisek učinil.

11. Při určování doby vzniku traktátu o Manželství Flajšhans tvrdí, že ze závěrku nutno souditi na dobu exilu, ale dokladů nepodává a nepodařilo se mi také jich nalézti. Erben, který do stejné asi doby traktát klade, důvodu takového také nemá, jemu jest rozhodujícím, že traktát v Postille, ač je tam příležitost, citován není a klade jej proto až za Postillu, kterýžto důvod zdá se míti jistou váhu. — Na téže stránce (34) při témž

traktátu Flajšhans také napsal: Pramenem byl »sv. Pavel v sedmé kapitote ke Korintóm, na jehož sem řeči toto písmo založil.« Co se zde míní slovem pramen?

Při této příležitosti bylo také povinností Flajšhansovou vyšetřiti, zda přípisky, které dle udání Erbenova za traktátem v rkpech následují, jsou Husovy čili nic, neboť důvody, na jichž základě Erben autorství Husovo odmítá, nejsou dostatečné. Ale v celé knize Flajšhansově marně o tom hledáme zmínku.

12. Podobné obtíže, jako při většině drobnějších traktátů, působí také chronologické zařadění traktátu O braní odúmrtí. Obtíže ty u Flajšhansa jeví se jenom na začátku onoho místa, kde čas určuje za »velmi nejistý«, ale již o řádek níže obtíže zmizely a Flajšhans rozhoduje se s Jirečkem pro r. 1414, »do jehož první polovice, zdá se, traktát vskutku náleží.« Dovoluji si o tom pochybovati. Zařadil jsem (ve Slovn. Nauč.) tento traktát asi do r. 1407. V traktátu samém časových narážek nenajdeme, které by nám terminy složení označovati mohly, a i v tom mohla by v některém případě býti podpora pro názor, že traktát náleží době dřívější. Jistě při určování každý podléhá subjektivnímu dojmu četby — a můj dojem jest ten, že v žádné pozdější době traktát nebyl by psán tak klidně. Také r. 1407 měl Hus synodální kázání, v němž se tohoto předmětu dotýká. Ale to vše ovšem nestačí, a tak musíme tuto otázku dosud pokládati za nerozřešenou. — Na konec Flajšhans dovolává se svého »Písemnictví«, podotýkaje v závorce »vykládám onoho přítele« (jemuž traktát psán) »na pana z Ústí« — mohlo by se dodati — ale sotva správně a beze všech důvodů. Aspoň Flajšhans sám nikde důvodu neuvedl, za to však lze uvésti důvody proti němu. Záleží na tom, jak vyložíme závěr traktátu. Lze-li z něho — jak za to mám — souditi, že traktát psán byl nějakému vladykovi, pak nemohl jím býti pan Jan z Ústí, neboť ten byl rodu panského.

13. Oddíl Zpracování a překlady Flajšhans zahajuje Výkladem písniček. Čas udává do první doby činnosti Husovy, přisvědčuje Jirečkovi, jenž spis ten pokládá za nejstarší dílo Husovo »zajisté správně. Patrné stopy toho jsou v jazyce i narážkách«, ale narážek tam žádných není. Končí pak poznámkou: »možno tedy klásti do r. 1403—1407.« Není-li to nějaká »chyba tisku« pak Flajšhans jinde připouští, že bychom mohli míti jedno dílo Husovo ještě starší než toto. Aspoň na straně 32 klade traktát »O sedmi smrtelných hříších« do r. 1402—1407. —

14. Při Zrcadle hříšníka větším Flajšhans dopustil se něčeho, co nevím, jak mám pojmenovati. Vykládá (na str. 36) mínění Menčíkovo, jenž prý připisuje Husovi text latinský, pocházející od sv. Augustina, a připojuje poznámku: »Dodatečně podotýkám, že k mínění Menčíkovu přistupuje Novotný v ČČH V, 26.« Ale já tam výslovně pravím: »zdá se, že není česká práce Husova nic jiného, než překlad cizí práce la-

tinské, a sice překlad dosti obratný.« Co mám o tom říci? Že by Flajšhans neuměl česky, nelze si mysliti, že by tak nedbale pracoval, nedovoluje předpokládati ohled k ústavu, jehož nákladem kniha vyšla... co bych tedy říci měl, mohu si jenom pomysliti, a se mnou jistě každý čtenář... Ostatně autorství Husovo nepokládám za docela nesporné. Flajšhans sice tvrdí »jazyk a sloh jest Husův«, ale nevím, je-li tomu tak, a přenechávám odborníkům rozhodnouti, je-li jazyk opravdu Husův. Do první polovice r. 1412 klásti toto dílo (jak chce Flajšhans) možno není, poněvadž máme tu určitou narážku na odpustky, hlásané v Praze teprve od května t. r. (a Hus sotva měl tehdy čas, psáti »Zrcadlo« hned po jejich objevení).

15. Klásti Zrcadlo menší až po předešlém, není dostatečného důvodu. Autorství Husovo, jak Flajšhans podotýká, je velmi pochybné.

17. Při nepatrném spisku Jádro učení křesťanského přihodilo se Flajšhansovi zase několik nedopatření, kteráž by se v knize toho druhu vyskytovati neměla. Spisek obsažen jest v několika rkpech, mezi jinými také v rkpse Vídeňské dvor. knihovny č. 4935. Ale z popisu tohoto rkpsu, který i Flajšhans podává, jest patrno, že rkps Vídeňský podává více, než vydání Erbenovo. Druhá jeho část označená dle Flajšhansa: Tractatus de peccato čechicus a počínající slovy »Hřích jest nedostatek« ve vydání Erbenově naprosto chybí. Tato druhá část jest obsažena v moravském zemském archivu sign. R III $^{13}/_{20}$ v opisu, který pořídil Boček z kodexu Mikulovského č. 6 (ačkoliv explicit neshoduje se s tím, co udáno u Flajšhansa). Předchází-li v kodexu Mikulovském také část prvá, z opisu Bočkova není patrno, ale to, co zde o hříchu čteme, zdá se býti Husovo; nic z toho není obsaženo ve vydání Erbenově.*) Jest však zřejmo, že kodex Vídeňský obsahuje více a že tedy datum 26. června 1414 na jeho konci udané vztahuje se k celému traktátu, nikoli pouze k tomu co Erben uveřejnil (zde také datum obsaženo není). Jak patrno, jest tedy nutno vyšetřiti, není-li to, co obsahuje rkps Vídeňský, původní, úplný text, dále jsou-li snad texty rkpu Pražského, z něhož Erben vydání pořídil, i snad Mikulovského pouze úryvky z původní práce, nebo snad redakce starší (což se nezdá pravděpodobným). Flajšhans místo vyšetření spokojil se poznámkou velmi lehkomyslně nadhozenou: »Hus však s dílkem nebyl spokojen; skoro každý rkps má poněkud text změněn, až konečně Hus odhodlal se k nové redakci...« Nehledě k tomu, že není to ani fysicky dobře možno — Flajšhans přijímá datum 26. června r. 1414 a pochybuji, že by Hus, když brzo potom již pomýšlel na cestu do Kostnice, byl se mohl zabývati měněním této práce —,

*) To nyní poznal již Flajšhans sám; srv. Osvěta XXX (1900) str. 1015.

jak lze tvrditi, že všecky jednotlivé změny v rukopisech povstaly z iniciativy Husovy? Poněkud pravděpodobným mohlo by se to zdáti, kdyby bylo pravda, co Flajšhans povídá o nové redakci, za kterou pokládá hned následující

18. t. zv. Katechismus. Proti tomu však dovoluji si namítnouti, že tento »Katechismus« není novou redakcí »Jádra«, a pravděpodobně není ani dílem Husovým. Co se tkne toho, že není novou redakcí, stačí srovnání obou textů. Oba spisy dotýkají se někde týchž otázek, najdeme v nich i některé shody, nicméně obojí spracování je samostatné a naprosto nesmí býti nazván »Katechismus« druhou redakcí »Jádra«. Při tom autorství Husovo jest více než pochybné. Flajšhans ovšem tvrdí (str. 40), že autorství Husovo »dokázal Palacký«, ale není tomu tak; Palacký sám vždy, když o »Katechismu« psal, podotýkal, že by mohl býti Husův, že se zdá atd., ale nikde netvrdil, že skutečně jest Husův. Palacký pro svoje mínění pronesl některé důvody; že nejsou rozhodující, ukazuje to, že se záhy z povolaných stran ozvala nedůvěra v autorství Husovo (srv. Goll v SB uč. spol. 1877, str. 7 sep. ot., Müller, Katechismen str. 86 n.). Flajšhans o jejich námítkách se nezmiňuje — což musí překvapovati —, ale za to důkazy Palackého pokouší se posilniti. čině tak svým způsobem. Domnívá se, že »Katechismus« jest totožný s dílem »O víře«, které uvádí starý seznam ze 16. stol., a praví při tom doslovně toto: »incipit, poněkud sice změněné, jest u obou totožné (!) a taktéž obsah.« Odkud Flajšhans zná obsah onoho spisu, v starém seznamu uváděného, nevím. Starý seznam uvádí jen titul a incipit. Ale starého seznamu ze 16. st. jest nutno užívati opatrně a nesmí býti prohlašován za zcela bezpečný, nesmíme zapomínati, že jest více než o sto let mladší. Incipit »Katechismu« a incipit udaný v starém seznamu jsou skutečně velmi podobné (to asi chtěl říci Flajšhans), nicméně ta věc nemůže rozhodovati, poněvadž starý seznam mohl sice »Katechismus« míti na mysli, ale v příčině autorství Husova mohl se mýliti, neboť dle všeho »Katechismus« jest pozdější — důvody Palackého, že by nebyl mohl vzniknouti po r. 1414 nepostačují. Otázku tu definitivně bude lze řešiti jenom ve spojení s katechismem starobratrským, starovaldenským a jinými staršími katechismy, zejména t. zv. Roudnickým, než aspoň tolik jest jisto, že neměl býti zařazován mezi spisy bezpečné, nýbrž nejvýše jen mezi nejisté.

Ale vylíčení nehody, která Flajšhansa při tak zv. Katechismu zastihla, nebylo by úplné, kdybych se nezmínil ještě o jedné věci, která ostře karakterisuje způsob práce Flajšhansový. Flajšhans udává také, kde vydány překlady tohoto katechismu, mezi nimi také překlad německý, vydaný prý u Müllera, Katechismen atd. »str. *90—95* (v Mon. Germ. Paed. *VI*).« Na uvedeném místě u Müllera ovšem překlad katechismu jest, nikoli

však t. zv. Husova, nýbrž Roudnického, o jehož existenci jinak z knihy Flajšhansovy se nedovídáme. Překlad katechismu Husova Müller podává také, ale již o něco dříve (na str. 79—86). Nekladl bych na věc velikého důrazu, kdyby z ní nebylo lze souditi o něčem jiném — že totiž Flajšhans neměl tolik svědomitosti, aby se do knihy Müllerovy podíval, že se zde dopustil vědeckého hříchu. Flajšhans zná Müllera toliko prostřednictvím Paterova článku »Zpráva o odsouzení a upálení M. Jana Husi z XV. stol.« ve V. U. Sp. 1888, jehož slova prostě opakuje — neporozuměv jim! Patera při (zběžném) popise rukopisu Roudnického praví (str. 136—7): »V tomtéž rkp. zachoval se nám na l. 100′—103′ krátký český katechismus, který se poněkud liší od katechismu otištěného Fr. Palackým v Doc. . . , a který do němčiny přeložil a r. 1887 vydal v Berlíně p. J. Müller ve svém díle D. d. Katech. str. *90—95* (Mon. Germ. Paed. VI). Patera vztahoval citát ke katechismu Roudnickému, Flajšhans k t. zv. Husovu (což při zběžném čtení onoho místa u Patery může se přihoditi) a tím prozradil, že J. Müllera cituje pouze prostřednictvím Paterovým! Zřejmým toho důkazem jest dále to, že Flajšhans opakuje také zřejmou chybu Paterovu Mon. Germ. Paed· *VI*, ačkoliv Müllerova práce vyšla ve *IV*. svazku této sbírky. Pak ovšem pochopíme, že Flajšhansovi ušel popis rukopisu Roudnického, podaný Müllerem na str. 91 pozn., a že nic neví o námitkách, jež Müller pronesl proti autorství Husovu!

19. Při knížkách proti knězi Kuchmistrovi Flajšhans sice po jiných opakuje, že v tisku udán r. 1406, ale není tomu tak, poněvadž na místě, o něž běží, nepočítá se od stvoření světa, nýbrž od svržení pyšných andělů.

Že kázání Husova česká nelze dobře oddělovati od latinských, Flajšhans sám jaksi tušil a několikráte naznačil, nicméně pak přece neprovedl. To, co v knize jeho najdeme o kázáních českých, úkolu knihy vyhovuje nejméně, ne zcela vinou Flšhsovou. Právě na této skupině prací Husových Flajšhans mohl dobře viděti, že kniha jeho — díváme-li se na ni jeho očima — přichází jaksi předčasně. O kázáních Husových pracováno bylo dosud velmi málo, k nedokončené práci o kázáních dříve známých přibylo práce s objevy novými. O řešení těchto těžkých problémů kniha Flajšhansova se nepokouší, čtenář zde o nich nenajde ani náležitého poučení. Dříve než bude možno odvážiti se o kázáních Husových k nějakému platnému úsudku, bude třeba srovnati, probrati a určiti všecky sbírky a všecka jednotlivá kázání asi tak, jako jsem učinil ve své studii o listech Husových. Není úkolem recense řešiti problémy, o jichž řešení se kniha sama nepokouší, také ještě nepostoupil jsem ve studiích svých tak daleko, abych se toho úkolu odvážiti mohl. Spokojím se několika poznámkami o některých z kázání, jež Flajšhans na tomto místě uvádí.

23. Při kázání na neděli 13 po sv. Trojici Flajšhans poznamenává, že se Hus tohoto kázání dovolává v Postille (II, 336). To uvedli již Erben a Novák, a jest skoro jisté, že Hus na onom místě míní tuto práci svou. Hus nazývá ji tam »kázaním« a také celou formou práce tato ohlašuje se jakožto kázání. Nicméně začátek této práce ukazuje, že máme před sebou jakýsi druh traktátu, nebo aspoň kázání toliko psané, nikoli mluvené,*) (»Prosi jeden člověk, ufám bohu, z dobré žádosti, abych něco napsal na to slovo: Člověk jeden sstupoval od Jerusalema.«) — okolnost to ne nedůležitá při určování doby vzniku tohoto kázání Flajšhans o tom praví »Čas složení dosti nejistý; jistě před Postillou« a v dálejšku přijímá z datování Erbenova (10. září 1413) aspoň tolik, že datování »k 10. září je velmi pravděpodobno«. Určení ča·ové »jistě před Postillou« jest velmi neurčité, již Erben pověděl více a správně. Kázání musilo býti složeno před Postillou (dokonč. 28. října 1413), ale bylo psáno až po Výkladu (dokonč. 10. list. 1412). Mezi tyto dva terminy padá jeho složení. Flajšhans přidržuje se dále Erbenova datování dne, ale ne zcela šťastně, ohrazení jeho netýká se věci, na níž záleží. Datování Erbenovo bylo by pravděpodobné, kdyby se jednalo o nějaké kázání skutečně mluvené (mohlo by se přijímati, že mluveno na ten den, na který čtení připadá). Ježto však kázání vzniklo za jiným účelem a na cizí popud, není možno datování Erbenovo na 10. září pokládati za pravděpodobné a nezbývá než spokojiti se tím, že kázání vzniklo mezi 10. list. 1412 a 28. říj. roku 1413.

24. Při časovém určování kázání na den božího těla nebylo snad zapotřebí takových rozpaků, jaké vidíme na str. 44, přisvědčíme-li, jak i Flajšhans, a tuším správně, činí, Erbenovu vysvětlení narážky ve Výkladu I, 331. Že na den božího těla kázání toto konáno, jest z něho na několika místech patrno a r. 1413 je pravděnejpodobnější. Ostatně toto kázání (jakož i skoro všecka následující) jest částí t. zv. Postilly sváteční, jejíž bližší určení Flajšhans odkazuje budoucnosti. Sám k usnadnění této úlohy nepřispěl zde ničím, neboť důvody, jež v rubrice »původství Husovo« přináší, jsou většinou vrátké a neprůkazné. Svědčí jistě o nekritické neopatrnosti, neostýchá-li se Flajšhans napsati, že původství Husovo dosvědčují vydavatelé z r. 1563 (neb 64) nebo incipity jednotlivých textů v jejich vydání; mohl se sám již poučiti, že toto svědectví není spolehlivé a že nemůže býti důvodem.

29. Autorství Husovo při prohlášení k synodě (vyd. v Palackého Docum. 52—53) Flajšhans pokládá za úplně zjištěné a dovolává se při tom mé práce o listech Husových str. 33 Ale já jsem se tam tak bezvýjimečně nevyjádřil, netvrdím, že by

*) S tím se shoduje, že Hus na onom místě (Post. II, 336) výslovně praví »sem psal jedno kázaní«.

Hus autorem býti musil, ale připouštím, že jím býti může. Podobně ne zcela přesně tvrdí Flajšhans, že pramenem bylo patrně latinské prohlášení Husovo *) a zase, že »sám text byl pramenem traktátu De ecclesia«. Správněji mělo býti řečeno, že toto prohlášení Husovo a spolu s ním i latinské tvoří zárodek budoucí polemiky vedené známými velikými traktáty latinskými (hlavně Contra Paleč).

30. Při vyhlášce, aby, kdo dovede, Husa obvinil z kacířství před arcibiskupem, jež zachována v parallelním textu latinském a českém, Flajšhans praví o textu českém (str. 48), že »pramenem byla vyhláška latinská« a dovolává se mého článku v ČČH II, 15. Při latinské zase udává (str. 110) »pramenem vyhláška česká« a dovolává se zase mého článku v ČČH II, 15. Já ovšem nic podobného tam netvrdím, nýbrž vysvětluji toliko věcné rozdíly těchto parallelních vyhlášek. Jinak snad věcí tou — dosti komickou — nemusím se déle obírati.

31—33. O listech Husových nemíním se zde šířiti a také nemám mnoho poznamenávati, poněvadž Flajšhans při datování sporném obyčejně rozhoduje se pro datování mé. V kratičkém úvodu, jenž oddílu o listech předeslán, Flajšhans poznamenává, že je »pro lepší přehled« rozdělil ve tři skupiny. Nevím, poslouží-li se přehledu, když mezi listy z exilu bez poznámky a také beze všeho pořádku zařazují se i listy psané před exilem.

Oddíly, které potom u Flajšhansa následují (spisy ztracené, spisy nejisté, spisy mylně připisované), nemohu se zde zabývati, jednak proto, že by rozebíráním toho, co v knize uvedeno zbytečně a nesprávně, recense nad míru vzrostla, ale hlavně proto, že všecku práci, kterou zde Flajšhans naznačuje, bude nutno teprve vykonati. Flajšhans tu skoro výhradně zaznamenává názory cizí, sám k řešení záhad nepřispívaje téměř ničím. To platí hlavně o oddílu Spisy nejisté, kde nové, důkladné šetření jest nezbytné, ale také o oddílu Spisy mylně připisované, kde Flajšhans, i když někdy (ač zřídka) pronáší mínění vlastní, činí tak zase obyčejně bez udání důvodu anebo na základě důvodů nedostatečných (srv. na př. 9' 10' 33' atd.). Všimnu si jen zběžně jedné maličkosti, jíž nechci nechati bez poznámky.

Na stránce 65., probíraje domněnku Novákovu o ztraceném spisu »o Antikristu«, Flajšhans sice uvádí mou poznámku, že ze slov, na nichž Novák svou domněnku založil, není nutno souditi na zvláštní spis, ale hned dodává, čeho prý jsem neuvedl. Má-li to býti výtka, jest docela nesprávná. Pravím totiž výslovně, že důvody podám jinde — do rámce oné práce se to ani nehodilo. Neuvedl jsem tedy toho, co Flajšhans chce, ne z nějakého omylu,

*) Flajšhans připojuje č. LVII svého seznamu (Doc. 450—1) patrně pouhou tiskovou chybou místo LVIII (Doc. 499—501), na kteréž jedině tu možno mysliti.

nýbrž z příčin, jež udávám. Ostatně, je-li mínění Flajšhansovo správné, musila by býti míněna 5 (a ne 6) kapitola spisu »de sex erroribus«.

Jestliže již při českých spisech, kteréž Flajšhans probírá, jak řečeno, s větší pílí a pozorněji, najdeme tolik nesprávností, je věc tím horší při spisech latinských. O jejich ceně a významu Flajšhans sice celkem správně soudí (přiznal bych jim význam i cenu ještě větší), nicméně bedlivost, kterou jim věnoval, není k tomu v náležitém poměru. Že by Hus své traktáty latinské byl pracoval jen letmo a mimochodem (str. 67), nelze tvrditi, aspoň jistě ne o všech.

Podivný, nekritický a nemethodický postup Flajšhansův jest patrný zvláště hned při prvním latinském traktátu, o němž se zmiňuje, totiž při traktátu »de corpore Christi«. Na str. 68 Flšhs praví: »Původství Husovo bezpečno; svorná tradice, opírající se hlavně o slova Husova v Op. I, 39'...« (následuje citát z traktátu Husova »De sacramento corporis et sanguinis Domini« napsaného v Kostnickém žaláři dne 5. března r. 1415), ale o několik řádek níže správně podotýká (při určování doby složení): »A podrobnější rozbor... zabraňuje stotožňovati spis náš s dílem zmíněným v Op.«! Jakým právem se tedy o něco výše ona zmínka uvádí za důkaz pro autorství Husovo, když Flajšhans sám ví, že se na tento traktát nehodí? — O něco níže pak čteme: »a správně kodex 11 dí: et sic est finis sermonis M. Hus, quem fecit in die corporis Christi coram clero et communi populo in boemico a. d. 1408«. Co je tu správného, datum nebo označení za »sermo«; je-li toto správné, proč se o několik řádek výše praví: »svědectví Op. mluví o sermo, zač traktát náš se nevydává«? A co mám říci o větě před tímto citátem bezprostředně předcházející: »a konečně možno svědectví obojí... pokládati za irrelevantní"!? — Oním obojím svědectvím Flajšhans míní vedle zmíněné narážky v jiném traktátě Husově jakousi rukopisnou poznámku, v níž se traktát klade do r. 1401. O této poznámce Flajšhans podotýká, že »jak už správně Tomek poznamenal, může býti prostě vzato z Op.« Rukopis dle tvrzení Flajšhansova (str. 18) pochází z XV. stol., Op. vydána byla až v stol. XVI, jak to možno? Vysvětlení je prosté, Tomek ovšem nic takového »správně« nepoznamenal, nýbrž poznamenal to nesprávně Flajšhans. Tomek na místě, o něž běží (Dějepis Prahy III², 452) o rukopisné oné poznámce praví (ovšem správně) »možná že se zakládá na zprávě Husa samého, kterou dává o tom v traktátu o témž předmětu psaném r. 1415« — a to jest ovšem něco zcela jiného, než z toho udělal Flajšhans. A výsledek těchto všech nekritických výkladů jest, že na konec se z celé dosti obšírné argumentace Flajšhansovy nedovídáme nic spolehlivého (i když Flšhs mluví určitě) ani o době složení, ani o kvalitě traktátu, ano nedovídáme se ani bezpečně, co o tom soudí Flajšhans sám. —

Vím dobře, že právě tato otázka jest velmi obtížná, z uvedeného jest také patrno, že Flajšhans k jejímu řešení nebo usnadnění nikterak nepřispívá, dovolím si tedy — ač to k recensi nepatří — naznačiti, jak dle mého názoru třeba se na věc dívati.

Hus obíral se thematem o svátosti oltářní mimo jiné také ve třech zvláštních spisech.*) Jsou to: De corpore Christi (Op. I, 163 n. u Flajšhansa č. I), De corpore Christi in sacramento altaris (Op. II, 340 u Fl. č. XXV) a konečně De sacramento corporis et sanguinis domini (Op. I, 38' u Fl. č. XVI), dokončený dne 5. března 1415 v žaláři Kostnickém. Při určování doby vzniku obou traktátů předešlých traktátu poslednímu přísluší důležité místo; jest to totiž onen traktát, v němž Hus zmiňuje se o svých starších prácech tomuto thematu věnovaných. Flajšhans tuto zmínku uvádí, nicméně chci ji pro usnadnění orientace položiti zde úplně. Hus mluví obšírně o tom, že i dobrý i špatný kněz posvěcuje, uvádí doklady ze sv. otců a dodává: »Illam sentenciam ante sacerdotium meum tenui et a principio sacerdotii mei praedicavi et scripsi, prout patet in libello, in sermone de corpore Christi, quem scripsi primo anno meae praedicationis, qui fuit, ut aestimo, annus domini 1401. Et post docui in universitate Pragensi legendo librum Magistri Sentenciarum, aestimo anno 1409, quo dominus Alexander in concilio Pisano electus fuit in papam.« Jest to zmínka velmi důležitá, nabýváme z ní určitého svědectví — jemuž není příčiny nedůvěřovati (nebo dokonce pokládati je za irrelevantní!) — že Hus r. 1401 napsal nějaký traktát »De corpore Christi«. Běží o to, je-li tím míněn některý z traktátů předešlých, a který. Na první pohled mohlo by se zdáti, že nemůže býti míněn žádný z nich, poněvadž v žádném z nich Hus nemluví o thematě, že i dobrý i špatný kněz posvěcuje. Ale bližší přihlédnutí poučuje, že by to přece mohl býti traktát druhý (De corpore Christi in sacramento altaris u Flajšhansa č. XXV). Hus v oné citované zmínce nepraví, že by jeho traktát z r. 1401 byl výhradně věnován otázce, zda zlý kněz posvěcuje čili nic, nýbrž jen, že jeho orthodoxní stanovisko jest z onoho traktátu patrno. A tomu tak jest při traktátu č. XXV. Z těchto důvodů neváhal jsem ve svém článku v Ottově Slovníku N. přisvědčiti K. Novákovi, kterýž pokládal traktát č. XXV za onen traktát z r. 1401.

Proti tomuto názoru Flajšhans nyní pronáší některé námitky (str. 84—85), jež nutno vzíti v úvahu. Flajšhans upozorňuje, že tento traktát Husův jest obsažen také v jeho velkém díle »Super IV Sentenciarum« a soudí z toho, že traktát nemohl býti napsán

*) Nepřihlížím v následujícím k traktátu „De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo«, který napsán byl v Kostnici a který s naší otázkou nemá nic společného, ani k traktátu »De sanguine Christi«, k němuž v přítomné otázce rovněž není nutno přihlížeti. O obou bude řeč níže.

před r. 1409 (z kterého roku je ono veliké dílo), a že jest pouhým výňatkem z něho. Mám za to, že tento výklad není nutný. Jest také dobře možno, že traktát napsán byl dříve a pak teprve pojat do výkladů na Petra Lombarda. Zdá se mi, že tomu nasvědčuje závěrečná poznámka rkpu univ. bibl. XI D 6 f. 66', která při pouhém výňatku neměla by smyslu a v celém díle není dobře myslitelna (a také tam připojena není). Proto mám za to, že mínění Novákovo může i nyní dobře obstáti, ano mohlo by pro ně býti jistou podporou i to, že Hus vedle svého traktátu z r. 1401 odvolává se v oné citované poznámce také na svůj výklad Petra Lombarda, což by mohlo nasvědčovati, že skutečně míní svou starší práci, kterou do výkladu Super IV Sent. přejal. Ale nesmíme zapomínati, že mohl také míniti jinou kapitolu svého výkladu (na př. dist. 13). Jak patrno, musí dříve celá otázka býti zevrubně prozkoumána, čehož Flajšhans neučinil a čeho já zde činiti nemohu. Potvrdí-li další zkoumání, že názor Flajšhansův jest správný, a že tedy Hus oním citátem nemohl míniti traktát č. XXV, bude z toho nutno souditi, že Hus v onom citátu míní nějaký spis nyní ztracený.*) Nikdy však nemůže oním citátem míněn býti traktát »De corpore Christi« (u Flajšhansa č. I), pročež také nikdy nesmí být onen citát uváděn za důkaz autorství Husova při traktátu De corpore Christi (č. I).

Jest třeba ještě vysvětliti, proč se Hus nedovolává v onom citátu také traktátu »De corpore Christi« (č. I), je-li jeho původcem. Myslím, že vysvětlení není nesnadné. Celý tento traktát jest totiž věnován vyvracení názorů zcela jiných, mínění o vlivu morální stránky kněze na jeho přisluhování nedotýká se vůbec, ani nepřímo, nebylo tedy zapotřebí o něm se zmiňovati.

Zbývalo by vyšetřiti, kdy asi tento traktát »De corpore Christi« (č. I) byl složen. Flajšhans zamítnuv správně svědectví o r. 1401 (kterého se dříve nesprávně dovolával), klade jej dle explicitu jednoho rukopisu »do 14. června 1408«. Datum dne jest naprosto nemožné. Flajšhans zde příliš podlehl vlivu onoho explicitu, kterýž vydává traktát náš za kázání na den božího těla, ačkoli sám Flajšhans o něco výše správně podotýká, že se náš traktát za kázání nevydává. Také kázáním není. Proto nemůžeme svědectví onoho explicitu bez výhrad přijímati.

Při datování traktátu De corpore Christi (č. I) bude nutno všimnouti si jednoho místa ve vypravování Mladenovicově, dosud tuším nepovšimnutého. Při slyšení dne 7. června (Doc. 276) Husovi bylo mezi jiným vytýkáno, že v měsíci červnu r. 1410 a dříve i později hájil některých názorů Wyclifových, mezi nimi i názoru o remanenci. Hus k tomu odpovídal, že tomu není tak, když však arcibiskup Pražský nařídil, aby nebylo užíváno pojmenování »chléb«, že tomu odporoval. Zdá se mi, že se zde přímo

*) Tento názor najdeme také u Flšhs na str. 149.

naráží na traktát »De corpore Christi«, jak se každý jeho přečtením přesvědčiti může. Dle toho náležel by traktát r. 1410. Než chronologie Mladenovicova nebývá vždy přesna, bude tedy nutno vyšetřiti, je-li rok 1410 tam udán správně. V Höflerových Concilia Pragensia str. 69—70 čteme Zbyňkovo nařízení toho druhu, jež má datum 1410; to by tedy neodporovalo. Nelze však zapomínati, bylo-li nařízení toto r. 1410 vydáno, že se jím pouze zostřovala souhlasná nařízení starší (z r. 1406 a 1408), a že tedy Hus již dříve mohl se jim postaviti na odpor, pro kterýžto názor mluví již to, co Hus vypravuje sám při líčení svého konfliktu s arcibiskupem (Doc. 188), ale hlavně ta okolnost, že se Hus tohoto traktátu dovolává ve svém výkladu Super IV Sent. (srv. Flšhs, Osvěta XXIX, 731, ČMFil VI, 225). Zbývá tedy vyšetřiti, je-li pravděpodobnější r. 1406, nebo 1408, jejž udávají některé rukopisy. Na tyto všecky otázky bude nutno dříve odpověděti, než bude lze aspoň s přibližnou pravděpodobností určiti datum tohoto traktátu Husova. Odpověděti na ně na tomto místě není možno, nicméně stačí snad, co uvedeno, k důkazu, že Flajšhansovo tvrzení — třeba znělo určitě — nemusí býti správné.

II. U traktátu De sanguine Christi Flajšhans má původství Husovo za bezpečné, dokládá také, že Hus tohoto spisu se dovolává ve Výkladu epištoly ke Korintským. Zajisté, ale o této práci musí býti dříve dokázáno, že jest opravdu Husova, dříve nemají doklady z ní moci důkazné. Flajšhans domnívá se, že »není vůbec pochybností«. Byl jsem do nedávna téhož mínění, a také dnes ještě nemohu dokázati, ba ani ne docela důvodně se domnívati, že by tento traktát Husův nebyl, nicméně pochybnosti mám. Definitivní jejich vyvrácení nebo potvrzení nebude snadné, bude za tím účelem také nutno probrati polemickou literaturu, která o zázracích Vilsnackých vznikla během 15. stol. ještě jednou, zejména polemické spisy Matiáše Döringa, a všimnouti si bedlivě také rkp. Wolfenbüttelského a Vídeňského, o nichž se Flajšhans zmiňuje na str. 151. Dokud to nebude vykonáno, nelze traktát pokládati za nesporný; může býti Husův, ale může také náležeti někomu jinému, snad Stanislavovi ze Znojma nebo komukoliv.

Se synodou Pražskou r. 1413 a s traktátovou literaturou k ní se vztahující souvisí úzce čtvero velikých polemických traktátů Husových: De ecclesia, Contra Paleč, Contra Stanislaum, Contra octo doctores. Jejich datování je velmi nesnadné, nelze se o ně pokoušeti odděleně, nýbrž nutno všímati si jich v souvislosti mezi sebou i s jinými spisy sem náležejícími, u dvou prostředních třeba také rozhodnouti, kterému náleží priorita. Na tyto těžké otázky Flajšhans neodpovídá — se stanoviska, s jakého jeho knihu posuzuji, nechci mu toho vytýkati —, také nemohu zde na všecky tyto otázky odpověděti, nicméně chci i zde svoje názory naznačiti. Nemohou býti nijak definitivní, a také jich za definitivní nevydávám.

Jde především o to určiti pořad, v jakém traktáty vznikaly. V té příčině jest především jisto (a dávno známo), že nejstarší z nich je De ecclesia*), nejmladší Contra octo doctores. Při ostatních dvou, pokud vím, mělo se dosud za to (třeba to nebylo řečeno výslovně), že dříve vznikl traktát »Contra Paleč«, po něm teprve »Contra Stanislaum«. Dle pořádku, který volil, zdá se, že Flajšhans klade odpověď Stanislavovi před odpověď na spis Pálčův (výslovně to řečeno není, soudím tak jen dle pořádku). Důkazů nepodává, a také mně nepodařilo se jich nalézti, zrovna tak, jako jsem nenalezl dokladů, z nichž by určitě vyplývalo, že traktát proti Pálčovi byl napsán dříve. Přece však mám to za pravděpodobnější. Nemůže ovšem rozhodovati, že v Op. traktát »Contra Paleč« najdeme před traktátem »Contra Stanislaum«. Také na tom mnoho nezáleží, že Hus v traktátu proti osmi doktorům, dovolávaje se všech tří traktátů předešlých jmenuje traktát proti Pálčovi před traktátem proti Stanislavovi (Op. I. 309). Ale nápadný jest začátek spisu proti Stanislavovi (Jam restat ad scriptum M. Stanislai ... accedere), který jak se zdá svědčí, že před tím již větší část polemiky byla vypracována (spis De ecclesia a contra Paleč), k čemuž nutno uvážiti, co se praví v traktátu Contra Stanislaum (Op. I. 277': »contrariatur doctor suo socio Doctori Palecz, qui posuit in sua replicacione ...«) a z čeho lze souditi, že Hus odpovídaje Stanislavovi, znal také již spis Pálčův, jak to i z dalšího vykladu bude patrno. Rozhodující ovšem tyto důvody nejsou, Hus jistě mohl znáti spis Stanislavův i Pálčův současně, a odpověděti dříve na onen, než na tento. Nicméně uvážíme-li, že spis Pálčův, proti němuž Hus zvláštním traktátem se obrátil vzniknul, nepopíratelně průběhem bojů synodálních a jistě dříve než spis Stanislavův, uznáme za pravděpodobnější, že také replika Husova proti Pálčovi vznikla dříve než replika proti Stanislavovi.

Traktát »Contra Stanislaum« obrací se proti spisu Stanislava ze Znojma »Alma et venerabilis« (vydanému od Losertha AÖG 75 str. 361 n.), jak také Flajšhans poznamenává (str. 71); měl jenom ještě dodati, že Hus neměl před sebou traktát tento celý (poznamenal to již Loserth). Tvrdívá se obyčejně, že spis Stanislavův napsán byl až po jeho vypovězení z Prahy, tedy po dubnu 1413, Loserth dokonce klade jej (str. 323) až do léta r. 1413. Nevidím žádného důvodu, proč by se měl klásti traktát Stanislavův tak pozdě. Ani jediná narážka neprozrazuje, že by byl psán mimo Prahu. Naproti tomu však sotva lze pochybovati, že by se proti Husovi obracel ještě mnohem ostřeji, nežli činí

*) Flajšhans (str. 70) patrně pouhým tiskovým omylem (který si každý sám může opraviti) vytýká Bonechosovi, že prý traktát De ecclesia »mylně klade před odpověď Pálči a Znojmovi«. Kdyby tak činil, nebylo by to mylné.

kdyby byl psán až po onom vypuzení. K tomuto negativnímu důvodu přistupuje jeden positivní. Traktát Stanislavův byl napsán dříve, než do Čech přišla zpráva o odsouzení Wyclifa na koncilu v Římě dne 10. února 1413 (zdá se mi to vysvítati z traktátu Stanislavova na u. m. str. 372; srv. též 387). Kdy zpráva do Čech přišla, určitě nelze říci. Ale pravděpodobně stalo se tak dosti záhy, jak souditi lze z listu vydaného v Doc. 467—469, v němž nějaký přítel na dvoře papežském oznamuje znění bully kanovníkovi Jiřímu z Bora, čehož jistě neopominul učiniti záhy. Z té příčiny mám za to, že traktát Stanislavův »Alma et venerabilis« složen byl značně dříve, než se dosud myslilo, asi v březnu nebo dubnu r. 1413. Tím dostáváme nejširší termín, před nímž Husův traktát »Contra Stanislaum« napsán býti nemohl. Poněvadž však před traktátem »Contra Stanislaum« určitě napsán byl spis »De ecclesia« a pravděpodobně také »Contra Paleč«, je nutno zjistiti, zda terminus a quo platný pro spis »Contra Stanislaum« platí také pro tyto dva dříve napsané traktáty. K tomu cíli musíme si uvědomiti, jak tyto spisy vznikaly.

Napsal jsem svrchu, že všecky tyto spisy jsou polemické. Plným právem, ani spisu De ecclesia nevyjímaje. Při něm však přece jisté omezení musím připojiti. Spis De ecclesia jest spisem polemickým, ale toliko v druhé své části. Okolnost tato zdá se mi při posuzování doby jeho vzniku ne nedůležitou. Vedle toho nutno uvážiti ještě jednu věc. Tuším první K. Novák pronesl mínění, že ve Výkladu (I, 26) slovy: »Pak potom až tomu bude srozumieno, viece o cierkvi, dá-li buóh, napíši« Hus slíbil traktát De ecclesia. Flajšhans mínění Novákovo přijímá, a myslím, že právem. Ale je-li tomu tak, pak nemohl Hus při tomto slibu představovati si traktát o církvi tak, jak později byl napsán. Jet traktát De ecclesia, třeba byl jen v druhé části polemický, s ostatními třemi velikými traktáty polemickými tak nerozlučně spojen, že nelze ho od nich oddělovati, souvisí s nimi úmyslem, zodpovídati námitky protivníků v celém jejich rozsahu. Jak řečeno, tento úmysl jest patrný až v druhé jeho části (od konce kapitoly 11., ačkoli již z kap. 7. jest viděti, že Hus, píše ji, znal dobré zdání fakulty theologické, proti němuž se níže obrací). V první části (určitě do kap. 6.) tento úmysl nikde se neobjevuje.

Z té příčiny mám za možné (netvrdím toho, poněvadž důkazu na tomto místě nemohu provésti, ale předkládám to pouze k úvaze všem odborníkům), že Hus, věren svému slibu danému ve Výkladu, přistoupil dosti záhy za pobytu v Praze k sepsání traktátu De ecclesia (snad již koncem r. 1412 nebo na poč. 1413 mezi spisováním traktátu o Svatokupectví), že však z klidného formulování myšlének svých i Wyclifových byl vyrušen příbojem událostí rozbouřených přípravami k synodě v únoru 1413.

Fakulta theologická vydala k synodě zvláštní dobrozdání (tištěno v Doc. 475 n.), v němž formulovala své názory a k němuž

připojila návrhy, jakými prostředky bylo by lze docíliti jednoty (podobné návrhy podány také s jiných stran). K dobrému zdání fakulty theologické odpověděl jménem strany Husovy M. Jan z Jesenice (Doc. 495—499) a také Hus připojil odpověď (Doc. 499 až 501), o níž lze říci, že jest zárodkem druhé části spisu De ecclesia. Odpověď byla jistě napsána velmi brzo, před nebo mezi jednáním synody. Za fakultu theologickou odpověděl Páleč, jak se zdá, také záhy, odpověď jeho (vydaná od Losertha AÖG 75, str. 344 n.) obrací se však toliko proti spisu Jesenicovu, nikoli také proti přídavku Husovu.

V této neklidné době theologických hádek za synody Hus ovšem neměl času ku klidné práci. Synoda rozešla se, žádaného smíru nepřinesši, nicméně vlny rozbouřeného mínění veřejného přece se poněkud uklidnily. Hus tou dobou zůstával v Praze, ale nekázal. Měl tedy po synodě dosti klidu, aby mohl literárně pracovati. Že však v této době, za pobytu v Praze, nedokončil traktátu De ecclesia (ač-li jej — jak za to mám — vůbec dříve psáti začal), bude patrno z následujícího.

Po velikonocích r. 1413 (v dubnu) stal se nový pokus o vyrovnání sporů. Před začátkem jednání Hus k žádosti královĕ opustil Prahu Před tímto jednáním, jak za to mám, napsal Stanislav ze Znojma svůj spis »Alma et venerabilis« obracející se proti výše uvedenému spisu Jesenicovu i proti dodatkům Husovým. Teprve za pobytu mimo Prahu byl tento spis (necelý) Husovi dodán a s ním snad zároveň traktát fakulty theologické, t. zv. tractatus gloriosus (AÖG 75, 333 n.), který již roku lonského Páleč předčítal při jednání na Žebráce, a jehož znění Hus, správně-li vykládám jeho slova (Doc. 501), ještě v únoru r. 1413 v rukou neměl. Teprve potom, jak za to mám, přikročil Hus k soustavnému vyvrácení jednotlivých spisů svých protivníků a tedy především k dokončení (začal-li jej psáti dříve) spisu De ecclesia*). Soudím tak z toho, že všecky ostatní traktáty jsou jen jakýmsi pokračováním spisu De ecclesia (mnoho věcí v traktátech pozdějších Hus neprobírá podrobně, nýbrž odkazuje na spis De ecclesia, v nejpozdějším Contra octo doctores také na spisy proti Pálčovi a Stanislavovi), že pracovány jsou dle jednotného plánu a napřed určeným postupem. Ukazují k tomu začátky traktátu Contra Stanislaum (Jam restat ad scriptum M. Stanislai accedere) i traktátu »Contra octo doctores (Superest octo doctorum facultatis theologicae scriptum discutere), ukazuje k tomu jedna

*) Připouštím, že snad Hus mohl také teprve tenkrát přistoupiti vůbec k jeho sepsání, ale nezdá se mi to přece dobře možné také z toho negativního důvodu, že by v začátečních kapitolách bylo asi více polemiky proti odpůrcům; příležitosti naskytalo se tam hojně. Byl-li však teprve v této době traktát začat, musili bychom místu z Výkladu I, 126 rozuměti tak, že Hus měl úmysl napsati nějaký traktát o církvi již dříve, ale provedl úmysl svůj teprve nyní a tedy jinak, než původně chtěl.

narážka v traktátu »Contra Palecz«, kde Hus slibuje spis »Contra octo doctores« (Op. I, 262': Qualiter autem doctores, quorum, dux fuit tunc M. Stephanus Palecz, pro tunc decanus facultatis theologicae, me annotarunt in scripto quodam ex nomine, in posterum reservabo; poznamenal to již K. Novák), ukazuje k tomu také konec spisu De ecclesia, z jehož slov (Op. I. 255): »Et tantum ad praesens, relictis aliis in posterum disserendis« smíme snad vyčísti narážku na spisy následující.

Dle toho spis De ecclesia nemohl by býti dokončen před koncem dubna r. 1413. A s tím se srovnává ta okolnost, že poznámkou u konce traktátu položenou (Op. I, 254', 255) Hus, jak se zdá, naráží na vypovězení doktorů z Prahy. Tento terminus a quo pro spis De ecclesia jest ovšem také nejširším terminem a quo pro všecky tři ostatní traktáty, neboť všecky jsou psány až po spisu De ecclesia. Zúžení terminu přineslo by stanovení, kdy dokončen spis De ecclesia a každý z ostatních, který vzniknul před následujícím. Pro spis De ecclesia nejširším terminem ad quem jest 8. červen, kdy v Betlémě dodiktován, ale dokončení samo jistě padá do doby dřívější, asi do května. Do větších podrobností, jak při spisu De ecclesia tak ostatních, nemohu se zde pouštěti, zašel jsem beztoho příliš daleko. Budiž mi však dovoleno aspoň naznačiti, že kladu dokončení všech čtyř traktátů mezi duben a červenec r. 1413.

Zdržel jsem se při této otázce déle, než snad v recensi se státi mělo, a snad déle, než bylo slušno vzhledem k tomu, že zde nemohu názorů svých plně odůvodniti. Opakuji, že nevydávám jich za definitivní a že snad mohou býti v něčem nesprávné. Učinil jsem tak proto, abych dal aspoň podnět k podrobnějšímu studiu této otázky, jakého kniha Flajšhansova nepodává. Rozumí se samo sebou, že nebudu Flajšhansovi vytýkati, neshoduje-li se se mnou. Omezím se ještě jen na několik poznámek, jichž nechci přejíti mlčením. Odkud Flajšhans ví, že »autograf (spisu De ecclesia) spálen v Kostnici«, neumím pověděti. Při výkladu o spise De ecclesia mělo býti podotčeno, že v druhé části obrací se proti dobrému zdání fakulty theologické, podanému k synodě (Doc. 475 n.), rovněž mělo býti řečeno, že traktát Contra Palecz jest namířen proti spisu Pálčovu napsanému v odpověď na repliku Jesenicovu (a vydanému AÖG 75, str. 344 n.).

Při spisu Contra octo doctores Flajšhans podotýká, že jest odpovědí na Tractatus gloriosus (vyd. AÖG 75, str. 333 n.), jehož autorem jest Páleč, »čehož Hus neznal«. Správněji mělo se říci, že Hus dle některých známek pokládal Stanislava za autora spisu, k němuž Páleč prý připojil některé poznámky (srv. AÖG 75, str. 303). Otázka, jakým způsobem v těchto traktátech Hus užil Wyclifa, opakováním Losertha (jak Flajšhans činí při spisu De ecclesia a Contra octo doctores) vyřízena není; bude ji nutno zkoumati znova, svědomitěji než Loserth.

VII. Že Hus jest autorem spisu De sex erroribus, ovšem nemůže býti pochybností. Flajšhans uvádí některá svědectví ze spisů Husových, bylo by snadno možno je rozmnožiti (ku př. citován spis také v knížkách proti kuchmistrovi III, 253). Že by Hus tento traktát ve svém spise De ecclesia citoval pod jménem »de excommunicatione«, není správné. Hus se ho sice v traktátu o církvi dokládá (ku př. Op. I, 233, 249), ale nejmenuje tak. Ve spise Contra octo doctores sice Hus dovolává se na »scriptum de excommunicatione« (Op. I, 309', 311'), ale nemůže býti pochybnosti, že tím míní jen pátou kapitolu.

To, co Flajšhans vypravuje o době vzniku tohoto traktátu (str. 73), hemží se nesprávnostmi. Flajšhans cituje nejprve K. Nováka (jehož slovům však, tuším, lze rozuměti i jinak), že spis sepsán »před 21. červnem 1413; později jej sepsal s hojnějšími výklady česky«. Při tomto citování mohlo by snadno vzniknouti nedorozumění. Správněji mělo býti řečeno, že latinský spis jest starší než rozšířený spis český, dokončený 21. června 1413. — Hned pak potom Flajšhans dodává: »Patrně vzniknul někdy v dubnu — květnu 1413, současně asi s De eccl.« — nesprávně. Spis De sex erroribus byl jistě napsán (i nalepen v Betlémě) před spisem De ecclesia (nebo před jeho dokončením, dle mého názoru), což vyplývá ze způsobu, jakým se tu cituje. Patrně vzniknul za pobytu Husova v Praze od vánoc do velikonoc. Shody se spisem De ecclesia vysvětlují se tím, že Hus v tomto spise užil materiálu sneseného v traktátu De sex erroribus.

Výčet rkpů jest neúplný. Spis zachován ještě také v rkp. univ. bib. V F 7 f. 122—132,*) v rkp. kapit. D 59 f. 75'—83' (zde také četné české glossy) a v rkp. kapit. F 20 f. 235—240 (ač ne úplně a poněkud v jiném pořádku). Všecky tyto rkpsy Flajšhans v úvodu jmenuje, smělo by se tedy očekávati, že je též měl v rukou. Či snad při rkp. V F 7 spokojil se pouze prohlédnutím seznamu, jenž ze starší doby na deskách jest napsán, a v němž traktát De sex erroribus zmíněn není? Vedle toho začátek traktátu čte se také v rkp. kapit. O 13 f. 117—117' a kapitola de excommunicatione (ale jen od slov Aug. ad Auxilium ep.) v rkp. kapit. O 71 f. 1—2.

X. Důvod, který udává Flajšhans, že spisek De quinque officiis sacerdotis (je-li Husův) nemůže pocházeti ze starší doby Husovy činnosti (»kladeno veraciter praedicare na první místo«), není rozhodující, ani dostatečný, ani správný.

XII. *a*) Udávaje prameny spisku De mandatis domini (napsaného před 5. březnem 1415) Flajšhans zapomněl, co uvedl na str. 25; aspoň se obě místa nekryjí. Losertha cituje Flajšhans neprávem v odstavci o pramenech tohoto spisu Husova. Loserth sice na citovaném místě o tomto traktátu Husově se kratičce zmiňuje, ale pramenů jeho neuvádí; není to ani možno již

---

*) To uvedl již J. Truhlář, Věstn. Akad. r. 1900, str. 472.

proto, že tento traktát Husův vzniknul v žaláři, kde Hus pomůcek neměl. Podobnosti, které tu jsou s jinými spisy Husovými, nutno vysvětliti reminiscencemi. — Výčet rukopisů jest neúplný; chybí rukopis kapit. D 50, kde na f. 255 n. traktát tento jest obsažen. Také tento rukopis Flajšhans uvádí dříve ve svém seznamu. —

XII. *b*) V témže rkp. f. 256—258′ jest obsažen také následující traktát Husův (De peccato mortali). Flajšhans toho rovněž neuvádí.

XII. *c*) *α*) Traktát De matrimonio (text Kostnický) v témže rkpse kap. D 50 obsažen dokonce dvakrát f. 55—56′ a zase f. 237—238. Flajšhans to rovněž »přehlédnul«. Podobně »přehlédnul« tento traktát také v rkp. kapit. O 71 f. 43′—46.

XIII. Že pramenem spisu De cognitione et dilectione dei by byl Wyclif, nelze říci; mohou se v něm nacházeti nejvýše reminiscence na starší četbu Wyclifa (jeť psán traktát rovněž ve vězení). Výčet rkpů i zde jest neúplný, chybí opět rkp. kap. D 50, v němž traktát jest na f. 258′—260.

XIV. »De tribus hostibus hominis et de septem peccatis mortalibus« jest psán rovněž v žaláři, pro jednoho ze strážců, jenž prý někde nazýván Georgius, jinde Gregorius. Flajšhans k tomu poznamenává: »záměna paleograficky obojí velmi snadno možná a proto jméno nejisté.« Má to snad zníti učeně, ale jest to naprosto nesprávné. Paleograficky záměna naprosto možna není, ale ovšem jest snadno možná chyba při čtení. Také zde výčet rukopisů není úplný. Traktát vyskytuje se v rkp. kapit. D 50 dvakrát a to na f. 41—42′ a pak 260—261.

XV. Traktát De poenitentia ve vydání jest datován. S datem na konci shoduje se narážka v textu »appropinquante Quadragesima«. Flajšhans dodává k tomu »tedy před 17. únorem«. Měl jsem až dosud za to, že půst (= quadragesima) začíná popeleční středou, a ta připadla r. 1415 na 13. února. Jest ovšem pravda, že slovo quadragesima znamená někdy první neděli postní, ale při obratu, jehož Hus užívá, není tento případ myslitelný. Správně tedy měl Flajšhans vyložiti approp. Quad. — před 13. únorem. Ale tím nejsme ještě s chronologickými vědomostmi Flajšhansovými u konce. Zmíněné úplnější datum na konci zní: »scriptum in carnisprivio«; »(tedy po 13. únoru)« dodává Flajšhans. Z Emlerovy Chronologie lze se poučiti, že carnisprivium znamená buď popeleční středu nebo úterý masopustní. Ať tedy volíme kterýkoli případ, nikdy nesmíme říci »po 13. únoru«, když r. 1415 na ten den popeleční středa připadla. Ostatně zde je věc velmi jednoduchá. Uvážíme-li, že v textu mluví se o blížícím se postu, datum pak je »in carnisprivio«, nebudeme v pochybnostech, že tímto názvem míní se masopustní úterý a že tedy traktát dokončen 12. února. Výčet rukopisů zase není úplný,

chybí zase rkp. kapit. D 50, v němž traktát čteme zase dvakrát na f. 42'—44 a na f. 261—263.

XVI. O traktátu De sacramento corporis et sanguinis domini« stala se zmínka již svrchu. Byl napsán dne 5. března 1415 v žaláři, jak jest patrno z data přidaného v některých rukopisech a ve vydání na konci (datum zní f. III post dominicam Oculi, nikoliv, jak Flajšhans otiskuje, feria IV[a]) a z jednoho listu Husova, toho dne psaného, v němž se traktátu dovolává (Doc. str. 99). Při zjišťování autorství Husova Flšhs vytýká mi, že prý jsem (ve své práci o listech Husových str. 56) »příliš nerozhodný«. Poznámka má, kterou Flajšhans na doklad cituje, začíná takto: Nepochybuji, že jest to traktát atd., a vysvětluji v ní, proč jest nutno traktát vydaný v Op. I, 38'—42 považovati za spis, o němž Hus v listě mluví, ač názvy se neshodují! — Ve výkladu o době vzniku Flajšhans také podotýká: »Novák mylně klade do 4. března.« Mělo spíše býti řečeno: »Novák, sveden byv chybným datováním Palackého«, atd. Výčet rukopisů není zase úplný. Traktát čte se také v rkp. kap. D 50, f. 230—235. Při zjišťování pramenů (! spis psán v žaláři) praví Flajšhans (str. 81): »Pramenem byl snad Matěj z Janova ... Loserth 60 pozn. 1. ..., ale mínění to jest velmi nejisté.« Loserth na uvedeném místě praví: »Formell ist freilich die Übereinstimmung nicht vorhanden, weil Hus den betreffenden Traktat im Kerker geschrieben hat!«

Probíraje questie Husovy, Flajšhans toliko při jedné připouští, že »třeba tedy ještě dalšího šetření«. Ale mám za to, že bude třeba dalšího a důkladnějšího šetření při všech, neboť práce Flajšhansova nevyhovuje tu naprosto. Se stanoviska, s něhož knihu posuzuji, ovšem přiznávám, že tomu, kdo se questiemi bude obírati, práce Flajšhansova poskytne leckde podpory — ovšem jsou-li udání Flajšhansova spolehlivá, což se dle některých poznámek, jež na veřejnost pronikly, nezdá. Nemám času a není ani zde možno Flajšhansa všude kontrolovati a opravovati, spokojím se několika poznámkami.

XVII. De effectu nazval sám Flajšhans, prý »pro stručnost«, ale pochybuji, že správně. Při tom o něco níže praví Flajšhans, že »obsah podává širší název« (dříve uvedený). Bylo by lépe bývalo stručný obsah udati, neboť pochybuji, že z toho širšího názvu, tak jak je u Flajšhansa otištěn, někdo dovede obsah poznati.

XVIII. Odkud ví Flajšhans, že questie De pollucione nocturnali (složená snad při výkladu Petra Lombarda) v l. »1410—1412 osamostatněla« (rozuměj, že se vyskytuje v rkp. samostatně), z knihy se nedovídáme. Aspoň z toho, co se povídá o rkpech, není to nijak patrno.

XIX. O questii De utilibus (!) ukázal J. Truhlář v Čase r. 1900, že Flajšhans udal špatně titul, thema, incipit, explicit

i signaturu. Koho zajímá způsob práce Flajšhansovy, prosím, aby si přečetl první tři řádky Flajšhansova výkladu (str. 82) »Stojí za zlato, kdo přečte tento tractatus.«

XX. Čas, kdy vznikla questie De supremo rectore, prý »dle okolností ostatních zdá se, že padá do r. 1410«. Přiznávám se, že nevím, které »ostatní okolnosti« by to mohly být. V knize se o nich nikde nemluví.

XXI. De vera felicitate »tištěna mnou« (praví Flšhs) v prog. Minervy. Mělo se dodati: že velmi vadně, jak ukázal J. Truhlář v Čase r. 1899.

XXIII. Traktát De arguendo clero datoval již správně Loserth, jehož názory Flajšhans přijímá. Při zjišťování autorství Husova čteme také výtku K. Novákovi, jenž prý praví »‚Husovi přičítané‘ — ovšem nesprávně.« Výtku tu u Flajšhansa čteme častěji. Nezasvěcený čtenář mohl by se tu domnívati, že snad K. Novák popírá autorství Husovo. K. Novák však na uvedeném místě praví výslovně: »K vůli úplnosti jmenujeme ještě aspoň tituly následujících spisečků v Norimberském vydání Husovi přičítaných,« což ovšem připouští jen jeden výklad, totiž ten, že K. Novák nechce zde přistoupiti k jejich podrobnějšímu rozboru a přidává jenom seznam titulů (v němž ostatně je i více) — patrně proto, aby mu nemohlo býti vytknuto, že o těchto spisech nevěděl. Jak patrno, neupírá tím ještě K. Novák těmto spisům authentičnosti, a není dovoleno supponovati jeho slovům ten výklad, který by ze slov Flajšhansových mohl se vyvozovati*).

XXIV. Že questie Contra imaginum adorationem jest vyňata z Husova výkladu Super IV sentenciarum, jest udáno již ve vydání Op. II, 343′ (Flajšhans se o tom nezmiňuje). Dle toho zdá se skutečně, že nevznikla dříve, nýbrž že byla pouze vyňata z onoho velikého díla, jak Flajšhans správně poznamenává.

XXV. Název »De transsubstancione« jest nesprávný. O kvestii samé byla řeč již výše. jest to totiž traktát Husův De corpore Christi in sacramento altaris (tak ne zcela správně v Norimberském vydání nazvaný). Zde jenom opravuji jednu nepřesnost Flajšhansovu. Tvrdí totiž, že ve výkladu na Petra Lombarda čte se tato questie »v rkp č. 3, f. 24′—25′«. Dle označení Flajšhansova rkp. č. 3 jest universitní rkp. IX B 3 a v něm uvedený traktát čte se na f. 261—262!**) Rovněž mylné jest udání signatury XI D 6; má býti XI D 9.

---

*) Na tento způsob Flajšhansův stěžuje si již také K. Novák sám ve svém zmíněném posudku.

**) V poznámce, již tu Flajšhans připojuje, patrně již zapomněl, co napsal nahoře. Tam totiž tvrdí, že spis napsán až při výkladu na Petra Lombarda (r. 1409) v poznámce však mu »již obsah ukazuje, že se hlásí asi do doby, kdy napsáno dílko č. XL«. O tomto dílku (je to Contra praedicatorem Plsnensem) však Flajšhans sám praví (str. 95), že sepsáno r. 1412!

XXVI. Tím, co vypravuje Flajšhans doplňkem k Loserthovi o questii De credere, otázka tato rozřešena není —

XXIX. De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo napsán byl v Kostnici ještě před uvězněním Husovým. Ve své práci o listech Husových zmiňuji se o něm ovšem jen mimochodem a zběžně (více při mém thematu nebylo nutno) a pravím na str. 75 doslovně: »Palacký ještě měl za to, že traktát Husův . . . psán byl teprve v žaláři, čemuž ovšem tak není, jak jinde bude ukázáno.« Flajšhans uvádí nyní mínění některých spisovatelů, kteří se vyslovili podobně (což mně ovšem nebylo neznámo) a dodává — ponechávám posouzení čtenářovu jakým právem — »Omylem tedy toto stanovení přičítá Novotný pouze sobě«! Hned za tím připomíná Flajšhans: »Rukopis znám pouze jediný« — já znám ještě tři jiné a sice kapit. D 50, f 99 až 101', kapit. N 48, f. 119'—122 a kapit. O 71, f. 5'—9'. Explicit udává Flajšhans nesprávně: Má zníti »formaliter et perfective«.

XXX. Při zjišťování autorství Husova u výkladu na Petra Lombarda (Super IV Sententiarum) nemělo býti vynecháno svědectví t. zv. Chronicon Taboritarum, které se Husova výkladu dovolává několikrát (na př. Höfler, SS. II 583, 706, 777). — Co se praví na str. 89 o rkp. univ. IX B 3, zakládá se patrně na nějakém omylu. — Mezi rukopisy ztracenými mohla se také státi zmínka o rukopise, který uvádí Dvorský (Paměti o školách č., str. 178); tam sice čteme »super quatuor snář euisdem autoris«, ale jest to patrně jenom chyba vydavatelova, který špatně rozluštil zkratku »sentenciarum«.

Autorství Husovo u ostatních spisů do tohoto oddělení (Výklady a spracování) položených Flajšhans pokládá za úplně bezpečné, ale jistě ne právem. Pochybnosti, které vyslovil Böhringer — třeba jich neodůvodnil — jsou u některých aspoň spisů jistě oprávněny, Krummel jich neodstranil (nelze tedy říci, jak praví Flajšhans na str. 88, že je »správně odmítá«), proto bude dříve nutno konati podrobné šetření. Se stanoviska, s něhož knihu posuzuji, nevytýkám Flajšhansovi, že úkolu toho nevykonal, nicméně to lze mu vytýkati, že mluví o autorství Husovu jako o dokázaném. Na tomto místě nemohu rovněž podstoupiti podrobného šetření, několik poznámek bych však přece rád připojil. —

XXXI. Enarratio psalmorum CIX—CXVIII. Flajšhans spokojuje se jednoduchou poznámkou »Původství Husovo bezpečné obsahem i tradicí. Není námitek«. Spíše mělo se říci: důvody dosud nebyly uvedeny. Zdá se však, že lze je najíti. Traktát psán jest od nějakého kněze (srv. Cp. II, 247', 265', 272 a j.), patrně Čecha, jak svědčí tu a tam vložený český překlad některých slov (na př. 308' a j.), nebo naznačování výslovnosti jednotlivých cizích hlásek příklady jejich vyslovování v češtině

(t. 241'), nebo vkládání celých českých vět (na př. 285 a j.). Původcem výkladu na všecky tu obsažené žalmy je patrné jedna osoba, jak svědčí dovolávání se k tomu, co již řečeno dříve (na př. 290, 300), a výklad činěn byl patrně ke studentům (f. 277' oslovuje adolescentiores charissimi, před tím f. 276 fratres charissimi, srv. také 272—272'). Že původcem mohl by býti Hus, svědčí některá místa, jimž podobná nacházíme u Husa jinde (na př. definice církve f. 270', srv. též 300 a četná jiná). Některá z nich ovšem nemohou býti rozhodující, jsouce patrně převzata z Wyclifa, odkud je jako Hus mohl převzíti kdokoliv jiný. Leč Hus hlásí se, tuším, za autora výslovně sám f. 279', kdež za citátem z Augustina dodává: »Et tu legens pensa, ne te derideat auca«, narážka to na jméno Hus, jíž podobné u Husa (zvláště v pozdější době) častěji vidíme. Doba vzniku zdá se býti správně udána ve vydání — r. 1404; aspoň mohou tomu nasvědčovati dosti četné narážky na obchod se zázraky a ostatky (na př. 263', 279 a j.), kteréž v té době zajímaly mysli Pražských mistrů a studentů; v obsahu nenajdeme nic, co by onomu roku odporovalo*), ačkoli některá místa na první pohled mohla by se zdáti narážkami na události pozdější. — Těmito několika poznámkami ovšem nemám badání o tomto spise za skončené, ano právě naopak bude nutno celý spis ještě důkladně probrati a také otázku autorství Husova vyšetřiti, jelikož některé dogmatické názory, pokud vím, jinde u Husa se nevyskytují. — Velmi podivně zní u Flajšhansa věta (ostatně i jinde často opakovaná): »Pramenem byla glossa ordinaria!« Mělo býti řečeno »pomůckou«.

XXXII. Gesta Christi. Flajšhans authentičnost zjišťuje takto: »Původství Husovo potvrzuje rkp. i tisk; jiných svědectví není«. Správně mělo býti řečeno: Autorství Husovo velmi nejisté, za autora prohlašuje sice Husa rkp. i tisk, ale svědectví ta jsou velmi nedostatečná; jiných svědectví není; může býti dílem kohokoliv jiného.**)

XXXIII. Také při spise Passio Christi jest Flajšhansovi »původství Husovo bezpečné«. Ale bude ještě zapotřebí důkladného šetření. Důkazy, které Flajšhans cituje, nepostačují Více než marginalie na f. 16' (jíž Flajšhans uvádí) mohly by podporovati víru v autorství Husovo jednotlivé české výrazy do textu vložené (na př. Op. II, 20 Calvariae locus popraviště alias rozvhání, Op. II 20' contexta id est tkaná a j.).

*) J. Truhlář upozorňuje nyní ve Věst. Akad. 1909 str. 470 na rkp. univ. VIII F7, jenž obsahuje jakési pokračování, výklad na žalmy 119—150; jak Truhlář podotýká, může i to býti práce Husova, a také doba složení (dle předběžného šetření Truhlářova) shodovala by se s tou, jež naznačena nahoře.

**) Autorství Husovo stává se nyní poněkud pravděpodobnější tím, že Truhlář na u. m. upozorňuje na několik rukopisů Flajšhansovi neznámých, v nichž se tento spis vyskytuje v sousedství jiných spisů Husových.

XXXIV. Také Explicatio I. epistolae ad Corinthios nemůže dosud zcela bezpečně býti přičítána Husovi. Jsou sice některé známky, které by k Husovi mohly ukazovati, ale traktát sám nebyl dosud tak prozkoumán, aby bylo lze činiti bezpečný závěr. Nebude bez váhy také Erbenův důvod ex silentio, o němž jsem se zmínil již při spisu o manželství č. 11. · Na jednom místě (Op. II, 87) autor traktátu Explicatio dovolává se svého díla De sanguine Christi. Obsah, který tam udán, hodí se na traktát v Norimberském vydání pod tímto jménem uveřejněný, ale o tom právě nutno ještě podniknouti šetření, je-li vskutku Husův. Že by traktát »De matrimonio« Husovi připsaný v rkp. V F 7 s částí textu našeho úplně se kryl, není správné, má jen mnoho doslovných shod, ale pochybuji, že by bylo možno pokládati ho za část rkpsu díla Explicatio etc.

Čas udává Flajšhans dosti neurčitě »zajisté do doby po r. 1408« (důvod není rozhodující). Je-li Flajšhansovi »původství Husovo bezpečné«, pak neměl by pochybovati, že byl psán aspoň po r. 1409, neboť na f. 101 cituje autor svůj spis Super IV Sententiarum*).

XXXV. Při výkladu o díle Commentarii in VII epistolas canonicas nebyl Flšhs příliš šťasten. Nehledě k tomu, že ze čtyř pisatelů těchto epištoľ vynechal jednoho (Judu), to, co vypravuje o rozdělení této obšírné práce, jest naprosto mylné. Tvrdí totiž »Napřed položen obšírný úvod, pak výklad prologu sv. Jeronýma a ep. sv. Jakuba (f. 113'—149'); ‚altera pars' obsahuje výklad ostatních epištol (f. 150—228').« Rozdělení udáno jest v traktátu samém — Op. II f 115' čteme: Finito proëmio . . . nunc incipit narratio sive liber, qui in septem partes iuxta alias epistolas principaliter dividitur«, ale pak neprovedeno, místo něho nastupuje rozdělení jiné, na čtyři části, z nichž první obsahuje epištolu Jakubovu; na str. 150 počíná Flajšhansova »altera pars«; že však neobsahuje toho, co do ní Flajšhans vložil, patrno ze slov, jimiž zahájena: Hic secundum doctores incipit secunda pars libri, in qua ponuntur duae epistolae Petri . . . Pak f. 196 následuje: tertia pars principalis totius voluminis huius, in qua ponuntur epistolae S. Johannis a konečně f. 226: Ista est quarta pars et ultima libri canonicarum, in qua ponitur epistola beati Judae apostoli . . . Při tom ještě podotýkám, že bude nutno vyšetřiti, nejsou-li tyto Commentarii částí nějakého většího celku, čemuž by nasvědčovala slova předmluvy (Op. II, 105): nunc mihi restat in S. Jacobi . . . canonicam facere principium. — Nepříliš šťastněji jest stylisováno odůvodnění autorství Husova.

*) Ani tento citát ovšem není pro autorství Husovo rozhodujícím, poněvadž podobných výkladů Petra Lombarda bylo více (také Stanislav ze Znojma napsal takový); že by však svrchu uvedená Explicatio náležela do doby tak pozdní, nepodobá se mi nikterak; narážka na f. 89, nepostačuje. Také sloh zdá se mi jiný než Husův.

Zní: »Původství Husovo dosvědčeno tiskem (s. d.), pak shodou úvodu s úvodem k d. XXX super Sent.« a konečně osobní narážkou f. 164'«. Ale tisk nemůže v té příčině dosvědčovati nic, shoda úvodu s úvodem na Sentence mohla by sice míti jistý význam, ale zmínka o ní jest velmi podezřelá, poněvadž Flajšhans o ní nikde dříve nemluví a srovnání obou textů (mohl jsem je podniknouti jen povrchně) zdá se ukazovati, že společné jest pouze thema, a konečně ona osobní narážka na f. 164' nemá dosud moci průkazné. Zní »ut ego vidi in Rheno«; ale napřed bude nutno dokázati, že Hus někdy na Rýně byl — loňským jedním feuilletonem Flajšhansovým to dokázáno není. Pro autorství Husovo daly by se některé důvody shledati (české glossy na př. Op. II 168, 204', shoda s názory Husovými o platnosti posluhování hříšného kněze 137' a j.), ale více, zdá se, mluví jich proti němu (časté narážky na »novissimum tempus« na př. 157' 181', 203, zmínky o neposlušenství prelátů 162, 188, srv. také zmínky o odpustcích 181). Bude tedy ještě třeba důkladného zkoumání, nežli bude lze říci, jsou-li tyto Commentarii dílem Husovým čili nic.

XXXVI. Že traktát De libris haereticorum legendis náleží do r. 1410, jest velmi pravděpodobné, pověděl jsem to vedle jiných, které Flajšhans uvádí, také já ve svém článku v Ottově N. Sl. Flajšhans to ovšem právem opakuje. Při témže traktátu Flajšhans tvrdí, že »rukopis zachován jediný«. Nesprávně. Znám ještě jeden, kapit. D 50 f. 249'—254'.

XXXVIII. Vysvětliti, co myslí Flajšhans poznámkou, že traktát Contra occultum adversarium bývá v rkpech nazýván »s narážkou na Wyclifa respensio ad argumenta cuiusdam veritatis amici«, nedovedu. A ještě méně chápu, proč by byl Hus kázání, jež vzbudilo nespokojenost protivníkovu, měl míti patrně »8. února«. Z traktátu samého jen tolik patrno, že onen lístek s námitkami protivníkovými, které Hus vyvrací, psán byl téhož dne, jako jedno kázání Husovo. Kdy však toto kázání bylo promluveno, nelze určiti, thema jeho čte se však na 10. neděli po sv. Trojici (také v Postille najdeme při této neděli kázaní na toto thema). Flajšhans také myslí, že máme v neznámém protivníku, proti němuž se traktát obrací, viděti »patrně Maříka«. Důvodů sice nepodává žádných, ale míní-li tímto Maříkem (— a to se zdá —) známého Mauricia Rvačku, mohu pro jeho mínění uvésti doklad. V rkp. Vyšňobrodském č. 83 (srv. Rafael Pavel, Beschreibung atd.) uvádí se jako čtvrtý kus: Ista infrascripta fuerunt opposita per reverendum M. Mauricium Rwaczkam contra simoniam[?] euisdem Hussonis. Incipit: Mag. rever. postquam praedicacione tua legem dei doces . . . shoduje se s lístkem, s nímž

Hus v traktátu polemisuje. Pro Husa ovšem autor onoho lístku zůstal neznám, i když jím byl M. Mařík.*)

XXXIX. Čas, kdy Hus vystoupil Contra Stokes, jest patrný netoliko z explicitu, nýbrž také z intimace, jíž Hus Stokesa k disputaci vyzval (srv. Doc. 447—448).

XL. Pro polemický spis Contra praedicatorem Plznensem (z r. 1412) dle Flajšhansa: »pramenem byly Stella clericorum a Ps. Ovidius de vetula«(!). Poznámky tu není třeba. — To, co Hus praví ve Výkladu (I, 352), může se ovšem vztahovati také na Výklad (zejm. str. 14), ale přece pravděpodobnějším zdá se mi názor Flajšhansův, že se míní Contra praed. Plz. Mohl by také býti míněn traktát De corpore Christi in sacramento altaris.

XLI. Při trojí obraně Wyclifových artikulů, vydané v Op. pod společným titulem Defensio quorundam articulorum Joannis Wicleff, autorství Husovo ovšem jest bezpečné. Vedle dokladů, které Flajšhans uvádí, mohl by se uvésti ještě ten, že Hus se této obrany (třetí části) dovolává ve spise Contra Palecz I, 256. — Doba vzniku u Flajšhansa není udána správně. Flajšhans sice uvádí, že v nadpise poslední části udána doba »post festum S. Viti«,**) ale vztahuje toto datum pouze ku třetí části; prý »ostatní dvě možno tedy položiti do první polovice června 1412«. Není tomu tak. Datum ve vydání udané nemůže býti rozhodující, odporuje-li obsah. A z obsahu viděti, že datum ono je velmi neurčité. Hned na začátku první obrany praví se (Op. I, 111): »Pragensis universitas . . . condemnationi per doctores factae in praetorio non consenciens«, z čehož jest patrno, že obrana psána až po schůzi na radnici, která se konala 16. července 1412. Také narážku v druhé obraně (Op. I, 117') bude nutno vykládati na schůzi na radnici, a ovšem také narážku v obraně třetí (Op. I, 125'). Dle toho nelze tyto práce Husovy klásti před 16. červenec 1412, jak ostatně činí správně již Loserth (AÖG 75, str. 300). Výčet rukopisů je zase neúplný. Druhá obrana jest také v rkp. kapit. O 13, f. 52 až 61), jenže bez úvodu a bez doslovu (to co v Op. I, f. 118 Domini temporales — 124' inutiliter consumantur). Tisk. v. Goldast, Monarchia, I, 232 n.

XLII. Z promočních řečí, které vydal Höfler (SS. II) se společným titulem Recommendationes baccalaureorum Flajšhans za řeči Husovy uznává jen pět, nevím, zda všecky právem a zda zase právem jiné vylučuje. Zde nutno ještě zvláštní šetření konati, jak i Flajšhans přiznává. Omezím se zase na několik poznámek.

---

*) Mezi tiskem této recense upozornil mne p. kustos Truhlář na rkp. X F 10, kdež na f. 54' čteme tento lístek (proti němuž traktát Husův psán) s výslovným označením M. Maříka za původce.

**) Flajšhans vykládá 16. června, nesprávně; jedině správný výklad jest »po 15. červnu«, na kterýž den sv. Víta připadá.

Rekomendace u Flajšhansa pod γ) uvedená (Höfler SS. II, 100—103), jest, jak Flajšhans připomíná, věnována osobě examinanda Pavla. Měl ještě dodati, že tento Pavel byl knězem a farářem, což při zjišťování autorství Husova i osoby, o kterou se jedná, bude snad moci prospěti. — O rekommendaci δ) (Höfler tamže 104—106) Flajšhans myslí, že jest »doporučení bakaláře Matouše«, správně; ale na začátku jest řeč o dvou determinujících a před tím o M. Jeronymovi, což bude při datování nutno vzíti v úvahu, neboť Höflerovo datování opírá se o pouhou domněnku, kdo jest onen promovaný, a není příliš pravděpodobné.

XLIII. Pod titulem Kázání synodální shrnuje Flajšhans všecka kázání, která za synodální v Op. II jsou označena, čehož nelze vytýkati. Ovšem tím nemá býti řečeno, že by pouze na základě svědectví Op. směla všecka tato kázání bez kritiky prohlašována býti za Husova. Nutnost opatrného a kritického postupu objevuje se hned při prvním kázání zde uvedeném.

α) Jest to kázání na thema Vos testimonium perhibebitis, položené v Norimberském vydání na první místo (Op. II, f. 25 n.). Flajšhans o něm tvrdí, že »původství Husovo bezpečné obsahem i svědectvím«. Škoda, že neudává se, jakým, bylo by to velmi důležité pro rozhodnutí otázky autorství. Rkp. totiž (dle Flajšhansových zpráv) zachován jest jenom jediný; jest to rkp. univ. lib. VIII F 2; na f. 15 n. čteme tam sice toto kázání, ale ne jakožto Husovo, nýbrž takto označené: Sermo synodalis M. Stanislai de Znoyma sacre theologie professoris Prage in estate anno CCCC quinto. Rukopis náleží jistě do počátku 15. století. Norimberské vydání, jež kázání přičítá Husovi, vyšlo r. 1558. Máme-li svědka téměř současného, jenž jistě mohl býti dobře informován, a jemu odporujícího svědka o více než sto let pozdějšího, nejjednodušší pravidla historické kritiky tu ukazují, kterému z nich nutno dáti přednost. Zvláště ovšem také v tomto případě, když není nejmenší příčiny z vnitřního důvodu mu snad upírati víru. Kázání ovšem obsahuje myšlénky, které mohl hlásati také Hus, ale v té době ve smýšlení Husově i Stanislavově nebylo velikého rozdílu. V takovémto případě smí také přibírány býti důvody formální. Již mezi čtením tohoto kazání vtírá se mimovolně myšlénka, že takto nepsával Hus. Celá stavba a všecek sloh jsou odchylné od jeho stylu. Proto neváhám přisvědčiti onomu rkpsu téměř současnému a přičítati kázání toto Stanislavovi ze Znojma, a měl tak učiniti i Flajšhans, jak ho na to již Tomek (Děj. Prahy III², 451, Děje university 141) přivésti mohl. Flajšhans sice Tomka cituje, a to Děje university 142—143, kde prý je částečný český překlad tohoto kázání — ale Tomek tam mluví o kázání jiném (o tom, které je u Flšhsa uvedeno pod δ). Ale dejme tomu, že Flajšhans měl silnější důvody, pro něž o autorství Husovu nepochyboval, v každém případě bylo tu však jeho povinností uvésti, když ne odchylné mí-

nění Tomkovo, aspoň to, co praví rkp. — předpokládaje ovšem, že rkp. měl v ruce! A to se dle všeho nepodobá, neboť nehoda Flajšhansova s tímto kázáním není ještě u konce. Vedle zmatení autora zmátl také čas. To, co vypravuje o době složení, jest jen ukázka jeho přesnosti: »Čas thematem (čte se 28. října) určen buď na r. 1404 anebo 1406 [proč?]; ovšem nejisto, kterého spíše roku toto kázání mluveno« — mohlo by se dodati: jest však jisto, že žádného z těchto let! Rok udán jest v rkp. — 1405 a není dostatečné příčiny o tom pochybovati. Co pak se týče udání dne, usvědčuje Flajšhansa z nesprávnosti zase rukopis, kde se hned na začátku o thematě praví: legitur in evangelio misse infra octavam Trinitatis presencialiter currentis. Není tedy nejmenší pochybnosti, že Stanislav ze Znojma měl toto kázání na letní synodě r. 1405, jak již Tomek (na u. m.) správně udal.

β) V témže rukopise hned za tímto následuje kázání na thema Diliges dominum tuum, jež rkp. přičítá Husovi. O autorství Husově není příčiny pochybovati, tentokráte udání Op. (II. 27') s tím se shoduje. Také o čase nebude sporu. Flšhs praví: »Čas udán v textu 1405 feria VI post festum S. Luce«, ale v textu takovýmto způsobem nemůže nikdy čas býti udán, nýbrž jen v nějakém rukopisném přípisku. V textu čas udán jest také, ovšem jen narážkou a přibližně (Op. II, 27' currentis dominicae officio decantatur). Co se tkne udání v onom rukopisném přípisku, bude teprve nutno vyšetřiti, jsou-li udání jednotlivých rkpsů snad neshodná, nebo jedná-li se o chybu Flajšhansovu; aspoň v rkp. VIII F 2 stojí: feria secunda [nikoli sexta, jak udává Flajšhans] post festum S. Luce. — Výčet rkpsů není zase úplný. Kázání čte se také v rukopise kapit. O 13, f. 39—48.

γ) Kázání na thema State succincti lumbos vestros rovněž určitě lze pokládati za Husovo. Čas udávají rkpsy některé (ovšem není udán v textu, jak Flajšhans tuto chybu zase opakuje; v textu jen přibližné in officio dominicae iam currentis) na den sv. Lukáše 1407 a není příčiny pochybovati. Výčet rukopisů u Flajšhansa zase není úplný. Kázání najdeme také v rkp. kapit. F 20, f. 177—186' a v rkp. N 48, f. 157—269'.

δ) Při kázání o thematu Abiciamus opera tenebrarum (Op. II, 37—39') na oslavu památky Karla IV. Flšhs dle oslovení na začátku (patres et fratres) pochybuje o správnosti mínění Tomkova, že řeč pronesena před universitou, a domnívá se, že mluvena ku kněžstvu. Ale pravidelně ozývá se v celé řeči oslovení »carissimi«. — Výčet rukopisů ani tu není úplný, chybí rkp. kapit. F 20, f. 166'—172'.

ε) Jinou řeč na památku Karla IV. měl Hus na thema Confirmate corda vestra (Op. II, 40—42). Rukopisy některé kladou řeč do r. 1409, jiné do r. *1410*; proto tedy velmi lehkomyslně vržena jest výtka Flajšhansova proti mně, že prý

kladu kázání do r. 1410 »nevšimnuv si data«. Proč mám druhé datum dosud za pravděpodobnější, nemohu zde vykládati. Ale že jest možno býti tu jiného mínění než Flajšhans, ukazuje na př. Böhringer, jehož práci Flajšhans v úvodu za tak výtečnou prohlásil a jenž klade kázání toto do r. 1409 nebo 1410. (Flšhs to nota bene hned po oné výtce cituje!) — Rukopis kapit. F 20 při tomto kázání najednou Flajšhans zná (zmínil jsem se totiž o něm ve své práci o listech Husových). Že mám pravdu, poznamenávaje, že má některá lepší čtení, ukazuje na př. také zkomolenina »Rachozouic«, již Flajšhans cituje dle jednoho rkpsu Vídeňského, a která v kap. F 20 zní správně »Rakownik«.*)

ζ) Kázání na thema Spiritum nolite extinguere (Op. II, 42'—44) konáno patrně před universitou (jak i u Flšhsa lze se dočísti). Výčet rukopisů není úplný, chybí rukopis kapitulní O 71, f. 184—190. Čas určuje Flajšhans dle Op. na 15. únor 1410; ale udání Op. nelze přijímati bez kritiky, zvláště když jim odporují rkpsy. Flajšhans sám některá rukopisná udání odchylná uvádí. Že tato udání jsou asi správnější ukazuje rukopis O. 71, kde za kázáním čteme přípisek (f. 190): Anno domini 1410 hunc sermonem fecit magister reverendissimus Johannes de Husinecz in missa universitatis ad S. Jacobum, rectore existente M. Johanne Andree dicto Dux sive Šindel doctore in medicinis, in quatuor temporibus ante festum Trinitatis. To svědčí, že byl písař jistě dobře informován a také v textu nic nenalézáme, proč bychom jeho udání neměli věřiti. Tím ovšem také odpadá kombinace Flajšhansova: »čas shoduje se opět s Husovým úřadem universitním.«

η) Co Flajšhans vypravuje o dvojím kázání na thema Vos estis sal terrae, jest skutečně zajímavé a zasluhovalo by důkladnějšího vyšetření, než jaké podal Flšhs, jehož výkladu pod heslem »původství« sotva kdo bez velikých obtíží porozumí. Že kázání na toto thema vydané v Op. II, 44'—46' konáno skutečně na den sv. Augustina (1410), patrno také z textu, kde se výslovně praví (Op. II 44'): »Augustinus . . . cuius hodie festivitas colitur«. Výčet rukopisů není úplný. V kapit. rkpse O 71 jest dvojí kázání na toto thema, obojí přičítá rkp. Husovi. První má (f. 172—182) čtení odchylné od Op., ale nemohu zjistit, je-li totožné s kázáním druhým, o kterém se zde Flajšhans zmiňuje. Druhé (182'—183') má začátek shodný s Op., není však v rukopise celé.

ϑ) Při zjišťování autorství Husova u kázání Dixit Martha ad Jesum mělo býti podotčeno, že citáty z něho uvádí a autorem Husa jmenuje také Chronicon Taboritarum (Höfler, S.S II, 619, 706). —

*) Že by se mělo opravovati na »Rakovic«, jak se dle všeho Flšhs domnívá v ČMF VI. 225, není dosud zjištěno.

XLV. Že by řeč Contra bullam papae (která podivným způsobem zabloudila sem) rkp. univ. III, G 6 nazýval »sermocinacio« jest omyl místo »est motivacio«, jak již Loserth udává (ač poněkud nepřesně). — O dochování Flajšhans praví: »Rukopisy znám tři«. Znám ještě čtvrtý, totiž kapit. D 50, f. 30—30'.

XLVI. Kázání Kostnická (byla tři, Flajšhans uvádí zde jenom dvě, položiv jedno výše mezi questie) napsána byla dle všeho ještě za pobytu v Čechách, jak po Loserthovi Flajšhans správně uvádí. Ale výčet rkpsů ani zde není úplný. Kázání De pace zachováno také v rkpse kapit. N 48, f. 109' až 116', De fidei suae elucidacione v témže rukopisu f. 105—109.

O ostatních kázáních, která Flajšhans uvádí, nemohu se zde zmiňovati, z důvodů udaných při kázáních českých. Bez důkladného srovnání a prozkoumání obojích kázání, českých i latinských, nelze o věci mluviti. Vedle rkpsů, jež Flajšhans uvádí, bude nutno prozkoumati také rkp. kapit. F 20, jenž má na začátku několik kázání Husovi připsaných. Některá najdeme též v kapit. O 71. Že by rkp. III B 20 (u Flajšhanse č. LI) obsahoval kázání Betlémská, nemohu ani po Flšhsově feuilletonu v Nár. L. 1900, 21. srpna považovati za dokázané, ačkoli nemožno to není. Popis kodexu jest u Flajšhansa tak důkladný, že některé věci uvádí dvakrát. Nepěkně zní věta: Text prosáklý častými (má patrně býti českými) slovy a větami.

LII. α) O vyhlášce oznamující obranu Wyclifa praví Flajšhans, že její »čas určen datem ohlášeným«. Ale datum samo (die dominico proximo) nepostačuje, musíme přibrati datum obrany samé, abychom mohli zjistiti, že vyhláška psána před 27. červencem 1410.

β) Při ohlášení disputace proti Stokesovi v rubrice »Zmínky«, kde Flajšhans uvádí důležitější místa z literatury o věci jednající, jest vynechán Loserth, Hus u. Wyclif 126 pozn., ačkoli je důležitější než zmínky citované, poněvadž přináší textové opravy.

γ) Jednaje o vyhlášce před cestou do Kostnice, Flajšhans opravuje jeden můj omyl. Napsal jsem (ve své práci o listech Husových str. 43) 26. června místo srpna. Jest to skutečný omyl tiskový. Na štěstí uvádím tam také datum vyhlášky latinské a cituji Doc., tak že si každý čtenář omyl může hned opraviti.

δ) O vyhlášce cestovní zdá se mi (dle Doc. 76 a 245), že psána byla až v Norimberce, ačkoliv ovšem tento výklad není nutný. —

Intimaci Husovu z rkp. Víd. 4902, vyniká-li důležitostí nad předchozí, měl Flajšhans jistě podrobněji rozebrati a nespokojovati se nepatrnou poznámkou (na str. 111).

LIII. Výklady Flajšhansovy o appellaci Husově ke stolici papežské jsou »velmi zajímavé.« Rozdělení udává Flajšhans takto: »Úvod právnický, obsah kroků Zbyňkových, příčiny stížnosti,

závěr zase právnický.« Z tohoto skvostného popisu by, tuším, ani nejvyškolenější diplomatik nepoznal, že se tu jedná o notářský instrument, a že Flajšhans »úvodem a závěrem právnickým« nazývá obyčejné formule v podobných listinách zachovávané. Ale hned potom Flajšhans učinil důležitý objev, za který mu budou zajisté všichni diplomatikové vděčni, až jej náležitě odůvodní. Zjistil, že na tomto notařském instrumentu jest »Hus podepsán«. Ze všeho, co jsem dosud o notářských instrumentech (u nás) slyšel a četl, domníval jsem se, že na nich může býti podepsán toliko veřejný notář. Patrně bude nyní nutno dosavadní mínění opraviti... Podpis soukromé osoby (ovšem ne vlastnoruční) mohl by se v notářském instrumentu objevovati, kdyby do něho byla pojata nějaká listina od této osoby vystavená a podepsaná (pak ovšem objevoval by se ne na konci, nýbrž uvnitř instrumentu, před závěrečnou klausulí). Ale ani na tuto možnost v našem případě nelze mysliti. Listina, veřejným instrumentem zde ověřovaná, jest odvolání několika osob (mezi nimi Husa), z nichž ovšem žádný (a tedy také ne Hus) není podepsán. Flajšhans se nepochybně zmýlil s prohlášením následujícím. — Dále praví Flajšhans: »Čas udán přesně datem: 25. června 1410.« Má-li se to vztahovati na celý instrument, zajisté správně. Ale nemohu si odepříti, abych čtenáře nepobavil ještě jednou zajímavostí. Flajšhans udává explicit dle vydání Doc. Palacký podržel toliko jméno a titul veřejného notáře, ostatní formule vynechal a nahradil je značkou »etc.« Mohl tak učiniti, neboť pro jeho účely na těchto formulích nezáleželo a každý odborník tu pozná, že ostatní formule vynechány. Ale toto vynechání právě zavinilo, že z Flajšhansovy knihy se dovídáme o podivném explicit tohoto notářského instrumentu, jež prý zní »iuratus notarius etc.«! Že tak konec vlastního instrumentu nezněl, mohl se Flajšhans poučiti již z vydání v Op. I, 92, kde tyto formule podrženy.

LIV. Prohlášením o víře jmenuje Flajšhans dopis Husův k papeži ze dne 1. září r. 1411 po srovnání sporu s arcibiskupem. Co o něm Flajšhans dovede vypravovati, zase překvapuje. Praví, že »je vlastně instrument notářský, jehož rozdělení je totéž jako předchozího«. Není tomu tak a hned následující incipit, které Flajšhans uvádí, není incipit notářského instrumentu, nýbrž incipit vlastního listu Husova, jak jest otištěn v Doc. 18 až 20! Správně mělo býti tedy řečeno, že tento list Husův jest nám (mimo jiné rkpy) zachován také u Mladenovice a sice v notářském instrumentu, do něhož byl pojat. Explicit udáno u Flajšhansa zase mylně »in die S. Egidii«. Ve vydání Palackého následuje za tímto datem ještě: »M. Joannes Hus S. V. presbyter minimus«. Strany Palackého vydání Mladenovice, kde se vyskytují (k listu ovšem nepříslušející) notářské formule, udány rovněž mylně, má býti 271—272 (nikoli 171—172). Německý překlad

vedle uvedených najde se v něm. překladu Mladenovice f. C 7 až D 1'!

LV. Podobně nesprávné jest, co tvrdí Flajšhans o traktátu De tribus dubiis. Traktát zachován jest ve dvojím znění jen nepatrně se lišícím. Některé rkpy (a také vyd. v Op. I, 167 až 169) obsahují vlastní traktát, samostatně, jiné (a vydání u Peze Thesaurus IV, 2, 426) mají tento traktát pojatý do notářského instrumentu; zde jsou některé nepatrné rozdíly. Nemůže ovšem býti pochybností, že jenom traktát (a nikoli celý instrument) jest prací Husovou, a proto nesprávně připojuje Flajšhans k těm rkpům a tiskům, jež mají traktát samostatně, že obsahují »jen podstatu«, kdežto u těch, které přinášejí notářský instrumet s traktátem tam vloženým, dodává, že mají text celý. Či se Flajšhans opravdu domnívá, že nejen traktát sám, nýbrž celý notářský instrumeut se všemi klausulemi a formulemi jest dílem Husovým?

LVIII. Contra falsa consilia doctorum; o části Husem složené praví Flajšhans, že »tvoří druhou část společné odpovědi strany«; správněji bylo by snad, že jest samostatná odpověď Husova (vedle Jesenicovy), nebo aspoň dodatek k odpovědi Jesenicově.

LIX. Zjišťuje autorství Husovo při appellaci ad Jesum Christum, Flajšhans podotýká: »Novák 219 nesprávně: Husovi přičítané.« Jest to týž neslušný způsob, který jsem již výše pokáral, a který u Flajšhansa vidíme častěji. V tomto případě jest počínání Flajšhansovo tím neslušnější, poněvadž Novák na u. m. o této appellaci vůbec nemluví.*)

ad LXVI. Uvádí-li se na tomto místě Ordo procedendi, měl tu jistě také uveden býti jiný podobný spis Husův dosud netištěný, v němž Hus podobným (ač stručnějším a méně nestranným) způsobem přehlíží události od zákazu Alexandrova až do návrhu na odsouzení Wyclifa (provedeného na radnici 16. července 1412) a udává artikule Wyclifovy, kterých by nechtěl odsouditi. Dle některých známek mám za to, že pochází asi z druhé polovice r. 1412

LXVII. Mluvě o době vzniku při t. zv. Responsio ad articulos Palecz, Flajšhans podotýká: »Novotný 48—49 pozn. (srv. i 51) tvrdí, že to nejsou artikuly, jež zmíněny v Doc. č. 51.« To není zcela správné. Na u. m. pravím, že Mladenovic pokládá za autora těchto 42 artikulů (Doc. 204 n.) Pálče, a že není příčiny mu nevěřiti. Zároveň však vyslovuji mínění, že Hus sám Pálče za autora nepokládal, čili, že vedle těchto 42 artikulů (Doc. 204 n.) mluví, jak se zdá, ještě o jiných artikulech, jichž původcem mu byl Páleč. Zároveň pak ukazuji ve své práci, že odpovědi na artikule, za jichž původce Hus pokládal Pálče, psány byly v noci 2. ledna, kdežto odpovědi k oněm 42 artikulům

*) Také na to upozornil již Novák ve svém posudku.

(Doc. 204) psány byly, jak se zdá, teprve někdy mezi 4. až 9. lednem 1415. Dle toho lze také opraviti Flajšhansovo udání doby vzniku.

LXVIII. Artikule poslední obsaženy jsou také (ale bez odpovědí Husových) ve Vatikánské bibliothece, v kodexu Vat. 4063 f. 126—127'.

Při chronologii listů Flajšhans přidržuje se celkem datování mého. Připojuji poznámky jen tam, kde Flajšhans jest nesprávný nebo neúplný, a tam, kde musím vyvraceti jeho důvody proti mým názorům uvedené (jest to jen několik málo míst).

LXIX ιγ). List nějakému mnichu; Flajšhans praví (str. 124): »Původství jisto obsahem; Novotný 14 dí: ani nelze tvrditi, že list jest skutečně Husův.« Ale řekl jsem ve své práci zrovna před větou, již Flajšhans cituje: »Z obsahu nic se nedovídáme.« Nemám prozatím příčiny mínění své měniti.

ις) Flajšhans nadpisuje: M. Martinovi a Mik. z Miličína. Ve své práci cituji úplnější titul rkp: Vídeňského 4176: M. Nicolao, Martino et Gallo. Položil jsem list do konce srpna neb září 1412 (tedy ještě před exil). Flajšhans nyní dle shody s Postillou (II 171—172) soudí, »že z r. 1413 druhé polovice.« O oné shodě jsem věděl, sám se o ní zmiňuji. Pro datování neplyne z ní nic, zejména ne to, co do ní Flajšhans vkládá.

LXX ια). Tomu, co vypravuje Flajšhans (str. 129) o listu psaném Pražanům o vánocích (Doc. č. 22), nemohu porozuměti. Praví, že jej »Palacký správně klade na r. 1412, Novotný s Höflerem na r. 1413; tehdy by byl měl ovšem datum 1414.« Jak to? Důvody, pro které jsem položil list do r. 1413, vyložil jsem ve své práci a trvám na nich podnes. Ale dejme tomu, že nejsou dostatečné, co má znamenati ono »tehdy by byl měl ovšem datum 1414«? Vždyť o vánocích r. 1414 Hus přece byl již v žaláři a nikomu snad nenapadne tvrditi, že tento dopis psán byl ze žaláře! Má-li se tím narážeti na středověký způsob datování, dle něhož někde nový rok počítán od vánoc, jest poznámka teprve zbytečna, poněvadž — i kdyby datum v dopise bylo obsaženo — nesmělo by se podržeti při určování moderním.

ιδ) Objev, který učinil Flajšhans na str. 130, zase se nepodařil. Flajšhans zde patrně sveden byl katalogem, proto mu nečiním výtek, nýbrž pouze jeho udání opravuji. Flajšhans totiž zde uvádí nějaký list Husův M. Mikulášovi Dinkelspühlovi, jakožto odpověď na list tohoto vídeňského professora. Jest prý obsažen v rkp. Mnichovském 18.406 f. 147—160. V tomto rukopise *) skutečně na f. 147 čte se nadpis (ale jinou rukou psaný): Epistola egregia M. Nycolai doctoris egregii de Dinckelspuhel missa Johanni Huss commoranti in Praga contra omnes errores suos. Ale že list není psán Husovi, ukazuje již incipit: Eloquenti viro

*) Za laskavou informaci děkuji p. řediteli Köplovi.

domino N. verbi dei seminatori in Praga hec epistola detur, fratri suo in Christo dilecto. Pro salutatione in Christo Jesu domino nostro, dileccione fraterna et caritate non ficta ante omnia preporrecta abs omnis adulacionis scrupulo et offensa qualibet procul mota cum desiderio salutis anime et corporis... Z toho je patrno (také konec je úplně shodný), že tento domnělý dopis Dinkelspühlův Husovi není nic jiného, než známý, s udáním nejrůznějších autorů i adressátů velmi často se vyskytující traktát proti přijímání pod obojí; udám několik rukopisů, o nichž vím (jiné udává Klicman ve své Zprávě o cestě atd.), ku př. rkpy univ. bibl. I B 16, I G 14, I B 29, III D 16 (nadpis: Epistola M. Stephani Palecz contra Johannem Huss in Constantia scripta; jinde adressátem udán kněz Ambrož, Jakoubek ze Stříbra a p.), rkp. kapit. O 13. (dvakrát f. 171—190 a 191—214, přičten Ondř. z Brodu), rkp. Mnichovský 19.648 atd. Tiskem vydán traktát tento u v. d. Hardta III, 338 m. Dobu vzniku udává jedna narážka uvnitř, která však nezní všude stejně; patrně písaři v různých dobách opisujíce, měnili udání let. V rukop. III D 16 zní (f. 330') Et quod a mille quadringentis et XV annis post passionem domini hucusque non manducantes sub utraque specie essent damnati... (týž letopočet I G 14 f. 147, I B 29 f. 16', rkp. mnich. 19.648 f. 16 má MCCCCXVI, tisk u Hardta str. 360 má 1422). Že udání 1415 hodí se asi k době vzniku, jest velmi pravděpodobno, že však ani v tom případě adressátem nemůže býti Hus, je z celého spisu patrno a bylo by příliš zdlouhavé dokazovati. A také udání autora (Dinckelspühla má již v. d. Hardt) není v rkp., který Flajšhans uvádí, správné. Autorem byl dle všeho nějaký Čech. Nemůže-li býti tedy traktát adressován Husovi, nemůže také odpověď pocházeti od Husa. O ní však neumím nic pověděti. Jest možno, že začíná: Ego frater tuus simplex desiderans salutem anime mee et anime tue et omnium animarum..., ačkoli rkp. O 13 má tato slova jako zakončení listu vlastního.

LXXII $\varkappa\beta$) (str. 139). Výčet rkpů u Flajšhansa není úplný; chybí rkp. kapit. N 48 f. 77'—78 (uvedl jsem jej ve své práci o listech Husových 79—80 pozn.). Mezi tisky mělo býti uvedeno, že část listu otisknul v. d. Hardt IV, 346.

$\varkappa\zeta$) (str. 141, Doc. 135—137); také tento list z části otištěn u v. d. Hardta IV, 345—346.

$\varkappa\vartheta$ a $\varkappa\vartheta'$) (str. 142, Doc. 129—131). Rozdělení tohoto listu ve dvě části, jak navrhuje Flajšhans, jest naprosto nemožné, napopak všecky okolnosti mluví proti němu.

$\lambda\gamma$) Udání Flajšhansovo (str. 143), že by v rkp. I F 26 při listu universitě Pražské (Doc. 142—143) scházel poslední odstavec, není správné. První věta: Rogo diligatis Bethleem tam ještě jest. Výčet rkpů není úplný. List čte se též v rkp. kap. O 71 f. 75' (jen po datum, ostatní schází).

LXXV. Intimace německé, o nichž Flajšhans na str. 148 mluví, jsou rovněž zachovány v něm. překladu Mladenovice. α) Vyhláška před cestou na l. A 4'—A 5 a praví se tu o ní výslovně, že je »aus dem Latin verdeutscht«. β) Vyhláška cestovní (Flajšhans ji zde jmenuje „Kostnická«) jest na f. A 7 - A 7.

Mezi spisy ztracenými Flajšhans vzpomíná nejprve

LXXVI. Ztracených kázání; mezi nimi za ztracené pokládá také spis de corpore Christi z r. 1401, jehož Hus vzpomíná ve svém traktátu Kostnickém o témže předmětu. Že onen citát jest možno vztahovati k jednomu ze zachovaných traktátů, ukázal jsem výše, ačkoli tam také připouštím, že výklad tento není zcela uspokojivý a že by tudy onen spis z r. 1401 bylo nutno považovati za ztracený. Jestliže Flajšhans jej nyní za ztracený pokládá, potvrzuje jenom oprávněnost mé výtky, že neměl se onoho citátu dovolávati k zjištění autorství Husova při č. I.

LXXVIII. Zda vypravování Palackého a Tomkovo o Husově appellaci k Alexandru V., jehož se Flajšhans přidržuje, jest správné, bude teprve nutno vyšetřiti.

LXXX. Odpověď Husovu na 45 artikulů Wyclifových (v žaláři psanou) Flajšhans nesprávně nazývá »obranou XLV artikulů«.

LXXXVII. Defensio mandati regis Wenceslai uvedena jest mezi spisy nejistými, což u Flajšhansa překvapuje. Ještě než spis o literární činnosti Husově byl »dotištěn«, Flajšhans zbaven byl pochybností, které — třeba ne značné — zde ještě vyslovuje, a vydal spis jakožto bezpečně Husův v českém překladě! Pověděl jsem již jinde, proč se přídržím názorů Palackého, který za původce pokládá M. Jana z Jesenic. Rozhodují tu jednak důvody formální — práce celou stavbou i slohem liší se od jiných spisů Husových — jednak důvody věcné; najdeme tu některé názory, jichž Hus sotva by byl pronesl. Flajšhans proti Palackému uvádí celou řadu autorů, kteří pokládali Husa za původce.*) Bylo by jich snad možno uvésti ještě více, a na věci by se nic nezměnilo. Dokud nebudou pro autorství Husovo uvedeny aspoň takové důvody, jaké Palacký uvedl pro autorství Jesenicovo, bude vždy mínění Palackého pravděpodobnější a správnější. Ale jistě nesprávně poznamenává Flajšhans, že »Tomek (Děj. Pr.) III, 469 obou autorů (Denisa a Palackého) se zříká«.

LXXXVIII. Naproti tomu nedovedu pochopiti, proč Flajšhans pochybuje o autorství Husově a proč vůbec klade mezi spisy nejisté C o n d i t i o n e s c o n c o r d i a e (Doc. 491—492).

LXXXIX. Při některých z »excerpt a artikulů« bude jistě teprve nutno vyšetřiti, nejsou-li to snad první náčrtky, později

*) Mezi nimi cituje se také Jirásek, Mezi proudy, III, str. 430! Není pochybnosti, že Jirásek velmi důkladně prostudoval začátky Husovy i tuto dobu, namnoze jistě přímo z pramenů, jeho úsudek tedy jistě může míti značnou váhu, ale ne úsudek pronesený v historickém románě, kde autorovi nemůže být vytýkáno, když si některý fakt upraví, jak ho ke svým účelům potřebuje.

ve spisech provedené nebo zase naopak pouhé výtahy od někoho jiného učiněné, s nimiž jinak Hus nemá nic společného.

Mezi spisy mylně připisovanými na prvním místě I' uvádí Flajšhans »Ammonitio baccalaureandi« (Höfler SS. II, 111—112), pravě, že »důkaz cizího původu je dosti snadný«. Lépe by bylo bývalo, aspoň jej naznačiti.

Že by tím, co Flajšhans o jednotlivých z »mylně připisovaných« spisů vykládá (nehledě k tomu, co již bylo známo dříve, nebo co se sem klade zbytečně), otázka authentičnosti byla u všech vyřízena, nebude nikdo tvrditi. Není zde možno těmito otázkami podrobně se zabývati,*) chci si jenom všimnouti jedné věci, kterou pokládám za velmi důležitou, ač ovšem ani o ní nemohu zde podati výsledků definitivních.

Jako č. XXXIV' na straně 157 uvádí Flajšhans XXVIII Sermones de Antichristo vydaných v Op. II, 54—82'. Připomíná, že »bývají obecně pokládány za dílo Husovo . . ., bývají datovány do května 1412«, ačkoli prý již Böhringer, str. 545 »správně pověděl«, že jsou to kompilace z děl Matěje z Janova a Husových, pořízené od několio třetího. K citátu z Böhringra Flajšhans připojuje úsudek svůj: »A mínění Böhringrovo je jistě správné, zejména vzhledem k f. 77, kde vykládá se o vraždách viklefistů.«

Pokládám tuto otázku za velmi důležitou, neboť, podaří-li se ukázati, že tyto řeči mají autorem Husa, bude tím dána neobyčejně cenná příležitost studovati poměr Husův k Matějovi z Janova. Naznačím tedy své názory. Především jest z těchto řečí patrno, že mají jednoho původce, jak viděti z míst, kde se odkazuje ke kázáním předcházejícím (na př. Op. II, 54, 56', 57', 58', 59, 62, 63, 67, 77), nebo k tomu, co bude následovati (Op. II, 55', 66'). Že tento původce byl Čech, dosvědčují vedle jiných známek také české glossy (Op. II, 73). Dále nemůže býti pochybnosti, že tento původce dobře znal Matěje z Janova spis De anatomia Antichristi, neboť odkazy k němu najdeme v každém kázání. Těchto odkazů však nutno si všimnouti blíže. Skoro všechny jsou nápadné tím, že pravidelně spokojují se udáním místa v traktátu De anatomia, kde citát dlužno hledati, ale citátu samého již nepodávají, což je v kázáních jistě nápadné. Ještě nápadnější jest, co tu a tam se praví, na př. Op. II, 62: caetera huc spectantia . . . quaere in Anatomia (podobně Op. II, 64), nebo Op II. 71': Caetera, quae huc pertinent, quaere in Anatomia, nebo Op. II, 70: caetera, quae sequuntur vide . . . atd. To vzbu-

*) Často jest dosti těžko uhádnouti, proč Flajšhans některé spisy sem zařazuje; na př. XV' uvádí spis »De matrimonio« z rkpsu univer. V F 7 a praví o něm, že jest pouze část commentáře na epištolu Pavlovu (omylem udává XXIV místo XXXIV). O tomto spise přece Flajšhans nepochybuje, že je Husův, proč tedy »jeho část« uvádí mezi neauthentickými? Snad proto, že ona domnělá část de facto částí onoho spisu není?

zuje podezření, že v původním rukopise tyto odkazy nestály, že se do vydaní dostaly ne z rukopisu. Podezření vzrůstá, když si všimneme nápadně četných odkazů, v nichž se praví: quaere supra in Anatomia (na př. Op. II, 59, 66, 67, 70, 70', 73, 74, 76, 77', 78', 79', 82 atd.). A podezření mění se v jistotu, když si všimneme těchto míst Op. II, 79': De quibus patet ad plenum supra tomo I cap. 28, nebo Op. II, 91': Patet supra tomo I cap 38, nebo Op. II, 82': Continua, quae supra tomo I cap. 41 ponuntur. To, tuším, vylučuje veškeru pochybnost, že v původním rukopise kázání veškera tato místa zněla jinak, že zde citáty byly položeny, a že teprve vydavatelé, poznavše doslovnou shodu těchto míst s traktátem De anatomia Antichristi, vydaným v prvním díle Op., nahradili tyto citáty odkazy k dílu svrchu podanému.*)

Z toho je ovšem patrno, že původně kázání vypadalo zcela jinak — okolnost to jistě ne nedůležitá při posuzování vzniku a autorství.

Kdo byl tento Čech, který dobře znaje Matěje z Janova (aspoň spis De anatomia) sepsal tato kázání? Netroufám si dnes k této otázce odpověděti, ale naznačím aspoň, co by nás mohlo k odpovědi přivésti. K tomu cíli všimnu si ještě na chvíli kázání samých.

Z kázání jest patrno, že jejich původce dobře znal vady veliké části souvěkého duchovenstva (srv. Op. II, 57, 66', 67 až 68, 79—79' atd.), že neostýchal se výtky činiti ani biskupům a papeži (Op. II, 57, 73, 80'—81 a j.), ano nazýval i papeže Antikristem (Op. II, 54' a j.), že zastával Wyclifa (Op. II, 77), že kladl u kněží hlavní váhu na kázání (Op. II, 71'—72), že odpíral zvlášť ohnivě odpustkům (Op. II, 67—68, 75—76, 77), že byl jedním z předních jejich odpůrců (Op. II, 69'—70). To vše zdá se ukazovati k jedné osobě — bylo by možno uvésti i důkazů více —, nicméně přece si netroufám odpověděti. Otázka musí býti probrána důkladněji, než jsem učiniti mohl. Mám vedle důvodů také námitky; někdy se mi zdá, že by kázání mohla býti i starší.

Ale všecka tato místa bylo by nutno jinak vykládati, kdyby bylo pravda, co vyšetřil Flajšhans o ‚vraždách viklefistů'; pak by na Husa těžko mohlo se mysliti. Proto se na chvíli u věci zastavím. Místo, které Flajšhans uvádí, nesmí býti posuzováno bez toho, co bezprostředně předchází, kde se citují slova písma: Visi sunt insipientium oculis mori. Sed iacebunt corpora eorum in

*) Ostatně při vydání těchto kázání vydavatelé sami nás poučují, jak si počínali. Op. II, 73 ponechávají v textu několik (zkomolených) českých slov, ale připojují in marg. poznámku: Hic loci non poteramus divinare, quid valet, quare ad verbum supposuimus omnia, což nutí k výkladu, že jinde tak si nevedli. — Zdá se také, že kázání původně bylo více (srv. Op. II, 54).

plateis, id est reputabuntur excommunicati, et mors eorum erit cunctis mirabilis et horribilis, nec audebit aliquis eos dicere sanctos... Bez tohoto místa nelze rozuměti citátu, který Flšhs míní, a který takto zní: O quanta hodie corpora sanctorum et mores(!) eorum, videlicet Wicklephistarum, quasi occisa iacent in plateis magnae civitatis Pragensis et non sinuntur sepeliri, sed de die in diem digna occisione per haereticationes et contumelias pronuntiantur, eo quod fictae eorum promotioni indulgentiarum, purgatorii, invocationis sanctorum et septem sacramentorum in eorum sensu extra evangelium, pronunciationi ieiuniorum, festivitatum per eosdem non consentiunt. Sed heu non cognoscunt(!) haec, nec pensantur ab hominibus eis credentibus et adhaerentibus, qui eorum condemnationi leviter consentiunt.... Myslím, že každému jest patrno, kterak těmito slovy autor jenom rozvádí obraz z písma vzatý a nemluví tedy o nějakých ‚vraždách wyclifistů', nýbrž líčí (dle písma) poměry v Praze za sporu odpustkového. Z toho je také pravděpodobno, že kázání vznikla uprostřed odpustkového boje, zejména že nemohla býti psána po r. 1415, poněvadž by v nich nemohla v té době chyběti (v odstavci předešlém) zmínka o smrti Husově. Ovšem, jsou-li kázání psána někdy v druhé polovici (?) r. 1412, není tím ještě dokázáno, že by jejich původcem musil býti Hus. Ale aspoň tolik musíme zatím připustiti, že Hus by jejich původcem býti mohl, a ponechati rozhodnutí ještě dalšímu bádání. —

Jsem u konce. Posuzoval jsem knihu se stanoviska velmi mírného, mírnějšího, než sám autor chtěl, ale ani tak nemohl jsem ji uznati za dobrou. Jest mi to dosti nepříjemno. Flajšhans věnoval knize jistě dosti píle, kniha jeho přináší mnoho materiálu. Ale Flajšhans zkazil výsledky této píle sám tím — pochopitelným i nepochopitelným — chvatem, který v knize všude se jeví a který autora velmi často vháněl do povrchnosti, nevědecké neopravdovosti a často i do nekritičnosti. Na tento výsledek té namáhavé práce je škoda. Opakuji, že knihy Flajšhansovy bude často užíváno, ale nutno ji užívati s největší opatrností; často místo aby ukazovala cestu, bude másti. Každý, kdo o některém předmětu pracuje, činí si poznámky; Flajšhans činil si je, třeba nekriticky (a ne jak měl), přece dosti pilně. Ale to, že si někdo činí poznámky, neopravňuje ho ještě, aby je, tak jak jsou, uveřejňoval.

V. Novotný.

Drobné zprávy.

V právě vydaném novém katalogu mnichovské glyptotheky (Beschreibung der Glyptothek König Ludwigs I. zu München, v Mnichově 1900, A. Buchholz) pronáší autor, prof. A. Furtwängler, nový názor o tom, jak uspořádány byly sochy ve štítě chrámu Athenina v Aigině. Že způsob, jak vystaveny jsou v Mnichově, jest nesprávný, po-

znáno již dávno, a zejména Lange zjistil ze zachovaných fragmentů, že osob ve štítě bylo více. S tím Furtwängler souhlasí; avšak poněvadž zvětrání jest na rozličných místech rozličné, soudí, že sochy nestály ve dvou řadách za sebou, nýbrž že postaveny byly příčně k stěně zadní, tak že částečně ze štítu vystupovaly. Nehledě k padlým bojovníkům, kteří umístěni byli v rozích, bojovalo nejméně 14 reků v každém štítě. Poněvadž sochy navzájem se křížily a proplétaly, číníce dojem skutečného boje, měl štít ráz mnohem živější než při chybném postavení nynějším.

Zájem pro drama řecké vzrůstá. V Praze viděli jsme opět Sofokleovu Antigonu, v Berlíně a ve Vídni hráli Aischylovu Oresteii, v Paříži Euripidovu Alkestidu. V referátech velebena souhlasně krása poesie antické.

V Boscoreale u Pompej objevena rozsáhlá villa, ve které nebylo nalezeno pražádné nářadí, ani nábytek; patrně bylo vše ještě před katastrofou odstraněno. Za to však budí pozornost pěkné obrazy nástěnné, jež vynikají živostí barev a uměleckým provedením. Je jich přes 70. Většinou zobrazují květiny a ovoce, avšak na několika z nich namalováni jsou též lidé, a to v nadživotní velikosti.

Novou knihu o Pompejích vydal neunavný Aug. Mau (Pompeji in Leben und Kunst; v Lipsku 1900, W. Engelmann. XIX a 506 str. Cena mk. 16, váz. mk. 19). Sepsána byla původně pro americké nakladatelství Macmillanovo v Novém Yorku, kteréž vydalo ji před rokem v angl. překladu Frant. Kelseyho (Pompeii, its life and art by August Mau, XXII a 509 str. Cena 25 sh.). Je to nyní nejlepší dílo o Pompejích, v němž shrnuty jsou výsledky zkoumání nejnovějšího. Ozdobeno jest 278 obrázky v textu, 12 heliogravurami a 6 plány. Obrázky jsou menší než v známé knize Overbeckově, poněvadž ponechán formát vydání amerického, avšak přes to velmi jasné. V některém z příštích sešitů podáme posudek podrobnější.

Nový názor o Anthesteriích pronáší sl. Johanka E. Harrisonova v článku Pandora's box, uveřejněném v Journal of Hellenic studies XX, 1900, str. 99—114. Dle jejího mínění byla to původně slavnost Země a duší zemřelých. První den slavnosti, *Πιθοιγία*, nazván prý tak proto, poněvadž dle víry lidu otvíraly se tehdáž hroby a duše vycházely z nich na tento svět; slovem *πίθοι* míněny hroby, poněvadž za nejstarších časů pochovávány v Attice mrtvoly v nádobách hliněných, velikým džbánům (*πίθοι*) podobných. Den druhý, *Χόες*, slul prý původně nejspíše *Χοή*, úlitba; teprve později, když Anthesterie staly se slavností Dionysovou, přizpůsobila prostonárodní etymologie jméno ono konvicím vína (*χόες*). U dne třetího zachoval se tvar původní, *Χύτροι*; název ten nesouvisí však s *χύτρα* (hrnec), ale pochází od *χύτρος*, dutina, rozsedlina. I to poukazuje k duším zemřelých, poněvadž sídlo jejich spatřovalo se právě v rozsedlinách zemských. — Souhlasně s tímto výkladem slečny Harrisonovy podává A. W. Verral novou etymologii jména oné slavnosti (The name Anthesteria, tamtéž str. 115 až 117). Nesouvisí prý se slovem *ἄνθος*, nýbrž jest to složenina z předložky *ἀνὰ* a slovesa *θέσσασθαι*, prositi, vzývati. *Ἀνθεστήρια* znamenalo by tedy slavnost »vyvolávání duchů«.

V článku »Domnělí Slované na sloupu Marka Aurelia« (Listy filol. XXVI, 1899, str. 401 n.) hleděl jsem ukázati, že výklad Domaszewského a Petersena, kteří v jednom nízce vyznačeném typu barbarů, na reliefech sloupu zobrazených, viděli Slovany, ba i Čechy, je bezpodstatný. K témuž závěru došel i prof. klass. archaeologie na uni-

versitě krakovské P. Bieńkowski v přednášce, kterou měl pod titulem »Sarmaci i Roxolanie w sztuce rzymskiej« v III. sekci sjezdu polských historiků v Krakově t. r. Také Roxolané sloupu Trajanova nejsou Slované. Za to však soudí prof. Bieńkowski, že na jiném pomníku možno konstatovati Slovany, a sice na metopách známého trofea, nalezeného u Adam-Klissi v Dobrudži, jež vydali Tocilescu a Benndorf r. 1895. Na potvrzení toho slibuje vydati velké dílo archaeologické. Objev by byl velmi důležitý pro archaeologii slovanskou. *L. Niederle.*

V časopise »Politik« ze dne 28. října 1900 odpovídá gymn. prof. v. v. Dr. Oldřich Kramář na moje »Zasláno« v témž časopise, jež otištěno bylo také v těchto Listech XXVII, 1900, str. 396 n. Nevěří hrubě, že referát o mé přednášce, uveřejněný ve »Věstníku českých professorů«, nepochází ode mne a nebyl ani mnou schválen, ač by mi to zajisté dotvrditi mohl i redaktor »Věstníku«. Praví totiž: »Da in diesem Referate der Name des Herrn Prof. Král an verschiedenen Stellen wiederholentlich genannt ist, so sollte man doch mit Recht vermuthen können, dass es auf Veranlasung desselben oder doch wenigstens mit seiner Zustimmung in dieser Form und Stylisirung veröffentlicht worden ist.« Já zase dle této logiky filosofa p. Dra. Kramáře jsem nucen souditi, že nesprávný onen referát pochází od p. Dra. Kramáře samého anebo že je od něho aspoň schválen, poněvadž i jeho jméno v něm se často vyskýtá, třeba pan Dr. Kramář na mé přednášce nebyl, ježto, jak praví, není členem »Ustředního spolku českých professorů« a nebyl pozván. Členem toho spolku nejsem ovšem ani já, a přece jsem v jeho schůzi přednášel, ač jsem k tomu také nebyl pozván. Mohl tedy k přednášce mé přijíti p. Dr. Kramář i bez pozvání, jestliže se mu zvláštního pozvání nedostalo. Pan Dr. Kramář nyní také odmítá mé tvrzení, že ve svých článcích mluvil o zbytečných a nesmyslných grammatických pravidlech, jimž se mládež při latině a řečtině musí učiti, že čtení starých starých klassiků vyhlásil za čtení nicotných a frivolních povídaček, a vytýká mi, že cituji nepřesně. Zdá se, že p. Dr. Kramář sám zapomněl, co dříve napsal; nebo o klassických literaturách mluvil na hojných místech svých výkladů z patrné neznalosti věci s velikým despektem. Ať si přečte jen, co napsal na př. v »Politice« ze dne 4. srpna 1899 (č. 214), kde se smál, že žák studuje mensa mensae a typto typteis (jak by jen p. Dr. Kramář bez toho žáky naučil latině a řečtině?), že si osvojuje »eine Unmasse unnützer und oft geradezu unsinniger grammatischer Regeln«, kde mluvil ironicky o »erhabene Sphären des klassischen Himmels«, kde tvrdil, že žák se učí kluzkým »bajkám«, a kde jednal o starých literaturách vůbec tak, jakoby obsahovaly v sobě jen samou nemravnost a samý nesmysl. Jak mi může tedy vytýkati, že cituji nepřesně, zvláště když vlastně sám i v nynější své odpovědi připouští, že tak psal, slovy: »Was der Verfasser in diesem Sinne gesagt hat, ist an den betreffenden Stellen wohl begründet und nicht aus der Luft gegriffen«, a když tvrdí, že výtka frivolnosti týkala se jen kluzkých mythů, které by měly ze školy vůbec býti vymýtěny? Kdo vytýká takto jinému nepřesnosti, ač sám vlastně přiznává, že druhý výklady jeho uváděl správně, projevuje sice pochopitelnou snahu, aby uhájil svoje nepromyšlené výklady před širokým publikem, ale zbavuje zároveň jiné povinnosti, aby s ním dále polemisovali. Nechať vydá p. Dr. Kramář své návrhy ve formě knihy, odborníkům přístupné, a uslyší, co odborníci o jeho reformních návrzích řeknou. Do denních novin takto psané články o střední škole přece nepatří! *Josef Král.*

VÝTAH
z výroční zprávy Jednoty českých filologů v Praze
za správní rok 1899—1900.

I. Zpráva jednatelská.

Ve výboru Jednoty českých filologů byli v r. 1899—1900: univ. prof. Dr. Frant. Pastrnek, starosta; prof. Dr. Frant. Groh, místostarosta; prof. Karel Himer, pokladník; prof. Vojt. Viravský, správce skladu; posl. fil. Al. Mazánek, jednatel; posl. fil. Václav Vodstrčil a Boh. Truhlář, knihovníci; posl. fil. Jos. Kotyk, administrátor; posl. fil. Ant. Drápalík, účetní; posl. filos. Karel Wenig, pořadatel přednášek; kand. prof. Ant. Smíšek, zapisovatel. Po prázdninách vystoupil z výboru účetní; na jeho místo nastoupil posl. fil. Jos. Čapek.

Schůzí výborových konáno 8, valná hromada 1, schůzí vědeckých 6. Přednášeli v nich: univ. prof. Dr. Jos. Král o stáří textu Homerského, posl. fil. Arnošt Novák o poměru jazykovědy k historii literární, posl. fil. Jindř. Entlicher o pěstování klassické filologie u Arabů a o Herodotových zprávách o Egyptě ve světle moderních výzkumů, prof. L. Dolanský o výslovnosti hlásky *r* a prof. Vavř. Dušek o svých cestách po Řecku.

Výbor pečoval o to, aby počet odběratelů Listů filologických se rozmnožil, a také podařilo se mu získati 50 nových odběratelů. Fond Menclův se svolením zakladatele byl vřaděn do jmění základního; podobně učiněno se svolením valné hromady s fondem Niederlovým. Aby pak památka na zásluhy Jindř. Niederle byla v Jednotě uchována, nazváno časopisné jmění »fondem Niederlovým«.

Nákladem svým vydala Jednota XXVII. ročník Listů filologických redakcí prof. Drů. J. Gebauera, Fr. Groha, J. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka a 9—10. sešit Vlčkových Dějin české literatury.

Úmrtím ztratila Jednota zakládající členy škol. radu Jos. Rissa a škol. radu Fr. Lepaře, kteří byli vždy horlivými příznivci Jednoty. Z řady členů činných v mladistvém věku zemřeli: K. Jo-

sefy, prof. gymnasia Vinohradského, a nadějný filolog Antonín Šetelík.

Výbor děkuje všem, kdo Jednotu jakkoli podporovali, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci na vydávání Listů filologických, sl. městské radě na Král. Vinohradech, slavným záložnám Karlínské a Malostranské, jakož i nejmenovanému dárci za příspěvky k účelům spolkovým, redakci Listů filologických za obětavé a nezištné řízení Listů, vsl. dekanátu fakulty filosofické za propůjčeni místností ke schůzím, dárcům knih a redakcím těch denních listů, které laskavě uveřejňovaly zprávy spolkové.

Al. Mazánek,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září roku 1900.)

Základní jmění	2297 K 92 h
Niederlův fond (Časopisné jmění) .	4044 » 77 »
Vydajné jmění	413 » 04 »
Úhrnem	6755 K 73 h

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Počítáno do 30. září 1900)

Časopisného odvedeno		155 K 20 h
Vydajného vybráno	81 K 50 h	
Na účty vydáno	23 » 82 »	
Zbývá	57 K 68 h	
Vydajného odvedeno		57 » 68 »
Odvedeno úhrnem		212 K 88 h

Ant. Drápalík,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě jsou tyto spisy Jednotou vydané:

1. Sophoclis Aiax ed. Král,	náklad 3000 ex.	1387;	prodáno	113 ex.
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (2 v.)	náklad 2000 »	13;	»	258 »
3. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. v.)	náklad 3000 »	2450;	»	280 »
4. Sophoclis Antigona ed. Král (2. v.)	náklad 3000 »	860;	»	266 »
5. Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pomp., de Archia poeta ed. Novák (2. v.)	náklad 2000 »	852;	»	297 »

6.	Sof. Antigona s pozn. od Krále (2. v.) . . . . náklad	3000 ex.	2166;	prodáno 81 ex.
7.	Sof. Aias s pozn. od Krále »	150 » »	490;	» 47 »
8.	Demosth. od Kastnera text (2. v.) . . . . náklad	2000 »	231;	» 444 »
9.	Demosth. od Kastnera pozn. (2. v.) . . . . náklad	2000 »	1023;	» 221 »
10.	Rissova cvič. kniha (2. v.) »	2000 »	4;	» 110 »
11.	» » » (3. v.) »	1000 »	444;	» 199 »
12.	Leg. o sv. Dorotě, vyd. Gebauer		14;	» — »
13.	Sborník prací fil. . . náklad	520 »	78;	» — »
14.	Králova Rhythmika . »	600 »	282;	» 3 »
15.	Gebauer, O nové obraně RK »	1000 »	660;	» — »
16.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. I, 1. »	2000 »	752;	» 70 »
17.	Sládkova lit. řecká . »	520 »	205;	» 101 »

18. Překladu Sofokleových tragoedií prodán celý zbývající náklad knihkupci p. A. Storchovi synu a to:

1. dílu z nákladu 2000 ex. . . . . 321 ex.
2. » » 1000 » . . . . 735 »

19. Listů filologických

Roč.	I.	32	ex,	ubylo o	2 ex.
»	II.	152	»	»	2 »
»	III.	143	»	»	4 »
»	IV.	38	»	»	3 »
»	V.	71	»	»	14 »
»	VI.	137	»	»	3 »
»	VII.	150	»	»	5 »
»	VIII.	41	»	»	4 »
»	IX.	91	»	»	3 »
»	X.	99	»	»	2 »
»	XI.	103	»	»	2 »
»	XII.	107	»	»	3 »
»	XIII.	39	»	»	2 »
»	XIV.	158	»	»	5 »
»	XV.	46	»	»	1 »
»	XVI.	72	»	»	3 »
»	XVII.	106	»	»	5 »
»	XVIII.	70	»	»	4 »
»	XIX.	74	»	»	7 »
»	XX.	58	»	»	7 »
»	XXI.	71	»	»	10 »
»	XXII.	52	»	»	4 »
»	XXIII.	38	»	»	— »
»	XXIV.	97	»	»	6 »
»	XXV.	50	»	»	3 »
»	XXVI.	78	»	»	— »

20. Literatury Vlčkovy jednotlivých sešitů:

1. sešitu	prodáno	16	ex.
2. »	»	17	»
3. »	»	16	»
4. »	»	22	»
5. »	»	33	»
6. »	»	48	»
7. »	»	135	»
8. »	»	275	»

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů mimo členy činné na univ. bylo	402	(loni 367)
2. Prostřednictvím knihkupců odbíralo	44	(» 35)
3. Činní členové na universitě	73	(» 69)
4. Výměnou nebo zdarma	67	(» 62)
Celkem	586	(loni 533)

Josef Kotyk,
t. č. administrátor.

VI. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni čísel	Přibylo	Letos celkem
A	587	20	607
B	563	15	578
C	428	9	437
D	86	4	90
E	1016	19	1035
F	611	21	632
Celkem	3291	88	3379

Václ. Vodstrčil,
t. č. knihovník odborů ABF.

Boh. Truhlář,
t. č. knihovník odborů CDE.

VII. Zpráva zapisovatelská.

V roce 1899—1900 měla Jednota českých filologů 6 členů čestných, 192 zakládajících, 2 přispívající a 73 činných; úhrnem 273 členů.

Ant. Smíšek,
t. č. zapisovatel.